ÇOKSATAN LİSTELERİNDE YILLARCA BİR NUMARADA KALAN
"**İKTİDAR**" KİTABININ YAZARINDAN

İNSAN DOĞASININ YASALARI

ROBERT GREENE

ALTIN KITAPLAR

"Hollywood yapımcıları ve rapçiler
beklenmedik ama amansız bir
guruyu takip ediyor."
- Sunday Times

Robert Greene *İktidar* kitabında kontrol etmeyi sevenler için eski bilgelik ve felsefeyi temel ilkelere dönüştürme ustası olduğunu kanıtlamıştı. Şimdi aynısını insan doğası ve onun yazılı olmayan yasaları için yapıyor. Aradan geçen yüzyıllara karşın insanın ihtiyaçları ve zayıflıkları aynı kaldı. Greene geçmişten değerli dersler çıkarıp insanları neyin motive ettiğine dair gerçeği ortaya seriyor ve bu bilgiyi başarı ve güç için nasıl kullanacağımızı gösteriyor.

Binlerce yıllık tarihte Pericles, I. Elizabeth, Coco Chanel, Hesiodos, Nietzsche, Martin Luther King Jr ve diğer tarihi figürlerin yaşamlarını, taktiklerini açıklayarak duygularımızı nasıl disiplin altına alacağımızı ve insanların maskelerinin ardını görmeyi öğretiyor. *İnsan Doğasının Yasaları* karakter oluşturma, karanlık tarafımızla yüzleşme, grubun baskısına karşı koyma ve amaç duygusunu anlama konusunda değerli dersler veriyor. İşyerinde, ilişkilerinizde ya da çevrenizdeki dünyayı anlama ve değiştirmede Greene başarı, fetih ve kendini savunma için parlak stratejiler sunarak kendinizin en güçlü versiyonunu oluşturma yolunda size rehberlik ediyor.

"Machiavelli'nin yeni bir rakibi var ve
Sun Tzu arkasını kollasa iyi olur."
- The New York Times

ALTIN
KİTAPLAR

KITABIN ORIJINAL ADI

THE LAWS OF HUMAN NATURE

YAYIN HAKLARI

© 2018 ROBERT GREENE
INKWELL MANAGEMENT
ONK AJANS FİKİR VE SANAT
ESERLERİ A.Ş.
ALTIN KİTAPLAR YAYINEVİ
VE TİCARET AŞ

BASKI

1. BASIM / EKİM 2021 / İSTANBUL
LARUS YAYINEVİ VE TİCARET AŞ
Bağlar Mah. 62. Sok. Yıldızlar Plaza No: 10/A
34212 Bağcılar / İSTANBUL
Tel: 0.212.446 38 88 Sertifika No: 49657

BU KİTABIN HER TÜRLÜ YAYIN HAKLARI
FİKİR VE SANAT ESERLERİ YASASI GEREĞİNCE
ALTIN KİTAPLAR YAYINEVİ VE TİCARET AŞ'YE AİTTİR.

ISBN 978 - 975 - 21 - 2686 - 2

ALTIN KİTAPLAR YAYINEVİ
Gülbahar Mah. Altan Erbulak Sok.
Maya Han Apt. No: 14 Kat: 3 Şişli / İstanbul
Yayınevi Sertifika No: 44011

Tel: 0.212.446 38 88 pbx
Faks: 0.212.446 38 90

http://www.altinkitaplar.com.tr
info@altinkitaplar.com.tr

İNSAN DOĞASININ YASALARI

◇

ROBERT GREENE

TÜRKÇESİ
FÜSUN DORUKER

Yazarın Yayınevimizden Çıkan Kitapları

İKTİDAR Güç Sahibi Olmanın 48 Yasası
BAŞTAN ÇIKARMA SANATI
33 STRATEJİDE SAVAŞ
İKTİDARIN 50. YASASI
USTALIK

Anneme

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ **11**

1. Duygusal Benliğinize Hükmedin **25**
Mantıksızlık Yasası *25*
İçsel Athena 25
İnsan Doğasının Anahtarları 35
Birinci Adım: Önyargıları Fark Edin 44
İkinci Adım: Kışkırtıcı Unsurlardan Kaçının 48
Üçüncü Adım: Mantıklı Benliğinizi Ortaya Çıkarma Stratejileri 54

2. Özsevgiyi Empatiye Çevirin **60**
Narsisizm Yasası *60*
Narsist Yelpaze 60
Dört Narsist Örneği 75

3. İnsanların Maskelerinin Arkasını Görün **96**
Rol Yapma Yasası *96*
İkinci Dil 96
İnsan Doğasının Anahtarları 105
Gözlemleme Yetenekleri 108
Şifre Çözme Anahtarları 113
İzlenim Yönetimi Sanatı 127

4. İnsanların Karakterlerinin Sağlamlığını Belirleyin **132**
Zorlanımlı Davranış Yasası *132*
Modeller 132
İnsan Doğasının Anahtarları 142
Karakter İşaretleri 148
Zehirleyici Tipler 155
Üstün Karakter 161

5. Arzunun Zor Bulunur Nesnesi Olun 166
Açgözlülük Yasası 166
Arzu Nesnesi 166
İnsan Doğasının Anahtarları 175
Arzu Uyandırma Stratejileri 180
En Üstün Arzu 185

6. Bakış Açınızı Genişletin 188
Öngörüsüzlük Yasası 188
Çılgınlık Anları 188
İnsan Doğasının Anahtarları 197
Öngörüsüzlüğün Dört Belirtisi ve Bunları Yenme Stratejileri 201
İleri Görüşlü İnsan 210

7. Kendini Beğenmişliklerini Onaylayarak İnsanların Direncini Yumuşatın 212
Savunuculuk Yasası 212
Etkileme Oyunu 212
İnsan Doğasının Anahtarları 225
Usta Bir İkna Edici Olmak İçin Beş Strateji 232
Esnek Zihin – Özstratejiler 244

8. Tutumunuzu Değiştirerek Koşullarınızı Değiştirin 248
Kendini Baltalama Yasası 248
Nihai Özgürlük 248
İnsan Doğasının Anahtarları 259
Kısıtlı (Olumsuz) Tutum 265
Geniş (Olumlu) Tutum 274

9. Karanlık Tarafınızla Yüzleşin 282
Baskılama Yasası 282
Karanlık Taraf 282
İnsan Doğasının Anahtarları 294
Gölgenin Şifresini Çözmek: Çelişkili Davranış 302
Bütünleşik İnsan 309

10. Kırılgan Egodan Sakının 317
Kıskançlık Yasası 317
Ölümcül Arkadaşlar 317
İnsan Doğasının Anahtarları 330
Kıskançlık Belirtileri 333
Kıskanç Tipler 336
Kıskançlık Tetikleyicileri 344
Kıskançlığın Ötesinde 349

11. Sınırlarınızı Bilin 354
Büyüklenme Yasası 354
Başarı Sanrıları 354
İnsan Doğasının Anahtarları 367
Büyüklenmeci Lider 377
Uygulamalı Büyüklenme 382

12. İçinizdeki Dişi ya da Erkekle Tekrar Bağlantı Kurun 388
Cinsiyet Katılığı Yasası 388
Özgün Cinsiyet 388
İnsan Doğasının Anahtarları 403
Cinsiyet Yansıtma Tipleri 412
Orijinal Erkek/Kadın 420

13. Amaç Duygusuyla İlerleyin 430
Amaçsızlık Yasası 430
Ses 430
İnsan Doğasının Anahtarları 447
Yüksek Amaç Duygusu Geliştirme Stratejileri 456
Sahte Amaçların Çekiciliği 463

14. Grubun Aşağıya Çekişine Direnin 470
Uyum Yasası 470
Bir İnsan Doğası Deneyi 470
İnsan Doğasının Anahtarları 489
Saray ve Saray Halkı 507
Gerçeklik Grubu 516

15. Sizi İzlemek İstemelerini Sağlayın 523
Kararsızlık Yasası *523*
Hak Sahipliği Laneti 523
İnsan Doğasının Anahtarları 542
Otorite Kurma Stratejileri 552
İçsel Otorite 560
16. Dostluk Görüntüsünün Ardındaki Düşmanlığı Görün 564
Saldırganlık Yasası *564*
Deneyimli Saldırgan 564
İnsan Doğasının Anahtarları 584
İnsan Saldırganlığının Kaynağı 587
Pasif Agresiflik - Stratejileri ve Yenme Yolları 598
Kontrollü Saldırgan 608
17. Tarihi Anı Yakalayın 616
Kuşaksal Öngörüsüzlük Yasası *616*
Yükselen Dalga 616
İnsan Doğasının Anahtarları 636
Kuşaksal Olgu 639
Kuşaksal Modeller 644
Zamanın Ruhundan Yararlanma Stratejileri 652
Zamanın ve Ölümün Ötesindeki İnsan 657
18. Ortak Faniliğimiz Üzerine Düşünün 664
Ölümü İnkâr Etme Yasası *664*
Kalpteki Mermi 664
İnsan Doğasının Anahtarları 678
Ölüm Üzerinden Yaşam Felsefesi 682

TEŞEKKÜR 692

KAYNAKÇA 693

GİRİŞ

> Birinin karakterinde belirgin bir alçaklık ya da aptallığa rastlarsanız ... sizi sinirlendirmemesine ya da üzmemesine dikkat edin ve yalnızca onun sizin bilginizi artırdığını düşünün, bunu insanın karakterini anlamak için dikkate alınması gereken yeni bir gerçek olarak görün. Bu olguya çok karakteristik bir mineral örneğine rastlayan bir mineral bilimci gibi yaklaşın.
>
> Arthur Schopenhauer

Yaşamımız boyunca bize problem çıkaran, hayatımızı zorlaştırıp tadımızı kaçıran kişilerle karşılaşmamız kaçınılmazdır. Bunların bazıları liderler ya da patronlardır, bazıları ise meslektaşlarımız ve arkadaşlarımız. Bu insanlar saldırgan ya da pasif agresif davranabilirler ve genellikle duygularımızın üzerinde oynamakta ustadırlar. Çoğunlukla çekici, özgüvenli, hevesli ve parlak fikirlerle doluymuş gibi görünürler, ister istemez onların büyüsüne kapılırız. Özgüvenlerinin mantıkdışı ve fikirlerinin yanlış olduğunu anladığımızda ise artık çok geçtir. Meslektaşlarımız arasında, gizli kıskançlıkları yüzünden işimizi ya da mesleğimizi baltalayanlar, bizi aşağıya çekmek için heyecan duyanlar olabilir. Ya da bazen karşımızdakinin bizi sıçrama tahtası gibi kullanıp yalnızca kendisini düşünen biri olduğunu fark edip üzülürüz.

Böyle durumlarla karşılaşmayı beklemediğimizden gafil avlanırız. Çoğunlukla bu tip insanlar davranışlarını haklı göstermek için çok ayrıntılı hikâyeler anlatırlar ya da bazı günah keçilerini suçlarlar. Aklımızı karıştırıp bizi kontrol altında tuttukları oyunlara çekmeyi çok iyi bilirler. Karşı çıkabiliriz ya da öfkelenebiliriz ama sonunda kendimizi çaresiz hissederiz zira hasar verilmiştir bir kere. Sonra böyle bir tip tekrar yaşamımıza girer ve aynı hikâye tekrar yaşanır.

Çoğu zaman kendimiz ve kendi davranışlarımız hakkında da benzer bir akıl karışıklığı ve çaresizlik duygusuna kapılırız. Örneğin patronumuzu, bir meslektaşımızı ya da arkadaşımızı kıracak bir şey söyleriz; bu davranışın nereden geldiğinden emin olamayız ama biraz öfke ve gerginliğin daha sonra pişman olacağımız biçimde içimizden sızdığını fark edip hayal kırıklığına uğrarız. Belki kendimizi hevesle bir projenin ya da bir planın içine atarız, kısa süre sonra bunun tamamen aptalca ve zaman kaybı olduğunu anlarız. Belki bize hiç uygun olmadığını bildiğimiz birine âşık oluruz ama bir türlü kendimize hâkim olamayız. Bize neler oluyordur böyle.

Bu gibi durumlarda denetleyemediğiniz yıkıcı davranış modellerine düştüğümüzü fark ederiz. Sanki içimizde bir yabancı, irademizin dışında hareket eden küçük bir şeytan varmış ve bizi yanlış işler yapmaya zorluyormuş gibi gelir. Üstelik içimizdeki bu yabancı oldukça gariptir ya da en azından hayal ettiğimizden çok daha gariptir.

İnsanların çirkin davranışları ve ara sıra ortaya çıkan kendi şaşırtıcı davranışlarımız hakkında, bu davranışların nedenini bilmediğimiz dışında bir şey söyleyemeyiz. Bunları, "Şu kişi kötü kalpli, bir sosyopat," ya da "Bana bir haller oldu, kendimde değildim," gibi basit açıklamalara bağlayabiliriz. Ancak bu açıklamalar aynı olgunun tekrar yaşanmasını önlemediği gibi, nedenlerini anlamamıza da yardım etmez. Doğrusu biz insanlar yüzeyde yaşarız, başkalarının söylediklerine ya da yaptıklarına duygusal tepkiler veririz. Kendimiz ve başkaları hakkında oldukça yalınlaştırılmış fikirler geliştiririz. Kendimize en kolay ve en uygun hikâyeyi anlatmakla yetiniriz.

Peki ya yüzeyin altına girip derinlikleri görebilseydik ve insan davranışlarının kökenine inebilseydik? Bazılarının niçin kıskançlığa kapılıp işimizi baltalamaya kalkıştığını ya da yanlış özgüvenleriyle kendilerini nasıl üstün ve hatasız gördüklerini anlayabilseydik? Ya insanların niçin birdenbire mantıksız davranmaya başlayıp karakterlerinin karanlık yönünü ortaya çıkardığını ya da davranışlarını her an nasıl akla mantığa bürü-

düğünü çözebilseydik? Neden sürekli en kötü yanlarımıza hitap eden liderlerin peşine takıldığımızı gerçekten anlayabilseydik? Ya insanların derinliklerine bakıp karakterlerini değerlendirebilseydik ve kötü iş arkadaşlarından, bize duygusal hasarlar veren bireysel ilişkilerden kaçınabilseydik?

İnsan davranışlarının köklerini gerçekten anlayabilirsek, yıkıcı insanların davranışlarının yanlarına kâr kalması zorlaşır. Bu kadar kolayca baştan çıkarılıp yanlış yönlendirilmeyiz. Onların kötü ve çıkarcı manevralarını tahmin edebilir, göstermelik hikâyelerinin ardını görebiliriz. Kontrol sağlamak için bizim ilgimize muhtaç olduklarını önceden bilirsek, bizi kendi oyunlarına çekmelerine izin vermeyiz. Karakterlerinin derinliklerine bakma yeteneğimizle onların gücünü ellerinden alabiliriz.

Aynı şekilde, ya kendi içimize bakıp rahatsız edici duygularımızın kaynağını görseydik ve bizi neden irademiz dışında davranmaya ittiğini anlayabilseydik? Neden başkalarının sahip olduğu şeyleri arzuladığımızı ya da niçin kendimizi bir grupla derinden özdeşleştirip, dışında kalanları hor gördüğümüzü çözebilseydik? Ya kendi hakkımızda neden yalan söylediğimizi ya da farkında olmadan insanları uzaklaştırdığımızı öğrenebilseydik?

İçimizdeki yabancıyı daha açıkça anlayabilmek, aslında onun bir yabancı değil bizzat benliğimizin bir parçası olduğunu, ayrıca düşündüğümüzden daha gizemli, karmaşık ve ilginç insanlar olduğumuzu anlamamıza yardım edecektir. Bu farkındalık sayesinde yaşamımızdaki olumsuz kalıpları kırabilir, kendimiz için bahaneler üretmekten vazgeçer, yaptıklarımız ve başımıza gelenleri daha iyi denetleyebiliriz.

Kendimiz ve başkaları hakkında böyle net bir bilgiye sahip olmak yaşamımızı birçok yönden değiştirebilir. Ancak önce yaygın bir yanlış anlamayı ortadan kaldıralım: Büyük ölçüde bilinçli ve iradeli bir şekilde davrandığımızı düşünme eğilimimiz vardır. Yaptıklarımızı her zaman denetleyememek korkutucu bir fikir olsa da aslında bu, gerçeğin ta kendisidir. Benliğimizin derinliklerinde, farkındalık düzeyimizin altında çalışan ve davranışlarımızı yönlendiren güçlerin etkisi altındayız. Sonuçları görürüz,

bu sonuçlar düşüncelerimiz, ruhsal durumumuz ve hareketlerimizdir, ama duygularımızı neyin harekete geçirdiğini ve bizi belirli biçimde davranmaya zorladığını büyük ölçüde bilinçli olarak algılayamayız.

Örneğin öfkemizi ele alalım. Genellikle öfkemizi bir kişi ya da grupla ilişkilendiririz. Ama dürüst davranıp daha derine inersek, öfke ya da hayal kırıklığımızı tetikleyen şeyin köklerinin çok daha derinde olduğunu fark edebiliriz. Çocukluğumuzda yaşadığımız bir şey ya da belirli koşullar bu duyguyu tetikler. Eğer araştırırsak, belli nedenlerle öfkelendiğimizi, bunun apaçık kalıpları olduğunu fark ederiz. Ama öfkeye kapıldığımız anda düşünceli ya da mantıklı davranamayız, yalnızca bu duyguya kapılır ve birini suçlarız. Başka duygular hakkında da benzer şeyler söyleyebiliriz: Belirli olgular özgüveni, güvensizliği, gerginliği, bir kişinin çekiciliğine kapılmayı ya da dikkat çekme açlığını birdenbire tetikleyebilir.

İçimizdeki derinliklerden yükselip bizi çeken ve iten bu güçlerin toplamına *insan doğası* adını verelim. İnsan doğası, beynimizin belirli şekilde bağlantılar kurması, sinir sistemimizin biçimlenmesi ve duygularımızı işleme süreciyle ortaya çıkar. Tüm bunlar tür olarak evrimleştiğimiz yaklaşık beş milyon yıl boyunca oluşmuş ve gelişmiştir. Başkalarıyla işbirliği yapmayı öğrenmek, grup içindeki hareketlerimizi yüksek düzeyde koordine etmek, iletişimin yeni şekillerini yaratmak ve grup disiplinini korumak gibi insan doğasının bazı ayrıntılarını, sosyal hayvanlar olarak sağ kalmayı güvence altına alacak şekilde evrim geçirmemize bağlayabiliriz. Bu erken gelişme hâlâ içimizde yaşar ve günümüzün gelişmiş çağdaş dünyasında bile davranışlarımızı belirlemeyi sürdürür.

Örnek olarak insan duygularının evrimine bakabiliriz. İlkel atalarımızın hayatta kalması, diller icat edilmeden önce birbirleriyle iletişim kurma becerilerine bağlıydı. Neşe, utanç, minnettarlık, kıskançlık, kırgınlık gibi yeni ve karmaşık duygular evrimleşmişti. Bu duyguların belirtileri kolayca yüzlerinden okunuyor, ruhsal durumlarını derhal ve etkili biçimde yansıtıyordu. Grubu

bir arada tutmak ve aralarındaki bağı güçlendirmek için, başkalarının duygularını –birinin neşesini ya da üzüntüsünü hep birlikte hissetmek ya da tehlike karşısında birbirinden ayrılmamak gibi sebeplerle– fazlasıyla anlayabiliyorlardı.

Bugüne kadar çevremizdekilerin ruhsal durumlarına ve duygularına karşı aşırı duyarlı olmamız; bilinçsizce başkalarını taklit etmek, onların sahip olduklarını istemek, öfke ya da zorbalık duygularına kapılmak gibi çok çeşitli davranışları sürdürmemize sebep olur. Kendi irademizle davrandığımızı varsayarken, yaptıklarımızın ve verdiğimiz karşılıkların başkalarının duygularından ne kadar etkilendiğini fark etmeyiz bile.

Çok eski tarihlerde ortaya çıkan ve günlük davranışlarımızı şekillendiren bu tür başka güçleri özellikle belirtmek gerekir. Örneğin sürekli olarak kendimizi grup içinde konumlandırma ve statümüz ile özdeğerimizi ölçme alışkanlığı tüm avcı-toplayıcı toplumlarda, hatta şempanzelerde de görülür. Topluluk içgüdülerimiz insanları içeridekiler ve dışarıdakiler olarak ayırmamıza sebep olur. Bu ilkel niteliklere kabilenin hor gördüğü davranışlarımızı gizlemek için taktığımız maskeleri de ekleriz ve baskı altında tuttuğumuz karanlık arzulardan oluşan bir gölge kişiliğin oluşmasına yol açarız. Atalarımız bu gölgenin ve getirdiği tehlikelerin farkındaydı ve bunun dualarla yok edilmesi gereken ruhlar ve şeytanlardan kaynaklandığına inanıyorlardı. Biz ise bunu "bana haller oldu" diyerek farklı bir efsaneye dayandırıyoruz.

İçimizdeki bu ilkel güç, bilinç düzeyine çıkınca tepki vermek zorunda kalırız; bireysel mizacımıza ve koşullarımıza bağlı olarak verdiğimiz bu tepkiyi anlayamayız ve bunu yüzeysel biçimde açıklamaya girişiriz. Evrimimizin kesin yolları nedeniyle insan doğasındaki bu güçlerin sayısı kısıtlıdır ve bu güçler yukarıda sözünü ettiğim; aralarında kıskançlık, büyüklenme, mantıksızlık, öngörüsüzlük, uyumluluk, saldırganlık ve pasif agresifliğin bulunduğu davranışlara sebep olur. Aynı zamanda bu, empatiyi ve insan davranışlarının diğer olumlu biçimlerini de beraberinde getirir.

Binlerce yıldır kendimizi ve doğamızı anlamak için gölgelerin arasında dolaşmak zorundaydık. İnsan denilen hayvan hak-

kında birçok yanılsama altında çabaladık ve primatlar yerine mucizevi şekilde ilahi kaynakların veya meleklerin soyundan geldiğimizi hayal ettik. İlkel doğamızın ve hayvansal köklerimizin belirtilerini çok rahatsız edici bulup yadsımayı ve baskılamayı yeğledik. Karanlık dürtülerimizi çeşitli bahaneler ve mantıkla örttük, böylece bazı insanların son derece sevimsiz davranışlarının yanlarına kâr kalmasını kolaylaştırdık. Ama sonunda insan doğası hakkında edindiğimiz bilgilerle artık kim olduğumuz konusundaki gerçeklere karşı direncimizi kıracak duruma geldik.

Aralarında, çocukluk döneminin ve erken gelişmenin ayrıntılı çalışmaları (Melanie Klein, John Bowlby, Donald Winnicott), narsisizmin kökleri (Heinz Kohut), kişiliğimizin gölgeli yönleri (Carl Jung), empatinin kökenleri (Simon Baron-Cohen) ve duygularımızın yapısı (Paul Ekman) gibi konuların da bulunduğu çeşitli araştırmaları son yüzyılda bir araya getiren, kapsamlı psikoloji literatürünü araştırabiliriz. Beyin üzerine çalışmalar (Antonio Damasio, Joseph E. LeDoux), özgün biyolojik yapımız (Edward O. Wilson), zihin ve beden ilişkisi (V.S. Ramachandran), primatlar (Frans de Waal), avcı-toplayıcılar (Jared Diamond), ekonomik davranışlarımız (Daniel Kahneman) ve grup içinde nasıl davrandığımız (Wilfred Bion, Elliot Aronson) gibi araştırmalar sayesinde bilimin, kendimizi anlamaya yardımcı olacak ilerlemeler kaydettiğini de göz önünde bulundurmalıyız.

Bunlara, insan doğasının çeşitli yönlerini aydınlatan, davranışların görünmeyen taraflarına karşı duyarlı olan bazı felsefecileri (Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche, José Ortega y Gasset) ve bazı yazarların sezgilerini (George Eliot, Henry James, Ralph Ellison) ekleyebiliriz. Son olarak insan doğasını derinlemesine ve etkili bir şekilde ortaya koyan ve günden güne büyüyen biyografi literatürünü de bu saydıklarımıza dahil etmeliyiz.

Bu kitap insan doğası hakkında doğru ve bilgilendirici bir rehber oluşturma girişimidir. Bunu, farklı branşlardaki devasa bilgi ve fikir deposunu (ana kaynaklar için bkz: Kaynakça) bir araya getirerek yapmaktadır ve belirli bakış açıları ile ahlaki yargılar yerine, kanıtlara dayanmaktadır. Türümüzün son derece

gerçekçi bir değerlendirmesini içeren bu rehber, daha fazla farkındalıkla davranmamız için kim olduğumuzu derinlemesine incelemektedir.

İnsan Doğasının Yasaları'nı insanların sıradan, garip, yıkıcı davranışları için bir şifre çözücü olarak düşünebilirsiniz. Her bölüm belirli bir bakış açısı ya da insan doğası yasasıyla ilgilidir. Bunlara "yasa" adını veriyoruz, çünkü biz insanlar, bu doğal güçlerin etkisi altında görece tahmin edilebilir biçimlerde tepki veriyoruz.

Her bölümde, bir yasayı (olumsuz ya da olumlu yönde) gözler önüne seren bazı simgesel kişi veya kişilerin hikâyeleri anlatılıyor ve bu yasanın etkisi altındayken kendinizle ve başkalarıyla başa çıkmanız için fikirler ve stratejiler sunuluyor. Her bir bölüm, bu temel insan gücünü daha olumlu ve verimli hale getirmeyi, böylece insan doğasının pasif bir kölesi olmak yerine, onu aktif biçimde değiştiren bireyler olmamızı sağlayan bir kısımla sona eriyor.

İnsan doğası hakkındaki bu bilgilerin biraz eski moda olduğunu düşünebilirsiniz. Ne de olsa artık geliştiğimizi, teknolojik açıdan ilerlediğimizi, aydınlandığımızı, ilerici olduğumuzu, ilkel köklerimizden çok ileri gittiğimizi, doğamızı yeniden yazma sürecinde bulunduğumuzu iddia edebilirsiniz. Ama işin doğrusu, gerçekler bunun tam tersidir: Daha önce hiç bu kadar insan doğasının ve onun yıkıcı potansiyelinin esaretinde olmamıştık. Üstelik bu gerçeği göz ardı ederek ateşle oynuyoruz.

Viral etkilerin sürekli içimizden geçtiği ve manipülatif liderlerin bizi sömürüp denetlediği sosyal medya aracılığıyla duygularımızın geçirgenliğinin nasıl arttığına bir bakın. Saldırganlığın sanal dünyada nasıl açıkça sergilendiğine ve sonuçları olmadan gölge tarafımızla hareket etmenin ne kadar kolaylaştığına bir bakın. Sayısız insanla çok çabuk iletişim kurabilmemizle birlikte; kendimizi başkalarıyla kıyaslama eğilimi, kıskançlık ve dikkat çekerek statü kazanma arayışı gibi özelliklerimizin nasıl şiddetlendiğine dikkat edin. Son olarak da kabilesel eğilimlerimize ve faaliyete geçmek için en kusursuz ortamı nasıl bulduğuna bir

bakın. Kendimizi özdeşleştireceğimiz bir grup buluyoruz, sanal yankı odalarında kabilesel fikirlerimizi güçlendiriyoruz ve bunun dışında kalanları şeytanlaştırıp kitlesel tehditler savuruyoruz. Doğamızın ilkel tarafından kaynaklanan gereksiz şiddet potansiyeli gitgide artıyor.

Çok basit: İnsan doğası herhangi bir kişiden, bir kuruluştan ya da teknolojik icattan çok daha güçlüdür. Kendini ve ilkel köklerini ifade etmek için yarattığımız her şeyi şekillendirerek sonlandırır. Bizi bir piyon gibi oynatır.

Yasaları göz ardı etmenin günahı sizin boynunuza. İnsan doğasıyla uzlaşmayı reddetmek demek; kontrolünüz dışındaki kalıplara, kafa karışıklığına ve çaresizliğe teslim olmak demektir.

İnsan Doğasının Yasaları, sizi tüm yönleriyle insan davranışları hakkında bilgilendirmek ve bu davranışların temel nedenlerini aydınlatmak için tasarlandı. Kendinizi bu kitabın rehberliğine bırakırsanız, insanları algılayış şekliniz ve onlarla başa çıkma yaklaşımınız kökten değişecek. Ayrıca kendinizi görme şekliniz de kökten değişecek. Bu kitap, görüş açısındaki bu değişimleri aşağıdaki yollarla yapacak:

Birincisi, yasalar sizi daha dingin ve insanları stratejik açıdan gözlemleyen birine dönüştürürken, içinizi gereksizce tüketen duygusal oyunlardan kurtulmanıza yardım edecek.

İnsanların yakınında olmak, onların bizi nasıl algıladığına dair kaygı ve güvensizliklerimizi körükler. Böyle duygulara bir kez kapılınca, kendi duygularımıza çekildiğimiz ve onların söyledikleri ile yaptıklarını kişisel tanımlamalarla –beni beğeniyorlar mı, yoksa beğenmiyorlar mı– değerlendirdiğimiz için insanları gözlemlememiz zorlaşır. Yasalar, başkalarının da derin kökleri olan duygular ve sorunlarla uğraştığını ortaya çıkararak, bu tuzağa düşmenizi engelleyecek. Onların da sizden yıllar yıllar öncesine uzanan bazı arzuları ve hayal kırıklıkları var. Belirli bir noktada onlarla yolunuz kesişir ve öfke ya da hayal kırıklıklarının en kolay hedefi olursunuz. Görmek istedikleri belirli nitelikleri size yansıtırlar. Ve çoğunlukla sizinle bir birey olarak ilgilenmezler.

Bu durum sizi üzmek yerine özgürleştirmelidir. Bu kitap size onların imalı sözlerini, soğuk tavırlarını ya da sinirli anlarını kişisel algılamaktan vazgeçmeyi öğretecek. Bunu daha iyi kavradıkça, duygularınızla tepki göstermek yerine karşınızdakilerin davranışlarının nereden geldiğini anlama isteğiniz kolayca ortaya çıkacak. Bu süreçte sakinleşeceksiniz. Ve bu bilgi içinizde kök salmaya başlayınca insanlara karşı daha az önyargılı olacak, onları ahlaki açıdan değerlendirmeyecek, oldukları gibi kabul edecek ve kusurlarını insan doğasının bir parçası olarak göreceksiniz. İnsanlar sizin bu hoşgörülü duruşunuzu hissedince sizi daha çok sevecekler.

İkincisi, yasalar insanların sürekli olarak bıraktığı ipuçlarını çözmede ustalaşmanızı sağlayacak ve karakterlerini yargılama yeteneğinizi artıracak.

Normalde, dikkatimizi çeken insan davranışlarını sınıflandırıp sonuca varmak için acele ederiz ve kendi önyargılarımızla bağdaşan kararlarla yetiniriz. Ya da insanların kendine hizmet eden açıklamalarını kabul ederiz. Yasalar, insanları yanlış anlamanın ne kadar kolay ve ilk izlenimlerin ne kadar aldatıcı olduğunu açıkça göstererek sizi bu alışkanlıktan kurtaracak. Yavaşlayacaksınız, ilk yargılarınıza güvenmeyeceksiniz ve gördüklerinizi "incelemek" için kendinizi eğiteceksiniz.

Karşıtlıklarla düşüneceksiniz: Bir kişi özgüven ya da aşırı erkeklik gibi bir yönünü açıkça sergileyince genellikle tam tersi olan gerçeği gizliyordur. İnsanların sürekli olarak başkalarına karşı rol yaptığını, gölgeyi daha iyi gizlemek için ilerici ve iyi niyetli görünmeye çalıştığını fark edeceksiniz. Gündelik yaşamda bu gölgenin sızıntılarını göreceksiniz. Birinin karakterine uymayan bir şekilde davranması dikkatinizi çekecek: Karakterine uymayanlar aslında gerçek karakteri olabilir. Özünde tembel ya da aptal olanlar en küçük ayrıntılarda bunun ipuçlarını verirler, davranışları size zarar vermeden önce bunları fark edeceksiniz. Kişinin gerçek değerini, sadakat ve dürüstlük düzeyini ölçme yeteneği, sahip olabileceğiniz en önemli yeteneklerden biridir. Bu yetenek yaşamınıza mutsuzluk getirecek kötü insanları işe

almaktan, onlarla ortaklık ya da ilişki kurmaktan kaçınmanızı sağlayacaktır.

Üçüncüsü, yasalar size, kaçınılmaz biçimde yolunuza çıkıp uzun süreli duygusal hasar verecek zehirli tipleri tanıma ve zekânızla yenme gücünü kazandıracaktır.

Saldırgan, kıskanç ve çıkarcı kişiler çoğunlukla bu yönlerini öylece göstermezler. Başlangıçta sevimli görünmeyi, karşısındakileri övmeyi ve güvenini kazanmak için gereken tüm yolları kullanmayı öğrenmişlerdir. Çirkin davranışlarıyla bizi şaşırttıkları zaman, kendimizi ihanete uğramış, kızgın ve çaresiz hissederiz. Bu tür insanlar sürekli baskı kurarlar, böyle yaptıklarında varlıklarıyla zihnimizi bunalttıklarını ve doğru düşünüp strateji kurmamızı iki kat zorlaştırdıklarını bilirler.

Onların yaptıklarını önceden saptamak en güçlü savunmanızdır, yasalar bu savunmayı nasıl kuracağınızı size öğretecek. Ya onlardan uzak durursunuz ya da çıkarcı davranışlarını öngörüp gafil avlanmazsınız, böylece duygusal dengenizi daha iyi korursunuz. Onları zihinsel olarak gerçek boyutlarına indirmeyi ve bunca kuru gürültünün ardından açıkça görülen zayıflıklarına ve özgüvensizliklerine yoğunlaşmayı öğreneceksiniz. Hikâyelerinin tuzağına düşmeyerek, arkasına saklandıkları korkuyu etkisizleştireceksiniz. Bencilce davranışları için uydurdukları göstermelik hikâyeleri ve ayrıntılı açıklamalarıyla dalga geçeceksiniz. Sakin kalmanız onları çileden çıkaracak ve daha ileri gitmeye ya da bir hata yapmaya yönlendirecek.

Bu karşılaşmalar artık sizi aşağıya çekmeyecek, aksine bunları kendinize hâkim olma yeteneğinizi geliştirip kendinizi güçlendirmek için bir fırsat olarak görecek ve takdir edeceksiniz. Bu tiplerden birini zekânızla yenmek, size insan doğasının en kötü tarafıyla başa çıkabileceğiniz konusunda büyük bir özgüven kazandıracak.

Dördüncüsü, yasalar insanları motive etmek ve etkilemek için gerekli olan gerçek araçları size öğreterek yaşamdaki yolunuzu kolaylaştıracak.

Fikirlerimize ya da planlarımıza direnç gösterildiği zaman, insanların düşüncelerini değiştirmek için iddialaşır, nutuk atar

ya da tatlı sözlerle onları kandırmaya çalışırız ama bu davranış karşımızdakini daha da savunmacı yapar. Yasalar size insanların inatçı ve etkilenmeye karşı dirençli olduklarını öğretecek. Girişimlerinize karşınızdakilerin direncini azaltmaya çalışarak başlamalı ve istemeden de olsa savunmacı eğilimlerini beslememelisiniz. Onların özgüvensizliklerini fark etmek ve bilmeden onları körüklememek için kendinizi eğiteceksiniz. Onaylanmasına ihtiyaç duydukları *kendi* çıkarları ve fikirleri açısından düşüneceksiniz.

Duyguların geçirgenliğini anlayarak, bir insanı etkilemenin en verimli yolunun, ruhsal durumunuzu ve duruşunuzu değiştirmek olduğunu öğreneceksiniz. Insanlar söylediklerinizden çok sizin enerjinize ve tutumunuza yanıt verirler. Benliğinizdeki savunuculuktan sıyrılacaksınız. Rahatlamanın ve karşınızdaki kişiyle gerçekten ilgilendiğinizi hissetmenin, olumlu ve hipnotize edici bir etkisi olacaktır. Bir lider olarak insanları istediğiniz yönde ilerletmeniz için; duruşunuz, empati duygunuz ve iş ahlakınızla doğru tonu tutturmak gerektiğini öğreneceksiniz.

Beşincisi, yasalar içinizdeki insan doğası güçlerinin ne kadar kuvvetli çalıştığını fark etmenizi sağlayarak, size olumsuz modellerinizi değiştirme gücü kazandıracaktır.

İnsan doğasının karanlık niteliklerini okumaya ya da duymaya verdiğimiz en doğal tepki kendimizi bunun dışında tutmaktır. Narsist, mantıksız, kıskanç, kibirli, saldırgan ya da pasif agresif olan her zaman öteki kişidir. Biz daima iyi niyetli olduğumuzu düşünürüz. Eğer yoldan saparsak suçlu ya koşullardır ya da bizi olumsuz tepkiler vermeye iten insanlar. Yasalar bu kendinizi kandırma sürecinden tamamen vazgeçmenizi sağlayacak. Hepimiz aynı kumaştan biçildik, eğilimlerimiz aynı. Bunu ne kadar erken fark ederseniz, içinizdeki bu gizli olumsuz özellikleri yenme gücünüz o kadar artacaktır. Kendi dürtülerinizi inceleyecek, gölgenize bakacak ve pasif agresif eğilimlerinizin farkında olacaksınız. Böylece aynı özellikleri başkalarında tespit etmeniz kolaylaşacak.

Düşündüğünüz gibi başkalarından üstün olmadığınızı fark edince daha alçakgönüllü olacaksınız. Bu durum suçluluk duy-

gusuna ya da özfarkındalığın ağırlığı altında ezilmenize sebep olmayıp tam tersi bir etki yaratacak. İyi ve kötü yönlerinizi kucaklayarak bütün bir insan olarak kendinizi kabul edecek ve bir aziz biçimindeki düzmece benlik algınızdan uzaklaşacaksınız. İkiyüzlülükten sıyrılıp kendiniz olma özgürlüğüne ulaşınca rahatlayacaksınız. Bu özelliğiniz insanlara çekici gelecek.

Altıncısı, yasalar empati duygunuzu derinleştirecek, çevrenizdekilerle daha derin ve tatmin edici bağlar kurmanızı sağlayacak.

Biz insanlar başkalarını yalnızca zihinsel olmayan bir düzeyde anlamak için muazzam bir potansiyelle doğduk. En eski atalarımızın geliştirdiği bu güç, atalarımıza kendilerini karşısındakilerin perspektifine oturtarak onların ruhsal durumunu ve duygularını sezmeyi öğretmişti.

Yasalar bu gizli gücü mümkün olan en yüksek seviyeye nasıl çıkaracağınızı öğretecek. Bitmek bilmeyen iç monoloğunuzu yavaş yavaş kesmeyi ve daha dikkatli dinlemeyi öğreneceksiniz. Başkalarının bakış açısını en iyi şekilde benimsemeye alışacaksınız. Karşınızdakinin duygularını anlayabilmek için hayal gücünüzü ve deneyimlerinizi kullanacaksınız. Acı veren bir şeyi anlatıyorlarsa, size acı veren benzer hikâyelerinizi hatırlayacaksınız. Yalnızca sezgili olmakla kalmayacak, empatiyle topladığınız bilgileri inceleyip içgörü kazanacaksınız. Sürekli olarak empati ile analiz döngüsünde olacak, gözlemlediklerinizi güncelleyecek ve dünyayı başkalarının gözünden görme yeteneğinizi geliştireceksiniz. Bu deneyimlerden sonra başkalarıyla aranızda fiziksel bir bağlantı olduğu duygusunun ortaya çıktığını fark edeceksiniz.

Bu süreçte biraz alçakgönüllülüğe ihtiyacınız olacak. İnsanların aklından neler geçtiğini asla tam olarak bilemezsiniz ve kolayca hata yapabilirsiniz, yani yargılamakta acele etmeyip daha fazlasını öğrenmeye açık olmalısınız. İnsanlar düşündüğünüzden daha karmaşıktır. Hedefiniz onların bakış açısını daha iyi görmektir. Bu süreç egzersiz yaptıkça güçlenen bir kas gibi olacaktır.

Böyle bir empati geliştirmenin sayısız yararı vardır. Hepimiz bencillikle kendi dünyalarımıza kapanırız. Dışımıza çıkıp

bir başkasının dünyasına girmek iyileştirici ve özgürleştirici bir deneyimdir. Bizden çok farklı insanların zihinlerine ve perspektiflerine girmemizi sağladığı için filmler ve romanlar bize çekici gelir. Bu pratikler sayesinde düşünce biçiminiz tamamen değişecektir. Önyargılarınızdan vazgeçmek, anın içinde yaşamak ve insanlar hakkındaki fikirlerinizi sürekli uyarlamak için kendinizi eğiteceksiniz. Böylesine bir akıcılığın genel olarak sorunlara yaklaşımınızı etkilediğini, başka olasılıklar düşündüğünüzü, alternatif perspektifler kullandığınızı fark edeceksiniz. Yaratıcı düşünmenin özü budur.

Son olarak, yasalar kendi potansiyelinizi görme biçiminizi değiştirip, dışarı çıkarmak istediğiniz daha yüksek, ideal benliğin farkına varmanızı sağlayacaktır.

Biz insanların içinde biri daha yüksek, diğeri daha düşük iki karşıt benlik olduğunu söyleyebiliriz. Düşük benlik daha güçlü olma eğilimindedir. Onun dürtüleri bizi duygusal tepkilere ve savunma davranışlarına doğru çeker, başkalarına tepeden bakmamıza ve onlardan daha üstünmüş gibi hissetmemize sebep olur. Anlık keyiflere ve eğlencelere kapılmamıza, her zaman en kolay yolu seçmemize yol açar. Bizi grubun içinde kendimizi yitirmeye, başkalarının fikirlerini benimsemeye teşvik eder.

Kendimizi ortaya çıkarınca yüksek benliğin dürtülerini hissederiz; başkalarıyla daha derin bağlar kurmak, aklımızı işimize vermek, tepki göstermek yerine düşünmek, yaşamda kendi yolumuzu izlemek ve bizi özgün kılan taraflarımızı keşfetmek isteriz. Düşük benlik, doğamızın daha hayvansı ve tepkisel yönüdür; kolayca ona doğru kayarız. Yüksek benlik ise doğamızın gerçek insansı yönüdür; bizi daha düşünceli ve bilinçli yapar. Yüksek benliğin dürtüleri daha zayıf olduğundan, onunla bağ kurmak için çaba ve içgörü gerekir.

Aslında hepimizin isteği içimizdeki bu ideal benliği dışarı çıkarmaktır çünkü bu yönümüzü geliştirince gerçekten tatmin olmuş hissederiz. Bu kitap her yasanın kapsadığı olumlu ve aktif unsurların farkına varmanızı sağlayarak bunu başarmanıza yardımcı olacak. Mantıksızlık eğiliminizi bilmeniz, duygularınızın

düşüncelerinize nasıl renk kattığını fark etmenizi sağlayarak (Birinci Bölüm), size bunları ortaya çıkarma ve gerçekten mantıklı olma yeteneği verecek. Yaşamdaki duruşumuzun başımıza gelenleri nasıl etkilediğini ve zihnimizin korkuyla nasıl kapandığını bilmek (Sekizinci Bölüm), size içten ve korkusuz bir duruş biçimlendirmeyi öğretecek. Kendinizi başkalarıyla kıyaslama eğiliminizi öğrenince (Onuncu Bölüm), bunu bütün çalışmalarınızla toplumda yükselmek için bir destek olarak kullanacak, harikalar yaratanlara hayranlık duymak ve onları taklit etmek amacıyla onların örneklerinden esinlenmeye başlayacaksınız. Bu sihrin ilkel niteliklerinizin üzerinde çalışmasını sağlayacak, düşük benliğinizin sizi aşağıya çeken gücüne karşı koymak için insan doğası hakkındaki geniş bilginizi kullanacaksınız.

Bu kitabı şöyle düşünün: İnsan doğası konusunda bir çırak olmak üzeresiniz. Diğer insanların karakterini gözlemlemek, ölçmek ve kendi içinizin derinliklerini görmek için bazı yetenekler geliştireceksiniz. Yüksek benliğinizi dışarı çıkarmak için çalışacaksınız. Denemeler yaparak bu sanatta ustalaşacak, başkalarının size yönelttiği en kötü yönlerine karşı çıkmayı, kendinizi daha mantıklı, bilinçli ve verimli bir birey kalıbına sokmayı başaracaksınız.

> İnsanları neye benzediklerini öğrenmeye zorladığınızda daha iyi olurlar.
>
> —Anton Çehov

1

Duygusal Benliğinize Hükmedin

Mantıksızlık Yasası

Kaderinizi denetlediğinizi, yaşam yolunuzu elinizden gelen en iyi şekilde bilinçli olarak planladığınızı düşünmek istersiniz. Ama genellikle duygularınızın sizi ne kadar derinden etkilediğini fark etmezsiniz. Duygularınız sizi egonuzu yatıştıracak fikirlere doğru götürür. İnanmak istediklerinizi onaylayacak kanıtlar aramaya yönlendirir. Ruhsal durumunuza dayanarak, görmek istediklerinizi görmenizi sağlayarak sizi gerçeklerden uzaklaştırır ve bu durum yaşamınızda peşinizi bırakmayan olumsuz kalıpların ve kötü kararların kaynağıdır. Mantıklılık, hissettiklerinize karşıt olarak, bu duygusal etkilere karşı koyma, tepki verme yerine düşünme, zihninizi gerçekten olanlara açma yeteneğidir. Doğal olarak ortaya çıkmaz, geliştirmemiz gereken bir güçtür ve bunu yaparak en büyük potansiyelimizi gerçekleştiririz.

İçsel Athena

MÖ 432 yılının sonuna doğru Atina halkı çok rahatsız edici bir haber aldı: Sparta şehir devleti temsilcileri kendi şehirlerine gelmiş ve Atina yönetim konseyine yeni barış koşullarını sunmuştu. Eğer Atina bu koşulları kabul etmezse Sparta savaş ilan edecekti. Atina'nın baş düşmanı olan Sparta aynı zamanda pek çok açıdan onun tam zıddıydı. Atina bölgedeki demokratik devletlerden oluşan birliği yönetirken, Sparta Peloponezliler olarak

bilinen bir oligarşi konfederasyonunun liderliğini yapıyordu. Atina hem donanmasına hem de Akdeniz'deki ticaret üstünlüğünden gelen zenginliğine güveniyordu. Tamamen askeri bir devlet olan Sparta'nın güvencesi ise kara ordusuydu. Bu tarihe kadar iki büyük güç, sonuçları çok yıkıcı olacağından savaşmaktan kaçınmıştı. Yenilen taraf yalnızca bölgedeki etkisini yitirmekle kalmayacak, yaşam biçimi de tehlikeye girecekti. Atina için bu, sahip olduğu demokrasiyi ve zenginliği yitireceği anlamına geliyordu. Şimdi ise savaş kaçınılmazdı ve şehrin üzerinde kara bulutlar dolaşmaya başladı.

Birkaç gün sonra Atina Meclisi, Spartalıların ültimatomunu görüşmek ve ne yapacaklarına karar vermek için Akropolis'e bakan Pnyx Tepesi'nde toplandı. Tüm erkek vatandaşlara açık olan görüşmelere katılmak için o gün on bine yakın kişi tepeye geldi. Aralarındaki şahinler, savaş yanlıları çok heyecanlıydı ve Atina'nın önceliği ele alıp Sparta'ya saldırması gerektiğini söylediler. Bazıları Sparta güçlerini bir kara savaşında yenemeyeceklerini anımsattı. Bu şekilde Sparta'ya saldırmak doğruca onların eline düşmekti. Güvercinler, barış yanlıları, barış koşullarını kabullenme taraftarıydı ama birçoğunun belirttiği gibi bu yaklaşım Atinalıların korkularını ortaya çıkarıp Spartalıları biraz daha cesaretlendirecekti. Bu, Sparta'ya kara ordularını genişletmek için zaman kazandırmaktan başka bir işe yaramazdı. Tartışmalar uzadıkça duygular alevlendi, insanlar bağıra çağıra tartıştı ama tatmin edici bir çözüm ortaya çıkmadı.

Öğleden sonra tanıdık bir isim meclise hitap etmek için öne çıkınca kalabalık birden sessizleşti. Atina politikasının yaşlı devlet adamı Pericles artık altmış yaşın üzerindeydi. Pericles çok seviliyordu, fikirlerine başkalarından daha çok değer veriliyordu ama Atinalılar ona duydukları saygıya karşın garip bir lider olduğunu düşünüyorlardı, çünkü bir politikacıdan çok bir felsefeciye benziyordu. Meslek yaşamının başlangıcını anımsayacak kadar yaşlı olanlar için ne kadar güçlü ve başarılı olduğunu düşünmek şaşırtıcıydı. Hiçbir şeyi alışılmış biçimde yapmıyordu.

Demokrasinin ilk yıllarında, Pericles sahneye çıkmadan önce Atinalılar ilham verici, ikna edici konuşmalar yapan, teatral ye-

teneği olan liderleri tercih ediyordu. Bu liderler savaş meydanlarında risk alıyor, kendilerine şan şeref kazandıracak, dikkat çekici askeri harekâtlar için can atıyorlardı. Mecliste mülk sahipleri, askerler, soylular gibi bazı grupları temsil ederek mesleklerini ilerletiyorlar, kendi çıkarları için ellerinden geleni yapıyorlardı. Bu durum son derece bölücü bir politikaya yol açıyordu. Liderler birkaç yıllık döngülerde yükselip düşüyorlardı ama Atinalılar bu durumdan memnundu, çok uzun süre iktidarda kalanlara güvenmiyorlardı.

Ardından Pericles MÖ 463 yılında kamu hizmetine girdi ve Atina politikası asla eskisi gibi olmadı. İlk hamlesi yaptığı her şeyden daha olağandışıydı. Gösterişli, soylu bir aileden gelmesine karşın çiftçiler, donanma kürekçileri, Atina'nın gözdesi olan zanaatkârlar gibi kentin gittikçe gelişen orta ve alt sınıflarıyla ilişkiler kurdu. Mecliste onların sesini duyurmaya çalıştı ve demokraside daha fazla yer almalarını sağladı. Artık küçük bir grubun değil, Atina vatandaşlarının çoğunluğuna liderlik ediyordu. Farklı çıkarları olan, böylesine büyük, yola gelmez bir güruhu denetlemek olanaksız gibi görünse de onların gücünü artırma konusunda öyle ateşliydi ki yavaş yavaş onların güvenini ve desteğini kazandı.

Etki gücü arttıkça kendini göstermeye ve meclisin politikasını değiştirmeye başladı. Atina'nın demokratik imparatorluğunu genişletmeye karşı çıktı. Halkın çok ileri gidip kontrolü yitirmesinden korkuyordu. İmparatorluğu sağlamlaştırmak ve var olan müttefikleriyle bağlarını güçlendirmek için çalıştı. Konu savaşa ve generalliğe geldiğinde, seferleri sınırlamaya, taktik manevralarla kazanıp kayıp sayısını en aza indirmeye çabaladı. Çoğu kişi bunun pek de kahramanca bir duruş olmadığını düşünse de bu politikalar etkili oldu ve kent daha önce eşi görülmemiş bir refah dönemine girdi. Hazineyi tüketecek gereksiz savaşlar yoktu ve imparatorluk her zamankinden daha düzgün işliyordu.

Büyüyen para birikimiyle yaptıkları, vatandaşlarda şaşkınlık ve hayranlık uyandırdı: parayı siyasi ayrıcalıklar satın almak için kullanmak yerine, Atina'da devasa bir kamu binaları proje-

si başlattı. Tapınaklar, tiyatrolar, konser salonları inşaatları için Atina'nın zanaatkârlarına iş verdi. Nereye bakarsanız bakın, kent inanılmaz güzel görünmeye başlamıştı. Kişisel estetik anlayışını yansıtan; düzenli, geometrik, anıtsal ve göze hoş görünen bir mimari tarzını yeğlemişti. En büyük inşaat on üç metrelik Athena heykelinin bulunduğu Parthenon'du. Bilgelik ve zekâ tanrıçası olan Athena, kentin yol göstericisiydi. Pericles'in yüceltmek istediği tüm değerleri temsil ediyordu. Pericles tek başına şehrin görüntüsünü ve ruhunu değiştirince Atina sanat ve bilim konusunda altın çağına girdi.

Pericles'in belki de en garip özelliği, ölçülü ve ağırbaşlı konuşma tarzıydı. Alışılmış gösterişli hitabete girmiyordu. Bunun yerine sağlam tartışmalarla izleyicileri ikna etmeye çalışıyordu. İnsanlar mantığının ilginç yolunu izlerken onu dikkatle dinliyorlardı. Konuşma tarzı ikna edici ve sakinleştiriciydi.

Diğer liderlerden farklı olarak Pericles on yıllarca iktidarda kaldı; özgün, sakin, alçakgönüllü tarzıyla kentin üzerine kendi mührünü bastı. Düşmanlarının olması kaçınılmazdı. Uzun süre iktidarda kaldığı için onu gizli bir diktatör olmakla suçladılar. Geleneklere dudak büken bir ateist olduğundan kuşkulandılar. Belki de bu, onun neden bu kadar garip olduğunu açıklıyordu. Ama hiç kimse liderliğinin sonuçlarına karşı çıkamıyordu.

O gün öğleden sonra meclise hitaben yapacağı konuşmasında çoğunlukla Sparta savaşı hakkındaki fikirlerini açıklayacaktı ve söyleyeceklerini endişeyle bekleyenlerin üzerine bir sessizlik çöktü.

"Atinalılar," diye söze başladı Pericles, "Görüşlerim her zamanki gibi: Peloponezlilere ödün vermeye karşıyım. Ancak bir savaşa katılmaya ikna edilenlerin hevesli düşüncelerinin, iş harekete geçmeye gelince devam etmediğini ve olayların gidişiyle insanların fikrinin değiştiğini de biliyorum." Atina ile Sparta arasındaki fikir ayrılıklarının tarafsız hakemlerce halledilmesi gerektiğini anımsattı. Sparta'nın tek taraflı taleplerine boyun eğmek, tehlikeli bir emsal teşkil ederdi. Bunun sonu nereye kadar giderdi? Evet, Sparta'yla kara savaşı yapmak intihar demekti. Bu-

nun yerine tamamen yeni, sınırlı ve savunmaya yönelik bir savaş biçimi öneriyordu.

Çevrede yaşayan herkesi Atina surlarının içine getirecekti. "Bırakın Spartalılar gelsin ve bizi savaşmak için kandırmaya çalışsın, bırakın topraklarımızı yakıp yıksınlar," dedi. "Bu yemi yutmayacağız ve onlarla karada savaşmayacağız. Donanmamızı kullanıp onların sahil kasabalarına baskın yapacağız. Zaman geçtikçe çarpışamadıkları için hayal kırıklığına uğrayacaklar. Orduyu beslemek zorunda kalınca paraları tükenecek. Müttefikleri kendi aralarında münakaşa edecek, Sparta'nın savaş partisi gözden düşecek, kalıcı bir barış için anlaşma yapılacak ve bu süreçte bizim para ve insan kaybımız asgari düzeyde olacak."

"Eğer savaş sürürken imparatorluğu genişletmemeye karar verirseniz ve kendinizi yeni tehlikelere atmamak için yoldan ayrılmazsanız, zaferden emin olmanız için birçok neden söyleyebilirim. Ben düşmanın stratejisinden değil, bizim hatalarımızdan korkuyorum," diye bitirdi konuşmasını. Önerdiklerinin çok yeni oluşu büyük bir tartışma yarattı. Şahinler de güvercinler de onun planından tatmin olmamıştı ama sonunda bilgeliğiyle tanındığı için stratejisi onaylandı. Birkaç ay sonra da uğursuz savaş başladı.

Başlangıçta her şey Pericles'in öngördüğü gibi gitmedi. Spartalılar ve müttefikleri savaş uzadıkça hüsrana uğramak yerine cesaretlendiler. Topraklarının misilleme yapamadan mahvedildiğini gören Atinalılarınsa cesareti kırıldı. Ama halk sabırlı davrandığı takdirde Pericles planının başarısız olmayacağına inanıyordu. Savaşın ikinci yılında üstlerine hiç beklenmedik bir felaket çöktü: Korkunç bir veba kente girdi. Surların içinde çok fazla insan olduğundan hastalık hızla yayıldı ve vatandaşların üçte biri ile ordunun bir kısmını yok etti. Pericles de hastalığa yakalandı ve ölüm döşeğinde yatarken en büyük karabasana tanık oldu: Bunca yıldır Atina için yaptıkları bir anda dağılmaya başlamıştı; insanlar, herkes kendi başının çaresine bakma noktasına gelene dek toplumsal bir hezeyana kapıldı. Eğer sağ kalsaydı, halkı sakinleştirmenin, Sparta'yla kabul edilebilir bir barış anlaşması yapmanın ya da savunma stratejisini değiştirmenin bir yolunu bulabilirdi ama artık çok geçti.

Çok garip ama Atinalılar liderleri için yas tutmadılar. Veba için onu suçladılar ve stratejisinin etkisizliğine sövüp saydılar. Artık sabır ve kendine hâkim olma durumunda değildiler. Pericles çok uzun yaşamıştı ve fikirleri ihtiyar bir adamın yorgun tepkileri gibi görünüyordu. Pericles'e sevgileri nefrete dönüştü. Artık Pericles orada olmayınca önceki gruplar intikam alırcasına geri döndü. Savaş partisi popülerlik kazandı. Parti, insanların veba sayesinde avatajlı konuma geçen Spartalılara karşı gitgide artan öfkesinden besleniyordu. Şahinler inisiyatifi ele alacaklarına ve bir saldırı stratejisiyle Spartalıları ezeceklerine söz verdiler. Çoğu Atinalı için bu sözler büyük bir rahatlama, birikmiş duyguların boşalması gibiydi.

Kent yavaş yavaş vebadan kurtulurken, Atinalılar üstünlüğü ele geçirmeyi başardılar ve Spartalılar barış istedi. Düşmanı tümüyle ezmek isteyen Atinalılar ellerindeki avantajı kullanmaya niyetliydi ama Spartalılar kendini toplayıp işin gidişini değiştirdi. Üstünlük yıllarca iki taraf arasında gidip geldi. İki tarafta da şiddet ve karamsarlık arttı. Atinalılar bir noktada, Sparta'nın müttefiki olan Melos Adası'na saldırdı ve ada halkı teslim olunca, erkeklerin tümünü öldürüp, kadınları ve çocukları köle olarak satma konusunu oyladı. Pericles'in yönetimi altında buna benzer bir şey hiç yaşanmamıştı.

Savaş yıllarca bitmek bilmeyince MÖ 415 yılında bazı Atinalı liderler ölümcül darbeyi nasıl indireceklerine dair ilginç bir fikir ortaya attılar. Spartalıların müttefiki olan Sicilya Adası'ndaki Syracuse şehir devleti yükselen bir güçtü ve ihtiyaç duyulan kaynakları Spartalılara sağlıyordu. Atinalılar büyük donanmalarıyla bir sefer düzenleyip Syracuse'un denetimini ele geçirirlerse iki avantajları olacaktı: Hem imparatorluk genişleyecek hem de Sparta'nın savaşı sürdürmek için ihtiyaç duyduğu kaynaklar kesilecekti. Meclis bu hedefe ulaşmak için altmış gemiyi yeterli sayıda askerle göndermeye karar verdi.

Komutanlardan biri olan Nicias bu planın akılcı bir plan olup olmadığından kuşkuluydu. Atinalıların Syracuse'un gücünü hafife almalarından korkuyordu. Tüm olası olumsuz senaryoları

ortaya döktü, ona göre çok daha büyük bir donanma gücü gerekliydi. Plandan vazgeçilmesini istiyordu ama önerisi tam tersi bir etki yarattı. Eğer daha güçlü bir donanma gerekiyorsa, yaklaşık yüz gemiyi iki kat fazla askerle gönderebilirlerdi. Atinalılar bu stratejide zaferin kokusunu almıştı ve kimse onları caydıramazdı.

Sonraki günlerde sokaklarda Sicilya haritaları çizen, kente gelecek zenginliklerin düşünü kuran, Spartalıları bozguna uğratacaklarını düşünen her yaştan Atinalıya rastlamak mümkündü. Gemilerin yola çıkışı büyük bir bayrama ve halkın gördüğü en büyüleyici manzaraya dönüştü. Süslü gemilerden oluşan devasa bir donanma limanda göz alabildiğine uzanıyordu, parlak zırhları içindeki askerler güverteleri doldurmuştu. Bu, Atina'nın zenginliğinin ve gücünün göz kamaştırıcı bir gösterisiydi.

Aylar geçerken halk seferden gelecek haberleri umutsuzca bekliyordu. Bir noktada donanma gücü sayesinde avantajı elde ettiklerini ve Syracuse'u kuşattıklarına inandılar. Ama son anda Sparta'dan yedek kuvvetler geldi ve Atinalılar savunma durumuna düştü. Nicias meclise olayların olumsuz yöne döndüğünü anlatan bir mektup gönderdi. Seferden vazgeçip Atina'ya geri dönmeyi ya da derhal yedek güçlerin gönderilmesini öneriyordu. Yenilgi olasılığına inanmak istemeyen Atinalılar yedek güç göndermeyi oyladılar ve birincisi kadar büyük bir donanmanın yola çıkmasına karar verildi. Bu toplantıyı izleyen aylarda halkın kaygısı biraz daha yükseldi çünkü artık riskler ikiye katlanmıştı ve Atina yenilmeyi göze alamazdı.

Bir gün Atina'nın liman kenti Pire'de bir berber müşterisinden neredeyse tüm gemilerin ve askerlerin savaşta yok edildiği söylentisini duydu. Söylenti kısa sürede Atina'ya yayıldı. İnanılması çok zordu ve bu halk arasında panik başlattı. Bir hafta sonra söylenti doğrulanınca Atina kaderine terk edildiğini, parasını, gemilerini ve askerlerini yitirdiğini anladı.

Mucizevi biçimde Atinalılar savaşı sürdürmeyi başardılar. Ama birkaç yıl boyunca Sicilya'daki kayıpların yarattığı dengesizlikle bir yenilgiden diğerine savruldular ve sonunda MÖ 405 yılında son büyük kaybı yaşayınca Sparta'nın dayattığı çok sert

barış koşullarını kabul etmek zorunda kaldılar. Parlak günler, büyük demokratik imparatorluk, Pericles'in altın çağı sonsuza dek bitmişti. Halkın saldırganlık, açgözlülük, kibir, bencillik gibi en tehlikeli duygularını frenleyen kişi sahneden çok önce inmişti, bilgeliğiyse çoktan unutulmuştu.

Yorum: Pericles meslek yaşamının başlangıcında siyasi sahneyi gözden geçirirken bir olgu dikkatini çekti: Tüm Atinalı siyasetçiler mantıklı olduklarına, gerçekçi hedefler koyduklarına ve oraya nasıl ulaşacakları hakkında planları olduğuna inanıyorlardı. Hepsi kendi siyasi partisi için çok çalışıyor ve gücünü artırmayı deniyordu. Atina ordularını savaşa yolluyor ve çoğunlukla zafer kazanıyorlardı. İmparatorluğu genişletmek ve daha fazla para kazanmak için uğraşıyorlardı. Ve siyasi manevraları birdenbire geri tepince ya da savaşlar kötüye gidince, bunun nedenleri hakkında harika açıklamalar yapıyorlardı. Her seferinde karşı tarafı ya da gerekirse tanrıları suçluyorlardı. Ama eğer bu insanlar böylesine mantıklıysa, politikaları niçin bunca karmaşaya ve özyıkıma yol açıyordu. Atina niçin berbat durumdaydı ve demokrasi niçin bu kadar kırılgandı? Neden bu kadar yolsuzluk ve çalkantı vardı? Yanıt çok basitti: Atinalılar hiç de mantıklı değildiler, yalnızca bencil ve kurnazdılar. Güç, ilgi ve para açlığı gibi temel duygularla karar veriyorlardı. Bu amaçlara ulaşmak için çok tedbirli ve zekice davranabiliyorlardı, ama manevraları kalıcı olabilecek ya da demokrasinin çıkarlarına hizmet edecek sonuçlara ulaşmıyordu.

Bir düşünür ve kamuya mal olmuş bir kişi olarak Pericles'i tüketen şey, bu tuzaktan nasıl çıkılacağı, duyguların baskın olduğu bir alanda gerçekten nasıl mantıklı olunabileceğiydi. Ulaştığı çözümün tarihte örneği görülmemişti ve sonuçları etkileyici biçimde güçlüydü. İdeal olarak da görülebilirdi. Pericles'in anlayışına göre insan zihni herhangi bir şeye tapınmak, ilgisini her şeyden önce değer verdiği bir şeye yöneltmek zorundaydı. Bazıları için bu egolarıydı; bazıları için aileleri, kabileleri, tanrıları ya da uluslarıydı. Pericles için bu "*nous*"tu, bu kelime eski Yunanca

"zihin" ya da "zekâ" anlamına geliyordu. *Nous* evrene yayılan, anlam ve düzen yaratan güçtür. İnsan zihni doğuştan bu düzene çekilir, zekâmızın kaynağı budur. Pericles açısından taptığı *nous*, tanrıça Athena'yla vücut bulmuştu.

Athena, Zeus'un kafasından doğmuştu, "tanrı" (*theos*) ve "zihin" (*nous*) sözcüklerinden oluşan adı da bunu yansıtıyordu. Ama Athena fazlasıyla nesnel, dişi ve dünyevi bir *nous* biçimini temsil ediyordu. İhtiyaç duyulduğu zamanlarda kahramanlara gelen sesti, onlara dingin bir ruh veriyor, zihinlerini kusursuz zafer ve başarı için yönlendiriyor, buna ulaşacak enerjiyi sağlıyordu. Athena tarafından ziyaret edilmek en yüce düzeyde kutsanmaktı ve onun ruhu büyük generallere, mucitlere ve tüccarlara rehberlik ediyordu. Onun etkisi altındaki bir erkek ya da kadın, dünyayı kusursuz bir açıklıkla görebilir, o an için tam doğru olan hareketi seçebilirdi. Atina'yı birleştirmek, zenginleştirmek ve verimliliğini artırmak için onun ruhundan yardım isteniyordu. Özünde Athena, tanrıların ölümlülere en büyük armağanı olan mantıklılıktı çünkü bir insan davranışının ilahi bilgelikle harmanlanmasını sağlayan yalnızca mantıktı.

İçindeki Athena'yı geliştirmek için Pericles'in öncelikle duygularını denetlemenin yolunu bulması gerekiyordu. Duygular bizi içimize döndürür, *nous*'tan, gerçeklerden uzaklaştırır. Öfkemize ya da özgüvensizliklerimize takılıp kalırız. Dünyaya bakıp sorun çözmeye çalışırken her şeyi bu duyguların merceğinden görürüz ve bu görüşümüzü bulanıklaştırır. Pericles, anında tepki vermemeye, güçlü bir duygunun etkisindeyken bir karar almamaya kendini alıştırdı. Bunun yerine duygularını analiz etti. Özgüvensizliklerine ya da öfkesine bakarken çoğunlukla haklı olmadıklarını, incelendiği anda önemini yitirdiklerini fark etti. Bazen meclisin hararetinden uzaklaşmak, evine çekilmek, günlerce yalnız olmak, kendini sakinleştirmek zorunda kalıyordu. Athena'nın sesi yavaş yavaş ona geliyordu.

Tüm siyasi kararlarını bir tek noktaya, Atina halkının çoğunluğuna hizmet edecek şeylere dayandırmaya karar verdi. Hedefi gerçek bir demokrasi sevgisi ve Atinalılığın üstünlüğü inancıyla

vatandaşları birleştirmekti. Böyle bir standarda sahip olmak onu ego tuzağından korudu. Böyle bir strateji, kolayca aleyhine dönebileceği halde, onu orta ve alt sınıfların katılımını ve gücünü yükseltmek için çalışmaya yönlendirdi. Kendisine daha az ün kazandıracağı halde savaşları sınırlı tutması için esin kaynağı oldu. Ve son olarak da en büyük kararının yolunu açtı ve Atina'yı değiştiren kamu binaları inşaatını başlattı.

Bu bilinçli düşünme sürecinde, kendine yardımcı olması için zihnini muhalifler de dahil olmak üzere tüm fikir ve seçeneklere açık tuttu. Belirli bir stratejiye bağlanmadan önce tüm olası sonuçları aklından geçirdi. Huzurlu bir ruh ve açık bir zihinle tarihin altın çağlarından birini harekete geçirdi. Bir tek insan bir kenti mantıklı ruhuyla etkileyebilmişti. Onun sahneden ayrılışından sonra Atina'da olanlar her şeyi açıklıyordu. Sicilya seferi her zaman karşı çıktıklarını simgeliyordu: siyasi sonuçlarına bakılmaksızın daha fazla toprak elde etmenin gizli dürtüsüyle verilmiş bir karar.

Şunu anlayın: Herkes gibi siz de mantıklı olduğunuzu düşünüyorsunuz ama değilsiniz. Mantıklılık doğuştan var olan bir güç değil, eğitim ve denemeyle elde edilir. Athena'nın sesi şu anda içinizde bulunan yüksek gücün yerini tutar, sakin olup odaklandığınız anlarda belki fark ettiğiniz bir potansiyel, uzun uzun düşündükten sonra size gelen en kusursuz fikirdir. Zihniniz duygularla aşağıya çekildiğinde bu yüksek güçle bağlantı kuramazsınız. Tıpkı meclisteki Pericles gibi başkalarının draması size de bulaşır, insanların size verdiği tepkilere göre tepki verirsiniz, deneyimlediğiniz heyecan, özgüvensizlik ve kaygı dalgaları odaklanmanızı zorlaştırır. Dikkatiniz bir o yana, bir bu yana çekilince, kararlarınıza rehberlik edecek mantıklı standart bulunmayınca, koyduğunuz hedeflere asla ulaşamazsınız. Her an içsel Athena'nızı geliştirmek gibi basit bir karar verip bunu değiştirebilirsiniz. Ardından mantıklılık en fazla değer verdiğiniz şey olur ve size rehberlik eder.

İlk göreviniz sürekli olarak fikir ve kararlarınıza bulaşan şu duygularınıza bakmaktır. Kendinizi sorgulamayı öğrenin: Bu öfke ya da kırgınlık niçin var? Sürekli ilgi çekme gereksini-

mi nereden geliyor? Böyle bir inceleme altında duygularınız size hükmetmeyi azaltacaktır. Başkalarının verdiklerine tepki göstermek yerine kendi adınıza düşünmeye başlayacaksınız. Duygular zihnimizi daraltır, güç ya da ilgi arzumuzu tatmin eden bir ya da iki fikir üzerine odaklanmamıza yol açar ve bu fikirler genellikle geri teper. Şimdi dingin bir ruhla çok geniş bir seçenek ve çözüm yelpazesini gözden geçirebilirsiniz. Ses gittikçe berraklaşacaktır. Harekete geçmeden, düşünecek ve stratejilerinizi yeniden değerlendireceksiniz. İnsanlar bitmek bilmeyen dramaları ve önemsiz duygularıyla çevrenizi kuşatınca, bu dikkat dağılmasından hoşlanmayacak, onların ötesini düşünmek için mantığınızı kullanacaksınız. Sürekli antrenman yaparak güç kazanan bir sporcu gibi zihniniz daha esnek ve dayanıklı olacak. Berrak ve dingin bir zihinle başka hiç kimsenin öngöremeyeceği yanıtları ve yaratıcı çözümleri görebileceksiniz.

Sanki kişinin ikinci benliği yanında duruyor gibidir; biri sağduyulu ve aklı başındadır ama öteki tümüyle anlamsız, bazen çok gülünç bir şey yapmaya kalkışır ve birdenbire şu eğlenceli işi yapmaya özlem duyduğunuzu fark edersiniz ama nedenini ancak Tanrı bilir; adeta kendi iradenize karşı çıkarak bunu yapmak isterseniz; ama tüm gücünüzle buna karşı savaşırsınız, savaşmak istersiniz.

—Fyodor Dostoyevski, *Delikanlı*

İnsan Doğasının Anahtarları

Yaşamımızda herhangi bir şey ters gidince, doğal olarak bir açıklama ararız. Planlarımızın birdenbire ters gitmesinin ya da fikirlerimize karşı durulmasının nedenini bulamamak son derece huzursuz edicidir ve acımızı yoğunlaştırır. Ama bir neden ararken zihnimiz benzer açıklamaların çevresinde dolaşır: Bir kişi ya da bir grup belki de benden hoşlanmadığı için beni baltaladı, hükümet ya da sosyal âdetler gibi düşmanca güçler beni

engelledi, kötü tavsiyeler aldım ya da benden bilgi gizlendi. Sonunda, en kötü olasılık ortaya çıktığında, her şey şanssızlık ve kadersizliktendi.

Bu açıklamalar genellikle bizim çaresizliğimizi vurgular. "Neyi daha farklı yapabilirdim? X kişinin bana karşı kötü davranışlarını nasıl öngörebilirdim?" Ayrıca açıklamalar oldukça belirsizdir. Başkalarının belirli kötü niyetli davranışlarına parmak basamayız. Yalnızca kuşku duyarız ya da hayal ederiz. Bu açıklamalar bizim öfke, hayal kırıklığı, üzüntü gibi duygularımızı şiddetlendirir ve biz bunlara daha fazla kapılıp kendimize acırız. En önemlisi de ilk tepki olarak sebepleri dışarıda ararız. Evet, olup bitenden biz sorumlu olabiliriz ama genellikle başkaları ve düşmanca güçler bizi hata yapmaya zorlamıştır. Bu tepki insan denilen hayvanın içine derinlemesine kazınmıştır. Eski zamanlarda suçlananlar tanrılar ya da kötü ruhlardı. Bugün biz bunlara başka adlar vermeyi seçiyoruz.

Ne var ki, gerçek bundan çok farklıdır. Elbette bizi etkileyen bireyler ve büyük güçler vardır ama bu dünyada denetleyemediğimiz çok şey bulunur. Ama çoğunlukla duygularımız zihnimizi yönettiğinden derine kök salmış mantıksızlığımız yoldan sapıp kötü kararlar vermemize ve yanlış hesaplar yapmamıza sebep olur. Bunu göremeyiz. Bu, bizim kör noktamızdır ve kör noktanın bir kanıtına, insan mantıksızlığı çeşitlerinin bir özeti gibi olan 2008 yılındaki ekonomik çöküşe bir bakalım.

Çöküşün ardından yaşananlarla ilgili basında yer alan en yaygın açıklamalar şunlardı: Ticaret dengesizlikleri ve diğer unsurlar 2000'lerin başında ucuz krediler verilmesine, bu da aşırı eğilime sebep oldu; ticareti yapılan çok karmaşık vadeli işlemlere, doğru değeri biçmek olanaksızdı, hiç kimse bu durumda kâr ve zararı ölçemiyordu; çok hızlı kazanç sağlamak için sistemi manipüle eden dalavereciler ve kurnaz fırsatçılar vardı; açgözlü alacaklılar hiç kuşkulanmayan ev sahiplerine yüksek faizli ipotekler kakaladılar; hükümet düzenlemeleri çok fazlaydı; yeterli hükümet gözetimi yoktu; bilgisayar modelleri ve ticaret sistemleri çıldırmıştı.

Bu açıklamalar temel gerçeğin olağanüstü biçimde yadsındığını gösteriyor. 2008 çöküşüne kadar milyonlarca insan yatırım yapıp yapmayacağına dair günlük kararlar alıyordu. Bu işlemlerin her noktasında alıcılar ve satıcılar en riskli yatırımlardan geri çekilebilirlerdi ama çekilmemeye karar verdiler. Bunun bir balon olduğu konusunda uyaran çok kişi vardı. Yalnızca birkaç yıl önce Long-Term Capital Management adlı büyük serbest yatırım fonu şirketinin çöküşü, büyük bir çöküşün nasıl olacağını tam olarak göstermişti. Eğer insanların bellekleri daha güçlü olsaydı 1987'yi düşünebilirlerdi. Eğer tarih okumuş olsalardı 1929 yılındaki borsa balonunu ve çöküşünü bilirlerdi. Neredeyse tüm potansiyel mülk sahipleri, ön ödemesiz ipoteklerin ve hızlı yükselen faizleri olan kredilerin risklerini anlayabilir.

Analizlerin göz ardı ettiği nokta, milyonlarca alıcı ve satıcıyı, aşağı ya da yukarı çeken temel mantıksızlıktır. Hepsi kolay paranın çekiciliğine kapılmıştı. En eğitimli yatırımcılar bile bu durumda kendini duygularına kaptırmıştı. İnsanların zaten inanmaya yatkın olduğu şu ünlü "bu kez çok farklı" ve "ev fiyatları asla düşmez" gibi fikirleri desteklemek için çalışmalar yapılmış ve uzmanlar işe koşulmuştu. Dizginlenmeyen bir iyimserlik dalgası kitleleri sarmıştı. Ardından panik, çöküş ve gerçekle çirkin yüzleşme geldi. Herkesi bunaltan, akıllı insanları aptal gibi gösteren bu çılgın spekülasyonla uzlaşmak yerine, deliliğin esas kaynağını saptırmak için parmaklar dış güçlere çevrildi. Bu olgu 2008 çöküşüne özgü değildi. 1987 ile 1929 çöküşlerinde, İngiltere'deki 1840 demiryolu çılgınlığında, yine İngiltere'deki 1720 Güney Denizi Şirketi balonunda benzer açıklamalar yapılmıştı. İnsanlar sistemi yeniden düzene sokmaktan söz ettiler, spekülasyonu sınırlamak için yasalar çıkarıldı. Ve bunların hiçbiri işe yaramadı.

Bu tür balonlar insanlar üzerinde yoğun duygusal bir çekim oluşturdukları için meydana gelir, bu da kişinin sahip olduğu muhakeme gücünü alt eder. Açgözlülük, kolay para kazanma ve hızlı sonuçlara ulaşmaya karşı doğal eğilimlerimizi tahrik eder. Başkalarının para kazandığını görünce onlara katılmamak çok

zor olur. İnsan doğasını kontrol edebilecek bir düzenleyici güç de gezegenimizde yoktur. Biz sorunun ana kaynağıyla yüzleşmediğimiz için bu balonlar ve çöküşler kendini yineliyor, enayiler ve tarihi okumayanlar olduğu sürece de yineleyecek. Bu olgunun tekrarlanması, kendi yaşamımızdaki aynı sorun ve hataların tekrarlanmasını yansıtarak olumsuz kalıplar oluşturur. İçeriye dönüp gerçek nedenlere bakmadıkça deneyimlerden ders almak çok zordur.

Şunu anlayın: Mantıklı olmanın ilk adımı kendi *temel mantıksızlığımızı* anlamaktır. Bunun, egolarımıza makul görünmesi gereken iki unsuru vardır: Hiç kimse, aramızdaki en bilge kişiler bile duyguların zihin üzerindeki karşı konulmaz etkisinden muaf değildir; belirli bir dereceye kadar mantıksızlık beynimizin yapısının bir işlevidir ve duygularımızı işlemden geçirme biçimimizle doğamıza bağlıdır. Mantıksız olmak neredeyse kontrolümüz dışındadır. Bunu anlayabilmek için duyguların evrimine bir bakalım.

Milyonlarca yıl boyunca canlı organizmalar sağ kalabilmek için ince ayarlanmış içgüdülerine güvendiler. Bir sürüngen bir saniyeden kısa sürede çevredeki tehlikeyi hisseder ve birdenbire oradan kaçarak tepki verirdi. Dürtü ile hareket arasında bir ayrım yoktu. Daha sonra bazı hayvanlar için bu duyu daha büyük, daha uzun bir şeye, yani korkuya evrildi. Başlangıçta bu korku, salgılanan belirli kimyasallarla hayvanları olası bir tehlikeye karşı uyarıyordu. Bir hayvan, bu uyanıklık ve dikkatle birden fazla şekilde tepki verebilirdi. Çevreye daha duyarlı olup öğrenebilirdi. Seçenekleri genişlediğinden sağ kalma şansı da artmıştı. İşin özü hız olduğundan, korku duygusu yalnızca birkaç saniye ya da daha az sürüyordu.

Sosyal hayvanlar açısından bu uyarılmalar daha derin ve daha önemli bir rol üstlenerek iletişimin kritik bir biçimine dönüştü. Ürkütücü sesler ya da kabarmış tüyler, öfkeyi gösterebilir, düşmanları uzaklaştırabilir ya da tehlikeye işaret edebilirdi; belirli duruşlar ya da kokular cinsel arzuyu ve hazır olmayı belirtirdi; yine duruşlar ve el hareketleri oyun arzusunu ortaya çıkarırdı;

yavruların bazı seslenişleri korktuklarını ve annelerini istediklerini anlatıyordu. Primatlarda bu olgu daha ayrıntılı ve karmaşık bir hal aldı. Şempanzelerin bazı duyguların yanı sıra kıskançlık ve intikam arzusuna kapıldıkları kanıtlanmıştır. Bu evrim süreci yüz milyonlarca yıl sürdü. Daha yakın bir tarihte hayvanların ve insanların algılama güçleri gelişti ve konuşma dilleriyle soyut düşünme doruk noktasına ulaştı.

Çok sayıda sinirbilimcinin onayladığı gibi bu evrim, ayağa kalkabilen memelilerin beyninin üç kısımdan oluşmasına sebep oldu. En eskisi bedeni düzenleyen, otomatik tepkileri kontrol eden, beynin sürüngen bölümüdür. Bu, içgüdüsel kısımdır. Bunun üzerinde duyguları denetleyen eski memeli beyni ya da limbik beyin vardır. En üstte ise algıyı ve insanlar için konuşmayı denetleyen neokorteks bulunur.

Duygular, dikkatimizi çevremizde olup bitene çekmek için tasarlanan fiziksel uyarılmayla ortaya çıkar. Daha sonra anlamaya çalışmak için kelimelere çevirmemiz gereken kimyasal reaksiyonlar ve duyumlar olarak başlarlar. Ama duygular dil ve düşünmeden farklı bir kısımda işlemden geçer, bu yüzden böyle bir aktarım çoğu zaman güvenilmez ve hatalıdır. Örneğin X kişisine karşı öfke duyarız ama aslında bunun kaynağı kıskançlık olabilir, bilinçli farkındalık düzeyinin altında kendimizi X kişisinden daha aşağıda hissederiz ve onun sahip olduğu bir şeyi isteriz. Ama kıskançlık bizi rahatsız eden bir duygu olduğundan, onu öfke, hoşnutsuzluk, kırgınlık gibi daha kolay kabul edilebilir bir şekle dönüştürürüz. Ya da bir gün sabırsızlığa veya hayal kırıklığına kapıldığımız bir anda Y kişisiyle yanlış bir anda yolumuz kesişir ve ona sözle saldırırken bu öfkenin farklı bir ruhsal durumdan kaynaklandığını ve Y'nin hareketleriyle ilgili olmadığını fark edemeyiz. Belki Z kişisine gerçekten öfke duyabiliriz. Aslında bu öfke bize çok eskiden acı veren, örneğin ebeveynlerimizden kaynaklanan bir şeyin içimizde birikmesi olabilir. Z kişisi bize öteki kişiyi anımsattığı için öfkemizi ona yöneltiriz.

Başka bir anlatımla, duygularımızın ve yarattığı ruhsal durumların kökenine bilinçli olarak erişimimiz yoktur. Bir duyguya

kapılınca yapacağımız tek şey yorumlamak ve dile getirmektir. Ama çoğu zaman bunu yanlış yaparız. Yalın ve bize en uygun gelen yorumlara sığınırız. Ya da şaşırıp kalırız. Niçin üzüntüye kapıldığımızı bilemeyiz mesela. Duygularımızın bu bilinçaltı kısmı; ders almamızı, zorlayıcı davranışlarımızı durdurmamızı ya da önlememizi zorlaştırır. Ebeveynleri tarafından terk edildiği duygusuna kapılan çocuklar, yaşamlarının ileriki yıllarında mantıksız gibi görünen terk etme modelleri geliştirmeye yatkın olurlar. (Sayfa 48 "Erken Çocukluktaki Tetik Noktaları" bölümüne bakınız.)

Sosyal hayvanlar için önemli bir unsur olan duyguların iletişim işlevi de bizim için biraz zorlayıcı olabilir. Başka bir duyguya kapıldığımız halde ya da başka birine karşı duyduğumuz halde birine öfkeli davranırız, ama karşımızdaki kişi bunu göremediği için kişisel olarak saldırıya uğramış gibi tepki verir ve art arda yanlış yorumlar oluşur.

Duygular, algıdan çok farklı bir nedenle evrimleşmiştir. Dünyayla ilişki kurmanın bu iki biçimi beynimizde sorunsuz bir şekilde birbirine bağlı değildir. Hayvanlarda, fiziksel duyguları soyut dile çevirme gibi bir gereksinim olmadığından duygular, işlevini olması gerektiği gibi, gayet düzgün bir şekilde yapar. Bizim içinse algı ve duygular arasındaki ayrılık sürekli bir içsel uyuşmazlık yaratır ve irademiz dışında işleyen ikinci bir *duygusal benlik* oluşturur. Hayvanlar korkuyu kısa bir süreliğine hisseder ve bu duygu kaybolur. Bizse duygularımıza takılırız, onları yoğunlaştırırız, tehlike geçtikten sonra bile sürdürürüz ve hatta bitmeyen bir kaygı noktasına kadar taşırız.

Çoğu kişi zihinsel ve teknolojik ilerlemeyle her nasılsa bu duygusal benliğimizi uysallaştırdığımızı düşünür. Ne de olsa atalarımız kadar şiddetli, tutkulu ya da batıl inançlı değiliz, ama bu bir yanılsamadır. İlerleme ve teknoloji bizi yeniden yapılandırmadı, yalnızca duygularımızın biçimlerini ve onlarla birlikte gelen mantıksızlığın şeklini değiştirdi. Örneğin medyanın yeni şekilleri, politikacıların ve diğerlerinin duygularımızla oynamada kullandıkları eski yeteneklerini daha belirsiz ve karmaşık bir düzeye çıkardı. Reklamcılar bizi çok etkili bilinçaltı mesajların

bombardımanına tutuyor. Sosyal medyayla bağlantımız hızla yayılan duygusal etkilerin yeni biçimlerine olan eğilimimizi artırıyor. Sosyal medya sakin düşünme için tasarlanmış bir alan değil. Sürekli var olduğundan, geri çekilip düşünmek için ihtiyacımız olan zihinsel alanlarımız gitgide azalıyor. Tıpkı meclisteki Atinalılar gibi duygular ve gereksiz dramalar bizi çevreliyor, çünkü insan doğası hiç değişmedi.

Mantıklı ve *mantıksız* sözcükleri fazla anlam yüklü olabilir. İnsanlar aynı fikirde olmadıkları kişileri "mantıksız" olarak etiketlerler. Bu noktada ikisinin arasındaki farka olabildiğince doğru karar vermek için uygulayabileceğimiz yalın bir tanıma ihtiyacımız var. Şu bilgiler bu ikisini ayırt etmede yardımcımız olabilir: Sürekli duygularımıza kapılırız. Duygularımız düşüncelerimize karışır, bizi memnun eden, egomuzu rahatlatan fikirlere doğru kaymamıza sebep olur. Eğilimlerimizin ve duygularımızın düşüncelerimize karışmaması olanaksızdır. Mantıklı kişiler bunun farkındadır ve biraz içgözlem, biraz da çabayla duygularını düşüncelerinden ayırabilir, etkilerine karşı çıkabilirler. Mantıksız kişilerin böyle bir farkındalığı yoktur. Sorunları ve sonuçları dikkatle düşünmeden aceleyle harekete geçerler.

İnsanların kararları ve davranışları ile ardından gelen sonuçlar arasındaki ayrımı anlayabiliriz. Mantıklı kişiler bir projeyi tamamlayacaklarını, hedeflerini gerçekleştireceklerini, ekip olarak etkili biçimde çalışacaklarını ve kalıcı olan bir şey yaratacaklarını zaman içinde gösterirler. Mantıksız kişiler ise yinelenen hatalar, bunları izleyen gereksiz tartışmalar, gerçekleşmeyen düşler ve projeler, somut hareketlere dönüşmeyen değişimlere karşı öfke ve arzu gibi olumsuz modelleri ortaya çıkarırlar. Duygusal ve tepkisel olduklarının farkına varmazlar. Elbette herkes mantıksız kararlar verebilir ve bunların bazıları kontrolümüzün dışındaki koşullar nedeniyle oluşur. Ya da en duygusal kişiler bile cesaretleriyle büyük fikirlere ulaşıp geçici başarılar elde edebilir. Yani bir insanın mantıklı mı, mantıksız mı olduğuna zaman içinde karar vermek önemlidir. Başarıyı sürdürüp çok sayıda iyi stratejiye ulaşabiliyor mu? Uyum sağlayabiliyor ve başarısızlıklarından ders alıyor mu?

Uzun vadeli etkileri hesaplayıp nelerin önemli olduğunu gördüğümüz zaman, belirli durumlarda mantıklı ve mantıksız kişiler arasındaki farkı görebiliriz. Örneğin boşanma davasında çocuğun velayeti söz konusu olunca, mantıklı kişiler karamsarlıklarını, önyargılarını bir yana bırakıp çocuğun uzun vadeli çıkarlarına en uygun çözümü bulurlar. Mantıksız kişiler ise eşlerine karşı bir güç savaşına girişirler. Kırgınlık ve intikam arzularının kararlarına gizlice rehberlik etmesine izin verirler. Bu durum uzun bir savaşla sonuçlanır ve zarar gören çocuk olur.

Bir ortak ya da yardımcıyı şirkete alırken mantıklı kişiler karşısındakinin yeterliliğine bakarlar: Bu kişi bu işi yapabilir mi? Mantıksız bir kişi ise çekiciliğini sergileyen, özgüvensizliğini besleyen, tehdit oluşturmayanların büyüsüne kapılır ve nedenlerini fark etmeden öyle birini işe alır. Bu durum hatalara, verimsizliklere yol açınca da mantıksız kişi başkalarını suçlar. Meslek yaşamı kararlarına gelince, mantıklı insanlar uzun vadeli hedeflerine uyan konumları ararlar. Mantıksız insanlar ise derhal kazanacakları paraya, yaşamda nelere layık oldukları (bazen çok azına layıktırlar) duygusuna, işten ne kadar kaytaracaklarına ya da bu konumun onları ne kadar göz önüne çıkaracağına bakarlar. Bu durum meslek yaşamlarını çıkmaza sokar.

Her koşulda farkı belirleyen farkındalık düzeyidir. Mantıklı kişiler kendi mantıksız eğilimlerini ve tetikte olma ihtiyaçlarını kolayca itiraf ederler. Öte yandan mantıksız kişiler kararlarının duygusal kökleri hakkında sorguya çekildikleri zaman aşırı duygusallaşırlar. İçgözlem ve öğrenme konusunda yetersizdirler. Hataları onları gitgide daha savunmacı yapar.

Mantıklılığın duyguları aşmanın bir yolu olmadığını anlamak önemlidir. Pericles cesarete ve maceracı ruha değer verirdi. Athena'nın ruhunu ve verdiği ilhamı seviyordu. Atina halkının, yaşadıkları kenti sevmelerini ve herkese karşı empati duymalarını istiyordu. Bir denge durumunu öngörüyordu: Bazı duygulara niçin kapıldığımızı açıkça anlamak, dürtülerimize karşı bilinçli olmak ve böylece içten içe duygularımızın etkisi altına girmeden düşünebilmek. Pericles duygu ve dürtülerden gelen enerjinin dü-

şünen benliğimize hizmet etmesini istiyordu. Bu onun mantıklılık hakkındaki görüşüydü, bizim de idealimiz.

Neyse ki mantıklı olabilmek karmaşık değildir. Sadece, üç adımdan oluşan bir süreci öğrenmeyi ve çalışmayı gerektirir. Öncelikle *düşük düzey mantıksızlık* adını vereceğimiz olgunun farkına varmalıyız. Bu, bilinç düzeyinin altında deneyimlediğimiz, yaşamımızda süregiden ruhsal durumların ve duyguların bir işlevidir. Plan yaparken ya da karar verirken bu ruhsal durumların ve duyguların, düşünme sürecini nasıl çarpıttığını fark etmeyiz. Düşüncelerimizde yarattıkları belirgin önyargılar içimize öyle işlemiştir ki bunun kanıtlarını tüm kültürlerde ve tarihin tüm dönemlerinde görebiliriz. Önyargılar gerçeği çarpıtarak bize zarar veren hatalara ve yararsız kararlara sebep olur. Bunların farkına varınca etkilerini karşılıklı dengelemeye başlayabiliriz.

İkinci olarak, *yüksek düzey mantıksızlık* adını vereceğimiz olguyu anlamalıyız. Belirli baskılar altında duygularımız alevlendiğinde bu durum ortaya çıkar. Öfkemizi, heyecanımızı, kırgınlığımızı ya da kuşkularımızı düşünürken, tepkisel bir duruma yoğunlaşır ve duyduğumuz, gördüğümüz her şeyi bu duygunun merceğinden bakarak yorumlarız. Başka duygusal tepkilere de daha duyarlı ve daha yatkın oluruz. Sabırsızlık ve kırgınlık, kolayca öfke ve derin bir güvensizliğe dönüşebilir. Tepkisel durumlar insanları şiddete, manik saplantılara, denetlenmeyen açgözlülüğe ya da başkalarını kontrol etme arzusuna götürebilir. Mantıksızlığın bu biçimi; krizler, çatışmalar ve kötü kararlar gibi daha vahim sorunların kaynağıdır. Bu tip mantıksızlığın nasıl çalıştığını anlamak, oluştuğu anda tepkisel durumu fark etmemizi ve pişman olacağımız bir şey yapmadan önce geri çekilmemizi sağlar.

Üçüncü olarak, duygularımızla bitmek bilmeyen mücadelesini güçlendirmek için beynimizin düşünme kısmını geliştirecek belirli stratejileri ve egzersizleri harekete geçirmek gerekir.

Aşağıdaki üç adım, mantıklı olmaya giden yola başlamanızda size yardım edecektir. Üç adımı da insan doğası hakkındaki çalışmalarınıza ve uygulamalarınıza katmak akıllıca olacaktır.

Birinci Adım: Önyargıları Fark Edin

Duygular, farkındalık düzeyimizin altında düşünme sürecimizi ve kararlarımızı etkiler. Bu duyguların en yaygını ise haz alma arzusu ve acıdan kaçınmadır. Düşüncelerimiz neredeyse kaçınılmaz biçimde bu arzunun çevresinde döner, bize sevimsiz gelen ya da acı veren fikirlerden çekiniriz. Gerçeği aradığımızı ya da gerçekçi olduğumuzu düşünürüz ama aslında gerginliğimizi azaltan, egomuzu dinginleştiren, kendimizi üstün hissetmemizi sağlayan fikirlere tutunuruz. *Düşüncedeki haz ilkesi* zihinsel önyargılarımızın kaynağıdır. Aşağıdaki önyargılardan muaf olduğunuza inanıyorsanız, bu tam olarak haz ilkesinin nasıl çalıştığına bir örnektir. Bunun yerine önyargıları araştıp nasıl çalıştıklarını görmek en iyisidir ve başkalarında da bu tip mantıksızlığı nasıl tanıyacağınızı size öğretir.

Onaylama Önyargısı

Kanıtlara bakarım ve az çok mantıklı süreçlerden sonra karar veririm.

Bir fikre bağlanıp bu fikre mantıklı yoldan ulaştığımıza kendimizi ikna ederiz ve görüşümüzü destekleyen kanıtlar araırız. Bundan daha nesnel ya da bilimsel ne olabilir ki? Ancak haz ilkesi ve onun bilinçaltındaki etkisi nedeniyle inanmak istediklerimizi onaylayan kanıtları bulmayı başarırız. Buna *onaylama önyargısı* adı verilir.

Bu durumu insanların özellikle yüksek riskli planlarında görebiliriz. Bir plan olumlu, arzulanan sonuca götürmek için tasarlanır. İnsanlar olası olumlu ve olumsuz sonuçları eşit şekilde düşünürlerse, harekete geçmenin çok zor olduğunu görürler. Kaçınılmaz olarak, hiç farkına varmadan, arzulanan olumlu sonuca, pembe tabloya doğru kayan bilgiye saparlar. İnsanlar sözde öğüt almaya çalışırken de bu durumu görürüz. Çoğu danışmanın derdi budur. Nihayetinde insanlar uzmanların kendi fikirlerini ve tercihlerini onaylamasını isterler. Söylediklerinizi, duymak istediklerinin ışığında yorumlarlar; sizin öğütleriniz onların arzula-

rına karşıysa, fikirlerinizi ve uzmanlığınızı yok saymanın bir yolunu bulurlar. Kişi ne kadar güçlüyse, bu onaylama önyargısına o kadar fazla maruz kalır.

Dünyadaki onaylama önyargısının örneklerini araştırırken, gerçek olamayacak kadar iyi görünen teorilere bir bakın. Onları kanıtlamak için istatistikler ve çalışmalar öne sürülmüştür, iddianızın doğruluğuna inandığınız sürece bunları bulmak zor değildir. İnternette bir iddianın iki yönünü de destekleyen çalışmalar bulmak çok kolaydır. Genel olarak, yalnızca "kanıt" gösterdikleri için insanların fikirlerinin doğru olduğunu asla kabul etmemelisiniz. Tam tersine elinizden gelen en büyük kuşkuculukla kanıtları gündüz gözüyle incelemelisiniz. İlk dürtünüz kendinizin ya da başkalarının en değerli inanışlarını boşa çıkaran kanıtlar bulmak olmalıdır. Gerçek bilim budur.

İkna Etme Önyargısı

Bu fikre içtenlikle inanıyorum. Doğru olmak zorunda.

Bizi memnun eden ama doğruluğu konusunda içimizde bazı kuşkular olan bir fikre bağlanırız ve büyük bir coşkuyla buna inanıp bize meydan okuyanlara karşı çıkmak için, kendimizi de ikna etmek amacıyla biraz daha çabalarız. Bunu savunmak için içimizde bunca enerji oluşuyorsa bu fikir nasıl doğru olmaz, diye kendimize sorarız. Bu önyargı liderlerle olan ilişkilerimizde daha açıkça ortaya çıkar. Liderler bir fikri ateşli sözcükler, el hareketleri, renkli mecazlar, eğlenceli hikâyelerle ikna edici biçimde ifade ediyorlarsa, böylesine kesinlikle konuştuklarına göre, dikkatle incelemiş olmalılar diye düşünürüz. Buna karşın ince ayrıntıları ifade eden, ses tonları daha kararsız olan insanlar, zayıflık ve özkuşkularını ortaya çıkarırlar. Herhalde yalan söylüyorlar diye düşünürüz. Bu önyargı ikna etme ve aldatma için görüşlerini savunan satıcıların ve laf cambazlarının kurbanı olmamıza yol açar. Bu tip insanlar, insanların eğlenme açlığı çektiğini bildiklerinden yarı doğru görüşlerini dramatik etkilerin ardına saklarlar.

Görünüm Önyargısı

İletişim kurduğum kişileri anlıyorum, onları oldukları gibi görüyorum.

İnsanları oldukları gibi değil, bize göründükleri gibi görürüz. Ve görünümleri çoğunlukla yanıltıcıdır. Birincisi insanlar sosyal ortamlarda uygun ve olumlu olarak kabul edilecek bir görüntü sergilemek için kendilerini eğitmişlerdir. Soylu davaların tarafı olarak görünürler, kendilerini hep çok çalışkan ve vicdanlı olarak tanıtırlar. Bu maskeleri gerçek olarak kabul ederiz. Ikincisi *hale etkisine* kapılmaya meylederiz, yani bir kişide belirli olumlu ya da olumsuz (sosyal beceriksizlik, zekâ gibi) nitelikleri görünce, diğer niteliklerin de bunlar gibi olduğunu düşünürüz. Özellikle yakışıklı politikacılar genellikle daha güvenilirmiş gibi gelir. Bir insan başarılıysa, onun ahlaklı, vicdanlı ve iyi şansa layık biri olduğunu düşünürüz. Bu düşünce, pek de ahlaka uygun olmayan şekilde ilerlemiş ve bunu zekice herkesten gizlemiş kişilerin gerçek yüzünü görmemizi engeller.

Grup Önyargısı

Fikirlerim bana aittir. Ben grubu dinlemem. Ben toplum kurallarına uymam.

Biz yapı olarak sosyal hayvanlarız. Yalnızlaştırılmak, gruptan farklı olmak üzücü ve korkutucudur. Bizimle aynı şekilde düşünen birini bulunca büyük bir rahatlama hissederiz. Bizi rahatlattıkları için onların fikirlerini kabullenmeye motive oluruz. Bu çekilmenin farkında olmadığımızdan, belirli fikirlere kendiliğimizden ulaştığımıza kesin olarak inanırız. Herhangi bir partiyi, bir ideolojiyi destekleyenlere bir bakın. Kimse bir şey söylemese ya da açıkça baskı yapmasa da böyle insanlar arasında dikkati çeken bir tutuculuk ya da doğruculuk yaygındır. Eğer bir kişi sağda ya da soldaysa, birçok konuda sanki sihirliymiş gibi aynı yönü izler ama bu kişilerin çok azı düşünme biçimleri üzerindeki bu etkiyi itiraf eder.

Suçlama Önyargısı

Ben deneyimlerimden ve hatalarımdan ders alırım.

Hatalar ve başarısızlıklar açıklama yapmayı gerektirir. Ders almak ve aynı deneyimi tekrarlamak istemeyiz. Ama aslında yaptıklarımıza yakından bakmaktan pek hoşlanmayız. İçgözlemimiz sınırlıdır. Doğal tepkimiz, başkalarını, koşulları ya da bir anlık hatalı kararı suçlamaktır. Bu önyargının nedeni hatalarımıza bakmanın çoğunlukla acı vermesidir. Üstünlük duygumuzu sorgulamamıza yol açar. Egomuzu dürter. Yaptıklarımızı düşünüyormuş gibi davranırız. Ama zaman geçince haz ilkesi yükselir ve kendimize yüklediğimiz hatadaki küçücük payımızı unuturuz. Arzu ve duygular bizi tekrar kör edeceğinden, aynı hatayı tekrarlarız, ölünceye kadar aynı ufak suçlama süreci ve ardından gelen unutkanlıkla devam ederiz. Eğer insanlar gerçekten deneyimlerinden ders alsalardı, dünyada pek az hata bulurduk ve meslek yaşamının yolları her zaman yukarı doğru seyrederdi.

Üstünlük Önyargısı

Ben farklıyım. Ben başkalarından daha mantıklı ve ahlaklıyım.

Çok az kişi bunu bir sohbette söyler. Bu kulağa kendini beğenmişlik gibi gelir. Ama birçok anket ve çalışmada insanlara kendilerini başkalarıyla kıyaslamalarını söylediğimiz zaman, genellikle bu fikrin çeşitlemelerini ifade ederler. Bu bir optik yanılsamanın eşdeğeridir: Kendi hata ve mantıksızlıklarımız yerine yalnızca başkalarının mantıksızlıklarını görürüz. Örneğin öteki siyasi partidekilerin, fikirlerini mantık ilkelerine dayandırmadıklarını ama bizim tarafımızdakilerin dayandırdıklarını düşünürüz. Ahlak açısından çok azımız, işimizde aldatmaca veya çıkarcılık yaptığımızı ya da mesleğimizde ilerlerken kurnaz ve stratejik davrandığımızı itiraf ederiz. Sahip olduğumuz her şeyin doğal yeteneklerimiz ve çok çalışkanlığımızdan geldiğini düşünürüz. Ama başkaları söz konusu olunca her türlü Machiavelli taktiğini onlara yükleriz. Bu durum, sonuçlarına bakmaksızın yaptığımız her şeyin adil olduğunu düşünmemize izin verir.

Kendimizi mantıklı, dürüst ve ahlaklı hayal etmek için büyük bir çekim hissederiz. Kültürümüzde bu özellikler öne çıkarılır. Farklı belirtiler sergilemek hoşnutsuzluk riski taşır. Eğer bunlar doğru olsaydı –eğer insanlar mantıklı ve üstün ahlaklı olsaydı– dünya iyilik ve huzurla dolmuş olurdu. Ne var ki, bazılarının ya da hepimizin aslında kendimizi kandırdığımızı biliyoruz. Mantıklılık ve ahlak nitelikleri farkındalık ve çabayla elde edilir. Doğuştan bize gelmez. Olgunluk süreciyle gelir.

İkinci Adım: Kışkırtıcı Unsurlardan Kaçının

Düşük düzey duygular sürekli olarak düşüncelerimizi etkiler ve örneğin keyif, rahatlama arzusu gibi kendi dürtülerimizden kaynaklanır. Yüksek düzey duygular ise belirli anlarda gelir, patlama noktasına yükselir ve genellikle bizi rahatsız eden bir insan ya da bazı koşullar gibi dışsal bir nedenle tetiklenir. Uyarılma düzeyi daha yüksektir ve tüm dikkatimizi çeker. Kapıldığımız duyguyu düşündükçe duygu yoğunlaşır, biz biraz daha odaklanırız ve döngü böyle sürüp gider. Zihnimiz duyguya kapılır ve her şey bize öfkemizi ya da heyecanımızı anımsatır. Tepkisel duruma geçeriz. Getirdiği gerginliği taşıyamadığımız için yüksek düzey duygular felaket sonuçları olan düşüncesiz davranışlara yol açar. Böyle bir saldırının ortasında adeta limbik benliğimiz bize sahip olmuş ya da cin çarpmış gibi hissederiz.

En iyisi bu unsurların farkında olmak, zihninizin duygulara takılmasını engellemek ve daha sonra pişman olacağınız davranışlara kapılmamaktır. Başkalarında yüksek düzey mantıksızlığı fark edince ya yollarından çekilin ya da gerçeğe dönmelerine yardımcı olun.

Erken Çocukluktaki Tetik Noktaları

Çocukluğumuzun erken yılları en fazla duyarlı ve kırılgan olduğumuz dönemdir. Ne kadar fazla geriye gidersek ebeveynlerimizle ilişkimizin üzerimizde o kadar büyük bir etkisi oldu-

ğunu görürüz. Herhangi bir güçlü deneyim için de aynısı söylenebilir. Bu kırılganlıklar ve yaralar zihnimizin derinliklerine gömülmüştür. Eğer büyük korkular ya da aşağılanmalar içeriyorsa bazen bu etkilerin anılarını bastırmaya çalışırız. Bazen sevgi ve ilgi gibi olumlu duygularla bağlantılı olduğunda sürekli yeniden yaşamak isteriz. Yaşamın ileriki dönemlerinde bir kişi ya da bir olay bu olumlu ya da olumsuz deneyimleri tetikleyince anılarla bağlantılı çok güçlü kimyasallar ya da hormonlar ortaya çıkar.

Örneğin soğuk, narsist annesi olan genç bir erkeği düşünün. Küçükken onun soğukluğunu terk edilmişlik olarak deneyimlemiştir ve terk edildiğine göre onun sevgisine layık olmadığını düşünmüştür. Ya da belki bir kardeşi dünyaya gelmiştir ve annesinin ilgisini daha fazla çekmiştir, bu durumda yine terk edilme duygusuna kapılmıştır. Yaşamının daha sonraki döneminde sağlıklı bir ilişki sürdürdüğü bir kadın onun bir özelliğinden ya da davranışından hoşlanmadığını ima edebilir. Bu bir tetikleme noktası oluşturur: Ona göre kadın adamın kusurlarını fark ettiğine göre şimdi onu terk etmeye hazırlanıyordur. Güçlü duygulara, olası ihanet duygusuna kapılabilir. Bunların kaynağını göremez, her şey kontrolü dışındadır. Aşırı tepki verir, suçlar, içine kapanır ve bu durumlar en büyük korkusu olan terk edilmeye doğru gider. Aslında gerçeklere değil, zihnindeki bir yansımaya tepki vermektedir. Mantıksızlığın zirvesi işte budur.

Kendinizde ve başkalarında bunu fark etmenin yolu beklenmedik, çocukça, karakterine hiç uymayan davranışların ortaya çıkmasıdır. Bu, önemli duyguların merkezinde olabilir. Kontrolü yitirme ya da başarısız olma korkusu olabilir. Böyle bir durumda ortamdan ve başkalarının yanından, adeta dertop olan bir çocuk gibi geri çekiliriz. Şiddetli korkunun sebep olduğu ani bir hastalık rahatça bizim sahneden uzaklaşmamıza yol açar. Ebeveynlerimiz ya da kardeşimizle geçmişteki yakın ilişkimizi bugün yeniden yaratmak için çaresiz bir arayışa girdiğimizde, yitirdiğimiz cenneti anımsatan biri bu duygumuzu tetikleyebilir. Erken çocukluk döneminden kalma, bize ihanet eden ya da hayal kırıklığına uğratan otoriter kişilere, genellikle babalara, karşı aşı-

rı güvenmeme duygusu ortaya çıkabilir. Bu durum ani bir isyan duruşunu tetikleyebilir.

Buradaki tehlike, bugünü yanlış okumak ve geçmişteki olaylara tepki vererek yaralarımızı şiddetlendiren çatışmalar, hayal kırıklıkları ve güvensizlik duyguları yaratmamızdır. Bazı açılardan, erken deneyimleri bugün yinelemek için programlandık. Tek savunmamız, bunlar oluşurken farkında olmaktır. Çoğunlukla ilkel, çok zor kontrol altına alınabilen duyguları deneyimleyince tetikleme noktasını ayırt edebiliriz. Bunlar gözyaşları, derin bir üzüntü ya da aşırı umut duygularını tetikler. Bu duyguların etkisinde kalanların genellikle ses tonu ve beden dili sanki yaşamın erken döneminden bir anı tekrar fiziksel olarak yaşıyorlarmış gibi değişir.

Böyle bir saldırının ortasında kendimizi ayırmak için mücadele etmeli, olası kaynağını –erken çocukluktaki yaralar– ve bizi buna hapseden kalıpları düşünmeliyiz. Kendimizi ve kırılganlıklarımızı derinlemesine anlamak mantıklı olma yolundaki önemli bir adımdır.

Ani Kazançlar ya da Kayıplar

Ani başarılar ya da kazançlar çok tehlikeli olabilir. Nörolojik açıdan beyne salgılanan kimyasallar güçlü bir uyarılma ve enerji vererek bu deneyimin tekrarlanması isteği uyandırır. Bir bağımlılığın ya da manik davranışın başlangıcı olabilir. Ayrıca kazanca çok hızlı ulaşınca kalıcı başarının çok çalışmayla elde edildiğine dair temel bilgeliği unuturuz. Ani kazançlarda şansın oynadığı rolü hesaba katmayız. Çok büyük para ya da ün kazanmanın verdiği sarhoşluğu yeniden yakalamak ister ve defalarca deneriz. Büyüklük hissine kapılırız. Bizi uyarmak isteyenlere, bizi anlamadıklarını kendimize söyleyerek direnç gösteririz. Bu durum sürdürülemediğinden, kaçınılmaz biçimde düşmenin büyük acısını yaşarız ve döngünün bir parçası olan üzüntüye kapılırız. Gerçi bu duruma en çok kumarbazlar yatkındır ama dolandırıcılık dönemlerinde iş insanları için geçerli olduğu gibi, bir anda halkın gözünde parlayanlar için de geçerlidir.

Hiç beklenmedik bir kayıp ya da birbirini izleyen kayıplar da aynı şekilde mantıksız tepkiler yaratır. Kötü şansımıza lanet eder ve bunun sonsuza dek süreceğini düşünürüz. Ürkek ve kararsız olmamız daha fazla hataya ve başarısızlığa yol açar. Sporda bu durum boğulma olarak adlandırılır, daha önceki kayıplar kişinin zihnini yorar ve sınırlar.

Çözüm aslında basittir: Olağandışı kazançlar ya da kayıplar yaşadığımızda, bu tam olarak bir adım geriye çekilmenin ve bunları gerektiği kadar kötümserlik ya da iyimserlikle dengelemenin tam zamanıdır. Ani başarı ve ilgiye karşı dikkatli olun. Bunların kalıcı bir dayanağı yoktur ve bağımlılık yaparlar. Ve düşmek her zaman acı vericidir.

Yükselen Baskı

Çevrenizdekiler çoğunlukla aklı başında ve yaşamlarını kontrol ediyormuş gibi görünürler. Ama birini stresli koşullara sokarsanız, baskı yükselirken farklı bir gerçeği görürsünüz. İradenin havalı maskesi yok olur. Birdenbire öfkeye kapılırlar. Paranoyak bir tavır takınırlar, aşırı duyarlı ve çoğunlukla dar fikirli olurlar. Stres ya da tehdit altında kalınca beynin ilkel kısımları uyanır ve kişinin muhakeme gücünü bastırır. Daha doğrusu stres ya da gerginlik, kişinin dikkatle başkalarından gizlediği kusurları ortaya çıkarır. Gerçek karakterlerini anlamak için insanları böyle anlarda gözlemlemek akıllıcadır.

Yaşamanızda baskı ve stres düzeyinin yükseldiğini fark edince kendinize çok dikkat etmelisiniz. Olağandışı kırılganlık ya da hassasiyet, koşullarla orantısız ani korkular, kuşkular gibi belirtileri gözlemleyin. Yalnız kalabileceğiniz bir zaman ve mekân yaratın, bu anlarda olabildiğince tarafsızca gözlem yapın. Bu durumlarda perspektife ihtiyacınız olur. Duygusal sızıntılar olmadan yükselen strese dayanabilecek biri olduğunuzu asla düşünmeyin. Bu olanaksızdır. Ancak özfarkındalık ve derin düşünmeyle daha sonra pişman olacağınız kararlar vermekten kaçınabilirsiniz.

Kışkırtıcı Bireyler

Dünya yüzünde yapıları nedeniyle neredeyse karşılaştıkları herkeste güçlü duygular uyandıran insanlar vardır. Bu duygular arasında aşırı sevgi, nefret, güven ve güvensizlik yer alır. Tarihten örnek vermek gerekirse İncil'deki Davut, eski Atina'daki Alcibiades, eski Roma'daki Julius Caesar, Fransız İhtilali'ndeki Georges Danton ve Bill Clinton bu tip insanlardır. Böyle insanlar sahip oldukları karizmayla duygularını güçlü bir konuşmayla ifade ederler ve başkalarında da paralel duygular uyandırırlar. Ama bazıları narsist olabilir, içsel dramalarını ve sıkıntılarını dışarıya yansıtır, yarattıkları çalkantıya başkalarını da katarlar. Bu durum bazen çekiciliğe, bazen de tiksintiye yol açar.

Kışkırtıcı bireylerin yalnız sizi değil başkalarını da nasıl etkilediğini fark etmek en iyisidir. Hiç kimse onlara karşı duyarsız kalamaz. İnsanlar onların yanında mantıklı davranmakta ya da aralarındaki mesafeyi korumakta aciz kalırlar. Yakınınızda olmadıkları zaman sürekli onları düşünmenize yol açarlar. Saplantılı nitelikleri vardır ve sizi sadık bir mürit ya da bir düşman olarak aşırı davranışlara yönlendirebilirler. Yelpazenin iki ucunda da –çekicilik ya da tiksinti– mantıksız davranır ve çaresizce aranıza mesafe koymak istersiniz. Kullanabileceğiniz iyi bir strateji sergiledikleri görünümün ardını görmektir. Kaçınılmaz biçimde gerçeküstü bir imge, efsanevi, ürkütücü bir nitelik sergilemeye çalışırlar ama aslında onlar da tıpkı bizim gibi özgüvensizlikleri ve zayıflıkları olan insanlardır. İnsanlara özgü niteliklerini fark edip onları mitolojik unsurlarından arındırmayı deneyin.

Grup Etkisi

Grup önyargısının yüksek düzey çeşididir. Yeterince büyük bir gruba katıldığımızda farklılaşırız. Bir spor karşılaşmasında, bir konserde, dinsel ya da siyasi bir toplantıda kendinize ve başkalarına dikkatle bakın. Ortak duygulara kapılmamanız olanaksızdır. Kalbiniz daha hızlı çarpar. Sevinç ya da üzüntü gözyaşları daha kolayca akar. Bir grupta olmak bireysel düşünme yerine ait olma isteğini teşvik eder. Bu durum özellikle bir liderin reka-

betçi, saldırgan arzular ve "bize karşı onlar" dinamiği yaratmak için insanların duyguları üzerinde oynadığı çalışma ortamlarında gerçekleşebilir. Grup etkisi için ötekilerin yanınızda olması gerekmez. Sosyal medyada da bir fikir –genellikle zorbalık gibi güçlü bir fikir– hızla yayılıp paylaşma isteği uyandırarak ortaya çıkabilir.

Grup duygularının dürtüsünün heyecanlandırıcı, olumlu yanı da vardır. Böylece ortak iyilik için bir şeyler yapmak amacıyla bir araya geliriz. Ama eğer bu çekimin diğerinden nefret etme, bağnaz bir milliyetçilik, saldırganlık, coşkulu dünya görüşleri gibi şeytani duygulara yönelik olduğunu fark ederseniz, kendinizi uyarıp üzerinizde etkili olan gücün arkasını görmelisiniz. Muhakeme gücünüzü korumak için mümkünse böyle gruplardan uzak kalmalısınız ya da azami düzeyde şüphecilikle yaklaşmalısınız.

Grup etkisini sömüren ve mantıksızlık patlamalarını dürtüleyen demagoglara karşı dikkatli olun. Çeşitli hilelere başvurmaları kaçınılmazdır. Grup ortamında kalabalığa yaklaşırlar, herkesin paylaştığı fikirler ve değerlerden söz ederler, sevimli bir fikir birliği duygusu yaratırlar. *Adalet*, *gerçek* ya da *milliyetçilik* gibi belirsiz ama duygu yüklü sözcüklerle konuşurlar. Somut davranışlarla belirli sorunları çözmek yerine, soyut olan soylu hedeflerden söz ederler.

Politikada ya da medyadaki demagoglar sürekli bir panik, zorunluluk ve öfke duygusu uyandırmaya çabalarlar. Duygu düzeyini yüksekte tutmak zorundadırlar. Savunmanız basittir: En değerli varlığınız olan muhakeme gücünüzü, kendi adınıza düşünme yeteneğinizi ön plana çıkarın. Bağımsız zihninize başkalarının izinsiz girmesini engelleyin. Bir demagogun yanındayken iki kat tetikte ve analizci olun.

İnsan doğasındaki mantıksızlıkla ilgili son bir söz: Aşırı mantıksızlığın bir şekilde ilerleme ve aydınlanmayla alt edilebileceğini hiç düşünmeyin. Tarih boyunca mantıksızların yükseliş ve çöküş döngülerine tanık olduk. Felsefecileri ve bilimsel ru-

hun ilk kıpırtılarıyla altın dönemini yaşayan Pericles'in ardından batıl inançlar, kültler ve hoşgörüsüzlük çağı başlamıştı. İtalyan Rönesansı'nın ardından da aynı olgu ortaya çıktı. İnsan doğasının bir parçası olarak bu döngü defalarca yinelenecektir.

Mantıksızlık, görünüşünü ve moda olma biçimini kolayca değiştirir. Belki artık cadı avları yok ama yirminci yüzyılda Stalin'in göstermelik davalarına, ABD senatosunda McCarthy soruşturmalarına ve Çin Kültür Devrimi'nde kitlesel işkencelere tanık olduk. Kişilik kültleri ve ünlüleri putlaştırma gibi çeşitli inançlar durmadan ortaya çıkıyor. Teknoloji şimdi dinsel coşkunluğa esin kaynağı oluyor. İnsanların bir şeye inanmak için çaresizce bir gereksinimi vardır ve bunu her yerde bulabilirler. Anketler yirmi birinci yüzyılda hayaletlere, ruhlara ve meleklere inananların sayısının gittikçe arttığını gösteriyor.

İnsanlar var oldukça mantıksızlık sesini yükseltecek ve yayılmanın yolunu bulacaktır. Mantıklılık, kitlesel hareketler ya da teknolojik ilerleme yerine, ancak bireyler tarafından edinilebilir. Kendini üstün görmek, mantıksızlığın işbaşında olduğunun kesin bir belirtisidir.

Üçüncü Adım: Mantıklı Benliğinizi Ortaya Çıkarma Stratejileri

Belirgin mantıksız eğilimlerimize karşın bize umut veren iki faktör var. Birincisi ve en önemlisi tarih boyunca tüm toplumlarda var olan ve ilerlemeyi mümkün kılan yüksek mantıklı insanlardır. Bunların arasında Pericles, eski Hindistan hükümdarı Asoka, eski Roma'da Marcus Aurelius, ortaçağ Fransası'nda Marguerite de Valois, Leonardo da Vinci, Charles Darwin, Abraham Lincoln, yazar Anton Çehov, antropolog Margaret Mead, iş insanı Warren Buffett gibi isimler vardır. Bu kişilerin hepsi kendilerini ve zayıflıklarını gerçekçi olarak değerlendirmek, doğrulara ve gerçeklere adanmışlık, insanlara karşı hoşgörülü olmak ve saptadıkları hedeflere ulaşma yeteneği gibi belirli nitelikleri paylaşırlar.

İkinci faktör ise hepimizin yaşamımızın belirli bir noktasında yüksek mantıklılık anlarını deneyimlemiş olmamızdır. Buna *yapıcının kafa yapısı* adını veriyoruz. Bitirmemiz gereken ve teslim tarihi olan bir proje üzerinde çalıştığımızı düşünelim. Yalnızca heyecan ve enerji duyabiliriz. Öteki duygular odaklanmamızı olanaksızlaştırır. Sonuçlara ulaşmak zorunda kaldığımızdan çok pratik oluruz. İşimize yoğunlaşırız, zihnimiz dingindir, egomuz beynimizi işgal etmez. Başkaları işimize karışmayı ya da bazı duyguları bize bulaştırmayı denerlerse karşı çıkarız. Birkaç hafta ya da saat gibi kısacık olan bu anlar ortaya çıkmayı bekleyen mantıklı benliğimizi gösterir. Sadece biraz farkındalık ve denemeye gereksinim vardır.

Aşağıdaki stratejiler içinizdeki Pericles ya da Athena'yı ortaya çıkarmanıza yardımcı olmak için tasarlandı:

Kendinizi iyi tanıyın: Duygusal benlik cehaletle beslenir. Duygusal benliğin nasıl çalıştığını ve size hükmettiğini fark ettiğiniz an, üzerinizdeki kontrolünü kaybettiği ve ehlileştirilebileceği andır. Bu nedenle mantıklı olmanın ilk adımı daima içeriye doğrudur. Duygusal benliğinizi çalışırken yakalamak istersiniz. Bunu başarmak için stres altında olunca nasıl davrandığınızı düşünmelisiniz. Böyle anlarda hangi zayıflıklar –memnun etme arzusu, zorbalık ya da kontrol etme, derin güvensizlik– ortaya çıkıyor? Özellikle etkisiz olan kararlarınıza bakın, belirli bir kalıp ya da sizi zorlayan bir özgüvensizlik görecek misiniz? Sizi başkalarından ayıran güçlü yanlarınızı inceleyin. Bu, uzun vadeli çıkarlarınız ve yeteneklerinizle örtüşen hedeflere karar vermenize yardım edecektir. Sizi farklı yapan yönlerinizi öğrenip değerlendirince grup önyargısına ve çekimine de karşı koyabilirsiniz.

Duygularınızı köklerine kadar inceleyin: Kızgınsınız. Bırakın duygunuz içinize yerleşsin ve üzerinde düşünün. Önemsiz bir nedenle mi tetiklendi? Bu tetikleme, ardında bir kişinin ya da bir şeyin bulunduğuna işaret eder. Belki kaynağı kıskançlık ya da paranoya gibi daha rahatsız edici bir duyguydu. Duygunuzun gözünün içine bakmalısınız. Nerede başladığını bulmak için tetik noktalarının altını araştırın. Bu amaçla öz değerlendirmelerinizi

acımasız bir nesnellikle kaydedeceğiniz bir günlük tutmak akılcı olacaktır. Buradaki en büyük tehlike egonuz ve kendi hakkınızdaki yanılsamaları bilinçaltında korumaya zorlamanızdır. Bunlar o anda rahatlatıcı olabilir ama uzun vadede sizi savunmaya itip öğrenmenizi ve ilerlemenizi engeller. Davranışlarınızı biraz tarafsızlık ve hatta mizah duygusuyla gözlemleyeceğiniz bir yer bulun. Bunların tümü kısa sürede alışkanlık olacaktır ve duygusal benliğiniz herhangi bir ortamda birdenbire başını kaldırınca ne olduğunu görecek, geri çekilecek ve o tarafsız konumu bulacaksınız.

Tepki verme süresini artırın: Bu güce deneme ve yinelemeyle ulaşacaksınız. Herhangi bir olay ya da etkileşim, bir karşılık beklediği zaman geri çekilmeye kendinizi alıştırmalısınız. Bunun anlamı fiziksel olarak yalnız kalacağınız ve karşılık verme baskısını hissetmeyeceğiniz bir yere gitmektir. Ya da şu öfkeli e-postayı yazmak ama göndermemektir. Bir iki gün üzerinde düşünün. Özellikle kırgınlık gibi ani duygulara kapılınca telefon etmek ya da başka türlü iletişim kurmak zorunda değilsiniz. İnsanlara taahhütte bulunmak, işe almak ya da onlar tarafından işe alınmakta acele ettiğinizi fark ederseniz, yine geri çekilip biraz bekleyin. Duygularınızı dinginleştirin. Perspektif zamanla oluştuğundan ne kadar uzun beklerseniz o kadar iyi olacaktır. Bunu direnç antrenmanı gibi düşünün; tepki vermeye ne kadar uzun süre direnç gösterirseniz üzerinde düşünmek için o kadar fazla zihinsel yeriniz olacak ve zihniniz güçlenecektir.

İnsanları oldukları gibi kabul edin: İnsanlarla etkileşime girmek duygusal sarsıntının ana kaynağıdır ama böyle olmak zorunda değildir. Esas sorun sürekli insanları yargılamamız, olduklarından daha farklı olmalarını istememizdir. Onları değiştirmek isteriz. Belirli bir şekilde, daha doğrusu bizim düşündüğümüz ve davrandığımız şekilde düşünüp davranmalarını isteriz. Herkes birbirinden farklı olduğundan, bu olanaksızdır ve böylece hayal kırıklığına uğrayıp üzülürüz. Bunun yerine insanları, kuyruklu yıldızlar ya da bitkiler gibi tarafsız olgular olarak görün. İnsanlar vardır. Çok çeşitli olduklarından yaşamı zenginleştirip ilginçleş-

tirirler. Karşı koymak ve onları değiştirmeye çabalamak yerine size verdikleri üzerine çalışın. İnsanları anlamayı eğlenceli bir oyun, bir bulmaca gibi görün. Evet, insanlar mantıksız olabilirler ama siz de öylesiniz. Hepsi insanlık komedisinin bir parçası. İnsan doğasını kabullenmeyi olabildiğince radikalleştirin. Böylece dinginleşecek, insanları daha serinkanlılıkla gözlemleyecek ve daha derinlemesine anlayacaksınız. Kendi duygularınızı onlara yansıtmaktan vazgeçeceksiniz. Bu durum size daha fazla denge, dinginlik ve düşünmek için daha fazla alan sağlayacaktır.

Yolumuza çıkan aşırı narsistler, pasif agresifler ve diğer kışkırtıcılar gibi karabasanlarla bunu yapabilmek gerçekten zordur. Onlar mantığımız üzerinde sürekli bir sınav gibidirler. Bu dünyada yaşamış en mantıklı insanlardan biri olan Rus yazar Anton Çehov'u örnek alın. Ailesi kalabalık ve yoksuldu. Alkolik babası küçük Çehov dahil tüm çocuklarını acımasızca döverdi. Çehov doktor oldu ve yan meslek olarak yazarlığa başladı. Doktorluk eğitimini insan denen hayvana uyguladı, bizi bu kadar mantıksız, mutsuz ve tehlikeli yapan şeyi anlamayı hedefledi. Hikâyelerinde ve oyunlarında karakterlerinin içine girmenin, en kötülerinden bile anlam çıkarmanın son derece iyileştirici olduğunu keşfetti. Böylelikle herkesi hatta babasını bile bağışlayabildi. Ne kadar çarpık olursa olsun herkesin bu hale gelmesinin bir nedeni olduğunu, onların mantığını hayal etme yaklaşımını kullandı. Yarattığı karakterler kendilerine özgü biçimde, mantıksızca da olsa tatmin olmanın yollarını arıyorlardı. Çehov geriye çekilip hikâyelerini içeriden hayal ederek zalimleri ve saldırganları mitolojik unsurlardan arındırdı, onları insansı boyutlara indirgedi. Artık nefret yerine acıma duygusu uyandırıyorlardı. En kötüleriyle bile başa çıkarken insanlara bir yazar gibi düşünerek yaklaşın.

Düşünce ve duygular arasındaki en iyi dengeyi bulun: Duyguları düşüncelerden ayıramayız. İkisi birbirine sımsıkı dolanmıştır. Ama yine de baskın bir unsur vardır, duygular bazılarını daha fazla yönetir. Biz, etkili hareketlere yönlendiren oran ve dengeyi arıyoruz. Eski Yunanlıların bunun için çok uygun bir benzetmesi vardı: binici ve at.

At bizi sürekli olarak harekete iten duygusal yapımızdır. Olağanüstü enerjisi ve gücü vardır ama binicisi olmayınca yönlendirilemez; yabanıldır, yırtıcıların kurbanı olur ve sürekli başını derde sokar. Binici ise düşünen benliğimizdir. Eğitim ve uygulamayla dizginleri tutar, atı yönlendirir, bu güçlü hayvan enerjisini verimli bir biçime getirir. Biri olmadan öteki işe yaramaz. Binici yoksa yönlendirilmiş bir hareket ya da amaç olmaz. At olmazsa enerji ve güç olmaz. Çoğu insanda at baskındır ve binici zayıftır. Bazılarında binici çok güçlüdür, dizginleri çok sıkı tutar ve ara sıra bile atın dörtnala koşmasına izin vermekten korkar. At ve binici birlikte çalışmalıdır. Yani hareketlerimizi önceden düşünmeliyiz, herhangi bir durumda karar vermeden önce olabildiğince fazla düşünmeliyiz. Ama bir kez karar verince, dizginleri gevşetmeli, cesaretle ve macera ruhuyla harekete geçmeliyiz.

Bu ideal ikilinin hareketinin örneği olarak kuşkuculuk (binici) ile merak (at) arasında kusursuz bir denge kurmalısınız. Bu durumda kendinizin ve başkalarının heveslerinden kuşku duyarsınız. İnsanların açıklamalarını ve "kanıt" göstermelerini olduğu gibi kabul etmezsiniz. Motivasyonları hakkında söylediklerine değil, hareketlerinin sonuçlarına bakarsınız. Ama eğer bunu çok ileri götürürseniz zihniniz çılgın fikirlere, heyecanlı varsayımlara, meraka kendini kapatacaktır. Çocukken sahip olduğunuz ruh esnekliğini, her şeye karşı duyduğunuz merakı korumak isterken bir yandan da tüm fikirleri ve inançları kendi adınıza incelemek ve doğrulamak için inatçı bir gereksinim sürdürmek isteyeceksiniz. İkisi bir arada varlığını sürdürebilir. Tüm dâhilerin sahip olduğu bu dengedir.

Sevgi mantıklıdır: Mantığa giden yolu acı verici ve dünyadan elini eteğini çekmiş gibi görmemek önemlidir. Daha doğrusu mantıklılık, dünyanın bize sunduğu manik zevklerden daha derin bir keyif ve tatmin içeren güçler getirir. Zamanın akıp geçtiği bir projeye dalınca, keşifler yaparken ya da işinizde ilerlerken yaşadığınız heyecan patlamaları sırasında bunu deneyimlediniz. Başka keyifler de vardır. Duygusal benliği ehlileştirebilmek bütünsel bir dinginlik ve berraklığa götürür. Bu kafa yapısında

önemsiz çekişmeler ve düşüncelere fazla dalmazsınız. Hareketleriniz daha verimli olduğundan daha az çalkantıya yol açar. Kendinizle derinlemesine başa çıkmanın inanılmaz tatmin duygusuna kapılırsınız. Yaratıcı olmak için gerekli zihinsel yere sahip olursunuz. Kontrolün daha fazla sizde olduğunu hissedersiniz.

Bunları bilince, bu gücü geliştirmek için kendinizi motive etmek kolaylaşacaktır. Bir bakıma Pericles'in yolunu izliyorsunuz. Pericles mantıklılığın tüm uygulanabilir güçlerinin tanrıça Athena'da bedenleştiğini gözlerinin önünde canlandırmıştı. Bu tanrıçayı diğerlerinden daha fazla seviyor ve ona tapıyordu. Belki artık tanrıçaya ilahi bir varlık olarak saygı duymuyoruz ama dünyamızda mantığı destekleyenleri derinden takdir edebilir ve onların gücünü elimizden geldiğince içselleştirmeye çalışabiliriz.

"Duygularınıza güvenin!" Ama duygular sonuç ya da başlangıç değildir: Duyguların arkasında eğilimler, isteksizlik gibi bize miras kalan yargılar ve değerlendirmeler bulunur... Bir duygunun verdiği ilham bir yargının –ama genellikle yanlış bir yargının– torunudur ve hiçbir şekilde sizin kendi çocuğunuz değildir! Kişinin duygularına güvenmesi, içimizdeki mantık ve deneyim olan tanrılar yerine, büyükbabası ile büyükannesine ve onların büyük anne ve babalarına itaat etmesi demektir.

—Friedrich Nietzsche

2

Özsevgiyi Empatiye Çevirin

Narsisizm Yasası

Hepimiz bağlantı kurmak ve sosyal güç elde etmek için dikkate değer bir araca doğuştan sahibiz: empati. Empati, geliştirilip düzgün kullanıldığında, başkalarının ruhsal durumlarını ve zihinlerini görmemize izin vererek davranışlarını öngörmemizi ve dirençlerini nazikçe azaltmamızı sağlayacak gücü kazandırır. Ne var ki bu araç bizim alışkanlığımız olan kendimize dönüklüğümüzle körleşir. Aslında hepimiz narsistiz, ama bazıları yelpazenin daha derininde yer alır. Yaşamdaki görevimiz bu özsevgiyle uzlaşmak ve duyarlılığımızı içe değil dışarıya, başkalarına çevirmeyi öğrenmektir. Aynı zamanda aramızdaki zehirleyici narsistleri, dramalarına katılmadan ve kıskançlıklarıyla zehirlenmeden önce tanımalıyız.

Narsist Yelpaze

Biz insanlar doğduğumuz andan itibaren hiç bitmeyen bir ilgi ihtiyacı duyarız. Bizler sonuna kadar sosyal hayvanlarız. Hayatta kalmamız ve mutluluğumuz başkalarıyla kurduğumuz bağlara dayalıdır. İnsanlar bize ilgi göstermezlerse herhangi bir düzeyde onlarla bağlantı kuramayız. Bunun bir kısmı fizikseldir: Kendimizi canlı hissedebilmek için insanların bize bakmaları gerekir. Çok uzun süre izolasyonda olanların da doğrulayacağı gibi, göz teması kurmadığımızda varlığımızdan kuşku duymaya başlarız

ve derin bir depresyona gireriz. Ancak bu ihtiyacın derin bir psikolojik tarafı da vardır: Başkalarından gördüğümüz ilginin niteliğiyle kendimizi onaylanmış ve takdir edilmiş hissederiz. Özdeğerimiz buna bağlıdır. İnsan denen hayvan için bu nokta o kadar önemlidir ki bazıları bir suç işlemek ya da intihara kalkışmak da dahil olmak üzere ilgi çekmek için her şeyi yapmaya hazırdır. Hangi davranışın arkasına bakarsanız bu ihtiyacın birincil motivasyon olduğunu görürsünüz.

İlgi çekme açlığımızı tatmin etmeye çalışırken kaçınılmaz bir sorunla yüz yüze kalırız: Herkese yayılacak kadar ilgi yoktur. Ailemizde kardeşlerimizle, okulda sınıf arkadaşlarımızla, işyerinde meslektaşlarımızla rekabet etmek zorundayız. Onaylandığımızı ve takdir edildiğimizi hissettiğimiz anlar geçicidir. Kendi sorunlarıyla uğraşırken insanlar bizim kaderimize kayıtsız kalabilirler. Hatta tümüyle düşmanca ve saygısızca davrananlar da olabilir. Psikolojik açıdan kendimizi yalnız ya da terk edilmiş hissettiğimiz zamanlarla nasıl başa çıkacağız? Dikkat ve ilgi çekme çabalarımızı ikiye katlayabiliriz ama bu durum enerjimizi tükettiği gibi tam tersi bir etki de yaratabilir: Çok çabalayanlar çaresiz gibi görünür ve istedikleri ilgi geri teper. Bize sürekli onay vermeleri için başkalarına güvenemeyiz ama yine de bunu arzularız.

Bu ikilemle erken çocukluk döneminde yüz yüze kalınca çoğumuz oldukça işe yarayan bir çözüm geliştiririz: Bizi rahatlatan ve içimizden onaylanmış hissetmemizi sağlayan bir benlik, bir imge yaratırız. Bu benlik bizim zevklerimizden, fikirlerimizden, dünyaya bakışımızdan, değerlerimizden oluşur. Özimgemizi oluştururken olumlu niteliklerimizi vurgular, kusurlarımıza makul açıklamalar getiririz. Ancak bu konuda çok ileri gidemeyiz, çünkü özimgemiz gerçeklerden çok uzakta olursa başkaları bu tutarsızlığı fark eder ve bizi zorlayarak kendimizden şüphe duymamıza yol açar. Eğer özimgemizi düzgün biçimde oluşturursak sevip değer vereceğimiz bir benliğimiz olur. Enerjimiz içimize döner. İlgimizin odağı kendimiz oluruz. Kaçınılmaz biçimde yalnız kaldığımız ya da takdir edilmediğimiz anlarda bu benliğimize çekilip kendimizi rahatlatırız. Şüpheye düştüğümüz ya

da depresif hissettiğimiz zamanlarda özsevgimiz bizi yükseltir, kendimizi değerli ve hatta başkalarından üstün hissetmemizi sağlar. Bu özimge bir termostat görevi üstlenip kuşkularımızı ve özgüvensizliklerimizi düzenlememize yardım eder. İlgi ve onaylanma için tamamen başkalarına bağımlı olmak zorunda kalmayız. Bunun yerine benlik saygımız vardır.

Bu fikir garip gibi gelebilir. Genellikle bu özimgemizi adeta soluduğumuz hava gibi kendimize hak görürüz. Bu büyük ölçüde bilinçaltında çalışır. Termostatın çalışmasını görmeyiz ya da hissetmeyiz. Bu dinamiği gözümüzde canlandırmanın en iyi yöntemi tutarlı bir benlik duygusu olmayanlara, yani aşırı narsistler olarak adlandıracağımız kişilere bakmaktır.

Sürdüreceğimiz ve seveceğimiz bir benlik oluşturmanın en iyi zamanı iki ile beş yaşları arasındaki gelişme yıllarıdır. Yavaş yavaş annemizden uzaklaşırken, anlık haz alamadığımız bir dünyayla yüz yüze kalırız. Hem yalnız olduğumuzun hem de yaşamımızı sürdürmek için ebeveynlerimize bağlı bulunduğumuzun farkına varırız. Buna ebeveynlerimizin güçleri, bizi rahatlatmaları gibi en iyi niteliklerini alıp kendimize katarak yanıt veririz. Ebeveynlerimiz bağımsız olmanın ilk adımlarında bizi cesaretlendirirse, güçlü olma ihtiyacımızı doğrular ve özgün niteliklerimizi onaylarlarsa özimgemiz yerleşir ve biz de yavaş yavaş bunun üzerine bir benlik inşa ederiz. Aşırı narsistler bu erken gelişme döneminde keskin bir kırılma yaşarlar, bu yüzden hiçbir zaman tam olarak tutarlı ve gerçekçi bir benlik duygusu geliştiremezler.

Anneleri (ya da babaları) aşırı narsistse, çocuğu kabul edemeyecek kadar bencilse bağımsızlığın ilk adımlarında onu cesaretlendiremeyeceklerdir. Ya da tam tersine, ebeveynler çocuğun yaşamına çok fazla karışır, ilgileriyle boğar, onu başkalarından uzaklaştırır ve ilerlemesini kendi özdeğerinin doğrulanması için bir araç olarak görebilirler. Aşırı narsistler geçmişinde ya terk edilmiştir ya da çocukken fazla üzerine düşülmüştür. Sonuçta geri çekilecekleri bir benlikleri, özdeğerlerinin bir temeli olmaz ve ancak başkalarından görecekleri ilgiyle kendilerini canlı ve değerli hissedebilirler.

Çocukluk döneminde narsistler eğer dışadönüklerse bu oldukça işlevsel olabilir, hatta başarılı olurlar. İlgi ve dikkati çekme konusunda ustalaşırlar. Canlı ve heyecanlı görünürler. Bir çocukta bu nitelikler gelecekteki sosyal başarının belirtileri olarak düşünülür. Ama yüzeyin altında kendilerini bütün ve değerli görebilmek için bu ilgiye tehlikeli bir biçimde bağımlı olurlar. Eğer içine kapanık olurlarsa kendilerini başkalarından üstün gördükleri bir hayal dünyası yaratırlar. Bu özimgeleri gerçekçi olmadığından başkalarınca doğrulanmayacağı için büyük kuşkulara kapılabilir, hatta kendilerinden nefret etmeye kadar gidebilir. Kendilerini ya tanrı ya da bir solucan gibi görürler. Tutarlı bir çekirdekleri olmayınca herhangi biri olmayı düşlerler ve böylece yeni kişilikleri denerken kurdukları hayaller sürekli değişir.

Aşırı narsistlerin karabasanı genellikle yirmili ve otuzlu yaşlarda ortaya çıkar. Bir içsel termostatları yoktur, sevecekleri ve güvenecekleri tutarlı bir benlik duygusu yaratamamışlardır. Dışadönükler canlı hissetmek ve takdir edilme duygusunu yaşamak için sürekli ilgi görmek isterler. Gittikçe daha dramatik, daha teşhirci ve kibirli olurlar. Bu durum yorucu hatta acınasıdır. Yeni seyirciler edinmek için arkadaşlarını ve ortamlarını değiştirmek zorundadırlar. İçedönükler daha derin bir hayali benliğe dalarlar. Sosyal açıdan beceriksiz oldukları halde üstünlük sergilediklerinden insanları iterler ve tehlikeli yalnızlıklarını artırırlar. Her iki durumda uyuşturucular, alkol ya da başka bağımlılık biçimleri kaçınılmaz kuşku ve üzüntü anlarında onları rahatlatmak için gerekli bir koltuk değneği görevi yüklenir.

Davranış örüntülerini izleyerek koyu narsistleri fark edebilirsiniz: Eğer hakarete uğrarlarsa ya da birileri onlara meydan okursa, savunmaları veya kendilerini rahatlatacak ya da değerlerini doğrulayacak içsel bir dayanakları yoktur. Genellikle büyük bir öfkeyle, intikam açlığıyla, doğruluk duygusuyla tepki verirler. Özgüvensizliklerini bastırmanın bildikleri tek yolu budur. Böyle savaşlarda kendilerini yaralı kurban yerine koyarak başkalarının aklını karıştırırlar ve sempati toplarlar. Çabuk sinirlenirler ve aşırı duyarlıdırlar. Neredeyse her şeyi kişisel olarak alırlar. Parano-

yaya kapılırlar ve her tarafta düşmanları vardır. Herhangi bir şekilde onları doğrudan ilgilendirmeyen bir konudan söz ederken yüzlerindeki sabırsız ve yabancı ifadeyi fark edebilirsiniz. Ardındaki özgüvensizlikten dikkati başka yöne çekmek için derhal bir hikâyeyle sohbeti yine kendilerine döndürürler. Hak ettiklerine inandıkları ilgi başkalarına yönelirse çok kötü kıskançlık krizlerine kapılırlar. Sık sık aşırı özgüven sergilerler. Bu durum dikkat çekmelerine yardımcı olur, içsel boşluklarını ve parçalanmış benlik duygularını örter. Bu özgüven gerçekten sınavdan geçirilirse çok dikkatli olun.

Konu yaşamlarındaki diğer kişiler olunca aşırı narsistler bizim kolayca anlayamayacağımız olağandışı bir ilişki sürdürürler. Başkalarını, "benlik nesnesi" adı verilen biçimde, kendilerinin uzantısı olarak görürler. İnsanları ilgi ve doğrulama aracı olarak görürler. Kendi kol ya da bacaklarını kontrol ettikleri gibi onları da kontrol etmek isterler. Herhangi bir ilişkide karşılarındaki kişinin, kendi arkadaşlarıyla temasını kesmesini isterler: İlgi çekmek için hiçbir rakip olmamalıdır.

Bazı yetenekli aşırı narsistler (örnekler için sayfa 75'te başlayan hikâyelere bakınız.) oldukça düzensiz ve değişken olmayı sürdürdükleri halde çalışıp, enerjilerini bu yönde harcayarak elde ettikleri başarıları sayesinde arzuladıkları ilgiye ulaşırlar. Ama aşırı narsistlerin çoğu için çalışmalarına odaklanmak zor olabilir. Özdeğer termostatları bulunmadığından sürekli olarak başkalarının ne düşündüğü hakkında kaygılanırlar. Bu durum, uzun zaman dilimlerinde dikkati dışarıya odaklamayı ve çalışmanın getirdiği sabırsızlık ve kaygıyla başa çıkmayı zorlaştırır. Bu da tabutun son çivisini çakar: Başarılarıyla gerçek bir onaylanma sağlayamadıklarından sürekli olarak yapay biçimde ilgiyi teşvik etme ihtiyacına geri dönerler.

Aşırı narsistlerle başa çıkmak sinir bozucu olabilir. Onlara çok fazla yakınlaşırsak zarar verici de olabilirler. Bizi bitmek bilmeyen dramalarına katarlar ve onlara sürekli ilgi göstermezsek kendimizi suçlu hissetmemize yol açarlar. Onlarla kurulacak ilişkiler hiç tatmin edici değildir ve bir narsisti partner veya eş olarak

seçmek ölümcül olabilir. Eninde sonunda her şey onların etrafında dönmelidir. Bu gibi durumlarda birinin aşırı narsist olduğunu anlayınca yapılacak en iyi şey onun yolundan çekilmektir.

Yine de daha tehlikeli ve zehirleyici bir tip vardır ve elde edeceği güç düzeyi nedeniyle narsist lider adını alır. (Bu tip çok uzun zamandır varlığını sürdürüyor. İncil'de Abşalom belki de ilk kaydedilmiş kişiydi ama eski literatürde aralarında Alkibiadis, Cicero ve İmparator Neron'un da bulunduğu örnekler vardır.) Neredeyse tüm diktatörler ve acımasız CEO'lar bu sınıfa girer. Genellikle sıradan aşırı narsistten daha hırslıdırlar ve bir süre bu enerjiyi işlerine verebilirler. Narsist özgüvenle dolu olduklarından ilgi çekerler ve takipçileri bulunur. Başkalarının yapmaya ya da söylemeye cesaret edemediklerini yapıp söylemeleri hayranlık uyandırıcı ve özgün gibi gelebilir. Yenilikçi bir ürün için öngörülü oldukları zaman, fazlasıyla özgüven yaydıklarından bunu gerçekleştirmek için yardım edecek kişileri bulabilirler. İnsanları kullanmakta ustadırlar.

Başarılı olurlarsa korkunç bir ivme oluşur, onların liderliğine çekilenlerin sayısı artar ve böylece kibirlilik eğilimleri yükselir. Biri onlara meydan okumaya kalkışırsa derin bir narsist öfkeye kapılmaya başkalarından daha yatkındırlar. Aşırı duyarlıdırlar. Yarattıkları sorunları ancak kendileri çözebilir diye düşündüklerinden güçlerini haklı göstermek için sürekli drama oluştururlar. Böylece ilgi odağı olma fırsatları artar. Onların yönetimindeki bir işyeri asla istikrarlı değildir.

Bazen girişimci olurlar, karizmaları ve takipçi kazanma yetenekleri sayesinde şirket kurarlar. Yaratıcı bir yönleri de vardır. Ama çoğunun içsel istikrarsızlığı ve kaosu liderliğini üstlendikleri şirket ya da gruba eninde sonunda yansır. Tutarlı bir yapılanma ya da organizasyon kuramazlar. Her şey onların içinden akıp geçmelidir. Her şeyi ve benlik nesnesi olan herkesi kontrol etmek zorundadırlar. Özgün ve spontan olmayı bir erdem olarak görürler ama aslında odaklanıp somut bir şey yaratma yetenekleri eksiktir. Yarattıklarını yakıp yıkma eğilimleri vardır.

Yüksekten alçağa doğru giden bir narsisizm ölçeğini, bencillik düzeyini ölçme yöntemi olarak kullandığımızı düşünelim.

Ölçeğin orta noktasının altına inenleri aşırı narsistlerin dünyası olarak kabul edelim. Bu derinliğe indiklerinde, kendilerini yukarı çıkarmaları çok zordur çünkü özdeğer araçları yoktur. Aşırı narsistler tümüyle kendilerine yönelince her zaman bu derecenin altında kalırlar. Bir an için başkalarıyla etkileşime geçmeyi başarırlarsa bir yorum ya da bir davranış özgüvensizliklerini tetikler ve tekrar aşağıya inerler. Ama genelde zamanla kendi içlerine daha fazla dalarlar. Öteki kişiler yalnızca araçtır. Gerçek onların ihtiyaçlarının bir yansımasıdır. Sağ kalmalarının tek yolu sürekli ilgi çekmektir.

Ölçeğin yarısındaki işaretin üstünde kalanlara işlevsel narsist diyelim. Çoğumuz orada bulunuruz. Hepimiz benciliz ama bizi çok fazla kendi içimize düşmekten koruyan, güvendiğimiz ve sevdiğimiz tutarlı bir benlik duygusuna sahibiz. (Narsiszim sözcüğünün özsevgi anlamına gelmesi oldukça ironiktir çünkü en kötü narsistlerin tutarlı olarak sevecekleri bir benlikleri yoktur ve bu da sorunun asıl kaynağını oluşturur.) Bu durum biraz içsel dayanıklılık yaratır. Üzüldüğümüz ya da yaşamla başa çıkamadığımız zamanlar bu çizginin altına inen derin narsist anlar yaşarız ama kaçınılmaz biçimde kendimizi yükseltiriz. Sürekli kendilerini özgüvensiz ve yaralı hissetmedikleri, ilgi çekmeye çalışmadıkları için işlevsel narsistler dikkatlerini dışarıya, işlerine ve insanlarla kuracakları ilişkilere verebilirler.

İnsan doğasının öğrencileri olarak bizim üç görevimiz var. Birincisi "aşırı narsist" olgusunu tamamen anlamak zorundayız. Gerçi azınlıkta kalırlar ama bazıları dünyaya olağanüstü zararlar verebilir. Sürekli drama yaratan, kendi amaçları uyarınca kullanmak için bizi nesnelere çeviren zehirleyici tipleri ayırt etmeliyiz. Olağandışı enerjileriyle bizi çekerler ama eğer ağlarına düşersek bundan kurtulmaya çalışmak bir kâbusa dönüşebilir. Oyunu değiştirip karşısındakine kendini suçlu hissettirmekte ustadırlar. Narsist liderler en tehlikeli olanlarıdır, onların çekiciliğine karşı koymalıyız ve yaratıcı görüntülerinin ardını görmeliyiz. Aşırı narsistlerle yaşamımızda nasıl başa çıkacağımızı bilmek hepimiz için önemli bir sanattır.

İkincisi kendi doğamız hakkında dürüst olmalıyız ve bunu inkâr etmemeliyiz. Hepimiz narsistiz. Herhangi bir sohbette hepimiz konuşmak, hikâyemizi anlatmak, fikrimizi açıklamak için yarışırız. Fikrimizi paylaşanları, zevkimizi bize geri yansıttıkları için severiz. Eğer iddialıysak, iddialı olmayı bize ait olduğundan olumlu bir nitelik olarak görürüz ama daha çekingen olan kişiler bunu uygunsuz addedecek ve içgözlem niteliklerine değer vereceklerdir. Özsevgi nedeniyle hepimiz pohpohlanmaya yatkınız. Kendilerini ayırıp bugünün dünyasındaki narsistleri kınayan ahlakçılar genellikle en büyük narsistlerdir çünkü birilerini suçlayıp vaaz verirken kendi seslerini duymaktan hoşlanırlar. Hepimiz bencillik yelpazesinde yerimizi alırız. Seveceğimiz bir benlik yaratmak sağlıklı bir gelişmedir ve buna hiçbir damga vurulmamalıdır. İçimizden gelen bir özdeğerimiz olmadıkça aşırı narsisizme düşeriz. Hedefimiz olan işlevsel narsisizmin ötesine geçmek için öncelikle kendimize karşı dürüst olmalıyız. Bencil doğamızı yadsımak, her nasılsa başkalarından daha fedakârmışız gibi davranmak, kendimizi değiştirmemizi olanaksızlaştırır.

Üçüncüsü ve önemlisi, sağlıklı narsist olmaya doğru değişim göstermeye başlamaktır. Sağlıklı narsistlerin daha güçlü ve hatta daha dayanıklı bir benlik duygusu vardır. Skalanın en tepesine yakın noktalarda bulunurlar. Yaralardan, hakaretlerden sonra çok çabuk iyileşirler. Başkalarından pek fazla doğrulama beklemezler. Yaşamlarının bir noktasında kusurları ve sınırları olduğunu fark ederler. Bu kusurlara gülerler ve hakaretleri kişisel olarak almazlar. Kendilerinin bütünsel tablosunu kucakladıklarından özsevgileri daha gerçek ve tamamdır. İçlerindeki bu güçlü noktadan dikkatlerini kolayca ve sıklıkla dışarıya çevirebilirler. Bu dikkat iki yönün birine bazen de her ikisine birden gidebilir. Birincisi odak noktalarını ve sevgilerini işlerine çevirip büyük sanatçılar, yaratıcılar ve mucitler olurlar. İşlerine odaklanmaları çok yoğun olduğundan girişimlerinde başarı sağlarlar ve böylece gerekli ilgi ve doğrulamayı alırlar. Kuşku ve özgüvensizlik anları yaşarlar ve sanatçılar çok kırılgan olabilir ama çalışmaları çok fazla bencillikten sürekli bir uzaklaşmadır.

Sağlıklı narsistler dikkatlerini ayrıca insanlara yöneltir ve empati güçlerini geliştirirler. Empatiyi skalanın en tepesinde ve ötesinde yatan bir alan olarak, tümüyle başkalarına yönelmiş olarak hayal edin. Doğamız sayesinde biz insanlar başkalarını içten dışa anlamak için büyük yeteneklere sahibiz. Çocukluğumuzun ilk yıllarında tümüyle annemize bağlandığımızı hissetmiştik ve "konuşma öncesi" bir yolla onun her duygusunu, ruhsal durumunu okuyabiliyorduk. Diğer hayvanlardan ve primatlardan farklı olarak, bu durumu annemizin dışında başka bakıcılara ve çevremizdeki insanlara kadar genişletebilme yeteneğimiz de vardı.

Empatinin bu fiziksel biçimini bugün en yakın arkadaşlarımız ya da eşlerimiz için hissedebiliyoruz. Başkalarının perspektifinden bakmak, düşünerek zihinlerine girmek için doğuştan bir yeteneğimiz var. Bu güçler kendi içimize dönme bencilliğimiz nedeniyle genellikle aktif değildir. Ama yirmili yaşlarımızda ve sonrasında kendi hakkımızda daha özgüvenli olunca dışarıya, başka insanlara odaklanırız ve bu güçleri tekrar keşfederiz. Bu empatiyi uygulayanlar çoğunlukla üstün sanat ve bilim alanında sosyal gözlemciler, terapistler ve en üst düzey liderler olurlar.

Bu empatiyi geliştirme ihtiyacı her zamankinden daha büyüktür. Çeşitli çalışmalar 1970'lerin sonundan bu yana gençlerde bencillik ve narsisizm düzeylerinde artış olduğunu ve 2000'den sonra iyice yükselişe geçtiğini gösteriyor. Bu yükselme kısmen teknoloji ve internet kaynaklı olabilir. İnsanlar sosyal etkileşime daha az zaman ayırırken çevrimiçi sosyalleşmeye daha fazla zaman harcıyorlar, böylece empati ve sosyal yetenekleri geliştirmek gittikçe zorlaşıyor. Diğer yetenekler gibi empati de ilginin niteliğinden gelir. Eğer sürekli olarak akıllı telefonunuza bakarak dikkatinizi dağıtıyorsanız, başkalarının duygu ve perspektiflerini anlamada ayaklarınız yere sağlam basamaz. Durmadan kendi içinize çekilirsiniz, sosyal etkileşimin yüzeyinde dolaşırsınız ama gerçekten ilgi duyamazsınız. Kalabalıkların arasında bile temelde yalnız olursunuz. İnsanların işlevi özgüvensizliklerinizle bağ kurmak değil, onları dinginleştirmektir.

Beyinlerimiz sürekli sosyal etkileşim için inşa edilmiştir, bu etkileşimin karmaşıklığı tür olarak bizim zekâmızı artıran ana

unsurlardan biridir. Belirli bir noktada başkalarıyla daha az meşgul olmak beynin üzerinde olumsuz etki yaratır ve sosyal kaslarımızı köreltir. Kültürümüzün bireyselliği ve birey haklarının değerini vurgulaması, daha fazla bencilliğe yol açarak işleri daha da kötüye götürmektedir. Başkalarının farklı perspektifleri olduğunu, arzu ve düşüncelerimizde hepimizin aynı olmadığını öngöremeyen kişilerin sayısı gitgide artmaktadır.

Bu gelişmelere karşı çıkmaya ve empati enerjisi yaratmaya çalışmalısınız. Yelpazenin iki ucunun da kendine özgü bir ivmesi vardır. Aşırı narsisizm sizi daha aşağıya indirir, gerçekle bağlantınız azaldıkça işlerinizi ya da ilişkilerinizi geliştirmekte zorlanırsınız. Empati bunun tam tersini yapar. İlginizi dışarıya çevirdikçe sürekli olumlu geri bildirim alırsınız. İnsanlar daha fazla sizin yanınızda olmak isterler. Empati kasınızı geliştirirsiniz, işleriniz daha iyiye gider, tüm insanların istediği ilgiyi çaba göstermeden kazanırsınız. Empati yukarı doğru giden olumlu ivmesini yaratır.

Aşağıdaki dört bileşen empati yeteneklerine katkıda bulunur.

Empati tutumu: Empati bir zihin durumundan fazlasıdır, başkalarıyla bağlantının farklı bir yoludur. Yüz yüze kaldığınız en büyük tehlike insanları anladığınızı, derhal onları yargılayıp sınıflandıracağınızı varsaymaktır. Tam tersine cahil olduğunuzu ve insanları yanlış yargılamanıza yol açan önyargılara sahip olduğunuzu varsaymalısınız. Çevrenizdekiler kendi amaçlarına uygun olan bir maske takarlar. Bu maskeyi hatalı olarak gerçek gibi algılarsınız. Ani kararlar verme eğiliminizden sıyrılın. İnsanları yeni bir ışıkta görebilmek için zihninizi açın. Başkalarına benzediğinizi ve onların sizin değerlerinizi paylaştıklarını varsaymayın. Karşılaştığınız her insan keşfedilmemiş bir ülke gibidir ve özgün psikolojik kimyasını dikkatle araştırmanız gerekir. Keşfettiklerinize şaşırmaya hazır olun. Bu esnek açık ruh, yaratıcı enerjiye benzer: Daha fazla olasılık ve seçenek düşünmeye heveslidir. Daha doğrusu empati geliştirmek aynı zamanda sizin yaratıcı gücünüzü de geliştirecektir.

Tutumunuzdaki değişime başlamanın en iyi yeri gündelik sohbetlerinizdir. Konuşma ve fikrinizi belirtme dürtüsüne karşı çıkıp öteki kişinin görüşlerini dinlemeye başlayın. Bu yönde inanılmaz bir merakınız vardır. İçsel monoloğunuzu elinizden geldiğince kesin. Tüm ilginizi karşınızdaki kişiye verin. Önemli olan dinleme niteliğidir, böylece sohbet sırasında söylediklerini ya da söylemediği halde sezdiklerinizi karşınızdakine yansıtabilirsiniz. Bunun çok büyük, karşı konulmaz bir etkisi olacaktır.

Bu tutumun bir parçası olarak kendinize verdiğiniz hoşgörünün aynısını başkalarına da veriyorsunuz. Örneğin şöyle davranma eğilimimiz vardır: Biz bir hata yapınca suçu bizi buna iten koşullara atarız. Ama başkaları hata yapınca bir karakter kusuru ya da kusurlu kişiliklerinden gelen bir şey olarak görürüz. Buna yükleme önyargısı adı verilir. Buna karşı çıkmak için çalışmalısınız. Empati yapınca o kişinin bunu hangi koşullarda yaptığını düşünür, kendinize verdiğiniz olumlu düşünme takdirini onlara da verirsiniz.

Son olarak bu tutumu benimsemek sizin özsevginizin niteliğine dayanır. Eğer kendinizi herkesten çok üstün görüyorsanız, özgüvensizliklerinizin pençesindeyseniz empati ve insanlara kendinizi verme anlarınız sığ olacaktır. Karakterinizi açıkça gördüğünüz ama takdir edip sevdiğiniz kusurlarınızla birlikte kabullenmelisiniz. Siz kusursuz değilsiniz. Melek değilsiniz. Başkaları gibi bir doğanız var. Böyle bir tutum sürdürünce kendinize gülebilir, bu hafifliğin akıp gitmesine ve sizi ele geçirmesine izin verirsiniz. Gerçek bir içsel güç ve dayanıklılıkla dikkatinizi daha kolayca dışarıya yöneltebilirsiniz.

İçgüdüsel empati: Empati duygusal uyumlamanın bir aracıdır. Bir başkasının düşüncelerini okumak bizim için zordur ama duygularını ve ruhsal durumunu daha kolayca sezebiliriz. Hepimiz başkalarının duygularını yakalamaya yatkınız. Bizimle aralarındaki fiziksel sınırlar fark ettiğimizden daha geçirgendir. İnsanlar sürekli olarak ruhsal durumumuzu etkilerler. Burada sizin yaptığınız bu fizyolojik yanıtı bilgiye çevirmektir. İnsanların beden dili ve ses tonuyla kendini belirten ruhsal durumlarına

çok dikkat edin. Konuştukları zaman ses tonları söylediklerıyle uyumludur ya da değildir. Ses tonu özgüveni, güvensizliği, savunuculuğu, kibri, hüsranı ve sevinci belirtir. Kendini fiziksel olarak seslerinde, el hareketlerinde ve duruşlarında gösterir. Her karşılaşmada söylediklerine kulak vermeden önce bunu saptamaya gayret etmelisiniz. Bu durum fiziksel tepkinize içgüdüsel olarak etki edecektir. Savunucu bir ses tonu sizde de benzer bir duygu uyandıracaktır.

Çözmeniz gereken önemli bir unsur insanların niyetidir. Her niyetin ardında ve sözlerin ötesinde daima bir duygu vardır ve onların isteklerine, hedeflerine ayak uydurursanız size de fiziksel olarak etki edecektir. Örneğin tanıdığınız biri birdenbire sizin yaşamınıza daha önce hiç karşılaşmadığınız kadar olağandışı ilgi gösterir. Acaba bağlantı kurmak için gerçek bir girişim midir, yoksa kendi amacı uğruna sizi kullanmak için yumuşatıp aklınızı dağıtma girişimi midir? İlgi ve heyecan yansıtan sözcükler yerine duygusal ses tonuna dikkat edin. Sizi ne kadar dikkatli dinliyor? Sürekli göz teması kuruyor mu? Sizi dinler gibi göründüğü halde kendine dönmüş gibi mi? Ani bir ilgi odağı olmak güvenilmez gibi geliyorsa herhalde size bir şey soracak, sizi kendi çıkarı için kullanacaktır.

Bu tip empati genellikle ayna nöronlara dayanır: Birinin herhangi bir nesneyi eline almak gibi bir hareketini sanki biz yapıyormuşuz duygusuna kapılmamıza yol açan bu nöronlar beynimizi ateşler. Böylece kendimizi o kişinin yerine koymamıza ve bu duyguyu hissetmemize izin verir. Empati testlerinde yüksek puan alan kişilerin kusursuz taklitçiler olduklarını gösteren çalışmalar vardır. Biri gülümsediği ya da acıyla yüzünü buruşturduğu zaman, taklitçiler bilinçsizce bu ifadeyi taklit ederken karşılarındakilerin duygularını hissederler. Birinin gülümsemesi ve iyi bir ruhsal durumda bulunması bize de bulaşır. Başkalarının duygularına erişmek için bilinçli olarak bu gücü kullanıp yüz ifadelerini taklit edebilirsiniz ya da bu duyguları uyandıran benzer deneyimlerin anılarını çağırabilirsiniz. Alex Haley *Kökler* (*Roots*) adlı kitabını yazmaya başlamadan önce bir geminin karanlık iç

kısmında uzun süre geçirip kölelerin deneyimlediği klostrofobik dehşeti yeniden yaratmaya çalışmıştı. Onların duygularına içgüdüsel bir bağlantı kurmak kendini onların dünyasındaymış gibi yazmasına izin vermişti.

Buna ek olarak herhangi bir düzeyde insanları taklit etmek onların empati duygusuyla karşılık vermelerini sağlar. Bu durum fiziksel olunca bukalemun etkisi olarak adlandırılır. Bir sohbete fiziksel ve duygusal olarak katılanlar birbirlerinin duruş ve hareketlerini taklit ederler, örneğin aynı anda bacak bacak üstüne atarlar. Belirli bir dereceye kadar bilinçli olarak karşınızdakini taklit edip bağlantı kurabilirsiniz. Aynı şekilde karşınızdaki konuşurken başınızı sallamak ve gülümsemek de bağlantıyı derinleştirecektir. Daha da iyisi o kişinin ruhuna girebilmenizdir. Ruhsal durumunu özümseyip ona yansıtabilirsiniz. Bir ahenk duygusu yaratırsınız. İnsanlar günlük yaşamda çok seyrek eriştiklerinden bu duygusal ahengi gizlice arzularlar. Hipnotize edici bir etkisi vardır ve karşınızdakinin aynası olunca onun narsisizmine hitap edersiniz.

Bu tip empati kurarken aranızda bir mesafe bırakmanız gerektiğini aklınızdan çıkarmayın. Öteki kişinin duygularına tümüyle kapılmamalısınız. Edindiklerinizi analiz etmeniz zorlaşacağından, kontrolü yitirmenize sebep olması da sağlıklı değildir, ayrıca bunu çok güçlü yapmak ürpertici bir etki de yaratabilir. Belirli anlarda baş sallama, gülümseme ve yansıtma çok belirsiz, neredeyse hiç saptanmayacak gibi olmalıdır.

Analitik empati: Arkadaşlarınızı ya da eşinizi derinlemesine anlamanızın nedeni onların zevkleri, değerleri ve geçmişleri hakkında bilgi sahibi olmanızdır. Hepimiz birini tanıdığımızı düşünürüz ama zaman içinde daha fazla bilgi edinince, ilk izlenimimizi biraz değiştirip ayarlamak zorunda kalırız. Gerçi fiziksel empati son derece güçlüdür ama analitik empatiyle desteklenmesi şarttır. Özellikle direnç gösterdiğimiz, bizden çok farklı oldukları için bir türlü kendimizle özdeşleştiremediğimiz ya da bizleri iten bir yönü bulunan kişilere karşı çok yararlıdır. Böyle durumlarda doğal olarak yargılamaya ve sınıflandırmaya gide-

riz. Bazen çaba göstermeye değmeyecek insanlar –çok aptallar ya da gerçek sosyopatlar– karşımıza çıkar. Ama çözümlemekte zorlandığımız diğer kişileri harika bir sınav ve yeteneklerimizi geliştirme yolu olarak görmeliyiz. Abraham Lincoln'ın dediği gibi, "Bu adamı sevmiyorum. Onu daha yakından tanımalıyım."

Analitik empati, genelde sohbetlerden ve başkalarının ruhuna girmemize izin verecek bilgiyi toplamaktan gelir. Bazı bilgiler diğerlerinden daha değerlidir. Örneğin insanların erken yıllarında yerleşmiş olan değerlerini okumak istiyorsunuz. Insanlar çoğunlukla ebeveynleriyle olan ilişkilerine dayanarak neleri güçlü, duyarlı, cömert ve zayıf kabul ettiklerine dair kavramlar geliştirirler. Bir erkeği ağlarken gören bir kadın duyarlılığının belirtisi olarak algılayıp çekici bulurken bir başkası zayıf ve itici olarak algılayabilir. Bu düzeyde insanların değerlerini anlamadan ya da kendi değerlerinizi onlara yükleyerek tepkilerini yanlış okuyabilir ve gereksiz çatışmalar yaratabilirsiniz.

Öyleyse hedefiniz, üzerinde çalıştığınız insanların erken çocukluk dönemleriyle ebeveynleri ve kardeşleriyle ilişkileri konusunda olabildiğince fazla bilgi edinmek olmalıdır. Onların aileleriyle şimdiki ilişkilerinin geçmişleri hakkında çok şey anlatacağını da unutmayın. Otoriter kişilere gösterdikleri tepkileri okumaya çabalayın. Böylece hangi dereceye kadar isyankâr ya da itaatkâr olduklarını görebilirsiniz. Eş seçimi konusundaki zevkleri de çok şey anlatacaktır.

Eğer insanlar konuşmaya hevesli değilse ucu açık sorular sormayı deneyin ya da güven kazanmak için kendinizle ilgili dürüst bir itirafta bulunun. Genellikle insanlar kendileri ve geçmişleri hakkında konuşmayı severler ve açılmalarını sağlamak oldukça kolaydır, aşırı duyarlılığa işaret eden tetik noktalarını (birinci bölüme bakınız) arayın. Eğer başka bir kültürden geliyorlarsa onların deneyimlerindeki bu kültürü anlamak çok önemlidir. Hedefiniz onları özgün yapan noktaları bulmaktır. Sizden ve tanıdığınız diğer kişilerden farklı yönlerini arıyorsunuz.

Empati yeteneği: Empati duymak başka her şey gibi bir süreçtir. İnsanları daha derin bir düzeyde anlama yeteneğinizi ge-

liştirdiğinizden ve ilerleme kaydettiğinizden emin olmak için geri bildirime ihtiyacınız vardır. Geri bildirim dolaylı ya da dolaysız olabilir. Dolaylı tahminlerinizin doğru olduğunu anlayabilmek için düşüncelerini ve duygularını sormak dolaysız biçimdir. Son derece ihtiyatlı olmalı ve güvene dayanmalıdır ama yeteneğinizin iyi bir ölçüsüdür. Dolaysız biçimde daha fazla ahenk hissedersiniz ve belirli tekniklerin sizin için nasıl çalıştığını öğrenirsiniz.

Bu yetenek üzerinde çalışırken bazı şeyleri aklınızdan çıkarmayın: Ne kadar çok sayıda insanla yüz yüze etkileşime girerseniz o kadar daha iyi olursunuz. Ayrıca karşılaştığınız kişiler birbirinden çok farklıysa yeteneğiniz çok yönlü olacaktır. Bu arada bir akış duygusu sürdürün. İnsanlar hakkındaki fikirleriniz yargılara dönüşmemeli. Herhangi bir karşılaşmada sohbet boyunca öteki kişinin nasıl değiştiğine ve üzerindeki etkinize dikkat edin. Anın içinde canlı olun. İnsanlar karşılaştıkları kişilere göre farklı davranabilirler, bu yüzden başkalarıyla etkileşime girerken onları izleyin. Karşınızdakinin hangi sınıftan geldiğine değil, ses tonuyla ruh durumunun sizde uyandırdığı ve sürekli değişen duygulara odaklanın. Bu konuda geliştikçe insanların, psikolojileri hakkında daha fazla ipucu verdiğini göreceksiniz. Daha fazlasına dikkat edeceksiniz. İçgüdüsel empati ile analitiği sürekli karıştırın.

Yetenek düzeyinizin yükselmesi sizi heyecanlandıracak ve daha derine inmek için motive edecektir. Gereksiz çekişmeler ve yanlış anlamalardan kaçındıkça genel olarak yaşamda daha iyi ilerlediğinizi fark edeceksiniz.

İnsan doğasının en derin ilkesi takdir edilme arzusudur.

—William James

Dört Narsist Örneği

1. Tam Kontrolcü Narsist: Sovyetler Birliği'nin devlet başkanı olarak egemenliğinin ilk yıllarında Joseph Stalin'le (1879-1953) karşılaşanlar onu şaşırtıcı derecede sevimli bulmuşlardı. Yardımcılarının çoğundan yaşlı olmasına karşın kendisine "sen" diye hitap etmelerini istemişti. Kendini en düşük düzey yetkililer için bile ulaşılabilir kıldı. Sizi öylesine ilgi ve dikkatle dinliyordu ki gözleri adeta içinizi oyuyordu. En derin düşünce ve kuşkularınızı fark ediyordu. Ama en büyük özelliği kendinizi önemli ve devrimcilerin iç halkasının bir parçası gibi hissetmenizi sağlamasıydı. Her görüşmeyi samimi bir havada sonlandırırken, sizi odasından çıkarırken elini omzunuza koyuyordu. Genç bir adam daha sonraları onu görenlerin "bir kez daha görmek için hevesli olduklarını" çünkü "aralarında sonsuza dek sürecek bir bağ bulunduğu duygusu uyandırıyordu" diye yazacaktı. Bazen biraz soğuk davranması saray halkını çılgına çeviriyordu. Sonra bu havası geçiyor ve tekrar herkesi sevgiyle kucaklıyordu.

Sevimliliğinin bir kısmı devrime örnek teşkil etmesinde yatıyordu. Halk insanıydı, sert ve biraz kabaydı ama sıradan Rusların kendini özdeşleştireceği biriydi. Ve her şeyden önemlisi Joseph Stalin çok eğlenceli olabiliyordu. Şarkı söylemeyi, kaba şakalar yapmayı seviyordu. Bu nitelikleri nedeniyle yavaş yavaş güç kazanması ve Sovyet mekanizmasının tüm kontrolünü eline alması hiç şaşırtıcı olmadı. Yıllar geçip gücü arttıkça karakterinin başka bir yönü sızmaya başladı. Arkadaşça görüntüsü varsayıldığı kadar basit değildi. Yakın çevresinde bunun ilk örneği, karısının 1932'de intihar etmesinin ardından Stalin'in en yakın dostu ve sırdaşı konumuna gelen ve Politburo'nun güçlü bir üyesi olan Sergey Kirov'un kaderiydi.

Kirov son derece hevesli, çok kolay arkadaş edinen oldukça yalın bir insandı ve Stalin'i rahatlatmayı başarıyordu. Ama Kirov biraz fazla popüler olmaya başlamıştı. 1934 yılında birçok bölgesel lider ona bir teklifle geldiler: Stalin'in köylülere karşı zalim davranışlarından bıkmışlardı, bir ayaklanma çıkaracaklardı ve

Kirov'u yeni devlet başkanı yapmak istiyorlardı. Kirov sadakatinden ödün vermedi. Komployu açıkladığı için Stalin ona teşekkür etti. Yine de o günden sonra Kirov'a karşı davranışları değişti, daha önce hiç görülmeyen bir soğukluk ortaya çıktı.

Kirov yarattığı tatsız durumu anladı, varsaydığı kadar popüler olmadığını ve özellikle bir kişinin kendisinden daha fazla sevildiğini Stalin'e açıkladı. İçinde bulunduğu tehlikenin farkındaydı. Stalin'in özgüvensizliğini yatıştırmak için elinden geleni yaptı. Halkın karşısına çıkınca Stalin'in adını daha fazla öne çıkardı, övgüleri daha dalkavukçaydı. Sanki Kirov gerçeği gizlemek için çok fazla çabalıyormuş gibi geldiğinden Stalin daha da kuşkuya kapıldı. Şimdi Kirov, Stalin'e yaptığı kaba saba esprileri anımsıyordu. O zamanlar aralarındaki yakınlığın bir ifadesi olarak Kirov ona gülebiliyordu ama şimdi Stalin bu şakaları farklı bir ışık altında görüyordu. Kirov kapana kısıldığını ve çaresiz kaldığını hissediyordu.

1934 Aralık ayında tek bir silahlı adam Kirov'u bürosunun dışında vurdu. Gerçi hiç kimse bu cinayeti doğrudan Stalin'le ilişkilendiremiyordu ama bu cinayet için üstü kapalı onayı olduğu kesin gibiydi. Suikastı izleyen yıllarda Stalin'in yakın arkadaşları birer birer tutuklandılar. 1930'ların sonuna doğru partide büyük bir tasfiye yaşandı ve yüzbinlerce insan yaşamını yitirdi. Bu tasfiye sırasında yakalanan üst düzey teğmenlerin neredeyse tamamı suçlarını itiraf etmeleri için işkence gördüler ve daha sonra işkencecileri eski cesur arkadaşlarının çaresiz davranışlarını Stalin'e anlattılar. Bazılarının ağlayarak diz çöktüğünü, günahlarının bağışlanması ve yaşamalarına izin verilmesi için yalvardığını duyunca Stalin kahkahalarla güldü. Aşağılanmalarından keyif alır gibiydi.

Ona ne olmuştu? Bir zamanların cana yakın adamını değiştiren neydi? En yakın dostlarına hâlâ katıksız sevgi gösterebiliyor ama bir anda sırtını dönüp onları ölüme gönderebiliyordu. Başka tuhaf özellikleri de ortaya çıktı. Dışarıya karşı Stalin çok mütevazıydı. Proleteryanın vücut bulmuş şekliydi. Biri çıkıp halkın ona hayranlık göstermesini önerince öfkeyle tepki veriyor ve hiç kimsenin ilgi odağı olmaması gerektiğini iddia ediyordu

ama yavaş yavaş adı ve görüntüsü her yerde görülmeye başlandı. *Pravda* gazetesi neredeyse onu tanrılaştırarak her hareketi hakkında hikâyeler yayımladı. Askeri törenlerde uçaklar Stalin adını yazacak şekilde uçuyordu. Çevresindeki gitgide gelişen tarikata ilgi gösterdiğini inkâr ediyordu ama durdurmak için de hiçbir şey yapmıyordu.

Adeta kişiler üstü devrimsel güç olmuş ve asla yenilmezmiş gibi kendinden üçüncü şahıs biçiminde söz ediyordu. Eğer bir konuşmasında herhangi bir sözcüğü yanlış telaffuz ederse ondan sonra konuşanların hepsi aynı telaffuzu kullanmak zorundaydı. "Eğer doğru biçimde söyleseydim Stalin kendisini düzelttiğimi düşünürdü," diye itiraf etmişti üst düzey teğmenlerden biri. Ve bu da intihar olurdu.

Hitler'in Sovyetler Birliği'ni işgal etmeye hazırlandığı kesin olarak ortaya çıkınca Stalin seferberliğin her ayrıntısını denetlemeye başladı. Yardımcılarının, kendisini yavaşlattığından yakınıyor, onları sürekli azarlıyordu. "Bu sorunlarla yalnızca ben uğraşıyorum... Orada tek başınayım," diye şikâyet etti bir gün. Generaller arada kaldıkları hissine kapıldılar: Akıllarından geçeni söyledikleri takdirde Stalin tarafından aşağılanıyorlardı ama onun fikrini ertelerlerse öfke krizine kapılıyordu. "Sizinle konuşmanın ne anlamı var?" diye bağırdı bir gün bir grup generale. "Ne söylesem 'Evet Yoldaş Stalin... Elbette Yoldaş Stalin... Akıllıca bir karar Yoldaş Stalin,' yanıtını veriyorsunuz." Savaş seferberliği sırasında yalnızlaştığı için öfkelenerek en deneyimli ve en yetkin generallerin çoğunu kovdu. Artık süngülerin ölçüsü ve biçimine kadar savaşla tüm ayrıntılarına kadar o ilgileniyordu.

Ruh durumunu ve kaprislerini doğru okumak teğmenler için bir ölüm kalım meselesine dönüştü. Onu asla kaygılandırmamak şarttı çünkü tehlikeli biçimde öngörülemez biri oluveriyordu. Hiçbir şeyi gözlemediğinizi belirtmek için gözünün içine bakmak zorundaydınız ama eğer çok uzun süre bakarsanız, gergin ve içe kapanık duruma gelip tehlikeli bir karışım oluşturuyordu. Stalin konuşurken not almalıydınız ama her şeyi yazarsanız kuşku uyandırırdınız. Körleşenler onunla iyi geçindiler ama başkala-

rı hapishaneyi boyladı. Belki yanıt biraz bu körlüğü ne zaman karıştıracağını bilmekti ama genelde ağırdan almaktı. Onu çözmek kendi aralarında tartıştıkları gizli bir bilim dalına dönüşmüştü.

En kötü kader evinde akşam yemeğine ve film izlemeye davet edilmekti. Bu daveti reddetmek olanaksızdı ve savaştan sonra bu davetler sıklaştı. Dışarıdan bakınca her şey eskisi gibiydi: devrimcilerin sıcak, samimi dostluğu. Ama içine bakınca bu düpedüz dehşetti. Bütün gece süren içki âlemlerinde (Stalin'in kadehleri iyice seyreltiliyordu) gözünü üst düzey teğmenlerden ayırmıyordu. Özkontrollerini yitirmeleri için onları daha fazla içmeye zorluyordu. Kendilerini suçlu gösterecek bir şey söylememeye ya da yapmamaya çalışmalarını izlemekten gizli bir zevk alıyordu.

En kötüsü gecenin sonuna doğru yaşanıyordu: Gramafonu ortaya çıkarıp müzik çalıyor, adamlarına dans etme emri veriyordu. Müstakbel başbakanı Nikita Kruşçev'i *hopak* dansı yapmaya zorluyordu. Bu dans çok sayıda çömelme ve tekme atma hareketini içeren yorucu bir danstı ve çoğunlukla Kruşçev'in midesi bulanıyordu. Diğerlerinden, ağır tempolu danslar yapmalarını istiyor ve yetişkin erkeklerin bir çift gibi sarılıp dans etmelerine kahkahalarla gülüyordu. Bu, kontrolün en üst biçimiydi: Onların her hareketinin koreografisini yapan bir kukla ustası.

Yorum: Joseph Stalin ve benzerlerinin sunduğu büyük bulmaca böylesine aşırı narsistlerin aynı zamanda nasıl bu kadar çekici olabildikleri ve bu çekicilikleri sayesinde etki kazanmalarıdır. Açıkça kendilerine takıntılı oldukları halde nasıl başkalarıyla bağlantı kurabiliyorlar? İnsanları nasıl büyüleyebiliyorlar? Yanıt, meslek yaşamlarının henüz bu kadar paranoyak ve gaddar olmadıkları başlangıç döneminde yatıyor. Bu tipler sıradan aşırı narsistlere oranla daha hırslı ve enerji doludurlar. Aynı zamanda özgüvensizlikleri daha fazladır. Özgüvensizliklerini yatıştırmanın ve hırslarını tatmin etmenin tek yolu olağandan daha fazla ilgi ve onay almaktır, bunu ancak politika ya da iş yaşamında sosyal güç edinerek başarırlar. Yaşamlarının başlarında bunu yapmanın en iyi yollarına rastlarlar. Aşırı narsistlerin çoğu gibi algıladıkları tüm hakaretlere karşı aşırı duyarlıdırlar. İnsanların düşünce ve

duygularını araştıracak ve eğer bir saygısızlık belirtisi varsa tespit edecek ince ayarlanmış antenleri bulunur. Belirli bir noktada bu duyarlılığı başkalarının arzu ve özgüvensizliklerini araştırmak için kullanabileceklerini keşfederler. Çok duyarlı olduklarından herkesi büyük bir dikkatle dinlerler. Empati taklidi yapabilirler. Aradaki fark bağlantı kurma yerine insanları kontrol ve manipüle etme dürtüsüyle hareket etmeleridir. Üzerinde oynayabilecekleri zayıflıklarınızı keşfetmek için sizi dinler ve araştırırlar.

İlgi göstermeleri sahte değildir çünkü sahte ilginin etkisi olmaz. Bir anda arkadaşlık hisleriyle kollarını omzunuza sararlar ama daha sonra bu dostluğun daha gerçek ve derin olmasını engellemek için onu kontrol edip bastırırlar. Eğer bunu yapmazlarsa, duygularının kontrolünü yitirme ve kendilerini acı duyacak kadar açma riskini taşırlar. İlgi ve sevgiyle sizi çekerler, ardından daha derine inmeniz için yemlerler ve kaçınılmaz soğukluk ortaya çıkar. Yanlış bir şey mi yaptınız ya da söylediniz? Beğenisini yeniden nasıl kazanabilirsiniz? Son derece belirsizdir: Bir iki saniye süren bir bakışta fark edilir ama etkilidir. Bir zamanlar hissettiğiniz sıcaklığı tekrar yaşama istediği uyandırmak, koketlerin klasik çekme itme oyununa benzer. Bu tiplerin sergilediği olağandışı yüksek özgüvenle bir araya gelince, insanlar üzerinde yıkıcı bir etkisi olur ve takipçilerini kendine çeker. Komple kontrolcü narsistler yakınlaşma arzunuzu dürtüler ama sizi yakınlaştırmazlar.

Her şey kontrolle ilgilidir. Kendi duygularını ve sizin tepkilerinizi kontrol ederler. Belli bir noktada güçlerini daha güvenli hale getirince, sevimlilik oyununu oynadıkları için pişman olurlar. Tam tersi olması gerekirken niçin başkalarına ilgi göstersinler ki? Kaçınılmaz şekilde eski dostlarına sırtlarını dönerken her zaman yüzeyin altında duran kıskançlık ve nefreti ortaya çıkarırlar. Kimin gireceğine, kimin çıkacağına, kimin yaşayacağına, kimin öleceğine karar verirler. Yaptığınız ya da söylediğiniz hiçbir şeyin onları memnun etmediği arada kalma durumları yaratarak ya da keyfi gibi göstererek özgüvensizlikle sizi dehşete düşürürler. Artık sizin duygularınızı da kontrol ederler.

Belirli bir noktada bütünsel mikro yöneticiler olurlar. Bundan sonra kime güvenebileceklerdir ki? İnsanlar otomata dönmüştür, karar veremiyorlardır, bu nedenle her şeyi onlar denetlemek zorundadırlar. Bu uç noktalara erişirlerse kendilerini mahvederler çünkü insanların iradelerini yok etmeleri olanaksızdır. En sindirilmiş olanlar bile isyan eder. Stalin son günlerinde felç geçirmişti ama teğmenlerinden hiçbiri ona yardım etmeye ya da doktor çağırmaya cesaret edemedi. Ondan hem korktukları hem de nefret ettikleri için ihmal sonucu ölmüştü.

Yaşamanızda bu tiple muhakkak karşılaşacaksınız çünkü hırslı olduklarından patron, CEO, siyaset adamı ve lider olurlar. Size sundukları tehlike başlangıçtaki çekiciliklerini sergilemeleridir. İçgüdüsel empatinizi kullanarak onların ardını görebilirsiniz. Size gösterdikleri ilgi alsa derin değildir, asla uzun sürmez ve ardından kaçınılmaz olarak bir geri çekilme gelir. Çekici görünme çabalarının dikkatinizi dağıtmasına izin vermezseniz, soğukluğunu ve ilginin kaçınılmaz olarak onlara akışını hissedebilirsiniz. Geçmişlerine bir bakın. Kırılganlıklarını ortaya çıkardıkları bir tek derin ve samimi ilişkileri olmadığını görürsünüz. Sorunlu çocukluk döneminin belirtilerini arayın. Stalin'in babası onu acımasızca döverdi ve annesi de ona sevgi göstermezdi. Onların gerçek doğalarını görmüş ve başkalarını uyarmaya çalışmış kişilere kulak verin. Stalin'in öncülü Vladimir Lenin, onun ölümcül doğasını anlamıştı ve ölüm döşeğinde bunu başkalarına anlatmaya çalışmıştı ama uyarılarına kimse kulak asmamıştı. Bu tiplerle her gün birlikte olanların ürkmüş ifadelerine dikkat edin. Böyle biriyle uğraştığınızı fark ederseniz kesinlikle mesafenizi koruyun. Onlar kaplana benzerler, bir kez çok yaklaştığınızda kaçamazsınız ve sizi yiyip bitirirler.

2. Teatral Narsist: 1627 yılında Loudun, Fransa'daki Ursuline rahibelerinin manastır başrahibesi, Jeanne de Belciel (1602-1665) adında yeni bir rahibeyi manastıra kabul etti. Jeanne tuhaf bir yaratıktı. Neredeyse cüceydi, çok güzeldi, melek yüzlüydü ama gözlerinde kötü niyetli bir parıltı vardı. Daha önce kaldığı yerde bitmek bilmeyen alaycılığıyla sayısız düşman edinmişti. Ama yeni eve gelince Jeanne'in geçirdiği değişim başrahibeyi şaşırttı.

Şimdi tam bir melek gibi davranıyor, gündelik işlerinde başrahibeye yardım etmeyi öneriyordu. Üstelik Azize Teresa ve mistisizm hakkında okuması için kitaplar verildiğinde bu konuya kendini kaptırmıştı. Manevi konulardaki sorularını başrahibeyle saatlerce tartışıyordu. Birkaç ay içinde mistik kuram konusunda uzman oldu. Her gün öteki rahibelerden daha uzun saatler boyunca dua ediyordu. Aynı yılın sonuna doğru başrahibe başka bir eve atandı. Jeanne'in davranışlarından çok etkilendiği için onu pek fazla takdir etmeyenlerin öğütlerine kulak tıkayıp onun kendi yerine getirilmesini önerdi. Yirmi beş yaşındaki Jeanne, birdenbire kendini Loudun'daki Ursuline rahibelerinin başı olarak buluverdi.

Birkaç ay sonra Loudun'daki rahibeler Jeanne'den çok garip hikâyeler duymaya başladılar. Gördüğü bir dizi düşte, yerel bir kilisenin rahibi olan Urbain Grandier onu ziyaret ediyor ve fiziksel saldırıda bulunuyordu. Zaman içinde düşler gitgide erotikleşti ve şiddet içermeye başladı. Garip olan noktaysa bu düşleri görmeden önce Jeanne'in Grandier'i Ursuline evinin müdürü olmaya davet etmesi ve rahibin bunu kibarca reddetmesiydi. Loudun halkı Grandier'i genç kadınların cesur baştan çıkarıcısı olarak görüyordu. Acaba Jeanne kendi fantezilerine mi dalıyordu? Çok dindar olduğundan hepsini uydurduğuna inanmak çok zordu ve üstelik düşleri çok gerçekçi ve olağandışı çarpıcıydı. Düşlerini anlattıktan kısa bir süre sonra başka rahibeler de benzer düşler görmeye başladılar. Bir gün manastırın günah çıkaran rahibi Canon Mignon, bir rahibenin böyle bir düş anlattığını duydu. Çoğu kişi gibi Mignon da uzun zamandır Grandier'den hoşlanmıyordu, onun işini bitirmek amacıyla bu rüyaları fırsat bildi ve rahibeler üzerinde çalışmaları için birkaç şeytan çıkarıcı çağırdı. Kısa sürede rahibelerin hemen hemen hepsi Grandier'in gece ziyaretlerini rapor etmeye başladı. Şeytan çıkarıcılar için yanıt açıktı. Grandier'ın kontrolü altındaki şeytanlar bu rahibelere sahip olmuştu.

Mignon ve müttefikleri halkı eğitmek için şeytan çıkarma ayinlerini halka açık yapmaya karar verdi, insanlar da bu çok eğlenceli sahneyi görmek için akın akın geldiler. Rahibeler yerlerde yuvarlanıyor, kıvranıyor, bacaklarını ortaya çıkarıyor, müstehcen

çığlıklar atıyordu. Tüm rahibelerin arasında en fazla etkilenen Jeanne gibiydi. Çarpılmaları daha şiddetliydi, onun içinden konuşan iblisler daha sert şeytani yeminler ettiler. Tanık oldukları en güçlü ele geçirme onunkiydi ve halk hepsinden çok onun şeytan çıkarma ayinini izlemek istiyordu. Şeytan çıkarıcılara göre bu eve hiç ayak basmamış ya da Jeanne'le hiç karşılaşmamış olan Grandier her nasılsa Loudun'un iyi rahibelerini büyülemiş ve ahlakını bozmuş gibiydi, kısa süre sonra tutuklandı ve büyücülükle suçlandı.

Kanıtlara dayanarak Grandier ölüme mahkûm edildi. Epey işkence yapıldıktan sonra 18 Ağustos 1634'te büyük bir izleyici kitlesi önünde bir kazığa bağlanarak yakıldı. Bir süre sonra ortalık duruldu. Jeanne dışında tüm rahibeler şeytanlardan arınmıştı. Şeytanlar Jeanne'i bırakmadıkları gibi onu daha da şiddetli etkiliyorlardı. Bu kötü ünlü ele geçirmeyi duyan Cizvitler olaya ey koymaya karar verdiler ve rahip Jean-Joseph Surin'i son kez şeytan çıkarmak üzere gönderdiler. Surin genç rahibeyi büyüleyici biri olarak gördü. Demonolji konusunda bilgiliydi ve kaderine açıkça umutsuzdu. Ne var ki içine giren iblislere yeterince güçlü direnç gösteremiyordu. Belki de onların etkisine yenik düşmüştü.

Kesin olan bir şey vardı. Genç rahibe, Surin'den çok hoşlanmıştı ve onunla saatlerce manevi konular üzerine tartışmalar yapıyordu. Daha fazla enerjiyle dua etmeye başladı. Tüm olası lükslerinden vazgeçti. Yerde yatmaya ve yemeklerinin üzerine kusmaya yol açan pelinotu iksiri dökmeye başladı. İlerlemesinden Surin'e söz ederken bir itirafta bulundu: "Tanrı'ya çok yaklaşmıştı ve Tanrı onu dudaklarından öpmüştü."

Surin'in yardımıyla şeytanlar onun bedenini terk etmeye başladı. Ve ilk mucize ortaya çıktı: Sol elinin ayasında Joseph adı kolayca okunuyordu. Birkaç gün sonra bu isim silindi ve Hz. İsa adı ortaya çıktı. Ardından Meryem ve başka isimler bunu takip etti. Bu bir *stigmata*ydı, Tanrı'nın gerçek lütfunun bir belirtisiydi. Bu olaydan sonra Jeanne hastalandı ve neredeyse ölüyordu. Upuzun sarı saçlı, genç güzel bir meleğin kendisini ziyaret ettiğini bildirdi. Sonra Aziz Joseph geldi ve en fazla ağrı hissettiği yan tarafına dokunup kokulu bir yağ sürdü. Jeanne iyileştiğinde gömle-

ğinin üstünde beş damla yağ izi açıkça görülüyordu. Şeytanların gitmiş olması Surin'i çok rahatlattı. Olay sona ermişti ama Jeanne garip bir istekle onu şaşırttı: Avrupa gezisine çıkıp bu mucizeleri herkese göstermek istiyordu. Bunu yapmayı kendine görev sayıyordu. Bu istek Surin'in mütevazı karakteriyle garip biçimde çelişkiliydi ve biraz da dünyevi görünüyordu ama Surin ona eşlik etmeyi kabul etti.

Paris'te kaldığı otelin önündeki sokak, onu bir an için görmek isteyenlerle doldu. Jeanne, oldukça duygulanmış görünen Kardinal Richelieu'yle tanıştı ve artık bir kutsal emanet olan güzel kokulu iç gömleğini öptü. Jeanne *stigmata*sını Fransa kralı ve kraliçesine gösterdi. Gezi devam etti. O dönemin en tanınmış soyluları ve aydınlarıyla tanıştı. Bir kasabada her gün yedi bin kişilik bir kalabalık kaldığı manastıra akın etti. Hikâyesini dinleme arzusu öylesine yoğunlaşmıştı ki Jeanne sahip olduğu şeyi, en içten düşüncelerini ve yaşadığı mucizeleri ayrıntılarıyla anlatan bir kitapçık yayımlamaya karar verdi.

1665 yılında artık tanındığı Jeanne des Anges adıyla öldüğünde, kafası kesildi, mumyalandı ve kristal pencereleri olan gümüş yaldız kaplı bir kutuya yerleştirildi. Kafası, kokulu iç gömleğiyle birlikte Loudun'daki Ursuline manastırında Fransız İhtilali'nde kaybolunca kadar sergilendi.

Yorum: Jeanne de Belciel gençlik yıllarında dikkat çekmek için doyumsuz bir açlık duyuyordu. Yıprattığı ebeveynleri onu Poitiers'de bir manastıra gönderip ondan kurtulmuşlardı. Burada alaycılığı ve inanılmaz üstünlük taslamasıyla rahibeleri çıldırtmıştı. Loudun'a gönderilince, umutsuzca istediği ilgiye kavuşmak için farklı bir yaklaşım sergilemeye karar vermiş gibiydi. Manevi konular üzerine kitaplar okuması istenince bilgisi ve dindarlığıyla herkesten üstün olmaya karar verdi. Bilgi ve dindarlık gösterisiyle başrahibenin takdirini kazandı. Ama manastırın başına getirilince canı sıkıldı ve gördüğü ilgi azaldı. Grandier hakkındaki düşleri, uydurma ve kendi kendine telkinin bir karışımıydı. Şeytan çıkarıcılar gelip ona demonoloji hakkında bir kitap verince şeytanın içine girmesi konusundaki her şeyi öğrendi, en

dramatik özellikleri kendinde sergiledi ve şeytan çıkarıcılar bu durumu şeytan tarafından ele geçirilmenin kesin belirtileri olarak algıladılar. Jeanne böylece halk gösterilerinin yıldızı oldu. Ele geçirildiğinde açık saçık davranışlarda ve rezillikte başkalarından daha ileri gitti.

Grandier'in infaz edilmesi öteki rahibeleri derinden etkiledi ve masum bir insanın katledilmesinde oynadıkları rolden utandılar. Jeanne ise ona ilgi gösterilmemesini dayanılmaz buldu ve şeytanlarından kurtulmayı reddederek bahsi yükseltti. Çevresindekilerin zayıflıklarını ve gizli arzularını hissetmekte usta olmuş ve önce başrahibeyi, ardından şeytan çıkarıcıları ve sonra da Peder Surin'i etkilemişti. Surin onu kurtaran kişi olmayı çok istediğinden artık en basit mucizeye bile kanıyordu. *Stigmata* konusuna gelince daha sonraları bu isimleri avucuna asitle ya da renkli nişastayla yazmış olabileceği varsayıldı. Yalnızca sol elinde ortaya çıkmaları, yazıları kolayca kendisinin yazabileceğine işaret ediyordu. Aşırı histeride cildin çok duyarlı olduğu ve bir tırnakla bile bunun yapılabileceği biliniyordu. Bitkisel ilaçları uzun süredir deneyen biri olarak kokulu damlacıkları uygulaması zor değildi. İnsanlar bir kez *stigmata*ya inanınca bu yağdan kuşkulanmaları zordu.

Surin bile geziye çıkmayı kuşkulu bulmuştu, Jeanne bu noktada artık ilgi çekme iştahını gizleyemiyordu. Yıllar sonra Jeanne, özyaşam hikâyesini yazarken kişiliğinin teatral yönünü itiraf etti. Sürekli rol yapıyordu ama son mucizenin samimi ve gerçek olduğu fikrini sürdürüyordu. Onunla her gün beraber olan rahibelerin çoğu görünümünün ardını gördüler ve onu ilgi ve şöhrete bağımlı mükemmel bir aktris olarak tanımladılar.

Aşırı narsisizmin garip paradokslarından biri, davranışların göz ardı edilemeyecek kadar aşırı olmadıkça başkalarının dikkatini çekmemesidir. Bunun nedeni basittir: Aşırı narsistler gizlenme konusunda ustadırlar. Gerçek benliklerini, ilgi çekme ve üstün görünme ihtiyaçlarını başkalarına sergiledikleri takdirde insanları iteceklerini çok erken öğrenirler. Tutarlı bir benlikleri olmayışını bir avantaj olarak kullanırlar. Farklı roller oynayabilirler. Çeşitli dramatik hilelerle ilgi ihtiyaçlarını gizleyebilirler. Ahlaklı

ve fedakâr görünme konusunda herkesten daha ileri gidebilirler. Sadece doğru davayı desteklemekle kalmaz onu büyük bir gösteriye dönüştürürler. Bu ahlak gösterisinin samimiyetinden kim kuşku duymak ister? Ya da tam aksine, kendilerini başkalarının elinde ıstırap çeken bir kurban ya da dünyanın ihmal ettiği bir kişi olarak gösterirler. O anın dramatikliğine kapılmak kolaydır ama daha sonraları sizi kendi amaçları uğruna kullandıkları ya da kendi ihtiyaçları için tükettikleri zaman ıstırap çekersiniz. Sizin empati duygunuzun üstüne oynarlar.

Tek çözümünüz bu hileyi görmektir. Sürekli ilgi odağı oldukları gerçeğiyle bu tipleri fark edebilirsiniz. Sözde iyilikte, ıstırapta ya da iğrençlikte her zaman üstün olduklarına dikkat edin. Davranışlarının dramasını ve teatral niteliğini görün. Yaptıkları ya da söyledikleri her şey halkın tüketimi içindir. Onların, dramalarıyla sizi ikincil hasar durumuna getirmelerine izin vermeyin.

3. Narsisistik Çift: 1862 yılında otuz iki yaşındaki Lev Tolstoy, henüz on sekizindeki Sonya Behrs ile evlenmeden birkaç gün önce aralarında hiçbir sır olmaması gerektiğine karar verdi. Bu kararın bir parçası olarak günlüklerini ona okuttu ve genç kızın hem ağlaması hem de oldukça kızması onu çok şaşırttı. Günlüklerine eski aşk ilişkilerini yazarken yakında yaşayan bir köylü kadınla hâlâ süregiden beraberliğini ve ondan bir çocuğu olduğu gerçeğini de gizlememişti. Ayrıca sık sık gittiği genelevlerden belsoğukluğu kaptığından ve bitmek bilmeyen kumarbazlığından da söz etmişti. Genç kız hem şiddetle kıskanmış hem de ondan tiksinmişti. Niçin bunları ona okutmuştu? Tolstoy'u kuşkulanmakla ve kendisini gerçekten sevmemekle suçladı. Bu tepkiye şaşıran adam genç kıza aynı suçlamaları yaptı. Dürüst davranma girişimini niçin sitemle karşılıyordu? Genç kızın onu tahmin ettiği kadar sevmediğini düşündü. Düğünden önce ailesiyle vedalaşması niçin bu kadar zor olmuştu? Acaba ailesini ondan daha fazla mı seviyordu? Sonunda barıştılar ve düğün gerçekleşti ama kırk sekiz yıl sürecek bir örüntü belirlenmişti.

Sık kavgalarına karşın Sonya için evlilik oldukça rahat bir tempoya oturdu. Kocasının en güvenilir yardımcısı olmuştu. On

iki yıl içinde beşi sağ kalan sekiz çocuk doğurdu, kocasının *Savaş ve Barış* ile *Anna Karenina* da dahil bütün kitaplarını dikkatle kopyaladı ve kitapların yayımlanmasının parasal yönünü idare etti. Her şey yolunda gidiyor gibiydi: Tolstoy hem kitap satışlarından hem de kendisine miras kalan mülklerden dolayı zengin olmuştu. Ona hayran olan geniş bir ailesi vardı. Ünlüydü. Ama elli yaşında birdenbire mutsuzluğa kapıldı ve yazdığı kitaplardan utandı. Artık kim olduğunu bilmiyordu. Derin bir ruhsal kriz geçiriyordu ve Ortodoks Kilisesi'nin ona yardımcı olamayacak kadar katı ve dogmatik olduğunu keşfetti. Yaşamı değişmek zorundaydı. Artık roman yazmayacak, bundan sonra sıradan bir köylü gibi yaşayacaktı. Tüm mülklerini dağıtacak, kitaplarının telif haklarından feragat edecekti. Başkalarına yardım etmek ve manevi konularla uğraşmak üzerine kuracağı yeni yaşamında ailesinin kendisine katılmasını istedi.

Başta Sonya olmak üzere ailesi öfkeyle tepki gösterdi. Tolstoy onlardan; yaşam biçimlerinden, konforlarından ve çocukların gelecekteki miraslarından vazgeçmelerini istiyordu. Yaşam biçiminde köklü bir değişiklik istemeyen Sonya, karşı çıktığı için Tolstoy'un kötü ve materyalist olduğuna dair suçlamalarına kırıldı. Kavgalar bitmek bilmedi ve ikisi de kararından vazgeçmedi. Şimdi karısına bakan Tolstoy ünü ve parası için kendisini kullandığını görüyordu. Bu nedenle onunla evlendiği açıkça belliydi. Kocasına bakan Sonya ise saf bir riyakâr görüyordu. Mülk haklarından vazgeçtiği halde hâlâ bir lord gibi yaşıyordu ve alışkanlıklarını sürdürmek için karısından para istiyordu. Köylü gibi giyiniyordu ama hastalandığı zaman lüks bir özel tren vagonuyla güneye yolculuk yapıp nekahet edebileceği bir villaya gidecekti. Ayrıca bekârlık yeminine karşın sürekli karısını hamile bırakıyordu.

Tolstoy yalın, ruhsal bir yaşam arzuluyordu ve karısı bunun önündeki en büyük engeldi. Evin içinde Sonya'nın varlığını can sıkıcı buluyordu. Ona yazdığı mektubu, "Olup bitenleri her şeye bağlıyorsun ama bir noktayı, çektiğim ıstırabın kasıtsız nedeni olduğunu atlıyorsun. Aramızda ölüme kadar sürecek bir mücadele var," diye bitirdi. Karısının materyalist yönlerine duyduğu acı ar-

tınca, kendi evliliklerine dayanan ve Sonya'yı çok kötü gösteren *Kreutzer Sonat* adında kısa bir roman yazdı. Bunların etkisiyle Sonya aklını kaçırmakta olduğu duygusuna kapıldı. Ve sonunda 1894'te patladı. Tolstoy'un bir hikâyesindeki karakterlerden birini taklit ederek, karların içine yürüyüp donarak intihar etmeyi denedi. Bir aile üyesi onu buldu ve eve geri getirdi. İki kez daha denedi ama başarılı olamadı.

Artık örüntü biraz daha keskinleşip şiddetlenmişti. Tolstoy onun damarına basıyor, Sonya umutsuzca bir şey yapıyor, Tolstoy kendi soğuk davranışlarından pişman olup karısından özür diliyordu. Önceki kitaplarının telif haklarının ailesinde kalması gibi bazı konulardaki isteklerini kabul edecekti. Ardından Sonya'nın bir davranışıyla bu yaptığına pişman oluyordu. Sonya sürekli olarak çocukları ona karşı kışkırtıyordu. Günlüklerine yazdığı her şeyi okumak istiyordu ve eğer günlüklerini saklarsa bulup gizlice okuyordu. Her hareketini izliyordu. Tolstoy bu müdahaleleri yüzünden karısını çılgınca azarlıyor, bazen bu süreçte hastalanıyor ve bu kez Sonya yaptıklarına pişman oluyordu. Onları bir arada tutan neydi? İkisi de ötekinin kabullenmesini ve sevgisini istiyordu ama artık bunu beklemek olanaksız gibi görünüyordu.

Yıllarca bu ıstırabı çektikten sonra Tolstoy, 1910 Ekim ayında artık bıkmıştı. Sonya'dan kesinlikle ayrılmaya kararlı olarak, bir doktor arkadaşıyla birlikte gece yarısı gizlice evinden kaçtı. Yol boyunca karısının arkasından yetişeceğinden korkarak titremişti ama sonunda bir trene binip oradan uzaklaştı. Haberi alan Sonya bir kez daha intihar girişiminde bulundu. Kendini yakındaki havuza attı ama tam zamanında kurtarıldı. Tolstoy'a mektup yazıp geri dönmesi için yalvardı. Evet, davranışlarını değiştirecekti. Tüm lükslerinden vazgeçecekti. Maneviyatı yüksek bir insan olacaktı. Onu koşulsuz sevecekti. Onsuz yaşayamıyordu.

Tolstoy'un özgürlüğü çok uzun sürmedi. Gazeteler karısından kaçtığına dair haberlerle doluydu. Trenin durduğu her istasyonda gazeteciler, sadık hayranları, meraklı kalabalıklar onu taciz etti. Trenin kalabalığına ve dondurucu soğuğuna da dayanamıyordu. Kısa süre sonra hastalandı ve ıssız bir köyün istasyon müdürünün demiryolu yakınındaki kulübesine taşındı. Yattığı

yerde ölmekte olduğu belliydi. Sonya'nın köye geldiğini duydu ama onu görme fikrine dayanamadı. Aile üyeleri onu eve sokmadı ve pencereden ölüm döşeğindeki kocasına baktı. Sonunda Tolstoy bilincini yitirince içeri girmesine izin verildi. Yanında diz çöktü, sürekli alnını öptü ve kulağına, "Beni affet. Lütfen beni affet," diye fısıldadı. Tolstoy kısa süre sonra öldü. Bir ay kadar sonra Tolstoy'un evine gelen bir ziyaretçi Sonya'dan şu sözleri duyduğunu açıkladı: "Bana neler oldu? Bu hale nasıl geldim? Bunu nasıl yapabildim? Onu öldürdüğümü biliyorsunuz."

Yorum: Lev Tolstoy aşırı narsistliğin tüm belirtilerini gösteriyordu. İki yaşındayken ölen annesi, içinde asla dolduramadığı çok büyük bir boşluk bırakmıştı, Tolstoy onu doldurmak için sayısız aşk ilişkisine girse de nafileydi. Gençliğinde sorumsuzca davranması sanki kendini canlı ve bütün gibi hissetmesini sağlamıştı. Sürekli kendinden tiksiniyor ve tam olarak kim olduğunu çıkaramıyordu. Bu belirsizliği romanlarına yansıttı, yarattığı karakterlerin çeşitli rollerini benimsedi. Elli yaşına gelince parçalanmış benliği konusunda derin bir krize girdi. Sonya da bencillik skalasında üst sıralarda yer alıyordu. Insanlara baktığımızda, bir ilişkideki tarafların sürekli olarak birbirini nasıl şekillendirdiğinin karmaşık tablosuna bakmadan bireysel özelliklerini aşırı vurgularız. Her ilişkinin kendine ait bir yaşamı ve kişiliği vardır. Üstelik bir ilişki aynı zamanda aşırı narsistik olabilir, iki tarafın narsistik eğilimlerini ortaya çıkarabilir ya da artırabilir.

Bir ilişkiyi narsistik yapan şey empati eksikliğidir ve eşler kendi savunucu konumlarının daha derinine inerler. Tolstoy'un günlüğünün okunmasıyla bu durum hemen ortaya çıktı. İki taraf da kendi farklı değerleriyle birbirine bakıyordu. Geleneksel bir ailede yetişen Sonya için bu, evlilik teklifine pişman olmuş bir erkeğin davranışıydı; geleneklere karşı çıkan sanatçı Tolstoy'a göreyse Sonya'nın tepkisi, karşısındaki erkeğin ruhunu göremediğini, yeni bir evlilik yaşamı arzusunu anlayamadığını gösteriyordu. Birbirlerini yanlış anladılar ve kırk sekiz yıl sürecek olan acımasız konumlara düştüler.

Tolstoy'un ruhsal krizi bu narsistik dinamiği tetikledi. O anda bu hareketi birbirinin bakış açısından görebilmiş olsalardı, Tolstoy Sonya'nın tepkilerini kolayca öngörebilirdi. Görece rahat bir yaşam sürmesi, Sonya'ya hamileliklerinde ve çocuklarını büyütürken çok yardımcı olmuştu. Hiçbir zaman derinlemesine maneviyatı yüksek bir kişi olmamıştı. Aralarındaki bağlantı daha çok fizikseldi. Tolstoy, onun birdenbire değişmesini nasıl bekleyebilirdi? İstekleri neredeyse sadistçeydi. Kendisi gibi davranmasını talep etmeden kendi görüşlerini açıklayabilir, hatta onun kendi konumunu ve ihtiyaçlarını anladığını ifade edebilirdi. Böyle bir davranış Tolstoy'un gerçek maneviyatını ortaya çıkarırdı. Sonya da yalnızca onun ikiyüzlülüğüne odaklanmak yerine, kendi varlığından mutsuz olan, çocukluğundan bu yana sevgi görmeyen ve son derece gerçek bir kişisel kriz geçiren Tolstoy'u anlamaya çalışabilirdi. Kibarca sonuna kadar onun gibi yaşamayı reddedebilir, yeni yaşamı için sevgi ve desteğini önerebilirdi.

Empatinin böyle kullanılması karşılıklı narsisizmin tam tersi bir etki yaratır. Bir tarafın gösterdiği empati karşı tarafı yumuşatır ve onu empati duygusuna davet eder. Sizin tarafınızı gören, ifade eden, sizin ruhunuza giren birinin yanında insanın savunma konumunda kalması zordur. Sizi de aynı şekilde davranmaya çağırır. İnsanlar direnç göstermekten vazgeçmeyi gizliden gizliye isterler. Sürekli savunma ve kuşku içinde olmak yorucudur.

Bir ilişkide empati uygulamanın anahtarı karşı tarafın sizinkinden farklı olan değer sistemini anlamaktır. Onların sevgi, ilgi ya da cömertlik belirtisi olarak yorumladıkları nokta sizin düşünce biçiminizden ayrılmaya eğilimlidir. Bu değer sistemleri genelde erken çocukluk döneminde şekillenir ve insanlar tarafından bilinçli olarak yaratılmaz. Normal koşullarda savunmacılığa döneceğiniz anda onların değer sisteminin, ruhlarına ve perspektiflerine girmeniz için size izin vereceğini unutmayın. Böylesine ilgi görmek çok ender olduğundan derin narsistler bile kabuklarından dışarı çıkabilirler. Tüm ilişkilerinizi narsisizm yelpazesi üzerinden ölçün. Değiştirilmesi gereken kişiler değil, dinamiğin kendisidir.

4. Sağlıklı Narsisist - Ruhsal Durumu Okuyucusu: 1915 yılının Ekim ayında büyük İngiliz kâşif Sör Ernest Henry Shackleton, sekiz aydır Antarktika'da bir buz kütlesinde kapana kısılmış ve su almaya başlamış olan Endurance gemisinin terk edilmesini emretti. Shackleton için bunun anlamı adamlarıyla birlikte Antarktika kıtasını karadan geçme düşünden vazgeçmek demekti. Kıtayı karadan geçmek bir kâşif olarak şanlı mesleğinin doruk noktası olacaktı ama şimdi aklında daha büyük bir sorumluluğun ağırlığı vardı. Yirmi yedi adamını güvenle evlerine geri götürmek. Yaşamları onun vereceği günlük kararlara bağlı olacaktı.

Hedefine ulaşmasının önünde çeşitli engeller olduğunu fark etti. Çetin kış şartları yaklaşıyordu, üzerinde kamp yapacakları buz kütlesini akıntılar herhangi bir yöne çekebilirdi, yaklaşan günlerde ışık olmayacaktı, yiyecekleri azalıyordu, onları alabilecek bir gemiyle telsiz teması kuramayacaklardı. Ama çekindiği en büyük tehlike adamlarının moraliydi. Kırgınlık ve olumsuzluğun yayılması için birkaç şikâyetçi yeterliydi. Adamlar yeterince sıkı çalışmayabilirlerdi, uyuşmazlık çıkarabilir ve liderliğine güven duymayabilirlerdi. Böyle bir durum ortaya çıkınca her koyun kendi bacağından asılır ve bu iklimde bunun anlamı felaket ve ölüm olurdu. Grubun ruh halini, değişen hava koşullarından daha yakından gözlemlemek zorundaydı.

Yapacağı ilk iş sorunun ötesine geçmek ve herkese uygun ruh halini aşılamaktı. Her şey liderden başlıyordu. Kendi kuşku ve korkularını gizlemek zorundaydı. Buz kütlesinin üzerindeki ilk sabah herkesten önce uyandı ve bolca sıcak çay demledi. Adamlarına çay dağıtırken, içinde bulundukları zor durum hakkında neler hissetmeleri gerektiği konusunda kendisinden ipucu bekler gibi baktıklarını fark etti. Onları neşelendirmeye çalışarak yeni yuvaları ve yaklaşan karanlıktan biraz mizahla söz etti. Bu kargaşadan kurtulma konusundaki fikirlerinden söz etmenin zamanı değildi. Adamlar çok fazla kaygılı olacaklardı. Şansları hakkındaki iyimserliğini sözcüklere dökemiyordu ama sahte bile olsa davranışlarından ve beden dilinden bunu hissetmelerini istiyordu.

Yaklaşan kış aylarında burada kapana kısılacaklarını hepsi biliyordu. Dikkatlerini dağıtacak, zihinlerini oyalayacak ve morallerini yüksek tutacak bir şeylere ihtiyaçları vardı. Bu amaçla Shackleton kimin ne yapacağını gösteren bir görev dağılımı listesi hazırladı. İşleri olabildiğince karışık vermeyi, herkesin sürekli başka gruplar halinde çalışmasını ve aynı işi çok sık üstlenmemelerini sağlamayı denedi. Birkaç penguen ya da fok balığı avlamak, gemiden çadırlara biraz daha malzeme getirmek, daha iyi bir kamp yeri hazırlamak gibi her gün başarılması gereken bir hedef vardı. Günün sonunda kamp ateşinin çevresinde otururken yaşamlarını kolaylaştıracak bir şey yapmış olduklarını hissedeceklerdi.

Günler geçerken adamların değişen ruh durumlarına giderek keskinleşen bir biçimde uyum sağladı. Kamp ateşinin yanında hepsiyle teker teker sohbet etti. Bilim insanlarıyla bilimden, daha sanatsal olanlarla en sevdiği şair ve bestecilerden konuştu. Ruhlarına girdi ve özellikle deneyimledikleri sorunlarla ilgilendi. Aşçı artık maması kalmadığından çok sevdiği kedisini öldürmek zorunda olduğu için çok üzgündü. Shackleton bu işi üstlenmeye gönüllü oldu. Gemideki fizikçinin ağır işlerle çok zor başa çıktığı belliydi, akşamları çok yavaş yemek yiyor ve bıkkınlıkla içini çekiyordu. Shackleton onunla konuşurken günden güne ruh durumunun kötüleştiğini fark etti. Adamı değersizmiş gibi hissettirmemeye dikkat ederek görev listesinde değişiklik yaptı ve ona daha hafif ama aynı derecede önemli işler verdi.

Gruptaki birkaç zayıf halkayı derhal fark etti. Geminin fotoğrafçısı Frank Hurley bunlardan biriydi. Hurley işinde çok iyiydi ve başka işler yaptığı için şikâyetçi değildi ama kendisini önemli hissetmek isteyen bir insandı. Züppece bir tarafı vardı. Buz kütlesinde geçirdikleri ilk günlerde yiyeceklerin durumu gibi tüm önemli konularda ona akıl danıştı ve parlak fikirlerini övdü. Ayrıca Hurley'i kendi çadırına alıp diğerlerinden daha önemli olduğunu hissetmesini sağladı ve ona göz kulak olması kolaylaştı. Denizci Huberht Hudson'ın benmerkezci ve kötü bir dinleyici olduğu ortaya çıktı. Sürekli ilgi çekmek istiyordu. Shackleton onun-

4. Sağlıklı Narsisist - Ruhsal Durumu Okuyucusu: 1915 yılının Ekim ayında büyük İngiliz kâşif Sör Ernest Henry Shackleton, sekiz aydır Antarktika'da bir buz kütlesinde kapana kısılmış ve su almaya başlamış olan Endurance gemisinin terk edilmesini emretti. Shackleton için bunun anlamı adamlarıyla birlikte Antarktika kıtasını karadan geçme düşünden vazgeçmek demekti. Kıtayı karadan geçmek bir kâşif olarak şanlı mesleğinin doruk noktası olacaktı ama şimdi aklında daha büyük bir sorumluluğun ağırlığı vardı. Yirmi yedi adamını güvenle evlerine geri götürmek. Yaşamları onun vereceği günlük kararlara bağlı olacaktı.

Hedefine ulaşmasının önünde çeşitli engeller olduğunu fark etti. Çetin kış şartları yaklaşıyordu, üzerinde kamp yapacakları buz kütlesini akıntılar herhangi bir yöne çekebilirdi, yaklaşan günlerde ışık olmayacaktı, yiyecekleri azalıyordu, onları alabilecek bir gemiyle telsiz teması kuramayacaklardı. Ama çekindiği en büyük tehlike adamlarının moraliydi. Kırgınlık ve olumsuzluğun yayılması için birkaç şikâyetçi yeterliydi. Adamlar yeterince sıkı çalışmayabilirlerdi, uyuşmazlık çıkarabilir ve liderliğine güven duymayabilirlerdi. Böyle bir durum ortaya çıkınca her koyun kendi bacağından asılır ve bu iklimde bunun anlamı felaket ve ölüm olurdu. Grubun ruh halini, değişen hava koşullarından daha yakından gözlemlemek zorundaydı.

Yapacağı ilk iş sorunun ötesine geçmek ve herkese uygun ruh halini aşılamaktı. Her şey liderden başlıyordu. Kendi kuşku ve korkularını gizlemek zorundaydı. Buz kütlesinin üzerindeki ilk sabah herkesten önce uyandı ve bolca sıcak çay demledi. Adamlarına çay dağıtırken, içinde bulundukları zor durum hakkında neler hissetmeleri gerektiği konusunda kendisinden ipucu bekler gibi baktıklarını fark etti. Onları neşelendirmeye çalışarak yeni yuvaları ve yaklaşan karanlıktan biraz mizahla söz etti. Bu kargaşadan kurtulma konusundaki fikirlerinden söz etmenin zamanı değildi. Adamlar çok fazla kaygılı olacaklardı. Şansları hakkındaki iyimserliğini sözcüklere dökemiyordu ama sahte bile olsa davranışlarından ve beden dilinden bunu hissetmelerini istiyordu.

Yaklaşan kış aylarında burada kapana kısılacaklarını hepsi biliyordu. Dikkatlerini dağıtacak, zihinlerini oyalayacak ve morallerini yüksek tutacak bir şeylere ihtiyaçları vardı. Bu amaçla Shackleton kimin ne yapacağını gösteren bir görev dağılımı listesi hazırladı. İşleri olabildiğince karışık vermeyi, herkesin sürekli başka gruplar halinde çalışmasını ve aynı işi çok sık üstlenmemelerini sağlamayı denedi. Birkaç penguen ya da fok balığı avlamak, gemiden çadırlara biraz daha malzeme getirmek, daha iyi bir kamp yeri hazırlamak gibi her gün başarılması gereken bir hedef vardı. Günün sonunda kamp ateşinin çevresinde otururken yaşamlarını kolaylaştıracak bir şey yapmış olduklarını hissedeceklerdi.

Günler geçerken adamların değişen ruh durumlarına giderek keskinleşen bir biçimde uyum sağladı. Kamp ateşinin yanında hepsiyle teker teker sohbet etti. Bilim insanlarıyla bilimden, daha sanatsal olanlarla en sevdiği şair ve bestecilerden konuştu. Ruhlarına girdi ve özellikle deneyimledikleri sorunlarla ilgilendi. Aşçı artık maması kalmadığından çok sevdiği kedisini öldürmek zorunda olduğu için çok üzgündü. Shackleton bu işi üstlenmeye gönüllü oldu. Gemideki fizikçinin ağır işlerle çok zor başa çıktığı belliydi, akşamları çok yavaş yemek yiyor ve bıkkınlıkla içini çekiyordu. Shackleton onunla konuşurken günden güne ruh durumunun kötüleştiğini fark etti. Adamı değersizmiş gibi hissettirmemeye dikkat ederek görev listesinde değişiklik yaptı ve ona daha hafif ama aynı derecede önemli işler verdi.

Gruptaki birkaç zayıf halkayı derhal fark etti. Geminin fotoğrafçısı Frank Hurley bunlardan biriydi. Hurley işinde çok iyiydi ve başka işler yaptığı için şikâyetçi değildi ama kendisini önemli hissetmek isteyen bir insandı. Züppece bir tarafı vardı. Buz kütlesinde geçirdikleri ilk günlerde yiyeceklerin durumu gibi tüm önemli konularda ona akıl danıştı ve parlak fikirlerini övdü. Ayrıca Hurley'i kendi çadırına alıp diğerlerinden daha önemli olduğunu hissetmesini sağladı ve ona göz kulak olması kolaylaştı. Denizci Huberht Hudson'ın benmerkezci ve kötü bir dinleyici olduğu ortaya çıktı. Sürekli ilgi çekmek istiyordu. Shackleton onun-

la ötekilere oranla daha fazla konuştu ve onu da kendi çadırına aldı. Potansiyel şikâyetçi olduğundan kuşkulandığı kişileri olası etkilerini azaltmak için farklı çadırlara yerleştirdi.

Kış mevsimi geçerken dikkatini ikiye katladı. Bazen adamların görünümlerinden, birbirleriyle çok az konuşmalarından ne kadar sıkıldıklarını anladı. Bununla savaşmak için güneşsiz günlerde buzun üstünde spor etkinlikleri yaptırdı; geceleri müzik çalmak, şakalı oyunlar oynamak, hikâyeler anlatmak gibi eğlenceler düzenledi. Tüm bayramlara dikkatle riayet edildi, adamlara büyük bir ziyafet çekildi. Suyun üstünde süzüldükleri, bitmek bilmeyen günler biraz olsun aydınlanıyordu. Sonra inanılmaz bir şey dikkatini çekti. Adamları artık neşeliydi ve hatta buz kütlesi üstündeki yaşamın zorluklarından zevk alır gibiydiler.

Bir noktada buz kütlesi tehlikeli biçimde küçülünce adamlarını Endurance gemisinden aldıkları üç küçük filikaya bindirdi. Karaya doğru gitmek zorundaydılar. Filikaları bir arada tuttu, amansız sulara göğüs gerdi ve yakındaki Elephant Adası'nın daracık sahiline ulaştılar. O gün adayı gözden geçirirken koşulların bazı açılardan buz kütlesinden daha kötü olduğu anlaşıldı. Zaman onlara karşıydı. Shackleton aynı gün, bölgedeki en yakın yerleşim yeri olan, yaklaşık sekiz yüz mil kuzeydoğudaki Güney Georgia Adası'na çıkılacak yolculuk için bir filikanın hazırlanmasını istedi. Oraya ulaşma ihtimali düşüktü ama deniz koşullarına açık olması ve öldürülecek hayvanların kıtlığı nedeniyle adamlarının Elephant Adası'nda uzun süre sağ kalamayacakları belliydi.

Bu yolculuk için Shackleton'ın kendisiyle beraber gidecek beş kişiyi dikkatle seçmesi gerekiyordu. Harry McNeish garip bir seçimdi. Geminin marangozu olan McNeish elli yedi kişilik ekibin en yaşlısıydı. Huysuz olabiliyordu ve ağır işlerden hoşlanmıyordu. Küçük teknede çok zorlu bir yolculuk olacaktı ama Shackleton onu geride bırakmaktan çok korkuyordu. Tekneyi yolculuk için hazırlama görevini ona verdi. Böylece teknenin güvenliğinin sorumluluğunu üstlenecek ve denize uyumunu düşünerek yol boyunca zihni meşgul olacaktı.

Yolculuğun bir noktasında McNeish'in moralinin bozulduğunu ve birdenbire kürek çekmekten vazgeçtiğini fark etti. Shack-

leton tehlikeyi sezdi. Eğer ona bağırırsa ya da kürek çekmesini emrederse herhalde biraz daha isyankâr olacaktı ve haftalardır küçücük bir alanda çok az yiyecekle yetinen adamlar için işler çirkinleşebilecekti. Bir anda doğaçlama yapıp tekneyi durdurdu ve herkese sıcak süt kaynatılmasını istedi. Herkesin yorulduğunu ve biraz neşelenmeleri gerektiğini söyledi. McNeish dışlanmış hissetmenin utancından kurtulmuştu ve yol boyunca Shackleton gerektikçe bu numarayı yineledi.

Ulaşmak istedikleri adaya birkaç kilometre kala ani bir fırtına onları geriye itti. Adaya erişmenin farklı bir yolunu çaresizce ararlarken, küçük bir kuş tepelerinde uçmaya ve tekneye konmak için yer aramaya başladı. Shackleton her zamanki gibi korumaya çalıştığı sakinliğini birdenbire yitirdi ve ayağa fırlayıp küfürler arasında çılgın gibi kuşa vurmaya çalıştı. Aynı anda büyük bir utanca kapıldı ve yerine oturdu. On beş ay boyunca adamların iyiliğini ve moralini korumak için hayal kırıklığını dizginlemişti. Tonu o ayarlamıştı. Şimdi geri dönmenin zamanı değildi. Birkaç dakika sonra kendi pahasına bir espri yaptı ve ne kadar baskı altında kalırsa kalsın böyle bir gösteriyi yinelemeyeceğine yemin etti.

Küçük tekne dünyanın en kötü okyanus koşullarını aşıp Güney Georgia Adası'na yanaşmayı başardı ve birkaç ay içinde orada çalışan balina avcılarının yardımıyla Elephant Adası'nda kalmış olanların hepsi kurtarıldı. İklim, olanaksız arazi, minik tekneler ve yetersiz kaynaklar gibi onlara karşı olan ihtimaller dikkate alınınca tarihteki en inanılmaz hayatta kalma hikâyelerinden biri yaşanmıştı. Shackleton'ın liderliğinin bu olayda oynadığı rolün haberi çevreye yayıldı. Daha sonra kâşif Sör Edmund Hillary durumu şöyle özetledi: "Bilimsel liderlik için bana Scott'ı; hızlı, verimli bir yolculuk için Amundsen'i verin ama hiçbir çıkar yolun olmadığı çaresiz bir durum için diz çökün ve Shackleton için dua edin."

Yorum: Shackleton böylesine umutsuz koşullarda bunca insanın yaşamından sorumlu olduğunu fark edince, yaşamla ölüm arasındaki farkı yaratacak tek şeyin adamların tutumu olduğunu algıladı. Bu gözle görünür bir şey değildir. Kitaplarda çok seyrek

tartışılır ya da incelenir. Bu konuda bir eğitici el kitabı yoktur. Yine de en önemli unsurdur. Ruh durumlarında en küçük bir düşüş ya da birliklerinde bazı çatlaklar olursa böyle bir tehdit altında doğru kararları vermek çok zorlaşacaktı. Birkaç kişinin sabırsızlığı ve baskısıyla buz kütlesinden kurtulma girişimi kesinlikle ölüme yol açardı. Temelde Shackelton insanoğlunun en ilkel ve temel koşullarına geri atılmış gibiydi. Tehlike altındaki bir grup, sağ kalmak için bir tek bireye bağlıydı. Benzer koşullar altında en uzak atalarımız üstün sosyal becerilerini, başkalarının ruh durumunu ve aklından geçeni okumak, işbirliği yapmak gibi olağanüstü yeteneklerini geliştirdi. Buz kütlesinin üzerinde geçen güneşin doğmadığı aylarda Shackleton, hepimizin içinde uyuyan çok eski empati yeteneklerini mecbur kalınca yeniden keşfetti.

Shackleton'ın bu görevi sürdürme biçimi hepimize bir model oluşturmalıdır. Öncelikle kendi tutumunun burada oynayacağı birincil rolü anladı. Lider, gruba kendi kafa yapısını bulaştırır. Bu bulaşmanın çoğu sözsüz düzeyde, liderin beden dili ve ses tonunun çevresindekilerce okunmasıyla gerçekleşir. Shackleton kendini sonsuz bir özgüven ve iyimserlik havasıyla doldurdu ve bu durumun adamlarının ruhuna nasıl bulaştığını izledi.

İkinci olarak dikkatini tüm bireylere ve gruba eşit olarak dağıtmak zorundaydı. Grubun yemek zamanlarındaki gevezeliklerini, çalışırken ettikleri küfürleri, eğlence başlayınca morallerinin nasıl yükseldiğini gözlemledi. Bireylerin duygusal durumlarını ses tonlarından, yemeği hangi hızla yediklerinden, yataktan ne kadar yavaş kalktıklarından okudu. Bir gün olur da belirli bir ruh durumunu fark ettiğinde, aynı durumda kendisi öyle hissetse neler yapacağını düşünerek onların davranışlarını öngörmeye çalıştı. Sözlerinde ve hareketlerinde hayal kırıklığı ya da özgüvensizlik belirtileri aradı. Psikolojik yapısına bağlı olarak herkese farklı davranmak zorundaydı. İnsanların ruh durumları çok hızlı değiştiğinden okuduklarını sürekli ayarlamalıydı.

Üçüncü olarak moral bozukluğu ya da olumsuz duygular ortaya çıkınca nazik olması gerekiyordu. Azarlamak insanları utandıracağı ve dışlanmış hissettireceğinden bulaşıcı etkilere yol açar.

Onlarla konuşmak, ruhlarına girmek, morallerini yükseltmenin yolunu bulmak ya da ne yaptığını fark etmelerine izin vermemek için dolaylı yollar bulmak gerekir. Shackleton bu davranışını sürdürürken bu işte gitgide daha iyi olduğunu da fark etti. Sabahları hızlı bir bakışla gün boyu adamlarının nasıl davranacaklarını kestirebiliyordu. Hatta bazıları onun medyum olduğunu bile düşündüler.

Şunu anlayın: İhtiyaçlar empati gücümüzü geliştirmemizi sağlar. Eğer hayatta kalmamız, başkalarının zihinlerini ve ruh durumlarını ne kadar iyi ölçtüğümüze bağlı olursa bu güce odaklanır ve bu güçten faydalanırız. Olağan koşullarda bu gereksinimi duymayız. İlgilendiğimiz kişileri çok iyi anladığımızı hayal ederiz. Yaşam çetin olabilir ve uğraşmamız gereken çok fazla işimiz vardır. Tembel olduğumuz için önceden belirlenmiş yargılara güvenmeyi yeğleriz. Ama aslında bu bir ölüm kalım meselesidir ve başarımız bu yeteneklerin gelişmesine bağladır. Yaşamımızdaki sorunlarla insanların niyetlerini, ruh durumlarını yanlış okumamız ve bundan kaynaklanan kaçırılmış fırsatlar arasındaki bağlantıyı fark etmeyiz.

O halde birinci adım en önemlisidir. Geliştirmediğiniz harika bir sosyal aracınız olduğunu anlamalısınız. Bunu görmenin en iyi yolu denemektir. İçinizdeki bitmeyen monoloğu durdurun ve insanlara daha fazla ilgi gösterin. Bireylerin ve grubun değişen ruh durumlarına uyum sağlayın. Her birinin özgün psikolojisini ve onları nelerin motive ettiğini okumaya çalışın. Bakış açılarını kullanmayı, onların dünyasına ve değer sistemine girmeyi deneyin. Sanki gözleriniz birdenbire morötesi ışınları görebiliyormuş gibi, varlığını bile bilmediğiniz sözsüz davranışlar dünyasını fark edeceksiniz. Bu gücü bir kez hissedince önemini anlayacak ve yeni sosyal olasılıklara uyanacaksınız.

Yaralı bir kişiye nasıl hissettiğini sormam... Ben yaralı kişi olurum.

—Walt Whitman

3

İnsanların Maskelerinin Arkasını Görün

Rol Yapma Yasası

İnsanlar alçakgönüllü, özgüvenli, çalışkan gibi en iyi yönlerini sergileyen maskeler takarlar. Doğru şeyler söylerler, gülümserler ve fikirlerimizle ilgilenmiş gibi görünürler. Özgüvensizliklerini ve kıskançlıklarını gizlemeyi öğrenirler. Bu görünümü gerçek olarak alırsak asla onların duygularını öğrenemeyiz ve ara sıra ani direnç göstermeleri, düşmanlıkları ve manipülatif davranışlarına hazırlıksız yakalanırız. Neyse ki bu maskenin çatlakları vardır. İnsanlar yüz ifadeleri, ses tonları, bedenlerindeki gerginlik ve sinirli hareketler gibi denetleyemedikleri davranışlarıyla gerçek duygularının ve bilinçaltındaki arzularının sözsüz ipuçlarını sızdırırlar. Kadınları ve erkekleri çok iyi okuyan birine dönüşerek bu dili öğrenmelisiniz. Bu bilgiye sahip olunca en uygun savunma önlemlerini alabilirsiniz. Öte yandan insanlar sizi görüntünüzle yargıladıkları için en iyi görünümü sergilemeyi ve rolünüzü en etkili biçimde oynamayı da öğrenmelisiniz.

İkinci Dil

1919'un Ağustos ayında bir sabah, daha sonraları hipnoterapinin öncüsü ve yirminci yüzyılın en etkili psikologlarından biri olacak, on yedi yaşındaki Milton Erickson uyandığında bedeninin bazı kısımlarının birdenbire felç olduğunu fark etti. Birkaç gün içinde felç yayılmıştı. Erickson'a o tarihte bir salgına dönüş-

müş olan çocuk felci tanısı kondu. Yatağında yatarken yan odadaki annesinin iki uzmanla konuştuğunu duydu. Erickson'ın uyuduğunu varsayan doktorlardan biri, "Çocuk zaten sabaha ölmüş olacak," diyordu. Üzüntüsünü gizlemeye çalışarak odaya gelen annesi, oğlunun konuşmayı duyduğunun farkında değildi. Erickson annesine şifonyeri yatağına yaklaştırmasını söyleyip durdu. Anne oğlunun sanrılara kapıldığını düşündü ama Erickson'ın isteğinin bir nedeni vardı. Hem annesinin ıstırabını dağıtmak hem de şifoniyerin üzerindeki aynanın belirli bir noktaya getirilmesini istiyordu. Eğer bilincini yitirecekse günbatımının aynadaki yansımasına odaklanabilir ve bu imgeyi olabildiğince uzun süre boyunca aklında tutabilirdi. Güneş her sabah yeniden doğuyordu, belki de doktorları haksız çıkararak sabahleyin uyanacaktı. Ancak Erickson birkaç saat içinde komaya girdi.

Üç gün sonra komadan çıktı. Her nasılsa ölümü alt etmişti ama felç bütün bedenine yayılmıştı. Dudakları bile hareket etmiyordu. Hiç hareket edemiyor, mimik bile yapamıyor, hiç kimseyle iletişim kuramıyordu. Yalnızca gözlerini kıpırdatabiliyor ve daracık odasını görebiliyordu. Doğup büyüdüğü Wisconsin eyaletinin kırsal bölgesindeki çiftlik evinde karantina süresini geçirirken yanında yalnızca yedi kız kardeşi, tek erkek kardeşi, annesiyle babası ve özel bir hemşire vardı. Aklı son derece çalışan biri için can sıkıntısı işkence gibiydi. Bir gün kendi aralarında konuşan kız kardeşlerini dinlerken daha önce fark etmediği bir şey dikkatini çekti. Konuşurken yüzlerinde çeşitli hareketler beliriyor, seslerinin adeta kendi iradesi varmış gibi ses tonları değişiyordu. Bir kız kardeşi ötekine, "Evet, çok iyi fikir," dedi ama tekdüze konuşması ve belirgin sırıtışı aslında, "Doğrusu iyi bir fikir olduğunu düşünmüyorum," demek istediğini belirtiyordu. Her nasılsa *evet* sözcüğü hayır anlamına gelebiliyordu.

Artık buna dikkat etmeye başlamıştı. Bu ufuk açıcı bir oyundu. Ertesi gün, *hayır* demenin on altı farklı şeklini sayarken, bunların farklı sertlik dereceleri taşıdığını ve değişik yüz ifadeleriyle ortaya çıktığını fark etti. Bir kız kardeşinin evet derken başını hayır anlamında sallaması dikkatini çekti. Çok belirsizdi ama

Erickson görmüştü. İnsanlar evet derken hayır demek istiyorlarsa, yüzlerini buruşturmaları ve beden dilleri bunu belli ediyordu. Başka bir olayda gözünün ucuyla, bir kız kardeşinin ötekine bir elma uzattığını ama yüzündeki ve kollarındaki gerginliğin, aslında kibar davrandığını ve elmayı kendine saklamak istediğini belirttiğini gördü. Ötekiler bu işareti algılamadılar ama Erickson açıkça gördü.

Sohbetlere katılamadığından, sürekli insanların el hareketlerine, kaşlarının kalkmasına, ses tonlarına, birdenbire kollarını kavuşturmalarına dikkat ediyordu. Örneğin kız kardeşlerinin onun yanında hissettiği gerginliği boyun damarlarındaki nabız atışından anlayabiliyordu. Konuşurken soluk alma şekilleri de onu büyülüyordu ve belirli ritimlerin can sıkıntısına işaret ettiğini, bunların ardından da esnediklerini fark etti. Saçları da kız kardeşleri açısından önemliydi. Dikkatle saçların arkaya doğru itilmesi sabırsızlık işaretiydi: "Yeterince dinledim, artık lütfen sus." Ama daha hızlı, bilinçsiz bir itme hareketi dikkatini verdiğini belirtiyordu.

Yatağa bağlı kalınca işitme duyusu keskinleşmişti. Insanlar onun yanındayken keyifli bir görüntü sergilemek üzere konuşuyorlar, ama yan odadayken buna ihtiyaç duymuyorlardı, Erickson onların bu konuşmalarını duyabiliyordu. Bir süre sonra garip bir kalıp dikkatini çekti. Sohbet ederken çok seyrek dolaysız konuşuyorlardı. Bir kız kardeşi dakikalarca lafı dolandırıyor, örneğin bir giysi ödünç almak ya da birinin özür dilemesini beklemek gibi istekleri hakkında ötekilere ipucu veriyordu. Belirli sözcükleri vurgulayan ses tonu gizli arzusunu açıkça ortaya koyuyordu. Karşısındakilerin bu ipucunu algılayıp isteğini yerine getireceklerini umuyordu ama çoğu zaman ipuçları göz ardı ediliyordu ve açıkça konuşmak zorunda kalıyordu. Sohbetlerde bu kalıp defalarca yineleniyordu. Kız kardeşin neyi ima ettiğini birkaç saniyede tahmin etmek Erickson için bir oyuna dönüşmüştü.

Felçliyken insanların arasındaki iletişimin ikinci bir kanalı daha olduğunu, içlerinden gelen, bazen hiç farkında olmadıkları şeyleri ikinci bir dille ifade ettiklerini keşfetmişti. Bu ikinci dilin

inceliklerinde ustalaşabilirse neler olurdu? İnsanları algılaması nasıl değişirdi? Okuma gücünü, insanların dudakları, nefesleri ve ellerindeki gerginlikle yaptıkları belli belirsiz hareketlere kadar genişletebilir miydi?

Birkaç ay sonra ailesinin onun için tasarladığı özel yatar koltukta pencerenin önünde oturmuş, dışarıda oynayan kardeşlerini dinliyordu. (Dudakları hareket etmeye başlamıştı ve konuşabiliyordu ama bedeni hâlâ felçliydi.) Çaresizce onlara katılmak istiyordu. Bir an için felç olduğunu unutmuş gibi zihni uyanmaya başladı ve kısacak bir saniye bacağındaki bir kasın hareket ettiğini hissetti. Böyle bir hareketi bedeninde ilk kez duyuyordu. Doktorlar annesine bir daha asla yürüyemeyeceğini söylemişlerdi ama daha önce de yanılmışlardı. Bu küçücük harekete dayanarak bir deney yapmaya karar verdi. Bacağındaki kasa odaklanacak, felç öncesindeki duyularını anımsayacak, hareket etmeyi arzulayacak ve yeniden işlevini yaptığını hayal edecekti. Hemşiresi o noktaya masaj yaptı; yavaşça bir adım ileri, iki adım geri giderek denemeye devam etti, o kasa tekrar bir çekilme ve ardından birazcık hareket geldiğini hissetti. Bu ıstıraplı, ağır süreçte ayağa kalkmayı, ardından birkaç adım atmayı, odasında dolaşmayı, evin dışına çıkmayı ve yürüdüğü mesafeyi uzatmayı kendi kendine öğrendi.

İradesini ve hayal gücünü kullanarak her nasılsa fiziksel durumunu değiştirmeyi ve hareket kazanmayı başardı. Zihniyle bedeninin hiç fark etmediğimiz şekilde birlikte çalıştığını öğrendi. Bu ilişkiyi daha fazla araştırmak için tıp ve psikoloji alanında kariyer yapmaya karar verdi ve 1920'lerin sonuna doğru çeşitli hastanelerde psikiyatri uygulamalarına başladı. Bu alanda eğitim almış olanlarla taban tabana zıt, kendine özgü bir yöntem geliştirdi. Psikiyatristlerin neredeyse hepsi sözcüklere güveniyordu. Hastalarını özellikle çocukluk dönemi konusunda konuşturmaya çalışıyor ve böylece bilinçaltına inebileceklerini umuyorlardı. Erickson bunun yerine insanların zihinsel yaşamlarına ve bilinçaltına girebilmek için fiziksel varlıklarına odaklandı. Sözcükler çoğunlukla neler olup bittiğini örtmek için kullanılıyordu. Has-

talarını rahatlatıp yüz ifadelerinden, seslerinden, duruşlarından gizli gerginliklerini ve yerine getirilmemiş arzularını okuyabiliyordu. Bu yöntemle sözsüz iletişimi çok daha derinlemesine araştırdı.

Sloganı "gözlem, gözlem, gözlem"di. Gözlemlediği her şeyi bir deftere yazıyordu. İnsanların yürüyüş tarzları özellikle ilgisini çekiyordu, bu belki de bacaklarını kullanmayı tekrar öğrenirken çektiği zorlukların bir yansımasıydı. Kentin her tarafında yürüyen insanları izliyordu. Israrcı ve kararlı olanların yürüyüşlerinde adımların ağırlığına dikkat ediyordu. Hafif adımlar atanlar daha kararsız gibiydiler. Uzun adımlı, istikrarsız yürüyüş oldukça tembel olduklarını gösteriyordu, dolambaçlı yürüyüş ise kişinin düşüncelere daldığına işaret ediyordu. Kalçaların aşırı sallanması ya da başı dikleştirip kasılarak yürüme kişinin özgüveninin yüksekliğini belirtiyordu. Zayıflık ya da özgüvensizliğini gizlemek isteyenler abartılı maskülen adımlar atıyorlar ya da ayak sürüyen asi bir yeniyetme gibi yürüyorlardı. Heyecanlandıkları ya da gerildikleri anda yürüyüşleri birden değişiyordu. Bu gözlemler ona insanların ruhsal durumları ve özgüvenleri hakkında sonsuz bilgi aktarıyordu.

Bürosunda masasını odanın en uzak köşesine yerleştirip hastalarından kendisine doğru yürümelerini istiyordu. Görüşme öncesinde ve sonrasındaki yürüyüş değişikliklere dikkat ediyordu. Oturuş biçimlerini, kolçakları tutan ellerindeki gerginliği, konuşurken ne kadar yüzüne baktıklarını inceliyor ve birkaç saniye içinde, karşısındaki tek laf etmeden beden dillerinin açıkça belirttiği özgüvensizlikleri ve katılıkları derinlemesine okuyabiliyordu.

Mesleğinin bir döneminde Erickson zihinsel rahatsızlığı olan kişilerle çalıştı. Bir defasında, büyük bir servet kazanıp Büyük Çöküş nedeniyle her şeyini yitiren eski bir iş insanının durumu oradaki doktorları şaşkına çevirmişti. Adam yalnızca ağlıyor ve ellerini göğsünden ileri geri doğru sallıyordu. Bu istemsiz hareketin nedenini kimse çözemediği gibi adama nasıl yardımcı olacağını da bilmiyordu. Hastayı konuşturmaya çalışmak kolay de-

ğildi ve hiçbir sonuca ulaşılamıyordu. Ne var ki Erickson adamı gördüğü anda sorunun yapısını çözdü. El hareketleriyle yaşamda ilerlemek için yaptığı nafile çabaları ve bunun kendisine getirdiği çaresizliği anlatıyordu. Erickson ona yaklaştı ve "Yaşamınızda pek çok iniş çıkış olmuş," dedi. Konuşurken adamın kollarını tutup aşağı yukarı salladı. Adam bu yeni hareketle ilgilenmiş gibiydi ve bunu sürekli yinelemeye başladı.

Hastanedeki bir ergoterapistle birlikte çalışan Erickson adamın eline bir zımpara kâğıdı ve önüne bir tahta yerleştirdi. Kısa sürede adam tahtayı zımparalamaktan ve cilalarken çıkan kokudan hoşlandı. Ağlamaktan vazgeçti, ahşap oymacılığı derslerine katıldı ve süslü satranç takımları yapıp satmaya başladı. Erickson, adamın beden diline odaklanıp fiziksel hareketini değiştirerek onun zihnindeki kilitli konumu açıp tedavi edebilmişti.

Onu büyüleyen bir diğer konu da erkeklerle kadınlar arasındaki sözsüz iletişim ve bunun farklı düşünme biçimlerini nasıl yansıttığıydı. Belki de aylarca kız kardeşlerini yakından gözlemlediğinden, özellikle kadınların davranışlarına karşı duyarlıydı. Beden dillerinin en küçük ayrıntısını bile ayırt edebiliyordu.

Bir gün genç, güzel bir kadın onu görmeye gelip çeşitli psikiyatristlerle görüştüğünü ama hiçbirinin yeterli olmadığını söyledi. Acaba Erickson doğru kişi miydi? Sorununu açıklamadan konuşmayı sürdüren kadının, giysisinin kolundan bir iplik çektiğini fark etti. Erickson kadını dinledi, başını salladı ve ardından pek de ilginç olmayan birkaç soru sordu.

Sonra birdenbire son derece özgüvenli bir sesle kendisinin onun için en doğru ya da aslında tek psikiyatrist olduğunu bildirdi. Erickson'ın kendini beğenmiş tavrı karşısında şaşıran kadın niçin böyle düşündüğünü sordu. Erickson bunu kanıtlamak için ona bir soru daha soracağını söyledi.

"Ne zamandan beri kadın giysileri giyiyorsunuz?" diye sordu.

"Nereden anladınız?" dedi adam şaşkınlıkla. Erickson kolundaki iplikleri çekerken göğüs çevresinde doğal, geniş bir daire çizmediğini fark ettiğini açıkladı. Bu hareketi o kadar çok görmüştü ki hiçbir şey onu kandıramazdı. Ayrıca ilk geldiğinde

Erickson'ı sınama konusundaki iddiacı tutumunu kesik kesik ve kuvvetli bir ritimle söylemesi kesinlikle erkeksi bir davranıştı. Diğer psikiyatristler, genç adamın kadınsı görünümüne ve üzerinde dikkatle çalıştığı sesine kanmışlardı ama beden dili yalan söylemezdi.

Başka bir gün bürosuna girince yeni bir kadın hastasının kendisini beklediğini gördü. Kadın uçuş korkusu nedeniyle geldiğini anlattı. Erickson kadının sözünü kesti. Nedenini açıklamadan odadan çıkıp tekrar girmesini istedi. Kadın rahatsız olmuş gibiydi ama istenileni yaptı. Erickson onun yürüyüşünü ve iskemleye otururken duruşunu dikkatle inceledi. Ardından sorununu açıklamasını istedi.

"Kocam beni eylül ayında ülke dışında bir geziye götürecek ama uçağa binmekten ölesiye korkuyorum."

"Hanımefendi," dedi Erickson, "Bir hasta bir psikiyatriste geldiği zaman ondan bilgi saklamamalı. Hakkınızda bir şey biliyorum. Size sevimsiz bir soru soracağım... Aşk ilişkinizi kocanız biliyor mu?"

"Hayır," dedi kadın şaşkınlıkla. "Siz nerden anladınız?"

"Beden dilinizden." Bacak bacak üstüne atıp otururken bir ayağını sımsıkı bileğine sarmıştı. Deneyimlerine göre aşk ilişkisi yaşayan her evli kadın, bedenini aynı biçimde kilitliyordu. Üstelik "ülke dışına" derken kendinden utanıyor gibi kararsız bir ses tonu kullanmıştı. Ve yürüyüşü karmaşık ilişkilerde kapana kısılmış bir kadın olduğunu gösteriyordu. Daha sonraki görüşmelerde kadın evli sevgilisini de getirdi. Erickson sevgilisinin karısıyla görüşmek istediğini söyledi ve o kadın da ayağını bileğine aynı şekilde sararak ona benzer pozisyonda oturdu.

"Yani siz de ilişki yaşıyorsunuz," dedi Erickson kadına.

"Evet, bunu kocam mı söyledi?"

"Hayır, beden dilinizden anladım. Şimdi kocanızın niçin kronik baş ağrısı çektiğini biliyorum." Kısa süre sonra hepsini birden tedavi etmeye başladı. Kilitli ve acı veren konumlarından kurtulmalarına yardımcı oldu.

Yıllar içinde Erickson'ın gözlem gücü, neredeyse hiç fark edilmeyen sözsüz iletişimin temel unsurlarına kadar genişledi.

İnsanların zihinsel durumunu soluk alma biçimlerinden saptayabiliyor, bu biçimi yansıtarak hastayı hipnotik transa sokuyor ve derin bir yakınlık duygusu uyandırıyordu. Karşısındaki kişinin bir sözcüğü ya da bir ismi neredeyse dudaklarını oynatmadan söyleme şeklinden bilinçaltı ve sesaltı konuşmaları algılıyordu. Falcılar, medyumlar ve bazı sihirbazlar işte bu yöntemle para kazanıyorlardı. Sekreterinin daktilo tuşlarına sert vuruşundan âdet dönemlerini anlayabiliyordu. Ellerinin özelliklerinden, adımlarının ağırlığından, başlarını eğiş biçimlerinden, ses tonlarından insanların mesleki geçmişlerini tahmin edebiliyordu. Hastaları ve arkadaşları Erickson'ın psişik güçleri olduğunu düşünüyordu, ama bu konuyu ne kadar uzun süre çalıştığının, ikinci dilde ustalaştığının farkında değildiler.

Yorum: Felç geçirmesi Milton Erickson'ın gözlerini yalnızca farklı bir iletişim biçimine açmakla kalmayıp insanlarla farklı şekilde ilişki kurmasını da sağladı. Kız kardeşlerini dinleyip, seslerinden ve yüz ifadelerinden yeni bilgiler edinirken, bunları yalnızca duyularına kaydetmeyip onların aklından geçenleri de deneyimlediğini hissetti. Hayır demek isterken niçin evet dediklerini hayal ediyor, onların çelişkili arzularını bir an için hissedebiliyordu. Yanında bulundukları zaman birden huzursuzluğa kapıldıkları için enselerindeki gerginliği görüyor ve kendi içinde de fiziksel olarak hissedebiliyordu. Sözsüz iletişimin yalnızca düşünmek ve düşünceleri sözcüklere dökmekle deneyimlenmediğini, karşınızdaki kişinin kilitlenmiş konumlarına ya da yüz ifadeleriyle sıkı bir bağ kurarken fiziksel olarak hissedilmesi gerektiğini de keşfetti. Bu doğamızın hayvansal yönüyle bağlantılı olan ve ayna nöronlarımızı da içeren farklı bir bilgi biçimidir.

Bu dilde ustalaşmak için gevşemesi ve gördüklerini sözcüklere dökme ya da sınıflandırma gereksinimini denetlemesi şarttı. Egosunu bastırmalı, söylemek istediklerini daha az düşünmeli ve dikkatini karşısındaki kişiye verip değişen ruhsal durumlarının beden dilindeki yansımalarına uyum sağlamalıydı. Böyle bir dikkatin kendisini değiştirdiğini keşfetti. Bu, insanların sürekli

yaydıkları işaretlere daha fazla dikkat etmesini sağladı ve onu, başkalarının içsel yaşamlarıyla bağlantı kurup onlarla daha fazla yakınlık geliştiren üstün bir sosyal aktöre dönüştürdü.

Erickson kendini dönüştürme sürecindeyken çoğu kişinin tam ters yönde ilerlediğini, her geçen yıl daha fazla bencilleşip daha az gözlemlediğini fark etti. Bunu gösteren çalışmalarından anekdotlar biriktirmek hoşuna gidiyordu. Örneğin çalıştığı hastanedeki bir grup asistandan örtülerin altında yatan yaşlı bir kadını gözlemlemelerini ve neden yatalak olduğuna dair bir şey bulmalarını istedi. Asistanlar üç saat boyunca hastayı izlediler ama hiçbiri kadının iki bacağının da kesildiği gerçeğini fark etmedi. Ya da halka açık konuşmalarında izleyicilerin birçoğu sunumunun bir parçasıymış gibi taşıdığı garip sopayı niçin hiç kullanmadığını sorardı. Hiç kimse onun belirgin biçimde topalladığını ve baston kullanmak zorunda olduğunu fark etmemişti. Erickson'a göre yaşamın çetin şartları çoğu kişiyi içedönük olmaya iter. Basit gözlemler için zihinlerinde yer kalmaz ve ikinci dil onların yanından geçip gider.

Şunu anlayın: Sağ kalmak ve başarıya ulaşmak için başkalarıyla iletişim kurma yeteneğimizle bu gezegenin en sosyal hayvanlarız. İnsanlar arası iletişimin yüzde altmış beşinin sözel olmadığı tahmin ediliyor, ama insanlar bu bilginin ancak yüzde beşini yakalayıp içselleştiriyor. Bunun yerine, sosyal ilgimizi insanların söylediklerine veriyoruz ama sözler çoğunlukla onların gerçek düşüncelerini ve duygularını gizlemeye yarıyor. Sözsüz ipuçları; sözcüklerle neyi vurgulamak istediklerini, mesajlarının altmetinlerini, iletişimin ince ayrıntılarını bize anlatır. İnsanların bilinçli olarak gizlemeye çalıştıklarını, gerçek arzularını bize bu ipuçları söyler. İnsanların duygularını ve ruhsal durumlarını dolaysız yolla yansıtır. Bu bilgiyi kaçırmak; körlemesine hareket etmek, yanlış anlamalara davetiye çıkarmak, gerçek istek ve gereksinimlerinin işaretlerini görmeyerek onları etkileme fırsatını yitirmek demektir.

Göreviniz çok basittir. Birincisi bencilliğinizi ve ne kadar az gözlem yaptığınızı fark edin. Bunu anlayınca gözlemleme yeteneklerini geliştirmek için motive olacaksınız. İkincisi, tıpkı

Erickson gibi bu iletişim biçiminin farklı yapısını anlayın. Bu, duyularınızı açmayı, insanlarla fiziksel düzeyde bağlantı kurmayı, yalnızca sözcüklerini değil fiziksel enerjilerini de özümsemeyi gerektirir. Yalnızca yüz ifadelerini gözlemlemekle kalmayıp içinize kaydedeceksiniz; bu izlenim sizinle kalacak ve iletişim kuracak. Bu dildeki kelime dağarcığınız genişledikçe herhangi bir hareketi olası bir duyguyla ilişkilendireceksiniz. Duyarlılığınız arttıkça neler kaçırdığınızı daha fazla fark edeceksiniz. Yükselen sosyal gücünüzün size getirdikleriyle insanlarla bağlantı kurmanın yeni ve daha derin yollarını keşfedeceksiniz.

Eğer onları boynuzları ya da çıngıraklarıyla görmeyi beklerseniz, bu dünyanın şeytanlarının ve aptallarının oyuncağı ya da avı olursunuz. Ayrıca insanların başkalarıyla temasında ay gibi davrandıklarını aklınızdan çıkarmayın. Yalnızca bir tek yanlarını size gösterirler. Her insanın fizyonomisinden bir maske yapma yeteneği doğuştan vardır ve böylece sanki gerçekmiş gibi görünebilir... Ve bunun etkisi son derece aldatıcıdır. Karşısındakinin iyi niyetiyle kendisinin övülmesini istediği anda maskesini takar ve siz balmumu ya da kartondan yapılmış olsa bile aynı dikkatle bakarsınız.

—Arthur Schopenhauer

İnsan Doğasının Anahtarları

Biz insanlar dört dörtlük aktörleriz. Sempati ya da sevgi getirecek belirli ifadeleri takınarak ebeveynlerimizden istediklerimizi elde etmeyi çok küçük yaşta öğreniriz. Kırılgan anlarımızda kendimizi korumak için duygu ve düşüncelerimizi ebeveynlerimizden ya da kardeşlerimizden gizlemesini de öğreniriz. Popüler arkadaşlar ya da öğretmenler gibi kazanmayı önemsediğimiz kişilere iltifat etmekte ustalaşırız. Aynı giysileri giyerek ve aynı dili konuşarak gruba uyum sağlarız. Biraz daha büyüyüp bir meslek sahibi olurken işe alınmak ve grup kültürüne uyum sağ-

lamak için en uygun görünümü nasıl yaratacağımızı öğreniriz. Bir iş insanı, bir profesör ya da bir barmen olduğumuzda bu rolü iyi oynamalıyız.

Bu rolleri oynama yeteneğini asla geliştiremeyen, söylediklerinizden hoşlanmayınca yüzünü buruşturan, onu eğlendiremediğiniz zaman esneyen, aklından geçen her şeyi açıkça söyleyen, fikirleri ve tarzıyla kendi yolunu çizen, patronu ya da bir çocukla konuşurken aynı şekilde davranan birini hayal ettiğinizde karşınıza dışlanan, alay edilen ve küçümsenen bir kişi çıkar.

Hepimiz çok iyi aktör olduğumuzdan bunun farkına bile varmayız. Sosyal karşılaşmalarda içtenlikle davrandığımızı hayal ederiz ve tüm iyi aktörler inandırıcı rol yapmanın sırrının burada yattığını söylerler. Bu yetenekleri kanıksarız ama nasıl işlediklerini görmek için ailenizin çeşitli üyeleriyle, patronunuzla ve iş arkadaşlarınızla etkileşime girerken kendinize bir bakın. Sözlerinizi, ses tonunuzu, davranışlarınızı, beden dilinizi bireylere ve ortamlara uyması için belli belirsiz değiştirdiğinizi göreceksiniz. Etkilemek istediğiniz kişilerin karşısında, tanıdığınız ve böylece tedbiri elden bırakacağınız insanlara oranla, daha farklı bir yüz ifadesi takınırsınız. Bunu neredeyse hiç düşünmeden yaparsınız.

Yüzyıllar boyunca çeşitli yazarlar ve düşünürler insanlara dışarıdan bir perspektiften bakarken sosyal yaşamın yapmacık niteliğine şaşırmışlardı. Bunu açıklayan en ünlü alıntı Shakespeare'e aittir: *"Yaşam tümüyle bir sahnedir; Erkekler ve kadınlarsa, hepsi birer oyuncu; Biri çıkar, öteki girer ve her biri; Kendine düşen sürede pek çok rol oynar."*[1] Geleneksel olarak tiyatrolar ve aktörler maske imgeleriyle temsil edilse de Shakespeare gibi yazarlar aslında hepimizin sürekli olarak maske taktığını ima ediyordu. Bazılarıysa ötekilerden daha iyi oyuncudur. *Othello* oyunundaki Iago gibi kötü karakterler düşmanca niyetlerini sıcakkanlı, sevecen bir gülümsemeyle gizler. Daha fazla özgüven ve kabadayılıkla rol yapanlar çoğunlukla lider olurlar. Eksiksiz rol yeteneği olan kişiler bizim karmaşık sosyal ortamımızda yollarını daha iyi bulurlar ve ileriye giderler.

(1) *Size Nasıl Geliyorsa*, William Shakespeare, Çev: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 1996. (e.n.)

Hepimiz usta oyuncu olmamıza karşın aynı zamanda rol yapmayı gizliden gizliye bir yük gibi deneyimleriz. Bu gezegenin en başarılı sosyal hayvanları bizleriz. Yüz binlerce yıl bizim avcı-toplayıcı atalarımız sözsüz ipuçlarıyla birbiriyle iletişim kurarak sağ kaldılar. Dillerin icadından çok önce, uzun sürede geliştirilen iletişim biçimi, insan yüzünün böylesine ifadeli ve el hareketlerinin böylesine ayrıntılı olmasını sağladı. Bunlar derinliklerimizde yatar. Duygularımızı aktarmayı arzularız ama aynı zamanda sosyal işlevsellik için gizleme gereği duyarız. Karşıt güçler içimizde çarpışırken aktardıklarımızı tümüyle denetim altında tutamayız. Gerçek duygularımız el hareketleri, ses tonu, yüz ifadesi ve duruşlarla sürekli olarak dışarı sızar. Ne var ki, başkalarının sözsüz ipuçlarına dikkat etmek için eğitilmedik. İnsanların söylediklerine takılma alışkanlığımız vardır, aynı zamanda bundan sonra ne söyleyeceğimizi düşünürüz. Bu, sahip olduğumuz potansiyel sosyal yeteneğimizin çok düşük bir yüzdesini kullandığımız anlamına gelir.

Örneğin yeni tanıştığınız biriyle sohbet ettiğinizi düşünün. Sözsüz ipuçlarına çok yakından ilgi göstererek, onların ruhsal durumlarını algılayıp geri yansıtırsınız ve sizin yanınızda bilinçsizce gevşemelerini sağlarsınız. Sohbet ilerlerken hareketlerinize ve yansıttıklarınıza karşılık verdiklerine dair işaretler alırsınız ve bu biraz daha ileri gidip sihrinizi derinleştirmenize izin verir. Bu yolla yakınlık kurar ve değerli bir müttefik kazanırsınız. Buna karşılık, neredeyse hemen size düşmanlık belirtileri sergileyenleri düşünün. Sahte, zoraki gülümsemelerinin ardında yatan öfke kıvılcımlarını ve yanınızda olmanın verdiği belli belirsiz huzursuzluğun işaretlerini algılarsınız. Hepsini kaydedersiniz ve kibarca bağlantıyı kesip onlara karşı dikkatli olursunuz ve daha başka düşmanca niyetlerin belirtilerini ararsınız. Büyük ihtimalle kendinizi gereksiz bir çatışmadan ya da çirkin bir sabotajdan korumuş olursunuz.

İnsan doğasının bir öğrencisi olarak göreviniz iki yönlüdür: Birincisi, yaşamın yapmacık niteliğini algılamak ve kabullenmektir. Düzgün sosyal işlevsellik için gerekli olan maske takma ve rol

yapmadan şikâyet etmemeli, ahlak dersi vermemelisiniz. Aslında hedefiniz yaşam sahnesinde rolünüzü dört dörtlük bir yetenekle oynamak, dikkati çekmek, sahne ışıklarına hükmetmek ve kendinizi sempatik bir kahraman gibi göstermektir. Ikincisi, saf olmamak ve insanların görünümlerini gerçek olarak alma hatasına düşmemektir. İnsanların rol yapma yetenekleri gözünüzü kamaştırmamalıdır. Gözlemleme yeteneklerinizin üzerinde çalışıp, günlük yaşamınızda elinizden geldiğince bunu uygulayarak başkalarının gerçek duygularının usta bir şifre çözücüsü durumuna gelmelisiniz.

Bu hedefler için bu yasanın üç unsuru bulunuyor: İnsanları nasıl gözlemleyeceğinizi anlamak, sözsüz iletişimin şifresini çözmenin temel anahtarlarını öğrenmek ve *izlenim yönetimi* olarak bilinen sanatta ustalaşıp rolünüzü azami etkinlikte oynamak.

Gözlemleme Yetenekleri

Çocukken insanları çok iyi gözlemlerdik. Küçük ve zayıf olduğumuz için insanların gülümsemelerinin ve ses tonlarının şifrelerini çözmek yaşamsal önem taşıyordu. Yetişkinlerin tuhaf yürüyüş tarzları, abartılı gülümsemeleri ve yapay davranışları çoğunlukla bizi şaşırtırdı. Eğlenmek için onları taklit ederdik. Beden dilinden bir yetişkindeki tehdidi hissederdik. Bu nedenle çocuklar kronik yalancıların, sahtekârların, sihirbazların ve olduğundan farklı görünmeye çalışanların baş belasıdır. Onların görüntülerinin ardındakini derhal görürler. Beş yaşından sonra içimize döndüğümüz ve başkalarının bizi nasıl gördüğü hakkında daha fazla kaygılanmaya başladığımız için bu duyarlılığı yavaş yavaş yitiririz.

Bunun, sahip olmadığınız yetenekleri edinme meselesi değil, eskiden sahip olduklarınızı tekrar keşfetme meselesi olduğunu anlamalısınız. Bunun anlamı, bencillik sürecini ağır ağır tersine çevirmek ve çocukken sahip olduğunuz dışarı dönük bakış açısını ve merakı yeniden kazanmaktır.

Tüm yetenekler gibi bu da sabır ister. Pratik yaparak beyninizi yeniden yapılandırın ve yeni nöral bağlantılar oluşturmaya çalışın. Başlangıçta çok fazla bilgiyle kendinize aşırı yüklenmeyin. Bebek adımları atıp her gün küçük küçük ilerleyin. Biriyle sohbet ederken söylediklerileyle çelişkili olan ya da başka bilgilere işaret eden bir iki yüz ifadesi gözlemlemeyi hedefleyin. Karşınızdakinin yüzünden bir anda geçen gerginlik belirtisi ya da zoraki gülümseme (bu konuda daha fazlası için sonraki bölüme bakın) gibi mikro ifadelere dikkat edin. Bir kişiyle bu basit denemeyi başarıyla yapınca, daima yüzüne odaklanarak bir başkasında deneyin. Kişilerin yüzünden ipuçları almanız kolaylaşınca benzer gözlemi sesine kaydırın, konuşma hızı ya da ses tonu değişikliklerine odaklanın. İnsanların sesleri özgüven düzeyi ve memnuniyeti hakkında çok şey söyler. Daha sonra duruş, el hareketleri, bacakların pozisyonu gibi beden dili unsurlarına geçin. Basit hedefler belirleyip basit denemeler yapın. Gözlemlerinizi ve özellikle fark ettiğiniz kalıpları yazın.

Bu denemeleri yaparken rahat ve gördüklerinize açık olmalısınız, gözlemlerinizi sözcüklerle yorumlamak için sabırsız davranmayın. Sohbet sırasında karşınızdakinden daha az konuşun ve onu konuşmaya teşvik edin. Onu yansıtmaya, söylediği bir şeyi vurgulayan yorumlar yapmaya ve dinlediğinizi açıkça belirtmeye çalışın. Böylece o kişi de rahatlayacak, daha fazla konuşmak isteyecek ve bazı sözsüz ipuçları verecektir. Ama insanları gözlemlediğinizi belli etmeyin. İncelendiklerini hissetmek insanların donmasına ve ifadelerini denetlemeye çalışmasına yol açar. Çok fazla göz teması sizi ele verir. Doğal ve dikkatli görünmeli; yüzünde, sesinde ya da bedenindeki değişiklikleri fark etmek için çaktırmadan hızlı bakışlar atmalısınız.

Belirli bir kişiyi zaman içinde gözlemlerken onun temel ifade ve ruhsal durumunu tespit etmelisiniz. Bazı kişiler sessiz ve içe kapanıktır, bunu yüz ifadeleri de yansıtır. Bazıları daha hareketli ve enerjiktir, bazıları ise sürekli bir kaygı ifadesi taşır. Bir kişinin her zamanki davranış biçiminin farkında olunca; değişiklikler, örneğin genellikle içine kapanık birinin ani canlılığı ya da sürekli

gergin olan kişinin rahatlamış görünümü dikkatinizi daha fazla çekecektir. Bir kişinin temelini bildiğiniz zaman rol yapma ya da sıkıntıya kapılma durumunun belirtilerini görmeniz kolaylaşır. Eski Romalı Mark Antony yapı olarak neşeli bir insandı, hep gülümser, güler ve insanlarla şakalaşırdı. Julius Caesar'ın öldürülmesinden sonraki görüşmede Antony'nin rakibi Octavius (daha sonra Augustus) onu sessiz ve asık suratlı görünce, Antony'nin düşmanca bir şeylere kalkıştığını anlamıştı.

Temel ifadeleriyle bağlantılı olarak aynı kişiyi farklı ortamlarda gözlemlemeye; eşiyle, patronuyla ya da bir çalışanıyla konuşurken sözsüz ipuçlarının nasıl değiştiğini fark etmeye çalışın.

Başka bir alıştırma için heyecanlı bir şey yapmaya –güzel bir yere seyahate çıkmak, uzun zamandır peşinde koştuğu biriyle buluşmak ya da yüksek beklentilerinin olduğu bir etkinliğe katılmak gibi– hazırlanan kişileri gözlemleyin. Umut dolu bakışlarını, gözlerinin irileşmesini, yüzlerinin kızarmasını, canlanmasını, yaşayacaklarını düşünürken hafifçe gülümsemelerini inceleyin. Bu belirtileri sınava girecek ya da iş görüşmesine gidecek olan birinin sergilediği gerginlikle karşılaştırın. Duyguları ve yüz ifadelerini birbiriyle ilişkilendirdiğinizde kelime dağarcığınızı da genişletirsiniz.

Aldığınız karışık sinyallere dikkat edin. Bir kişi fikrinizi beğendiğini belirtirken yüz ifadesi ve ses tonu gergin olabilir ya da terfi ettiğiniz için sizi kutlarken gülümsemesi zoraki, ifadesi üzgün olabilir. Karışık sinyaller çok yaygındır. Üstelik bedenin çeşitli kısımlarını da içerebilir. Henry James'in *The Ambassadors* (*Elçiler*) adlı romanındaki anlatıcı kendisini ziyarete gelen kadının sohbet boyunca gülümsediğini ama güneş şemsiyesini tutan elinin gergin olduğunu fark eder. Bunu anlayınca kadının aslında huzursuzluk yaşadığını algılar. Karışık sinyaller söz konusu olunca sözsüz iletişimin büyük bir kısmının olumsuz duyguları sızdırdığını fark etmeli ve kişinin gerçek duygularının ipuçları olduğundan bunlara daha fazla ağırlık vermelisiniz. Belirli bir noktada, o kişinin niçin üzüldüğünü ya da antipati beslediğini kendinize sorabilirsiniz.

Deneyimlerinizi biraz daha ileri götürmek için değişik bir alıştırma daha yapın. Bir kafede ya da benzer bir yerde oturup, sohbet etme yükünden uzak kalarak çevrenizdekileri gözlemleyin. Seslerindeki ipuçlarını yakalamak için konuşmalarına kulak verin. Yürüyüş tarzlarına ve beden dillerine dikkat edin. Eğer mümkünse not tutun. Bu konuda uzmanlaştıkça, yakaladığınız ipuçlarından insanların mesleklerini tahmin etmeyi ya da beden dillerinden kişilikleri hakkında bilgi edinmeyi deneyebilirsiniz. Bu keyifli bir oyun olacaktır.

İlerledikçe dikkatinizi daha kolayca ayrıştıracak, bir yandan dikkatle dinlerken öte yandan sözsüz ipuçlarını yakalayacaksınız. Daha önce fark etmediğiniz sinyalleri algılayarak sürekli kelime dağarcığınızı genişleteceksiniz. İnsanların yaptığı her şeyin bir çeşit işaret olduğunu unutmayın, iletişim kurmayan hareket diye bir şey yoktur. İnsanların sessiz kalışlarına, giysilerine, çalışma masalarındaki eşyaların yerleştirilişine, soluk alma biçimlerine, belirli kaslarındaki (özellikle boyun kasları) gerginliğe, sohbetin alt metnine, söylenmeyenlere ya da ima edilenlere de dikkat edeceksiniz. Bu keşiflerin tümü sizi heyecanlandırmalı ve biraz daha ilerlemeniz için sizi teşvik etmelidir.

Bu yeteneği deneyimlerken yapabileceğiniz yaygın hataların da farkında olmalısınız. Sözcükler dolaysız bilgi aktarır. Bir kişi konuşurken söylediklerinin ne anlama geldiğini tartışabiliriz ama yorumlar oldukça sınırlıdır. Sözsüz ipuçları daha belirsiz ve dolaylıdır. Şu ya da bu ipucunun ne anlama geldiğini açıklayan bir sözlük de yoktur. Her şey o kişiye ve içeriğe bağlıdır. Eğer dikkatli olmazsanız, belirtileri toplarsınız ama insanlar hakkındaki kendi önyargılarınıza uyan yorumlar yaparsınız ve böylece gözleminizi yararsız, hatta tehlikeli duruma getirirsiniz. Hoşlanmadığınız ya da geçmişte hoşlanmadığınız birini anımsatan bir kişiyi gözlemlerken, neredeyse tüm ipuçlarını samimiyetsiz ya da düşmanca olarak görürsünüz. Hoşlandığınız insanlar içinse tam tersini yaparsınız. Bu denemelerde insanlar hakkındaki önyargılarınızı ve bireysel tercihlerinizi işin dışında tutmaya çalışın.

Othello'nun hatası tam da bu konuyla ilgilidir. Shakespeare'in *Othello* adlı tiyatro oyununda ana karakter Othello, karısı

Desdemona'yı bir kanıt hakkında sorgular, karısı ona sinirli bir yanıt verir ve Othello da Desdemona'nın kendisine ihanet ettiğini varsayar. Aslında Desdemona masumdur ama Othello'nun saldırgan, paranoyak yapısı ve göz korkutucu soruları kadını gerer ve kocası bunu suç belirtisi olarak yorumlar. Böyle durumlarda, karşı taraftan gerginlik gibi belirli bir duygusal ipucu alınca bunun belirli bir kaynaktan geldiğini varsayarız. Gördüğümüze uygun düşen ilk açıklamaya düşünmeden atlarız. Ama gerginliğin çeşitli açıklamaları olabilir, karşımızdaki kişi sorgulamamıza ya da koşullara geçici bir tepki verebilir. Hata gözlemde değil, şifrenin çözülmesindedir.

1894'te Fransız subay Alfred Dreyfus, bazı sırları Almanlara aktardığı savıyla hatalı olarak tutuklanmıştı. Dreyfus Yahudi'ydi ve o dönemde Fransızların çoğunda antisemitik duygular vardı. Halkın önünde ilk kez sorguya çekildiğinde, hem bir bürokrat olarak eğitildiğinden hem de gerginliğini kontrol altında tutmaya çalıştığından soruları son derece sakin ve etkili bir tonla yanıtlamıştı. İnsanların çoğu masum bir adamın yüksek sesle itiraz edeceğini varsayıyordu. Dreyfus'un davranışları suçunun belirtisi olarak algılandı.

Farklı kültürlerdeki insanların, farklı davranışları kabul edilebilir olarak gördüklerini unutmayın. Bunlara *sergileme kuralları* adı verilir. Bazı kültürlerde insanlar daha az gülümsemek ya da daha fazla dokunmak için şartlandırılırlar. Ya da dilleri ses tonunu daha fazla vurgulamayı içerir. Her zaman insanların kültürel geçmişlerini göz önünde bulundurun ve ipuçlarını buna göre yorumlayın.

Alıştırmaların bir parçası olarak kendinizi de gözlemleyin. Ne zaman ya da ne sıklıkta sahte bir gülüş takındığınızı, gerginliğinizin sesinizde, parmaklarınızı masaya vuruşunuzda, saçınızla oynayışınızda, dudaklarınızın titremesinde sergilendiğine dikkat edin. Kendi sözsüz davranışlarınızı fark etmek başkalarının verdiği sinyallere daha duyarlı ve uyanık olmanızı sağlayacaktır. Herhangi bir ipucuna bağlı olan duyguları daha rahatça hayal edebileceksiniz. Ayrıca kendi sözsüz davranışlarınızı kont-

rol altına almak, en doğru sosyal rolü oynamak (bu bölümün son kısmına bakın) için çok değerlidir.

Son olarak gözlemleme yeteneklerinizi geliştirdikçe kendinizde ve insanlarla ilişkilerinizde fiziksel bir değişiklik göreceksiniz. Karşınızdakilerin değişen ruhsal durumlarına gittikçe daha duyarlı olacak, hatta onların duygularını kendi içinizde hissetmeyi bekleyeceksiniz. Yeterince ileri gidince tıpkı Milton Erickson'da olduğu gibi bu güçler sizin neredeyse medyum gibi görünmenize yol açacaktır.

Şifre Çözme Anahtarları

İnsanların genellikle dünyaya en iyi görünümlerini sunmaya çalıştıklarını unutmayın. Bu, olası düşmanca duygularını, güç ve üstünlük arzularını, kendini zorla kabul ettirme girişimlerini ve özgüvensizliklerini sakladıkları anlamına gelir. Duygularını saklamak ve sizi gerçeklerden uzak tutmak için gerekli sözcükleri kullanacaklardır, çünkü insanların sözcüklere takıldıklarını bilirler. İnsanların dostça olarak algıladığı belirli ifadeleri kolayca yüzlerine yerleştireceklerdir. Sizin göreviniz bu akıl dağıtıcılığın ardını görmek, otomatik olarak sızan ve maskenin ardındaki gerçek duyguları ortaya çıkaran belirtilerin farkına varmaktır. Gözlemleyip saptayacağınız en önemli üç ipucu kategorisi vardır: *hoşlanmama-hoşlanma, baskınlık-itaat* ve *aldatmaca.*

Hoşlanmama-hoşlanma ipuçları: Şu senaryoyu bir düşünün: Gruptaki bir kişi belki kıskançlık ya da güvenmeme nedeniyle sizden hoşlanmıyor ama takım oyuncusu olmadığı ortaya çıkacağı ya da kötü biri gibi görüneceği için grup ortamında bunu açıkça belirtmiyor. Böylece size gülümsüyorlar, sohbet ediyorlar ve hatta fikirlerinizi destekler gibi görünüyorlar. Ara sıra bazı şeylerin doğru gitmediğini hissediyorsunuz ama belirtiler çok belirsiz olduğundan, sundukları görünüme dikkat ederken bunları unutuyorsunuz. Ve birdenbire sizi engelliyorlar ya da çirkin bir tutum sergiliyorlar. Maske çıkıyor. Ödediğiniz bedel yalnızca iş ya da özel yaşamınızdaki zorluklar değildir ve duygusal bedelin etkisi uzun süre kalır.

Şunu anlayın: İnsanların düşmanca ya da direniş gösteren davranışları asla birdenbire ortaya çıkmaz. Harekete geçmeden önce mutlaka işaretleri görülür. Bu kadar güçlü bir duyguyu tamamen bastırmak çok zorlayıcıdır. Sorun yalnızca bizim dikkatsizliğimiz değildir, biz doğal olarak çekişme ya da fikir ayrılığı düşüncesinden hoşlanmayız. Bunu düşünmekten kaçınırız ve insanların bizim tarafımızda ya da tarafsız olduklarını varsayarız. Çoğunlukla öteki kişide bir terslik olduğunu *hissederiz* ama bu hissi göz ardı ederiz. Sezgisel yanıtlarımıza güvenmeyi ve kanıtları daha yakından incelememizi gerektiren işaretleri aramayı öğrenmeliyiz.

İnsanlar sizden hoşlanmıyorsa ya da düşmanca duygular besliyorsa bu hislerini beden diliyle açıkça belli ederler. Söylediğiniz bir söze karşılık gözlerin kısılması, dik dik bakma, görünmez olana kadar dudakların büzülmesi, boynun gerilmesi, konuşmayı sürdürürken bedenin ya da ayakların öte yana çevrilmesi, siz bir yorum yaparken kolların kavuşturulması ve bedeni kaplayan gerginlik bunun belirtileri arasındadır. Esas sorun ise kişinin hoşnutsuzluğu gizleyemeyeceği kadar güçlenmedikçe sizin bu işaretleri görememenizdir. Mikro ifade değişikliklerini ve diğer belli belirsiz işaretleri arama konusunda kendinizi eğitmelisiniz.

Mikro ifadeler, psikologlar arasında yeni bir keşiftir, film aracılığıyla varlıklarını belgeleyebilmişlerdir. Bu mikro ifadeler bir saniyeden daha kısa sürer ve iki tipi vardır: Birincisi kişiler olumsuz bir duygunun farkına varıp bunu bastırmak isterler ama bir saniyeden kısa bir sürede bu duygu dışarı sızar. Ikincisi düşmanca duygularının farkında değildirler ama bu duygular kendini yüz ya da bedende minik kıvılcımlar biçiminde gösterir. Bunlar, bir anda yok olan dik bakışlar, yüz kaslarının gerilmesi, dudakların büzülmesi, kaşların çatılması, küçümseme ifadesi ya da gözlerin aşağıya indirilip horgörü bakışının başlaması gibi ifadelerdir. Bu olgunun farkında olunca bu ifadeleri arayabiliriz. Yüz kaslarını tümüyle kontrol altına almak ve belirtileri tam zamanında bastırmak neredeyse olanaksızdır, bu yüzden ne kadar sık karşılaştığınıza çok şaşıracaksınız. Rahat ve dikkatli olmalısınız,

açıkça onları aramamalı ama gözünüzün ucuyla yakalamalısınız. Bu ifadeler dikkatinizi çektikçe yakalamanız kolaylaşacaktır.

Belirsiz olduğu halde birkaç saniye sürüp gerginlik ve soğukluğu belirten ifadeler de aynı şekilde açıktır. Örneğin hakkınızda olumsuz fikirleri olan bir kişiye ters bir açıdan yaklaşırsanız, sevimlilik maskesini takmasına zaman bulamadan hoşnutsuzluk işaretlerini görebilirsiniz. Sizi gördüklerine sevinmediklerini bir iki saniyeliğine belli ederler. Ya da siz güçlü bir fikir ifade ederken gözlerini devirirler ve çabucak bir gülümsemeyle bunu örtmeye çabalarlar.

Ani sessizlikler çok şey anlatır. Kıskançlık ya da hoşnutsuzluğu tetikleyen bir şey söylediğiniz zaman kendilerine hâkim olamayıp sessizleşirler ve derin düşüncelere dalarlar. İçten içe hiddetlenirken bir gülümsemeyle bunu gizlemeye çalışırlar. Yalın bir çekingenlik ya da söyleyecek bir şey bulamamanın aksine, irkilmenin kesin belirtilerini görürsünüz. Böyle bir durumda kesin bir sonuca ulaşmadan önce bunu birkaç kez fark etmiş olmanız en iyisidir.

İnsanlar çoğunlukla karışık sinyallerle kendilerini ele verirler. Dikkatinizi dağıtmak için olumlu bir şey söylerken açıkça görülen olumsuz beden dili sergilerler. Bu onlara sürekli sevimli davranma gerginliğinden kurtulma rahatlığını verir. Söylediklerine odaklanacağınıza ve yüzlerinin buruşmasını ya da çarpık gülüşlerini fark etmeyeceğinize bahse girerler. Tam tersi yapıya dikkat edin. Biri size alaycı ya da iğneleyici bir şey söyler ama bir yandan da iyi niyetli olduğunu belirtmek istercesine gülümser ya da şakacı bir ses tonuyla konuşur. Aynı şekilde karşılık vermemek terbiyesizlik olacaktır. Ama aynı olgu birkaç kez yinelenirse beden dili yerine sözcüklere dikkat etmelisiniz. Düşmanlıklarını ifade etmenin baskılanmış yolu budur. Gözleri ışıldamadan sizi öven ya da iltifat eden kişilere dikkat edin. Gizli kıskançlığın işareti olabilir.

Stendhal'in *Parma Manastırı* adlı romanında, Kont Mosca çaresizce âşık olduğu metresiyle ilgili, kendisini kıskandıracak şeylerin yazılı olduğu imzasız bir mektup alır. Mektubu kimin

yollamış olabileceğini düşünürken aynı gün Parma Prensi'yle yaptığı konuşmayı anımsar. Prens gücün verdiği zevkin aşkın verdiği zevkin yanında soluk kaldığını söylerken gözlerinde kötü bir pırıltı ve dudaklarında belirsiz bir gülümseme vardır. Sözcükler genel olarak aşk hakkındadır ama bakışları ona yönelmiş gibidir. Kont Mosca bu belirtilerden mektubu prensin yolladığı sonucuna doğru olarak ulaşır; Prens yaptıklarının haince keyfini iyi saklayamamış ve dışarı sızdırmıştır. Bu, karışık sinyallerin bir çeşitlemesidir. İnsanlar genel bir konu hakkında görece güçlü sözler söylerler ama belirsiz bakışlarla sizi işaret ederler.

Düşmanlığın şifresini çözmenin iyi bir ölçütü insanların size ve başkalarına karşı sergiledikleri beden dillerini kıyaslamaktır. Ötekilere daha sıcak ve dostça yaklaşırken sizin yanınızda kibar bir maske takabilirler. Siz konuşurken kısacık sabırsızlık ve öfke parlamaları göstermekten kendilerini alamazlar. Ayrıca insanların sarhoş, uykulu, hüsrana uğramış, kızgın ya da stres altında oldukları zaman gerçek duygularını, özellikle düşmanlıklarını daha fazla ortaya çıkardıklarını unutmayın. Daha sonraları bir an için kendinde değilmişler gibi bunlara bahane uyduracaklardır ama aslında her zamankinden daha fazla kendindedirler.

Bu belirtileri ararken en iyi yollardan biri test yapmak, hatta tuzaklar kurmaktır. Kral XIV. Louis bu yöntemin ustasıydı. Versailles Sarayı'nda onun mutlak otoritesine karşı düşmanlık ve kırgınlık duygularına kapılmış kalabalık bir soylu grubuyla birlikteydi. Ama Versailles'ın uygar dünyasında hepsinin başarılı birer aktör olması, özellikle krala karşı duygularını gizlemesi gerekiyordu. Yine de Louis'nin onları test etme yöntemleri vardı. Hiçbir uyarı olmadan birdenbire aralarında beliriverir ve yüz ifadelerini incelerdi. Bir soylunun ailesiyle birlikte Versailles Sarayı'na taşınmasını isterken bunun pahalı ve sevimsiz bir iş olacağını da bilirdi. Yüzlerinde ya da seslerindeki sıkıntı belirtilerini dikkatle gözlemlerdi. Onların müttefiki olan başka bir saray mensubu hakkında olumsuz bir şey söyleyip tepkilerini ölçerdi. Huzursuzluğun yeterli belirtisi gizli düşmanlığa işaret ediyordu.

Birinin sizi kıskandığından kuşkulanıyorsanız, övünüyormuş gibi görünmeden kendi hakkınızdaki en son iyi haberden söz edin. Yüzündeki hayal kırıklığının mikro ifadesini araştırın. Benzer testlerle gizli öfke ve kırgınlıkları ararken insanların hemen bastıramadığı yanıtlar elde edeceksiniz. Genel olarak insanlar sizi daha fazla, daha az görmek ya da umursamaz davranmak isteyeceklerdir. Bu üç durum arasında bocalarlar ama içlerinden birine doğru giderler. E-posta ve mesajlarınıza ne kadar çabuk yanıt verdikleri, sizi ilk gördükleri andaki beden dilleri ve yanınızdaki ses tonları bunu belirtecektir.

Düşmanlığı ve olumsuz duyguları erkenden fark etmek, stratejik seçeneklerinizi artırması ve manevra alanı yaratması açısından çok değerlidir. İnsanlara tuzak kurup düşmanlıklarını kasıtlı olarak dürterseniz, onları uzun vadede utanacakları bazı saldırganca davranışlara doğru itersiniz. Sizden hoşlanmamalarını etkisizleştirmek için iki kat fazla çabalar, hatta saldırgan bir çekicilikle onları kazanabilirsiniz. Ya da aranıza mesafe koyar, onları işe almazsınız, işten kovarsınız, onlarla etkileşime girmeyi reddedersiniz. Sonunda beklenmedik çatışmalar ve baltalama girişimlerinden sakınıp yolunuzu düzgünleştirmiş olursunuz.

Madalyonun öbür yüzünde, genellikle olumlu duygularımızı başkalarından gizlemek gereksinimi pek duymayız ama yine de özellikle iş ortamında ya da flört ederken çok belirgin neşe ve çekicilik belirtilerini yansıtmaktan hoşlanmayız. Insanlar çoğunlukla daha serinkanlı bir sosyal görünüm sergilemeyi yeğlerler. Yani büyünüzün etkisinde kalanları saptayabilmenin de değeri yüksektir.

Paul Ekman, E. H. Hess ve diğer psikologların yüz ifadesi ipuçları araştırmalarına göre, size karşı olumlu duygu besleyenlerin yüz kaslarında, özellikle alın ve dudaklarının çevresinde, belirgin rahatlama işaretleri görünür. Dudakları tümüyle ortaya çıkar ve gözlerinin çevresi genişler. Bunlar rahatlama ve açık olmanın istemsiz ifadeleridir. Eğer duygular örneğin âşık olmak gibi daha yoğunsa yüzümüze kan gelir, yüz hatlarımız canlanır. Bu heyecanlı durumun bir parçası olarak gözbebekleri büyür ve

bu otomatik yanıtla gözlere daha fazla ışık girer. Kişinin rahat olduğunun ve gördüğünden hoşlandığının kesin bir belirtisidir. Gözbebekleri büyürken kaşlar havaya kalkar, bu da gözlerin daha büyük görünmesini sağlar. Karşınızdakilerin gözlerinin içine dikkatle bakmak açık bir cinsel çağrışım taşıdığından kimsenin gözbebeklerine dikkat etmeyiz. Gözlerin büyüdüğünü fark ettiğimiz anda gözbebeklerine kaçamak bir bakış atmaya kendimizi alıştırmalıyız.

Bu alandaki yeteneklerinizi geliştirirken, sahte ve gerçek gülümsemeler arasındaki farkı görmeyi de öğrenmelisiniz. Olumsuz duygularımızı gizlerken çoğunlukla sahte bir gülüş takınırız çünkü bu hem çok kolaydır hem de insanlar genellikle gülümsemelerin farklılıklarına dikkat etmezler. Gerçek gülümsemeye daha seyrek rastlandığından bunu nasıl tanıyacağınızı bilmelisiniz. Gerçek gülümseme gözlerin çevresindeki kasları etkiler, gözleri büyütür, kazayaklarını ortaya çıkarır. Ayrıca yanaklar yukarı doğru çekilir. Gözlerde ve yanaklarda belirgin bir değişim olmadan gerçek gülümseme olmaz. Bazıları gerçekten gülümsüyormuş izlenimi vermek için dudaklarına çok geniş bir gülüş yerleştirip gözlerinin görüntüsünü kısmen değiştirir. Yani fiziksel işaretlerin yanı sıra bağlama da bakmalısınız. Gerçek gülümseme bir hareket ya da sözden yola çıkarak bir anda oluşur. Bu durumda bu gülümseme koşullarla bağlantılı mı? Söylenenlerle bağlantısız mı? Acaba o kişi sizi etkilemeye mi çalışıyor, yoksa aklında bazı stratejik hedefler mi var? Gülümsemenin zamanı biraz yanlış değil mi?

Belki de olumlu duyguların en belirgin işareti sestir. Yüzü kontrol etmek bizim için daha kolaydır, bu amaçla aynaya bakabiliriz. Ama eğer profesyonel bir aktör değilsek sesimizi bilinçli olarak yumuşatmamız çok zordur. İnsanlar sizinle konuşmak için heyecana kapılınca ses tonları yükselir, bu duygusal uyanışa işaret eder. Bir satıcının yapay sıcaklığının aksine konuşan kişi gergin olsa bile, ses tonu sıcak ve doğal olacaktır. Bazılarının gülme sesine benzettiği memnuniyet mırıltısını fark edebilirsiniz. Gerginlik ve kararsızlığın olmadığını algılarsınız. Sohbet boyunca

eşit bir şakalaşma düzeyi vardır, konuşma hızlanarak yakınlığın yükseldiğine işaret eder. Canlı ve mutlu bir ses aynı ruh halini bize bulaştırır ve benzer bir karşılık elde eder. Bunu hissettiğimiz zaman anlarız ama çoğunlukla bu duyguları göz ardı ederiz ve dostça sözcüklere ya da satış konuşmasına yoğunlaşırız.

Son olarak insanları etkileme ve baştan çıkarma girişimlerinizde sözsüz ipuçlarını gözlemlemek esastır. Karşınızdaki kişinin hangi dereceye kadar büyülendiğini ölçmenin en iyi yoludur. İnsanlar yanınızda kendini rahat hissedince yaklaşırlar, size doğru eğilirler, kollarını kavuşturmazlar ya da gergin görünmezler. Bir konuşma yaparken ya da bir hikâye anlatırken, başlarını sallamaları, dikkatli bakışları ve gerçek gülümsemeleri söylediklerinizle hemfikir olduklarını ve dirençlerini yitirdiklerini gösterir. Aralarında daha fazla bakışırlar. Belki de en iyi ve en heyecan verici işaret eşzamanlılıktır, yani karşınızdaki kişinin bilinçaltından ayna gibi sizi yansıtmasıdır. Aynı yönde bacak bacak üstüne atarlar, başları benzer biçimde eğilir, bir gülüş başka bir gülüşü getirir. Milton Erickson'ın keşfettiği gibi eşzamanlılığın en derin düzeyinde, soluk almanın aynı ritimde olduğunu ve bazen eşzamanlı bir öpücükle biteceğini görürsünüz.

Etkinizi gösteren bu değişiklikleri gözlemledikten sonra, olumlu ipuçları vererek ortaya çıkmalarını sağlamak için de kendinizi eğitebilirsiniz. Ağır ağır ayağa kalkabilir, karşınızdakine yaklaşabilir, açık olmanın belirsiz işaretlerini ortaya çıkarabilirsiniz. Başkaları konuşurken başınızı sallarsınız ve gülümsersiniz. Onların davranışlarını ve soluk alma modellerini yansıtırsınız. Bunu yaparken, duygusal bulaşma işaretlerini izlersiniz ve ancak direnişin yavaş yavaş dağılmasından sonra biraz daha ileri gidersiniz.

Sizi daha fazla kontrol altına almak için adeta size âşık oluyormuş gibi tüm olumlu ipuçlarını taklit eden uzman baştan çıkarıcıların yanında, çok az kişinin bunca duyguyu doğal olarak erkenden ortaya çıkardığını unutmayın. Eğer onlar üzerindeki varsayılan etkiniz biraz acele ve belki de biraz zoraki olmuşsa, onlara yavaşlamalarını söyleyin ve hayal kırıklığının mikro ifadelerini bulmak için gözlem yapın.

Baskınlık-itaat ipuçları: Bu gezegendeki en karmaşık sosyal hayvanlar olarak biz; konum, para ve güce dayalı hiyerarşiler kurarız. Bu hiyerarşilerin farkında oluruz ama görece güç konumlarından söz etmekten hoşlanmayız ve başkaları da kendi üstün statülerinden söz edince genellikle huzursuz oluruz. Bunun yerine baskınlık ya da zayıflık işaretleri daha çok sözsüz iletişimle ifade edilir. Bu iletişim tarzı bize diğer primatlardan, özellikle şempanzelerden miras kaldı. Şempanzeler sosyal statüde birinin konumunu belirtmek için çok ayrıntılı sinyaller kullanırlar. Üstün sosyal konumda olmanın insanlara beden dilleriyle dışarı vurdukları bir özgüven kazandırdığını aklınızdan çıkarmayın. Bazıları güç konumuna erişmeden önce bu özgüveni hisseder ve başkaları da onlara yakınlaşınca kendini gerçekleştiren kehanet durumuna gelir. Çok hırslı olanlar bu ipuçlarını taklit etmeyi denerler ama bunun çok iyi yapılması şarttır. Sahte özgüven çok iticidir.

Güven duygusu genellikle yüze yansıyan daha fazla rahatlama hissi ve daha fazla hareket özgürlüğüyle birlikte gelir. Güçlü olanlar başkalarına daha fazla bakmalarına izinli olduklarını hissederler ve istedikleriyle göz teması kurarlar. Göz kapakları ciddiyet ve yetkinlik belirtisi olarak daha kapalıdır. Can sıkıntısını ya da rahatsızlığı daha açıkça gösterirler. Sık gülümseme özgüvensizliğin belirtisi olduğundan çok seyrek gülümserler. İnsanlara dokunmaya hakları olduğunu düşünüp, dostça karşılarındakilerin sırtına ya da koluna vururlar. Bir toplantıda daha fazla yer kaplarlar ve çevrelerinde boşluk yaratırlar. Dik dururlar, hareketleri rahat ve gevşektir. Daha da önemlisi başkaları onların tarz ve davranışlarını taklit etmeye kendini zorunlu hissederler. Lider, grubun üzerine belli belirsiz yollarla bir çeşit sözsüz iletişim dayatır. İnsanların liderlerin yalnızca fikirlerini değil sakin ya da coşkun enerjilerini taklit ettiklerini de fark edersiniz.

Alfa erkekler sıralamadaki üstün konumlarını çeşitli yollarla belirtirler. Ötekilerden daha hızlı konuşurlar, başkalarının sözünü kesmeye ve sohbetin akışını yönlendirmeye hakları olduğuna inanırlar. Tokalaşmaları aşırı canlı, neredeyse elinizi ezecek gibi-

dir. Bir büroya girerken emin adımlarla daha uzun boyluymuş gibi yürürler ve astlarının arkalarından gelmelerini isterler. Bir hayvanat bahçesinde şempanzeleri izlerken alfa erkeğin benzer davranışlarını görürsünüz.

Lider konumundaki kadınlar için, sıcak ama ciddi, sakin bir özgüven ifadesi en iyisidir. Belki en iyi örnek Alman Şansölyesi Angela Merkel'dir. Sıradan erkek politikacılardan daha seyrek gülümser ama gülümsemeleri çok anlamlıdır. Asla sahte gibi görünmez. Başkalarını dikkatle dinlerken yüz ifadesi değişmez. Ötekilerin daha fazla konuşmasını sağlar ama yine de konuşmanın yönünün denetimini elinde tutar. Kendini göstermek için kimsenin sözünü kesmez. Herhangi birine saldıracağı zaman tehdit edici sözcükler sarf etmek yerine can sıkıntısı, soğukluk ya da horgörü ifadeleri takınır. Rusya devlet başkanı Vladimir Putin, Merkel'in bir kez ısırıldığından köpeklerden korktuğunu bildiği için bir toplantıya evcil köpeğini getirip gözünü korkutmak istemişti ama Merkel gözle görülür derecede gerginleşmiş, derhal kendini toplamış ve dinginlikle gözlerinin içine bakmıştı. Oynadığı oyunun üzerinde durmayıp Putin'e oranla bir üst konuma geçmişti. Kıyaslamada Putin daha çocukça ve önemsiz kalmıştı. Merkel'in tarzı alfa erkek beden duruşlarını içermiyor. Daha dingin ama son derece güçlü.

Kadınlar liderlik konumuna daha fazla geldikçe, otoritenin daha az göze batan belirtisi, uzun zamandır güçle bağlantılı gördüğümüz baskınlık ipuçlarının bazılarını algılamamızı değiştirebilir.

Grubunuzda güç konumundakilerin baskınlık ipuçlarını ve bunların yokluğunu gözlemlemek önemlidir. Sözsüz ipuçlarında gerginlik ve kararsızlık sergileyen liderler çoğunlukla güçlerinden emin değildirler ve tehdit altında olduklarını hissederler. Kaygı ve özgüvensizlik belirtilerini saptamak çoğunlukla kolaydır. Uzun sessizliklerle daha duraksayarak konuşurlar. Ses tonları yükselir ve orada kalır. Bakışlarını kaçırırlar, göz hareketlerini kontrol ederler ama gözlerini çok sık kırparlar. Yüzlerine zoraki gülümsemeler yerleştirirler ve sinirli bir tavırla gülerler. Başka-

larına dokunma hakkı yerine sakinleştirici davranış olan bilinen biçimde kendilerine dokunurlar. Sinirlerini yatıştırmak için saçlarına, boyunlarına, alınlarına dokunurlar. Ozgüvensizliklerini gizlemeye çabalayanlar konuşurken çok yüksek sesle kendilerini göstermek isterler. Bunu yaparken de açık gözleriyle sinirli biçimde çevrelerine bakarlar. Kaygı belirtisi olarak elleri ve bedenleri olağandışı hareketsiz kalırken çok canlı biçimde konuşurlar. Kaçınılmaz biçimde karışık sinyaller verirler ve siz altında yatan özgüvensizliği belirtenlere daha fazla dikkat etmelisiniz.

Fransa Devlet Başkanı Nicolas Sarkozy (2007-2012) varlığını beden diliyle göstermekten hoşlanırdı. İnsanların sırtlarına vurur, nerede duracaklarına karar verir, bakışlarıyla onları durdurur, sözlerini keser ve genelde odaya hâkim olmaya çalışırdı. Euro krizi sürecindeki bir toplantıda onun her zamanki baskınlık davranışını gören Şansöyle Merkel, bir ayağının hiç durmadan kıpırdadığını fark etmişti. Sarkozy'nin aşırı iddiacı tarzı başkalarının aklını özgüvensizliğinden uzak tutmaya yönelikti. Merkel bu değerli bilgiyi rahatça kullanabilirdi.

İnsanların davranışları çoğu zaman baskınlık ve itaat ipuçları içerir. Örneğin ister gerçek ister hayali olsun üstünlüklerini sergilemek isteyenler genelde geç gelirler. Dakik olmak zorunluluğu hissetmezler. Ayrıca sohbet biçimleri de insanların işgal ettiklerini hissettikleri görece konumu ortaya çıkarır. Örneğin kendini baskın görenler, iddiacılık aracı olarak daha çok konuşurlar, sık sık başkalarının sözünü keserler. Bir tartışma kişiselleşince noktalama diye bilinen davranışa yönelirler; ilişki modelinin açıkça görülen bir parçası olsa bile, öteki tarafta bunu başlatan bir davranış bulurlar. Ses tonları ve delici bakışlarıyla kimin suçlanacağı konusundaki yorumlarını bildirirler. Bir çifti uzaktan gözlemlerseniz, birinin daima baskın konumda olduğunu görürsünüz. O çiftle konuşursanız, baskın kişi sizinle göz teması kurar ama partneriyle kurmaz ve partnerinin söylediklerini yarım kulakla dinliyor gibi görünür. Özellikle zoraki gülümseme diye tanımladığımız ifadeler de üstünlük belirtisinin ipuçları olabilir. Bu gülümseme birinin söylediklerine yanıt olarak ortaya çıkar,

yüz kaslarını sıkar ve kendisinden aşağı gördüğü halde dostça davranıyormuş görüntüsü vermek için kullanarak ironi ve küçümsemeye işaret eder.

Bir ilişkide baskınlığı göstermenin çok belirsiz bir sözel iletişim aracı *semptomlarla* ortaya çıkar. Partnerlerden birinde birdenbire baş ağrıları ya da başka bir rahatsızlık oluşur, fazla içki içmeye başlar ya da olumsuz bir davranış modeli sergiler. Bu durum karşı tarafı onun kuralıyla oynamaya, zayıflıklarıyla ilgilenmeye zorlar. Bu, güç sahibi olmak için anlayışın kasıtlı kullanılmasıdır ve son derece etkilidir.

Bu ipuçlarından edindiğiniz bilgileri insanların özgüven düzeylerini ölçmek ve buna uygun davranmak için çok değerli araçlar olarak kullanın. Sözsüz yollarla ortaya çıkan özgüvensizlikleri olan liderlerin bu duyguları üzerinde oynayıp güç kazanabilirsiniz ama çoğunlukla böyle tiplere fazla bağlanmamak en iyisidir çünkü zaman içinde kötü durumda kalabilir ve sizi de kendileriyle birlikte aşağıya çekebilirler. Lider olmadıkları halde kendilerini öyle göstermek isteyenlere karşı yanıtınız onların kişilik tiplerine dayanmalıdır. Özinançla ve kader duygusuyla dolu olarak yükselen yıldız durumundaysalar onlarla birlikte yükselmeyi denemek akıllıca olur. Onları saran olumlu enerjiden bu tipleri saptayabilirsiniz. Öte yandan eğer onlar yalnızca kibirli ve önemsiz despotlarsa uzak durmak için elinizden geleni yapmalısınız çünkü bu tipler karşılığında hiçbir şey vermeden başkalarını destekler gibi görünmekte ustadırlar.

Kandırma ipuçları: Biz insanlar yapı olarak oldukça kolay kandırılırız. Belirli şeylere; karşılıksız bir şeyler elde etmeye, yeni bir hileyle sağlığımıza kavuşmaya, hatta ölümü bile atlatmaya, çoğu insanın özünde iyi ve güvenilir olduğuna *inanmak isteriz.* Düzenbazlar ve manipülatörler bu eğilimle beslenirler. Daha az kandırılabilir olmak türümüzün geleceği için son derece yararlı olacaktır ama insan doğasını değiştiremeyiz. Bunun yerine yapacağımız en iyi şey aldatma girişiminin apaçık işaretlerini fark etmek ve kanıtları incelerken kuşkulu olmayı sürdürmektir.

En açık ve yaygın işaret insanların aşırı canlı bir görünüm sergilemeleridir. Bol bol gülümsedikleri, dostça davrandıkları ve hatta eğlendirici oldukları zaman onlardan çekinmemiz ve onların etkilerine karşı direncimizi biraz olsun artırmamız kaçınılmazdır. Lyndon Johnson bir senatörün gözünü boyamak isteyince fiziksel varlığıyla daha ileri gider, onu tuvalette kapana kıstırır, birkaç açık saçık espri yapar, kollarına dokunur, aşırı derecede içten görünür ve elinden gelen en büyük gülüşü yüzüne yerleştirirdi. Aynı şekilde bir şeyi gizlemeye çalışanlar da aşırı coşkulu, doğrucu ve geveze olmaya yatkındırlar. İkna etme önyargısı (birinci bölüme bakınız) üzerine oynarlar; herhangi bir şeyi hevesle söylersem ya da yadsırsam ve kurban havası takınırsam benden kuşkulanmaları zor olacaktır. Aşırı iknayı gerçek olarak kabul etme eğilimimiz vardır. Daha doğrusu insanlar fikirlerini abartılı bir enerjiyle açıklamaya ya da yoğun bir inkâr düzeyiyle kendilerini savunmaya başlayınca derhal antenlerinizi açmalısınız.

Aldatıcı kişi, hem örtme hem de yumuşak satış olgusunda sizi gerçeklerden uzak tutmaya çalışıyordur. Canlı bir yüz ve hareketler, aşırı coşku ve gerçek dostluktan da kaynaklanabilir ama iyi tanımadığınız ya da gizleyecek bir şeyi olan bir kişi böyle davranırsa tetikte olmalısınız. Bundan sonra kuşkularınızı haklı çıkaracak sözsüz işaretleri aramalısınız.

Aldatıcıların yüzlerinin ya da bedenlerinin bir bölümünün dikkatinizi çekmek için daha dışavurumcu olduğunu fark edeceksiniz. Çoğunlukla geniş gülüşler ve değişen ifadelerle ağızlarının çevresi bunu gösterecektir. İnsanların bedenlerinde en kolay değiştireceği ve canlı bir etki yaratacağı bölge burasıdır. Ama el ve kolların abartılı hareketleri de görülebilir. Ne var ki, tüm kaslarını kontrol edemediklerinden bedenlerinin başka bölgelerinde gerginlik ve kaygı hissetmeniz işin anahtarıdır. Büyük bir gülümseme ortaya çıkarken gözleri minik hareketlerle gergin, bedenleri olağandışı hareketsiz olabilir ya da eğer gözleri sempatinizi kazanmak için sizi kandırmaya çalışıyorsa dudakları hafifçe titreyebilir. Bunlar bedeninin bir bölümünü denetlemek için çok fazla çaba harcadığını gösteren yapay davranış belirtisidir.

Gerçek kurnaz aldatıcılar bazen tam ters bir izlenim yaratmaya çalışırlar. Eğer bir suçu örtbas ediyorlarsa son derece ciddi ve yetkin bir görünümün ardına gizlerler ve yüzleri olağandışı hareketsizleşir. Yüksek sesle inkâr etmek yerine olaylar zinciri konusunda kolayca akla yatkın bir açıklama yaparken bunu onaylayan "kanıtları" da sıralarlar. Çizdikleri gerçeklik tablosu neredeyse kusursuzdur. Eğer sizden para ya da destek istiyorlarsa son derece yetkin profesyonel pozu takınırlar, rakamlar ve istatistikler sayarak neredeyse sıkıcı olurlar. Sahtekârlar bu görünümü sık sık kullanırlar. Tanınmış sahtekâr Victor Lustig tekdüze konuşarak kurbanlarını uyutur, kendini senetler ve tahviller konusunda sıkıcı bir uzman ya da bir bürokrat gibi tanıtırdı. Bernie Madoff yumuşak başlı gibi göründüğünden kimse onun böylesine küstahça bir sahtekârlık yapabileceğinden kuşkulanmamıştı.

Dikkati çekecek tarafı çok az olduğundan bu aldatma biçimini görmek daha zordur. Ama bir kez daha siz yapay izlenimleri arıyor olacaksınız. Gerçekler asla bu kadar yerinde ve kusursuz olmaz. Gerçek olaylar ani, rasgele müdahaleler ve kazalar içerir. Gerçeklik karışıktır ve parçaları çok seyrek kusursuzca birbirine uyar. Watergate skandalını örtbas etme olgusundaki hata buydu ve kuşku uyandırmıştı. Açıklama ya da tuzak biraz fazla düzgün ya da profesyonelceyse kuşkuculuğunuzu tetiklemelidir. Olaya öte yandan bakan, Dostoyevski'nin *Budala* adlı romanındaki bir karakter, "Yalan söylerken beceriyle pek olağan olmayan bir şey, tuhaf bir şey, hani bilirsiniz işte, hiç olmamış bir şey ilave ederseniz yalan çok daha fazla makul gibi gelir," diye öğütlemişti.

İnsanların sizi gerçeklerden uzak tutmaya çalıştığından kuşkulandığınızda, hemen onlarla yüzleşmek yerine söyledikleri ya da yaptıklarına ilgi gösteriyormuş gibi davranıp devam etmeleri için cesaretlendirmeniz en iyisidir. Daha fazla konuşmalarını, gerginlik ve entrikalarının daha fazla belirtisini göstermelerini sağlayın. En doğru anda onları huzursuz edecek, bildiğinizi belirtecek bir soru ya da yorumla şaşırtmalısınız. Böyle anlarda sergiledikleri mikro ifadelere ve beden dillerine dikkat edin. Eğer gerçekten aldatıyorlarsa bunu sindirirken donmuş bir yanıt ve-

recekler ve altında yatan kaygıyı gizlemeye çabalayacaklardır. Aynı adlı televizyon dizisindeki Komiser Colombo'nun en sevdiği strateji buydu, sanki başkası yapmış gibi kanıtları değiştirmeye çalışan suçlularla yüzleşirken son derece dostça ve zararsız gibi davranır ama birdenbire huzursuz edici bir soru sorar ve yüzlerine, bedenlerine büyük bir dikkatle bakardı.

En deneyimli aldatıcıların maskesini indirmenin en iyi yolu sözcüklere hangi sözsüz ipuçlarıyla vurgu yaptıklarını saptamaktır. İnsanların bunu bilinçli olarak yapması çok zordur. Vurgulama yükselen sesle, iddiacı tonla, güçlü el hareketleriyle, kalkık kaşlarla ve irileşen gözlerle kendini belli eder. Ayrıca biraz öne eğiliriz ya da parmak uçlarında yükseliriz. Duygularla dolup sözlerimize bir ünlem işareti eklemek istediğimiz zaman işte böyle davranırız. Aldatıcıların bunu taklit etmesi zordur. Sesleri ya da beden dilleriyle koydukları vurgu, söyledikleriyle tam olarak ilintili değildir, anın bağlamına uymaz ya da çok geç oluşur. Yumruklarını masaya indirdikleri an bu duyguyu hissettikleri an değildir. Adeta bir etki yaratmak için biraz önce yaparlar. Yansıtmaya çabaladıkları gerçekliğin cilasında bu çatlaklar görülür.

Son olarak aldatmacada her zaman bir skala olduğunu aklınızdan çıkarmayın. Skalanın altında zararsız beyaz yalanları görürüz. Günlük yaşamda bunlar çeşitli iltifatları kapsar: "Bugün harika görünüyorsun," ya da "Senin senaryonu çok sevdim." Beyaz yalanlar o gün ne yaptığınızı tam olarak insanlara açıklamamayı ya da bazı bilgileri saklamayı içerir çünkü tümüyle şeffaf olmak ve mahremiyeti olmamak rahatsız edicidir. Eğer gülümsemenin gerçekliğini algılarsak aldatmanın bu küçük biçimlerini saptayabiliriz. Ama aslında en iyisi skalanın alt ucunu görmezden gelmektir. Terbiyeli, uygar toplum her zaman dürüst olmayan şeyleri söyleme yeteneğine dayanır. Aldatmanın altdünyasının sürekli farkında olmak, sosyal açıdan çok hasar verici olabilir. Uyanıklığınızı çıtanın yükseldiği ve insanların sizden değerli bir şey elde etmeye çalıştığı durumlara saklayın.

İzlenim Yönetimi Sanatı

Genel olarak *rol oynama* sözcüklerinin olumsuz bir çağrışımı vardır. Bunu sahicilikle kıyaslarız. Gerçekten sahici olan birinin yaşamında rol oynamasına gerek olmadığını, kendisi gibi olması gerektiğine inanırız. Bu kavramın maskelerimizi indirdiğimiz ve özgün niteliklerimizi rahatça sergilediğimiz dostluklarda ve yakın ilişkilerde değeri vardır. Ama profesyonel meslek yaşamımızda biraz daha karmaşıktır. Konu belirli bir iş ya da toplumda oynanacak rol olunca, neyin profesyonelce olduğu hakkında beklentilerimiz vardır. Uçağımızın pilotu birdenbire bir araba satıcısı, araba tamircimiz bir terapist ya da bir profesör bir rock müzisyeni gibi davranmaya başlarsa kendimizi huzursuz hissederiz. Eğer bu gibi insanlar tümüyle oldukları gibi davranıp, maskelerini indirip rollerini oynamayı reddederlerse yetkinliklerini sorgularız.

Diğerlerinden daha sahici gibi gördüğümüz bir politikacı ya da kamuya mal olmuş bir kişi çoğunlukla böyle bir niteliği daha iyi sergiliyor demektir. Alçakgönüllü görünmenin, özel yaşamından söz etmenin ya da biraz kırılganlık içeren bir hikâye anlatmanın "sahici" bir etki yaratacağını bilirler. Onları evlerindeki özel yaşamlarında olduğu gibi görmeyiz. Kamu alanında yaşam, bir maske takmak demektir ve bazen bazıları "sahicilik" maskesi takarlar. Hatta bir hippi ya da bir asi bile kurallarla belirlenmiş pozlar ve dövmelerle bir rol oynuyordur. Her şey doğru görünümü sergilemeye dayandığından, kendi çevrelerindekiler dürüstlüklerini sorgulayacağından ani bir kararla bir takım elbise giyme özgürlükleri yoktur. Kişiliklerini yerleştirmiş ve artık yetkinlikleri sorgulanmayanlar, oynadıkları role bireysel niteliklerini getirmekte daha özgürdürler. Ama bunun da sınırları vardır.

Toplumsal başarımızın buna dayandığını bildiğimiz için çoğumuz bilinçli ya da bilinçsiz olarak rolümüzden beklenenlere sadık kalırız. Bazıları bu oyunu oynamayı reddeder ama sonunda dışlanırlar; sınırlı seçenekleri ve yaşlandıkça azalan özgürlüğü olan dışarıda kalmış rolünü oynamaya zorlanırlar. Bu dinamiği

kabullenmek ve bundan biraz keyif almak en iyisidir. Sunmanız gereken doğru görünümün farkında olduğunuz gibi azami etki için bunu nasıl şekillendireceğinizi de biliyorsunuz. Yaşam sahnesinde kendinizi üstün bir aktöre dönüştürebilir ve sahne ışıkları altındaki varlığınızdan keyif alabilirsiniz.

Aşağıda izlenim yönetim sanatının bazı temelleri açıklanıyor.

Sözsüz ipuçlarında ustalaşın: Belirli ortamlarda insanlar kim olduğumuzu çözmek istediklerinde, yaydığımız sözsüz ipuçlarına daha fazla dikkat ederler. Bu bir iş görüşmesi, bir grup toplantısı ya da halkın önünde bulunmak olabilir. Bunu bilen zeki sosyal göstericiler bu ipuçlarını belirli bir dereceye kadar denetlemesini bilirler ve bilinçli olarak uygun ve olumlu işaretler verirler. Nasıl sevimli görüneceklerini, gerçek gülümsemeler çakacaklarını, kucaklayıcı beden dilini kullanacaklarını ve ilgilendikleri kişileri nasıl yansıtacaklarını bilirler. Baskınlık ipuçlarını bildikleri gibi güven duygusu yaymasını da bilirler. Bazı görünümlerin horgörü ya da çekicilik ileten sözcüklerden daha anlamlı olduğunu bilirler. Kendi sözel olmayan tarzınızı bilirseniz, daha fazla etki için belirli unsurları bilinçli olarak değiştirebilirsiniz.

Metot oyuncusu olun: Metotlu rol oynamak için en uygun duyguları gerekli olduğu anda sergilemeye kendinizi eğitirsiniz. Rolünüz gereği üzgün görünecekseniz, bu duyguyu uyandıran kendi deneyimlerinizi anımsarsınız ya da benzer deneyimleri hayal edersiniz. Önemli nokta kontrolün sizde olmasıdır. Gerçek yaşamda kendimizi böyle bir dereceye kadar eğitmemiz olanaksızdır ama eğer kontrol sizde olmazsa, sürekli bir anda aşırı duygulu davranıp zayıflık ve kendine hâkim olma eksikliği işaretleri verirsiniz. Yapacağınız gösteriye ya da etkinliğe en uygun duyguyu niçin ve nasıl hissetmeniz gerektiğini hayal ederek kendinizi en doğru duygusal havaya bilinçli olarak sokmayı öğrenin. Bir an için kendinizi bu duyguya bırakın ki yüzünüz ve bedeniniz doğal olarak canlansın. Bazen kendinizi gülümsemeye ya da kaşlarınızı çatmaya yönlendirerek bu ifadelerle birlikte giden duyguları deneyimleyebilirsiniz. Duygusallıkta fazla ileri gitme-

meye dikkat ederek en doğal anda daha doğal bir ifadeye geri dönmeye kendinizi eğitmeniz de çok önemlidir.

İzleyicilerinizle uyumlu olun: Gerçi oynadığınız rolün saptadığı belirli parametrelere uyum sağlıyorsunuz ama yine de esnek olmalısınız. Bill Clinton gibi usta bir gösterici bir başkan olarak güven ve güç yansıtması gerektiği gerçeğini asla aklından çıkarmıyordu ama eğer bir grup araba tamircisiyle konuşuyorsa, aksanını ve sözcüklerini izleyicilerine göre seçiyordu ve aynısını bir grup yönetici için de yapıyordu. İzleyici kitlenizi tanıyın ve sözsüz ipuçlarınızı onların tarz ve zevkine göre biçimlendirin.

En uygun ilk izlenimi yaratın: İnsanların ilk izlenimlere dayanarak yargıladığı ve bu yargıları tekrar değerlendirmelerinin ne kadar zor olduğu gösterilmiştir. Bu nedenle bir birey ya da bir grubun önüne ilk kez çıkarken görünümünüze fazlasıyla dikkat etmelisiniz. Sözsüz ipuçlarınızı yumuşatmak ve tarafsız bir görüntü sunmak en iyisidir. Aşırı heyecan özgüvensizlik işareti verir ve insanları kuşkuya düşürebilir. İlk karşılaşmalarda rahat bir gülümseme ve insanların gözlerine bakmak doğal dirençlerini azaltmak açısından harikalar yaratır.

Dramatik etkiler kullanın: Bu durum var olmak-yok olmak sanatında ustalaşmayı kapsar. Eğer varlığınızı çok fazla öne çıkarırsanız, eğer sizi çok sık görürler ve bundan sonra ne yapacağınızı tahmin ederlerse çok çabuk sıkılırlar. Ne zaman ortalıktan kaybolacağınızı bilirseniz, ne sıklıkta onlara gözükeceğinizi düzenlerseniz sizi daha seyrek yerine daha sık görmek istemelerini sağlarsınız. Kendinizi gizemli kılın, bazı belirsiz, çelişkili nitelikler sergileyin. Insanlar hakkınızda her şeyi öğrenmemeliler. Bilgileri geride tutmayı öğrenin. Genel olarak ortaya çıkışınızı ve davranışlarınızı daha az tahmin edilebilir şekle getirin.

Kutsal nitelikler yansıtın: Hangi tarihsel çağda yaşarsak yaşayalım, belirli özellikler daima olumlu olarak görülür ve siz bunları sergilemeyi öğrenmelisiniz. Örneğin ermişlik görünümü asla eski moda olmaz. Bugün aziz gibi görünmek elbette on altıncı yüzyıldan içerik olarak farklıdır ama temelde aynıdır; iyi ve eleştirilemez olarak düşünülenleri somutlaştırıyorsunuz. Çağdaş

dünyada bunun anlamı kendinizi ilerici, son derece hoşgörülü ve açık fikirli olarak tanıtmaktır. Belirli davalara cömertçe katkıda bulunan ve sosyal medyada bunları destekleyen biri olarak görülmek isteyeceksiniz. İçtenlik ve dürüstlük yansıtmak her zaman iyi sonuç verir. Zayıflık ve kırılganlıklarınız hakkında birkaç itiraf işinizi görür. İnsanlar bu duyguları taklit etse bile alçakgönüllük belirtilerini sahici olarak kabul ederler. Ara sıra başınızı eğip alçakgönüllü görünmeyi öğrenin. Eğer yapılacak kirli işler varsa başkalarına yaptırın. Elleriniz temiz olmalı. Makvayelli tarzı lider rolünü asla açıkça oynamayın; bu sadece televizyonda işe yarar. Zirveye ulaşmadan önce bile güçlü olduğunuzu düşünmelerini sağlayan en uygun baskınlık ipuçlarını kullanın. Başarıya ulaşmak alın yazınızmış gibi görünmek, her zaman işe yarayan gizemli bir etkidir.

Bu oyunun ustası eski Roma'nın İmparatoru Augustus (MÖ 63-MS 14) idi. Augustus kendini kıyaslayabileceği iyi bir düşmana sahip olmanın değerini anlamıştı. Bu amaçla iktidar için ilk rakibi Mark Anthony'yi kusursuz bir örnek olarak kullandı. Augustus Roma toplumunda geleneksel olan her şeyle kendini özdeşleştirdi ve hatta evini kentin kurulduğu nokta olduğu varsayılan yerin yakınına inşa ettirdi. Anthony Mısır'da lüks bir yaşam sürüp Kraliçe Cleopatra ile gününü gün ederken Augustus sürekli olarak aralarındaki farklara işaret etti, kendini Roma değerlerinin bedenleşmiş hali olarak gösterdi ve Anthony'nin bunlara ihanet ettiğini bildirdi. Roma'nın dini lideri olunca, iktidar gücünü senatoya ve halka geri vererek alçakgönüllüğünü halka açık bir gösteri gibi sundu. Halktan biriymiş gibi yalın bir yaşam sürdü ve oldukça halk dili Latinceyle konuştu. Bunlar için ona saygı duydular. Elbette hepsi bir gösteriydi. Daha doğrusu zamanının çoğunu Roma kenti dışındaki lüks bir villada geçirdi. Mısır gibi egzotik ülkelerden gelme sayısız metresi vardı. Gücünü paylaşıyormuş gibi görünmesine karşın, denetimin asıl dizgini olan orduyu sımsıkı elinde tuttu. Tiyatroya takıntılı olan Augustus, usta bir gösterici ve maske takıcıydı. Herhalde bunun farkında-

dı çünkü ölüm döşeğindeki son sözleri, "Yaşam denen komedi rolümü yeterince iyi oynadım mı?" oldu.

Şunu unutmayın. Kişilik sözcüğünün İngilizcesi olan *personality* Latincede "maske" anlamını taşıyan *persona* sözcüğünden gelir. Halkın arasında hepimiz maske takarız ve bunun olumlu bir işlevi vardır. Eğer kendimizi olduğumuz gibi sergilersek, aklımızdan geçenleri dürüstçe söylersek neredeyse herkesi kırarız ve gizlenmesi gereken niteliklerimizi ortaya çıkarırız. Bir maskemiz olması, rolümüzü iyi oynamamız bizi insanların çok yakından bakmasından ve uyanacak onca özgüvensizliğin ortaya çıkmasından korur. Daha doğrusu rolünüzü ne kadar iyi oynarsanız daha fazla güç biriktirirsiniz ve böylece garipliklerinizin daha fazlasını ifade etmek özgürlüğüne sahip olursunuz. Eğer bunu yeterince ileri götürürseniz sunduğunuz maske özgün özelliklerinizin çoğuna uyum gösterir ve etkisini yükseltir.

> "Benim için görünmez olan birçok şeyi o kadının üzerinde okumuş gibi görünüyorsunuz." "Görünmeyen değil dikkat çekmeyen Watson. Nereye bakacağını bilmiyordun ve çok önemli olan her şeyi kaçırdın. Giysi kollarının önemine, başparmak tırnaklarının verdiği fikirlere ya da bir çizmenin bağlarından sarkan büyük sorunları fark etmeye seni yaklaştıramıyorum."
>
> —Sir Arthur Conan Doyle, *"Bir Kimlik Vakası"*

4

İnsanların Karakterlerinin Sağlamlığını Belirleyin

Zorlanımlı Davranış Yasası

Birlikte çalışacağınız insanları seçerken şöhretleriyle büyülenmeyin ya da yansıtmaya çabaladıkları yüzeysel imgeye takılmayın. Bunun yerine içlerinin derinliklerine bakmak ve karakterlerini görmek için kendinizi eğitin. İnsanların karakteri erken yıllarında, günlük alışkanlıklarıyla şekillenir. Yaşamlarında belirli davranışları yinelemeye ve olumsuz modellere düşmeye zorlayan şey budur. Bu tip davranış kalıplarına yakından bakın ve insanların herhangi bir şeyi yalnızca bir kez yapmadığını unutmayın. Davranışlarını yinelemeleri kaçınılmazdır. Aksiliklerle başa çıkma yolları, uyum gösterme ve başkalarıyla birlikte çalışma yetenekleri, sabırları ve öğrenme becerileriyle karakterlerinin görece sağlamlığını ölçün. Daima güç belirtileri gösterenlere yaklaşın ve zehirleyici tiplerden kaçının. Kendi zorlanımlı modellerinizi kırabilmek ve kaderinizin kontrolünü elinize almak için kendi karakterinizi baştan sona öğrenin.

Modeller

Howard Hughes Jr. (1905-1976); Houston, Teksas'ta büyürken halaları, amcaları, büyükbabaları ve büyükanneleri için oldukça utangaç ve beceriksiz bir çocuktu. Annesi onu doğururken neredeyse ölüyordu ve sonuç olarak başka çocuğu olmayacaktı, bu

yüzden onun üzerine titriyordu. Hastalığa yakalanmasından sürekli korkuyor, her hareketini izliyor ve onu korumak için elinden geleni yapıyordu. Küçük oğlan, 1909 yılında Sharp-Hughes Tool Şirketi'ni kuran ve ailesine büyük bir servet kazandıran babası Howard Sr.'a hayrandı. Babası çoğu zaman iş gezilerinde olduğundan Howard zamanını annesiyle geçiriyordu. Akrabaları onun ürkek ve aşırı duyarlı olduğunu düşünüyordu; büyüdükçe ebeveynlerine çok bağlı, çok terbiyeli, tatlı dilli bir genç oldu.

1922 yılında otuz dokuz yaşındaki annesi birdenbire ölüverdi. Karısının ölümünü bir türlü atlatamayan babası da iki yıl sonra yaşamını yitirdi. On dokuz yaşındaki Howard yaşamının tüm evrelerini yönetmiş olan, dünyadaki en yakın iki dostunu yitirmişti. Akrabaları bu boşluğu doldurabileceklerine ve delikanlıya ihtiyaç duyduğu rehberliği yapabileceklerine karar verdiler. Ama babasının ölümünü izleyen aylarda daha önce hiç görmedikleri ve kuşkulanmadıkları bir Howard Hughes Jr. ile karşı karşıya kaldılar. Tatlı dilli delikanlı birdenbire kötü davranmaya başladı. Uysal genç artık tam bir asiydi. Akrabalarının öğütlerinin aksine üniversiteye devam etmeyeceğini söylüyordu. Onların tavsiyelerinin hiçbirini yerine getirmeyecekti. Akrabaları ne kadar ısrarcı olursa, o daha da kavgacı oluyordu.

Ailenin serveti genç Howard'a miras kalmıştı ve o artık tamamen bağımsızdı. Bunu da sonuna kadar götürmek istiyordu. Son derece kârlı olan işin denetimini elinde tutmak için akrabalarının Sharp-Hughes Tool Şirketi'ndeki tüm hisselerini satın almaya girişti. Teksas yasalarına göre bu rolü üstlenecek kadar yetkin olduğunu kanıtlayabilirse mahkeme onun yetişkin bir insan olduğunu ilan edecekti. Hughes yerel bir yargıçla dost oldu ve istediği kararı aldı. Artık yaşamını ve şirketi hiçbir müdahale olmadan yürütebilecekti. Akrabaları şaşkınlığa uğradı ve kısa sürede iki taraf da birbiriyle iletişimini yaşamlarının sonuna kadar kesti. Tanıdıkları tatlı delikanlıyı böylesine saldırgan ve asi yapan şey neydi? Bu asla çözemeyeceklerdi bir gizemdi.

Bağımsızlığını ilan ettikten kısa bir süre sonra Howard en yeni iki tutkusunu gerçekleştirmek için Los Angeles'a yerleşti:

film yapımcılığı ve uçak pilotluğu. Her iki ilgi alanında da kendini şımartabilecek kadar parası vardı ve 1927 yılında ikisini birleştirip *Cehennem Melekleri* adında, Birinci Dünya Savaşı'nın pilotlarıyla ilgili yüksek bütçeli, destansı bir film çekmeye başladı. Senaryo için bir yazar ekibi ve bir yönetmenle anlaştı ama yönetmenle kavga edip onu işten kovdu. Ardından işe aldığı yönetmen Luther Reed de havacılık tutkunuydu, projeyle daha yakından ilgilenebilirdi ama Hughes'un sürekli işe karışmasından yorulup istifa etti. Ayrılırken Hughes'a, "Eğer bu kadar iyi biliyorsan, niçin sen yönetmiyorsun?" dedi. Hughes onun önerisini kabullendi ve kendini yönetmen ilan etti.

Azami gerçekliğe ulaşmaya çabalarken bütçe göğe yükselmeye başladı. Hughes yüzlerce set çalışanı ve içlerinden üç tanesinin yangınlı kazalarda öldüğü akrobasi pilotlarıyla filmi çekmeye çabalarken aylar, yıllar geçti. Sayısız çatışma sonunda neredeyse tüm üst düzey görevlileri kovdu ve her şeyle kendisi ilgilenmeye başladı. Çekilen her kare, her açı, her görsel senaryo taslağıyla ilgilendi. Sonunda *Cehennem Melekleri* 1930 yılında gösterime girdi, büyük beğeni kazandı. Hikâyesi berbattı ama uçaklar ve hareketli sahneler seyircileri heyecanlandırdı. Artık Howard Hughes efsanesi doğmuştu. O, sistemle mücadele eden ve büyük bir başarı kazanan, yakışıklı, genç bir maceracıydı. Her şeyi kendi yapan acımasız bir bireyciydi.

Film 3,8 milyon dolara mal olmuştu ve yitirdiği para iki milyon dolara yakındı ama kimse buna dikkat etmedi. Hughes alçakgönüllüydü ve filmi yönetirken dersini aldığını iddia ediyordu: "*Cehennem Melekleri* filmini tek başıma yapmam en büyük hatamdı... On iki kişinin işini yüklenmeye çalışmam büyük bir aptallıktı. Bir kişinin her şeyi bilemeyeceğini acı bir deneyimle öğrendim."

1930'larda uçaklarla hız rekorları kırıp sayısız ölüm tehlikesi atlatırken Hughes efsanesi de büyümeyi sürdürdü. Dünyanın en büyük uçak üreticisi olmak amacıyla babasının şirketinden ayrılıp Hughes Aircraft adlı bir işe yatırım yaptı. O dönemde uçaklar için orduyla anlaşmalar yapması gerekiyordu ve ABD İkinci

Dünya Savaşı'na katılınca Hughes böyle bir anlaşma için büyük oynadı.

1942 yılında Savunma Bakanlığı'nın yetkilileri; Hughes'un havacılık başarıları, görüşmelerdeki ayrıntılara özen göstermesi, yorulmak bilmeyen lobi çalışmalarından etkilenerek şirketine, Hercules adı verilen, savaşın çeşitli cephelerine asker ve malzeme taşıyacak olan üç devasa nakliye uçağı siparişi için 18 milyon dolar ödemeyi kabul etti. Uçan gemi adı verilen uçakların kanat açıklığı bir futbol sahasından daha uzun ve gövdesi üç apartman yüksekliğinde olacaktı. Eğer şirket, uçakları zamanında ve bütçe sınırları içinde teslim ederek iyi bir iş çıkarırsa sipariş miktarı artacak ve Hughes nakliye uçağı piyasasını ele geçirecekti.

Bir yıl bile geçmeden daha iyi haberler geldi. D-2 adlı daha küçük uçağın güzel ve kusursuz tasarımına hayran kalan hava kuvvetleri 43 milyon dolara, bu uçağın çizgilerinde yeniden yapılandırılacak yüz adet keşif uçağı siparişi verdi. Ama kısa süre sonra Hughes Aircraft'ta sıkıntı yaşandığı söylentileri dolaşmaya başladı. Şirket Hughes'un bir hobisi olarak kurulmuştu. Hughes Hollywood'tan çeşitli arkadaşlarını ve havacılık tutkunu dostlarını üst düzey konumlara yerleştirmişti. Şirket büyürken bölümlerin sayısı da arttı ama aralarında pek fazla iletişim yoktu. Her şey Hughes'tan geçmek zorundaydı. En önemsiz kararlar için bile ona danışılmalıydı. Çalışmalarına müdahaleyle hüsrana uğrayan çok sayıda üstün yetenekli mühendis daha önce istifa etmişti.

Sorunu gören Hughes, Hercules projesine yardımcı olması ve şirketi düzgün işler hale getirmesi için bir genel müdürü işe aldı ama müdür iki ay sonra istifa etti. Şirketi yeniden yapılandırma konusunda müdüre tam yetki vaat etmişti ama işe başladıktan birkaç gün sonra kararlarını veto etmeye, otoritesini baltalamaya başlamıştı. 1943 yazının sonuna doğru ilk Hercules uçağı üretimi için ayrılan dokuz milyon doların altı milyonu harcanmıştı ama uçak tamamlanmaya yakın bile değildi. Bu iş için Hughes'u onaylamış olan Savunma Bakanlığı yetkilileri paniğe kapılmaya başladılar. Keşif uçakları siparişi savaş için çok önemliydi, şirket içindeki kaos ve Hercules projesinin gecikmeleri, daha önemli

olan keşif uçağı siparişinde sorunlara mı işaret ediyordu? Acaba Hughes çekiciliği ve reklam kampanyasıyla onları aldatmış mıydı?

1944 başında keşif uçağı siparişi programda ümitsizce geri kalmıştı. Hava kuvvetleri siparişin bir kısmını kurtarmak için yeni bir genel müdür ataması konusunda ısrar etti. Bu işi en iyi yapacak kişilerden biri olan, uçak üretiminin "harika çocuğu" Charles Perelle şansına o tarihte müsaitti. Ne var ki Perelle bu görevi istemedi. O alandaki herkes gibi Hughes Aircraft'taki kaosun farkındaydı. Artık iyice ümitsizliğe kapılan Hughes sevimli biri gibi görünmeye çalıştı. Kendi yönteminin hatalı yönlerini anladığında ısrar etti. Perelle'in uzmanlığına gereksinimi vardı. Hiç de Perelle'in tahmin ettiği birine benzemiyordu; son derece alçakgönüllüydü ve sanki şirketin içindeki bazı vicdansız yetkililerin kurbanı olmuştu. Bir uçak üretmenin tüm teknik ayrıntılarını bilmesi Perelle'i etkiledi. Hughes, Perelle'e ihtiyaç duyduğu yetkiyi vereceğine söz verdi. Perelle yanlış yaptığını bile bile işi kabul etti.

Ne var ki bir hafta içinde Perelle pişman oldu. Uçakların üretimi kendisine söylenenden çok daha gerideydi. Uçakların kalitesiz çizimleri de dahil olmak üzere gördüğü her şey profesyonellikten çok uzaktı. Boşa harcamaları kıstı, bölümleri düzene sokmaya başladı ama kimse onun otoritesine saygı göstermiyordu. Hughes onun reformlarının altını oymayı sürdürürken herkes şirketi aslında kimin yönettiğini biliyordu. Siparişin teslimi geciktikçe baskı arttı ve Hughes sinir krizi geçirme bahanesiyle ortadan kayboldu. Savaşın sonuna kadar bir tek keşif uçağı teslim edilmemişti ve hava kuvvetleri anlaşmayı iptal etti. Bu deneyimden sonra yıkılan Perelle de aynı yılın aralık ayında istifa etti.

Savaş yıllarından herhangi bir şeyi kurtarmak isteyen Hughes daha sonraları Spruce Goose adıyla tanınacak olan deniz uçaklarından birinin tamamlanmasıyla övünüyordu. Onun bir mucize, büyük ölçekte parlak bir mühendislik harikası olduğunu iddia ediyordu. Kuşku duyanların hatalı olduğunu kanıtlamak için uçağın test uçuşunu kendisi yapmaya karar verdi. Ama okya-

nusun üzerine geldiğinde uçağın inanılmaz ağırlığını taşıyacak kadar güçlü olmadığı açıkça anlaşıldı. Bir mil kadar sonra uçağı suya indirdi ve yedeğe alıp karaya çektirdi. Uçak bir daha asla havalanmadı ve Hughes hurda olarak satılmasını reddettiğinden yılda bir milyon dolara bir hangarın kuru havuzuna yerleştirildi.

1948'de RKO Pictures'ın sahibi Floyd Odlum, şirketini satmak istiyordu. RKO, Hollywood'un en kârlı ve itibarlı stüdyolarından biriydi, Hughes da film endüstrisine girip tekrar sahne ışıklarına kavuşmak için can atıyordu. Odlum'un hisselerini satın alıp kontrolü ele geçirdi. Şirketin içinde panik yaşanıyordu. Yöneticiler onun müdahale etme şöhretini biliyorlardı. İşin başına geçmiş olan Dore Schary yeni bir başlangıç yapmıştı ve RKO şirketini genç yönetmenler için en gözde stüdyoya dönüştürmeye çalışıyordu. Schary aşağılanmadan önce istifa etmeye karar verdi ama öncesinde biraz da meraktan Hughes'la tanışmayı kabul etti.

Hughes çok candan davrandı. Schary'nin elini tutup gözlerinin içine baktı ve "Stüdyoyu yönetmene hiç karışmayacağım. Sen tek başına olacaksın," dedi. Hughes'un içtenliği Schary'yi şaşırttı, Hughes stüdyodaki değişime de izin vermişti ve ilk birkaç hafta her şey onun söz verdiği gibi gitti. Ardından telefonlar çalmaya başladı. Hughes, Schary'nin o anda çekilmekte olan filmdeki aktrislerden birini değiştirmesini istiyordu. Yaptığı hatayı fark eden Schary derhal istifa etti ve kendi adamlarının çoğunu da yanında götürdü.

Hughes emirlerini yerine getirecek kişileri işe yerleştirdi, hoşlandığı oyuncuları işe almaya başladı. *Jet Pilotu* adlı bir senaryo satın aldı ve *Cehennem Melekleri* filminin 1949 versiyonunu çekmeyi planladı. Başrolde John Wayne oynayacak, ünlü Josef von Sternberg filmin yönetmenliğini üstlenecekti. Gelen telefonlara dayanamayan Sternberg birkaç hafta sonra işi bıraktı. Hughes işin başına geçti. Hava çekimleri nedeniyle neredeyse üç yıl süren film adeta *Cehennem Melekleri* filminin tekrarıydı ve bütçe dört milyon dolara yükselmişti. Hughes o kadar çok çekim yapmıştı ki nasıl keseceğine karar veremiyordu. Film hazır olana kadar altı yıl geçti, jet uçağı sahneleri tümüyle eskidi ve John Wayne ol-

dukça yaşlı görünüyordu. Sonunda film unutuldu. Bir zamanlar hareketli olan stüdyo büyük miktarlarda para kaybetmeye başladı. 1955'te hissedarların onun kötü yönetimine öfkelenmesiyle Hughes, RKO şirketini General Tire Şirketi'ne sattı.

1950'li ve 1960'lı yıllarda ABD ordusu savaş felsefesini zamana uyumlu hale getirmeye karar verdi. Vietnam gibi bölgelerde savaşmak için aralarında keşiflere yardımcı olması amacıyla hafif bir gözlem helikopteri de bulunan helikopterlere ihtiyaç vardı. 1961 yılında potansiyel üreticileri araştırdı ve Hughes'un Hughes Tool Şirketi'nden aldığı ikinci havacılık şirketinin tasarımını reddederek en iyi teklifi sunan iki şirketi seçti (Hughes Aircraft şirketinin orijinal versiyonu artık ondan tümüyle bağımsız çalışıyordu). Hughes bu yenilgiyi kabullenmek istemedi. Reklamcılık ekibi geniş çaplı lobi çalışması başlattı, yüksek rütbeli subayları yemeğe, içkiye davet edip ağırladı, tıpkı yirmi yıl önceki keşif uçakları için yaptığı gibi para savurdu. Kampanya başarıya ulaştı ve Hughes'un tasarımı, seçilen diğer ikisiyle birlikte ele alındı. Ordu en iyi fiyatı veren şirketin kazanmasına karar verdi.

Hughes'un önerdiği fiyat o kadar düşüktü ki şirketin helikopter üretiminden para kazanması olanaksızdı. İlk üretimde para kaybetme pahasına ihaleyi kazanma, anlaşmayı imzalayıp sonraki siparişlerde zam yapma stratejisi uyguladığı açıkça belliydi. 1965 yılında ordunun anlaşmayı Hughes'la yapması, uçak üretiminde çok az başarıya ulaşmış bir şirket için inanılmaz bir zaferdi. Eğer zamanında, iyi üretilerek teslim edilirse ordu binlerce helikopter siparişi verebilirdi. Hughes bunu bir sıçrama tahtası olarak kullanıp işini genişletebilir ve ticari helikopter üretimine geçebilirdi.

Vietnam Savaşı hız kazanırken ordunun siparişi artıracağı kesindi ve Hughes turnayı gözünden vuracaktı, ancak anlaşmayı yapanlar, ilk helikopterlerin teslim edilmesini beklerken paniğe kapılmaya başladı. Şirket anlaşma yaptıkları programın çok fazla gerisinde kaldığından neler olup bittiğini anlamak için bir araştırma başlattılar. Düzenli bir üretim hattı olmadığını görüp dehşete düştüler. Fabrika böyle bir siparişi yerine getiremeyecek

kadar küçüktü. Ayrıntılar yanlıştı, çizimler profesyonelce değildi, gereçler yetersizdi ve yetenekli işçilerin sayısı çok azdı. Sanki şirketin uçak tasarımı konusunda hiç deneyimi yoktu ve işi yaparken öğrenecekti. Orduda çok az kişinin anımsadığı gibi keşif uçakları konusunda da aynı kötü durum yaşanmıştı. Hughes'un bir önceki fiyaskodan hiç ders almadığı açıkça görülüyordu.

Tahmin ettikleri gibi helikopterler çok az sayıda teslim edildi. Umutsuzluğa kapılan üst rütbeliler ihtiyaç duydukları 2200 helikopter için yeni bir ihale açmaya karar verdiler ve daha deneyimli bir şirketin daha düşük fiyatla ortaya çıkıp Hughes'u dışlayacağını umdular. Hughes paniğe kapıldı. Devam ihalesini yitirmek felaket demekti. Şirket yeni siparişler için fiyat artırıp ilk üretimin inanılmaz zararını kapatmayı hesaplıyordu. Hughes'un oynadığı oyun buydu. Yeni helikopterler için düşük fiyat verirse kâr edemezdi ama eğer verdiği fiyat yeterince düşük olmazsa birileri fiyatı kırabilirdi, sonunda bu oldu. Ve Hughes'un ürettiği helikopterlerden doksan milyon zarar etmesi şirketin üzerinde yıkıcı bir etki yarattı.

Howard Hughes 1976 yılında Acapulco'dan Houston'a giderken bir uçakta ölünce, yapılan otopside yaşamının son on yılında ona neler olduğunu sonunda herkes öğrendi. Yıllardır ağrı kesici haplara ve uyuşturuculara bağımlıydı. Mikrop kapmaktan ölesiye korktuğundan tümüyle kapalı otel odalarında yaşıyordu. Öldüğünde ancak kırk yedi kiloydu. Yarı yarıya tecrit edilmiş bir yaşam sürüyordu, yanındaki birkaç çalışanı her şeyi halkın gözünden uzak tutmak için çaresizce çabalıyordu. Kontrolü biraz olsun yitirmekten korkan bir insanın son yıllarını bir avuç asistan ve yöneticiyle geçirmesi en büyük ironiydi ve bu kişiler onun yavaş yavaş ilaçlarla ölmesini izlerken şirketin denetimini elinden zorla aldılar.

Yorum: Howard Hughes'un yaşam biçimi çok erken tarihte saptanmıştı. Kaygılı bir yapısı olan annesi başka çocuğu olmayacağını öğrenince kaygısının büyük bir kısmını tek oğluna yönlendirdi. Onu adeta ilgiyle boğdu; en yakın dostu oldu, onu bir an bile gözünün önünden ayırmadı. Babasının soyadını ilerletmesi

için oğlundan büyük beklentileri vardı. Onun ne giyeceğine, ne yiyeceğine, kiminle arkadaşlık edeceğine (gerçi sayıları çok azdı), ne yapacağına annesiyle babası karar verdi. Aşırı duyarlı ve pek kolay geçinilmeyen bir çocuk olduğundan en kusursuz ortamı bulabilmek için onu bir okuldan diğerine götürdüler. Her şey için annesiyle babasına bağımlıydı, onları hayal kırıklığına uğratmaktan korktuğundan inanılmaz derecede terbiyeli ve uysal oldu.

Ama aslında tümüyle bağımlı olmak onu içten içe kızdırıyordu. Annesiyle babasının ölümünden sonra gülümsemelerin ve uysallığın altında yatan gerçek karakteri ortaya çıkmaya başladı. Akrabalarına karşı hiç sevgi beslemiyordu. Üzerinde birinin otoritesi olduğunu kabullenmek yerine geleceğiyle tek başına yüzleşmeyi yeğliyordu. Henüz on dokuz yaşındayken kaderi hakkında tüm kontrolün kendisinde olmasını istiyordu, kontrolü birazcık yitirmesi çocukluğundaki eski kaygıları ortaya çıkarabilirdi. Kendisine kalan mirasla tamamen bağımsız olma düşünü gerçekleştirecek güce sahip oldu. Uçuş sevgisi karakterinin bu özelliğini yansıtıyordu. Havada tek başına olunca kontrolü elde tutmanın heyecanını ve kaygılardan uzaklaşma deneyimini yaşayabiliyordu. Gizliden gizliye tiksindiği kitlelerin çok yukarısında, göklerde dolaşıyordu. Birçok kez ölümle burun buruna geldi, ölüme meydan okudu, çünkü bu ölüm kendi gücü altında olacaktı.

Hollywood'da ve diğer iş girişimlerindeki liderlik tarzında karakteri açıkça ortaya çıktı. Yazarların, yönetmenlerin, yöneticilerin kendi fikirlerini öne sürmelerini otoritesine meydan okuma olarak görüyordu. Böyle bir durum yardıma muhtaç ve başkalarına bağımlı olma kaygısını yükseltiyordu. Bu duyguyla başa çıkmak için işin tüm yönlerinin denetimini yapıyor, en küçük reklam yazısının imlasını bile kontrol ediyordu. Şirketlerinde çok gevşek bir yapı yaratıp tüm yöneticileri onun ilgisini çekmek için birbiriyle kavga etmeye zorluyordu. Her şey onun denetiminden geçtiği sürece şirket içinde kargaşa olması daha iyiydi.

Böylesine geniş kapsamlı denetime sahip olma çabasının çelişkisi ise kontrolü kolayca yitirebilmesiydi. Bir tek kişi her şeyin

üstesinden gelemeyeceğinden öngörülmemiş çok çeşitli sorunlar ortaya çıkabiliyordu. Ve projeler dağılıp hararet artınca ya sahneden çekiliyor ya da işine geldiği şekilde hastalanıveriyordu. Her şeyi denetleme gereksinimi beraber olduğu kadınlara kadar uzanıyordu. Her davranışlarını inceliyor, peşlerine özel dedektifler takıyordu.

Howard Hughes'un onunla çalışanlara getirdiği sorun ise halka sunduğu, karakterinin açıkça görülen zayıflıklarını gizleyen, çok dikkatli yapılandırılmış imgesiydi. Mantıksız mikroyönetici yerine kendini acımasız bireyci ve eksiksiz bir Amerikalı maceracı olarak gösterebiliyordu. En kötüsü ise kendini milyar dolarlık bir imparatorluğu yöneten başarılı bir iş insanı olarak sunma yeteneğiydi. Aslında babasından son derece kârlı bir alet üretim şirketi miras kalmıştı. Yıllar içinde imparatorluğunun büyük kazançlara ulaşan bölümleri bu alet şirketi ve bundan doğmuş olan ilk Hughes Aircraft şirketiydi. Çeşitli nedenlerle iki şirket de Hughes'tan bağımsız yönetiliyordu ve işlerine hiçbir katkısı yoktu. Kendi yönettiği ikinci havacılık şirketi, film yatırımları, otelleri ve Las Vegas'taki mülklerin büyük kayıplarını diğer iki şirketin kazancı kapatıyordu.

Esasında Hughes berbat bir iş insanıydı ve başarısızlık modelleri herkesin bunu görmesini sağlıyordu. Ama insan doğasının kör noktası işte budur: İş yaptığımız kişilerin karakterini ölçmek için pek donanımlı değiliz. Onların önünde giden, halka sundukları görünümleri ve şöhretleri bizi kolayca büyüler. Görünümlerinin rüzgârına kapılırız. Eğer Hughes gibi kendilerini çekici bir efsaneyle çevrelerlerse buna inanmak *isteriz*. Başkalarıyla birlikte çalışma, verilen sözleri tutma, zorlu koşullarda güçlü olma gibi karakter özelliklerini saptamak yerine parlak özgeçmişleri, zekâları ve çekiciliklerine dayanarak insanlarla çalışırız ya da onları işe alırız. Ama zekâ gibi olumlu bir özellik bile kişinin karakteri zayıfsa ya da kuşku uyandırıyorsa değersizdir. Ve kör noktamız nedeniyle iradesiz liderin, mikroyönetici patronun, işbirlikçi ortağın yanında ıstırap çekeriz. Tarihte bitmeyen trajedilerin kaynağı ve ırk olarak bizim modelimiz budur.

Her koşulda perspektifinizi değiştirmelisiniz. İnsanların sunduğu görünümü, onları çevreleyen efsaneleri göz ardı etmek ve karakterlerinin belirtilerini bulmak amacıyla derine inmek için kendinizi eğitin. Geçmişten yansıttıkları modellerde, kararlarının niteliklerinde, sorunları çözme biçimlerinde, otorite ve işleri dağıtma tarzlarında ve diğer belirtilerde bunu görebilirsiniz. Güçlü karakteri olan kişi altın gibidir: Az bulunur ama paha biçilmezdir. Bu kişiler uyum gösterir, öğrenir ve kendini geliştirir. Sizin başarınız birlikte çalıştığınız kişilere dayandığından karakterleri dikkatinizin odak noktası olmalıdır. Böylece gerçek karakterlerini çok geç keşfetmenin üzüntüsünden kurtulabilirsiniz.

Karakter kaderdir.

—Heraklitos

İnsan Doğasının Anahtarları

Binlerce yıldır biz insanlar ruhlar, tanrılar ya da Tanrı gibi bazı güçlerin bizi belirli biçimde davranmaya ittiğine, yani kadere inandık. Doğduğumuz anda tüm yaşamımız önceden planlanmıştı, başarmak ya da başarısız olmak kaderimizdi. Artık bunu daha farklı görüyoruz. Başımıza gelenleri denetleyebileceğimize, kendi kaderimizi yaratacağımıza inanıyoruz. Ne var ki ara sıra atalarımızın hissettikleriyle aynı duyguları gelip geçici olarak hissediyoruz. Belki kişisel bir ilişkimiz ters gidiyor, belki meslek yaşamımızda bir engelle karşılaşıyoruz ve bu zorluklar geçmişte başımıza gelenlerle olağandışı biçimde benzerlik gösteriyor. Ya da bir proje üzerinde çalışırken çalışma şeklimizin geliştirilebileceğini, işleri daha iyi yapabileceğimizi fark ediyoruz. Yöntemlerimizi değiştiriyoruz ama her şeyi aynı şekilde yapıp aynı sonuçlara ulaştığımızı görüyoruz. Bir an için dünyadaki uğursuz bir gücün, bir lanetin bizi aynı olguları yaşamaya zorladığını hissediyoruz.

Çoğu zaman bu olguyu özellikle bize yakın kişilerin davranışlarında daha açıkça görüyoruz. Örneğin arkadaşlarımızın

aynı tip yanlış kişiye âşık olduğunu ya da bilinçsizce doğru kişiyi uzaklaştırdığını fark ediyoruz. Kötü bir yatırım ya da meslek seçimi yaptıkları zaman ürküyoruz ama birkaç yıl sonra aldıkları dersi unutunca aynı aptallığı yinelediklerine tanık oluyoruz. Ya da sürekli olarak yanlış kişiyi yanlış zamanda inciten, gittiği her yerde düşman kazanan birini tanıyoruz. Belki de baskı altında kalınca aynı şekilde çökenleri ve olup bitenler için başkalarını ya da kötü talihi suçlayanları biliyoruz. Bağımlılıklarından kurtulan ama sonra aynı bağımlılığa ya da benzerine geri dönenleri biliyoruz. Bu modelleri biz görüyoruz ama onlar görmüyor çünkü hiç kimse kontrolü dışında bir zorlanım altında olduğuna inanmak istemez. Bu, son derece rahatsız edici bir düşüncedir.

Kendimize dürüst davranırsak kader kavramında bir gerçeklik olduğunu itiraf etmemiz gerekir. Aynı kararları almaya, sorunlarla aynı şekilde başa çıkmaya eğilimliyiz. Yaşamımızın bu modeli özellikle hatalarımız ve başarısızlıklarımızda açıkça görülebilir. Ama bu kavrama bakmanın farklı bir yolu var: Bizi kontrol eden tanrılar ya da ruhlar değil, kendi *karakterimizdir.* Eski Yunancadan gelen *karakter* sözcüğü bir oyma ya da damga anlamına gelir. Öyleyse karakter, içimize derinlemesine yerleşmiş ya da damgalanmıştır ve bizi kontrolümüz dışında belirli şekilde davranmaya iter. Bu karakteri birbiri üzerine yüklenmiş üç temel unsuruyla derinlik kazanan bir olgu olarak düşünebiliriz.

En erken ve en derin katman genetikten, beynimizin donanımının belirli yollarından gelir ve bizi bazı ruhsal durumlara ve tercihlere meyilli hale getirir. Örneğin bu genetik unsur yüzünden bazı insanlar depresyona daha yatkındır. Bazıları içedönük, bazıları ise dışadönüktür. Hatta ilgi, ayrıcalık ya da mal varlığı sahiplenme açlığına bile yatkın olunabilir. Küçük çocukları inceleyen psikanalist Melanie Klein, açgözlü ve doyumsuz çocukların dünyaya bu karakter özelliğine meyilli olarak geldiğine inanıyordu. Bizi düşmanlığa, kaygıya ya da açık sözlü olmaya meyilli yapan başka genetik unsurlar da olabilir.

Bunun üzerindeki ikinci katman ilk yıllarımızda annemiz ve bakıcılarımızla kurduğumuz bağlılık tipleriyle gelişir. İlk üç dört

yılda beynimiz kolayca şekillendirilebilir. Duyguları çok daha yoğun deneyimleriz, sonrasında yaşayacaklarımızdan çok daha derin anı izleri yaratırız. Yaşamımızın bu döneminde başkalarının etkisine çok açık oluruz ve bu yılların damgası çok derindir.

Antropolog ve psikanalist John Bowlby anneler ile çocukları arasındaki bağlantı modellerini inceledi ve dört temel şema buldu: *serbest-bağımsız, önemsemeyici, karmaşık-değişken* ve *dağınık*. Serbest-bağımsız damgası kendilerini keşfetme özgürlüğünü çocuklarına veren, gereksinimlerine duyarlı olan ve onları koruyan annelerden gelir. Önemsemeyen anneler çoğunlukla mesafelidir, hatta bazen düşmanca ve reddedici davranırlar. Böyle çocuklar terk edilmişlik duygusuna ve sürekli kendilerini koruma fikrine saplanırlar. Karmaşık-değişken annelerin ilgisi tutarlı değildir: Bazen boğucu ve aşırı koruyucu olurlar, bazen de kendi sorunları ve kaygıları nedeniyle kendilerini geri çekerler. Çocuklarının onlarla ilgilenmeleri gerektiği duygusuna kapılmalarına yol açarlar. Düzensiz anneler çoğunlukla çocuklarına çelişkili sinyaller yollayıp kendi içsel kaoslarını, erken yaşlardaki duygusal travmalarına yansıtırlar. Çocuklarının yaptığı hiçbir şey doğru olmaz ve böyle çocuklar çok güçlü duygusal sorunlara sahip olabilirler.

Elbette her tipin içinde birçok aşama ve karışımlar vardır ama ilk yıllarımızdaki bağlanmanın niteliği özellikle ilişkilerle başa çıkma yollarında ya da stresle baş etme yönteminde içimizde derin eğilimler yaratır. Örneğin önemsemeyen annelerin çocukları her tür olumsuz duygusal durumdan uzak kalma ve bağımlılık duygularına karşı duvar örme eğilimine sahip olurlar. Karmaşık annelerin çocukları ilişkilerinde büyük miktarda kaygı yaşayacak ve çelişkili duygulara kapılacaklardır. Insanlara karşı hep değişken olacaklarından yaşamlarında insanların peşinden koşmanın ve bilinçsizce geri çekilmenin gözle görülür modellerini yaşayacaklardır.

Genellikle erken yıllardan itibaren insanlar karakterlerinin belirli bir yönünü sergilerler: düşmanlık ve saldırganlık, emin ve özgüvenli, kaygılı ve sakıngan, muhtaç ve karmaşık. Bu iki katman o kadar derindedir ki, kendimizi incelemek için çaba harca-

madıkça bilinçli olarak katmanların ve bizi zorladıkları davranışların farkında olmayız.

Üçüncü katman yaşımız ilerledikçe alışkanlıklarımız ve deneyimlerimizle oluşur. Bu katman ilk iki katmanın üzerinde yer alır ve stresle başa çıkma, keyif peşinde koşma ya da insanları ele alış biçimi gibi konularda belirli stratejileri temel alır. Bu stratejiler artık gençliğimizde yerleşen alışkanlıklarımıza dönüşür. İlgilendiğimiz kişilere –arkadaşlar, öğretmenler, romantik eşler– ve onların bize verdiği karşılıklara bağlı olarak karakterimizin özel doğasında bazı değişimler olur. Ama genellikle bu üç katman belirgin modelleri oluştururlar. Biz belirli bir karar veririz. Bu, beynimize nörolojik olarak kazınmıştır. Yolu daha önceden saptandığından bunu yinelemeye zorunlu oluruz. Böylece bu, bir alışkanlık biçimini alır ve karakterimiz binlerce alışkanlıktan oluşur. En erken alışkanlıklarsa biz bilinçli olarak onları fark etmeden yerleşmiş olur.

Karakterimizde dördüncü bir katman daha vardır. Çoğunlukla çocukluğun son ve ergenliğin ilk yıllarında karakter kusurları fark edildikçe gelişir. İnsanlar bunları örtmek için ellerinden geleni yaparlar. Eğer kaygılı, ürkek biri olduklarını hissederlerse bunun sosyal açıdan kabul edilir bir özellik olmadığını algılarlar. Bir görünüm oluşturarak bunu gizlemeyi öğrenirler. Telafi etmek için dışadönük, kayıtsız ve hatta baskın gibi görünmeyi denerler. Bu durum onların karakterinin yapısını anlamamızı güçleştirir.

Bazı karakter özellikleri olumludur ve içsel gücü yansıtır. Örneğin bazılarının cömert, açık, empatik ve baskı altında dayanıklı olma eğilimi vardır. Ama bu daha güçlü, daha esnek niteliklerin gerçekten güvenilecek alışkanlıklar biçimini alması için alıştırma yapmak ve farkındalık geliştirmek gerekir. Yaşlandıkça yaşam bizi zayıflatır. Empati duygumuzu korumak gittikçe zorlaşır (Bkz: ikinci bölüm). Karşılaştığımız herkese refleks olarak cömert ve açık davranırsak başımız büyük derde girebilir. Özfarkındalık ve kontrol olmadan özgüven, büyüklenmeye dönüşür. Bilinçli bir çaba gösterilmezse bu güçler bizi yorar ya da zayıflık biçimine dönüşür. Bunun anlamı karakterimizin en zayıf kısımlarının

alışkanlık ve zorlanımlı davranışları yaratmasıdır, çünkü bunları korumak için çaba göstermek ve alıştırma yapmak gerekmez.

Son olarak genetik yatkınlığımızla erken etkilerin ya da bize farklı değerler kazandıran ebeveyn etkisinin arasındaki farklar nedeniyle çelişkili karakter özellikleri geliştirebiliriz. Hem idealist hem materyalist hissedebiliriz ve bu ikisi içimizde çatışır. Ancak yasa değişmez. Erken yıllarda gelişmiş olan çelişkili karakter, yalnızca kişinin değişkenliğini yansıtma eğiliminde olan ve bir öyle bir böyle kararlarla farklı bir model ortaya çıkarır.

İnsan doğasının bir öğrencisi olarak iki göreviniz var: Birincisi kendi karakterinizi anlamaktır. Geçmişinizde karakterinizi şekillendiren unsurları ve yaşamınızda tekrarlandığını gördüğünüz, özellikle olumsuz modelleri iyice incelemelisiniz. Karakterinizi oluşturan bu damgadan kurtulmak olanaksızdır. Çok derindedir. Ama farkında olarak yumuşatmayı ya da belirli olumsuz modelleri durdurmayı öğrenebilirsiniz. Karakterinizin olumsuz ve zayıf yönlerini gerçek güçlere dönüştürmeye çalışabilirsiniz. Deneme yoluyla bunlarla uyumlu olacak yeni alışkanlıklar ve modeller yaratabilir, aktif olarak karakterinizi ve birlikte giden kaderinizi biçimlendirebilirsiniz. (Daha fazlası için bu bölümün son kısmına bakınız.)

İkincisi insanların karakterini okuma yeteneğinizi geliştirmektir. İşe almak, birlikte çalışmak ya da yakın ilişki kurmak için birini seçerken karakterini birincil değer olarak düşünmelisiniz. Yani onun çekiciliğine, zekâsına ya da şöhretine değil, karakterine değer vermelisiniz. İnsanların karakterlerini gözlemlemek kesinlikle çok önemli bir sosyal yetenektir. Bu yetenek; beceriksiz bir lider, tekinsiz bir ortak, entrikacı bir asistan ya da yaşamınızı zehir edecek geçimsiz bir eş seçip yıllarca ıstırap içinde yaşamaktan kaçınmanıza yardımcı olur. Ama biz insanlar bu değerlendirmeler söz konusu olduğunda genelde beceriksiz olduğumuzdan bu yeteneği bilinçli olarak geliştirmeniz şarttır.

Beceriksizliğin kaynağı insanlar hakkındaki yargılarımızı en açık görülen özelliklere dayandırmamızdır. Daha önce belirtildiği gibi çoğunlukla insanlar zayıflıklarını olumlu bir şeymiş gibi

sunarak örtmeye çalışırlar. Özgüvenle dolup taştıklarını varsayarız, ama daha sonra aslında kibirli olduklarını ve dinlemeyi beceremediklerini keşfederiz. Dürüst ve içten gibi görünürler, ama zamanla kaba ve başkalarının duygularını hiç düşünmeyen kişiler oldukları ortaya çıkar. Sağduyulu ve düşünceli gibi görünürler, ama aslında ürkek olduklarını ve en küçük eleştiriden korktuklarını öğreniriz. İnsanlar bu optik yanılsamaları yaratmakta çok başarılıdır ve biz de onlara kanarız. Aynı şekilde bize sevimli görünüp iltifat ederler, onları sevme arzumuzla körleşiriz, daha derinine bakmak ve karakter kusurlarını görmekte başarısız oluruz.

Bununla bağlantılı olarak insanlara bakarken çoğunlukla yalnızca şöhretlerini, onları çevreleyen efsaneleri, işgal ettikleri konumu görürüz ama bireyi görmeyiz. Başarılı olan kişinin yapı olarak cömert, zeki ve iyi olduğunu, elde ettiği her şeyi hak ettiğini düşünürüz. Ama başarılı kişiler çok çeşitlidir. Bazıları kendi beceriksizliklerini maskeleyip istedikleri yere erişmek için başkalarını kullanmakta ustadır. Bazıları tümüyle çıkarcıdır. Başarılı kişilerin de herkes kadar karakter kusurları vardır. Ayrıca belirli bir dine, siyasi inanç sistemine ya da ahlak kuralına sadık kalan birinin bununla uyumlu bir karakteri olduğunu da düşünme eğilimimiz vardır. Ama insanlar sahip oldukları karakteri, işgal ettikleri konuma ya da inandıkları dine taşırlar. Bir insan ilerici bir liberal ya da sevgi dolu bir dindar olabilir, ama aynı zamanda içten içe dayanılmaz bir zorba da olabilir.

Karakter üzerinde çalışırken ilk adım, bu yanılsamaların ve görünüşlerin farkında olmak ve arkasını görmek için kendimizi eğitmektir. Sundukları görünüme ya da işgal ettikleri konuma bakmaksızın karakterlerinin işaretlerini yakalamak için insanları incelemeliyiz. Bu noktayı aklımızdan çıkarmadan bu yeteneğin birçok ana unsuru üzerinde çalışabiliriz: İnsanların belirli durumlarda verdiği ve karakterlerini açıkça ortaya koyan işaretleri tanımak, insanların uyum gösterdiği bazı genel kategorileri (örneğin zayıf ya da kuvvetli karakter) anlamak ve son olarak da çok zehirli oldukları için mümkünse tamamen kaçınılması gereken belirli karakterlerin farkında olmak.

Karakter İşaretleri

İnsanların karakterlerinin en önemli göstergesi zamanla davranışlarında kendini belli eder. Aldıklarını söyledikleri derslere (Howard Hughes'un hikâyesine bakınız), yıllar içinde nasıl değiştiklerini anlatmalarına karşın aynı karar ve davranışları yaşamları boyunca yinelediklerini kaçınılmaz biçimde görürsünüz. Bu kararlarla karakterlerini ortaya çıkarırlar. Stres çok artınca ortadan kaybolmak, önemli bir işi tamamlamamak, meydan okununca birdenbire kavgacı birine dönüşmek ya da tam tersi sorumluluk yüklenince gerekeni yapmak gibi davranışlarındaki çarpıcı değişikliklere dikkat etmelisiniz. Bu noktayı aklınıza yerleştirip geçmişlerini biraz araştırmalısınız. Geriye dönüp bakınca bu modele uyan başka davranışlarını da göreceksiniz. Şu anda yaptıklarına yakından ilgi göstermelisiniz. Davranışlarını münferit olgular olarak değil, zorlanımlı bir modelin parçaları olarak görmelisiniz. Modeli göz ardı etmek sizin hatanız olacaktır.

Bu yasanın birincil sonucunu daima aklınızda tutmalısınız. İnsanlar herhangi bir şeyi asla bir kez yapmazlar. Bir an için aklım başımdan gitti diyerek kendilerini mazur göstermeye çalışırlar ama karakterleri ve alışkanlıklarının zorlamasıyla aynı aptallığı başka zaman da yineleyeceklerinden emin olabilirsiniz. Daha doğrusu bir şey bireysel çıkarlarına tamamen zıt olduğunda zayıflıklarının zorlanımlı yapısını ortaya çıkaran davranışları yinelerler.

Cassius Severus, Roma İmparatoru Augustus döneminde parlayan, kötü şöhretli bir avukat-hatipti. Yüksek sınıf Romalıların savurgan yaşam tarzlarına saldıran ateşli söylevleriyle dikkat çekmişti. Böylece bir taraftar kitlesi edindi. Konuşma tarzı abartılı ama halkı memnun edecek kadar mizah doluydu. Gördüğü ilgiden cesaret alıp sürekli saldırılarının tonunu yükseltti ve diğer yetkililere hakaret etmeye başladı. Yetkililer onu durması için uyardılar. Getirdiği yenilik eskimeye yüz tuttu, kalabalıklar azaldı, ama bu durum Severus'u daha fazla denemeye itti.

Sonunda yetkililer bıktı ve MS 7 yılında kitaplarının yakılması ve Severus'un Girit Adası'na sürülmesi için emir verdiler.

Romalı yetkililerin korktuğu gibi, Girit'te de çirkin kampanyasını sürdürdü ve en son eleştirilerinin kopyalarını Roma'ya yolladı. Onu bir kez daha uyardılar. Bu uyarıyı göz ardı etmekle kalmayıp onu idam etmek isteyen Giritli yetkililere nutuk atıp hakaret etmeye başladı. MS 24 yılında senato akılcı davranıp onu Ege Denizi'nin ortasındaki ıssız Serifos Adası'na sürdü. Yaşamının son sekiz yılını orada geçirirken hiç kimsenin duymayacağı, hakaret içerikli konuşmalar uydurduğunu hayal edebiliriz.

İnsanların kendine zarar veren eğilimlerini kontrol edememelerine inanmak bizim için zordur ve tıpkı Romalılar gibi onlara inanmak isteriz. Ama İncil'deki bilgece sözleri anımsamalıyız: "Kendi kusmuğuna dönen bir köpek gibi bir aptal da kendi aptallığını tekrarlar."

İnsanların günlük işlerini ele alış biçimlerinde karakterlerinin apaçık işaretlerini görebilirsiniz. Eğer basit görevleri bitirmekte geç kalıyorlarsa daha büyük projelerde de gecikeceklerdir. Ufak aksaklıklar onları tedirgin ediyorsa daha büyüklerinin altında ezileceklerdir. Önemsiz konularda unutkan ve ayrıntılara dikkatsiz davranıyorlarsa önemli konularda da bu davranışları değişmeyecektir. Gündelik ortamda işçilerine nasıl davrandıklarına bir bakın ve sundukları görünüm ile astlarına tutumları arasında bir farklılık olup olmadığına dikkat edin.

Jeb Magruder 1969 yılında Nixon hükümetinde bir iş görüşmesi için San Clemente'e geldi. Görüşmeyi yapan özel kalem müdürü Bob Haldeman'dı. Haldeman çok dürüsttü, Nixon'a tümüyle sadıktı, dürüstlüğü ve zekâsıyla Magruder'i etkiledi. Görüşme bitince San Clemente'i dolaşmak için golf arabasına binecekleri sırada Haldeman birdenbire çılgına döndü, çünkü görünürde hiç golf arabası yoktu. Arabalardan sorumlu olanlara küfretti, davranışları aşağılayıcı ve sertti. Neredeyse histeriye kapılmıştı. Magruder, Haldeman'ın göründüğü gibi olmadığını, kontrol sorunları ve tehlikeli huyları olduğunu bu olayda anlamalıydı ama San Clemente'in güç halesine kapılmıştı, işi istiyordu ve bu nedenle daha sonra pişman olacağı halde gördüklerini göz ardı etmeyi yeğledi.

Günlük yaşamda insanlar çoğunlukla karakter kusurlarını çok iyi gizleyebilirler ama stres ya da kriz ortamlarında kusurlar birdenbire ortaya çıkar. Stres altında kalanlar her zamanki özdenetimlerini yitirirler. Şöhretleri hakkındaki özgüvensizliklerini, başarısızlık korkularını ve içsel dayanıklılık yoksunluğunu ortaya sererler. Öte yandan bazıları gerektiği gibi davranır ve ateş altında kalınca da güçlerini gösterirler. Ortalık ısınmadan bunu anlamanın bir yolu yoktur ama böyle anlara fazlasıyla dikkat etmelisiniz.

Aynı şekilde insanların güç ve sorumlulukla nasıl başa çıktığı da size çok şey anlatacaktır. Lincoln'ın dediği gibi: "Bir insanın karakterini sınamak istiyorsanız, onu güç sahibi yapın." Güç kazanma yolunda insanların saray mensubu rolü oynama, saygılı görünme, parti çizgisini izleme, zirveye ulaşmak için her şeyi yapma eğilimleri vardır. Zirveye ulaşınca kısıtlamalar daha azdır ve genellikle karakterlerinin daha önce fark etmediğiniz yönlerini ortaya çıkarırlar. Bazıları yüksek konuma gelmeden önceki değerlerini korurlar, saygılı ve empatik davranırlar. Öte yandan güç sahibi olunca başkalarına farklı davranmaya hakları bulunduğunu hissedenlerin sayısı oldukça fazladır.

Lyndon Johnson, senatoda çoğunluk lideri olmanın verdiği güveni kazanınca işte böyle olmuştu. Yıllarca kusursuz saray adamı rolü oynamaktan yorulduğundan, geçmişte kendisini kızdıranları sinirlendirme ya da aşağılama gücünden keyif alıyordu. Artık ona böyle davranmış bir senatöre gidiyor ve yalnızca yardımcısıyla konuşuyordu. Ya da hoşlanmadığı bir senatör önemli bir konuşma yaparken salondan ayrılıyor ve başka senatörleri de kendisini izlemeye zorluyordu. Eğer yeterince yakından bakarsanız, bu karakter özelliklerinin belirtilerini geçmişlerinde de görebilirsiniz (Johnson siyaset yaşamının erken döneminde de benzer kötü işaretler vermişti), ama güç sahibi olunca ortaya çıkardıklarına dikkat etmeniz daha önemlidir. Çoğunlukla gücün insanları değiştirdiğini düşünürüz, ama aslında kim olduklarını daha fazla ortaya çıkarır.

İnsanların eş seçimi de kişilikleri hakkında bilgi verir. Bazıları baskın çıkıp denetleyebilecekleri, belki biraz daha genç, daha

az zeki ya da daha az başarılı birini seçerler. Bazıları kurtarıcı rolünü üstlenip, kötü bir durumdan kurtardıkları kişiyi eş seçerek başka bir kontrol yöntemi uygular. Yine bazıları anne ya da baba rolünü üstlenecek birini ararlar. Daha fazla şımartılmak isterler. Bu seçimlerin pek azı zekâya dayanır, bunlar insanların çocukluk yıllarının ve bağlanma planlarının yansımasıdır. Çok farklı ve dıştan bakınca uyumsuz birini seçerek bazen şaşırtabilirler ama bu seçimlerin de bir içsel mantığı vardır. Örneğin sevdiği kişi tarafından terk edilmekten aşırı derecede korkanlar, erken çocukluk döneminin kaygılarını yansıtarak görünüm ya da zekâ açısından önemli ölçüde daha alt düzeyde birini seçerken koşullar ne olursa olsun onun kendisinden ayrılmayacağını düşünürler.

İnsanların çalışma yaşamları dışında nasıl davrandıkları da incelenmesi gereken başka bir alandır. Herhangi bir oyunda ya da spor karşılaşmasında gizleyemedikleri rekabetçi yapıları ortaya çıkar. Araba sürerken bile başka birinin kendilerini geçmesinden korkarlar. Daima en önde olmaları gerekir. İş yaşamında bu duygu işlevsel olarak işe yarar ama farklı ortamlarda çok derindeki özgüvensizlik katmanlarını gösterir. Bu tiplerin oyunlarda nasıl kaybettiklerine bir bakın. Kibar olabilirler mi? Bu açıdan beden dilleri çok şey anlatır. Kuralları ihlal etmek ya da esnetmek için ellerinden geleni yapmayı deniyorlar mı? İş dünyasından uzaklaşıp gevşemek mi istiyorlar, yoksa kendilerini göstermek mi?

Genel olarak insanlar içedönük ve dışadönük olarak ikiye ayrılabilir ve bu insanların karakter gelişimlerinde büyük bir rol oynar. Dışadönükler dışsal ölçütlerle yönetilirler. Onların açısından en önemli soru şudur: "Başkaları benim için ne düşünüyor?" Başkalarının beğendiklerini beğenme eğilimleri vardır ve ait oldukları gruplar onların fikirlerini belirler. Önerilere ve yeni fikirlere ancak toplumda popülerse ya da saygı duydukları bir otoriteden gelirse açık olurlar. Dışadönükler; iyi giysiler, güzel yemekler, başkalarıyla paylaşılan somut eğlenceler gibi dışsal konulara değer verirler. Yeni heyecanların arayışı içindedirler ve yeni akımların kokusunu iyi alırlar. Gürültü ve hareketliliğin içinde rahat oldukları gibi bunu ararlar. Eğer cesaretliyseler fizik-

sel maceraları severler. Cesur değillerse lüks yaşamın rahatlığını severler. Her koşulda başkalarından teşvik ve ilgi beklerler.

İçedönükler daha duyarlıdırlar ve çok fazla dış etkinlikten kolayca yorulurlar. Enerjilerini muhafaza etmek, yalnız ya da bir iki yakın dostla zaman geçirmek isterler. Kendi yararlarına olan gerçekler ve istatistiklerden büyülenen dışadönüklerden farklı olarak içedönükler kendi fikirlerine ve duygularına ilgi duyarlar. Kuram geliştirmeyi, kendi fikirlerini oluşturmayı severler. Herhangi bir şey üretirlerse tanıtımını yapmayı sevmezler, bu çabayı tatsız bulurlar. Ürünleri kendini satmalıdır. Yaşamlarının bir parçasını başkalarından ayrı tutmaktan, sırları olmasından hoşlanırlar. Fikirleri, başkalarının düşünceleri ya da otoriteler yerine kendi içsel ölçütlerinden gelir ya da onlar öyle olduğunu düşünür. Ortam ne kadar kalabalık olursa kendilerini o kadar yalnız ve kaybolmuş hissederler. Uyumsuz ve güvenilmez, ilgiden rahatsız olmuş gibi görünürler. Sıradan dışadönüklerden daha karamsar ve kaygılıdırlar. Cesaretlerini, oluşturdukları yeni fikirler ve yaratıcılıklarıyla ifade ederler.

Kendinizde ve başkalarında her iki yöne de eğilim olduğu dikkatinizi çekebilir ama genellikle insanlar bu yönlerden birine daha yatkındır. Bunu başkalarında ölçmenin önemli olmasının nedeni basittir. Dışadönükler ve içedönükler doğal olarak birbirini anlamazlar. Dışadönüklere göre içedönükler eğlenceli değildir, inatçı ve hatta antisosyaldirler. İçe dönüklere göre dışadönükler sığ ve havaidir, ayrıca insanların ne düşündüğünü fazla önemserler. İçe ya da dışadönüklük genellikle genetiktir ve iki kişinin aynı şeyi tümüyle farklı bir ışıkta görmesine yol açar. Sizden farklı biriyle uğraştığınızı anlayınca karakterini yeniden değerlendirmeli ve kendi tercihlerinizi onlara yüklememelisiniz. Her iki tip, özelliklerin iki yönünün karışımını taşıyorsa bazen birbiriyle iyi çalışabilirler, birbirlerini tamamlarlar ama çoğunlukla iyi geçinemezler ve sürekli yanlış anlamalara düşerler. Bu dünyada dışadönüklerin içedönüklerden fazla olduğunu aklınızdan çıkarmayın.

Son olarak, insanların karakterinin görece gücünü ölçmek önemlidir. Şöyle düşünün: Böyle bir güç kişinin yapısının derin-

liğinden gelir. Genetik, güvenli ebeveynlik, yol boyunca iyi akıl hocaları ve sürekli gelişme (bu bölümün son kısmına bkz.) gibi belirli unsurların karışımı buna sebep olur. Kaynağı her neyse bu güç dışarıya kabadayılık ya da saldırganlık olarak çıkmaz, daha çok bütünsel dayanıklılık ve uyum sağlamada kendini gösterir. Güçlü karakterin iyi bir metal gibi gerilme özelliği vardır. Bükülebilir ama şeklini muhafaza eder ve asla kırılmaz.

Bu güç kişisel güven ve özdeğerden kaynaklanır. İnsanlara, eleştiriyi kabullenme ve deneyimlerinden ders alma izni verir. Bu, nasıl daha iyi olacaklarını öğrenmek istedikleri için kolayca vazgeçmeyecekleri anlamına gelir. Kesinlikle ısrarcıdırlar. Güçlü karakteri olanlar bağlandıkları temel ilkelerden ödün vermeden yeni fikirlere ve iş yapmanın yeni yollarına açıktırlar. Aksaklıkla karşılaşınca soğukkanlılıklarını muhafaza ederler. Kaygıya kapılmadan kargaşa ve beklenmedik olgularla başa çıkabilirler. Verdikleri sözleri tutarlar. Sabırlıdırlar, çok şeyi düzenlerler ve başladıkları işi bitirirler. Statüleri konusunda özgüvensiz olmadıklarından kendi çıkarlarını grubun iyiliği için kullanırlar ve grup için iyi olanın sonunda kendi yaşamlarını da kolaylaştıracağını ve iyiye götüreceğini bilirler.

Zayıf karakterli insanlar tam ters konumdan başlarlar. Koşullar kolayca onları bunaltır ve onlara güvenmek zorlaşır. Kaypak ve kaçamaklıdırlar. En kötüsü herhangi bir şeyi öğrenmelerinin çok zor olmasıdır, çünkü başkalarından öğrenmek eleştiriyi gerektirir. Onlarla uğraşırken sürekli bir duvara çarparsınız. Sizin talimatlarınızı dinler gibi görünürler ama en iyisi olduğuna inandıkları yöne geri dönerler.

Hepimiz güçlü ve zayıf niteliklerin karışımıyız ama bazıları iki yönden birine açıkça saparlar. Elinizden geldiğince güçlü karakterlerle çalışın ve yakınlaşın, zayıflardan uzak durun. Bu öneri Warren Buffett'in yatırım kararlarının neredeyse tümünün temelidir. Rakamların ötesine, çalışacağı CEO'lara bakar, her şeyden önce onların dayanaklılığını, güvenilirliğini ve özgüvenlerini ölçmek ister. Keşke bizler de işe aldığımız, ortak yaptığımız ve hatta seçtiğimiz politikacılar için bu ölçüleri kullansaydık.

Gerçi yakın ilişkilerde seçimimizi yönlendirecek başka unsunlar da vardır ama karakter gücü de göz önüne alınmalıdır. Franklin Roosevelt, Eleanor'u eşi olarak seçerken bunu düşünmüştü. Oldukça yakışıklı bir genç olarak seçebileceği çok daha güzel kadınlar vardı ama Eleanor'un yeni deneyimlere açıklığı ve inanılmaz kararlılığına hayran kalmıştı. Geleceğe bakarken kadının karakterinin değerinin her şeyden daha önemli olduğunu görmüştü. Ve sonuçta çok akılcı bir seçim yapmıştı.

Güç ve zayıflığı ölçerken insanların stresli durumlarla ve sorumlulukla nasıl başa çıktığına bakın. Modellerini inceleyin. Neleri tamamlamışlar ya da başarmışlar? Ayrıca insanları sınayabilirsiniz. Örneğin onların pahasına iyi niyetli bir espri çok aydınlatıcı olabilir. Espriye özgüvensizliklerine kapılmadan kibarca mı yaklaşıyorlar yoksa gözleri bir anda kırgınlık ve hatta öfkeyle mi parlıyor? Takım oyuncusu olarak güvenilir olup olmadıklarını ölçmek için onlara biraz stratejik bilgi verin ya da bazı dedikoduları paylaşın; bilgileri derhal başkalarına aktarıyorlar mı? Sizin fikirlerinizden birini alıp kendi fikirleriymiş gibi satıyorlar mı? Onları doğrudan eleştirin. Eleştiriyi ciddiye alarak öğrenmeyi ve gelişmeyi mi deniyorlar yoksa kırgınlığın açık belirtilerini mi sergiliyorlar? Onlara açık uçlu bir görev verirken her zamankinden daha az talimat verin ve düşünceleriyle zamanı nasıl düzene soktuklarını gözlemleyin. Zor bir görev ya da herhangi bir şeyi yapmanın yeni bir yoluyla meydan okuyun ve nasıl karşılık verdiklerine, kaygılarıyla nasıl başa çıktıklarına bakın.

Unutmayın: Zayıf karakter bir kişinin sahip olabileceği diğer tüm iyi nitelikleri etkisizleştirir. Örneğin zeki ama zayıf karakterli bir kişi iyi fikirler ortaya atabilir, bir işi iyi yapabilir ama baskı altında ezilir, eleştiriyi kibarca karşılamaz, öncelikle kendi gündemini düşünür, küstahlığı ve rahatsız edici nitelikleri çevresindekilerin vazgeçmesine sebep olur, genel ortama zarar verir. Onlarla birlikte çalışmanın ya da işe almanın gizli bedelleri vardır. Uzun vadede, daha az çekici ve zeki ama karakteri güçlü olan bir kişi daha güvenilir ve verimli olacaktır. Güçlü karakterli insanlar altın kadar ender bulunur ve eğer onlara rastlarsanız bir hazine bulmuş gibi davranın.

Zehirleyici Tipler

Her insanın karakteri parmak izi gibi özgündür ama tarih boyunca belirli tiplerin tekrar tekrar ortaya çıktığına ve onlarla başa çıkmanın tehlikeli olduğuna dikkat etmeliyiz. Çok uzaktan bile fark edeceğiniz kötü ya da çıkarcı karakterlerin aksine bu tipler daha kurnazdır. Zayıflıklarını olumlu gibi sergileyen bir görünümle sizi yemlerler. Zaman içinde görünümün altındaki zehirli yapıyı görürsünüz ama çoğunlukla çok geç olmuştur. En iyi savunmanız bu tipler hakkında bilgi sahibi olmak, belirtileri erken fark etmek, onlarla ilgilenmemek ya da olabildiğince çabuk onlardan uzaklaşmaktır.

Aşırı Mükemmeliyetçi: Ne kadar çok çalıştıklarına ve ürettiklerinin en iyisi olması için kendilerini ne kadar adadıklarına bakarak onlara doğru çekilirsiniz. En düşük düzeydeki işçilerden daha uzun saatler boyunca çalışırlar. Bazen patlayıp işlerini düzgün yapmadıkları için astlarına bağırırlar, ama bunu en yüksek standardı tutturmak için yapmışlardır ve bu iyi bir şey olmalıdır. Ama böyle biriyle birlikte ya da yanında çalışmak talihsizliğine uğrarsanız yavaş yavaş gerçeği görürsünüz. Görev dağıtımı yapamazlar, her şeyi denetlemeleri şarttır. Onlar için her şey yüksek standartlar ve gruba adanmışlık yerine güç ve kontrolle ilgilidir.

Bazılarında, Howard Hughes'a benzer şekilde aile geçmişinden gelen bağımlı olma sorunları vardır. Bir konuda bir kişiye bağımlı olmak eski yaralarını ve kaygılarını açar. Kimseye güvenmezler. Arkalarını döndükleri anda herkesin dalga geçtiğini düşünürler. Mikroyönetim için zorlanımlı gereksinimleri insanları alınganlığa ve gizlice direniş göstermeye iter, ama en korktukları şey de budur. Her şey onların elinden geçmesi gerektiğinden liderlik ettiği grubun pek iyi düzenlenmediğini fark edersiniz. Saray halkı her şeyi denetleyen krala biraz daha yakın olmak için mücadele ettiğinden grubun içinde kaos ve politik çatışmalar sürer. Ölesiye çalıştıklarından aşırı mükemmeliyetçilerin çoğunlukla sağlık sorunları vardır. Ters giden her şey için başkalarını suçlamayı severler. Kimse yeterince iyi çalışmıyordur. Başlangıçtaki başarıyı izleyen tükenmişlik ve olağanüstü başarısızlık modelleri

sergilerler. Onlarla herhangi bir düzeyde yakınlaşmadan önce bu tipleri tanımak en iyisidir. Yaptığınız hiçbir şeyden memnun olmazlar; kaygıları, tacizleri ve kontrol arzularıyla sizi yavaş yavaş yiyip bitirirler.

Acımasız Asi: İlk başka bu tipler heyecan verici gibi görünürler. Otoriteden nefret ederler ve ezilenleri severler. Neredeyse hepimiz böyle bir tutuma gizlice hayranlık duyarız. Onlar öğretmeni küçüksemek isteyen içimizdeki ergene çekici gelir. Kuralları ve teamülleri takmazlar. Gelenekleri izlemek zayıf ve geri kafalı olanlara göredir. Size yönlendirecekleri keskin bir mizah anlayışları vardır, ama bunun özgünlüklerinin bir parçası, herkesi küçümseme ihtiyacı olduğunu düşünürsünüz. Ancak böyle bir tiple daha yakın olursanız bu durumun denetleyemedikleri bir şey olduğunu görürsünüz; bu, daha yüksek bir ahlak niteliği yerine kendini üstün görme zorlanımından gelir.

Çocukluk döneminde anneleri ya da babaları herhalde onları hayal kırıklığına uğratmıştır. Güç sahibi olanlara güvenmemeyi ve nefret etmeyi öğrenmişlerdir. Otorite gibi geldiğinden, kimse tarafından eleştirilmeyi kabul edemezler. Kimse onlara ne yapacaklarını söyleyemez. Her şey onların istediği gibi olmalıdır. Onları kızdırırsanız baskıcı olarak etiketlenirsiniz ve kötü niyetli şakalarının hedefi olursunuz. Asi görünümleriyle ilgi çekerler ve kısa sürede ilgi bağımlısı olurlar. Sonuçta her şey güç konusuna bağlanır. Hiç kimse onların üstünde olmamalıdır, buna cesaret edenler bedelini ödeyecektir. Geçmişlerine bakınca insanlarla çok kötü koşullarda bozuştuklarını ve hareketleriyle işi daha da kötüye götürdüklerini anlarsınız. Asi görüntülerinin modernliğine kapılmayın. Bu tipler sonsuza dek ergenlik çağında kilitli kalmıştır ve onlarla çalışmak asık suratlı bir yeniyetmeyle tartışmak kadar verimli olacaktır.

Kişiselleştirici: Bu kişiler seyrek bulunan iyi bir nitelik olan duyarlılık ve düşünceliliğe sahiptirler. Biraz üzgün gibi görünürler ama duyarlı insanların yaşamı oldukça zordur. Bu havaları sizi çeker ve yardım etmek istersiniz. Ayrıca oldukça zeki, anlayışlı, birlikte iyi çalışılır gibi de görünebilirler. Daha sonraları duyarlılıklarının yalnızca içlerine doğru olduğunu fark edersiniz.

Başkalarının söylediği ya da yaptığı *her şeyi* kişisel olarak alma eğilimleri vardır. Her konuda günlerce derin düşüncelere dalarlar, masum bir sözün söylenmiş olduğunu siz çoktan unuttuğunuz halde onlar kişisel olarak alırlar. Çocukken ebeveynlerinden yeterince sevgi, ilgi, maddi varlıklar alamadıkları konusunda içlerini kemiren bir duyguyla yaşarlar. Yaşlandıkça her şey onlara sahip olamadıklarını anımsatır. Bu duruma içerleyerek yaşamlarını sürdürürler ve kendileri sormadan başkalarının onlara bazı şeyleri vermelerini isterler. Sürekli tetiktedirler. Onlara ilgi gösteriyor musunuz, saygı duyuyor musunuz, bedelini ödedikleri her şeyi onlara veriyor musunuz? Biraz hırçın ve alıngan olduklarından kaçınılmaz biçimde insanları uzaklaştırırlar ve sonucunda daha da duyarlı olurlar. Belirli bir noktada kalıcı bir hayal kırıklığı ifadesiyle yaşamaya başlarlar.

Yaşamlarında çok sayıda insanla aralarının açıldığını görürsünüz ama her zaman kendilerini mağdur olarak görürler. Asla böyle bir kişiye bilmeden hakaret etmeyin. Bellekleri sağlamdır ve sizden yıllarca intikam alırlar. Bu tipi yeterince erken fark ederseniz ondan uzak kalmanız daha doğrudur, çünkü herhangi bir konuda kendinizi suçlu hissetmenize yol açacaktır.

Drama Mıknatısı: Sizi heyecan verici ortamlarına çekerler. Olağanüstü enerjileri ve anlatacak hikâyeleri vardır. Yüz ifadeleri canlıdır ve çok esprili olabilirler. Drama çirkinleşinceye kadar onlarla birlikte olmak eğlencelidir. Çocukken kalıcı sevgi ve ilgiye sahip olmanın tek yolunun ebeveynlerini kendi sıkıntı ve sorunlarına ortak etmek olduğunu öğrenmişlerdir ama bu sorunlar ebeveynlerini duygusal açıdan uzun süre meşgul edecek kadar büyük olmalıdır. Alışkanlık biçimini alan bu yöntem kendilerini canlı ve arzulanan kişi olarak görmelerini sağlar. Çoğu insan yüzleşmeden kaçınır, ama onlar adeta bunun için yaşıyor gibidir. Onları daha iyi tanıdıkça yaşamlarındaki atışma ve çatışma hikâyelerini daha fazla dinlersiniz ve her seferinde kendilerini mağdur olarak gösterirler.

En büyük gereksinimlerinin herhangi bir yolla kancayı size takmak olduğunu anlamalısınız. Sizi kendi dramalarına öylesine bulaştırırlar ki bağlantıyı keserken kendinizi suçlu hissedersiniz.

İçli dışlı olup aşağıya çekilmeden önce onları olabildiğince erken tanımanız çok önemlidir. Böyle bir modelin kanıtlarını bulmak için geçmişlerini inceleyin ve eğer bu tip biriyle ilgilendiğinizden kuşkulanıyorsanız yanından hemen uzaklaşın.

Yüksekten Atanlar: Fikirlerinden, düşündükleri projelerden etkilenirsiniz. Yardıma, destekleyicilere ihtiyaçları vardır ve bu size sempatik gelir ama bir an geri çekilin ve geçmişlerindeki elle tutulur başarıları araştırın. Açıkça tehlikeli olmadığı halde delirtici olabilirler ve çok değerli zamanınızı boşa harcamanıza yol açan biriyle uğraşıyor olabilirsiniz. Aslında bu insanlar kararsızdır. Bir yandan fikirlerini harekete geçirmenin gerektirdiği çaba ve sorumluluktan gizlice korkarlar. Öte yandan ilgi çekmek ve güç sahibi olmak isterler. İki taraf içlerinde savaşır ve kaygılı taraf galip gelince son anda ortadan kaybolurlar. Siz onlara bağlandıktan sonra uzaklaştıkları için bir bahane bulurlar. Kendi başlarına hiçbir şeyi bitiremezler. Vizyonlarını gerçekleştiremedikleri için sonunda toplumu, belirsiz düşmanca güçleri ya da kötü şansı suçlarlar. Veya belirsiz fikirlerini yaşama geçirmek için gerekli olan çabayı gösterecek ve her şey ters giderse suçu üstlenecek bir enayi bulmaya çalışırlar.

Bu tiplerin ebeveynleri genellikle tutarsızdır ve en küçük kabahatinde onlara saldırmıştır. Bu nedenle yaşamdaki hedefleri, kendilerini eleştiri ve yargılamaya açık bırakacak durumlardan kaçınmaktır. İyi konuşmayı, insanları hikâyeleriyle etkilemeyi öğrenerek, ama sorumluluk almaya çağrıldıkları anda bir bahaneyle kaçarak bununla başa çıkarlar. Bu belirtileri görmek için geçmişlerine bakın ve eğer öyle olduklarını fark ederseniz hikâyelerinin keyfini çıkarın ama işi daha ileri götürmeyin.

Cinselleştirici: Bastırılmamış, canlandırıcı cinsel enerjiyle dolu gibi görünürler. İşle eğlenceyi karıştırma eğilimleri olduğundan bu enerjiyi uygun kullanma sınırlarını bulanıklaştırırlar ve bunun sağlıklı, doğal olduğunu düşünürsünüz. Ama aslında zorlanımlıdır ve karanlık bir yerden gelir. Böyle kişiler büyük ihtimalle çocukluk döneminde cinsel tacize maruz kalmışlardır. Bu, ebeveynlerin bakışları ya da belirsiz ama uygunsuz dokunuşları nedeniyle doğrudan doğruya fiziksel olabileceği gibi psikolojik de olabilir.

İçlerinde gelişen model kontrol edilemediğinden tüm ilişkileri cinsellik potansiyeli olarak görürler. Cinsellik bir kendi kendini onaylama aracı biçimine gelir ve büyüleyebilecekleri insanları kolay buldukları için gençken heyecanlı, ayrım gözetmeyen bir yaşam sürebilirler. Ama yaşlandıkça bu onaylamanın olmadığı sürelerin uzaması depresyon ve intihara yol açabilir, bu yüzden gitgide daha bir umutsuz hale gelirler. Eğer liderlik konumundaysalar güçlerini, doğal ve baskılanmamış olma bahanesi altında istediklerini elde etmek için kullanırlar. Yaşlanmayla birlikte bu durum daha acınası ve ürkütücü hale gelir. Onlara yardımcı olamaz ya da zorlanımlarından kurtaramazsınız, yalnızca onlarla herhangi bir düzeyde fazla yakın olmaktan kendinizi koruyun.

Şımarık Prens-Prenses: Soylu havalarıyla sizi çekerler. Sakin ve biraz da üstünlük duygusuyla doludurlar. Özgüvenli, kaderinde taç takmak olan biriyle karşılaşmak oldukça hoştur. Yavaş yavaş kendinizi onlara iyilik yaparken, karşılığını almadan çok fazla çalışırken bulursunuz ama nasıl ve sebep olduğunu anlayamazsınız. Her nasılsa kendileriyle ilgilenilmesi gerektiğini ifade ederler ve başkalarını kendilerini şımartmaları için kullanmakta ustadırlar. Çocukluk yıllarında ebeveynleri onların her kaprisini yerine getirmiş ve dış dünyanın her türlü acımasız müdahalesine karşı korumuştur. Ebeveynlerinde bu tür davranışı tetiklemek için çaresizmiş gibi davranan çocuklar da vardır. Nedeni ne olursa olsun, yetişkin olarak en büyük arzuları erken yıllardaki şımartılmayı yeniden yaşamaktır. Yitirdikleri cenneti anımsarlar. İstediklerini elde edemeyince bebekçe davranışları, surat asmayı ya da öfke nöbetlerini ne kadar sık yinelediklerini görürsünüz.

Tüm yakın ilişkilerinin modeli böyledir ve siz başkalarını şımartmak için derin bir ihtiyaç duymuyorsanız, daima onların isteklerine uygun giden bir ilişkiyi çıldırtıcı bulursunuz. Yetişkin yaşamının acımasız yönleriyle başa çıkmaya donanımlı olmadıklarından ya birilerini şımartıcı rolü üstlenmeleri için manipüle ederler ya da kendilerini yatıştırmak için içki ve uyuşturucuya başvururlar. Eğer onlara yardım etmediğiniz için suçluluk duyuyorsanız, yemi yutmuşsunuz demektir ve bunun yerine kendinizle ilgilenmeniz gerekir.

Memnun Edici: Hiç bu kadar iyi ve düşünceli biriyle karşılaşmadınız. Ne kadar iyiliksever ve sevimli olduklarına neredeyse inanamazsınız. Ardından kuşkulara kapılırsınız ama hiçbir şeye parmak basamazsınız. Belki söz verdikleri halde gelmezler ya da işlerini iyi yapmazlar. Durum oldukça belirsizdir. Ama bu durum uzadıkça sizi baltalıyor ya da arkanızdan konuşuyorlar gibi görünmeye başlar. Bu tipler dört dörtlük saray adamıdırlar ve iyilikseverliklerini başka insanlar için gerçek sevgi yerine, bir savunma mekanizması olarak geliştirmişlerdir. Belki her hareketlerini inceleyip onları cezalandıran acımasız ebeveynleri vardı. Her tür düşmanlığı başka yöne çekmenin yolu gülümsemek ve saygılı bir görünüm sergilemekti. Bu alışkanlık onlarda bir yaşam biçimi olmuştur. Ayrıca herhalde ebeveynlerine yalan söylemeye de alışmışlardır ve genellikle uzman yalancı olurlar.

Çocukken olduğu gibi gülümsemelerin ve iltifatların ardında, oynamak zorunda oldukları role karşı büyük bir kırgınlık yatar. Hizmet ettikleri ya da saygı gösterdikleri kişilere zarar vermeyi ya da onlardan bir şeyler çalmayı gizlice arzu ederler. Doğallık noktasını aşan sevimlilik ve kibarlık sergileyenlere karşı tetikte olmalısınız. Kendinizi korumalısınız. Son derece pasif agresif olabilirler ve tedbiri elden bıraktığınız anda size vurabilirler.

Kurtarıcı: Sizi dertlerinizden, sorunlarınızdan kurtaracak birine rastladığınız için şansınıza inanamazsınız. Yardım ihtiyacınızı fark edip okunacak güzel kitaplar, kullanılacak stratejiler, en iyi yemeklerle karşınıza çıkarlar. Başlangıçta hepsi son derece baştan çıkarıcıdır ama bağımsızlığınızı ilan edip işlerinizi istediğiniz gibi yapmaya kalkıştığınız anda kuşkulanmaya başlarsınız.

Çocukluk döneminde bu tipler kendi ebeveynlerine ya da kardeşlerine bakmak zorunda kalmıştır. Mesela anneleri kendi ihtiyaçlarını ailenin birincil sorunu yapmıştır. Böyle çocuklar göremedikleri ilgiyi tersine çevrilmiş ilişkiden aldıkları güçle telafi ederler. Böylece bir model oluşur. Bakıcı ve kurtarıcı olarak insanları kurtarmak onlara büyük bir tatmin duygusu yaşatır. Kurtarılma ihtiyacı içinde olanların adeta kokusunu alırlar. Ama sizi kontrol altında tutma ihtiyaçlarıyla bu davranışın zorlanımlı yönü ortaya çıkar. Başlangıçtaki yardımdan sonra kendi ayakla-

rınız üstünde durmanıza izin verirlerse gerçekten soylu oldukları anlaşılır. Eğer izin vermezlerse konu güç kullanmayla ilgili demektir. Her koşulda en iyisi, özgüven geliştirmeniz ve kurtarıcılara esas kendilerini kurtarmaları gerektiğini söylemektir.

Kolay Ahlakçı: En ufak bir haksızlığa öfkelenirler ve oldukça güzel konuşurlar. Böyle bir inandırıcılıkla aralarında sizin de bulunduğunuz bir taraftar kitlesi kazanırlar. Ama bazen onların erdemlilik cilasındaki çatlakları görebilirsiniz. Çalışanlarına iyi davranmazlar, eşlerini hor görürler, fark edebileceğiniz gizli bir yaşamları ya da bir kusurları vardır. Çocukluk döneminde, güçlü dürtüleri ve keyif arzuları için suçluluk duygusuna kapılmaya zorlanmışlardır. Cezalandırıldıkları için bu dürtülerini bastırmaya çalışmışlardır. Bu nedenle biraz kendinden nefret duygusu geliştirirler, olumsuz nitelikleri kolayca başkalarına yüklerler ya da baskı altında olmayanlara kıskançlıkla bakarlar. Başkalarının keyif almasından hoşlanmazlar. Kıskançlıklarını ifade etmek yerine yargılayıp kınamayı seçerler. Yetişkin versiyonlarının hiçbir ince ayrıntıya dikkat etmediğini anlarsınız. İnsanlar ya iyi ya kötüdür, orta nokta yoktur. Aslında insan doğasıyla savaş halindedirler, kusursuz olmayan özelliklerimizle uzlaşamazlar. Ahlakçılıkları, içmek ya da kumar oynamak kadar kolay ve zorlanımlıdır, onlar açısından hiçbir fedakârlık gerektirmez, yalnızca asil sözcüklerle konuşurlar. Siyasi doğruluk toplumunda gelişirler.

Gerçekte lanetledikleri ne varsa ona doğru gizli bir eğilimleri vardır ve bu nedenle kaçınılmaz biçimde gizli bir yönleri bulunur. Eğer onlara çok yaklaşırsanız sorgulamaların hedefi olursunuz. Empati eksikliğini önceden fark edin ve aranızdaki mesafeyi koruyun.

(Daha zehirli tipler için kıskançlık-onuncu bölüm, büyüklenme-on birinci bölüm ve saldırganlık-on altıncı bölüme bakınız.)

Üstün Karakter

Bu yasa yalın ve değiştirilemezdir: Belirli bir karakteriniz var. Bu karakter bilinçli farkındalıktan önceki unsurlardan oluşmuştur. Benliğinizin derinliklerinden gelen bu karakter, sizi be-

lirli davranışları, stratejileri ve kararları yinelemeye iter. Beyin bunu kolaylaştırmak için yapılandırılmıştır. Bir kez düşünüp belirli bir hareket yaparsanız aynısını defalarca yinelemeniz için nöral bir yol açılmış olur. Bu yasayla bağlantılı olarak iki yönden birine gidebilirsiniz, her ikisi de az ya da çok yaşamınızın yönünü belirleyecektir.

Birinci yön bilgisizlik ve inkârdır. Yaşamınızdaki modellere dikkat etmezsiniz, erken yılların belirli davranışlarda bulunmanız için üzerinizde derin ve kalıcı bir damga bıraktığı gerçeğini kabul etmezsiniz. Karakterinizin tümüyle esnek olduğunu ve istediğiniz anda yeniden yaratabileceğinizi hayal edersiniz. Çok farklı koşullardan gelmiş olsa bile bir başkasının güç ve şöhrete giden yolunu izleyebilirsiniz. Oturmuş bir karakter kavramı hapishane gibi görünür ve çoğu insan uyuşturucular, alkol ya da video oyunlarıyla kişiliklerinin dışına çıkmak ister. Böyle bir yadsımanın sonucu açıktır. Zorlanımlı davranışlar ve modeller biraz daha yerleşir. Karakterinizin aksine hareket edemezsiniz ya da yok olmasını umamazsınız. Aslında o çok güçlüdür.

Howard Hughes'un sorunu da buydu. Kendini büyük bir iş insanı olarak görüyor, babasının imparatorluğundan daha büyüğünü kuracağını hayal ediyordu. Ama yapı olarak insanları iyi yönetemiyordu. Esas gücü teknik konulardaydı, uçak üretiminin tasarımı ve mühendisliğinde başarılıydı. Eğer bunu algılayıp kabul etseydi, kendi uçak şirketinin ardındaki vizyoner olarak parlak bir meslek yaşamı sürdürebilir ve günlük işleri gerçekten becerikli birine bırakabilirdi. Ama karakteriyle bağdaşmayan bir özimgeyle yaşıyordu. Sonucunda başarısızlıklar ve mutsuz bir yaşam modeli ortaya çıktı.

Öteki yönü izlemek daha zordur ama gerçek güce ve üstün bir karakterin biçimlenmesine giden esas yol budur. Şöyle çalışır: Kendinizi olabildiğince derinlemesine incelersiniz. Karakterinizin en derin katmanlarına bakıp dışadönük mü, içe dönük mü olduğunuzu; kaygı ile duyarlılığın mı, yoksa düşmanlık ve öfkenin mi sizi yönettiğini ya da insanlarla ilişki kurmak için derin bir ihtiyaç duyup duymadığınızı belirlersiniz. Birincil eğilimlerinize yani doğal olarak çekildiğiniz konulara ve etkinliklere bakarsı-

nız. Ebeveynlerinizle aranızdaki bağlantının niteliğini incelemek için bugünkü ilişkilerinizi en belirgin işaret olarak alırsınız. Kendi hatalarınıza ve sizi sürekli olarak engelleyen modellere dürüstçe bakarsınız. En iyisini yapamadığınız durumları düşününce sınırlarınızı bilirsiniz. Ergenlik çağından sonra hayatta kalan karakterinizin doğal güçlerinin farkında olursunuz.

Artık bu farkındalıkla, aynı stratejileri ve hataları sürekli yineleyen karakterinizin kölesi olmazsınız. Her zamanki modellerden birine düştüğünüzü hissedince zamanında fark edip geri çekilirsiniz. Böyle modelleri tümüyle yok edemezsiniz ama deneyerek etkilerini hafifletebilirsiniz. Sınırlarınızı bilince yeteneğiniz ya da eğiliminiz olmayan işlere el atmazsınız. Bunun yerine size uygun olan ve karakterinizle birleşen meslek yollarını seçersiniz. Karakterinizi kabullenir ve ona kucak açarsınız. Bir başkası olmayı istemek yerine, gerçek potansiyelinizi fark edip tümüyle kendiniz olmayı seçersiniz. Karakterinizi, yoğurup yavaş yavaş zayıflıklarınızı güce dönüştüreceğiniz bir parça kil gibi görürsünüz. Kusurlarınızdan kaçmak yerine onları gerçek bir güç kaynağı olarak görürsünüz.

Aktrist Joan Crawford'un (1908-1977) meslek yaşamına bir bakın. Erken yıllarında yaşamında başarılı olacak birine benzemiyor gibiydi. Doğumundan kısa bir süre sora ailesini terk eden babasını hiç tanımamıştı. Yoksulluk içinde büyüdü. Annesi, Joan'dan hiç hoşlanmıyor ve onu sürekli dövüyordu. Hayran olduğu üvey babasının gerçek babası olmadığını daha çocukken öğrendi ve kısa süre sonra üvey babası da aileyi terk etti. Bitmeyen cezalar, ihanetler, terk edilmeler arasında geçen çocukluk dönemi onun yaşamdan korkmasına yol açtı. Çok genç yaşta filmlerde oynamaya başlarken kendini ve kusurlarını acımasız bir nesnellikle inceledi. Aşırı duyarlıydı, kırılgandı, kurtulamadığı ya da gizleyemediği pek çok acısı ve üzüntüsü vardı. Çaresizce sevilmek istiyordu. Her zaman bir baba figürü ihtiyacı hissediyordu.

Böyle özgüvensizlikler Hollywood gibi acımasız bir ortamda kolayca kişinin ölümü olabilirdi. Ancak Joan tam tersine, iç göz-

lem ve çalışmayla bu zayıflıklarını son derece başarılı meslek yaşamının temel direklerine dönüştürdü. Örneğin kendi üzüntü ve ihanete uğramışlık duygularını oynadığı rollere katmaya, kadınların kendisiyle özdeşleşmesini sağlamaya karar verdi. Sahte ve yüzeysel bir neşeli görünüm sergileyen diğer kadın oyunculara hiç benzemiyordu. Umutsuz sevilme ihtiyacını kameraya yöneltti ve seyirciler buna bayıldı. Film yönetmenleri, hayran olup saygıyla davrandığı baba figürleri oldular. En belirgin niteliği olan aşırı duyarlılığı içine değil, dışına yönlendirdi. Çalıştığı yönetmenlerin hoşlanıp hoşlanmadıkları noktalara karşı çok iyi ayarlanmış duyargalar geliştirdi. Onlara bakmadan ya da söylediklerini daha duymadan yaptığı rolü beğenmediklerini seziyor, doğru soruları soruyor ve eleştirilerini derhal oynadığı role aktarıyordu. Adeta her yönetmenin rüyası gibiydi. Bunların hepsine acımasız iradesini ekleyince, Hollywood'da hiçbir aktris için duyulmamış bir biçimde, kırk yılı aşkın bir süre meslek hayatına devam etti.

Kendiniz için kullanmanız gereken simya budur. Her şeyi kontrol etmek isteyen bir aşırı mükemmelliyetçiyseniz, bu enerjiyi insanlar üzerinde kullanmak yerine verimli bir işe yöneltebilirsiniz. Ayrıntılara gösterdiğiniz özeni ve yüksek standartlarınızı doğru yönlendirirseniz bu özellikleriniz olumlu olacaktır. Eğer memnun ediciyseniz saray adamı becerilerinizi geliştirip gerçek çekiciliğe dönüştürebilirsiniz. Bu özelliğin kaynağını görebilirseniz, zorlanımlı ve savunucu yönlerini denetleyip size büyük güç kazandıracak gerçek bir sosyal yetenek olarak kullanabilirsiniz. Aşırı duyarlıysanız ve her şeyi kişisel olarak alma eğiliminiz varsa bunu aktif empatiye dönüştürüp olumlu sosyal amaçlar için kullanabilirsiniz (ikinci bölüme bakınız). Asi bir karakter yapınız varsa geleneklerden ve her şeyi bilinen yollarla yapmaktan hoşlanmıyorsunuzdur, bunu insanları aşağılamak ve yabancılaştırmak yerine yaratıcılık isteyen işlere yönlendirebilirsiniz. Her zayıflığa karşılık gelen bir güç mutlaka vardır.

Son olarak baskı altında dayanıklılık, ayrıntılara özen gösterme, işleri tamamlama becerisi, takım çalışması, insanların farklılıklarına hoşgörü gösterme gibi özellikleri geliştirip ilerleterek

güçlü bir karaktere dönüştürün. Bunu yapmanın tek yolu karakterinizi yavaş yavaş biçimlendiren alışkanlıklarınız üzerinde çalışmaktır. Örneğin anında tepki göstermemeye kendinizi alıştırmak için defalarca kendinizi stresli ya da sıkıntılı durumlara sokun. Can sıkıcı günlük işlerle daha büyük sabır ve ayrıntılara özen gösterme becerisi elde edersiniz. Bilinçli olarak düzeyinizin biraz üstündeki görevleri yapın. Bunları tamamlamak için daha fazla çalışmanız gerekecektir ve böylece daha fazla disiplin duygusu ve daha iyi çalışma alışkınlıkları geliştireceksiniz. Sürekli olarak neyin takım için en iyisi olduğunu düşünmeye kendinizi eğitin. Güçlü bir karakter sergileyen başka kişileri arayın ve olabildiğince fazla onlarla birlikte olun. Bu yolla onların enerji ve alışkanlıklarını özümsersiniz. Ayrıca karakterinizde biraz esneklik geliştirmek, daima bir güç belirtisidir. Ara sıra silkinin, yeni bir strateji ya da düşünme biçimi deneyin, her zaman yaptığınızın tam tersini yapın.

Böyle bir çalışmayla en erken yılların biçimlendirdiği karakterin ve onun yönlendirdiği zorlanımlı davranışların kölesi olmayacaksınız. Bundan sonra karakterinizi ve ona eşlik eden kaderinizi de aktif olarak şekillendirebilirsiniz.

> Herhangi bir konuda bir kişinin belli bir davranışı yalnızca bir kez yapacağını ve bir daha tekrarlamayacağını düşünmek yanlıştır. ("Köle gibi çalışıp otuz yaşına kadar para biriktirelim ve bundan sonra keyfini çıkaralım," diyenlerin hatası da budur. Otuz yaşında hırsa ve sıkı çalışmaya yatkın olurlar ve asla bir daha keyfini çıkaramazlar...) Kişi yaptığı şeyi yine yapacaktır ve aslında uzak geçmişte de yapmıştır. Yaşamın acı veren yönü, kendi düşüncelerimizin bizi bu tekdüzeliğe sürüklemesidir. (Aslında bu kararları vermeden önce de biz zaten o yönde ilerliyorduk.) Bir karar, bir davranış başka bir zamanda yapacaklarımızın yanılmaz işaretleridir. Bunun nedeni belirsiz, gizemli ya da astrolojik değildir çünkü kendini yineleyen otomatik tepkilerin sonucudur.
>
> —Cesare Pavese

5

Arzunun Zor Bulunur Nesnesi Olun

Açgözlülük Yasası

Bulunmanın ve yok olmanın üzerimizde temel etkileri vardır. Çok fazla bulunmak kişiyi boğar, bir dereceye kadar yok olmaysa ilgimizi çeker. Sahip olmadıklarımıza –düşlerimizin tasarladığı nesnelere– sahip olma arzusu bizi damgalar. Biraz gizem havası yaratmayı öğrenin, insanların dönüşünüzü istemeleri, sizi arzulamaları için stratejik olarak yok olun. Yaşamlarında eksik olanlarla onları kandırmaya çalışın, sahip olmaları yasaklananları gösterin, arzudan çılgına döneceklerdir. Çitin öte yanındaki otlar daima daha yeşildir. Koşullarınıza, kaderinize kucak açarak bu zayıflığınızı yenin.

Arzu Nesnesi

1895 yılında on bir yaşındaki Gabrielle Chanel otuz yaşındaki annesinin yatağının yanında oturmuş yavaş yavaş veremden ölmesini izliyordu. Gabrielle'in yaşamı zor geçmişti ve bundan sonra daha da zorlaşacaktı. Kardeşleriyle birlikte yoksulluk içinde büyümüşler, bir akrabanın evinden diğerine savrulmuşlardı. Her türlü bağ ve sorumluluktan nefret eden bir seyyar satıcı olan babaları eve pek sık uğramıyordu. Çoğunlukla kocasıyla birlikte yollara düşen anneleri yaşamlarındaki tek rahatlatıcı güçtü.

Gabrielle'in korktuğu gibi annesinin ölümünden birkaç gün sora babası çıkageldi ve iki kardeşiyle birlikte onu Fransa'nın or-

tasındaki bir manastıra postaladı. Kısa süre sonra geleceğine söz verdi ama babalarını bir daha asla görmediler. Eski bir ortaçağ manastırındaki rahibeler zor durumdaki yetim kızları korumak amacıyla alıyorlardı. Manastırı çok katı bir disiplinle yönetiyorlardı. Pek az eşyası bulunan manastırın kasvetli duvarları arasında kızlar çok azla yetiniyorlar, dinsel uygulamalarla yaşıyorlardı. Her kızın, birbirinin aynı, biçimsiz iki giysisi vardı. Her türlü lüks yasaktı. Yalnızca kilise müziği çalınıyordu. Yemekler olağanüstü yavandı. İlk birkaç ay boyunca Gabrielle bu yeni dünyaya alışmaya çalıştı ama çok büyük bir huzursuzluk duygusuna kapıldı.

Bir gün her nasılsa manastıra gizlice getirilmiş bir dizi aşk romanı buldu ve kitaplar tek kurtarıcısı oldu. Pierre Decourcelle imzalı romanların hemen hemen hepsi Sinderella benzeri hikâyeler anlatıyordu. Dışlanmış ve horlanmış yoksul genç kız, beklenmedik bir gelişmeyle kendini zenginlerin dünyasında buluveriyordu. Gabrielle hikâye kahramanlarıyla kendini özdeşleştiriyor ve kadın kahramanların giysilerinin bitmek bilmeyen betimlemelerine bayılıyordu. Saraylar ve şatolar çok uzaktaydı ama romanları okurken kendini konunun içinde buluyor, yaşama geçirmek için inanılmaz bir isteğe kapılıyordu. Ne var ki, böyle şeyleri istemesi bile yasaktı ve görünüşe göre sahip olması ise olanaksızdı.

On sekiz yaşında manastırdan ayrılıp yine rahibelerin işlettiği bir yatılı okula gitti ve terzilik eğitimi aldı. Okulun bulunduğu küçük kasabayı gezerken peşinde koşacağı yeni bir tutku buldu: tiyatro. Tiyatronun her şeyine, kostümlerine, dekoruna, makyajlı oyuncularına bayıldı. Tiyatro bir dönüşüm dünyasıydı, insan istediği her kişi olabiliyordu. Artık tiyatro oyuncusu olup ün kazanmak istiyordu. Coco sahne adını alıp rol yapmayı, şarkı söylemeyi, dans etmeyi denedi. Enerjisi ve karizması çok yüksekti ama bu alanda başarıya ulaşmak için yeteneği olmadığını kısa sürede fark etti.

Bunu kabullenince başka bir düşün peşine düştü. Tiyatrodan kazandıklarıyla geçinemeyen kadın oyuncuların çoğu, zengin sevgililerin desteklediği metresler olmuşlardı. Bu kadınların

gardropları çok genişti, istedikleri her yere gidebiliyorlardı ve toplumun bazı kesimleri onları dışlasa da despot bir koca tarafından zincirlenmemişlerdi. Şansı yaver gitti ve onu sahnede görüp hoşlanmış olan Etienne Balsan adlı bir genç adam yakındaki şatosunda kalmaya davet etti. Balsan'a ailesinden büyük bir miras kalmıştı ve bir eğlence yaşamı sürüyordu. Artık herkesin Coco adıyla tanıdığı Gabrielle daveti kabul etti.

Şatoyu Avrupa'nın dört bir yanından gelen kadınlar doldurmuştu. Bazıları çok ünlüydü. Hepsi çok güzel ve güngörmüştü. Kırlarda at binmek ve akşamları görkemli partiler vermekten ibaret oldukça basit bir yaşamdı. Ancak sınıf farklılıkları dikkati çekiyordu. Soylular ya da önemli kişiler şatoya gelince Coco gibi kadınlar ortadan kayboluyor, yemeklerini uşaklarla birlikte yiyorlardı.

Yapacağı hiçbir şey olmadığından yine huzursuzluğa kapıldı ve hem kendini hem de geleceğini analiz etmeye başladı. Tutkuları büyüktü ama hep ulaşamayacağı şeylerin peşinden koşuyor, olanaksız bir geleceği düşlüyordu. Önce romanlardaki sarayları, sonra sahnede görkemli bir yaşamı, bir Sarah Bernhardt olmayı düşlemişti. Şimdi ise son düşü bunlar kadar saçmaydı. Tanınmış metreslerin hepsi dolgun vücutlu, güzel kadınlardı. Coco daha çok oğlan çocuğuna benziyordu. Kıvrımları ve klasik bir güzelliği yoktu. Varlığı ve enerjisi erkeklere cazip geliyordu ama pek uzun sürmüyordu. Hep başkalarının sahip olduklarını isterken, gizli hazineler barındırdığını düşünmüştü. Konu başka kadınlar ve onların sevgilileri ya da kocalarına gelince, en büyük arzusu erkekleri onların elinden çalmaktı ve bunu birkaç kez yapmıştı. Ama ister bir sevgili, isterse şato yaşamı olsun arzuladığını elde edince, gerçek kaçınılmaz biçimde onu hayal kırıklığına uğratıyordu. Onu neyin tatmin edeceği bir gizemdi.

Bir gün ne yapacağını tam olarak bilmeden Balsan'ın yatak odasına girdi ve bazı giysilerini aşırdı. Tümüyle kendi buluşu olan biçimde giyinmeye başladı, genç adamın açık yakalı gömlekleriyle tüvit ceketlerini kendi giysileriyle birlikte kullanmaya başladı. Başına da bir hasır erkek şapkası takıyordu. Bunları gi-

yerken iki nokta dikkatini çekti: Korseleri, bedenini sıkan giysileri, kadınların taktığı cicili bicili şapkaları bırakınca inanılmaz bir özgürlük duygusuna kapılmıştı. Ve gördüğü ilgiden zevk alıyordu. Öteki metresler şimdi ona gizlemedikleri bir kıskançlıkla bakıyorlardı. Çift cinsiyetli giyim tarzı onları büyülemişti. Yeni giysiler bedenine yakışıyordu ve hiç kimse bir kadının erkek giysilerini giydiğini daha önce görmemişti. Balsan da bunu sevimli bulmuştu. Onu kendi terzisiyle tanıştırdı ve Coco'nun talimatıyla bir erkek çocuğa uygun binici kıyafeti dikildi. At binmeyi kendi kendine öğrenmişti ve öteki kadınlar gibi eyerde yan oturmuyordu. Karakterinde atletik bir taraf vardı ve birkaç ay içinde uzman bir binici oldu. Şimdi tuhaf binici giysisiyle her yerde görülüyordu. Bu yeni yarattığı kişilikle ilerlerken, belirsiz özlemlerini sonunda açıkça algıladı. Erkeklerin kısıtlayıcı olmayan giysilerinin yansıttığı gücü ve özgürlüğü istiyordu.

Üstelik öteki metreslerin ve şatodaki diğer kadınların da bununla özdeşleştiklerini hissediyordu. Birkaç hafta içinde kadınlar onun odasına gelip kurdeleler ve tüylerle süslediği hasır şapkaları denemeye başladılar. Kadınların saçlarına tutturmaları gereken süslü şapkaların yerine bunlar daha kolayca takılıyordu. Metresler kasabada Chanel'in şapkalarıyla dolaşmaya başlayınca bölgedeki kadınlar bunları nereden satın aldıklarını sordular. Balsan, daha fazla şapka yapması ve belki de işini ilerletebilmesi için Paris'teki evini kullanmasını önerdi. Coco bunu seve seve kabul etti.

Kısa süre sonra görünümünün ilginçliğine ve büyük tutkularına hayran olan Arthur Capel adlı zengin bir İngiliz yaşamına girdi. Sevgili oldular ve Capel soylu hanım arkadaşlarını Coco'nun stüdyosuna göndermeye başlayınca şapkalar moda oluverdi. Şapkaların yanında kendi giydiklerini andıran yeni tasarladığı giysileri de satmaya başladı. En ucuz jarse kumaştan dikiyordu ama daha önceki giyim tarzından çok farklıydı ve giyenlere hareket özgürlüğü veriyordu. Capel, şık Parislilerin yaz mevsimini geçirdikleri deniz kenarındaki Deauville kasabasında bir dükkân açması için onu cesaretlendirdi. Harika bir fikirdi.

İnsanları izleyenler ve en son moda düşkünü kadınlarla dolu bu oldukça küçük kasabada bir sansasyon yaratabilirdi.

Denizde yüzerek kasaba halkını şaşkına çevirdi. Kadınlar böyle şeyler yapmıyorlardı ve yüzme kıyafetleri neredeyse hiç bulunmadığından Coco aynı jarse kumaştan kendi mayolarını tasarladı. Birkaç haftada mayo almak için kadınlar dükkâna doluştular. Kendi tasarımı çok belirgindi: Çift cinsiyetli, içinde rahat hareket edilebilen, bedeni sardığı için biraz da baştan çıkarıcı olan giysileriyle Deauville'de dolaşmaya başladı. Herkes ondan söz ediyordu. Giysilerini nereden aldığını tüm kadınlar merak ediyordu. Coco erkek giysilerini değiştirerek yeni tasarımlar yapıyordu. Capel'in bir kazağını alıp önünü kesti, birkaç düğme dikti ve kadınlar için hırkanın modern bir versiyonunu yarattı. Bu bir anda çılgınlık halini alıverdi. Yüzüne yakıştığını bildiği biçimde saçlarını kısa kesince birdenbire yeni bir akım başlattı. İvmeyi hissederek, saç kesimi kendisine benzeyen, güzel ve çevresi geniş kadınlara giysilerini bedava verdi. En fazla rağbet gören partilere Chanel klonları gibi katılan kadınlar, bu yeni modayı Deauville'in dışına, Paris'e kadar yaydılar.

1920 yılında dünyanın en önde gelen moda tasarımcısı ve döneminin en büyük moda akımı belirleyicisi olmuştu. Giysileri, yeni tip kadını –özgüvenli, baştan çıkarıcı ve biraz da iskankâr– simgeliyordu. Hâlâ jarse kumaştan ucuza ürettiği giysileri olağanüstü yüksek fiyatlara satıyordu ve zengin kadınlar Chanel'in gizemli havasını paylaşmak için daha fazlasını ödemeye hazırdılar. Ama kısa zamanda eski huzursuzluğu geri döndü. Başka bir şey, daha büyük bir şey, tüm sınıftan kadınlara daha hızlı ulaşmanın yolunu istiyordu. Bu düşü gerçekleştirebilmek için alışılmamış bir stratejiye karar verdi. Kendi parfümünü yaratacak ve tanıtacaktı.

O tarihte bir moda evinin kendi parfümünü piyasaya sürmesi ve bu kadar vurgulaması hiç duyulmamıştı. Ama Chanel'in bir planı vardı. Bu parfüm giysileri kadar belirgin ama daha uçucu olacak, havaya yayılıp kadınları ve erkekleri heyecanlandıracak, sahip olma arzusu bulaştıracaktı. Bunu başarmak için doğal çiçek kokuları içeren öteki parfümlerin aksini yapacaktı. Belirli bir çi-

çek olarak tanımlanacak bir koku yaratmak istemiyordu. "Soyut bir çiçek demeti" gibi hoş ama tümüyle yeni bir koku istiyordu. Öteki parfümlerden farklı olarak kullanan her kadında farklı kokacaktı. Biraz daha ileri götürmek için alışılmamış bir isim vermeyi kararlaştırdı. O dönemin parfümlerinin şiirsel, romantik adları vardı. Kendi adını kullanıp adeta bilimsel bir karışım gibi bir rakam ekleyecekti: Chanel No.5. Parfümünü şık, modern bir şişeye doldurup etiketinde birbirine geçmiş C harflerinden oluşan yeni logosunu kullandı. Piyasada bulunan parfümlere hiç benzemiyordu.

Coco parfüm tanıtımı için bilinçaltını hedefleyen bir kampanyaya karar verdi. Paris'teki dükkânın her tarafına parfüm sıktı. Havayı bu kokuyla doldurdu. Kadınlar ne olduğunu sorunca bilmiyormuş gibi davrandı. O arada etiketsiz şişelerdeki parfümü en zengin ve çevresi geniş müşterilerinin çantalarına atmaya başladı. Kadınlar bu yeni, garip, akıldan çıkmayan ve bildikleri hiçbir çiçeği çağrıştırmayan kokudan söz etmeye başladılar. Chanel'in yeni bir yaratıcılığı olduğu haberi orman yangını gibi yayıldı ve raflara dizdiği şişeleri almak için kadınlar dükkâna gelip yalvarmaya başladılar. İlk birkaç hafta yeterince mal depolayamadılar. Bu alanda böyle bir şey hiç yaşanmamıştı ve tarihin tanıdığı en başarılı parfüm olarak ona büyük bir servet kazandırdı.

Bunu izleyen yirmi yıl boyunca Chanel markası moda dünyasında hüküm sürdü ama Coco, İkinci Dünya Savaşı'nda Nazizm görüşüyle flört etti, Nazi işgali sırasında Paris'te kaldı ve işgalcilerin tarafını tuttuğu açıkça görüldü. Savaşın başında dükkânını kapatmıştı ama sonunda politik görüşleri nedeniyle Fransızların gözünden tümüyle düşmüştü. Bunu fark edince belki biraz utanca kapılıp İsviçre'ye kaçtı ve gönüllü sürgün olarak orada kaldı. 1953 yılında daha büyük bir şey için geri dönme ihtiyacı duydu. Artık yetmiş yaşındaydı ve modanın son akımlarından nefret ediyordu. Kadın giyiminin, yok etmeye çabaladığı eski kısıtlayıcı ve cicili bicili modelleri yeniden ortaya çıkmıştı. Belki kadınlar için daha itaatkâr bir role dönüşe işaret ediyordu. Chanel için

muazzam bir sınav olacaktı; uzak kaldığı on dört yılın sonunda unutulmuş sayılırdı. Artık kimse onu bir moda akımı belirleyicisi olarak görmüyordu. Her şeye baştan başlamak zorundaydı.

İlk adımı geri dönmeyi planladığı dedikodularını yaymak oldu ama basınla hiç görüşmedi. Söylentileri ve heyecanı desteklemek istiyor ama bir yandan da kendini gizemli bir havaya sokuyordu. 1954 yılındaki ilk defilesinde çoğu meraktan gelen büyük bir kalabalık dükkânı doldurdu. Hayal kırıklığı bir anda ortaya yayıldı. Giysilerin çoğu 1930'larda yarattığı tarzın birkaç yenilikle sergilenmesi gibiydi. Mankenlerin tümü Chanel'in kendisine benziyor ve onun yürüyüşünü taklit ediyorlardı. İzleyiciler için Chanel asla geri dönmeyecek bir geçmişte kilitli kalmış bir kadın gibiydi. Giysiler eski modaydı, basın savaş yıllarındaki Nazi bağlantılarını gündeme getirip onu rezil ediyordu.

Başka bir modacı için yıkıcı bir darbe olabilirdi ama Chanel hiç telaşlanmamış gibiydi. Her zamanki gibi bir planı vardı ve herkesten daha iyisini biliyordu. Paris'teki defileden çok önce yeni giysi tarzının hedefinin Amerika olmasına karar vermişti. Amerikalı kadınlar onun anlayışını yansıtıyordu; haraket rahatlığı veren, süslü püslü olmayan, fazlasıyla işlevsel spor giysiler isteniyordu. Üstelik dünyadaki herkesten daha çok paraları vardı. Elbette yeni moda akımı Amerika'da sansasyon yarattı. Kısa süre sonra Fransızlar da eleştirilerinin dozunu azalttılar. Geri dönüşünden daha bir yıl geçmeden kendini tekrar dünyanın en önemli modacısı olarak kabul ettirdi ve giyim modası onun hep desteklediği daha yalın ve klasik biçimlere geri döndü. Jacqueline Kennedy halkın karşısına çıkarken onun tayyörlerini giymeye başlayınca Chanel gücünü geri kazandı.

Zirvedeki yerini alınca o döneme ve giyim sanayisine son derece zıt olan başka bir uygulamayı başlattı. Korsanlık moda dünyasında her zaman büyük bir sorundu ve her defileden sonra tanınmış modacıların taklit ürünleri dünyanın dört bir köşesinde görülürdü. Modacılar tüm sırlarını dikkatle koruyorlar, tüm taklit ürünlere dava açıyorlardı. Chanel tam tersini yaptı. Defilelere her tip seyirciyi kabul etti ve fotoğraf çekmelerine izin verdi.

Giysilerinin ucuz taklitlerini yaparak para kazanmak isteyenleri cesaretlendireceğini bildiği halde bunu yapmak istiyordu. Hatta zengin müşterilerini terzileriyle bile davet etti ve tasarımların kopyalarını çizip benzerlerini dikmelerine izin verdi. Para kazanmak yerine yarattıklarının her tarafa yayılmasını, kendisinin ve çalışmalarının tüm uluslar ve sınıflardaki kadınlar için arzu nesnesi olmasını istiyordu. İhmal edilerek, dışlanarak, sevgisiz büyümüş bir kızın en büyük intikamı bu olacaktı. Milyonlarca kadını giydirecekti, yarattığı görüntü ve marka her yerde göze çarpacaktı ve gerçekten geri dönüşünden birkaç yıl sonra bu isteği gerçekleşti.

Yorum: Etienne Balsan'ın giysilerini üzerinde deneyip yeni bir ilgi odağı oluşturduğu anda Chanel'in beyninde çakan kıvılcım yaşamının yönünü sonsuza dek değiştirecekti. Bundan önce fantezilerini dürtüleyen, kuralları çiğneyen şeylere imreniyordu. Alt tabakadan gelen yetim bir kızın üst sınıflara karışmak istemesi sosyal açıdan kabul edilebilir değildi. Özellikle manastırda büyümüş biri için oyunculuk ve metreslik uygun roller sayılmazdı.

Şimdi ise şatoda binici giysileri ve hasır şapkalarıyla at binerken, başkalarının imrendiği bir nesne olmuştu. Giysilerinin kural tanımayan yönü, cinsiyet rolleriyle bilinçli olarak alay etmesi öteki kadınlara cazip gelmişti. Düşler ve fantezilerle dolu hayal dünyasında kilitli kalmak yerine başkalarında bu fantezileri dürtüleyen kişi olmuştu. Gereken tek şey bakış açısını değiştirmek; önce seyircileri düşünmek ve hayalleri üzerinde nasıl oynayacağının stratejilerini kurmaktı. Çocukluğudan bu yana arzuladıkları biraz belirsiz, ele geçmeyen ve yasak nesnelerdi. Onların çekiciliği buradan geliyordu. Şimdi tersine çevirip bu unsurları yarattığı nesnelere katıyordu.

İşte sihrini böyle sahneledi. Öncelikle kendini ve yaptıklarını bir gizem havasıyla çevreledi. Yoksul çocukluğundan hiç söz etmedi. Geçmişi hakkında sayısız çelişkili hikâye uydurdu. Hiç kimsenin onun hakkında somut bir bilgisi yoktu. Başkalarının karşısına kaç kez çıkacağını dikkatle denetledi ve kısa sürelerle

kaybolmanın değerini öğrendi. Parfümünün tarifini ya da genel olarak yaratıcılık sürecini asla açıklamadı. Dikkat çeken tuhaf logosu yorumları dürtülemek için tasarlanmıştı. Bunların hepsi halka Coco efsanesi hakkında düşünmeleri ve hayal etmeleri için sonsuz bir alan tanıdı. İkincisi, tasarımlarının daima belli belirsiz sınırları aşan bir şeylerle bağlantılı olmasını sağladı. Giysilerin belirgin bir erkeksi havası vardı ve kesin olarak dişiydi. Kadınlara cinsiyet sınırlarını aştıkları duygusunu verirken fiziksel ve psikolojik olarak kısıtlamalarını da gevşetiyordu. Üstelik bedene oturan giysiler hareket özgürlüğünü cinsellikle bir araya getiriyordu. Bunlar annenizin giysileri değildi. Baştan aşağıya Chanel giysilerine bürünmek gençlik ve modernlik bildirisi yapmaktı. Bu görüş yayılınca genç kadınların çağrıya uymamaları zorlaştı.

Son olarak, giysilerinin her yerde göründüğünden emin oldu. Başkalarının bu giysileri giydiğini görmek, aynısına ulaşmak ve dışarıda kalmamak için rekabetçi arzular uyandırdı. Coco başkalarıyla birlikte olan erkekleri ne kadar istediğini anımsıyordu. Bir başkası sahip olduğundan çekici gelmişti. Böyle rekabetçi dürtüler hepimizin ve kesinlikle kadınların içinde güçlüdür.

Aslında ilk başlarda tasarladığı hasır şapkalar herkesin tüm mağazalardan satın alabileceği şapkalardı. Hazırladığı ilk giysiler en ucuz kumaşlardandı. Parfüm ise yasemin gibi sıradan çiçeklerin kimyasallarla karışımıydı, hiç egzotik ya da çok özel değildi. Sahip olma arzusunu dürtüleyen nesnelere çeviren yönü psikolojik büyüsüydü.

Şunu anlayın: Tıpkı Chanel gibi bakış açınızı tersine çevirmelisiniz. Bu dünyada istedikleriniz ve imrendikleriniz üzerine odaklanmak yerine başkalarının baskılanmış arzuları ve karşılanmamış fantezilerine odaklanmak için kendinizi eğitmelisiniz. Kendinize ve yarattıklarınıza adeta dışarıdan bakarak başkalarının sizi ve eserlerinizi nasıl algıladıklarını görmeye kendinizi alıştırın. İnsanların bu nesneler hakkındaki algılarını şekillendirmek ve heyecanlandırmak için sonsuz bir güce sahip olacaksınız. Bu saçma sözlerin ne kadar çok yinelendiğini duysak da insanlar gerçeklik ve dürüstlük istemezler. Hayal güçlerinin dürtülen-

mesini ve sıradan koşullarının dışına çıkarılmayı isterler. İmrenecekleri, peşinden koşacakları fanteziler ve nesneler isterler. Kendinizi ve işlerinizi bir gizem havasıyla örtün. Bu havayı yepyeni, alışılmamış, egzotik, ilerici ve yasak bir şeylerle birleştirin. Mesajınızı tanımlamayıp belirsiz olarak bırakın. Aynı anda her yerde bulunma görüntüsü yaratın. Nesneniz her yerde görülsün ve başkaları tarafından arzulansın. Tüm insanlarda gizli kalmış açgözlülüğün geri kalanını halledip bir arzu tepkisi zinciri oluşturmasını bekleyin.

Sonunda istediğimi elde ettim. Mutlu muyum? Pek sayılmaz. Eksik olan nedir? Ruhumda arzunun verdiği merak uyandırıcı hareketlilik artık yok... Ah, biz kendimizi kandırmamalıyız; zevk, tatmin olmakta değil, kovalamakta yatar.

—Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais

İnsan Doğasının Anahtarları

Yapı olarak biz insanlar koşullarımızdan kolayca memnun olmayız. İçimizdeki ters bir güç nedeniyle bir şeye sahip olduğumuz, istediğimizi elde ettiğimiz zaman, zihnimiz daha başka yeni, değişik şeylere doğru kayar ve daha iyisini elde edebileceğimizi hayal ederiz. Bu yeni nesne ne kadar uzakta ve erişilmez olursa sahip olma arzumuz o kadar büyür. Biz buna çitin öte yanındaki otlar daha yeşildir *sendromu* adını veriyoruz. Bu, optik illüzyonun psikolojik eşdeğeridir ve çok yaklaşırsak daha yeşil olmadığını görürüz.

Bu sendromun kökleri doğamızın derinliklerindedir. Kayda geçmiş en eski örnek Eski Ahit'teki Mısır'dan göç hikâyesidir. Yahudileri Vaat Edilmiş Topraklara götürmek için Tanrı tarafından seçilen Musa Peygamber, onları ıssız çöle götürür ve kırk yıl boyunca buralarda dolaşırlar. Yahudiler Mısır'da köle olarak yaşıyorlardı ve yaşamları çok zordu. Çölün zorluklarıyla karşılaşınca birdenbire eski yaşamlarına özlem duydular. Açlıkla karşı karşı-

ya kalınca Tanrı onlara cennetten kudret helvası verdi ama buna burun kıvırarak Mısır'dan bildikleri lezzetli kavunlar, salatalıklar ve etlerle kıyasladılar. Tanrı'nın diğer mucizeleriyle (örneğin Kızıl Deniz'in yarılması) yeterince heyecanlanmayınca, uydurdukları altın buzağıya tapınmaya karar verdiler ama Musa onları bu yüzden cezalandırınca yeni puta gösterdikleri ilgiden vazgeçtiler.

Yol boyunca sızlanıp şikâyet ettiler ve Musa'nın başını sürekli ağrıttılar. Erkekler yabancı kadınların ardına düştü, insanlar izleyecekleri yeni hevesler aramayı sürdürdü. Tanrı'nın kendisi bile bu bitmek bilmeyen hoşnutsuzluktan sıkıldı ve aralarında Musa'nın da bulunduğu tüm kuşağın Vaat Edilmiş Topraklara girmesine izin vermedi. Ne var ki, bir sonraki kuşak süt ve bal ülkesine yerleştiği zaman bile homurtular aynı şiddetle devam etti. Ellerindekiyle yetinmeyip hep ufkun ötesindeki daha iyi şeylerin düşünü kurdular.

Aynı sendromu günlük yaşamımızda görebiliriz. Sürekli olarak bizden daha iyi durumda gibi görünenlere bakarız. Onların ebeveynleri daha sevecendir, meslekleri daha heyecan vericidir, yaşamları daha kolaydır. Kusursuzca bizi tatmin eden bir ilişkimiz vardır ama zihnimiz hep yeni kişilere, eşimizin kusurlarına sahip olmadığını düşündüklerimize kayar. İnsanların, yaşadığımız pis kentten daha mutlu olduğu, egzotik bir topluma yolculuk yaparak sıkıcı yaşamımızdan kurtulacağımızı düşleriz. Bir işe başladığımız anda daha iyisinin hayalini kurarız. Siyasi düzeyde hükümetin yozlaştığını; gerçek bir değişim, belki bir devrim gerektiğini düşünebiliriz. Bu devrimde yaşadığımız kusurlu dünyanın yerini alacak gerçek bir ütopya düşünü kurarız. Tarihteki devrimlerin sonucunun çoğunlukla aynı ve bazen de daha kötü olduğunu hiç düşünmeyiz.

Kıskandığımız kişilere, sözde mutlu bir aileye, imrendiğimiz öteki erkeğe ya da kadına, tanımak istediğimiz egzotik yerlilere, daha iyi bir işe, ütopyaya yaklaştığımızda yanılsamanın ardını görebiliriz. İsteklerimizi gerçekleştirmeye çalışırken uğradığımız hayal kırıklığında bunu fark ederiz ama bu bile davranışımızı değiştirmez. Uzakta parlayan nesne, bir sonraki egzotik kültür

ya da "çabuk zengin olma" planı kaçınılmaz olarak bizi baştan çıkarır.

Bu sendromun en çarpıcı örneklerinden biri gitgide geçmişte kalan çocukluğumuza bakışımızdır. Çoğumuz çocukluğumuzu oyun ve heyecanın altın çağı olarak anımsarız. Yaşlandıkça altın çağ belleğimizde daha parlak olur. Elbette çocukluğumuzda bizi rahatsız eden ve zihinsel alanımızda anımsadığımız geçici keyiflerden daha fazla yer tutan kaygıları, özgüvensizlikleri işimize geldiği için unuturuz. Ama yaşlanırken gençliğimiz daha gerilerde kaldığından, onu idealleştiririz ve yeşilden daha yeşil olarak görürüz.

Böyle bir sendrom insan beyninin üç niteliğiyle açıklanabilir. Birincisi *tetikleme* adı verilen ve zihnimizdeki olumsuz imgeye tezat oluşturan olumlu bir imgedir. Bunu görsel sistemimizde açıkça görürüz. Örneğin kırmızı ya da siyah rengi görmek, yakınımızdaki zıt renk olan yeşil ya da beyazı algılamamızı yoğunlaştırır. Kırmızı nesneye bakarken çevresinde yeşil bir hale oluştuğunu görürüz. Genel olarak zihin çelişkilerle çalışır. Zıddını fark edince herhangi bir şey için kavram oluştururuz. Beyin sürekli olarak bu karşıtlıkları yukarı çeker.

Bunun anlamı herhangi bir şey gördüğümüz ya da düşlediğimiz zaman, zihnimizin tam tersini görmesi ya da düşlemesidir. Kültürümüz belirli bir fikri ya da arzuyu düşünmemizi yasaklarsa, bu yasak derhal zihnimize yasaklanan şeyi getirir. Her hayır sözcüğüne karşılık gelen bir evet sözcüğü ortaya çıkar. (Victoria döneminde pornografinin yasaklanması ilk pornografi endüstrisinin yaratılmasına sebep oldu.) Zihnin bu çelişkiler arasındaki bocalamasını denetleyemeyiz. Böylece sahip olmadıklarımızı düşünüp istemeye yatkın oluruz.

İkincisi, kayıtsızlığın insanlar gibi bilinçli hayvanlar için tehlikeli bir evrim özelliği olmasıdır. Eğer ilk atalarımız var olan koşullarından memnun kalsalardı, çok güvenli gibi görünen ortamlardaki olası tehlikelere karşı duyarlı olmazlardı. Her koşulda bizi olası olumsuzlukları düşünmeye, hayal etmeye iten bilinçli uyanıklığımız sayesinde sağ kaldık ve geliştik. Artık yaşamımızı

tehdit eden yırtıcı hayvanların ve doğal tehlikelerin bulunduğu çayırlarda ve ormanlara yaşamıyoruz, ama beyinlerimiz sanki oradaymışız gibi donanımlı. Bu nedenle sürekli olumsuz önyargılara eğilimimiz var ve çoğunlukla bunu sızlanarak, yakınarak ifade ediyoruz.

Son olarak gerçek ve hayal ürünü olan şeyler beyinde aynı şekilde deneyimlenir. Çeşitli çalışmalarda, deneklerin hayal ettiği şeylerin beyinlerinde elektriksel ve kimyasal hareketlilik oluşturduğu gösterilmiştir. Gerçekten yaşadıkları ve hayal ettikleri inanılmaz derecede birbirine benzer ve bunlar fonksiyonel manyetik rezonans görüntüleme (fMRI) ile gösterilir. Gerçekler oldukça acıdır ve sınırlarla, sorunlarla doludur. Hepimiz öleceğiz. Her geçen gün biraz daha yaşlanır ve gücümüzü yitiririz. Başarılı olmak özveri ve sıkı çalışma gerektirir. Ama hayal gücümüz bu sınırları aşıp çok çeşitli olasılıkları ortaya çıkarabilir. Temelde hayal gücümüz sınırsızdır. Ve hayal ettiklerimiz gerçekten deneyimlediklerimizin gücüne sahip olabilir. Böylece bizler var olan koşullardan daha iyisini hayal etmeye ve hayal dünyamızın bize getirdiği gerçeklikten uzaklaşmaktan keyif almaya yatkın yaratıklar olduk.

Tüm bunlar göz önüne alındığında çitin öte yanındaki otlar daha yeşildir sendromunun psikolojik yapımızda olması kaçınılmazdır. İnsan doğasının bu olası kusuru hakkında şikâyet etmemeli ya da ahlak dersi vermemeliyiz. Bu, hepimizin zihinsel yaşamının bir parçasıdır ve çeşitli yararları vardır. Yeni olasılıklar düşünme ve yenilik yaratma yeteneğimizin kaynağı budur. Hayal dünyamızı güçlü bir gereç biçimine dönüştürür. Madalyonun öbür yüzünde ise bu malzemeden yola çıkarak hareket ederiz, heyecan veririz ve insanları baştan çıkarırız.

İnsanların doğuştan gelen açgözlülüğü üzerinde çalışmak her tür ikna etme çabası için eskimeyen bir sanattır. Bugün karşılaştığımız sorun insanların birdenbire imrenmekten vazgeçmeleri değildir, tam tersidir. Biz bu sanatla bağımızı ve onun verdiği gücü yitiriyoruz.

Kültürümüzde bunun kanıtlarını görüyoruz. Bombardıman ve doygunluk çağında yaşıyoruz. Reklamcılar bizi mesajları ve

markalarıyla sarıyor, oraya buraya gönderiyor ya da tıklayıp satın almaya yönlendiriyor. Filmler kafamıza sopayla vuruyor, duyularımıza saldırıyor. Politikacılar var olan koşullara karşı hoşnutsuzluğumuzu köpürtmenin ve sömürmenin ustalarıdır, ama gelecek hakkında hayal gücümüzün kıvılcımını yakmasını bilmezler. Böyle durumlarda incelik feda edilir ve gizliden gizleye başka şeyleri arzulayan hayal gücümüzün üzerinde geniş kapsamlı bir katılaşma etkisi oluşur.

Bunun kanıtlarını kişisel ilişkilerimizde de görürüz. Sadece o kişi oldukları için başkalarının kendilerini arzulaması gerektiğine inananların sayısı gittikçe artıyor. Bunun anlamı, kendileri hakkında çok fazla şey ortaya çıkarmak, sevdikleri ve sevmediklerinin tümünü ortaya dökmek ve kendilerini olabildiğince tanıdık biri biçimine getirmektir. Hayal ya da fanteziye yer bırakmadıkları için arzuladıkları kadın ya da erkek onlara olan ilgisini yitirince, internete girip erkeklerin yüzeyselliği ya da kadınların değersizliği hakkında dert yanıyorlar. Gitgide kendi içimize döndüğümüz için (ikinci bölüme bakınız) öteki kişinin psikolojisine girmeyi ve onlardan istediklerimiz yerine onların bizden ne istediğini hayal etmeyi her zamankinden daha zor buluyoruz.

Şunu anlayın: Insanlar bunların daha dürüst ve gerçekçi olduğumuzun kanıtları olduğunu belirtebilir ama insan doğası birkaç kuşak içinde değişmez. İnsanların daha açık ve içten olmalarının nedeni derin bir ahlak anlayışı değil, gitgide artan bencillik ve geniş kapsamlı tembelliktir. Kişinin olduğu gibi görünmesi ya da fikrini açıklaması çaba gerektirmiyor. Ve çaba göstermemenin sonucunda öteki kişinin psikolojisi üzerinde etki eksikliği oluşuyor. Yani insanların size gösterdiği ilgi ancak sabun köpüğü gibidir. İnsanların dikkati hızla başka yöne çevrilebilir ve bunun nedenini anlayamazsınız. Arzulanmanın pahasına dürüstlüğü öne süren günümüzün kolay ahlakçılığını yutmayın. Tam tersi yönde ilerleyin. Arzulanır olma sanatını anlayan kişilerin sayısı çok az olduğundan, size parlamak ve insanların bastırılmış fantezilerini kendi çıkarınıza kullanmak için sonsuz fırsatlar sunar.

Arzu Uyandırma Stratejileri

Bu yasanın sizin için çalışmasını sağlamanın anahtarı kendinizi ve ürettiklerinizi nesnelleştirmektir. Normal olarak kendi düşünce ve düşlerinize odaklanırsınız. Siz olduğunuz için insanların sizi sevmelerini ve saygı duymalarını hayal edersiniz. Ürettiklerinizin insanlara heyecan vereceğine inanırsınız. Ne de olsa çok fazla çaba gösterdiniz ve başarıya ulaşmak için büyük umutlarınız var. Ancak başkaları bunları görmez. Onlar için siz, ötekilerin arasındaki herhangi bir kişisiniz ve bir kişi olarak merak, heyecan ya da aldırmazlık, hatta karşıtlık uyandırabilirsiniz. Kendi fantezilerini ve önyargılarını size yönlendirirler. Bir kez halka sunulunca, çalışmalarınız sizin düş ve umutlarınızdan tümüyle ayrılmış bir nesne olur ve insanlarda zayıf ya da güçlü duygular uyandırır. Belirli bir dereceye kadar kendinizi ve ürettiklerinizi insanların kendilerine özgü biçimde algıladıkları nesneler olarak görebilirsiniz ama onların algılarını değiştirip arzu nesneleri yaratma gücünüz vardır.

Aşağıda böyle nesneler yaratmanın üç ana stratejisi bulunuyor.

Ne zaman ve nasıl çekileceğinizi bilin: Sanatın özü budur. İnsanların gördüğü ve yorumladığı bir varlığınız var. Eğer bu konuda çok açık olursanız, sizi kolayca okuyup öğrenirlerse, ihtiyaçlarınızı çok açık gösterirseniz, size bilinçaltından saygısızlık etmeye başlayabilirler ve zamanla duydukları ilgiyi yitirirler. Varlığınızın biraz soğukluğu olmalı, sanki başkaları olmadan da yapabilirmişsiniz gibi hissetmelisiniz. Bu durum insanlara saygıya değer biri olduğunuz hissini verir, fark etmeden gözlerindeki değerinizi yükseltir. İnsanların sizin peşinizde koşmak istemelerine yol açar. Biraz soğukluk çekilmenin ilk biçimidir, bunu denemelisiniz. Olduğunuz kişiye biraz boşluk ve belirsizlik katmalısınız. Fikirleriniz, değerleriniz ve zevkleriniz asla insanlara fazla açık olmamalıdır. Açık olduğu takdirde sizi istedikleri şekilde okumaları için onlara alan sağlamış olursunuz. Film yıldızları bu işte ustadır. İnsanlar, bu yıldızların yüzlerini ve varlıklarını yansıttıkları perdeye kendi fantezilerini yönlendirir. Siz gizemli bir hava yaratmak ve yorumları kendinize çekmek istiyorsunuz.

İnsanların hayal gücünü işgal ettiğinizi, kancanızı onlara taktığınızı hissedince, fiziksel olarak bulunma ve yok olma taktiği uygulamalısınız. Her an erişilebilir olmamalısınız. Bir gün ya da bir haftayı sizi görmeden geçirebilirler. Onların içinde bir boşluk duygusu, biraz acı yaratırsınız. Yok olduğunuz zamanlar zihinlerinde daha geniş alanları işgal edersiniz. Sizi daha az değil, daha fazla isterler.

Müzisyen Michael Jackson sosyal düzeyde bu oyunu kusursuzca oynardı. Müziği ve gösterileriyle piyasayı doyurma noktasına getirmenin tehlikelerinin farkındaydı. Albümlerini uzun aralıklarla çıkararak halkın daha fazlasına açlık duymasını sağlardı. Röportajlarının ve gösterilerinin sıklığını dikkatle düzenler, şarkı sözlerinin anlamı hakkında asla konuşmaz ya da herhangi açık bir mesaj yaymazdı. Ara sıra halkla ilişkiler işini yönetenler aracılığıyla basına yeni hikâyeler, örneğin sonsuz gençliği korumanın bir yolu olarak basınç odası kullanımı gibi, sızmasını sağlardı. Bu hikâyeleri asla yadsımaz ya da onaylamazdı ve basını çılgına çevirirdi. Hikâyeler ve söylentilerin kıvılcımını çakan kişiydi ama asla somut bir şey söylemezdi. Zor bulunma stratejisiyle kendini sürekli arzulanan bir nesne biçimine getirmişti. Hem onu daha yakından tanımak hem de müziğine sahip olmak istiyorlardı.

Üretim çalışmalarınızla siz de buna benzer imrenilecek etkiler yaratabilirsiniz. Her zaman sunumu ve mesajı görece açık uçlu bırakın. İnsanlar çalışmalarınıza çeşitli yorumlar getirebilirler. Asla onu nasıl kullanacaklarını tam olarak tanımlamayın. Bu nedenle Shakespeare ve Çehov gibi büyük sanatçıların yapıtları yüzyıllardır okunuyor ve her seferinde yeni ve heyecan verici gibi geliyor, her kuşak onların yapıtlarına istediği yorumu getirebiliyor. Bu yazarlar insan doğasının zamansız unsurlarını betimlediler ama yargılamadılar ve seyircileri ne düşünecekleri ya da ne hissedecekleri konusunda yönetmediler. Her ne üretiyorsanız bunu o konuda örnek olarak kullanın.

Şunu aklınızdan çıkarmayın: Hayal gücümüz ne kadar aktif olursa o kadar fazla keyif alırız. Çocukken bize kesin talimatları

ve kuralları olan bir oyun verildiğinde çabucak ilgimizi yitirirdik. Ama eğer oyunu biz icat edersek ya da gevşekçe yapılandırıldığı için kendi fikir ve fantezilerimizi katmamıza izin verilirse çok daha uzun süre ilgimizi çekerdi. Düşler ve fanteziler uyandıran soyut bir tabloya bakarken, kolayca yorumlanmayan bir film izlerken ya da birden fazla anlamı olan bir espri ya da reklam dinlerken yorumlayan biz olduğumuz için hayal gücümüzü bu yönde kullanmanın heyecan verdiğini fark ederiz. Çalışmalarınızla insanlarda bu zevki en üst dereceye kadar dürtülemek istiyorsunuz.

Arzu rekabeti yaratın: İnsanların arzusu asla bireysel bir olgu değildir. Sosyal varlıklar olduğumuz için isteklerimiz her zaman başkalarının isteklerini yansıtır. Bu olgu erken çocukluk yıllarımızdan gelir. Ebeveynlerimizin bize ilgisini (ilk imrendiğimiz nesne) iki tarafın da kazandığı bir oyun olarak görürdük. Kardeşlerimiz daha fazla ilgi çekerse bize yönelen ilgi azalırdı. İlgi ve sevgi görmek için onlarla rekabet etmek zorundaydık. Kardeşlerimizin ya da arkadaşlarımızın bir armağan alması, aynısına sahip olmak için içimizde rekabetçi bir arzu uyandırırdı. Bir nesne ya da bir kişi başkalarında arzu uyandırmıyorsa onda bir terslik olduğunu düşünür, onu önemsiz ya da nahoş bir şey olarak görürüz.

Bu durum yaşam boyu süren bir model oluşturur. Bazıları için bu çok daha açıktır. İlişkilerinde yalnızca başkalarına ait olan, üçüncü kişilerin açıkça arzuladığı kadın ya da erkeklere ilgi duyarlar. Sevilen bu nesneyi onlardan almak, öteki kişiye karşı zafer kazanmak gibi durumlar kökleri çocukluklarına dayanan dinamiklerdir. Bazıları yeni bir şeyle para kazanıyorsa onlar yalnızca katılmak değil, piyasayı ele geçirmek isterler. Bazıları içinse bu daha sinsidir. Heyecan verici bir şeye sahip olanları görünce uyanan arzuları onu elde etmek yerine deneyimi paylaşmaktır. Her iki yönde de başkalarının arzuladığı nesneleri ya da insanları görmek bunların değerini artırır.

Bundan nasıl yararlanacağınızı öğrenmelisiniz. Başkalarının sizi ya da çalışmalarınızı arzuladığı izlenimini yaratabilirseniz, tek laf etmeden ya da kendinizi zorla kabul ettirmeden insanla-

rı yarattığınız akıma çekersiniz. Onlar size gelecektir. Kendinizi bu sosyal atmosferle çevrelemeli ya da en azından bu illüzyonu yaratmalısınız.

Bu etkiyi çeşitli yollarla yaratabilirsiniz. Tıpkı Chanel'in yaptığı gibi yarattığınız nesnenin her yerde görülmesi ve duyulmasını sağlamalı, gerekirse korsanlığa bile izin vermelisiniz. Doğrudan doğruya müdahale etmemelisiniz. Böylece yaygın bir çekicilik ortaya çıkacaktır. Çeşitli medyalar aracılığıyla nesne hakkında dedikodular ya da hikâyeler yayabilirsiniz. Insanlar konuşmaya başlayınca etkisi kulaktan kulağa yayılacaktır. Olumsuz yorumlar ya da tartışmalar bile bazen övgülerden daha çok işe yarar. Nesnenize kışkırtıcı ve sınırları aşan bir üstünlük verir. Her neyse, insanlar olumsuzlara doğru çekilirler. Sessizliğiniz ya da talimat vermemeniz insanların kendi yorumları ve hikâyeleriyle çıldırmalarını sağlayacaktır. Önemli kişilerin ya da eğilim belirleyicilerin bu konuda konuşmalarını ve alevleri körüklemelerini sağlayabilirsiniz. Sunduğunuz nesnenin yeni, devrimci, daha önce görülmemiş, duyulmamış bir şey olduğunu söyleyeceklerdir. Yeni akımlar konusunda geleceğin ticaretini yapıyorsunuz. Belirli bir noktada yeterince insan bir çekim hissedecek ve yalnız kalmak istemeyeceğinden, başkalarını da çekeceklerdir. Bu oyunun tek sorunu bugünkü dünyada bu yaygın etkiler için çok fazla rekabet bulunması ve halkın maymun iştahlı olmasıdır. Yalnızca zincir tepkileri başlatmakta usta olmayıp, onları yenilemek ya da yenilerini yaratmakta da ustalaşmalısınız.

Birey olarak insanların sizi arzuladığı bir geçmişiniz olduğunu başkalarının sizi arzulanır bulduğuna işaret edecek kadar –ama güvensizlik oluşturacak derecede çok söz etmeden– açığa çıkartmalısınız. Bu konuda dolaylı davranmalısınız. Geçmişinizin hikâyelerini duymalarını istiyorsunuz. Tek kelime etmeden erkeklerden, kadınlardan gelen ilgiyi algılamalarını istiyorsunuz. Övünmek ya da açıkça belirtmek bu etkiyi yok eder.

Herhangi bir pazarlık durumunda hizmetleriniz için yarışacak üçüncü ya da dördüncü kişiyi getirip bir arzu rekabeti oluşturmalısınız. Bu olgu yalnızca teklif savaşında değil, başkalarının size imrendiği gerçeğini göstermekte de derhal değerinizi artırır.

Tetiklemeyi kullanın: Eskiyle kıyaslayınca yaşadığımız dönemin büyük bir özgürlük çağı olduğunu düşünüyoruz ama aslında her zamankinden daha fazla kurallı bir dünyada yaşıyoruz. Her hareketimiz dijital olarak izleniyor. İnsan davranışlarının tüm yönlerini yöneten yasaların sayısı oldukça yüksek. Sosyal medyada çok fazla görünür olduğumuzdan önceden de var olan politik doğruluk her zamankinden daha da yoğun. Fiziksel ve zihinsel hareketlerimiz üzerindeki bu kısıtlamalar çoğumuzu gizliden gizliye sıkıyor ya da eziyor. Sınırları aşanları ve bize konmuş sınırların ötesini özlüyoruz. Kolayca şu bastırılmış evet ya da hayırlara doğru çekilebiliriz.

Nesnenizi birazcık yasadışı, alışılmışın dışında ya da siyaseten ileri bir şeylerle bağdaştırmak istersiniz. Chanel bunu açıkça çift cinsiyetli görünümlerle ve cinsiyet rollerini reddederek yapmıştı. Kuşaklar arasındaki çatışma, bunun için daima uygun bir malzemedir. Sunduğunuz nesne sıkıcı eski kuşağa oranla çok cesurdur. John F. Kennedy kendini 1950'lerin boğucu uyumluluk çağı olan Eisenhower dönemine karşıt göstererek yapmıştı. Ona oy vermek gençlik, canlılık ve yitirilmiş erkeklik demekti. Temelde baba figürüne karşı gizli kırgınlık ve ondan kurtulmanın sınırları aşan arzusu üzerine oynuyordu. Bu arzu daima gizli olarak gençler arasında vardır ve daima bir tabu unsuru iliştirilmiştir.

Neredeyse herkesin paylaştığı yasadışı bir arzu dikizciliktir. Başkalarının özel yaşamlarına bakmak mahremiyet konusundaki sosyal tabulara kesinlikle karşıdır ama yine de herkes kapalı kapılar ardında olup biteni görme isteğine kapılır. Tiyatrolar ve filmler bu dikizleme arzusuna dayanır. Bizi başkalarının odalarına sokar ve adeta onları gizlice gözetliyormuşuz deneyimini yaşarız. Aslında paylaşılmaması gereken sırları ortaya seriyormuşsunuz izlenimi vererek bu olguyu çalışmanıza katabilirsiniz. Bazıları öfkelenecektir ama herkes merak edecektir. Bunlar kendi hakkınızda, yaptıklarınızı nasıl başardığınız hakkında ya da başka insanlar, güçlü insanların kapalı kapılar ardında olup bitenler ve onların uyguladıkları yasalar hakkında olabilir.

Her koşulda sunduğunuz şey yeni, alışılmadık, egzotik olmalı ya da en azından öyleymiş gibi görünmelidir. Uyuşturacak

kadar alışılmış olanlarla arasındaki tezat bir imrenme çekiciliği yaratacaktır.

Son olarak ulaşılamayana ya da olanaksıza erişme olasılığını insanların önüne serin. Yaşam çok çeşitli sinirlendirici sınırlar ve zorluklarla doludur. Zengin ya da başarılı olmak büyük çaba gerektirir. Kendi karakterimiz içinde kilitliyiz (dördüncü bölüme bakınız) ve bir başkası olamayız. Yitirdiğimiz gençliğimizi ya da onunla birlikte giden sağlığımızı geri getiremeyiz. Her geçen gün bizi son sınır olan ölüme yaklaştırır. Sizin hedefiniz ise servet ve başarıya giden kısa yolu bulma, yitirilmiş gençliğin geri kazanılması, yepyeni bir kişi olma ve hatta ölümü yenme düşleridir. Olanaksız olarak kabul edildiğinden insanlar böyle şeylere açgözlülükle saldıracaklardır. Tetikleme yasasıyla bu kısa yolları ve fantezileri (nasıl tekboynuzlu atı hayal edebiliyorsak) hayal edebiliriz ve bize onları erişme arzusu verirken onları düşlemek adeta deneyimlemek gibi olur.

Unutmayın: İnsanları gizlice harekete geçiren dürtü, sahip olmak değil arzulamaktır. Herhangi bir şeye sahip olmak kaçınılmaz biçimde hüsran yaratır ve peşinden koşulacak yeni bir şeyin kıvılcımını ateşler. İnsanların fantezileri ve onları kovalamaktan aldıkları zevklerin üzerinde oynuyorsunuz. Bu açıdan çabalarınızı sürekli yenilemelisiniz. Bir kez insanlar istediklerini ya da sizi elde ettikleri zaman, sizin değeriniz ve size duydukları saygı derhal azalmaya başlar. Ortadan yok olmayı, sürpriz yapmayı ve kovalamacayı başlatmayı sürdürün. Bunu yaptığınız sürece güç sizdedir.

En Üstün Arzu

Daima doğamızın daha fazla farkında olmalıyız. Kendi içimizde çitin öte yanındaki otlar daha yeşildir sendromunun nasıl çalıştığını ve belirli hareketlere bizi nasıl yönlendirdiğini görmeliyiz. İmrenme eğilimlerimizde neyin olumlu ve verimli olduğunu, neyin olumsuz ve zararlı olduğunu birbirinden ayırt etmeliyiz. Olumlu yönde huzursuz ve hoşnutsuz hissetmek bizi

elimizde olanlarla yetinmemeye ve daha iyisini aramaya yönlendirir. Karşımızdaki koşullar yerine başka olasılıkları düşünmek hayal gücümüzü genişletir. Yaşlandıkça daha kayıtsız oluruz ve gençlik yıllarımızın huzursuzluğunu yenilemek bizi gençleştirdiği gibi zihnimizi de üretken tutar.

Ne var ki huzursuzluk bilinçli denetim altında olmalıdır. Çoğunlukla hoşnutsuzluğumuz yalnızca kroniktir, değişim isteğimiz belirsizdir ve can sıkıntımızın bir yansımasıdır. Bu durum çok değerli zamanımızın boşa harcanmasına yol açar. Mesleğimizin gidişinden mutsuz olursak, yeni yetenekler öğrenmeyi, temas edilecek yeni kişiler bulmayı gerektirecek büyük bir değişiklik yaparız. Her şeyin yeni olmasından keyif alırız. Ama birkaç yıl sonra hoşnutsuzluğun tekrar kıpırdandığını hissederiz. Bu yeni yol da doğru değildir. Bu konuda daha fazla düşünmüş olmalıydık, eski mesleğimizin beğenmediğimiz yönlerinin üzerinde durmalıydık ve eskisiyle bağlantılı ama yeteneklerimizin uyumunu gerektiren yeni bir çalışma alanı seçmeliydik.

Konu ilişkiler olunca yaşamımız boyunca kusursuz erkek ya da kadını ararız ve sonunda yalnız kalırız. Hiç kimse kusursuz değildir. Bunun yerine öteki kişinin kusurlarıyla uzlaşmak, kabullenmek ve hatta zayıflıklarında biraz çekicilik bulmak daha iyidir. İmrenme arzumuzu dizginleyerek kolay ve doğal olarak gelmeyen, ödün verme ve bir ilişkiyi yürütme sanatını öğrenebiliriz.

Sürekli yeni modaların peşinden koşmak, arzularımızı başkalarının heyecan duyduklarının üzerine inşa etmek yerine kendi zevk ve arzularımızı daha iyi tanımaya zaman ayırmalıyız. Böylece gerçekten istediklerimizi, reklamcıların ya da yaygın etkilerin ürettiklerinden ayırt edebiliriz. Hayat kısadır ve belirli bir enerjimiz vardır. İmrenme arzumuzla sonuçsuz arayışlar ve değişimler için çok fazla zaman yitirebiliriz. Daha iyisini umut etmek ve beklemek yerine sahip olduklarınızın tadını çıkarın.

Şöyle düşünün: Bildiğiniz insanlar ve sık gittiğiniz yerlerden oluşan bir ortama yerleştirildiniz. Gerçeğiniz işte budur. İnsan doğası nedeniyle zihniniz sürekli olarak bu gerçekten uzaklara çekilir. Egzotik yere yolculuk yapma düşünü kurarsınız ama ora-

ya gittiğiniz zaman hoşnutsuz ruhunuzu da yanınızda götürürsünüz. Eğlence arayışınız size besleneceğiniz yeni fanteziler getirecektir. Günlük yaşamınızla bağlantısı olmayan, yalnızca yarım olarak var olanlarla ilgili boş kurgularla dolu romanlar okuyorsunuz. Ve bu çalkantıyla, çok uzaklardakilere duyulan bitmeyen arzu asla tatmin edici bir sonuca ulaşmaz ama yalnızca peşinden koşulacak daha fazla hayal ürününü kışkırtır. Sonunda kendi benliğinizden kaçamazsınız.

Öte yandan, gerçek sizi çağırır. Çok uzak yerine en yakındakilerle zihninizi meşgul etmek farklı bir duygu yaratır. Yakınınızdaki insanlarla daha derin bir düzeyde bağlantı kurabilirsiniz. Bu kişilerle ilgili bilmediğiniz çok şey olması sonsuz bir merak kaynağı olabilir. Bulunduğunuz ortamla daha derin bağlantılar kurabilirsiniz. Yaşadığınız yerin uzun bir tarihi vardır ve kendinizi buna gömebilirsiniz. Çevrenizi daha iyi tanımak güç sahibi olmak için daha fazla fırsat sunar. Size gelince, tümüyle anlayamadığınız gizemli köşeleriniz vardır. Kendinizi daha iyi tanımaya çalışırken, doğanızın denetimini ele alırsınız ve ona köle olmazsınız. İşinizin sonsuz geliştirme ve yenileştirme olasılıkları, hayal gücünüz için sonsuz meydan okumaları vardır. Bunlar size yakın olan ve sizin sanal yerine gerçek dünyanızı meydana getirenlerdir.

Sonuçta size dinginlik, odaklanma ve değişebilecekleri değiştirmek için pratik güçler getirecek olan gerçekle daha derin bir ilişki kurmayı istemelisiniz.

> İster kadın ister erkek tüm tanıdıklarınıza, onların dostluğundan ara sıra vazgeçebileceğinizi bildirmeniz tavsiye olunur. Bu durum arkadaşlığınızı sağlamlaştıracaktır. Hatta bazı insanlara davranışlarınızda ara sıra biraz horgörü karıştırmanın hiçbir zararı olmaz; arkadaşlığınıza daha fazla değer verirler... Ama eğer bir insanı çok takdir ediyorsak bunu ondan sanki bir suçmuş gibi saklamalıyız. Bunu yapmak pek memnun edici değildir, ama doğrudur. Çünkü bırakın bir insanı, bir köpek bile çok fazla nazik davranılmasına dayanamaz!
>
> —Arthur Schopenhauer

6

Bakış Açınızı Genişletin

Öngörüsüzlük Yasası

Doğamızın hayvan kısmı şu anda duyduğunuz, gördüğünüz şeylerin, son haberler ve akımlar, çevrenizdekilerin fikir ve davranışları gibi en dramatik noktaların etkisinde kalır. Hızlı sonuçlar, kolay para gibi çekici planların tuzağına sizi düşüren işte budur. Aynı zamanda olaylar bir yöne ya da öteki yöne dönerken bugünkü koşullara karşı aşırı coşkulu olmanıza ya da paniğe kapılmanıza yol açar. İnsanları vizyonlarının darlığı ya da genişliğiyle ölçmeyi öğrenin; davranışlarının sonuçlarını göremeyen, sürekli tepkisel davrananlarla yakınlaşmaktan kaçının. Bu enerjiyi size bulaştırırlar. Gözleriniz derhal görünmeyen ama olayları yöneten daha geniş akımların üzerinde olmalıdır. Uzun vadeli hedeflerinizi asla gözden kaçırmayın. Bakış açınızı genişletince her nesneye erişebilecek sabır ve açıklığa sahip olacaksınız.

Çılgınlık Anları

1719 yaz aylarında ve sonbaharın başında, Güney Denizi Şirketi'nin yöneticilerinden, İngiliz John Blunt (1665-1733) gitgide artan bir kaygıyla Paris'ten gelen son haberleri izliyordu. Fransızlar muhteşem bir ekonomik patlamanın tam ortasındaydılar ve başarıyı Fransız denetimi altındaki Louisiana topraklarının zenginliklerini sömürmek için oraya gitmiş olan İskoç asıllı John Law'ın kurduğu Mississippi Şirketi'nin başarısı körüklüyordu. Law fiyatları artan şirket hisselerini satıyordu ve çeşitli sınıflar-

dan Fransızlar zengin olmaya başlamışlardı. Bu tarihte ortaya çıkan *milyoner* sözcüğü birdenbire zenginleşenleri betimlemek için kullanılıyordu. Bu haberler Blunt'ı kızdırıyor ve kıskandırıyordu. O sadık bir Ingilizdi. Mississippi Şirketi'nin başarısıyla Paris, Avrupa'nın dört bir yanından yatırım sermayelerini çekiyordu. Eğer bu durum sürerse, Amsterdam ile Londra'yı geçen Fransa dünyanın finans merkezi olacaktı. Fransızların bu yeni gücüyse, aralarında bir savaş çıktığı takdirde baş düşmanları İngiltere için felaket demekti.

Daha kişisel açıdan Blunt çok hırslı bir insandı. Sıradan bir ayakkabı üreticisinin oğluydu ve genç yaşlarından beri İngiliz toplumunda en üst düzeye yükselmeyi hedeflemişti. Oraya ulaşması ancak Avrupa'yı kasıp kavuran, merkezinde Law'ın şirketi ve Güney Denizi Şirketi gibi anonim şirketler bulunan finansal devrimle gerçekleşecekti. Geleneksel olarak toprak sahipliğiyle servet kazanılıyordu, ama hem idaresi pahalıydı hem de vergileri yüksekti. Hisse senedi alıp satarak para kazanmak daha kolaydı ve kazançtan vergi alınmıyordu. Böyle yatırımlar Londra'da çok moda olmuştu. Blunt, Güney Denizi Şirketi'ni Avrupa'nın en büyük ve en kazançlı anonim şirketi yapmayı planlıyordu ama Fransız Hükümeti'nin desteğini alan John Law cesur bir girişimle dikkatleri üzerine çekmişti. Hem kendi adına hem de İngiltere'nin geleceği için Blunt'ın daha büyük, daha iyi bir şeyle ortaya çıkması gerekiyordu.

Güney Denizi Şirketi 1710 yılında İngiliz Hükümeti'nin büyük borçlarını yönetmek için kurulmuştu ve karşılığında İngiltere'nin Güney Amerika'yla yaptığı bütün ticaret bu şirketin tekelinde olacaktı. Yıllar boyunca şirket, neredeyse hiç ticaret yapmadan hükümet için resmi olmayan bir banka gibi çalıştı. Blunt şirketin başına geçince en zengin ve güç sahibi İngilizlerle dostluk kurdu. Bunların başında şirketin en büyük yatırımcılarından biri olan ve şirketin başkanı ilan edilen Kral I. George (1660-1727) geliyordu. Blunt'ın sloganı "Büyük düşün!" olmuştu ve bu her zaman işine yaramıştı. Fransızları alt etmek için kafa yorarken Ekim 1719'da sloganına uygun ve tarihin akışını değiştireceğine emin olduğu bir plan yaptı.

Kralın başında bulunduğu İngiliz Hükümeti'nin en büyük sorunu, Fransa ve İspanya ile otuz yıldır süren savaşları borç alarak yapmasıydı. Blunt'ın önerisi basit ve şaşırtıcıydı: Güney Denizi Şirketi otuz bir milyon sterlin gibi astronomik bir borcu devralmak için hükümete iyi bir ücret ödeyecekti. (Karşılığında şirkete borcun yıllık faizi ödenecekti.) Şirket otuz bir milyon borcu özelleştirecek ve adeta bir malmış gibi Güney Denizi Şirketi hisseleri olarak satacaktı. Her hisse yüz sterlin tutarında borca eşit olacaktı. Hükümete borç vermiş olanlar resmi olmayan senetlerini Güney Denizi Şirketi'nin aynı değerdeki hisseleriyle değiştirebileceklerdi. Geri kalan hisselerse halka satılacaktı.

Hisse fiyatları yüz sterlinden başlayacaktı. Tüm hisselerde olduğu gibi fiyat yükselip düşebilirdi, ama eğer doğru oynanırsa fiyat yalnızca yükselirdi. Güney Denizi Şirketi'nin adı ilginçti ve Güney Amerika'daki sınırsız zenginlikle ticarete başlama olasılığı bulunuyordu. Ayrıca vatansever İngiliz alacaklıların da bu plana katılması gerekiyordu, çünkü hükümetin onlara her yıl ödediği faiz bedelinden fazlasını elde etme olasılığının yanı sıra borcu da kapatabileceklerdi. Öngörüldüğü gibi hisse değeri artarsa, alacaklılar bunu paraya çevirip kâr edebilecekler ve şirket ayrıca kâr payı ödeyecekti. Sihirli bir biçimde borç servete dönüşecekti. Bu, hükümetin sorunlarına çözüm getirdiği gibi Blunt'a da kalıcı bir ün kazandıracaktı.

Kral I. George Kasım 1719'da Blunt'ın önerisini ilk duyduğunda aklı karıştı. Bir olumsuzun (borcun) nasıl olup da bir anda olumluya dönüşeceğini anlayamıyordu. Ayrıca finansa dair yeni sözcükleri de aklı almıyordu. Ama Blunt öylesine ikna edici konuşuyordu ki kral da onun coşkusuna kapıldı. Ne de olsa Kral George'un iki büyük sorununu bir çırpıda çözmeyi vaat ettiğinden böyle bir öneriye karşı çıkmak zordu.

Kral George, İngiltere'nin tüm zamanların en az sevilen kralıydı. Kabahat onda değildi: Doğuştan İngiliz değil Alman'dı. Daha önceki unvanı Brunswick Dükü ve Hanover Prensi'ydi. İngiltere Kraliçesi Anne 1714'te ölünce geride sadece en yakın Protestan akrabası George kalmıştı. Ama tahta çıktığı anda halk ondan hiç hoşlanmadı. İngilizceyi berbat bir aksanla konuşuyor-

du, davranışları kabaydı ve daima daha fazla para peşinde koşuyordu. İleri yaşına rağmen sürekli karısından başka kadınların peşindeydi ama hiçbiri onu çekici bulmuyordu. Hükümdarlığının ilk yıllarında sayısız darbe girişimi olmuştu ve eğer başarıya ulaşsaydı, bu değişiklik halkın hoşuna gidecekti.

George kendi yöntemiyle harika bir kral olabileceğini umutsuzca halka kanıtlamak istiyordu. En çok da kendisi tahta çıkmadan önce birikmiş olan hükümet borçlarından nefret ediyordu. Adeta kendi kanı emiliyormuş gibi her çeşit borca karşı alerjik reaksiyon gösteriyordu.

Şimdi ise Blunt, ona borcu silme, İngiltere'ye refah getirme ve bu süreçte monarşiyi sağlamlaştırma şansı sunuyordu. Bu öneri gerçek olamayacak kadar güzeldi ve tüm gücüyle bunu destekledi. 1720'nin Ocak ayında öneriyi parlamentoya sunma görevini Maliye Bakanı John Aislabie'ye verdi. Parlamento bunu yasa tasarısı olarak onaylamak zorundaydı. Ama Blunt'ın önerisi parlamento üyeleri arasında şiddetli bir muhalefet yarattı ve bir kısmı bunu gülünç buldu. Ne var ki, Aislabie'nin konuşmasını izleyen haftalar içinde tasarıya karşı çıkanlar, kendi tarafını tutanların yavaş yavaş azalmasını dehşet içinde izledi. Girişimin avans hisseleri, aralarında parlamentonun önde gelen üyelerinin de bulunduğu en zengin ve en güçlü Ingilizlere verilmişti ve kişisel olarak kâr edeceklerinden emin olanlar yasa tasarısını onayladı.

Aynı yılın nisan ayında yasa tasarısı kabul edilince Kral George, Güney Denizi Şirketi'nin merkez binasına gitti ve yeni girişim hisseleri için yüz bin sterlin yatırdı. Yatırıma güvendiğini göstermek istiyordu ama böyle bir adım gereksizdi, çünkü yasanın geçişindeki oy artışı halkı cezbetmişti ve Güney Denizi Şirketi'nin hisseleri şimdiden heyecan kasırgasına dönüşmüştü. Hareketliliğin merkezi Londra'nın Exchange Alley olarak bilinen bölgesiydi ve neredeyse tüm hisseler burada satılıyordu. Daracık sokakları tıkayan trafik gün geçtikçe daha da yoğunlaşıyordu.

Başlangıçta zengin ve etkili kişiler süslü faytonlarıyla gelip hisse senetleri alıyorlardı. Alıcıların arasında John Gay, Alexander Pope ve Jonathan Swift gibi sanatçılar ve aydınlar da vardı. Sör Isaac Newton kısa sürede hisselerin çekimine kapıldı ve biri-

kiminin büyük bir kısmını yedi bin sterlini hisselere yatırdı. Ama birkaç hafta sonra kuşkuya düştü. Fiyat yükseliyordu fakat yükselen her şey düşebilirdi, böylece hisseleri satıp paraya çevirdi ve ilk yatırımını ikiye katladı.

Çok geçmeden şirketin, dağlarında her türlü zenginliğin yattığı Güney Amerika'da ticarete başlamak üzere olduğu söylentileri dolaşmaya başladı. Ateş biraz daha körüklenince her sınıftan insan Londra'ya akın edip Güney Denizi Şirketi'nin hisselerini almaya başladılar. Söylentilere göre Blunt borcu servete çevirmenin sırrını bulmuş bir finans simyacısıydı. Kırsaldaki çiftçiler yastıklarının altındaki birikimlerini çıkarıp oğullarını, yeğenlerini olabildiğince fazla hisse almaları için gönderdiler. Normalde bu konularla ilgilenmeyen kadınların arasında da bu ateş yayıldı. Artık Exchange Alley'de aktrisler düşeslerle bir aradaydılar. Bu arada hisse fiyatı yükselmeyi sürdürüp üç yüz, ardından dört yüz sterline ulaştı.

Tıpkı Fransa gibi İngiltere de olağanüstü bir patlama yaşıyordu. 28 Mayıs'ta kral altmışıncı yaş gününü kutladı ve tutumluluğuyla tanınan biri için fazlasıyla cömert davranarak fıçılar dolusu kırmızı şarap ve şampanyayla görkemli bir parti verdi. Partiye katılan bir kadın giysisini beş bin sterlinden fazla tutan mücevherlerle donatıp yeni zenginliğiyle caka sattı. Londra'nın her semtinde zenginler köşklerini yıkıp daha büyük, daha gösterişli binalar inşa ettiriyorlardı. Kapıcılar ve uşaklar işlerinden istifa edip pahalı faytonlar alıyor, kendi kapıcı ve uşaklarını işe alıyorlardı. Soylu bir hanımefendi bir gece operada eski hizmetçisinin daha pahalı bir locada oturduğunu görüp şaşkına döndü. Jonathan Swift bir arkadaşına yazdığı mektupta, "Londra'dan gelenlerin bazılarına sordum, oradaki din nedir? Bana Güney Denizi hisseleri olduğunu söylediler. İngiltere'nin politikası nedir? Yanıt aynıydı. Ticaret nedir? Yine Güney Denizi. İşler nasıl? Güney Denizi'nden başka bir şey yok," diyordu.

Bu alım satım çılgınlığının ortasında John Blunt pompanın başında durmuş Güney Denizi hisselerine olan ilgiyi körükleyip fiyatı artırmak için elinden geleni yapıyordu. Hisseleri çeşitli tahhütlerle satıyor, çok cömert ödeme olanakları sunuyor, bazen yalnızca yüzde yirmi avans ödemeyi bile kabul ediyordu. Yatı-

rılan her dört yüz sterline karşılık Blunt üç yüz sterlin borç veriyordu. Talepleri yüksek tutmak ve insanlara zengin olmanın tek fırsatını kaçıracaklarını düşündürmek istiyordu. Kısa sürede hisse fiyatı beş yüz sterlini aştı ve artmayı sürdürdü. 15 Haziran'da taahhüt bedelini astronomik bir rakam olan bin sterline çıkardı, ilk kez yatırım yapacaklar için yüzde on peşinat ve dört yıla yayılan yüzde onluk taksitler belirledi. Çok az insan bu olanaklara karşı durabilirdi. Aynı ay Kral George, Blunt'a şövalye unvanı verdi. Artık bir baronet olan Sör John Blunt, İngiliz toplumunun zirvesindeydi. Evet, oldukça çirkin ve çok kibirli biri olabilirdi, ama o kadar çok kişiyi zengin etmişti ki artık İngiltere'nin en sevilen ünlüsüydü.

Zengin ve güç sahibi insanlar yaz ayları için Londra'dan ayrılmaya hazırlanırken hava baş döndürücüydü. Blunt özgüvenli ve tasasız bir görünüm sergiliyordu ama kaygılanmaya, hatta paniğe kapılmaya başlamıştı. Öngörmeyi başaramadığı çok şey vardı. Farkında olmadan, bazıları yasal fikirleri içeren ve bazılarıysa sürekli dönen çarkın geliştirilmesi gibi açıkça mantıksız olan yeni vurguncu girişimlere esin kaynağı olmuştu. Bu ateşe kapılanlar şimdi paralarını bu yeni anonim şirketlere yatırıyordu. Bunlara giden her bir sterlin, Güney Denizi Şirketi'ne yatırılacak miktardan bir sterlin azalması demekti ve bu, İngiltere'deki nakit para miktarı belli olduğundan ve Blunt'ın vereceği kredilerin bir sınırı bulunduğundan, gittikçe büyüyen bir sorun biçimini almıştı. Aynı şekilde insanlar Güney Denizi hisselerini paraya çevirip gelecek için daha güvenli bir yatırım olarak arazi satın alıyorlardı. Blunt da belli etmeden aynısını yapıyordu.

Fransızların, Mississippi Şirketi girişimine inancını yitirmesi ve paralarını çekmeye başlaması daha da tedirgin ediciydi. Nakit para azalmıştı ve Fransız ekonomisi ani bir çöküş yaşıyordu. Bu durum Londra'nın havasını kesinlikle etkileyecekti. İnsanlar yaz tatilinden dönmeden önce Blunt harekete geçmek zorundaydı.

Parlamentoyla birlikte çalışıp, kraliyet fermanı olmayan tüm anonim şirketleri yasaklayan 1720 balon yasasını (*Bubble Act*) çıkarttırdı. Böylece yaygın vurgunculuğa son verilecekti. Ama bu çözüm öngörmediği bazı sonuçlar doğurdu. Binlerce insan biri-

kimlerini bu yeni işlere yatırmıştı, şimdi bunlar yasadışı olunca paralarını geri alma olasılığı kalmamıştı. Tek çıkar yolları Güney Denizi hisselerini satmaktı. Krediyle hisse alanların çoğu artık karşılayamadıkları taksitlerle yüz yüze kalmıştı. Bunları da satıp paraya çevirmeyi denediler. Güney Denizi hisselerinin fiyatı düşmeye başladı. Ağustos ayında Güney Denizi merkez binası önünde umutsuzca hisseleri satmaya çalışan kalabalıklar oluştu.

Ağustosun sonuna doğru Blunt da umutsuzluğa düştü. Bir kez daha bin sterlinden dördüncü para taahhüdünü başlatmaya karar verdi. Şimdi şartlar eskisinden daha cömertti. Noel gelince yüzde otuz gibi şaşırtıcı miktarda kâr payı dağıtacaktı ve ardından da yıllık yüzde elli kâr payı gelecekti. Aralarında Sör Isaac Newton'ın da bulunduğu bazı kişiler böyle koşulları olan planın çekiciliğine kapıldılar. Ama gördükleri düşten uyanır gibi olanlar da vardı: Henüz Güney Amerika'yla hiçbir ticaret yapmamış ve tek maddi varlığı borcuna karşılık hükümetin ödediği faiz olan bir şirketin parası bu kadar yüksek kâr paylarını dağıtmaya nasıl yetecekti? Önceleri simya ya da sihir gibi görünen şeyler, şimdi düpedüz aldatmaca gibi görünüyordu. Eylül ayının başında satışlar paniğe dönüşünce, herkes elindeki kâğıt hisse senetlerini gerçek metal paralarla değiştirmeye koştu.

Nakit para paniği artınca İngiltere Bankası adeta çöktü, elinde neredeyse nakit para kalmadı. İngiltere'deki partinin sona erdiği belliydi. Servetlerini ya da yaşam boyu biriktirdiklerini bu ani çöküşte yitirenlerin sayısı çok fazlaydı. Isaac Newton yirmi bin sterlin yitirmişti ve bugünden sonra finans ya da banka sözcüklerini duymak bile onu hasta edecekti. İnsanlar ellerindeki her şeyi satmaya çalışıyordu. Ardından bir intihar dalgası geldi ve Sör John'un yeğeni Charles Blunt da ne kadar kaybettiğini öğrenince kendi boğazını kesti.

Sokaklarda Blunt'ın peşine düştüler, neredeyse bir katil tarafından öldürülüyordu. Bir an önce Londra'dan kaçmalıydı. Parlamento, Güney Denizi planıyla kazandıklarının neredeyse hepsini elinden alınca Blunt, geri kalan az miktardaki parasıyla yaşamını Bath kasabasında sürdürdü. Belki de yalnız kalınca olayların ironik yönünü düşünebilmişti. Gerçekten de tarihin gidişatını değiş-

tirmiş, ticaret tarihinin en saçma ve yıkıcı planlarından birini icat eden adam olarak unutulmayacak bir ün kazanmıştı.

Yorum: John Blunt, tek amacı kendisi ve ailesi için kalıcı bir servet edinmek olan pragmatik, çıkarcı bir iş insanıydı. Ne var ki bu gerçekçi adam 1719 yazında bir çeşit çılgınlığa kapıldı. Paris'te neler olup bittiğini okurken kendini olayların dramasına kaptırdı. Sıradan Fransızların birdenbire zenginleşmesi üzerine parlak hikâyeler okudu. Bundan önce anonim şirketlere yapılan yatırımların bu kadar çabuk sonuçlar vereceğini hiç düşünmemişti ama Fransa'dan gelen kanıtlar inkâr edilemezdi. Benzer iyi talihi İngiltere'ye getirmek istedi ve planını yaparken doğal olarak Law'ın planının birçok unsurunu taklit etti ve ölçeğini artırdı.

Buradaki en ilginç nokta, açıkça ortada olan bir sorunun hiç aklına gelmemesiydi. Plan hisse fiyatlarının yükselmesine dayanıyordu. Eğer hükümetin senetlerini değiştirenler 100 sterlin yerine 200 sterlin öderse, daha az hisse sahibi olacaklardı, böylece Güney Denizi'nin geriye kalan daha çok hissesi halka satılacak ve daha fazla kazanç elde edilecekti. Şu anda 200 sterline alınan hisselerin değeri fiyat yükseldikçe artacaktı ve belirli bir noktada satılacaktı. Fiyat artışını gördükçe daha fazla alacaklı elindeki hisse senetlerini değiştirecek ve daha fazla insan satın almayı sürdürecekti. Fiyat yükselirse herkes kazanacaktı. Ama ticaret gibi sabit kıymetlere dayanmadığı sürece hisselerin fiyatı yükselmeyi nasıl sürdürebilirdi? Kaçınılmaz şekilde fiyat düşmeye başlarsa, kesinlikle panik yaşanacak insanlar bu plana güvenini yitirecek ve zincirleme tepki batışları başlayacaktı. Blunt nasıl oldu da bunu öngöremedi?

Yanıt çok basit: Blunt'ın zihinsel zaman çerçevesi küçüldüğünden, aylar sonra ortaya çıkabilecek sonuçları görme yeteneğini yitirmişti. Fransa'da olanlarla büyülenip elde edebileceği servet ve gücün hayaline kapıldığı için yalnızca içinde bulunduğu zamana ve planın başarıyla sunulmasına odaklanmıştı. Başlangıçtaki başarısı çok uzun süre böyle devam edeceğini hayal etmesini sağladı. Planı işlerken, fiyatı daha çabuk yükseltmesi gerektiğini fark etti ve bunu yapmanın tek yolu cömert kredi

koşullarıyla daha fazla yatırımcı çekmekti. Bu adım planı daha da riskli hale getirecekti ve tek çözüm yolu yeni tehlikeler ortaya çıkaracaktı. Balon yasası ve cömert kâr payları daha yakın tehlikeler içeriyordu ama artık zaman çerçevesi birkaç güne kadar inmişti. Eğer bu gemiyi bir hafta daha yüzdürebilseydi yeni bir çözüm bulabilirdi. Sonunda zamanı tükendi.

İnsanlar, hareketleri ve sonuçları arasındaki bağlantıyı yitirince gerçeklik üzerindeki hâkimiyetlerini yitirirler ve bu ne kadar ileri giderse o kadar çılgınlığa benzemeye başlar. Blunt'ın kapıldığı çılgınlık kısa sürede krala, parlamentoya ve sağduyu sahibi olmakla bilinen bütün ulusa yayıldı. İngilizler, kendi vatandaşlarının büyük miktarda para kazandığını görünce bu gerçek biçimini aldı: Plan başarılı olmalıydı. Halk da birkaç ay sonrasına bakma yeteneğini yitirmişti. Mantıklılığın simgesi olan Sör Isaac Newton'ın başına gelenlere bakın. Başlangıçta o da bu ateşe yakalandı ama bir hafta sonra mantıklı zihni planın açıklarını görünce hisselerini sattı. Ardından başkalarının, kendi elde ettiği on dört bin sterlinden daha fazlasını kazandığını görünce rahatsız oldu. Ağustos ayında yeniden yatırım yapmanın en kötü zamanı olmasına karşın, tekrar olaya dahil olmaya karar verdi. Sör Isaac Newton da ilerisini düşünme yeteneğini yitirmişti. Exchance Alley'deki sahneyi izleyen bir Hollandalı banker, "Sanki tüm deliler aynı anda tımarhaneden kaçmışa benziyordu," demişti.

Şunu anlayın: Biz insanların anda yaşama eğilimi vardır. Bu doğamızın hayvan kısmıdır. Duyduğumuza, gördüğümüze ve herhangi bir olaydaki en dramatik şeye karşılık veririz. Ama biz yalnızca şimdiki zamana bağlı olan hayvanlar değiliz. İnsanlığın gerçeği geçmişi kapsar; her olay sonsuz tarihsel bir neden sonuç zincirinde, daha önce olmuş başka bir şeye bağlıdır. Şu anda her sorunun geçmişte derin kökleri vardır. Ayrıca geleceği de kapsar. Yaptıklarımızın sonuçları gelecek yıllara uzanır.

Düşüncelerimizi yalnızca şimdi olanlarla, duyularımızın sağladıklarıyla sınırlarsak, muhakeme gücümüzün etkisizleştiği, saf hayvansal bir düzeye ineriz. Bazı şeylerin nasıl ve niçin olacağının farkına varmayız. Sadece birkaç ay sürmüş olan başarılı bir planın daha da iyiye gideceğini hayal ederiz. Harekete geçirdik-

lerimizin olası sonuçları üzerinde durmayız. Bulmacanın ufak bir parçası olan, şu anda ortada bulunan şeye tepki veririz. Doğal olarak davranışımız istenmeyen sonuçlara, hatta Güney Denizi çöküşü ya da daha yakın tarihteki 2008 çöküşü gibi felaketlere yol açar.

Çevremizde sürekli tepki verenlerin bulunması da konuyu biraz daha karmaşıklaştırır. Satıcılar ve demagoglar kolay ve anında kazanç önerisiyle bizi kandırmak için insan doğasının bu zayıflığı üzerine oynarlar. Tek panzehirimiz sürekli kendimizi olayların anlık gidişatından uzaklaştırmak ve bakış açımızı genişletmektir. Yalnızca tepki vermek yerine geri çekilip daha geniş açıyla bakma konusunda kendimizi eğitmeliyiz. Her hareketimizin olası sonuçlarını düşünmeliyiz. Çoğunlukla bakış açımızı genişletince hiçbir şey yapmamanın, tepki vermemenin, zamana bırakmanın ve ortaya çıkacakları izlemenin daha iyi olduğuna karar veririz. (Eğer Blunt birkaç ay bekleseydi Law'ın planının dağıldığını görürdü ve İngiltere başına gelecek yıkımdan kurtulurdu.) Böyle bir sağduyu ve denge kendiliğinden oluşmaz. İnsan bilgeliğinin yüksekliğini temsil eden bu güçleri büyük bir çabayla elde ederiz.

Gök cisimlerinin hareketini hesaplayabilirim ama insanların deliliğini hesaplayamam.

—Sör Isaac Newton

İnsan Doğasının Anahtarları

Neredeyse hepimiz aşağıdaki senaryoların benzerlerini deneyimlemişizdir: İhtiyaç duyduğumuz ya da güvendiğimiz biri bize ilgi göstermez, telefonlarımıza yanıt vermez. Hüsrana uğrayıp ona duygularımızı ifade ederiz ya da yanıt almak için çabalarımızı ikiye katlarız. Belki yolunda gitmeyen bir projede bir sorunla karşılaşırız ve bir strateji uygulayıp uygun şekilde hareket etmeye karar veririz. Bazen de yeni biri yaşamımıza girer ve onun taze enerjisi ve çekiciliğine kapılıp arkadaş oluruz.

Aradan haftalar geçer ve neler olduğunu, nasıl tepki verdiğimizi yeniden değerlendirmek zorunda kalırız. Yeni bilgiler ortaya çıkar. Bize yanıt vermeyen kişinin aslında işi başından aşkındır. Biraz bekleseydik, bu kadar sabırsız olmasaydık, çok değerli bir dostu kendimizden uzaklaştırmaktan kaçınmış olurduk. Projede çözmeye çalıştığımız sorun aslında acil değildi ve aceleyle sonuca ulaşırken daha kötü bir hale getirdik. Harekete geçmeden önce daha fazlasını bilmek gerekiyordu. Şu yeni arkadaş hiç de o kadar çekici biri değilmiş: Daha doğrusu yıkıcı bir sosyopatmış ve onun dostluğunun yaralarını sarmamız yıllar sürer. Araya biraz mesafe koymak çok geç olmadan uyarı işaretlerini görmemizi sağlardı. Geriye dönüp yaşamımıza bakınca sabırsızlık ve aşırı tepki verme eğilimlerimizi görürüz, o anda aklımıza gelmeyen ama daha sonra açıkça gördüğümüz davranış örüntülerimizi fark ederiz.

Bu, o andaki bakış açımızın yetersiz olduğu anlamına gelir. Zamanla daha fazla bilgi edinir, gerçeği görmeye başlarız ve geriye dönüp baktığımızda göremediklerimiz olduğunu fark ederiz. Zaman en iyi öğretmendir, bize gerçeği gösterir.

Bunu şöyle bir görsel olguyla kıyaslayabiliriz: Bir dağın eteğindeki ormanda yönümüzü bulma ya da yolumuzu belirleme yeteneğimiz yoktur. Yalnızca gözümüzün önündekileri görürüz. Dağa tırmanmaya başlayınca çevremizi daha fazla görüp manzaranın diğer parçalarına nasıl bağlandığımızı anlarız. Daha yükseğe çıkınca, aşağıda düşündüklerimizin pek doğru olmadığını, biraz çarpık bir perspektiften baktığımızı fark ederiz. Dağın tepesinden panoramik manzarayı ve arazinin nasıl yayıldığını rahatça görürüz.

İçinde bulunduğumuz ana kilitlenen biz insanlar adeta dağın eteğinde yaşıyor gibiyiz. Çevremizde gördüğümüz diğer insanlar ve etrafımızdaki orman bize gerçeğin sınırlı, çarpık bir görünümünü verir. Zamanın geçişi yavaş yavaş dağa tırmanmak gibidir. İlk andaki duygularımız artık o kadar güçlü değildir, kendimizi geri çekebilir ve çevremizi açıkça görebiliriz. Zamanın geçişiyle yükselirken tabloya daha fazla bilgi ekleriz. Olaydan üç ay sonra gördüklerimiz bir yıl sonra gördüklerimiz kadar doğru değildir.

Böylece bilgelik bize çok geç, ancak geriye dönüp baktığımızda gelir. Ama biz insanların zamanın etkisini üretmemiz, anın

içindeyken geniş manzarayı görmemiz için bir yol vardır. Buna *ileri görüşlü perspektif* adını veriyoruz ve bunu kazanmak için aşağıdaki süreci izlememiz gerekir:

Birincisi bir sorun, bir çekişme ya da heyecanlı bir fırsatla karşılaşınca kendimizi olayın sıcaklığından uzaklaşmak için eğitmektir. Heyecanımızı ya da korkumuzu yatıştırmak için çalışırız. Biraz mesafe koyarız.

Ardından bakış açımızı derinleştirip genişletiriz. Yüzleştiğimiz sorunun yapısını düşünürken, anlık bir açıklamaya takılmayız, daha derine ineriz, başka olasılıkları, işin içindeki diğer insanların olası motivasyonlarını göz önüne alırız. İlk anda dikkatimizi çekenlerin yerine olgunun kapsamlı bağlamına bakarız. Aklımızdan geçirdiğimiz çeşitli stratejilerin olumsuz sonuçlarını olabildiğince hayal etmeye çalışırız. Önümüzdeki sorunun ya da fırsatın zaman içinde nasıl gelişeceğini, şu anda göremediğimiz başka sorunların daha da büyüyüp büyümeyeceğini düşünürüz. Uzun vadeli hedeflerimize odaklanırız ve şu andaki önceliklerimizi onlara göre yeniden düzenleriz.

Başka bir deyişle bu süreç, içinde bulunduğumuz andan *uzaklaşmayı*, sorunun kaynağına daha *derin* bakmayı, durumun genel bağlamını daha *geniş açıdan* görmeyi ve hareketlerimizin gelecekteki sonuçlarını ve uzun vadeli önceliklerimizi anlamayı kapsar.

Bu süreçten geçerken belirli seçenekler ve açıklamalar ilk anda takıldıklarımızdan daha mantıklı ve gerçekçi gibi görünmeye başlar. Buna yıllar içinde öğrendiğimiz kendi davranış örüntülerimizle ilgili dersleri de ekleriz. Gerçi zamanın düşünme biçimimiz üzerindeki etkisinin tamamını yeniden yaratamayız ama yine de ona yaklaşabiliriz. Çoğunlukla aradan geçen aylar bize daha fazla bilgi verecek ve daha iyi seçenekler sunacaktır. Düşüncelerimizi genişletip zihnimizi açarak bu etkiyi üretiriz. Dağın tepesine doğru tırmanırız. Genişletilmiş bakış açısı bizi dinginleştirir ve olaylar gelişirken soğukkanlılığımızı korumamızı kolaylaştırır.

Bu durum ideal gibi görünse de, biz insanlar arasında böyle bir bakış açısının seyrek bulunduğunu itiraf etmeliyiz. Bunu ger-

çekleştirmek neredeyse bizi aşan bir çaba gerektirir. Nedeni basittir: Kısa vadeli düşünme, sistemimizin içine işlemiştir. Şu anda olana karşılık vermek ve anlık zevkleri aramak için yaratıldık. Atalarımızın çevredeki potansiyel tehlikeleri ve yiyecek olarak sunulan fırsatları fark etmesi önemliydi. İnsan beyni tablonun tamamını ve bağlamını incelemek yerine, en dramatik unsurlara odaklanmak üzere evrildi. Bu, görece basit ortamlarda ve kabilelerin basit sosyal organizasyonlarında işe yarıyordu. Ama yaşadığımız karmaşık dünyaya pek uygun değil. Duyularımızı ve duygularımızı dürtüleyen şeyleri fark edip tablonun bir kısmını kaçırmamıza yol açıyor.

Beynin bu özelliği, herhangi bir durumun içerdiği zevk ya da acı olasılığına nasıl baktığımızı da önemli ölçüde etkiliyor. Beynimiz yakın çevremizde bize zarar verecek şeyleri fark ederken uzak gelecekte daha soyut görünen tehlikelere fazla dikkat etmiyor. Bu nedenle biz terör (anlık acı) gibi incelememiz gereken konulara daha fazla dikkat ediyoruz, ama gezegenin geleceği için en büyük tehlike olan küresel ısınmaya (uzak acı) fazla önem vermiyoruz. Bu tehlike şu anda soyut gibi görünüyor. Soyut olmaktan çıktığı zaman ise çok geç olacak. Uzun vadeli olumsuz sonuçlarını bildiğimiz halde anlık zevk veren şeylere sarılıyoruz. Yine bu nedenle insanlar yıkımı hemen ve dramatik olmayan sigara ve içki içmek, uyuşturucu kullanmak gibi kendine zarar veren alışkanlıkları sürdürüyor.

Kısa vadeli eğilimlerimiz; son derece karmaşık, gelecekte sayısız tehlikeleri olan bir dünyada iyiliğimizi sürekli tehdit ediyor. Üstelik teknoloji nedeniyle dikkat etme süremizin kısalması, tehdidi biraz daha büyütüyor. Gördüklerimize, duyduklarımıza anında tepki vererek her yeni dramatik haberin karşısında heyecan ve coşkudan, korku ve paniğe doğru sürüklenirken ve gelecekteki sonuçlarını düşünmeden anın sunduğu zevklerden azami ölçüde yararlanmaya çalışırken aslında nörolojik yapımızın en ilkel, en yıkıcı yönü olan hayvani doğamıza boyun eğiyoruz.

Alışılmışın tersine gitmeye çalışıp yaptıklarımızın sonuçlarını ve uzun vadeli önceliklerimizi daha fazla göz önüne aldığımızda, düşünen hayvanlar olarak gerçek insani potansiyelimizi fark ederiz. Kısa vadeli düşünme bulaşıcı olabilir ancak ileri gö-

rüşlü tek bir insan çevresindekilerin üzerinde çok büyük, olumlu bir etki yaratabilir. Böyle insanlar büyük resmi görmemizi sağlar ve üstün olduğunu kabul ettiğimiz bir düşünce yapısı ortaya koyarlar. Onları taklit etmek isteriz.

Bize esin veren ve rehberlik eden bu bilgeliğin çeşitli simgelerini tarih boyunca gördük: insanların kalbini görebilen ve geleceği öngören, Eski Ahit'teki Yusuf; bize daha az aptal ve daha mantıklı olmayı öğreten antik Yunan'daki Sokrates; düşmanın her hareketini tahmin edebilen antik Çin'in parlak stratejisti Zhuge Liang; uzun vadeli stratejilerinin başarısıyla tanınan liderler Kraliçe I. Elizabeth ve Abraham Lincoln; tüm canlıların evriminde zamanın etkisini ortaya çıkaran sabırlı ve öngörülü bilim insanı Charles Darwin; gücü ileri görüşlülüğüne dayanan, tarihin en başarılı yatırımcısı Warren Buffet.

Zaman çerçevesi çok dar olan, sürekli tepki modunda yaşayan kişilerle yakın ilişkide bulunmaktan mümkünse kaçının ve zamana karşı daha geniş farkındalığı olanlarla birlikte olmayı yeğleyin.

Öngörüsüzlüğün Dört Belirtisi ve Bunları Yenme Stratejileri

Çoğumuz uzun vadeli düşünmenin bir çeşidiyle meşgul olduğumuzu hayal ederiz, ne de olsa hedeflerimiz ve planlarımız vardır. Ama aslında kendimizi kandırırız. Başkalarıyla kendi planları, yakın ve uzak gelecekteki stratejileri hakkında konuşurken bunu açıkça görürüz. Onların belirsizlikleri ve bu planların yeterince derin düşünülmemiş olması bizi şaşırtır. Daha çok umutlara, dileklere benzer ve yakındaki olayların akışında baskı altında karşılık vermeye zorlandıklarında bu zayıf hedefler ve planlar kolayca ezilir. Çoğu zaman yeterli bilgimiz olmadan olaylara tepki verir, bir şeyler uydururuz. Temelde hepimiz bunu inkâr ederiz çünkü kendi karar verme sürecimiz için bir perspektif oluşturmak çok zordur.

Bunu yenmenin en iyi yolu kendi yaşamımızdaki öngörüsüz düşüncelerin açık belirtilerini fark etmektir. İnsan doğasının

çoğu unsuru gibi işin anahtarı farkındalıktır. Ancak bu belirtileri görürsek onlarla savaşabiliriz. Aşağıda kısa vadeli düşünmenin en yaygın dört göstergesini bulabilirsiniz.

1. Amaçlanmamış sonuçlar: Tarih bu olgunun sayısız örneğiyle doludur. Antik Roma'da cumhuriyete sadık bir grup insan, Julius Caesar'ın diktatörlüğünü kalıcı hale getirip monarşi kurmasından korkuyordu. MÖ 44 yılında onu öldürüp cumhuriyeti geri getirmeye karar verdiler. Ardından gelen kaos ve güç boşluğunda Caesar'ın yeğeni Octavius hızla zirveye çıktı, iktidarı eline aldı, defakto bir monarşi kurup cumhuriyete kalıcı olarak son verdi. Caesar'ın ölümünden sonra, asla bir krallık sistemi yaratmaya niyeti olmadığı ortaya çıktı. Komplocular durdurmak istedikleri şeye tam anlamıyla sebep olmuşlardı.

On dokuzuncu yüzyılda İngiliz yönetimi altındaki Hindistan'da, yetkililer Delhi sokaklarında çok sayıda zehirli kobra yılanı dolaştığını söyleyerek bunun İngiliz ailelerin yaşamını tehlikeye attığına karar verdiler. Çözüm olarak halkın getireceği her ölü yılana ödül vereceklerini açıkladılar. Kısa sürede girişimci yerel halk ödülden yararlanmak için kobra yılanı beslemeye başladı. Bunu fark eden hükümet hemen ödül programına son verdi. Yetkilere gücenen ve öfkelenen insanlar kobraları sokaklara saldılar ve hükümet programı başlamadan önceki yılan sayısını üçe katladılar.

Kötü şöhretli örnekler arasında 1920 yılında Amerika'da içki yasağını getiren "on sekizinci madde" vardır. Alkolizmin yayılmasını önlemek için tasarlanmıştı ama alkol tüketimini büyük ölçüde artırdığı görüldü. 1941 yılında Japonların Pearl Harbor'a yaptığı saldırı da böyle bir örnektir. Japonlar limandaki ABD deniz kuvvetlerini bir darbeyle yok etmek ve Amerika'ya diz çöktürmek istemişti. Tam tersine Amerikan halkını derin yalnızlık politikasından uyandırdı, ülkenin üstün insan gücünün ve kaynaklarının seferberliğine sebep oldu ve sonunda Japonya yenilmekle kalmayıp ordusunu tümüyle yitirdi. Saldırının başarısı istenen sonucun tam tersini garantilemişti.

Günlük yaşamımızda daha az dramatik örnekler bulabiliriz. Asi bir yeniyetmeyi davranışlarını kısıtlayarak denetlemek isteriz

ama tam tersine biraz daha asileşir ve denetlenemez duruma gelir. Yaşamın kötü olmadığını, güneşin parladığını söyleyerek üzgün birini neşelendirmeye çabalarız fakat onu biraz daha fazla üzüntüye boğduğumuzu fark ederiz. Artık duyguları için suçluluğa kapılmıştır, kendini değersiz ve üzüntüsü içinde daha yalnız hissediyordur. Bir kadın eşinin kendisine açılmasını ister. Samimiyet kurmak umuduyla kocasına neler düşündüğünü, günün nasıl geçtiğini filan sorar. Erkek bunu müdahalecilik olarak algılayıp biraz daha suskunlaşır. Kadının kuşkuya kapılıp araştırmaya kalkışması kocasının daha da içine kapanmasına yol açar.

Bu çok eski sendromun kaynağı oldukça yalındır. Şu anda bir şeyden kaygılanınca içeriğini, sorunun kökenini, ortaya çıkabilecek amaçlanmamış sonuçlarını derinlemesine düşünmeden çözüm aramaya girişiriz. Çoğunlukla düşünmek yerine tepki verdiğimiz için hareketlerimiz yetersiz bilgiye dayanır. Caesar bir krallık kurmayı planlamıyordu, Delhi'nin yoksul halkı sömürgeci yöneticilerden nefret ediyordu ve para kaybetmekten hoşlanmamışlardı, Amerikalılar saldırıya uğradıkları takdirde savaşmaya istekliydiler. Böyle çarpık bir bakış açısıyla iş yaparsak sonuçta çeşitli ters etkiler ortaya çıkar. Bu olayların tümünde dağın yarısına kadar tırmanmak, geriye dönüp baktığımızda gördüğümüz olası olumsuz sonuçların açıkça görülmesini sağlayacaktı. Örneğin ölü kobralar için ödül vermek doğal olarak yoksul halkın yılan yetiştirmesine yol açacaktı.

Değişmez biçimde bu olaylarda insanların düşünme tarzı son derece basit ve tembelcedir. Caesar'ı öldürün ve cumhuriyet geri gelsin, A hareketi B sonucunu doğursun. Bunun çağdaş dünyada oldukça yaygın olan bir çeşidi, eğer insanların niyetleri iyiyse sonucun da iyi olması gerektiğine inanmaktır. Eğer bir politikacı dürüst ve iyi niyetliyse sonuçta iyi şeyler olacaktır. Aslında iyi niyetler çoğunlukla *kobra etkisi* olarak bilinen olguya yol açar, çünkü en soylu niyetlere sahip olanlar kendilerini üstün görme duygusuyla körleştiklerinden, başkalarının karmaşık ve art niyetli dürtülerini görmezler.

Mantıklı sonuca varmayan düşünme şekli, bugün dünyada gerçek bir beladır ve bilgiye ulaşmanın hızı ve kolaylığıyla daha

da kötüleşmektedir, çünkü insanlara bilgili oldukları ve konuyu derinlemesine düşündükleri yanılsamasını verir. 2003 yılında Irak'ın işgali gibi kendine zarar veren savaşlara, kısa vadeli siyasi kazanım için Amerikan Hükümeti'nin kapatılma girişimlerine, teknoloji hisselerinden gayrimenkullere kadar sayısı gittikçe artan finansal balonlara bir bakın. İnsanlar yaşananları adeta zamanda izole edilmiş gibi gördükleri için tarihle bağlantı kopmaktadır.

Şunu anlayın: Dünyadaki her olgu yapısal olarak karmaşıktır. İş yaptığınız insanlar da aynı şekilde karmaşıktır. Her hareket sınırsız tepki zincirine sebep olur. A hareketi B'ye yol açar, B ise C'ye, D'ye ve daha ilerisine yol açar. Başka aktörler de olayın içine çekilecektir ve onların dürtü ve yanıtlarını öngörmek zor olacaktır. Bu zincirleri planlamanız ya da sonuçlara tümüyle hâkim olmanız olanaksızdır. Ama eğer mantıklı düşünürseniz, en azından açıkça görülen olumsuz sonuçların farkında olursunuz ve bu durum başarıyla felaket arasındaki farkı belirler. Dizilimleri hayal etmede zihninizin gidebildiği kadar derine inmek için düşünme derinliğine ulaşmayı istemelisiniz.

Çoğu zaman bu süreçten geçmek sizi hiçbir şey yapmadan bekleme bilgeliğine ikna edecektir. Eğer komplocular bunu düşünseydi ve Caesar'ın doğal nedenlerle ya da bir savaşta ölmesini bekleselerdi, tarihin nasıl akacağını kim bilebilir?

Bu düşünme tarzı bireyler için önemli olduğu kadar çok sayıda kişinin tehlikede olduğu büyük organizasyonlar için daha da önemlidir. Herhangi bir grup ya da takımda kuşkucu ve sağduyulu ruh haline sahip olan bir kişiyi, stratejinin ya da hareket yolunun olası sonuçlarını düzenlemek için işin başına getirin. Bu süreçte asla çok ileri gitmiş olmazsınız ve potansiyel felaketlerden kaçınıp daha somut planlar geliştireceğiniz için harcanan zaman ve paraya değecektir.

2. Taktiksel cehennem: Kendinizi çeşitli mücadele ya da çatışmaların içinde bulabilirsiniz. Bir çözüme ulaşamıyorsunuz ama çok fazla enerji ve zaman yatırımı yaptığınız için vazgeçmenin büyük zarar vereceğini düşünüyorsunuz. Temelde gerçekten uğruna savaştığınız uzun vadeli hedefleri gözünüzden kaçırdınız. Bunun yerine konu egonuzu kabul ettirmeye ve haklı oldu-

ğunuzu kanıtlamaya dönüştü. Çoğu zaman bu dinamiği aile içi kavgalarda görürüz. Artık iş ilişkiyi onarmakla ilgili değildir, kişinin görüşünü zorla kabul ettirmesidir. Bu tip çekişmelerde kendinizi savunmacı ve değersiz hissedersiniz, ruhunuz aşağıya doğru çekilir. Bu bir taktiksel cehenneme indiğinizin kesin işaretidir. Zihnimiz, hedefimize doğru ilerleyen çok sayıda hamleyi önceden hesaplayıp stratejik düşünmek için tasarlanmıştır. Bakış açınızı, taktiksel cehennemde bu şekilde düşünebilecek kadar genişletmelisiniz. Sürekli olarak şu ya da bu kişinin davranışlarına tepki veriyor, onların drama ve duygularına kapılıp daireler çiziyorsunuz.

Tek çözüm yolu bu çatışmalardan, özellikle birden fazla cephede yaşanıyorsa geçici ya da kalıcı olarak geri çekilmektir. Biraz gerilemeye ve perspektife ihtiyacınız var. Egonuzu dinginleştirin. Bir tartışmayı kazanmanın ya da haklı olduğunuzu kanıtlamanın uzun vadede sizi hiçbir yere götürmeyeceğini kendinize anımsatın. Söylediklerinize yerine hareketlerinizle kazanın. Tekrar uzun vadeli hedeflerinizi düşünmeye başlayın. Yaşamınızda bir değerler ve öncelikler merdiveni yaratın ve nelerin sizin için önemli olduğunu anımsayın. Eğer belirli bir çatışmanın gerçekten önemli olduğuna inanıyorsanız, daha fazla uzaklaşma duygusuyla daha stratejik bir yanıtı şimdi planlayabilirsiniz.

Çoğunlukla belirli çatışmaların sonunda değmediğini fark edeceksiniz. Değer skalanızda üst sıralarda olması gereken enerjinizi ve zamanınızı boşa harcamış olacaksınız. Ne kadar kişisel yatırım yaptığınızı hissetseniz bile dairesel bir çatışmadan uzaklaşmak daima daha iyidir. Enerjiniz ve ruhunuz açısından dikkate alınacak konulardır. Değersizlik ve hüsrana uğramışlık duygusu stratejik düşünme ve hedefinize ulaşma yeteneğiniz için yansıtıcı sonuçlar doğurabilir. Yukarıdaki "İnsan Doğasının Anahtarları" bölümünde bahsedilen süreçten geçmek bakış açınızı genişletecek ve zihninizi stratejik bir düzeye yerleştirecektir. Ve tıpkı savaşta olduğu gibi yaşamda da stratejistler daima taktikçileri yener.

3. Kâğıt şerit çılgınlığı: 1929 yılındaki Wall Street çöküşüne giden yolda çok sayıda insan borsada oynamaya bağımlı olmuştu

ve bu bağımlılığın fiziksel bir unsuru vardı: Hisse fiyatlarındaki her değişmeyi elektronik olarak kaydeden kâğıt şeridin sesi. Tıkırtı sesini duymak bir şey olduğuna, birinin satış yaptığına ve servet kazandığına işaret ediyordu. Çoğu kişi adeta Wall Street'in kalp atışı gibi duyulan bu sese çekildiğini hissediyordu. Artık bu kâğıt şerit yok. Çoğumuz haber bültenlerinin dakika dakika verdiklerine, "neyin trend olduğunu" duymaya, kendi uyuşturucu etkisi bulunan bir ping sesiyle Twitter'dan gelen bildirimlere bağımlı olmaya başladık. Yaşamın akışına, gerçek zamanda değişen olaylara ve aynı anlık raporları takip eden diğer insanlara bağlandığımızı hissediyoruz.

Anında öğrenme ihtiyacının yapısında bir devinim vardır. Bir habere çok çabuk ulaşma beklentisi içinde olunca bir yıl önceki daha yavaş gidişe geri dönemeyiz. Bu sabırsızlık yaşamın araba sürmek, kitap okumak, film izlemek gibi diğer taraflarına yayılır. Dikkatimizi verme süremiz gibi yolumuzdaki engellere karşı hoşgörümüz de azalır.

Bu gergin sabırsızlığın işaretlerini yaşamımızda görürüz ama bunun düşüncemiz üzerindeki çarpıtıcı etkisini fark etmeyiz. Ticaret ya da siyasetteki anlık eğilimler, haftalar ve aylar boyunca sürüp giden daha büyük eğilimlerin içine yerleştirilmiştir. Daha uzun süreler, bir yatırımın, stratejik bir fikrin, bir spor takımının ya da siyasi bir adayın zayıf ve güçlü yanlarını ortaya çıkarır ve genellikle bunlar anın mikrotrendleri olarak gördüklerimizin tam tersidir. Tek başına bir anket ya da hisse fiyatı bize bu zayıflıklar ve güçlü yönler hakkında fazla bilgi vermez. Şu anda ortada olanın zamanla daha belirgin olacağıyla ilgili aldatıcı bir izlenim verir. En son haberleri yakalamayı istemek normaldir ama anlık resimlere dayanarak herhangi bir karar vermek, büyük resmi yanlış okuma riskini de taşır.

Üstelik insanların şu andaki olumlu ya da olumsuz değişikliklere tepki ya da aşırı tepki verme eğilimi vardır ve onların paniğine ya da coşkusuna kapılınca karşı durmak iki kat zorlaşır.

Bu kadar teknolojinin bulunmadığı bir çağda Abraham Lincoln'ın nelerle yüz yüze kaldığına bir bakın. İç Savaş'ın başında büyük tabloya baktı ve tahmin ettiği gibi daha fazla askeri ve kaynağı olan Kuzey ordusunun kazanacağına inandı. Tek tehlike

zamandı. Birlik Ordusu'nun kendini bir savaş gücü biçimine getirmesi için zamana ihtiyacı olduğu gibi savaşın istediği yönde gitmesi için Lincoln'ın en doğru generalleri seçmeye de zamanı olmalıydı. Ama eğer çok zaman geçerse ve büyük zaferler kazanılmazsa, halkın fikri bu çabaya karşı dönebilir ve Kuzey eyaletleri kendi içinde bölünürse, Lincoln'ın işi olanaksız hale gelebilirdi. Hem sabra hem de savaş meydanlarında zafere ihtiyacı vardı.

Kuzey ordusu savaşın ilk yılında, Bull Run çarpışmasında büyük bir yenilgi yaşadı ve neredeyse herkes başkanın becerisini sorgulamaya başladı. Ünlü editör Horace Greeley gibi en aklı başında Kuzeyliler bile barış pazarlığı yapması için başkana baskı yapıyorlardı. Bazıları ise ordu böyle bir şeye henüz hazır olmadığı halde, Kuzey'in elindeki her şeyin Güney'i çökertecek bir darbe için kullanılmasında ısrar ediyorlardı.

General Ulysses S. Grant 1863'te Vicksburg'daki kuşatmayı bitirip, General George Meade de Gettysburg'da zafer kazanıncaya kadar bu durum sürüp giderken baskı da arttı. Ve bu zaferlerden sonra Lincoln'a birdenbire bir dâhi gözüyle bakılmaya başlandı. Ama altı ay sonra Grant, General Robert E. Lee komutasındaki Konfederasyon Ordusu'nu kovalarken batağa saplanıp kayıplar artınca panik duygusu geri döndü. Greeley bir kez daha Güney'le pazarlık yapılması için ısrar etti. Lincoln'ın o yıl yapılacak seçimi yeniden kazanması olanaksız gibi görünüyordu. Popülerliğini inanılmaz biçimde yitirmişti. Savaş çok uzamıştı. Baskıların ağırlığı altında kalan Lincoln Ağustos 1864'te Güney'e önereceği barış koşullarını açıklayan bir mektup taslağı hazırladı ama aynı gece kararlılığını yitirdiği için utanıp mektubu bir çekmeceye sakladı. Dalganın yönü değişmeli ve Güney ezilmeli diye düşünüyordu. Yalnızca bir hafta sonra General William Tecumseh Sherman, Atlanta'ya girdi ve Lincoln hakkındaki tüm kuşkular sonsuza dek yok oldu.

Uzun vadeli düşünme biçimiyle Lincoln iki tarafın görece gücünü ve zayıflığını doğru hesaplamış ve savaşın nasıl gideceğini tahmin etmişti. Başkaları ise savaşın ilerleyişi hakkındaki günlük raporlara takılmıştı. Bazıları pazarlık edilmesini isterken bazıları çabaların artırılmasını istiyordu ama bu isteklerin tümü geçici talihin anlık değişimlerine dayanıyordu. Daha zayıf biri bu

baskılara boyun eğer ve savaş farklı biçimde biterdi. 1864 yılında Lincoln'ı ziyaret eden yazar Harriet Beecher Stowe, onun hakkında, "Her türlü çelişen iddialar, vatan hainleri, isteksiz korkak, ürkek adamlar, Sınır Eyaletleri adamları ve Özgür Eyaletlerin adamları, radikal kölelik karşıtları ve muhafazakârlarla çevrilmişti hepsini dinliyordu, söyledikleri tartıyor, gözlemliyor, orada burada boyun eğiyor ama temelde esnemeyen, dürüst amacını koruyordu ve ulusal gemiyi her şeyin arasından çekip aldı," diye yazacaktı.

Lincoln hepimize çılgınlığın panzehiri örneğini sağlıyor. Öncelikle bir kasa benzeyen, antrenman gerektiren ve güçlendirmek için tekrar isteyen sabır duygusunu geliştirmeliyiz. Lincoln son derece sabırlı bir insandı. Herhangi bir sorun ya da engelle karşılaşınca, onun örneğini izlemeli, işi yavaşlatmak için çaba göstermeli, geri çekilmeli ve harekete geçmeden önce bir iki gün beklemeliyiz. İkincisi önemli sorunlarla yüz yüze kalınca uzun vadeli hedeflerimizi ve onlara nasıl ulaşacağımızı açıkça bilmeliyiz. Bunu başarmanın bir kısmı işin içindeki tarafların görece güç ve zayıflığını değerlendirmeye dayanır. Böylesine bir açıklık, çevremizdekilerin duygusal aşırı tepkilerine karşı koymamıza izin verir. Son olarak zamanın eninde sonunda bizi haklı çıkaracağına inanmalı ve kararlılığımızı korumalıyız.

4. Boş şeylerin içinde kaybolmak: İşinizin karmaşıklığı sizi bunaltır. Her şeyi daha iyi denetlemek için tüm ayrıntıların ve küresel trendlerin üzerinde olmanız gerektiğini hissedersiniz ama bilgiler sizi boğar. Ağaçlardan dolayı ormanı görememek işte budur. Bu, önceliklerinizi yani hangi gerçeklerin daha önemli olduğu, hangi sorun ya da ayrıntılara daha fazla dikkat edilmesi gerektiği duygusunu yitirdiğinizin bir işaretidir.

Bu sendromun simgesi İspanya Kralı II. Philip'tir (1527-1598). II. Philip'in evrak işlerine bakmak ve İspanyol Hükümeti'nin her yönden üstünde olmak için müthiş bir iştahı vardı. Böylece denetimin kendisinde olduğu duygusuna kapılıyordu ama sonunda denetimi yitirdi. Escorial'deki yeni sarayının tuvaletlerinin yerinin, mutfağa olan mesafesinin belirlenmesi gibi konularda titizleniyor, din adamlarına nasıl hitap edilmesi ve ödüllendirilmesi gerektiği hakkında günlerce düşünüyordu. Ama bazen casuslar

ve ulusal güvenlik sorunlarıyla ilgili önemli raporlara dikkat etmiyordu. Türk Ordusu'nun durumunu anlatan bitmek bilmeyen raporları okuyunca, bunun Türklerin çok zayıf durumda olduğunu gösterdiğini ve onlara savaş açması gerektiğini düşündü. Ancak bu savaş on sekiz yıl sürdü, kesin bir sonuca ulaşmadı ve İspanya'yı parasız bıraktı.

İngiltere'yle de benzer bir süreç yaşandı. Kral, İngiliz Donanması'nın durumu, halkın Kraliçe Elizabeth'e verdiği destek, ülkenin parasal durumunun tüm ayrıntıları ve kıyıların korunması hakkındaki tüm raporları okumak zorundaydı. Yıllar süren bu çalışmanın ardından 1588 yılında donanmasını İngiltere'ye savaşa göndermeye karar verdi. Donanma yeterince büyük olduğundan İspanya'nın kazanacağı kesindi. Ama en önemli unsur olan hava raporlarına yeterli ilgiyi göstermedi. Fırtınalar armadanın yok olması demekti. Ayrıca Türkler ya da İngiltere hakkında yeterli bilgiye ulaştığını sandığı zaman durumun aslında değiştiğini de fark etmedi. Ayrıntılara çok ilgi gösterir gibi görünürken hiçbir şeyin üstünde değildi. Philip yıllar içinde okumakla zihnini o kadar yormuştu ki sık sık baş ağrısı ve baş dönmesi çekiyordu. Düşünme biçimi kesinlikle bozulmuştu ve verdiği kararlar İspanya İmparatorluğu'nun geri dönülmez biçimde çökmesine sebep oldu.

Bazı açılardan, düşünmek istemediğiniz kadar Kral II. Philip'e benzersiniz. Yaşamınızda çok önemli gibi görünen bazı ayrıntıların üzerinde dururken projenizin olumsuz sonuç vermesine yol açan hava raporlarını gözden kaçırırsınız. Çok fazla bilgiyi içselleştirmek zihinsel yorgunluğa, akıl karışıklığına ve çaresizlik duygusuna yol açar. Tuvaletlerin yerinin seçilmesi ile Türklerle olası bir savaş eşit derecede önemli gibi gelir. Önceliklerinizin skalasına ve uzun vadeli hedeflerinize dayanan bir zihinsel filtreleme sistemine gereksiniminiz vardır. Sonunda neyi başarmak istediğinizi bilmek, gerekli olanlarla olmayanları ayırmanıza yardımcı olur. Bazen görev dağılımı yapmalısınız. Bırakın bilgi toplamayı astlarınız yapsın. Olaylar üzerinde daha fazla kontrol sağlamanın, durumu gerçekçi olarak değerlendirmekten geldiğini unutmayın. Boş şeylere takılan beyin için bu çok zordur.

İleri Görüşlü İnsan

Çoğumuz oldukça dar bir zaman çerçevesi içinde yaşarız. Genellikle zamanın geçişini yaşlanmak ve ölüme yaklaşmak gibi olumsuzluklarla ilişkilendiririz. Zamanın geçişini anımsattığından içgüdüsel olarak geçmiş ve gelecek hakkında derin düşüncelere dalmaktan kaçınırız. Gelecekle ilgili, bir iki yıl sonrası için planlarımızı düşünmek isteriz ama düşüncelerimiz derin bir analiz yerine daha çok bir düş, bir istek gibidir. Geçmişte kalan çocukluğumuzun ya da gençliğimizin birkaç sevgi dolu ya da acı veren anısı vardır ama genel olarak geçmiş bizi şaşırtır. Her geçen yıl çok değiştiğimiz için, beş, on, yirmi yıl önceki halimiz bize yabancı gibi gelir. Beş ve otuz yaşındaki halimiz arasında bir bağlantı duygusu olmadığından, kim olduğumuz hakkında gerçekten tutarlı bir fikrimiz yoktur.

İki yönde de fazla ileri gitmek istemediğimiz için çoğunlukla bugünü yaşarız. Gördüklerimize, duyduklarımıza ve başkalarının verdiği tepkilere karşılık veririz. Bizi zamanın geçişinden uzaklaştırdığından ve daha canlı hissetmemizi sağladığından anlık zevkler için yaşarız. Ama bunun bedelini de öderiz. Ölüm ve yaşlanma fikrini bastırmak sürekli bir kaygı yaratır. Gerçekle uzlaşamayız. Sürekli olarak bugünün olaylarına tepki vermek sizi bir lunaparkın hız trenine bindirir. Talihimizdeki her değişiklikle bir yukarı çıkar, bir aşağıya ineriz. Olayların gidişatında yaşam çok hızlı akıyormuş gibi göründüğünden, bu durum kaygımızı artırır.

İnsan doğasının bir öğrencisi ve insan denen hayvanın daha büyük potansiyeline ulaşmak isteyen biri olarak sizin göreviniz, zaman kavramıyla ilişkinizi olabildiğince genişletmek ve yavaşlatmaktır. Bu, zamanın geçişini düşman yerine dost olarak görmek anlamına gelir. Yaşamın her aşamasının avantajları vardır. Gençliğin avantajları açıkça görülür ama yaşla birlikte daha geniş bir bakış açısı elde edilir. Yaşlanmak sizi korkutmaz. Ölüm de aynı şekilde sizin dostunuzdur (on sekizinci bölüme bakınız). Size kaçınılmazlık duygusu verir, her anı dolu dolu yaşamak için motive eder. Zaman sizin en büyük öğretmeniniz ve ustanızdır.

Bu durum şimdiki zamanda sizi derinden etkiler. Bir yıl sonra şimdi yaşadığınız sorunun bu kadar önemli görünmeyeceğini bilmek, kaygıyı azaltmaya ve önceliklerinizi ayarlamaya yarar. Zamanın planlarınızın zayıflıklarını göstereceğini bilmek, daha dikkatli ve bilinçli olmanızı sağlar.

Gelecekle bağlantılı olarak uzun vadeli hedeflerinizi derinlemesine düşünürsünüz. Bunlar belirsiz düşler yerine somut nesnelerdir ve her birine ulaşmak için yolların haritasını çıkarırsınız. Evet, sürekli değişiyorsunuz ama bu değişiklikler yüzeyde oluşuyor ve gerçek değişimin görüntüsünü yaratıyor. Aslında karakteriniz, belirli hareketlere, sevdiklerinize, sevmediklerinize olan eğilimlerinizle birlikte en erken yıllarınızda oturmuştu (dördüncü bölüme bakınız). Siz yaşlandıkça bu karakter biraz daha ortaya çıkar. Geçmişte kim olduğunuz fikrine organik olarak bağlanma duygusu size daha güçlü bir kişilik duygusu verir. Nelerden hoşlandığınızı ya da hoşlanmadığınızı ve kim olduğunuzu biliyorsunuz. Bu durum, derin narsisizme düşmenizi önleyecek ve empati geliştirmenizi sağlayacak (ikinci bölüme bakınız) olan özsevginizi korumanıza yardımcı olur. Ayrıca geçmişteki hatalara ve aldığınız derslere daha fazla dikkat edersiniz ama bugüne kilitlenip kalmış olanlar bunları bastırma eğilimindedir.

Herkes gibi siz de bugünden ve onun geçici zevklerinden hoşlanıyorsunuz. Bir keşiş değilsiniz. Anın eğilimlerine ve yaşamın akışına bağlanıyorsunuz. Ama uzun vadeli hedeflerinize ulaşmak ve zorlukları yenmek size daha fazla keyif verir. Zamanla kuracağınız bu genişlemiş ilişkinin üstünüzde etkisi olacaktır. Sizi dinginleştirir, daha gerçekçi olmanızı, önemli konularla daha uyumlu olmanızı sağlar. Sizi yaşamda üstün bir stratejist yapacağından, insanların şu anda gerçekleşen olaylara gösterdiği aşırı tepkilere direnç gösterebilir ve insanların henüz erişmeye başladığı potansiyel bir güç olarak geleceğin daha ilerisini görebilirsiniz.

> Yıllar, günlerin hiçbir zaman bilemeyeceği birçok şeyi öğretir.
>
> —Ralph Waldo Emerson

7

Kendini Beğenmişliklerini Onaylayarak İnsanların Direncini Yumuşatın

Savunuculuk Yasası

Yaşam acımasızdır ve insanlar rekabetçidir. Doğal olarak kendi çıkarlarımızı korumalıyız. Ayrıca bağımsız olduğumuzu, kendi istediğimizi yaptığımızı hissetmek isteriz. Bu nedenle başkaları bizi değiştirmeyi ya da ikna etmeyi deneyince savunucu ve direnişçi oluruz. Boyun eğmek, özgür olma gereksinimimize meydan okur. Bu nedenle insanları savunmacı konumundan uzaklaştırmak için her şeyi özgür iradeleriyle yapıyorlarmış gibi görünmesini sağlamalısınız. Karşılıklı bir sıcaklık duygusu yaratmak, insanların direncini kırar ve yardım etme isteği uyandırır. Asla insanların inançlarına saldırmayın ve zekâları ya da iyi yüreklilikleri hakkında özgüvensiz hissetmelerine yol açmayın. Bu şekilde davranırsanız onların savunmasını sağlamlaştırırsınız ve bu, sizin işinizi zorlaştırır. İstediklerinizi yaptırmak için en iyi yem onlarda soyluluk ve özveri duygularını uyandırmak. Kendi inatçı doğanızı ehlileştirmeyi, zihninizi savunucu ve kapalı konumundan uzaklaştırmayı, yaratıcı güçlerinizi serbest bırakmayı öğrenin.

Etkileme Oyunu

1948 Aralık ayında eyaletin yeni seçilen ikinci senatörü Lyndon Baines Johnson (1908-1973), Teksas Senatörü Tom Connally'yi ziyaret etti. Johnson daha önce Temsilciler Meclisi'nde

on iki yıl Demokrat Parti kongre üyesi olarak görev yapmış ve hırslı hedeflerini gerçekleştirmek için son derece sabırsız bir politikacı olarak ün yapmıştı. Küstah, inatçı, hatta saldırgan olabiliyordu.

Connally bunları biliyordu ama Johnson'ı kendi açısından değerlendirmek istiyordu. Genç adamı yakından inceledi (Connally ondan otuz bir yaş büyüktü). Daha önce onunla tanışmış ve uyanık bir adam olduğunu düşünmüştü. Havadan sudan söz ettikten sonra Johnson gerçek niyetini açıkladı. Senatonun en itibarlı üç komitesinden –Tahsisat, Finans ya da Dış İlişkiler– birinde yer almak istiyordu. Connally kıdemli bir üye olarak bu komitelerin ikisinde görev almıştı. Johnson istediğini elde etmek için bir Teksaslı olarak Connally'nin kendisine yardım etmesini umuyordu. Connally, genç adamın senato sisteminin nasıl işlediğini anlamadığını hissetti ve ona haddini bildirmeye karar verdi.

Adeta Johnson'a büyük bir iyilik yapıyormuş gibi davranarak Tarım Komitesi'ne üye olmasına yardım etmeyi önerdi, en sevilmeyen komiteyi önermesini Johnson'ın hakaret olarak algılayacağının farkındaydı. Bıçağı biraz daha kanırtıp Johnson'ın senato seçimi kampanyasını izlediğini ve kendini çiftçi dostu olarak tanıttığını duyduğunu söyledi. Tarım Komitesi ona çok uygundu. Hoşnutsuzluğunu saklamayan Johnson iskemlesinde kıpırdandı. "Ve daha sonra Lyndon," dedi Connally. "Bir süre senatoda bulunduktan sonra, Dış İlişkiler ya da Finans Komitesi'ne katılırsın ve *gerçek* bir kamu hizmetinde bulunursun." Connally "daha sonra" derken on iki ya da yirmi yılı kastediyordu. Herhangi bir senatörün yeterli etkiyi biriktirmesi için olağan süre buydu. Buna kıdemlilik deniyordu, bu oyun böyle oynanıyordu. Connally'nin, herkesin istediği komite üyeliklerine atanması yaklaşık yirmi yıl sürmüştü.

Birkaç hafta içinde Johnson'a göz kulak olunması gerektiği, potansiyel bir delifişek olduğu söylentisi senatörler arasında yayıldı. Ancak resmen yemin ettikten sonra, onunla ilk kez karşılaşanları sevimli bir sürpriz bekliyordu. Johnson hiç de düşündükleri gibi biri değildi. Tam bir kibarlık timsaliydi, son derece

saygılıydı. Herkesi bürolarında ziyarete gidiyordu. Dış bürodaki sekretere kendini tanıtıyor, sabırla içeriye çağırılmayı, bazen bir saat bile bekliyordu. Bu durumdan sıkılmıyor; okuyarak, notlar alarak zaman geçiriyordu. İçeri girince senatöre karısı, ailesi, en sevdiği spor takımı hakkında sorular soruyordu. Ziyaret ettiği senatör hakkında ödevini yaptığı belli oluyordu. Fazlasıyla alçakgönüllü davranabiliyordu. Kendini "Seçim Zaferi Kazanan Lyndon" olarak tanıtıyordu, ama herkes onun senato seçimini çok az farkla kazandığını biliyordu.

Genellikle iş konuşmak ve tavsiye almak için insanları ziyaret ediyordu. Herhangi bir yasa tasarısı ya da bir senato süreci hakkında birkaç soru soruyor, neredeyse bir çocuk gibi çarpıcı ve sevimli bir odaklanmayla karşısındakini dinliyordu. İri kahverengi gözleri konuştuğu senatörden hiç ayrılmıyor, çenesini eline dayayıp ara sıra başını sallıyor ve bir soru daha soruyordu. Senatörler yaptıkları önerilere uygun davranacağını ya da söylediklerini başkasına aktarırken fikrin kimden geldiğini açıklayacağına inanıyorlardı. Ayrılırken zaman ayırdıkları ve çok değerli bilgiler verdikleri için onlara kibarca teşekkür ediyordu. Bu karşılarında duran, hakkında çok şey duydukları, ateşli delifişek olamazdı ve bu tezat, itibarına katkıda bulunuyordu.

Onu çoğunlukla senato salonunda görüyorlardı, diğer üyelerden farklı olarak her oturuma katılıyor ve masasından kalkmıyordu. Sürekli not alıyordu. Senato süreçleri hakkında her şeyi öğrenmek istiyordu. Bu, sıkıcı bir işti ama onu büyülemiş gibiydi. Ne var ki, ahmak olmaktan çok uzaktı. Koridorda ya da tuvalette karşılaştıkları zaman yapacağı güzel bir espri ya da eğlenceli bir hikâyesi oluyordu. Çocukluk yılları kırsalda yoksulluk içinde geçmişti, iyi bir eğitim almış olsa da konuşması Teksaslı bir çiftçi veya göçmen işçi gibi renkliydi ve iğneleyici mizahla doluydu. Senatörler onu eğlenceli buluyordu. Hatta Tom Connally bile onu yanlış değerlendirdiğini itiraf ediyordu.

O dönemde Old Bulls (İhtiyar Boğalar) olarak anılan yaşlı senatörler Lyndon Johnson'ı takdir etmeye başlamıştı. Kıdemli olduklarından otoriteleri çok yüksekti ama yaşları (bazıları sekseni

geçmişti), fiziksel ve zihinsel kapasiteleri açısından sık sık özgüvensizliğe kapılıyorlardı. Ama işte Johnson onları sık sık ziyaret ediyor, bilgeliklerini özümsemeye çalışıyordu.

Georgia eyaletinden Demokrat Parti Senatörü Richard Russell ondan hoşlanmıştı. Johnson'dan ancak on bir yaş büyüktü ama 1933'ten bu yana senatoda olduğundan en güçlü üyelerden biriydi. Johnson Silahlı Kuvvetler Komitesi'nde bir yer istediği zaman tanışmışlardı ve Russell bu komitenin kıdem açısından ikinci sırasındaydı. Russell, Johnson'la sürekli tuvalette, koridorlarda, senato salonunda karşılaşıyordu, adam her an her yerde gibiydi. Üstelik neredeyse her gün bürosuna geldiği halde Russell onun varlığından hoşlanmaya başlamıştı. Tıpkı Russell gibi Johnson da yalnızca işine odaklanmıştı ve gizemli senato süreçleri hakkında sorular soruyordu. Johnson, Russell'a "Büyük Usta" demeye başlamıştı ve sıklıkla, "İşte Büyük Usta'dan bir ders. Bunu aklımdan çıkarmayacağım," diyordu.

Russell senatodaki birkaç bekâr senatörden biriydi. Yalnız olduğunu asla itiraf etmezdi ama neredeyse tüm zamanını, hatta pazar günlerini bile senatodaki bürosunda geçiriyordu. Johnson sık sık bazı konuları konuşmak için Russell'ın bürosuna uğrayıp akşamüstüne kadar kalınca karısı Lady Bird'ün harika bir aşçı olduğunu, özellikle güney yemeklerini çok iyi yaptığını söyleyip ara sıra onu akşam yemeğine davet ediyordu. İlk birkaç kez Russell daveti kibarca reddetti ama sonunda kabul etti ve her hafta Johnsonların evine uğrayan bir konuk oldu. Lady Bird sevimli bir kadındı ve kısa sürede dost oldular.

Russell ile Johnson arasındaki ilişki yavaş yavaş derinleşti. Russell beyzbolu çok severdi ve Johnson'ın da bu spordan hoşlandığını öğrenince çok memnun oldu. Şimdi birlikte Washington Senators takımının gece maçlarını izlemeye gidiyorlardı. Birbirlerini görmeden tek bir gün bile geçirmiyorlardı ve hafta sonları bürolarında çalışan yalnızca onlardı. Ortak ilgi alanları arasında İç Savaş da vardı ve yurttaşlık hakları yasa tasarısına karşı çıkmak gibi güneyli Demokratlara yakın gelen birçok konuda aynı fikri paylaşıyorlardı.

Kısa süre sonra Russell'ın genç senatörü kendi çok çalışma kapasitesine eşit bir "iş bitirici" olarak övdüğü duyulmaya başlandı. Uzun meslek yaşamında bir "mürit" olarak söz ettiği tek genç senatör Johnson'dı. Ama dostlukları bundan da ileriydi. Johnson'ın Teksas'ta düzenlediği bir av partisine katıldıktan sonra Russell, ona mektubunda, "Eve geldiğimden beri, acaba sabahleyin Teksas'a bir yolculuk yaptığım düşünden uyanacak mıyım diye düşünüyorum. Her şey öylesine kusursuzdu ki gerçek yaşamda olduğuna inanmak çok zor," diye yazdı.

1950 yılında Kore Savaşı patladı ve Silahlı Kuvvetler Komitesi'ne ordunun böyle bir savaşa hazır olup olmadığını araştırmak üzere bir alt komite kurması için baskı yapıldı. Benzer bir komite İkinci Dünya Savaşı'nda da kurulmuş ve başında Harry Truman bulunmuştu; bu başkanlık Truman'a ün kazandırıp onu iktidara taşımıştı. O sırada Silahlı Kuvvetler Komitesi'nin başında Maryland Senatörü Millard Tydings vardı. Büyük bir reklam platformu oluşturacağından Tydings doğal olarak alt komitenin başkanlığını üstlenecekti.

Johnson bir öneriyle Tydings'e gitti. O yıl Tydings seçime katılacaktı ve seçim tarihine kadar Johnson alt komitenin başkanlığını yürütecekti, bu Tydings'e seçimi kazanmaya odaklanma fırsatı verebilirdi. Ardından kenara çekilip başkanlığı Tydings'e bırakacaktı. Elde ettiği gücü korumak isteyen Tydings, Johnson'ın önerisini reddetti. Ama Dick Russell onunla görüşürken Tydings'in fikrini değiştirmesini sağlayacak bir şey söyledi. Yalnızca bir buçuk yıldır senato üyesi olan Johnson büyük bir başarıyla başkan seçildi ve Tydings seçimi kaybedince bu görevi uzun süre devam ettirdi.

Johnson alt komitenin başkanı olunca tüm ulusun gözü üzerine çevrilmişti ve kısa sürede senato muhabirleri basınla çok iyi başa çıktığını keşfettiler. Alt komitenin bulgularını dikkatle gizliyor, muhabirlere bilgi sızdırmıyordu. Çalışmalarını gizem ve dramayla örtüp komitenin ordu hakkında gerçek pisliğe ulaştığı izlenimini veriyordu. Kendisinin onayladığı makaleleri yazan seçkin bir gazeteci grubuna bilgi ve raporları aktarıyordu. Öteki

gazeteciler sunduğu bilgi kırıntıları için savaşmak zorunda kalıyordu.

Kıdemsiz senatör basın mensuplarını büyülemeye başladı. Zorlu biriydi ama gazetecilerin işine de sempatiyle bakıyordu. Daha da önemlisi onlara iyi bir hikâyeyi nasıl vereceğini biliyordu. Kısa süre sonra bazıları bu ateşli vatansever, geleceğin hafife alınmaması gereken siyasi gücü hakkında yazmaya başladılar. Artık Russell, Johnson'ı yüceltmesini savunabilirdi. Teksaslı senatör harika bir iş çıkarmıştı ve senatoya olumlu reklam kaynağı sağlamıştı.

1951'in Mayıs ve Haziran aylarında General MacArthur'un Kore'den geri çağrılması konusunda Johnson ile Russell birlikte çalıştılar. Kendi ekibine oranla Johnson'ın ekibinin ne kadar iyi organize olduğunu ve verimli çalıştığını gören Russell şaşkına döndü ve zamana ayak uyduramadığı duygusuna kapıldı. Johnson sanki onun aklından geçenleri sezmiş gibi Russell'a çağdaş bir ekip kurması için yardımcı oldu. Kendi kurduğu hukuk ve halkla ilişkiler takımlarını istediği gibi kullanmasına izin verdi ve bunların ne kadar yararlı olduğunu gösterdi. Birlikte çalışırlarken aralarındaki dostluk biraz daha gelişti. Bir gün Russell bir gazeteciye, "Şu Lyndon Johnson çok iyi bir başkan olabilir," dedi. Gazeteci çok şaşırdı. Russell'ın böyle bir iltifatta bulunduğu daha önce hiç duyulmamıştı.

1951 ilkbaharında Minnesota Senatörü Hubert Humphrey, senatoya gitmek için metro istasyonunda beklerken birdenbire Lyndon Johnson yanında belirdi ve ona birlikte konuşarak gitmeyi önerdi. Bu sözler Humphrey'in çok hoşuna gitti, neredeyse Johnson'ın teklifinde samimi olduğuna inanamayacaktı. İkisi de senatoya aynı zamanda girmişlerdi ve daha karizmatik, liberal, büyük bir yıldız olan Humphrey'in bir gün başkan olacağı konuşuluyordu. Ne var ki Humphrey'in yükselmesini engelleyecek bir sorunu vardı. Liberal davalara kesin bir şekilde inandığından, neredeyse herkesi kendinden uzaklaştırmıştı. Senatoda yaptığı ilk konuşmada kurumu çok yavaş değişim hızı ve rahat atmosferi nedeniyle eleştirmişti. Kısa sürede cezalandırılıp en kötü komi-

telere gönderilmişti. Sunduğu yasa tasarıları sonuçsuz kalmıştı. Senato tuvaletine girdiği zaman neredeyse herkes onu dışlıyordu. Dışlanma kötüleştikçe Humphrey gitgide üzgün ve ümitsiz oluyordu. Bazen arabayla eve giderken kenara çekip ağlıyordu. Meslek yaşamı yanlış yöne dönmüştü. Metroda Johnson ona coşkulu övgüler yağdırdı. "Hubert senatoyu seninle birlikte gitmenin benim için ne kadar harika bir deneyim olduğunu bilemezsin. Senin birçok yönünü kıskanıyorum. Sen iyi bir konuşmacısın ve bilgi birikimin çok geniş," dedi. Bunları duyup rahatlayan Humphrey ardından gelen eleştirilerin sertliğine şaşırdı. "Ama lanet olsun Hubert, konuşarak o kadar çok zaman harcıyorsun ki başka bir şey yapacak zamanın kalmıyor." Humphrey'in biraz daha pragmatik olması, daha iyi uyum sağlaması gerekiyordu. Ayrılırlarken Johnson onu bir içki içmek için bürosuna davet etti. Kısa sürede Humphrey sürekli bir ziyaretçi oldu; muhafazakâr Russell'ın çok sevdiği, kuzeyli liberallerin nefret ettiği bu güneyli senatör Humphrey'i büyülemişti.

Öncelikle, Johnson son derece eğlenceli bir insandı. Söylediği her şeye, genellikle açık saçık sayılabilecek ama her seferinde kötü bir ders veren bir hikâye eşlik ediyordu. Odada oturup kadehleri bitirirlerken koridorlarda çınlayan kahkahalar atıyorlardı. Sizi iyi bir ruh haline sokan kişiye karşı koymak olanaksızdı. Humphrey daha sonraları, "Her tarafı kaplayan bir tsunami dalgası gibi gelirdi. Duvarları aşardı. Kapıdan içeri girince odaya hâkim olurdu," diye yazacaktı.

İkincisi, paylaşacağı çok değerli bilgileri vardı. Humphrey'e senato süreçlerinin tüm inceliklerini ve yakından incelediği çeşitli senatörlerin psikolojik zayıflıklarını öğretti. Herhangi bir senato oylamasında sonuçları inanılmaz bir doğrulukla tahmin eden, senato tarihinin en büyük oy sayımcısıydı. Oy sayma yöntemini de Humphrey'le paylaştı.

Son olarak da ödün vererek daha fazla pragmatik ve daha az idealist olarak güç kazanmayı Humphrey'e öğretti. Humphrey'in kahramanı FDR (Franklin D. Roosevelt) hakkında hikâyeler anlatıyordu. Johnson, Temsilciler Meclisi'ndeyken başkanla yakın

dost olmuştu. Johnson'a göre FDR taktik olarak geri çekilerek, hatta ödün vererek işleri yürütmesini iyi bilen kusursuz bir politikacıydı. Buradaki alt metin, Johnson'ın da FDR'i idolleştiren gizli bir liberal olması ve Humphrey kadar yurttaş hakları yasasının geçmesini istemesiydi. İkisi de aynı taraftaydı, aynı soylu davalar için çalışıyorlardı.

Johnson'la birlikte çalışınca Humphrey'in senato ve ötesinde ne kadar yükselebileceğinin sınırı yoktu. Humphrey'in başkan olmak istediğini Johnson doğru tahmin etmişti. Humphrey'e söylediğine göre kendisinin başkan olma şansı yoktu, çünkü ülke henüz güneyden gelen bir başkana hazır değildi. Ama Humphrey'in o konuma ulaşmasına yardım edebilirdi. Birlikte yenilmez bir takım oluşturabilirlerdi.

Humphrey için işi bitiren nokta, Johnson'ın senatodaki yaşamını ne kadar kolaylaştırdığıydı. Johnson öteki güneyli Demokratlarla konuşup Humphrey'in zekâsından ve mizah duygusundan söz etti ve onu ne kadar yanlış okuduklarını açıkladı. Onları bu şekilde yumuşattıktan sonra Humphrey'i tanıştırdığı zaman hepsi onun çok etkileyici olduğunu gördüler. En önemlisi de Russell'ın fikrini değiştirmesini sağlamasıydı. Ve Russell dağları yerinden oynatabilirdi. Artık daha güçlü senatörlerle içki içen Humphrey'in yalnızlık duygusu yok oldu. Yapılan iyiliğe karşılık vermeli ve çok sayıda kuzeyli liberalin, etkisi görünmeyen bir gaz gibi yayılmaya başlayan Johnson hakkındaki fikrini değiştirmeliydi.

1952 yılında Dwight D. Eisenhower başkan seçilince Cumhuriyetçiler iktidara geldi ve hem meclisin hem de senatonun kontrolünü ele aldılar. Seçimdeki kayıplardan biri senatonun eski Demokrat Parti lideri, Arizona Senatörü Ernest McFarland'ın konumunu kaybetmesiydi. Şimdi liderlik konumu açıktaydı ve yerini almak isteyenler arasında çalkantılar başladı.

Johnson, Russell'ın bu konuma gelmesini önerdi ama Russell kabul etmedi. Sahnenin arkasında çalışarak daha fazla güç sahibi olabilirdi. Bunun yerine Johnson'ın lider olmasını önerdi ve bunu sağlayacağını söyledi. Şaşırmış gibi davranan Johnson,

eğer Russell Büyük Usta gibi davranmayı sürdürüp her adımda ona yol gösterirse bu teklifi düşüneceğini açıkladı. Başka bir şey söylemesine gerek yoktu. Birkaç hafta içinde Russell onun bu konuma gelmesine yardımcı oldu ve inanılmaz bir başarı yaşandı. Kırk dört yaşındaki Johnson her iki partinin de tarihindeki en genç liderdi.

Liderlik koltuğuna yerleştikten birkaç hafta sonra Johnson olağandışı bir ricayla Russell'a geldi. Önemli komitelerdeki konumlar on yıllardır kıdemli olmaya dayanıyordu. Bu, bazen komite başkanlarının bu işe yeterli olmadığı anlamına geliyordu; yetmişli, seksenli yaşlardaki adamların geçmişte kök salmış fikirleri vardı. Büyük bir savaş verecek kadar dayanıklı değildiler. Artık Cumhuriyetçiler kontrolü ele almıştı ve FDR'nin *New Deal* (Yeni Görüş) ve dış politikadaki başarılarını etkisizleştirmeyi planlıyorlardı. Ara dönem seçimlerine kadarki iki yıl zorlu geçecekti.

Demokratik senatörlerin lideri olarak Johnson, komitelerin görünümünü değiştirmek istiyordu. Radikal bir şeyler peşinde değildi. Orada burada birkaç değişiklik yapacak, yeni seçilmiş Senatör John Kennedy ve Dış İlişkiler Komitesi'ne girmek isteyen Hubert Humhprey gibi gençlerle yeni kan getirecekti. Bu genç adamlar halkın gözünde partiye yeni bir yüz kazandıracak ve Cumhuriyetçilerle çatışmak için enerji sağlayacaklardı. Bu fikrin bilgeliğini gören Russell, üstü kapalı onayını verirken bir yandan da uyardı. "Senatonun en hassas noktasıyla uğraşıyorsun... Ateşle oynuyorsun."

Johnson diğer yaşlı senatörlere yaklaştı. Yeni liderden hoşlanan Senatör Robert Byrd gibilerini ikna etmek kolay oldu. Artık Johnson ile kuzeyli liberaller arasındaki aracı olduğundan fazlasıyla güç kazanan Humphrey'in çalışmaları sayesinde liberaller bu değişiklikleri kabul edenlere katıldılar. Bazıları daha inatçıydı ama Johnson savaşmaktan vazgeçmedi. Karşı durmayı sürdürenler için vitesi yükseltti. Durmak bilmedi. Odasının kapalı kapısının ardında kendi kendine konuşarak iddialarını ve inatçı senatörlerin karşı iddialarını prova ediyor ve en kusursuz yaklaşımı

bulduğundan emin oluyordu. Bazılarına saf pragmatizm sunuyor, her koşulda Cumhuriyetçileri yenmek gereksiniminden söz ediyordu. Bazılarıyla ise FDR'nin görkemli yıllarına kadar geri gidiyordu. Güneyli senatörlere partiyi daha güçlü ve birleşmiş hale getirmenin işini kolaylaştıracağını ve bir güneyli dost olarak onların daha sonraki savaşlarında harika bir müttefik olacağını söylüyordu.

Odasında onlara sürekli içki ikram ediyor, zekâsını ve çekiciliğini ön plana çıkarıyordu. Gece gündüz onlara telefon ediyordu. Eğer bir senatör karşı koymayı sürdürürse akşamüstü onu tekrar arıyordu. Asla sert tartışmalara girmiyor ya da konuyu zorlamıyordu. Onların tarafından da bakıyordu. Sayısız ödünler veriyordu. Sonunda senatörler teker teker pes etti ve son inatçılar da boyun eğdi. Şimdi Johnson korkulacak biri olmuştu; boyun eğmeyip birkaç reddediciden biri olurlarsa, bundan sonraki birkaç yıl boyunca yaşamlarını zehir edeceği belliydi.

Konu halka açıklanınca Cumhuriyetçiler ve basın, Lyndon Johnson'ın başardıkları karşısında şaşkınlığa uğradı. Liderlik konumunu elde ettiğinden bu yana geçen birkaç hafta içinde eşi benzeri görülmemiş bir güç elde etmişti. Komite atamalarını kıdem sistemi yerine Johnson denetliyordu. Artık tartışmasız "Senatonun Efendisiydi" ve meslektaşları arasında en sık kullanılan cümle, "Bırak Lyndon yapsın," olmuştu. Etki alanına Dick Russell'dan Hubert Humphrey'e kadar hiç beklenmedik kişiler katılmıştı. Ama herhalde en fazla şaşıran kişi Senatör Tom Connally'ydi. Kısacık dört yılda Johnson yalnızca zirveye çıkmakla kalmamış, yavaş yavaş etkisini artırarak senatodaki Demokratların kontrolünü eline almıştı. Connally'nin yirmi yılda kazandığı gücü çoktan aşmıştı.

Yorum: Siyaset yaşamının başından itibaren Johnson'ın tek hedefi bir gün ABD başkanı olmaktı. Buraya ulaşmak için oldukça hızlı yükselmesi şarttı. Liderlik konumuna ne kadar erken yaşta ulaşırsa, adını duyurmak ve Demokrat Parti içinde avantaj elde etmek için o kadar fazla zamanı olacaktı. Yirmi sekiz yaşın-

da Temsilciler Meclisi'ne seçildiği zaman istediğini elde edeceği bir yola girmiş gibi görünüyordu ama mecliste mesleği çıkmaza girmişti. Meclis çok büyük ve karmaşıktı, Johnson büyük gruplarla iş yapma konusunda iyi değildi. Dinleyenleri heyecanlandıran bir konuşmacı da değildi. Bire bir ortamlarda daha çekiciydi. Hayal kırıklığına uğradı ve huzursuzluğa kapıldı. Kırk yaşında senatoya seçilince, Connally ile tanışmasının kanıtladığı gibi sabırsızlığını da yanında götürdü. Yemin töreninden kısa bir süre önce senatoyu dolaştı ve bir aydınlanma anı yaşadı. Burası daha küçüktü, beyefendiler için samimi bir kulüp gibiydi. Insanlarla bire bir görüşebilir ve etki alanını sağlamlaştırarak yavaş yavaş güç kazanabilirdi.

Yine de bunu başarmak için kendisini değiştirmek zorundaydı. Yapısal olarak saldırgandı ama bunu dizginlemesi, yavaşlaması, geri çekilmesi gerekiyordu. Çok fazla konuşmaktan ve ateşli tartışmalara girmekten kaçınacaktı. Bırak başkaları konuşsun, bırak kendilerini gösterinin yıldızı gibi hissetsinler. Kendini düşünmekten vazgeç, bunun yerine bitmeyen konuşmalar yapan diğer senatörleri dinle. Kuralları öğrenen genç bir senatörün kendi halinde duruşunu, süreci, tüzükleri öğrenen ciddi ve biraz aptal bir öğrencinin görünümünü sergile. Bu görünümün ardından hırslı ya da saldırgan gibi görünmeden insanları inceleyebilirdi. Bu yöntemle senatonun içsel işleyişini –oy sayımını, yasa tasarılarının nasıl geçtiğini– çeşitli senatörlerin içyüzünü anlayabilir ve en derin özgüvensizlikleriyle zayıflıklarını öğrenebilirdi. Belirli bir noktada bu kurumu derinlemesine anlayınca, etki ve iyilikler için kullanacağı bir metaya dönüştürebilirdi.

Kampanyayı birkaç ay sürdürünce Temsilciler Meclisi'nde kazandığı şöhretini değiştirmeyi başardı. Artık tehdit olarak görülmediğinden, senatörlerin savunmaları inmişti ve Johnson kampanyasını genişletebilirdi.

Dikkatini önemli müttefikleri kazanmaya verdi. Her zaman inandığı gibi hiyerarşinin tepesindeki önemli bir müttefik dağları yerinden oynatabilirdi. Senatör Russell'ın iyi bir hedef olduğunu çok önceden fark etmişti. Yalnızdı, bir davaya inanıyordu ama

gerçek taraftarları yoktu ve çok güçlüydü. Johnson, Russell'ı gerçekten seviyordu. Daima baba figürlerini arıyordu ama ilgisi ve yaklaşımı son derece stratejikti. Russell'a daha kolayca ulaşacağı Silahlı Kuvvetler Komitesi'ne atanmayı başardı. Koridorlarda ya da tuvalette sürekli karşılaşmaları rastlantı değildi. Hiç belli etmeden birlikte geçirdikleri saatleri uzattı. Johnson aslında beyzboldan hoşlanmazdı, İç Savaş umurunda değildi ama her ikisine de ilgi göstermeyi kısa sürede öğrendi. Kendi muhafazakâr değerlerini ve iş ahlakını Russell'a yansıttı ve yalnızlık çeken senatörün sadece bir dost değil, kendisine tapan bir oğul ve bir mürit kazandığı duygusuna kapılmasını sağladı.

Johnson asla kendisine bir iyilik yapılmasını istemedi. Bunun yerine sessizce Russell'a bazı iyilikler yaptı ve ekibini çağdaşlaştırmasına yardımcı oldu. Johnson, örneğin bir alt komitenin başkanlığı gibi bir şey istediği zaman arzusunu açıkça söylemek yerine ima ediyordu. Russell onu kendi siyasi hırslarının uzantısı olarak görmeye başladı ve bu noktada destekçisi için neredeyse her şeyi yapmaya hazırdı.

Birkaç yıl içinde Johnson'ın usta bir oy sayımcısı, çeşitli senatörler hakkında özellikle bir yasa tasarısı geçirileceği zaman çok işe yarayacak derin bilgisi olduğu söylentisi dolaşmaya başladı. Şimdi senatörler bu bilgiler için ona geliyorlardı ve onlardan isteyeceği bir iyiliğe karşılık bu bilgisini paylaşıyordu. Etkisi yavaş yavaş artıyordu, ama gerek parti içinde gerekse senatoda baskın konuma gelme isteğinin karşısında bir engel bulunduğunu fark etti: kuzeyli liberal senatörler.

Bir kez daha Johnson kusursuz hedefini, Senatör Humphrey'i seçti. Onu yalnız, hırslı ve onaylanma gereksinimine sahip biri olarak okumuştu. Humphrey'in yüreğine giden yol üç yönlüydü: Sevildiğini hissettir, başkan olabileceği inancını onayla ve hırslarını gerçekleştirmesi için kullanacağı gereçleri ver. Tıpkı Russell'a yaptığı gibi Johnson, FDR hayranlığını paylaşıp Humphrey'in en derin değerlerini yansıtarak, gizliden gizliye onun tarafında olduğu izlenimini verdi. Bu mücadele birkaç ay sürdükten sonra Humphrey, Johnson için her şeyi yapmaya hazırdı. Kuzeyli libe-

rallere bir köprübaşı kurulduktan sonra Johnson etkisini senatonun dört bir köşesine yaydı.

Liderlik konumu açılınca Johnson yapılan iyiliklere karşılık veren, iş bitiren ve çok güçlü müttefikleri olan bir kişi olarak büyük bir güvenilirlik kazanmıştı. Komite atamalarını denetleme arzusu sistemde radikal bir değişikliği ifade ediyordu. Bu değişikliği Demokrat Parti'yi güçlendirmenin ve çeşitli senatörlerin Cumhuriyetçi partililerle çatışmalarına yardımcı olmanın bir yolu olarak göstermişti. Gücü Lyndon Johnson'a teslim etmek herkesin çıkarına uygundu. Saldırgan ya da tehdit unsuru gibi görünmeden adım adım bu etkiyi yaratmıştı. Parti üyeleri neler olup bittiğini fark ettiklerinde çok geç olmuştu. Johnson, Senato'nun Efendisi olarak satranç tahtasının denetimini tümüyle eline almıştı.

Şunu anlayın: İnsanları etkilemek ve bunun getirdiği gücü kazanmak, hayal ettiğinizin tersine bir yoldan gerçekleşir. Doğal olarak etrafımızdakileri kendi fikirlerimizle ikna etmeye çalışırız, kendimizi en iyi ışıkta gösteririz. Eski başarılarımızı abartırız. Hakkımızda büyük vaatlerde bulunuruz. Dürüst davranmanın en iyi politika olduğunu düşünüp iyilik yapılmasını isteriz. Fark etmediğimiz şeyse tüm dikkati kendi üzerimize çektiğimizdir. İnsanların gitgide bencil olduğu bir dünyada bu durum, diğerlerini içe dönmeye ve bizim isteklerimiz yerine kendi çıkarlarını düşünmeye yönlendirir.

Johnson'ın hikâyesinin anlattığı gibi etki ve güce giden yol bunun tam tersidir. Başkalarını odak noktasına oturtun. Bırakın onlar konuşsun. Gösterinin yıldızı olmalarına izin verin. Onların fikirleri ve değerleri taklit edilmeye değer. En soylu davaları onlar destekliyor. Böylesine bir ilgi bu dünyada çok seyrek bulunduğundan, insanlar bunun açlığını çeker ve böyle bir onay vermek, ima etmek onların zihnini istediğiniz fikirlere açar ve savunmalarını indirmelerini sağlar.

İlk adımınız biraz gerilemek, karşınızdaki kişiye oranla daha düşük bir konum takınmaktır. Bunu belli belirsiz yapın, onlardan tavsiye isteyin. İnsanlar bilgilerini ve deneyimlerini açıklamayı sever. Bu ilgiye bağımlı olduklarını hissettiğinizde ufacık şey-

ler yaparak çaba ve zaman kaybını önleyecek bir iyilik döngüsü yaratabilirsiniz. Derhal karşılık vermek isteyecekler ve iyiliğin karşılığını verirken manipüle edildiklerini ya da zorlandıklarını hissetmeyecekler. Ve bir kez size iyilik yapmaya başladıklarında, sizin adınıza çalışmaya devam edecekler. Sizin için bir şey yaparken, buna değdiğinizi düşünecekler ve yardım etmeyi bırakmak, ilk yargılarını ve kendi zekâlarını sorgulama anlamına gelecek, bu yüzden bırakmaya hiç istekli olmayacaklar. Grubun içinde bu yolla çalışarak hırslarınızı en iyi şekilde gizleyip saldırgan, hatta kasıtlı bile görünmeden etki alanınızı genişletebilirsiniz.

Sohbetin gerçek ruhu kendinizi çok fazla göstermek yerine karşı tarafın zekâsını ortaya çıkarmaktır, kendinden memnun olarak giden kişinin zekâsı da sizden çok memnun kalır. İnsanların çoğu... Daha az talimatlandırılmak ve hatta eğlendirilmek yerine övülmeyi ve alkışlanmayı ister.

—Jean de La Bruyere

İnsan Doğasının Anahtarları

Biz insanlar yaşamımızın erken yıllarında kişiliğimizde savunmacı ve kendini korumacı bir taraf geliştiririz. Bu, çocukluğumuzun ilk yıllarında başkalarının ihlal etmemesi gereken bir kişisel fiziksel alan duygusu olarak gelişir. Daha sonraları bu duygu kişisel haysiyet duygusuna dönüşür, insanlar istemediğimiz şeyleri yapmamız için bizi zorlamamalı ve manipüle etmemelidir. İsteklerimizi seçmekte özgür olmalıyız. Bunlar sosyalleşmiş insanlar olarak büyümemiz için gerekli gelişmelerdir.

Ne var ki yaşımız ilerledikçe bu savunmacı nitelikler çok iyi bir nedenle biraz daha katılaşır. İnsanlar sürekli bizi yargılar ve değerlendirir. Yeterince becerikli miyiz, iyi miyiz, iyi bir takım oyuncusu muyuz? Bu incelemeden uzak kaldığımızı pek hissedemeyiz. Yaşamımızda göze çarpan bir başarısızlık olunca insanların incelemesi bize uzun süre zarar verecek olumsuz yargılara

dönüşür. Üstelik insanların sürekli bizden zamanımız, paramız, fikirlerimiz, çalışmamız gibi şeyler almayı denedikleri duygusuna da kapılırız. Bunların karşısında doğal olarak daha fazla bencil ve savunmacı oluruz, başkaları yapmayacağından kendi çıkarlarımızı biz korumalıyız. Davetsiz misafirleri ve bizden bir şeyler isteyenleri dışarıda tutmak için benliğimizin çevresine duvarlar öreriz.

Yirmili yaşlarımıza geldiğimizde hepimiz savunma sistemlerimizi geliştirmiş oluruz ama belirli koşullar altında içsel duvarlarımız yıkılıverir. Örneğin bir gece arkadaşlarla eğlenirken, belki biraz içtikten sonra, aramızda bir bağ oluştuğunu ve yargılanmadığımızı hissederiz. Zihnimiz gevşer, aklımıza yeni ve çok ilginç fikirler gelir ve asla yapmadığımız şeylere açık oluruz. Başka bir örnekte, bir mitinge katılırız ve bir konuşmacının bir davayı destekleyen ilham verici konuşmasını duyarız. Yüzlerce başka kişiyle birlikte aynı fikirde olduğumuzu, grup ruhuna kapıldığımızı ve normal koşullarda karşı koyabileceğimiz bir dava için harekete geçip çalışmaya çağrıldığımızı hissederiz.

En çarpıcı örnek ise âşık olduğumuz ve bu duygumuzun karşılık gördüğü andır. Öteki kişi bizi takdir eder ve en olumlu niteliklerimizi bize yansıtır. Sevilmeye değer bulunduğumuzu hissederiz. Böyle bir büyünün altında egomuzu ve alışılagelmiş inatçılığımızı bir yana bırakır, karşımızdaki kişiye irademiz üzerinde olağandışı bir hükmetme hakkı tanırız.

Bu gibi anların ortak yanı arkadaşlarımız, grubumuz ya da sevdiğimiz kişinin bizi yargılamak yerine kabul ettiğini düşünerek içsel olarak kendimizi güvende hissetmemizdir. Kendi yansımamızı onlarda görürüz. Gevşeyebiliriz. Benliğimizde onaylandığımızı hissederiz. İçimize dönüp savunmacı olmak yerine zihnimizi dışarıya, egomuzun ötesine, bir davaya, yeni bir fikre, başka bir kişinin mutluluğuna açarız.

Şunu anlayın: Böyle bir onaylanma duygusu yaratmak insanların savunmalarını açan altın anahtardır. Bunca rekabetin yaşandığı bu dünyada böyle bir güce sahip olmadan sağ kalıp gelişemeyiz.

Sürekli kendimizi, insanların direniş gösterdikleri konumdan öteye götürmemiz gereken durumların içinde buluruz. Onların yardımına ya da çirkin davranışını değiştirme yeteneğine ihtiyacımız vardır. Eğer çırpınırsak, anın içinde doğaçlama yaparsak, yalvarmayı, kandırmayı denersek ve hatta suçlu hissetmelerine yol açarsak, onların daha fazla savunmacı davranmasına sebep oluruz. Bu yöntemlerle istediğimizi elde etsek bile, onların desteği çok az olacak ve altında bir kırgınlık yatacaktır. Onlardan zaman, para ve fikir almış olacağımızdan, daha fazla etkiye karşı kendilerini kapatacaklardır. Ve çok uzun bir süre insanların direnişiyle karşılaşıp sonuç alamazsak yaşamın çok tehlikeli bir dinamiğiyle, insanların apaçık umursamazlığına karşı hüsran duygusuyla yüz yüze kalırız. Bu durum tutumumuza da belli belirsiz şekilde bulaşır. İnsanları etkilememiz gereken durumlarda kalınca bizim muhtaçlığımızı ve özgüvensizliğimizi hissederler. Başkalarını memnun etmek için çok fazla çabalarız. Daha başlamadan biraz çaresiz ve yenilgiye uğramış gibi görünürüz. Bu, sorunun kaynağını fark etmeden bizi yalnız bırakacak kendi kendini gerçekleştiren olumsuz bir dinamiğe dönüşebilir.

Johnson'ın kırk yaşında yaptığı gibi çok geç olmadan bu dinamiği tersine çevirmeliyiz. Insanlara arzuladıkları onayı verip savunmalarını indirecek güce sahip olduğumuzu keşfetmeliyiz. Bunu gerçekçi ve stratejik bir yolla yapmanın anahtarı insan doğasının temel bir yasasını iyice anlamaktır.

Bu yasa şöyledir: İnsanların kendi hakkında özfikir (*self-opinion*) adını vereceğimiz bir algısı vardır. Bu özfikrin doğru olup olmaması önemli değildir. Önemli olan insanların kendi karakter ve değerini nasıl algıladığıdır. Bu özfikrin evrensel olan üç niteliği vardır. "Ben özerkim, özgür irademle davranıyorum", "Ben kendi çapımda zekiyim" ve "Ben temelde iyi ve dürüstüm."

Birinci evrensel nitelikte (Ben özgür irademle davranıyorum), bir gruba katılır, bir şeye inanır ya da bir ürün alırsak, bunu *seçtiğimiz* için yapıyoruzdur. Gerçekte belki manipüle edilmiş ya da akran baskısı altında kalmış olabiliriz ama kendimize farklı şeyler söyleriz. Bir patrona itaat etmek gibi bilinçli olarak zorlandığımızı hissedersek, kendimize ya itaat etmeyi seçtiğimizi ya da

zorlanıp manipüle edildiğimiz için derinden kırgınlık yaşadığımızı söyleriz. İkinci durumda gülümseyip itaat ederiz ama gizlice başkaldırmanın yolunu da buluruz. Başka bir deyişle, sürekli özgür irademizi ifade etme ve öne çıkarma ihtiyacı hissederiz.

İkinci evrensel nitelikte (ben zekiyim), Einstein ile aynı düzeyde olmadığımızı fark ederiz ama kendi alanımızda, kendi tarzımızda zeki olduğumuzu biliriz. Bir su tesisatçısının el becerisi ve bir evin içindeki işlerin sistemi konusundaki üstün bilgisiyle keyiflenmesi zekânın bir biçimidir. Ayrıca bu adamın görüşüne göre, sağlam bir sağduyudan gelen politik fikirleri de zekânın başka bir biçimidir. İnsanlar kandırılma ve daha az zeki olma fikrinden sürekli huzursuzluk duyarlar. Alışılagelmiş şekilde akıllı olmadıklarını itiraf etmek zorunda kalırlarsa, en azından başkalarından daha zeki olduklarını düşünürler.

Üçüncü evrensel nitelikte (Ben iyi bir insanım), kendimizi doğru davaları desteklerken görmek isteriz. İnsanlara iyi davranırız. Takım oyuncusu oluruz. Eğer patronsak ve çalışanları disiplin altına almak istiyorsak buna "sert sevgi" adını veririz. Başkalarının iyiliği için böyle davranıyoruzdur.

Bu evrensel niteliklere ek olarak insanların belli özgüvensizliklerini düzenlemeye yarayan daha kişiselleştirilmiş özfikirleri de vardır. Örneğin, "Ben özgür bir ruhum, eşsizim", "Ben kendime yeterim ve kimsenin yardımına ihtiyacım yok" ya da "Ben yakışıklıyım ve buna güvenebilirim" veya "Ben asiyim ve tüm otoriteyi küçümserim". Bu özfikirlerde belirli bir alanda, "Ben asiyim ve sen benim kadar asi değilsin" üstünlük duygusu da bulunur. Bu tip özfikirlerin çoğu erken çocukluk dönemindeki gelişme sorunlarıyla ilişkilidir. Örneğin asi bir insanı belki babası hayal kırıklığına uğratmıştır ya da belki zorbalardan çok çektiği için aşağılık duygusuna tahammül edemez. Her türlü otoriteyi hor görmelidir. Kendine yeterli olduğuna inanan kişi belki çok soğuk bir anneyle büyümüştür, terk edilme duygusuna kapılmıştır ve sağlam bir bağımsızlık özimgesi yaratmıştır.

Özfikrimiz birincildir. Düşüncelerimizin ve değerlerimizin büyük bir kısmını belirler. Özfikrimizle çelişen fikirleri aklımız-

dan geçirmeyiz. Kendimizi özellikle sert ve kendine yeten biri olarak görüyoruz diyelim. Gerçekçi, kararlı ve başkalarının zayıflıklarını bağışlamayan fikirlere ve felsefelere yöneliriz. Eğer bu senaryo aynı zamanda dinle bağlantılıysa dinsel doktrinleri sert özfikrimizle uyum gösterecek şekilde yeniden yorumlarız. Kendine yeterli olmayı, sert sevgiyi ve düşmanlarımızı yok etme ihtiyacını vurgulayan dinsel unsurları ararız. Genel olarak soylu ve akıllı olma duygumuzu onaylayan gruplara dahil olmayı seçeriz. Kendiliğinden ortaya çıkan fikirlerimiz ya da değerlerimiz olduğunu düşünürüz ama aslında bunlar bizim özfikrimize dayalıdır.

İnsanları herhangi bir konuda ikna etmeye çalıştığınız zaman, üç şeyden biri olacaktır. Birincisi, onların özfikirlerinin belirli bir yönüne istemeden meydan okursunuz. Münakaşaya dönebilecek bir konuşmada kendilerini aptal, beyni yıkanmış ya da biraz kötü hissetmelerine yol açarsınız. İddialarınızda belirsiz olsanız bile, her şeyi sizin daha iyi bildiğiniz iması ortadadır. Böyle bir durumda insanları biraz daha savunmacı ve direnişçi yaparsınız. Yükselen duvarlar *asla* bir daha inmez.

İkincisi onlara meydan okumadan ya da onaylamadan özfikirlerini etkisiz bir konumda bırakabilirsiniz. Aşırı duygusallıktan kaçındığınız, sakin ve mantıklı bir yaklaşım sergilediğiniz ortamlarda çoğunlukla böyle olur. Bu senaryoda insanların direnişi ve kuşkuları sürüp gider ama en azından onları katılaştırmadığınız için mantıksal iddialarınızla onlara manevra yaptıracak alanınız olur.

Üçüncüsü onların özfikrini onaylarsınız. Bu durumda insanların en büyük duygusal gereksinimini karşılamış olursunuz. Kendimizi bağımsız, zeki, dürüst ve kendine yeterli olarak hayal ederiz ama başkalarının bunu bizim adımıza gerçekten onaylaması gerekir. Sürekli özkuşkuya kapıldığımız bu acımasız ve rekabetçi dünyada neredeyse asla arzu ettiğimiz bir onaylanmaya kavuşmayız. Bunu onlara verince sarhoş olduğunuz, âşık olduğunuz ya da bir mitinge katıldığınız zaman ortaya çıkan sihirli etkiyi elde etmiş olursunuz. İnsanların gevşemelerini sağlarsınız. Özgüvensizlikle tükenmediklerinden dikkatlerini dışarıya vere-

bilirler. Zihinlerinin açılması onları önerilere ve imalara duyarlı yapar. Eğer size yardım etmeye karar verirlerse bunu özgür iradeleriyle yaptıklarını hissederler.

Göreviniz çok basittir. İnsanlara içsel güvenlik duygusu verin. Değerlerini yansıtın, onlardan hoşlandığınızı, saygı duyduğunuzu gösterin. Bilgelik ve deneyimlerini takdir ettiğinizi hissettirin. Karşılıklı bir sıcaklık atmosferi oluşturun. Sizinle birlikte gülmelerini sağlayıp bir yakınlık duygusu uyandırın. Eğer duygular tümüyle sahte değilse çok işe yarar. Empati kurarak, onların perspektifine girerek (daha fazlası için ikinci bölüme bakınız) kendinizi bu gibi duyguların gerçekten bir parçası gibi hissedeceksiniz. Bunu yeterince prova etmek ve insanların özfikirlerini onaylamak değişmeyen konumunuz olacaktır, karşılaştığınız herkesin üzerinde rahatlatıcı bir etki yaratacaksınız.

Bir uyarı: Çoğu kişinin özfikri görece yüksektir ama bazıları kendilerini daha aşağıda görür. Kendilerine, "İyi şeylere layık değilim", "Ben iyi bir insan değilim" ya da "Benim çok fazla sorunum var" derler. Genellikle başlarına kötü şeyler gelmesini beklediklerinden, kötü şeyler olunca kendilerini rahatlamış ve haklı çıkmış gibi hissederler. Bu açıdan düşük özfikirleri, yaşamda başarılı olma hakkındaki özgüvensizliklerini dinginleştirmeye yarar. Eğer hedefinizdeki kişilerin özfikirleri düşükse aynı kural geçerlidir. Önerilerinizi izleyerek yaşamlarının daha iyi olacağı konusunda ısrar ederseniz, inandıkları dünyanın kendilerine karşı olduğu ve iyi şeylere layık olmadıkları fikriyle çatışmış olursunuz. Sizin fikirlerinizi dikkate almayacak ve karşı koyacaklardır. Bunun yerine onların özfikri üzerinde çalışmalı yaşamdaki haksızlıkları, yüz yüze kaldıkları zorlukları vurgulamalısınız. Şimdi kendilerini onaylanmış ve yansıtılmış hissettikleri için bazı ufak düzeltmeler yapmak ve hatta biraz ters psikoloji uygulamak (aşağıdaki bölüme bakınız) için alanınız olacaktır.

Son olarak, bu güçleri geliştirirken karşılaşacağınız en büyük engel etki fikrinin karşısında olan kültürel bir önyargıdan kaynaklanacaktır. "Niçin hepimiz birbirimize karşı dürüst ve şeffaf olup istediğimizi soramıyoruz? Niçin insanları olduğu gibi bıra-

kıp değiştirmeye çalışmaktan vazgeçmiyoruz? Stratejik olmak çirkin ve çıkarcıdır."

Birincisi insanlar size böyle şeyler söylediği zaman tetikte olmalısınız. Biz insanlar güçsüz olma duygusuna dayanamayız. Etkiye ihtiyacımız vardır yoksa mutsuz oluruz. Dürüstlük satıcıları da farklı değildir, çünkü kendi meleksi niteliklerine inanmak isterler ve bu özfikri etki sahibi olma gereksinimiyle bağdaştıramazlar. Böylece çoğunlukla pasif agresif olurlar, surat asarlar, istediklerini elde etmek için başkalarının suçluluk duygusuna kapılmasına yol açarlar. Böyle şeyler söyleyenleri asla göründükleri gibi almayın.

Ikincisi, biz insanların başkalarını etkilemekten kaçamamamızdır. Karşımızdakiler yaptığımız, söylediğimiz her şeyi bizim niyetimizin ipuçları için inceler ve yorumlar. Sessiz miyiz? Belki de öfkeliyiz ve bunu açıkça belirtmek istiyoruz. Ya da kibarlığımızla etkilemenin bir yolu olarak onları dinliyoruz. Ne yaparsak yapalım başkaları bunu etkileme girişimi olarak okuyacak ve haksız olmayacaktır. Sosyal hayvanlar olarak farkına varsak da varmasak da sürekli bu oyunu oynamaktan uzak kalamayız.

Çoğu kişi başkalarının düşünme ve savunma hatlarının ardına geçmek için stratejik bir yol bulmaya gösterdikleri çabayı artırmak istemez. Onlar tembeldir. Oldukları gibi kalmak, dürüstçe konuşmak ya da hiçbir şey yapmamak ve bunun büyük bir ahlaksal seçimden geldiğini söyleyerek kendilerini haklı göstermek isterler.

Bu oyun kaçınılmaz olduğundan, yadsımak ya da anın içinde doğaçlama yapmak yerine bu oyunu oynama becerisine sahip olmak daha iyidir. Sonuçta insanları etkilemede iyi olmak, sosyal açıdan ahlaki duruştan çok daha yararlıdır. Bu güce sahip olunca tehlikeli ya da antisosyal fikirleri olan kişileri etkileyebiliriz. İkna etmede usta olmak için başkalarının perspektifinden bakmalı ve empatimizi kullanmalıyız. Bütünsel dürüstlük ihtiyacı hakkında kültürel önyargıya uyarak başımızı sallayabiliriz ama içsel olarak bunun saçmalık olduğunu fark etmeliyiz ve kendi iyiliğimiz için gereken her şeyi yapmalıyız.

Usta Bir İkna Edici Olmak İçin Beş Strateji

Aşağıdaki beş strateji tarihin en tanınmış ikna edici örneklerinden damıtılmıştır ve hedeflerinize odaklanmanıza ve insanların savunmasını indirmesini sağlayacak duygusal etkileri yaratmanıza yardımcı olacaktır. Beşini de uygulamak akılcı olur.

1. İyi bir dinleyici olun: Bir sohbetin normal akışında dikkatimiz bölünür. Sohbeti sürdürmek için başkalarının söylediklerinin bir kısmını duyarız. Aynı zamanda bundan sonra ne söyleyeceğimizi, hangi heyecanlı hikâyemizi anlatacağımızı planlarız. Hatta bağlantısız bir konuda hayallere dalarız. Bunun nedeni basittir. Karşımızdakilere oranla kendi düşüncelerimize, duygularımıza ve deneyimlerimize daha fazla ilgi gösteririz. Böyle olmasaydı karşımızdaki kişiyi tüm dikkatimizle dinlemek daha kolay olurdu. Genellikle daha az konuşup daha çok dinlemek tavsiye edilir ama içsel monoloğumuzu yeğlediğimiz sürece bu tavsiye anlamsızdır. Tek çözüm yolu bu dinamiğin tersine çevrilmesi için *motive olmaktır.*

Şöyle düşünün: Kendi fikirlerinizi gayet iyi biliyorsunuz. Pek seyrek şaşırırsınız. Zihniniz aynı konular üzerinde takıntıyla dönüp durur. Ama karşılaştığınız her kişi sürprizlerle dolu, keşfedilmemiş bir ülkeyi temsil eder. Bir an başkalarının zihnine girebileceğinizi hayal edin, ne kadar harika bir yolculuk olacaktır. Sessiz ve sıkıcı gibi görünenler, keşfedebileceğiniz en garip içsel yaşamı olanlardır. Hatta görgüsüz ve aptallar, kusurlarının kaynağı ve yapısı hakkında kendinizi eğitmenizi sağlayabilir. Kendinizi derin bir dinleyiciye dönüştürmek, zihninizi onların zihnine açarak daha eğlenceli olmanın yanı sıra insan psikolojisi konusunda size çok değerli dersler verecektir.

Kendinizi bir kez dinlemeye motive edince gerisi gelir. Dinlemenin ardındaki stratejik amacınızı çok belirginleştirmemelisiniz. Karşınızdaki kişi belki konuşmanın yüzde seksenini yapacaktır ama yine de eğlenceli bir sohbet olduğunu hissetmelidir. Bu nedenle onları soru yağmuruna tutmamalı, bir iş görüşmesi havası vermemelisiniz. Bazı konular gündeme gelince gözlerinin ışıldadığını fark ederseniz, sohbeti o yönde sürdürmelisiniz. İn-

sanlar farkına varmadan geveze oluverirler. Neredeyse herkes çocukluğundan, ailesinden, işinden ya da değer verdiği bir davayı anlatmaktan hoşlanır. Ara sıra sorulan bir soru ya da bir yorum söyledikleri bir şeyi yansıtır.

Söylediklerini derinlemesine özümsemelisiniz ama bunu yaparken rahat olmalı ve rahat görünmelisiniz. Onlar konuşurken göz temasını sürdürmek ve başınızı sallamak dinlediğinizi gösterir. Ne kadar dikkatli dinlediğinizi belirtmenin en iyi yolu, ara sıra onların söylediklerini yansıtan bir şey söylemektir ancak bunu yaparken kendi sözcüklerinizi kullanmalı, söyleyeceklerinizi kendi deneyimlerinizden süzmelisiniz. Sonuçta ne kadar çok konuşurlarsa özgüvensizlikleri ve karşılanmamış arzuları hakkında o kadar fazla şey ortaya dökülecektir.

Hedefiniz bu karşılaşmadan kendilerini daha iyi hissederek ayrılmalarını sağlamaktır. Gösterinin yıldızı olmalarına izin verdiniz. Kişiliklerinin daha zeki ve eğlence sever yönünü ortaya çıkardınız. Bu nedenle sizi sevecekler ve bir dahaki sohbeti dört gözle bekleyeceklerdir. Sizin yanınızda rahat ettikçe fikirlerinizi yerleştirmek ve davranışlarını etkilemek için daha fazla alanınız olacaktır.

2. İnsanlara en uygun ruh halini geçirin: Sosyal hayvanlar olarak başkalarının ruh hallerine aşırı duyarlıyız. Bu durum bize kişileri etkilemek için en uygun ruh halini belirsizce aşılama gücü verir. Eğer siz rahatsanız ve keyifli bir deneyim bekliyorsanız, bu duygu karşınızdaki kişinin üzerinde ayna etkisi yaratacaktır. Bu amaca ulaşmak için yapacağınız en iyi şey anlayış göstermektir. Onları yargılamayın, oldukları gibi kabul edin.

The Ambassadors adlı romanında Henry James, bu idealin tablosunu, Marie de Vionnet adında, kusursuz davranışları olan, bir aşk ilişkisinde kendine yardım etmesi için Lambert Strether adlı bir Amerikalıyı kullanan, yaşlıca bir Fransız kadın olarak çizmiştir. Onunla tanıştığı anda Strether büyülenmiştir. Kadın "berraklık ve gizem karışımı" gibidir. Onu dikkatle dinler, yanıt vermez ama anladığını hissettirir. Empati duygusuyla sarıp sarmalar. En başından itibaren çok iyi dost olmuşlar gibi davranır ama bunu

sözleri yerine davranışlarıyla belli eder. Strether onun hoşgörülü ruhuna "güzel ve bilinçli itidal" adını verir ve büyüsüne kapılır. Daha kadın ondan yardım istemeden tümüyle etkisi altına girmiştir ve onun için her şeyi yapabilir. Böyle bir duruş, koşulsuz sevgi gösteren ideal anne figürünün bir kopyasıdır. Sözcüklerden çok bakışlar ve beden diliyle ifade edilir. Hem erkekler hem kadınlar üzerinde etkilidir ve neredeyse herkesin üzerinde hipnoz edici bir etkisi vardır.

Bunun bir varyantı da kahkahalar ve paylaşılan zevkli anlar aracılığıyla insanlarla yakınlık kurmaktır. Lyndon Johnson bunun ustasıydı. Elbette odasında bol miktarda bulunan alkolden de yardım alıyordu ama hedefinde olanlar, kontrolünü yitirmemek için kendi kadehini sulandırdığını bilmiyorlardı. Açık saçık esprileri ve renkli hikâyeleri erkekler kulübü havası yaratıyordu. Oluşturduğu ambiyansa karşı koymak zordu. Johnson aynı zamanda fiziksel teması da seviyordu, sık sık kolunu birinin omzuna atıyor ya da dokunuyordu. Sözsüz ipuçları üzerine yapılan sayısız çalışma insanların ellerine, kollarına dokunmanın inanılmaz bir etki yarattığını ve karşınızdakilerin kaynağını bilmeden hakkınızda iyi şeyler düşündüklerini ortaya çıkarmıştır. Göz temasını sürdürerek çok fazla cinsel çağrışımlar yapmadıkça nazik dokunuşlar içgüdüsel bir yakınlık duygusu yaratır.

İnsanlardan beklentilerinizin onlara sözsüz yollarla aktarıldığını aklınızdan çıkarmayın. Örneğin öğrencilerinden daha fazlasını bekleyen öğretmenlerin hiçbir şey söylemeden ödevler ve notlar üzerinde olumlu bir etki yarattığı gösterilmiştir. Biriyle karşılaştığınız zaman heyecana kapılırsanız, bunu ona güçlü bir biçimde aktarırsınız. Eninde sonunda bir iyilik isteyeceğiniz biri varsa mümkünse onu gönlü zengin ve şefkatli olarak en iyi ışık altında hayal etmeye çalışın. Bazıları karşılarındaki kişinin yakışıklı olduğunu düşünerek bile çok iyi sonuçlara ulaştıklarını iddia etmişlerdir.

3. Özfikirlerini onaylayın: Kendileri hakkında yüksek özfikirleri olan kişilerin evrensel niteliklerini anımsayın. Her birine şöyle bir yaklaşımda bulunabilirsiniz:

Özerklik: İnsanlar zorlandıklarını ya da manipüle edildiklerini hissederlerse hiçbir etkileme girişimi işe yaramayacaktır. Yapmalarını istediğiniz şeyleri karşınızdaki kişinin seçmesi ya da en azından seçtiğini düşünmesi gerekir. Bu konuda ne kadar derinlemesine bir izlenim yaratırsanız, başarı şansınız o kadar fazla olur.

Tom Sawyer romanında, son derece uyanık bir oğlan olarak betimlenen on iki yaşındaki kahraman, insan doğasına olağanüstü duyarlılığı olan halası tarafından büyütülmüştür. Çok zeki olmasına karşın Tom sürekli başını belaya sokmaktadır. Romanın ikinci bölümü Tom'un bir kavgaya karıştığı için cezalandırılmasıyla başlar. Tom yazın ortasında sıcak bir cumartesi gününde arkadaşlarıyla eğlenmek, nehirde yüzmek yerine evin önündeki upuzun, büyük çiti boyamak zorundadır. Tam boyamaya başlarken arkadaşı Ben Rogers lezzetli gibi görünen bir elmayı ısırarak yanına gelir. Ben de Tom kadar muziptir ve bu sıkıcı işi yaptığını görünce gidemeyeceğini çok iyi bildiği halde, öğleden sonra yüzmeye gidip gitmeyeceğini sorarak ona işkence etmeye karar verir.

Tom işine büyük bir ilgi duyuyormuş gibi davranır. Şimdi Ben meraklanmıştır. Tom'a eğlenmek yerine gerçekten çiti boyamakla mı ilgilendiğini sorar. Sonunda Tom gözlerini işinden ayırmadan yanıt verir. Halasının böyle bir işi başka birine asla vermeyeceğini söyler. Evin önünden geçenlerin ilk gördükleri şey bu çittir. Bu, uzun yıllar tekrar gündeme gelmeyecek çok önemli bir iştir. Daha önce arkadaşlarıyla birlikte bazı çitlere bir şeyler çizmişler ve başlarını derde sokmuşlardı, ama şimdi çiti özgürce boyamaktadır. Bu bir meydan okumadır, bir yetenek sınavıdır. Ve evet, bu işten keyif almaktadır. Herhangi bir hafta sonu yüzmeye gidebilir ama bugün boya yapacaktır.

Tom'un ne demek istediğini anlamak için Ben boyama yapıp yapamayacağını sorar. Biraz yalvarınca ve elindeki elmayı vermeyi önerince Tom sonunda kabul eder. Biraz sonra başka oğlanlar da çıkagelirler ve Tom aynı işi onlara satarken daha fazla meyve ve oyuncak sahibi olur. Bir saat sonra Tom'u bir ağacın gölgesinde yatarken ve arkadaşlarından oluşan ekibiyse çiti boyarken görü-

rüz. Tom istediğini elde etmek için temel psikoloji kullanmıştı. Önce hiçbir şey söylemeden, işine gösterdiği ilgi ve beden diliyle Ben'in bu işi yeniden yorumlamasını sağlamıştı. Bu görev çok ilginç olmalı. İkincisi yaptığı işi bir yetenek ve zekâ sınavı, seyrek rastlanan bir fırsat olarak göstermişti ve bu fikir her rekabetçi oğlana çok çekici gelirdi. Son olarak da birilerini çalışırken görünce mahalledeki diğer oğlanların katılmak isteyeceğini düşünüp bir grup etkinliğine dönüşeceğini biliyordu. Hiçbiri dışarıda kalmak istemeyecekti. Tom tüm arkadaşlarına yardım etmeleri için yalvarsaydı, sonuç alamayacaktı. Tam tersine işi öylesine değişik gösterdi ki onlar çalışmak istediler. Boyamalarına izin vermesi için ona yalvardılar.

Etkileme girişimleriniz benzer bir mantığı izlemelidir. Onlardan istediğiniz bir iyiliği insanların zaten arzuladıkları bir şey olarak algılamasını nasıl sağlayabilirsiniz? Bir şeyi keyifli bir olgu, seyrek karşılaşılan bir fırsat, herkesin yapmak isteyeceği bir iş gibi göstermek genellikle en uygun etkiyi yaratır.

Bunun başka bir çeşidi de insanların rekabetçi içgüdülerine oynamaktır. 1948 yılında yönetmen Billy Wilder, savaş sonrasında Berlin'de geçen *A Foreign Affair* (*Günahsız Melek*) adlı yeni filmi için oyuncu arıyordu. Ana karakterlerden biri olan Erika von Shluetow adlı Alman kabare şarkıcısının savaş yıllarında çeşitli Nazilerle kuşkulu bağlantıları olmuştu. Wilder en uygun oyuncunun Marlene Dietrich olduğunu biliyordu ama Dietrich Nazilerle ilgili her şeyden tiksindiğini ve savaşta Müttefikler için çalıştığını halka açıklamıştı. Wilder ona ilk kez konuyu açınca bunu çok sevimsiz bulmuş ve görüşme sona ermişti.

Dietrich'in ne kadar inatçı olduğu herkesçe bilindiğinden Wilder itiraz etmemiş ya da yalvarmamıştı. Tam tersine bu rolü oynayacak iki Amerikalı aktris bulduğunu söyleyip hangisinin daha uygun olacağı hakkındaki fikrini sormuştu. Acaba deneme çekimlerini izler miydi? Eski dostu Wilder'ı reddettiği için kendini kötü hisseden Dietrich bu isteğine olumlu bakmıştı. Ama Wilder seksi bir Alman kabare şarkıcısı rolünü komik bir şekle getireceklerinden emin olduğu, çok tanınmış iki aktrisle deneme çekimi yapmıştı. Son derece rekabetçi olan Dietrich onların per-

formanslarından dehşete düşüp bu rolü oynamaya gönüllü olduğunu söylemişti.

Son olarak kendi tarafınıza çekmek için insanlara armağanlar ya da ödüller verirken, daima küçüklerini seçmek daha iyi olur. Büyük armağanlar onların sadakatini satın almak istediğinizi gösterir ve insanların bağımsızlık duygusunu incitir. Küçük armağanların daha güçlü bir etkisi vardır. Insanlar bunlara layık olduğunu düşünürken satın alındıklarını ya da rüşvet verildiğini akıllarına getirmezler. Daha doğrusu, zamana yayılan küçük ödüller, daha gösterişli olanlara oranla insanları size daha fazla bağlayacaktır.

Zekâ: Biriyle aynı fikirde olmadığınız ve karşıt fikrinizi dayattığınız zaman, daha iyi bildiğinizi ve her şeyi daha mantıklı düşündüğünüzü ima edersiniz. Böylesine meydan okununca insanlar kendi fikirlerine daha sıkı bağlanırlar. Sanki onların fikrine karşı çıkmayı aklınızdan geçiriyormuş ama yanılıyor olabilirmişsiniz gibi tarafsız bir yerde durarak bunu önleyebilirsiniz. Biraz daha ileri gitmekse daha da iyidir. Onların bakış açısını görüyorsunuz ve hemfikirsiniz. (Münakaşaları kazanmak harcanan çabaya değmez.) Zekâlarına iltifat edince onların fikrini değiştirecek ya da yardım etmek için savunmalarını indirecek alana sahip olursunuz.

On dokuzuncu yüzyılda İngiliz başbakan ve roman yazarı Benjamin Disraeli, "Bir adamın kalbini kazanmak istiyorsanız, sizi yalanlamasına izin verin," diye yazarken daha da zekice bir taktik sunmuştu. Bunu yapmak için herhangi bir konuda hedef kişiyle biraz sertçe fikir ayrılığı yaşarsınız ve ardından yavaş yavaş onun bakış açısına gelirsiniz ve böylece yalnızca zekâsını değil, onun etkileme gücünü de onaylamış olursunuz. Kendisini sizden üstün görmesi zaten sizin istediğiniz bir durumdur. O anda sizin bir karşı hareketinize iki kat daha kırılgan olacaktır. İnsanlardan tavsiye isteyerek de aynı etkiyi yaratabilirsiniz. Onların bilgeliğine ve deneyimine saygı duyduğunuzu belirtmiş olursunuz.

1782'de Fransız oyun yazarı Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais ünlü başyapıtı *Figaro'nun Düğünü*'nün son dokunuşla-

rını yapıyordu. Oyun için Kral XVI. Louis'in onayı gerekiyordu ve kral, taslağı okuyunca öfkelendi. Böyle bir oyun darbeye yol açabilir diyordu. "Bu adam bir hükümette saygı duyulması gereken her şeyle alay ediyor." Baskı altında kalınca Versaille Sarayı'ndaki tiyatroda özel olarak sahnelenmesine izin verdi. Soylu izleyici kitlesi oyuna bayıldı. Kral daha fazla sayıda gösteriye izin verirken, sansürcülerine halka sunulmadan önce senaryonun en kötü bölümlerini değiştirme görevini yükledi.

Beaumarchais bu engeli aşmak için oyunu birlikte gözden geçireceği akademisyenler, aydınlar, saray halkı ve hükümetin bakanlarından oluşan bir jüri topladı. Toplantıya katılan biri, "Bay Beaumarchais, beyefendilerin ve hatta hanımefendilerin uygun gördüğü her türlü değişikliği koşulsuz kabul edeceğini açıkladı... Herkes kendinden bir şeyler eklemek istiyordu... Bay Breteuil bir şaka önerdi, Beaumarchais kabul edip ona teşekkür etti... 'Dördüncü perdeyi kurtaracaktır.' Madam Matignon küçük uşağın kurdelesinin rengine katkıda bulundu. Bu renk kullanıldı ve moda oldu," diye yazdı.

Beaumarchais gerçekten çok zeki bir saraylıydı. Başyapıtına başkalarının yaptığı en küçük değişiklikleri kabul ederek onların egolarını ve zekâlarını pohpohladı. Elbette Kral Louis'in sansürcülerinin daha sonra istediği büyük değişiklikleri kabul etmedi. O zamana kadar kralın jüri üyelerini kendi tarafına çekmişti ve onlar yazarı savununca kral geri çekilmek zorunda kaldı. Önemsiz konularda insanların savunmalarını indirmek onları istediğiniz yönde hareket ettirmek ve daha önemli konularda isteklerinizi kabul etmelerini sağlamak için size büyük bir alan sağlar.

İyilik: Günlük düşüncelerimizde kendimizi sürekli davranışlarımızın ahlaki yapısıyla rahatlatırız. Bir şirkette çalışıyorsak kendimizi iyi bir takım üyesi olarak görürüz. Patronsak çalışanlara iyi davranırız ya da en azından onlara maaş verip destekleriz. Doğru davalara yardımcı oluruz. Genellikle kendimizi bencil ve yalnızca kendi gündemine odaklanmış olarak görmekten hoşlanmayız. Başkalarının da bizi bu şekilde iyi görmesini isteriz. Sosyal medyaya bakınca insanların en iyi davalara verdiği destekleri nasıl sergilediğini görürsünüz. Yardım kuruluşlarına çok

az kişi ismini belirtmeden bağış yapar, çoğunlukla isimlerinin açıklanmasını isterler.

Bu azizlere yakışır özfikirlere asla istemeden gölge düşürmemelisiniz. Onlardan yapmalarını istediğiniz şeyi, katılabilecekleri daha büyük bir davanın parçası olarak gösterirseniz, insanlardaki bu özelliği olumlu olarak kullanabilirsiniz. Mesela yalnızca giysi almakla kalmayıp çevreye ya da çalışanlara destek oluyorlardır. İnsanlar bu şekilde kendilerini daha iyi hissederler. Bunu incelikle yapın. Eğer bir iş için çalışacak kişiler arıyorsanız, dava konusundaki mesajı bırakın başkaları versin. Toplum yanlısı ve popüler gibi gösterin. Onlara rica etmek yerine, gruba katılmak için istekli olmalarını sağlayın. Kullandığınız sözcüklere ve etiketlere dikkat edin. Örneğin birine çalışan yerine takım üyesi demek daha iyidir.

Kendinizi bir aşağı konuma yerleştirin, zararsız bir hata yapın, hatta bazılarını daha belirgin biçimde incitin ve ardından sizi bağışlamalarını isteyin. Böyle davranarak herkesin bulunmaktan hoşlandığı o ahlaki üstünlük konumuna dikkat çekmiş olursunuz. Şimdi onlar tekliflere daha açık olacaklardır.

Son olarak, eğer onlardan bir şey isteyecekseniz, minnettarlık duygusu uyandırmak için daha önce onlara yaptığınız iyilikleri anımsatmayın. Minnettarlığa çok seyrek rastlanır çünkü bize çaresizliğimizi, başkalarına dayanmak zorunda olduğumuzu anımsatır. Bağımsız olduğumuzu hissetmekten hoşlanırız. Bunun yerine geçmişte onların size yaptığı iyilikleri anımsatın. Böylece "Evet ben çok cömertim" özfikri onaylanmış olacaktır. Bir kez anımsatılınca bu imgeye uygun davranmayı sürdürmek isteyip tekrar bir iyilik yapacaklardır. Benzer bir etki birdenbire düşmanlarınızı bağışlayıp bir yakınlık kurulunca da ortaya çıkar. Bunun yarattığı duygusal çalkantıda onlara gösterdiğiniz yüksek takdire uygun davranmak isteyecekler ve kendi değerlerini kanıtlamak için motive olacaklardır.

4. Özgüvensizliklerini giderin: Görünüm, yaratıcı güç, erkeklik, güç konumu, özgünlük, popülerlik gibi belli konularda herkesin özgüvensizlikleri vardır. Göreviniz insanları içine çektiğiniz çeşitli sohbetlerle bu özgüvensizliklere nişan almaktır. Öz-

güvensizliklerini saptadıktan sonra tetiklememeye özellikle dikkat edin. Herkesin görünümleri, popülerlikleri ya da başka konulardaki özgüvensizlikleri hakkında kuşku yaratacak sözcüklere ve beden diline karşı duyarlı antenleri vardır. Bunun farkında ve tetikte olun. İkincisi, insanların en fazla özgüvensiz hissettikleri nitelikleri övmek en iyi stratejidir. Bizi öven kişinin içini görsek bile, hepimiz bundan hoşlanırız. Çünkü sürekli yargılandığımız ve dünkü zaferin yerini yarın başarısızlığın alabileceği acımasız bir dünyada yaşıyoruz. Asla kendimizi tümüyle güvende hissetmeyiz. İltifat doğru yapılırsa yapan kişinin bizden hoşlandığını hissederiz ve bizden hoşlananları severiz.

Başarılı iltifatın anahtarı stratejik olmasıdır. Eğer basketbolda berbat olduğumu biliyorsam, basketbol yeteneğimin övülmesi samimi gelmeyecektir. Ama yeteneğim konusunda emin değilsem, belki pek de kötü olmadığımı düşünüyorsam, herhangi bir övgü harikalar yaratabilir. İnsanların emin olmadıkları niteliklerini arayın ve onları rahatlatın. Lord Chesterfield oğluna mektubunda (daha sonra 1774'te yayımlandı) "Kardinal Richelieu hiç kuşkusuz döneminin en başarılı devlet adamıydı... ama aynı zamanda en iyi şair olduğunu düşünmek gibi boş bir gururu da vardı. Büyük Corneille'ın şöhretini kıskanıyordu. Bu nedenle onu başarıyla övenler devlet işlerindeki yetenekleri hakkında pek az şey söylüyorlardı ya da doğal olarak ortaya çıkmış gibi en azından laf arasında söylüyorlardı. Ama ona verdikleri tütsü, başını kendi taraflarına çevireceğinden emin oldukları duman ise... şair oluşuydu," diye yazmıştı.

Hedefiniz olan kişi güçlü ve Makyevalistse belki ahlaki nitelikleri hakkında özgüvensizdir. Zekice manipülasyonlarını övmek geri tepebilir. İyiliklerini açıkça övmek samimi olmayacaktır çünkü kendilerini iyi tanırlar. Onların tavsiyelerinden nasıl yararlandığınız ve eleştirilerinin performansınızı geliştirmeye nasıl yardımcı olduğuna dair stratejik övgüler, hırçın görüntünün altında yatan iyi yürekleri çıkaracak ve sert ama adil olduklarına dair özfikirlerini destekleyecektir.

İnsanları yetenekleri yerine çabaları için övmek daima daha iyi sonuç verir. Onları yetenekleri için övdüğünüzde, sanki doğal

bir yetenekle doğdukları için şanslılarmış gibi hafif bir küçümseme ima edilir. İnsanlar iyi talihe çok çalışarak ulaştıklarını hissetmeyi sevdiğinden, övgüleriniz bu noktayı hedef almalıdır.

Eşitiniz olan kişilere iltifat etmek için daha fazla alanınız vardır. Konu üstleriniz olunca aynı fikirde olduğunuzu söylemek ve bilgeliklerini onaylamak yeterlidir. Patronunuza övgü yağdırmak aşırı yapaydır.

Övgünün ardından asla bir yardım isteğinde bulunmayın. Övgünüz bir başlangıçtır ve üzerinden biraz zaman geçmesi gerekir. İlk bir iki karşılaşmada çok sokulgan görünmeyin. Hatta biraz soğuk davranmak size ısınmanız için alan tanıyacaktır. Birkaç gün sonra bu kişiden hoşlanmaya başlarsınız ve özgüvensizliklerini hedef alan birkaç sözcüğünüz karşınızdaki kişinin direncini kırmaya başlar. Mümkünse üçüncü kişilerin sanki kulak misafiri olmuşlar gibi iltifatlarınızı aktarmasını sağlayın. Övgülerinizde çok aşırıya kaçmayın ve kusursuzluk göstergeleri kullanmayın.

İzlerinizi örtmenin zekice bir yolu özgüvensizliklerini tetiklemeyecek ama övgünüze gerçeklik katacak ufak tefek eleştiriler yapmaktır. "Senaryonuzu çok beğendim ama ikinci perdenin biraz daha çalışmaya gereksinimi var gibi hissettim." Sakın, "Son kitabınız öncekinden çok daha iyi," demeyin. İnsanlar çalışmaları, karakterleri ya da görünümleri hakkında fikrinizi sorduğu zaman çok dikkatli olun. Gerçeği duymak istemezler, olabildiğince gerçekçi destek ve onaylama beklerler. Onlar için bunu yaparak mutlu olun.

Elinizden geldiğince içten görünün. Mümkünse övmek için gerçekten hayran olduğunuz nitelikleri seçin. Her koşulda övgünün yanı sıra sert bir beden dili, yapay bir gülümseme ya da başka yere bakan gözler gibi sözsüz ipuçları insanları ele verir. İfade ettiğiniz duyguların bir kısmını hissetmeye çabalayın ki abartılar çok açık belli olmasın. Hedefteki kişinin oldukça yüksek bir özfikri olduğunu aklınızdan çıkarmayın. Ancak birinin özfikri düşükse, iltifat etmek kendi hakkında hissettikleriyle uyuşmayacak ve kulağına boş sözler gibi gelecektir ama yüksek özfikri olanlara bu doğal gelir.

5. İnsanların direncini ve inatçılığını kullanmak: Bazı kişiler her çeşit etkiye karşı dirençlidir. Genellikle özgüvensizlik düzeyleri daha derindir ve özfikirleri daha düşüktür. Bu durum kendini asi bir duruşla belli eder. Bu tip insanlar tüm dünyaya karşı olduklarını hissederler. Her koşul altında iradelerini öne çıkarmak ve tüm değişimlere direnç göstermek zorundadırlar. Önerilenlerin tam tersini yaparlar. Belirli bir sorun için tavsiye isterler ve verilen tavsiyenin kendileri için işe yaramayacağı konusunda onlarca bahane bulurlar. Yapılacak en iyi şey onlarla zihinsel judo oynamaktır. Judo karşılaşmalarında rakibinizin hareketine, kendi hareketinizle karşılık vermezsiniz ve kendi agresif enerjisiyle (direnç) yere düşmesine sebep olursunuz. Bunu günlük yaşamınızda aşağıda belirtilen şekillerde uygulayabilirsiniz.

Duygularını kullanın: *Change* adlı kitapta terapist yazarlar (Paul Watzlawick, John H. Weakland ve Richard Fisch) okulda uyuşturucu sattığı için müdür tarafından okuldan uzaklaştırılan asi bir ergenin durumunu anlatıyorlar. Öğrenci ödevlerini evde yapacaktı, okula girmesi yasaktı. Bu onun uyuşturucu satışlarına büyük zarar verecekti. Oğlan intikam almak için yanıp tutuşuyordu.

Annesinin danıştığı terapistin önerisi şöyleydi: Oğlunuza, müdürün yalnızca sınıfa gelen öğrencilerin başarılı olacağına inandığını açıklayın. Müdür onu okuldan uzaklaştırarak başarısız olmasına yol açacaktı. Eğer evde çalışarak daha iyi not alırsa müdürü utandırabilirdi. Bu yüzden bu yarıyılda çok fazla çalışmasa ve onu haklı çıkararak müdürün yanında yer alsa çok daha iyi olacaktı. Elbette bu öneri oğlanın duyguları üzerinde oynamaya yönelikti. Artık onun tek isteği müdürü utandırmaktı ve terapistin önerisine uygun olarak tüm enerjisini ders çalışmaya verdi. Temelde bu fikir insanların güçlü duygularına karşı çıkmak yerine onlarla birlikte ilerlemek ve duygularını daha verimli bir yöne sevk etmenin yolunu bulmaktır.

Dilini kullanın: Terapist Milton Erickson (üçüncü bölüme bakınız) tedavi ettiği bir vakayı şöyle anlatıyor: İstediğini yapmaya kararlı gibi görünen bir erkek ondan tavsiye almaya gelmiş. Adam da karısı da mensup oldukları çok dindar aileleri memnun

etmek için evlenmişler. Zaten her ikisi de çok dindarmış. Ne var ki balayı felaket gibi geçmiş. Seks yapmaktan hoşlanmamışlar ve âşık oldukları duygusuna kapılmamışlar. Adam kimsenin kusuru olmadığına ve "dostça bir boşanma" olmasına karar vermiş. Erickson onun fikrini desteklemiş ve bu "dostça boşanma" konusunda ne yapmaları gerektiğini anlatmış. Adama otelde bir oda tutmasını söylemiş. Boşanmadan önce birlikte son bir "dostça" gece geçireceklermiş. Son bir kadeh "dostça" şampanya içecekler, son bir kez "dostça" öpüşeceklermiş. Bu talimatlar adamın karısını baştan çıkarmasını garantilemiş. Erickson'ın umut ettiği gibi adam talimatları uygulamış, birlikte heyecanlı bir gece geçirmişler ve evliliklerini sürdürmeye karar vermişler.

Erickson aslında adamın boşanmak istemediğini ve çiftin dindar geçmişleri nedeniyle sıkıntıya düştüklerini sezmiş. İkisi de fiziksel arzuları konusunda özgüvensiz olduğu gibi her tür değişime de karşıymış. Erickson, adamın dilini ve boşanma isteğini kullanmış ama enerjisini çok farklı bir sonuca yönlendirmenin yolunu bulmuş.

İnsanların sözcüklerini onlara karşı kullanmanın hipnoz edici bir etkisi vardır. Kendi kullandıkları sözcüklerle önerdiklerinizi nasıl olur da yerine getirmezler?

Katılıklarını kullanın: Bir tefecinin oğlu sorununa çare bulmak için on sekizinci yüzyılın Zen Ustası Hakuin'e gelmiş. Babasının Budist olmasını istiyormuş ama babası tek bir ilahi ya da dua için zaman ayıramayacak kadar meşgul olduğunu iddia ediyormuş. Hakuin tefeciyi tanıyormuş, çok cimri olan bu adam zaman kaybı diye düşündüğü dinle ilgilenmemek için bunu bir bahane olarak kullanıyormuş. Hakuin, oğlana babasının her gün edeceği duayı bizzat kendisinin satın alacağını söylemesini istemiş. Bu tümüyle bir iş anlaşması olacakmış.

Elbette tefeci hem oğlunu susturacağı hem de para kazanacağı için bu anlaşmaya evet demiş. Her gün Hakuin'e dualarının faturasını sunmuş ve Hakuin de ödemeyi yapmış. Ama yedinci gün gelmemiş. İlahi söylemeye o kadar dalmış ki, kaç dua ettiğini saymayı unutmuş. Birkaç gün sonra Hakuin'e ilahileri çok sevdiğini, kendini çok iyi hissettiğini ve artık para istemediğini

söylemiş. Kısa süre sonra Hakuin'in tapınağının çok cömert bir bağışçısı olmuş.

İnsanların herhangi bir şeye çok katı direnç göstermeleri değişiklik korkusundan ve getireceği belirsizlikten kaynaklanır. Her şeyi kendi istekleri doğrultusunda denetlemek isterler. Değişikliğe sebep olacak öneriler yaparsanız, onlara katılıklarını haklı çıkaran bir koz vermiş olursunuz. Böylece daha fazla inatçı olurlar. Bu tip insanlarla mücadele etmeyin, katı davranışlarının yapısını kullanarak daha büyük sonuçlara giden ufak bir değişim etkisi yaratın. Bu sayede kendi başlarına yeni bir şey keşfederler (Budist dualarının gücü gibi) ve judo manevranızla oluşturduğunuz gibi bunu daha ileriye götürürler.

Şunu aklınızdan çıkarmayın: Insanlar başkalarının söylediklerini yapmazlar çünkü kendi iradelerini göstermek isterler. Onların asi davranışıyla içtenlikle hemfikir olur ve yaptıklarını sürdürmelerini söylerseniz, artık sizin önerinize uygun davrandıklarını düşünecekleri için bundan hoşlanmazlar. Tekrar isyan edip iradelerini aksi yönde gösterirler, bu da zaten sizin istediğiniz ters psikolojinin temelidir.

Esnek Zihin - Özstratejiler

İnsanların yalnızca inatçılıktan iyi fikirlerinize karşı koymaları sizi hüsrana uğratır ama aynı sorunu kendinizde yaşadığınızı, inatçılığınızın sizi nasıl üzdüğünü ve yaratıcı gücünüzü nasıl sınırlandırdığını çoğunlukla fark etmezsiniz.

Çocukluk döneminde zihnimiz inanılmaz esnektir. Hızlı bir şekilde öğrenebiliriz. Bu hızlı öğrenme gücünün kaynağı zayıflığımız ve kırılganlığımızdır. Bizden daha büyük olanlara oranla kendini daha aşağıda hissetmek öğrenmek için bizi motive eder. Ayrıca yeni bilgiler için meraklı ve aç oluruz. Ebeveynlerimizin, arkadaşlarımızın ve öğretmenlerimizin etkisine açık oluruz. Ergenlik döneminde çoğumuz iyi bir kitabın ya da yazarın etkisinde kalmışızdır. Kitaptaki yeni fikirlerle kendimizden geçeriz ve etkiye açık olduğumuzdan karşılaştığımız heyecanlı fikirler zih-

nimize kazınır, kendi düşünme süreçlerimizin bir parçası olur ve onları özümsediğimiz tarihten on yıllarca sonra bile bizi etkiler. Böyle etkiler zihinsel alanımızı zenginleştirir, daha doğrusu zekâmız bizden daha yaşlı ve akıllı kişilerin derslerini ve fikirlerini özümsemeye dayanır.

Nasıl insan bedeni yaşla birlikte sertleşiyorsa zihni de sertleşir. Zayıflık ve kırılganlık duygumuzun bizi öğrenmeye motive etmesi gibi usulca gelen üstünlük duygusu da bizi yeni fikirlere ve etkilere karşı yavaş yavaş kapatır. Bazıları çağdaş dünyada daha kuşkucu olduğumuzu iddia edebilir ama aslında yaşlandıkça birey olarak zihnimizi kapatmamız daha büyük tehlike oluşturur ve genel olarak kültürümüze de sıkıntı verir.

Kişinin gençliğindeki esnekliğini muhafaza edip yetişkinliğin muhakeme yeteneğiyle birleştirdiği ideal zihin durumunu tanımlayalım. Böyle bir zihin başkalarının etkisine açıktır. Başkalarının direncini kırmak için strateji kullandığınız gibi kendi katı zihinsel kalıplarınızı yumuşatmak için de aynısını yapmalısınız

Bu ideale erişmek için Sokrates felsefesinin ana ilkesini benimsemeliyiz. Sokrates'in ilk hayranlarından biri Chaerephon adlı bir genç adamdı. Daha fazla Atinalı Sokrates'in saygı göstermediği için hüsrana uğrayan Chaerephon, Delphi Kâhini'ni ziyaret edip bir soru sordu. "Tüm Atinalıların içinde Sokrates'ten daha bilge biri var mı?" Kâhin hayır yanıtını verdi.

Sokrates hayranlığının kanıtlandığı duygusuna kapılan Chaerephon akıl hocasına koşup iyi haberi verdi. Ne var ki, alçakgönüllü Sokrates bunu duyduğuna hiç sevinmedi ve kâhinin hatasını kanıtlamaya karar verdi. Politika, sanat, ticaret gibi kendi alanlarında önde gelen birçok kişiyi ziyaret etti ve sorular sordu. Kendi alanlarındaki bilgileri dahilinde hepsi çok zekiydi. Ancak hemen ardından hakkında hiçbir şey bilmedikleri konularda da uzun uzun konuşuyorlardı. Bu konularda yalnızca halk arasındaki yaygın inanışları ezbere söylüyorlardı. Bu fikirlerin hiçbirini derinlemesine düşünmemişlerdi.

Sonunda Sokrates kâhinin haklı olduğunu itiraf etmek zorunda kaldı. Ötekilerden daha akıllıydı çünkü kendi cahilliğinin farkındaydı. Kendi fikirlerini defalarca sorguluyor, yetersizlikle-

rini ve içerdikleri çocukça duyguları görüyordu. Yaşamdaki sloganı, "Sorgulanmayan yaşam, yaşamaya değmez," şeklindeydi. Atina gençlerine büyüleyici gibi gelen Sokrates'in çekiciliği zihninin açıklığından geliyordu. Cahil bir çocuğun zayıf, kırılgan konumunu benimseyen Sokrates sürekli sorular soruyordu.

Şöyle düşünün: On yedinci yüzyıldaki insanların batıl inançları ve mantıksız fikirleriyle dalga geçeriz. Yirmi beşinci yüzyıldakilerin bizim fikirlerimizle nasıl dalga geçeceklerini hayal edin. Bilimin ilerlemesine karşın dünyayla ilgili bilgimiz sınırlıdır. Fikirlerimiz ebeveynlerimizin, toplumumuzun ve içinde yaşadığımız tarihsel çağın bize aşıladığı önyargılarla koşullandırılmıştır. Zihnimizin gitgide katılaşması da fikirlerimizi sınırlandırır. Bildiklerimiz konusunda alçakgönüllü olmak, hepimizi daha meraklı ve çok geniş bir fikir yelpazesine ilgi duyan kişilere dönüştürür.

Fikirlerinizi oyuncaklar ve tahta küpler gibi görün. Bazılarını muhafaza edecek, bir kısmını yıkacaksınız ama ruhunuz esnek ve eğlenceli kalacak.

Bunu ileri götürmek için Friedrich Nietzsche'nin bir stratejisini benimseyebilirsiniz. "Herhangi yeni bir şeyi (bir insan, bir olgu, bir kitap) gerçekten tanımak isteyen kişi, onu mümkün olan bütün sevgisiyle aklında tutmalı; zararlı, itici, sahte bulduğu her şeyi zihninden uzaklaştırmalıdır. Örneğin giriş bölümünü çok uzun tutan bir yazarın, adeta yarış izler gibi, kalbi arzuyla çarparak hedefine ulaşmasına izin vermelidir. Bu süreçte kişi, onu hareket ettirecek kadar yeni olan şeyin yüreğine girer. Onu tanımak işte tam böyle bir şeydir. Eğer kişi bu kadar ileri giderse mantık daha sonra çekinceleri ortaya çıkarır; aşırı değer verme, kritik sarkacın geçici olarak durdurulması, o nesnenin ruhunu dışarı çıkarmak için yem olarak kullanılan bir *hiledir.*"

Kendi fikirlerinize karşıt olanı yazarken bile doğru gibi gelen bir şey vardır ve "nesnenin ruhunu" simgeler. Onun etkisine kendinizi böylesine açmak, zihinsel alışkanlığınızın bir parçası olmalı, her şeyi daha iyi anlamanıza ve doğru düzgün eleştirmenize izin vermelidir. Bazen "ruh" sizinle birlikte ilerler, biraz etki kazanır ve bu süreçte zihninizi zenginleştirir.

Gerektiğinde en katı kurallarınızdan ve kısıtlamalarınızdan vazgeçmek iyi olur. On dördüncü yüzyılın ünlü Zen ustası Bassui tapınağının kapısına keşişlerin uyması gereken otuz üç kuralın listesini asmıştı. Bu kurallara uymadıkları takdirde kovulacaklardı. Kuralların çoğu kesinlikle yasak olan alkolle ilgiliydi. Bir gece hayal gücü zayıf keşişlerini şaşırtmak için bir konuşmaya sarhoş olarak katıldı. Asla özür dilemedi ve bu hareketini tekrarlamadı ama verdiği ders yalındı. Bu kurallar rehber çizgilerdir ve özgürlüğümüzü sergilemek için ara sıra onları ihlal etmeliyiz.

Son olarak, konu sizin özfikriniz olunca aranıza biraz mesafe koymalısınız. Varlığının ve içinizde nasıl çalıştığının farkında olun. Inanmak istediğiniz kadar özgür ve özerk olmadığınız gerçeğiyle uzlaşın. Ait olduğunuz grupların fikirlerine uyum sağlıyorsunuz; bilinçaltı etkileri nedeniyle bazı ürünleri satın alıyorsunuz; manipüle edilebilirsiniz. Özfikrinizin idealleştirilmiş imgesi kadar iyi olmadığınızı da fark edin. Tıpkı başkaları gibi siz de kendi gündeminize takıntılı ve bencil olabilirsiniz. Bu farkındalığa ulaşınca başkaları tarafından onaylanmak ihtiyacına kapılmayacaksınız. Bunun yerine kendinizi gerçekten bağımsız kılmak için çalışacaksınız, özfikrinizin yanılsamasına bağlı kalmak yerine başkalarının refahına ilgi göstereceksiniz.

> Etki kullanmanın son derece büyüleyici bir yönü vardı. Hiçbir etkinlik buna benzemezdi. Kişinin ruhunu zarif bir biçimde yansıtmak ve bir an orada oyalanmasına izin vermek; kendi zihinsel görüşlerinin tutku ve gençliğin müziği eşliğinde kendine yankılandığını duymak; kişinin huyunu adeta bir sıvı ya da tanımadık bir parfüm gibi bir başkasına aktarmak: Burada gerçek sevinç vardı –belki bizimki kadar sınırlı ve hoyrat bir çağda, keyiflerin fena halde cinsel ve hedeflerin fena halde bayağı olduğu bir dönemde bize kalan en tatmin edici sevinçti.
>
> —Oscar Wilde, *Dorian Gray'in Portresi*

8

Tutumunuzu Değiştirerek Koşullarınızı Değiştirin

Kendini Baltalama Yasası

Hepimizin dünyaya bakışı kendimize özgüdür, olayları ve çevremizdeki insanları yorumlama yolu farklıdır. Bu bizim tutumumuzdur ve yaşamda bize olanların büyük bir kısmını belirler. Eğer tutumumuz temelde korkuya dayanıyorsa, her koşulda olumsuzlukları görürüz. Risk almaktan kaçınırız. Hatalar için başkalarını suçlarız ve ders çıkarmayız. Eğer düşmanlık ya da kuşku duyuyorsak, yakınımızdakilerin de aynı duygulara kapılmasına yol açarız. En korktuğumuz koşulları bilinçsizce oluşturup mesleğimizi ve ilişkilerimizi baltalarız. Ne var ki insanların tutumu değişebilir. Daha olumlu, açık, hoşgörülü bir tutum yaratarak farklı bir dinamiğin kıvılcımını yakarız. Tersliklerden ders alırız, hiç yoktan fırsatlar yaratırız ve insanları kendimize çekeriz. İrademizin sınırlarını ve bizi nereye kadar götüreceğini araştırmalıyız.

Nihai Özgürlük

Geleceğin ünlü yazarı Anton Çehov (1860-1904) çocukken her sabah korkuyla uyanırdı. O gün babasından dayak yiyecek mi, yoksa elinden kurtulacak mı? Babası Pavel Yegorovich hiç uyarmadan, bazen nedensiz yere onu bastonla, kırbaçla ya da elinin tersiyle döverdi. Anlayamadığı şeyse babasının onu belirli bir kötülük ya da öfke nedeniyle dövmemesiydi. Anton'a onu sevdiği

için dövdüğünü söylüyordu. Alçakgönüllülüğü öğretmek için çocukların dövülmesi Tanrı'nın isteğiydi. İşte böyle büyütülmüştü ve sonunda ne kadar iyi biri olduğuna bir bakın. Dayak yedikten sonra küçük Anton, babasının elini öpüp af dilemek zorundaydı. En azından bu işkencede yalnız değildi. Dört erkek ve bir kız kardeşi de aynı muameleye maruz kalıyordu.

Korktuğu tek şey dayak yemek değildi. Öğleden sonraları köhne ahşap eve yaklaşan babasının ayak seslerini duyar ve korkuyla titrerdi. Babası çoğunlukla, ailenin yaşadığı Rusya'nın Taganrog adlı geri kalmış kasabasında sahip olduğu bakkal dükkânına gitmesini söylemek için gelirdi. Yılın büyük kısmında dükkân dayanılmaz derecede soğuk olurdu. Anton bir yandan dükkânla ilgilenirken bir yandan da ödevlerini yapmaya çalışırdı ama parmakları ve hokkadaki mürekkep soğuktan donardı. Çürümüş et kokan dükkânda çalışan Ukraynalı köylülerin mühtehcen şakalarını dinlemek ve birer kadeh votka içmek için uğrayan sarhoşların uygunsuz davranışlarına tanık olmak zorundaydı. Bütün bunların yanı sıra her kuruşun hesabını da tutması gerekiyordu yoksa babasından daha fazla dayak yerdi. Babası başka bir yerde kafa çekerken Anton dükkânda saatlerce otururdu.

Annesi araya girmeye çalışırdı. Kocasının hiç de dengi olmayan, yumuşak huylu bir kadındı. Oğlanın çalışamayacak kadar küçük olduğunu söylerdi. Ders çalışmak için zamana ihtiyacı vardı. Buz gibi dükkânda oturmak sağlığını bozuyordu. Babası Anton'un tembel olduğunu ve ancak çok çalışarak saygın bir vatandaş olabileceğini söyleyip kükrerdi.

Babasının varlığından hiç kurtuluş yoktu. Dükkânın kapalı olduğu pazar günleri çocukları sabah saat dört ya da beşte uyandırıp yönettiği kilise korosu için prova yaptırırdı. Ayinden eve dönünce söylediklerini kendi başlarına tekrarlamaları ve yine öğle ayini için kiliseye gitmeleri gerekiyordu. Her şey bitince oyun oynayamayacak kadar yorgun oluyorlardı.

Kendi başına kaldığı zamanlarda Anton kasabada dolaşırdı. Taganrog büyümek için kasvetli bir yerdi. Neredeyse bütün evlerin ön cepheleri sanki şimdiden antik kalıntılara dönüşüyorlar-

mış gibi çürüyor ve çöküyordu. Yollar asfaltlanmamıştı ve karlar eriyince her taraf çamurla kaplanıyor, küçük bir çocuğun boğazına kadar batacağı devasa çukurlar oluşuyordu. Sokak lambası filan yoktu. Mahkûmların görevi sokaklardaki başıboş köpekleri toplamak ve döverek öldürmekti. Sakin ve güvenli tek yer yakındaki mezarlıklardı ve Anton buraları çok sık ziyaret ederdi.

Yürürken kendisini ve dünyayı düşünürdü. Acaba babasından her gün dayak yemeyi hak edecek kadar değersiz miydi? Belki. Ama öte yandan babası tutarsızlığın canlı örneğiydi. Dinsel yobazlığına karşın tembel, sarhoş müşterilere dürüst davranmayan bir adamdı. Taganrog halkı da aynı şekilde saçma ve ikiyüzlüydü. Onları mezarlıkta izlerken cenaze töreni sırasında dindar göründüklerine, ama ardından sanki adeta bunun için gelmişler gibi dul kalan eşin evinde yiyecekleri lezzetli keklerden söz ettiklerine tanık oluyordu.

Sürekli hissettiği acı ve can sıkıntısına karşı tek çaresi gülüp geçmekti. Ailenin palyaçosu olmuştu. Taganrog'daki insanları taklit ediyor, özel yaşamları hakkında hikâyeler uyduruyordu. Bazen mizah duygusu saldırganlaşıyordu. Mahalledeki öteki çocuklara eşek şakaları yapıyordu. Annesi onu pazara gönderince çuval içinde eve taşıdığı canlı ördek ya da tavuğa işkence ediyordu. Gittikçe haylaz ve tembel olmaya başlamıştı.

1875 yılında Çehov ailesi için her şey değişti. Anton'un iki ağabeyi Alexander ile Nikolai babalarından iyice bıkmıştı. Birlikte Moskova'ya taşınmaya karar verdiler. Alexander üniversiteye gidecek Nikolai ressam olacaktı. Otoritesine böylesine karşı çıkılması babalarını öfkelendirdi ama onları durduramadı. Aynı tarihte Pavel Yegorovich bakkal dükkânını kötü yönettiği gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kaldı. Yıllar içinde borçları birikmişti ve artık ödenmesi gerekiyordu. İflasla karşı karşıya kalıp hapishaneye gideceğinden emin olunca bir gece karısına bile haber vermeden evden kaçtı ve oğullarıyla birlikte yaşamak niyetiyle Moskova'ya gitti.

Borçları ödemek için anne ailenin tüm mal varlığını satmak zorunda kaldı. Onlarla birlikte yaşayan bir kiracı mahkemedeki tanıdıklarını kullanarak davaya yardımcı olmayı önerdi ama bu

bağlantılarını kullanarak Çehovları evlerinden attı. Cebinde tek kuruşu kalmayan anne diğer çocuklarıyla birlikte Moskova'ya gitmek zorunda kaldı. Yalnızca Anton geride kalacak okulunu bitirip diplomasını alacaktı. Satılan malların parasını alıp Moskova'ya yollama görevi de ona kaldı. Evin yeni sahibi olan eski kiracı, Anton'a yaşaması için bir odanın köşesini vermişti. On altı yaşında ailesi olmadan Taganrog'da kendini savunmak, başının çaresine bakmak zorunda kalmıştı.

Anton daha önce hiç yalnız kalmamıştı. İyi kötü bütün ailesi hep yanında olmuştu. Şimdiyse dibe vurmuştu. Herhangi bir şekilde yardım isteyebileceği kimse yoktu. Kötü kaderi, Taganrog'da kapana kısılması nedeniyle babasını suçladı. Bir gün öfkelenip acımasızlaşıyor, ertesi gün üzüntüye kapılıyordu. Ama böyle duygulara ayıracak zamanı olmadığını çok çabuk anladı. Parası, hiçbir kaynağı yoktu ve sağ kalmak zorundaydı. Çok sayıda ailede öğretmenlik yapmaya başladı. Aileler tatile gidince aç kaldığı günler oluyordu. Tek ceketi yıpranmıştı, yağmurda giyeceği galoşları bile yoktu. Ayakları su içinde, titreyerek evlere girdiği zaman utanıyordu. Ama en azından kendini idare edebiliyordu.

Doktor olmaya karar vermişti. Bilime yatkın bir zihni vardı ve doktorlar iyi para kazanıyordu. Tıp fakültesine girmek için daha fazla çalışması gerekiyordu. Sessiz sakin çalışabileceği tek yer olan kasaba kütüphanesine sık sık gidiyor, edebiyat ve felsefe kitaplarını inceliyordu. Kısa sürede aklı Taganrog'dan uzaklara kaçmaya başladı. Kitap okurken kendini kapana kısılmış hissetmiyordu. Geceleri odanın köşesine dönüyor, hikâyeler yazıyor ve uyuyordu. Hiçbir mahremiyeti yoktu ama kaldığı köşeyi, Çehov ailesinin her zamanki dağınıklığından çok uzakta, temiz ve derli toplu tutuyordu.

Sonunda durulmaya başlamıştı ve yeni düşüncelere, duygulara kapılıyordu. Artık çalışmak korktuğu bir şey değildi. Aklını derslerine vermeyi seviyordu, öğretmenlik yapmak kendini gururlu ve onurlu hissetmesini sağlıyordu. Kendi kendine yetebiliyordu. Ailesinden mektuplar geliyordu. Alexander babalarının herkesi mutsuz ettiğini söyleyerek şikâyet ediyor, en küçükleri

Mikhail kendini değersiz ve üzgün hissediyordu. Anton, ağabeyine babasına kafayı takmak yerine kendine bakmaya başlamasını yazdı. Mikhail'e mektubunda ise, "Niçin kendinden benim 'değersiz, önemsiz küçük kardeşin' diye söz ediyorsun? Değersizliğini nerede fark etmen gerektiğini biliyor musun? Herhalde Tanrı'nın önünde... ama insanların önünde değil. İnsanların arasında kendi değerini bilmelisin," diye yazdı. Mektuplarındaki yeni tavrına Anton bile şaşırıyordu.

Terk edildikten birkaç ay sonra Taganrog sokaklarında amaçsızca dolaşırken birdenbire anne ve babasına korkunç bir empati ve sevgi duygusuyla dolup taştı. Nereden gelmişti bu duygu? Daha önce hiç böyle hissetmemişti. Son günlerde babası hakkında derin düşüncelere dalmıştı. Pavel'in babası Yegor Mikhailovich bir serf olarak doğmuştu. Serflik bir çeşit sözleşmeli kölelikti. Çehovlar birkaç kuşaktır köleydiler. Yegor sonunda ailesinin özgürlüğünü satın alabilmiş ve üç oğlunu farklı alanlara yerleştirmişti. Pavel, ailenin tüccarı olarak seçilmişti. Ama Pavel bununla başa çıkamıyordu. Sanatçı ruhluydu, yetenekli bir müzisyen ya da ressam olabilirdi. Bakkal dükkânı ve altı çocuktan oluşan kaderine küskündü. Babası onu dövdüğü için o da çocuklarını dövüyordu. Artık köle olmadığı halde tüm yerel görevlilerin ve arazi sahiplerinin önünde eğilip ellerini öpüyordu. Kendi içinde hâlâ bir serfti.

Anton kardeşleriyle birlikte kendisinin de –küskün, kendini değersiz hisseden, öfkesini başkalarından çıkarmak isteyen– aynı modele düştüğünü görebiliyordu. Artık yalnız olduğu, kendine yettiği için kelimenin tam anlamıyla özgür olmak ve babasından, geçmişinden kurtulmak istiyordu. Taganrog sokaklarında dolaşırken yeni ve aniden gelen duygularla yanıtı buluverdi. Babasını anlayınca kabul edebilir, hatta onu sevebilirdi. Aslında dayatmacı bir zorba değil, çaresiz bir ihtiyardı. Biraz mesafeyle ona merhamet duyabilir ve attığı dayakları bağışlayabilirdi. Babasının esinlendirdiği olumsuz duygulara kapılmayacaktı. Artık yumuşak kalpli annesine de değer verecek ve zayıflığı için onu suçlamayacaktı. Kayıp çocukluğunun kinli ve takıntılı fikirleri zihninden çıkınca üzerinden çok büyük bir yük kalkmış gibi oldu.

Kendi kendine yemin etti. Kimseye boyun eğmeyecek ve özür dilemeyecekti, şikâyet etmeyecek ve suçlamayacaktı, düzensiz bir yaşam sürmeyecek, zamanı boşa harcamayacaktı. Her şeyin yanıtı çalışmak ve sevmekti, çalışmak ve sevmek. Bu mesajı ailesine yayacak ve onları da kurtaracaktı. Hikâyeleri ve oyunlarını tüm insanlarla paylaşacaktı.

1879'da Anton ailesiyle birlikte olmak ve tıp fakültesine gitmek için Moskova'ya taşındı. Orada gördükleri umudunu kırdı. Çehov ailesi birkaç kiracıyla birlikte genelev mahallesinin tam ortasındaki bir gecekondunun bodrum katında tek bir odaya sıkışmıştı. Odanın havalandırması neredeyse yok gibiydi ve hiç ışık almıyordu. En kötüsü ise ailenin moraliydi. Parasızlık ve bodrum katında yaşama kaygıları annesini ezmişti. Babası daha fazla içiyordu ve bir işyeri sahibi olmanın çok uzağında, gelip geçici işlerde çalışıyordu. Çocuklarını dövmeyi sürdürüyordu.

Anton'un küçük kardeşleri artık okula gitmiyorlardı (ailenin parası yetmiyordu). Özellikle Mikhail her zamankinden daha derin depresyondaydı. Alexander dergiler için yazı yazıyordu ama çok daha iyisine layıktı ve çok içki içmeye başlamıştı. Bütün sorunları için Moskova'ya gelip peşini bırakmayan babasını suçluyordu. Ressam Nikolai geç saatlere kadar uyuyor, ara sıra çalışıyor ve zamanını yakındaki meyhanede geçiriyordu. Ailenin tümü korkutucu bir hızla dibe çöküyordu ve yaşadıkları mahalle durumu daha da kötüleştiriyordu.

Babası ile Alexander kısa süre önce yanlarından ayrılmıştı. Anton tam tersini yapmaya karar verip daracık odaya yerleşti ve değişime önayak oldu. Vaaz vermek ya da eleştirmek yerine düzgün bir örnek olacaktı. Önemli olan ailesini bir arada tutmak ve morallerini yükseltmekti. Bitkin düşmüş annesiyle kız kardeşine ev işleriyle kendisinin ilgileneceğini söyledi. Anton'un temizlik ve ütü yaptığını gören erkek kardeşleri işleri paylaşmaya başladılar. Aldığı burstan para biriktirdi ve babası ile Alexander'dan da biraz para alarak Mikhail, Ivan ve Maria'yı tekrar okula gönderdi. Babasına daha iyi bir iş bulmayı başardı. Babasının parasını ve kendi birikimini kullanarak ailesinin manzarası olan daha büyük bir eve taşınmasını sağladı.

Yaşamlarının tüm yönlerini geliştirmek için çabaladı. Kardeşlerini kendi seçtiği kitapları okumaya zorladı ve gecenin geç saatlerine kadar bilimdeki son bulguları ve felsefe sorularını tartışmaya başladılar. Yavaş yavaş hepsinin arasında derin bir bağ oluştu, ona ailenin lideri anlamına gelen Papa Antosha adını taktılar. Başlangıçta karşılaştığı şikâyetçi ve kendine acıyan tutumların çoğu yok olmuştu. İki küçük erkek kardeşi heyecanla gelecekteki mesleklerinden söz ediyorlardı.

Anton'un en büyük projesi, ailenin en yetenekli ama en sıkıntılı üyesi olan Alexander'ı değiştirmekti. Bir gün Alexander eve zilzurna sarhoş geldi, annesiyle kız kardeşine hakaret etti ve Anton'un suratını dağıtacağını söyledi. Aile bu gibi konuşmalara alışmıştı ama Anton dayanamadı. Ertesi gün Alexander'a bir kez daha birine bağırdığı takdirde onu evden kovacağını ve kardeşlikten sileceğini söyledi. Annesiyle kız kardeşine saygılı davranacak, içkisi ve peşinden koştuğu kadınlar için babasını suçlamaktan vazgeçecekti. Biraz onurlu olacaktı, iyi giyinecekti ve kendine özen gösterecekti. Ailenin yeni kuralı buydu.

Alexander özür diledi, davranışları değişti ama tüm Çehovlarda var olan kendine zarar verme özelliği içine işlediğinden, Anton'un sabrını ve sevgisini sınayan çatışma devam etti. Bu özellik Nikolai'nin erken yaşta ölümüne sebep olmuştu ve eğer dikkat edilmezse Alexander da aynı yolu izleyebilirdi. Yavaş yavaş Anton onu içkiden uzaklaştırdı, gazetecilik mesleğinde yardımcı oldu. Sonunda Alexander sakin ve tatmin bir edici bir yaşama kavuştu.

1884 yılında Anton kan tükürmeye başlamıştı, bunlar veremin ilk belirtileriydi. Bir doktor arkadaşının kendisini muayene etmesine izin vermedi. Bilmemeyi, geleceği hakkında kaygılanmadan sağlık çalışanı olarak mesleğini sürdürmeyi yeğledi. Oyunları ve kısa hikâyeleri ün kazandıkça farklı bir huzursuzluğa kapıldı. Tanıdık yazarların kıskançlığı ve önemsiz eleştirileriyle karşılaşıyordu. Çeşitli politik gruplar oluşturan yazarlar Anton da dahil olmak üzere birbirlerine saldırıyorlardı ama Anton herhangi bir devrimci davaya katılmayı reddediyordu. Bu durum Anton'un edebiyat dünyasına inancını yitirmesine yol açtı.

Taganrog'da özenle yarattığı ruh hali dağılıyordu. Üzüntüye kapıldı ve yazı yazmaktan vazgeçmeyi düşündü.

1889'un sonuna doğru gitgide derinleşen depresyondan kurtulmanın bir yolunu düşündü. Taganrog'da yaşadığı yıllardan beri toplumun en yoksul ve en sefil kesimi onu her zaman büyülemişti. Hırsızlar, sahtekârlar hakkında hikâyeler yazıp zihinlerinin içine girmeyi seviyordu. Rus toplumunun en alt katmanı berbat koşullar altında yaşayan mahkûmlardı. Ve Rusya'nın en kötü ünlü hapishanesi Japonya'nın kuzeyindeki Sahalin Adası'ndaydı. Beş cezaevi kolonisinde yüzbinlerce mahkûm ve aileleri yaşıyordu. Adeta bir gölge devlet gibiydi, Rusya'da hiç kimse adada neler olup bittiğini bilmiyordu. İçinde bulunduğu üzüntülü durumun yanıtı bu olabilirdi. Sibirya'dan geçip adaya kadar zorlu bir yolculuk yapacaktı. En korkutucu suçlularla konuşacaktı. Adanın koşulları hakkında ayrıntılı bir kitap yazacaktı. Kendini beğenmiş edebiyat dünyasından çok uzakta, son derece gerçek bir şeyle bağ kuracak ve Taganrog'da yarattığı cömert ruh halini yeniden alevlendirecekti.

Ailesi ve arkadaşları onu vazgeçirmeye çalıştılar. Sağlığı biraz daha kötüleşmişti, yolculuk onun ölümüne sebep olabilirdi. Ama herkes onu vazgeçirmeye çalıştıkça Anton kendini kurtarmanın tek yolunun bu olduğuna daha fazla inanıyordu.

Üç aylık bir yolculuktan sonra Temmuz 1890'da adaya ulaştı ve hemen bu yeni dünyanın içine girdi. Görevi, en acımasız katiller de dahil olmak üzere mümkün olan her mahkûmla görüşmekti. Onların yaşamının tüm yönlerini araştırdı. Mahkûmlara işkence edildiğine tanık oldu, el arabalarına zincirlenip yakındaki madenlerde çalışmaya götürülmelerini izledi. Cezaları sona eren mahkûmlar çoğu zaman adadaki çalışma kamplarında kalmak zorundaydılar ve bu nedenle Sahalin Adası bu kamplarda onlara katılmak için bekleyen mahkûm eşleriyle doluydu. Bu kadınlar ve kızları sağ kalabilmek için fuhuş yapıyordu. Her şey insanların ruhunu aşağılamak, onurlarının her gramını onlardan almak için tasarlanmıştı. Bu ona kendi aile dinamiğinin çok daha büyük ölçeklisini anımsatıyordu.

Burası kesinlikle cehennemin en alt basamağıydı ve bu onu çok derinden etkiledi. Artık Moskova'ya dönüp gördüklerini yazmayı özlemle bekliyordu. Muhakeme yetisi yerine gelmişti. Sonunda onu aşağıya çeken önemsiz fikirlerden ve kaygılardan kurtulmuştu. Artık benliğinin dışına çıkabilir ve kendini tekrar cömert hissedebilirdi. *Sahalin Adası* adlı kitabı halkın dikkatini çekti ve adanın koşullarında önemli değişikliklerin yapılmasını sağladı.

1897 yılında sağlığı iyice bozuldu ve düzenli olarak kan tükürmeye başladı. Verem olduğunu artık kimseden saklayamıyordu. Onu tedavi eden doktor çalışma yaşamından çekilmesini ve Moskova'dan ayrılmasını önerdi. Dinlenmeye gereksinimi vardı. Belki bir süre sanatoryumda kalırsa yaşamını birkaç yıl daha uzatabilirdi. Anton önerileri reddetti. Hiçbir şey değişmemiş gibi yaşamayı sürdürecekti.

Çevresinde genç sanatçılar, oyunlarının hayranlarından oluşan bir kült şekillenmeye başlayınca Rusya'nın en ünlü yazarlarından biri oluverdi. Kalabalık gruplar halinde onu ziyarete geliyorlardı ve Çehov hastalığı açıkça belli olduğu halde herkesi şaşkına çeviren bir dinginlik yayıyordu. Bu dinginliği nereden geliyordu? Böyle mi doğmuştu? Kendini tümüyle onların hikâyelerine ve sorunlarına veriyordu. Hiç kimse hastalığı hakkında konuştuğunu duymuyordu.

1904 kışında durumu kötüleşti ve birdenbire kırlarda açık kızakla dolaşma hevesine kapıldı. Kızağın çıngıraklarının seslerini duymak, soğuk havayı solumak her zaman en büyük zevklerinden biri olmuştu ve bir kez daha aynı duyguyu tatmak istiyordu. Morali öylesine yükseldi ki vahim sonuçları aklına bile getirmedi. Anton Çehov bundan birkaç ay sonra öldü.

Yorum: Annesi onu Taganrog'da yalnız bıraktığı anda genç Anton Çehov adeta kapana kısıldığını hissetti. Ders çalışmak dışında olabildiğince fazla iş yapması da gerekiyordu. Küçük bir odanın köşesine sığınmış, hiçbir destek sistemi olmayan, umutsuzca sıkıcı, geri kalmış bir kasabada kalakalmıştı. Çocukluğu

ve kaderiyle ilgili acı düşünceler boş kaldığı zamanlarda bile içini kemiriyordu. Haftalar geçerken garip bir şey dikkatini çekti. Kazancı çok düşük olmasına ve sürekli kasabada oradan oraya koşturmasına karşın öğretmenlik yapmayı seviyordu. Babası ona sürekli tembel olduğunu söylemiş ve buna inanmıştı ama artık öyle olduğundan emin değildi. Her gün biraz daha fazla iş bulmak ve karnını doyurmak onun için bir meydan okuma gibiydi. Bunu başarıyormuş gibi görünüyordu. O, dayak yemeyi hak eden zavallı bir solucan değildi. Üstelik çalışmak, benliğinden dışarı çıkmanın ve zihnini öğrencilerinin sorunlarıyla doldurmanın bir yoluydu.

Okuduğu kitaplar onu Taganrog'dan uzaklara götürüyor, günlerce aklından çıkmayan ilginç fikirlerle dolduruyordu. Aslında Taganrog da pek kötü sayılmazdı. Her dükkân, her ev garip insanlarla doluydu ve ona hikâyeleri için malzeme sunuyordu. Ve odanın bu köşesi onun krallığıydı. Kapana kısılmak yerine artık özgürleştiğini hissediyordu. Değişen neydi? Kesinlikle koşulları, Taganrog ya da odanın köşesi değişmemişti. Tutumunun değişmesi onu yeni deneyimlere ve olasılıklara açmıştı. Bir kez bunu hissedince ileriye götürmek istedi. Özgürlük duygusunun önündeki en büyük engel babasıydı. Ne kadar denese de çaresizliğin derin duygularından kurtulamıyordu. Sanki hâlâ dayak yediğini hissediyor, iğneleyici eleştirileri hâlâ duyuyordu.

Sonunda babasını bir hikâyenin karakteriymiş gibi incelemeyi denedi. Böylece babasının babasını ve önceki Çehov kuşaklarını düşünmeye başladı. Babasının düzensiz yapısını, geniş hayal dünyasını düşünürken onun da kapana kısılma duygusuyla dolu olduğunu ve bu nedenle içki içip ailesini ezdiğini anlamaya başladı. Babasını anlaması ailesi için birdenbire kapıldığı koşulsuz sevgi selinin altyapısını oluşturdu. Babası çaresizdi, bir baskıcıdan çok bir kurbandı. Bu yeni duygu içinde parlarken kırgınlık ve öfkeden sonunda uzaklaştığını hissetti. Geçmişin olumsuz duyguları sonunda yok olmuştu. Zihni artık tümüyle açıktı. Bu duygu öylesine heyecan vericiydi ki kardeşleriyle paylaşıp onları da özgürleştirmeliydi.

Çehov'u bu noktaya getiren şey, çok genç yaşta tek başına bırakılınca karşı karşıya kaldığı krizdi. On üç yıl sonra öteki yazarların küçük dünyaları yüzünden üzüntüye kapılınca benzer bir kriz daha yaşadı. Bulduğu çözüm Taganrog'da yaşadıklarını yeniden üretmekti. Herkesi terk eden bu kez kendisi olacaktı, yalnız ve kırılgan kalmaya kendini zorlayacaktı. Veremin erken tarihli idam fermanı ise yaşadığı son krizdi. Ölüm korkusundan, yaşamının yarıda kesileceği duygusundan sıyrılacak ve son hızla hayata devam edecekti. Sonuncu ve nihai özgürlük ona, bu dönemde onunla karşılaşan herkesin hissettiği parlaklığı vermişti.

Şunu anlayın: Anton Çehov'un hikâyesi yaşamda karşı karşıya kaldığımız durumlar için bir örnek teşkil ediyor. Erken çocukluk yıllarının travmalarını ve acılarını içimizde taşırız. Yaşlandıkça sosyal yaşamımızda hayal kırıklıkları ve hakaretler biriktiririz. Sık sık değersizlik duygusu, yaşamda iyi şeylere layık olmama duygusu içimizi kaplar. Hepimiz ara sıra kendimizden kuşku duyarız. Bu duygular zihnimize hâkim olan takıntılı düşüncelere yol açtığı gibi kaygı ve hayal kırıklıklarımızı yönetmenin bir yolu olarak da deneyimlerimizi engellememize yol açar. Acıyı dindirmek için bizi alkole ya da başka alışkanlıklara yönlendirir. Hiç farkına varmadan, yaşama karşı olumsuz ve ürkütücü bir tutum benimseriz. Bu durum kendimize dayattığımız hapishanemiz olur. Ama böyle olmak zorunda değildir. Çehov'un deneyimlediği özgürlük duygusu bir seçimdi; dünyaya farklı açıdan bakmaktan, tutumunu değiştirmekten kaynaklanıyordu. Hepimiz böyle bir yolu izleyebiliriz.

Bu özgürlük temelde kendimize ve başkalarına karşı daha cömert bir ruh benimsemekten gelir. İnsanları kabul ederek, anlayarak ve eğer mümkünse yapılarını severek zihnimizi takıntılı ve önemsiz duygulardan arındırabiliriz. Başkalarının yaptığı ve söylediği her şeye tepki vermekten vazgeçebiliriz. Aramıza mesafe koyabiliriz ve her şeyi kişisel olarak algılamaya son verebiliriz. Zihinsel alanımız daha yüce ilgi alanları için boş kalır. Başkalarına karşı cömert olduğumuzda insanlar bize doğru çekildiğini hissederler. Kendimize karşı cömert olduğumuzda ise başarısız-

lığımıza gizlice küsmeyiz ve eğilip bükülmek, yaltaklanmak, yapay alçakgönüllülük oyunu oynamak gereksinimi duymayız. Çalışarak, ihtiyaçlarımızı kendi başımıza karşılayarak, başkalarına dayanmayarak dik durabiliriz ve insan olarak kendi potansiyelimizi fark ederiz. Çevremizdeki olumsuz duyguları kopyalamayı bırakırız. Bu yeni tutumun heyecan verici gücünü hissedince bunu olabildiğince ileri götürmek isteriz.

Yıllar sonra bir arkadaşına yazdığı mektupta Çehov, Taganrog'daki deneyimini kendinden üçüncü şahıs olarak söz ederek anlatmıştı. "Bu genç adamın benliğindeki kölelikten damla damla nasıl kurtulduğunu ve güzel bir sabah uyanınca damarlarında dolaşan kanın bir köle yerine gerçek bir insana ait olduğunu hissetmesini yazmak."

Benim kuşağımın en büyük keşfi, insanların zihinsel tutumunu değiştirerek yaşamlarını değiştirebileceği gerçeğidir.

—William James

İnsan Doğasının Anahtarları

Biz insanlar dünya hakkında nesnel bilgiye sahip olduğumuzu hayal etmeyi severiz. Her gün algıladıklarımızın gerçek olduğunu ve bu gerçeklerin hemen hemen herkes için aynı olduğunu düşünürüz. Ama bu bir yanılsamadır. İki insan asla dünyayı aynı şekilde görmez ya da deneyimlemez. Bizim algıladığımız şey, gerçeğin kendi yarattığımız kişisel bir versiyonudur. Bunu fark etmek, insan doğasını anlamanın önemli bir adımıdır.

Şu senaryoyu hayal edin: Genç bir Amerikalı erkek bir yıl Paris'te okumak zorundadır. Biraz çekingendir, temkinlidir, melankolik ve kendine olan güveni azdır ama bu fırsat onu gerçekten heyecanlandırmıştır. Oraya ulaşınca o dili konuşmakta zorlanır, yaptığı hatalar ve Parislilerin alaycı tutumu öğrenmesini daha da güçleştirir. İnsanların dost canlısı olmadığını görür. Hava nemli ve kasvetlidir. Yemekler çok yağlıdır. Çevresi turistlerle dolu Not-

re Dame Katedrali bile tam bir hayal kırıklığıdır. Bazı keyifli anlara karşın genelde kendini dışlanmış ve mutsuz hisseder. Paris'in abartılmış ve oldukça sevimsiz bir yer olduğu sonucuna varır.

Şimdi aynı senaryoyu daha dışadönük ve maceracı ruhlu bir genç kadın için düşünün. Fransızca konuşurken yaptığı hataları, Parislilerin küçümseyen laflarını umarsamaz. Yabancı dil öğrenmeyi keyifli bir meydan okuma olarak görür. Başkaları onun ruhunu çekici bulur. Kolayca arkadaş edinir ve böylece Fransızcayı daha kolay öğrenir. Hava şartlarını romantik ve şehrin ruhunu yansıttığını düşünür. Ona göre kent sonsuz maceralar sunar ve bunu heyecan verici bulur.

Bu senaryolarda iki insan aynı kenti karşıt görüşlerle algılıyor. Nesnel gerçeklik olarak, Paris'in havasının olumlu ya da olumsuz hiçbir özelliği yoktur. Bulutlar gelip geçer. Parislilerin dost canlısı olup olmaması öznel bir yargıdır, tamamen tanıştığınız kişilere ve onları geldiğiniz yerdekilerle nasıl kıyasladığınıza bağlıdır. Notre Dame Katedrali oyma taştan bir yapıdır. Dünya olduğu gibi vardır. Olaylar ya da nesneler iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış, çirkin ya da güzel değildir. Bizim özel bakış açımız, nesnelere ve insanlara renk katar ya da onlardan bir şeyler eksiltir. Güzel gotik mimariye ya da can sıkıcı turistlere odaklanabiliriz. Kendi kafa yapımızla, kaygılarımıza ya da açıklığımıza bağlı olarak insanların bize dostça ya da düşmanca karşılık vermesine sebep oluruz. Algıladığımız gerçeği, ruhsal durumumuz ve duygularımızın dayattığı gibi şekillendiririz.

Şunu anlayın: Hepimiz dünyayı algılarımızı renklendirip şekillendiren belirli bir mercekten görürüz. Bu merceğe *tutum* adını verelim. Ünlü İsviçreli psikolog Carl Jung bunu şöyle tanımlamıştı: "Tutum ruhun belirli bir yönde harekete geçmesi ya da tepki vermesidir... Bir tutumunuzun olması bilinçaltında gerçekleştiği halde, kesin bir şeye hazır olduğunuz anlamına gelir; bir tutumun olması kesin bir şeye *a priori* yönelimle eşanlamlıdır."

Bunun anlamı şudur: Gün boyunca zihnimiz çevredeki binlerce dürtüye karşılık verir. Beynimizin donanımına ve psikolojik yapımıza dayanarak gökteki bulutlar, kalabalıklar gibi belirli uya-

rıcılar daha güçlü ateşlemelere ve karşılıklara yol açar. Karşılık ne kadar güçlüyse o kadar fazla dikkat ederiz. Bazılarımız ötekilerin göz ardı ettiği dürtülere karşı daha duyarlıdır. Herhangi bir nedenle bilinçaltında üzüntü duygularına yatkınsak bu duyguyu güçlendiren işaretleri toplarız. Eğer kuşkucu bir yapımız varsa olası olumsuzluk sergileyen yüz ifadelerine daha duyarlı oluruz ve algıladıklarımızı abartırız. Bu, "ruhun belirli bir yönde tepki vermeye hazır" oluşudur.

Bu sürecin asla farkına varmayız. Bu duyarlılıkların ve beyin ateşlemesinin sonraki etkilerini deneyimleriz; bunlar depresyon, düşmanlık, özgüvensizlik, heves ya da maceracılık adını verebileceğimiz duygusal bir arka plana ya da ruhsal duruma eklenir. Çeşitli ruhsal durumları deneyimleriz ama dünyayı görüp yorumlamamızın belirli bir yolu vardır ve bir duygu ya da düşmanlık ve kırgınlık gibi birkaç duygunun karışımı buna baskın çıkar. Tutumumuz işte budur. Çoğunlukla üzgün bir tutumu olanlar geçici neşeyi hissedebilirler ama üzüntüyü deneyimlemeye daha yatkın olurlar ve günlük karşılaşmalarında bu duygunun ortaya çıkmasını beklerler.

Jung bu fikri şu örnekle açıklıyor: Bir doğa yürüyüşüne çıkmak isteyen bir grup insanın önüne bir derenin çıktığını düşünün. İçlerinden biri fazla düşünmeden bir iki taşa basarak karşıya atlarken, düşme konusunda kaygıya kapılmaz. Atlamanın fiziksel keyfini sever ve başarısız olmayı umursamaz. Bir diğeri de heyecanlıdır ancak bu fiziksel neşeden çok derenin simgelediği zihinsel meydan okumayla ilgilidir. Karşıya geçmenin en etkili yolunu çabucak hesaplar ve bunu bulduğu için tatmin olur. İhtiyatlı biri daha uzun süre düşünür. Dereyi aşmaktan keyif almaz, karşısına engel çıktığında sinirlenir ama devam etmek ister güven içinde karşıya geçmek için elinden geleni yapar. Dördüncü kişi ise geri döner. Dereyi geçme ihtiyacı duymaz, yürüyüşün yeterince uzun olduğunu söyleyerek korkusunu bir mantığa büründürür.

Hiç kimse suyun kayaların üzerinde akışını görmez ya da işitmez. Zihnimiz orada olanı algılamaz. Herkes maceracı, ürkek gibi belirli tutumuna göre aynı dereyi farklı görür ve buna bir karşılık verir.

Yaşamımız boyunca takındığımız tutumun çeşitli kökleri vardır. Birincisi bu dünyaya düşmanlık, açgözlülük, empati ya da sevecenlik gibi belirli genetik yatkınlıklarla geliriz. Bu farklılıkları, örneğin Çehov ailesindeki çocukların, babanın aynı fiziksel cezalarına verdikleri karşılıklarda görürüz. Anton çok küçük yaşta daha ironik bir tutum geliştirmişti, dünyaya gülüyor ve her şeye kayıtsız bir mesafeyle bakıyordu. Bu yüzden yalnız kalınca babasını yeniden değerlendirmesi kolay oldu. Öteki çocuklarsa mesafe koyma yeteneğine sahip değildiler ve babanın zalimliğine daha kolayca kapıldılar. Anlaşılan Anton'un beyninin donanımında farklı bir yol vardı. Bazı çocuklar diğerlerinden daha açgözlüdür, çok küçük yaşlardan itibaren daha fazla ilgi ihtiyacı duyarlar. Her zaman eksik olanları, başkalarından elde edemediklerini görme eğilimi gösterirler.

İkincisi, en erken deneyimlerimiz ve bağlanma şemalarımız (dördüncü bölüme bakınız) tutumumuzu şekillendirmede büyük bir rol oynar. Baba ve anne figürlerinin seslerini içselleştiririz. Eğer onlar otoriter ve yargılayıcıysa başkalarına oranla, kendimize karşı daha acımasız oluruz ve gördüklerimizi daha fazla eleştiririz. Büyüdükçe ailenin dışındaki deneyimler de eşit şekilde önem kazanır. Birine âşık olduğumuzda ya da hayranlık beslediğimizde onların varlıklarının bir parçasını içselleştiririz ve o kişi dünyayı nasıl gördüğümüzü olumlu bir açıdan şekillendirir. Bunlar öğretmenler, akıl hocaları ya da arkadaşlar olabilir. Olumsuz ve travmatik deneyimlerinse kısıtlayıcı etkisi vardır, bu deneyimler ilk acıyı tekrar yaşamamıza yol açacak her şeye karşı zihnimizi kapatır. Yaşadıklarımız sürekli tutumumuzu şekillendirir ama en erken tutumumuzun izleri daima varlığını sürdürür. Örneğin Çehov ne kadar ilerleme kaydederse kaydetsin, depresyon ve kendinden nefret etme duygularına yatkındı.

Tutum hakkında anlamamız gereken şey, yalnızca algılarımızı nasıl renklendirdiği değil, aynı zamanda sağlığımız, insanlarla olan ilişkilerimiz ve başarılarımız gibi hayatta başımıza gelenleri de aktif olarak belirlediğidir. Tutumumuzun kendini gerçekleştiren bir dinamiği vardır.

Paris'teki genç adam senaryosuna bir kez daha bakın. Kendini gergin ve özgüvensiz hissettiğinden, yeni dili öğrenirken yaptığı hatalara savunmacı tepkiler verir. Bu tutumu, öğrenmesini, yeni insanlarla tanışmasını zorlaştırır ve kendini daha fazla tecrit edilmiş hisseder. Depresyon yüzünden enerjisi azaldıkça bu döngü kalıcı olur. Özgüvensizlikleri de insanları uzaklaştırabilir. İnsanlar hakkındaki fikirlerimizin onların üzerinde benzer bir etkisi vardır. Düşmanca ve eleştirel duygulara kapılıyorsak başkalarında da eleştirel duygular uyandırırız. Savunmacı olursak, başkalarının da savunmacı olmasına yol açarız. Bu genç adamın tutumu, onu bu olumsuz dinamiğe kilitlemektedir.

Öte yandan genç kadının tutumu olumlu bir dinamiği tetikler. Yabancı dili öğrenir, insanlarla tanışır, ruhsal durumu ve enerji düzeyi yükselir, böylece başkalarına daha çekici ve ilginç gelir.

Gerçi tutumların birçok çeşidi ve karışımları vardır ama genel olarak bunları olumsuz ve dar ya da olumlu ve geniş olarak sınıflandırabiliriz. Olumsuz tutumu olanlar yaşama karşı korku konumundan hareket ederler. Kontrolü daha fazla ele almak için gördüklerini ve deneyimlediklerini sınırlamak isterler. Olumlu tutumu olanların daha az korkulu bir yaklaşımı vardır. Yeni deneyimlere, fikirlere ve duygulara açıktırlar. Eğer tutumumuz, dünyaya baktığımız merceğe benziyorsa, olumsuz tutum bu merceğin diyafram açıklığını daraltır, olumlu tutumsa olabildiğince genişletir. Bu iki kutup arasında gidip gelebiliriz ama çoğunlukla dünyayı daha kapalı ya da daha açık bir mercekten görürüz.

İnsan doğasının bir öğrencisi olarak iki göreviniz var: Birincisi kendi tutumunuzu ve algılarınızı nasıl çarpıttığınızın farkında olmalısınız. Size çok yakın olduğundan bunu günlük yaşamda gözlemlemeniz zordur ama bu davranışınızı yakalamanın yolları vardır. Yanınızda olmadıkları zaman insanları nasıl yargıladığınıza bakarak kendinizi gözlemleyebilirsiniz. İnsanların olumsuz özellikleri ve kötü fikirleri üzerine çok çabuk odaklanıyor musunuz, yoksa konu kusurları olunca daha cömert davranıp onları bağışlıyor musunuz? Sıkıntı ya da direnişle yüz yüze kalınca tutumunuzun kesin işaretlerini görürsünüz. Başınıza gelen kötü

şeyler için içgüdüsel olarak başkalarını mı suçluyorsunuz? Her tür değişimden ürküyor musunuz? Rutinlere bağlı kalıp beklenmedik ve olağandışı olan her şeyden kaçınıyor musunuz? Biri sizin fikirlerinize ve varsayımlarınıza meydan okuyunca sinirleniyor musunuz?

Ayrıca insanların özellikle sözsüz yollarla size verdikleri karşılıklarda da bunun işaretlerini görebilirsiniz. Sizin yanınızda gergin ya da savunmacı olduklarını fark ediyor musunuz? Yaşamınızda anne ya da baba rolü oynayacak kişileri kendinize çekiyor musunuz?

Kendi tutumunuzun olumlu ya da olumsuz yönlerini iyi tanıyınca onları değiştirmek ve olumlu yönde geliştirmek için daha fazla gücünüz olacaktır.

İkincisi, yalnızca tutumunuzun rolünü fark etmekle kalmamalı ve onun koşullarınızı değiştirecek üstün gücüne inanmalısınız. Başkalarının kontrolündeki bir oyunun piyonu değilsiniz, siz taşların yerini değiştiren ve hatta kuralları yeniden yazan aktif bir oyuncusunuz. Sağlığınızı büyük ölçüde tutumunuza bağlı olarak görün. Heyecanlı ve maceraya açık hissedince sahip olduğunuzu bilmediğiniz enerji kaynaklarına başvurabilirsiniz. Zihin ile beden birdir ve düşünceleriniz sizin fiziksel karşılıklarınızı etkiler. İnsanlar arzu ve irade gücüyle hastalıklardan daha çabuk kurtulurlar. Sabit bir zekâ ve doğuştan gelen sınırlarla dünyaya gelmediniz. Beyninizi çok ileri yaşlara kadar sürekli öğrenen ve gelişen mucize bir organ olarak görün. Beyninizdeki nöral bağlantıları, yaratıcı gücünüzü, kendinizi yeni deneyim ve fikirlere açacak düzeye kadar geliştirebilirsiniz. Sorunlara ve başarısızlıklara, öğrenmenin ve kendinizi güçlendirmenin bir aracı olarak bakın. Azimle her şeyi aşabilirsiniz. İnsanların size karşı davranışlarını, kendi tutumunuzdan kaynaklanan, denetleyebileceğiniz bir şey olarak görün.

İradenin rolünü abartmaktan korkmayın. Bu, amacı olan bir abartmadır ve olumlu bir kendini gerçekleştiren dinamiğine dönüşür, siz de zaten bunu istiyorsunuz. Tutumunuzu şekillendirmeyi yaşamınızın en önemli yaratıcılığı olarak görün ve bunu asla şansa bırakmayın.

Kısıtlı (Olumsuz) Tutum

Yaşam temelde karmaşık ve öngörülemezdir. Bu nedenle bir hayvan olarak insanlar, bu belirsizliklere çok iyi tepki vermezler. Özellikle zayıf ve kırılgan hisseden kişiler, yaşama karşı deneyimlerini daraltan ve böylelikle beklenmedik olayların olasılığını azaltan bir tutum takınırlar. Bu olumsuz, dar tutumun kaynağı çoğunlukla erken çocukluk dönemidir. Ürkütücü bir dünyayla yüz yüze kalan bazı çocukların pek az desteği ve rahatlığı vardır. Görmek ve deneyimlemek zorunda oldukları şeyleri kısıtlamak için çeşitli psikolojik stratejiler geliştirirler. Başka bakış açılarını dışarıda bırakmak için ayrıntılı savunmalar inşa ederler. Ve gitgide daha bencil olurlar. Çoğu zaman kötü şeylerin olmasını beklerler. Yaşamdaki hedefleri, daha iyi denetleyebilmek için kötü deneyimleri öngörüp etkisizleştirmenin çevresinde döner. Yaşlandıkça bu tutum daha da derinleşir ve daralıp her tür psikolojik büyümeyi neredeyse olanaksız hale getirir.

Bu tutumların kendine zarar veren bir dinamiği vardır. Böyle insanlar, tutumlarına baskın çıkan aynı olumsuz duyguları başkalarına da bulaştırır ve böylece insanlar hakkındaki inançları onaylanmış olur. Kendi davranışlarının oynadığı rolü ve olumsuz yanıtların kışkırtıcısı olduklarını görmezler. Yalnızca kendilerine eziyet eden insanları ya da onları bunaltan kötü şansı görürler. İnsanları uzaklaştırarak yaşamda başarılı olmayı iki kat zorlaştırırlar ve yalnız kaldıklarında tutumları daha da kötüleşir. Bir kısır döngüye saplanırlar.

Kısıtlı tutumun en yaygın beş biçimini aşağıda bulabilirsiniz. Olumsuz duygular birbirleriyle bağlantılıdır, mesela öfkeli bir kişi aynı zamanda kuşku, derin özgüvensizlik, kırgınlık gibi duygulara da yatkındır. Çoğunlukla olumsuz tutum karışımlarının birbirini besleyip vurguladığını görürüz. Sizin hedefiniz içinizde uyuyan ve zayıf biçimlerde bulunan bu tutumların çeşitli belirtilerini fark etmek, onları kökünden kazımak, başkalarında daha güçlü şekillerde nasıl çalıştığını görmek, onların yaşama bakış açılarını daha iyi anlamak ve böyle kişilerle nasıl başa çıkabileceğinizi öğrenmektir.

Düşmanca tutum: Bazı çocuklar çok erken yaşta düşmanca bir tutum sergilemeye başlar. Sütten kesilmeyi ve ebeveynlerinden doğal olarak ayrılmayı düşmanca davranışlar olarak yorumlarlar. Bazıları ise cezalandırmayı, acı vermeyi seven ebeveynleriyle başa çıkmak zorundadır. Her iki durumda da çocuk düşmanlıkla dolu gibi görünen bir dünyaya bakar ve buna yanıtı, düşmanlığın kaynağı olarak gördükleri dünyayı denetlemeye çalışmak olur. Artık onlar için dünya gelişigüzel ve beklenmedik değildir. Büyüdükçe başkalarında öfke ve hüsran duyguları uyandırmada usta olurlar ve böylece tutumlarını haklı gösterirler. "Bakın insanlar bana karşı, ortada hiçbir sebep yokken benden hoşlanmıyorlar."

Evlilikte düşmanca tutumu olan koca, karısını kendisini gerçekten sevmemekle suçlar. Kadın itiraz edip savunmaya kalkışırsa erkek bunu gerçeği saklamaya çalışmasının bir belirtisi olarak görür. Kadın ürküp sessizleşirse erkek bunu da başından beri haklı olduğunun işareti olarak kabul eder. Aklı karışan kadın kolayca düşmanlığa kapılarak kocasının fikrini onaylayabilir. Bu tutumda olanların gizlice kendilerine yöneltilmesini istedikleri düşmanca duyguları kışkırtmak için yanlış anda bir projeden işbirliğini çekmek, sürekli geç kalmak, işini kötü yapmak, bilinçli olarak sevimsiz bir ilk izlenim bırakmak gibi başka numaraları da vardır. Ama asla bu tepkiyi kışkırtan bir rol oynadıklarını fark etmezler.

Düşmanlıkları, yaptıkları her şeye, tartışma ve kışkırtma biçimlerine (her zaman onlar haklıdır), şakalarının kötü alt tonuna, ilgi çekme açlıklarına, başkalarını eleştirme ve başarısızlıklarını görmekten aldıkları zevke etki eder. Bu durumlarda ne kadar kolay öfkelendiklerine bakarak onları tanıyabilirsiniz. Çatışmalar, ihanetler, eziyetlerle dolu yaşamlarını anlatırlar ama bunların hiçbiri onlardan kaynaklanmıyordur. Temelde düşmanca duygularını başkalarına yansıtırlar ve masum bir davranış gibi görünen her şeyde onları okumaya hazır olurlar. Yaşamdaki hedefleri eziyet çektiklerini hissetmek ve bir çeşit intikam istemektir. Öfkeleri ve düşmanlıkları sık sık parladığından genelde meslek yaşamla-

rında sorun yaşarlar. Böylece şikâyet edecek başka bir konu bulmuş olurlar ve dünyayı kendilerine karşı olmakla suçlamak için bir dayanak bulurlar.

Kendinizde bu tutumun işaretlerini fark ederseniz, böyle bir özfarkındalık bundan kurtulmaya giden yolda çok önemli bir adımdır. Basit bir deney yapabilirsiniz. Yeni tanıştığınız ya da uzaktan tanıdığınız kişilere "Onlardan hoşlanıyorum", "Akıllı gibi görünüyorlar" benzeri olumlu düşüncelerle yaklaşın. Bunları dillendirmeyin ama hissetmek için elinizden geleni yapın. Eğer düşmanca ya da savunmacı bir karşılık verirlerse belki de gerçekten dünya size karşıdır. Ama aslında tam tersi olduğunu göreceksiniz. Yani düşmanca yanıtların kaynağı sizsiniz.

Bu tipin aşırı ucunda olanlarla başa çıkmak için bekledikleri saldırganlıkla karşılık vermemeye çalışın. Tarafsızlığınızı koruyun. Bu davranış onları şaşırtacak ve oynadıkları oyuna geçici olarak son verecektir. Onlara düşmanca duygularınızdan beslenme fırsatı vermeyin.

Kaygılı tutum: Bu tipler, yüz yüze kaldıkları her durumda çeşitli engellerin ve zorlukların oluşmasını beklerler. Çoğunlukla insanların onları eleştireceklerini, hatta kendilerine ihanet edeceklerini tahmin ederler. Bütün bu duygularla, daha olay yaşanmadan olağanüstü miktarda kaygı dürtülenmiş olur. Aslında durumun denetimini ellerinden kaçırmaktan korkarlar. Buldukları çözüm, olasılıkları azaltmak ve başa çıktıkları dünyayı daraltmaktır. Bu gidecekleri yerleri ve girişimleri sınırlandırmak anlamına gelir. Herhangi bir ilişkide ev içi ritüelleri ve alışkanlıkları gizlice baskı altına alırlar, kırılgan görünürler ve aşırı özenli ilgi isterler. İnsanları kendilerini eleştirmekten vazgeçirirler. Her şey onların istekleri doğrultusunda olmalıdır. Çalışma yaşamında acımasız mükemmeliyetçi ve mikroyöneteci olurlar, sonunda her şeyi denetlemeye çabalayınca kendilerine zarar verirler. Evleri ya da baskı kurdukları ilişkideki konfor alanlarının dışına çıkınca olağandışı şekilde huysuz olurlar.

Bazen denetleme ihtiyaçlarını bir çeşit sevgi ve ilgi biçimiyle gizlerler. Franklin Roosevelt 1921 yılında, otuz dokuz yaşında çocuk felcine yakalanınca annesi Sara onun yaşamını kısıtlamak

ve evin bir odasında kalmasını sağlamak için elinden geleni yapmıştı. Siyasi yaşamından vazgeçip kendini onun ilgisine teslim etmek zorundaydı. Franklin'in karısı Eleanor ise onu daha iyi tanıyordu. Franklin'in isteği ve ihtiyacı eski yaşamına benzer bir ortama yavaş yavaş geri dönmekti. Anneyle gelin arasındaki çatışmayı sonunda Eleanor kazandı. Annesi kaygılı tutumunu ve oğlunu çaresiz bir sakat durumuna getirerek baskın çıkmak ihtiyacını görünürdeki sevgisiyle gizlemişti.

Böyle sevgiye benzeyen başka bir gizleme yöntemi ise öngörülmeyen ve dostça olmayan davranışları yatıştırmak için insanları memnun etme ve razı etme çabasıdır. (Dördüncü bölüme bakınız: zehirleyici tipler, memnun edici.)

Kendinizde benzer eğilimler fark ederseniz en iyi panzehir enerjinizi işinize vermektir. Herhangi bir projeye odaklanmanın sakinleştirici etkisi olacaktır. Mükemmeliyetçi eğiliminizi dizginlediğiniz sürece denetleme ihtiyacınızı verimli bir yöne çevirebilirsiniz. Konu insanlar olunca, tam tersini yapmak yerine yavaş yavaş kendinizi onların alışkanlıklarına ve iş yapma hızlarına açın. Böylece denetimi gevşetmenin çok da korkutucu olmadığını görürsünüz. Kendinizi bilinçli olarak en çok ürktüğünüz koşullara sokunca korkularınızın fazla abartılmış olduğunu keşfedersiniz. Yavaş yavaş aşırı düzenli yaşamınıza biraz kaos katarsınız.

Bu tutumdaki kişilerle başa çıkarken kaygılarının size bulaşmamasına dikkat edin ve erken yıllarında sahip olmadıkları sakinleştirici etkiyi sağlamaya çalışın. Eğer sükûnet yayarsanız, davranışlarınız sözlerinizden daha etkili olacaktır.

Çekingen tutum: Bu tutumdaki kişiler kendi beceri ve zekâları hakkındaki kuşkularına dayanan özgüvensizlik merceğinden dünyaya bakarlar. Belki çocukken kardeşlerinin arasından sıyrılmak için gösterdikleri çaba nedeniyle suçluluk duygusuna ve huzursuzluğa kapılmalarına yol açılmıştı ya da belki hataları ve olası yanlış davranışları konusunda kötü hissetmeleri sağlanmıştı. En çok korktukları şey ebeveynlerinin yargılarıydı. Büyüdükçe bu kişilerin yaşamdaki ana hedefleri, özdeğerlerinin tehlikede olacağı ve yargılanabilecekleri tüm sorumluluk ve

meydan okumalardan kaçınmak olur. Eğer yaşamda çok fazla çabalamazlarsa başarısız da olmazlar ya da eleştirilmezler.

Bu stratejiyi gerçekleştirmek için bilinçli olarak ya da bilinçaltından kaçış yolları ararlar sürekli. İşten erken ayrılmak, meslek değiştirmek ya da bir ilişkiyi sonlandırmak için en kusursuz nedeni bulurlar. Yüksek riskli bir projenin tam ortasında ayrılmalarını gerektiren ani bir hastalığa yakalanırlar. Her tür psikosomatik hastalığa yatkındırlar. Ya da alkole veya herhangi başka bir şeye bağımlı olurlar, tam doğru zamanda tekrar başlarlar ama bu "hastalığı" suçlarlar ve kötü yetiştirilmenin bağımlılığa yol açtığını ileri sürerler. Alkol olmasaydı çok iyi bir yazar ya da girişimci olabileceklerini iddia ederler. Zamanı boşa harcamak, her şeye çok geç başlamak ve bunların nedenleriyle ilgili hazır bir bahane bulmak da diğer stratejileri arasındadır. Böylece vasat sonuçlar için suçlanamazlar.

Bu tipler herhangi bir şeye bağlanmakta zorlanırlar, bunun için de iyi bir sebepleri vardır. Bir işte ya da ilişkide uzun süre kalırlarsa başkaları kusurlarını açıkça görebilecektir. En doğru anda uzaklaşmak ve –hem kendileri hem de başkaları için– olası başarıları hakkında bir yanılsamayı sürdürmek en iyisidir, gerçi genelde başarısızlık ve ardından gelecek eleştirilerin korkusuyla motive olurlar ama aynı zamanda başarılı olmaktan da gizliden gizliye korkarlar. Başarı sorumluluk getirir ve buna uygun yaşamak gerekir. Başarı ayrıca öne çıkma, kusursuz olma konusundaki en eski korkularını da tetikleyebilir.

Inişli çıkışlı meslek yaşamları ve kısa süreli ilişkileriyle bu kişileri kolayca ayırt edebilirsiniz. Kusursuz gibi görünerek sorunlarının kaynağını gizlemeye çalışırlar, başarıya ve kendini kanıtlamaya çalışanlara tepeden bakarlar. Çoğu zaman kendilerini soylu idealistler olarak tanıtırlar, asla gerçekleşmeyecek ama sunmak istedikleri kutsal havaya katkıda bulunacak fikirler öne sürerler. Kendilerini eleştiri ya da başarısızlığa maruz bırakacak ideallerini gerçekleştirmek zorunda kaldıklarında ise yaşadıkları çağa göre çok azametli ve gerçekdışı olan şeyleri seçerler. Sundukları kendini beğenmişlik görüntüsüne kanmayın. Davranışlarına, başarısızlıklarına, asla başlamadıkları büyük projelere, her zaman var olan bahanelerine bakın.

Kendinizde bu tutumun ufak izini fark ederseniz, çok küçük de olsa bir projeye başlamak, başarısız olma fikrini kucaklamak ve sonuna kadar götürmek iyi bir strateji olacaktır. Başarısız olursanız, önceden tahmin ettiğiniz için darbeyi yumuşatmış olursunuz ve hayal ettiğiniz kadar acıtmaz. Herhangi bir şeyi denediğiniz ve bitirdiğiniz için özdeğeriniz yükselecek. Bir kez bu korkuyu azaltınca ilerlemek kolaylaşacak. Tekrar denemek isteyeceksiniz. Eğer başarırsanız daha da iyi olacaktır. İki şıkta da siz kazanacaksınız.

Bu tutumdaki birileriyle karşılaşırsanız, onlarla ortaklık yapmaktan kaçının. Onlar yanlış anda ortadan kaybolmakta ustadır, bütün ağır işleri size yaptırırlar ve iş başarısız olursa sizi suçlarlar. Her koşulda, yardım etmenin ya da onları olumsuz yönlerinden kurtarmanın cazibesinden uzak durun. Kaçınma oyununu çok iyi oynarlar.

Depresif tutum: Bu tipler çocukken ebeveynleri tarafından sevilmediklerini ve saygı görmediklerini hissederler. Bu çaresiz çocuklardan ebeveynlerinin çocuk yetiştirme konusunda hatalı ya da kusurlu olduğunu düşünmeleri beklenemez. Sevilmeseler bile yine de bağımlıdırlar. Savunmacı olmak amacıyla olumsuz yargıları içselleştirirler, sevilmeye layık olmadıklarını, kendilerinde bir kusur bulunduğunu düşünürler. Böylece ebeveynlerinin güçlü ve becerikli görüntüsünü korurlar. Bunların hepsi bilinçaltında gerçekleşir ama değersizlik duygusu bu tipleri yaşamlarının sonuna kadar izler. Benliklerinin derinliklerinde kendilerinden utanırlar ve niçin bu duyguya kapıldıklarını bilmezler.

Yetişkinlik döneminde terk edilmeyi, kayıpları ve üzüntüyü beklerler. Çevrelerindeki dünyada potansiyel olarak var olan depresif şeylerin belirtilerini görürler. Gizliden gizliye dünyadaki kasvetli şeylere, yaşamın çirkin yönüne doğru çekilirler. Hissettikleri depresyonun bir kısmını bu şekilde üretebiliyorlarsa en azından bunun kontrolleri altında olduğunu hissederler. Dünyanın iç karartıcı bir yer olduğu fikri onları teselli eder. Yaşamları boyunca yaşamdan ve insanlardan geçici olarak uzaklaşma stratejisini kullanırlar. Bu durum depresyonlarını besler ve onlara

dayatılan travmatik deneyimlerin aksine belirli bir noktaya kadar yönetebilecekleri bir şeye dönüşür.

Bu tiplerin harika bir örneği yetenekli Alman besteci ve orkestra şefi Hans von Bülow'dur (1830-1894). 1855 yılında Hans von Bülow, besteci Franz Liszt'in karizmatik kızı Cosima Liszt'le tanışır. Bülow'un üzgün havası Cosima'ya çekici gelir. Bülow, düşmanca davranışları ve baskın bir karakteri olan annesiyle birlikte yaşamaktadır, Cosima ona büyük bir sempati duyar. Bülow'u kurtarmak ve büyük bir besteci yapmak ister. Kısa süre sonra evlenirler. Zaman geçerken Cosima, zekâsı ve iradesi karşısında kocasının kendini aşağıda hissettiğini görür. Bülow bir süre sonra karısının sevgisini sorgulamaya başlar. Depresyona girdiği dönemlerde karısından uzaklaşır. Cosima hamile kalınca onunla birlikte olmasını engelleyen gizemli bir hastalığa yakalanır. Hiç uyarmadan birdenbire çok soğuk davranabilir.

Sevilmediğini, ihmal edildiğini hisseden Cosima, kocasının arkadaşı ve meslektaşı ünlü besteci Richard Wagner'le bir ilişki yaşamaya başlar. Bülow'un adeta bilinçaltından bu ilişkiyi desteklediği duygusuna kapılır. Sonunda Wagner'le yaşamak için kocasını terk edince Bülow onu mektup bombardımanına tutar, olanlar için kendini suçlar, sevgisine layık olmadığını söyler. Ardından mesleğindeki tersliklerden, çeşitli hastalıklarından, intihar eğiliminden uzun uzun söz eder. Gerçi Bülow kendini eleştirmektedir ama Cosima bunda sorumlu olduğu duygusuna kapılıp suçluluk duyar ve depresif duygulara kapılır. Sıkıntılarını anlatmak aslında Bülow'un belli etmeden onu yaralamasının bir yoludur. Cosima her mektubu, "Yüreğime saplanan bir bıçaktı," diye tarif eder. Ve Bülow tekrar evlenip aynı modeli yeni karısıyla yaşamaya başlayıncaya kadar her yıl bu mektuplar gelir.

Bu tipler içten içe başkalarını yaralamaya ihtiyaç duyarlar, depresyonlarını besleyecek ihanet ya da eleştiriyi tetikleyen davranışları teşvik ederler. Ayrıca herhangi bir konuda başarı elde ettiklerinde, buna layık olmadıklarını derinden hissederek kendilerini sabote ederler. Çalışmalarında kendilerine engeller çıkarırlar, eleştirilerin mesleklerini sürdürmemeleri anlamına geldiğini düşünürler. Duyarlı yapıları nedeniyle insanları kendilerine

çeker ve yardım etme isteği uyandırırlar. Ama tıpkı Hans von Bülow gibi yardım etmek isteyenleri eleştirip incitirler ve tekrar geri çekilirler. Bu itme-çekme davranışı akıl karışıklığı yaratır ama bir kez bu büyünün altına girince suçluluk duygusuna kapılmadan onlardan uzaklaşmak zor olur. Yanlarında bulunanlarda depresif duygular uyandırma becerileri vardır. Böylece beslenmek için daha fazla yakıt bulmuş olurlar.

Çoğumuzun üzüntüye kapılma eğilimleri ve anları vardır. Bununla başa çıkmanın en iyi yolu eğilimin gerekçesini fark etmektir. Bedenimiz ve zihnimiz yavaşlamamızı, enerjimizi azaltmamızı ve geri çekilmemizi söylüyordur. Hüzünlü döngüler olumlu amaçlara hizmet edebilir. Çözüm yolu bunların yararını ve geçici niteliğini fark etmekten geçer. Bugün kapıldığınız depresyon bir hafta sonra sizinle olmayacaktır, bunu kolayca atlatabilirsiniz. Mümkünse ruh halinizi yükseltmenize fiziksel açıdan yardımcı olması için enerji düzeyinizi artırmanın yollarını bulun. Tekrarlayan depresyonla başa çıkmanın en iyi yolu enerjinizi işe, özellikle sanata yöneltmektir. Geri çekilmeye, yalnız kalmaya alışık olduğunuzdan, böyle zamanları bilinçaltına ulaşmak için kullanın. Olağandışı duyarlılığınızı ve karanlık duygularınızı işinize katarak dışa vurun.

Depresif kişilere hiçbir zaman yaşamın ne kadar harika olduğu konusunda vaazlar vererek yardımcı olmaya çalışmayın. Tam tersine dünya hakkındaki kasvetli fikirleriyle birlikte yürürken, doğrudan karşı çıkmadan ruhsal durumlarını ve enerjilerini yükseltecek olumlu deneyimlere çekmeyi deneyin.

Kırgınlık tutumu: Bu tipler çocukken ebeveynlerinden yeterince sevgi ve ilgi görmediklerini hissettikleri için her zaman daha fazla ilgi açlığı çekerler. Tatminsizlik ve hayal kırıklığı duygularını yaşamları boyunca taşırlar. Asla hak ettikleri takdire kavuşmazlar. Olası saygısızlık ya da hoşnutsuzluk ifadeleri için insanların yüzlerini araştırmakta ustadırlar. Her şeyi kendileriyle bağlantılı görürler; eğer bir başkası daha fazlasına sahipse bu bir haksızlık işareti, bir kişisel aşağılamadır. Saygı ve takdir eksikliğine kapılınca öfke patlaması yaşamazlar. Genelde tedbirlidirler ve duygularını denetlemek isterler. Bunun yerine acıları içlerinde

büyür ve düşündükçe haksızlık duygusu kuvvetlenir. Kolayca unutmazlar. Belirli bir noktada kurnazca planlanmış bir zarar verme davranışı ya da pasif agresif davranışla intikam alırlar.

Sürekli kendilerine kötü davranıldığı duygusuna kapıldıklarından bunu dünyaya yansıtırlar, her yerde baskıcı insanlar görürler. Bu şekilde kendini hoşnutsuz ve baskı altında hissedenlerin lideri olurlar. Bu tipler gücü ele geçirdikleri takdirde oldukça kötücül ve intikamcı olurlar, kırgınlıklarını çeşitli kurbanlar üzerinden dışa vururlar. Genelde mağrur bir tavır takınırlar, kimse fark etmese bile başkalarından üstün olduklarına inanırlar. Başlarını dik tutarlar, sık sık yüzlerinde hafif bir sırıtış ya da horgörü ifadesi görülür. Yaşlandıkça zaman içinde biriken kırgınlıklarını artık denetleyemedikleri için önemsiz çatışmalar yaratma eğilimine kapılırlar. Amansız tutumları çoğu insanı uzaklaştırır ve sonunda aynı tutuma sahip başka insanlarla bir araya gelirler.

Roma İmparatoru Tiberius (MÖ 42-MS 37) belki bu tipin en klasik örneğidir. Çocukken eğitmeni bir terslik olduğunu fark etti. Onun için, "Kan ve kinle kalıplanmış bir sürahi," diye yazdı bir arkadaşına. Tiberius'u tanıyan yazar Suetonius şöyle diyordu: "Başını gururla dimdik tutarak dolaşırdı... Neredeyse hep sessizdi, ara sıra bir tek laf ederdi... Konuştuğu zaman bile aşırı isteksiz olurdu ve aynı anda parmaklarıyla bir küçümseme hareketi yapardı." Üvey babası Imparator Augustus sürekli senatodan onun "hoşa gitmeyen, kibirli davranışları," için özür dilerdi. Tiberius annesinden nefret ederdi, onun kendisini yeterince sevmediğine inanırdı. Augustus, askerleri ya da Roma halkı tarafından takdir edilmediğini hissederdi. İmparator olunca yavaş yavaş metodik biçimde kendisini hakaret ettiğine inandıklarından intikam aldı. Aldığı intikam son derece soğuk ve acımasızdı.

Yaşlandıkça popülerliği iyice azaldı. Düşmanlarının sayısı çok fazlaydı. Halkın nefretini hissettiğinden Capri Adası'na yerleşti, yaşamının son on bir yılında Roma'dan tümüyle uzak kaldı. Son yıllarında yanındakilere, "Benden sonra yangınlar dünyayı yok etsin!" dediği biliniyor. Ölünce Roma halkı kutlamalarla coştu ve ünlü "Tiberius doğruca Tiber Nehri'ne" sözüyle duygularını ortaya çıkardı.

Kendinizde kırgınlık eğilimleri fark ederseniz en iyi panzehir yaşamın acı ve hayal kırıklıklarından sıyrılmayı öğrenmektir. Hayal ettiğiniz ya da abarttığınız hakaretler için kaygılanmaktansa mantıksız bile olsa anın içinde öfke patlaması yaşamak daha iyidir. İnsanlar genelde sizin varsaydığınız kadar düşmanlık dolu değildirler, sizin kaderinizi umursamazlar. Davranışlarının pek azı size yöneltilmiştir. Her şeyi kişisel olarak görmeyi bırakın. Saygı, size yalnızca insan olduğunuz için verilen bir şey değildir, başarılarınızla kazanmanız gerekir. İnsanlara ve insan doğasına daha cömert olarak kırgınlık döngüsünden kurtulabilirsiniz.

Bu tip insanlarla başa çıkarken son derece dikkatli olmalısınız. Size gülümsedikleri ve keyifli göründükleri halde aslında olası hakaretler için sizi inceliyorlardır. Eski çatışmalarının tarihi, insanlara birdenbire darılmaları ve başkalarını ne kadar kolay yargıladıkları gibi ipuçlarıyla onları tanıyabilirsiniz. Onların güvenini kazanıp kuşkularını azaltmayı deneyebilirsiniz ama yanlarında çok uzun süre bulunursanız, kırgınlık duyacakları bir şey için yeterli yakıtı onlara verirsiniz ve karşılıkları çok kötücül olabilir. Eğer mümkünse bu tiplerden uzak kalmak en iyisidir.

Geniş (Olumlu) Tutum

Yaklaşık elli yıl önce tıp uzmanları sağlığı yepyeni ve devrim yaratacak bir yönden düşünmeye başladılar. Sindirim bozukluğu, cilt rahatsızlıkları ya da kalbin durumu gibi özel sorunlara odaklanmak yerine insan bedenine bütün olarak bakmanın daha iyi olacağına karar verdiler. İnsanlar beslenme ve egzersiz alışkanlıklarını geliştirirlerse, beden birbirine bağlı bir bütün olduğundan, bunun tüm organlar üzerinde yararlı etkisi olacaktı.

Şimdi bize çok açık gibi görünüyor ama böylesine organik bir düşünme biçimi psikolojik sağlığımız üzerinde de uygulanabiliyor. Artık insanlar depresyon, motivasyon eksikliği, sosyal yetersizlik, can sıkıntısı gibi kendi özgün sorunlarına odaklanıyorlar. Birbirinden ayrı gibi görünen bu sorunları yöneten ise bizim

tutumumuz, her gün dünyayı nasıl gördüğümüz, olayları nasıl yorumladığımızdır. Bütünsel tutumumuzu geliştirince yaratıcılık, stresle başa çıkma becerisi, özgüven düzeyi, insanlarla ilişkiler gibi şeyler de gelişecektir. Bu fikir, ilk olarak ünlü Amerikalı psikolog William James tarafından 1890'larda ortaya atılmıştı ve gerçekleşmeyi bekleyen bir devrim olarak varlığını sürdürüyor.

Olumsuz, kısıtlayıcı bir tutum; yaratıcılığımız, tatmin duygumuz, sosyal keyiflerimiz ve enerjimiz pahasına yaşamın zenginliğini daraltmak için tasarlanmıştır. Amacınız bu koşullar altında bir gün bile kaybetmeden bundan kurtulmak ve gördüklerinizi, deneyimlediklerinizi genişletmektir. Merceğin diyaframını elinizden geldiğince açmak istiyorsunuz. İşte size bir yol haritası:

Dünyaya nasıl bakmalı: Kendinizi bir kâşif olarak görün. Bilincinizin bir armağanıyla, biz insanların henüz araştırmaya başladığı sonsuz ve bilinmeyen bir evrenin önünde duruyorsunuz. Çoğu kişi yaşamının erken yıllarında benimsediği belirli fikir ve ilkelere bağlı kalmayı yeğler. Tanıdık olmayan ve belirsiz şeylerden korkarlar. Onlar için merakın yerini inanış almıştır. Otuzlu yaşlarına ulaşınca bilmeleri gereken her şeyi öğrenmiş gibi davranırlar.

Bir kâşif olarak tüm kesinliği arkanızda bırakıyorsunuz. Sürekli yeni fikirler, yeni düşünme yolları arıyorsunuz. Zihninizin dolaşacağı yerlerin sınırı yok, birdenbire tutarsız gibi görünen şeyler sizi kaygılandırmıyor ya da birkaç ay önce inandıklarınızla tümüyle çelişkili olan fikirler geliştirmekten çekinmiyorsunuz. Fikirler oynamak içindir. Eğer fikirlere çok uzun süre sımsıkı sarılırsanız, ölüverirler. Egonuz olmadan önceki çocuksu ruhunuza ve merakınıza geri dönüyorsunuz ve haklı olmak, dünyayla bağlantı kurmaktan daha önemli olmuyor. Tüm kültürlerin, zaman dilimlerinin bilgilerini keşfedebilirsiniz. Size meydan okunmasını istiyorsunuz.

Zihninizi bu şekilde açınca, farkında olmadığınız yaratıcı güçleri özgür bırakacaksınız ve kendinize çok büyük zihinsel bir keyif vereceksiniz. Bunun bir parçası olarak düşlerinizde gördüğünüz, yorgunluk anlarında hissettiğiniz belirli anlarda dışarı

sızan bastırılmış arzuları, bilinçaltınızdan gelen içgörüleri keşfetmeye açık olun. Burada korkacağınız ya da baskılayacağınız hiçbir şey yoktur. Bilinçaltı sizin özgürce araştıracağınız başka bir dünyadır.

Tersliklere nasıl bakmalı: Yaşamımızda kaçınılmaz biçimde engeller, hüsranlar, acılar ve ayrılıklar vardır. Çocukluğumuzda bunlarla başa çıkma yollarımız yaşama karşı tutumumuzun gelişmesinde büyük rol oynar. Böylesine zor anlar çoğu insanı gördüklerini ve deneyimlediklerini kısıtlamaya yönlendirir. Yaşamları boyunca her tür terslikten kaçınmaya çalışırlar ve bazen bunun anlamı asla kendilerini sınamamak ve mesleklerinde başarıya ulaşmamaktır. Olumsuz deneyimlerden ders almak yerine, bunları baskılamak isterler. Sizin hedefiniz bunun aksi yönünde ilerlemek; tüm engelleri, öğrenme deneyimi ve güç kazanma aracı olarak kucaklamaktır. Böylece yaşamın kendisini de kucaklamış olursunuz.

1928 yılında Joan Crawford'un Hollywood'da oldukça başarılı bir meslek yaşamı vardı ama önerilen rollerin sınırlı olması hayal kırıklığını gitgide artırıyordu. Daha az yetenekli oyuncuların çok ileri çıktıklarını görüyordu. Belki de yeterince iddialı olmaması sorun yaratıyordu. Fikirlerini MGM film şirketinin en güçlü yapımcılarından Irving Thalberg'e açıklamaya karar verdi. Thalberg'ün bunu küstahlık olarak göreceğini ve yapısal olarak intikamcı olduğunu bilmiyordu. Thalberg ona Western tarzı bir filmde rol verdi, üstelik Joan'ın bunu kesinlikle istemediğini ve böyle bir kaderin birçok kadın oyuncu için çıkmaz sokak olduğunu bildiği halde.

Joan dersini almıştı ve kaderini kucaklamaya karar verdi. Bu tarzı sevmeye kendini zorladı. Usta bir binici oldu. Eski Batı hakkında okumaya başladı ve folklorundan büyülendi. Eğer ilerlemek için bunu yapmak zorundaysa Western filmlerinin önde gelen yıldızı olacaktı. En azından rol yapma yeteneğini genişletebilirdi. Yaşamı boyunca oyunculuğa ve Hollywood'daki kariyerleri çok kısa olan kadın oyuncuların karşılaştığı sorunlara karşı bu tutumunu sürdürdü. Her engel büyüyüp gelişmek için bir fırsattı.

1946 yılında yirmi yaşındaki Malcolm Little (daha sonraları Malcolm X olarak tanınacaktı) hırsızlık nedeniyle sekiz yıldan on yıla kadar olan cezasını çekmek için hapishaneye girdi. Hapishaneler genelde mahkûmları sertleştirir ve zaten dar olan dünya görüşlerini biraz daha daraltır. Malcolm yaşamını yeniden değerlendirmeye karar verdi. Hapishane kütüphanesinde zaman geçirdikçe kitaplara ve öğrenmeye âşık oldu. Artık hapishanenin kendini ve yaşama karşı tutumunu değiştirmesi için en iyi yolu sağladığına inanıyordu. Bol zamanı olduğundan ders çalışabilir ve diploma alabilirdi. Eksik kalan disiplinini geliştirebilirdi. Usta bir konuşmacı olmak için kendini eğitebilirdi. Hiçbir kırgınlık hissetmeden bu deneyimi kucakladı ve her zamankinden daha güçlü olarak çıktı. Hapishaneden çıkınca, küçük büyük tüm zorlukları kendini sınamak ve sağlamlaştırmak için bir araç olarak görmeye başladı.

Gerçi terslikler ve acılar genelde sizin denetiminizin dışındadır ama yanıtını ve sonucunda ortaya çıkacak kaderinizi belirleme gücünüz vardır.

Kendinize bakışınız nasıl olmalı: Yaşlanırken yaşamda nereye kadar gidebileceğimize sınır koymaya başlarız. Yıllar geçerken başkalarının eleştirilerini ve kuşkularını içselleştiririz. Zekâmızın ve yaratıcı gücümüzün sınırı olarak gördüklerimizi kabul edince kendini gerçekleştiren bir dinamik ortaya çıkarırız. Bunlar bizim sınırlarımız olur. Bu dünyada bu kadar alçakgönüllü ve mütevazı olmak zorunda değilsiniz. Bu kadar alçakgönüllülük bir erdem olmak yerine insanların sizi aşağıda tutmak için geliştirdikleri bir değerdir. Şu anda ne yapıyorsanız, aslında daha fazlasını yapacak kapasiteniz vardır ve bunu düşünerek çok farklı bir dinamik yaratabilirsiniz. Antik çağda Büyük İskender ve Julius Caesar gibi ünlü liderler tanrılardan geldiklerini ve kısmen tanrısal olduklarını hissederlerdi. Öylesine bir özinanç başkalarının besleneceği ve tanıyacağı çok yüksek özgüven demektir. Bu kendini gerçekleştiren bir kehanete dönüşmüştür. Böylesine görkemli düşüncelere dalmak zorunda değilsiniz ama daha önemli bir şeyin alın yazınız olduğu duygusu, başkaları size direnç

sızan bastırılmış arzuları, bilinçaltınızdan gelen içgörüleri keşfetmeye açık olun. Burada korkacağınız ya da baskılayacağınız hiçbir şey yoktur. Bilinçaltı sizin özgürce araştıracağınız başka bir dünyadır.

Tersliklere nasıl bakmalı: Yaşamımızda kaçınılmaz biçimde engeller, hüsranlar, acılar ve ayrılıklar vardır. Çocukluğumuzda bunlarla başa çıkma yollarımız yaşama karşı tutumumuzun gelişmesinde büyük rol oynar. Böylesine zor anlar çoğu insanı gördüklerini ve deneyimlediklerini kısıtlamaya yönlendirir. Yaşamları boyunca her tür terslikten kaçınmaya çalışırlar ve bazen bunun anlamı asla kendilerini sınamamak ve mesleklerinde başarıya ulaşmamaktır. Olumsuz deneyimlerden ders almak yerine, bunları baskılamak isterler. Sizin hedefiniz bunun aksi yönünde ilerlemek; tüm engelleri, öğrenme deneyimi ve güç kazanma aracı olarak kucaklamaktır. Böylece yaşamın kendisini de kucaklamış olursunuz.

1928 yılında Joan Crawford'un Hollywood'da oldukça başarılı bir meslek yaşamı vardı ama önerilen rollerin sınırlı olması hayal kırıklığını gitgide artırıyordu. Daha az yetenekli oyuncuların çok ileri çıktıklarını görüyordu. Belki de yeterince iddialı olmaması sorun yaratıyordu. Fikirlerini MGM film şirketinin en güçlü yapımcılarından Irving Thalberg'e açıklamaya karar verdi. Thalberg'ün bunu küstahlık olarak göreceğini ve yapısal olarak intikamcı olduğunu bilmiyordu. Thalberg ona Western tarzı bir filmde rol verdi, üstelik Joan'ın bunu kesinlikle istemediğini ve böyle bir kaderin birçok kadın oyuncu için çıkmaz sokak olduğunu bildiği halde.

Joan dersini almıştı ve kaderini kucaklamaya karar verdi. Bu tarzı sevmeye kendini zorladı. Usta bir binici oldu. Eski Batı hakkında okumaya başladı ve folklorundan büyülendi. Eğer ilerlemek için bunu yapmak zorundaysa Western filmlerinin önde gelen yıldızı olacaktı. En azından rol yapma yeteneğini genişletebilirdi. Yaşamı boyunca oyunculuğa ve Hollywood'daki kariyerleri çok kısa olan kadın oyuncuların karşılaştığı sorunlara karşı bu tutumunu sürdürdü. Her engel büyüyüp gelişmek için bir fırsattı.

1946 yılında yirmi yaşındaki Malcolm Little (daha sonraları Malcolm X olarak tanınacaktı) hırsızlık nedeniyle sekiz yıldan on yıla kadar olan cezasını çekmek için hapishaneye girdi. Hapishaneler genelde mahkûmları sertleştirir ve zaten dar olan dünya görüşlerini biraz daha daraltır. Malcolm yaşamını yeniden değerlendirmeye karar verdi. Hapishane kütüphanesinde zaman geçirdikçe kitaplara ve öğrenmeye âşık oldu. Artık hapishanenin kendini ve yaşama karşı tutumunu değiştirmesi için en iyi yolu sağladığına inanıyordu. Bol zamanı olduğundan ders çalışabilir ve diploma alabilirdi. Eksik kalan disiplinini geliştirebilirdi. Usta bir konuşmacı olmak için kendini eğitebilirdi. Hiçbir kırgınlık hissetmeden bu deneyimi kucakladı ve her zamankinden daha güçlü olarak çıktı. Hapishaneden çıkınca, küçük büyük tüm zorlukları kendini sınamak ve sağlamlaştırmak için bir araç olarak görmeye başladı.

Gerçi terslikler ve acılar genelde sizin denetiminizin dışındadır ama yanıtını ve sonucunda ortaya çıkacak kaderinizi belirleme gücünüz vardır.

Kendinize bakışınız nasıl olmalı: Yaşlanırken yaşamda nereye kadar gidebileceğimize sınır koymaya başlarız. Yıllar geçerken başkalarının eleştirilerini ve kuşkularını içselleştiririz. Zekâmızın ve yaratıcı gücümüzün sınırı olarak gördüklerimizi kabul edince kendini gerçekleştiren bir dinamik ortaya çıkarırız. Bunlar bizim sınırlarımız olur. Bu dünyada bu kadar alçakgönüllü ve mütevazı olmak zorunda değilsiniz. Bu kadar alçakgönüllülük bir erdem olmak yerine insanların sizi aşağıda tutmak için geliştirdikleri bir değerdir. Şu anda ne yapıyorsanız, aslında daha fazlasını yapacak kapasiteniz vardır ve bunu düşünerek çok farklı bir dinamik yaratabilirsiniz. Antik çağda Büyük İskender ve Julius Caesar gibi ünlü liderler tanrılardan geldiklerini ve kısmen tanrısal olduklarını hissederlerdi. Öylesine bir özinanç başkalarının besleneceği ve tanıyacağı çok yüksek özgüven demektir. Bu kendini gerçekleştiren bir kehanete dönüşmüştür. Böylesine görkemli düşüncelere dalmak zorunda değilsiniz ama daha önemli bir şeyin alın yazınız olduğu duygusu, başkaları size direnç

gösterdiği ya da karşı çıktığı zaman size dayanaklılık verecektir. Böyle anlarda ortaya çıkan kuşkuları içselleştirmeyeceksiniz. Girişimci bir ruha sahip olacaksınız. Sürekli yeni şeyler deneyecek, hatta riskler alacak ve başarıya ulaşacağınızdan emin olarak başarısızlıkların ardından ayağa kalkma yeteneğinize güven duyacaksınız.

Çehov kendisi için yaratabileceği özgürlük hakkında aydınlanma anı yaşadığında, Amerikalı psikolog Abraham Maslow'un "zirve deneyim" adını verdiği şeyi yaşamıştı. Böyle anlarda günlük rutinlerden yükseğe çıkarsınız, yaşamda eksikliğini duyduğunuz daha büyük, daha yüce bir şey olduğu duygusuna kapılırsınız. Çehov'un durumunda, yaşadığı kriz ve yalnızlık bu kıvılcımı çakmıştı, insanları ve çevresindeki dünyayı tümüyle kabullenme duygusuna yol açmıştı. Böyle anlar varsaydığınız sınırlardan öteye geçtiğiniz zaman oluşur. Büyük engelleri aşmaktan, bir dağa tırmanmaktan, çok farklı bir kültüre yolculuk yapmaktan ya da herhangi bir aşk ilişkisinin derin bağlarından doğar. Böyle anları bilinçli olarak arayın, mümkünse dürtüleyin. Bunun tutumunuzu sonsuza kadar değiştirecek etkileri vardır, tıpkı Çehov'un yaşadığı gibi. Olasılıklarınız ve yaşamın kendisi hakkındaki düşüncelerinizi genişletir. Ve bu anın anısı daima daha fazla esinlenme için geri gelecektir.

Genellikle kendinize bu şekilde bakmak postmodern dünyada çoğu insanın benimsediği havalı ve ironik tutum, yani asla fazla hırslı olmayan, hiçbir konuda fazla olumlu olmayan, daima umursamaz ve son derece yapay alçakgönüllülük sergileyen tutumun tam tersidir. Bu tipler olumlu geniş tutumu Polyannacılık ve cahillik olarak görürler. Ama onların havalı tutumu kendilerini utandırmak, başarısız olmak, duygularını çok fazla sergilemek gibi en büyük korkularının zekice oluşturulmuş bir maskesidir. Kültürümüzdeki tüm akımlar gibi yirmi birinci yüzyılın başlangıcından kalan bir iz olan havalı tutum da zamanla yok olacaktır. Siz aksi yönde hareket ederek daha ileride olacaksınız.

Enerjinize ve sağlığınıza nasıl bakmalısınız: Hepimiz ölümlüyüz ve denetimimiz dışında hastalıklara yakalanabili-

riz ama irademizin sağlığımızda oynadığı rolü kabul etmeliyiz. Bunu belirli bir noktaya kadar hepimiz hissederiz. Âşık olunca ya da yaptığımız işten heyecan duyunca daha fazla enerjimiz olur ve hastalandığımız zaman çok çabuk iyileşiriz. Depresyona girdiğimiz ya da olağandışı stres altında olduğumuz zamanlardaysa her türlü rahatsızlığın pençesine düşeriz. Bilimin araştırmaya başladığı ve önümüzdeki on yıllarda daha derinden inceleyeceği gibi tutumumuz sağlığımız üzerinde büyük rol oynar. Genelde heyecana kapılınca, herhangi bir proje size meydan okuyunca kendinizi fiziksel sınırlarınızın ötesine güven içinde taşırsınız. İnsanlar yapabileceklerinin fiziksel sınırlarını koyarak bunu kendini gerçekleştiren bir döngü haline getirirler ve çok erken yaşlanırlar. Fiziksel hareketliliklerini biraz ayarlayarak sürdürenler daha iyi yaşlanır. Henüz dokunmadığınız sağlık ve enerji kaynaklarınız vardır.

Başkalarına bakışınız nasıl olmalı: Birincisi insanların yaptığı ve söylediği şeyler özellikle sevimsizse, kişisel olarak alma eğiliminden sıyrılmaya çalışmalısınız. Sizi eleştirmeleri ya da sizin çıkarlarınıza karşı davranışları çoğunlukla yeniden yaşadıkları çok derindeki acılarından kaynaklanır; yıllar içinde biriktirdikleri hayal kırıklıklarının ve kırgınlıkların hedefi oluverirsiniz. Eğer insanlara bu açıdan bakarsanız, tepki vermemenin, sinirlenmemenin, önemsiz bir çatışmaya katılmamanın daha kolay olduğunu görürsünüz. Eğer karşınızdaki kişi gerçekten kötü niyetliyse, duygusallaşmayarak en uygun karşı hamleyi planlamak için doğru bir konumda olursunuz. Böylece kendinizi acılar ve kötü duygular biriktirmekten korumuş olursunuz.

İnsanları doğanın gerçekleri olarak görün. Tıpkı çiçekler ya da kayalar gibi çok çeşitlidirler. Aptallar, azizler, sosyopatlar, egomanyaklar, soylu savaşçılar, duyarlılar ve duyarsızlar vardır. Hepsi sosyal ekolojimizde bir rol oynar. Bu, bize yakın olan ya da etki alanımız içinde bulunanların zararlı davranışlarını değiştirmeye çalışmayacağımız anlamına gelmiyor, ama insan doğasını yeniden tasarlayamayız ve bu konuda başarılı olsak bile, sonuç öncesinden çok daha kötü olabilir. Çeşitliliği ve insanları olduğu

gibi kabul etmeyi öğrenmelisiniz. Onların sizden farklı olmaları egonuza ya da özdeğerize bir meydan okuma değildir, hoş karşılanıp kucaklanması gereken bir şeydir.

Çehov'un babasına yaptığı gibi, tarafsız duruşu sürdürüp insanları daha derinden anlamayı deneyebilirsiniz. Bunu ne kadar fazla yaparsanız, insanlara ve genel olarak insan doğasına daha hoşgörülü olursunuz. Açık, cömert ruhunuz sosyal etkileşimlerinizi kolaylaştıracak ve insanları size çekecektir.

Son olarak çağdaş tutum kavramını, kadim ruh kavramı tanımlarıyla düşünün. Ruh kavramı neredeyse her yerli kültürde ve çağdaşlık öncesi uygarlıklarda bulunuyordu. Başlangıçta evrene yayılan dış *ruhsal güçler* ve bunun insanların içinde ruh biçiminde bulunması kastediliyordu. Burada ruh yalnızca beden ya da zihin değildir; somutlaştırdığımız genel ruhtur, dünyayı deneyimleme şeklimizdir. İnsanı birey yapar. Ruh kavramı kişilik hakkındaki en erken fikirlerle bağlantılıdır. Bu kavramda kişinin ruhu, derinliklere sahip olabilirdi. Bazı insanlarda bu ruhsal gücün daha yüksek dereceleri vardı, onların ruhu daha fazlaydı. Bazılarının kişiliğinde bu güç yoktu ve bir bakıma ruhsuz sayılırlardı.

Bu görüşün bizim *tutum* fikrimizle büyük bir bağlantısı vardır. Çağdaş ruh kavramında, dış ruhsal gücün yerini yaşamın kendisi ya da *yaşam gücü* adını verdiğimiz güç alır. Yaşam yapısal olarak karmaşık ve öngörülemezdir, güçleri bizim anlayışımızın ya da denetimimizin dışındadır. Bu yaşam gücü inanılmaz bir çeşitlilikle doğaya ve insan toplumuna yansır.

Bir yandan yaşam hedefleri bu yaşam gücünü dizginlemek ve denetlemek olan bazı insanlarla karşılaşırız. Bu durum onları kendilerine zarar veren stratejilere iter. Fikirlerini sınırlamak, geçerliliğini yitirmiş fikirlere sadık kalmak zorundadırlar. Deneyimlerini sınırlarlar. Her şey onların önemsiz ihtiyaçları ve bireysel sorunlarının çevresinde döner. Çoğunlukla para kazanmak ya da ilgi çekmek için tüm düşüncelerine baskın çıkan belirli bir hedefe tutkun olurlar. Kendilerini yaşamın zenginliğine ve insan

deneyimlerinin çeşitliliğine kapattıkları için içlerinden ölürler. Böylece ruhsuz olmaya, içlerinde derinlik ve esneklik yoksunluğuna doğru giderler.

Sizin hedefiniz her zaman tam aksi yönde gitmek olmalıdır. Çocukken sahip olduğunuz merak duygusunu yeniden keşfedeceksiniz. O zamanlar her şey, her insan sizin için büyüleyiciydi. Öğrenmeyi sürdürerek bildiklerinizi ve deneyimlediklerinizi genişleteceksiniz. Tüm insanlara, hatta düşmanlarınıza ve ruhsuzluk koşullarına kapılanlara karşı cömert ve hoşgörülü olacaksınız. Kendinizi acımasızlığa ya da kine köle etmeyeceksiniz. Başkalarını ya da koşulları suçlamak yerine, başarısızlığınızda tutumunuzun ve davranışlarınızın oynadığı rolü göreceksiniz. Şikâyet etmek yerine koşullara uyum sağlayacaksınız. Belirsizlik ve öngörülmezliği yaşamın değerli nitelikleri olarak kabul edeceksiniz. Böylece ruhunuz yaşamın dış hatlarına kadar genişleyecek ve sizi yaşam gücüyle dolduracaktır.

Birlikte olduğunuz insanları ruhlarının derinliğiyle ölçmeyi öğrenin ve mümkünse, çok geniş ruhu olanlarla olabildiğince fazla beraber olmayı seçin.

> İşte bu nedenle aynı dışsal olgular ya da koşullar iki kişiyi aynı şekilde etkilemez; ortamları tümüyle benzer olsa bile, herkes kendine ait bir dünyada yaşar... İnsanın içinde yaşadığı dünya onun bakış açısıyla şekillenir ve herkes için farklı olur. Birine göre çorak, sıkıcı ve yapaydır, bir başkasına göre zengin, ilginç ve anlam yüklüdür. Birinin başından geçen ilginç olayları dinlerken çoğu insan aynı şeyleri yaşamış olmayı ister ama aslında anlatılan olgulara önem katan zihinsel yatkınlıkları kıskanmaları gerektiğini unuturlar.
>
> —Arthur Schopenhauer

9

Karanlık Tarafınızla Yüzleşin

Baskılama Yasası

İnsanlar nadiren göründükleri gibidir. Kibar, cana yakın dış görünümlerinin altında özgüvensizlikleri ve özenle bastırıp herkesten gizledikleri saldırgan bencil dürtülerinden oluşan, karanlık, gölgeli bir tarafları vardır. Bu karanlık taraf davranışlarından dışarı sızar ve bu şaşırıp zarar görmenize sebep olur. Zehirleyici olmadan önce bu gölgenin işaretlerini fark etmeyi öğrenin. Bazılarının dayanıklılık, iyilik gibi açıkça görülen özelliklerini, tam tersi olan niteliklerini örten bir örtü gibi görün. Ayrıca kendi karanlık tarafınızın da farkında olmalısınız. Bunun bilincine ulaştığınızda bilinçaltınızdaki yaratıcı enerjileri denetleyip yönlendirebilirsiniz. Karanlık tarafınızı kişiliğinizle bütünleştirdiğinizde bütün bir insan olacaksınız ve başkalarını size çeken bir özgünlük ışığı yayacaksınız.

Karanlık Taraf

5 Kasım 1968'de Cumhuriyetçi Richard Nixon, Amerikan siyasi tarihinin belki de en büyük geri dönüşünü gerçekleştirip Demokrat rakibi Hubert Humphrey'i seçimde yenilgiye uğrattı ve ülkenin otuz yedinci başkanı oldu. Yalnızca sekiz yıl önce başkanlık seçimlerinde John F. Kennedy'ye yıkıcı bir biçimde yenildi. Sonuçlar birbirine çok yakındı ama Demokrat Parti'nin Illinois, Chicago'daki bazı oylama hileleriyle seçimi ve iki yıl sonra Kaliforniya valiliği seçimini de kötü şekilde kaybetmişti. Seçim ya-

rışında basının yakasını nasıl bırakmadığını ve onu kışkırttığını, seçimin ertesi günü medyaya anlatmıştı. "Neleri özleyeceğinizi bir düşünün. Bundan sonra tekmeleyeceğiniz bir Nixon olmayacak beyler çünkü bu benim son basın toplantım."

Bu sözlerin karşılığı olumsuzdu. Kendine acımakla suçlandı. *ABC News* kanalı "Richard Nixon'ın Siyasi Ölüm İlanı" adlı yarım saatlik özel bir program yayınladı. *Time* dergisindeki bir makale, "Bir mucize olmazsa Richard Nixon herhangi bir seçimi kazanamaz," sonucunu ortaya attı.

Tüm verilere göre siyasi yaşamı 1962 yılında sona ermiş olmalıydı. Ama Richard Nixon'ın yaşamındaki sayısız kriz ve engel onu biraz daha kararlı yapmıştı. Gençliğinde Amerika'da güç kazanmanın anahtarı olarak gördüğü bir Ivy League üniversitesine girmeyi düşlemişti. Ne var ki ailesi oldukça yoksuldu ve bu eğitimin parasını ödeyemezdi. Üstün başarılı öğrenci konumuna yükselip bu engeli aşarken insanlık dışı ders çalışma alışkanlıkları nedeniyle "Demir Kafa" lakabını aldı ve Duke Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden burs kazandı. Bursun sürmesi için sınıfın en başarılılarından olması gerekiyordu ve çok az öğrencinin dayanabileceği şekilde çalışarak bunu başardı.

ABD Senatosu'nda geçirdiği birkaç yıldan sonra 1952'de Dwight D. Eisenhower onu Cumhuriyetçi Parti'den başkan yardımcısı olarak seçime sokmaya karar verdi ama pişman oldu. Nixon'ın sözde kendi harcamaları için Cumhuriyetçi Parti'den aldığı gizli bir fon vardı. Aslında Nixon masumdu ama Eisenhower onun yanında rahat hissetmeyince bu bahaneyle ondan kurtuldu. Onu bu şekilde ortada bırakması Nixon'ın siyasi yaşamını kesinlikle mahvedecek bir şeydi. Ama o bir kez daha doğruldu, televizyonda canlı yayınlara katılıp yaşamının en başarılı konuşmasıyla suçlamalara karşı kendini savundu. Konuşması büyük bir etki yaratınca kamuoyu onu başkan yardımcısı yapması için Eisenhower'a baskı yaptı. Ve sekiz yıl başkan yardımcılığı görevini sürdürdü.

Böylece 1960 ve 1962 yıllarının yıkıcı yenilgileri kendini sağlamlaştırması ve mesleğini canlandırması için bir araç olmuştu.

Dokuz canlı bir kedi gibiydi. Hiçbir şey onu öldüremezdi. Birkaç yıl ortada görünmedi ve 1968 seçiminde yeniden ortaya çıktı. Artık "yeni Nixon"dı, daha rahattı, daha cana yakındı, bovling oynamaktan, bayat esprilerden hoşlanan bir adamdı. Yenilgilerinden aldığı derslerle çağdaş tarihin en düzgün ve akılcı kampanyasını yürüterek Humphrey'i yendi ve bütün düşmanlarını ve ondan kuşku duyanları bozguna uğrattı.

Başkan olunca görünürde gücün doruğuna ulaşmıştı ama aklında aşılması gereken belki de en büyük engel vardı. Nixon'ın liberal düşmanları onu herhangi bir seçimi kazanmak için her türlü hileyi yapacak siyasi bir hayvan olarak görüyordu. Doğu Sahili'nin seçkinlerine göre o Whittier, Kaliforniya'dan gelme, çok hırslı bir taşralıydı. Nixon hepsinin yanıldığını kanıtlamaya kararlıydı. Düşündükleri gibi biri değildi. Acımasız bir politikacı değil yürekten bir idealistti. Dindar bir Quaker olan sevgili annesi Hannah ona herkese eşit davranmanın ve dünyada barışı sağlamanın önemini öğretmişti. Tarihin en büyük başkanlarından biri olarak bir miras yaratmak istiyordu. Aynı yıl ölen annesi için Quaker ideallerini somutlaştırmak ve onu aşağı görenlere, kendisini ne kadar yanlış okuduklarını göstermek istiyordu.

Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle siyasi ikonları arasındaydı. De Gaulle otorite ve vatan sevgisi yayan bir kişilik yaratmıştı. Nixon da aynısını yapacaktı. Dünya lideri olduğunu düşündüğünden, defterlerinde kendisinden "RN" olarak söz ediyordu. RN güçlü, kararlı, merhametli ve yine de tamamen maskülen olacaktı. Savaş karşıtı protestolar, kentlerdeki isyanlar, yükselen suç oranları, yöneteceği Amerika'yı adeta parçalıyordu. Savaşı sonlandırıp dünya barışı için çalışacak, yurtiçinde tüm Amerikalılara refah sağlayacak, kanun ve düzen için çalışacak, ülkenin yitirdiği ahlak duygusunu aşılayacaktı. Bunları başarınca hayran olduğu Abraham Lincoln ve Woodrow Wilson gibi başkanların arasında yerini alacaktı. Daha önceleri yaptığı gibi bunu da iradesiyle gerçekleştirecekti.

Başkanlığın ilk aylarında çok hızlı hareket etti. Aralarında ulusal güvenlik danışmanı parlak Henry Kissinger'ın da bulunduğu birinci sınıf bir kabine oluşturdu. Kişisel yardımcıları ola-

rak kendisine sadık, Amerika için hırslarını anlayıp araç görevini üstlenecek düzgün genç erkekler istiyordu. Bunların arasında özel kalem müdürü olarak Bob Haldeman, yurtiçi siyasetten sorumlu John Ehrlichman, Beyaz Saray Danışmanı John Dean ve Beyaz Saray Yardımcısı Charles Colson bulunacaktı.

Çevresinde aydınlar yerine, tuttuğunu koparan insanlar istiyordu. Ama Nixon saf değildi. Politikada sadakatin gelip geçici olduğunu anladığından işbaşına gelir gelmez Beyaz Saray'ın her yerine ancak birkaç seçkin kişinin bildiği, gizli bir ses kayıt sistemi kurdurdu. Böylece çalışanları denetleyebilir, aralarındaki dönekleri ya da bilgi sızdıranları önceden keşfedebilirdi. İleride herhangi biri onunla yaptığı bir konuşmayı saptırmayı denediğinde elinde kanıtı olacaktı. Üstelik başkanlık dönemi sona erince, gözden geçirilmiş bantlar ne kadar büyük bir lider olduğunu, kararlarını ne kadar açık ve mantıklı biçimde verdiğini gösterecekti. Bantlar mirasını güvence altına alacaktı.

İlk birkaç yıl geçerken Nixon planını gerçekleştirmeye çalıştı. Faal bir başkandı. Çevreyi, işçilerin sağlığını ve tüketicilerin haklarını koruyacak yasa tasarılarını onayladı. Konu dış ilişkilere geldiğindeyse Vietnam Savaşı'nı çözme çabalarının başarısı sınırlı oldu. Kısa süre sonra Sovyetler Birliği'ne ve Çin'e ilk ziyaretlerin alt yapısını hazırladı ve Sovyetler'le nükleer silahların çoğalmasını sınırlayan bir anlaşma imzaladı. Bunlar yapacaklarının yalnızca başlangıcıydı.

İlk yılların görece düzgünlüğüne karşın Richard Nixon'ın içinde bir şeyler kıpırdanmaya başladı. Yaşamı boyunca taşıdığı kaygı duygusundan hâlâ kurtulamamıştı. Kişisel yardımcılarıyla kapalı kapılar ardında gecenin geç saatlerindeki içkili toplantılarda duyguları ortaya çıkmaya başladı. Renkli geçmişinden hikâyeler paylaşırken eski siyasi yaralarını ve benliğinin derinliklerindeki öfkesi de açığa çıkıyordu.

Özellikle Alger Hiss davasına takıntılıydı. Dışişleri Bakanlığı'nda önemli bir eleman olan Alger Hiss 1948 yılında komünist casus olmakla suçlanmıştı. Hiss suçlamaları reddetmişti. Şık ve zarif bir kişi olarak liberallerin gözdesiydi. O tarihte Kaliforniya'nın genç kongre üyesi olan Nixon bir sahtekârlık kokusu almıştı.

Diğer kongre üyeleri Hiss'i yalnız bırakmaya karar vermiş ama Meclis, Amerika Karşıtı Faaliyetleri İzleme Komitesi'ni temsil eden Nixon araştırmayı sürdürmüştü. Hiss'le görüşürken yalan ifade konusundaki yasayı anımsatınca Hiss, "Ben yasaları bilirim. Harvard Hukuk Fakültesi'ni bitirdim. Sanırım siz galiba Whittier Fakültesi'ndeydiniz?" yanıtını verip Nixon'ın okuduğu ikinci sınıf bir üniversiteyi gündeme getirmişti.

Onun peşini bırakmayan Nixon sonunda yalan ifade nedeniyle Hiss'in suçlanmasını ve hapse atılmasını sağlamıştı. Bu zafer Nixon'a ün kazandırmıştı ama onu Whittier'den kaypak bir küstah gibi gören Doğu Sahili seçkinlerinin sonsuz gazabına uğramıştı. 1950'li yıllarda çoğu Harvard mezunu olan bu seçkinler, sessizce Nixon ile karısı Pat'i kendi sosyal çevrelerinden uzak tutup siyasi açıdan iletişim kuracağı kişileri sınırlandırmıştı. Onların basındaki müttefikleriyse herhangi bir yanlış sözcüğü ya da hatası yüzünden Nixon'la acımasızca alay ediyordu. Evet, Nixon melek değildi. Kazanmayı seviyordu ama liberallerin ikiyüzlülüğü onu çok öfkelendiriyordu. Bobby Kennedy kirli siyasi oyunların kralıydı ama hangi gazeteci bunu yayımlıyordu?

Her gece ekibiyle birlikte bu hikâyelerin daha da derinlerine inerken, onlara geçmişin hâlâ çok canlı olduğunu anımsatıyordu. Eski düşmanları ona karşı çalışmaya devam ediyorlardı. CBS kanalı muhabiri Daniel Schorr, Nixon'dan nefret ediyordu. Vietnam hakkındaki raporları hep savaşın en kötü yönlerini vurguluyor ve Nixon'ın kötü görünmesine yol açıyordu. Katharine Graham'ın sahibi olduğu *Washington Post* gazetesi ona karşı yıllar öncesine dayanan bir kan davası güdüyor gibiydi. Graham, yıllarca Nixon ile Pat'e burun kıvıran Georgetown sosyal çevresinin duayeniydi. En kötüsüyse şimdi Demokrat Parti başkanı olan Larry O'Brien'dı. Kennedy iktidarında önemli bir danışmandı ve Nixon'ın Gelir Vergisi Dairesi tarafından incelenmesine yol açmıştı. Nixon'a göre O'Brien politikanın kötü dâhisiydi ve 1972'de yeniden seçilmesini önlemek için elinden geleni yapacaktı.

Düşmanları her yerdeydi ve yorulmuyorlardı; basına olumsuz hikâyeler veriyorlar, bürokratlardan utanç verici haberler alı-

yorlar, onu gözetliyorlar, en ufak bir skandal kokusu aldıklarında üstüne atlamak için hazır bekliyorlardı. Ve Nixon çalışanlarına sorardı: Bizim tarafta ne yapıyoruz? Eğer ekibi buna yanıt verecek bir şey yapmıyorsa suç onlarındı. Mirası, hırsları tehlike altındaydı. Savaş karşıtı gösterilerin, iktidarının Vietnam Savaşı çabalarının sızıntıları biriktikçe, Nixon hüsran ve öfkeyle kıpkırmızı kesiliyor, çalışanlarıyla yaptığı konuşmalar iki tarafı da alevlendiriyordu. Bir gün Colson bazı rahatsız edici muhaliflerden intikam almaktan söz ederken Nixon lafa karıştı. "Bir gün onları ele geçireceğiz... İstediğimiz yere indireceğiz. Sonra ayaklarımızın altına alacağız, üstlerine basacağız ve döndüreceğiz... Öyle değil mi Chuck?"

Çalışma İstatistiği Bürosu'ndakilerin çoğunun Yahudi olduğunu öğrenince, gelen kötü ekonomik rakamların nedeninin bu olduğunu düşündü. "Hükümet Yahudilerle dolu," dedi Haldeman'a, "Yahudilerin çoğu sadık değildir." Onlar aynı zamanda kendisine karşı çalışan Doğu Sahili ileri gelenlerinin de dayanak noktasıydı. Başka bir gün Haldeman'a, "Lütfen Demokratlara büyük bağışlar yapan Yahudilerin isimlerini öğren... Bu serserilerin bir kısmını incelemeye alamaz mıyız?" diye sordu. Onların hesaplarını denetlemek yerinde olurdu. Katharine Graham'ı incitmek ve Daniel Schorr'u utandırmak için başka acımasız fikirleri de vardı.

Nixon ayrıca mirası açısından çok önemli olan, toplumdaki imajı konusunda daha fazla kaygılanmaya başladı. Basında güçlü liderliğinden bahsedilmesini sağlamaları için Henry Kissinger da dahil olmak üzere tüm çalışanlarına baskı yapıyordu. Röportajlarda ondan Bay Barış olarak söz etmeliydiler ve Kissinger bu kadar fazla takdir toplamamalıydı. Georgetown'daki partilerde seçkinlerin onun hakkında neler söylediğini merak ediyordu. Sonunda acaba Richard Nixon hakkındaki fikirlerini değiştiriyorlar mıydı?

Tüm gerginliğine karşın 1972'de olaylar onun açısından iyi gidiyordu. Ara seçimde Demokrat Parti adayı tutucu bir liberal olan Senatör George McGovern olacaktı. Nixon anketlere göre öndeydi ama daha fazlasını istiyordu. Ezici bir zafer kazanmayı ve halktan tam yetki almayı arzuluyordu. O'Brien gibi adamların

bazı hileleri olduğundan emindi, bu yüzden Haldeman'dan casusluk yapmasını ve Demokratların kirli çamaşırlarını bulmasını istedi. Ondan azami etki yaratacak pis işleri yaptırmak için bir "iş bitirici" takımı toplamasını istiyor, ayrıntıları ona bırakıyordu.

Nixon aynı yılın haziran ayında *Washington Post* gazetesinde, bir grup adamın böcek yerleştirmek üzere Larry O'Brien'ın Watergate Oteli'ndeki bürosuna acemice girmeye çalışmasıyla ilgili haberi okudu. Bu olayda Başkan Nixon'ın seçim komitesiyle bağlantılı olan James McCord, E. Howard Hunt ve G. Gordon Liddy tutuklandı. Bu teşebbüs öylesine kötü yapılmıştı ki Nixon, bunun Demokratların bir tuzağı olduğundan kuşkulandı. Desteklediği becerikli iş bitirici takım bu olamazdı.

Birkaç gün sonra 23 Haziran'da bu olayı Haldeman'la görüştü. Soruşturmayı FBI yürütüyordu. Tutuklananlardan bazıları ise eski CIA ajanıydı. Haldeman şunu önerdi: Belki FBA'ın soruşturmasını durdurması için CIA'deki üst düzey yetkililere baskı yapabilirlerdi. Nixon bu fikri onayladı. "Ben bu işe karışmayacağım," dediği zaman Haldeman, "Hayır efendim, sizin karışmanızı istemiyoruz," diye yanıtladı. Ve Nixon ekledi. "Sert oynayın. Onlar böyle oynuyor ve biz de öyle oynayacağız." Danışmanı John Dean'i iç soruşturmanın başına getirdi ve FBI'ın önünü tıkaması, Beyaz Saray'la ilgili tüm bağlantıları örtmesi için ona talimat verdi. Zaten zorla içeri girme emrini doğrudan Nixon vermemişti. Watergate önemsizdi, itibarını lekeleyemezdi. Asla keşfedilmemiş ve tarih kitaplarında yer almamış diğer kirli siyasi olaylarla birlikte unutulup gidecekti.

Bir süre için gerçekten de haklı çıktı, halk böcek yerleştirme olayına ilgi göstermiyordu. Nixon seçim tarihinin en büyük galibiyetini aldı. Massachusetts ve Columbia Bölgesi dışında tüm eyaletleri kazandı. Demokratlardan da epey oy çaldı. Mirasını somutlaştırması için dört yılı daha vardı ve onu durduracak hiçbir şey yoktu. Popüleritesi hiçbir zaman bu kadar artmamıştı.

Ne var ki Watergate onu yalnız bırakmayacak, sürekli yaşamına girecekti. 1973 yılının Ocak ayında senato soruşturma başlatmaya karar verdi. Mart ayında McCord sonunda baklayı ağzından çıkardı ve bazı Beyaz Saray yetkililerini gizlice böcek

yerleştirme emrini vermekle suçladı. Hunt ise bildiklerini anlatmamak için sus payı istemeye başladı. Bu karmaşadan çıkmanın yolu basit ve açıktı. Olayı soruşturmak için dışarıdan bir avukat tutmak ve Nixon ile ekibinin işbirliğiyle bu ayrıntıları gün ışığına çıkarmak. Nixon'ın şöhreti bundan zarar görebilir, bazıları hapse girebilirdi ama ölümden geri dönmenin ustası olan Nixon yine de siyaseten ayakta kalabilirdi.

Ama Nixon böyle bir adım atamazdı. Öngörülen hasar çok fazlaydı. Bildiklerini ve emrettiklerini açıklamayı düşünmek bile onu ölesiye korkutuyordu. Dean'le yaptığı toplantılarda örtbas etmeyi gündeme getiriyor ve hatta sus payı parasını nereden bulabileceklerini söylüyordu. Dean işin içine bu kadar fazla karışmaması için onu uyarıyordu ama Nixon yarattığı karmaşadan adeta büyülenmiş gibiydi ve bir türlü kendini geri çekemiyordu.

Kısa süre sonra bu olaya bulaşmış olan Haldeman ile Ehrlichman'ı işten atmak zorunda kaldı. Bireysel olarak onları kovmak çok zordu ve haberi Ehrlichman'a verirken yıkılıp ağladı. Ama yaptığı hiçbir şey Watergate soruşturmasının ivmesini durduramıyordu ve soruşturma kendisine doğru yaklaştıkça Nixon kapana kısılmış bir fare gibi hissediyordu.

19 Temmuz 1973'te en kötü haberi aldı. Watergate'i soruşturan senato komitesi Beyaz Saray'a döşenmiş olan gizli dinleme sistemini öğrenmişti ve kanıt olarak bantların kendilerine verilmesini istiyordu. Nixon yalnızca bantlar halka açıklandığı takdirde ortaya çıkacak yoğun utanç duygusunu düşünüyordu. Bantlar yüzünden dünyanın alay konusu olacaktı. Kullandığı sözcükleri, savunduğu acımasız şeyleri bir düşünün. İmgesi, mirası, gerçekleştirmeye çabaladığı tüm idealleri tek bir darbeyle enkaza dönüşecekti. Annesini, ailesini düşündü. Hiçbiri onun bürosunda konuştuğu gibi konuştuğunu duymamıştı. Sanki bu bantlarda konuşan başka biriydi. Şimdi özel kalem müdürü olan Alexander Haig, resmi celp gelmeden önce kayıt sistemini ve bantlarını yok etmesini söyledi.

Nixon felç olmuş gibiydi. Bantları yok etmek suçu itiraf etmekti, belki bantlar böcek yerleştirmeyi doğrudan emretmediğini kanıtlayabilir, onu suçlamalardan kurtarabilirdi. Yine bir tek

bantın bile halk tarafından duyulması fikri onu dehşete düşürüyordu. Sürekli bu konuyu düşündü ve sonunda yok etmemeye karar verdi. Başkan ayrıcalığına başvurarak bantları vermeyi reddedebilirdi.

Baskı artınca Nisan 1974'te bantların düzeltilmiş çözümlerini 1200 sayfalık bir kitap olarak çıkarmaya karar verip en iyisini umut etti. Okudukları halkı dehşete düşürdü. Evet, çok kişi onu kaypak ve hilekâr olarak görüyordu ama ağır dili, küfürleri, bazen histerik paranoyak ses tonu, çeşitli yasadışı işleri emrederken tereddüt etmemesi ya da utanmaması Nixon'ın hiç kuşkulanmadıkları bir yönünü ortaya çıkarmıştı. Ailesi bile şok geçirmişti. Konu Watergate olunca son derece zayıf ve kararsız görünmesi, yansıtmak istediği de Gaulle imgesine hiç uymamıştı. Gerçeklere ulaşıp yanlış yapanları cezalandırmak için en ufak bir isteğe kapılmamıştı. Kanun ve düzen diyen adam neredeydi?

24 Temmuz'da son darbe indi. Yüksek Mahkeme bantları vermesini emretti ve bunların arasında 23 Haziran 1972 tarihinde FBI soruşturmasını bastırmak için CIA'in kullanılmasını onaylayan konuşması da vardı. Örtbas etme çabalarına başından beri katıldığını gösteren kesin kanıt işte buydu. Nixon kaderine mahkûm olmuştu ve inandığı her şeye karşı olmasına rağmen ağustos ayının başında istifa etmeye karar verdi.

İstifa mektubunu ülkeye açıklamasının ertesi sabahı çalışanlarla son kez konuşurken duygularını zor zapt ediyordu, sözlerini, "Asla hüsrana uğramayın, dar görüşlü olmayın, başkaları belki sizden nefret edebilir ama siz onlardan nefret etmedikçe nefret edenlerin kazanamayacağını ve kendinizi yok edeceğinizi unutmayın," diye bitirdi. Sonra da ailesiyle birlikte siyasi sürgüne gideceği helikoptere bindi.

Yorum: Richard Nixon, yakınında çalışanlar için bir bulmacaydı. Konuşmalarını yazan Ray Price'a göre bir aydınlık, bir de karanlık Nixon vardı. Aydınlık Nixon "olağanüstü düşünceli, ilgili, duygusal, cömert ruhlu, nazik" bir insandı. Karanlık Nixon ise "öfkeli, intikamcı, kötü huylu, kötü kalpli" biriydi. Bu iki yönü sürekli birbiriyle savaş halindeymiş gibiydi. Belki de

Nixon'ı en iyi gözlemleyen, bulmacayı çözmeye en fazla yaklaşan ve onu yönetip kendi amaçları için kullanmayı bile başaran Henry Kissinger'dı. Ve Kissinger'a göre Nixon'ın bölünmüş kişiliği herhalde çocukluğuna dayanıyordu. "Birisi onu sevmiş olsaydı, acaba bu adam nasıl biri olurdu diye hiç düşündünüz mü?" diye sormuştu Kissinger bir gün.

Bebekliğinde Nixon olağandışı muhtaç gibiydi. Adı çıkmış bir sulugözlüydü, onu rahatlatmak büyük çaba gerektiriyordu ve sürekli hıçkırarak ağlıyordu. Daha fazla üstüne düşülmesini istiyor ve bunları elde edemediği zaman son derece manipülatif olabiliyordu. Annesiyle babası küçük çocuğun bu yönünü hiç sevmiyordu. Güney Kaliforniya'nın geliştiği öncü dönemde büyürken, daha dayanaklı, kendine güvenen bir çocuk istiyorlardı. Nixon'ın babası soğuk ve fiziksel açıdan kötü muamele eden biri olabiliyordu. Annesi daha müşfikti ama sık sık üzüntüye ve karamsarlığa kapılabiliyordu. Kocasının iş yaşamındaki başarısızlıklarıyla başa çıkmaya çalışırken bir yandan da çok küçük yaşlarda ölen iki oğluyla uğraşmak zorunda kalmıştı. Kardeşlerine bakmak için aylarca yalnız bıraktığı Richard herhalde bir çeşit terk edilme duygusuna kapılmıştı.

Nixon'ın kişiliği zor karakterli ebeveynleriyle uğraşırken şekillenmişti. Kırılganlıklarını yenmek ve gizlemek için, önce ailesi ve sonra diğer insanlarla olan ilişkilerinde işine yarayan bir kişilik geliştirmişti. Bunu yaparken kendi güçlü yanlarını vurgulamış ve yenilerini de eklemişti. Son derece sert, dayanıklı, ürkütücü, kararlı, mantıklı ve özellikle münazaralarda bulaşılmayacak biri olmuştu. (Kissinger'a göre en korktuğu şey zayıf olduğunun düşünülmesiydi.) Ama içindeki zayıf ve kırılgan çocuk mucizevi bir şekilde ortadan kaybolmamıştı. Eğer ihtiyaçları karşılanmazsa, varlığı bilinçaltına, kişiliğinin gölgelerine iner ve garip yollarla ortaya çıkmayı beklerdi. Karanlık tarafa dönüşürdü.

Stres ya da olağanüstü kaygı yaşadığı zamanlar Nixon'ın bu karanlık tarafı, güçlü özgüvensizlikler (kimse beni takdir etmiyor), kuşkular (düşmanlar her yerde), ani patlamalar, öfke krizleri şeklinde ortaya çıkıyor ve kendisini engellediğine inandıklarını manipüle etmek, onlara zarar vermek için güçlü arzular duyuyordu.

Nixon yanında çalışanlara yaptığı son konuşmaya kadar bu yönünü şiddetle bastırdı ve yadsıdı. Herkese ağlamadığını, kin tutmadığını ya da başkalarının kendisi hakkında ne düşündüğünü umursamadığını söyleyerek gerçeğin tam tersini savundu. Çoğu zaman RN olarak rolünü çok iyi oynadı. Ama gölge harekete geçince ve garip davranışlar ortaya çıkınca onunla sürekli görüşenler gerçekten de iki ayrı Nixon'la birlikte oldukları izlenimine kapıldılar. Kissinger'a göre sevilmeyen bir çocuğun yeniden canlandığını görmek gibiydi.

Nixon'ın karanlık tarafı sonunda bant kayıtları gibi somut bir şekle büründü. Söylediği her sözün kaydedildiğini biliyordu ama kendine engel olmadı ya da söylediklerini filtrelemedi. Yakın dostlarının arkasından hakaretler etti, çılgın paranoyalara ve intikam fantezilerine kapıldı, en basit kararları alırken bile duraksadı. En küçük bilgi sızıntısından korkan, çevresindeki herkesin kendisine ihanet etmesini bekleyen bir insandı ama yine de kaderini halka açıklanırken sansürleneceğinden emin olduğu bantlara teslim etti. Halka açıklanacağı belli olduğu zaman, bantları yok etmesi önerildiğinde ortaya çıkan öteki Nixon'ın varlığıyla öylesine büyülenmişti ki onları yok etmedi. Adeta gizliden gizliye kendi cezasını arzuluyordu, çocuk ve karanlık taraf yadsınmanın intikamını alıyordu.

Şunu anlayın: Nixon hikâyesi size ve gerçeğinize hayal ettiğinizden daha yakındır. Tıpkı Nixon gibi siz de güçlü yanlarınızı vurgulayan, zayıflıklarınızı gizleyen bir kişilik yarattınız. Onun gibi çocukken doğal olarak sahip olduğunuz ama toplum tarafından kabul görmeyen özelliklerinizi baskı altına aldınız. Son derece hoş ve sevimli birine dönüştünüz. Sizin de Nixon gibi itiraf etmek ya da incelemekten nefret ettiğiniz karanlık bir tarafınız var. Bu taraf, en derin özgüvensizliklerinizi, insanlara hatta en yakınlarınıza acı vermek gibi gizli isteklerinizi, intikam fantezilerinizi, başkalarına duyduğunuz kuşkuyu, ilgi ve güç açlığınızı içeriyor. Bu karanlık taraf düşlerinize giriyor. Açıklanamayan depresyon, olağandışı kaygılar, kırılgan durumlar, ani ihtiyaç ve kuşkulu düşünce anlarında dışarı sızıyor. Daha sonra pişman olduğunuz hazırlıksız yorumlarla ortaya çıkıyor.

Ve bazen tıpkı Nixon gibi sizi kendinize zarar verecek davranışlara götürür. Bu ruhsal durumlar ve davranışlar için koşulları ya da başkalarını suçlamaya yatkınsınız ama kaynağının farkında olmadığınız için bu sürekli kendini tekrar eder. Depresyon ve kaygı, benliğinizin bütün olmamasından, sürekli bir rol oynama ihtiyacı yüzünden ortaya çıkar. Karanlık tarafı baskı altında tutmak büyük bir enerji ister ama yine de ara sıra sevimsiz davranışlar içsel gerginliği boşaltmak için dışarı sızar.

İnsan doğasının bir öğrencisi olarak sizin göreviniz karakterinizin karanlık tarafını tanımak ve incelemektir. Karanlık taraf bilinçli bir biçimde incelendiği zaman yıkıcı gücünü kaybeder. Eğer kendinizde bu belirtileri görebilirseniz (bundan sonraki bölümler yardımcı olacaktır), karanlık enerjiyi verimli bir etkinliğe dönüştürebilirsiniz. İlgi ihtiyacını ve zayıflığınızı empatiye çevirebilirsiniz. Saldırgan dürtülerinizi değerli davalara ve çalışmalarınıza yönlendirebilirsiniz. Hırslarınızı, güç arzularınızı itiraf edebilir, suçluluk duygusuyla ya da sinsice davranmazsınız. Kuşkucu eğilimlerinizi ve başkalarına yansıttığınız olumsuz duygularınızı gözlemleyebilirsiniz. İçinizde bencil ve zararlı dürtülerin bulunduğunu görür ve varsaydığınız kadar melek ya da güçlü olmadığınızı görürsünüz. Bu farkındalıkla birlikte denge ve başkalarına hoşgörü duygusu gelir.

Yalnızca sürekli güç ve iyilik yansıtanlar başarılı olabilir gibi görünüyor ama durum böyle değil. Bir dereceye kadar rol oynayarak, gerçek olmayan ideallere göre yaşayarak başkalarının kolayca fark edeceği bir yapaylık yansıtırsınız. Abraham Lincoln ve Winston Churchill gibi ünlü kişilere bir bakın. Kusurlarını ve hatalarını inceleyip kendileriyle alay etme yetenekleri vardır. Özgün bir insan gibi görünürler, cazibelerinin kaynağı da budur. Nixon'ın trajedisi ise muazzam siyasi yeteneği ve zekâsıydı; keşke benliğinin içine bakıp karakterinin karanlık tarafını ölçme yeteneği de olsaydı. Bu, derin bir inkâr içinde kaldığımız sürece hepimizin karşı karşıya olacağı bir trajedidir.

Bir çılgınlık yapma özlemi, yaşamımız boyunca bizimle kalır. Uçurumun kenarında ya da yüksek bir kulenin tepesinde dururken yanındakini aşağıya itme dürtüsü kimin içinden geçmemiştir? Üstelik daha sonra pişman olacağımızı bildiğimiz halde sevdiklerimize nasıl olur da acı veririz? Bütün varlığımız içimizdeki karanlık güçlere karşı bir savaştan başka bir şey değildir. Yaşamak yüreğimiz ve ruhumuzdaki canavarlarla savaşmaktır. Yazmak kişinin kendini yargılamasıdır.

—Henrik Ibsen

İnsan Doğasının Anahtarları

Tanıdığımız ve düzenli olarak görüştüğümüz insanları düşünürsek, onların genellikle sevimli ve cana yakın olduklarını kabul ederiz. Çoğunlukla bizimle birlikte olmaktan memnundurlar, görece dürüst ve özgüvenlidirler, takım çalışması yapabilirler, kendilerine ve başkalarına iyi davranırlar. Ama yine de ara sıra bu arkadaş, tanıdık ve meslektaşların, normal olarak gördüğümüz özellikleriyle çelişen davranışlarına tanık oluruz.

Bunun çeşitli biçimleri olabilir. Durup dururken hakkımızda önemli, hatta zalimce bir şey söyleyebilirler ya da işimiz ve kişiliğimizle ilgili oldukça acımasız bir değerlendirme yaparlar. Acaba hep böyle hissediyorlar ve bunu gizliyorlar mı? Bir an için hiç de nazik gibi görünmezler. Ya da belki onların kapalı kapılar ardında ailelerine ve çalışanlarına kötü davrandığını duyarız. Ya da birdenbire bir kadın ya da erkekle yürümesi mümkün görünmeyen bir ilişkiye girerler ve sonu kötüye gider. Ya da saçma ve riskli bir finans planına para yatırırlar. Ya da meslek yaşamlarını tehlikeye atacak düşüncesiz bir davranışta bulunurlar. Belki onların bir yalanını ya da çıkarcı davranışını yakalarız. Böyle davranışları halka mal olmuş kişilerde ve ünlülerde de gözlemleriz. Bu kişiler bir anda kapıldıkları garip duygular için uzun uzun özür dilerler.

Böyle anlarda onların karakterlerinin, İsviçreli Psikolog Carl Jung'un "gölge" adını verdiği, karanlık tarafını görürüz. Gölge, insanların kendi hakkında yadsımaya ve bastırmaya çalıştığı ni-

teliklerinin tümünü içerir. Bu baskılama o kadar derin ve etkilidir ki insanlar genellikle bilinçaltında çalışan gölgenin farkında olmazlar, Jung'a göre bu gölgenin yoğunluğu baskının düzeyine ve gizlenen özelliklerin sayısına göre değişir. Nixon'ın özellikle yoğun bir gölgesi olduğu söylenebilirdi. Karanlık taraflarının ortaya çıktığı anları yaşarken insanların yüzlerinde farklı bir ifade görürüz, sanki karşımızda farklı biri varmış gibi sesleri ve beden dilleri değişir; üzgün bir çocuğun yüz hatları birdenbire ortaya çıkar. Kıpırdanıp ortaya çıkmaya başlayan gölgeyi *hissederiz.*

Benliğin derinliklerinde yatan gölge, stresli zamanlarda rahatsız edilince ya da eski yaralar ve özgüvensizlikler tetiklenince harekete geçer. Ayrıca insanlar yaşlandıkça daha fazla ortaya çıkmaya başlar. Gençlik yıllarında, oynadığımız çeşitli sosyal roller de dahil olmak üzere her şey bizi heyecanlandırır. Ama daha sonra taktığımız maskelerden bıkarız ve sızıntılar artar.

Gölgeyi çok seyrek gördüğümüz için, muhatap olduğumuz insanlar bize biraz yabancıdır. Sanki insanların sevimli sosyal taraflarını ikiboyutlu, düzleştirilmiş bir imge gibi görürüz. Gölgelerinin dış hatlarını bilmek, onları canlandırıp üç boyutlu yapar. Kişiyi bütünüyle görme yeteneği, insan doğası hakkındaki bilgimizin önemli bir adımıdır. Bu bilgiye sahip olunca insanların stresli anlardaki davranışlarını öngörebiliriz, gizli niyetlerini anlarız ve kendine zarar veren eğilimlerine takılmayız.

En erken yıllarımızda yaratılan "gölge" hissettiğimiz iki çelişkili güçten kaynaklanır. Öncelikle bu dünyaya enerji ve yoğunlukla dolu olarak geldik. Kabul edilebilir ve edilemez davranışlar arasındaki farkı bilmiyorduk ve yalnızca doğal dürtüleri deneyimledik. Bu dürtülerin bir kısmı saldırgandı. Ebeveynlerimizin ilgisini tekelimize almak, kardeşlerimizden daha fazlasına sahip olmak istiyorduk. Büyük sevgi anları yaşadık ama aynı zamanda güçlü hoşlanmamalar ve nefretler de yaşadık, hatta ihtiyaçlarımızı karşılamadıkları için ebeveynlerimizden bile nefret ettik. Herhangi bir şekilde kendimizi üstün görmek istedik ve görünümümüz, gücümüz ya da aklımızla takdir edilmeyi arzuladık. İsteklerimiz yerine getirilmediği zaman inanılmaz derecede bencil, amacımıza ulaşmak için hileci ve manipülatif olabiliyorduk.

İnsanlara acı vermekten biraz keyif alıyor ya da intikam alma fantezileri kuruyorduk. Duyguların tümünü deneyimledik ve ifade ettik. İnsanlar çocukların masum olduğunu varsayar, ama biz hiç de masum melekler değildik.

Aynı zamanda tümüyle kırılgandık ve sağ kalabilmek için ebeveynlerimize bağımlıydık. Bu bağımlılık yıllarca sürdü. Kartal gibi gözlerimizle ebeyenlerimizi izledik, yüzlerindeki takdir ve hoşlanmama belirtilerine dikkat ettik. Çok fazla enerjimiz olduğu için bizi azarlıyorlar ve kıpırdamadan oturmamızı istiyorlardı. Bazen bizi aşırı inatçı ve bencil buldular. Başkalarının onları, çocuklarının davranışlarıyla yargıladığını düşündükleri için bizim kibar olmamızı, herkese bir gösteri sunmamızı, tatlı bir melek gibi davranmamızı istiyorlardı. Çok farklı davranmak istediğimiz anlarda işbirlikçi ve adil olmamız için ısrar ettiler. İhtiyaçlarımızı azaltmamız, stresli yaşamlarında istedikleri biçimde olmamız için bizi yüreklendirdiler. Öfke krizlerimizden ve taşkınlıklarımızdan bizi caydırmaya çalıştılar.

Büyüdükçe belirli bir görünüm sergileme baskısı, arkadaşlar ve öğretmenler gibi başka yerlerden de geldi. Biraz hırslı olmak iyiydi ama aşırıya kaçınca antisosyal gibi görünebilirdik. Sergilediğimiz özgüven fazla olmamalıydı çünkü üstünlüğümüzü iddia eder gibi görünebilirdik. Gruba uyum sağlamak birincil motivasyon olunca kişiliğimizin karanlık tarafını yatıştırmayı ve dizginlemeyi öğrendik. Nazik olmak, toplum yanlısı değerlere sahip olmak gibi kültürümüzün tüm ideallerini içselleştirdik. Bunların çoğu sosyal yaşamın düzgün gitmesi için esastır ama bu süreçte yapımızın büyük bir kısmı yeraltına, gölgeye indi. (Elbette karanlık dürtülerini denetlemeyi asla öğrenemeyen ve gerçek yaşamda ortaya çıkaran aramızdaki suçlular gibi çok insan vardır. Ama suçlular bile çoğunlukla iyi görünmeye ve davranışlarını haklı göstermeye gayret ederler.)

Çoğumuz belirli bir bedel karşılığında olumlu bir sosyal canlı olmayı başardık. Sonunda çocukluğumuzda yaşadığımız yoğunluğu, duygu çeşitliliğini ve hatta vahşi enerjinin getirdiği yaratıcılığı yitirdik. Ve gizliden gizliye bunları yeniden kazanmak istiyoruz. Cinsel ya da sosyal açıdan tamamen yasak olan şeylere doğru çekiliyoruz. Duyularımızın köreldiğini, zihnimizin gele-

neklerle kısıtlandığını hissederek alkole, uyuşturuculara ya da başka uyarıcılara başvurabiliyoruz. Eğer bu yolculukta çok fazla acı ve kırgınlık biriktirirsek ve bunu başkalarından gizlemeye çalışırsak gölge gitgide yoğunlaşır. Yaşamımızda başarıya ulaşırsak olumlu ilgiye bağımlı oluruz ve kaçınılmaz çöküş anlarında bu ilginin büyüsü azaldığında gölge rahatsız olur ve harekete geçer.

Karanlık tarafı gizlemek enerji gerektirir; sürekli kibar, özgüvenli bir imge sunmak insanı tüketir. Böylece gölge içsel gerginliği özgür bırakmak ve canlanmak ister. Şair Horace'ın dediği gibi, *Naturam expellas furca, tamen usque recurret* (Doğayı bir yabayla dışarı atabilirsiniz ama daima geri gelecektir). Karşınızdakilerde bu özgür bırakma anlarını fark etmekte usta olmalı, bunları yorumlamalı ve ortaya çıkan gölgenin dış hatlarını görmelisiniz. En çok göze çarpan belirtiler şunlardır:

Tutarsız davranış: Bu en açık belirtidir. İnsanların özenle inşa ettiği görünümü yalanlayan davranışlardan oluşur. Örneğin sürekli ahlak vaazı veren bir kişi birdenbire çok uygunsuz bir durumda yakalanabilir. Ya da sert görünümlü biri, yanlış bir anda özgüvensizlik ve histeri sergileyebilir. Ya da özgür aşk ve açık davranış vaazları veren biri çok baskıcı ve otoriter olabilir. Bu tuhaf çelişkili davranış gölgenin dolaysız bir ifadesidir. (Bu belirtiler ve yorumlama biçimi konusunda sayfa 302'deki "Gölgenin Şifresini Çözmek: Çelişkili Davranış" kısmına bakınız.)

Duygusal patlamalar: Kişi birdenbire alışılagelmiş özdenetimini yitirir ve derin kırgınlıklarını ifade eder ya da iğneleyici ve incitici şeyler söyler. Böyle bir boşalmadan sonra stresi suçlayabilir, onu demek istemedim diyebilir ama tam tersi doğrudur, çünkü gölge konuşmuştur. Söylenenleri göründüğü gibi alın. Daha düşük yoğunluk düzeyindeyse insanlar olağandışı duyarlı ve alıngan olabilirler. Çocukluk döneminden kalma en derin korku ve özgüvensizlikleri harekete geçmiş olabilir ve böylece olası hakaretlere karşı aşırı uyarılıp daha küçük patlamalar için hazır olurlar.

Şiddetli inkâr: Freud'a göre bilinçaltındaki sevimsiz ya da rahatsız edici şeyler inkâr edilince bilinçli zihne ulaşabilir. Derinlerdeki düşüncelerin tam tersini ifade ederiz. Bir kişi eşcinselliğe karşı ateş püskürürken, aslında tam tersini hissediyordur. Nixon

sık sık bu tip yadsımalar yaparken karşısındakilere asla ağlamadığını, kin tutmadığını, zayıflığa düşmediğini ya da başkalarının kendisi hakkında düşündüklerini umursamadığını söylüyordu. Yadsımaları, gölgenin arzularının olumlu ifadeleri olarak yeniden yorumlamalısınız.

"Rastlantısal" davranış: İnsanlar herhangi bir bağımlılıktan kurtulacaklarını, bu kadar fazla çalışmayacaklarını ya da kendilerine zarar veren bir ilişkiden uzak duracaklarını söyleyebilirler. Ardından kaçınmak istedikleri davranışa düşerler ve suçu denetleyemedikleri bir hastalığa ya da bağımlılığa atarlar. Bu durum karanlık taraflarını şımartmaları konusunda vicdanlarını rahatlatır, başka türlüsü ellerinden gelmiyordur. Haklı gösterme çabalarını göz ardı edin ve gölgenin çalıştığını, boşaldığını görün. Ayrıca sarhoşken farklı davrandıklarında konuşanın alkol yerine gölge olduğunu da anımsayın.

Aşırı idealleştirme: Bu, gölgenin en etkili örtülerinden biri olarak görev yapar. Örneğin davranışlarımızda, özellikle politikada şeffaflığın önemine inandığımızı söyleyebiliriz. Ya da bu davaya önderlik eden birine hayran olup onu takip edebiliriz. Ya da yeni bir finansal yatırım tipinin (örneğin ipoteğe dayalı menkul kıymetlerin) zenginliğe giden en son, en gelişmiş yol olduğuna karar verebiliriz. Böyle durumlarda basit bir hevesin ötesine geçeriz. Güçlü bir inanışla heyecanlanırız. Tüm kusurları, tutarsızlıkları ve olası olumsuzlukları görmezden geliriz. Her şeyi siyah ve beyaz olarak görürüz. Bizim davamız ahlaksal, çağdaş ve ilericidir; aralarında kuşkucuların da bulunduğu öteki tarafsa kötü ve tutucudur.

Artık bu dava için yalan söyleme, aldatma, hilę yapma, casusluk, bilimsel verilerin üzerinde oynama, intikam alma gibi şeyleri yapmak için onaylandığımıza inanırız. Liderin yaptığı her şey haklıdır. Konu yatırım olunca, normal koşullarda büyük bir risk gibi görünen şeyleri göze almayı haklı görürüz çünkü bu kez finansal araç yeni ve farklı olduğundan olağan kurallara bağlı değildir. Sonuçlarından endişe duymadan istediğimiz kadar açgözlü olabiliriz.

İnsanların inançlarının gücüyle büyüleniriz ve aşırı davranışlarını yalnızca aşırı heveslilik olarak yorumlarız. Ama onla-

ra başka bir ışığın altında bakmalıyız. Bir davayı, kişiyi, nesneyi aşırı idealleştirmek gölgeyi özgür bırakır. Bu, onların bilinçsiz motivasyonudur. Dava ya da ürün adına ortaya çıkan zorbalık, manipülasyonlar, açgözlülük olduğu gibi alınmalı ve aşırı güçlü inanışın, baskılanmış duygular için basit bir kılıf olduğu düşünülmelidir.

Ayrıca insanlar tartışmalarda zorbalık ve göz korkutma arzularını gizlemenin en kusursuz yolu olarak güçlü inanışlarını kullanırlar. Davalarını desteklemek için (kolayca bulunacak) istatistikler ve anekdotlar sıralarlar, ardından da bizim dürüstlüğümüze hakaret edip dil uzatırlar. Yalnızca fikir alışverişi yaptıklarını söylerler. Zorbalık ses tonuna dikkat edin ve buna kanmayın. Entelektüeller daha da belirsiz davranır. Şifresini çözemediğimiz anlaşılmaz sözcükler ve fikirlerle üstünlük taslarlar, cahilliğimiz nedeniyle kendimizi aşağı görmemize yol açarlar. Her durumda bunu baskılanmış saldırganlığın dışarı sızma yolu olarak görün.

Yansıtma: Bu, gölgemizle başa çıkmanın açık ara en yaygın yoludur, çünkü neredeyse günlük olarak gevşeme sağlar. Belirli arzuları –cinsellik, para, güç, bazı alanlarda üstünlük– kendimize itiraf edemediğimizden, bu arzularımızı başkalarına yansıtırız. Bazen insanları yargılayıp kınamak için bu nitelikleri hayal edip hiç yoktan ortaya çıkarırız. Bazen de böylesine yasaklanmış arzuları ifade edenleri bulur ve kendi hoşnutsuzluk ya da nefretimizi haklı göstermek için durumu abartırız.

Örneğin bir çatışmada karşımızdaki kişiyi otoriterlik arzularına sahip olmakla suçlarız. Aslında o kişi yalnızca kendini savunuyordur. Gizliden gizliye baskın çıkmayı isteyen bizizdir ama önce bunu karşı tarafta görürsek, baskıladığımız arzuyu bir yargı biçiminde açığa çıkarırız ve kendi otoriter tepkimizi haklı gösteririz. Çocuklar için doğal olan iddiacı ve spontan dürtülerimizi erken tarihte baskıladık diyelim. Bilinçaltımızda, bu nitelikleri geri almak isteriz ama içsel yasaklarımıza karşı çıkamayız. Daha az yasaklanmış olan, hırsları konusunda daha iddialı, daha açık olan kişileri ararız ve bu eğilimlerini abartırız. Şimdi onlardan tiksinebiliriz ve onları düşünürken kendimize itiraf edemediğimiz her şeyi dışa vururuz.

On dokuzuncu yüzyılın ünlü Alman bestecisi Richard Wagner, sık sık Yahudi karşıtı düşüncelerini ifade ederdi. Eklektik zevkleri, duygusallıkları ve teknik kusursuzluğa verdikleri önemle Batı müziğini berbat ettikleri için Yahudileri suçlardı. Yaratacağı daha saf Alman müziğinin özlemini çekerdi. Müzik hakkında Yahudileri suçladığı konuların çoğu uydurmaydı. Çok garip ama Yahudilerde nefret ettiği niteliklerin çoğu kendisinde vardı. Kendi zevkleri de eklektikti. Duygusal eğilimleri vardı. Teknik ustalıkları nedeniyle çalıştığı piyanistler ve orkestra şeflerinin çoğu Yahudiydi.

Şunu anımsayın: Herhangi bir şiddetli nefretin ardında çoğunlukla nefret edilen kişiye karşı gizli ve hoş olmayan bir kıskançlık yatar. Bu kıskançlık bilinçaltından ancak nefret duygusuyla belli bir biçimde boşalır.

Kendinizi insanların gölgelerini bir araya getiren bir dedektif olarak düşünün. Yakalayacağınız çeşitli belirtilerle onların baskılanmış arzu ve dürtülerinin dış hatlarının içini doldurabilirsiniz. Bu durum gelecekteki sızıntıları ve garip gölge benzeri davranışları tahmin etmenizi sağlar. Emin olun bu davranış asla bir kez oluşmaz, farklı alanlarda sıklıkla ortaya çıkar. Örneğin bir kişinin tartışma biçiminde zorbalık eğilimleri fark ederseniz, başka davranışlarında da bunu görürsünüz.

Gölge kavramının eskilerde kaldığı fikrine kapılabilirsiniz. Ne de olsa çok daha mantıklı, bilime yönelmiş bir toplumda yaşıyoruz. İnsanların her zamankinden daha şeffaf olduğunu ve kendini tanıdığını söyleyebiliriz. Organize dinlerin her türlü baskısıyla başa çıkmak zorunda olan atalarımızdan daha az baskı altındayız. Ne var ki gerçekler tam tersi olabilir. Birçok açıdan, bilincimiz ve sosyal benliğimiz ile bilinçaltındaki gölgemiz arasında eskisinden daha fazla bölünmüş durumdayız. Yaşadığımız toplumun dayattığı çok güçlü doğruluk şifrelerine uymak ya da şimdi sosyal medyada çok yaygın olduğu gibi utançla yüzleşmek zorundayız. Bencil olmama ideallerine uyum göstermemiz gerekiyor ama melek olmadığımız için bunu yapmamız olanaksız. Bunların tümü kişiliğimizin karanlık tarafının daha da derine inmesine yol açıyor.

Kültürümüzde ne kadar derinden ve gizlice karanlık tarafa çekildiğimizin belirtilerini okuyabiliriz. Çeşitli Makyavelist karakterlerin manipüle ettiği, aldattığı, baskı altına aldığı televizyon programlarını heyecanla izliyoruz. Haber programlarında herhangi bir şey yaparken yakalananları ve ardından gelen utanç hikâyelerini dinliyoruz. Seri katiller ve şeytansı kült liderler bizi büyülüyor. Bu programlar ve haberler oldukça daha ahlakçı olabiliriz ve bu kötü adamlardan ne kadar nefret ettiğimizi söyleyebiliriz, ama aslında hepimiz karanlık taraf açlığı çektiğimiz için kültürümüz bizi sürekli bu karakterlerle besliyor. Bunların hepsi, melek rolünü üstlenip doğru görünmenin getirdiği gerginlikten biraz olsun sıyrılmamıza yardımcı oluyor.

Bunlar görece zararsız sıyrılma yollarıdır ama özellikle politika dünyasında daha tehlikeli yollar vardır. Bu karanlık tarafı dışa vuran, hepimizin gizlice hissettiği düşmanlık ve kırgınlığı ifade eden liderlere doğru çekildiğimizi hissederiz. Onlar bizim söylemeye cesaret edemediklerimizi söylerler. Bir grubun sağladığı güvenlik ortamında, bir davanın peşinde koşarken, bizim de hırsımızı çeşitli günah keçilerinden çıkarma iznimiz olur. Lideri ve davayı idealize ederek normal koşullarda birey olarak kaçındığımız şekilde hareket etme özgürlüğümüz olur. Bu demagoglar karşımızdaki tehditleri abartma, her şeyi siyah beyaza boyama konusunda beceriklidir. Yerin altına inip grup ortamında patlamayı bekleyen korkuları, özgüvensizlikleri ve intikam arzularını kışkırtırlar. Baskılama ve içsel gerginlik arttıkça daha çok böyle liderleri buluruz.

Robert Louis Stevenson 1886 yılında yayımlanan *Dr. Jekyll ile Bay Hyde* adlı romanında bu dinamiği anlatmıştı. Ana karakter Dr. Jekyll, tıpkı bizim kültürümüzdeki iyilik örnekleri gibi, kusursuz davranışları olan, saygın, zengin bir doktor ve bilim insanıdır. İcat ettiği karışım onu gölgesinin bedenleşmiş biçimi olan Bay Hyde'a dönüştürür ve Bay Hyde cinayet işler, tecavüz eder ve en çılgın cinsel zevklere kapılır. Stevenson'a göre biz ne kadar fazla uygar ve ahlaklı olursak, şiddetle reddettiğimiz gölge de o kadar tehlikeli olacaktır. Dr. Jekyll bunu, "İçimdeki şeytan çok uzun zamandır kafesteydi, kükreyerek dışarı çıktı," diye tanımlıyor.

Çözüm yolu daha fazla baskı ve doğruluk değildir. İnsan doğasını, zorlama iyilikle asla değiştiremeyiz. Yaba işe yaramaz. Grubun içinde gölgeyi özgür bırakmak da işe yaramaz çünkü değişken ve tehlikeli olur. Doğru yanıt gölgemizi çalışırken görmek ve daha fazla farkında olmaktır. İçimizde çalışan mekanizmanın farkına varınca, gizli dürtülerimizi başkalarına yansıtmak ya da bazı davaları aşırı idealleştirmek zorlaşır. Kendimizi tanıyınca karanlık tarafı bilincimize verimli ve yaratıcı bir şekilde katmanın yolunu buluruz. (Daha fazlası için bu bölümün son kısmına bakınız.) Böylelikle daha özgün ve bütüncül olup sahip olduğumuz doğal enerjileri azami miktarda kullanabiliriz.

Gölgenin Şifresini Çözmek: Çelişkili Davranış

Yaşamınızda onları başkalarından ayıran ve güçlerinin kaynağı gibi görünen çarpıcı özellikleri –olağanüstü özgüven, iyilik ve cana yakınlık, büyük ahlaksal doğruluk, iyilik aurası, sertlik, sert maskülenlik, göz korkutucu zekâ– olan kişilerle karşılaşırsınız. Yakından bakınca bu özelliklerin adeta bir gösteri yapılıyormuş ya da biraz fazla sergileniyormuş gibi hafifçe abartıldığını fark edersiniz. İnsan doğasının bir öğrencisi olarak şu gerçeği anlamak zorundasınız. Vurgulanan özellik, genellikle tam tersi özelliği örtüp onu başkalarından saklar.

Bunun iki biçimini görürüz. Yaşamın erken yıllarında bazı insanlar utanç verici ya da huzursuz edici bir yumuşaklık, kırılganlık ya da özgüvensizlik hissederler. Bilinçaltında, koruyucu bir kabuk gibi bunun üzerini kaplayan, dayanıklılık ya da sertlik benzeri, tam tersi bir özellik geliştirirler. Öteki senaryoda kişi antisosyal olduğunu hissettiği bir niteliğe, örneğin aşırı hırs ya da bencillik eğilimine sahip olabilir. Böylece son derece toplum yanlısı olan tam tersi niteliği geliştirir.

Her iki durumda da bu imge yıllar içinde keskinleştirilip kusursuzlaştırılır. Altta yatan zayıflık ya da antisosyal özellik gölgenin ana bileşeni olduğundan yadsınır ve baskılanır. Ama insan doğasının yasalarının belirlediği gibi baskı ne kadar derin olursa,

gölgenin değişkenliği de o kadar fazla olacaktır. Bu kişiler yaşlandıkça ya da stres altında kalınca, görünümde çatlaklar oluşur. Bir rolü sonuna kadar oynamak yorucudur. Gerçek benlikleri; ruhsal durum değişiklikleri, takıntılar, gizli kötülükler ve hem imgelerine ters düşen hem de kendilerine zarar verici davranışlar ortaya koyarak isyan eder.

Göreviniz basittir: Böyle belirgin özellikler sergileyenlerin yanında çok dikkatli olun. Görünümün ve ilk izlenimin etkisinde kalmak çok kolaydır. Ters özelliklerin belirtilerinin zaman içinde ortaya çıkmasını izleyin. Anladıktan sonra bu tiplerle başa çıkmak daha kolay olur. Aşağıda tanımanız ve uygun biçimde yönetmeniz gereken en yaygın yedi özellik bulunuyor.

Sert Erkek: Böyle insanlar göz korkutmaya yönelik sert bir maskülenlik yansıtırlar. Kasıntı havaları onlara bulaşılmaması gerektiğini gösterir. Elde ettikleri kadınlar, kavgalar, rakiplerini alt ettikleri durumlar gibi eski kavgalarıyla övünürler. Gerçi bu hikâyeleri anlatırken çok ikna edicidirler ama size abartılı ve pek de inandırıcı değilmiş gibi gelir. Görünümü sizi kandırmasın. Bu tip erkekler kendilerini dehşete düşüren duygusal bir kırılganlık ve bir yumuşaklığı gizlemeyi öğrenmişlerdir. Ağladıkları, öfke krizi geçirdikleri ya da birdenbire merhamet gösterdikleri zaman bu duyarlı taraflarını görürsünüz. Bu durumda, utanca kapılıp sert ve hatta acımasız bir söz ya da hareketle derhal bu taraflarını gizleyeceklerdir.

Beyzbol oyuncusu Reggie Jackson'a göre Yankees takımı menajeri Billy Martin kavgacı bir tipti. Jackson, Martin'in egosu, değişen ruh halleri (pek erkeksi değildi) ve özgüvensizliklerini sergileyen duygusal patlamaları söz konusu olduğunda, onun atıp tutmasının ardındaki yumuşaklığı fark ediyordu. Bu tip erkekler gizleyip baskılamaya çalıştıkları halde kaçınılmaz biçimde yüzeye çıkan duygularının etkisinde kalınca sıklıkla çok kötü kararlar verirler. Kadınlara baskın çıkmaktan hoşlanırlar ama çoğunlukla gizledikleri arzularını yerine getiren, onlara baskın çıkan bir kadınla evlenirler.

Görüntülerinin gözünüzü korkutmasına izin vermeyin ama hikâyelerinden ya da maskülen havalarından kuşku duyuyor-

muş gibi görünüp derinlerde yatan özgüvensizliklerini harekete geçirmeyin. Alınganlıkları ve duygusallıklarıyla ünlüdürler; eğer özgüvensizliklerini tetiklerseniz, şiddetli bir kaş çatmayla bunu örtmeden önce yüzlerinde minik bir somurtma izi görebilirsiniz. Böyle bir insan sizin rakibinizse, yumuşaklığını ortaya çıkaracak bir aşırı tepki göstermesi için onu kolayca yemleyebilirsiniz.

Aziz: Bu tipler iyilik ve saflık timsalidir. En iyi ve en ilerici davaları desteklerler. Eğer çevreleri öyleyse ruhani olabilirler, politikada yolsuzlukların ve uzlaşmaların üzerindedirler, tüm kurbanlar için sonsuz merhametleri vardır. Bu aziz görüntüsü çok kuvvetli güç ve ilgi açlığını ya da kuvvetli tensel iştahlarını gizlemenin bir yolu olarak erken yaşlarda gelişmiştir. Bu azizlik halesini ayyuka çıkıncaya kadar yansıtarak büyük güç elde edip bir tarikat ya da siyasi parti lideri olmaları ironiktir. Ve bir kez güce ulaşınca, gölgenin çalışacak alanı olur. Hoşgörüsüz olurlar, saf olmayanları kınarlar, gerekirse cezalandırırlar. Fransız Devrimi'nde iktidara yükselen Maximilien Robespierre (lakabı Namuslu) işte böyle biriydi. Onun iktidarında giyotin hiç boş kalmadı.

Ayrıca cinsellik, para, şöhret ve azizliklerinden dolayı yasak olan her şeye gizlice çekilirler. Gerginlik ve kışkırtmalar çok fazla gelir. Onlar öğrencileriyle yatan gurulardır. Halkın arasında aziz gibi görünürler ama aileleri ya da eşleri özel yaşamda şeytani yönlerini görür (ikinci bölümdeki Tolstoyların hikâyesine bakınız). Elbette gerçek azizler de vardır ama onlar yaptıklarını reklam etme ya da güce ulaşma ihtiyacı hissetmezler. Gerçek ile sahteyi ayırt etmek için sözlerini, yansıttıkları haleyi göz ardı edin; yaptıklarına ve yaşamlarındaki güç ve ilgiden'aldıkları keyif, biriktirdikleri servetin şaşırtıcı miktarı, metreslerinin sayısı, bencillik düzeyi gibi ayrıntılara bakın. Bu tipi fark ettiğinizde onların saf bir müridi olmayın. Aranıza mesafe koyun. Eğer onlar düşmanınızsa, ikiyüzlülüklerinin açık belirtilerine ışık tutmanız yeterli olur.

Bunun bir varyasyonu olarak, özgür aşk ve "her şey olabilir" felsefesini ileri sürenlerle de karşılaşabilirsiniz ama aslında onlar da güç peşindedir. Kendilerine bağımlı olanlarla cinsel ilişki

kurmayı tercih ederler. Ve elbette onların istekleri doğrultusunda gerçekleştiği sürece her şey olabilir.

Pasif Agresif Baştan Çıkarıcı: İlk karşılaştığınızda bu tipler son derece kibar ve uysaldır, bu yüzden onların yaşamınıza katılmasına kolayca izin verirsiniz. Sık sık gülümserler. Neşeli ve her zaman yardıma hazırdırlar. Belirli bir noktada onlara iş vererek ya da mesleklerinde yardımcı olarak, yaptıkları iyiliğe karşılık verirsiniz. Ama sonra cilalarında bazı çatlaklar fark edersiniz. Birdenbire önemli bir eleştirel yorum yaparlar ya da arkanızdan konuştuklarını duyarsınız. Ardından arkadaş olduğunuz kibar, nazik kişiye hiç yakışmayan bir kavga, bir sabotaj ya da ihanet gibi çirkin bir olay patlak verir.

Bu tipler kolayca denetleyemedikleri saldırganlık ve kıskançlık eğilimleri olduğunu yaşamlarının erken dönemlerinde fark ederler. Güç sahibi olmak isterler. Bu gibi eğilimlerin yaşamlarını zora koşacağını içgüdüsel olarak bilirler. Uzun yıllar içinde tam tersi bir görüntü geliştirirler. Kibarlıklarının neredeyse saldırgan bir yönü vardır. Stres altında kalınca ya da harcadıkları çabadan yorulunca saldırıp acı verirler. Sizi ve zayıf noktalarınızı bildikleri için bunu başarırlar. Elbette ardından gelenler için de sizi suçlarlar.

Başlangıçta sizi cezbetmek ve arkadaş olmak için kibar ve uysal olan insanlara karşı dikkatli olmak en iyi savunma yöntemidir. Böylesine bir aşırı kibarlık asla doğal değildir. Mesafenizi koruyun ve pasif agresif yorumlar gibi ilk belirtileri arayın. Karakterlerine hiç uymayacak biçimde biri hakkında dedikodu yaptıklarını duyunca gölgenin konuştuğundan ve bir gün dedikoduların hedefi olacağınızdan emin olabilirsiniz.

Fanatik: Destekledikleri konu ne olursa olsun tutkularına hayran kalırsınız. Etkili konuşurlar. Uzlaşmaya izin vermezler. Her şeye çekidüzen verirler, büyüklüğü yeniden kurarlar. Güç ve inanç yaydıkları için takipçi kazanırlar. Drama ve ilgi çekme yetenekleri vardır. Ama vaat ettiklerini yerine getirecekleri önemli an gelince beklenmedik şekilde hata yaparlar. Yanlış bir anda kararsız kalırlar, kendilerini tüketip hastalanırlar ya da öylesine yanlış düşünülmüş davranışlarda bulunurlar ki her şey darma-

dağın olur. Sanki bir anda inançlarını yitirirler ya da gizliden gizliye başarısız olmak isterler.

Gerçekteyse bu tipler erken yaşlarda büyük özgüvensizliklere kapılmışlardır. Özdeğerleri hakkında kuşkuları vardır. Yeterince sevilmediklerini ya da kendilerine hayranlık duyulmadığını hissederler. Korku ve belirsizlikle delik deşik olurlar, bunu örtmek için kendilerine ve davalarına büyük bir inanış maskesi takarlar. Geçmişlerindeki inanış sistemlerinde bazen radikal kaymalar olduğunu fark edersiniz. Çünkü önemli olan belirli inanış yerine yoğun inançtır ve zamana ayak uydurabilmek için bunu değiştirirler. Herhangi bir şeye inanmak onlar için ilaçtır. Ama kuşkular geri döner. Vaat ettiklerini yerine getiremeyeceklerini bilirler. Stres altında kalınca tam tersine dönüp kararsız ve gizlice kuşkulu olurlar. Ani bir kararla harekete geçtikleri izlenimini vermek için yardımcılarını ve yöneticilerini kovarlar ama bilinçsizce gereksiz değişikliklerle aslında kendilerini baltalarlar. Her şeyi batırmak zorundadırlar ve yine de başkalarını suçlarlar.

İnsanların inançlarının gücüne ve drama yeteneklerine aldanmayın. Söyledikleri ne kadar keskin olursa altında yatan özgüvensizliğin ve kuşkuların o kadar derin olduğu kuralına uyarak hareket edin. Takipçi olmayın. Sizi aptal yerine koyarlar.

Katı Mantıkçı: İlkel atalarımızın kalıcı mirasından dolayı hepimizin mantıksız eğilimleri vardır. Bunlardan asla kurtulamayız. Batıl inançlara, hiçbir bağlantısı olmayan olgular arasında bağlantı görmeye yatkınlığımız vardır. Rastlantılar bizi büyüler. Duygularımıza insan özellikleri yakıştırırız, sonra bunu başkalarına ve çevremizdeki dünyaya yansıtırız. Gizlice astroloji şemalarına bakarız. Bunu kabullenmemiz şarttır. Aslında saçma şakalar, anlamsız davranışlar, ara sıra doğaüstüyle uğraşmak gibi mantıksızlığa yönelmek bir gevşeme şeklidir. Sürekli mantıklı olmak yorucudur. Ama bazıları bu gibi durumlardan son derece huzursuz olurlar. Bu ilkel düşünme biçimini yumuşaklık, gizemcilik, bilim ve teknoloji karşıtlığı gibi algılarlar. Her şey en uç noktaya kadar açık ve analitik olmalıdır. Tanrı kavramının kanıtlanabilir ya da kanıtlanamaz olduğunu düşünmeden ateist olurlar. Bu da bir inançtır.

Ne var ki baskılananlar daima geri gelir. Bilim ve teknoloji inançlarının dinsel bir havası vardır. Bir tartışmada fikirlerini fazladan zihinsel ağırlıkla hatta biraz öfkeyle sunarlar, böylece içlerindeki ilkel ve gizli zorbalık yapma ihtiyacı ortaya çıkar. En aşırı uçta imgelerine son derece ters ve mantıksız bir aşk ilişkisine girerler (genç mankenle kaçan profesör). Ya da kötü bir meslek seçimi yaparlar, saçma bir finans projesine kapılırlar, herhangi bir komplo teorisine ilgi gösterirler. Ayrıca gölge harekete geçtiğinde ruhsal durumlarında garip değişiklikler olur, duygusal patlamalara yatkın olurlar. Zihinsel üstünlük balonlarını patlatıp böyle aşırı tepkiler vermeleri için onları yemleyin. Gerçek mantıklılık ciddi ve kendi gücü hakkında kuşkucu olmalı ve asla kendi reklamını yapmamalıdır.

Züppe: Bu tiplerin başkalarından farklı olma, insan kitlelerine karşı bir çeşit üstünlük sağlama ihtiyaçları vardır. Konu sanat, film eleştirisi, kaliteli şarap, gurme yiyecekler, eski punk rock plaklar olunca son derece gelişmiş estetik zevkleri, etkileyici bilgi birikimleri vardır. Görünümlerine çok önem verirler. Başkalarından daha "farklıdırlar", dövmeleri son derece özgündür. Çoğunlukla geçmişleri ilginçtir ve belki çok heyecan verici ataları vardır. Onları çevreleyen her şey olağanüstüdür. Elbette geçmişlerini abarttıkları ya da bu konuda yalan söyledikleri daha sonra ortaya çıkar. On dokuzuncu yüzyılın başlarındaki kötü ünlü züppe ve çıtkırıldım Beau Brummell aslında anlattığının aksine orta sınıfa mensuptu. Chanel modaevinin yaratıcı müdürü Karl Lagerfeld, anlattığı hikâyelerden farklı olarak, servetini miras yoluyla elde etmemişti, parasını en burjuva biçimde çalışarak kazanmıştı.

Gerçek şu ki sıradanlık insan varoluşunun bir parçasıdır. Yaşamımızın büyük bir kısmını en sıkıcı ve yorucu işleri yaparak geçiririz. Çoğumuzun ebeveynleri sıradan, görkemli olmayan işlerde çalışmıştı. Karakterimizin ve becerilerimizin vasat yanları vardır. Züppeler bu konuda özellikle hassastır, geçmişleri ve sıradanlıkları hakkında özgüvensizdirler. Onlara göre bununla başa çıkmanın yolu görünümle aldatmak (çalışmalarındaki gerçek özgünlüğün aksine) kendilerini olağanüstü ve özel bilgilerle donatmaktır. Tüm bunların altında ortaya çıkmayı bekleyen oldukça sıradan ve pek de farklı olmayan gerçek kişi yatar.

Aslında gerçekten özgün ve farklı olanların bunu büyük bir gösteri biçimine getirmesine gerek yoktur. Daha doğrusu çoğunlukla çok farklı oldukları için utanırlar ve daha alçakgönüllü görünmeyi öğrenirler (örnek olarak aşağıda Abraham Lincoln'ın hikâyesine bakınız). Farklılıklarını sergilemek için ellerinden geleni yapanların yanında uyanık olun.

Aşırı Uç Girişimci: İlk bakışta bu tipler özellikle iş konusunda çok olumlu niteliklere sahipmiş gibi görünürler. Standartları çok yüksektir ve ayrıntılara olağanüstü ilgi gösterirler. İşin büyük bir kısmını üstlenmeye hazırdırlar. Bu özellikleri yetenekle birleşirse yaşamın erken döneminde başarıya ulaşırlar. Ama bu görüntünün altında başarısızlık tohumları kök salmaya başlar. İlk belirti başkalarını dinleme yetersizliğidir. Kesinlikle tavsiye almazlar. Kimseye ihtiyaçları yoktur. Daha doğrusu aynı yüksek standartlara sahip olmayanlara güvenmezler. Başarılı olunca daha fazla sorumluluk yüklenmek zorunda kalırlar.

Gerçekten kendine yeterli biri olsalardı, daha yüksek düzeyde denetimi sürdürmek için aşağı düzeye görev dağıtımı yapmanın önemini bilirlerdi. Ancak içlerinde kaynayan bir şey vardır: gölge. Kısa sürede durum karmakarışık bir hal alır. Başkalarının gelip işi devralması gerekir. Sağlıkları ve parasal durumları çöker ve tümüyle doktorlara ve dışarıdan finansörlere bağımlı olurlar. Tümüyle denetleyici olma durumundan, tümüyle başkalarına bağımlı olmaya sürüklenirler. (Pop yıldızı Michael Jackson'ın yaşamının son dönemini düşünün.)

Dışarıya karşı sergiledikleri kendine yeterli olma imgesi çoğunlukla başkalarının onlarla ilgilenmesi, çocukluktaki bağımlı olma durumuna geri dönme arzusunu gizler. Bunu kendilerine itiraf edemedikleri gibi zayıflık belirtisi de göstermezler ama bilinçaltında çökünceye kadar yeterli kaosu yaratıp bir çeşit bağımlılığa gitmek isterler. Tekrarlayan sağlık sorunları, günlük yaşamda başkalarının pohpohlamasına ihtiyaç duyma gibi bazı belirtiler önceden ortaya çıkar. Ama en büyük belirti denetimi yitirip durduracak adımları atmadıkları zaman görülür. Bu tiplerle meslek yaşamlarının ileri yıllarında çok yakın olmamak en iyisidir, çünkü fazlasıyla ikincil hasar getirmeye yatkındırlar.

Bütünleşik İnsan

Yaşamımızda kaçınılmaz olarak kendileriyle barışık gibi görünen insanlarla karşılaşırız. Bu izlenimi vermeleri için onlara yardımcı olan bazı özellikleri vardır. Kendileriyle alay ederler; karakterlerinin eksiklerini, yaptıkları hataları itiraf ederler; içlerindeki çocuğu muhafaza etmiş gibi eğlenceli, afacan bir yönleri vardır; yaşamdaki rollerini biraz mesafeli oynarlar (üçüncü bölümün son kısmına bakınız). Bazen tüm samimiyetleriyle doğal olurlar.

Bu tipler bize daha fazla özgünlük sinyali verir. Çoğumuz sosyalleşmiş yetişkinler olurken doğal özelliklerimizin bir kısmını yitirdik ama özgün tipler her nasılsa bunları canlı ve hareketli tutmayı başarmışlardır. Onları kolayca tam zıtları olan alıngan, algıladıkları hakaretlere karşı aşırı duyarlı, kendileriyle barışık olmayan ve bir şeyler gizliyor izlenimi verenlerle kıyaslayabiliriz. Biz insanlar aradaki farkın kokusunu almakta ustayız. İnsanların sözsüz davranışlarında bunu neredeyse *hissederiz*: rahat ya da gergin beden dili, sesin akıcı ya da tutuk tonu, gözlerin size bakması ve içine alması, içten ya da içten olmayan gülümseme.

Kesin olan bir nokta var. Özgün tiplere doğru çekiliriz ve karşıtlarını bilinçsizce iteriz. Bunun nedeni basittir. Karakterimizin yitirdiğimiz çocuk kısmının –çılgınlık, spontanlık, deneyim yoğunluğu, açık zihin– gizlice yasını tutarız. Bütünsel enerjimiz bu yitirmeyle azalmıştır. Özgünlük havası yayanlar bize başka bir olasılık sinyali verirler: çocuğu ve yetişkini, karanlığı ve aydınlığı, bilinçaltını ve bilinçli zihni bir araya getirmek. Onların yakınında olmayı özleriz. Belki enerjilerinin bir kısmı bize de bulaşır.

Richard Nixon birçok açıdan özgün olmayan tipleri örnekliyorsa, bize esin vermesi için tam tersi örnekleri de bulabiliriz. Politikada Winston Churchill ve Abraham Lincoln, sanatta Charlie Chaplin ve Josephine Baker, bilimde Albert Einstein, sosyal yaşamda Jacqueline Kennedy Onassis. Ve bu kişiler bize özfarkındalığı merkeze alan yolu gösterirler. Gölgemizin bilincinde olunca onu denetleyebilir, yönlendirebilir ve birleştirebiliriz. Yitirdiklerimizi fark edince benliğimizin gölgeye gömülmüş olan kısmıyla yeniden bağ kurabiliriz.

Bunu başarmanın dört açık ve uygulanabilir adımı şöyledir:

Gölgeyi Görün: Sürecin en zor adımı budur. Gölgeyi inkâr ederiz ve baskılarız. Başkalarının karanlık yönlerini ortaya çıkarıp ahlak dersi vermek daha kolaydır. İçimize dönüp benliğimizin bu tarafına bakmak neredeyse doğal değilmiş gibi gelir. Ama bu kısmı gömülü tutarsanız yarım insan olacağınızı unutmayın. Bu süreçte cesur olun.

Aramaya başlamanın en iyi yolu yukarıda açıklanan dolaylı belirtileri bulmaktır. Örneğin tek taraflı, göze çarpan özelliklerinize dikkat edin. Tam tersi özelliğin derinde yattığını varsayın ve davranışlarınızda bu özelliğin başka belirtilerini görmeye çalışın. Duygusal patlamalarınıza ve aşırı alınganlık gösterdiğiniz durumlara bakın. Bir kişi ya da bir nesne bamtelinize basmıştır. Bir söze ya da suçlamaya olan duyarlılığınız, derin bir özgüvensizlik biçimindeki gölge niteliğin kaynadığına işaret eder. Onu aydınlığa çıkarın.

Duygularınızı ve kötü özelliklerinizi tanıdıklarınıza, hatta gruplara yansıtma eğilimlerinize dikkatle bakın. Örneğin narsisist ya da saldırgan tiplerden gerçekten nefret ediyorsunuz diyelim. Aslında kendi narsisist eğilimlerinize ve şiddetli bir inkâr ya da nefret biçiminde ortaya çıkan daha iddialı olma arzunuza dokunuyorsunuz. Baskıladığımız özelliklerimizi ve zayıflıklarımızı başkalarında görünce daha duyarlı oluruz. Gençliğinizde (yeniyetmeliğin son yılları, yirmili yaşların başları) oldukça duyarsız ve hatta acımasız davrandığınız anları düşünün. Gençken gölgeyi daha az denetim altında tutuyordunuz ve ileri yaşların baskılanmış gücüyle değil, daha doğal bir biçimde ortaya çıkıyordu.

Yazar Robert Bly (doğumu 1926) mesleğinin ileriki yıllarında kendini depresif hissediyordu. Yazıları yavanlaşmıştı. Karakterinin gölge yanını daha fazla düşünmeye başladı. Belirtilerini bulup bilinçli olarak incelemeye kararlıydı. Bly bohem sanatçı tipiydi, 1960'ların karşı kültüründe aktifti. Sanatçı kökleri on dokuzuncu yüzyılın başlarında spontanlığı ve doğallığı öven romantik sanatçılara kadar gidiyordu. Bly yazılarının çoğunda çok hesapçı, her şeyi aşırı uca kadar planlayan, yaşamın kargaşa-

sından korkan ve oldukça manipülatif gördüğü iş insanlarına ve reklamcılara sövüp sayıyordu.

Ancak içine dönüp bakınca aynı hesapçı ve manipülatif özelliklerin kendisinde de bulunduğunu gördü. Yaşamın kargaşasından gizlice nefret ediyor, plan yapmayı, olguları denetlemeyi seviyordu. Çok farklı olarak algıladığı şeylere karşı oldukça kötücül olabiliyordu, aslında kendi benliğinde de bir borsacı ve reklamcı vardı. Belki de benliğinin derin kısmı böyleydi. Başkalarının ona, zevklerinin ve yazılarının oldukça mükemmel olduğunu (her şeyi çok iyi inşa ediyordu) söylemesi onu rahatsız ediyordu çünkü tam tersini düşünüyordu. Ama kendine karşı daha dürüst olmaya başlayınca haklı olduklarını düşündü. (İnsanlar gölgemizi bizden daha iyi görürler ve bu konuda gerçek düşüncelerini bilmek akıllıca olur.)

Adım adım içindeki karanlık yönleri –katılık, aşırı ahlakçılık gibi– yüzeye çıkardı ve bunu yaparken aklının diğer kısmıyla tekrar bağ kurduğunu hissetti. Artık kendine karşı dürüst olabilir ve gölgeyi yaratıcılığa dönüştürebilirdi. Depresyonuyla birlikte yazarlık tıkanması da yok oldu.

Kendi gençlik dönemlerinizi tekrar inceleyerek bu süreci daha derine indirin. Ebeveynlerinizin ve arkadaşlarınızın sizde gördükleri ya da utanmanıza sebep olan zayıflıklarınıza, kırılganlıklarınıza ve davranış biçimlerinize bakın. Belki ebeveynleriniz sizin içedönük eğilimlerinizden ya da kendi zevklerine uymayan belirli konulardaki ilgi alanlarınızdan hoşlanmıyordu. Bunların yerine sizi kendilerine uygun meslek seçimine ve ilgi alanlarına yönlendirdiler. Bir zamanlar yatkın olduğunuz ama sonradan yitirdiğiniz, sizde hayranlık ve heyecan duygusu uyandıran noktalara bakın. Yaşınız ilerledikçe başkalarına benzemeye başladınız, yitirdiğiniz özgünlüğü yeniden keşfetmelisiniz.

Son olarak gölgenizin en dolaysız ve açık görüntüsü olan rüyalarınıza bakın. Rüyalarınızda yaşamınızda kaçındığınız davranış biçimlerini bulacaksınız. Gölge çeşitli yollarla sizinle konuşuyor. Simgeler ya da gizli anlamlar aramayın. Bunun yerine duygusal tona ve uyandırdığı duygulara dikkat edin, bunları gün boyu koruyun. Bu, sizin açınızdan beklenmedik cesur bir

Bunu başarmanın dört açık ve uygulanabilir adımı şöyledir:

Gölgeyi Görün: Sürecin en zor adımı budur. Gölgeyi inkâr ederiz ve baskılarız. Başkalarının karanlık yönlerini ortaya çıkarıp ahlak dersi vermek daha kolaydır. İçimize dönüp benliğimizin bu tarafına bakmak neredeyse doğal değilmiş gibi gelir. Ama bu kısmı gömülü tutarsanız yarım insan olacağınızı unutmayın. Bu süreçte cesur olun.

Aramaya başlamanın en iyi yolu yukarıda açıklanan dolaylı belirtileri bulmaktır. Örneğin tek taraflı, göze çarpan özelliklerinize dikkat edin. Tam tersi özelliğin derinde yattığını varsayın ve davranışlarınızda bu özelliğin başka belirtilerini görmeye çalışın. Duygusal patlamalarınıza ve aşırı alınganlık gösterdiğiniz durumlara bakın. Bir kişi ya da bir nesne bamtelinize basmıştır. Bir söze ya da suçlamaya olan duyarlılığınız, derin bir özgüvensizlik biçimindeki gölge niteliğin kaynadığına işaret eder. Onu aydınlığa çıkarın.

Duygularınızı ve kötü özelliklerinizi tanıdıklarınıza, hatta gruplara yansıtma eğilimlerinize dikkatle bakın. Örneğin narsisist ya da saldırgan tiplerden gerçekten nefret ediyorsunuz diyelim. Aslında kendi narsisist eğilimlerinize ve şiddetli bir inkâr ya da nefret biçiminde ortaya çıkan daha iddialı olma arzunuza dokunuyorsunuz. Baskıladığımız özelliklerimizi ve zayıflıklarımızı başkalarında görünce daha duyarlı oluruz. Gençliğinizde (yeniyetmeliğin son yılları, yirmili yaşların başları) oldukça duyarsız ve hatta acımasız davrandığınız anları düşünün. Gençken gölgeyi daha az denetim altında tutuyordunuz ve ileri yaşların baskılanmış gücüyle değil, daha doğal bir biçimde ortaya çıkıyordu.

Yazar Robert Bly (doğumu 1926) mesleğinin ileriki yıllarında kendini depresif hissediyordu. Yazıları yavanlaşmıştı. Karakterinin gölge yanını daha fazla düşünmeye başladı. Belirtilerini bulup bilinçli olarak incelemeye kararlıydı. Bly bohem sanatçı tipiydi, 1960'ların karşı kültüründe aktifti. Sanatçı kökleri on dokuzuncu yüzyılın başlarında spontanlığı ve doğallığı öven romantik sanatçılara kadar gidiyordu. Bly yazılarının çoğunda çok hesapçı, her şeyi aşırı uca kadar planlayan, yaşamın kargaşa-

sından korkan ve oldukça manipülatif gördüğü iş insanlarına ve reklamcılara sövüp sayıyordu.

Ancak içine dönüp bakınca aynı hesapçı ve manipülatif özelliklerin kendisinde de bulunduğunu gördü. Yaşamın kargaşasından gizlice nefret ediyor, plan yapmayı, olguları denetlemeyi seviyordu. Çok farklı olarak algıladığı şeylere karşı oldukça kötücül olabiliyordu, aslında kendi benliğinde de bir borsacı ve reklamcı vardı. Belki de benliğinin derin kısmı böyleydi. Başkalarının ona, zevklerinin ve yazılarının oldukça mükemmel olduğunu (her şeyi çok iyi inşa ediyordu) söylemesi onu rahatsız ediyordu çünkü tam tersini düşünüyordu. Ama kendine karşı daha dürüst olmaya başlayınca haklı olduklarını düşündü. (İnsanlar gölgemizi bizden daha iyi görürler ve bu konuda gerçek düşüncelerini bilmek akıllıca olur.)

Adım adım içindeki karanlık yönleri –katılık, aşırı ahlakçılık gibi– yüzeye çıkardı ve bunu yaparken aklının diğer kısmıyla tekrar bağ kurduğunu hissetti. Artık kendine karşı dürüst olabilir ve gölgeyi yaratıcılığa dönüştürebilirdi. Depresyonuyla birlikte yazarlık tıkanması da yok oldu.

Kendi gençlik dönemlerinizi tekrar inceleyerek bu süreci daha derine indirin. Ebeveynlerinizin ve arkadaşlarınızın sizde gördükleri ya da utanmanıza sebep olan zayıflıklarınıza, kırılganlıklarınıza ve davranış biçimlerinize bakın. Belki ebeveynleriniz sizin içedönük eğilimlerinizden ya da kendi zevklerine uymayan belirli konulardaki ilgi alanlarınızdan hoşlanmıyordu. Bunların yerine sizi kendilerine uygun meslek seçimine ve ilgi alanlarına yönlendirdiler. Bir zamanlar yatkın olduğunuz ama sonradan yitirdiğiniz, sizde hayranlık ve heyecan duygusu uyandıran noktalara bakın. Yaşınız ilerledikçe başkalarına benzemeye başladınız, yitirdiğiniz özgünlüğü yeniden keşfetmelisiniz.

Son olarak gölgenizin en dolaysız ve açık görüntüsü olan rüyalarınıza bakın. Rüyalarınızda yaşamınızda kaçındığınız davranış biçimlerini bulacaksınız. Gölge çeşitli yollarla sizinle konuşuyor. Simgeler ya da gizli anlamlar aramayın. Bunun yerine duygusal tona ve uyandırdığı duygulara dikkat edin, bunları gün boyu koruyun. Bu, sizin açınızdan beklenmedik cesur bir

davranış, belirli durumların tetiklediği yoğun kaygı, fiziksel olarak kapana kısılma, her şeyin üzerinden uçma ya da sınırların dışındaki yasak bir yeri dolaşma olabilir. Kaygılar yüzleşmediğiniz özgüvensizliklerinizle bağlantılı olabilir, uçmak ve araştırmak bilinçli düzeye yükselmeye çalışan gizli arzulardır. Gördüğünüz düşleri yazma alışkanlığı edinin ve duygusal tonlarına dikkat edin.

Bu süreçte ilerlemek ve gölgenizin sınırlarını görmek kolaylaşacaktır. Üzerinnizdeki baskı azaldıkça daha fazla şey görmeye başlarsınız. Belirli bir noktada bunu yapmanın verdiği acı, bulduklarınızın uyandırdığı heyecana dönüşecektir.

Gölgeyi Kucaklayın: Karanlık tarafınızı keşfetmeye ve yüzleşmeye vereceğiniz doğal tepki, huzursuzluk ve yüzeysel bir farkındalıktır. Hedefiniz tam tersi olmalıdır: Gölgeyi tümüyle kabullenmekle yetinmeyip onu şu andaki kişiliğinize katma arzusuna ulaşın.

Abraham Lincoln küçük yaşlardan beri kendini incelemekten hoşlanırdı ve bu incelemelerin her zamanki konusu bölünmüş kişiliğiydi. Bir yanda hırslı, neredeyse acımasız doğası, öte yanda ise sık sık depresyona girmesine sebep olan duyarlı ve yumuşak tarafı vardı. Yapısının iki tarafı da onu huzursuz ve garip hissettiriyordu. Örneğin sert tarafı bokstan ve rakibini ringde yenmekten keyif alıyordu. Hukukta ve politikada oldukça iğneleyici bir mizah anlayışı vardı.

Bir seferinde bir gazeteye soytarı olduğunu düşündüğü bir politikacı hakkında imzasız mektuplar göndermişti. Mektuplar öylesine etkiliydi ki hedefindeki kişi öfkeden çılgına dönmüştü. Mektupları yazanın Lincoln olduğunu öğrenince onu düelloya davet etmişti. Bu olayın dedikodusu kente yayıldı ve Lincoln için çok utanç verici oldu. Kendini düellodan kurtardı ve acımasız yönünü asla şımartmayacağına yemin etti. Bu özelliği kendinde fark etmiş ve inkâr etmemişti. Tam tersine saldırgan rekabetçi enerjisini münazaraları ve seçimleri kazanmaya yönlendirmişti.

Yumuşak tarafında ise şiirleri, hayvanları seviyor, her tür fiziksel acımasızlığa tanık olmaktan nefret ediyordu. İçki içmekten ve içkinin insanlara yaptıklarından nefret ediyordu. En kötü

halinde derin bir melankoliye dalıp ölümü düşünüyordu. Sonuçta politikanın kaotik dünyası için fazla hassas olduğunu hissediyordu. İnkâr etmek yerine bu tarafını halk için inanılmaz bir empatiye dönüştürdü. Savaşta ölenlere çok üzüldüğünden çabuk bitirmek için elinden geleni yaptı. Güney eyaletlerine kötülük yansıtmak yerine, zor durumlarıyla empati kurdu ve cezalandırıcı olmayan bir barış planladı.

Ayrıca kendi hakkında sağlıklı bir mizah duygusu geliştirerek sık sık çirkinliği, tiz sesi ve dalgın yapısıyla ilgili espriler yaptı. Böylesine zıt nitelikleri kucaklayıp halka sunduğu kişiliğine katınca inanılmaz bir özgünlük izlenimi yarattı. İnsanlar onunla daha önce hiçbir siyasi liderle olmadığı kadar kendilerini özdeşleştiriyorlardı.

Gölgenizi Keşfedin: Gölgenin büyük yaratıcı enerji içeren derinliklerini fark edin. Daha ilkel düşünme biçimlerini ve hayvansı doğamızdan gelen en karanlık dürtüleri içeren bu derinlikleri keşfetmek isteyeceksiniz.

Çocukken zihnimiz daha akıcı ve açıktı. Fikirler bizde çok şaşırtıcı ve yaratıcı çağrışımlar yapardı. Ama yaşımız ilerledikçe gitgide azalmaya başladı. Gelişmiş, büyük verilerden gelen istatistiklerin ve fikirlerin baskın olduğu gelişen teknoloji dünyasında yaşıyoruz. Bu dünyada fikirler, düşsel imgeler, önseziler ve içe doğmaların yarattığı serbest çağrışımlar, mantıkdışı ve öznelmiş gibi görünüyor. Ama bu bakış açısı düşünmenin en yavan biçimlerine yol açıyor. Bilinçaltında, zihnin gölge tarafında; dokunmayı öğrenmemiz gereken güçler var. Üstelik aramızdaki yaratıcı kişilerin çoğu düşünmenin bu tarafıyla yakından ilgileniyor.

Albert Einstein izafiyet teorilerinden birini rüyasında gördüğü bir imgeye dayandırmıştı. Matematikçi Jacques Hadamard en önemli keşiflerini otobüse binerken ya da duş alırken yapmıştı, iddiasına göre bu anlarda önsezileri birdenbire bilinçaltından ortaya çıkmıştı. Louis Pasteur aşı konusundaki büyük keşfini, laboratuvarındaki bir kaza sonrasındaki fikirlerin serbest çağrışımlarına dayandırmıştı. Steve Jobs en etkili fikirlerinin zihninin özgürce düşündüğü dakikalarda önsezileriyle ortaya çıktığını iddia etmişti.

Şunu anlayın: Bağlı olduğumuz bilinçli düşünme oldukça sınırlıdır. Kısa ve uzun vadeli bellekte belirli bir miktar bilgiyi tutabiliriz. Ama bilinçaltı anılardan, deneyimlerden, çalışırken edinilen bilgilerden oluşan neredeyse sonsuz bir malzemeyi içerir. Uzun bir araştırma ya da bir problem üzerinde çalışmanın ardından zihnimizi rüyalarımızla rahatlattığımızda ya da bağlantısı olmayan sıradan işler yaptığımız sırada bilinçaltı çalışmaya başlar; rastgele fikirler belirir ve daha ilginç olan fikirler de yüzeye çıkar. Hepimizin rüyalar, önseziler ve fikirlerden beslenen serbest çağrışımları vardır ama çoğunlukla bunlara dikkat etmeyi ya da ciddiye almayı reddederiz. Ancak bunun yerine, bu düşünce biçimini daha sık kullanma alışkanlığı kazanmayı istemelisiniz. Fikirlerle oynamanız için sınırlanmamış zamanınız olmalı, düşüneceğiniz seçenekleri genişletmelisiniz, daha az bilinçli olduğunuz zamanlarda gelen fikirleri ciddiye almalısınız.

Aynı şekilde en karanlık dürtülerinizi, hatta suç oluşturuyormuş gibi görünenleri araştırmalı, çalışmalarınıza katmanın ya da bir şekilde dışarıya açmanın, örneğin bir günlüğe yazmanın yolunu bulmalısınız. Hepimizin, sevdiklerimize karşı bile, saldırgan ve antisosyal arzuları vardır. En erken yıllarımızdan kalma, unutmayı yeğlediğimiz duygularla ilişkili travmalarımız vardır. Medyadaki en büyük sanat yapıtları bu derinlikleri ifade eder ve çok fazla baskılandığı için hepimizde güçlü tepkiler uyandırır. Ingmar Bergman'ın filmlerinin ya da Fyodor Dostoyevski'nin romanlarının gücü burada yatar ve karanlık tarafınızı dışa vurarak siz de aynı güce sahip olabilirsiniz.

Gölgeyi Gösterin: Uymak zorunda kaldığımız, bitmek bilmeyen sosyal kurallar yüzünden çoğu zaman gizlice acı çekeriz. Kibar ve uysal görünmeli, her zaman grupla iyi geçinmeliyiz. Çok fazla özgüvenli ya da hırslı olmamalıyız. Alçakgönüllü ve herkese benzer görünmeliyiz, bu oyun böyle oynanıyor. Bu yolu izleyerek uyum sağladığımız için rahata kavuşuruz ama aynı zamanda savunmacı ve kırgın oluruz. Kibar olmak alışkanlık biçimini alınca kolayca ürkekliğe, özgüven eksikliğine ve kararsızlığa dönüşür. Aynı zamanda gölgemiz, rastgele patlamalarla bize zarar vererek bilinçaltından görünecektir.

Kendi alanlarında başarılı olanlara bakmak akılcı olacaktır. Çoğunun bu kurallara daha az bağlı olduğunu görürüz. Genellikle daha iddialı ve açıkça hırslıdırlar. Başkalarının onlar hakkında düşündüklerini umursamazlar. Gelenekleri açıkça ve gururla reddederler. Ve cezalandırılmak yerine ödüllendirilirler. Steve Jobs klasik bir örnektir. Başkalarıyla çalışırken kendi sert gölge yanını gösterirdi. Biz Jobs gibi insanlara bakarken yaratıcılıklarına hayran kalırız ve karanlık yönlerini gereksiz görüp denklemden çıkarırız. Eğer daha kibar olsaydı herhalde aziz olurdu. Ama aslında karanlık tarafı, gücü ve yaratıcılığıyla ayrılmaz şekilde örülmüştü. Başkalarını dinlememesi, kendi yolunda yürümesi, biraz sert olması başarısının anahtarıdır diye ona saygı gösteririz. Yaratıcı, güçlü insanların çoğu böyledir. Onların aktif gölgelerini denklemden çıkarırsanız herkese benzerler.

Şunu anlayın: Gölgenizi bilinçli olarak göstermek yerine, kibar ve saygılı olarak büyük bir bedel ödüyorsunuz. Birincisi çalıştığınız alan ve uzmanlığınız söz konusu olunca, başkalarından çok kendi fikirlerinize saygı göstererek ikinci yolu izleyin. İçinizdeki dâhiye ve fikirlerinize güvenin. İkincisi günlük yaşamınızda kendinizi daha fazla ileri sürme ve daha az uzlaşı yapma alışkanlığı edinin. Bunu denetim altında, uygun anlarda yapın. Üçüncüsü, insanların sizinle ilgili düşüncelerine daha az ilgi gösterin. Bunu gerçekleştirdiğinizde inanılmaz bir özgürlük duygusuna kapılacaksınız. Dördüncüsü, yolunuzu kapatanları, çirkin değerlere sahip olanları, gerektiğinde sizi haksız yere eleştirenleri inciteceğinizin ve hatta onlara acı vereceğinizin farkına varın. Açıkça haksızlığın yaşandığı anlarda gölgenizi ortaya çıkarın ve onu gururla gösterin. Beşincisi, başkalarının aptallığı ve ikiyüzlülüğüyle dalga geçen küstah, inatçı çocuğu oynayın.

Son olarak başkalarının titizlikle izlediği gelenekleri reddedin. Yüzyıllardır ve hatta günümüzde, cinsiyetlerin rolleri en güçlü gelenekleri temsil eder. Erkeklerin ve kadınların söyleyecekleri ve yapacakları çok sıkı kontrol edilince, bunlar bir noktada sosyal gelenekler yerine biyolojik farklılıkları temsil ediyormuş gibi görünmeye başladı. Buna göre özellikle kadınlar sosyal

hayatta daha nazik ve uysal olmalıdırlar. Buna bağlı kalmak için sürekli baskı hissederler ve bunun doğal, biyolojik bir özellik olduğunu varsayma hatasına düşerler.

Aralarında Marlene Dietrich ve Josephine Baker gibi sanatçılar, Eleanor Roosevelt gibi politikacılar, Coco Chanel gibi iş insanlarının bulunduğu tarihin en etkili kadınları bu kuralları bilinçli yıkmışlardı. Gölgelerini ortaya çıkarıp geleneksel olarak maskülen olarak düşünülen biçimde davranarak cinsiyet rollerini birbirine karıştırmışlardı.

Hatta Jacqueline Kennedy Onassis, geleneksel politikacı karısı rolüne karşı çıkarak büyük bir güç kazanmıştı. Çok belirgin bir kötücül yönü vardı. Norman Mailer 1960'ta onunla tanıştığı zaman adamla dalga geçer gibiydi ve Mailer bunu, "Sanki çok yaramaz sekiz yaşında bir çocuk gibi gözlerine garip ve katı bir ifade gelmişti," diye anlatmıştı. İnsanlar onu gücendirince bunu açıkça gösterirdi. Başkalarının hakkında düşündüklerine aldırış etmez gibiydi. Ve sergilediği doğallığı nedeniyle büyük heyecan uyandırdı.

Genellikle bunu bir çeşit şeytan çıkarma gibi düşünün. Bu arzularınızı ve dürtülerinizi bir kez gösterince artık kişiliğinizin karanlık taraflarında yatıp gizlice kıpırdanarak çalışmayacaklardır. Şeytanlarınızdan sıyrılırsınız ve özgüvenli biri olarak varlığınızı güçlendirirsiniz. Böylece gölgeniz sizin dostunuz olur.

> Ne yazık ki insan bir bütün olarak hayal ettiğinden ya da olmak istediğinden daha az iyidir. Herkesin bir gölgesi vardır ve kişinin bilinçli yaşamında ne kadar az bedenleşmiş olursa o kadar karanlık ve yoğun olur.
>
> —Carl Jung

10

Kırılgan Egodan Sakının

Kıskançlık Yasası

Biz insanlar doğal olarak kendimizi başkalarıyla kıyaslarız. İnsanların statülerini, gördükleri saygı ve ilgi düzeyini ölçeriz, sahip olduklarımızla onların sahip oldukları arasındaki farklılıklara dikkat ederiz. Bazılarımız için bu kıyaslama ihtiyacı, çalışmalarımızda üstünlük sağlamak için bir teşvik görevi görür. Bazıları içinse derin bir kıskançlığa, gizli saldırılara ve sabotajlara yol açan aşağılık duygusuna ve hayal kırıklığına dönüşebilir. Hiç kimse kıskançlıkla davrandığını itiraf etmez. Aşırı coşkulu ve orantısız gibi görünen övgüler ve arkadaşlık talepleri, iyi niyetli mizah bahanesi altında belirsiz imalar, başarınızdan açıkça rahatsız olmak gibi erken uyarı işaretlerini fark etmelisiniz. Bu tür kıskançlıkların arkadaşlar ya da meslektaşlar arasında ortaya çıkması daha olasıdır. İlgiyi kendinizden uzaklaştırarak kıskançlığın yönünü değiştirmeyi öğrenin. Özdeğerinizi sürekli kıyaslamalarla değil içsel standartlarla yükseltin.

Ölümcül Arkadaşlar

1820'nin sonlarında, *Frankenstein* romanı yazarı Mary Shelley (1797-1851) ve yirmi sekiz yaşındaki kocası şair Percy Bysshe Shelley, yıllarca İngiltere'de dolaştıktan sonra İtalya'nın Pisa kentine taşındılar. Mary zor zamanlar geçirmişti. İki küçük çocuğu İtalya'da yüksek ateş nedeniyle ölmüştü. Özellikle oğlu William'la

çok yakındı ve ölümü Mary'yi derin bir depresyona soktu. Kısa bir süre önce Percy adlı oğlu dünyaya geldi ve Mary onun sağlığıyla ilgili sürekli kaygılanıyordu. Çocuklarının ölümünden sonra duyduğu suçluluk ve karamsarlık, sonunda kocasıyla arasında sürtüşme yaratmıştı. Percy ve Mary birbirine çok yakındı, çok şeyi birlikte yaşamışlardı, birbirlerinin düşüncelerini ve ruhsal durumlarını okuyabiliyorlardı. Şimdiyse kocası ondan uzaklaşıyor, başka kadınlara ilgi gösteriyordu. Mary, Pisa kentine yerleştiklerinde tekrar yakınlaşacaklarını ve tekrar yazmaya başlayacağını umut ediyordu.

1821'de Jane ve Edward Williams adlı genç bir İngiliz çift Pisa'ya geldi ve kentteki ilk işleri Shelleyleri ziyaret etmek oldu. Williamslar, Percy Shelley'nin yeğenlerinden biriyle yakın arkadaştılar. Pisa'da yaşamayı düşünüyorlardı ve ünlü çiftle tanışınca açıkça şöhret delisi olmuşlardı. Mary bu tip ziyaretçilere alışıktı, kocasıyla birlikte ünleri öylesine yayılmıştı ki Avrupa'nın her yanından bohem insanlar onları görmeye, aval aval bakmaya ve dost olmaya geliyorlardı.

Tıpkı tüm öteki ziyaretçiler gibi Williamslar da Shelleylerin geçmişini biliyordu. Mary'nin annesiyle babası İngiltere'nin en ünlü entelektüel çiftiydi. Annesi Mary Wollstonecraft (1759-1797) belki de tarihin ilk feminist kadın yazarıydı, kitapları ve skandal yaratan aşk ilişkileriyle tanınmıştı. Mary'yi dünyaya getirirken ölmüştü. Babası William Godwin (1756-1836) tanınmış bir yazar ve özel mülkiyet haklarının sona erdirilmesi gibi radikal fikirleri destekleyen bir felsefeciydi. Ünlü yazarlar tıpkı annesi gibi kızıl saçları, çarpıcı gözleri, yaşına göre üstün zekâsı ve hayal gücüyle büyüleyici bir çocuk olan küçük Mary'yi görmeye geliyorlardı.

Williamslar, Mary'nin henüz on altı yaşındayken şair Percy Shelley'yle tanışmasının ve kötü şöhretli aşk ilişkilerinin hikâyesini kesinlikle biliyorlardı. Percy'nin soylu bir geçmişi vardı ve zengin babasından kendisine büyük bir miras kalacaktı. Percy, önce Harriet adında genç ve güzel bir kızla evlenmiş ama Mary uğruna onu terk etmişti. Sonrasında Mary'nin üvey kız kardeşi Claire'le birlikte Avrupa'yı gezmeye başlamışlar ve

birlikte yaşayarak gittikleri her yerde skandallar yaratmışlardı. Percy özgür aşkın ateşli bir destekçisiydi ve ateistti. Daha sonra karısı Harriet intihar etti, Mary ölünceye dek bunun suçluluğunu duyacak ve bu yüzden kendi çocuklarının lanetlendiğini bile düşünecekti. Harriet'ın ölümünden kısa bir süre sonra Mary ile Percy evlendiler.

Williamslar hiç kuşkusuz Shelleylerin, dönemin en büyük isyancısı, şair Lord Byron'la olan ilişkilerini de biliyorlardı. Daha önce hep birlikte Isviçre'de yaşamışlar ve bir gece yarısı korku hikâyelerini tartışırken Mary başyapıtı *Frankenstein*'ın ilhamını almış ve on dokuz yaşında kitabı yazmıştı. Lord Byron'ın da kendi skandalları ve sayısız aşk ilişkisi vardı. Üçü birlikte sonu gelmeyen dedikoduların kaynağı olmuştu ve artık Lord Byron da İtalya'da yaşıyordu. İngiliz basını onlara "ensest ve ateizm grubu" adını takmıştı.

Mary birkaç kez Williamslarla birlikte akşam yemeği yedikten sonra bile bu genç İngiliz çifte pek ilgi göstermedi. Jane Williams'ı biraz sıkıcı ve gösteriş meraklısı bulmuştu. Birkaç haftalığına evden uzakta olan kocasına, "Jane gerçekten çok güzel ama biraz canlanması ve akıllanması gerek, sohbetlerinin hiçbir özelliği yok ve yavaş, tekdüze bir ses tonuyla konuşuyor," diye yazdı. Jane iyi eğitimli değildi. En sevdiği işler çiçek düzenlemeleri yapmak, ayaklı arp çalmak, çocukken yaşadığı Hindistan'a ait şarkılar söylemek ve güzel pozlar vermekti. Bu kadar da sığ olabilir miydi? Ara sıra Mary onun kendisine sevimsiz bir ifadeyle baktığını ve derhal neşeli bir gülümsemeyle bunu örttüğünü fark ediyordu. Daha da önemlisi Avrupa gezileri sırasında Williamsları tanımış olan ortak bir dostları Mary'yi bir mektupla Jane'le arasına mesafe koyması için uyarmıştı.

Ne var ki Edward Williams oldukça çekiciydi. Percy Shelley'ye tapıyor ve onun gibi olmak istiyordu. Yazar olmaya hevesliydi. Herkesi memnun etmeye, yararlı olmaya çalışıyordu. Bir gün Jane ile aralarındaki aşkın hikâyesini anlatınca Mary çok duygulandı.

Williamslar aslında evli değildiler. Orta sınıftan gelen Jane Cleveland üst rütbeli bir İngiliz askerle evlenmiş ve bir süre son-

ra adamın tacizci bir canavar olduğunu fark etmişti. Kendisi gibi Hindistan'da yaşamış olan yakışıklı asker Edward Williams'la tanışınca ona âşık olmuştu. 1819 yılında, Jane hâlâ ilk kocasıyla evliyken, Edward'la birlikte karıkoca pozu vererek Avrupa'da dolaşmaya başladılar. Tıpkı Shelleyler gibi İsviçre'de yaşamışlar ve macerayla güzel havaya ulaşmak için İtalya'ya gelmişlerdi. Jane o tarihte Edward'dan ikinci çocuğuna hamileydi ve Mary'nin de hamile olması kaçınılmaz biçimde ortak noktalarının çok olduğunu gösteriyordu. Daha da önemlisi Mary, onların aşk ilişkisine ve birbirleri için yaptıkları fedakârlıklara empati duyuyordu.

Çok geçmeden Jane ikinci çocuğunu doğurdu. Şimdi iki kadın, genç anneler olarak bağ kurabilirlerdi. Mary sonunda yabancı bir ülkede küçük çocuk yetiştirmenin zorlukları hakkında konuşacak birini bulmuştu, zira kocası bu konuları umursamıyordu. Ayrıca Shelleylerin burada hiç İngiliz dostu yoktu çünkü İtalya'daki İngilizler vebadan kaçar gibi onlardan kaçıyordu. Yaşamanın bu çalkantılı döneminde her gün dostluk yapacağı birinin olması rahatlatıcıydı. Mary kısa sürede Jane'in dostluğuna bağımlı oldu ve tüm kuşkularını unuttu.

Percy Shelley de genç çifte ısınmış gibiydi. Edward her konuda Percy'ye yardımcı olmak için işgüzarlık ediyordu. Edward tekneyle gezmeyi seviyor ve denizcilik yetenekleriyle övünüyordu. Yüzmeyi hiç bilmemesine karşın Percy de tekne tutkunuydu. Belki de Edward, en kusursuz tekneyi tasarlamasına yardım edebilirdi. Ayrıca birlikte daha fazla zaman geçirdikçe Jane daha fazla ilgisini çekmeye başlamıştı. O, Mary'den çok farklıydı. Asla tartışmıyordu. Ona hayranlıkla bakıyor ve söylediği her şeyi onaylıyordu. Çok neşeliydi. Shelley onun hocası olabilir, şiir yazmayı öğretebilir ve artık üzgün karısının doldurmadığı ilham perisi rolünü üstlenebilirdi. Jane'e bir gitar aldı ve genç kadının çok iyi bildiği Hindistan şarkılarını keyifle dinlemeye başladı. Sesi çok güzeldi. Onun şerefine şiirler yazdı ve yavaş yavaş ona tutuldu.

Mary bunları fark etti. Kocasının davranış kalıplarını çok iyi biliyordu. İlham kaynağı olması ve ilişkisinin tekdüzeliğini kırması için hep başka bir kadın arardı. İlk karısı Harriet tıpkı Jane

gibi basit ve güzel olduğundan, gidip daha karmaşık bir kişiliğe sahip Mary'ye âşık olmuştu. Şimdi ise basit Jane'e âşık olarak davranış kalıbını yineliyordu. Ama Mary, Jane'i ciddi bir rakip olarak görebilir miydi? O kadar sıradandı ki. Percy, onu şiirselleştiriyordu, eninde sonunda genç kadını olduğu gibi görecek ve ondan sıkılacaktı. Mary, kocasını kaybetmekten korkmuyordu.

1822 yılına gelindiğinde Shelley ve Williams aileleri artık birbirinden ayrılmamaya başladılar ve daha kuzeyde, Lerici Körfezi'ne bakan sahilde bir eve taşınmaya karar verdiler. Mary daha başında evden nefret etti ve başka bir yer bulması için kocasına yalvardı. Orası çok ıssızdı. Erzak bulmak kolay değildi. Yöredeki köylüler oldukça gaddar ve düşmanca davranıyorlardı. İki çift tümüyle uşaklarına bağımlı olacaklardı. Mary'den başka kimse evin işlerini yürütmekle ilgilenmiyordu, Jane'in çok tembel olduğu anlaşılmıştı. Ama hepsinden kötüsü Mary'nin bu yer hakkında korkunç önsezileri vardı. Üç yaşındaki oğlu Percy'nin kaderi konusunda kaygılıydı. Oturdukları ıssız villanın duvarlarından felaket kokusu alıyordu. Sinirli ve histerik davranmaya başlamıştı. Davranışlarıyla herkesi uzaklaştırdığını biliyordu ama kaygılarını bastıramıyordu. Percy tepkisini Jane'le daha fazla zaman geçirerek gösterdi.

Villaya yerleştikten birkaç ay sonra Mary düşük yaptı ve neredeyse ölüyordu. Kocası birkaç hafta onunla ilgilendi ve Mary sağlığına tekrar kavuştu. Ama kısa süre sonra Mary'yi dehşete düşüren yeni bir plana kendini kaptırdı. Edward'la birlikte güzel görünümlü, şık ve hızlı bir tekne tasarlamışlardı. Aynı yılın haziran ayında Shelleylerin eski arkadaşları olan Leigh Hunt ile karısı İtalya'ya geldi. Hunt, genç şairleri destekleyen bir yayıncıydı ve Percy Shelley, onun gözdesiydi. Percy sahil boyunca Edward'la birlikte tekneyle gidip Huntları karşılamaya karar verdi. Mary umutsuzca gitmemesini istedi. Percy, ona güven vermeye çalıştı. Edward iyi bir denizciydi ve yaptıkları tekne sağlamdı. Mary buna inanmıyordu. Tekne bölgenin azgın sularına dayanacakmış gibi de görünmüyordu.

Her şeye karşın Percy ile Edward yanlarına birini daha alarak 1 Temmuz'da yola çıktılar. 8 Temmuz'da eve dönerlerken

bölgeye özgü fırtınalardan birine yakalandılar. Gerçekten kötü tasarlanan tekne suya gömüldü. Üç erkeğin cesetleri birkaç gün sonra bulundu.

Mary anında vicdan azabı ve suçluluk duygularına kapıldı. Kocasına söylediği öfkeli sözleri, çalışmaları hakkında eleştirilerini, ona karşı olan sevgisiyle ilgili kuşkularını aklından geçirmeye başladı. Dayanılacak gibi değildi ve o anda yaşamını Percy'nin şiirlerini meşhur etmeye adamaya karar verdi.

Başlangıçta Jane de bu felaketle yıkılmış gibiydi ama kendini Mary'den daha çabuk topladı. Gerçekçi olmak zorundaydı. Mary, Shelley ailesinden iyi bir miras alabilirdi. Ancak Jane'in elinde hiçbir şey yoktu. Londra'ya dönüp iki çocuğunu büyütmenin bir yolunu bulmaya karar verdi. Mary, onun zor durumuyla empati kurdu. İngiltere'de Percy'nin gençken en iyi arkadaşı olan Thomas Hogg gibi iletişim kuracağı önemli kişilerin adlarını verdi. Ancak Avukat Thomas Hogg'un kendi sorunları vardı. Sürekli Percy'nin en yakınlarına âşık oluyordu. Önce Percy'nin kız kardeşine, ardından ilk karısına ve sonunda baştan çıkarmaya çalıştığı Mary'ye âşık olmuştu. Ama bunlar yıllar önce yaşanmıştı ve iyi dost olarak kalmışlardı. Hogg bir avukat olarak Jane'e yardım edebilirdi.

Mary ise İtalya'da kalmaya kararlıydı. Çevresinde pek arkadaşı yoktu ama Huntlar hâlâ İtalya'daydılar. Ama Leigh Hunt'ın ona şaşırtıcı derecede soğuk davranmasıyla dehşete düştü. Anlaşılan Leigh Hunt, en kırılgan olduğu anda ona olan tüm sempatisini yitirmişti ve Mary bunun nedenini anlamıyordu. Bu durum üzüntüsünü biraz daha artırdı. Herhalde kocasını ne kadar sevdiğini ve tuttuğu yasın ne kadar derin olduğunu anlıyordu. Mary duygularını Jane kadar açık göstermezdi ama içten içe herkesten fazla acı çekiyordu. Diğer eski dostları da ona soğuk davranıyorlardı. Yalnızca Lord Byron, onun yanında yer aldı ve bu dönemde birbirlerine daha da yakınlaştılar.

Bir süre sonra oğullarının çapkınlıklarıyla şoka girmiş olan Shelley ailesinin, Mary'nin gözetiminde olduğu sürece küçük Percy'yi torunları olarak kesinlikle kabul etmeyecekleri anlaşıldı.

Bunun üzerine Mary tek çarenin Londra'ya dönmek olduğunu düşündü. Belki Shelley ailesi küçük Percy'yle tanışır ve annesinin ona ne kadar düşkün olduğunu görürse fikirlerini değiştirebilirlerdi. Tavsiyelerini almak için artık yakın dost olan Jane ile Hogg'a mektup yazdı. Hogg'un dönmeden önce biraz beklemesini söyleyen mektubu çok soğuktu. İşte biri daha birdenbire ondan uzaklaşmıştı. Ama en çok Jane'in yanıtı onu şaşırttı. Küçük Percy'yi kocasının ailesine vermesini ve İngiltere'ye gelmemesini öğütlüyordu. Mary duygusal açıdan bunun olanaksızlığını anlatmaya çalışırken Jane fikrinde gittikçe ısrarcı oluyordu. Sonunda nedenini açıkladı –Mary Londra'da hoş karşılanmayacaktı, Shelley ailesi ona sırtını dönecekti– ama ona karşı çok anlayışsız görünüyordu.

İtalya'da kocalarının ölümünden sonraki aylarda çok yakınlaşmışlardı. Jane, Mary'nin yaşamında, kocasıyla arasındaki son gerçek bağlantıydı. Jane'in kocasına karşı yaptığı tüm düşüncesizlikleri bağışlamıştı. Jane'in dostluğunu yitirmek başka bir ölümü deneyimlemek gibiydi. Oğluyla birlikte Londra'ya dönüp Jane'le dostluğunu tekrar kazanmak istiyordu.

Ağustos 1823'te Londra'ya dönünce büyük bir ün kazandığını fark etti. *Frankenstein* romanı korku unsurlarını vurgulayan bir tiyatro oyunu haline getirilmiş ve büyük bir heyecan yaratmıştı. Hikâye ve "Frankenstein" adı artık popüler kültürün bir parçası olmuştu. Yayıncı ve kitap satıcısı olan babası romanın yeni baskısında yazar olarak Mary'nin adını açıkça belirtti. (Birinci baskı yazar ismi olmadan yayımlanmıştı.) Mary, babası ve Jane'le birlikte oyunu görmeye gitti. Halkın gözünde büyüleyici biri haline dönüşmüştü. Böylesine güçlü bir korku hikâyesi yazan şu zayıf ve nazik kadın mıydı?

Mary Londra'ya döndükten kısa bir süre sonra Lord Byron Yunanistan'da öldü, bunun üzerine en yakın dostu olan Mary'nin ünü biraz daha arttı. İngiliz aydınları onunla tanışmak, kendisi, kocası ve Lord Byron hakkında daha fazla bilgi almak istiyorlardı. Ara sıra uzaklaşır gibi görünse bile Jane de şimdi ona dostça davranmaya başlamıştı.

Şöhretine karşın Mary mutsuzdu. İlgi çekmek istemiyordu çünkü ilginin yanında geçmişi hakkında bir sürü dedikodu ve ahlakıyla ilgili imalar da geliyordu. Sadece kendini gizlemek ve oğlunu büyütmek istiyordu. Jane'in yaşadığı semte taşındı, burası şehir merkezine uzak bir yerdi. Böylece Percy tekrar Jane'in çocuklarıyla birlikte olabilecekti. Birbirleri için yaşayabilirler, anılarını paylaşabilirler ve geçmişi yeniden canlandırabilirlerdi. Jane çok neşeliydi ve Mary'nin de neşelenmeye ihtiyacı vardı. Karşılığında Jane'le ilgilenmek için ne gerekiyorsa yapacaktı.

1824 yazında iki kadın çok sık görüşmeye başladı. Hogg'un Jane'e kur yaptığı belliydi ama o kadar kaba ve sevimsiz bir insandı ki Mary, Jane'in ona karşılık vereceğini düşünmüyordu. Üstelik kocasının ölümünün üzerinden de çok zaman geçmemişti. Ama daha sonra, bir ocak akşamı Mary uzun zamandır kandırıldığını anladı. Gecenin geç saatinde Jane'in evindeydiler. Percy arkadaşlarıyla oyun oynarken Mary de biraz daha sohbet etmek için kalmıştı. Hogg birden çıkagelince Jane sonunda Mary'ye patladı. Mary böyle bir ifadeyi arkadaşının yüzünde daha önce hiç görmemişti. Jane'in kabaca Mary'den derhal gitmesini istemesi, Hogg'la bir ilişki sürdürdüğünü açıklıyordu ve Jane artık Mary'ye karşı sinirini saklayamıyordu. Son zamanlarda Jane'in soğuk davrandığını ve onunla birlikte zaman geçirmeye ilgi göstermediğini fark etmişti. Şimdi her şeyi daha iyi anlıyordu.

Yine de arkadaş kaldılar. Mary onun yalnız dul bir kadın olarak zor durumda olmasını ve bir kocaya ihtiyaç duymasını anlıyordu. Jane şimdi Hogg'un bebeğine hamileydi. Mary kırgınlığını yenmek ve Jane'e yardım etmek için kendi benliğiyle mücadele etti. Birbirlerini gitgide daha az görmeye başladılar.

Mary yalnızlığından sıyrılmak için, Isabel Robinson adlı genç, güzel ve yardıma ihtiyacı olan bir kadınla arkadaş oldu. Isabel evlilik dışı bir çocuk doğurmuştu ve gerçeği anladığı anda babası onu evlatlıktan reddedecekti. Mary haftalarca onunla işbirliği yaptı. Isabel'i bebeğin babası gibi davranacak bir "erkekle" Paris'e göndermeyi planladı. Bu erkek Bayan Dods adını kullanan, erkek gibi giyinen, kolayca erkek rolü oynayabilen ünlü bir eşcinseldi.

Bu plana devam etmek Mary'ye büyük keyif verdi ve Isabel'le birlikte Paris'e gitmeden önce hayatının şokunu yaşadı. Isabel, Jane'in Mary hakkında aylardır ona söylediği her şeyi anlattı. Percy Shelley asla karısını sevmemişti, ona karşı hayranlıktan başka bir duygu beslememişti, ihtiyaç duyduğu ya da istediği kadın Mary değildi, aslında onun hayatının en büyük aşkı Jane'di. Hatta Jane, Mary'nin kocasını çok mutsuz ettiğini, Percy'nin ölümcül tekne yolculuğuna çıkacağı gün gizlice ölmek istediğini söylediğini ima etmişti. Yani Mary bir bakıma kocasının ölümünden sorumluydu.

Mary duyduklarına inanamıyordu ama Isabel'in bunları uydurması için hiçbir sebep yoktu. Daha derinlemesine düşününce her şey anlam kazandı. Muhtemelen bu hikâyeleri dinleyen Hogg, Leigh Hunt ve ötekilerin soğuk davranışları, herhangi bir grupta Mary ilgi odağı olunca Jane'in ona ara sıra attığı bakışlar, evden gitmesini istediği akşam yüzünde beliren o ifade, Londra'dan uzak kalması, çocuğundan ve mirastan vazgeçmesi konusunda ısrar etmesi. Bunca yıldır Jane bir arkadaş değil bir rakipti ve Mary'nin kocasının onun peşinden koştuğu doğru değildi. Jane davranışlarıyla, koketçe ifadeleri, gitarı, yapay yumuşak tavırlarıyla Percy Shelley'i baştan çıkarmaya çalışmıştı. Her şey sahteydi. Bu, kocasının ölümünden sonra Mary'nin aldığı en ağır darbeydi.

Jane bu korkunç hikâyelere inanmakla kalmamış, başkalarını da buna inandırmıştı. Bunca yıl ve paylaşılan onca şeyden sonra Mary, kocasının kendisini sevdiğinden emindi. Bir bakıma ölümünden sorumlu olması hikâyesini yaymak acı vermenin de ötesindeydi, eski bir yaraya bıçak saplamak gibiydi. Günlüğüne, "Arkadaşım sahte ve tehlikeli olduğunu kanıtladı. Aptal değil miymişim?" diye yazdı.

Birkaç ay bunu düşündükten sonra Jane'le yüzleşti. Gözyaşlarına boğulan Jane bir sahne kurdu. İnkâr ettiği bu korkunç ihanet hikâyesini kimin yaydığını öğrenmek istiyordu. Mary'yi soğuk ve sevgisiz olmakla suçladı. Ama Mary bir düşten uyanmış gibiydi. Sahte öfkeyi, sahte aşkı, Jane'in olayları dramayla karıştırma yöntemini görebiliyordu. Artık geri dönüşü yoktu.

İzleyen yıllarda Mary, Jane'le bağını koparmadı ama ilişkileri yalnızca onun istediği biçimde sürdü. Jane'in yaşamının ağır ağır dağılmasını, Hogg ile ilişkisinin felakete dönüşmesini izlemekten garip bir tatmin duygusu alıyordu. Romanları ve Percy Shelley'nin yayımlanan şiirleriyle ünü artarken, dönemin en tanınmış yazarları ve politikacılarıyla birlikte olmaya başladı ve yavaş yavaş Jane'le temasını kesti. Ona bir daha güvenemezdi. Yıllar sonra günlüğüne bu olay hakkında, "Hayat bizi unutmak isteyinceye kadar kötü değildir. Jane önce bana şu mutsuzluk duygusunu verdi, anılardan tatlılığı alıp yerine yılan dişini koydu ve geçen yılları lekeledi," diye yazdı.

Yorum: Jane Williams örneğinde açıkça gördüğümüz gibi, kıskançlığın zihinde ne kadar çok dönüşebildiğine bir bakalım. Mary'yle tanıştığında Jane'in çelişkili duyguları vardı. Bir yandan Mary'nin sevilecek ve hayran olunacak çok yönü vardı. Davranışları sevimliydi, çok zekiydi, oğluna derinden bağlıydı. Çok cömert olabiliyordu. Öte yandan Jane'in kendini aşağıda hissetmesine sebep oluyordu; Mary'nin yeteneğine duyulan ilgi, aşk için fedakârlık yapmaya hazır oluşu, sevimli huyları gibi sahip olduğu birçok özellik Jane'de yoktu ama bunlara layık olduğuna inanıyordu. Mary'ye yakınlaştıkça kıskançlık ortaya çıktı. Mary'nin sahip olduklarını arzulamak, sahip olmaya layık olduğunu hissetmek ama bunları kolayca ya da meşru şekilde elde edememek. Kıskançlığın yanında acı verme, yaralama ya da çalma arzuları, sözde üstünlükle gelen haksızlığı düzeltme isteği ortaya çıkar.

Jane'in içindeki kıskançlığı gizlemesi, hatta baskılaması için çok nedeni vardı. Birincisi, kıskançlık yapmak sosyal açıdan zehirleyicidir. Derin özgüvensizlikle düşmanlığın oluşturduğu çirkin bir bileşimi ortaya çıkardığından kesinlikle insanları uzaklaştırır. İkincisi, Jane ile kocası gelecekteki kazançları için Shelleylere bağımlıydılar çünkü Jane kocasının bir arkadaş, yardımcı ve uzman denizci olarak Percy Shelley'le olmasını istiyordu. Percy'nin para konusunda cömertliği biliniyordu. Mary'ye karşı düşmanca davranmak bunları tehlikeye atardı. Son olarak, kıskançlık çok

acı bir duygudur, aşağıda olduğumuzun itirafıdır ve biz insanlar için dayanılmazdır. Oturup üzerinde düşünmek isteyeceğimiz bir duygu değildir. Onu kendimizden gizlemeyi yeğleriz ve davranışlarımızı dürtülediğini fark etmeyiz.

Bütün bunları düşünen Jane doğal olarak bundan sonraki adımı attı. Mary'yle arkadaş oldu ve onun yaklaşımını daha da ileri götürdü. Benliğinin bir kısmı ondan hoşlanıyordu ve böylesine ünlü birinin kendisine ilgi göstermesiyle gururu okşanıyordu. Jane ilgiye açtı. Onunla arkadaş olmayı seçtiyse, Mary'yi kıskandığını nasıl düşünebilirdi? Ama Mary'nin yanında daha fazla zaman geçirdikçe, aralarındaki dengesizlik iyice açığa çıktı. Yazar olarak tanınmış, yakışıklı bir kocası, muhtemelen büyük bir mirasa konacak olan, Lord Byron'la derin bir dostluğu bulunan, geniş hayal gücüyle ün kazanmış olan kişi Mary'di. Yani Mary'yle zaman geçirdikçe Jane'in kıskançlığı arttı.

Kıskançlığını kendisinden ve başkalarından gizlemek için mantıklı bir adım gerekliydi: zihninde Mary'yi sempatik olmayan birine dönüştürmek. Mary aslında bu kadar yetenekli değildi, yalnızca şanslıydı, ünlü babası ve çevresindeki erkekler olmasaydı bu kadar talihli bir konumda olamazdı, şöhretine layık değildi; sinir bozucu, iç karartıcı, melankolik, eğlenceli biri değildi; kocasına karşı iyi ve sevgi dolu değildi ve bir kadın gibi davranmıyordu. Jane bu süreçten geçerken düşmanlık, arkadaşlık duygularına üstün gelmeye başladı. Percy Shelley'yi baştan çıkarmak ve gerçek duygularını Mary'den saklamakta haklı olduğunu hissetti. Mary'nin evliliği için en yıkıcı yönü, ne zaman kocası ondan şikâyet etse Jane'in yeni bir hikâye ya da gözlemle bunu kuvvetlendirmesi ve aralarındaki sürtüşmeyi derinleştirmesiydi.

Elbette Jane, Mary'yi sevilmeyen birine çevirirken çok sevdiği iki çocuğunu hastalık nedeniyle yitirmesi, Percy'nin karısına karşı soğuk davranışları ve başka kadınların peşinde koşması gibi olguları bilinçli olarak göz ardı etti. Kıskanç insanların, zarar verici bir davranışta bulunma hakları olduğunu düşünmeleri için bir hikâye yaratmaları şarttı. Öteki kişinin yaptığı her şey bazı olumsuz özellikleri ortaya çıkarır, üstünlük konumlarını hak et-

miyorlardır. Artık Jane isteklerine ulaşabilirdi. Percy Shelley'nin hayranlık dolu ilgisi ve kendi karısından tümüyle uzaklaşması. Shelley ölünce de Mary'nin pek fazla üzülmediği konusundaki kötücül hikâyeyi yayarak kıskançlığını dışavurabilirdi. Anlattıkları aralarında Leigh Hunt'ın bulunduğu birçok kişi için huzursuz edici olunca Mary'yle aralarına mesafe koydular.

Jane Londra'ya döndükten ve Mary de ona katıldıktan sonra aynı örüntü tekrarlandı. Jane'in benliğinin bir parçası hâlâ Mary'ye yakındı, yıllar boyunca çok şey paylaşmışlardı. Ama onunla zaman geçirirken Mary'nin gittikçe artan ününü, tanınmış arkadaşlarını, kötü muamele edilmiş kadınlara karşı cömert davranışlarını, oğluna ve kocasının anılarına bağlılığını görmek zorunda kalıyordu. Bunların hiçbiri anlattıklarıyla uyumlu olmadığından Jane zihninde bir adım daha atmak zorunda kaldı. "Mary sahte biri, hâlâ kocasının ve başkalarının mirasından yararlanıyor, cömertlik yerine muhtaçlık onu motive ediyor. Keşke başkaları da bunu görebilse." Böylece kocasını elinden almanın oluşturduğu büyük günahın zayıf taklidi olarak Mary'nin arkadaşı Hogg'u çaldı. Ve Mary hakkında hikâyeler yaymayı sürdürdü. Bu kez hikâyesine, Percy Shelley'nin hayatının en büyük aşkının kendisi olduğu, karısını asla sevmediği, Mary'nin onu intihara sürüklediği gibi haince yalanları ekledi. Londra'da bu kadar dehşetli hikâyeler anlatmak Mary'nin ününe azami ölçüde zarar verecekti.

Yıllar içinde Mary'ye ne kadar acı verdiğini hesaplamak çok zor. Mary'nin kocasıyla münakaşalarının Jane tarafından abartılması, Mary'nin en yakın dostlarının birdenbire gizemli bir biçimde ona soğuk davranması, Mary'nin üzerinde oynadığı itme çekme oyunu, Mary ne zaman yakınlık istese Jane'in sürekli uzaklaşması, sonunda da nihai ihanetin açıklanması ve birçok insanın Jane'in hikâyesine inanmış olmasının Mary'nin aklından yıllarca çıkmaması. Aşırı kıskanç birinin vereceği gizli zarar böyledir.

Şunu anlayın: Kıskançlık en yaygın ve acı verici biçimde arkadaşlar arasında ortaya çıkar. İlişkinin bir noktasında oluşan bir şeyin arkadaşımızın bize sırt çevirmesine sebep olduğunu düşünürüz. Bazen ihaneti, sabotajı, çirkin eleştirileri deneyimleriz ve bu hareketlerin altında yatan kıskançlığı asla anlamayız.

Algılamamız gereken şey biraz çelişkilidir. Başlangıçta kıskançlık hissedenler çoğu zaman arkadaşımız olma motivasyonu taşırlar. Tıpkı Jane gibi kendilerini yetersiz hissetmelerine sebep olacak bazı niteliklerimiz varsa gerçek ilgi, çekim ve kıskançlığın karışımını hissederler. Arkadaşımız olunca kıskançlığı kendilerinden gizleyebilirler. Çoğunlukla biraz daha ileri gidip dostluğumuzu güvence altına almak için fazlasıyla özenli ve sabırsız olurlar. Ama yakınlaştıkları zaman sorun kötüye gider. Altında yatan kıskançlık kaynamaya başlar. Aşağılık duygusunu dürtüleyen iyi konum, somut çalışma etikleri, beğenilirlik gibi özelliklere artık her gün tanık olmak zorundadırlar.

Jane'in durumunda olduğu gibi zamanla bir hikâye inşa edilir. Kıskanılan kişi şanslıdır, aşırı hırslıdır, çok da harika değildir. Arkadaşımız olarak en fazla acı verecek zayıf noktalarımızı keşfederler. Arkadaşlık ilişkisi içinde bizi baltalamak, eşimizi çalmak, kargaşa yaymak için iyi bir konumdadırlar. Bize saldırdıklarında suçluluk duygusuna kapılırız ve aklımız karışır. "Belki bu eleştirilerin bir kısmını hak ediyorum." Eğer öfkeyle karşılık verirsek, sevilmeyen yapımız hakkındaki hikâye biraz daha beslenir. Üstelik arkadaş olduğumuz için iki kat fazla yara alırız, ihanete uğarız ve yaramız ne kadar derin olursa kıskanan kişi o kadar tatmin olur. Hatta kıskanç kişinin bu yaralama gücüne sahip olmak için kıskandığı kişiye bilinçaltından yaklaştığını bile düşünebiliriz.

Gerçi bu ölümcül arkadaşlar güvenilmez ve hilecidir ama her zamar uyarı işaretleri vardır. İlk izlenimlerinize daha fazla dikkat etmeyi öğrenin. (Keşke Mary de bunu yapsaydı.) Çoğu zaman öteki kişinin sahte olduğunu içimizden geçiririz ama dostça yaklaşınca bunu unuturuz. İnsanlar bizden hoşlandığı zaman kendimizi daha iyi hissettiğimizi kıskançlar da bilir. Arkadaşlarınızın ve tarafsız üçüncü kişilerin fikirlerine güvenin. Mary'nin arkadaşlarının çoğu Jane'i entrikacı ve hatta biraz ürkütücü bulmuşlardı. Arkadaşın kıskançlığı ani bakışlar ve hor gören sözlerle dışarı sızabilir. Kıskançlar şaşırtıcı öğütler verebilirler. Bizim çıkarlarımıza zıt gibi görünür ama onların açısından mantıklıdır. Hata yapmamızı isterler ve çoğunlukla bizi hatalara götürmenin

yolunu ararlar. Deneyimlediğimiz ilgide artış ya da kazandığımız başarı gerçek duygularının daha fazla ortaya çıkmasına yol açar.

Paranoyak olmak gerekmez ama olası kıskançlık belirtisi alınca uyanık davranmanız şarttır. Dramalarına fazla bulaşmadan kıskançlığa kapılma eğilimi (daha fazlası için bundan sonraki kısma bakınız) olanları fark etmeyi öğrenin. Bir kıskançlık saldırısından kaçınmakla elde edeceklerinizi ölçmek zordur ama şöyle düşünün: Kıskanç bir arkadaşın verdiği acı yıllarca sürer ve sizi zehirler.

Bir arkadaşım ne zaman başarılı olsa, ben biraz ölürüm.

—Gore Vidal

İnsan Doğasının Anahtarları

Hiçbir duygumuz kıskançlık kadar tuzaklarla dolu ya da belirsiz değildir. İnsanların davranışlarını dürtüleyen kıskançlığı sezmek çok zor olduğu gibi, çektiğimiz acının birinden gelen kıskançlık saldırısından kaynaklandığını anlamak bile zordur. Bu nedenle bununla başa çıkmak moral bozucu ve tehlikelidir.

Belirsizliğin nedeniyse basittir. Kıskançlığımızı asla açıkça ifade etmeyiz. Söyledikleri ya da yaptıkları bir şey nedeniyle birine öfkelenirsek, çeşitli nedenlerle öfkemizi gizlemeye çabalarız ve düşmanca bir duyguya kapıldığımızın farkına varırız. Eninde sonunda öfke sözsüz bir davranışla dışarı çıkacaktır. Eğer öfkeli davranırsak, hedefteki kişi bunu hissedecek ama öfkeye neyin sebep olduğunu çoğu zaman bilmeyecektir. Ancak kıskançlık farklıdır.

Başkalarının bizim istediğimiz eşyalara, ilgiye, saygıya sahip olmasını kıskanırız. Bunlara sahip olmaya o kişiler kadar layık olduğumuzu düşünürüz ama onlara ulaşma konusunda çaresizliğe kapılırız. Ancak yukarıda belirtildiği gibi kıskançlık değer

verdiğimiz bir şey konusunda kendimizi yetersiz gördüğümüzün itirafıdır. Bu yetersizlik duygusunu itiraf etmek acı verdiği gibi başkalarının bu duyguya kapıldığımızı görmesi daha da kötüdür.

Kıskançlığın ilk sancılarını hissettiğimiz anda bu duyguyu kendimizden gizleme dürtüsüne kapılırız. Hissettiğimiz şey kıskançlık yerine malların ya da ilginin dağıtımındaki haksızlıktır, bu haksızlığa karşı kırgınlık ve hatta kızgınlıktır. Üstelik öteki kişi aslında üstün olmak yerine şanslıdır, aşırı hırslıdır ya da ahlaksızdır. Bulunduğu konuma bu yolla gelmiştir. Bizi dürtüleyenin kıskançlık yerine başka bir duygu olduğuna kendimizi ikna edince altında yatan kıskançlığı başkalarının fark etmesini de zorlaştırırız. Onlar yalnızca bizim öfkemiz, içerlememiz, düşmanca eleştirilerimiz, zehirli övgülerimiz gibi şeyleri görürler.

Eski çağlarda yoğun kıskançlığa kapılanlar şiddete başvurup başkalarının elindekini alırdı ve hatta cinayet bile işlerlerdi. Esik Ahit'te Kabil kıskançlık nedeniyle Habil'i öldürdü; Yusuf'un kardeşleri, babaları onu tercih ettiği için onu öldürmek amacıyla çölde bir kuyuya attılar; Kral Saul kıskançlıktan çıldıracak duruma gelip yakışıklı, yetenekli genç Davut'u birkaç kez öldürmeye kalkıştı.

Günümüzde ise insanlar daha politik ve dolaylı davranıyorlar, açıkça saldırgan dürtülerini denetliyorlar, duygularını gizliyorlar. Kıskançlığa kapılanlar şiddete başvurmak yerine daha çok bizim işimizi baltalarlar, ilişkimizi bozarlar, itibarımızı lekelerler, en temel özgüvensizliklerimizi hedef alan eleştirilerle bize işkence yaparlar. Böylece zarar verirken sosyal konumlarını korumuş olurlar ve hedeflerindeki kişi bu dürtünün kıskançlık olduğundan bile kuşkulanmaz. Bu davranışları, algıladıkları dengesizlik ya da haksızlığın düzeltilmesi olarak görüp kendilerini haklı çıkarabilirler.

Bir kişi bize karşı öfkeyle davranırsa bu öfkeyi inceleriz, bunu etkisizleştirmenin ya da kendimizi savunmanın bir yolunu buluruz. Ama eğer altında yatan kıskançlığı göremezsek, o kişinin düşmanca davranışları aklımızı karıştırır ve bu karışıklık

acımızı ikiye katlar. "Niçin insanlar birdenbire bana soğuk davranıyorlar?", "Niçin işten kovuldum?", "Niçin bu kişi bana karşı çıkıyor?"

İnsan doğasının bir öğrencisi olarak göreviniz kıskançlığın usta bir şifre çözücüsü olmaktır. İncelemelerinizde acımasızlık ve kararlılığınızla insanların dürtülerinin kökenine ineceksiniz. İnsanların sergilediği kıskançlık belirtilerini ayırt etmek çok zordur ama yine de mümkündür. Biraz çaba ve ayırt etme gücüyle bu dili çözebilirsiniz. Bunun zekânıza karşı bir meydan okuma olduğunu düşünün. Şifreyi çözünce aklınız o kadar karışmayacaktır. Geriye dönüp bakınca bir kıskançlık saldırısına uğradığınızı anlamak, süreci atlatmanıza yardımcı olacaktır. Böyle bir saldırının uyarı işaretlerini önceden görürseniz, bunu etkisizleştirebilir ya da yönünü değiştirebilirsiniz. İyi nişan alınmış bir kıskançlık saldırısıyla gelen gizli acıyı bildiğiniz için yıllar sürebilecek duygusal hasardan kurtulabilirsiniz. Bu durum sizi paranoyak yapmayacak, sahte ve ölümcül arkadaşlarınızı (ya da meslektaşlarınızı) güvenebileceğiniz gerçek arkadaşlarınızdan daha iyi tanımanızı sağlayacaktır.

Bu duygunun inceliklerine dalmadan önce *pasif* ve *aktif* kıskançlığı ayırt etmeyi öğrenmek çok önemlidir. Her gün çevremizdekileri bilinçaltından gözlemlediğimiz ve bizden fazlasına sahip olduklarını hissettiğimiz için bazı kıskançlık sancılarına kapılmamız kaçınılmazdır. Sosyal yaşamda para, zekâ, çekicilik ve başka nitelikleri nedeniyle bizden üstün insanların olduğu bir gerçektir. Eğer bu sancılar bilinç düzeyine yükselir ve biraz keskin olursa duygumuzu dışa vurmak için acı verici ya da kötü niyetli bir şeyler söyleyebiliriz. Ama genelde kıskançlığın bu pasif biçimini deneyimlediğimiz için bir arkadaş ya da meslektaşımızla ilişkimizi bozacak bir şeyler yapmayız. Başkalarında küçük eleştiriler ve rastgele yorumlar gibi pasif kıskançlığın belirtilerini görürseniz, bir sosyal canlı olmanın gerçeği olarak bunu hoşgörüyle karşılamalısınız.

Ne var ki ara sıra bu pasif kıskançlık aktife döner. Altında yatan yetersizlik duygusu çok güçlü olduğundan bir yorum ya da

eleştiriyle dışa vurulamayacak bir düşmanlığa yol açar. Kıskançlık duygusuyla uzun süre yaşamak acı verici ve moral bozucudur. Kıskanılan kişiye karşı haklı bir içerleme duygusu hissetmekse canlandırıcıdır. Kıskançlıkla davranıp öteki kişiye zarar vermek Jane'de olduğu gibi tatmin duygusu uyandırır ama kıskançlar her zaman kıskanacak yeni şeyler bulduğundan tatmin duygusu uzun ömürlü olmaz.

Sizin hedefiniz tehlikeli duruma gelmeden önce kıskançlığın bu şiddetli biçiminin işaretlerini saptamaktır. Bunu üç yolla yapabilirsiniz: ortaya sızan kıskançlık belirtilerini öğrenerek, kıskançlıkla davranmaya yatkın kişi tiplerinin farkında olarak, insanlarda kıskançlık duygusunu tetikleyen koşulları ve davranışları anlayarak. Asla kıskançlığın dürtülediği davranışların hepsini göremezsiniz, insanlar bunu gizlemekte ustadırlar. Ama üç şifre çözücüyü kullanmak bunu saptama şansınızı artırır.

Kıskançlık Belirtileri

Gerçi belirtiler açık değildir ama eğer dikkatliyseniz dışarı sızan kıskançlık duygularını fark edebilirsiniz. Tek başına bir belirti pasif ya da zayıf kıskançlığa işaret eder. Uyarı moduna geçmeden önce, aşağıdaki belirtilerin modellendiğini, bir araya geldiğini ya da tekrarlandığını görmek isteyeceksiniz.

Mikroifadeler: İnsanlar kıskançlığı ilk kez hissettiklerinde başka bir şey olduğunu düşünerek kendilerini kandırmadıklarından, duygularını dışarı sızdırmaya daha yatkın olurlar. Bu nedenle ilk izlenimler genellikle daha doğrudur ve bu durumda üzerinde durulmalıdır. Kıskançlık en çok gözlerle bağlantılıdır. Kıskançlık sözcüğünün Latince kökü olan *invidia*, "içine doğru bakmak, hançeri andıran gözlerle irdelemek" anlamına gelir. Sözcüğün erken tarihlerdeki anlamı "kem gözle" bağlantılıydı ve böyle bir bakışın bir lanete ya da birine fiziksel zarar vereceğini anlatırdı.

Gözler gerçekten önemli bir göstergedir ama kıskançlığın mikroifadeleri tüm yüzü etkiler. Kıskanan kişinin gözlerinin içi-

nize işlediğini, bakışının horgörü ve biraz da düşmanlık içerdiğini fark edersiniz. Bu bakışla birlikte dudakların kenarı aşağıya doğru sarkar, burun biraz olsun yukarıya kalkarak alaycılık konumuna gelir, çene öne doğru çıkar. Gerçi bu ifade fazlasıyla doğrusaldır ve biraz fazla uzun sürer ama aslında bir iki saniyeden uzun değildir. Genelde ardından zoraki, sahte bir gülümseme gelir. Çoğunlukla bu ifadeyi rastlantısal olarak başınızı o kişiden yana çevirdiğinizde ya da gözlerinin içinizi yaktığını hissettiğinizde görürsünüz.

Alman felsefeci Arthur Schopenhauer (1788-1860) bu bakışları ortaya çıkaran kıskançlığı sınamak için hızlı bir yol keşfetmişti. Sizi kıskandığından kuşkulandığınız kişilere kendinizle ilgili terfi etmek, yeni ve heyecanlı bir aşk ilişkisi, bir kitap anlaşması gibi iyi bir haber verin. Kısa süreli bir hayal kırıklığı ifadesi göreceksiniz. Sizi tebrik ederken ses tonu biraz gergin ve zoraki olacak. Aynı şekilde kendinizle ilgili bir talihsizlikten söz ettiğinizde çektiğiniz acıya karşı denetlenemeyen bir sevinç mikroifadesi fark edersiniz. Bu ifadeye başkasının mutsuzluğundan keyif alma adı verilir. Karşınızdaki kişinin bir an için gözleri ışıldar. Kıskanç insanlar kıskandıkları kişinin kötü talihini duyunca biraz neşelenmekten kendilerini alamazlar.

Mary'nin Jane'de gördüğü gibi, bu tip bakışları ilk birkaç karşılaşmada fark ederseniz ve birden fazla gerçekleşirse, tehlikeli kıskanç bir kişinin yaşamınıza girmek üzere olduğunu anlarsınız.

Zehirli Övgü: Büyük bir kıskançlık saldırısından önce, sizi tedirgin etmek için uzmanca tasarlanmış rastgele yorumlar gelir. Akıl karıştırıcı, çelişkili övgüler en yaygın biçimidir. Bir kitap, bir film, yaratıcı bir girişim gibi bir projeyi bitirdiğinizi ve halktan olumlu karşılık aldığınızı varsayalım. Kıskançlar bundan sonra kazanacağınız paraya yorum yapıp çalışmalarınızın ana nedeninin para olduğunu ima ederler. Siz aslında çalışmanın kendisi ve bu işe harcadığınız çaba için övgü bekliyorsunuz ama onlar tam tersine bunu para için yaptığınızı, kendinizi sattığınızı ima ederler. Aklınız karışır, sizi ancak huzursuz eden bir biçimde övmüşlerdir. Üstelik bu sözler örneğin iyi haberi alıp sevinçten havaya uçtuğunuz bir anda, azami kuşku ve hasar yaratacak şekilde gelir.

Aynı şekilde başarınızdan söz ederken, sizi pek de iyi yansıtmayacak, hayran ve tüketiciler gibi izleyicilerin en sevilmeyen kısımlarını gündeme getirirler. "Şey, eminim Wall Street yöneticileri bundan çok hoşlanacaklardır." Bu cümle diğer olağan yorumların arasına sıkıştırılır ama çağrışımındaki suçluluk duygusu aklınızda yer eder. Ya da yitirdiğiniz işinizi, iyi bir semtteki evinizi, sizi terk eden eşinizi överler. "Ne kadar güzel bir evdi. Ne kadar yazık." Bu söz kulağa merhametliymiş gibi gelecek şekilde söylenir ama huzursuz edici bir etkisi vardır. Zehirli övgüler daima kıskançlığa işaret eder. Karşınızdaki kişi sizi övme ihtiyacı hisseder ama altında yatan düşmanlık baskın çıkar. İnsanların böyle övgü alışkanlıkları varsa, bunu birkaç kez deneyimlediyseniz bu, içlerinde daha yoğun bir şeyin kaynadığına işaret eder.

Dedikodu: İnsanlar ortak tanıdıklarla ilgili dedikodu yapmayı seviyorlarsa, sizin hakkınızda da dedikodu yapacaklarından emin olabilirsiniz. Dedikodu, kıskançlık için iyi bir örtüdür, kötücül söylentileri ve hikâyeleri paylaşarak bu duyguyu dışarı vurmanın bir yoludur. Başkalarının arkasından konuşurken gözlerinin parladığını, seslerinin canlandığını fark edersiniz. Bu, onlara başkasının mutsuzluğundan keyif almaya benzer bir zevk verir. Ortak bir tanıdıkla ilgili her tür olumsuz haberi elde ederler. Dedikodularının en sık rastlanan konusu hiç kimsenin o kadar harika insanların da göründükleri gibi olmadıklarıdır.

Eğer hakkınızda belirsiz ya da çok açık bir hikâye yaydıklarını bir kez bile duyarsanız antenlerinizi açmalısınız. Bu durumda karşınızdaki aktif kıskançlığa kapılıyor ve sizin arkadaşınız olduğu için bunu kendisine saklamak yerine, altta yatan düşmanlığı üçüncü kişilere aktarma ihtiyacı hissediyordur. Arkadaşlarınızın ya da meslektaşlarınızın birdenbire size soğuk davrandığını fark ederseniz bunun kaynağı böyle bir dedikodu olabilir ve onu arayıp bulmaya değer. Her koşulda seri dedikoducular sadık ve güvenilir arkadaş olamazlar.

İtme ve Çekme: Jane Williams'ın hikâyesinde gördüğümüz gibi kıskançlar insanlara acı vermek için arkadaşlığı ve yakınlığı sıklıkla kullanırlar. Sizinle dost olmak için olağanüstü hevesli

görünürler. Sizi ilgiye boğarlar. Eğer herhangi bir özgüvensizliğiniz varsa bu girişim çok etkili olacaktır. Başlangıçta sizi biraz fazla coşkuyla överler. Size yakınlaşıp hakkınızda bilgi edinirler ve zayıf noktalarınızı bulurlar. Birdenbire duygularınız devreye girince iğneleyici yollarla sizi eleştirirler. Bu eleştiriler, yaptığınız hiçbir şeyle bağlantılı olmadığından akıl karıştırıcıdır ama siz yine de suçluluk duygusuna kapılırsınız. Ardından başlangıçtaki sıcak tavırlarına geri dönerler. Bu örüntü tekrarlanır. Sıcak dostluk ile ara sıra verdikleri acı arasında kapana kısılırsınız.

Sizi eleştirirken karakterinizin olası kusurlarını, söylediğinize pişman olduğunuz sözleri bulmakta ustadırlar ve bunları vurgularlar. Tıpkı size karşı dosya hazırlayan bir avukat gibidirler. Bundan bıkıp kendinizi savunmaya, onları eleştirmeye ya da arkadaşlığınızı bozmaya karar verdiğinizdeyse, size sert ya da acımasız bir huy yüklerler ve bunu başkalarına aktarırlar. Onların geçmişteki dramatik ayrılmalarla biten ilişkilerine bakınca kusurun daima karşı tarafta olduğunu fark edersiniz. Bu örüntünün kaynağında ayırt edilmesi zor olan bir şey vardır; belirli bir niteliğini kıskandıkları kişiyle arkadaş olurlar ve gizlice ona işkence ederler.

Genelde samimi gibi görünen ama yaptığınız hiçbir şeyle bağlantısı olmayan eleştiriler, kıskançlığın güçlü bir işaretidir. İnsanlar size zorbalık yapmak, olumsuz bir şeyle bunaltmak, sizi yaralamak ve kıskançlığın izlerini örtmek isterler.

Kıskanç Tipler

Psikanalist Melanie Klein'e (1882-1960) göre bazı kişilerin yaşam boyu kıskançlık duygusuna kapılmaya yatkınlığı çocukluklarının erken döneminde başlar. Yaşamın ilk birkaç haftası ve ayı boyunca anne ile bebek neredeyse birbirinden hiç ayrılmaz gibidir. Ama biraz büyüdükçe bebekler annelerinden daha uzun süreler boyunca ayrı kalmakla başa çıkmak zorundadır ve bu acı verici bir uyum sağlama süreci gerektirir. Bazı bebekler annelerinden ayrı olmaya daha duyarlıdırlar. Daha fazla beslenme ve

ilgi açlığı içindedirler. Annenin ilgisi için rekabet etmeleri gereken babalarının varlığını fark ederler. Öteki kardeşlerini de rakip olarak görürler. Bebeklik ve erken çocukluk döneminde uzman olan Klein, bazı çocukların (kıskançların) gördükleri ilgi nedeniyle babalarına ve kardeşlerine daha fazla düşmanlık ve kırgınlık beslediklerini, hatta yeterince ilgi göstermediği için annelerine karşı da aynı duygulara kapıldıklarını ortaya çıkarmıştı.

Gerçekten ayrımcılık yaparak ya da çocuğu daha bağımlı yapmak için bilinçli olarak kendilerini geri çekerek böyle bir kıskançlığı yaratan ya da yoğunlaştıran ebeveynler de vardır. Her koşulda kıskançlığa kapılan bebekler ya da çocuklar gördükleri ilgiye minnet duymayacaklar ya da sevildiklerini hissetmeyecekler, bunun yerine sürekli yoksun kaldıklarını ve tatmin olmadıklarını hissedeceklerdir. Yaşamları boyunca sürecek bir örüntü oluşmuştur ve gerek çocuk gerekse yetişkin olarak hiçbir şey onlara yeterli gelmeyecektir. Potansiyel olumlu deneyimler, daha fazlasına ve daha iyisine sahip olma arzusu yüzünden onlar için tamamen mahvolmuştur. Bir şeyler eksiktir ve yalnızca sahip olmaları gerekenler konusunda aldatıldıklarını düşünürler. Kendilerinde olmayan ve başkalarında olanlar hakkında keskin bir göz geliştirirler. Baskın tutkuları budur.

Çoğumuz çocukluğumuzda hak ettiğimizden fazla ilgiyi başkalarının aldığını hissettiğimiz anlar yaşarız ama bunu yadsımaz, sevgi ve minnet duyduğumuz zamanlarla dengeleriz. Yaşımız ilerledikçe olumlu duyguları kardeşler, öğretmenler, akıl hocaları, arkadaşlar, sevgililer ve eşler gibi bir dizi insana aktarırız. Daha fazlasını istemekle görece tatmin olmak ve minnet duymak arasında dolaşırız. Kıskançlığa yatkın olanlar ise yaşamı aynı şekilde deneyimlemezler. Tam tersine başlangıçtaki kıskançlık ve düşmanlıklarını, kendilerini hayal kırıklığına uğrattığını ya da acı verdiğini varsaydıkları kişilere aktarırlar. Tatmin ve minnettarlık anları çok seyrektir ya da hiç yoktur. Kendilerine sürekli, "Daha fazlasını istiyorum, daha fazlasına ihtiyacım var," derler.

Kıskançlık acı veren bir duygu olduğundan bu tipler, içlerini kemiren duyguları hafifletmek ya da bastırmak için yaşam boyu

süren stratejiler geliştirirler. Dünyada iyi olan herkesi ve her şeyi kötülerler. Bunun anlamı kıskanmaya değecek kimsenin olmamasıdır. Ya da aşırı derecede bağımsız olurlar. Eğer herhangi bir konuda insanlara ihtiyaçları olmazsa daha az sayıda kıskançlık senaryosuyla karşılaşacaklardır. Aşırı bir uçta kendilerini değersizleştirirler. Yaşamda iyi şeylere layık olmadıklarından, ilgi ve statü için başkalarıyla rekabete girmelerine gerek yoktur. Klein'e göre bu yaygın stratejiler çok kırılgan olduğundan, mesleklerinde bir düşüş, depresyon, egonun yaralanması gibi stres yaratan durumlarda kolayca kırılacaktır. Erken yıllarda deneyimledikleri kıskançlık, örtük ve başkalarına yönlendirilmek üzere hazır olarak bekler. Bu ilkel duyguyu yeniden deneyimleyebilmek için kıskanacakları kişileri ararlar.

Psikolojik yapılarına bağlı olarak belirli kıskançlık türlerine uyum sağlarlar. Böyle tipleri erkenden ayırt etmek yararlıdır çünkü bunlar kıskançlıkta aktif olmaya yatkındır. Aşağıda, beş yaygın kıskanç karakterin kendilerini gizleme biçimleri ve belirli saldırı yöntemleri açıklanmıştır.

Eşitlikçi: İlk tanıştığınızda eşitlikçiler oldukça eğlenceli ve ilginçtirler. Muzip bir mizah duyguları vardır. Güçlüleri küçümsemekte ve gösterişçilerin gururunu kırmakta iyidirler. Bu dünyadaki haksızlık ve adaletsizliklerin kokusunu iyi alırlar. Ezilenlere gerçek empati duyanlardan farklı olarak eşitlikçiler ölülerden başka kimsenin üstünlüğünü tanımazlar ve takdir etmezler. Egoları kırılgandır. Yaşamda başarılı olanlar onlarda özgüvensizlik yaratır. Aşağılık duygusuna karşı son derece duyarlıdırlar. Başarılı olanlara duydukları kıskançlığı derhal güceniklikle örterler. Çok başarılı olanlara, sistemi alt ettikleri, aşırı hırslı oldukları ya da şanslı oldukları ve övgüye layık olmadıkları için sövüp sayarlar. Özgüvensizliklerini yatıştırmak için üstünlüğü adaletsizlikle bağlantılı görürler.

Başkalarını kolayca küçümsedikleri halde kendileri için yapılan şakaları kaldıramadıklarını fark edersiniz. Aşağı sınıf kültürü ve değersizliği sıklıkla kutlarlar çünkü orta karar işler onların özgüvensizliklerini harekete geçirmez. Alaycı mizah duygularının yanı sıra kendi yaşamlarından söz etme biçimleriyle de

onları tanıyabilirsiniz. Kendilerine yapılan haksızlık hikâyelerini anlatmaktan hoşlanırlar ve her seferinde suçsuz olduklarını iddia ederler. Bu tipler kusursuz profesyonel eleştirmen olurlar. Gizliden gizliye kıskandıklarını alaşağı etmek için medyayı kullanırlar ve yaptıkları işle ödüllendirilirler.

Ana amaçları herkesi kendi bulundukları orta karar düzeye indirmektir. Bazen yalnızca başarılı ve güçlü olanları değil, iyi zaman geçirenleri, yaşamdan keyif alanları ya da çok büyük amaç duygusu taşıyanları da kendilerinde bulunmadığı için aşağıya çekmek isterler.

Özellikle işyerinde bu tiplere karşı uyanık olun çünkü başarılı olma dürtünüz nedeniyle suçluluk duygusuna kapılmanıza yol açacaklardır. Pasif agresif yorumlarında çirkin "hırs" sözcüğüyle sizi lekeleyeceklerdir. Siz baskıcı sınıfa dahil olabilirsiniz. Sizi çirkin ve acı veren yollarla eleştirirler. Ardından çalışmalarınızı aktif olarak baltalayabilirler ve bunu cezalandırıcı adalet olarak gösterip kendilerini haklı çıkarmak isterler.

Kendini Haklı Gören Tembel: Bugünün dünyasında çoğu kişi haklı olarak başarıya ve hayatta iyi şeylere layık olduklarını hissediyorlar ama bunları elde etmek için fedakârlık ve sıkı çalışma gerektiğini de anlıyorlar. Ne var ki, bazıları ilgiye ve ödüllere doğuştan layık olduğunu düşünüyor. Bu tip tembeller genelde narsisttir. Yazmak istedikleri bir roman ya da senaryo için en kısa ana hatları hazırlarlar ya da parlak bir iş için bir "fikir" geliştirirler ve övgüyle ilgi için bunun yeterli olduğunu hissederler. Ama benliklerinin derinliklerinde istediklerini elde etme konusunda özgüvensizdirler ve bu nedenle gerekli disiplini geliştiremezler. Sıkı çalışan ve yaptıklarıyla gerçek saygıyı hak edenlerin çevresinde bulununca kendileriyle ilgili bastırmaya çalıştıkları kuşkularının farkına varırlar. Kıskançlıktan düşmanlığa çok çabuk geçerler.

Londra'daki St Paul's Katedrali'nin mimarı Christopher Wren (1632-1723) döneminin en tanınmış bilim insanlarından ve mimarlarından biriydi. Onunla birlikte çalışanlar Wren'i severdi. Hevesi, yetenekleri, işine uzun saatler vermesi onu hem halkın hem de projelerinde çalışanların gözünde popüler yapmıştı. Ne

var ki, bazı önemli işlerde düşük düzeyde bir mimar olarak işe alınan William Talman onu çok derinden kıskanıyordu. Talman rollerinin değişmesi gerektiğini düşünüyordu; kendini çok üstün görüyordu, oldukça huysuzdu ve çok belirgin, tembel bir yönü vardı.

Wren'in iki projesinde birkaç kaza olup birkaç işçi ölünce, Talman kolları sıvadı ve patronunu ihmalkâr olmakla suçladı. Wren'in uzun meslek yaşamındaki tüm olası hataları araştırıp bu görkemli saygınlığa layık olmadığını kanıtlamaya çalıştı. Yıllarca Wren'in şöhretini lekelemek için bir kampanya yürüttü, insan yaşamına ve paraya karşı dikkatsiz olduğunu, genelde fazla değer verildiğini söyledi. Suları o kadar bulandırdı ki kral sonunda az yetenekli Talman'a bazı önemli görevler verip Wren'i kızdırdı. Talman, Wren'in buluşlarının çoğunu çalmaya ve işine katmaya yeltendi. Talman ile devam eden çirkin savaş Wren'in üzerinde yıllar süren ve güçten düşüren duygusal etki yarattı.

Çalışma ortamındaki konumlarını, işi bitirmek yerine cazibeleri ve politik olmalarıyla koruyan kişilere karşı dikkatli olun. Sıkı çalışıp sonuca ulaşanları kıskanıp nefret etmeye yatkındırlar. Hiçbir uyarı yapmadan size iftira atarlar ve baltalarlar.

Statü Şeytanı: Sosyal canlılar olarak biz insanlar herhangi bir grubun içindeki sıralama ve konumumuza karşı çok duyarlıyız. Gördüğümüz saygı ve ilgiyle statümüzü ölçeriz. Sürekli farklılıkları gözlemleriz ve kendimizi başkalarıyla kıyaslarız. Bazı kişiler için statü, sosyal konumu ölçmenin ötesinde, özdeğerlerinin en önemli belirtecidir. Ne kadar para kazandığınız, evinizin size mi ait olduğu, nasıl bir mahallede bulunduğu, ara sıra birinci sınıfta uçup uçmadığınız gibi çeşitli sorular sorarak kıyaslama yapmak istedikleri için bu şeytanları saptayabilirsiniz. Eğer onlardan daha yüksek bir sosyal statünüz varsa başarınıza hayranlık duyuyormuş gibi görünüp kıskançlıklarını saklarlar. Ama onlarla aynı düzeyde bulunuyorsanız ya da birlikte çalışıyorsanız, kendilerine verilmeyen kayırmacılık belirtilerini ve ayrıcalıkları araştıracaklar, size el altından saldıracaklar ve grup içindeki konumunuzun altını oymaya çalışacaklardır.

Ünlü beyzbolcu Reggie Jackson'ın (doğumu 1946) Yankee takımındaki arkadaşı Graig Nettles tam da bu tipti. Jackson'a göre, Nettles başkalarının aldığı ama kendisinin almadığı itibar ve ödüllere karşı aşırı dikkatliydi. Sürekli maaşlarını tartışıyor ve kıyaslıyordu. Jackson'ın maaşı ve medyanın ona gösterdiği ilgi Nettles'i hırçınlaştırıyordu. Jackson topa vurma becerisi ve renkli kişiliğiyle bu maaşı ve ilgiyi kazanmıştı ama kıskanç Nettles bunu başka türlü görüyordu. Jackson'ın medyaya nasıl oynayacağını ve Yankees takımının sahibi George Steinbrenner'la nasıl samimileşeceğini iyi bildiğine inanıyordu. Jackson'ın çıkarcı olduğuna karar verdi. Kıskançlığı Jackson'a yaptığı olumsuz esprilerden, zehirli övgülerden ve düşmanca bakışlardan sızıyordu. Yankee takımının büyük bir kısmını Jackson'a karşı kışkırttı ve yaşamını zehir etti. Jackson özyaşamöyküsünde onun hakkında, "Daima arkamda durduğunu ve bıçağı saplamaya hazır olduğunu hissettim," diye yazdı. Ayrıca Nettles'ın kıskançlığında biraz da ırkçılık olduğunu hissetmişti. Sanki siyahi bir sporcu ondan daha fazla maaş almaya layık değildi.

Statü şeytanlarını her şeyi para konusuna indirgemeleriyle tanıyabilirsiniz. Giysileriniz ya da arabanızla ilgili yorum yaptıklarında bunların parasal değeri üzerine odaklanırlar ve bunlardan söz ederken davranışlarında çocukça bir şeyler fark edersiniz, daha fazlasına sahip olan bir kardeşin onları aldattığı bir aile dramasını yeniden yaşıyormuş gibidirler. Eski püskü giyimleri ya da kullandıkları eski arabalar sizi kandırmasın. Sıkı çalışmayla elde edemedikleri lüksler için gizlice özlem çekerken, eksiksiz keşiş, idealist hippi gibi görünerek statülerini tam ters yönde ileri sürmeye çabalarlar. Böyle tiplerin yanında kıskançlıklarını tetikleyecek şeylerinizi önemsiz gösterin ya da saklayın ve onların sahip olduklarından, yeteneklerinden ve statülerinden söz edin.

Askıntı: Saray benzeri bir güç ortamında başarılı ya da güç sahibi olanlara hayranlık yerine gizli kıskançlıkla yaklaşanları görürsünüz. Kendilerini arkadaş ya da yardımcı olarak bağlamanın yolunu bulurlar. İşe yarar gibi görünürler. Bazı nitelikleri için patronlarına hayranlık duyarlar ama fazla çalışmalarına

gerek kalmadan, patronun gördüğü ilginin bir kısmında hakları olduğuna inanırlar. Üstün başarılı birinin yanında ne kadar uzun süre bulunurlarsa bu duygu onları daha fazla kemirir. Yeteneklidirler, düşleri vardır ama niçin yanında çalıştıkları kişi bu kadar tercih edilir? Aşırı yaltaklanmayla altta yatan kıskançlığı çok iyi gizlerler. Ama bu tipler daha fazlasına sahip olan kişiye, zarar vermek ve yaralamaktan tatmin oldukları için yaklaşırlar. Herhangi bir yolla zarar verme arzusuyla güçlülerin etrafındadırlar.

Yolanda Saldivar (doğumu 1960) bu tipin uç bir örneğidir. Yolanda, popüler Tejano şarkıcısı Selena için büyük bir fan kulüp başlatmıştı, ardından giysi dükkânlarının yöneticisi olarak Selena'nın iş yaşamına girdi ve daha fazla güç kazandı. Hiç kimse şarkıcıya ondan daha fazla dalkavukluk etmiyordu. Ama Selena'nın şöhretini kıskandı, düşmanca tavırlara büründü, işyerlerinden zimmetine para geçirdi ve bunu yapmanın hakkı olduğunu düşündü. Selena'nın babası bu konuda onunla yüzleşince yanıtı Selena'yı öldürmeyi planladığı oldu ve 1995'te bunu yaptı.

Bu tiplerin bir özelliği tüm kıskançlarda yaygındır. Yaşamlarında açık bir amaç duygusu yoktur (daha fazlası için on üçüncü bölüme bakınız). Gerçek tutkularını bilmezler, çok farklı şeyler yapabileceklerini düşünürler ve sıklıkla iş değiştirirler. Ortada dolanırlar ve içlerinde boşluk hissederler. Amaç duygusuyla davrananları kıskanırlar. Böyle insanların yaşamlarına girme nedenleri hem eksikliğini hissettikleri o şeye sahip olmak, hem de öteki kişiye zarar vermektir.

Genellikle yaşamınıza katılmak için çok hevesli olan ve kendilerini işe yarar göstermek için sabırsızlananlara karşı dikkatli olun. Sizi bir ilişkinin içine, deneyim ve yeterlilikleriyle değil iltifatları ve gösterdikleri ilgiyle çekerler. Hakkınızda etrafa sızdıracak bilgi toplamak, dedikodu yaymak, şöhretinize zarar vermek onların saldırı biçimidir. Hoşa giden davranışlar yerine deneyimi olan kişilerle çalışın ya da işe alın.

Özgüvensiz Usta: Bazı insanlar yüksek bir konuma eriştiğinde, bu konum onların özfikrini onaylar ve özdeğerini artırır. Ama aralarında daha kaygılı olanlar vardır. Yüksek konumda ol-

mak dikkatle gizledikleri özgüvensizlerini artırır. Bu sorumluluğu taşımaya değer olup olmadıklarından gizlice kuşku duyarlar. Kendilerinden daha düşük düzeyde olan, daha yetenekli kişilere kıskanç gözle bakarlar.

Kendinden emin ve özgüvenli olduğunu varsayarak bu tip patronların yanında çalışıyorsunuz diyelim. Başka nasıl patron olabilirlerdi? Onları etkilemek için çok sıkı çalıştınız, ilerleyecek bir kişi olduğunuzu gösterdiniz ve birkaç ay sonra alt sınıfa indirildiğinizi ya da kovulduğunuzu öğrendiniz. Bu durum sonuçlara ulaştığınız için size çok anlamsız gibi gelecek. Özgüvensiz bir patronla çalıştığınızı ve istemeden onun özkuşkularını tetiklediğinizi hiç fark etmediniz. Patronunuz gizliden gizliye sizin gençliğinizi, enerjinizi, vaatlerinizi ve yetenek belirtilerinizi kıskandı. Eğer siz sosyal açıdan yetenekliyseniz ve o değilse, durum daha kötüdür. Uydurduğu bir hikâyeyle kovulmanızı ya da düzeyinizin düşürülmesini haklı gösterecektir ve asla gerçeği öğrenemeyeceksiniz.

Disney şirketinin yirmi yıllık CEO'su konumundaki Michael Eisner böyle bir tiptir. 1995 yılında film stüdyosunun başındaki iki numaralı adamı, Jeffrey Katzenberg'i işten atarken bunun sebebinin iyi bir takım oyuncusu olmaması ve rahatsız edici kişiliği olduğunu anlatmıştı. Aslında Katzenberg bulunduğu konuma göre çok başarılıydı, yönettiği filmler Disney şirketinin ana gelir kaynağıydı. Altın bir dokunuşu vardı. Eisner kendine itiraf etmediği halde açıkça Katzenberg'in yeteneğini kıskanıyordu ve bu duygusunu düşmanlığa çevirmişti. Şirkette işe aldığı yeni yaratıcı kişilerle bu örüntü defalarca yinelendi.

Daha üst düzeydeki kişilerin özgüvensizlik ve kıskançlık belirtilerine dikkat edin. Tuhaf nedenlerle insanları işten atma konusunda sabıkalarının olması kaçınılmazdır. Hazırladığınız kusursuz rapordan pek mutlu olmayacaklardır. Patronlara saygı duyarak, onları daha iyi göstererek, güvenlerini kazanarak kendinizi sağlama alın. Parlak fikirlerinizi onların fikirleriymiş gibi sunun. Sıkı çalışmanızın takdirini almalarına izin verin. İstemeden özgüvensizliklerini tetiklemezseniz, sizin de parlama zamanınız gelecektir.

Kıskançlık Tetikleyicileri

Bazı insanlar kıskançlığa daha yatkın olsa da bazı koşulların herkeste bu duyguyu uyandıracağının farkında olun. Böyle durumlarda fazladan dikkatli olmalısınız.

En yaygın tetikleyici, arkadaşlarınız ve akranlarınızla ilişkinizi etkileyen ani statü değişimdir. Özellikle sizin mesleğinizdeki insanlar için geçerlidir. Bu olgu çok uzun zamandır biliniyor. MÖ 8. yüzyılda Hesiodos, "Çömlekçi çömlekçiyi, zanaatkâr zanaatkârı, yazar yazarı kıskanır," diye yazmıştı. Eğer başarılı olursanız, alanınızda benzer arzulara sahip olup hâlâ çabalayanlar doğal olarak sizi kıskanacaktır. Bu durumu hoşgörüyle karşılamalısınız çünkü eğer roller değişseydi, herhalde kıskanan siz olacaktınız. Sönük iltifatlarını ve örtülü eleştirilerini kişisel olarak almayın. Ama bu kişilerden bazılarında kıskançlığın aktif ve tehlikeli bir hal alabileceğini de unutmayın.

Rönesans dönemi ressamları sipariş aldıkları zaman, oldukça tehlikeli olan kıskanç rakiplerinin hedefleri olmuşlardı. Michelangelo açıkça daha genç ve yetenekli olan Raphael'i kıskanıyordu ve şöhretini lekeleyip siparişlerini engellemek için elinden geleni yapıyordu. Yazarlar özellikle daha kazançlı anlaşmalar yapan öteki yazarları kıskanırlar.

Böyle durumlarda kendinizi değersiz gösteren bir mizah anlayışına sahip olmak ve içinde belki bir miktar şansın da bulunduğu başarınızı insanların suratına vurmamak en iyisidir. Daha doğrusu sizi kıskanabilecek kişilerle başarınızdan söz ederken şans unsurunu vurgulamalısınız. Size en yakın olanlara, mücadeleleri için elinizden gelen yardımı yapmayı önerin ama küçümser gibi görünmeyin. Aynı şekilde sözünü ettiğiniz kişi ölü değilse, bir yazarı başka yazarın ya da bir ressamı başka bir ressamın yanında övmeyin. Daha aktif bir kıskançlık belirtisi fark ederseniz, mümkün olduğunca o kişiden uzaklaşın.

Yaşlanmakta olan, kariyerleri düşüşe geçen kişilerin egolarının kırılganlaştığını ve kıskançlığa kolayca kapılacaklarını aklınızdan çıkarmayın.

Bazen insanların doğal yetenekleri kıskançlığın en yoğun biçimlerini tetikler. Bir alanda usta olmaya çabalarız ama fizyolojimizi yeniden tasarlayamayız. Bazı kişiler daha yakışıklıdır, atletik yetenekleri fazladır, hayal dünyaları olağanüstü canlıdır ya da açık ve cömert bir yapıları vardır. Doğal yetenekleri olanlar aynı zamanda iyi çalışma ahlakına sahipse ve biraz da şansları varsa kıskançlık gittikleri her yerde onları izleyecektir. Üstelik bu tipler saf olma eğiliminde olduklarından durum daha da kötü olacaktır. Onlar başkalarını kıskanmadığından, bu duyguyu asla anlayamazlar. Tehlikenin farkında olmayıp yeteneklerini sergilerler ve daha fazla kıskançlık duygusunu kendilerine çekerler. Mary Shelley bu özelliklerin hepsini taşıyordu. Parlak bir hayal gücü vardı, zeki ve oldukça saftı. İşin kötüsü kıskanç tipler, bu duyguya karşı bağışıklığı olanlardan nefret ederler. Kıskanç yapıları iki kat fazla görünür ve acı verip yaralama arzusunu tetikler.

Sizi başkalarından üstün yapan doğal yetenekleriniz varsa, tehlikenin farkında olmalı ve bu yeteneklerinizle övünmekten kaçınmalısınız. Doğal üstünlüğünüzü maskelemek, insanların kıskançlık duygularını köreltmek için stratejik olarak bazı kusurlarınızı ortaya çıkarmalısınız. Eğer bilim konusunda yetenekliyseniz, daha fazla sosyal beceriye sahip olmak istediğinizi başkalarına açıkça belirtmelisiniz. Uzmanlık alanınızın dışında zihinsel beceriksizliğinizi göstermelisiniz.

John F. Kennedy Amerikan halkı için neredeyse kusursuz biriydi. Yakışıklı, zeki, karizmatikti, son derece güzel bir karısı vardı; yani ondan hoşlanmak ya da özdeşleşmek zordu. Yönetime gelişinden kısa bir süre sonra Küba işgali girişimi (Domuzlar Körfezi olarak da bilinir) başarısız olunca, bunun tüm sorumluluğunu yüklendi ve anketlerde oyları göğe fırladı. Bu hata onu daha insancıl göstermişti. Bu hata tasarlanmamıştı ama geçmişte yaptığınız hatalardan bahsederek, şöhretinizi azaltmayacak alanlardaki seçili beceriksizliklerinizden söz ederek aynı etkiyi yaratabilirsiniz.

Başarı ve şöhrete ulaşan kadınlar daha fazla kıskançlık ve düşmanlık duygusunu üstlerine çekerler ama bu her zaman baş-

ka bir şey gibi gösterilir. Böyle kadınların çok soğuk, çok hırslı ya da dişilikten uzak oldukları söylenir. Bazen büyük başarılara imza atan kişilere kıskançlığın tam tersi olan hayranlık duymayı seçeriz. Onların üstünlüğü karşısında kişisel olarak özgüvensiz ya da meydan okunmuş gibi hissetmeyiz. Onları taklit edebiliriz, başarılı olma çabalarımızda dürtü olarak kullanırız. Ne yazık ki, başarılı kadınlar için bu durum pek seyrek ortaya çıkar. Üstün başarılı bir kadın hem kadınlarda hem erkeklerde daha fazla yetersizlik duygusu (Ben bir kadından daha aşağı mıyım?) yaratır ve sonunda hayranlık yerine kıskançlık ve düşmanlık ortaya çıkar.

Kendi döneminin en başarılı iş insanı olan Coco Chanel özellikle yetim olduğu göz önüne alınınca (beşinci bölüme bakınız) yaşamı boyunca kıskançlıktan ıstırap çekmişti. Chanel 1931 yılında meslek yaşamının zirvesindeyken, kendi meslek yaşamı düşüşe geçen Paul Iribe adlı bir illüstratör ve tasarımcıyla tanıştı. Iribe, usta bir baştan çıkarıcıydı ve ortak noktaları çoktu. İlişkilerinin başlamasından birkaç ay sonra Iribe onun savurganlığını eleştirmeye, kusur gibi gördüğü yönlerinin üzerinde durarak ona işkence çektirmeye başladı. Chanel'in yaşamının tüm yönlerini denetlemek istiyordu. Yalnızlık çeken ve çaresizce bir ilişki isteyen Chanel tutunmaya çalıştı ama daha sonraları, "Gitgide artan ünüm onun çöken şöhretini gölgeledi... Iribe gizlice beni yok etmeyi umarak sevdi," diye yazdı. Aşk ve kıskançlık birbirini dışlamaz.

Başarılı kadınlar böylesine yerleşmiş, altta yatan değerler değişinceye kadar bu yükü taşımak zorundadırlar. Aynı zamanda kıskançlığın yönünü saptırmak ve alçakgönüllü olma kartını oynamakta daha usta olmak zorundadırlar.

Bill Clinton iktidarında iki dönem maliye bakanlığı yapan Robert Rubin (doğumu 1938) üstünlüğünü maskeleyip kıskançlığın yönünü değiştirme konusunda büyük bir ustaydı. Mesleğine 1966 yılında Goldman Sachs Şirketi'nde başlamış, yavaş yavaş yükselip 1990'da ortak yöneticilerden biri olmuştu. Goldman Sachs'ı Wall Street'in en güçlü yatırım bankasına dönüştüren anahtar kişilerden biriydi. Çok çalışkandı, finans konusunda parlaktı ama Goldman Şirketi içinde güç kazandıkça tüm etkileşim-

lerinde daha saygılı davranmaya başladı. En bilgili kişi olarak bulunduğu toplantılarda en alt düzeydeki kişilerin fikrini sorar ve büyük bir dikkatle onları dinlerdi. İnsanlar ona bir kriz ya da sorun sırasında ne yapılması gerektiğini sorduklarında dinginlikle yüzlerine bakar ve önce, "Siz ne düşünüyorsunuz?" diye sorar ve yanıtlarını ciddiye alırdı.

Goldman Şirketi'ndeki bir meslektaşı daha sonra "alçakgönüllülük dalaveresinde Bob'dan daha iyisi yoktur. 'Bir tek kişinin fikri' cümlesini günde on kez yinelerdi," diyecekti. Şirketin içi son derece rekabetçi olmasına karşın Rubin'in bu kadar çok sayıda kişinin hayranlığını kazanması ve onun hakkında kötü konuşacak insan sayısının çok az olması inanılmazdır. Sahip olduğunuz güçle ilgiyi kendiniz yerine, bir başkasının üzerine çekmek ve onlarla anlamlı düzeyde ilgilenmek kıskançlığa kısa devre yaptırır.

Kendinizi bir kıskançlık saldırısı altında bulunca en iyi strateji duygularınızı kontrol altında tutmaktır. Kaynağın kıskançlık olduğunu bilince bunu yapmak kolaylaşır. Kıskanan kişi, sizi eleştirmek, kendini haklı göstermek ve sizi daha sonraki dramalara katmak için aşırı tepkinizi kullanır. Her koşulda soğukkanlılığınızı koruyun. Mümkünse aranıza fiziksel mesafe koyun. Onları işten kovun, teması kesin. Ne gerekiyorsa yapın. İlişkiyi herhangi bir biçimde onarabileceğinizi aklınıza getirmeyin. Sizin cömertliğiniz onların aşağılık duygusunu şiddetlendirecektir. Tekrar saldıracaklardır. Her koşulda toplu saldırılara ya da yaydıkları dedikodulara karşı kendinizi savunun ama intikam alma fantezilerine kapılmayın, kıskanan kişi zaten mutsuzdur. En iyi strateji, Mary'nin Jane'e yaptığı gibi, sizi yaralamalarına olanak vermeden, onların kendi "soğuk zehirleri" içinde pişmelerini uzaktan izlemektir. Kronik mutsuzlukları yeterli cezadır.

Son olarak belki çağdaş dünyada kıskançlığa çok seyrek rastlandığını düşünebilirsiniz. Ne de olsa kıskançlık ilkel, çocukça bir duygudur ve biz çok gelişmiş bir çağda yaşıyoruz. Üstelik kıskançlığı önemli bir sosyal unsur olarak tartışan ya da inceleyen kişi sayısı da çok azdır. Ama aslında şimdi sosyal medya sayesinde her zamankinden daha yaygındır.

Sosyal medya arkadaşlarımızın, sahte dostlarımızın ve ünlülerin yaşamlarına sürekli açılan bir pencere gibidir. Dünyalarının cilalanmamış hali yerine, bize sundukları son derece idealleştirilmiş bir imgesini görüyoruz. Yalnızca tatillerinin en heyecan verici görsellerini, arkadaşlarının ve çocuklarının mutlu yüzlerini, sürekli gerçekleşen özgelişim hikâyelerini, karşılaştıkları büyüleyici insanları, ilgilendikleri büyük projeleri, çabalarının karşılığı olan başarı örneklerini görüyoruz. Biz de onlar kadar eğleniyor muyuz? Bizim yaşamımız da onlarınki kadar tatmin edici mi? Acaba bir şeyleri kaçırıyor muyuz? İyi bir nedene dayanarak, iyi yaşamı paylaşmaya hakkımız olduğunu düşünüyoruz ama çevremizdekiler daha fazlasını elde ediyorsa birilerinin ya da bir şeylerin suçlanması gerekir.

Bu durumda genelleştirilmiş bir tatminsizlik duygusu hissederiz. İçimizdeki düşük düzey kıskançlık, gördüğümüz ya da okuduğumuz bir şeyin özgüvensizliğimizi şiddetlendirip tetiklenmesini bekler. Demagoglar büyük insan kitlelerindeki bu yaygın kıskançlığı, diğerlerinden daha iyisine sahip olan ya da sahipmiş gibi görünen belirli kişilere ya da gruplara karşı harekete geçirip bir siyasi güce çevirebilirler. Altta yatan kıskançlıkla insanlar birleşebilir ama bireysel çeşitlilikte olduğu gibi, hiç kimse bunu itiraf etmez ve asla bu şekilde algılamaz. Halkın kıskançlığı, özellikle bir talihsizlik yaşayan halka mal olmuş figürlerin mutsuzluğundan keyif alma biçiminde ortaya çıkabilir. (Yasalarla sorun yaşadığı zaman Martha Stewart'a karşı biriken düşmanlığı düşünün.) Güçlüler hakkındaki dedikodular endüstriye dönüşür.

Bunun anlamı basittir: Dikkatli davranmazsak, çevremizde pasif kıskançlıkları tehlikeli hale gelecek insanların sayısının oldukça yüksek olduğunu unuturuz. Bunun etkisinin arkadaşlarımızdan, meslektaşlarımızdan ve eğer halkın gözü önündeysek halkın kendisinden geldiğini hissederiz. Böylesine aşırı ısınmış bir sosyal ortamda belirtileri fark etmek, kıskanç tipleri ayırt etmek geliştirilmesi gereken çok önemli bir yetenektir. Üstelik hepimiz kıskançlık duygusuna yatkın olduğumuzdan, bu duyguyu içimizde yönetmeyi, onu olumlu ve verimli bir şeye dönüştürmeyi de öğrenmeliyiz.

Kıskançlığın Ötesinde

İnsanların çoğu gibi siz de en azından sizi harekete geçirecek kadar kıskanç olduğunuzu inkâr etmeye meyillisiniz. Aslında kendinize karşı dürüst değilsiniz. Sadece, yukarıda da tanımlandığı gibi kıskançlığın ilk sancılarını örten kızgınlık ya da kırgınlığın bilincindesiniz. İçinizde harekete geçmeye başladığı anda bu duyguyu görmenizi engelleyen doğal direncinizi yenmeniz gerekir.

Hepimiz kendimizi başkalarıyla kıyaslarız, değer verdiğimiz bir alanda üstün olanlar karşısında huzursuz oluruz. Ve bunların hepsine bir çeşit kıskançlık duyarak tepki veririz. (Bu duygu yapımızda bulunur, maymunların kıskançlığa kapıldığını gösteren çalışmalar vardır.) Basit bir deneyle başlayabilirsiniz. Kendi alanınızdaki birinin ani başarısını duyunca ya da okuyunca aynısını (sancı) istemenin kaçınılmaz duygusuna ve ardından kıskandığınız kişiye karşı çok belirsiz de olsa ortaya çıkan düşmanlık hissine dikkat edin. Çok çabuk oluştuğundan bu geçişi kolayca atlayabilirsiniz ama yakalamaya çalışın. Bu duygusal sıralamadan geçmek doğaldır ve suçluluğa kapılmamak gerekir. Kendinizi gözlemlemek ve bu anları görmek kıskançlığın ötesine geçmenin yavaş sürecinde size yardımcı olacaktır.

Yine de gerçekçi olalım ve kendimizi başkalarıyla kıyaslama takıntısından vazgeçmenin neredeyse olanaksız olduğunu kabul edelim. Kıyaslama sosyal hayvanlar olan biz insanların doğasına işlemiştir. Bunun yerine kıyaslama eğilimimizi daha olumlu, verimli ve toplum yanlısı bir şeye dönüştürmeyi arzu edebiliriz. Aşağıdaki beş basit egzersiz bunu başarmanızda size yardımcı olacaktır.

Kıskandığınız şeye yaklaşın: Kıskançlık insanların her gün birbirini gördüğü işyeri, aile ve mahalle ortamı, arkadaş grubu gibi görece yakınlıklarla beslenir. Ama insanlar sorunlarını gizleyip en iyi görünümlerini sergilerler. Yalnızca zaferlerini, yeni ilişkilerini, onlara bir altın madeni sağlayacak parlak fikirlerini görürüz ve duyarız. Eğer biraz yaklaşıp kapalı kapıların ardında-

ki münakaşaları, yeni işyerindeki korkunç patronu görürsek kıskançlığa kapılmamız için hiçbir neden kalmaz. Hiçbir şey göründüğü kadar kusursuz değildir ve çoğunlukla yakından bakınca hataya düştüğümüzü fark ederiz. Keşke benimki de böyle olsaydı diyerek kıskandığınız aileyle biraz zaman geçirince fikrinizi yeniden değerlendirmeye başlarsınız.

İlgi odağı olan ünlüleri kıskanıyorsanız böyle durumlarda oldukça fazla acı veren düşmanlık ve incelemenin de olduğunu kendinize anımsatın. Zengin insanlar çoğunlukla mutsuzdur. Tarihin en zengin insanlarından biri olan ve şu güzel Jacqueline Kennedy'yle evlenen Aristotle Onassis'in (1906-1975) yaşamının son on yılı hakkında bir hikâye okursanız, servetinin ona çok şımarık ve sevgi yoksunu çocukları da dahil, sonsuz karabasanlar getirdiğini görürsünüz.

Yaklaşma süreci temelde iki yönlüdür: Bir yandan insanların sunduğu parlak imgenin arkasını görmeye çabalayın ve öte yandan konumlarıyla el ele giden kaçınılmaz dezavantajları hayal etmeye çalışın. Bunun anlamı onları aşağıya çekmek değildir. Görkemli insanların başarılarını azaltmıyorsunuz. İnsanların kişisel yaşamlarındaki şeyler için duyabileceğiniz kıskançlığı hafifletiyorsunuz.

Aşağı yönlü kıyaslamalar yapın: Normal olarak sizden fazlasına sahip olanlara odaklanıyorsunuz ama daha azına sahip olanlara bakmak daha akılcı olabilir. Böyle bir kıyaslama için kullanacağınız çok sayıda insan vardır. Daha zorlu ortamlarda yaşarlar, daha fazla tehdit altında olurlar, gelecekleri hakkında daha derin özgüvensizlikleri vardır. Sizden daha aşağı durumdaki arkadaşlarınıza bile bakabilirsiniz. Yalnızca daha azına sahip olanlarla empati kurmak yerine sahip olduklarınız için minnet duymanızı da sağlayacaktır. Böyle bir minnet duygusu kıskançlığın panzehiridir.

Bağlantılı bir egzersiz olarak yaşamınızda keyif aldığınız, nazik ve size yardımcı olan kişiler, sağlık durumunuz gibi kanıksadığınız olumlu şeyleri yazabilirsiniz. Minnettarlık egzersiz isteyen bir kastır yoksa körelir.

Birlikte sevinmeyi deneyin: Birçok çalışmanın da gösterdiği gibi, başkalarının acısından zevk almanın kıskançlıkla belirgin bir ilişkisi vardır. Birini kıskandığımız zaman, karşımızdaki kişi bir engelle karşılaştığında ya da herhangi bir şekilde ıstırap çektiğinde heyecanlanmaya, hatta sevinmeye yatkınız. Ama felsefeci Friedrich Neitzsche'nin *Mitfreude* "birlikte sevinmek" adını verdiği, bunun tam tersi dinamiği uygulamak daha akılcıdır. "Bizi sokan yılan bize acı vermek ister ve bunu yaparken keyif alır, en düşük düzeydeki hayvan başkalarının acısını hayal edebilir. Ama başkalarının neşesini hayal edebilmek ve kutlamak en üst düzey hayvanların, en üst düzey ayrıcalığıdır," diye yazmıştı.

İnsanları iyi şanslarından dolayı kolayca kutlayıp, kolayca unutmak yerine bir çeşit empati duygusuyla onların sevincini hissetmeye çalışın. İlk eğilimimiz bir kıskançlık sancısı hissetmek olduğundan, bunu yapmak olağan değilmiş gibi gelebilir ama başkalarının mutlu ya da tatmin olmalarının nasıl bir duygu olduğunu hayal etmek üzere kendimizi eğitebiliriz. Böylelikle beynimiz çirkin kıskançlıktan temizlenir ve olağandışı bir dostluk biçimi için yer açılır. Eğer biz birlikte sevinmenin hedefi olursak, yalnızca boş sözler duymak yerine karşımızdaki kişinin bizim şansımıza gerçekten sevindiğini hissettiğimiz için aynı duyguyu biz de onlar için hissederiz. Bu, çok seyrek rastlandığından insanları birbirine bağlamak için çok büyük bir gücü de içinde taşır. Başkalarının sevincini içselleştirerek kendi deneyimlerimizle bağlantılı olan bu duyguyu hissetme kapasitemizi de artırırız.

Kıskançlığı öykünmeye dönüştürün: Beynimizdeki kıyaslama mekanizmasını durduramayacağımız için, onu verimli ve yaratıcı bir şeye yönlendirmek en iyisidir. Başarılı olanlardan bir şeyler çalmak ya da acı vermeyi istemek yerine onların düzeyine yükselmeyi arzulamalıyız. Böyle rekabetçi arzuları dürtüleyen, bizim yetenek düzeyimizin biraz üstünde olan kişilerle birlikte olmayı denemeliyiz.

Bunun işe yaraması için birkaç psikolojik kayma gerekir. Birincisi, kendimizi yükseltme kapasitesine sahip olduğumuza inanmalıyız. Öğrenme ve gelişme yeteneğimize güven duy-

mak, kıskançlığa karşı muazzam bir panzehir görevi üstlenir. Karşımızdaki kişinin sahip olduklarını istemek ve umutsuzluk nedeniyle baltalamaya kalkışmak yerine aynısını elde etme dürtüsü hissederiz ve bunu yapabileceğimize inanırız. Ikincisi, bunu desteklemek için sağlam bir çalışma ahlakı geliştirmeliyiz. Eğer özenli ve azimli olursak tüm engelleri aşarız ve konumumuzu yükseltiriz. Tembel ve disiplinsiz olanlar kıskançlık duygusuna daha yatkındırlar.

Bununla bağlantılı olarak amaç duygusuna sahip olmak, yaşamdaki tutkunuzu hissetmek kıskançlığa karşı bağışıklık kazanmanın harika bir yoludur. Yaşamınıza ve açıkça görülen canlandırıcı planlarınıza odaklanın. Sizi tatmin eden şey halktan gelip geçici ilgi kazanmak değil, potansiyelinizi gerçekleştirmektir. Böylelikle kıyaslama yapma ihtiyacınız azalır. Özdeğer duygunuz dışarıdan değil içeriden gelir.

İnsanların büyüklüğüne hayranlık duyun: Hayran olmak kıskanmanın zıt kutbudur. Özgüvensiz hissetmeden insanların başarılarını kabul eder ve kutlarız. Hiçbir acı hissetmeden onların sanat, bilim ya da ticaretteki üstünlüklerini itiraf ederiz. Ama bu, biraz daha ileri gider. Birinin büyüklüğünü kabullenerek türümüzün en yüksek potansiyelini kutlamış oluruz. İnsan doğasının en iyi özelliği olan birlikte sevinme olgusunu deneyimleriz. Herhangi bir insanın başarısının getirdiği gururu paylaşırız. Böyle bir hayranlık bizi günlük yaşamın sıradanlığının üzerine çıkarır ve dinginleştirici bir etkisi vardır.

Gerçi ölmüş olanlara, kıskançlığa kapılmadan hayran olmak daha kolaydır ama kahramanlarımıza yaşayan en az bir kişiyi de dahil etmeliyiz. Eğer yeterince genç yaştaysak, hayranlık duyduğumuz kişiler en azından belirli bir dereceye kadar taklit edeceğimiz modeller oluşturacaktır.

Son olarak, yaşamımızda kendi başarılarımızla bağlantılı olmayan, derin tatmin ve mutluluk duygusuna kapıldığımız anlar yaratmak çok değerlidir. Dağlar, deniz, orman gibi güzel bir manzara karşısında bulunduğumuz zaman bu duyguya kapılırız. Başkalarının kıyaslayan, meraklı gözlerini görmediğimiz için

daha fazla ilgi çekme ya da kendimizi gösterme ihtiyacı hissetmeyiz. Gördüklerimize saygı duyarız ve bu son derece iyileştiricidir. Evrenin uçsuz bucaksızlığını, doğmamız için bir araya gelen koşulların gizemli bileşimini, bizden önceki ve sonraki zamanın sonsuzluğunu düşünürken de aynı şey olabilir. Bu olağanüstü anlar, kıskançlığın sıradanlığından ve zehirlerinden olabildiğince uzaktadır.

> Çok az insan... talihi iyi giden bir arkadaşını kıskanmadan sevebilir. Kıskanç beynin soğuk zehri yaşamın getirdiği acıya tutunur ve iki katına çıkarır. Kendi yaralarını sarmalıdır ve başkasının memnuniyetini bir lanet gibi hissetmelidir.
>
> —Aeschylus

11

Sınırlarınızı Bilin

Büyüklenme Yasası

Biz insanlar kendimizi çok yüksekte görmeye ihtiyaç duyarız. Eğer iyiliğimiz, büyüklüğümüz, parlaklığımız konusundaki fikrimiz gerçeklerden uzaklaşırsa büyükleniriz. Üstün olduğumuzu hayal ederiz. Çoğu zaman küçük bir başarı bizim doğal büyüklenmemizi daha tehlikeli düzeylere çıkarır. Şansın başarımızdaki rolünü ya da başkalarının katkılarını unuturuz. Altın dokunuşa sahip olduğumuzu düşleriz. Gerçekle temasımızı yitirince mantıksız kararlar veririz. Bu nedenle başarımız kalıcı olmaz. Fazla büyüklenmenin planlarınızın olumlu sonuçlanmasındaki ezici kesinlik, eleştiriye karşı aşırı alınganlık, her türlü otoriteye karşı horgörü gibi belirtilerini kendinizde ve başkalarında arayın. Kendiniz ve sınırlarınız konusunda gerçekçi bir değerlendirme yaparak büyüklenmenin çekimine karşı koyun. Azamet duygusunu çalışmalarınıza, başarılarınıza ve topluma katkılarınıza bağlayın.

Başarı Sanrıları

1984 yazında Paramount Pictures şirketinin başkanı Michael Eisner (doğumu 1942) aylardır kapıldığı huzursuzluğu artık göz ardı edemiyordu. Daha büyük bir sahneye erişmek ve Hollywood'un temellerini sarsmak için sabırsızlanıyordu. Huzursuzluk zaten onun yaşamının hikâyesiydi. Kariyerine ABC televizyon kanalında başlamış, herhangi bir bölüme rahatça yerleşmemiş, dokuz yılda çeşitli terfilerle *prime time* programların

başına getirilmişti. Ama televizyon ufak ve kısıtlayıcı gibi gelmeye başlamıştı. Daha büyük, daha görkemli bir sahneye ihtiyacı vardı. 1976'da Paramount Pictures şirketinin başkanı olan ABC kanalındaki eski patronu Barry Diller, Paramount'un film stüdyosunun başına geçmesini teklif edince bu fırsatı kaçırmamıştı.

Paramount uzun süredir durgunluk yaşıyordu ama Diller'la birlikte çalışan Eisner, *Cumartesi Gecesi Ateşi*, *Grease*, *Flashdance* ve *Sevgi Sözcükleri* gibi bir dizi başarılı filmle şirketi Hollywood'un en gözde stüdyosuna dönüştürdü. Gerçi bu dönüşümde Diller'ın da rolü vardı ama Eisner stüdyonun başarısının ardındaki ana gücün kendisi olduğuna inanıyordu. Ne de olsa, kâr getiren filmler yaratmak için çok sağlam bir formül icat etmişti.

Bu formül onun takıntısı olan giderleri azaltmaya dayanıyordu. Bunu yapmak için filmin özgün, kolayca özetlenebilir ve dramatik olan iyi bir hikâyeyle başlaması gerekiyordu. Yöneticiler en pahalı yazarları, yönetmenleri ve oyuncuları işe alabilirlerdi ama filmin hikâyesi zayıfsa, büyük para kaybedilirdi. Güçlü bir konusu olan filmler kendini satardı. Bir stüdyo bu görece ucuz filmleri birbiri ardına çekebilir ve orta karar başarılı olsalar bile, sürekli bir gelir kaynağı yaratırdı. Bu düşünce tarzı, 1970'lerin gişe rekoru kırma zihniyetine aykırıydı ama Eisner'ın Paramount için ürettiği yadsınmaz kârı kim tartışabilirdi? Eisner bu formülü bir bildiride ölümsüzleştirdi ve tüm Hollywood'a yayılıp bir efsane haline geldi.

Ama onca yıl sahne ışıklarını Diller'la paylaştıktan, şirketin CEO'larını memnun etmeye çalıştıktan, pazarlama müdürleri ve finans uzmanlarına direndikten sonra Eisner bıkmaya başlamıştı. Keşke kendi stüdyosunu özgürce yönetebilseydi. Fikirlerine ve başarılarına başkalarının ortak olmasından yorulmuştu. En üst düzeyde tek başına çalışınca her şeyi denetleyebilir ve bütün takdiri toplayabilirdi.

Eisner 1984 yazında kariyerindeki bir sonraki kritik hamleyi düşündü ve hırsının en kusursuz hedefi olarak Walt Disney Şirketi'ni seçti. İlk bakışta şaşırtıcı bir seçim gibiydi. Walt Disney'in 1966'daki ölümünün ardından film stüdyosu zamanda donmuş gibiydi ve her geçen yıl biraz daha garipleşiyordu. Sı-

kıcı bir erkekler kulübü gibi çalışıyordu. Yöneticilerin çoğu öğle yemeğinden sonra işi bırakıyor, kâğıt oynayarak ya da saunada takılarak saatler geçiriyorlardı. Neredeyse hiç kimse işten kovulmuyordu. Stüdyo yaklaşık dört yılda bir, bir animasyon film çekiyordu ve 1983'te yalnızca üç canlı film çekmişti. 1968'deki *Aşk Böceği* filminden bu yana bir tek başarılı film yapamamışlardı. Burbank'deki Disney stüdyosu adeta bir hayalet kasaba gibiydi. 1983'te orada çalışmış olan aktör Tom Hanks stüdyoyu "1950'lerdeki bir Greyhound otobüs garı gibi" diye betimlemişti.

Köhne koşulları Eisner'ın sihrini konuşturması için kusursuz bir yerdi. Stüdyo ve şirket ancak yukarıya doğru gidebilirdi. Yönetim kurulu üyeleri umutsuzca işleri değiştirmek istiyor ve düşmanca bir satın almadan korkuyorlardı. Eisner liderlik konumunun koşullarını belirleyebilirdi. Kendini şirketin kurtarıcısı olarak Roy Disney'e (Walt'ın yeğeni ve Disney Şirketi'nin en büyük hissedarı) tanıttı ve dramatik bir dönüşüm için (Paramount'tan daha görkemli) ayrıntılı ve esinlendirici planını anlatarak Roy'u kazandı. Roy'un teşvikiyle yönetim kurulu bu seçimi onayladı ve 1984'ün Eylül ayında Eisner, Walt Disney şirketinin CEO ve yönetim kurulu başkanı oldu. Warner Bros. Şirketi'nin eski başkanı Frank Wells, başkan ve operasyon müdürü olarak atandı. Wells işin ticari yanıyla ilgilenecekti. Her konuda patron Eisner'dı ve Wells ona yardımcı olacaktı.

Eisner hiç zaman kaybetmedi. Şirketi yeniden yapılandırmaya gitti ve binden fazla çalışan işten ayrıldı. Yönetici konumlarını Paramount'ta çalışmış olanlarla doldurmaya başladı ve daha önceden sağ kolu olan Jeffrey Katzenberg (doğumu 1950) şimdi Walt Disney Stüdyoları başkanı oldu. Katzenberg yıpratıcı ve kaba olabiliyordu ama Hollywood'da ondan daha verimli ve daha sıkı çalışan kimse yoktu. İş bitiriciydi.

Birkaç ay içinde Eisner'ın formülüne sadık kalarak Disney bir dizi inanılmaz film çekti. Aralarında *Beverly Hilss Serserisi* ve *Masum Sanık Roger Rabbit*'in de bulunduğu ilk on yedi filmin on beşinin kâr getirmesi Hollywood'da hiçbir stüdyonun yaşamadığı bir başarıydı.

Bir gün Wells'le birlikte Burbank setini dolaşırken Disney kütüphanesine girdiler ve altın çağdan kalma, asla gösterime girmemiş yüzlerce çizgi film buldular. Disney'in büyük klasik çizgi filmlerinin doldurduğu raflar sonsuz gibiydi. Hazineyi görünce Eisner'ın gözleri parladı. Bu karikatürleri ve çizgi filmleri video olarak (ev videosu pazarı tam da patlamak üzereydi) piyasaya sürebilir ve büyük bir kazanç elde edebilirdi. Bu karikatürlere dayanarak dükkânlar açıp çeşitli Disney karakterlerini pazarlayabilirdi. Disney kullanılmayı bekleyen bir altın madeniydi ve Eisner bundan yararlanacaktı.

Kısa sürede dükkânlar açıldı, videolar çılgınlar gibi sattı, filmler şirkete sürekli kazanç pompaladı ve Disney hisselerinin fiyatları yükseldi. Kentin en başarılı film stüdyosu olarak Paramount'un yerini aldı. Kendini halka biraz daha tanıtmak isteyen Eisner, ellili ve altmışlı yıllarda Walt Disney'in kendisinin sunuculuğunu yaptığı bir saatlik *The Wonderful World of Disney* televizyon programını tekrar canlandırmaya karar verdi. Bu kez sunuculuğu Eisner üstlenecekti. Kameranın karşısında pek rahat değildi ama izleyicilerin kendisinden hoşlanacağını hissediyordu. Tıpkı Walt gibi çocukları rahatlatabilirdi. Daha doğrusu sihirli bir şekilde ona bağlı olduğunu düşünüyordu, sanki yalnızca şirketin yöneticisi değil Walt Disney'in öz oğlu ve ardılıydı.

Başarılarına karşın eski huzursuzluğu geri geldi. Yeni bir girişim, daha büyük bir macera arıyordu ve buldu. Walt Disney şirketi Avrupa'da yeni bir tema parkı açmayı planlıyordu. En son 1983'te açılan Tokyo Disneyland başarılı olmuştu. Tema parkıyla ilgilenenler, biri Barselona, İspanya diğeri Paris yakınlarında iki lokasyon üzerinde düşünüyorlardı. Hava koşulları çok daha iyi olduğundan ekonomik anlamda Barselona daha iyiydi ama Eisner, Fransa'yı seçti. Burası bir tema parktan daha fazlası, bir kültür bildirisi olacaktı. Dünyanın en iyi mimarlarını işe alacaktı. Diğer tema parklarındaki fiberglas şatolardan farklı olarak Euro Disney'de binalar pembe taştan inşa edilecek ve çeşitli peri masallarından sahneler içeren vitray pencereler kullanılacaktı. En züppe Fransız seçkinlerin bile ziyaret edeceği bir yer olmalıydı. Eisner mimariyi seviyordu ve burada günümüzün Medici'si olacaktı.

Yıllar geçerken Euro Disney'in giderleri arttı. Sonuç alma takıntısından vazgeçerse, düzgün bir inşaat yaparsa, kalabalıkların geleceğini ve giderlerini karşılayabileceğini düşünüyordu. Ama tema park sonunda 1992'de açıldığında Eisner'ın, Fransızların zevklerini ve tatil alışkanlıklarını anlamadığı ortaya çıktı. Fransızlar özellikle kötü havalarda eğlence araçlarına binmek için uzun kuyruklarda beklemeye istekli değildiler. Öteki parklarda olduğu gibi burada da bira ve şarap servisi yoktu, bu Fransızlara göre saygısızlık sayılırdı. Otel odaları bir ailenin bir geceden fazla kalması için çok pahalıydı. Ve ayrıntılara onca özen gösterilmesine karşın pembe taş şatolar orijinallerinin ucuz örnekleri gibi görünüyordu.

Ziyaretçi sayısı Eisner'ın beklediğinin ancak yarısı kadardı. İnşaat sırasında Disney şirketinin girdiği borç çok yüksekti ve ziyaretçilerden kazanılan para faiz ödemelerine bile yetmiyordu. Bu, parlak meslek yaşamındaki ilk felaket olacak gibi görünüyordu. Gerçekle yüzleştiği zaman, suçlanacak kişinin Frank Wells olduğuna karar verdi. Projenin finansal durumunu yönetmek onun göreviydi ve başarısız olmuştu. Daha önceleri iş ilişkilerinden hep iyi şekilde söz eden Eisner artık sık sık sağ kolundan şikâyet ediyor ve onu işten kovmayı düşünüyordu.

Gitgide büyüyen fiyaskonun ortasında Eisner ufukta başka bir tehdit sezdi: Jeffrey Katzenberg. Bir keresinde son derece sadık ve çalışkan olan Katzenberg'den benim Golden Retriever köpeğim diye söz etmişti. Stüdyonun ilk başarılı işlerini yöneten Katzenberg'di ve özellikle *Güzel ve Çirkin* filmi Disney'in animasyon film bölümünün yeniden canlanmasını başlatmıştı. Ama Katzenberg hakkında bir şeyler Eisner'ı kaygılandırıyordu. Belki de nedeni Katzenberg'in 1990 yılında yazdığı, canlı filmlerinde Disney'in bir dizi başarısızlığından söz eden bildiriydi. "1984'ten bu yana bir işletmeyi yönetme konusundaki ilk vizyonumuzdan yavaş yavaş uzaklaştık," diye yazmıştı. Katzenberg, stüdyonun *Dick Tracy* gibi büyük bütçeli filmler çekmesini, "olay filmler" yapma kararını eleştirmişti. Disney "gişe rekoru kırma" zihniyetine düşmüş ve bu süreçte ruhunu yitirmişti.

Bildiri Eisner'ı rahatsız etmişti. *Dick Tracy* onun en sevdiği projeydi. Acaba Katzenberg doğrudan patronunu mu eleştiriyordu? Üzerinde düşününce bu bildiriyi, Paramount'ta daha ucuz, yüksek konseptli filmler konusunda yazdığı kendi kötü şöhretli bildirisinin açık bir taklidi gibi gördü. Belki de Katzenberg kendini geleceğin Eisner'ı olarak görüyordu. Belki Eisner'ın işinin peşindeydi, belli etmeden otoritesinin altını oyuyordu. Bu durum içini kemirmeye başladı. Niçin Katzenberg onu senaryo toplantılarından uzak tutuyordu?

Animasyon film bölümü, *Alaaddin* ve ardından *Aslan Kral* gibi filmlerle artık stüdyonun birincil kazanç kapısı olmuştu. Üstelik hikâye fikrini bulduğu ve baştan sona ilgilendiği *Aslan Kral*, Katzenberg'in gözbebeği olmuştu. Dergilerdeki makaleler Katzenberg'den adeta Disney'in bu tarzda yeniden canlanmasının ardındaki yaratıcı dâhiymiş gibi söz ediyordu. Ya animasyon film bölümünün başkan yardımcısı Roy Disney? Ya her şeyden sorumlu olan Eisner'ın kendisi? Eisner'a göre Katzenberg kendini geliştiriyor, medyaya oynuyordu. Yöneticilerden biri Katzenberg'in, "Bugünün Walt Disney'i benim," dediğini Eisner'a aktarmıştı. Kuşkular kısa sürede nefrete dönüştü. Eisner artık onun çevresinde bulunmaya dayanamıyordu.

Ardından 1994 yılının Mart ayında Frank Wells bir kayak gezisindeki helikopter kazasında yaşamını yitirdi. Hissedarlara ve Wall Street'e güvence vermek için Eisner, başkan olarak Wells'in yerini alacağını açıkladı. Birdenbire Katzenberg telefonlar ve notlarla Eisner'a, Wells şirketten ayrıldığı takdirde başkanlık görevini kendisine vereceğini hatırlatmaya başladı. Trajediden bu kadar kısa süre sonra ne kadar duyarsız davranıyordu. Katzenberg'in telefonlarını açmamaya başladı.

1994 yılının Ağustos ayında Jeffrey Katzenberg'i işten kovması Hollywood'daki herkesi hayretler içinde bıraktı. Kentin en başarılı stüdyo yöneticisini kovmuştu. *Aslan Kral*, Hollywood tarihinin en kârlı filmlerinden biriydi. Disney'in Miramax firmasını satın almasının ardında da Katzenberg vardı ve *Ucuz Roman* filminin başarısı nedeniyle başarılı bir hareket gibi düşünülmüş-

tü. Bu karar, kendi açısından çılgınlık gibiydi ama Eisner umursamıyordu. Katzenberg'in gölgesinden kurtulunca rahatlayabilir, dikkati dağılmadan, kendi başına Disney'i bir üst seviyeye çıkarabilirdi.

Yeteneğini kaybetmediğini kanıtlamak için ABC kanalının Disney tarafından satın alınmasını sağlayarak eğlence dünyasını şaşkına çevirdi. Bu satışın büyük cesareti bir kez daha onu ilgi odağına dönüştürdü. Şimdiye dek kimsenin hayal etmediği ya da girişmediği bir eğlence imparatorluğu kuruyordu. Yine de bu adım Eisner için bir sorun oluşturdu. Şirket neredeyse iki kat büyümüştü. Bir tek kişi için fazla büyük ve karmaşıktı. Eisner bir yıl önce açık kalp ameliyatı geçirmişti ve bu kadar stresi kaldıramazdı.

Başka bir Frank Wells'e ihtiyacı vardı ve aklına eski dostu, Creative Artists Agency kurucusu ve başkanı Michael Ovitz geldi. Ovitz, Hollywood tarihinin en büyük anlaşmacısı, belki de kentin en güçlü insanıydı. Birlikte bu alana hükmedebilirlerdi. Birçok kişi bu konuda onu uyardı: Ovitz hiç de Frank Wells gibi değildi. Finans adamı ya da ayrıntı ustası sayılmazdı ve üstelik Ovitz bile bunu itiraf ediyordu. Eisner bu öğütleri görmezden geldi. İnsanlar çok alışılagelmiş biçimde düşünüyorlardı. Dolgun bir maaş ve başkanlık unvanı önererek, CAA firmasından ayrılması için Ovitz'in aklını çelmeye karar verdi. Sayısız görüşmede Ovitz'e, konum olarak ikinci adam olsa da şirketi ortak lider olarak birlikte yöneteceklerine dair güvence verdi.

Bir telefon görüşmesinde Ovitz her şeyi kabul etti ama Eisner telefonu kapattığı anda yaşamının en büyük hatasını yaptığını anladı. Aklından neler geçmişti? Çok yakın dost olabilirlerdi ama şu iki "olduğundan daha büyük" adam nasıl birlikte çalışacaktı? Ovitz güç peşindeydi. Katzenberg sorunu ikiye katlanmış olarak tekrar ortaya çıkacaktı. Ama artık çok geçti. Yönetim kurulu işe alınmasını onaylamıştı. Kendi ünü, CEO olarak karar verme süreci tehlikedeydi. Bu işi yürütmek zorundaydı.

Derhal bir stratejiye karar verdi: Ovitz'in sorumluluklarını daraltacak, dizginini sıkı tutacak ve başkan olarak kendisini

kanıtlamaya zorlayacaktı. Böylece Ovitz onun güvenini kazanıp daha fazla güce ulaşabilecekti. Daha ilk günden kimin patron olduğunu Ovitz'e gösterecekti. Onu, Disney'in merkezindeki Frank Wells'in altıncı katta bulunan, kendi odasının yanındaki odasına yerleştirmek yerine, beşinci katta hiç de etkileyici olmayan bir odaya yerleştirdi. Ovitz armağanlar ve gösterişli partilerle para saçmayı severdi, Eisner'ın ekibi onun harcadığı her kuruşun hesabını tutacak ve her adımını gözlemleyecekti. Eisner'a belli etmeden başka yöneticilerle temas kuruyor muydu? Göğsünde bir başka Katzenberg daha besleyemezdi.

Kısa sürede belirli bir dinamik gelişti: Ovitz potansiyel bir anlaşmayla geldiğinde, Eisner araştırma kısmında onun cesaretini kırmıyordu ama sıra anlaşma yapmaya gelince kesin bir hayır yanıtı veriyordu. Film sektöründe artık Ovitz'in altın dokunuşunu yitirdiği, hiçbir anlaşmayı bitiremediği söylentisi yayılmaya başladı. Ovitz paniğe kapıldı. Bu konuma seçilmeye değer olduğunu çaresizce kanıtlamaya çabaladı. İki şirketin birleşmesi pek de pürüzsüz olmadığından ABC kanalını yönetmek için New York'a taşınmayı önerdi ama Eisner hayır dedi. Yanında çalışanlara Ovitz'ten uzak durmalarını söyledi. O güvenilecek biri değildi: San Fernando Valley'deki bir alkol satıcısının oğluydu ve tıpkı babası gibi Ovitz de yalnızca iyi bir satıcıydı. Şirketin içinde Ovitz tümüyle yalnızlaştırıldı.

Aylar geçerken neler olup bittiğini gören Ovitz acıyla şikâyet etti. Disney uğruna kendi şirketinden ayrılmıştı, başkan olarak yapabilecekleri için ününü tehlikeye atmıştı ve şimdi Eisner onun ününü yok ediyordu. Sektörde artık kimse ona saygı duymuyordu. Eisner'ın Ovitz'e davranışı sadistçeydi. Ne var ki Eisner'ın aklında Ovitz'in sınavı geçemediği vardı, sabırsız olduğunu kanıtlamıştı, o bir Frank Wells değildi. 1996 Aralık ayında şirkette geçirdiği on altı aydan sonra büyük bir tazminat paketiyle Ovitz işten kovuldu. Baş döndürücü ve hızlı bir gözden düşüştü.

Büyük hatasından kurtulunca Eisner şirket içinde gücünü sağlamlaştırmaya başladı. ABC'nin durumu iyi değildi. Müdahale edip kontrolü ele almalıydı. Programlama toplantılarına katılmaya başladı: ABC kanalındaki altın günlerinde, orada yarattığı

Laverne & Shirley ve *Happy Days* gibi büyük programlardan söz etti. ABC eski felsefesine geri dönmeli ve aileler için yüksek konseptli programlar yapmalıydı.

İnternet yaygınlaşmaya başlarken, Eisner bu alana bulaşmak zorunda kaldı. Yöneticilerin almak istediği Yahoo! firmasının satın alınmasını engelledi. Bunun yerine Disney, Go adı verilen kendi internet portalını başlatacaktı. Yıllar içinde gerekli dersi almıştı: Kendi gösterinizi tasarlayın ve gerçekleştirin. Disney internete hâkim olacaktı. Daha önce iki kez, geri dönüş dâhisi olarak kendini kanıtlamıştı ve şimdi Disney bir çöküş içindeydi ve bunu üçüncü kez yapacaktı.

Ne var ki, kısa süre sonra felaket dalgaları birbiri ardına şirketi vurmaya başladı. İşten kovulunca Katzenberg anlaşmasında yazılı olduğu gibi performansına dayanarak alacağı ikramiye için Disney'e dava açtı. Başkan olduğu sırada Ovitz mahkemeye gitmeden onunla anlaşmaya varmak istedi ve Katzenberg'i 90 milyon dolar almaya ikna etti ama son dakikada Eisner bunu engelleyip şirketin ona hiçbir borcu olmadığını bildirdi. 2001 yılında yargıç Katzenberg lehine karar verdi ve 280 milyon dolar ödemek zorunda kaldılar. Go internet portalı için Disney sonsuz kaynaklar harcamıştı ve öylesine kötü bir fiyasko oldu ki portalı kapatmak zorunda kaldılar. Euro Disney'in giderleri hâlâ şirketi kemiriyordu. Disney ve Pixar ortak yapımı *Oyuncak Hikâyesi* filmi çekilmişti. Ama şimdi Pixar'ın CEO'su Steve Jobs, Eisner'ın mikroyönetiminden hoşlanmayarak bir daha asla Disney'le iş yapmayacağını açıklamıştı. ABC beklenen performansı göstermiyordu. Disney'in çektiği filmlerin çoğu çok pahalı fiyaskolardı ve en büyüğü 2001'in Mayıs ayında gösterime giren *Pearl Harbor* filmiydi.

Birdenbire Roy Disney, Eisner'a inancını yitirmiş gibiydi. Hisse senetlerinin fiyatları düşüyordu. İstifa etmesinin en iyisi olacağını Eisner'a söyledi. Ne nankörlük, ne kibir! Eisner tek başına bu ölü şirketi diriltmişti. Walt'ın aptal yeğeni olarak tanınan Roy'u felaketten kurtarmış, ona servet kazandırmıştı. Ve şimdi Eisner'ın en karanlık anında Roy ona ihanet mi edecekti? Eisner hiç bu kadar öfkelenmemişti. Tersine bir hamle yapıp Roy'u yönetim kurulundan istifaya zorladı. Bu olay Roy'u biraz daha

cesaretlendirdi. "Save Disney" adıyla bilinen bir hissedarlar isyanı başlattı ve 2004 yılının Mart ayında hissedarlar Eisner'ın liderliğini sonlandırması için oylama yaptı.

Yönetim kurulu kısa sürede Eisner'ı kurul başkanlığı konumundan indirme kararı aldı. Kurduğu imparatorluk parçalanıyordu. Eisner Eylül 2005'te dayanacağı bir dostu olmadan kendini yalnız ve ihanete uğramış hissederek resmen Disney şirketinden istifa etti. Her şey nasıl bu kadar hızlı çözülmüştü? Arkadaşlarına herkesin kendisini özleyeceğini söylerken tüm Hollywood'dan söz ediyordu, ona benzeyen biri asla gelmeyecekti.

Yorum: Meslek yaşamının belirli bir noktasında Michael Eisner'ın, konu güç olunca bir çeşit sanrıya kapıldığını, gerçeklerden çok uzaklaştığından iş için verdiği kararların felaket sonuçları olduğunu söyleyebiliriz. Su yüzüne çıkıp zihnini ele geçiren bu sanrı çeşidinin ilerleyişini izleyelim.

ABC kanalında, kariyerinin başlangıcında genç Eisner gerçekleri sımsıkı tutuyordu. Son derece gerçekçiydi. Kendi güçlerini anlıyor ve bunları sonuna kadar kullanıyordu: Hırslıydı, rekabetçi bir yapısı ve yoğun bir iş ahlakı vardı, ortalama Amerikan eğlence zevkleri konusundaki hisleri kuvvetliydi. Çabuk düşünürdü ve başkalarını yaratıcı düşünmeye yüreklendirme yeteneği vardı. Bu güçlerine dayanarak basamakları çok hızlı çıkmıştı. Yeteneklerine çok güveniyordu ve ABC şirketinde aldığı bir dizi terfi bu özfikrini pekiştirmişti. İşi yaparken çok şey öğrendiği, programcı olarak yetenekleri geliştiği için biraz kibirli olabilirdi. Yukarı doğru hızla giden bir yoldaydı ve otuz dört yaşında ABC kanalının *prime time* programlarının başına getirilince zirveye varmıştı.

Hırsları nedeniyle kısa süre sonra televizyon dünyasının biraz kısıtlayıcı olduğunu hissetti. Yapabileceği eğlence programları sınırlıydı. Film dünyası daha gevşek, daha büyük, daha büyüleyici şeyler sunuyordu. Bu nedenle Paramount'taki işi kabul etmesi doğaldı. Ama Paramount'ta olan bir şey, zihninin dengesini belli belirsiz bozmaya başladı. Sahne daha büyük olduğu ve kendisi de stüdyonun başında bulunduğu için medyanın ve halkın ilgi-

sini çekmeye başladı. Hollywood'un en gözde film yapımcısı olarak dergi kapaklarında yer aldı. Bu durum ABC'deki terfilerden kazandığı ilgi ve tatminden niteliksel olarak daha farklıydı. Artık milyonlarca insan ona hayrandı. Onların fikirleri nasıl yanlış olabilirdi? Onlara göre Eisner bir dâhiydi, stüdyo sistemini değiştiren yeni bir kahramandı.

Bu sarhoş edici bir durumdu. Kaçınılmaz biçimde yeteneklerine verdiği değeri yükseltti. Ama beraberinde büyük bir tehlikeyi de getirdi. Eisner'ın Paramount'taki başarısı yalnızca kendisine bağlı değildi. Stüdyoya geldiğinde geri dönüş kıvılcımını çakacak olan, aralarında *Cumartesi Gecesi Ateşi*'nin de olduğu birkaç film zaten yapım öncesi aşamadaydı. Barry Diller, Eisner için kusursuz bir yardımcıydı. Onunla saatlerce tartışıp Eisner'ı fikirlerini mükemmelleştirmeye zorluyordu. Ama çektiği ilgiyle kendini beğenmeye başlayan Eisner aldığı övgüleri kendi çabalarıyla hak ettiğini hayal ediyordu ve başarısından iyi zamanlama, başkalarının katkıları gibi unsurları çıkarıyordu. Artık zihni gerçeklerden uzaklaşıyordu. İzleyicilerine ve insanları nasıl eğlendireceğine odaklanmak yerine yalnızca kendine odaklanıyor, başkalarının söylediği büyüklük efsanesine inanıyordu. Altın dokunuşu olduğunu hayal ediyordu.

Disney şirketinde aynı model tekrarlandı ve biraz daha şiddetlendi. Buradaki inanılmaz başarısının tadını çıkarırken video filmlerin ve aile eğlencelerinin patladığı dönemde Disney kütüphanesinde bulduğu inanılmaz büyük şansı unutmuştu. Kendisini dengeleme konusunda Wells'in oynadığı önemli rolü hesaba katmamıştı. Azamet duygusu gittikçe büyürken bir ikilemle yüz yüze kalmıştı. Bir sansasyon yaratmanın, büyük bir şey yapmanın getirdiği ilgiye bağımlı olmuştu. Yalın başarılardan, artan kazançtan tatmin olmuyordu. Yalnızca bir şirket yöneticisi değil, engin bilgi sahibi bir insan olduğunu dünyaya gösterecekti.

Parkın inşası sırasında, giderleri düşük tutmak için sade bir tema ve lokasyon için de Barselona'yı öneren deneyimli uzmanları dinlemeyi reddetmişti. Fransız kültürüne dikkat etmemiş, her şeyi Burbank'ten yönetmişti. Film stüdyosu başkanı olarak yeteneklerinin tema parkları ve mimari için yeterli olacağı

inancına kapılmıştı. Yaratıcı gücünü kesinlikle abartmıştı ve verdiği kararlar sanrı olarak nitelendirilecek kadar gerçeklerden uzaktı. Bu zihinsel dengesizlik bir kez ortaya çıkınca, ancak kötüye gidebilir çünkü bu dünyaya dönüp kendi özfikrinin hatalı olduğunu itiraf etmeye dayanır ve insan denen hayvan neredeyse asla bunu yapmaz. Bunun yerine tüm başarısızlıklar ya da engeller için başkalarını suçlama eğilimi gösterir.

Sanrıların etkisinde kalınca en ciddi hatasını yapıp Jeffrey Katzenberg'i kovdu. Disney sistemi, dükkânları ve tema parklarını besleyen yeni karakterler, ürünler, reklam yolları açan yeni çizgi filmlerin sürekli akışına dayanıyordu. *Aslan Kral* filminin daha önce eşi benzeri görülmemiş başarısının örneklediği gibi Katzenberg'in bu tip filmler için yeteneği vardı. Onu işten kovmak bütün üretim hattını tehlikeye atmıştı. İşin başına kim geçecekti? Herhalde Roy Disney ya da Eisner değil? Üstelik Katzenberg'in yeteneğini başka yere taşıyacağını da bilmesi gerekirdi ve gerçekten DreamWorks adlı yeni stüdyosunu kurup birbiri ardına çizgi filmler üretmeye başladı. Yeni stüdyo yetenekli animatörlerin maaşlarını yükseltti, çizgi film çekmenin maliyetini artırdı ve Disney'in kazanç sistemini tehdit etti. Ama Eisner bu gerçeği kavramak yerine, ilgi çekme rekabetine daha fazla yönelmişti. Katzenberg'in yükselişi onun özfikrini tehdit etmişti ve egosunu rahatlatmak için kârı ve uygulanabilirliği feda etmek zorundaydı.

Sürekli düşüş başlamıştı. Büyük daima iyidir inancıyla ABC kanalının satın alınması gerçeklerden gitgide uzaklaştığını gösteriyordu. Yeni medya çağında televizyon ölmekte olan bir iş modeliydi. Gerçekçi bir iş kararı yerine reklam için yapılan bir oyundu. Hiçbir açık kimliği olmayan bir mal, bir eğlence devi yaratmıştı. Ovitz'i işe alması ve kovması sanrının daha yüksek düzeyini ortaya çıkarıyordu. Insanlar Eisner'ın kullanacağı araçlara dönüşmüştü. Ovitz'in, Hollywood'un en çok korkulan ve en güçlü insanı olduğu düşünülürdü. Belki de Eisner, Ovitz'i küçük düşürmek arzusuyla bilinçsizce dürtülenmişti. Eğer kırıntılar için Ovitz'i yalvartacak gücü varsa Hollywood'un en güçlü insanı kendisi olmalıydı.

Sanrısal düşünme biçiminden kaynaklanan, Euro Disney'in sürekli artan giderleri, Katzenberg'e ödenen tazminat, başarısız filmler, ABC kaynaklarının sürekli tüketilmesi, Ovitz'e ödenen tazminat gibi sorunlar çağlayarak akmaya başladı. Yönetim kurulu üyeleri hisse fiyatlarındaki düşüşü artık göz ardı edemiyorlardı. Katzenberg ile Ovitz'in kovulması, Eisner'ı Hollywood'un en nefret edilen kişisi yapmıştı ve talihi çökerken, tüm düşmanları onu yok etmek için gizlendikleri yerlerden ortaya çıkmaya başladılar. İktidardan düşüşü hızlı ve olağanüstü oldu.

Şunu anlayın: Michael Eisner'ın hikâyesi size düşündüğünüzden daha yakındır. Kaderi kolayca sizin kaderiniz olabilir ama herhalde daha küçük çaplıdır. Nedeni basittir: Biz insanların içinde yatan zayıflık, dinamiğin farkında bile olmadan bizi sanrıya kapılma sürecine iter. Bu zayıflık yeteneklerimizi abartma eğilimimizden kaynaklanır. Gerçeklerle kıyasladığımızda daha yüksek bir özfikrimiz vardır. Kendimizi zekâ, güzellik, çekicilik, popülerlik ya da azizlik gibi konularda başkalarından üstün görme ihtiyacımız vardır. Bu durum olumlu olabilir. Biraz özgüven bizi sorunları aşmaya, varsaydığımız sınırları zorlamaya ve bu süreçte öğrenmeye götürür. Ama bir bireyin ya da bir grubun artan ilgisi, bir terfi, bir proje için parasal destek gibi herhangi bir düzeyde başarıya erişirsek, özgüvenimiz çok hızlı yükselir ve özfikrimizle gerçek arasında gitgide büyüyen bir tutarsızlık ortaya çıkar.

Yaşamda ulaştığımız her başarı, biraz iyi şansa, zamanlamaya, başkalarının katkılarına, yolda bize yardım eden öğretmenlere, yenilik isteyen halkın kaprislerine dayanır. Ama bizim eğilimimiz bunların tümünü unutmak ve her başarının üstün benliğimizden kaynaklandığını hayal etmektir. Daha hazır olmadan yeni meydan okumalarla başa çıkmaya kalkışırız. Ne de olsa insanlar ilgi göstererek bizim büyüklüğümüzü onaylamışlardır ve biz de bunun devamını isteriz. Altın dokunuşa sahip olduğumuzu düşleriz ve yeteneklerimizi sihirli bir biçimde başka bir alana taşıyabileceğimize inanırız. Hiç farkına varmadan yanında

çalıştığımız insanlar ya da bizi izleyeler yerine egomuza ve fantezilerimize uyum sağlarız. Yardımcı olanlardan uzaklaşır ve onları kullanacağımız araçlar olarak görürüz. Tüm başarısızlıklarda suçu başkalarına atarız. Başarının karşı konulmaz çekiciliği zihnimizi bulandırır.

Sizin göreviniz şudur: Her başarının ardından bileşenleri inceleyin. Şans unsurunun, aralarında akıl hocalarının da bulunduğu kişilerin katkılarının iyi talihinizde oynadığı rolleri görün. Böylece gücünüzü şişirme eğiliminiz etkisizleşecektir. Çektiğiniz ilgi işten daha önemli olunca ve eski stratejiler yinelenince, başarıyla birlikte kayıtsızlığın geldiğini kendinize anımsatın. Başarıyla birlikte dikkatinizi de artırmalısınız. Her yeni projede sıfırdan başlayıp yeni bir sayfa açın. Alkış sesleri şiddetlenirken onunla daha az ilgilenmeyi deneyin. Ulaşacağınız sınırları kucaklayın ve elinizde bulunanlarla çalışın. Daha büyüğün daha iyi olduğuna inanmayın, güçlerinizi sağlamlaştırmak ve yoğunlaştırmak daha akılcı bir seçimdir. Dostlarınıza ihtiyaç duyacağınız için artan üstünlük duygunuzla kimseyi kırmayın. Başarının uyuşturucu etkisine karşı ayaklarınızı yere sıkı basın. Böylesine yavaş ve organik yolla inşa edeceğiniz güç gerçek ve kalıcı olacaktır. Unutmayın: Tanrılar, büyüklenme kanatlarıyla çok yükseğe uçanlara karşı acımasızdır ve bedelini ödetirler.

Var olmak onun için asla yeterli değildi, hep daha fazlasını istedi. Belki de arzularının gücü nedeniyle kendini başkalarına oranla daha fazlasına izin verilen bir kişi olarak gördü.

—Fyodor Dostoyevski, *Suç ve Ceza*

İnsan Doğasının Anahtarları

Gerçekleştireceğiniz bir projeniz ya da bir şey yapmaya ikna etmeye çalıştığınız bir birey veya bir grup var diyelim. Bu hedeflere ulaşmanın gerçekçi yolunu şöyle tanımlayabiliriz: İstediğinizi elde etmek pek kolay değildir. Başarı çok fazla çaba-

ya ve biraz şansa dayanır. Projenizin ilerlemesi için herhalde eski stratejinizi terk edeceksiniz çünkü koşullar sürekli değişir, zihninizi açık tutmalısınız. Ulaşmaya çalıştığınız kişiler asla hayal ettiğiniz ya da umut ettiğiniz biçimde karşılık vermezler. Daha doğrusu insanlar genellikle sizi tepkileriyle şaşırtırlar ya da hüsrana uğratırlar. Kendi ihtiyaçları, deneyimleri ve sizden farklı psikolojileri vardır. Hedeflerinizi etkilemek için onlara ve ruhlarına odaklanmalısınız. Eğer istediğinizi başaramazsanız, neyi yanlış yaptığınızı dikkatle incelemeli ve bu deneyimden ders almaya çalışmalısınız.

Önünüzdeki proje ya da görevi, kusursuz ve güzel bir şekle dönüştüreceğiniz bir mermer blok olarak düşünebilirsiniz. Mermer blok sizden daha büyüktür, malzeme olarak dirençlidir ama işiniz olanaksız değildir. Yeterli çaba, odaklanma ve dayanıklılıkla yavaş yavaş onu gerektiği biçime sokabilirsiniz. Yine de uygun bir orantı duygusuyla başlamalısınız: Hedeflere erişmek zordur, insanlar dirençlidir ve yapabileceklerinizin sınırı vardır. Böyle gerçekçi bir tutumla gerekli sabra ulaşabilir ve çalışmaya başlayabilirsiniz.

Beyninizin ölçü ve orantı algınızı etkileyen psikolojik bir hastalığa yenik düştüğünü hayal edin. Bu hastalığın etkisiyle karşınızdaki işi oldukça büyük ve malzemeyi de dirençli olarak değil, görece küçük ve şekil verilebilir olarak görüyorsunuz. Orantı duygusunu kaybederseniz mermer bloğu aklınızdaki biçime getirmenin çok uzun sürmeyeceğine inanırsınız. Erişmeye çalıştığınız kişilerin dirençli değil, oldukça tahmin edilebilir olduğunu hayal ederseniz. Harika fikrinize nasıl karşılık vereceklerini de bilirsiniz. Kesinlikle çok seveceklerdir. Aslında size ve işlerinize, bizzat sizden daha fazla ihtiyaçları vardır. Onlar sizi arayıp bulmalıdır. Burada vurgulanan nokta, başarılı olmak için neye ihtiyaç duyduğunuz değil neye layık olduğunuzu hissetmenizdir. Bu projeyle ilgi çekeceğinizi öngörüyorsunuz ama başarısız olursanız başkaları suçlanmalı çünkü siz yeteneklisiniz, doğru yoldasınız ve yalnızca hainler ya da kıskançlar size engel oluyor.

Bu psikolojik hastalığa *büyüklenme* adını veriyoruz. Bunun etkilerini hissettikçe, gerçekçi oranlar tersine döner. Sizin benliğiniz büyür ve çevresindeki her şeyden daha büyük olur. Görevinizi ve erişmek istediğiniz kişileri bu mercekten görürsünüz. Bu, her şeyin sizin çevrenizde döndüğü aşırı narsisizm (ikinci bölüme bakınız) değildir. Kendinizi büyümüş (*büyüklenme* sözcüğünün kökü "büyümek"tir), üstün bir konuma gelmiş ve yalnızca ilgi değil hayranlık gösterilmesi gereken biri olarak görmektir. Sadece bir insan yerine tanrı gibi hissetmektir.

Halkın gözündeki güçlü, egoist liderlerin bu hastalığa yakalandığını düşünebilirsiniz ama bu varsayımınız hatalıdır. Elbette Michael Eisner gibi etkili kişilerde daha üst düzey büyüklenme duygusu olduğunu, aldıkları ilgi ve övgülerin benliklerini daha hızlı büyüttüğünü biliyoruz. Ama bu özellik insan doğasında doğuştan var olduğundan, daha düşük düzey bir çeşidi neredeyse hepimizde vardır. Kendimizi önemli hissetme, insanların gözünde değer kazanma ve herhangi bir konuda başkalarından üstün olma ihtiyacımızdan kaynaklanır.

Kendi büyüklenmenizi pek fark etmezsiniz çünkü yapısından dolayı gerçeği algılamanızı değiştirir ve kendinizi doğru değerlendirmenizi zorlaştırır. Şu anda size yol açtığı sorunların farkında olmazsınız. Düşük düzey büyüklenmeniz yetenek ve becerilerinizi abartmanıza ve karşılaştığınız engelleri azımsamanıza sebep olur. Böylece kapasitenizden fazla iş yüklenirsiniz. İnsanların fikrinize belirli bir yolla karşılık vereceklerinden emin olursunuz ama vermedikleri zaman öfkelenirsiniz ve başkalarını suçlarsınız.

Huzursuzluğa kapılıp aniden meslek değiştirmenizin temelinde büyüklenmenin yattığını fark etmezsiniz. Şu andaki işinizi büyüklüğünüze ve üstünlüğünüze uygun görmezsiniz çünkü gerçekten büyük olmak daha fazla eğitim ve yeni yeteneklerin geliştirilmesini gerektirir. İşi bırakıp yeni tekliflerin olasılıklarına kapılmak büyüklük fantezileri kurmanıza izin verir. Bu yolla asla hiçbir konuda uzman olamazsınız. Uygulamaya girişmediğiniz düzinelerce iyi fikriniz vardır çünkü gerçekler, yetenek düzeyinizle yüzleşmenize yol açacaktır. Bilincine varmadan biraz pasif-

leşirsiniz, başkalarının sizi anlamasını, istediklerinizi size vermesini, iyi davranmasını beklersiniz. Onların övgülerini kazanmak yerine zaten bunu hak ettiğiniz duygusuna kapılırsınız.

Bu olguların tümünde, düşük düzey büyüklenmeniz hatalarınızdan ders alıp kendinizi geliştirmenize engel olur çünkü zaten büyük ve harika olduğunuz varsayımıyla yola çıktığınız için tam tersini itiraf etmek zor gelir.

İnsan doğasının bir öğrencisi olarak üç göreviniz var: Birincisi, büyüklenme olgusunu, insan doğasında niçin bulunduğunu ve günümüzde her zamankinden daha fazla sayıda büyüklenen insan olduğunu anlamalısınız. İkincisi, büyüklenme belirtilerini fark etmeyi ve bunları sergileyenlerle başa çıkmayı öğrenmelisiniz. Üçüncü ve en önemlisi, bu hastalığın belirtilerini önce kendinizde görmeli, bu yöndeki eğilimlerinizi nasıl denetleyeceğinizle yetinmeyip, bu enerjiyi nasıl verimli bir şekle yönelteceğinizi (daha fazlası için s. 382 "Uygulamalı Büyüklenme" bölümüne bakınız) öğrenmelisiniz.

Tanınmış psikanalist Heinz Kohut'a (1913-1981) göre büyüklenmenin kökleri yaşamımızın en erken yıllarında yatar. İlk aylarımızda çoğunlukla annemizle aramızda derin bir bağ vardır. Ayrı bir varlık olduğumuz duygusu henüz gelişmemiştir. Annemiz tüm ihtiyaçlarımızı karşılar. Bizi besleyen memeyi kendi bedenimizin bir parçası zannederiz. Her şeye gücümüzün yettiğini düşünürüz: Acıktığımız ya da herhangi başka bir ihtiyacımız olduğu anda annemiz adeta sihirli bir güçle onu kontrol ediyormuşuz gibi ihtiyacımızı karşılamak için yanımızdadır. Ama yavaş yavaş yaşamın ikinci aşamasından geçerken gerçekle yüzleşiriz: Annemiz ayrı bir varlıktır ve ilgilenmesi gereken başka insanlar vardır. Aslında hiçbir şeye gücü yetmeyen, oldukça zayıf, küçük ve bağımlı bebeklerdik. Bunu fark etmek acı verir ve yaptığımız taşkınlıkların kaynağını oluşturur çünkü kendimizi haklı çıkarmaya, bu kadar çaresiz olmadığımızı göstermeye ve sahip olmadığımız güçleri hayal etmeye ihtiyacımız vardır. (Çocuklar çoğunlukla duvarların arkasını görebildiklerini, uçabildiklerini, başkalarının aklından geçenleri okuyabildiklerini hayal ederler ve bu nedenle süper kahramanların masallarını çok severler.)

Yaşlandıkça artık fiziksel olarak o kadar küçük değilizdir, ama önemsizlik duygumuz gittikçe kötüleşir. Büyük bir ailedeki, okuldaki ya da milyarlarca insanın yaşadığı dünyadaki tek kişi olduğumuzu algılarız. Yaşamımız görece kısadır. Yeteneklerimiz ve beyin gücümüz sınırlıdır. Özellikle mesleklerimizde ve küresel akımlarda denetleyemediğimiz çok şey vardır. Öleceğimiz, çabucak unutulacağımız, sonsuzluğa karışacağımız fikri dayanılmazdır. Belli bir şekilde önemli olduğumuzu hissetmek, doğal küçüklüğümüzü protesto etmek, benlik duygumuzu genişletmek isteriz. Üç dört yaşlarındayken deneyimlediklerimiz bilinçaltında yaşamımız boyunca aklımızdan çıkmaz. Küçüklüğümüzü hissetmek ve inkâr etmeye çalışmak arasında gidip geliriz. Böylece üstünlüğümüzü hayal etmenin yollarını bulma eğilimine kapılırız.

Bazı çocuklar, görece küçüklükleriyle yüzleşmeleri gereken bu ikinci evreden erken yaşlarda geçemezler ve hayatın ilerleyen yıllarında büyüklenmenin daha derin biçimlerine karşı daha savunmasız hale gelirler. Bunlar şımartılmış, pohpohlanmış çocuklardır. Anneler ve babalar, bu çocukların kendilerini evrenin merkeziymiş gibi hissetmelerine yol açıp gerçekle yüz yüze kalmanın acısına karşı onları korurlar. Çocuğun her isteği emir anlamına gelir. Ebeveynler en ufak bir disipline sokma girişiminde öfke kriziyle karşılaşırlar. Üstelik böyle çocuklar her tür otoriteyi hor görürler. Kendileriyle ve elde edebilecekleriyle kıyasladıkları zaman babaları oldukça zayıf bir figür olarak görünür.

Erken yaşta şımartılmak onları yaşam boyu unutmayacakları biçimde etkiler. Hayran olunma ihtiyaçları vardır. Kendilerini şımartmaları ve ilgiye boğmaları için başkalarını parmaklarında oynatma ustası olurlar. Kendilerini üstlerindeki herkesten daha üstün görürler. Herhangi bir yetenekleri varsa, çok yükselebilirler çünkü başlarında bir taçla dünyaya gelme duygusu kendini gerçekleştiren kehanet olur. Öteki çocuklardan farklı olarak küçüklük ve büyüklük duyguları arasında gidip gelmezler, büyük olduklarını bilirler. Eisner da böyle bir aileden geliyordu; annesi tüm ihtiyaçlarını karşılıyor, ev ödevlerini yapıyor, onu soğuk ve bazen de acımasız olan babasından koruyordu.

Biz insanlar geçmişte büyüklenmeye olan ihtiyacımızı dine yönelttik. Eski çağlarda küçük olma duygumuz ebeveynlerimize bağımlı olarak geçirdiğimiz yılların yanı sıra doğanın düşmanca güçlerinin etkisiyle de benliğimize işlemişti. Tanrılar ve ruhlar bizimkileri cüceleştiren doğanın ilkel güçlerini simgeliyordu. Onlara taparak bizleri korumalarını sağlayabilirdik. Bizden çok daha büyük bir şeye bağlı olunca büyüdüğümüzü hissederdik. Ne de olsa, tanrılar ya da Tanrı kabilemizin veya kentimizin kaderine ilgi gösteriyordu, birey olarak ruhumuza ilgi göstermesiyse önemli olduğumuzun işaretiydi. Yalnızca ölüp ortadan kaybolmuyorduk. Yüzyıllar sonra bu enerjiyi büyük davaları ya da gelecekteki ütopyayı simgeleyen şeylere, Napoleon Bonaparte ve Fransız İhtilali'ne ya da Mao Zedong ve komünizme yönelttik.

Günümüzde Batı dünyasında dinler ve büyük davalar bağlayıcı güçlerini yitirdi, onlara inanmakta ve büyük bir güçle özdeşleşerek büyüklenme enerjimizi tatmin etmekte zorlanıyoruz. Yine de daha büyük ve önemli olma ihtiyacı ortadan kaybolmadığı gibi her zamankinden daha kuvvetli. İnsanlar başka kanalların yokluğunda bu enerjiyi kendilerine yöneltme eğilimindeler. Büyük ve üstün hissetmek için benlik duygusunu genişletmenin bir yolunu buluyorlar. Pek farkında olmasalar da benliklerini idealleştirip tapınmayı seçiyorlar. Bu nedenle aramızdaki büyüklenenlerin sayısı gitgide artıyor.

Büyüklenmenin artmasına katkıda bulunan başka unsurlar da var. Birincisi çocukluklarında şımartılanların sayısı eskiye göre daha fazla. Bir zamanlar evrenin merkezi oldukları duygusundan sıyrılmaları çok zor. Yaptıkları her şeyin değerli ve ilgi çekici olduğuna inanıyorlar. İkincisi, otoriteye ya da kendilerinin yoksun olduğu yüksek düzey eğitime sahip uzmanlara saygısı olmayanların sayısı artıyor. "Onların fikirleri niçin benim fikirlerimden daha geçerli?" diye kendilerine sorarlar. "Hiç kimse bu kadar harika değildir, güç sahibi olanlar daha ayrıcalıklıdır." "Benim yazılarım ya da müziğim başkalarınınki kadar akla uygun ve değerlidir." Başka birinin kendilerinden üstün olmaya hakkı olduğunu düşünmediklerinden kendilerini en üst düzeydekilerin arasına yerleştirirler.

Üçüncüsü, teknoloji bize yaşamdaki her şeyin internetten derlediğimiz bilgiler kadar hızlı ve basit olduğu izlenimini veriyor. Bir beceriyi öğrenmek için yıllar harcamaya gerek olmadığı, birkaç hile ve haftada birkaç saat denemeyle herhangi bir konuda başarılı olacağımız inancını aşılıyor. Aynı şekilde insanlar yeteneklerini başka alanlara kaydırabileceklerini de düşünüyorlar: "Yazma yeteneğim olduğuna göre, bir film de yönetebilirim." Ama her şeyden çok sosyal medya büyüklenme virüsü yayıyor. Sosyal medyayla varlığımızı büyütmek için neredeyse sınırsız gücümüz var, binlerce ya da milyonlarca kişinin ilgisini hatta hayranlığını çektiğimiz görüntüsünü bile yaratabiliyoruz. Geçmişin kralları, kraliçeleri ve hatta tanrılarının şöhretine sahip olabiliriz.

Bu unsurlar bir araya gelince herhangi birimizin gerçekçi bir tutum ve orantılı bir benlik duygusu sürdürmesi her zamankinden daha zor oluyor.

Çevrenizdekilere bakınca onların (ve sizin) büyüklenmesinin çeşitli biçimlerde olabileceğini görüyorsunuz. Insanlar yaygınlıkla bu ihtiyacı sosyal itibar kazanarak tatmin etmeye çalışıyor. İşin kendisine ya da insanlığa katkıda bulunmaya ilgi gösterdiklerini iddia edebilirler ama aslında onları motive eden şey ilgiyi üstlerine çekmek, kendi yüksek özfikirlerinin hayranlar tarafından onaylanmasını görmek, güçlü ve büyüklenmeci hissetmektir. Yetenekleri varsa, bu tipler çok uzun yıllar ihtiyaç duydukları ilgiyi çekerler ama Eisner'ın hikâyesinde olduğu gibi övgü ihtiyaçları onları aşırıya kaçmaya yönlendirir.

Kariyerlerinde hayal kırıklığına uğradıkları halde harika olduklarına ama tanınmadıklarına inananlar bunu telafi etmek için uyuşturuculara, alkole, çok sayıda kişiyle cinsel ilişki kurmaya, alışverişe, üstün ve alaycı bir tutuma yönelebilirler. Tatmin olmamış büyüklenme nedeniyle manik bir enerjiye kapılırlar, yazacakları harika senaryolardan, baştan çıkaracakları kadınlardan herkese söz ederler ve bir an sonra gerçek araya girince depresyona girerler.

İnsanların liderleri idealleştirip adeta tapınma eğilimi göstermelerini büyüklenmenin bir çeşidi olarak görmelisiniz. İnsanlar

birinin her şeyi mükemmelleştireceğine inandıklarında bu mükemmeliyetin bir kısmını kendileri de hissederler. Liderin sözleriyle birlikte zihinleri uçmaya başlar. Kendilerini inanmayanlardan üstün görürler. Daha bireysel bir düzeyde âşık oldukları kişiyi idealleştirirler, tanrı ya da tanrıça katına çıkarırlar, uzantısı olma duygusuyla gücün kendilerine yansıdığını hissederler.

Günümüz dünyasında büyüklenmenin olumsuz biçimlerinin yaygınlığını da fark edeceksiniz. Çoğu kişi büyüklenme dürtülerini yalnızca başkalarından değil, kendilerinden de gizlemek ister. Sık sık alçakgönüllülük gösterisi yaparlar, güç sahibi olmakla, kendini önemli hissetmekle ilgilenmediklerini söylerler. Yaşamdaki küçük paylarıyla mutludurlar. Çok fazla mal ya da araba sahibi olmak istemiyorlardır ve statüyü küçümserler. Ama alçakgönüllüğü herkesin gözü önünde sergilemek istediklerini fark edersiniz. Bu büyüklenmeci alçakgönüllülüktür ve onların ilgi çekmek, ahlaksal açıdan üstün hissetmek için kullandıkları bir yöntemdir.

Bu durumun bir çeşidi de *büyüklenmeci kurbandır*: Çok ıstırap çekmişler ve çok kez kurban durumuna düşmüşlerdir. Gerçi bunu şanssızlık olarak açıklamayı yeğlerler ama samimi ilişkilerini en kötü karakterlerle kurma eğilimleri olduğunu ya da kendilerini kesinlikle başarısız olup ıstırap çekecekleri koşullara soktuklarını fark edersiniz. Temelde onları bir kurban durumuna getirecek dramayı kendileri yaratırlar. Onlarla sürdürülecek bir ilişki onların ihtiyaçlarının çevresinde dönmek zorundadır, geçmişte çok fazla acı çektiklerinden sizin ihtiyaçlarınızla ilgilenmezler. Onlar evrenin merkezidir. Talihsizliklerini hissetmek ve anlatmak, onlara önemli olma duygusunu, acı çekmiş olmanın üstünlüğünü verir.

İnsanların büyüklenme derecesini basit yollarla ölçebilirsiniz. Örneğin kendileri ya da çalışmaları eleştirildiği zaman nasıl tepki verdiklerine bakın. Eleştirilince hepimizin biraz savunmacı ve kırgın hissetmesi doğaldır. Büyük olma duygularına kuşku düşürdüğümüz için bazıları öfkeye ve histeriye kapılırlar. Böyle bir kişinin büyüklenme düzeyinin çok yüksek olduğundan emin

olabilirsiniz. Aynı şekilde bazıları öfkelerini üzgün bir ifade ardına gizleyip sizin suçluluk duygusuna kapılmanıza sebep olur. Eleştirinin kendisi ya da çıkaracakları dersler yerine sıkıntı duyguları vurgulanır.

Başarılı insanların özel anlarında nasıl davrandığına dikkat edin. Gevşeyip kendilerine gülüyorlar mı, halkın karşısında taktıkları maskeyi çıkarıyorlar mı, yoksa güçlü imgeleriyle aşırı özdeşleştikleri için bunu özel yaşamlarına da taşıyorlar mı? Eğer taşıyorlarsa, kendi efsanelerine inanıyorlar ve güçlü bir büyüklenmenin pençesine düşmüşler demektir.

Büyüklenen kişiler genelde yüksekten atarlar. Çalışmalarının kıyısından geçmiş olan şeyler için bile takdir edilmek isterler, geçmişe ait başarılar icat ederler. Önsezilerinden, belirli trendleri nasıl öngördüklerinden ya da belirli olguları nasıl tahmin ettiklerinden söz ederler ama bunların hiçbiri doğrulanamaz. Böyle konuşmalar kuşkunuzu iki katına çıkarmalıdır. Eğer halkın gözü önünde aniden başlarını derde sokacak, duyarsız olmakla suçlanacak bir şey söylerlerse, bunu ikna edici büyüklenmelerine bağlayabilirsiniz. Kendi büyük fikirlerine öylesine uyum sağlamışlardır ki herkesin bunları doğru ruhla yorumlayacağını ve onlarla aynı fikirde olacağını varsayarlar.

Yüksek büyüklenme sergileyenlerin genelde empati düzeyleri düşüktür. İyi bir dinleyici değildirler. İlgi odağı olmadıkları zaman, gözlerinde dalgın bir bakış belirir ve parmakları sabırsızlıkla kıpırdar. Ancak ışık üstlerine vurunca canlanırlar. İnsanları kendilerinin uzantısı –planlarında kullanılacak araçlar, ilgi gösterecek kaynaklar– olarak görürler. Son olarak sergiledikleri sözsüz davranışlar ancak büyüklenme olarak tanımlanabilir. El hareketleri büyük ve dramatiktir. Bir toplantıda çok büyük bireysel yer işgal ederler. Sesleri başkalarından daha yüksektir ve kimsenin sözlerini kesmesine izin vermeyecek kadar hızlı konuşurlar.

Orta karar büyüklenme sergileyenlerin yanında hoşgörülü olmalısınız. Neredeyse hepimiz kendimizi üstün gördüğümüz ve ayaklarımızın yere bastığı anlar arasında gidip geliriz. Insanlardaki normallik belirtilerini bunun gibi gerçekçilik anla-

rında arayın. Ama özfikirleri hiçbir kuşkuya izin vermeyecek kadar yüksek olanlarla ilişki kurmaktan kaçının. Samimi ilişkilerde sizden tek taraflı, hayranlık dolu bir ilgi isteyeceklerdir. İşveren, iş ortağı ya da patron konumundaysalar kendi yeteneklerini göklere çıkaracaklardır. Özgüven düzeyleri; fikirlerinin kusurları, çalışma alışkanlıkları ve karakterleri konusunda dikkatinizi dağıtacaktır. Böyle bir ilişkiden kaçınamıyorsanız, fikirlerinin başarısından emin olma eğilimlerinin farkında olun ve kuşkuculuğunuzu sürdürün. Sadece fikirlere bakın ve kişilerin baştan çıkarıcı özinancına kapılmayın. Onlarla yüzleşip ayaklarını yere bastırma sanrısına kapılmayın, öfkeli bir tepkiyi tetikleyebilirsiniz.

Eğer bu tipler rakibinizse şanslısınız. Sataşmak ve aşırı tepki vermeleri için onları yemlemek çok kolaydır. Büyüklüklerine kuşku düşürmek onları sinirli ve iki kat mantıksız yapacaktır.

Son olarak kendi büyüklenme eğilimlerinizi yönetmeniz gerekir. Büyüklenmenin bazı olumlu ve verimli kullanımları vardır. Coşkunluk ve yüksek özinanç işinize yöneltilebilir, size ilham verebilir. (Bu konuda s. 382 "Uygulamalı Büyüklenme" kısmına bakınız). Ama asla ulaşamayacağınız tanrısal güçlerin hayalini kurmak yerine sınırlarınızı kabullenmek, elinizdekilerle çalışmak en iyisidir. Büyüklenmeye karşı en iyi korumanız gerçekçi bir tutum sürdürmektir. Hangi konulara ve işlere doğal olarak çekildiğinizi bilirsiniz. Her alanda yetenekli olamazsınız. Güçlü yönlerinizi ortaya çıkarmalı ve aklınıza gelen her şeyde iyi olacağınızı hayal etmemelisiniz. Enerji düzeyinizi, kendinizi nereye kadar zorlayacağınızı ve yaşlandıkça bunların nasıl değiştiğini iyice anlamalısınız. Sosyal konumunuz –dostlarınız, samimi olduğunuz kişiler, çalışmalarınızın izleyicileri– üzerinde sağlam bir fikriniz olmalı. Herkesi memnun edemezsiniz.

Bu özfarkındalığın içerdiği fiziksel bileşene duyarlı olmalısınız. Doğal eğilimlerinizle uyum içindeki işleri yaparsanız, çaba gösterirken daha rahat hissedersiniz. Daha hızlı öğrenirsiniz. Daha fazla enerjiniz olur ve önemli bir şeyi öğrenmenin getirdiği sıkıcılığa dayanabilirsiniz. Başa çıkabileceğinizden fazlasını yüklenirseniz, yalnızca yorgunluk değil hırçınlık ve gerginlik

de hissedersiniz. Baş ağrılarına yatkın olursunuz. Başarıya ulaştığınız zaman iyi talihiniz yok olacakmış gibi biraz korkmanız doğaldır. Bu korku duygusu çok yükseğe çıkmanın (neredeyse vertigo gibi) ve çok üstün hissetmenin getirdiği tehlikelere karşı sizi korur. Kaygılarınız size aşağıya inmenizi söyler. Güçlü yönlerinize aykırı çalışırken bedeninizin verdiği işaretleri dinlemelisiniz.

Kendinizi tanıyınca sınırlarınızı kabullenirsiniz. Dünyadaki birçok insandan yalnızca birisiniz ve dolayısıyla kimseden üstün değilsiniz. Bir tanrı ya da bir melek değil, geri kalan bizler gibi kusurlu bir insansınız. Çevrenizdekileri denetleyemeyeceğiniz gerçeğini ve hiçbir stratejinin mükemmel olmadığını kabul edersiniz. İnsan doğası öngörülemez. Bu özbilgi ve sınırları kabullenmeyle muhakeme yetisine sahip olursunuz. Büyüklüğü çalışmalarınızda ararsınız. Kendinizi makul olandan daha yüksek gibi görmeye başladığınızda bu özbilgi; yerçekimi mekanizması gibi hizmet edecek, sizi aşağıya çekecek, doğanıza en uygun hareketlere ve kararlara yönlendirecektir.

Gerçekçi ve pragmatik olmak biz insanlara güç kazandırır. Binlerce yıl düşmanlık dolu ortamlarda fiziksel zayıflığımızı böyle yendik, başkalarıyla birlikte çalışmayı, güçlü topluluklar kurmayı, hayatta kalmak için araçlar üretmeyi öğrendik. Gerçi hayatta kalmak için artık zekâmıza güvenmek zorunda olmadığımızdan bu pragmatizmden uzaklaştık ama bu gezegende önde gelen sosyal hayvan olarak bizim gerçek doğamız budur. Daha fazla gerçekçi olunca daha insan olursunuz.

Büyüklenmeci Lider

Fazla büyüklenen insanlar, aynı zamanda biraz yetenekleri ve iddialı enerjileri varsa güçlü pozisyonlar elde edebilirler. Cesaretleri ve özgüvenleriyle dikkat çekip gerçeküstü bir varlık görüntüsü kazanırlar. İmgeleriyle büyülendiğimizde, karar verme süreçlerinin altında yatan mantıksızlığı görmeyiz ve onları izleyip felakete doğru gideriz. Böyle insanlar çok yıkıcı olabilir.

Bu tiplerin en yalın gerçeğini fark etmelisiniz: Bizim gösterdiğimiz ilgiye bağlıdırlar. Onlara ilgi göstermezseniz, halkın hayranlığını çekemezlerse yüksek özfikirleri onaylanmaz ve bu durumda özgüvenleri yok olur. Bizi hayran bırakmak ve gerçeklerden uzaklaştırmak için belirli teatral hileler kullanırlar. Sahne hilelerini görmek, efsanelerini yıkmak ve onları insan boyutlarına indirmek bizim için çok önemlidir. Böylece çekiciliklerine direnç gösteririz ve temsil ettikleri tehlikelerden kaçınırız. Yaratmayı sevdikleri altı yaygın yanılsamayı aşağıda bulabilirsiniz.

Benim kaderim bu: Büyüklenmeci liderler çoğunlukla her nasılsa büyük olmanın kaderlerinde olduğu izlenimini vermeye çalışırlar. Adeta kader onlara ayrıcalık tanımış gibi çocukluk ve gençliklerinde çok özgün olduklarına işaret eden hikâyeler anlatırlar. Olağanüstü sertlikleri ya da yaratıcılıkları hakkında çok erken dönemlerdeki olguları vurgularlar ya da geçmişlerini farklı yorumlarlar. Meslek yaşamlarında olanaksız engelleri aşmalarının hikâyelerini aktarırlar. Geleceğin lideri, daha çok genç yaşta fikir aşamasındaymış gibi gösterirler. Böyle sözleri duyunca kesinlikle kuşkuya kapılmalısınız. İnanmaya çalıştıkları bir efsane yaratmak isterler. Kader hikâyelerinin ardındaki sıradan gerçeklere bakın ve mümkünse halka açıklayın.

Ben sıradan bir erkeğim/kadınım: Bazı büyüklenmeci liderler alt sınıftan yükselmiş olabilirler ama genelde görece ayrıcalıklı bir geçmişleri vardır ya da başarıları nedeniyle uzun süredir sıradan insanlardan uzak yaşamışlardır. Yine de kendilerini sıradan kadın ve erkeklerin temsilcileri olarak halka tanıtmak onlar için önemlidir. Ancak bu şekilde kendilerini tatmin edecek sayıda kişinin ilgi ve hayranlığını kazanabilirler.

1966-1977 ve 1980-1984 yılları arasında Hindistan başbakanı olan Indira Gandhi, siyasi açıdan soylu sayılırdı, babası Jawaharlal Nehru ülkenin ilk başbakanıydı. Avrupa'da eğitim görmüştü ve yaşamının büyük bir kısmında ülkenin yoksul kesiminden uzakta kalmıştı. Daha sonraları diktatör olan görkemli bir lider olarak kendini halkın içinden biri gibi gösterdi, onların sesiyle konuştu. Kalabalıklar önünde konuşurken kullandığı dili değiştirdi

ve küçük köylere gidince sade metaforlar kullandı. Sarilerini yöre kadınları gibi giyiyor, yemeklerini elleriyle yiyordu. Hindistan'ı tanıdık bir anne tarzıyla yöneten biri olarak kendini sunup kendinden "İndira Ana" olarak söz ediyordu. Tümüyle sahne sanatı olmasına karşın bu tarz, seçimleri kazanmasında çok etkili oldu.

Büyüklenmeci liderlerin yaptığı hile ait oldukları sınıf yerine kültürel zevklerini vurgulamaktır. Birinci sınıfta uçarlar, pahalı giysiler giyerler ama halkın yemek zevklerini paylaşıyor, aynı filmleri izliyor gibi görünüp kültürel seçkinlik esintisinden kaçınmaya çabalarlar. Kendilerine yol göstermeleri için uzmanlardan faydalandıkları halde seçkinlerle alay etme yolunu seçerler. Tıpkı sıradan insanlar gibidirler ama biraz daha fazla paraları ve güçleri vardır. Açıkça görülen çelişkilere karşın halk artık onlarla kendini özdeşleştirir. Ama bu tiplerin büyüklenmeleri daha fazla ilgi çekmenin ötesine gider. Bu liderler kitlelerle özdeşleşerek çok büyürler. Yalnızca bir erkek ya da bir kadın olmak yerine, tüm ulusu ya da ilgi grubunu bedenleştirirler. Onların peşinden gitmek gruba sadık kalmaktır. Onları eleştirmekse lideri çarmıha germek ve davaya ihanet etmektir.

Sıradan iş dünyasında bile bu tarzda din benzeri özdeşleşmeleri görebiliriz. Örneğin Eisner kendini, anlamı her neyse, tüm Disney ruhunu bedenleştirmiş olarak sunmaktan hoşlanıyordu. Böyle çelişkiler ve halkla bağlantının ilkel biçimlerini gördüğünde geri çekilip olup bitenlerin gerçeğini inceleyin. Görkemli liderin halk adına yapmak istedikleri arasında sözde gizemli, son derece mantıksız ve oldukça tehlikeli bir şey bulacaksınız.

Ben seni korurum: Bu tipler genelde sıkıntı ve kriz ortamlarında güç sahibi olurlar. Özgüvenleri halka ya da hissedarlara rahatlatıcı gelir. İnsanları yüz yüze kaldıkları sorunlardan kurtaracaklardır. Bunu başarabilmeleri için vaatleri büyük ama belirsizdir. Büyük vaatler düşlere esin kaynağı olurken, yerine getirilmediği takdirde, belirsizlik nedeniyle kimse onları sorumlu tutamaz. Vaatler ve gelecek vizyonları ne kadar büyüklenmeci olursa, uyandırdıkları inanç da o kadar büyüklenmeci olur. Mesaj kolayca sindirilebilmeli, slogana indirgenebilmeli ve duygu-

ları hareket geçiren vaatler içermelidir. Bu stratejinin bir parçası olarak bu tiplerin grup kimliğini sağlamlaştırmak ve duyguları biraz daha ortaya çıkarmak için seçkinler ya da dışlanmışlar gibi uygun günah keçilerine ihtiyacı vardır. Liderin çevresindeki hareket, halkın içindekilerin deneyimlediği tüm acı ve haksızlıkları simgeleyen bu günah keçilerinden nefret etmenin etrafında beraklaşmaya başlar. Kendi oluşturduğu düşmanları aşağıya indirme vaadi, liderin gücünü katlanarak artırır.

Burada onların bir siyasi hareketi ya da bir işyerini yönetmek yerine bir kült yarattıklarını görürsünüz. İsimlerinin, imgelerinin ve sloganlarının sıklıkla yinelendiğini ve tanrı benzeri bir "her an her yerde olma" niteliği benimsediklerini fark edersiniz. Belirli renkler, semboller ve belki de müzikler grup kimliğini bağlı tutmak ve en alt düzeydeki insan içgüdülerine hitap etmek için kullanılır. Bu külte inananlar iyice büyülenirler ve her hareketi bağışlamaya hazır olurlar. Bu noktada hiçbir şey gerçek inançlıları vazgeçiremeyecektir ama siz içsel mesafenizi ve analitik gücünüzü sürdürmelisiniz.

Kuralları yeniden yazarım: Herhangi bir alandaki kurallar ve eğilimlerden vazgeçip içimizdeki ışığı izleyerek güç sahibi olmak insanların gizli bir arzusudur. Büyüklenmeci liderler böyle güçleri olduğunu iddia edince, gizliden gizliye heyecanlanırız ve onlara inanmak isteriz.

Michael Cimino, Oscar ödülü kazanan *Avcı* (*The Deer Hunter* - 1978) filminin yönetmeniydi. Onunla birlikte çalışanlar açısından yalnızca bir film yönetmeni değil, Hollywood'un katı kurumsal sistemini altüst etme görevini üstlenmiş bir dâhiydi. Bir sonraki film *Cennetin Kapısı* (*Heaven's Gate* - 1980) için Hollywood tarihinde hiç görülmemiş bir anlaşma yaptı: Zihninde canlandırdığı filmi istediği gibi yaratabilmek için bütçesini uygun gördüğü biçimde artırabilecekti ve hiçbir koşul olmayacaktı. Film setinde bir tek sahnede paten kayacak aktörlere haftalarca prova yaptırdı. Bir gün en kusursuz bulutun sahneye girebilmesi için kameraları çalıştırmadan önce saatlerce bekledi. Giderler yükseldi ve filmin süresi beş saate çıktı. Sonunda *Cennetin Kapısı*, Hollywood

tarihinin en büyük felaketlerinden biri oldu ve Cimino'nun meslek yaşamını yok etti. Geleneksel anlaşmaların bir amacı olduğu anlaşıldı: yönetmenlerin büyüklenmesini dizginlemek ve sınırlar içinde çalışmasını sağlamak. Çoğu kuralın arkasında sağduyu ve mantık bulunur.

Bunun bir diğer versiyonu da büyüklenmeci liderlerin çoğunlukla odak grupları ya da bilimsel geri bildirim ihtiyacını hiçe sayıp sezgilerine güvenmeleridir. Gerçekle özel bir içsel bağlantıları vardır. Önsezilerinin onları fantastik başarılara götürdüğüne dair efsaneler anlatırlar ama yakından inceleyince isabetli önsezileri kadar hedefi ıskaladıkları da görülür. Liderlerin kendilerini kurallara ve bilime ihtiyaç duymayan başına buyruklar olarak tanıttıklarını duyduğunuzda, bunun ilahi bir esin olduğunu düşünmek yerine deliliğin bir işareti olduğunu görmelisiniz.

Altın dokunuşum var: Çok fazla büyüklenen liderler asla başarısız olmadıkları konusunda efsaneler yaratmaya çalışırlar. Meslek yaşamlarında başarısızlıklar ya da engeller varsa bu daima onlara ihanet edenlerin suçudur. ABD Kara Ordusu Komutanı General Douglas MacArthur suçlamaların yönünü saptırma konusunda bir dâhiydi, uzun meslek yaşamında bir tek çatışma bile kaybetmediğini söylerdi ama aslında kaybettiklerinin sayısı epey fazlaydı. Başarılarını abartarak ve başarısızlıkları için ihanet gibi bahaneler bularak savaş alanında sihirli güçleri olduğu efsanesini yaratmıştı. Büyüklenmeci liderler bu tip pazarlama taktikleri kullanırlar.

Ayrıca yeteneklerini kolayca başka yönde kullanabileceklerine inanırlar: Bir film şirketi yöneticisi, bir tema parkı tasarımcısı, bir iş insanı, bir ülkenin lideri olabilirler. Sihirli biçimde yetenekli olduklarından, ilgilerini çeken her konuya el atarlar. Bu genelde ölümcül bir davranıştır çünkü uzmanlıkları dışında işlere kalkışınca deneyimsizlikleri nedeniyle oluşan karmaşa ve kaostan boğulacak duruma gelirler. Böyle tiplerle başa çıkarken geçmişlerindeki göze batan başarısızlıkların sayısına bakın. Gerçi büyüklenmelerinin etkisinde kalanlar herhalde dinlemeyeceklerdir ama geçmişlerinin gerçeğini olabildiğince tarafsız biçimde açıklayın.

Ben yenilmezim: Büyüklenmeci liderler risk alırlar. Başlangıçta ilgiyi çeken de budur ve genellikle cesurları çeken bir başarıyla birleşince gerçeküstü gibi görünürler. Ancak bu cesaret gerçekten kontrol altında değildir. Yüksek özfikirlerini besleyen ilginin sürmesi için dikkat çeken davranışlarda bulunmaları şarttır. Halkla ilişkilerinde bir durgunluk yaratacağından dinlenemezler ya da geri çekilemezler. Kendilerini yenilmez hissederler çünkü geçmişte riskli manevralarla defalarca işin içinden sıyrılmışlardır ve engellerle karşılaştıklarında onları daha büyük bir küstahlıkla aşmışlardır. Üstelik bu cesur davranışlar kendilerini canlı ve gergin hissetmelerine yol açar. Uyuşturucu şeklini alır. Tanrı benzeri yenilmezlik duygusunu sürdürebilmek için daha büyük risklere ve ödüllere ihtiyaçları vardır. Bu baskı biçiminin altında günde yirmi saat çalışabilirler. Ateşin içinden geçebilirler.

Ölümcül derecedeki kibirli manevrayla çok ileri gidip her şey çökünceye kadar aslında oldukça yenilmezdirler. MacArthur'un Kore Savaşı'ndan sonra Amerika'da attığı görkemli zafer turu, Mao'nun Kültür Devrimi'ni başlatmak için verdiği ölümcül karar ya da Merrill Lynch firmasının CEO'su Stan O'Neal'ın herkes bu işten sıyrılırken ipoteğe dayalı menkul kıymetlerde kalması ve ülkenin en eski finans kurumunu temelde yıkması işte budur. Yenilmezlik halesi birdenbire parçalanır. Kararları mantıklı düşünceler yerine ilgi ve şan şeref ihtiyacına dayandığından, önünde sonunda gerçek onları sert bir darbeyle yakalar.

Genel olarak büyüklenmeci bir liderle başa çıkarken yarattıkları kutsal, harikulade imgenin havasını söndürmek isteyeceksiniz. Aşırı tepki gösterecekler, taraftarları öfkeden kuduracak ama yavaş yavaş içlerinden birkaç tanesi kuşkuya düşecektir. Yaygın bir hoşnutsuzluk yaratmak tek umudunuzdur.

Uygulamalı Büyüklenme

Büyüklenme hepimizde olan ilkel bir enerjidir. Sahip olduğumuzdan fazlasını arzulamaya, başkalarının bizi tanıyıp değer vermesini istemeye ve daha büyük bir şeye bağlı olduğumuzu

hissetmeye bizi zorlar. Sorun hırslarımızı besleyecek enerjinin kendisi değil, gittiği yöndür. Normal koşullarda büyüklenme kendimizi olduğundan daha büyük ve üstün olarak hayal etmemize sebep olur. Buna *fantastik büyüklenme* adını veriyoruz çünkü fantezilerimize ve gördüğümüz ilginin çarpık izlenimine dayanıyor. *Uygulamalı büyüklenme* adını vereceğimiz öteki biçimine erişmek kolay değil ve size doğal olarak gelmez ama inanılmaz bir güç ve öztatmin kaynağı olabilir.

Uygulamalı büyüklenme fanteziler yerine gerçeğe dayalıdır. Enerjimiz, çalışmamıza, hedeflerimize ulaşma arzumuza, sorun çözmeye ya da ilişkileri geliştirmeye yönlenir. Yeteneklerimizi geliştirmek ve mükemmelleştirmek için bizi zorlar. Başarılarımız nedeniyle kendimizi harika hissederiz. Çalışmalarımızla ilgi çekeriz. Bu yolla çektiğimiz ilgi tatmin edicidir ve bizi enerjik tutar ama daha büyük bir tatmin duygusu işin kendisinden ve zayıflıklarımızı yenmemizden gelir. İlgi çekme arzusu denetim altındadır ve önemsizdir. Özdeğerimiz belirsiz öznel fanteziler yerine gerçek başarılara bağlıdır. Varlığımızın işimizle ve topluma yaptığımız katkılarla büyüdüğünü hissederiz.

Enerjiyi yönlendirmek sizin alanınıza ve yetenek düzeyinize bağlıdır ama aşağıdaki beş ilke bu gerçeğe dayalı büyüklenme biçiminden yüksek düzeyde tatmine erişmenin temelidir.

Büyüklenmeci ihtiyaçlarınızla uzlaşın: Bir dürüstlük noktasından başlamanız gerekir. Önemli hissetmek ve ilgi odağı olmak istediğinizi kendinize itiraf edin. Bu doğaldır. Evet, üstün hissetmek istiyorsunuz. Herkes gibi sizin de hırslarınız var. Geçmişte büyüklenmeci ihtiyaçlarınız sizi şimdi kabullenip incelediğiniz kötü kararlara götürmüş olabilir. İnkâr etmek en kötü düşmanınızdır. Ancak bu özfarkındalıkla enerjiyi uygulanabilecek ve verimli olacak bir şeye dönüştürebilirsiniz.

Enerjiyi yoğunlaştırın: Fantastik büyüklenme, sizi bir fantastik fikirden diğerine yollarken alacağınız ilgi ve övgüleri hayal edersiniz ama hiçbirini gerçekleştiremezsiniz. Tam tersini yapmalısınız. Tek bir proje ya da sorun üzerinde tümüyle odaklanma alışkanlığı edinmelisiniz. Hedefiniz kolayca ulaşılabilir

olmalı, yıllar değil ancak aylar sürmeli. Bunu yol boyu sürecek minik adımlara ve hedeflere bölmelisiniz. Buradaki amacınız bir akış durumuna gelmek, zihninizin işinize daha fazla dalmasını sağlamak ve en olmadık saatlerde yeni fikirlerin ortaya çıkmasıdır. Akış duygusu keyifli ve bağımlılık yaratıcı olmalı. Ufuktaki başka projeler için fantezilere dalmaya izin vermemelisiniz. Kendinizi olabildiğince derinlemesine işinize vermelisiniz. Eğer bu akış durumuna girmezseniz kaçınılmaz biçimde aynı anda çok iş yapıyorsunuz ve odaklanmayı durduruyorsunuz demektir. Bunu yenmeye çalışın.

İşinizin dışında bir proje de olabilir. Önemli olan harcadığınız saatler değil sonuçlandırmak için harcadığınız çabanın yoğunluğu ve tutarlılığıdır.

Ayrıca projeniz zaten sahip olduğunuz ya da geliştirme sürecinde bulunduğunuz yeteneklerinizi içermelidir. Hedefiniz yetenek düzeyinizde sürekli bir gelişme görmektir ve bu gelişme odaklanmanızın derinliğinden ortaya çıkacaktır. Özgüveniniz artacaktır ve ilerlemeniz için yeterli olacaktır.

Gerçeklerle diyalog sürdürün: Projeniz bir fikirle başlar ve siz bu fikri mükemmelleştirmeyi denerken, hayal gücünüzün çeşitli olasılıklara açık kalmasına izin verirsiniz. Belirli bir noktada planlama aşamasından uygulama aşamasına geçersiniz. Şimdi saygı duyduğunuz kişilerden ya da her zamanki izleyicilerinizden geri bildirim ve eleştiri almalısınız. Planınızdaki kusurları ve yetersizlikleri duymak istemeniz yeteneğinizi geliştirmenin tek yoludur. Eğer proje hayal ettiğiniz sonuçlara ulaşmazsa ya da sorun çözülmezse, bunu öğrenmenin bir yolu olarak kabullenin. Yaptığınız hataları olabildiğince acımasızca inceleyin.

Geri bildirim aldıktan ve sonuçları inceledikten sonra ya bu projeye geri dönersiniz ya da yenisine başlarsınız ve tekrar hayal gücünüzü özgür bırakırken bu deneyimden öğrendiklerinizi içine katarsınız. Bu süreçte sonsuz biçimde ilerlerken ne kadar geliştiğinizi görerek heyecanlanacaksınız. Hayal etme aşamasında çok uzun kalırsanız, yarattığınız şey büyüklenmeci ve gerçekten kopuk olacaktır. Eğer yalnızca geri bildirimlere kulak verirseniz ve işi başkalarının söylediklerinin yansıması olarak yaparsanız,

alışılagelmiş ve donuk olacaktır. Gerçek (geri bildirim) ile hayal dünyanız arasında bir diyalog sürdürünce, gerçekçi ve güçlü bir şey yaratacaksınız.

Eğer projeleriniz başarıya ulaşırsa, gördüğünüz ilgiden biraz geri çekilmelisiniz. Şansın ya da başkalarının yardımının oynadığı role bakmalısınız. Başarı sarısına düşmeye karşı koyun. Bir sonraki fikre odaklanınca, tekrar sıfırdan başlayacaksınız. Her yeni proje yeni bir meydan okuma ve yeni bir yaklaşımı temsil eder. Başarısız da olabilirsiniz. Bir önceki projede olduğu gibi odaklanmalısınız. Asla rehavete kapılmayın ya da yoğunluğunuzdan vazgeçmeyin.

Ölçülebilen mücadeleler arayın: Fantastik büyüklenmenin sorunu ulaşacağınız çok büyük hedefler –yazacağınız harika roman, yaratacağınız şu bol kazançlı iş– düşlemenizdir. Büyük bir mücadeleye başlayabilirsiniz ama yeterli olmadığınızı fark edip tükenirsiniz. Eğer hırslı, iddiacı bir tipseniz, sonuna kadar gitmeyi denersiniz ama Euro Disney sendromuna düşersiniz. Boğulursunuz, büyük çapta başarısız olursunuz, fiyasko için başkalarını suçlarsınız ve deneyimden hiçbir ders çıkarmazsınız.

Uygulamalı büyüklenmede hedefiniz yetenek düzeyinizin biraz üstünde mücadeleler aramaktır. Eğer giriştiğiniz projeler yetenek düzeyinizde ya da altındaysa, kolayca sıkılırsınız ve odaklanmanız azalır. Eğer aşırı hırslıysanız, başarısızlığın altında ezildiğinizi hissedersiniz. Ne var ki, son projenizden biraz daha yukarıda bir mücadele olursa, kendinizi heyecanlı ve enerjik hissedersiniz. Bu mücadeleye yeterli olduğunuz için odaklanma düzeyiniz de yükselecektir. Öğrenmeye giden en uygun yol budur. Başarısız olursanız, boğulduğunuzu hissetmeyecek ve daha fazlasını öğreneceksiniz. Başarırsanız, çalışmanıza ve zorluklara göğüs germenize bağlı olarak özgüveniniz artacak. Başarma duygusu büyüklük ihtiyacınızı tatmin edecektir.

Büyüklenme enerjinizi özgür bırakın: Bu enerjiyi ehlileştirip hırs ve hedeflerinize hizmet edecek şekle getirdikten sonra ara sıra özgür bırakırken güvende hissedebilirsiniz. Ara sıra özgürce dolaşan ve bunu yapmadığı takdirde huzursuzluktan çıldı-

racak yabanıl bir hayvan gibi düşünün. Bunun anlamı geçmişte düşündüklerinizden daha büyük mücadeleleri simgeleyen fikir ve projeleri aklınızdan geçirmeye izin vermektir. Özgüveniniz arttığından kendinizi sınamak isteyeceksiniz. Bağlantılı olmayan bir alanda yeni bir yetenek geliştirmeyi ya da gerçek işinizden uzaklaşma gibi gördüğünüz romanı yazmayı düşünün. Ya da planlama sürecinde hayal gücünüzün dizginlerini serbest bırakın.

Halkın gözü önündeyseniz geliştirdiğiniz kısıtlamalardan sıyrılın ve büyüklenme enerjinizin yüksek düzey özinançla sizi doldurmasına izin verin. Böylece hareketleriniz canlanacak ve karizmanız artacaktır. Bir liderseniz ve grubunuz zorluklar ya da bir krizle yüz yüzeyse, insanları neşelendirmek ve esinlendirmek için görevinizin başarısından emin olarak olağanüstü büyüklenmeci ve özgüvenli hissetmek için kendinize izin verin. Ikinci Dünya Savaşı'nda Winston Churchill'in etkili bir lider olmasını sağlayan bu tip bir büyüklenmeydi.

Her koşulda gelişmiş yetenekleriniz ve gerçek başarılarınızla bu kadar ilerlediğiniz için kendinizi tanrı gibi hissetmenize izin verin. Öteki ilkeleri düzgünce işlemek için zaman ayırdıysanız, büyüklenmeci coşkudan birkaç gün ya da saat sonra dünyaya geri dönersiniz.

Son olarak çocukluk yıllarındaki büyüklenme duygusunun kaynağının anneyle aradaki yoğun bağlantı olduğunu söyleyebiliriz. Öylesine bütüncül ve tatmin edici olduğundan, zamanımızın çoğunu bu duyguyu yeniden yakalamak için harcıyoruz. Sıradan varlığımızı aşma arzusunun ve anlatamayacağımız kadar büyük bir şeyi istemenin kaynağı işte budur. Samimi ilişkilerimizde ve koşulsuz sevgi anlarında orijinal bağlantının zerrecikleri vardır ama oldukça seyrek ve geçicidir. İşlerimizde akış durumuna girmek ya da insanlarla daha derin empati kurmak (ikinci bölüme bakınız) bu anların fazlasını bize verir ve dürtümüzü tatmin eder. İşimizle ve başkalarıyla bir olduğumuzu hissederiz. Biraz daha ileri götürüp Sigmund Freud'un "okyanus duygusu" adını verdiği, yaşamla daha derin bir bağlantı kurmamızı sağlayan o duyguyu hissederiz.

Şöyle düşünün: Dünya denilen gezegende milyarlarca yıl önce yaşamın başlaması, olanaksızlığı oldukça yüksek olguların birbirine bağlanmasını gerektiriyordu. Yaşamın başlangıcı her an sona erebilecek belirsiz bir deneyimdi. Yaşamın bunca biçiminin evrimi çok şaşırtıcıdır ve bu evrimin son noktasında, bilinçli olduğumuzu bildiğimiz tek hayvan yani insan ortaya çıktı. Hayatta olmanız eşit derecede beklenmedik ve olağanüstü bir olgudur. Ebeveynlerinizin tanışmasına ve doğumunuza giden belirli bir olaylar zinciri çok farklı yönde ilerleyebilirdi. Şu anda bu satırları okurken milyarlarca başka insanla birlikte ölünceye kadar sürecek çok kısacık bir an için yaşamın bilincindesiniz. Bu gerçeği tümüyle özümsemeye Yücelik adını vereceğiz (Daha fazlası için on sekizinci bölüme bakınız). Kelimelere dökülemez. Aşırı müthiştir. Bu belirsiz yaşam deneyiminin bir parçası olduğunu hissetmek bir çeşit tersine büyüklenmedir. Görece küçüklüğünüzden dolayı rahatsız olmak yerine bu okyanusta bir damla olmak duygusuyla mutlu olursunuz.

> Ardından oğullarım için acı çekerken, yaşamımın geri kalanını mutlu geçirmek amacıyla ne yapmam gerektiğini Tanrı'ya sordum ve beni yanıtladı: "Kendini tanı, Croesus, böylece yaşayacak ve mutlu olacaksın."... Ama sahip olduğum servetimle, liderleri olmam için yalvaranlarla, bana verdikleri armağanlarla, bana iltifat edenlerle, komutayı ele eldığım takdirde bana itaat edeceklerini, en büyük insan olacağımı söyleyenlerle çok şımardım ve çevremdeki prenslerin hepsi beni savaştaki liderleri olarak seçince komuta etmeyi kabul ettim, kendimi en büyük olarak varsaydım ama görülüyor ki kendimi tanımıyormuşum. Size karşı savaşı sürdürebileceğimi düşünüyordum ama sizin denginiz değilmişim... Bilgiden yoksun olduğum için yalnızca çöllerim var.
>
> —Ksenophon, *Kyros'un Eğitimi*

12

İçinizdeki Dişi ya da Erkekle Tekrar Bağlantı Kurun

Cinsiyet Katılığı Yasası

Hepimizin erkek ve dişi özellikleri vardır. Bunların bir kısmı genetiktir ve bir kısmı karşı cins ebeveynin derin etkisinden gelir, ama toplumda tutarlı bir kimlik sunmak için bizden beklenen dişilik ya da erkeklik rolüyle aşırı özdeşleşerek bu nitelikleri bastırmaya çalışırız. Ve bunun bedelini öderiz. Karakterimizin çok değerli boyutlarını yitiririz. Düşünme ve davranma yollarımız katılaşır. Kendi fantezilerimizi ve düşmanlıklarımızı onlara yansıtırken, karşı cinsle ilişkilerimiz zarar görür. Yitirilmiş dişi ya da erkek özelliklerinizi algılayıp onlarla yeniden bağlantı kurmalı ve bu süreçte yaratıcı güçleri özgür bırakmalısınız. Düşünceleriniz daha akıcı olacaktır. Dişi ya da erkek eğilimlerinizi karakterinize getirerek temelde siz olacak ve insanları büyüleyeceksiniz. Beklenen cinsiyet rolü yerine size uygun olanı oynayın.

Özgün Cinsiyet

Caterina Sforza genç kızlığında Milanolu görkemli Sforza ailesinin bir üyesi olarak büyük düşler peşindeydi. 1466 yılında babasının ölümünden sonra Milano dükü olan Galeazzo Maria Sforza ile Milanolu soylu, güzel bir kadının evlilik dışı kızı olarak 1463 yılında dünyaya gelmişti. Dük Galeazzo kızının, yeni karısıyla birlikte yaşadığı Porta Giovia şatosuna getirilmesini ve

Sforza ailesinin meşru üyesi olarak yetiştirilmesini emretti. Üvey annesi Caterina'ya öz kızıymış gibi davrandı. En iyi eğitimi alması sağlandı. Galeazzo'nun öğretmeni olan ünlü hümanist Francesco Filelfo artık Caterina'nın öğretmeniydi ve ona Latince, tarih, Yunanca, felsefe, bilim ve hatta askeri tarih dersleri verdi.

Caterina neredeyse her gününü Avrupa'nın en büyüklerinden biri olan şato kütüphanesinde tek başına geçiriyordu. Sevdiği kitapları defalarca okuyordu. Bunlardan biri Filelfo'nun Homeros tarzında yazdığı Sforza ailesinin tarihiydi. Ayrıntılı resimleri olan kalın kitapta Sforza ailesinin *condottire* (paralı asker ordusundan yüzbaşı) olmaktan Milano'nun dukalığına gidişi anlatılıyordu. Sforzalar savaşlardaki cesaretleri ve zekâlarıyla tanınıyorlardı. Bu kitabın yanı sıra gerçek kurtarıcı şövalyelerin cesaretlerini, tarihin büyük liderlerinin hikâyelerini anlatan kitapları da seviyordu. Boccaccio'nun *Illustrious Women* adlı tarihin en tanınmış kadınlarını anlatan kitabı en sevdikleri arasındaydı. Kütüphanede zaman geçirirken, tüm bu kitaplarda okudukları aklında birleşiyor ve kendisinin de merkezinde olduğu ailenin gelecekteki şöhreti hakkında düşler kuruyordu. Ve bu fantezilerin tam ortasında hakkında okuduğu kişiler kadar büyük ve efsane olan babasının imgesi yer alıyordu.

Babasıyla görüşmeleri genelde kısa olsa da Caterina için çok etkileyiciydi. Babası ona eşitiymiş gibi davranıyor, zekâsına hayran oluyor ve derslerine çalışması için onu cesaretlendiriyordu. Küçük yaşta kendini babasıyla özdeşleştirdi, onun travmalarını ve zaferlerini sanki kendi yaşamış gibi deneyimledi. Kız erkek tüm Sforza çocukları gibi Caterina da kılıç kullanmayı öğrendi ve sıkı bir fiziksel eğitimden geçti. Bu eğitimin bir parçası olarak ailesiyle birlikte yakındaki Pavia ormanında av gezilerine gitti. Yabandomuzu, geyik ve başka hayvanları avlamayı öğrendi. Bu gezilerde babasını hayranlıkla izledi. Babası harika bir biniciydi, sanki hiçbir şey ona zarar vermez gibi cesaretle at biniyordu. Avlarda en büyük hayvanları seçerken hiçbir korku belirtisi sergilemiyordu. Sarayda mükemmel bir diplomattı ama daima üstünlüğü sağlıyordu. İleriyi düşünmek, birkaç hamleyi önceden

planlamak, her koşulda inisiyatifi ele geçirme hedefine ulaşmaya çalışmak gibi kendi yöntemlerini kızına öğretiyordu.

Babasının başka bir özelliğiyse onunla özdeşleşmesini daha da derinleştiriyordu. Babası gösteriyi severdi, tıpkı bir sanatçı gibiydi. Ailesiyle bölgeyi gezdiği, Floransa'yı ziyaret ettiği zamanı asla unutmadı. Yanlarında tuhaf giysiler giyen aktörlerin bulunduğu çeşitli tiyatro grupları götürmüşlerdi. Kırlarda çok güzel renkli çadırlarda akşam yemekleri yediler. Sforza ailesinin koyu kırmızı ve beyaz renklerine bürünmüş askerleri ve parlak, gösterişli, süslü atları yürüyüş sırasında ortamı dolduruyordu. Hepsi babasının düzenlediği hipnoz edici ve heyecanlandırıcı bir manzaraydı. Babasının süslü, işlemeli ipek giysileri her zaman Milano'nun son modasına uygundu. Bu ilgisini paylaşan Caterina da giysiler ve mücevherlere ilgi duydu. Çatışmalarda son derece sert görünen babası, en sevdiği kilise müziğini dinlerken bebek gibi ağlayabiliyordu. Yaşamın tüm yönlerine karşı sonsuz bir iştahı vardı ve küçük kızın babasına duyduğu sevgi ve hayranlığın sınırı yoktu.

Böylece 1473 yılında babası on yaşındaki Caterina'ya kızı için ayarladığı evlilikten söz edince küçük kızın tek düşüncesi bir Sforza olarak görevini yerine getirmek ve babasını memnun etmek oldu. Galeazzo'nun seçtiği damat Papa IV. Sixtus'un otuz yaşındaki yeğeni Girolamo Riario'ydu ve bu evlilik Roma ile Milano arasında çok değerli bir ittifak kuracaktı. Bu düzenlemenin bir parçası olarak papa, Sforzaların on yıllar önce aldığı Romagno'daki Imola kentini satın aldı ve genç çifte Imola kontu ve kontesi unvanını verdi. Daha sonra papa yakındaki Forli kasabasını da onlara vererek Venedik'in güneyinde, kuzeydoğu İtalya'nın çok stratejik bir noktasının kontrolünü de onlara bırakmış oldu.

İlk karşılaşmalarında kocası Caterina'ya son derece sevimsiz gibi görünmüştü. Karamsar, bencil, sinirli bir adamdı. Karısıyla yalnızca cinsellik açısından ilgilenir ve biraz büyümesini bile bekleyemez gibiydi. Neyse ki, o Roma'da yaşarken Caterina Milano'da yaşıyordu. Birkaç yıl sonra Milanolu birkaç huysuz soylu Caterina'nın çok sevgili babasını öldürdü ve Sforzaların gücü tehlikeye girmiş oldu. Roma'yla ortaklığı sağlamlaştıran evlilik-

teki piyon rolü artık her zamankinden daha önemliydi. Derhal Roma'ya yerleşti. Artık örnek eş rolünü oynayacak ve kocasının suyuna gidecekti. Ama Girolamo'yu ne kadar fazla görürse, saygısı o kadar azalıyordu. Girolamo öfke doluydu, gittiği her yerde düşman kazanıyordu. Bir erkeğin bu kadar zayıf olabileceği hiç aklına gelmemişti ve babasıyla kıyasladığında kocası her anlamda başarısız kalıyordu.

Caterina dikkatini papaya çevirdi. Onun ve saray halkının yakınlığını kazanmak için çok çalıştı. Caterina artık Roma'da alışılmamış sarı saçlarıyla çok güzel bir kadındı. Milano'dan en güzel giysileri sipariş ediyordu. Aynı kıyafeti iki kez giymemeye özen gösteriyordu. Uzun bir peçesi olan bir türban taktığında birdenbire en yeni moda bu oluveriyordu. Roma'nın en havalı kadını olarak çektiği ilgiden memnundu, Botticelli onu en ünlü tablolarının bazılarında model olarak kullanmıştı. İyi eğitimli ve görgülü olduğundan kentteki yazar ve ressamların gözdesi oldu ve Romalılar onu sevmeye başladılar.

Ama birkaç yıl içinde her şey çözülmeye başladı. Kocası İtalya'nın önde gelen ailelerinden Colonnalarla bir kan davası başlattı. 1484'te papa aniden öldü ve koruması olmayınca Caterina ile kocası büyük bir tehlikeye girdiler. Colonnalar intikam planları yapıyordu. Romalılar Girolamo'dan nefret ediyorlardı. Yeni papanın Colonna ailesiyle dost olacağı neredeyse kesin olduğundan, Caterina ile kocası, Forli ve Imola kentleri de dahil her şeyi yitireceklerdi. Caterina'nın ailesinin Milano'daki zayıf konumu göz önüne alınınca durum çaresiz gibi görünüyordu.

Yeni papa seçilinceye kadar Giralamo, Roma'nın dışında konumlanan papalık ordusunun komutanlık görevini sürdürecekti. Caterina günlerce korkudan felç olmuş, hiçbir karar veremeyen kocasını izledi. Colonna ailesi ve taraftarlarıyla kentin kalabalık sokaklarında çatışmaya girmekten korkarak Roma'dan uzak duruyordu. Bekleyip görmeyi seçmişti ama zaman içinde seçenekleri daraldı ve gelen haberler kötüleşti: Kalabalıklar yaşadıkları sarayı yağmalamışlardı, Roma'daki birkaç müttefikleri de onları terk etmişti, kardinaller yeni papa seçimi için toplanıyordu.

Ağustos ayının boğucu sıcağında dördüncü çocuğuna yedi aylık hamile olan Caterina kendini iyi hissetmiyor ve midesi bulanıyordu. Ama yaklaşan kıyameti düşünürken babasının ruhunun adeta beynine yerleştiğini hissetti. Yüz yüze kaldığı belayı onun tarzında düşünmeye çalıştı ve cesur bir plan yaparken heyecana kapıldı. Niyetini hiç kimseye söylemeden gecenin karanlığında bir ata atladı, kamptan ayrıldı ve son hızla Roma'ya gitti.

Tahmin ettiği gibi içinde bulunduğu durumda kimse onu tanımadı ve kente girmesine izin verildi. Doğruca kent merkezinde Tiber Nehri'nin karşısında, Vatikan'a yakın stratejik bir noktadaki Sant'Angelo Şatosu'na gitti. Aşılmaz duvarları ve kentin her tarafını vurabilecek toplarıyla şatoyu yöneten kimse, Roma'yı da yönetebilirdi. Roma kargaşa içindeydi, güruhlar tüm sokakları doldurmuştu. Şato hâlâ Girolamo'ya sadık bir teğmenin elindeydi. Kendini tanıtınca Caterina'nın Sant'Angelo Şatosu'na girmesine izin verildi.

İçeri girince kocasının adına şatoya el koydu, güvenmediği teğmeni dışarı attı. Şatodan kendisine sadakat yemini etmiş olan askerlere haber gönderip gizlice gelmelerini sağladı. Şimdi Sant'Angelo'nun topları Vatikan'a giden yollara çevrilmişti ve kardinallerin bir noktada toplanıp yeni papayı seçmeleri olanaksızlaşmıştı. Tehditlerini kanıtlamak için uyarı olarak topların ateşlenmesini istedi. Caterina ciddiydi. Şatoyu teslim etme koşulları basitti: Riario ailesinin Forli ve Imola kentleri de dahil tüm varlıklarına sahip olmaları garanti altına alınacaktı.

Sant'Angelo'ya el koymasından birkaç gün sonra elbisesinin üzerine zırh giyip şatonun surlarında dolaştı. Kentin bu kadar yukarısında olup, hamilelikle adeta topallayan yalnız bir kadına karşı savaşamayan çılgın erkeklere bakarken büyük bir güç hissiyle doldu. Yeni papa seçimi için toplantı düzenleyen kardinalin bir elçisi onunla pazarlık yapmak için gönderildiğinde ve teslim olma koşullarına isteksiz göründüğünde, herkesin duyması için surlardan aşağıya bağırdı. "Yani kardinal benimle bir zekâ savaşı istiyor, öyle mi? Onun anlamadığı şey benim Dük Galeazzo'nun beynine sahip olduğum ve onun kadar zeki olduğumdur!"

Onların yanıtını beklerken durumu denetim altında tuttuğunu biliyordu. Tek korkusu kocasının teslim olup ona ihanet etmesi ya da ağustos sıcağından dolayı bekleyemeyecek kadar hastalanmasıydı. Sonunda kararlılığını hisseden bir grup kardinal pazarlık için şatoya geldi ve isteklerini kabul etti. Ertesi sabah kontesin şatodan ayrılması için asma köprü indirilirken, muazzam bir kalabalığın yaklaştığını gördü. Roma'yı on bir gün kontrol altında tutan kadını bir an görebilmek için halkın her tabakasından gelen büyük bir kalabalık bir araya toplanmıştı. Kontesin papanın küçük gözdesi, giysilerine düşkün, uçarı bir kadın olduğunu varsaymışlardı. Şimdi hayretler içinde ona bakıyorlardı: Üzerinde ipek bir giysi vardı, bir erkek kemerinden ağır bir kılıç sallanıyordu, hamile olduğu açıkça belliydi. Daha önce böyle bir manzara görmemişlerdi.

Unvanları güvence altına alınan kont ile kontes topraklarını yönetmek için Forli'ye taşındı. Artık papalıktan para gelmediğinden Girolamo'nun en büyük kaygısı daha fazla parayı nereden bulacağıydı. Bu nedenle halkın vergilerine zam yaptı ve bu süreçte huzursuzluğa sebep oldu. Bölgenin güçlü Orsi ailesinin düşmanlığını kazandı. Hayatına kastedilmesinden korkarak kendini sarayına kapattı. Caterina ağır ağır bölgenin günlük yönetimini devralmaya başladı. İleriyi düşünerek güvendiği bir müttefikini bölgeye hükmeden Ravaldino Şatosu'nun komutanı olarak atadı. Kendini yöre halkına sevdirmek için her şeyi yapabilirdi ama kocası kısacık birkaç yılda çok fazla zarar vermişti.

14 Nisan 1488 günü Ludovico Orsi liderliğinde zırhlarına bürünmüş bir grup, saraya saldırıp kontu öldürdü ve cesedini pencereden kent meydanına attı. Yakındaki bir odada ailesiyle birlikte yemek yiyen kontes haykırışları duyup altı çocuğunu sarayın kulesindeki güvenli bir odaya götürdü. Kapıyı sürgüledi ve pencerenin altında toplanan en güvendiği müttefiklerine talimatlar verdi: Milano'daki Sforza ailesine ve çevredeki müttefiklerine onu kurtarmaları için ordularını toplamaları haberini göndereceklerdi, Ravaldino Şatosu'nun komutanı hiçbir koşul altında teslim olmayacaktı. Birkaç dakika içinde suikastçılar odaya dalıp onu ve çocuklarını esir aldılar.

Birkaç gün sonra Ludovico Orsi ile işbirlikçisi Giacomo del Ronche, onu Ravaldino'ya götürdüler. Caterina komutana şatoyu suikastçılara teslim etmesini emretti. Şatoya atadığı komutan Tommaso Feo, surlardan aşağıya bakarken Caterina yaşamını yitirmekten korkar gibiydi. Duygu yüklü sesiyle şatoyu vermesi için yalvardı ama Feo onu reddetti.

İkisi karşılıklı konuşurlarken Ronche ile Orsi, bir oyun oynadıklarını, şifreli konuştuklarını hissetti. Ronche bu işten sıkılmıştı. Mızrağının sivri ucunu Caterina'nın göğsüne dayayıp Feo'yu teslim olmaya ikna etmediği takdirde tamamını saplayacağını söylerken en sert bakışıyla bakıyordu. Bir anda kontesin ifadesi değişti. Mızrağın ucuna doğru eğildi, yüzü Ronche'dan birkaç santim uzaktaydı, küçümseme dolu sesiyle, "Oh Giocomo del Ronche, beni korkutmaya çalışma... Beni yaralayabilirsin ama korkutamazsın, çünkü ben korku bilmeyen bir babanın kızıyım. İstediğini yap: Erkeğimi öldürdün, beni de öldürebilirsin. Ne de olsa ben yalnızca bir kadınım!" dedi. Caterina'nın sözleri ve davranışlarıyla şaşkına dönen Ronche ile Orsi onu baskı altına almak için başka yollar bulmaya karar verdiler.

Birkaç gün sonra suikastçılarla iletişim kuran Feo, kontes maaşını ödeyip teslim olduğu ve onu suçlu bulmayacağını belirten bir yazıyı imzaladığı takdirde şatoyu teslim edeceğini bildirdi. Bir kez daha Ronche ile Orsi onu şatoya götürdüler ve Feo'yla pazarlık yapmasını yakından izlediler. Sonunda Feo belgeyi imzalamak üzere kontesin içeri girmesi için ısrar etti. Suikastçıların kendisini kandırmasından korktuğundan, yalnız gelmesinde ısrarcı oldu. Belge imzalanınca verdiği sözü yerine getirecekti.

Başka seçenekleri olmadığını hisseden işbirlikçiler bu isteği kabul ettiler ve kontese işini bitirmesi için kısa bir süre verdiler. Asma köprüden Ravaldino Şatosu'na girerken Caterina bir an geri döndü ve Ronche ile Orsi'ye "parmak" işaretinin İtalyanlara özgü biçimini yaptı. Son birkaç günde oynanan oyunu çeşitli ulaklar aracılığıyla Feo'yla birlikte hazırlamışlardı. Onu kurtarmak için Milano'dan bir ordunun geldiğini biliyor ve zaman kazanmaya çalışıyordu. Birkaç saat sonra Feo surlara çıktı ve kontesi rehin tuttuğunu aşağıdakilere haykırdı ve işte bu kadardı.

Öfkelenen suikastçılar bıkmıştı. Ertesi gün kontesin altı çocuğuyla şatoya gelip onu surlara çağırdılar. Hançerleri ve mızrakları ürkütücü biçimde üstlerine doğrultulmuş çocuklar ağlıyor, merhamet için yalvarıyorlardı ve Caterina'ya teslim olmadığı takdirde hepsini öldüreceklerini bildirdiler. Kan dökmeye hazır olduklarını daha önceden de kanıtlamışlardı. Sforzaların kızı olarak korkusuz olabilirdi ama hiçbir anne çocuklarının gözleri önünde öldürülmesine dayanamazdı. Caterina hiç zaman yitirmedi. "Yapın öyleyse aptallar! Ben Kont Riario'nun başka bir çocuğuna hamileyim ve daha fazlasını da doğurabilirim!" diye haykırarak sözlerini vurgulamak için eteklerini yukarı kaldırdı.

Çocuklarla yapılan manevrayı önceden sezmiş, suikastçıların zayıf ve kararsız olduğunu hesaplamıştı: Onu ve ailesini kargaşanın ortasında ilk gün öldürmeleri gerekirdi. Artık soğukkanlılıkla çocukları öldüremezlerdi: Sforzaların Forli'ye yaklaştığını ve böyle bir şey yaptıkları takdirde alacakları intikamın çok korkunç olacağını biliyorlardı. Eğer Caterina şimdi teslim olursa çocuklarıyla birlikte hapse tıkılacak ve herhangi bir zehir yemeklerine karıştırılacaktı. Onun nasıl bir anne olduğuyla ilgili düşüncelerini umursamıyordu. Onları oyalamak zorundaydı. Kararlılığını vurgulamak için teslim olmayı reddettikten sonra şatonun topları Orsi Sarayı'na doğru atıldı.

On gün sonra bir Milano ordusu gelip onu kurtardı ve suikastçılar dağıldılar. Kontes tekrar iktidara getirildi ve yeni papa, en büyük oğlu Ottaviano yönetimi ele alacak yaşa gelene kadar onun iktidarını onayladı. Yaptıkları ve Ravaldino Şatosu'nun surlarından aşağıdaki suikastçılara haykırdığı sözler tüm İtalya'ya yayıldı ve Forli kontesi, güzel savaşçı Caterina Sforza efsanesi adeta kontrolden çıktı.

Kocasının ölümünden bir yıl sonra kontes, Ravaldino'ya atadığı komutanın erkek kardeşi Giacomo Feo'yu sevgili olarak seçti. Caterina'dan yedi yaş genç olan Giacomo ağabeyi Girolamo'nun tam tersiydi: Yakışıklı ve yiğitti, alt sınıftan geliyordu, Riario ailesinin ahırlarında seyis olarak çalışmıştı. Caterina'yı seviyor, ona tapıyor ve ilgisini esirgemiyordu. Kontes yaşamını duygularını

denetlemek ve bireysel ilgilerini önemli konuların altında tutmakla geçirmişti. Birdenbire Giacomo'nun sevgisiyle başı dönünce her zamanki özdenetimini yitirdi ve ona umutsuzca âşık oldu.

Giacomo'yu Ravaldino'nun yeni komutanı olarak atadı ve artık o da burada yaşayacağından, kendisine şatonun içinde bir saray inşa ettirip neredeyse hiç dışarı çıkmadı. Giacomo statüsü hakkında özgüvensizdi. Caterina ona şövalye unvanı vermişti ve gizli bir törenle evlenmişlerdi. Caterina onun kuşkularını azaltmak için Forli ve Imola kentlerinin yönetimini de Giacomo'ya verdi ve halkla ilişkilerden geri çekilmeye başladı. Diplomatların ve saray halkının, Giacomo'nun kendi çıkarlarını gözettiği ve başından büyük işlere kalkıştığı konusundaki uyarılarını dinlemedi. Giacomo'nun ondan kurtulmak için plan yaptığını söyleyen oğullarına kulak asmadı. Ona göre kocası asla yanlış yapmazdı. 1495 yılında bir gün piknik yapmak için şatodan çıktıklarında bir grup suikastçı kocasının etrafını sardı ve gözlerinin önünde onu öldürdü.

Hazırlıksız yakalanan Caterina öfkeyle tepki verdi. İşbirlikçileri yakalatıp idam ettirdi ve ailelerini hapse attırdı. Bu olaydan birkaç ay sonra derin bir depresyona girdi ve intihar etmeyi bile aklından geçirdi. Son birkaç yılda ona neler olmuştu? Yolunu yitirmiş ve gücünden vaz mı geçmişti? Genç kızlığındaki düşlerine ve babasının ruhuna ne olmuştu? Zihnini bulandıran bir şey vardı. Kendini dine verdi ve topraklarını yönetmeye geri döndü. Ağır ağır iyileşti.

Bir gün Floransa'nın ünlü ailelerinden ve önde gelen iş insanlarından biri olan otuz yaşındaki Giovanni de' Medici onu ziyarete geldi. İki kent arasında ticari ilişkiler kurmak istiyordu. Giovanni, Caterina'ya babasını anımsatıyordu. Yakışıklıydı, zekiydi, iyi eğitimliydi ama yine de karakterinin yumuşak bir yönü vardı. Sonunda karşısına bilgi, güç ve kibarlık açısından onun eşiti biri çıkmıştı. Hayranlık duygusu karşılıklıydı. Kısa sürede birbirlerinden ayrılmaz oldular ve 1498 yılında evlenip İtalya'nın en tanınmış iki ailesini birleştirdiler.

Şimdi Caterina büyük bir bölgesel güç kurmayı düşleyebilirdi ama denetimi dışındaki olaylar planlarını suya düşürdü. Aynı

yıl Giovanni hastalanıp öldü. Daha kocasının yasını tutamadan topraklarının en sonuncu ve en tehlikeli tehdidiyle başa çıkmak zorunda kaldı: Yeni papa VI. Alexander (daha önceleri Roderigo Borgia olarak biliniyordu) gözünü Forli kentine dikmişti. Fetihler yaparak papalık topraklarını genişletmek istiyordu ve oğlu Cesare Borgia papalık ordusunun komutanıydı. Papa için Forli çok önemli bir kazanım olacaktı ve Caterina'yı müttefiklerinden siyasi açıdan uzaklaştırma manevralarına başladı.

Yaklaşan işgale karşı Caterina, Venediklilerle yeni bir ittifak kurdu ve Ravaldino Şatosu'nda ayrıntılı bir dizi savunma hattı inşa ettirdi. Papa topraklarını teslim etmesi için ona baskı yaptı ve karşılığında sayısız vaatte bulundu. Caterina bir Borgia'ya güvenmemesi gerektiğini biliyordu. Ama 1499 sonbaharında sonu gelir gibiydi. Papa Fransızlarla ittifak kurmuştu ve Cesare Borgia on iki bin kişilik ordusuyla bölgeye geldiğinde, yanında iki bin deneyimli Fransız askeri de vardı. Imola'yı çok çabuk ele geçirdiler ve Forli kentine girdiler. Geriye yalnızca Ravaldino kalmıştı ve aralık ayının sonunda Borgia'nın askerleri şatoyu kuşattı.

26 Aralık günü Cesare Borgia beyaz atının üstünde simsiyah giysileriyle şatoya geldi. Görülmeye değer bir manzaraydı. Caterina surlardan aşağıya bakıp manzarayı düşünürken babası aklına geldi. Öldürülmesinin yıldönümüydü. Değer verdiği her şeyi simgeleyen babasını hayal kırıklığına uğratmayacaktı. Tüm çocukları arasında babasına en fazla Caterina benziyordu. Tıpkı babasının yapacağı gibi ileriyi düşünmüştü: Geri kalan müttefiklerinin savunmaya yardımcı olmak için gelmesine zaman kazandırmak istiyordu. Ravaldino'yu öylesine zekice tahkim etmişti ki duvarlarda gedik açılsa bile barikatların arkasına çekilebilirdi. Sonunda şatoyu ancak güç kullanarak alabilirlerdi ve elinde kılıcıyla ölümüne savunmaya hazırdı.

Borgia'nın konuşmasını dinlerken iltifat edip flört etmeye geldiğini anladı. Herkes adamın şeytansı bir baştan çıkarıcı olduğunu biliyordu ve İtalya'da çok kişi Caterina'nın gevşek ahlak kurallarından haberdardı. Caterine dinledi, gülümsedi, ara sıra geçmişte yaptıklarını ve Sforza olarak ününü anımsattı. Teslim ol-

masını istiyorsa daha iyisini yapması gerekecekti. Borgia kur yapmayı sürdürdü ve onunla baş başa konuşmak istediğini söyledi.

Caterina sonunda çekiciliğine kapılmış gibi gözüktü, ne de olsa bir kadındı. Asma köprünün indirilmesini emretti ve ona doğru yürümeye başladı. Borgia isteklerini sürdürürken büyüsüne kapılıyormuş gibi bakışlar atıp gülümsedi. Aralarında birkaç santim kalınca Borgia ona doğru uzandı, Caterina oyun oynar gibi kolunu geri çekti. "Konuları şatoda tartışalım," dedi cilveli bir ifadeyle, kendisini takip etmeye davet ederek geriye doğru yürümeye başladı. Borgia ona yaklaşmak için köprüye adım attığı anda köprü yükselmeye başladı ve Borgia tam zamanında geriye atlamayı başardı. Caterina'nın yaptığı oyuna kandığı için öfkelendi ve utanıp intikam yemini etti.

Birkaç gün boyunca şatoyu top ateşi altında tuttu ve sonunda duvarda bir gedik açıldı. Borgia'nın askerleri daha deneyimli Fransızların ardından içeriye daldılar. Artık göğüs göğüse çatışma başlamıştı ve Caterina askerlerinin en önündeydi. Fransızların komutanı Yves d'Allegre, giysisinin üzerindeki süslü göğüs zırhıyla hiçbir korku belirtisi sergilemeden elinde kılıcıyla askerlerini yöneten güzel kontese hayretler içinde bakakaldı.

Askerleriyle birlikte şatonun içlerine doğru gerilemeye, planladığı gibi çatışmayı birkaç gün uzatmaya kalktığı anda kendi adamlarından biri onu arkasından yakalayıp kılıcını boğazına dayadı ve karşı tarafa götürdü. Borgia başına ödül koymuştu ve asker bu ödül için kontese ihanet etmişti. Kuşatma sona erdi ve Borgia büyük ödülün sahibi oldu. O gece ona tecavüz etti, kendi odasında kilitli tuttu ve tüm dünyaya kötü ünlü savaşçı kontesi çekiciliğine yenilmiş gibi göstermeye çabaladı.

Caterina baskı altında bile topraklarını teslim etmeyi reddedince Roma'ya getirildi ve Sant'Angelo Şatosu'ndaki korkunç hapishaneye atıldı. Upuzun bir yıl küçük, penceresiz hücrede yalnızlığa ve Borgiaların tasarladığı bitmek bilmeyen işkencelere dayandı. Sağlığı bozuldu, asla boyun eğmedi, hapishanede ölecekmiş gibi göründü ama nazik Fransız Yüzbaşı Yves d'Allegre onun büyüsüne kapılmıştı. Fransa kralı adına özgür bırakılması

için ısrar etti ve sonunda onu güvenli bir şekilde Floransa'ya götürdü.

Kamu yaşamından çekilen Caterina, Avrupa'nın dört bir köşesindeki erkeklerden mektuplar almaya başladı. Bazıları onu geçmiş yıllarda görmüşlerdi ama çoğu yalnızca adını duymuştu. Hikâyesine takıntılı oldular, aşklarını itiraf ettiler, tapacakları küçük bir anı eşyası için yalvardılar. İlk kez Roma'ya geldiği zaman onu görmüş olan bir erkek, "Uykuya dalınca sanki seninle beraberim, yemek yerken tabağımdakileri bırakıp seninle konuşuyorum... Sen benim yüreğime kazındın," diye yazdı.

Hapiste geçirdiği bir yıl nedeniyle zayıf düşmüştü ve 1509 yılında öldü.

Yorum: Caterina Sforza'nın çağında bir kadının oynayabileceği roller son derece kısıtlıydı. Yaşamının birincil rolü iyi bir eş ve anne olmaktı ama eğer bekârsa kendini dine adayabilirdi ve çok ender olarak metres olabilirdi. Sanki her kadının çevresine bir çember çizilmişti ve bunun dışına çıkmaya hiçbiri cesaret edemiyordu. Kadınlar erken yaşlarda ve eğitimlerinde bu kısıtlamaları içselleştiriyorlardı. Caterina sadece sınırlı sayıda konuda eğitilseydi ve yalnızca belirli yetenekleri çalışsaydı, istese bile rolünü genişletemezdi. Bilgi güçtü.

Caterina'nın aykırı bir hikâyesi var, çünkü o çok özgün koşulların bir araya gelmesinden faydalanmayı bilmişti. Sforzalar iktidar gücüne yeni erişmişti. Zirveye çıkmak için güçlü ve becerikli bir kadının çok yararlı olacağını keşfetmişlerdi. Kız çocuklarına avlanma ve kılıçla savaşma eğitimi vermenin onları sağlamlaştıracağını ve korkusuz yapacağını fark etmişlerdi. Bunlar evliliklerde piyon oldukları zaman çok önemli niteliklerdi. Ne var ki Caterina'nın babası bunu biraz daha ileri götürmüştü. Belki de kızında kendisinin bir dişi yansımasını görmüştü. Kendi öğretmenini ona vermesi aralarında bir çeşit özdeşleşme hissettiğini gösteriyordu.

Böylece Porto Giovia Şatosu'nda özgün bir deney başlamıştı. Caterina dış dünyadan uzakta, inanılmaz bir özgürlük içinde kendini istediği her yönde geliştirebilirdi. Zekâ açısından bütün

bilgi biçimlerini araştırabilirdi. Moda ve sanat gibi sevdiği ilgi alanlarına yönelebilirdi. Fiziksel eğitiminde kendi cesur ve maceracı ruhunun dizginlerini gevşetebilirdi. Eğitiminin erken döneminde karakterinin farklı yönlerini ortaya çıkarabilirdi.

On yaşında sosyal yaşama girince kadınlara dayatılan kısıtlı çemberin dışına çıkabilmişti. Çeşitli roller oynayabilirdi. Sorumluluk sahibi bir Sforza olarak sadık bir eş olabilirdi. Doğuştan empatik ve merhametli olduğundan, çocuklarına düşkün bir anne olabilirdi. Papalık sarayında en son modaya uygun giyinen, genç ve güzel bir kadın olmaktan hoşlanıyordu. Ama kocasının davranışları kendisini ve ailesini mahkûm etme noktasına geldiğinde, başka bir rol oynamak zorunda kaldığını hissetti. Babasından esinlenerek kendi adına düşünmek için eğitildiğinden, cesur bir askere dönüşüp bir kentin tamamını kontrolü altına alabilirdi. Akıllı bir stratejist olup bir krizde birçok adımı önceden planlayabilirdi. Elinde kılıcıyla askerlerini yönetebilirdi. Genç kızlığında bu rolleri oynamayı düşlediğinden gerçek yaşamda bunları yapmak ona doğal ve tatmin edici gelmişti.

Caterina'nın, babasının tam zıttı olarak belirgin bir maskülen eğilimi olan dişi bir ruhu olduğunu söyleyebiliriz. Dişi ve erkek özelliklerin birbirine karışması, ona çok özgün bir düşünme ve davranma tarzı vermişti. Konu yönetmek olunca çok yüksek düzeyde empati sergilemesi o dönem için oldukça olağandışıydı. Veba salgını Forli'yi vurunca kendi yaşamını tehlikeye atarak hastaları rahatlatmaya çalışmıştı. Çocuklarının mirasını korumak amacıyla güç sahibi bir kişide çok seyrek rastlanan bir fedakârlıkla hapishanede en kötü koşullarda kalmaya razıydı. Ama aynı zamanda kurnaz ve zorlu bir pazarlıkçıydı, beceriksizlere ya da zayıflara hoşgörüsü yoktu. Hırslı olmaktan gurur duyuyordu.

Çatışmalarda daima saldırgan erkek rakiplerini zekâsıyla alt edip kan dökmekten kaçınmaya çalışmıştı. Cesare Borgia'yı dişilik cilvelerini kullanarak asma köprüye ve ardından şatonun içine çekmeye çalışmıştı. Uzun bir çatışmayla kapana kıstırıp müttefiklerine kendisini kurtarmaları için zaman kazandırmaya uğraşmıştı. Neredeyse her iki çabasında da başarılı olmuştu.

Farklı roller oynama beceresi, erkek ve dişi yönlerini bir araya getirmesi onun gücünün kaynağıydı. Yalnızca Giacomo Feo'yla evlenirken bundan vazgeçmişti. Feo'ya âşık olduğunda çok kırılgan bir konumdaydı. Çok fazla baskı altındaydı: çaresiz ve kötü muamele eden bir kocayla başa çıkmak, bitkin düşüren çok sayıda hamilelikle uğraşmak, inşa ettiği zayıf siyasi ittifakları bir arada tutmak zorundaydı. Birdenbire Feo'nun hayranlık dolu ilgisiyle karşılaşınca yüklerinden kurtulmak istemesi, aşk uğruna güç ve denetimden vazgeçmesi doğaldı. Ama kendini yalnızca sadık eş rolüne küçültünce doğuştan gelen coşkun karakterini baskı altına alması gerekmişti. Enerjisini kocasının özgüvensizliklerini yatıştırmak için kullanmıştı. Bu süreçte inisiyatifini yitirmiş ve neredeyse ölümüne yol açacak derin bir depresyona girip bedelini ödemişti. Dersini aldığından yaşamının sonuna kadar kendine sadık kalacaktı.

Caterina Sforza'nın hikâyesinin belki de en şaşırtıcı yönü döneminin kadınları ve erkekleri üzerindeki etkisiydi. İnsanların onu bir cadı ya da cadaloz olarak lanetlemelerini ve cinsiyet geleneklerini takmadığı için dışlamalarını beklerdik. Tam tersine karşılaştığı herkesi büyülemişti. Kadınlar onun gücüne hayrandı. Aynı dönemde Mantua yöneticisi olan Isabella d'Este onu esin kaynağı olarak görmüş ve Borgia'nın eline düşmesinin ardından, "Fransızlar bizim erkeklerin korkaklığını eleştiriyorlarsa, en azından İtalyan kadınlarının cesaret ve kahramanlığını övmeliler," diye yazmıştı. Tüm erkekler –sanatçılar, askerler, rahipler, soylular, uşaklar– ona takıntılıydı. Cesare Borgia gibi onu mahvetmek isteyenler bile başta çekiciliğine yenik düşüp ona sahip olma arzusuna kapılmışlardı. Erkekler onunla çatışmalardan, stratejilerden konuşurken yaşamlarında pek de sohbet etmedikleri kadınlardan farklı olarak eşit biriyle konuştuklarını hissediyorlardı. Daha da önemlisi, onda hissettikleri özgürlük heyecan vericiydi. Erkeklerin de bir cinsiyet rolü oynamaları gerekiyordu, kadınların rolü kadar kısıtlayıcı değildi ama bazı dezavantajları vardı. Erkeklerin her zaman denetleyici, sert ve boyun eğmez olmaları bekleniyordu. Yanında kontrollerini yitirebilecekleri bu tehlikeli kadına gizliden gizliye çekildiklerini hissediyorlardı.

Erkekleri memnun etmek için var olan pasif ve dişi bir oyuncak bebek değildi. Baskılanmamış ve özgün oluşu erkeklere de kendilerini serbest bırakmaları, kısıtlayıcı rollerinin ötesine geçmeleri için ilham veriyordu.

Şunu anlayın: Konu cinsiyet rolleri olunca çok şeyin değiştiğini, Caterina Sforza'nın dünyasının bizimkiyle bağlantılı olamayacak kadar geride kaldığını düşünmek isteyebilirsiniz. Ama böyle düşünmekle büyük bir hata yaparsınız. Cinsiyet rollerinin ayrıntıları kültüre ve dönemine bağlı olarak değişebilir ama modelin kendisi temelde aynıdır: Hepimiz çok yönlü ve bütün varlıklar olarak dünyaya geliyoruz. Hem genetik hem de karşı cinsten ebeveynin etkisiyle hepimizin karşı cins nitelikleri var. Karakterimizin doğal derinlikleri ve boyutları bulunuyor. Oğlan çocukların erken yaşlarda kızlardan daha çok duygusal tepkili olduklarını gösteren çalışmalar var. Empati ve duyarlılık düzeyleri oldukça yüksek. Kızların doğuştan gelen maceracı ve araştırıcı ruhları bulunuyor. Güçlü iradelerini çevrelerini değiştirmek için kullanmayı seviyorlar.

Ne var ki yaşımız ilerledikçe dünyaya daha tutarlı bir kişilik sunmak zorundayız. Belirli rolleri oynamalı ve belirli beklentilere göre yaşamalıyız. Doğal niteliklerimizi kırpmalı ve kesmeliyiz. Oğlanlar ilerleme çabasında duygularının geniş yelpazesini yitiriyorlar ve doğal empatilerini baskılıyorlar. Kızlar iddiacı yönlerini feda etmek zorunda kalıyorlar. Kızların sevimli, gülümseyen, uysal, önce başkalarının duygularını düşünen kişiler olmaları bekleniyor. Bir kadın patron olabilir ama hassas ve yumuşak başlı olmalı, asla çok saldırgan olmamalıdır.

Bu süreçte boyutlarımız gittikçe azalıyor, kültürümüzün ve zaman diliminin beklediği rollere uyum sağlıyoruz. Karakterimizin değerli ve zengin kısımlarını yitiriyoruz. Daha az baskılanmış kişilerle karşılaşıp onlara hayran kalınca bunu fark ediyoruz. Caterina Sforza'nın kesinlikle böyle bir etkisi vardı. Tarihte bunun birçok erkek benzeri vardır: On dokuzuncu yüzyıl İngiltere Başbakanı Benjamin Disraeli, Duke Ellington, John F. Kennedy, David Bowie gibileri belirgin dişi eğilimleri sergilemişler ve bu nedenle insanların daha fazla ilgisini çekmişlerdi.

Sizin göreviniz beklenen cinsiyet rolüyle aşırı özdeşleştiren katılıktan sıyrılmaktır. Gücünüz erkek ve dişiler arasındaki orta düzeyi araştırmakta, insanların beklentilerinin aksine oynamakta yatar. Karakterinizin baskıladığınız ya da yitirdiğiniz daha sert ya da daha yumuşak yönlerine geri dönün. İnsanlarla ilişkilerinizde daha büyük empati geliştirerek ya da daha az saygılı olmayı öğrenerek repertuvarınızı genişletin. Bir sorunla ya da başkalarının direnmesiyle karşılaşınca, farklı yanıtlar vermeye,genelde savunurken saldırgan olmak ya da tam tersini yapmak için kendinizi eğitin. Düşüncelerinizde daha yaratıcı olabilmek için analitik ile sezgiseli karıştırmayı öğrenin (daha fazlası için bu bölümün son kısmına bakınız).

Karakterinizin daha duyarlı ya da hırslı yönlerini ortaya çıkarmaktan çekinmeyin. Baskıladığınız bu yönleriniz dışarı çıkmak istiyor. İnsanların sizde hissettikleri değişikliklere verecekleri tepkiler için kaygılanmayın. Kolayca kategorize edilememeniz onları büyüleyecektir ve size onların algılarını istediğiniz anda değiştirme gücü verecektir.

Aşkın kötü bir aldatması, bizi dışarıdaki dünyadan bir kadınla oynamak yerine beynimizde tasarladığımız bir oyuncak bebekle –her an elimizin altında olan, sahip olacağımız tek kadınla– oynamaya başlatmasıdır.

—Marcel Proust

İnsan Doğasının Anahtarları

Biz insanlar tutarlı ve olgun olduğumuza, yaşamımız üzerinde makul bir denetim sağladığımıza inanmayı severiz. Bize en fazla yararı dokunacak, mantıklı düşüncelere dayanan kararlar veririz. Özgür irademiz vardır. Kim olduğumuzu az çok biliriz. Ama yaşamın belirli bir noktasında, bu özfikirlerin tümü kolayca paramparça olur, mesela âşık olduğumuzda.

Âşık olunca denetleyemediğimiz duygulara kapılırız. Mantıklı açıklama getiremediğimiz bir eş seçimi yaparız ve çoğun-

lukla bu seçimler talihsizdir. Çoğumuzun yaşamında en azından bir başarılı ilişki vardır ama mutsuzlukla biten başarısız ilişkilerimizin sayısı daha fazladır. Adeta içimizdeki şeytan tarafından zorlanıyormuşuz gibi aynı kötü eş seçimini tekrar ederiz.

Geriye dönüp bakınca âşık olduğumuzda bir çeşit geçici deliliğe kapıldığımızı kendimize söylemeyi severiz. Böyle anların karakterimizin kuralları yerine istisnalarını simgelediğini düşünürüz. Bir an için tümüyle zıt olasılığı düşünelim: Bilinçli günlük yaşamımızda uykuda yürüyoruz ve gerçekten kim olduğumuzun farkında değiliz, dünyaya bir mantıklılık görüntüsü sunuyoruz ve bu maskeyi hatalı olarak gerçek kabul ediyoruz. Âşık olunca aslında daha fazla kendimiz oluyoruz. Maske düşüyor. Derindeki bilinçaltı güçlerinin davranışlarımızın çoğunu belirlediğini fark ediyoruz. Doğamızın temel mantıksızlığı gerçeğine daha bağlı oluyoruz.

Âşık olunca ortaya çıkan yaygın değişikliklerin bir kısmına bakalım.

Normal olarak zihnimiz, dikkat dağınıklığı durumundadır. Ne var ki âşık olunca dikkatimizi tümüyle tek bir kişiye veririz. Takıntılı oluruz.

Genelde gücümüzü vurgulayan bir görünüm sunmak isteriz. Ama âşık olunca zıt özellikler öne çıkar. Güçlü ve bağımsız bir kişi birdenbire oldukça çaresiz, bağımlı ve histerik bir duruma gelebilir. Merhametli, empati duygusuna sahip olan bir kişi, aniden gaddar, ısrarcı ve bencil olabilir.

Yetişkinler olarak görece olgun ve gerçekçi hissederiz ama âşık olunca, ancak çocukça olarak tanımlanacak davranışlara geri döneriz. Aşırı abartılmış korkular ve özgüvensizlikler deneyimleriz. Birkaç dakikalığına yalnız bırakılmış bir bebek gibi, terk edilme düşüncesinin dehşetini yaşarız. Ruh durumumuz çılgınca değişir, sevgiden nefrete, güven duygusundan paranoyaya geçeriz.

Başkalarının karakterlerini iyi değerlendirdiğimizi hayal etmeyi severiz. Bir kez aşka düşünce, bir narsisti bir dâhi, bizi boğan birini merhametli biri, bir tembeli heyecan veren bir asi, bir kontrol manyağını koruyucu olarak görme hatasına düşeriz.

Başkaları gerçeği görüp bizi fantezilerimizden uzaklaştırmak ister ama kulak asmayız. Daha da kötüsü, aynı tip hatalı kararları defalarca yineleriz.

Bu değişen durumları bir çeşit sahip olma biçimi olarak görme eğilimi gösteririz. Normal koşullarda mantıklı A kişisiyiz, ancak aşkın etkisiyle mantıksız B kişisi ortaya çıkmaya başlar. Başlangıçta A ile B dalgalanır ve hatta birbirine karışır ama ne kadar şiddetli âşık olursak B kişisi o kadar baskın olur. B kişisi insanlarda olmayan nitelikler görür ve hatta kendine zarar verici davranışlarda bulunur, oldukça toydur, gerçekdışı beklentileri vardır ve verdiği kararlar daha sonraları A kişisine çok gizemli gibi gelir.

Böyle durumlarda davranışlarımıza neler olduğunu tam anlamıyla algılayamayız. Bilinçaltımızın büyük bir kısmı işin içindedir ve onun işlemlerine mantıklı bir erişimimiz yoktur. Tanınmış psikolog Carl Jung, upuzun meslek yaşamında mutsuz aşk ilişkileri yaşamış binlerce kişiyi inceledikten sonra, belki de âşık olunca başımıza gelenler için en derin açıklamayı sunmuştur. Jung'a göre böyle anlarda gerçekten bir şeyler bizi ele geçirir. Jung bizi ele geçiren varlığa (B kişisine) erkekler için *anima*, kadınlar için *animus* adını verir. Bu varlık bilinçaltımızda yatar ve ancak karşı cinsten biri bizi büyüleyince yüzeye çıkar. *Anima* ve *animus* kavramlarının kaynağını ve nasıl çalıştığını açıklayalım:

Karşı cinsin hormonları ve genleri hepimizde mevcut. Bu kontraseksüel özellikler azınlıktadır (bireye bağlı olarak az ya da çoktur) ama hepimizin içinde bulunur ve karakterimizin bir kısmını oluşturur. Ruhumuz üzerinde dişi ya da erkek özelliklerini aldığımız karşı cins ebeveynimizin etkisi aynı derecede önemlidir.

Çocukluğumuzda başkalarının etkisine tümüyle açık ve duyarlıydık. Karşı cins ebeveynimizle karşılaşmamız, bizden tamamen farklı olan biriyle ilk temasımızdı. Onun yabancı doğasıyla bağlantı kurduğumuzda kişiliğimizin büyük bir kısmı şekillendi, daha boyutlu ve çok yönlü oldu. (Aynı cinsten ebeveynle, genelde bir rahatlama düzeyi ve uyarlanabilir enerjiyi gerektirmeyen özdeşleşme vardır.)

Örneğin küçük oğlanlar annelerinden öğrendikleri açık sevgi, empati, duyarlılık gibi duygu ve özellikleri rahatça ifade ederler. Tam tersine küçük kızlar da babalarından öğrendikleri saldırganlık, cesaret, düşünsel kesinlik ve fiziksel güç gibi özellikleri rahatça sergilerler. Her çocuk doğuştan karşı cins özelliklerini içinde taşır. Ama ayrıca her ebeveynin, çocuğun özümsemesi ya da başa çıkması gereken bir gölge yönü vardır. Örneğin bir anne empatik yerine narsist olabilir, bir baba koruyucu ve güçlü yerine baskıcı ya da zayıf olabilir.

Çocuklar buna uyum göstermek zorundadır. Her koşulda kız ve erkek çocuklar karşı cins ebeveynin olumlu ve olumsuz niteliklerini bilinçaltında içselleştirir. Karşı cinsten ebeveynle kurulan bağlantı, fiziksel ve duyumsal duygular, büyük heyecan duygusu, büyülenme ya da kendisine verilmeyenler için hayal kırıklığı gibi çeşitli duygularla yüklü olacaktır.

Ne var ki daha çok küçükken ebeveynlerimizden ayrılıp kendi kimliğimizi yaratmamız için önemli bir dönem gelir. Bu kimliği yaratmanın en yalın ve güçlü yolu, toplumsal cinsiyet rollerinin çevresinden geçer. Oğlanların anneleriyle kararsız ilişkileri yaşamları boyunca unutulmayacaktır. Bir yandan annenin verdiği güvenlik duygusu ile hayranlık dolu ilgiyi ister, öte yandan ise annesinin dişiliğiyle onu boğacağı ve kendisini yitireceği tehdidiyle yüz yüze kalır. Annenin otoritesinden ve yaşamı üzerindeki gücünden korkar. Belirli bir yaştan sonra kendini farklılaştırma ihtiyacına kapılır. Kendi erkeklik kimliğini yerleştirmek zorundadır. Büyüdükçe oluşan fiziksel değişiklikler erkek kimliğini besler ama bu süreçte bu rolle aşırı özdeşleşir (elbette bunun yerine dişilik rolüyle özdeşleşmezse). Annesinden ayrılığını vurgulamak için sertliğini ve bağımsızlığını abartır. Karakterinin doğuştan gelen ya da annesinden aldığı empati, nezaket, bağlantı kurma ihtiyacı gibi yönleri, bu süreçte ya bastırılır ya da bilinçaltına iner.

Kız çocukların maceracı bir ruhu olabilir ama babalarından aldıkları irade gücü ile kararlılığı buna katıp kendi karakterlerini oluştururlar. Ama yaşı ilerlerken, belirli kültürel normlara

uyum gösterme baskısı hissederek kimliğini dişilik olarak kabul edilen biçimde oluşturur. Kızların nazik, tatlı ve uysal olmaları, başkalarının çıkarlarını kendilerinden önce düşünmeleri beklenir. Tüm çılgın yönlerini ehlileştirdikleri, sevimli göründükleri ve arzu nesnesi oldukları varsayılır. Kızlar için bu beklentiler kafasının içinde duyduğu sesler biçimini alır, sürekli onları yargılar ve kendi özdeğerlerinden kuşkulanmalarına yol açar. Bu baskılar günümüzde daha belirsizdir ama yine de çok güçlü bir etki yaratır. Kızların doğuştan gelen ya da babalarından aldıkları araştırıcı, saldırgan ve daha karanlık yönleri, eğer geleneksel dişilik rollerini benimserlerse baskılanır ve bilinçaltına iner.

Jung, erkek çocukların ve yetişkin erkeklerin bilinçaltındaki dişi kısmına *anima*, kız çocuklarının ve yetişkin kadınların bilinçaltındaki erkek kısmına ise *animus* adını veriyor. Bunlar bizim parçamızdır ve çok derine gömülüdür, bu yüzden günlük yaşamamızda bu özelliklerimizin pek farkında olmayız. Ama bir kez karşı cinsten birine vurulunca, *anima* ile *animus* canlanıverir. Karşımızdaki kişiye belki yalnızca fiziksel bir çekim hissederiz ama çoğunlukla dikkatimizi çeken kişinin bilinçaltından –fiziksel ya da psikolojik– olarak anne ya da babamızla benzerliği vardır. Bu ilkel ilişkinin, bastırılmış ama ortaya çıkmak isteyen enerji, heyecan ve takıntılarla yüklü olduğunu unutmayın. İçimizdeki bu bağlantıları tetikleyen kişi, ilgimizin mıknatısı olacaktır ama belki de biz bunun kaynağının farkına bile varmayız.

Eğer anne ya da babayla ilişki çoğunlukla olumluysa, erken yaştaki cenneti yeniden deneyimleme umuduyla bu ebeveynin arzulanan niteliklerini karşımızdaki kişiye aktarırız. Örneğin annesinin beslediği ve hayran olduğu genç bir erkeği düşünün. Herhalde tatlı, sevecen, annesine bağlı ve onun besleyici enerjisini yansıtan küçük bir oğlandı ama sürdürmesi gereken maskülen bir imgesi olan bağımsız bir erkeğe dönüşünce bu özelliklerini bastırdı. Bu genç adam, annesiyle kurduğu bu bağlantıyı tetikleyen bir kadında, gizlice arzuladığı hayranlık duyma kapasitesini görecektir. İstediğini elde etme duygusu heyecanını ve fiziksel çekiciliğini artıracaktır. Kadın ona kendisinde asla geliştirmediği

nitelikleri sağlayacaktır. Genç adam arzulanan kadın biçiminde kendi *anima*sına âşık olmaktadır.

Eğer anne ya da babaya duyulan duygular genelde kararsızsa (gösterdikleri ilgi tutarsızsa) çoğu zaman erken yıllarımızda alamadıklarımızı elde etmek ve onların olumsuz niteliklerini çıkartmak için kusurlu ebeveynimizi anımsatan birine âşık oluruz. Eğer ilişkinin büyük bir kısmı olumsuz geçmişse, bu ebeveynin tümüyle zıt niteliklerini taşıyan, çoğunlukla karanlık, gölgeli bir yapıya sahip birini ararız. Örneğin babası çok katı, uzak ve eleştirici olan bir kız isyan etme arzusu taşır ama buna cesaret edemez. Genç bir kadın olunca babasının tam tersi olan, asla ifade edemediği kendi çılgın yönünü simgeleyen isyankâr, alışılmadık bir genç erkeğin çekiciliğine kapılır. Genç adam biçiminde dışsallaştırılan, isyankâr genç kadının *animus*udur.

Her koşulda, ilişki olumlu, olumsuz ya da kararsız olsun, güçlü duygular tetiklenir ve çocukluğumuzun ilkel ilişkisine geri döndüğümüzü hissederiz ve sunduğumuz kişilikle çelişki yaratan davranışlarda bulunuruz. Histerik, muhtaç, takıntılı, denetleyici oluruz. *Anima* ile *animus*un kendi kişilikleri olduğundan, canlandıkları zaman B kişisi gibi hareket ederiz. Ama insanlarla oldukları gibi ilişki kurmayıp yansımalarıyla ilişki kurduğumuzdan, sonunda sanki onlar hayal ettiğimiz gibi olmadıkları için suçlanmaları gerekiyormuşçasına hayal kırıklığına uğrarız. Her iki tarafın yanlış okumaları ve yanlış iletişimleri nedeniyle bu ilişki bozulur ve kaynağını fark etmediğimiz için bir sonraki kişiyle aynı döngüyü yeniden yaşarız.

Herkesin özel koşulları ile erkek ve dişi karışımları olduğundan bu modellerin çeşitleri sonsuzdur. Örneğin kadınlara oranla psikolojik açıdan daha dişi olan erkekler ve erkeklere oranla psikolojik açıdan daha maskülen olan kadınlar vardır. Eğer böyle bir erkek heteroseksüelse, kendinde geliştirmediği niteliklere sahip olan maskülen bir kadınla yakınlaşacaktır. Erkeğin *animus*u *anima*sından daha fazladır. Kadın ise daha dişi erkeklerle yakınlaşacaktır. Bazıları ötekilerden daha açık olan kontraseksüel çiftlerin sayısı oldukça yüksektir. Bunun tarihteki bir örneği ise besteci

Frederick Chopin ile yazar George Sand çiftidir. Sand daha çok koca, Chopin ise onun karısı gibiydi. Eşcinsel kadın ya da erkekler, yine de içlerinde gelişmemiş kontraseksüel nitelikleri arayacaklardır. Genelde insanlar dengesizdir, maskülen ya da dişiyle aşırı özdeşleşirler ve tam zıttı kişilerle yakınlaşırlar.

İnsan doğasının bir öğrencisi olarak üç göreviniz var: Birincisi özellikle samimi ilişkilerde kendilerini karşı tarafta gösteren *anima* ve *animus*ları gözlemlemeye çalışmalısınız. Bu koşullarda onların davranış modellerine dikkat ederek normalde size kapalı olan bilinçaltına ulaşacaksınız. Kendilerinde baskıladıkları yönleri görüp bu bilgiyi büyük bir etki yaratacak biçimde kullanabileceksiniz. Aşırı maskülen ya da aşırı feminen olanlara özellikle dikkat edin. Yüzeyin altında erkek için çok dişi bir *anima* ve kadın için çok maskülen bir *animus* yattığından emin olabilirsiniz. İnsanlar maskülen ya da feminen niteliklerini aşırı baskıladıkları zaman bu yönleri karikatürize biçimde dışarı sızar.

Örneğin aşırı maskülen bir erkek, görünümüne ve giysilerine gizliden gizliye takıntılıdır. Tüm insanların görünümüne aşırı ilgi gösterir ve özellikle erkekler için iğneleyici yargılarda bulunur. Richard Nixon yanında çalışanlara bir maço imgesi sunmak için çabalamıştı ama sürekli olarak giydikleri takım elbiselerin ya da bürosundaki perdelerin renkleri için titizlenmişti. Aşırı maskülen erkek, arabalar, teknoloji ya da politika konularında gerçek bilgiye dayanmayan güçlü fikirler ileri sürer ve sorgulandığı zaman histerik bir savunmaya geçer, öfke krizine kapılır, hatta surat asar. Sürekli olarak duygularını denetlemeye çabalar ama duygularının kendine özgü bir yaşamı vardır. Örneğin hiç istemediği bir anda birdenbire çok duygusallaşabilir.

Aşırı feminen kadın genelde oynamaya zorlandığı rol için baskıladığı öfke ve kırgınlığı gizlemektedir. Erkeklerin yanındaki baştan çıkarıcı, çocuksu, kadınsı davranışları aslında güç sağlamak, tahrik etmek, kapana kıstırmak ve hedefin canını yakmak için bir oyundur. Maskülen yönü pasif agresif davranışlarıyla ve gizli yollarla ilişkilerde insanlara hükmetme çabasıyla dışarı sızar. Tatlı, uysal görünümün altında çok inatçı ve yargılayıcı ola-

bilir. Her zaman yüzeyin altındaki inatçılık, önemsiz konularda mantıksız bir şekilde ortaya çıkar.

İkinci göreviniz içinizdeki yansıtma mekanizmasının farkında olmaktır. (Yansıtmaların yaygın tipleri için bir sonraki kısma bakınız.) Bu yansıtmalar yaşamınızda olumlu bir rol üstlenir. Otomatik olduğundan ve bilinçaltından geldiğinden isteseniz bile onu durduramazsınız. Bunlar olmadıkça bir insana derin bir ilgi gösteremezsiniz, büyülenemezsiniz, idealleştiremezsiniz ya da âşık olamazsınız. Ama ilişkiniz gelişirken, yansıtmaları geri çekme gücü ve farkındalığına sahip olursanız karşınızdaki kişiyi olduğu gibi görürsünüz. Sonuçta ne kadar uyumlu ya da uyumsuz olduğunu fark edersiniz. Gerçek kişiyle bağ kurunca, onu idealleştirmeyi sürdürürsünüz ama bu onun sahip olduğu olumlu niteliklere dayanacaktır. Belki de onun kusurlarını çekici bulacaksınız. Kendi davranış örüntülerinizin ve başkalarına yansıttığınız niteliklerin farkına varınca bunları başarabilirsiniz.

Karşı cinsle samimi olmayan ilişkilerde de bunun geçerliliği vardır. Bir işyerinde bir meslektaşınızın sizin çalışmanızı eleştirdiğini ya da istediğiniz toplantıyı ertelediğini düşünün. Bu kişi karşı cinstense, kırgınlık, korku, hüsran, düşmanlık gibi çok çeşitli duygular çeşitli yansıtmalarla birlikte uyanacaktır ama eğer bu kişi sizinle aynı cinsiyetteyse, tepki daha düşük düzeyde olacaktır. Bu dinamiği günlük yaşamınızda görünce daha kolay denetleyebilir ve karşı cinsten kişilerle daha düzgün ilişkiler kurabilirsiniz.

Üçüncü göreviniz içinize bakmak, baskılanmış ve gelişmemiş feminen ya da maskülen nitelikleri görmektir. Karşı cinsle ilişkilerinizde *anima* ya da *animus*un belirtilerini yakalarsınız. Bir erkekte görmek istediğiniz iddiacılık ya da bir kadında görmek istediğiniz empatiyi kendi içinizde geliştirmeli ve feminen ya da maskülen eğilimi yükseltmelisiniz. Aslında yaptığınız içinizde baskılanmış özellikleri günlük kişiliğinize katmaktır. Artık onlar bir sahiplenme biçiminde bağımsız ve otomatik olarak çalışmayacaktır. Her zamanki kişiliğiniz bir parçası olacaklar ve insanlar sizde hissettikleri özgünlüğe ilgi duyacaktır. (Daha fazlası için bu bölümün son kısmına bakınız.)

*

Son olarak konu cinsiyet rolleri olunca kusursuz eşitliğe giden sürekli bir çizgi düşlemek ve bu ideale erişmekten uzak olmadığımıza inanmak isteriz. Ama bu pek de doğru değildir. Bir düzeyde kesin bir ilerleme görsek de daha derin düzeyde adeta erkekler ve kadınlar arasındaki eski eşitsizlik kalıpları, üzerimizde bilinçaltı etkisine benzeyen ve gittikçe artan bir etki yaratır. Böylece cinsiyetler arasında gerginlik ve kutuplaşmayı görmeye devam ederiz.

Bu gerginlik bazen savaş gibi hissedilir ve cinsiyetler arasındaki psikolojik mesafeden kaynaklanır. Bu durumda karşı cinsten kişiler, alışkanlıklarını ve davranış biçimlerini çözemediğimiz yabancılar gibi görünür. Bu mesafe bazılarında düşmanlığa dönüşebilir. Bunu kadınlarda da erkeklerde de görürüz ama düşmanlık erkekler arasında daha güçlüdür. Belki bunun nedeni, çoğu erkeğin, annenin bilinçaltından tetiklediği bağımlılık ve zayıflık duygusuna karşı uyuyan bir düşmanlık duygusudur. Erkeklerin maskülenlik duygusunda çoğunlukla altta yatan özgüvensizlikleri ortaya çıkaran savunmacı bir durum vardır. Böyle özgüvensizlikler değişen cinsiyet rolleriyle keskinleşir ve kadınlarla erkekler arasındaki kuşku ve düşmanlığı artırır.

Cinsiyetler arasında dışarı vuran çatışmalar aslında çözümlenmemiş içsel çatışmaların yansımasıdır. İçsel dişilik ya da erkeklik inkâr edildiği sürece, dışsal mesafe daha da büyüyecektir. İçimizdeki mesafeyle köprü kurunca, karşı cinse olan tutumumuz da değişecektir. Daha derin bir bağlantı hissedeceğiz. Adeta kendimizden bir parçayla konuşur gibi onlarla konuşacağız. Cinsiyetler arasındaki kutuplaşma hâlâ sürüyor, hâlâ çekimlerine kapılma ve âşık olmaya sebep oluyor ama artık feminen ya da maskülen yönlerimize yakınlaşma arzusunu da içeriyor. Bu durum herhangi bir ilişkide öne çıkıp insanları uzaklaştıran cinsiyetler arasındaki mesafe ve düşmanlıktan oluşan kutuplaşmadan farklıdır. İçsel bağlantı dışsal bağlantıyı geliştirecektir ve hedeflediğimiz ideal bu olmalıdır.

Cinsiyet Yansıtma Tipleri

Sonsuz versiyonları olsa da aşağıda cinsiyet yansıtmanın en yaygın altı tipini bulacaksınız. Bu bilgiyi üç yolla kullanmalısınız: Birincisi, bu yansıtma tiplerinden birine eğiliminiz olup olmadığına bakın. Böylece çocukluk yıllarınız hakkında derin bir şeyler öğrenecek ve başkalarına yansıttıklarınızdan vazgeçmeniz kolaylaşacaktır. İkincisi, bunu başkalarının bilinçaltına erişip *anima* ve *animus*larını çalışırken görmek için çok değerli bir araç olarak kullanmalısınız.

Son olarak da başkalarının kendi ihtiyaç ve fantezilerini size nasıl yansıttığına karşı dikkatli olmalısınız. Başkalarının yansıtmalarının hedefi olduğunuzu, onların fantezisi olmak ve idealleştirdikleri biçimde yaşamak isteğine kapılabildiğinizi aklınızdan çıkarmayın. Onların heyecanına kapılınca düşledikleri kadar harika, güçlü ya da empati dolu olduğunuza inanmak isteyebilirsiniz. Hiç farkına varmadan onların istediği rolü oynamaya başlarsınız. Arzuladıkları anne ya da baba oluverirsiniz. Kaçınılmaz biçimde buna içerleyeceksiniz: Olmak istediğiniz gibi olamıyorsunuz, gerçek niteliklerinize için takdir edilmiyorsunuz. Sizi kapana kıstırmadan önce bu dinamiği fark etmeniz daha iyidir.

Şeytani romantik: Bu senaryodaki kadının büyülendiği erkek çoğunlukla daha yaşlı ve başarılıdır, çapkın gibi görünür, genç kadınların peşinden koşma konusunda kendine engel olamaz. Ama aynı zamanda romantiktir. Âşık olduğu zaman kadını ilgiye boğar. Kadın onu baştan çıkarmaya ve ilgisinin odağı olmaya karar verir. Fantezilerindeki rolü oynayacaktır. Niçin kadınla birlikte olup kendini iyileştirmesin? Erkeğin sevgisi'nin tadını çıkaracaktır. Her nasılsa erkek onun düşlediği gibi güçlü, maskülen ya da romantik değildir. Biraz bencildir. Kadın arzuladığı ilgiyi göremez ya da ilişki uzun süre devam etmez. Erkek değişmediği için kadını terk eder.

Babasıyla yoğun ve hatta flörtümsü ilişkisi olan kadınların yansıması bu şekildedir. Bu tip babalar eşlerini sıkıcı, genç kızlarını çekici ve eğlenceli bulurlar. Esin kaynağı olarak kızlarına dönerler, kızları onların ilgisine ve babanın istediği kız tipini oy-

namaya bağımlı olur. Bu durum kıza güç hissi kazandırır. Yaşamı boyunca sürecek hedefi, bu ilgiyi ve beraberindeki gücü tekrar kazanmaktır. Baba figürüyle kurulan herhangi bir bağlantı, bu yansıtma mekanizmasını tetikler ve erkeğin romantik yapısını düşler ya da abartır.

Bu tipin en önemli örneği Jacqueline Kennedy Onassis'dir. Babası Jack Bouvier iki kızına da hayrandı ama gözdesi Jacqueline'di. Jack çok yakışıklı ve havalıydı. Bedenine ve iyi giyimine takıntılı bir narsistti. Kendini bir maço, bir risk alıcı olarak görüyordu ama bu görünümün altında zevklerinde oldukça feminendi ve tümüyle toydu. Üstelik kötü şöhretli bir kadın avcısıydı. Jackie'ye kızı gibi değil, bir oyun arkadaşı ve bir sevgili gibi davranıyordu. Jackie'ye göre babası hiç hata yapmazdı. Kadınların arasında popüler oluşundan sapkın bir gurur duyuyordu. Annesiyle babasının arasında sık yaşanan kavgalarda hep babasının tarafını tutardı. Eğlence düşkünü babasıyla kıyaslandığında annesi bağnaz ve katıydı.

Annesinden boşandıktan sonra bile babasıyla çok fazla zaman geçirdiği ve sürekli onu düşündüğü için Jackie onun enerjisini ve ruhunu özümsemişti. Genç bir kadın olarak tüm ilgisini daha yaşlı, güçlü ve alışılmamış erkeklere yöneltmişti. Babasıyla oynadığı sevgi isteyen ama aynı zamanda flörtçü küçük kız rolünü yeniden yaratmaya çalışmış ve seçtiği tüm erkeklerde hayal kırıklığına uğramıştı. John F. Kennedy idealine en yakın olanıydı çünkü hem görüntü hem de ruh olarak birçok açıdan babasına benziyordu. Ne var ki Kennedy ona arzuladığı ilgiyi asla verememişti. O da çok bencildi. Başka kadınlarla ilişkiler yaşıyordu. Gerçek bir romantik değildi. Bu ilişkide sürekli hüsrana uğramıştı ama bu kalıbın içinde kapana kısılmıştı. Daha sonraları daha yaşlı, büyük güç sahibi, havalı ve romantik gibi görünen Aristotle Onassis'le evlendi ama kocası ona çok kötü davrandı ve sürekli aldattı.

Bu senaryodaki kadınlar babalarının onlara küçük yaşlarda gösterdiği ilginin tuzağına düşerler. Daha sonraları ilgi çekmek için hep çekici, esinlendirici ve flörtçü olmaları gerekir. Babanın enerjisinin büyük bir kısmını özümseyen *animus*ları baştan çıka-

rıcıdır ama aynı zamanda saldırgan ve maskülen bir yönü vardır. Varolmayan bir erkeği aramaktan vazgeçmezler. Eğer erkek tümüyle dikkatli ve son derece romantik olursa, kısa sürede can sıkıntısına kapılırlar. Karşılarındaki erkek gözlerine çok zayıfmış gibi görünür. Fantezilerindeki erkeğin şeytansı tarafına ve bunun beraberindeki narsisizme ilgi duyarlar. Bu yansımanın kapanına kısılan kadınlar erkeklerin fantezilerini oynamak için ne kadar enerji harcadıklarını ve karşılığında çok az şey aldıklarını düşünüp yıllar içinde kırgın olurlar. Böyle kadınların bu tuzaktan kurtulmalarının tek yolu, davranış örüntüsünü görmek, babalarını efsaneleştirmekten vazgeçmek ve bunun yerine gösterdiği uygunsuz ilgiyle verdiği hasara odaklanmaktır.

Kusursuzluğun zor bulunur kadını: Erkek ideal kadını bulduğunu düşünür. Daha önceki ilişkilerinde yaşamadığı çılgınlığı, rahatlamayı, merhameti ya da yaratıcılığı bu kadın ona verecektir. Söz konusu kadınla ancak birkaç kez görüştüğü halde, onunla yaşayacağı olumlu deneyimleri hayal edebilir. Kadını ne kadar fazla düşünürse onsuz olamayacağından o kadar emin olur. Erkek, bu kusursuz kadından söz ederken kusursuzluğu hakkında somut ayrıntılar olmadığını fark edersiniz. Bir ilişki kurmayı becerirse kısa sürede hayal kırıklığına uğrar. Varsaydığı gibi bir kadın değilmiş, onu yanlış yönlendirmiş. Ardından fantezisini yansıtacağı bir sonraki kadına gider.

Bu, erkeklerin yansıtmasının yaygın bir biçimidir. Annesinden ve yaşamındaki diğer kadınlardan asla alamadığını düşündüğü tüm unsurları kapsar. Bu ideal eş düşlerine girer. Tanıdığı biri gibi görünmez; hayal dünyasında yarattığı, genelde genç, zor bulunur ama çok şeyler vaat eden bir kadındır. Gerçek yaşamda belirli kadın tipleri bu yansıtmayı tetikler. Yerine oturtulması zordur ve Freud'un narsist kadın adını verdiği, kendine yeten, kendini tamamlamak için bir erkeğe ya da başka bir şeye ihtiyaç duymayan tipe uygundur. Temelde biraz soğuk olabilir ve erkeklerin istedikleri her şeyi yansıtacakları boş bir perde gibidir. Ya da özgür ruhlu, yaratıcı enerjiyle dolu gibi görünür ama kendi kişiliği hakkında kesin bir algısı yoktur. Erkekler için bir esin pe-

risi, hayal dünyalarının bir kıvılcımı, katı zihinlerini gevşetecek bir yem görevi üstlenir.

Bu yansıtmaya yatkın erkeklerin çoğunun anneleri onlara tam destek vermemiştir. Belki de anne, kocasından alamadığı ilgi ve onayı oğlundan bekliyordu. Bu tersine durum nedeniyle oğlan büyüyünce içinde sürekli doldurma ihtiyacı duyduğu bir boşluk hisseder. Ne istediğini ya da neyin eksikliğini hissettiğini ifade edemediğinden fantezileri çok belirsizdir. Yaşamı boyunca bu ele geçmez hayalin peşinde koştuğundan, etten kemikten bir kadınla birlikte olamayacaktır. Daima bir sonraki kadın kusursuz olacaktır. Eğer narsist bir tipe âşık olursa, annesiyle yaşadığı, istediklerini ona veremeyen kadın sorununu yeniden deneyimleyecektir. Kendi *anima*sı biraz hayalperest, içedönük ve karamsardır, âşık olunca da bu davranışı sergiler.

Bu tip erkekler bu modelin yapısını fark etmek zorundadırlar. Aslında gerçek bir kadın bulmaya, kaçınılmaz kusurlarını kabul etmeye ve kendilerinden bir şeyler vermeye gerek duyarlar. Çoğunlukla bu senaryoda denetim onlarda olduğu ve gerçek ortaya çıkınca, gitmek özgürlüğü bulunduğundan, fantezilerini kovalamayı yeğlerler. Bu modeli kırmak için bu tip erkeklerin kontrolden biraz olsun vazgeçmeleri gerekir. Bir esin perisine ihtiyaç duyunca, bu esin kaynağını kendi içlerinde aramalı ve *anima*nın daha fazlasını dışarı çıkarmalıdırlar. Kendi dişi ruhlarına çok yabancı olduklarından düşünce süreçlerini gevşetmelidirler. Fantezideki kadının çılgınlığına gerek duymayınca, yaşamlarındaki kadınla daha iyi ilişki kurarlar.

Sevimli Asi: Bu tipe ilgi duyan kadınlar için, ilgisini çeken erkeğin otoriteye karşı gözle görülür bir küçümsemesi vardır. Geleneklere uymaz. Şeytani romantikten farklı olarak erkek çoğunlukla daha genç ve daha az başarılıdır. Ayrıca kadının tanıdık çevresinin dışındadır. Böyle bir erkekle ilişki kurmak biraz yasak sayılır: Kesinlikle kadının babası ve belki de arkadaşları ya da meslektaşları bu erkeği onaylamayacaktır. Eğer bu ilişki devam ederse, kadın onun tümüyle farklı bir yönünü görecektir. Hiçbir işte dikiş tutturamamasının nedeni asiliği değil tembelliği ve beceriksizliğidir. Dövmelerine ve kazınmış saçlarına karşın

oldukça geleneksel, kontrolcü ve baskıcıdır. İlişki bozulacak ama fantezi kalacaktır.

Bu senaryodaki kadının güçlü, uzak ve katı yapılı ataerkil bir babası vardır. Baba düzeni, kuralları ve gelenekleri simgeler. Kızını sık sık eleştirmiştir: Kızı yeterince iyi, güzel ya da akıllı değildir. Kadın bu eleştiren sesi içselleştirdiğinden sürekli olarak kafasının içinde duyar. Çocukluğundan isyan etmeyi, babasının kontrolüne karşı hakkını aramayı düşlemiştir ama çoğunlukla itaat eden, uysal kız rolü oynamaya indirgenmiştir. İsyan etme arzusu, baskılanıp çok öfkeli ve kırgın olan *animus*una gitmiştir. İsyankârlığı kendinde geliştirmek yerine, asi bir erkek biçiminde dışsallaştırmak ister. Görünümüne bakarak bir erkeğin böyle olduğunu hissedince, heyecanlı ve cinsellik yüklü fantezilerini yansıtır. Çoğu zaman daha az ataerkil ve daha az tehdit edici olduğundan, daha genç bir erkeği seçer. Ama erkeğin gençliği ve toyluğu istikrarlı bir ilişki kurmayı olanaksızlaştırır ve kadın hüsrana uğradıkça, öfkeli yönü ortaya çıkmaya başlar.

Bir kadın bu yansıtmaya eğilimi olduğunu fark edince yalın bir gerçekle yüzleşmelidir: Aslında kendi içinde bağımsızlık, iddialılık ve başkaldırma gücünü geliştirmek istiyordur. Bunu yapmak için asla geç değildir ama bu nitelikler küçük adımlarla, hayır demek, bazı kuralları çiğnemek gibi günlük zorluklarla oluşturulmalı ve geliştirilmelidir. Daha iddialı olunca, daha eşit ve doyurucu ilişkiler kurmaya başlayabilir.

Düşmüş kadın: Söz konusu erkeği büyüleyen kadın, tanıdıklarından çok farklıdır. Belki farklı bir kültür ya da sosyal sınıftan geliyordur. Belki erkek kadar eğitimli değildir. Karakterinde ve geçmişinde bazı kuşkulu şeyler vardır, fiziksel açıdan çoğu kadından daha az kısıtlıdır. Erkek kadının çekincesiz olduğunu düşünür. Kadın korunmaya, eğitilmeye ve paraya ihtiyacı varmış gibi görünür. Erkek onu kurtaracak ve yükseltecektir. Ama kadına yaklaştıkça beklentilerinin boşa çıktığını görür.

Marcel Proust'un *Kayıp Zamanın İzinde* adlı romanının *Swann'ların Tarafı* adlı birinci cildinde gerçek bir kişiye dayanan Charles Swann karakteri bir estet, bir sanat uzmanıdır. Kendi

sınıfına mensup birçok kadını baştan çıkarmıştır. Ardından tümüyle farklı bir sosyal çevreden gelen Odette adlı bir kadınla tanışır. Kadın eğitimsizdir, bayağıdır ve bazıları bir yosma olduğunu söyleyebilir. Ama yine de kadın, erkeğin ilgisini çeker. Bir gün bir Botticello freskinin reprodüksiyonuna bakarken erkek onun tablodaki kadını andırdığına karar verir. Artık büyülenmiştir ve onu idealleştirmeye başlar. Odette herhalde zorlu bir yaşam geçirmiştir ve en iyisine layıktır. Bağlanma korkusuna karşın onunla evlenecek, yaşamın inceliklerini ona öğretecektir. Ne var ki hakkında fanteziler kurduğu kadına kesinlikle benzemediğini hiç fark etmez. Kadın son derece zeki, güçlü iradeli ve erkekten daha güçlüdür. Sonunda erkeği pasif kölesi yapacak, başka erkekler ve kadınlarla ilişkilerini sürdürecektir.

Bu tiplerin çoğunun çocukluğunda güçlü bir anne figürü vardır. İyi, uysal oğlanlar, okulda başarılı öğrenciler olmuşlardır. Bilinçli düzeyde iyi eğitimli, iyi ve kusursuz kadınlara ilgi duyarlar. Ama bilinçaltında kusurlu, kötü, kuşkulu karakterleri olan kadınlara yaklaşırlar. Kendilerinin tam zıddını gizliden gizliye arzularlar. Bu, anne-fahişe ayrımının klasik bir örneğidir: Eş olarak anne figürünü isterler ama fahişeye, vücudunu sergilemeyi seven düşmüş kadına karşı çok daha güçlü bir fiziksel çekim hissederler. Çocukken karakterlerinin eğlenceli, şehvetli, duyarlı, çekincesiz yönlerini baskılamışlardır. Çok katı ve kibardırlar. Ancak kendilerinden çok farklı bir kadın aracılığıyla bu niteliklerine bağ kurabilirler. Tıpkı Swann gibi gerçekle bağlantısı olmayan bazı ukalaca referanslarla onları idealleştirmenin bir yolunu bulurlar. Böyle kadınlara zayıflık ve kırılganlıklarını yansıtırlar. Kendilerine bu tip kadınları korumayı arzuladıklarını, onlara yardım etmek istediklerini söylerler. Ama aslında bu kadınların vaat eder gibi göründüğü, tehlike ve açık saçık zevkler onları çekmektedir. Kadınların gücünü azımsadıkları için çoğunlukla onların piyonu olurlar. *Anima*ları pasif ve mazoşisttir.

Bu tip bir yansıtma eğilimi olan erkekler karakterlerinin daha alışılmamış yönlerini geliştirmelidir. Konfor alanlarından çıkıp kendi başlarına yeni deneyimler yaşamalıdırlar. Daha fazla meydan okumaya ihtiyaçları vardır ve birazcık tehlike onları

gevşetecektir. Belki de iş yaşamında daha fazla risk almaları iyi olacaktır. Ayrıca karakterlerinin fiziksel ve duygusal yönlerini de geliştirmelidirler. Düşmüş kadın tipine bakarak arzuladıklarını elde edemeyince, bu dürtülerini herhangi bir tip kadınla tatmin etmeye başlarlar ve kadının onları baştan çıkarmasını pasifçe beklemeden, yasak zevkleri aktif olarak başlatırlar.

Üstün Erkek: Bu tip erkekler parlak, yetenekli, güçlü ve istikrarlı gibi görünür. Özgüven ve güç yansıtır. Yüksek güç sahibi bir iş insanı, bir profesör, bir sanatçı, bir guru olabilir. Belki yaşça büyüktür ve yakışıklı değildir ama özgüveni ona çekicilik halesi verir. Bu tiplerle ilişki kurmak kadınlara dolaylı bir güç ve üstünlük duygusu verir.

George Eliot'ın *Middlemarch* adlı romanında (1872) başkarakter Dorothea Brooke, zengin amcası tarafından büyütülen on dokuz yaşında yetim bir kızdır. Dorothea çok güzeldir ve bir evlilikte iyi bir eş olacaktır. Aslında Sör James Chettam adlı genç bir adam ona kur yapmaktadır. Ancak bir akşam, yaşamını bilimsel uğraşılara adamış olan zengin bir toprak sahibi, daha yaşlı Edward Causabon genç kızın ilgisini çeker. Causabon'un genç kıza kur yapması kız kardeşini ve amcasını dehşete düşürür. Onlara göre çok çirkin, yüzü et benleriyle kaplı, soluk benizli bir adamdır. Yemeğini şapırdatarak yer ve çok az konuşur. Ama Dorothea'ya göre erkeğin yüzü ruhsal bir nitelik ifade etmektedir. Görgü kurallarına aldırış etmeyecek kadar yüksek sınıfa mensuptur. Çevresindekiler onu anlamayacağı için çok az konuşmaktadır. Onunla evlenmek, Pascal ya da Kant'la evli olmak gibidir. Dorothea Yununca ve Latince öğrenecek, adamın *The Key to All Mythologies* adlı başyapıtını bitirmesine yardım edecektir. Kocası da onu eğitecek ve yükseltecektir. Bilinçsizce özlediği baba figürü olacaktır. Ancak evlendikten sonra gerçeği keşfeder: Adamın içi ölmüştür ve aşırı derecede kontrolcüdür. Karısını nitelikli bir sekreter olarak görmektedir. Dorothea sevgisiz bir evliliğin kapanına kısılmıştır.

İlişkilerin ayrıntıları şimdi çok farklı olsa da bu tip bir yansıtma kadınlar arasında çok yaygındır. Kendini aşağı görme

duygusundan kaynaklanır. Bu durumdaki kadın babasının ve kendisini eleştiren, kim olduğunu, nasıl davranması gerektiğini söyleyerek özdeğerini düşüren diğer insanların seslerini içselleştirmiştir. Kendi gücünü ya da özgüvenini geliştirmediğinden bu nitelikleri erkeklerde arayacak ve bunun tüm belirtilerini abartacaktır. Düşük özdeğerine karşılık veren erkekler bunu çekici bulur. Tepeden bakacakları ve kontrol edecekleri daha genç kadının hayranlık dolu ilgisinden hoşlanırlar. Öğrencisini baştan çıkaran profesör klasik bir örnek olabilir. Ama bu erkekler hayalindeki kadar zeki, akıllı ve özgüvenli olmadıklarından kadın ya hüsrana uğrayıp onu terk eder ya da kendi düşük özdeğerinin kapanına kısılır, erkeğin manipülasyonlarına katlanır ve tüm sorunlar için kendini suçlar.

Böyle bir kadının öncelikle özgüvensizliğinin kaynağının, başkalarının kendi hakkındaki fikirlerini kabul edip içselleştirmesi olduğunu fark etmesi gerekir. Özgüvensizliği doğuştan gelen zekâ eksikliğinden ya da değersizliğinden kaynaklanmıyordur. Hakkını arayarak hareket geçip –projelere başlayarak, bir işyeri açarak, bir zanaatta ustalaşarak– özgüvenini geliştirmeye çalışmalıdır. Kendisini, güçlü ve yaratıcı varsaydığı erkeklerle eşit olarak görmelidir. Gerçek özgüvene sahip olunca tanıştığı erkeklerin gerçek değerini ve karakterini de ölçebilecektir.

Erkeğe tapan kadın: Erkek hırslı ve azimlidir ama yaşamı zorludur. Dışardaki dünya acımasız, merhametsizdir ama huzur bulmak kolay değildir. Yaşamında bir şeylerin eksikliğini hisseder. Derken karşısına nazik, sıcak ve çekici bir kadın çıkar. Erkeğe hayran gibidir. Kadına ve enerjisine ilgi duyar. Bu kadın onu tamamlayacak, rahatlatacaktır. Ama ilişkileri ilerlerken, kadının o kadar iyi ve nazik olmadığını fark eder. Ona hayran olmaktan vazgeçmiştir. Kadının kendisini kandırdığı ya da değiştiği sonucuna varır. Böyle bir ihanet erkeği öfkelendirir.

Bu yansıtma oğluna hayran olup ilgiyle boğan anneyle arasındaki özel ilişkiden doğar. Belki de anne kocasından elde edemediği isteklerini telafi etmeye çabalıyordur. Oğlunu özgüvenle doldurur, oğlanın ilgi ve sıcak kucaklayıcı varlığına bağımlı olması zaten annenin isteğidir.

Oğlan büyüyünce annesinin beklentilerini boşa çıkarmamak için oldukça hırslı olur. Daima kendini zorlar. Peşinden koşmak için belirli bir kadın tipi seçer ve onu anne rolü oynamaya –erkeği rahatlatmaya, hayran olmaya, egosunu pompalamaya– yönlendirir. Çoğunlukla kadın, erkeğin kendisini bu role nasıl getirdiğini anlayacak ve incinecektir. Yatıştırıcı ve saygılı olmaktan vazgeçecektir. Erkek değiştiği için kadını suçlayacaktır ama aslında olmayan nitelikleri kendisi yansıtmış ve kadının kendi beklentilerine uyum sağlamasını istemiştir. İlişkinin bozulması erkeğe çok acı verecektir çünkü çok küçük yaştan beri bu enerjiyi harcamaktadır. Anne figürünün kendisini terk ettiğini hissedecektir. Kadını bu rolü oynamaya razı etse bile, annesine karşı bağımlılığı ve kararsızlığının aynısını yaşadığından kadına bağımlı olacak ve bu onu kıracaktır. Erkek ilişkiyi baltalayabilir ya da geri çekilebilir. *Anima*sının keskin suçlayıcı yönü, her an sızlanıp suçlamaya başlamaya hazırdır.

Söz konusu erkek ilişkilerindeki bu davranış örüntüsünü kesinlikle görmelidir. Bu, kadınlara yansıttığı annelik niteliklerini kendi içinde daha fazla geliştirmesi gerektiğinin sinyalidir. Hırsının annesini memnun etme ve beklentilerini karşılama arzusundan kaynaklandığını algılamalıdır. Kendini çok fazla zorlama eğilimi vardır. Kendini rahatlatıp yatıştırmayı, ara sıra geri çekilmeyi ve başarılarıyla tatmin olmayı öğrenmelidir. Kendisiyle ilgilenmeyi becermelidir. Böylece ilişkileri büyük ölçüde gelişecektir. Hayranlık ve ilgi çekmeyi beklemek yerine daha verici olacaktır. Kadınları oldukları gibi kabul edecek ve belki kadınlar da ona ihtiyacı olan huzuru vermek için daha fazla bilinçaltından zorlanacaklardır.

Orijinal Erkek / Kadın

Biz insanlar yaşamın belirli bir noktasında –çoğunlukla kırklı yaşlarda– orta yaş krizi adı verilen çok yaygın bir deneyimden geçeriz. İşimiz mekanik ve ruhsuz bir hale gelmiştir. Samimi ilişkilerimiz heyecan ve ruhunu yitirmiştir. Değişiklik isteriz ve

yeni bir meslekte ya da ilişkide, yeni deneyimlerde, hatta biraz tehlikede bunu ararız. Böyle değişiklikler kısa süreli iyileştirici bir sarsıntı yaşamamızı sağlar ama sorunun esas kaynağına dokunmadığından, rahatsızlık geri döner.

Bu olguya farklı bir açıdan, bir kişilik krizi olarak bakalım. Çocukken oldukça akıcı bir benlik duygumuz vardı. Çevremizdeki herkesin ve her şeyin enerjisini özümsüyorduk. Çok geniş bir duygu yelpazemiz vardı ve deneyimlere açıktık. Gençlik yıllarımızda ise tutarlı ve bir gruba uyum sağlamamıza izin verecek bir sosyal benlik şekillendirmek zorundaydık. Bunu yapabilmek için özgür akan ruhumuzu kısıtladık ve sıkılaştırdık. Ve bu sıkılaştırmanın büyük bir kısmı cinsiyet rollerinin çevresinde oluştu. Daha tutarlı bir benlik hissedebilmek ve sunabilmek için maskülen ve feminen yönlerimizi baskıladık.

Yeniyetmeliğin son ve yirmili yaşların ilk yıllarında, uyum sağlamak için bu kişiliği sürekli olarak düzeltiriz, bu hâlâ devam eden bir iştir ve bu kişiliği yaratmaktan biraz keyif alırız. Yaşamımızın çok çeşitli yönlere gideceğini hissederiz ve sayısız olasılık bizi heyecanlandırır. Ama yıllar geçerken oynadığımız cinsiyet rolü gitgide sabitleşir ve çok önemli bir şeyi yitirdiğimizi, gençliğimizdeki halimize neredeyse yabancı olduğumuzu hissederiz. Yaratıcı enerjilerimiz kurumuştur. Doğal olarak bu krizin kaynağını dışarıda ararız ama aslında içimizden gelir. Dengemiz bozulur, rolümüzle ve başkalarına sunduğumuz maskemizle çok katı bir şekilde özdeşleşiriz. Başlangıçtaki yapımız annemiz ve babamızdan özümsediğimiz niteliklerin çoğunu içine katmıştır ve karşı cins ebeveynin özellikleri bizim biyolojik parçamız olmuştur. Belirli bir noktada, temelde bizim parçamız olan ve yitirdiğimiz bir şeye isyan ederiz.

Dünyanın dört bir yanındaki ilkel toplumlarda kabilenin en bilge kadını ya da erkeği, ruhlar dünyasıyla iletişim kurabilen bir şifacı olan şamandı. Erkek şamanın içinde sözlerini dikkatle dinlediği, ona yol gösteren bir kadın ya da eşi vardı. Dişi şamanın içinde kocası vardı. Şamanların gücü içindeki figürle iletişiminin derinliğine dayanıyordu ve bunu gerçek bir kadın ya da erkek

olarak deneyimliyorlardı. Şaman figürü en ilkel atalarımızın eriştiği derin bir psikolojik gerçeği yansıtıyor. Persler, Yahudiler, Yunan ve Mısır gibi birçok eski uygarlığın efsanelerinde ilk insanların hem erkek hem kadın olduğuna ve çok aşırı güçlü olduklarından tanrıların onlardan korkarak ortadan ikiye kestiklerine inanılıyordu.

Şunu anlayın: Orijinal yapınıza dönmek temel bir güç gerektirir. İçinizdeki doğal dişi ve erkek kısımlarla daha fazla bağ kurarak bastırılmış enerjiyi özgür bırakacaksınız, zihniniz doğal akışını yeniden keşfedecek, karşı cinsi daha iyi anlayacak ve daha iyi ilişki kuracaksınız, cinsiyet rolünüze bağlı savunmacılıktan sıyrılıp benliğinizle daha güven içinde olacaksınız. Bu, geri dönüş dengesizliğine dayalı olarak daha maskülen ya da daha feminen düşünme biçimi ve davranış tarzlarıyla oynamanızı gerektirecektir. Ama bu süreci açıklamadan önce, maskülen ile feminen kavramları hakkında derine yerleşmiş bir önyargıyla uzlaşmamız şarttır.

Binlerce yıldır erkekler maskülen ve feminen rollerini tanımladılar ve üstüne değer yargıları dayattılar. Feminen düşünme tarzı mantıksızlıkla bağdaştırıldı ve feminen davranış tarzı zayıf ve aşağı görüldü. İki cins arasındaki eşitsizlik açısından dışsal olarak ilerledik ancak bu yargıların içimizde çok derin kökleri bulunuyor. Maskülen düşünme tarzı üstün olarak değerlendirildi ve feminenlik hâlâ yumuşak ve zayıf olarak deneyimleniyor. Çoğu kadın bu yargıları içselleştirmiştir. Eşit olmanın erkekler kadar sert ve saldırgan olmak anlamına geldiğini düşünüyorlar. Ama çağdaş dünyada maskülen ile femineni potansiyel mantıklılık gücü ve davranış kuvvetinde farklı yönlerden tamamen eşit olarak görmemiz gerekir.

Düşünme, harekete geçme, deneyimden ders çıkarma ve başkalarıyla bağlantı kurma konularında feminen ve maskülen tarzlar vardır diyelim. Bu tarzlar binlerce yıldır kadın ve erkeklerin davranışlarından yansıyor. Bazıları fizyolojik farklılıklardan, bazıları ise kültürden kaynaklanıyor. Daha feminen tarzı olan erkekler bulunduğu gibi daha maskülen tarzı bulunan kadınlar

da vardır ve neredeyse hepimiz bu yönlerden birine doğru yöneliriz. Görevimiz kendimizi zıt tarafa açmaktır. Yitireceğimiz şey yalnızca katılığımız olacaktır.

Maskülen ve feminen düşünme tarzı: Maskülen düşünme tarzı, olguları birbirinden ayırmaya ve sınıflandırmaya odaklanmıştır. Daha iyi etiketleyebilmek için aralarındaki zıtlıkları arar. Her şeyi tıpkı bir makine gibi parçalara ayırmak ve bütünü oluşturan kısımları incelemek ister. Düşünme süreci çizgiseldir, bir olguya giden adımların sırasını çözer. Duygusal tarafsızlıkla her şeye dışarıdan bakmayı, uzmanlığı, belirli bir şeye derin dalmayı yeğler. Bir olgudaki düzeni keşfetmekten keyif alır. Bir kitapta ya da iş yaşamında ayrıntılı yapılar inşa etmekten hoşlanır.

Feminen düşünme kendini farklı şekilde yönlendirir. Parçaların birbirine nasıl bağlandığına, bütünleştiğine odaklanır. Bir grup insana bakarken birbiriyle nasıl ilişki kurduğunu görmek ister. İnceleyebilmek için olguları zamanda dondurmak yerine, organik sürece, bir şeyin başka bir şeye nasıl dönüştüğüne odaklanır. Bir bulmacayı çözmek için çeşitli yönler üzerinde düşünür, modelleri özümser, yanıt ya da çözümlerin zaman içinde adeta pişirilecekmiş gibi teker teker gelmesini bekler. Bu düşünme tarzı gizli bağlantıların sezgisel parlamalarla birdenbire görünür olmasına yol açan içgörülere doğru gider. Uzmanlaşmanın aksine, bilginin farklı alanları ya da biçimlerinin birbiriyle nasıl bağlandığına ilgi gösterir. Örneğin başka bir kültürü çalışırken, ona yaklaşmak, içeriden nasıl deneyimlendiğini anlamak ister. Yalnızca soyut muhakemeye değil duyulardan gelen bilgilere daha duyarlıdır.

Çok uzun bir süre maskülen tarzın daha mantıklı ve bilimsel olduğu düşünülmüştü ama bu fikir gerçeği yansıtmaz. Tarihin tüm büyük bilim insanları maskülen ve feminen tarzların çok güçlü bir karışımını sergilemişlerdir. Biyolog Louis Pasteur'ün en büyük keşifleri çok farklı olgular arasındaki bağlantıları görmek amacıyla zihnini olabildiğince fazla olasılığa açmasından, zihninde olasılıkların pişmesine izin vermesinden ortaya çıkmıştı. Einstein büyük keşiflerini saatler süren düşünmenin birdenbire be-

lirli gerçekler arasındaki arabağlantılar hakkında içgörüler oluşturmasına bağlamıştı. Antropolog Margaret Mead yerli kültürleri incelemek için döneminin en yeni soyut modellerini kullanırken onlarla birlikte aylarca yaşamış ve içerdeki konumundan belirli duygular edinmişti.

İş yaşamında Warren Buffet iki tarzı birbirine karıştıran kişilerin bir örneğidir. Bir şirketi satın almayı düşünürken bileşenlerine ayırıp istatiksel derinliklerini incelerken, işin bütünlüğünü hissedebilmek için çalışanların birbiriyle nasıl ilişki kurduklarını, en üstteki kişinin grubun ruhunu nasıl aşıladığını, yani çoğu iş insanının göz ardı ettiği soyut varlıkları da anlamaya çalışmıştı. Şirkete hem dışarıdan hem de içerden bakıyordu.

Neredeyse herkes bir düşünme tarzına daha fazla yönelir. Siz ise öteki yöne daha fazla eğilerek bir denge kurmak istemelisiniz. Eğer maskülen düşünme tarzına yatkınsanız, baktığınız alanları genişletip farklı bilgi biçimleri arasındaki bağlantıları bulmalısınız. Çözüm ararken, daha fazla olasılık üzerinde durmalı, bilinçli sürece daha fazla zaman harcamalı ve daha serbest bağlantılara izin vermelisiniz. Uzun düşünmenin ardından gelen sezgileri ve düşüncelerdeki duyguların değerini ciddiye almalısınız. Heyecan ve esin duygusu olmadıkça düşünceleriniz bayat ve cansız olur.

Eğer feminen tarza daha yakınsanız, sorunlara odaklanma ve derine inmeye yetenekli olmalısınız, araştırmanızı genişletip çok işi aynı anda yapma dürtüsünden sıyrılmalısınız. Sorunun tek bir yönüne inmekten keyif almalısınız. Nedensel bir zinciri yeniden yapılandırmak ve sürekli olarak onu geliştirmek düşünmenize derinlik katacaktır. Yapılanmayı ve düzeni sıkıcı olaylar gibi görüp bir fikri ifade etmeye ve bundan ilham almaya daha fazla yoğunlaşıyorsunuz. Bunun yerine bir kitabın, tartışmanın ya da projenin yapısına ilgi göstermekten keyif almak zorundasınız. Yapıyla yaratıcı ve açık olmak malzemenize insanları etkileme gücü verecektir. Bazen bir sorunu anlamak için aranıza duygusal mesafe koymanız gerekir, bunu yapmak için kendinizi zorlamalısınız.

Maskülen ve feminen davranış tarzları: Konu harekete geçmek olunca maskülen tarzın ilerleme, durumu araştırma, saldırma ve yok etme eğilimi vardır. Eğer yolda engeller varsa, itekleyip arasından geçmeye çalışacaktır. Bu arzu eski askeri lider Hannibal tarafından çok doğru ifade edilmişti: "Ya yol bulurum ya da yol açarım." Maskülen davranış tarzı saldırı halinde kalmaktan ve risk almaktan keyif duyar. Bağımsızlığını ve manevra alanını korumayı yeğler.

Karşısına bir sorun çıkınca ya da harekete geçmesi gerekince, feminen tarz çoğunlukla yüz yüze kaldığı durumdan geri çekilip seçenekleri daha derin düşünmeyi yeğler. Çatışmadan uzak kalmanın, ilişkileri düzeltmenin, savaşa girmeden kazanmanın yollarını arar. Bazen en iyi hareket hiç hareket etmemektir: Daha iyi anlamak için dinamiğin oluşmasına, düşmanın saldırganlığıyla kendini asmasına izin verin.

Kraliçe I. Elizabeth'in tarzı böyleydi, birincil stratejisi bekleyip görmekti: Ispanya'nın büyük armadasının işgale hazırlandığı haberini alınca, donanmanın ne zaman yola çıkacağını, hava koşullarının nasıl olacağını tam olarak öğrenmeden bir strateji oraya atmadı. Belki de kötü hava koşulları donanmanın ilerlemesini yavaşlatacak, yok edecekti ve can kaybı çok az olacaktı. Feminen davranış tarzı ileriye atılmak yerine düşman için tuzaklar kurar. Hareketlenince bağımsızlık temel bir değer taşımaz. Daha doğrusu birbirine bağlı ilişkiler üzerinde durmak, bir hareketin bir müttefike nasıl zarar verebileceğine ve ittifak üzerinde dalgalanma etkisi yaratıp yaratmayacağına odaklanmak daha iyidir.

Batı dünyasında, feminen tarzda strateji oluşturmak ve harekete geçmek içgüdüsel olarak zayıflık ve korkaklık olarak görülür. Ama başka kültürlerde bu tarz daha farklı değerlendirilir. Çinli strateji uzmanlarına göre *wu-wei* ya da hareketsizlik, bilgeliğin en üst düzeyidir ve saldırgan hareketler kişinin seçeneklerini daralttığından, aptallık belirtisi olarak algılanır. Feminen tarzda sabır, dayanıklılık ve esneklikten oluşan çok büyük bir güç vardır. Ünlü samuray savaşçısı Miyamoto Musashi için karşı saldırıya geçmeden önce geri durup rakibinin kendini yormasını beklemek, başarı için çok önemliydi.

Saldırgan maskülen eğilimi olanların harekete geçmeden önce bir adım gerilemek için kendilerini eğitmeleri denge getirecektir. İşlerin nasıl gideceğini görmek için bekleme ya da hiç karşılık vermeme olasılığının daha iyi olacağını bir düşünün. İyi düşünmeden harekete geçmek zayıflık ve özdenetim eksikliğini gösterir. Dengelemek için her zaman dahil olduğunuz, birbirine bağlı ilişkileri ve herhangi bir hareketin bir bireyi ya da grubu nasıl etkileyeceğini önceden düşünün. Yaşamın ileri yıllarında mesleğinizde tıkandığınızı görürseniz, önemli bir karar vermeden önce geri çekilip kim olduğunuzu, ihtiyaçlarınızı, güçlü ve zayıf yönlerinizi, gerçek ilgi alanlarınızı düşünmeyi öğrenmelisiniz. Bu haftalar ya da aylar süren içgözlem gerektirir. Tarihin büyük liderlerinin bazıları en iyi fikirlerini hapishanedeyken geliştirmişlerdir. Franszıların dediği gibi, *reculer pour mieux sauter* (ileri atlamak için geri çekilin).

Feminen tarzı olanlar çekişme ve çatışmanın çeşitli düzeylerine kendilerini alıştırmalıdırlar ve böylece kaçınmanın nedeni korku yerine strateji olacaktır. Daha büyük çekişmelerle yüzleşmeden önce bebek adımlarıyla günlük ortamlarda insanlarla yüzleşmek şarttır. Her zaman karşı tarafın duygularını göz önüne alma ihtiyacından sıyrılın. Bazen engellenmesi gereken kötü insanlar vardır ve empati kurmak onları güçlendirir. Hayır diyerek insanları rahatça reddetmeyi öğrenmelisiniz. Bazen işleri düzeltmek istediğinizde bu, empati ya da stratejiden değil, insanları memnun etmeyen bir isteksizlikten kaynaklanır. Uysal olmak için eğitildiniz ama bu dürtüden kurtulmanız gerekir. Bir zamanlar sahip olduğunuz cesur ve maceracı ruhunuzla tekrar bağlantı kurmalı, saldırı ve savunma için stratejik seçeneklerinizi genişletmelisiniz. Bazen üzerinde gereğinden fazla düşünüp çok fazla seçenekle yüz yüze kalırsınız. Yalnızca harekete geçmek iyileştirici olabilir ve saldırgan davranışlar rakipleri şaşırtabilir.

Kendini değerlendirme ve öğrenmenin maskülen ve feminen tarzları: Erkekler hata yaptığında, ileriye doğru bakıp suçlayacak başka koşullar ve insanlar aradıklarını gösteren çalışmalar vardır. Erkeklerin benlik duygusu başarılarına derinden bağlıdır

ve eğer başarısız olurlarsa, içlerine dönüp bakmaktan hoşlanmazlar. Bu nedenle başarısızlıklardan ders almazlar. Öte yandan yaşamdaki tüm başarılarından tamamen kendilerinin sorumlu olduğunu düşünürler. Böylece şans unsurunu ve başkalarının yardımını göz ardı ederler, böylece büyüklenme eğilimleri beslenir (daha fazlası için on birinci bölüme bakınız). Aynı şekilde bir sorun oluştuğunda maskülen tarz bunu kendi başına çözmeye çalışır: Yardım istemek zayıflığın itirafı gibi görülür. Genel olarak erkekler becerilerini aşırı abartırlar, koşullar gerektirmediği halde yeteneklerine güvendiklerini gösterirler.

Kadınlar için durum tam tersidir: Başarısız olunca içlerine bakarlar ve kendilerini suçlarlar. Başarıya ulaşınca başkalarının yardımlarının rolüne bakma eğilimleri vardır. Kolayca yardım isterler ve bunu bireysel yetersizlik işareti olarak görmezler. Yeteneklerini azımsarlar ve erkekleri besleyen büyüklenme özgüvenine fazla yatkın değildirler.

Maskülen tarzı olanlar öğrenmek ve kendini geliştirmek için, sıralamayı tersine çevirmelidir: Hata yapınca içinize, başarılı olunca dışarı bakın. Her hareketin ya da her kararınızın başarısının egonuzla bağlantılı olduğu duygusundan sıyrılarak deneyimlerden yararlanın. Sıralamayı tersine çevirmeyi alışkanlık haline getirin. Yardım ya da geri bildirim istemekten çekinmeyin; tam tersine bunu da alışkanlık haline getirin. Zayıflık soru sormamak ve öğrenmemekten kaynaklanır. Özfikrinizi düşürün. Hayal ettiğiniz kadar harika ya da yetenekli değilsiniz. Bu durum gerçekten kendinizi geliştirmeniz için sizi teşvik edecektir.

Feminen tarzı olanların başarısızlık ya da hata sonrasında kendine yüklenmesi kolaydır. İçgözlem çok fazla ileri gidebilir. Başarıyı başkalarına yakıştırmak için de aynısı söylenebilir. Kadınlar doğuştan gelmeyip kazanılmış düşük özdeğerleri yüzünden erkeklere oranla daha fazla acı çekerler. Çoğunlukla başkalarının eleştirel seslerini içselleştirirler. Jung bunlara *animus sesleri* adını veriyor: Yıllar içinde kadınları güzellikleri ve zekâlarıyla yargılayan tüm erkeklerin sesleri. Bu sesler ortaya çıkınca yakalamalı ve kendinizden uzaklaştırmalısınız. Başarısızlıklar ya da

eleştiriler sizi çok derinden etkilediğinden, başka bir şey denemeye çekinebilir ve öğrenme olasılıklarınızı daraltabilirsiniz. Eşlik eden aptallık olmadan maskülen özgüveninin daha fazlasını benimsemeye ihtiyacınız var. Günlük karşılaşmalarınızda olaylara duygusal yanıtlarınızı yok etmeyi ya da en aza indirgemeyi deneyin ve uzak bir mesafeden bakın. Her şeyi kişisel olarak almamak için kendinizi eğitin.

İnsanlar ve liderlerle ilişki kurmanın maskülen ve feminen tarzları: Erkek şempanzelerde maskülen tarz, bir lidere ihtiyaç duymak veya bu role talip olmak ya da en sadık takipçi olarak güç kazanmaktır. Liderler emirlerini yerine getirmesi için çeşitli yardımcılar seçerler. Erkekler hiyerarşi kurar ve çizginin dışına çıkanı cezalandırırlar. Statüleri açısından çok bilinçlidirler ve grup içindeki yerlerinin farkındadırlar. Grubu bir arada tutabilmek için liderler biraz korku unsuru kullanma eğilimi gösterirler. Maskülen tarz liderlik, açık hedefler belirlemek ve onlara erişmektir. Nasıl başarıldığına bakılmaksızın sonuçlar vurgulanır.

Feminen tarz, daha çok grup ruhunu sürdürmek, ilişkileri düzgün yürütmek, bireyler arasında daha az farklılık olmasını sağlamaya yöneliktir. Empati duygusu daha fazladır, her üyenin duyguları göz önüne alınır ve karar verme sürecine katılmaları sağlanmaya çalışılır. Sonuçlar önemlidir ama ulaşma biçimi de eşit derecede önemlidir.

Maskülen tarza sahip olanların liderlik kavramını genişletmesi önemlidir. Takımdaki bireyleri daha fazla düşündüğünüzde, insanları işin içine daha çok katmak için strateji geliştirdiğinizde grubun enerji ve yaratıcılığından yararlanıp üstün sonuçlara ulaşabilirsiniz. Erkek çocukların kızlar kadar empatik olduğunu, örneğin annenin duygularına uyum sağladığını gösteren çalışmalar vardır. Ama erkekler iddiacı tarzlarını geliştirdikçe empati duygusu yavaş yavaş azalır. Tarihin önemli erkek liderlerinin bir kısmı her nasılsa empati duygularını korumayı ve geliştirmeyi başarmışlardır. Sör Ernest Henry Shackleton gibi bir lider (ikinci bölüme bakınız) sorumluluğunu taşıdığı adamlarının duygularını sürekli göz önünde bulundurduğu için maskülen yönü azal-

mış değildi, aksine daha güçlü ve etkili bir lider olmuştu. Aynısı Abraham Lincoln için de söylenebilir.

Feminen tarzı olanlar özellikle kriz zamanlarında güçlü bir lider rolü üstlenmekten korkmamalıdır. Herkesin duygularını düşünmek, çok fazla kişinin fikirlerini işin içine katmak sizi ve planlarınızı zayıflatabilir. Gerçi kadınlar iyi dinleyicidir ama bazen dinlemekten ne zaman vazgeçeceğini ve seçtiğiniz planı uygulamaya koyacağınızı bilmeniz gereklidir. Grubun içindeki aptalları, beceriksizleri, aşırı bencilleri fark edince onları kovmak en iyisidir ve grubu aşağıya çekenlerden kurtulmaktan keyif bile alınması gerekir. Yardımcılarınıza biraz korku aşılamak her zaman kötü olmayabilir.

Son olarak bir de şu yönden bakın: Doğamız gereği, başka bir kişiye çekilme biçimimizde feminen ya da maskülen olana yaklaşmak istemeye mecburuz. Ama eğer akıllıysak, bunu içimize dönük olarak yapmak için eşit derecede zorlandığımızı da fark ederiz. Yüzyıllarca erkekler, kadınlara esin kaynağı olarak bakmışlardır. Aslında esin perileri her iki cinsin içinde de yatar. *Anima* ya da *animus*unuza yaklaşmak, esasında sizi dokunulmamış yaratıcı hazineler barındıran bilinçaltınıza yaklaştıracaktır. Başkalarındaki maskülen ya da feminen özelliklerle bağlantılı olarak hissettiğiniz çekiciliği artık kendi işinizde, kendi düşünce sürecinizde, genel olarak yaşamınızda da hissedeceksiniz. Tıpkı şamanlarda olduğu gibi benliğin içindeki karı ya da koca gizemli güçlerin kaynağı olacaktır.

> Güçlü erkeklerdeki en güzel şey feminen bir taraftır, feminen kadınlardaki en güzel şey ise maskülen bir şeydir.
>
> —Susan Sontag

13

Amaç Duygusuyla İlerleyin

Amaçsızlık Yasası

Tehlikeleri atlatmak için içgüdüleri olan hayvanlardan farklı olarak biz insanlar, bilinçli kararlarımıza güvenmek zorundayız. Konu kariyerimizin gidişatı ve yaşamın kaçınılmaz engelleriyle başa çıkmak olunca elimizden gelenin en iyisini yapmaya çalışırız. Ama zihnimizin bir köşesinde ruh durumumuz ve başkalarının fikirleriyle oradan oraya sürüklenirken yön duygumuzun yok olduğunu hissederiz. Bu işe, bu ortama nasıl girdik? Oradan oraya dolanmak bizi çıkmaz sokaklara sokabilir. Böyle bir kaderden kaçınmanın yolu bir amaç duygusu geliştirmek, yaşamdaki tutkumuzu keşfetmek ve bu bilgiyi tüm kararlarımızda kullanmaktır. Kendimizi, zevklerimizi, eğilimlerimizi daha iyi tanırız. Hangi çatışmalardan ve sapaklardan uzak kalacağımızı bilerek kendimize güveniriz. Kuşku duyduğumuz anların, hatta başarısızlıklarımızın bir amacı vardır: Bizi sağlamlaştırır. Böyle bir enerji ve yönlendirmeyle davranışlarımızın durdurulmaz bir gücü olur.

Ses

Martin Luther King Jr. (1929-1968), Atlanta, Georgia'da, siyahilerin yaşadığı orta sınıf bir mahallede keyifli ve kaygısız bir çocukluk geçirmişti. Babası Martin Sr., Atlanta'nın büyük ve gelişen Ebenezer Baptist Kilisesi'nin rahibiydi ve King ailesinin durumu oldukça iyiydi. Annesiyle babası çocuklarına çok düşkündü. Ev

yaşamı istikrarlı ve rahattı, büyükanne King de küçük Martin Jr.'ı gözü gibi seviyordu. Martin Jr.'ın geniş bir arkadaş çevresi vardı. Mahallenin dışında yaşadığı birkaç ırkçılık olayı bu huzurlu çocukluğu zedelemişti ama onu yaralamamıştı. Ne var ki Martin Jr. çevresindekilerin duygularına olağanüstü duyarlıydı. Büyüdükçe babasından aldığı bir duygu, içinde gerginlik ve huzursuzluğu tetikledi.

Disipline önem veren babası üç çocuğunun davranışlarına katı sınırlar koymuştu. Martin Jr. yaramazlık yaptığında onu kırbaçlarken gerçek bir erkeğe dönüşmesinin tek yolunun bu olduğunu söylüyordu. Kırbaçlamalar on beş yaşına kadar sürdü. Bir gün oğlunu kilise toplantısında bir kızla dans ederken yakalayınca arkadaşlarının yanında onu o kadar şiddetli azarladı ki Martin Jr. babasının öfkesini tekrar görmemek için çabaladı. Ama bu disiplinde en küçük bir düşmanlık iması yoktu. Martin Sr.'ın oğluna sevgisi, onu hayal kırıklığına uğrattığı için suçluluk duymanın dışında son derece gerçek ve elle tutulur gibiydi.

Babası ona büyük umutlar bağladığından, suçluluk duygusu Martin Jr. için büyük bir stres kaynağıydı. Daha küçükken Martin Jr.'ın sözcüklerle arası çok iyiydi, arkadaşlarıyla her konuda konuşabiliyordu ve hitabeti büyümüş de küçülmüş gibiydi. Zeki olduğu kesindi. Martin Sr. büyük oğlunun kendi adımlarını izleyeceğini, Atlanta'daki Morehouse Kolej'e gideceğini düşünüyordu, rahip olarak kendisiyle birlikte Ebenezer Kilisesi'nde göreve başlayacağından emindi. Sonunda nasıl kendisi bu görevi kayınpederinden devralmışsa, oğlu da ondan devralacaktı.

Babası bazen bu planını oğluyla paylaşıyordu ve küçük oğlan babasının gururlu bakışlarından ve davranışlarından beklentilerinin ağırlığını hissediyordu. Ve kaygılanıyordu. Çok yüksek ilkeleri olan babasına hayrandı. Ama Martin Jr. zevk ve huy açısından aralarında gittikçe artan farklılıkları da görebiliyordu. Delikanlı daha dışadönüktü. Partilere katılmayı, güzel giysiler giymeyi, kızlarla flört etmeyi ve dans etmeyi seviyordu. Biraz daha büyüyünce belirgin şekilde ciddi ve içedönük bir yanı ortaya çıktı, kitaplara ve öğrenmeye merak saldı. Adeta içinde iki kişi

vardı: Biri sosyaldi, ötekiyse yalnızlığı ve düşüncelere dalmayı seviyordu. Öte yandan babası hiç de bu kadar karmaşık değildi.

Konu din olunca Martin Jr.'ın bazı kuşkuları vardı. Babasının inancı güçlü ve yalındı. Incil'in harfi harfine yorumuna inanan bir kökten dinciydi. Vaazları cemaatin duygularını hedefliyor ve onlar da aynı şekilde karşılık veriyorlardı. Buna karşın Martin Jr. soğukkanlı, mantıklı ve gerçekçiydi. Babası insanlara öbür dünyadaki yaşama yardımcı olmakla ilgilenirken oğlu bu dünyadaki yaşamla ve nasıl geliştirilip keyif alınacağıyla ilgiliydi.

Rahip olma düşüncesi içsel çelişkilerini şiddetlendirdi. Bazen kendini babasının meslek yaşamını izlerken görebiliyordu. Her türlü ıstırap ve adaletsizliğe karşı duyarlı olduğundan, rahiplik yapmak, insanlara yardım etme arzusunu yönelteceği iyi bir yol olabilirdi. Ama böylesine zayıf bir dinsel inançla rahip olabilir miydi? Tartışılması olanaksız olan babasıyla herhangi bir yüzleşme yaşamaktan nefret ediyordu. Babasının her söylediğine evet deme stratejisi geliştirmişti. İçsel gerginliğiyle başa çıkmanın yoluysa bir anlaşmazlık yaratacak tüm kararları ertelemekti. Böylece on beş yaşında liseden mezun olunca Morehouse'a girip babasını mutlu etmeye karar verdi. Ama aklında bir plan vardı: İlgisini çeken her dersi çalışacak ve ilerleyeceği yola kendisi karar verecekti.

İlk birkaç ay boyunca önce tıp, sonra sosyoloji ve ardından hukuk mesleğini seçmeyi düşündü. Kendisine açık olan tüm konular onu heyecanlandırıyor ve fikir değiştirmesine sebep oluyordu. İncil çalışmalarına katılınca kitabın derin, makul bilgeliğine şaşırdı. Morehouse'taki bazı profesörlerin Hıristiyanlığa çok entelektüel bir yönden yaklaşması ona çekici gelmişti. Morehouse'taki son yılında yine fikir değiştirdi: Rahip olarak atanacak, ilahiyat diploması için Pennsylvania'daki Crozer İlahiyat Fakültesi'ne girecekti. Şimdi babası sevinçten göklere uçuyordu. Martin Jr. sonunda Ebenezer Kilisesi'ne döneceği için dini kendi yöntemiyle araştırması en iyisi olacaktı. Crozer'de Hıristiyanlığın sosyal bağlılığı ve siyasi aktivizmi vurgulayan yönünü keşfetti. Tanınmış tüm felsefecileri okudu, Karl Marx'ın kitaplarını adeta

yuttu, Mahatma Gandhi'nin hikâyesiyle adeta büyülendi. Akademik yaşamı keyifli bulunca çalışmalarını Boston Üniversitesi'nde sürdürdü ve üniversitenin profesörleri arasında geleceğin parlak bilim insanı olarak adını duyurdu. Ama 1954 yılında Boston Üniversitesi'nden sistematik teoloji dalında doktora diplomasıyla mezun olmaya hazırlanırken kaçınılmaz sonu erteleyemeyeceğini fark etti. Babasının karşı konulmaz bir önerisi vardı: Ebenezer'de birlikte rahiplik yapmak, aynı zamanda Morehouse'ta yarı zamanlı öğretim üyesi olarak çalışmak ve çok sevdiği akademik çalışmaları sürdürmek.

Martin'in kısa süre önce evlendiği Coretta, yaşamın çok sıkıntılı olduğu güneye karşın daha rahat olan kuzeyde kalmak istiyordu. Martin Jr. istediği her üniversitede iş bulabilirdi. Hem Ebenezer hem de bir kuzey üniversitesinde öğretmenlik seçenekleri çok cazipti. Kesinlikle rahat bir yaşam sürebilirlerdi.

Ne var ki son aylarda geleceğine farklı bir açıdan bakıyordu. Martin Jr. bu fikrin nereden geldiğinden emin değildi ama kesinlikle köklerine birincil bir bağlantı hissettiği güneye dönmek istiyordu. Büyük bir kentte kalabalık cemaati olan bir kilisenin rahibi olarak insanlara yardım edebilir, topluma hizmet edebilir ve büyük bir farklılık yaratabilirdi. Ama babasının planlarının aksine Atlanta'ya gitmek istemiyordu. Yalnızca bir profesör ya da babasının şekillendirdiği bir vaiz olmayacaktı. Kolay yola karşı koymalıydı ve bu görüş engel olamayacağı kadar güçlenmişti. Haberi babasına olabildiğince nazik bir dille anlatmasına karşın onu üzeceği belliydi.

Mezuniyetinden birkaç ay önce Montgomery, Alabama'daki Dexter Avenue Baptist Kilisesi'nde bir iş fırsatı olduğunu duydu. Kiliseyi ziyaret edip verdiği vaazla kilise liderlerini etkiledi. Dexter cemaatini Ebenezer'den daha ciddi ve düşünceli bulmuştu, burası kendi yapısına uygundu. Coretta bu seçimden vazgeçmesi için çok uğraştı. Montgomery yakınlarında büyümüştü, kentin ne kadar ayrımcı olduğunu, yüzeyin altındaki çirkin gerginlikleri biliyordu. Martin Jr. oldukça korunaklı yaşamında hiç tanımadığı şiddetli bir ırkçılıkla karşılaşacaktı. Dexter ve Montgomery fikri

Martin Sr.'a da sorun gibi geliyordu. O da Coretta'nın tarafını tuttu. Ama Dexter iş teklifinde bulununca Martin Jr. her zamanki kararsızlığını ve konuyu iyice düşünme alışkanlığını yaşamadı. Her nedense seçiminin doğru ve alın yazısı olduğuna inanıyordu.

Dexter Kilisesi'nde çalışmaya başlayınca otoritesini yerleştirmek için çok çabaladı (bu konum için çok genç göründüğünü biliyordu). Vaazlarını hazırlamaya büyük zaman ve çaba harcadı. Vaaz vermek tutkusu olmuştu ve kısa sürede bölgenin en müthiş vaizi olarak ün kazandı. Diğer rahiplerden farklı olarak vaazları okuduğu kitaplardan esinlendiği fikirlerle dopdoluydu. Bu fikirleri cemaatin günlük yaşamına uygun göstermeyi başardı. Geliştirdiği ana tema sevginin insanları değiştirmesiydi. Bu güç dünyada çok az kullanılıyordu ve siyahlar olayların yönünü değiştirmek için beyaz baskıcılara karşı bunu benimsemeliydiler.

NAACP örgütünün (Siyahi İnsanların Gelişmesi İçin Ulusal Birlik) yerel şubesinde çalıştı ama şube başkanlığı önerilince kabul etmedi. Coretta ilk çocuğunu dünyaya getirmişti, bir baba ve bir rahip olarak yeterince fazla sorumluluğu vardı. Yerel politikada aktif olacaktı ama kilise ve ailesine karşı görevi ilk sıradaydı. Sürdürdüğü yalın ve doyurucu yaşamdan keyif alıyordu. Cemaati ona hayrandı.

1955 Aralık ayının başında Dr. King (artık bu isimle tanınıyordu) Montgomery'de şekillenmeye başlayan protesto hareketini büyük bir ilgiyle izliyordu. Rosa Parks adlı yaşlıca bir siyahi kadın, ayrımcılık uygulanan otobüslerdeki yerel yasaya uygun olarak yerini beyaz bir erkeğe vermeyi reddetmişti. Yerel NAACP şubesinin aktif bir üyesi olan Parks yıllardır siyahilere yapılan muameleye ve otobüs sürücülerinin kötü davranışlarına öfkeleniyordu. Sonunda yetti artık demişti. Yasaya karşı çıktığı için tutuklandı. Bu olay Montgomery'deki aktivistler için uygun bir zemin oluşturdu ve dayanışma göstermek için bir günlüğüne kentin otobüslerini boykot etmeye karar verdiler. Organizatörler farklı bir ulaşım sistemi yaratmayı başarınca boykot bir hafta ve ardından uzun haftalar boyunca sürdü. Boykotu düzenleyenlerden E.D. Nixon, King'den bu harekette öncü bir rol üstlenmesini istedi ama

King isteksizdi. Cemaat çalışmalarından ayıracak çok az zamanı vardı. Ancak destek olmak için elinden geleni yapacaktı.

Boykot hız kazanırken liderler yerel NAACP şubesinin bunu yönetecek kadar büyük olmadığını anladılar ve Montgomery Gelişme Birliği (MIA) adında yeni bir örgüt kurdular. MIA bir toplantıda, gençliği, iyi konuşması ve doğal liderlik yetenekleri nedeniyle King'e başkanlık teklifi yaptı. Daha önceki tereddütlerini bildiklerinden bunu da kabul etmeyeceğini varsayıyorlardı. Ne var ki King odadaki enerjiyi, herkesin kendisine olan inancını hissediyordu. Her zamanki uzun uzun düşünme alışkanlığından vazgeçip kabul etmeye karar verdi.

Boykot sürerken, kenti denetleyen beyaz yöneticiler otobüslerdeki ayrımcılık uygulamasına son vermeyi inatla reddettiler. Gerginlik yükseliyordu: Boykota katılan birkaç siyah saldırıya uğramış, silahla vurulmuştu. King, MIA toplantılarındaki kalabalık izleyici grubuna Gandhi'yi anımsatarak şiddet içermeyen direniş öneriyordu. Karşı tarafı barışçıl protestolar ve haklı boykotlarla yenecekler, kampanyayı biraz daha genişletip kentin halka açık tüm alanlarında bütüncül entegrasyon sağlamayı hedefleyeceklerdi. Artık yerel yetkililer King'i eyalet dışından gelen tehlikeli bir adam olarak görüyorlardı. Bir fısıltı kampanyası başlatıp King'in gençliğindeki düşüncesiz davranışlarıyla ilgili dedikodular çıkardılar, komünist olduğunu ima ettiler.

Neredeyse her gece kendisini ve ailesini tehdit eden telefonlar gelmeye başladı ve Montgomery'de böyle tehditler hafife alınamazdı. King genelde içine kapanık bir adam olduğundan artık ulusal boyuta ulaşmış basının ilgisinden hoşlanmıyordu. MIA liderliğinde çok fazla tartışma vardı ve yönetimdeki beyazlar şeytansı denecek kadar hilekârdılar. MIA başkanı olmaya karar verdiğinde her şey umduğundan çok daha fazlaydı.

Lider seçildikten birkaç hafta sonra King güya hız yaptığı için tutuklandı ve sabıkalı suçlularla aynı hücreye tıkıldı. Kefalet miktarı açıklanıp iki gün sonraya mahkeme tarihi verildi. Acaba hangi uyduruk suçlarla karşısına çıkacaklardı. Duruşmadan bir gece önce tekrar telefonu çaldı: "Zenci, senden ve yaptıklarından

bıktık. Üç gün içinde bu kenti terk etmezsen senin beynini patlatacağız ve evini havaya uçuracağız." Konuşan kişinin ses tonu benliğini titretti. Bu basit bir tehditten fazlasıydı. O gece uyumaya çabaladı ama başaramadı, telefondaki adamın sesi aklından çıkmıyordu. Kahve hazırlayıp sakinleşmek için mutfağa gitti. Titriyordu. Cesaretini ve özgüvenini yitiriyordu. Liderlik konumundan kibarca ayrılmanın bir yolunu bulup yalnızca bir rahip olmanın konforuna geri dönemez miydi? Kendini ve geçmişini incelerken son birkaç haftaya kadar asla gerçek sıkıntılarla tanışmadığını fark etti. Yaşamı oldukça kolay ve mutlu geçmişti. Annesiyle babası ona her şeyi vermişti. Böylesine yoğun bir kaygıyı hiç yaşamamıştı.

Bu düşüncelere dalarken, dinini babasından miras aldığını fark etti. Tanrı'yla kişisel olarak iletişim kurmamış ve onun varlığını içinde hissetmemişti. Yeni doğmuş kızını ve çok sevdiği karısını düşündü. Daha fazlasına dayanamayacaktı. Saat gece yarısını geçmişti, öğüt vermesi ya da teselli etmesi için babasını arayamazdı. Paniğe kapıldığını hissetti.

Bu krizden tek çıkış yolu birdenbire aklına geldi. Başını kahve fincanına doğru eğip daha önce kapılmadığı bir zorunluluk duygusuyla dua etti: "Tanrım, şu anda zayıf olduğumu itiraf ediyorum. Sendeliyorum. Cesaretimi yitiriyorum. Başkalarının beni bu durumda görmelerine izin veremem çünkü zayıf olduğumu görürlerse, onlar da zayıflayacaktır." O anda içinden yükselen bir ses duydu: "Martin Luther, doğruluk için ayağa kalk. Adalet için ayağa kalk. Gerçek için ayağa kalk. Ve ben kıyamete kadar senin yanında olacağım." Tanrı'nın olduğuna inandığı bu ses onu terk etmeyeceğine, ihtiyaç duyduğu anda yanında olacağına söz veriyordu. Kuşku ve kaygılarının yükü omuzlarından kalkmış gibi inanılmaz bir rahatlama duydu. Ağlamaktan kendini alamadı.

Birkaç gece sonra King bir MIA toplantısına katıldığında evi bombalandı. Şans eseri karısı ve kızı zarar görmedi. Haberi alınca soğukkanlılığını yitirmedi. Artık hiçbir şeyin onu sarsmayacağını hissediyordu. Evinin önünde toplanan öfkeli siyahilere "Şiddet taraftarı değiliz. Düşmanlarımızı sevmek istiyoruz. Düşmanlarınızı sevmenizi istiyorum. Onlara iyi davranın. Onları sevin ve

sevdiğinizi bilmelerini sağlayın," dedi. Bombalama olayından sonra babası Atlanta'ya gelmesi için yalvardı ama Coretta'nın desteğiyle bu isteği reddetti.

Birkaç ay boyunca boykotu canlı tutmaya ve yerel hükümete baskı yapmaya çabalarken sayısız sorun ve engelle karşılaştı. 1956 yılının sonuna doğru Yüksek Mahkeme, alt mahkemenin Montgomery otobüslerindeki ayrımcılığı sona erdiren kararını onadı. 18 Aralık sabahı King otobüste istediği yere oturan ilk yolcu oldu. Bu büyük bir zaferdi.

Ulusal ilgi, şöhretle birlikte sonsuz yeni sorunlar ve sıkıntılar ortaya çıkardı. Ölüm tehditleri sürdü. MIA ve NAACP örgütlerindeki yaşlı siyahi liderler onun gördüğü ilgiden rahatsız oldular. Örgüt içindeki çekişmeler ve ego çatışmaları dayanılmaz bir hal aldı. King Güney Hıristiyan Liderlik Konferansı (SCLC) adını verdiği ve hareketi Montgomery dışına taşıyacak yeni bir örgüt kurdu. Ne var ki iç çekişmeler ve kıskançlıklar peşini bırakmadı.

1959 yılında Ebenezer Kilisesi'nde ikinci rahip olarak çalışmak ve Atlanta'daki merkezden SCLC kampanyalarını yönetmek için doğduğu kente döndü. Hareketin içindeki bazıları için King fazla karizmatik, fazla baskıcıydı ve kampanyaları fazla hırslıydı; bazıları içinse fazla zayıf ve beyaz yetkililere ödün vermeye fazla yatkındı. İki tarafın eleştirileri de bitmek bilmiyordu. King'in yüklerinin en büyüğüyse güç sahibi beyazların kaypak ve sinir bozucu taktikleriydi. Ayrımcılık yasalarındaki önemli değişiklikleri kabul etmeye ya da siyahilerin oy vermek için kayıt yaptırmalarına izin vermeye hiç niyetleri yoktu. King'le pazarlık ediyorlar, ödünleri kabul ediyorlar ve boykotlar, oturma eylemleri sona erince anlaşmalarda çeşitli yasal boşluklar bulup sözlerinden dönüyorlardı.

King'in Albany, Georgia'da kenti ayrımcılıktan kurtarmak için yaptığı kampanyada belediye başkanı ile polis müdürü, adeta King ve SCLC dışarıdan gelip sorun yaratan mantıksız bir grupmuş gibi, abartılı bir soğukkanlılık sergilediler.

Albany kampanyası büyük bir başarısızlığa uğradı ve King'i üzgün ve yorgun bıraktı. Böyle anlarda geçmişin yalın, kolay

günlerini; mutlu çocukluğunu, üniversitedeki keyifli yıllarını, Dexter'da yaşadığı ilk bir buçuk yılı özler olmuştu. Belki de liderlikten emekliye ayrılıp zamanını vaaz vermeye, yazmaya ve konuşma yapmaya ayırması daha iyi olacaktı. Bu düşünceler daha sık aklında dolaşmaya başladı.

1962 yılının sonuna doğru Birmingham, Alabama'da kent merkezindeki mağazalarda ayrımcılığı yok etme çabalarını sürdüren siyah aktivist Fred Shuttlesworth, King'den ve SCLC örgütünden yardım istedi. Birmingham ülkede ayrımcılığın en fazla yaşandığı kentlerinden biriydi. Federal yasalar uyarınca yüzme havuzları gibi halka açık alanları hem siyahilerin hem de beyazların kullanımına sunmak yerine kapatmayı yeğliyorlardı. Ayrımcılık uygulamalarına karşı herhangi bir protesto inanılmaz bir şiddet ve terörle karşılık buluyordu, kent artık "Bombingham" adıyla tanınmaya başlamıştı. Güneyin bu ayrımcılık kalesini yöneten polis müdürü Bull Connor kırbaçlar, saldırı köpekleri, basınçlı sular, coplar gibi güç araçlarını kullanmaktan keyif alıyordu.

Şimdiye kadar yapılan en tehlikeli kampanya olacaktı. King'in içinden bir ses her şeyi reddetmesini söylüyordu. Eski kuşkuları ve korkuları geri geldi. Ya insanlar öldürülürse ve şiddet ona ve ailesine dokunursa? Ya başarısız olursa? Bunları düşünerek uykusuz geceler geçirdi.

Yedi yıl önce duyduğu ses apaçık geri geldi, adalet için ayağa kalkmasını, kendini değil görevini düşünmesini bildirdi. Tekrar korkmak ne kadar aptalcaydı. Evet, Birmingham'a gitmek onun göreviydi. Ama bunu aklından geçirirken sesin söylediklerini daha derinlemesine düşündü. Adalet için ayağa kalkmanın anlamı yararsız ödünlerle uzlaşmak değil, gerçek bir şekilde yerine getirmekti. İnsanları hayal kırıklığına uğratıp yüzüstü bırakma korkusu onu fazla tedbirli olmaya itmişti. Bu kez daha stratejik ve cesur olmak zorundaydı. Çıtayı yükseltecek ve kazanacaktı. Artık kuşku ve korku olmayacaktı.

Shuttlesworth'ün önerisini kabul etti ve takımıyla kampanyayı planlarken eski hatalarından ders çıkarmaları gerektiğini açıkça anlattı. Karşılarındaki zor durumun yapısını açıkladı.

Kennedy hükümeti yurttaşlık hakları konusunda inanılmaz derecede tedbirli olduğunu kanıtlamıştı. Başkan kongrede güvendiği güneyli Demokratları dışlamaktan korkuyordu. Büyük sözler veriyor ama ayak sürüyordu.

Birmingham'da kanlı ve çirkin bir ulusal krizi kışkırtmaları gerekiyordu. Ilımlı beyazlar güneydeki ayrımcılığın ve ırkçılığın pek farkında değildiler. Birmingham herhangi bir miskin güney kenti gibi görünüyordu. Irkçılığı televizyonda izleyen beyazların gözlerine öyle bir sokacaklardı ki vicdanları sızlayacaktı, artan bir öfkeyle Kennedy hükümetini karşı koyamayacağı şekilde baskı altına alacaklardı. En önemlisi Bull Connor'ın planlarına katılmasıydı: Kampanyanın yoğunluğuna aşırı tepki vermesi, hareket geçirmeyi planladıkları krizin anahtarı olacaktı.

Nisan 1963'te King ile takımı planı harekete geçirdiler. Gösteriler ve oturma eylemleriyle çeşitli cephelerde saldırıya geçtiler. Hapishane korkusu nedeniyle isteksiz olan King tutuklandı. Bu durum daha fazla ilgi çekecek ve yerel toplumun onu taklit etmesini sağlayacaktı. Ama bu kampanyanın ölümcül zayıflığı evrilirken ortaya çıktı: Yerel siyahilerin harekete desteği fazla değildi. Birmingham'daki siyahilerin çoğu Shuttlesworth'un despot tarzından çekiniyor, bazıları ise Connor'ın ortaya salacağı şiddetten korkuyordu. King büyük taşkın kalabalıklara güveniyordu ama böyle bir ortamla karşılaşmadı. Bir haber kokusu alamayan ulusal basın mensupları uzaklaşmaya başladılar.

Takım liderlerinden James Bevel yöredeki okulların öğrencilerinin katılımını önerdi. King on dört yaş altındakilerin getirilmemesi gerektiğini ileri sürdü ama Bevel tehditlerin büyüklüğünden ve kalabalığa ihtiyaç olduğundan söz edip onu ikna etti. Organizasyonun içindekilerin ve taraftarların çoğu King'in bu kadar genç yaştakileri kullanacak kadar pragmatik ve stratetjik olmasına şaşırmışlardı ama kampanyanın büyük bir amacı vardı ve ince düşünceli olmanın zamanı değildi.

Öğrenciler büyük bir hevesle karşılık verdiler. Hareket tam da bunu istiyordu. Birmingham sokaklarını doldururlarken ebeveynlerinden daha cesur ve taşkındılar. Kısa sürede hapishaneleri

doldurmaya başladılar. Basın mensupları topluca geri döndü. Basınçlı su hortumları, saldırı köpekleri, coplar ortaya çıktı, yeniyetmelere ve hatta çocuklara darbeler inmeye başladı. Amerika'nın dört bir yanında televizyon ekranları gergin, dramatik, kanlı sahneleri yayınladı. King'in konuşmalarını dinlemeye gelenlerin sayısı arttı ve davaya destek yağdı. Gerginliği azaltmak için federal yetkililerin araya girmesi gerekti. King dersini daha önceden almıştı: Baskıyı sonuna kadar sürdürmek zorundaydı. Beyaz güç yapısının temsilcileri isteksizce King'le pazarlık yaptılar. King aynı zamanda kent merkezine yürüyüşlerini sürdürmelerini, dört bir yandan gelerek Connor'ın polis gücünü kırılma noktasına kadar zorlamalarını istedi. Korkuya kapılan yerel tüccarlar beyaz pazarlıkçılardan siyahi liderlerle kapsamlı bir anlaşma yapmalarını, kent merkezindeki dükkânlarda ayrımcılığı kaldırmalarını istediler ve siyahileri işe alacaklarını bildirdiler.

Bu King'in şimdiye kadarki en büyük zaferiydi, hırslı hedefini gerçekleştirmişti. Artık beyaz yetkililerin beklendiği gibi geri adım atması önemli değildi, Kennedy kapana kısılmıştı, Birmingham'da gördükleriyle vicdanı sızlamıştı. Uzlaşmadan kısa bir süre sonra televizyondan ulusa seslenip yurttaş hakları konusunda acil bir ilerlemeye ihtiyaç olduğunu açıklayıp bazı yeni yasalar önerdi. Sonunda 1964'te Yurttaş Hakları Yasası kabul edildi ve 1965'teki Seçmenlik Hakkı Yasası'nın yolu açıldı. King yurttaşlık hakları hareketinin tartışılmaz lideri konumuna geldi ve Nobel Barış Ödülü'nü kazandı. SCLC örgütüne para yağmaya başlayınca hareket kaçınılmaz bir ivme kazandı. Ama eskiden olduğu gibi her yeni zaferle King'in dertleri ve yükleri de artmaya başladı.

Birmingham hareketini izleyen yıllarda King kazanımlara karşı muhafazakârlar ve cumhuriyetçiler arasında güçlü bir tepkinin varlığını hissetti. Daha fazla ilerlemeyi durdurmak için çalışacaklardı. FBI'ın kaldığı otel odalarına dinleme cihazları yerleştirdiğini ve yıllardır kendisini gözetlediğini öğrendi. Şimdi de çeşitli hikâyeleri ve dedikoduları gazetelere sızdırıyorlardı. Kennedy suikastından başlayarak Amerika'nın şiddet döngülerine girmesini izledi.

Yeni kuşak siyahi aktivistlerin Black Power (Siyah Güç) bayrağı altında ortaya çıktıklarını ve şiddetten uzak kalma fikrini zayıf ve eski bularak eleştirdiklerini gördü. Chicago'daki konut uygulamaları ayrımcılığını durdurmak için kampanyasını o kente götürdü ve yerel yetkililerle bir uzlaşma sağladı ama ülkenin dört bir yanındaki siyahi aktivistler azla yetindiği için King'i eleştirdiler. Kısa bir süre sonra Chicago Baptist Kilisesi'nde yaptığı konuşma sırasında izleyiciler "Black Power" haykırışlarıyla onu susturup yuhaladılar.

King üzgün ve umutsuzdu. 1965 yılının başlarında bir dergide gördüğü Vietnam Savaşı imgeleri midesini bulandırdı. Amerika'da büyük bir terslik vardı. Yaz aylarında şiddetli isyanların yakıp yıktığı Los Angeles'ın Watts mahallesini dolaştı. Buradaki yoksulluk ve yıkım manzarası onu bunalttı. Ülkenin en zengin kentlerinden birinde, düş endüstrisinin merkezinde hiçbir gelecek umudu olmayan yoksulların yaşadığı bir mahalle vardı. Ve kimse onları görmüyordu. Amerika'nın sistemi kanserliydi: Zenginlikte aşırı eşitsizlik vardı ve saçma bir savaş için inanılmaz paralar harcanırken, bazı kentlerde siyahiler çürümeye ve isyan etmeye terk edilmişlerdi.

Depresyonu şimdi gittikçe artan bir öfkeyle birleşti. Arkadaşlarıyla yaptığı sohbetlerde yeni sert bir yönü ortaya çıktı. Adamlarıyla yaptığı bir toplantıda, "Çok kişi güç ve sevgiyi zıt kutuplar gibi görüyor... ama ikisi birbirini tamamlar. Sevgisiz güç korkusuzdur ve güçsüz sevgi duygusaldır," dedi. Başka bir toplantıda yeni taktiklerden söz etti. Şiddetsizlikten vazgeçmiyordu ama sivil itaatsizlik kampanyası biraz değiştirilip yoğunlaştırılmalıydı. "Şiddetsizlik yeni bir düzeye doğru olgunlaşmalı... kitlesel sivil itaatsizlik. Daha geniş toplum için bir beyandan fazla olmalı, işlevini belirli bir noktada kesintiye uğratan bir güç olmalı." Bu hareket siyahileri Amerikan toplumunun değerlerine katmak, bu değerleri köklerinden değiştirmek içindi.

Daha sonra yurttaş hakları hareketine kentlerdeki yoksulluğu ekledi ve Vietnam Savaşı'nı protesto etti. 4 Nisan 1967'de yaptığı mücadelenin genişlediğini anlatan konuşması olumsuz

bir ilgi gördü. En sadık taraftarları bile onu eleştirdiler. Vietnam Savaşı'nı konu etmenin halkı yurttaşlık hakları davasından uzaklaştıracağını söylediler. Bu, desteğine güvendikleri Johnson hükümetini öfkelendirecekti. Böylesine geniş kapsamlı konuşmalar onun yetkisinin bir parçası değildi.

King kendini hiç bu kadar yalnız, bu kadar çok sayıda eleştirmenin hedefinde hissetmemişti. 1968'in başlarında depresyonu derinleşti. Sonun yaklaştığını hissediyordu: Bazı düşmanları yaptıkları ve söyledikleri yüzünden onu öldüreceklerdi. Gerginlikten bitkin düşmüştü, ruhsal olarak şaşkınlık içindeydi. Aynı yılın mart ayında Memphis, Tennessee'den bir rahip King'i kentine davet ederken çok kötü muamele edilen siyahi temizlik işçilerinin yapacağı greve katkıda bulunacağını umuyordu. Yürüyüşler, boykotlar ve protestolar düzenlenmiş ve polis gaddarca karşılık vermişti. Ortam patlamak üzereydi. Kendini tükenmiş hisseden King onları oyaladı. Ama bu koşullarda sık sık olduğu gibi elinden geleni yapmasının görevi olduğunu fark edince daveti kabul etti. 18 Mart'ta Memphis'te muazzam bir kalabalığa hitap etti ve hevesli karşılıklarıyla neşelendi. Kendisini destekleyen ve ilerlemesi için dürtüleyen sesi bir kez daha duydu. Memphis, görevinin anahtarlarından biri olacaktı.

Birkaç hafta boyunca yerel yetkililerin şiddetli direnişine karşın defalarca Memphis'e geri döndü. 4 Nisan Çarşamba akşamı yine büyük bir kalabalığa seslendi: "Önümüzde zor günler var. Ama artık benim için önemli değil çünkü ben dağın tepesine kadar tırmandım... Herkes gibi uzun bir ömrüm olmasını isterdim... Ama bunun için kaygılı değilim. Yalnızca Tanrı'nın isteğini gerçekleştirmek istiyorum. Ve Tanrı dağın tepesine tırmanmama izin verdi. Oradan baktım ve vaat edilen toprakları gördüm. Belki oraya sizinle birlikte gidemem. Ama bu akşam halk olarak bizlerin vaat edilen topraklara gideceğimizi bilmenizi istiyorum."

Konuşma onu canlandırdı ve ruh haline iyi geldi. Ertesi gün şiddete dönüşebilecek bir yürüyüş için biraz kaygılıydı ama korkunun ilerlemeye engel olmaması gerektiğini söyledi. "Korkmaktansa ölmeyi yeğlerim," dedi bir yardımcısına. Aynı akşam yar-

dımcılarıyla birlikte bir lokantaya gitmek için hazırlandı, biraz gecikip kaldığı motel odasının balkonuna çıktı ve bir tüfek sesi duyuldu, tek bir mermi ensesine saplandı. Bir saat içinde öldü.

Yorum: Martin Luther King Jr. karmaşık bir insandı, karakterinin çok çeşitli yönleri vardı. Güzel giysileri, yiyecekleri, dansları, kadınları, eğlenceyi seven bir King vardı. Daima insanların sorunlarını çözmek isteyen, her konuyu uzun uzun düşünen bir King vardı. Duyarlı, içine kapanık yönü ise sürekli onu ruhsal uğraşılara yönlendiriyordu. Gelip geçen ruh hallerine yenik düşerken bu yönleri sıklıkla çatışıyordu ve bu durum çoğu zaman vereceği kararlar yüzünden ıstırap çekmesine yol açıyordu. Seçeneklerini çok derin düşünmesi, kendinden kuşkulanması, oynamak zorunda kaldığı role layık olmadığını hayal etmesi dostlarını rahatsız ediyordu.

Babasıyla ilişkisi bu karmaşıklığı yansıtıyordu. Bir yandan rahip olup onun liderlik tarzını benimsemek isteyecek kadar onu seviyor ve sayıyordu. Öte yandan babasının baskıcı varlığıyla bunalmak için kendine izin verirse, ardından gelecek tehlikeleri erken yaşta fark etmişti. Küçük erkek kardeşi A.D. King'in böyle bir farkındalığı olmaması yaşamına büyük acılar getirmişti. A.D. rahip olmuştu ama asla bağımsızlığını ortaya çıkaramamıştı. Bir kiliseden bir başkasına giderken mesleği düzensizleşmişti. Alkol sorunu yaşıyordu ve yaşamının ileriki yıllarında ağabeyini dertlendiren ve kendine zarar veren eğilimleri ortaya çıktı. A.D. babasının gölgesinde yaşıyordu.

Martin Jr.'ın içinden gelen bir şey onu biraz mesafe ve özerklik yaratmaya zorlamıştı. Bu babasına akılsızca isyan etmek demek değildi, böyle bir durum babasının onu nasıl tanımladığını gösterirdi. Bu daha çok aralarındaki farklılıkları anlamak ve bunları kullanarak alan yaratmak demekti. Babasının disiplin, yüksek ilke sahibi olma duygusu, merhametli yapısı gibi en iyi yönlerini almak demekti. Ayrıca içinden gelen bir şey onu dürtüleyince kendi yolunda gitmek demekti. Önsezilerini dinlemeyi kendi öğretmişti ve Montgomery'de mesleğine başlama kararına

ve MIA başkanlığını kabul etmesine sebep olmuştu. Böyle anlarda adeta kaderini görebiliyor ve her şeyi aşırı düşünme alışkanlığından sıyrılabiliyordu.

MIA lideri olmasını izleyen haftalarda bu konumun getirdiği gittikçe artan gerginliği hissederken, karakterinin çeşitli yönleri birdenbire baskın çıktı ve içsel bir krize yol açtı. Kendinden kuşkulanan King, korkuya kapılan King, bitmek bilmeyen engeller ve kuruluş içindeki çekişmelerden hayal kırıklığına uğrayan King, daha yalın ve daha keyifli bir yaşamı özleyen King vardı. Bu içsel çatışmalar onu adeta felç etti. Mutfağına girdiği gece hepsi birden zirve yaptı, yaşamında ona rehberlik etmiş olan eğilimleri ve önsezileri Tanrı'nın sesi biçimini alıp kaderini açıkça gösterdi ve sürekli destek vereceğini bildirdi. İçinden gelen bu sesi öylesine açıkça duyabiliyordu ki yaşamı boyunca yankılandı.

Bundan sonra yaptığı tüm konuşmalarda kendisine rehberlik eden "sesten" söz etti. Ve bu sesle birlikte kuşkular, korkular, güçten düşüren içsel çekişmeler yok oldu. Yeni bir düzeyde bütünleştiğini hissetti. Kesinlikle kaygıları ve karamsarlıkları geri gelecekti ama ses de geri gelip görevini ona açıkça anımsatacaktı.

Liderlik rolünün ulusal boyutlara kadar genişlemesinde çok fazla stratejik davranması insanları hem şaşırttı hem de aklını karıştırdı. King tüm yurttaş hakları kampanyalarının öncesinde ve sonrasında davranışlarını, tepkilerini dikkatle inceleyerek dersler çıkardı ve taktiklerini mükemmelleştirdi. Bazılarına göre bu durum dinsel liderlik –örneğin Birmingham'da kentin hapishanelerini doldurmak için çocukları ve gençleri kullanması– konumuna uygun değildi. Rahiplerin böyle düşünmemesi gerekiyordu. Ama King için bu pragmatizm göreviyle yakından ilgiliydi. İnsanları konuşmalarla esinlendirmek duygusallıktı ve bundan nefret ediyordu. Bu, sonuçları derinlemesine düşünmemek, haklı görünerek ilgi toplamak ve egosunu tatmin etmek demekti. O, güneydeki siyahilerin koşullarını elle tutulur biçimde değiştirmek istiyordu.

Böylece bu oyunun her adımında değişime direnen güç sahibi beyazlara karşı koz elde etmek gerektiğini anladı. Pazarlık

sürecinde bile oturma eylemleri ve boykotlar yaparak hissettikleri acıyı azamiye çıkarıyordu. Basının ilgisini en üst düzeye çıkarmak ve güneydeki siyahilerin yaşamının çirkin gerçeğini beyaz Amerikalıların salonlarına taşımak istiyordu. Onun stratejik amacı beyazların vicdanıydı. Genç siyahlar arasında artan şiddet arzusuna karşı hareketi birleşik tutmak zorundaydı. Ve o ses amacının gerçek adaleti sağlamak olduğunu anımsattıkça, mücadeleyi kitlesel bir sivil itaatsizlik kampanyasına dönüştürme zorunluluğu hissediyordu.

Bir bakıma King siyah Amerika'nın sesi olup kendisine rehberlik eden sesin rolüne benzer bir rol benimseyecekti. Hareketin içindeki güçten düşüren çatışmalar yerine davaya birlik getirecek ve hareketin uygulanabilir sonuçlara ulaşmasını sağlayacaktı. Sonraki yıllarda şiddetlenen depresyon durumları yalnızca çevresindeki insanlara (yüz yüze kaldığı kıskançlık ve bitmeyen eleştiriler) karşı duyarlılığından değil, zamanın ruhundan da kaynaklanıyordu. Başkalarından önce Amerika'nın ruh durumunu, Vietnam'daki savaşın acı gerçeğini, iç taraftaki kentlerin umutsuzluğunu, gençlerin huzursuzluğunu, uyuşturucu kullanarak gerçekten kaçma arzularını, siyasi liderlerin korkaklığını sezmişti. Bu sezgilerini kendi kader duygusuna bağlıyordu: Öldürüleceğini *biliyordu*. Böyle duygular onu bunaltıyordu. Ama yıllar önce Montgomery'de duyduğu ses korkularını bastırıp depresyonu yenmesini sağlıyordu. Görevine, yaşamdaki amacına bağlı olduğunu hissettikçe, derin bir tatmin duygusuna kapılıyordu. Yapması gerekeni yapıyordu ve bu yaşam tarzını başka bir yaşamla değiştiremezdi. Son günlerinde bağlantı biraz daha derinleşti: Memphis halkına değişim getirecekti ama kaderi buna izin vermedi.

Şunu anlayın: İnsan doğasının derin bir özelliği nedeniyle birçok açıdan King'in yüz yüze kaldığı ikilemi hepimiz yaşarız. Hepimiz karmaşık bireyleriz. Dünyaya tutarlı ve olgun bir imge sunmak isteriz ama farklı ruh durumlarına maruz kaldığımızı, koşullara bağlı olarak farklı çehreler takındığımızı biliriz. Anın durumuna göre gerçekçi, sosyal, içedönük, mantıksız olabiliriz. Ve bu içsel karmaşa bize acı verir. Yaşamda bir tutarlılık ve yön

eksikliği hissederiz. Bizi bir o yöne, bir bu yöne çeken değişken duygularımıza bağlı olarak çok sayıda yoldan birini seçebiliriz. Niçin oraya değil de buraya gidiyoruz? Bizim için çok önemli olduğunu hissettiğimiz hedeflere ulaşmadan ya da potansiyelimizi gerçekleştirmeden yaşam boyu dolanıp dururuz. Amaç ve açıklık hissettiğimiz anlar uçucudur. Amaçsızlığımızın acısını dindirmek için çeşitli bağımlılıklar ediniriz, yeni keyif biçimlerinin peşinde koşarız ya da birkaç aylığına ilgimizi çeken bir davaya kendimizi adarız.

Bu ikilemin tek çözümü King'in çözümüdür: Ebeveynlerimizden, arkadaşlarımız, akranlarımızdan farklı, daha yüce bir amaç duygusu, yönümüzü çizecek bir tutku bulmak. Bu görev bizi özgün yapan bireyselliğimizle yakından ilgilidir. King'in ifade ettiği gibi, "Ne için yaratıldığımızı hayatımızın uğraşını ve neyle görevlendirildiğimizi keşfetmek bizim sorumluluğumuzdur. Bunu keşfettikten sonra, bütün gücümüz ve kuvvetimizle onu yapmalıyız." Bu "hayatımızın uğraşı" bize özgü yeteneklerimizin, becerilerimizin ve eğilimlerimizin dayattığı bir görevdir. Bu bizim yaşamdaki tutkumuzdur. King için kendi yolunu bulmak bir dürtüydü, uygulamayla maneviyatı birbirine bağlamaktı. Bu yüksek amaç duygusunu bulmak arzuladığımız entegrasyon ve yönü bize verir.

"Hayatınızın uğraşını" içinizden gelen bir ses olarak düşünün. Bu ses gereksiz karmaşıklıklara düştüğünüz ya da karakterinize uygun olmayan meslekleri seçtiğiniz zaman duyduğunuz huzursuzlukla sizi uyaracaktır. Sese kulak verince daha fazla berraklık ve bütünlük hissedeceksiniz. Daha dikkatli dinlerseniz, sizi belirli kaderinize doğru yönlendirecektir. Bu, ruhsal ya da bireysel ya da ikisinin karışımı olarak görülebilir.

Bu ses, ilgi ve hızlı ödül isteyen, içinizde sizi daha fazla bölen egonuzun sesi değildir. Bunun yerine sizi yapmanız gerekenlere çeker. Kafanız ne yapmanız ve ne yapmamanız konusunda başkalarının sesleriyle dolu olduğundan, bazen bu sesi duymanız zorlaşır. Bunu duymak içe bakışı, çabayı ve denemeyi içerir. Onun rehberliğini izleyince başınıza olumlu şeyler gelecektir. Yapma-

nız gerekeni yapacak içsel gücünüz olduğundan, kendi gündemleri olanların söylediklerileyle aklınız çelinmeyecektir. Bu sesi duymak sizi daha büyük hedeflere bağlayacak ve sapa yollardan sakınmanıza yardımcı olacaktır. Sizi daha stratejik, odaklanmış ve uyumlu yapacaktır. Bir kez onu duyup amacınızı anladıktan sonra artık geri dönüşü yoktur. Yolunuz çizilmiştir ve bundan sapmak kaygı ve acı verecektir.

Bir nedeni olan kişi, neredeyse tüm nasıllara dayanarak yaşayabilir.

—Friedrich Nietzsche

İnsan Doğasının Anahtarları

Bugünün dünyasında biz insanlar belirli bir zor durumla yüz yüze kalıyoruz: Eğitim sürecinin sonunda kendimizi birdenbire insanların acımasız ve rekabetin şiddetli olduğu iş dünyasında buluyoruz. Şanslıysak, ebeveynlerimiz birkaç yıl öncesine kadar ihtiyaçlarımızın çoğunu karşılıyor, bizi yönlendiriyor ve bazen aşırı koruyucu oluyorlardı. Şimdi ise tek başımıza güvenebileceğimiz yaşam deneyimi olmadan bir başımıza kalıyoruz. Geleceğimizi etkileyecek kararlar vermek ve seçimler yapmak durumundayız.

Pek uzak olmayan geçmişte insanların meslek ve yaşam seçimleri oldukça sınırlıydı. Mevcut olan belirli işlere ya da rollere yerleşip onlarca yıl orada kalıyorlardı. Akıl hocaları, aile bireyleri, dinsel liderler gibi bazı yaşlı kişiler gerektiği zaman bize yön veriyorlardı. Dünya çok hızlı değiştiğinden böyle bir istikrarı ve yardımı bulmak bugün çok zor. Herkes başarılı olmanın acımasız mücadelesine kapılmış ve insanlar hiç bu kadar kendi ihtiyaç ve gündemleriyle meşgul olmamışlardı. Bu yeni düzende ebeveynlerimizin öğütleri tümüyle eskide kalmış olabilir. Örneği görülmemiş koşulların ortamında iki ayrı şekilde tepki vermeye yatkınız.

Bazılarımız değişikliklerle heyecana kapılarak yeni düzeni kucaklar. Genciz ve enerji doluyuz. Dijital dünyanın sunduğu sonsuz fırsatlar gözümüzü kamaştırır. Denemeler yaparız, farklı işleri deneriz, farklı ilişkiler kurarız ve maceralar yaşarız. Tek bir mesleğe ya da kişiye bağlanmak bu özgürlüğün üzerinde gereksiz bir kısıtlama gibi gelir. Emirlere boyun eğmek ve otoriteleri dinlemek eski modadır. Araştırmak, eğlenmek, açık olmak daha iyidir. Zamanı gelince yaşamımızda tam olarak ne yapacağımıza karar vereceğiz. Bu arada istediğimizi yapma, istediğimiz yere gitme özgürlüğünü sürdürmek bizim ana motivasyonumuz olur.

Bazılarımız ise tam tersi bir tepki veririz. Kaostan korkarak kolay ve kazançlı bir mesleği seçeriz, ilgi alanlarımızla ilgili olduğunu umarız ama pek de üstünde durmayız. Samimi bir ilişkiye gireriz. Hatta ebeveynlerimize bağlı kalmayı da sürdürürüz. Bizi motive eden, bu dünyada bulunması zor olan istikrarı oturtmaktır.

Ne var ki her iki yol da bizi daha sonra çıkacak sorunlara doğru götürür. Birincisinde çok fazla şey denediğimiz için belirli bir alanda sağlam yetenekler geliştiremeyiz. Sürekli olarak oradan oraya atladığımız, aklımız çelindiği için tek bir aktivite üzerinde uzun süre odaklanamayız ve istesek bile yeni beceriler öğrenmemiz iki kat zorlaşır. Bu nedenle meslek olasılıklarımız daralmaya başlar. Bir işten ötekine gitme kapanına kısılırız. Kalıcı bir ilişki isteriz ama ödün verme hoşgörüsü geliştirmediğimiz için kalıcı bir ilişkinin özgürlüğümüze getireceği kısıtlamalara kızmaktan kendimizi alamayız. Kendimize itiraf etmekten hoşlanmasak da özgürlüğümüz bizi yormaya başlar.

İkincisinde yirmili yaşlarda kendimizi adadığımız meslek otuzlu yaşlarda biraz cansız gibi görünmeye başlar. Pratik amaçlarla bunu seçtik ama yaşamda asıl ilgimizi çekenlerle çok az ilgisi var. Yalnızca bir işmiş gibi hissederiz. Aklımız işimizden uzaklaşır. Ve orta yaşlara yaklaşınca çağdaş dünyanın fırsatlar sofrası bizi kışkırtmaya başlar. Belki yepyeni, heyecan verici bir mesleğe, bir ilişkiye ya da bir maceraya ihtiyacımız vardır.

Her iki durumda da hayal kırıklığımızı bastırmak için elimizden geleni yaparız. Ama yıllar geçerken inkâr edemediğimiz

ya da bastıramadığımız acılar ortaya çıkar. Genelde huzursuzluğumuzun kaynağının –yaşamımızdaki gerçek yön ve amacı yokluğunun– farkında olmayız.

Bu acı çeşitli şekillerde gelir.

Can sıkıntımız artar. İşimize bağlanmadığımız için huzursuz zihnimizi meşgul etmek için çeşitli avuntulara yöneliriz. Gittikçe azalan karşılıklar yasası uyarınca sürekli olarak yeni ve daha güçlü eğlenceler buluruz – eğlencenin son akımı, egzotik yerlere yolculuk, izlenecek yeni bir guru ya da bir dava, başlayıp vazgeçilen hobiler, her tür bağımlılık. Yalnız kaldığımızda ya da ruh durumumuz çöktüğünde, davranışlarımızı dürtüleyen ve bizi kemiren kronik can sıkıntısını deneyimleriz.

Özgüvensizliğimizin arttığını hissederiz. Hepimizin hayalleri ve kendi potansiyeli hakkında bir duygusu vardır. Yaşam boyu amaçsızca dolanmışsak ya da yoldan sapmışsak, düşlerimiz ve gerçeklik arasındaki uyumsuzluğun farkına varmaya başlarız. Hiçbir somut başarımız yoktur. Somut başarıları olanları kıskanırız. Egomuz kırılganlaşıp bizi bir kapana kıstırır. Eleştirileri kabullenemeyecek kadar kırılgan oluruz. Öğrenmek, bazı şeyleri bilmediğimizi ve gelişmemiz gerektiğini itiraf etmektir ama bunu itiraf edemeyecek kadar özgüvensiz olduğumuzdan fikirlerimiz sabitleşir ve yeteneklerimiz durgunlaşır. Kesinlik ve güçlü fikirler ya da ahlaksal üstünlük havasıyla bunu örteriz ama altında yatan özgüvensizlikten sıyrılamayız.

Sık sık *kaygılı ve stresli* olduğumuzu hissederiz ama nedeninden emin olamayız. Yaşam kaçınılmaz engeller ve zorluklar içerir ama zamanımızın çoğunu acı verecek her şeyden kaçınmaya çabalayarak geçiririz. Belki de bizi başarısızlığa açık bırakacak sorumluluklar almadık. Zorlu seçimlerden ve stresli durumlardan hep uzak kaldık. Ama bunlar bir anda ortaya çıkar. Belirli bir işi belirli bir tarihte bitirmeye zorlanırız ya da birdenbire hırslanıp bir hayalimizi gerçekleştirmek isteriz. Böyle durumlarla nasıl başa çıkacağımızı geçmişte öğrenmediğimiz için kaygı ve stres bizi boğar. Kaçınmak bizi sürekli hissettiğimiz düşük düzey kaygıya götürür.

Son olarak da *depresif* oluruz. Hepimiz yaşamımızda amacı ve anlamı olan bir şey bulunduğuna inanmak, kendimizden daha büyük bir şeye bağlı olduğumuzu hissetmek, yaptıklarımızın önemini ve ağırlığını duyumsamak isteriz. Bu inanç olmayınca deneyimlediğimiz boşluk ve depresyonu başka unsurlara yükleriz.

Şunu anlayın: Bu kaybolmuşluk ve kafa karışıklığı hissi kimsenin suçu değildir. Büyük değişimlerin ve kaosun yaşandığı zamanda doğmanın doğal bir tepkisidir. Din, inanılacak evrensel davalar, sosyal tutarlılık gibi geçmişin eski destek sistemleri en azından Batı dünyasında kayboldu. Ayrıca davranışları yönlendiren ayrıntılı gelenekler, kurallar ve yasaklar da kayboluyor. Hepimiz oradan oraya savruluyoruz ve bunca insanın bağımlılık ve depresyonun pençesinde olmasına şaşırmamak gerekir.

Buradaki sorun basittir: Bir yön duygusu arzusu biz insanların doğasında vardır. Başka canlı organizmalar davranışlarını saptayıp yönlendirmek için ayrıntılı içgüdülerine güvenirler. Biz ise bilincimize güvenmeyi öğrendik. Ama insan zihni dipsiz kuyu gibidir, keşfedilecek alanlar sonsuzdur. Hayal gücümüz bizi her yere götürebilir ve her şeyi gözümüzün önüne getirebilir. Her an yüzlerce farklı yöne gitmeyi seçebiliriz. İnanç sistemleri ve gelenekler olmadan, davranış ve kararlarımıza rehberlik edecek bir pusulamız yoktur ve bu durum bizi çıldırtır.

Şansımıza bu zor durumdan çıkmanın bir yolu vardır ve yapısı nedeniyle hepimize açıktır. Gurular aramak ya da geçmişin kesinlikleri için özlem duymaya gerek yok. Bir pusula ve rehberlik sistemi mevcuttur ve yaşamımızdaki *bireysel* amacımızı arayıp bulmaktan gelir. İnsan kültürünün ilerlemesine katkıda bulunmuş en başarılı kişilerin izlediği yoldur ve bizim de izleyeceğimiz yolu bulmamız gerekir. İşte şöyle çalışır:

Her insan radikal biçimde özgündür. Bu özgünlük üç şekilde içimize yerleşmiştir: DNA'nın eşsiz dizilimi, beynimizin belirli donanım biçimi ve yaşamımızda başkalarından farklı olan deneyimlerimiz. Bu özgünlüğü doğumda atılan ve büyüme potansiyeli olan bir tohum gibi düşünün. Bu özgünlüğün bir amacı vardır.

Doğanın gelişen ekosisteminde türler arasında çok yüksek düzeyde çeşitlilik gözlemleriz. Bu türlerin dengeyle çalışması sistemi zenginleştirir, kendinden beslenir, yeni türler ve karşılıklı ilişkiler yaratır. Çeşitliliği az olan ekosistemler oldukça çorak ve sağlıksızdır. Biz insanlar kendi toplumsal ekosistemimizde çalışırız. Tarih boyunca en sağlıklı ve en ünlü toplumların, (aralarında eski Atina, Çin'in Sung Hanedanlığı, İtalyan Rönesansı, Batı dünyasının 1920'li yılları gibi dönemlerin bulunduğu) bireyler arasındaki çeşitliliği en fazla destekleyen toplumlar olduğunu görürüz. Olağanüstü yaratıcılık içeren bu dönemler tarihin tepe noktalarıdır. Bunu diktatörlüklerin uyumluluğu ve kültürel kısırlığıyla kıyaslayabiliriz.

Yaşamımızda özgünlüğümüzü yeteneklerimiz ve işimizin doğasıyla verimli kullanmaya yönlendirirsek gerekli olan çeşitliliğe katkıda bulunuruz. Özgünlük aslında bizim bireysel varlığımızın ötesine geçer. Doğa bize bu damgayı vurmuştur. Niçin belirli bir müziği sevdiğimizi, insanlara yardım etmekten hoşlandığımızı ya da belirli bilgi biçimlerine ilgi duyduğumuzu başka nasıl açıklayabiliriz? Bu bize miras kaldı ve bir amaç için burada bulunuyor.

Bu özgünlüğe bağlanmak ve onu geliştirmek için çabalamak, bize izlenecek bir yol, yaşam boyunca devam eden içsel bir rehberlik sistemi sağlar. Ama bu sisteme bağlanmak kolay değildir. Özgünlüğümüzün belirtileri erken çocukluk yıllarında daha açıktır. Ebeveynlerimizin etkisine karşın, belirli konulara ya da aktivitelere çekildiğimizi hissederiz. Buna *birincil eğilimler* adını veriyoruz. Tıpkı bir ses gibi bizimle konuşurlar. Ama yaşımız ilerlerken ebeveynlerimiz, arkadaşlarımız, öğretmenlerimiz, toplumumuz bu sesi bastırır. Nelerden hoşlanmamız gerektiği, neyin iyi neyin kötü olduğu bize söylenir. Kim olduğumuz, neyin bizi farklı yaptığı duygumuzu yitirmeye başlarız. Doğamıza uygun olmayan meslek yolları seçeriz.

Rehberlik sistemine ulaşabilmek için, özgünlüğümüzle olabildiğince sağlam bir bağ kurmalı ve o sese güvenmeyi öğrenmeliyiz. (Daha fazlası için "Yaşamdaki Görevinizi Keşfedin" başlıklı bölüme bakınız.) Bunu ne ölçüde başarabildiğimize göre ödüllen-

diriliriz. Yönümüzü özel eğilimlerimizle uyumlu bir kariyer yolu şekillendirir. Tutkuyla bağlandığımız bir mesleğimiz olur. Hangi yeteneklere ihtiyaç duyup geliştirmek istediğimizi biliriz. Hedeflerimiz ve alt hedeflerimiz vardır. Yolumuzdan sapınca ya da bizi hedeflerimizden uzaklaştıran karmaşaya karışınca huzursuz oluruz ve derhal yolumuza geri döneriz. Çocukluğumuzda olduğu gibi keşfe çıkıp maceralar yaşarız ama arayışımızın yönü bizi sürekli kuşku ve akıl dağılmasından uzak tutar.

Bu yol tek bir basit çizgiyi izlememizi ya da eğilimlerimizin odağının çok dar olmasını gerektirmez. Belki çeşitli bilgi tipleri bizi çekiyordur. Yolumuz farklı yetenekleri geliştirip özgün ve yaratıcı biçimde bir araya getirmemizi de içerir. Ustalaştığı sanat, bilim, mimari ve mühendislik konularındaki ilgisini bir araya getiren Leonardo da Vinci'nin dehası işte buydu. Yolumuzu bu şekilde izlemek çağdaş, eklektik zevklerimiz ve geniş kapsamlı keşif sevgimizle çok iyi gider.

İçsel rehberlik sistemiyle bağlantı kurunca amaçsızlığımızdaki tüm olumsuz duygular etkisizleşir, hatta olumluya dönüşür. Örneğin yetenek biriktirirken *can sıkıntısına* kapılabiliriz. Pratik yapmak sıkıcı olabilir. Ardından gelecek inanılmaz yararları bildiğimiz için sıkıntıyı kucaklarız. Heyecan veren yeni bir şey öğreniriz. Sürekli olarak aklımızın çelinmesini istemeyiz. Zihnimizin işe dalmasından keyif alırız. Derinlemesine odaklanma yeteneği geliştiririz ve bu odaklanmanın sonundan ivme ortaya çıkar. Öğrenmeye duygusal açıdan yaklaştığımız için özümsediklerimizi muhafaza ederiz. Daha hızlı öğrenebiliriz ve bunu yaratıcı enerjiye çevirirliz. Zihnimiz yeni bilgilerle dolunca, fikirler birdenbire ortaya çıkmaya başlar. Böylesine yaratıcı düzeylere ulaşmak çok tatmin edicidir ve yeni yetenekler edinmek daha da kolaylaşır.

Amaç duygusuyla özgüvensizliğimiz azalır. İlerlediğimizi, potansiyelimizin birazını ya da tamamını gerçekleştirdiğimizi hissederiz. Daha önceki küçük büyük tüm başarımlarımıza bakarız. Bir şeyleri tamamladık. Kuşku anları yaşamış olabiliriz ama bunlar genelde özdeğerimiz yerine işimizin kalitesiyle ilgilidir. Elimizden gelenin en iyisini yaptık mı? İnsanların hakkımızda düşündükleri yerine işimize ve kalitesine odaklanınca yararlı

ve kötücül eleştiriler arasındaki farkı görebiliriz. İçsel dayanıklılığımız başarısızlıklardan geri dönmemize ve ders çıkarmamıza yardım eder. Kim olduğumuzu biliriz ve bu özfarkındalık yaşamımızın dayanak noktası olur.

Rehberlik sistemi yerine oturunca, kaygı ve stresi verimli duygulara çevirebiliriz. Bir kitap yazmak, ticaret yapmak, siyasi bir kampanyayı kazanmak gibi hedeflerimize ulaşmaya çalışırken, ne yapacağımız konusunda kararlar verirken büyük miktarda kaygı ve belirsizlik biriktiririz. Bu süreçte kaygı düzeyini denetlemeyi öğreniriz. Ne kadar ileri gideceğimizi çok fazla düşünürsek bunaldığımızı hissedebiliriz. Bunun yerine bir zorunluluk duygusu sürdürürüz ve yoldaki daha küçük hedeflere odaklanırız. Kaygımızı düzene sokma yeteneğimizle stresi, işimizi geliştirmemize yardımcı olacak ama bizi felç etmeyecek düzeyde tutarız. Bu son derece önemli bir yaşam becerisidir.

Strese karşı yüksek tolerans geliştirir, hatta stresten besleniriz. Biz insanlar stresle başa çıkmak üzere yapılandırıldık. Huzursuz ve enerjik aklımız, zihinsel ve fiziksel açıdan aktif olduğumuz, adrenalin pompalandığı zaman gelişir. İnsanların emekli olunca daha çabuk yaşlandıkları ve çöktükleri bilinen bir olgudur. Zihinlerini besleyecek bir şey kalmamıştır. Kaygılar, düşünceler geri gelir. Hareketsizleşirler. Başa çıkabileceğimiz biçimde biraz stres ve gerginliği muhafaza etmek sağlığımızı düzeltir.

Ve son olarak amaç duygusu olunca, *depresyona* daha az yatkın oluruz. Evet, çöküş anları kaçınılmazdır ve hatta sevinçle karşılanır. Tıpkı King'in yaptığı gibi geri çekilip kendinizi yeniden değerlendirmemizi sağlar. Ama daha çok çağdaş dünyanın günlük yaşamının küçük şeyleri üzerinde yükseldiğimizi ve heyecanlandığımızı hissederiz. Bir görevimiz var. Hayatımızın uğraşını gerçekleştiriyoruz. Kendimizden daha büyük bir şeye katkıda bulunmamız bizi soylulaştırıyor. Büyük bir tatmin duygusu bize cesaret verir. Hatta ölümün acısını bile yok eder. Başardıklarımız bizden uzun yaşayacaktır ve potansiyelimizi boşa harcadığımız duygusuna kapılmayız.

Şöyle düşünün: Askerlik tarihinde iki tip ordu vardır: Bir dava ya da fikir uğruna savaşanlar ve yalnızca para için sava-

şanlar. Fransız İhtilali'ni yaymak için savaşa giden Napoleon Bonaparte'ın orduları daha yoğun çatışmışlardı. Bireysel kaderlerini davaya ve ülkeye bağlamışlardı. Dava uğruna savaşta ölmeye hazırdılar. Ordunun içinde daha az hevesli olanlar da grup ruhuna kapılmıştı. Generaller askerlerinden daha fazlasını isteyebilirler. Taburlar daha bütünleşiktir ve tabur liderleri daha yaratıcıdır. Bir dava uğruna savaşmak *kuvvet çarpanı* olarak bilinir. Davaya ne kadar sıkı bağlanılırsa, moral yükselir ve güç artar. Böyle bir ordu kendisinden daha büyük ama daha az motive olmuş başka bir orduyu çoğunlukla yener.

Yaşamınız hakkında da benzer bir şey söyleyebiliriz. Yüksek bir amaç duygusuyla iş yapmak bir kuvvet çarpanıdır. Tüm kararlarınız ve hareketlerinizin ardında büyük bir güç vardır, çünkü merkezi bir fikir ve amaç onları yönlendirir. Karakterinizin çeşitli tarafları bu amaca yönlenip size daha cesaretli bir enerji verir. Odaklanmanıza ve tersliklerden sonra kendinizi toplama yeteneğinize kaçınılmaz bir ivme kazandırır. Kendinizden daha fazlasını isteyebilirsiniz. Bunca insanın dolanıp durduğu bir dünyada insanların arasından kolayca atlayıp geçersiniz ve ilgiyi üstünüze çekersiniz. İnsanlar ruhunuzu soğurmak için çevrenizde bulunmak isterler.

İnsan doğasının bir öğrencisi olarak iki göreviniz var: Birincisi, insan yaşamında amaç duygusunun oynadığı birincil rolün farkında olmalısınız. Yapımız nedeniyle amaç ihtiyacının çekimine kimse karşı duramaz. Çevrenizdekilere bakın, davranışlarının rehberini ölçün ve seçimlerindeki modelleri görün. İstediklerini yapma özgürlüğü onların birincil motivasyonu mu? Çoğunlukla keyif, para, imaj, güç ya da katılacakları bir davanın mı peşindeler? Bunların hepsine *sahte amaçlar* adını veriyoruz ve bunlar takıntılı davranışlara ve çeşitli çıkmaz sokaklara yol açarlar. (Yanlış amaçlar konusunda daha fazlası için bu bölümün son kısmına bakınız.) Sahte amaçları olan birini saptayınca onunla çalışmaktan ya da onu işe almaktan kaçının çünkü verimsiz enerjisiyle sizi aşağıya çekecektir.

Bazılarının yaşam çağrısı biçimindeki amaçlarını bulmakta güçlük çektiklerini fark edersiniz. Belki onlara yardımcı olabilir-

siniz ya da karşılıklı yardımlaşabilirsiniz. Son olarak da görece yüksek bir amaç duygusuna sahip az sayıda insanla karşılaşabilirsiniz. Bunlar kaderlerinde "büyük olmak" olan gençlerdir. Onlarla arkadaş olmak ve heveslerinin size bulaşmasını isteyeceksiniz. Bazıları ise çeşitli başarılar elde etmiş daha yaşlı kişiler olacaktır. Herhangi bir şekilde onlarla beraber olmak isteyeceksiniz ve sizi yukarı çekeceklerdir.

Ikinci göreviniz *kendi* amaç duygunuzu bulmak ve ona olabildiğince derin bağlanıp bunun üzerinde yükselmektir. (Bu konuda daha fazlası için bir sonraki bölüme bakınız.) Eğer gençseniz, bulduğunuz şeyi huzursuz enerjinizi çerçevelemek için kullanın. Belirli bir çerçeve içinde dünyayı özgürce keşfedin, maceralar biriktirin. Daha da önemlisi yetenekler edinin. Eğer daha yaşlıysanız ve yoldan saptıysanız, edindiğiniz yetenekleri sonunda eğilimleriniz ve ruhunuzla çakışacak bir noktaya nazikçe yönlendirin. İşe yaramayan ani ve zorlayıcı meslek değişikliklerinden kaçının.

Topluma katkınızın çok çeşitli biçimlerde olabileceğini aklınızdan çıkarmayın. Bir girişimci olmak ya da dünya sahnesinde yer almak zorunda değilsiniz. Bir grup ya da organizasyonda çalışan bir kişi olarak kendi güçlü görüşünüzü koruduğunuz ve bunu kullanarak etkinizi yaydığınız zaman da gayet iyi iş çıkarabilirsiniz. Tuttuğunuz yol fiziksel çalışmayı ve zanaatı içerebilir. Üstün çalışmanızla gurur duyuyorsunuz, kalite üzerine damganızı vuruyorsunuz. Bir aileyi en iyi şekilde yetiştiriyorsunuz. Hiçbir görev bir başkasından üstün değildir. Önemli olan bireysel ihtiyaç ve eğilime bağlı olması, enerjinizin sizi gelişmeye götürmesi deneyimden öğrenmeye doğru yönlendirmesidir.

Her koşulda özgünlüğünüzü ve beraberindeki orijinalliği olabildiğince fazla geliştirmek istemelisiniz. Genelde birbirinin yerine geçebilir gibi görünen insanlarla dolu bir dünyada vazgeçilmez olmalısınız. Sizin yetenek ve deneyim karışımınız taklit edilemez. Bu durum gerçek özgürlüğü ve biz insanların sahip olduğu en üstün gücü temsil eder.

Yüksek Amaç Duygusu Geliştirme Stratejileri

Bir kez amaç duygunuzu geliştirmeye ya da sağlamlaştırmaya kalkışınca ağır çalışma başlayacaktır. İlerlemenizi baltalayacak çok sayıda düşman ve engelle karşılaşacaksınız: Göreviniz ve özgünlüğünüz hakkında kuşkuya düşmenize yol açacak akıl dağıtan sesler, işin kendisine ve ağır ilerlemeye karşı duyulan can sıkıntısı ve hayal kırıklığı, yardımcı olanların güvenilecek eleştirileri olmaması, yönetmeniz gereken kaygı düzeyi ve son olarak çok uzun süreli yoğun işlere eşlik eden tükenmişlik. Aşağıdaki beş strateji bu engelleri aşmanıza yardımcı olacak biçimde tasarlanmıştır. Bunlar gelişigüzel sıralanmıştır ve birincisi temel başlangıç noktasıdır. Sürekli ileri gitmeyi garanti etmek için hepsini uygulamalısınız.

Yaşamdaki görevinizi keşfedin: Bu stratejiye erken yaşlarınızda daha açıkça görülen birincil eğilimlerinizin işaretlerini arayarak başlamalısınız. Bazıları bu erken belirtileri kolayca anımsayabilir ama çoğumuzun içimize dönüp geriye bakması gerekir. Olağandışı büyüleyen belirli konular, belirli nesneler, aktiviteler ya da oyunlar gibi anıları arayın.

On dokuzuncu yüzyılın sonu ile yirminci yüzyılın başlarının ünlü bilim insanı Marie Curie dört yaşındayken babasının çalışma odasına girip cam kafes ardında yapılan kimyasal deney tüplerine ve ölçü gereçlerine büyülenmiş gibi baktığı anı açıkça anımsıyordu. Yaşamı boyunca bir laboratuvara girdiğinde aynı içgüdüsel heyecanı duymuştu. Anton Çehov için bu anı büyüdüğü küçük kasabada gördüğü ilk tiyatroydu. Sahnenin hayali atmosferi onu heyecanlandırmıştı. Çocukluğunda bir elektronik mağazasının önünden geçen Steve Jobs vitrindeki harika gereçlerin tasarımına ve karmaşıklığına hayranlıkla bakmıştı. İki yaşındaki Tiger Woods babasının golf toplarını garajdaki bir ağa atmasını izlerken heyecanını ve onu taklit etme arzusunu bastıramamıştı. Yazar Jean-Paul Sartre için bir sayfadaki basılı sözcükler ve her sözcüğün olası sihirli anlamı çocukluğunun büyüsüydü.

Bu içgüdüsel ilgi anları ebeveynlerin ya da arkadaşların dürtülemesi olmadan birdenbire ortaya çıkıverir. Niçin ortaya

çıktıklarını kelimelerle açıklamak zordur çünkü bunlar bireysel kontrolümüzün ötesindeki işaretlerdir. Oyuncu Ingrid Bergman küçük yaşta babasının kamerası önünde rol yaparken duyduğu heyecanı çok iyi ifade etmişti: "Oyunculuğu ben seçmedim. Oyunculuk beni seçti."

Bazen bu anlar, yaşam görevini Montgomery otobüs grevine başlarken fark eden Martin Luther King Jr. için olduğu gibi daha ileri yaşlarda ortaya çıkar. Bazen de kendi alanında usta olanları izlerken oluşuverir.

Geleceğin film yönetmeni Japon Akira Kurosawa gençliğinde amaçsız bir insandı. Resim yapmayı denedi, ardından bir film yönetmenine asistanlık yaptı ve işinden nefret etti. Tam işi bırakmayı düşünürken 1936 yılında yönetmen Kajiro Yamamoto'yla çalışmaya gönderildi. Ünlü ustayı izlerken gözleri filmlerin sihirli olasılıklarına açıldı ve görevini fark etti. Daha sonraları "Bir dağ geçidinde yüzüme çarpan rüzgâr gibiydi. Yani zorlu bir tırmanış sonrasındaki canlandırıcı harika rüzgârdan söz ediyorum. Rüzgârın soluğu size geçide yaklaştığınızı söylüyor. Ardından geçitte durup manzaraya bakıyorsunuz. Yama-san'ın kameranın yanındaki yönetmen koltuğunun arkasında dururken yüreğimin bu duyguyla şiştiğini hissettim... Sonunda başardım," diye tanımlayacaktı.

Başka bir işaretse belirli işlerin ya da aktivitelerin akıntıyla yüzmek gibi size doğal ve kolay geldiği anları incelediğinizde ortaya çıkar. Böyle aktiviteleri yaparken, prova etmenin sıkıcılığına karşı daha hoşgörülü olursunuz. Öğrenmek istediğiniz için insanların eleştirileri sizi kolayca yıldırmaz. Son derece sıkıcı ve tatmin etmeyeceği için hayal kırıklığı yaratan başka konular ya da işlerle bunu kıyaslayabilirsiniz.

Bu konuyla bağlantılı olarak beyninizin donandığı zekâ türünü keşfetmek isteyeceksiniz. Psikolog Howard Gardner, *Zihin Çerçeveleri* adlı kitabında insanların belirli yetenek ya da yatkınlığı olan belirli zekâ biçimlerini listeliyor. Bunlar, matematik ve mantık, fiziksel aktivite, sözcükler, imgeler ya da müzik olabilir. Bu listeye insanlara karşı üstün duyarlılık olarak tanımlanabile-

cek sosyal zekâyı da ekleyebiliriz. Doğru gelen bir işe giriştiğiniz zaman, beyninizde en uygun zekâ biçimine tekabül edecektir.

Sözünü ettiğimiz çeşitli unsurlardan görevinizin ana hatlarını belirleyebilirsiniz. Temelde bu süreçten geçerken kendinizi, nasıl farklı olduğunuzu başkalarının fikirlerinin öncesine bakarak keşfedeceksiniz. Doğal olarak sevdikleriniz ve sevmediklerinizle yeniden tanışıyorsunuz. Yaşamın ileri yıllarında çoğunlukla başkalarının yaptıkları ve toplumun etkisiyle kendi tercihlerimizle bağlantımızı yitiririz. Şimdi dışsal etkileri eliyorsunuz. Görevinizle ne kadar derin bir bağlantı kurarsanız, başkalarının kötü fikirlerine o kadar dirençli olursunuz. İçsel rehberlik sistemiyle ilgilenirsiniz. Bu sürece zaman ayırın ve gerekirse bir günlük tutun. Dinleme ve değerlendirme alışkanlığı geliştirirken yaşamınızın çeşitli aşamalarında ilerlemenizi gözlemleyebilir, görevinizi ayarlayabilirsiniz.

Gençseniz ve mesleğinize yeni başlıyorsanız, eğilimlerinizle ilgili geniş bir alanda araştırma yapın. Örneğin eğer yatkınlığınız sözcükler ve yazı yazmaksa, en uygun olanını buluncaya kadar farklı yazı yazma biçimlerini deneyin. Daha yaşlı ve deneyimliyseniz, geliştirdiğiniz yetenekleri alıp gerçek görevinizle daha uygun biçime getirin. Bu görevin size ilginç gelen çeşitli alanları bir araya getirebileceğini unutmayın. Steve Jobs için bu, teknoloji ile tasarımın kesişmesiydi. Süreci açık uçlu tutun, deneyimleriniz yol boyunca size talimat verecektir.

Görevinizi keşfetme işini atlamayın ya da doğal olarak size geleceğini düşlemeyin. Bu bazı insanlara bu yaşamın erken aşamasında şimşek çakmış gibi geliverse de çoğumuz için sürekli bir içe bakış ve çaba gerektirir. Kişiliğiniz ve eğilimlerinizle bağlantılı yetenek ve seçeneklerle deneme yapmak yalnızca yüksek bir amaç duygusu geliştirmenin en önemli adımı değil aynı zamanda genel olarak yaşamın da belki en önemli adımıdır. Kim olduğunuzu, özgünlüğünüzü derinlemesine bilmek, insan doğasının öteki tuzaklarından kaçınmayı kolaylaştıracaktır.

Direnç ve olumsuz dürtüleri kullanın: Herhangi bir alanda başarının anahtarı, daha sonra çeşitli alanlarda özgün ve yaratıcı

biçimde birleştireceğiniz yetenekler geliştirmektir. Ama sınırlarınızın ve görece beceriksizliğinizin farkına varınca bu süreç çok sıkıcı ve sancılı olabilir. Çoğu kişi bilinçli ya da bilinçsizce sıkıcılıktan, acıdan ve her türlü terslikten uzak kalmayı yeğler. Kendilerini daha az eleştirilecekleri yerlere koyup başarısızlık şansını en aza indirgemek isterler. Siz tam ters yönde ilerlemeyi seçmelisiniz. Yetenek düzeylerinizi inşa etmek ve amaç duygunuzu mükemmelleştirmek için olumsuz deneyimleri, sınırlamaları ve hatta sancıları kucaklamak isteyeceksiniz.

Konu deneme olunca, yönetilebilir acı ve rahatsızlık düzeylerinin önemini anlayacaksınız. Denemelerinizde sıkıcılığı kucaklayınca aynısını göreceksiniz. Hayal kırıklığı ilerlediğinizin belirtisidir çünkü zihniniz henüz erişemediğiniz yeteneklerin yüksek düzeyinin farkına varmıştır.

Her türlü işi tamamlama tarihini kullanacak ve kucaklayacaksınız. Herhangi bir projeyi bitirmek ya da bir işe başlamak için kendinize bir yıl tanırsanız, genelde bir yıldan fazla sürecektir. Eğer kendinize üç ay tanırsanız, daha erken bitirirsiniz ve çalıştığınız yoğun enerji yetenek düzeyinizi yükseltir ve sonuçların daha iyi olmasını sağlar. Gerektiği takdirde amaç duygunuzu yoğunlaştırmak için mantıklı bitirme tarihleri belirleyin.

Thomas Edison icatlarını gerçekleştirmenin çok uzun süreceğini bildiğinden, gazetecilerle konuşurken fikirlerini göklere çıkararak icatların gelecekteki harikalığından söz etme alışkanlığı edinmişti. Haberlere konu olunca, kısa sürede bir şeyler ortaya çıkarmazsa kendisiyle alay edileceğini biliyordu. Artık söylediklerini gerçekleştirmesi gerektiğini biliyor ve neredeyse her seferinde başarıyordu. On sekizinci yüzyılın ünlü Zen Ustası Hakuin bunu biraz daha ileri götürdü. Ustasının verdiği belirli *koan*larda (aydınlanma kıvılcımını yakan paradoksal hikâyeler) hayal kırıklığı yaşıyordu. İlerleyememek umutsuzluğa yol açınca büyük bir ciddiyetle, "Eğer bu koanların birini yedi günde başaramazsam, kendimi öldüreceğim," dedi. Bu tehdit ona yararlı oldu ve aydınlanmaya ulaşıncaya kadar çalışmayı sürdürdü.

Yolunuzda ilerlerken daha fazla insanın eleştirilerine hedef olacaksınız. Bazıları yapıcı olduğundan dikkat etmeye değer ama

çoğu kıskançlıktan kaynaklanır. İkincisini olumsuz fikirlerini ifade ederken insanların duygusal ses tonundan tanıyabilirsiniz. Biraz fazla ileri giderler, çok aşırı coşkuyla konuşurlar. Kişiselleştirerek sizin bütüncül yeteneklerinizi hakkında kuşku aşılarlar, işinizden çok kişiliğinizi vurgularlar, nasıl geliştirebileceğiniz hakkında özel ayrıntılar içermezler. Bir kez bunları fark edince önemli olan eleştirileri herhangi biçimde içselleştirmemektir. Savunmacı olmak size dokunduklarının belirtisidir. Bunun yerine olumsuz fikirlerini motive olmak için kullanın ve amaç duygunuza ekleyin.

Amaçlı enerjiyi özümseyin: Biz insanlar başkalarının ruhsal durumlarına ve enerjilerine maruz kalmaya yatkınız. Bu nedenle düşük ya da sahte amaç duygusu olanlarla temas etmekten kaçınmalısınız. Öte yandan yüksek amaç duygusuna sahip olanları bulmalı ve beraber olmalısınız. Bu kişi kusursuz bir akıl hocası, bir öğretmen ya da bir projedeki ortağınız olabilir. Böyle kişiler sizin en iyi yönünüzü ortaya çıkarırlar ve eleştirilerini daha kolay dinler ve hatta canlandırıcı olduğunu düşünebilirsiniz.

Coco Chanel'e (beşinci bölüme bakınız) bunca gücü sağlayan bu stratejiydi. Yaşamında çok az kaynağı olan bir yetim olarak büyük bir zayıflık noktasından başlamıştı. Yirmili yaşlarının başında tutkusunun giysi tasarlamak ve kendi markasını başlatmak olduğunu fark etmişti. Ne var ki özellikle işin ticari yönünde çaresizce rehberliğe ihtiyacı vardı. Yolunu bulmasına yardımcı olabilecek kişileri aradı. Yirmi beş yaşındayken en kusursuz hedef olan Arthur "Boy" Capel adlı zengin, yaşlı bir İngiliz'le tanıştı. Adamın hırsının, geniş kapsamlı deneyimlerinin, sanat hakkındaki bilgisinin ve acımasız gerçekçiliğinin çekiciliğine kapıldı.

Büyük bir coşkuyla ona bağlandı. Ünlü bir tasarımcı olacağı özgüvenini adam ona aşıladı. Ticaretin genel hatlarını öğretti. Derin bir saygı duyduğu için adamın sert eleştirilerini kabul edebiliyordu. İşini kurmanın önemli kararlarında adam ona rehberlik etti. Chanel ondan yaşamı boyunca sürdüreceği son derece keskin bir amaç duygusu kazandı. Eğer onun etkisi olmasaydı yolu çok karmaşık ve zorlu olabilirdi. Yaşamının ileriki dönemlerinde sık sık bu stratejiye geri döndü. Sahip olmadığı ya da sağlamlaş-

tırması gereken yetenekleri –sosyal nezaket, pazarlama, kültürel akımları sezebilme– olan kadın ve erkekleri aradı ve onlardan öğrenmesine izin veren ilişkiler kurdu.

Bu durumda yalnızca karizmatik ya da vizyoner yerine pragmatik kişileri bulmak isteyeceksiniz. Onların gerçekçi öğütlerini öğrenmek, iş bitirme ruhlarını özümsemek istiyorsunuz. Eğer mümkünse benzer enerjiye sahip farklı alanlardan arkadaşlar ve yardımcıları çevrenizde toplayın. Birbirinizin amaç duygusunu yükseltmeye yardımcı olursunuz. Sanal bağlantılar ya da akıl hocalarıyla yetinmeyin Bunların etkisi aynı olmayacaktır.

Gittikçe azalan hedefler merdiveni yaratın: Uzun vadeli hedeflerle çalışmak size büyük açıklık ve kararlılık getirecektir. Örneğin yaratılacak bir proje ya da bir ticaret görece hırs içerdiğinden, en iyi yönünüzü ortaya çıkarmaya yeterli olacaktır. Ne var ki şu andaki bakış noktasından hedefinize bakarken yapmanız gerekenlerin büyük kaygı yaratabilmesi sorundur. Bu kaygıyı yönetebilmek için, şimdiki zamana kadar inen küçük hedeflerden oluşan bir merdiven yaratmalısınız. Merdivenden indikçe hedefler küçüldüğünden, daha kısa zaman dilimlerinde halledeceksiniz ve size tatmin olma ve ilerleme duygusu verecektir. İşleri her zaman küçük parçalara bölün. Her gün ya da her hafta mikro hedefleriniz olmalı. Odaklanmanıza ve enerjinizi boşa harcatacak kargaşa ya da sapaklardan kaçınmanıza yardım edecektir.

Aynı zamanda büyük hedefi kendinize anımsatarak izini yitirmekten kaçının ya da ayrıntılara çok fazla dalmayın. Periyodik olarak ilk vizyonunuza geri dönün ve semeresini alınca duyacağınız tatmini hayal edin. Bu durum ilerlemeniz için size berraklık ve esinlenme sağlayacaktır. Sürecin biraz esnekliği olmasını da isteyeceksiniz. Belirli noktalarda ilerlemenizi değerlendirin, gerekli hedefleri ayarlayın, deneyimlerden ders alın, uyum sağlayın ve ilk hedefinizi geliştirin.

Gerçekleşmemiş düşler ve yarım bırakılmış projeler listesi yerine bir dizi pratik sonuç ve başarı peşinde olduğunu anımsayın. Daha küçük, bütünleşik hedeflerle çalışmak sizi böyle bir yönde ilerletecektir.

Kendinizi işinize kaptırın: Belki de yüksek ve tutarlı bir amaç duygusu sürdürmenin en zor yanı, uzun süre ve bununla birlikte giden fedakârlıkların gerektirdiği işe bağlılık düzeyidir. Hayal kırıklığı, can sıkıntısı, başarısızlıkla başa çıkmak zorunda olduğunuz gibi toplumumuzdaki keyiflerin sonsuz kışkırtmalarına da karşı koymak zorundasınız. Anahtarlar bölümünde listelenen yararlar her zaman açıkça görülmeyebilir. Ve yıllar geçerken tükenmeyle yüz yüze kalabilirsiniz.

Bu sıkıntıyı atlatmak için sizi egonuzun ötesine taşıyacak kadar zihninizin işe gömüldüğü akış anlarına ihtiyacımız olacak. Çok derin dinginlik ve sevinç duyguları deneyimleyeceksiniz. Abraham Maslow bunlara "zirve deneyimler" adını veriyor ve bir kez yaşayınca sonsuza dek değişeceksiniz. Bunları yineleme zorunluluğu hissedeceksiniz. Dünyanın sunduğu keyifler bunların yanında soluk kalacak. Adanmışlığınız ve fedakârlığınız için ödüllendirildiğinizi hissedince, amaç duygunuz yoğunlaşacaktır.

Bu deneyimler uydurulamaz ama sahneyi hazırlayabilir ve şansınızı artırabilirsiniz. Öncelikle bu süreçte ilerlemeyi bekleyeceksiniz, bir projenin en azından yarısına gelecek ya da kendi alanınızda yıllarca çalışmış olacaksınız. Böyle anlarda zihniniz doğal biçimde çeşitli bilgiler ve uygulamalarla dolacak ve zirve deneyim için hazır olacaktır.

İkincisi çalışmak için gün boyu kendinize kesintisiz uzun saatler ve günler tanımalısınız. Bu nedenle akıl dağıtıcıları olabildiğince yok etmeli ve hatta belirli sürelerle ortadan kaybolmayı planlamalısınız. Bunu bir çeşit dinsel inziva olarak düşünün. Steve Jobs bürosunun kapısını kapatır, tüm gününü odasında geçirir ve derin bir odaklanma durumuna gelinceye kadar beklerdi. Bir kez bunu yapmakta ustalaşınca, neredeyse her yerde yapabilirsiniz. Einstein'ın çok derin özümseme durumuna geldiği için kendini kentin sokaklarında ya da gölde yelken yaparken kaybettiği bilinir.

Üçüncüsü, kendiniz ya da tanınma arzunuz yerine çalışmanız vurgulanmalıdır. Zihninizi işinizle birleştiriyorsunuz ve egonuzdan gelen kullanışsız fikirler, kendi hakkınızda kuşkular ya

da kişisel takıntılarınız bu akışı kesintiye uğratacaktır. Bu akışı inanılmaz derecede iyileştirici bulacağınız gibi, son derece yaratıcı sonuçlar da verecektir.

Oyuncu Ingrid Bergman belirli bir film projesine başlayınca tüm enerjisini buna yükler ve yaşamındaki başka her şeyi unuturdu. Kazandıkları paraya ya da gördükleri ilgiye daha fazla önem veren öteki oyunculardan farklı olarak Bergman yalnızca oynayacağı rolü canlandırma fırsatını görürdü. Bu amaçla senaryo yazarları ve yönetmenle birlikte çalışır, bazen rolü ve diyalogları değiştirip daha gerçekçi olmasını sağlardı. Fikirleri her zaman harika olduğundan ve karakter hakkında çok derinlemesine düşündüğünden herkes bu konuda ona güvenirdi. Yazma ve düşünme sürecinde yeterince ilerleyince günler ya da haftalarca kendini rolle bütünleşmiş görür ve başkalarıyla etkileşime girmezdi. Bunu yaparken çok küçük yaşta yitirdiği annesi ile babasını, kendisine kötü davranan kocasının verdiği acıları unuturdu. Yaşamındaki gerçek sevinç anları bunlardı ve bu zirve deneyimleri perdeye aktarırdı. Seyirciler oynadığı rolde çok derin gerçekçiliği hisseder ve yarattığı karakterlerle kendilerini özdeşleştirirlerdi. Böyle deneyimleri ve beraberindeki sonuçları ara sıra yaşayacağını bilmek, benliğinden beklediği acı ve fedakârlıkların ötesine geçmesini sağlardı.

Buna yaşam çalışmanıza bir çeşit dinsel bağlılık gibi bakın. Böyle bir bağlılık zamanla işin kendisiyle bir olma anları yaratacaktır ve bu mutluluğu deneyimlemeden kelimelere dökmek olanaksızdır.

Sahte Amaçların Çekiciliği

Bir amaç bulmaya doğru hissettiğimiz çekilme insan doğasının iki unsurundan gelir. Birincisi, içgüdülerine dayanan öteki hayvanlardan farklı olarak bize rehberlik yapacak, davranışlarımızı kısıtlayacak bir yön duygusuna ihtiyacımız vardır. İkincisi biz insanlar sonsuz evrendeki milyarlarca ötekilerle birlikte bu dünyada birey olarak önemsizliğimizin farkındayız. Ölümlü ol-

duğumuzu ve eninde sonunda zamanın sonsuzluğunda nasıl yutulup gideceğimizi biliyoruz. Birey olarak kendimizden daha büyük hissetmek ve bizi aşıp geçen bir şeye bağlanmak istiyoruz.

Doğasının gereği çoğu insan amacı yaratmayı ve aşıp geçme duygusunu ucuz yoldan elde etmeyi, en az çabayla, en kolay yoldan ulaşmayı ister. Böyle kişiler kendilerini amaç ve aşıp geçme yanılsaması yaratan *sahte amaçlara* verirler. Bunları gerçek amaçlarla aşağıdaki gibi kıyaslayabiliriz: Gerçek amaç içimizden gelir. Kendimizi çok yakından bağlı hissettiğimiz bir fikir, bir görev duygusudur. Bize aittir, başkalarından esinlenmiş oluruz ama kimse bunu bize dayatmaz ve bizden alamaz. Eğer dindarsak, tutuculuğu kabul etmeyiz; titizlikle içe dönüşten geçeriz, inancımızda kendimize gerçek oluruz. Sahte amaçlar bütünüyle yuttuğumuz inanç sistemlerinden, başkalarının yaptıklarına uyum göstermek gibi dış kaynaklardan gelir.

Gerçek amaç bizi yukarı, daha insani bir düzeye çıkarır. Yeteneklerimizi geliştirip zihnimizi keskinleştiririz; potansiyelimizi fark edip topluma katkıda bulunuruz. Sahte amaçlar bizi aşağıya, doğamızın hayvansal yönüne –bağımlılıklara, zihinsel güçlerin kaybına, düşüncesiz uyuma ve alaycılığa– indirir.

Amacın sahte biçimlerinin farkında olmamız önemlidir. Hepimizin yaşamımızın bir noktasında bunlara kapılmamız kaçınılmazdır çünkü bunlar kolay, popüler ve ucuzdur. Eğer bu aşağıdaki biçimlere gitme dürtüsünü ortadan kaldırırsak anlam ve amaç arayışımızda yukarıya doğru çekiliriz. Uygarlığın başlangıcından bu yana insanlara çekici gelen sahte amaçların en yaygın beş biçimi aşağıdadır.

Zevk peşinde koşmak: Çoğumuz için çalışmak yaşamın rahatsız edici bir gerekliliğidir. Acılardan kaçınmak ve işimizin dışındaki saatlerde olabildiğince fazla zevk bulmak bizi dürtüler. Peşinde koştuğumuz zevkler çok çeşitlidir: cinsellik, uyarıcılar, eğlence, yemek yemek, alışveriş yapmak, kumar oynamak, teknolojik yenilikler, oyunlar.

Peşinde koştuklarımız ne olursa olsun, karşılıkları bizi gitgide azalan bir dinamiğe yönlendirir. Tekrarladıkça zevk aldığımız

anlar azalır. Ya aynısını daha fazla isteriz ya da sürekli yenilerini araırız. İhtiyaçlarımız bağımlılığa dönüşünce, sağlığımız ve zihinsel güçlerimiz bozulur. Arzuladığımız nesneler bize sahip çıkar ve kendimizi kaybederiz. Örneğin alkol ya da uyuşturucu etkisinde kalınca geçici olsa da yaşamımızın tekdüzeliğinin ötesine geçtiğimizi hissederiz. Bugünün dünyasında aralarından seçim yapabileceğimiz çılgınlık bolluğu nedeniyle bu sahte amaç biçimi çok yaygındır. Ama bu durum insan doğasının temel bir unsuruna ters düşer: daha derin zevk alabilmek için kendimizi sınırlamayı öğrenmeliyiz. Eğlenmek için birbiri ardına çeşitli kitaplar okumak her kitaptan aldığımız zevki azaltır; zihnimiz bunalır ve aşırı dürtülenir ve derhal bir başkasını okumak ihtiyacına kapılırız. Harika bir kitabın gizli zenginliklerini keşfetmenin rahatlatıcı ve yükseltici bir etkisi vardır. Okumadığımız zamanlarda bile bu kitabı düşünürüz.

Hepimizin çalışmanın dışında zevkli anlara, gerginliğimizi azaltmanın yollarına ihtiyacı vardır. Ama bir amaç duygusuyla hareket edersek, kendimizi sınırlamanın değerini biliriz, aşırı dürtülenme yerine deneyimin derinliğini seçeriz.

Davalar ve kültler: İnsanların bir şeylere inanmaya derin bir ihtiyacı vardır ve birleştirici inanç sistemlerinin yokluğunda bu boşluğu çeşitli mikro davalar ve kültler kolayca doldurur. Böyle grupların uzun süreli olmadığını görürüz. On yıl içinde modaları geçer. Var oldukları kısacık sürelerde taraftarları peşinde koştuklarının berrak bir görüntüsü ve aşırı inanışın yerine bunları koyarlar. Bu amaçla derhal düşmanlar bulunur ve dünyadaki tüm yanlışlıkların kaynağı oldukları söylenir. Bu gruplar bireysel hüsranlarını, kıskançlıklarını ve nefretlerini açmak isteyenlerin aracı olur. Gerçeklere özel erişimi olan bir grubun parçası olduklarını düşünerek kendilerini üstün hissederler.

Bir mikro dava ya da kültü müritlerinin isteklerinin belirsizliğiyle tanıyabiliriz. Arzuladıkları toplumu ya da dünyayı somut tanımlarla açıklayamazlar. Varoluş nedenleri olumsuz tanımların çevresinde döner: Şu insanlardan ya da uygulamalardan kurtulunca, dünya cennet olacaktır. Bulanık hedeflerine ulaşmanın

belirli yolları ya da stratejisi olmaması bu grupların yalnızca duyguların boşalması için oluştuğunu gösterir.

Bu gruplar çoğunlukla insanların kalabalıklar ve paylaşılan duygularla sarhoş olduğu büyük halk toplanmalarına dayanır. Tarih boyunca kurnaz yöneticiler bunu çok etkili biçimde kullanmışlardır. Kalabalıklarda insanlar son derece kolay etkilenir. Kısa, basit cümleler sürekli yinelenince, izleyenler sloganlar atmaya, en saçma, en mantıksız fikirleri yutmaya başlarlar. Kalabalığın arasında insanlar bireysel sorumluluklarından sıyrıldıklarını hissederek şiddete yönelebilirler. Benliklerinin dışına taşındıklarını ve bu kadar önemsiz olmadıklarını hissederler ama böyle bir büyütme yalnızca bir yanılsamadır. Aslında iradelerini ve birey olarak seslerini yitirdiklerinden küçülmüşlerdir.

Martin Luther King Jr. için olduğu gibi bir davaya kendimizi adamak amaç duygumuzun önemli bir parçası olabilir. Ama üzerinde derinlemesine düşündüğümüz bir konudan gelen içsel bir süreç olmalıdır ve hayat uğraşımızın bir parçası olarak kendimizi bu davaya bağlamış olmalıyız. Böyle bir grubun mekanizmasının bir dişlisi değil, aktif olarak katkıda bulunan kişileriz, şirket çizgisini taklit etmek yerine özgünlüğümüzü işin içine sokuyoruz. Egomuzu tatmin etmek ya da çirkin duygularımızı açığa vurmak için katılmak yerine kendi amaç duygumuzun derinliklerinden gelen adalet ve gerçek açlığıyla katılıyoruz.

Para ve başarı: Para ve statü peşinde olmak çoğu insana motivasyon ve odaklanma sağlayabilir. Böyle tipler yaşamdaki görevlerini zaman kaybı ve geç kalmış bir fikir olarak görürler. Ama uzun vadede bu felsefe çoğunlukla en mantıksız sonuçları ortaya çıkarır.

Birincisi bu tipler en fazla parayı en kısa zamanda kazanacakları alanlara girerler. En yüksek maaşları hedeflerler. Meslek seçimlerinin gerçek eğilimleriyle pek bağlantısı yoktur. Seçtikleri alanlar öteki açgözlü para ve başarı avcılarıyla dolu olduğundan, rekabet çok fazladır. Eğer yeterince hevesliyseler, bir süre iyi iş yaparlar ama yaşlandıkça kendilerini huzursuz ve biraz da sıkılmış hissederler. Para ve başarı için başka yollar ararlar, yeni meydan

okumalara ihtiyaçları vardır. Kendilerini motive etmenin yollarını bulmak zorundadırlar. Kısa vadeli düşündükleri için para ve başarı peşinde takıntılı koşturmalarında büyük hatalar yaparlar. 2008 çöküşüne giden sermaye piyasası türev araçlarının yolunda bunları gördük.

Ikincisi, özgün olmak ve başkalarının izlediği yoldan gitmemekle kazanılan para ve başarı kalıcı olur. Eğer para kazanmayı birincil hedefimiz yaparsak, özgünlüğümüzü gerçekten geliştiremeyiz ve eninde sonunda daha genç, daha aç biri bizim yerimizi alır.

Sonuncusu, bu arayışta insanları motive eden şey başkalarından daha fazla para ve başarı kazanıp üstün olma duygusudur. Bu standart olunca yeterli olup olmadığını anlamak zordur çünkü daima daha fazlasına sahip olanlar bulunur. Üstelik bu arayış sonsuz ve yorucudur. Ayrıca işlerine kişisel olarak bağlanmadıklarından böyle insanlar kendilerine yabancılaşırlar, arayışları ruhsuzlaşır, gerçek görevleri olmayan işkolikler olurlar. Karamsar ya da manik olabilirler ve yeterince manik olurlarsa kazandıklarının tümünü yitirebilirler.

"Aşırı niyetli" olmanın etkisini biliyoruz: Eğer uyumamız gerekiyor diye düşünürsek, uykuya dalmamız zorlaşır. Bir konferansta olabilecek en iyi konuşmayı yapmak zorundaysak, sonuç konusunda aşırı kaygılı oluruz ve performansımız düşer. Çaresizce bir partner ya da bir arkadaş arıyorsak, kendimizden uzaklaştırmamız olasıdır. Bunun yerine rahatlayıp başka konulara odaklanırsak, uyumamız, iyi bir konuşma yapmamız ve insanları çekmemiz daha kolay olur. Yaşamdaki en zevkli şeyler, niyetlenilen ve beklenenlerin dışında oluşanların sonucudur. Mutlu anları üretmeye çalışırsak genelde hayal kırıklığına uğrarız.

Aynı şey para ve başarının inatla peşinden koşulması için de söylenebilir. En başarılı, ünlü, zengin insanların çoğu para ve statü takıntısıyla başlamamıştır. Kısa yaşamında büyük bir servet kazanan Steve Jobs önemli bir örnektir. Aslında maddi varlıklarla pek ilgilenmiyordu. En iyi ve en orijinal tasarımları yapmaya odaklanmıştı ve bunu yapınca büyük bir servet kazandı. Yüksek

amaç duygusunu sürdürmeye yoğunlaşın ve başarı ardından size gelecektir.

İlgi: İnsanlar daha büyük ve önemli hissetmek için hep şöhret ve ilgi peşinde koşarlar. Alkışlayanların sayısına, komuta ettikleri ordunun büyüklüğüne, hizmet edenlerin çokluğuna bağımlı olurlar. Ama bu sahte amaç duygusu sosyal medya büyük ölçüde demokratikleşmiş ve yayılmıştır. Şimdi neredeyse hepimiz eski kralların ve fatihlerin ancak düşleyebilecekleri miktarda ilgi çekebiliriz. Özimgemiz ve özdeğerimiz her gün gördüğümüz ilgiye bağlanıyor. Sosyal medyada ilgi çekmek için gitgide acayip olmak gerekiyor. Yorucu ve yabancılaştırıcı bir arayış olduğundan her şeyden çok bir palyaçoya dönüşüyoruz. Üstelik ilgi biraz azalınca bir sancı içimizi kemiriyor: Yitiriyor muyuz? Bize gelen ilgi akışını kim kendine çekiyor?

Para ve başarıda olduğu gibi, yüksek amaç duygusu geliştirip yarattığımız işle insanlara cazip gelince, daha fazla ilgi çekeriz. Birdenbire kazandığımız başarı gibi beklenmedik ilgi görmek daha da keyifli olur.

Alaycılık: Friedrich Nietzsche'ye göre, "İnsanlar amacın boşluğu yerine boşluğu amaç olarak tercih ederler." Yaşamın anlamsızlığı duygusu olan alaycılığa biz "boşluğun amaç olması" adını vereceğiz. Günümüz dünyasında siyasete ve geçmişin inanç sistemlerine gittikçe artan hoşnutsuzlukla bu sahte amaç biçimi yaygınlaşmaktadır.

Alaycılık aşağıdaki inanışların tümünü ya da bazılarını kapsar: yaşam saçmadır, anlamsız ve rastgeledir. Gerçeklik standartları, üstünlük ya da anlam tümüyle eski modadır. Hér şey görecedir. İnsanların yargıları yalnızca dünyanın yorumlanmasıdır ve hiçbiri ötekinden daha iyi değildir. Tüm politikacılar kokuşmuş olduğundan bu konuyla ilgilenmeye değmez, uzak durmak ya da bilinçli olarak her şeyi yıkacak bir lider seçmek daha iyidir. Sistemi alt edenler başarıya ulaşır. Tüm otorite biçimlerine güvenmemek gerekir. İnsanların niyetlerinin ardına bakınca bencil olduklarını görürsünüz. Gerçekler oldukça zalim ve çirkindir; bunu kabullenip kuşkucu olmak daha iyidir. Herhangi bir şeyi

ciddiye almak zordur; yalnızca gülmeli ve iyi zaman geçirmeliyiz. Her şey aynıdır.

Bu tavır kendini yeni moda ve havalı olarak sunar. Taraftarlarının sergiledikleri duyarsız ve küçümseyici hava her şeyin ardını görebiliyorlarmış görüntüsü verir. Ama bu tavır göründüğü gibi değildir. Ardında yeniyetmelerin deneyip başarısız olma ve ortaya çıkıp alay konusu olma korkusunu gizleyen umursamaz pozu yatar. Tembellikten kaynaklanır ve inananlara başarısızlıkları için teselli sunar.

Amaç ve anlam avcısı olarak biz tam ters yönde ilerlemek istiyoruz. Gerçek zalim ve çirkin değildir; yüce, güzel ve hayranlık duyulacak çok şey barındırır. Başarıya ulaşmış kişilerin büyük çalışmalarında bunu görürüz. Yücelikle daha fazla karşılaşmak istiyoruz. Karmaşıklığı ve henüz dokunulmamış potansiyeliyle insan beyninden daha fazla hayranlık uyandıracak bir şey yoktur. Alaycı, dalgacı tavrıyla debelenmek yerine bu potansiyelin birazını yaşamımızda gerçekleştirmek istiyoruz. Deneyimlediğimiz ve gördüğümüz her şeyin ardında bir amaç görüyoruz. Sonuçta her şeyin büyüleyici olduğu çocukluk dönemimizde dünyaya karşı duyduğumuz merak ve heyecanı yetişkin zekâmızla birleştirmek istiyoruz.

> İnsan varlığının bütün yasası ölçülemeyecek kadar büyük olanın karşısında eğilmesinden başka bir şey içermez. Eğer insanlar ölçülemeyecek kadar büyük şeyden yoksun olurlarsa yaşayamazlar ve umutsuzlukla ölürler. Üzerinde yaşadığı küçük gezegen kadar ölçülemez ve sonsuz olanlar insanlar için gereklidir.
>
> —Fyodor Dostoyeski

14

Grubun Aşağıya Çekişine Direnin

Uyum Yasası

Karakterimizin genelde farkında olmadığımız bir yönü vardır. Bir grup içinde olduğumuz zaman farklılaşır, sosyal kişiliğimizi ortaya çıkarırız. Grup ortamında bilinçsizce başkalarının söylediklerini, yaptıklarını taklit ederiz. Farklı düşünürüz, uyum sağlamaya, ötekilerin inandıklarına inanmaya çalışırız. Grubun aşıladığı farklı duygulara kapılırız. Herkes yaptığı için risk almaya, mantıksızca davranmaya yatkın oluruz. Sosyal kişiliğimiz bize baskın çıkar. Başkalarını çok fazla dinleyip, davranışlarımızı onlara uydurunca, yavaş yavaş özgünlüğümüzü ve kendi adımıza düşünmeyi yitiririz. Özfarkındalık geliştirmek ve gruplarda oluşan değişiklikleri anlamak tek çözüm yoludur. Bu şekilde zekâmızı kullanarak üstün sosyal aktörler oluruz, dıştan bakınca uyum sağlamış ve ötekilerle işbirliği içindeymiş gibi görünürüz ama bu arada bağımsızlığımızı ve mantıklılığımızı muhafaza ederiz.

Bir İnsan Doğası Deneyi

Gao Jianhua (doğumu 1952) komünist Çin'de büyürken ünlü bir yazar olmayı düşlüyordu. Edebiyatı seviyordu ve öğretmenleri yazdığı düz yazıları ve şiirleri övüyordu. 1964 yılında ailesinin yaşadığı kente yakın olan Yizhen Orta Okuluna (YMS) kabul edildi. Pekin'in birkaç yüz kilometre kuzeyinde Yizhen kentindeki okul "anahtar okul" olarak biliniyordu. Öğrencilerin yüz-

de doksanından fazlası üniversitelere gidiyordu. Bu gözde okula girmek zordu. YMS'de Jianhua sessiz ve çalışkan bir öğrenciydi; altı yılda Pekin Üniversitesine gidebilecek kadar yüksek notla mezun olmayı istiyordu. Ondan sonra düşlediği yazarlık mesleğine başlayabilirdi.

Komünist Parti Çin'de her şeyi olduğu gibi eğitimi de düzenlediğinden, YMS öğrencileri yerleşkede oldukça sıkıcı bir yaşam sürüyorlardı. Her gün askeri talimler, propaganda dersleri, ağır işçilik ve oldukça sıkı dersler vardı.

Jianhua, belki de okulun en hevesli komünisti olan Fangpu adlı bir sınıf arkadaşıyla dost olmuştu. Solgun, zayıf, gözlüklü Fangpu entelektüel devrimci tipini andırıyordu. Jianhua'dan dört yaş büyüktü ama ortak edebiyat sevgisi ve yazar olma isteğiyle arkadaş olmuşlardı. Bazı farkları vardı: Fangpu'nun şiirleri siyasi konuları işliyordu, Başkan Mao'ya tapıyordu ve onun yalnızca yazılarını değil devrimci mesleğini de taklit etmek istiyordu. Babası savaşa katılmış saygın bir eski asker ve hükümet yetkilisi olmasına karşın Jianhua, politikayla pek ilgilenmiyordu. Ama edebiyat konusundaki tartışmalardan hoşlanıyorlardı ve Fangpu ona küçük kardeşiymiş gibi davranıyordu.

1966 yılının Mayıs ayında Jianhua ikinci yılın bitirme sınavları için ders çalışırken ziyaretine gelen Fangpu olağanüstü canlı gibiydi. Başkentte olup biteni öğrenmek için Pekin gazetelerini okurken çok sayıda tanınmış entelektüelin bir edebiyat münazarası başlattığını öğrenmişti ve bunu Jianhua'yla paylaşmak istiyordu.

Bu entelektüeller çok tanınmış, saygın yazarları kendi tiyatro oyunları, filmleri ve dergi makalelerinde devrim karşıtı mesajlar gizlemekle suçluyorlardı. Yazarların belirli paragraflarını dikkatle okuyunca, Mao'nun gizliden gizliye eleştirildiği anlaşılıyordu. "Belirli kişiler partiye ve sosyalizme saldırmak için sanat ve edebiyatı kullanıyorlar," dedi Fangpu. Bu münazaranın devrimin geleceği hakkında olduğunu ve arkasında Mao'nun bulunduğundan emin olduğunu söyledi. Jianhua'ya biraz sıkıcı ve akademik gelmişti ama yaşça büyük arkadaşının içgüdülerine güveniyordu ve olayları gazetelerden izlemeye söz verdi.

Fangpu'nun sözleri kehanet gibiydi. Bir hafta içinde Çin'deki tüm gazeteler süren münazaranın hikâyesini yayınlamaya başladı. YMS'deki öğretmenler derslerde gazete makalelerinden söz etmeye başladılar. Bir gün okulun Komünist Parti sekreteri Ding Yi adlı göbekli adam öğrencileri salonda topladı, devrim karşıtı yazarlar için hazırlanmış bir makaleyi neredeyse kelimesi kelimesine aktardı. Havada kesinlikle bir şeyler vardı. Artık öğrenciler günün birçok saatini münazaranın son noktalarını tartışmakla geçiriyorlardı.

Pekin kentinin her tarafında "parti karşıtı kara çizgiye" yani komünist devrimi gizlice durdurmak isteyenlere saldıran afişler asılmıştı. Ding öğrencilere kendi afişlerini hazırlamaları için gerekli malzemeleri getirdi ve hepsi sevinerek işe başladı. Genelde Pekin'deki afişleri kopyalıyorlardı; Jinhua'nın yetenekli bir ressam olan arkadaşı Zongwei çok düzgün yazısıyla en göz alıcı afişleri hazırlıyordu. Birkaç gün içinde okulun duvarları afişlerle kaplandı ve yerleşkede dolaşan Sekreter Ding gülümseyerek yapılan çalışmayı takdir etti. Jianhua için bunlar yeni ve heyecan vericiydi, duvarların yeni görüntüsü hoşuna gidiyordu.

Pekin'deki kampanya herkesin tanıdığı yerel entelektüellere odaklanmıştı ama Yizhen çok uzaktaydı. Devrim karşıtları Çin'e sızmışsa herhalde okula da sızmışlardı ve öğrenciler açısından öğretmenler ve görevliler arasında onları aramak en mantıklısıydı. Entelektüellerin ünlü yazarların çalışmalarında yaptığı gibi öğrenciler de konuşmaları ve dersleri gizli mesajları bulmak üzere incelemeye başladılar.

Coğrafya öğretmeni Liu her zaman Çin'in güzel manzaralarından söz ederdi ama Mao'nun esinlendirici sözcüklerinden söz etmemişti. Acaba bunun bir anlamı var mıydı? Fizik öğretmeni Feng'in babası ABD donanmasında görev yapmış bir Amerikalıydı, acaba gizli bir emperyalist olabilir miydi? Çince öğretmeni Li, devrimin başlangıcında komünistlere karşı milliyetçilerin safında savaşmış ama son yıl taraf değiştirmişti. Öğrenciler onun anlattıklarına güven duyuyorlardı, hikâye anlatma yeteneği nedeniyle Jianhua'nın en sevdiği öğretmendi. Ama geriye dönüp bakınca biraz eski moda ve burjuva gibi görünüyordu. Acaba iç-

ten içe hâlâ devrim karşıtı bir milliyetçi olabilir miydi? Kısa sürede bazı öğretmenlerin coşkusunu sorgulayan afişler ortaya çıktı. Sekreter Ding bunu münazaranın önemsiz bir uygulaması gibi görüp öğretmenlere saldıran afişleri yasakladı.

Haziranda Pekin'de başlayan hareket tüm Çin'e yayıldı ve Büyük Sosyalist Kültür Devrimi adını aldı. Gazete makalelerini hazırlayarak her şeyi başlatan gerçekten de Mao'ydu ve yeni hareketin lideri olacaktı. Çin'in eski feodal geçmişine kaymaya başladığından korkuyordu. Düşünmenin ve davranmanın eski yolları geri dönmüştü. Bürokrasiler yeni seçkin tiplerin yetişme yeri olmuştu. Köylüler görece güçsüz kalmıştı.

Devrim ruhunu canlandırmak için bir uyarı istiyordu. Genç kuşağın devrim yaparak bunu birinci elden deneyimlemesini istiyordu. Gençlere "isyan etmenin" haklı olduğunu söylerken kullandığı *zao fan* sözcüğü aslında her şeyi tepetaklak etmek anlamına geliyordu. Otoriteyi sorgulamanın gençlerin görevi olduğunu söyledi. Çin'i gizlice geçmişine götürmeye çalışanlara "revizyonistler" adını verdi ve bunları bulup yeni devrimci Çin'den ayıklamak için öğrencilerin yardımını istedi.

Mao'nun sözlerini harekete geçme çağrısı olarak alan Fangpu kimsenin şimdiye dek görmediği bir afiş hazırladı, bu afişle Sekreter Ding'e doğrudan saldırdı. Ding yalnızca okulun parti sekreteri değil aynı zamanda devrimde çalışmış son derece saygın bir kişiydi. Ne var ki, Fangpu'ya göre öğretmenleri eleştirmeyi yasaklaması onun revizyonist olduğunu kanıtlıyordu ve Mao'nun istediği sorgulama ruhunu bastırmaya çalışıyordu. Bu afiş büyük bir kaynama yarattı. Öğrenciler otorite konumundakilere, özellikle saygın parti üyelerine sorgusuz sualsiz itaat etme fikriyle yetiştirilmişlerdi ve Fangpu bu yasağı ihlal etmişti. Çok mu ileri gitmişti?

Fangpu'nun afişinin ortaya çıkmasından birkaç gün sonra Pekin'den bazı yabancılar okula geldi. Çin'deki tüm okullara yeni Kültür Devrimi konusunda denetlemek ve disiplini sağlamak için gönderilen "iş ekiplerine" dahildiler. YMS'deki iş ekibi Fangpu'ya herkesin önünde Sekreter Ding'den özür dilemesini emretti. Ama aynı zamanda öğretmenleri eleştiren afişler üzerindeki yasağı

kaldırdılar. Ülkedeki diğer tüm okullar gibi YMS'de de dersler ve sınavlar askıya alındı. Onların gözetimi altında öğrenciler kendilerini devrimi gerçekleştirmeye adayacaklardı.

Birdenbire geçmişin boyunduruğundan ve kendilerine aşılanan itaat alışkanlıklarından sıyrılan YMS öğrencileri devrimi coşkusu az olan ya da onlara kötü davranan öğretmenlere açıkça saldırmaya başladılar.

Jianhua da kampanyaya katılma zorunluluğu hissetti ama öğretmenlerinin neredeyse tümünü sevdiğinden, çok zorlandı. Yine de bir revizyonist gibi görünmek istemiyordu. Üstelik Mao'nun bilgeliğine ve otoritesine saygısı vardı. Bir gün siyasetle yeterince ilgilenmediği için kendisini eleştiren ve o zaman huzursuz eden Öğretmen Wen'e saldıran bir afiş yapmaya karar verdi. Kadın öğretmeni olabildiğince kibarca eleştirdi. Öteki öğrenciler bu konuyu alıp daha fazla saldırıya geçince Jianhua kendini kötü hissetti.

Öğrencilerin gittikçe artan öfkesini yatıştırmak için bazı öğretmenler birtakım önemsiz devrim günahlarını itiraf ettiler ama bu kez öğrenciler onların daha fazlasını gizlediklerine inandılar. Gerçeği itiraf etmeleri için biraz daha baskı yapmaları gerekiyordu ve "Küçük Bawang" lakaplı ("denetçi" anlamına gelen Bawang lakabı emir vermeyi çok sevdiği için takılmıştı) bunu nasıl yapacaklarını biliyordu. 1940'lardaki devrimde köylülerin en kötü ünlü mülk sahiplerini yakalayıp başlarına aptal öğrenciler için kullanılan sivri tepeli şapkalar giydirip boyunlarına astıkları tahtalara işledikleri suçları yazıp köylerde dolaştırdıkları hakkındaki Mao'nun betimlemelerini okumuştu. Halkın gözünde böylesine aşağılanmamak için öğretmenler kesinlikle her şeyi itiraf edeceklerdi. Öteki öğrenciler bu fikri kabul ettiler ve ilk hedef olarak Jianhua'nın en sevdiği kişi olan Öğretmen Li seçildi.

Öğretmen Li komünizme geçmesinin yalan oluşuyla suçlanıyordu. Öteki öğretmenlere Şanghay'daki genelevleri ziyaret edişinin hikâyelerini anlattığı söylentileri dolaşmaya başladı. Gizli bir yaşamı olduğundan Jianhua şimdi hayal kırıklığına uğramıştı. Komünist devrim öncesi Çin acımasız bir ülkeydi eğer Li bunu geri getirmeye çabalıyorsa ondan ancak nefret edebilirdi. Hiçbir

suçunu itiraf etmeyen Li, başında sivri tepeli şapka ve boynunda tahtayla okulda dolaştırılan ilk öğretmen oldu. Bazı öğrenciler başından aşağıya afiş boyaları döktüler. Gösteriyi uzaktan izleyen Jianhua, öğretmeninin aşağılanması karşısındaki huzursuzluğunu bastırmaya çabalıyordu.

Küçük Bawang'ın önderliğinde öğrenciler aynı kaderi başka öğretmenlere de dayatırken sivri tepeli şapkalar taşınamayacak kadar yükseldi, boyunlarındaki tahtalar ağırlaştı. Pekin'deki devrimci kardeşlerini taklit ederek öğretmenleri jet uçağı pozisyonuna zorladıkları "mücadele toplantıları" yapmaya başladılar. Bir öğretmenin iki yanında duran iki öğrenci onu diz çökmeye zorluyor, saçlarını sertçe geri çekiyor, kollarını arkaya doğru çekerek bir jet uçağının kanatları biçimine getiriyordu. Son derece acı veren bir pozisyondu ama işe yarıyordu, öğrencilerin alayları arasında bir iki saat bu pozisyonda kalınca öğretmenlerin çoğu itirafa başladılar. Öğrenciler kuşkularında haklıydılar. Okulda, gözlerinin önünde revizyonistler dolaşıyordu!

Öğrencilerin dikkati kötü ünlü bir mülk sahibinin oğlu olduğunu öğrendikleri müdür yardımcısı Lin Sheng'e döndü. Okulun üç numaralı önemli yetkilisi olduğundan bu haber daha da çekici olmuştu. Jianhua bir kabahati nedeniyle odasına gönderilmişti ve Sheng'in ona hoşgörülü davranması o zaman hoşuna gitmişti. Öğrenciler mücadele toplantıları arasında kalması için Lin Sheng'i bir odaya kilitlediler ve bir sabah nöbet tutan Jianhua kapıyı açınca müdür yardımcısının kendini asmış olduğunu gördü. Jianhua bu kez huzursuzluğunu bastırmaya çabalarken bir yandan da intihar etmesinin Lin Sheng'in herhangi bir suçunun kanıtı olduğunu itiraf ediyordu.

Jianhua bu kargaşanın içinde heyecandan patlayacak gibi görünen Fangpu ile karşılaştı. Ding'e saldıran afişi nedeniyle herkesin önünde özür dilemeye zorlandığı günden beri Fangpu pek ortada görünmüyordu. Bir sonraki hareketini planlamak için Mao ile Marx'ın yazılarını okuyarak zamanını geçirmişti. Pekin'den iş ekiplerinin tüm okullardan geri çekileceği haberi gelmişti. Öğrenciler kendi komitelerini kuracak, başına okuldan bir yetkiliyi getirecek ve bu komite aracılığıyla okulu yöneteceklerdi. Fangpu

komitenin öğrenci lideri olmayı planlamıştı. Ve Sekreter Ding'e karşı açık bir devrim oluşturacaktı. Jianhua onun cesaretini ve azmini takdir etmekle yetindi.

Öğretmenleri daha fazla itiraf etmeye zorlayan Küçük Bawang'ın aracılığıyla Fangpu, Sekreter Ding'in küstah ikiyüzlülüğünü ortaya çıkaran, iki kadın öğretmenle ilişkisini öğrendi. Ding sürekli olarak Batılıların çöküşüne karşı bağırıp çağırmış, Yizhen'deki erkek ve kız öğrencilerin birbirinden uzak durmasını istemişti. Odasını arayan Fangpu ile Bawang gizlediği yiyecek kuponlarını, lüks radyosunu ve kaliteli şarap şişelerini buldular.

Şimdi Ding'a saldıran afişler duvarları doldurdu. Hatta Jianhua bile davranışlarına içerledi. Kısa süre sonra Ding başında koskocaman, canavar resimleriyle bezeli, sivri tepeli bir şapka ve boynunda çok ağır bir davulla önce okulda, sonra Yizhen kentinde dolaştırıldı. Bir eliyle şapkasını tutup diğeriyle davul çalarken, "Ben Ding Yi, öküz iblisi ve yılan ruhuyum," diye şarkı söylemek zorundaydı. Sekreter Ding'i tanıyan Yizhen halkının ağzı şaşkınlıktan açık kaldı. Dünya gerçekten tepetaklak olmuştu.

Yazın ortasında öğretmenlerin çoğu kaçmıştı. Okulu yönetecek komiteyi kurma zamanı gelince başkan olarak görev yapacak çok az sayıda kişi kalmıştı, Fangpu öğrenci lideri olmuştu ve Deng Zeng adlı zararsız bir öğretmen başkan olarak atandı. Şimdi iş ekibi YMS'yi terk etti ve Deng ile komitesi göreve geldi.

Öğrenciler devrim yapmakta ilerlerken Jianhua gitgide heyecana kapılıyordu. Arkadaşı Zongwei'yle eski mızraklar ve kılıçlarla okulda dolaşıp casus aramaları okumayı çok sevdiği romanları andırıyordu. Öteki öğrencilerle birlikte kırmızı bayraklarını sallayarak Başkan Mao'nun afişleri, küçük kırmızı kitabının kopyalarıyla sloganlar atıyor; davullar, ziller çalıp kenti dolaşıyorlardı. Son derece dramatikti ve gerçekten devrime katılıyorlarmış gibi görünüyordu. Bir gün Yizhen'de dolaşıp devrim öncesi Çin'in kalıntısı olan dükkân ve sokak tabelalarını kırdılar. Mao onlarla gurur duyacaktı. Pekin'de bazı öğrenciler Mao'nun Kültür Devrimi'ni savunmak için Kızıl Muhafızlar adını verdikleri gruplar kurmuşlar, kollarına parlak kırmızı bantlar takmışlardı. Mao bunu takdir ettiğini belirtince Kızıl Muhafızlar ülkenin tüm

okul ve üniversitelerinde görülmeye başladı. Yalnızca en saf ve ateşli devrimciler Kızıl Muhafızlara katılabiliyordu ve katılmak için korkunç bir rekabet vardı. Babasının şerefli geçmişi nedeniyle Jianhua Kızıl Muhafızlara katıldı ve asla kolundan çıkarmadığı kırmızı bandı gören öğrencilerin ve kent halkının hayran bakışlarından keyif aldı.

Yine bu heyecanlı olaylarda bir terslik vardı: Yakındaki Lingzhi kasabasında yaşayan ailesini ziyarete gittiğinde yöredeki öğrencilerin babasını revizyonist olmakla suçladıklarını keşfetti. Öğrenciler devrimle ilgilenmek yerine çiftliği ve ekonomiyle daha fazla ilgilendiğini söylediler. Hükümetteki görevinden atılmasını sağlamışlardı ve çeşitli mücadele toplantılarında jet uçağı pozisyonunun acısını yaşamıştı. Aile utanca kapılmıştı. Gerçi babasını seviyor ve sayıyordu ama utandırıcı haber okula ulaştığı takdirde kırmızı kol bandını yitirip dışlanmaktan korkuyordu. Ailesi hakkında konuşurken çok dikkatli olmalıydı.

Birkaç hafta sonra okula geri dönünce, bazı radikal değişikliklerin olduğunu fark etti. Fangpu gücünü sağlamlaştırmıştı. Doğu Kırmızıdır Bölüğü'nü kurmuş ve ekibiyle birlikte Başkan Deng'i kovup okulu yönetmeye başlamıştı. Hareketlerini desteklemek ve savunmak için *Battlefield News* (Savaş Meydanı Haberleri) adlı bir gazete çıkarmaya başlamışlardı. Jianhua başka bir öğretmenin daha kuşkulu koşullar altında öldüğünü öğrendi.

Bir gün ziyaretine gelen Fangpu, *Battlefield News* gazetesine muhabir olmasını istedi. Fangpu farklı görünüyordu. Kilo almıştı, eskisi kadar solgun değildi ve sakal bırakmaya çalışıyordu. Arkadaşından gelen teklif cazipti ama bir şey Jianhua'ya engel oldu ve bundan hoşlanmayan Fangpu kızgınlığını sahte bir gülüşle gizlemeye çabaladı. Fangpu artık Jianhua'yı korkutuyordu.

Öğrenciler kitle halinde Doğu Kırmızıdır Bölüğü'ne katılıyorlardı ama birkaç hafta sonra kendilerine Kızıl Asiler adını veren rakip bir grup ortaya çıktı. Grubun lideri olan Menzhe'nin ailesi köylüydü ve şiddet yerine daha hoşgörülü, mantığa dayanan bir devrimin taraftarıydılar ve o da bunun daha saf Maoculuk olduğunu hissediyordu. Aralarında Jianhua'nın yine YMS'de okuyan ağabeyi Weihua'nın da bulunduğu bazı taraftarlar edindi.

Mengzhe'nin artan popülaritesi Fangpu'yu kızdırdı; onun kralcı, duygusal ve gizli devrim karşıtı olduğunu söyledi. Taraftarlarıyla birlikte Kızıl Asilerin bürosunu dağıttılar ve daha kötüsünü yapmakla tehdit ettiler. Gerçi Fangpu ile aralarının açılmasına sebep olacaktı ama Jianhua da idealizm fikirlerine hayran olduğu Kızıl Asilere katılmayı düşünüyordu.

İki taraf arasındaki gerginlik neredeyse savaşa dönecekken Çin ordusundan bir temsilci okula geldi ve artık ordunun yöneteceğini söyledi. Mao okulları denetim altına almak için ordu birliklerini ülkenin dört bir yanına göndermişti. YMS'yi saran kaos ve şiddet Çin'de yalnızca okullara değil fabrikalara ve hükümet bürolarına da yayılmıştı. Kültür Devrimi denetimden çıkıyor gibiydi. Kısa süre sonra 901. Birlik olarak bilinen ordu birliğinden otuz altı asker okula geldi, tüm hiziplerin dağılmasını ve derslerin başlamasını emrettiler. Askeri talimler başlayacak ve disiplin yeniden sağlanacaktı.

Ne var ki, başlangıçtan bu yana çok şey değişmişti. Öğrenciler disipline ani bir dönüşü kabul edemezdiler. Suratlarını astılar ve sınıflara girmediler. Fangpu askerlerden kurtulma kampanyasının başına geçti ve 901. Birliği Kültür Devrimi'nin düşmanı ilan eden afişler astı. Bir gün taraftarlarıyla birlikte bir subayı sapanla vurup yaraladı. Tam öğrenciler cezalandırılmaktan korkmaya başlarken hiçbir açıklama yapılmadan 901. Birlik okuldan geri çekildi.

Öğrencilerin tümüyle kendi başlarına kalmış olmaları ürkütücü bir fikirdi. Derhal iki gruptan birine katılmaya başladılar. Daha kalabalık olduğu ve daha iyi konumlar sunduğu için bazıları Doğu Kırmızıdır Bölüğü'ne katılırken, diğerleri de Fangpu ile Küçük Bawang'dan nefret ettikleri için Kızıl Asilere katıldılar. Birçoğu bir grubun ötekinden daha devrimci olduğunu düşünüyordu. Jianhua arkadaşı Zongwei ile birlikte Kızıl Asilere katıldı.

İki taraf da kendisinin Kültür Devrimi'nin ruhunu temsil ettiğine inanıyordu, birbirlerine bağırıyor, münakaşa ediyor, yumruklu kavgalar yapıyorlardı ve onları durduracak kimse yoktu. Öğrenciler kavgalara sopalar getirmeye başlayınca yaralananların sayısı arttı. Bir gün bazı Doğu Kırmızıdır Bölüğü üyeleri bir-

kaç Kızıl Asi'yi yakalayıp esir aldılar. Kızıl Asiler arkadaşlarının akıbetini öğrenemediler.

Bu gergin dönemin tam ortasında Kızıl Asiler, Yulan adlı bir kız öğrencinin öteki tarafın casusu olduğunu keşfettiler. Başka casuslar olup olmadığın öğrenmek için Yulan'ı bağlayıp dövmeye başladılar. Bu davranışın ideallere ihanet olduğunu düşünen Jianhua'nın umutsuzluğuna karşın kızı yaraladılar ama hiçbir şey öğrenemediler. Yulan Doğu Kırmızıdır Bölüğü'nün elindeki esirlerle takas edildi ve iki tarafın antipatisi kırılma noktasına geldi.

Birkaç hafta sonra Doğu Kırmızıdır Bölüğü topluca okuldan ayrılıp kasabada el koydukları bir binaya taşındı. Mengzhe geceleri Yizhen'de çalışıp bölüğü denetleyecek ve bazı sabotajlar yapacak bir gerilla grubu oluşturdu. Jianhua muhabir olarak bu gruba atandı. Heyecanlı bir işti. Bölük, Heping adında bir Kızıl Asiler üyesini yakaladı. Birkaç gün sonra Heping hastanede ölü olarak bulundu. Bölük ağzına bir çorap tıkayıp onu ciple çölde gezdirmiş ve yolda havasızlıktan boğulmuştu. Şimdi Mengzhe bu korkunç olayın intikamını almaya yemin etti. Jianhua onunla aynı fikirdeydi.

Çatışmalar kasabaya yayılınca halk kaçmaya başladı, yağmacılar terk edilen binalarda kalan malları yağmaladılar. Kızıl Asiler kısa süre sonra saldırıya geçtiler. Yerel zanaatkârlarla çalışıp yüksek kaliteli kılıçlar ve mızraklar ürettiler. Kayıpların sayısı arttı. Sonunda Asiler, bölüğün kasabadaki kalesini sardılar ve son saldırıya hazırlandılar. Bölük binada küçük bir grup öğrenci bırakarak kaçtı. Asiler öğrencilerin teslim olmasını istediler ve üçüncü kat penceresinde genç öğrenci Yulan haykırdı: "Size teslim olmaktansa ölürüm!" Bölüğün kırmızı bayrağını elinden bırakmadan, "Çok yaşa Başkan Mao!" diye bağırdı ve atladı. Jianhua genç kızın cansız bedenini yerde bayrağa sarılmış olarak buldu. Yulan'ın davaya bağlılığı onu hem şaşırtmış hem de etkilemişti.

Artık denetimi eline alan Kızıl Asiler merkezi okulda kurdular ve bölüğün karşı saldırısına karşılık savunmalarını hazırladılar. Okulda derme çatma bir cephanelik fabrikası inşa ettiler. Bazı öğrenciler el bombaları ve çeşitli güçlü patlayıcılar yapmayı

öğrenmişlerdi. Dikkatsizlikten kaynaklanan bir patlama birkaç tanesinin ölümüne sebep oldu ama çalışmalar devam etti. Ressam Zongwei Kızıl Asilerin soylu başlangıcının kaybolduğuna inanıp şiddetin daha da artmasından korkarak Yizhen'den kaçtı. Jianhua arkadaşına saygısını yitirdi. Zongwei dava uğruna yaralanan ya da ölenleri nasıl unutabilirdi? Şimdi vazgeçmek her şeyin boş olduğunu söylemekti. Arkadaşı gibi korkak olmayacaktı. Üstelik Doğu Kırmızıdır Bölüğü tümüyle kötücüldü ve gücü ele geçirmek için her şeyi yapabilirlerdi. Devrime ihanet etmişlerdi.

Okul yaşamı sakinleşir ve Kızıl Asiler savunma hatlarını inşa ederken Jianhua çok uzun zamandır görmediği ailesini ziyaret etti. Bir gece okula dönünce gözlerine inanamadı. Yoldaşı Kızıl Asiler ortalıkta görünmüyorlardı ve bayrakları okulun tepesinde salınmıyordu. Her tarafta silahlı askerler vardı. Sonunda bir okulda saklanırken bulduğu birkaç yoldaşı ona olup biteni anlattılar. Mao sonsuza dek otoritesini yeniden ilan etmişti; düzeni kurmak için çeşitli yerel çatışmalarda taraf tutuyordu ve ordu, Doğu Kırmızıdır Bölüğü'nü gerçek devrim grubu olarak kabul etmişti. Bunun cezası çok ağır olacaktı. Jianhua ile arkadaşları kaçıp, Mengzhe'nin gittiği dağlarda tekrar gruplaşmaya karar verdiler ama bölge kuşatma altındaydı ve okula geri dönmeye zorlandılar. Artık bir hapishane halini alan okulu Doğu Kırmızıdır Bölüğü denetliyordu.

Şimdi Asiler ancak en kötüsünü bekleyebilirlerdi. Bölük açısından onlar kendi yoldaşlarını dövüp öldürmüş olan bir grup devrim karşıtıydılar. Okuldaki Kızıl Asiler üyeleri bir gün bir odada otururken aralarında Fangpu ile Küçük Bawang'ın da bulunduğu Doğu Kırmızıdır Bölüğü yöneticileri bellerine bağlanmış el bombalarıyla geldiler. Fangpu'nun elindeki kara listede isimleri yazılı olanlar hain bir amaçla alıp götürüldüler. Fangpu ona dostça davranıp taraf değiştirmek için çok geç olmadığını söyledi ama Jianhua artık arkadaşını eskisi gibi görmüyordu. Dostça davranışları daha da kötü niyetli görünmesine sebep oluyordu.

O gece kara listedeki arkadaşlarının başka bir binadan gelen çığlıklarını duydular. Bölük üyelerinin Mengzhe'yi bulup dövdükleri, okula getirdikleri ve tutukladıkları haberi geldi. Jian-

hua ile arkadaşları uyudukları odanın yanındaki odada Küçük Bawang ile takımının pencereleri battaniyelerle örttüklerini gözlemlediler. Burasını bir işkence odasına çeviriyorlardı. Kısa süre sonra eski Kızıl Asiler üyelerinin konuşmaktan korkarak, okulda topallayarak yürüdüklerini gördüler. Ardından Jianhua'nın odaya götürülme zamanı geldi. Gözleri bağlanıp son derece rahatsız bir şekilde bir iskemleye bağlandı. Geri çekildiğini bildiren bir kâğıt imzalamasını istediler ve kararsız kalınca bir iskemle bacağıyla onu dövmeye başladılar. Jianhua "Bana bunu yapamazsınız. Biz sınıf arkadaşıyız. Sınıf kardeşiyiz..." diyordu.

Küçük Bawang bu sözleri umursamadı. Jinhua suçlarını itiraf edecek, kasabadaki çatışmalarda oynadığı rolleri anlatacak ve okulda saklanan diğer Kızıl Asilerin adlarını verecekti. Bacaklarına inen darbeler şiddetlendi ve ardından kafasına vurmaya başladılar. Gözleri hâlâ bağlıydı, yaşamını yitirmekten korkuyordu ve paniğe kapılıp Kızıl Asiler üyesi Dusu'nun adını verdi. Sonunda yürüyemez durumdaki Jianhua'yı odadan dışarı taşıdılar. Ne kadar korkakça davranmıştı. Dusu'yu uyarmak istedi ama çok geç kalmıştı. Yandaki odada aralarında bedeni kanlı bir posaya dönüşmüş ağabeyi Weihua'nın da bulunduğu Kızıl Asilerin işkencesi devam etti. Mengzhe'nin saçları kazınmıştı ve bir kez daha gördüklerinde yüzü korkunç berelerle doluydu.

Bir gün Jianhua'ya eski arkadaşı ve yoldaşı Zongwei'nin yakalandığı haberi geldi ve yanına gittiğinde çıplak bacaklarındaki büyük deliklerden kan akarken baygın yattığını gördü. Suçlarını itiraf etmeyi reddettiğinden çelik kancalarla dövmüşlerdi. Oldukça zararsız bir öğrenci olan Zongwei bunca vahşete nasıl ilham kaynağı olmuştu? Jianhua doktoru bulmak için koştu ama geri döndüklerinde çok geçti. Zongwei arkadaşının kolları arasında öldü. Cansız bedeni derhal götürüldü ve nasıl öldüğüne dair bir hikâye uyduruldu. Ölümünün Doğu Kırmızıdır Bölüğü'nün resmi kabul ettiği bilgisini onaylamayı reddeden bir kadın öğretmen hem dayak yedi hem de Küçük Bawang ve taraftarlarının tecavüzüne uğradı.

Bunları izleyen aylarda Fangpu gücünü her yana yayıp okulun yönetimine geçti ve dersler tekrar başladı. Okula *Battlefield*

News'dan başka gazete sokulmuyordu. Okulun adı Doğu Kırmızıdır Ortaokulu olarak değiştirilmişti. Bölüğün gücü garantiye alınınca işkence odası boşaltıldı. Dersler genelde Mao'nun sözlerinin alıntılanmasıydı. Her sabah Başkan Mao'nun dev boyutlu bir afişinin önünde toplanıyor, kırmızı kitaplarını sallayıp uzun yaşamı için ilahiler söylüyorlardı.

Doğu Kırmızıdır üyeleri geçmişi titizlikle yeniden yazmaya başladılar. Zaferlerini kutlamak için olayları kendi açılarından anlatmak amacıyla üzerinde oynanmış fotoğraflar, çakma haberlerle sergiler açtılar. Normal ölçülerinin beş katı büyüklüğünde, her şeyin üzerinden bakan bir Başkan Mao heykeli okulun kapısına yerleştirildi. Kızıl Asilerin eski üyeleri çeşitli suçlarını tanımlayan beyaz kol bantları takmak zorundaydılar. Sınıf arkadaşları onlara tekmeler atarken günde birkaç kez Mao heykelinin önünde secde etmeye zorlandılar. Eski Kızıl Asiler hakarete uğramış öğretmenleri gibi sindirilmiş ve uysallaşmışlardı.

Jianhua elleriyle çalışmak zorunda bırakılmıştı ve bıkıp usanınca 1968 yazının başında ailesinin yanına geri döndü. Babası onu ağabeyiyle birlikte güvende olacakları ve işçi olarak çalışacakları dağların ardındaki bir çiftliğe gönderdi. Eylül ayında mezun olmaya karar verip okuluna geri döndü. Uzakta geçirdiği birkaç ayda yeni bir bakış açısı kazanmıştı ve Doğu Kırmızıdır lisesine bakınca, her şeyi farklı bir ışıkta görüyordu. Her tarafta inanılmaz bir yıkım vardı. Sınıflar darmadağın edilmiş, sıralar, iskemleler yok edilmiş, duvarlar yırtık pırtık afişlerle dolu, fen laboratuvarının tüm gereçleri yok olmuş, her tarafı çöp yığınları sarmış, işaretsiz mezarlar, bir bombayla yok edilmiş müzik salonu, eğitimlerini sürdürmelerine yardımcı olacak saygın bir öğretmen ya da bir görevli kalmamıştı.

Kısacık birkaç yılda bunca yıkım niçin yapılmıştı? Heping, Yulan, Zongwei ve diğerleri ne uğruna ölmüştü? Ne için savaşıyorlardı? Ne öğrenmişlerdi? Hiçbir yanıt bulamıyordu ve genç yaşamlarının boşa harcanması onu nefret ve umutsuzluğa sürüklüyordu.

Okuldan uzaklaşmak ve anılarını gömmek için Jianhua ile ağabeyi orduya yazıldılar. Yıllar içinde taş ve çimento taşıyan

ordu kamyonlarını kullanırken, Kültür Devrimi'nin yavaş yavaş çöktüğünü, eski liderlerin gözden düştüğünü görüyordu. Mao'nun 1976'daki ölümünün ardından Komünist parti sonunda Kültür Devrimi'ni ulusal bir felaket olarak lanetledi.

Yorum: Yukarıdaki hikâye ve karakterler Gao Yuan adlı yazarın *Born Red* (1987) adlı kitabından alınmıştır. (Kültür Devrimi'nden sonra yazar Gao Jianhua olan adını Gao Yuan olarak değiştirdi.) Kültür Devrimi sırasında okulunda katıldığı olayların belgesel anlatımını içeriyor.

Temelde Kültür Devrimi Mao'nun insan doğasını değiştirme girişimiydi. Mao'ya göre bin yıl içinde çeşitli biçimlerdeki kapitalizm nedeniyle insanlar bireyci ve muhafazakâr olmuşlar, sosyal sınıflarına bağlanmışlardı. Mao geçmişe sünger çekmek ve yeniden başlamak istiyordu. "Temiz bir sayfanın hiçbir lekesi yoktur. En yeni ve en güzel resimler onun üzerine çizilebilir," diye açıklamıştı. Boş sayfayı elde etmek için eski alışkanlıkların, düşünme biçimlerinin kökünü kitlesel boyutlarda kurutmak, insanların otoriteye karşı anlamsız saygısını ortadan kaldırmak istiyordu. Bunu başarınca temiz sayfaya yeni ve cesur bir şey boyamaya başlayabilirdi. Sonuçta geçmişin yükünden sıyrılmış, sınıfsız bir toplum yaratacak yeni bir kuşak ortaya çıkacaktı.

Born Red adlı kitapta anlatılan olaylar Mao'nun deneyinin mikrokosmos bir sonucunu, insan doğasının kökünün kurutulmayacağını, değiştirmek istediğiniz zaman başka şekillerde yeniden ortaya çıkacağını gösteriyor. Yüz binlerce yıllık evrim ve gelişmenin sonuçlarının özellikle insanların grup içinde çok eski modellere uyum gösteren davranışlarını içerdiği zaman, yeni bir planla radikal biçimde yeniden tasarlanamayacağını anlatıyor. (Gerçi YMS'de olanları yeniyetmelerin davranışlarıyla bağlantılı görmek kışkırtıcı olabilir ama gençler genelde motivasyonlarını daha zekice gizleyen yetişkinlere oranla insan doğasını daha saf ve çıplak biçimde sergilerler. Ayrıca bu okulda olanlar Çin'in her tarafında hükümet bürolarında, fabrikalarda, orduda, her yaşta Çinlinin arasında ürkütücü derecede benzer bir biçimde yaşan-

mıştı.) Mao'nun deneyinin nasıl başarısız olduğu ve insan doğası hakkında gösterdikleri işte böyledir.

Cesur fikrini harekete geçirmek için Mao'nun belirli bir stratejisi vardı: İnsanların dikkatini geçerli bir düşman üzerinde yoğunlaştırmak, bu durumda bilinçli ya da bilinçsizce eskiye bağlı olan revizyonistler düşman olarak gösterilmişti. İnsanları özellikle gençleri yalnızca bu gerici güce değil, otoritenin kemikleşmiş tüm biçimlerine karşı savaşmaya cesaretlendirmek istemişti. Muhafazakâr düşmanlarla mücadele ederken Çinliler kendilerini eski düşünme ve davranma modellerinden uzaklaştıracaklar, sonunda seçkinlerden ve sınıf sisteminden kurtulacaklar ve ne uğruna savaştıklarını açıkça bilen bir devrimci sınıf olarak birlik oluşturacaklardı.

Ne var ki stratejisinin ölümcül bir hatası vardı. Grup halinde hareket ederken insanlar ayrıntılı düşünmezler ve derin incelemeler yapmazlar. Yalnızca daha sakin ve uzak olanlar bunu yapabilir. Gruplar duygusal ve heyecanlıdır. İnsanların birincil arzusu grup ruhuna uyum sağlamaktır. Düşünme tarzları basite indirgenir: İyiye karşı kötü, bizimle beraber ya da bize karşı. Olayları basitleştirmek için bazı otoriter tipleri ararlar. Mao'nun yaptığı gibi bilinçli olarak kaos yaratılınca gruplar bu ilkel düşünme biçimine daha fazla düşerler çünkü insanların çok fazla belirsizlik ve karışıklık içinde yaşaması çok ürkütücüdür.

YMS öğrencilerinin Mao'nun hareket çağrısına nasıl karşılık verdiklerine bir bakın: Kültür Devrimi'yle ilk kez yüz yüze kalınca, Mao'nun kendisini onlara rehberlik edecek yeni otorite olarak gördüler. Oldukça ufak bir bireysel düşünmeyle onun fikirlerini yuttular. Pekin'dekilerin hareketlerini en alışılmış biçimde taklit ettiler. Revizyonistleri ararken görünümlere göre karar verdiler: öğretmenlerin giysileri, yedikleri özel yemekler ya da içtikleri şaraplar, davranışları, aile geçmişleri. Görünümler aslında çok aldatıcı olabilir. öğretmen Wen inançlarında çok radikaldi ama batı modası giysileri sevdiği için revizyonist olduğuna karar verildi.

Eski düzende öğrenciler son derece güçlü öğretmenlerine itaat etmek zorundaydılar. Bundan birdenbire kurtuldular ama geçmişe duygusal açıdan bağlı kaldılar. Öğretmenler hâlâ güçlü

gibi görünüyorlardı ama artık entrikacı devrim karşıtları olarak algılanıyorlardı. Şimdiye dek öğrencilerin uysal olmanın getirdiği bastırılmış kırgınlık, öfkeye ve ceza veren, baskı yapanların kendileri olması arzusuna dönüştü. Öğretmenler artan cezalardan kaçınmak için işlemedikleri suçları itiraf edince, öğrencilerin paranoyası onaylanmış oldu. Rolleri uysal öğrenci olmaktan baskıcı olmaya dönmüştü ama düşünme tarzları Mao'nun niyetinin tam tersi olarak daha da basite indirgenmiş ve mantıksızlaşmıştı.

Mao'nun yarattığı boşlukta başka bir zamansız dinamik ortaya çıktı: doğuştan daha atılgan, saldırgan ve hatta sadist olanlar (bu olaylarda Fangpu ve Küçük Bawang) zorla kendilerine yol açtılar, gücü ellerine aldılar ve bu arada daha pasif olanlar (Jianhua, Zongwei) sessizce geriye çekilip takipçi oldular. YMS'deki saldırgan tipler yeni bir seçkinler sınıfı oluşturup avantalar ve ayrıcalıklar dağıtmaya başladılar. Aynı şekilde Kültür Devrimi'nin yarattığı karmaşada öğrenciler grup içindeki statüler konusunda daha takıntılı oldular. Aralarında kimler kırmızı ve kimler siyah kategoride diye merak ettiler. Köylülerden mi yoksa proletaryadan mı gelmek daha iyiydi? Kızıl Muhafızlarda bir üyeliği nasıl elde edebilir ve devrimsel seçkinlik statüsü simgesi olan güzel kırmızı kol bandını takabilirlerdi? Yeni eşitlikçi düzene eğilimli olmak yerine öğrenciler daha üstün konumları işgal etmeye çabaladılar.

Tüm otorite biçimleri ortadan kalkıp öğrenciler okulu yönetmeye başlayınca grup dinamiğindeki en tehlikeli gelişmeyi –kabilesel hiziplere bölünme– durduracak bir şey kalmadı. Yapı olarak biz insanlar Fangpu'nun denediği gibi gücü tekeline almak isteyenlerin girişimlerini reddederiz. Bu durum diğer hırslı, saldırgan kişilerin fırsatlarını yok eder. Ayrıca oluşturduğu büyük gruplaşmalarda birey olarak üyeler kaybolduklarını hissederler. Neredeyse otomatik olarak gruplar daha küçük rakip hizip ya da kabilelere bölünürler. Rakip kabilenin yeni karizmatik lideri (bu olayda Mengzhe) gücü ele geçirebilir ve üyeler daha az sayıdaki yoldaşla daha kolayca özdeşleşirler. Aralarındaki bağlar sıkıdır ve kabile düşmanlarına karşı mücadele nedeniyle daha da sıklaşır. İnsanlar farklı fikirler ya da hedeflerle bir kabileye katılırlar ama aslında en çok istedikleri şey ait olma duygusu ve açık bir kabile kimliğidir.

Doğu Kırmızıdır Bölüğü ile Kızıl Asiler arasındaki gerçek farklılıklara bir bakın. Aralarındaki çatışmalar yoğunlaşırken, öteki grup üzerinde güç kazanma dışında ne uğruna savaştıklarını söylemek çok zordu. Bir tarafın korkunç ya da güçlü hareketi karşı taraftan bir misilleme çağırıyordu ve her tür şiddet tümüyle haklı gibi görülüyordu. Hiçbir orta nokta yoktu ve davanın haklılığı hiç sorgulanmıyordu. Kabile daima haklıydı ve aksini söylemek Zongwei'nin yaptığı gibi ihanet etmekti.

Mao hedefleri açıkça belli, birleşmiş bir Çin vatandaşlığı oluşturmak istemişti ama bunun yerine ülkenin tümü Kültür Devrimi'nin ilk amacından tümüyle bağlantısız olarak kabile savaşlarına girişmişti. Durumu daha kötüye götürmek için suç oranı zirve yaptı, kimse çalışmak ya da bir şeyler üretmek istemediğinden ekonomi çöktü. Kitleler eski düzene oranla daha tembel ve daha kırgın oldular.

1968 ilkbaharında Mao'nun tek çıkar yolu bir polis devleti kurmak oldu. Yüz binlerce insan hapse tıkıldı. Ordu neredeyse tümüyle el koydu. Düzeni sağlamak ve otoriteye saygıyı yeniden oluşturmak amacıyla Mao kendini bir kült kişiliğine büründürdü, imgesine tapılacaktı ve söyledikleri, devrim duaları gibi yinelenecekti. Fangpu'nun YMS'deki baskı (işkenceler, tarihin yeniden yazılması, tüm medyanın denetim altına alınması) biçiminin Mao'nun tüm ülkede yaptıklarını yansıtması çok ilgi çekicidir. Mao'nun (ve Fangpu'nun) istediği yeni devrim toplumu aslında feodal Çin'in en baskıcı batıl inançlı rejimlerini andırıyordu. Kültür Devrimi'nin bir kurbanı olan Jianhua'nın babasının oğluna dediği gibi, "Herhangi bir şey çok ileri itilirse, tam tersine döner."

Şunu anlayın: bu hikâyenin kendi yaşamımız ve ait olduğumuz gruplarla çok az bağlantısı olan aşırı bir örnek olduğunu düşünme eğilimimiz vardır. Ne de olsa, herkesin son derece terbiyeli ve uygar olduğu yüksek teknoloji bürolarını dolduran sofistike insanların bulunduğu dünyalarda yaşıyoruz. Kendimizi de aynı biçimde görürüz. İleriye dönük ideallerimiz ve bağımsız düşüncelerimiz vardır. Ama bunun büyük bir kısmı yanılsamadır. Eğer kendimize yakından, dürüstçe bakarsak, bir çalışma alanına ya da gruba girdiğimiz zaman değişim geçirdiğimizi itiraf etmek

zorunda kalırız. Hiç farkına varmadan daha ilkel davranma ve düşünme tarzlarına doğru kayarız.

Hakkımızda ne düşündüğünü bilmediğimiz kişilerin yanında kendimizi özgüvensiz hissederiz. Uyum sağlama baskısı hissederek, düşünce ve davranışlarımızı grup ortamına göre biçimlendirmeye başlarız. Görünüm, ifade ve fikir açısından gruptakileri bilinçsizce taklit etmeye başlarız. Kendi statümüz ve hiyerarşideki konumumuz hakkında kaygılanırız. "Meslektaşlarım kadar saygı görüyor muyum?" Bu, bizim yapımızın primat kısmıdır çünkü statü takıntımızı şempanze akrabalarımızla paylaşırız. Erken çocukluk yıllarındaki modellere dayalı olarak, grup ortamında her zamankinden daha pasif ya da daha saldırgan oluruz ve karakterimizin daha az gelişmiş yönünü ortaya çıkarırız.

Konu liderler olunca, onları sıradan insanlar gibi görmeyiz. Adeta efsanevi güçleri varmış gibi onların yanında biraz etkilenmiş ve sindirilmiş hissederiz. Grubun esas düşmanını düşününce biraz alevlenmekten ve öfkelenmekten kendimizi alamayız ve olumsuz yönlerini abartırız. Gruptakiler herhangi bir nedenle kaygı ya da öfke duyuyorlarsa, çoğunlukla bu duyguya biz de kapılırız. Pek açık olmayan bu belirtiler grubun etkisinde kaldığımızı gösterir. Eğer bu değişimleri deneyimliyorsak, meslektaşlarımızın da aynısını yaşadığından emin olabiliriz.

Şimdi grubun istikrarına ya da iyiliğine dışarıdan gelen bir tehdidi, bir krizi hayal edin. Yukarıdaki tepkilerin tümü stresle yoğunlaşacak ve görünürde uygar, sofistike grubumuz patlamaya hazır olacaktır. Sadakatimizi ve grubun desteklediği her şeyle birlikte olduğumuzu kanıtlamak için baskı altında olduğumuzu hissederiz. Rakip ya da düşman konusundaki düşüncelerimiz daha basit ve ateşli olur. Aralarında panik, nefret ya da büyüklenmenin de bulunduğu duyguların güçlü dalgalarına maruz kalırız. Kabilesel dinamiklerle grubumuz bölünebilir. Karizmatik liderler bu şiddetten yararlanmak için kolayca ortaya çıkar. Yeterince dürtülenirse her grubun yüzeyinin altında yatan bir saldırganlık potansiyeli vardır. Açıkça şiddetten kaçınsak bile, grup aşırı tepki verip abartılı korkulara ya da kontrol edilemeyen

heyecana dayanan kararlar vereceğinden, denetimi ele geçiren ilkel dinamiğin ciddi sonuçları olacaktır.

Grupların üzerimizdeki aşağıya çeken etkisine karşı koymak için Mao'nun yaptığından çok farklı bir insan doğası deneyi yapmalıyız ve aklımızdaki hedef, kendimizi gruptan uzak tutma yeteneğini geliştirmek ve gerçek bağımsız düşünme için zihinsel alan yaratmak olmalıdır. Grubun üzerimizdeki güçlü etkisi gerçeğini kabullenerek bu deneye başlarız. Kendimize karşı son derece dürüst olup uyum sağlama ihtiyacımızın, düşüncelerimizi nasıl biçimlendirdiğinin ve çarpıttığının farkına varırız. Duyduğumuz kaygı ya da öfke içimizden mi geliyor yoksa gruptan mı esinleniyoruz? Düşmanı şeytan gibi göstermek ve kontrol etmek eğilimimizi gözlemlemeliyiz. Liderlerimize körlemesine saygı göstermemeye kendimizi eğitmeliyiz, onları tanrılaştırma ihtiyacı duymadan başarılarına saygı göstermeliyiz. Karizmatik çekiciliği olanların yakınında özellikle dikkatli olmalıyız ve onların gizemini azaltıp dünyaya indirmeliyiz. Böyle bir farkındalıkla, karşı koymaya ve uzaklaşmaya başlayabiliriz.

Bu deneyin bir parçası olarak yalnızca insan doğasını kabullenmekle yetinmeyip verimli olması için çalışmalıyız. Statü ve tanınma ihtiyacı kaçınılmaz olduğundan, inkâr etmemeliyiz. Statü ve tanınmayı kusursuz çalışmalarımızla geliştirmeliyiz. Gruba ait olma ve sadakatimizi kanıtlama ihtiyacını kabul etmeli ama bunu daha olumlu biçimlerde yapmalıyız. Uzun vadede zarar verecek grup kararlarını sorgulamalıyız, farklı fikirler vermeliyiz, usulca ve strateji kullanarak grubu daha mantıklı bir yöne çevirmeliyiz. Grubun yaygın duygularını farklı biçimde kullanmalıyız: Sakin ve sabırlı olup sonuçlara odaklanarak, yapılacak işlerde başkalarıyla işbirliği yaparak, bu ruhu bütün gruba yayabiliriz. Grubun ateşli ortamında karakterimizin ilkel kısmını ağır ağır denetime alarak gerçekten bağımsız ve mantıklı bireyler olarak ortaya çıkıp deneyin son noktasına ulaşabiliriz.

İnsanlar istediklerini yapmakta özgür olunca, genelde birbirini taklit ederler.

—Eric Hoffer

İnsan Doğasının Anahtarları

Yaşamın belirli anlarında son derece güçlü, başka duyulara benzemeyen bir enerji hissederiz ama bunu çok seyrek inceleriz ya da tartışırız. Bunu bir gruba ait olmak diye tanımlarız ve aşağıdaki durumlarda deneyimleriz.

Bir konser, bir maç ya da bir siyasi miting gibi kalabalık bir ortamda bulunduğumuzu varsayalım. Belirli bir noktada binlerce kişinin paylaştığı heyecan, öfke ya da neşe dalgaları bizi sarar. Bu duygular otomatik olarak içimizde yükselir. Yalnız başımıza ya da birkaç kişiyle bu deneyimi yaşayamayız. Kalabalık ortamlarda yalnızken asla yapmayacağımız şeyleri yapmaya yöneliriz.

Bir grup karşısında konuşma yapacağımızı varsayalım. Eğer çok gergin değilsek ve grup bizim tarafımızdaysa, içimizden yükselen duyguların çoğaldığını hissederiz. İzleyiciler bizi besler. Sesimiz günlük yaşamımızda kullanmadığımız bir tona dönüşür, el hareketlerimiz olağanüstü canlanır. Karizmatik bir lideri dinlerken de bu deneyimi yaşayabiliriz. O kişinin saygımızı uyandıran ve bizi heyecanla dolduran özel bir gücü vardır.

Belki kısa bir zaman diliminde ulaşılması gereken hedefi olan bir iş için bir grupla çalışabiliriz. Her zamankinden daha fazla çalışmaya kendimizi zorlarız. Aynı ruhla çalışan ötekilerle bağlantılı olunca, enerji yüklemesi hissederiz. Belirli bir noktada grup üyeleri birbiriyle konuşma ihtiyacı hissetmezler, hepimiz aynı fikirdeyiz ve meslektaşlarımızın düşüncelerini tahmin edebiliriz. Bu duygular mantıklı olarak kaydedilmez; tüylerin diken olması, nabzın hızlanması, aşırı canlılık ve güç gibi bedensel duyularla otomatik olarak gelir. bu enerjiye *sosyal güç* adını verelim. Görünmeyen bu güç alanı paylaşılan duyularla bir grup insanı birbirine bağlar ve yoğun bir bağlılık duygusu yaratır.

Bu güç alanıyla dışarıdan karşılaşırsak, kaygı yaratabilir. Örneğin bizimkinden çok farklı bir kültürü olan bir yere yolculuk yaptığımızı varsayalım. Ya da birbiriyle adeta gizli bir dille anlaşan ve bağlantı kuran kişilerin çalıştığı bir ortamda işe başladığımızı varsayalım. Ya da alıştığımızdan daha zengin ya da daha yoksul bir mahallede dolaştığımızı düşünelim. Böyle anlarda bu-

raya ait olmadığımızı, bize yabancıymışız gibi baktıklarını, korkacak hiçbir şey olmadığı halde huzursuz ve olağanüstü uyanık olduğumuzu hissederiz.

Sosyal gücün çeşitli ilginç unsurları vardır: Birincisi aynı anda hem içimizde hem dışımızda var olabilir. Yukarıda sözünü ettiğimiz bedensel duyuları deneyimleyince, bizim tarafımızdakilerin de aynı duyguları hissettiklerinden emin oluruz. Gücü içimizde hissederiz ama dışımızda olduğunu da düşünürüz. Bu olağanüstü duyu belki de âşık olup sevdiğimizle aramızda geçen paylaşılan enerjiyi deneyimlemeye eşittir.

Ayrıca belirli bir grubun büyüklüğüne ve kimyasına bağlı olarak bu gücün farklı olduğunu da söyleyebiliriz. Genelde grup ne kadar büyükse, etkisi o kadar yoğundur. Fikirlerimizi ya da değerlerimizi paylaşan çok büyük bir grubun içinde olunca, artmış bir kuvvet ve canlılığın yanı sıra ait olmaktan gelen ortak bir sıcaklık da duyarız. Bu gücün büyük bir kalabalıkta çoğalmasının hayranlık uyandıran yüce bir yanı vardır. Yükselen enerji ve heyecan bir düşmanla karşılaşınca kolayca öfke ve şiddete dönüşebilir. Gruptaki kişilerin karışımı da etkisini şekillendirir. Eğer lider karizmatik ve enerjikse, bu durum gruba yayılır. Eğer çok sayıda kişinin öfke ya da neşe gibi belirli bir duyguya eğilimi varsa, toplu hava da değişir.

Son olarak da bu güce doğru çekiliriz. Bir takımın taraftarlarının doldurduğu bir stadyumda, şarkı söyleyen korolarda, geçit törenlerinde, karnavallarda, konserlerde, dinsel ve siyasi toplantılarda kalabalığa karışırız. Böyle ortamlarda atalarımızın icat edip geliştirdiği klanların toplanması, kent surları çevresinde askerlerin geçit töreni yapması, erken tarihli tiyatro ya da gladyatör gösterileri gibi olguları yeniden yaşarız. Böyle topluluklardan ürken azınlıkları bir kenara bırakırsak, genelde yandaş kalabalıklardan hoşlanırız. Canlandığımızı, heyecanlandığımızı hissederiz. Bu durum bağımlılık halini alabilir: Defalarca kendimizi bu enerjiye maruz bırakmak isteriz. Grubun deneyimlediği ritim ve melodiyle, müzik ve dans, gücü dışsallaştırma isteğimizin en erken biçimleridir.

Çok uzun bir süre tecrit edilince, sosyal gücün başka bir unsurunu tam ters biçiminde gözlemleriz. Tek kişilik hücrelerde

kalan mahkûmların ve ıssız yerlerdeki kâşiflerin hikâyelerinde (Richard E. Byrd, *Alone* adlı kitabında Antarktika'da yalnız başına geçirdiği sinir bozucu beş ayı anlatıyor) gerçeklerden uzaklaşmaya başladıklarını ve kişiliklerinin çözüldüğünü hissettiklerini öğreniyoruz. Çok ayrıntılı sanrıların etkisinde kalırlar. Yalnızca çevrelerinde insanların olmasını değil, onlara bakan gözlerin varlığını da özlerler. Dünyaya gelişimizin ilk aylarında annelerimize bakarak kendi hakkımızda ilk kavramlarınızı biçimlendirdik; annemizin bize bakması var olduğumuz duygusunu veriyordu; bize bakışıyla kim olduğumuzu bize söylüyordu. Yetişkinler olarak bize bakanların gözlerinde aynı sözel olmayan doğrulamayı ve benlik duygusunu deneyimleriz. Bunun asla farkında olmayız; bu olguyu anlamak için çok uzun süre tek başına kalmak gerekir.

Sosyal gücün en temel düzeyi budur: Yalnızca başkalarının gözleri bize gerçek, bütün ve ait olduğumuz konusunda güvence verir.

Sanal dünyalarda ve sanal kalabalıklarda da sosyal güç kendini hissettirir. Gerçi gerçek bir kalabalığın arasında olmak kadar yoğun değildir ama ekranda adeta hayalet gibi başkalarının varlığını (içimizde ve dışımızda) hissederiz ve üzerimizdeki gözlerin yerini tutması için sürekli olarak akıllı telefonlarımıza başvururuz.

İnsanların arasındaki sosyal güç, tüm sosyal hayvanların deneyimlediğinden daha karmaşıktır. Sosyal hayvanlar sürekli grubun içindekilerin duygularına uyum sağlarken, kendi rollerini bilirler ve gruba ait olmaya çabalarlar. (Yüksek düzey primatlar arasında, aşağı düzeyde olanlar bunu göstermek için daha yukarıdakileri taklit ederler.) Grubun iletişim kurması ve işbirliği yapması için ayrıntılı fiziksel ipuçları bırakırlar. Bağları kuvvetlendirmek için hazırlık ritüelleri vardır ve sürü biçiminde avlanmanın etkisi de aynıdır. Bir araya geldiklerinde paylaşılan enerjiyi deneyimlerler.

Biz insanlar daha gelişmiş gibi görünürüz ama aynı dinamik tümüyle sözel altı düzeyde oluşur. Gruptakilerin hissettiklerini duyumsarız. Uyum sağlama ve gruptaki rolümüzü oynama ihti-

yacımız vardır. Özellikle liderlerin hareketlerini ve yüz ifadelerini farkına varmadan taklit etmeye yatkınız. Sosyal medya aracılığıyla ya da kabul edilebilir başka bir yolla öfkemizi dışa vurmak için sürü halinde ava çıkarız. Grup bağlarını kuvvetlendirmek için Dinsel ya da siyasi toplantılar, gösteriler, savaşlar gibi kendi ritüellerimiz vardır. Aynı fikri paylaşan bir insan grubundan geçen kolektif enerjiyi kesinlikle deneyimleriz.

Bu gücün en tuhaf yanı, içimizde var olduğu, böylesine yaygın olduğu halde çok az tartışmamız ve incelememizdir. Belki bu duyuların bilimsel biçimde incelenmesinin zor olduğu gerçeğinden geliyordur. Yine de bilgisiz kalmanın kasıtlı bir yönü vardır; benliğimizin derinliklerinde bu olgu bizi rahatsız eder. Grup içindeki otomatik tepkilerimiz, başkalarını taklit etme eğilimimiz bize yapımızın en ilkel unsurlarını, hayvansal köklerini anımsatır. Kendimizi yalnızca uygar ve gelişmiş olarak değil, aynı zamanda yaptıklarımızı bilinçli olarak denetleyen bireyler olarak hayal etmek isteriz. Grup davranışımız bu efsaneyi yıkar ve Kültür Devrimi gibi tarihi örnekler kendi potansiyelimiz hakkında bizi korkutur. Kendimizi belirli zorlamalar altında çalışan sosyal hayvanlar gibi görmek istemeyiz. Tür olarak özfikrimizi rencide eder.

Şunu anlayın: Sosyal güç olumlu ya da olumsuz değildir. Yapımızın yalnızca fizyolojik bir kısmıdır. Bu gücün çok uzun zaman önce evrilen bazı yönleri çağdaş dünya için oldukça tehlikelidir. Örneğin grubumuzun dışındakiler için duyduğumuz derin kuşkular ve onları şeytanlaştırma ihtiyacımız en erken atalarımızın zamanında bulaşıcı hastalık tehlikeli ve rakip avcı toplayıcıların saldırgan niyetleri nedeniyle evrildi. Ama yirmi birinci yüzyılda bu tip grup tepkileri artık geçerli değildir. Daha doğrusu teknolojik ilerlemeyle bunlar en şiddetli ve soykırımsal davranışlarımız olabilir. Genelde sosyal güç bizim bağımsız ve mantıklı düşünme yeteneğimizi o kadar aşağıya çeker ki, çağdaş koşullara uygun olmayan daha ilkel davranışlara doğru çekildiğimizi söyleyebiliriz.

Yine de sosyal güç *olumlu* amaçlar için, yüksek düzey işbirliği ve empati için kullanılabilir ve şekillendirilebilir. Grubun için-

de birlikte bir şey yarattığımız zaman yukarı doğru çekildiğimizi deneyimleriz.

Sosyal hayvanlar olarak karşılaştığımız sorun kendiliğinden oluşan bu gücü deneyimlememiz değil, varlığını inkâr etmemizdir. Farkına varmadan başkalarının etkisi altında kalırız. Başkalarının söylediklerini ve yaptıklarını bilinçsizce izlemeye alıştığımızdan, kendi adımıza düşünme yeteneğimizi yitiririz. Hayatta önemli kararlar vermek için ya başkalarının yaptıklarını taklit ederiz ya da alışılmış bilgeliği papağan gibi tekrar edenlere kulak veririz. Bu durum çok sayıda uygun olmayan karara yol açabilir. Ayrıca birey olarak gücümüzün kaynağı olan özgünlüğümüzle iletişimimizi yitiririz (daha fazlası için on üçüncü bölüme bakınız).

Yapımızdaki bu eğilimlerin farkında olanlar isyan etmeyi ve toplum kurallarına uymamayı seçebilirler. Bu durum da eşit derece akılsızca ve kendine zarar verici olabilir. Bizler sosyal yaratıklarız. Başkalarıyla birlikte çalışma becerimize güveniriz. Gereksiz yere isyan etmek bizi ötekileştirir.

Her şeyden çok *grup zekâsına* ihtiyacımız vardır. Bu zekâ grupların düşüncelerimiz ve duygularımız üzerindeki etkisini anlamayı kapsar ve bu farkındalıkla aşağıya çekilmeye karşı koyabiliriz. Ayrıca insan gruplarının belirli yasalara ve dinamiklere göre nasıl davrandıklarını da kapsar ve bu ortamlarda yolumuzu daha kolay bulmamızı sağlar. Böyle bir zekâyla çok zarif bir dans edebiliriz, yetenekli sosyal aktörler olup dışarıdan bakınca uyum sağlarız ama içsel olarak biraz mesafemizi ve kendi adımıza düşünmek için zihinsel alanımızı koruruz. Bu bağımsızlık düzeyinde, kim olduğumuza ve koşullarımıza uygun kararlar verebiliriz.

Bu zekâyı edinmek için sosyal gücün yukarıda açıklanan iki unsuru, grupların üzerimizdeki bireysel etkileri ve grupların her zaman içine düştükleri modeller ve dinamikler üstünde çalışmalı ve ustalaşmalıyız.

Bireysel Etki

Uyum sağlama arzusu: Yeni bir işin parçası olarak bir gruba katıldığınızı varsayalım. Ortama uyum sağlamaya çabalarken

insanların sizi dışarıdan biri olarak inceleyip yargıladıklarının farkına varırsınız. Sözsüz düzeyde, gözleriyle ipuçları aradıklarını fark edersiniz. Merak etmeye başlarsınız. Uyum sağlıyor muyum? Doğru şeyleri söyledim mi? Benim hakkımda ne düşünüyorlar? Herhangi bir grupta üzerinizdeki birincil etki uyum sağlamak ve ait olma duygunuzu kuvvetlendirmektir. Ne kadar fazla uyum sağlarsanız, gruba ve değerlerine o kadar az meydan okuyormuş gibi görünürsünüz. Bu durum sizi incelemelerini asgariye indirecek ve yol açtığı kaygıyı azaltacaktır.

Bunu yapmanın ilk yolu görünümdür. Tıpkı gruptakiler gibi giyinir ve kendinizi sergilersiniz. Daima görüntüleriyle dikkati çekmek isteyen az sayıda kişi vardır ama fikirleri ve değerleriyle uyum sağlarlar. Ama çoğumuz çok farklı görünmekten rahatsız oluruz ve araya karışmak için elimizden geleni yaparız. Doğru mesajı veren (ben ciddiyim, çok çalışırım, bir stilim var ama dikkati çekecek kadar değil) giysileri ve görünümleri benimseriz.

Uyum sağlamanın ikinci ve daha önemli yolu, grubun fikirlerini, inançlarını ve değerlerini benimsemektir. Ötekilerle aynı sözel ifadeleri kullanmanız yüzeyin altında olup bitenleri belirtir. Fikirleriniz yavaş yavaş grubun fikirlerine doğru şekillenir. Bazıları açıkça bu uyuma isyan eder ama onlar genelde işten kovulan ya da dışlananlardır. Kendinize sakladığınız bazı fikir ve inançlarınız vardır ama grubun önemli gördüğü konularda değildir. Grupta ne kadar uzun süre bulunursanız, bu etki o kadar güçlenir ve sinsileşir.

Gruba dışarıdan bakınca düşüncelerde bir benzerlik görürsünüz ve birey olarak yapısal ve geçmiş açısından birbirimizden farklı olduğumuz için şaşırırsınız. Belli belirsiz kalıplaşmanın ve uyumun gerçekleştiğinin işaretidir. Fikirlerini ve değerlerini paylaştığınız için bir gruba katıldığınızda, zamanla özgünlüğünüzü yansıtan, ötekilerden farklı olan düşüncelerinizin ağır ağır kırpıldığını ve neredeyse tüm konularda grupla aynı fikirde olduğunuzu algılarsınız.

Bunların başınıza geldiğini fark etmezsiniz. Bilinçaltından oluşur. Daha doğrusu böyle bir uyumun oluştuğunu şiddetle

inkâr edersiniz. Bu fikirlere kendiliğinizden ulaştığınızı, şuna ya da buna inanmayı seçtiğinizi hayal edersiniz. Üzerinizde çalışan, araya karışmanıza sebep olan ve ait olma duygunuzu kuvvetlendiren sosyal güçle yüzleşmek istemezsiniz. Uzun vadede grup ortamına uyumunuzla yüzleşmek daha iyidir, böylece onun varlığını ve süreci bir dereceye kadar denetlediğinin farkına varırsınız.

Oynama ihtiyacı: Bu ilk etkiden kaynaklanan ikinci etki, *grup ortamında sürekli oynamaya çalışıyor olmamızdır.* Yalnızca görünümlere ve düşüncelere uyum sağlamak yerine kabul edişimizi abartırız ve ait olduğumuzu ötekilere gösteririz. Grupta aktör olup ötekilerin bizi beğenip sadık takım üyesi gibi görmeleri için sözlerimizi ve davranışlarımızı kalıplara dökeriz. Performansımız grubun ölçüsüne ve kimlerden (patronlar, meslektaşlar ya da arkadaşlar) oluştuğuna göre değişir. Bu performanslara belirli bir içsel mesafeyle başlarız ama örneğin patronun yakınında olağandışı dalkavukluk yaparız. Zamanla yaptığımız rolde gösterdiklerimizi hissetmeye başlarız, içsel mesafe erir ve taktığımız maske kişiliğimizle birleşir. En uygun anlarda gülümsemek yerine otomatik olarak gülümsemeyi dudaklarımıza yerleştiririz.

Bu performansın bir parçası olarak kusurlarımızı asgariye indirgeriz ve güçlü olduğuna inandığımız yönlerimizi gösteririz. Özgüven kazanırız. Daha özverili *davranırız.* Başkaları bize bakarken yolun karşısındaki kişiye yardım ettiğimizi ya da para verdiğimizi gösteren çalışmalar bulunuyor. Grupta doğru davaları desteklediğimizi herkesin gördüğünden emin oluruz, ilerici fikirlerimizi sosyal medyada paylaşırız. Ayrıca çok çalıştığımızı, fazladan mesai yaptığımızı herkesin gördüğünden emin olmak isteriz. Yalnız kalınca bir sonraki performansta söyleyeceklerimizi ya da yapacaklarımızı prova ederiz.

Doğal benliğiniz olmanın ya da buna karşı isyan etmenin daha iyi olacağını hayal etmeyin. Şempanzelerin bile yüksek düzeye kadar sergiledikleri oynama ihtiyacını bastırmaktan daha doğadışı bir şey olamaz. Eğer doğal görünmek, kendi benliğinizle rahatmış gibi görünmek istiyorsanız, bu rolü oynamalısınız, gerginlik hissetmemek için kendinizi eğitmeli ve doğallığınızla

insanları ya da grup değerlerini rencide etmeyecek biçimde görünümünüzü şekillendirmelisiniz. Suratını asıp oynamayı reddedenler, gruplar bu tipleri farkında olmadan aralarından attıkları için dışlanırlar.

Her koşulda bu ihtiyaçtan utanmamalısınız. Gruba katıldığınızda bilinçsizce uyum sağlamak amacıyla davranışlarımızı değiştirdiğimiz için, bu konuda yapabileceğiniz bir şey yok. Uyanık olmak, içsel mesafeyi korumak, kendinizi bilinçli ve üstün bir aktöre dönüştürmek, ifadelerinizi alt gruba uyum gösterecek biçime getirmek ve olumlu niteliklerinizle insanları etkilemek daha iyidir.

Duygusal bulaşım: Bebekken annelerimizin ruh durumuna ve duygularına karşı son derece duyarlıydık: O gülümsediği zaman biz de gülümserdik, kaygılanması bizi gererdi. Annenin duygularına yüksek düzey empati göstermeye hayatta kalma mekanizması olarak çok uzun zaman önce evrildik. Tüm sosyal hayvanlar gibi özellikle bize yakın olanların duygularını algılamaya çok erken dönemde hazır olduk. Grubun üzerimizdeki üçüncü etkisi işte bu *duyguların bulaşıcılığıdır.*

Yalnız kalınca kendi ruhsal durumumuzdaki değişmeleri fark ederiz ama gruba katıldığımız anda ötekilerin gözlerini üstümüzde hissedince, onların ruhsal durumlarının, duygularının bilinçaltı düzeylerinin farkına varırız ve eğer bunlar yeterince güçlüyse, bizimkilerin yerini alır. Ait olduğumuzu ve rahat ettiğimizi hissettiğimiz kişilerin yanında, daha az savunmacı oluruz ve bulaşımın etkisine daha kırılgan oluruz.

En güçlüleri kaygı ve korku olmak üzere belirli duygular ötekilerden daha bulaşıcıdır. Atalarımızın arasında bir kişi tehlikeyi hissettiği anda ötekilerin de hissetmesi çok önemliydi. Tehditlerin bu kadar yakın olmadığı bugünkü ortamda, olası ya da hayal ürünü tehlikelerle tetiklenip, düşük düzey kaygı gibi grubun içinden geçer. Sevinç ile heyecan, yorgunluk ile miskinlik ve öfke ile nefret gibi duyguların da bulaşıcılığı yüksektir. Arzulamak da yüksek ölçüde bulaşıcıdır. Ötekilerin bir şeye sahip olmak ya da yeni bir akımı izlemek istediklerini görünce aynı dürtüye kolayca kapılırız.

Bu etkilerin kendini gerçekleştiren bir dinamiği vardır. Eğer üç kişi kaygılanıyorsa bunun iyi bir sebebi olmalıdır. Şimdi biz de dördüncü kişi olunca başkalarının ilginç bulduğu bir gerçeklik kazanır. Hisseden sayısı artınca diğerleri de yakalayacaktır ve birey olarak içimizdeki yoğunluğu artacaktır.

Anın içinde kendi duygularınıza bakarak ve başkalarının duygularınızın üzerindeki etkilerini çözmeye çalışarak bunu içinizde gözlemleyebilirsiniz. Korkunuz hemen önünüzdeki bir şeyden mi kaynaklanıyor yoksa başkalarından duyduklarınızdan gelen ikinci el bir duygu mu? Oluştuğu anda bunu yakalamaya çalışın. Sizin için hangi duyguların daha bulaşıcı olduğunu ayırt edin ve içinden geçtiğiniz çeşitli gruplarda duygularınızın nasıl değiştiğini saptayın. Bu farkındalık size denetleme gücü kazandırır.

Aşırı kesinlik: Yalnız kalıp kendi karar ve planlarımızı düşünürken doğal olarak kuşkuya kapılırız. Doğru mesleği mi seçtik? İşi almak için en doğrusunu mu söyledik? En iyi stratejiyi benimsiyor muyuz? Ama bir grubun içinde olunca bu kuşkulanan yansıtı mekanizma etkisizleşir. Grubun önemli bir stratejiye karar vermesi gerektiğini varsayalım. Harekete geçme baskısı hissediyoruz. Tartışmak ve düşünmek yorucu ve ne zaman sona erecek? Karar verme ve bu kararın arkasında durma baskısı hissediyoruz. Karşı çıkarsak dışlanabilir, ötekileştirilebiliriz ve böyle olasılıklardan kaçınıyoruz. Üstelik herkes bu hareket yönünün doğru olduğuna inanıyorsa, bu karara güven duymaya zorlanırız. Yani dördüncü etki *bizim ve meslektaşlarımızın yaptıkları hakkında kesin olmaya yönlendirir ve böylelikle hepimiz risk almaya yatkın oluruz.*

Parasal çılgınlıklar ve balonlarda, eğer herkes lalelerin fiyatı, Güney Denizi hisseleri (altıncı bölüme bakınız) ya da yüksek faizli ipotekler üzerine bahse giriyorsa, kesin bir şey olmalıdır. Kuşku duyanlar çok fazla tedbirli olanlardır. Birey olarak başkalarının kesin gördüklerine karşı durmak zordur. Fırsatı kaçırmak istemeyiz. Eğer bu hisseyi alıp zarar edersek, gülünç olup utanca kapılırız, aptallığımızın sorumluluğunu taşırız. Aynısını yapan binlerce kişi varsa, sorumlu olmaktan korunuruz ve böylece bu tip riskleri grup ortamlarında alırız.

Eğer birey olarak saçma bir planımız varsa, birileri bizi uyarır ama grubun içinde tam tersidir. Ne kadar hayal ürünü (Irak'ı işgal etmek ve kurtarıcı gibi karşılanmayı beklemek) olursa olsun, herkes planı onaylar ve üzerimize soğuk su atacak dışarıdan insanlar bulunmaz.

Herhangi bir fikir ya da plan hakkında olağanüstü kesinlik duyuyorsanız bir adım geri çekilip üzerinizde bir grup etkisi olup olmadığını araştırın. Heyecanınızdan bir an için uzaklaşırsanız, duygularınızı mantıklı hale getirmek için düşüncelerinizin nasıl kullanıldığını, duymak istediğiniz kesinliğin nasıl onaylandığını fark edersiniz. Kuşkulanmak, geriye dönüp bakmak, başka seçenekleri düşünmek yeteneklerinizden asla vazgeçmeyin. Birey olarak mantığınız, bir grubu saran çılgınlığa karşı tek korumanız olacaktır.

Grup Dinamikleri

Kayıtlı tarihin başlangıcından bu yana insan gruplarının adeta belirli matematik ya da fizik yasalarının etkisiyle otomatik olarak düştükleri modelleri görebiliriz. Aşağıda ait olduğunuz ya da içinden geçtiğiniz gruplarda incelemeniz gereken en yaygın dinamikler yer alıyor.

Grup Kültürü: Başka bir ülkeye yolculuk yapınca, bizimkinden farklı bir kültürün farkına varırız. Halkın kendi dili olduğu gibi, kendi gelenekleri, dünyaya bakış açıları ve düşünme biçimleri vardır. Gelenekleri çok eskiye dayanan toplumlarda bu durum daha belirgindir ama aynı olguyu bir şirket ya da bir büroda da görürüz. Sosyal gücün üyelerin arasındaki belirli kimyaya dayanarak insanları bir araya getirmesidir.

Kendi grubunuza ve kültürüne bakarken, yaygın havayı ve tarzı düşünün. Gevşek bir yapısı ve rahat bir tarzı mı var? Yoksa tepeden aşağıya düzenlenmiş, üyelerin çizginin dışına çıkmaya ya da disiplini bozmaya korktukları bir grup mu? Üyeler kendilerini üstün ve dünyanın geri kalanından ayrı hissedip seçkinci bir tavır mı sergiliyor yoksa halkçılığından gurur mu duyuyor? Kendini yenilikçi mi ya da muhafazakâr mı görüyor?

Bilgiler grubun içinde rahatça akıp bir açıklık duygusu yaratıyor mu yoksa liderlik konumu bu akışı denetleyip elinde mi tutuyor? Aşırı rekabetçi, daha sert bir komuta zinciriyle maskülen bir yapısı mı var yoksa hiyerarşi yerine işbirliğini vurgulayan daha akıcı feminen bir havası mı var? İşlev bozukluğu ve kopuklukla delik deşik mi, üyeler sonuçlara ulaşmak yerine kendi egoları için mi kaygılanıyorlar yoksa verimliliği ve işin kalitesini mi önemsiyorlar? Bu soruları yanıtlamak için grubun söylediklerini umursamayın, davranışlarını ve içinde süren duygusal havayı inceleyin.

Grubun tarzı yukarıdaki niteliklerin bir kısmını ya da bileşimini barındırabilir ama her zaman tanımlanabilir bir kültür ve ruh sergileyecektir. İki noktayı aklınızda tutun: birincisi, grup kültürü çoğunlukla kendisi için hayal ettiği –liberal, modern, ilerici, acımasızca rekabetçi, zevkli gibi– ideal üzerinde birleşecektir. Belki grup bu ideale ulaşamaz ama belirli bir dereceye kadar dener ve bu ideal üyeleri bir arada tutan efsaneyle çalışır. İkincisi bu kültür özellikle güçlü karakterleri olan kurucularını yansıtır. Üyelerin sayısı binleri bulsa bile, kurucular katı ya da gevşek tarzlarıyla gruba damgalarını vururlar. Yerleşik kültürü olan bir gruba ya da şirkete giren liderler değiştirmeyi düşünseler bile, bu kültürle özümsendiklerini hissederler.

Pentagon'da yerleşik ABD Savunma Bakanlığı İkinci Dünya Savaşı'ndan çok güçlü savaş taraftarı bir ruhla çıktı. Başkan Kennedy ile Johnson'ın Pentagon konusunda kendi görüşleri vardı, kültürünü değiştirmek ve ABD'yi Vietnam Savaşı'ndan uzak tutmak istediler. Ne var ki bu saldırgan kültür sonunda onların fikirlerini değiştirdi ve ülkeyi savaşa sürükledi. Hollywood'da birçok film yönetmeni kendi istedikleri gibi iş yapmayı düşündüler ama tepeden aşağıya denetimi vurgulayan yerleşik kültür ve bitmek bilmeyen notlarıyla yapımcıların mikroyönetimleri onları yuttu. Bu kültür yaklaşık doksan yıl sürdü ve kimse değiştiremedi.

Grup ne kadar büyük, kültürü ne kadar yerleşik olursa, sizin onu denetlemeniz yerine onun sizi denetleyeceğinin farkında olun.

Bir noktayı aklınızda tutun: Kültürün tipi ne olursa olsun ya da başlangıçta ne kadar yenilikçi olmuşsa olsun, çok uzun süredir var olan grup büyüdükçe daha tutucu olacaktır. İnsanların yaptıklarına sahip çıkmak ve statükoyu sürdürmenin denenmiş yollarını korumak arzusunun kaçınılmaz sonucudur.

Grup kuralları ve şifreleri: Her insan grubu için düzen bozukluğu ve anarşi çok üzücüdür. Böylece davranış standartları ve işleri yapma kuralları çok çabuk evrilir ve yerleşir. Bu kurallar ve şifreler asla yazılı değildir ama örtüktür. Herhangi bir şekilde ihlal ederseniz, önemsiz olma ya da kovulma riskine girersiniz ve bunun nedenini öğrenemezsiniz. Aktif denetim yapmadan grup kendi düzenini dayatmış olur. Kabul edilebilir görünümler, toplantılarda ne kadar süreyle özgürce konuşmaya izin verileceği, patronlara itaatin kalitesi, beklenen çalışma ahlakı gibi kurallarla belirlenir.

Gruba yeni katıldığınız zaman bu gizli şifrelere çok dikkat edin. Grupta kimin yükseldiğine, kimin düştüğüne bakın. Bu, başarı ve başarısızlığı yöneten standartların işaretidir. Başarı sonuçlardan mı yoksa siyasi boş laflardan mı geliyor? Patronlar gözlemlemediği zamanlar insanların ne kadar sıkı çalıştığına bakın. Çok çalışabilir ya da bir işi çok iyi yapabilirsiniz ama ötekileri kötü durumda gösterdiğiniz için kovulabilirsiniz. Grupta kaçınılmaz biçimde kutsal inekler (asla eleştirilmemesi gereken kişiler ya da inançlar) olacaktır. Bunları her zaman uzak kalmanız gereken tuzaklar olarak düşünün. Bazen yüksek düzeydeki bir üye bu kural ve şifreleri fiilen denetleyen kişi olabilir. Bu bireyleri saptayın ve onlarla sürtüşmekten kaçının. Sürtüşmeye değmez.

Grup sarayı: Hayvanat bahçesinde şempanzeleri izlerken bir alfa erkeğin varlığı ve davranışlarını taklit eden, yaltaklanan ve daha yakın bağ kurmaya çabalayan diğer şempanzeler dikkatinizi çekecektir. Bu görüntü insanlık öncesi saray durumudur. Biz insanlar erken uygarlıklardan başlayarak soyluların saraylarında daha ayrıntılı benzerlerini yarattık. Kraliyet saraylarında alt derecedeki üyeler sağ kalıp gelişmek için kral ya da kraliçenin iyiliklerine güveniyordu. Oyunun hedefi ötekileri yabancılaştırma-

dan en üst konumdaki kadın ya da erkeğe yaklaşmak ya da her zaman riskli bir girişim olan çeteleşip lideri yerinden indirmekti.

Bugün bu saray bir film yönetmeninin, bir akademik bölüm başkanının, bir ticari işletmenin CEO'sunun, bir siyasi liderin, bir sanat galerisi sahibinin, kültürel gücü olan bir sanatçı ya da eleştirmenin çevresinde şekillenir. Büyük gruplarda alt liderlerin çevresinde alt gruplar oluşur. Lider ne kadar güçlüyse, kurallara uygun ama haksız kazanımlar o kadar yoğunlaşır. Saray halkı artık farklı görünür ama davranışları ve stratejileri hemen hemen aynıdır. Bu davranış modellerinin bazılarına dikkat etmelisiniz.

Birincisi saray halkı liderin ilgisini çekmeli ve herhangi biçimde kendisini sevdirmelidir. Liderlerin egoları büyük olduğundan ve özfikirlerinin doğrulanmasını istediklerinden, bunun en kolay yolu pohpohlamaktan geçer. Pohpohlamak harikalar yaratabilir ama riskleri de vardır. Eğer çok açıksa, pohpohlayan çaresiz gibi görünür ve stratejinin arkasını görmek kolaylaşır. En başarılılar liderin belirli özgüvensizliklerine göre övgülerini biçimlendirirler ve bunu daha dolaylı yaparlar. Liderin başka kimsenin ilgi göstermediği ama fazladan doğrulanması gereken niteliklerine odaklanırlar. Eğer herkes liderin ticari zekâsını övüyor ama kültürel gelişimini övmüyorsa, ikincisine odaklanmalısınız. Liderin fikir ve değerlerini tam olarak kelimesi kelimesine olmadan yansıtmak, dolaylı pohpohlamanın çok etkili bir biçimidir.

Kabul edilebilir pohpohlama biçimlerinin her sarayda farklı olacağını aklınızdan çıkarmayın. Akademik çevrelerde ya da başkent Washington'a oranla Hollywood'da daha coşkulu olmalıdır. Övgüleriniz grup ruhuna uyumlu ve olabildiğince dolaylı olmalıdır.

Elbette verimliliğinizle patronları etkilemeniz ve yararlılığınıza güvenmelerini sağlamak akılcıdır ama bunu çok ileri götürmemeye dikkat edin. İşinizde çok başarılı olduğunuzu hissederlerse, size güvenmekten korkarlar ve hedefinizi merak ederler. Sahip olduklarına inandıkları üstünlükte kendilerini rahat hissetmelerini sağlayın.

İkincisi, saray halkının geri kalanına dikkat etmek gerekir. Çok fazla göze çarpmak, aşırı parlak ve cazip görünmek kıskanç-

lık uyandırır ve sizi parça parça ederler. Olabildiğince fazla saraylının sizin yanınızda olmasını sağlamalısınız. Başarılarınızı azımsayın, başkalarının fikirlerini dinleyin (ya da dinler gibi görünün), toplantılarda stratejik olarak onları övün, özgüvensizliklerine dikkat edin. Belirli kişilere karşı hareket etmeniz gerekirse, olabildiğince dolaylı davranın, onları grupta yalnızlaştırmak için ağır ağır çalışın, asla saldırgan gibi görünmeyin. Sarayların her zaman uygar gibi görünmesi gerekir. En iyi soytarıların başarılı oyuncular olduğunu, gülümsemeleriyle sadakat yeminlerinin pek anlam taşımadığını fark edin. Sarayda saf olmak işe yaramaz. Paranoyaya kapılmadan, insanların dürtülerini sorgulamayı deneyin.

Üçüncüsü, çoğu sarayda bulacağınız tiplere ve oluşturdukları tehlikelere karşı uyanık olun. Saldırgan, kurnaz ve vicdansız bir kişi derhal gruba baskın çıkabilir. (Saray halkı tipleri için bir sonraki bölüme bakınız.)

Saray dinamiğinden sıyrılmanın bir yolu olmadığını unutmayın. Siyasi oyunlara karşı üstün gibi davranmak, pohpohlamak ihtiyacı sizi onların gözünde kuşkulu yapar ve hiç kimse kibirli tavırdan hoşlanmaz. "Dürüstlüğünüze" karşılık olarak dışlanırsınız. Başarılı bir saray üyesi olarak saray stratejisi oyunundan zevk almak daha iyidir.

Grup düşmanı: Yukarıda sözü edildiği gibi atalarımızın grup dışındakilere karşı tepkisel bir korkusu vardı. Bu korku kolayca nefrete dönüşebiliyordu. Korkunun temeli gerçek olabilirdi ama rakip kabilelerin varlığının olumlu bir yan etkisi de vardı: Grubu birleştiriyordu. Ayrıca insan beyninin zıtlıkların ikili çifti olarak (aydınlık ve karanlık, iyi ve kötü, bizler ve onlar) bilgiyi işleme yoluna da uygundu. Günümüzün çağdaş gelişmiş dünyasında bu çok eski dinamiğin sürekli çalıştığını görürsünüz: Gruplar kabileyi bir arada tutmak için gerçek ya da hayali nefret edilen düşman üzerinde tepkisel olarak yoğunlaşırlar. Anton Çehov'un dediği gibi, "Aşk, dostluk, saygı insanları herhangi bir konudaki ortak nefret kadar birleştiremez."

Tarihin başlangıcından bu yana liderler dikkati kendi eksikliklerinden başka yöne çekmek ya da herhangi bir şeyi haklı göstermek için bu rakip ya da düşmanın varlığını kullanmışlardır.

Düşman "ahlaksız", "mantıksız", "güvenilmez", ya da "saldırgan" olarak tanımlanırken "bizim" grubumuzun tam tersi olduğu ima edilir. Hiçbir taraf ahlaklı olmadığını, saldırgan amaçları bulunduğunu ya da duygularıyla yönetildiğini itiraf etmek istemediğinden hep öteki taraf böyle tanımlanır. Sonuçta kabilenin parçası ve öteki tarafa karşı olduğunu hissetme ihtiyacı son derece abartılmış farklardan çok daha önemlidir.

Ait olduğunuz gruba bakınca karşı durmanız gereken bir düşman ya da bir öcü görürsünüz. Kendinizi bu dinamikten uzaklaştıracak, çarpıtılmış yönlerini hesaba katmadan "düşmanı" görmenizi sağlayacak bir yeteneğe ihtiyacımız var. Hain gibi algılanmamak için kuşkuculuğunuzu açıkça göstermeyin. Bunun yerine kabilesel duygulardan gelen aşağıya çekişlere ve aşırı tepkilere karşı koyabilmek için zihninizi açık tutun. Düşmandan ders alarak, üstün stratejilerini uygulayarak bunu bir adım daha ileri götürün.

Grup bölünmeleri: Zamanla grup üyeleri daha küçük gruplara bölünürler. Bu dinamiğin nedeni basittir. Bir grupta bizim değerlerimizi paylaşanlardan narsist bir destek alırız. Ama grup belirli bir boyutun üzerine çıkınca, bu durum soyutlaşır. Üyelerin arasındaki farklar göze çarpar. Birey olarak grubu etkileme gücümüz azalır. Daha yakın bir şey istediğimiz için bize daha yakın olanlarla alt gruplar kurarız ve narsist desteği alırız. Alt gruplarda paylaşma gücümüz olduğundan, üyelerin kibir duygusu yükselir. Zamanla bu gruplar da kendi içinde bölünmeye gider. Adeta grup bölünmesinin mekanik yasalarına karşılık veriyormuşuz gibi bu bölünme bilinçsizce oluşur.

Bir alt grup yeterince güçlenirse, üyeler kendi çıkarlarını büyük grubun çıkarları üzerinde tutmaya başlarlar. Bazı liderler böl ve yönet fikriyle bir grubu diğeriyle karşı karşıya getirerek bu dinamikten yararlanmak isterler: Alt gruplar çatıştıkça zayıfladığından, en üstteki kişinin elindeki güç artar. Mao Zedong bu oyunun ustasıydı ama önemsiz içsel çekişmeler nedeniyle çok zaman harcandığından ve hepsini yatıştırmak zor olduğundan tehlikeli bir hal alabilir. Eğer kendi başlarına bırakılırlarsa, alt gruplar fazla güçlenip liderlerin denetimini ele alırlar. Tüm üyeleri heye-

canlandırıp birleştiren olumlu bir kültür yaratmak bölünmelerin çekiciliğini azaltacağından, daha iyi olacaktır. (Bu konuda daha fazlası için bu bölümün son kısmına bakınız.)

Grubun seçkinleri olarak tanımlanabilecek yüksek basamaktakilerin kurduğu alt gruba özellikle dikkat edilmelidir. Gerçi seçkinler de bazen kendi aralarında bölünürler ama çoğunlukla seçkinlik statülerini korumak için birleşip çalışırlar. Klanların kendi adamlarını koruma eğilimi güçlüler arasında daha fazladır. Grup kurallarını kendi istekleri doğrultusunda eğip bükmeleri kaçınılmazdır. Demokrasi dönemlerinde bunu grubun iyiliği için yaptıklarını söyleyerek örteceklerdir. Seçkinlerin refah düzeyi arttıkça, herkesin refahının artacağını ileri sürerler. Ama seçkinler grubunun gücünü azalttığını ya da fedakârlık yaptığını asla göremezsiniz. Her nasılsa fedakârlığı yapanlar hep seçkin olmayanlardır. Bu rasyonelleştirmeye ya da örtbas etme hikâyelerine kanmayın ve grubu olduğu biçimde görün.

İnsan doğasının öğrencisi olarak iki göreviniz var: Birincisi, herhangi büyüklükteki bir grupla etkileşime girerken, kendinizi çok iyi gözlemlemelisiniz. Varsaydığınız gibi bir birey olmadığınız fikriyle başlayın. Düşünce ve inanç sistemlerinizi sizi büyütenler, meslektaşlarınız, arkadaşlarınız ve genel olarak toplum etkilemiştir. Kendinize karşı acımasızca dürüst olun. Belirli bir iş ya da grupta ne kadar uzun kalırsanız, fikir ve inançlarınızın nasıl değiştiğine bir bakın. Uyum sağlamak için belirsiz bir baskı altındasınız ve farkında olmadan bunu yapıyorsunuz.

Bu durumu açıkça görebilmek için temel bir konuda grubun isteklerine karşıt olan bir fikri kaç kez desteklediğinizi ve uzun süre muhafaza ettiğinizi düşünün. Herhalde çok seyrek olmuştur. Grubun aldığı kötü kararlara ve hangi sıklıkla onları kabul ettiğinize bakın. Eğer bu uyum sağlama içinize işlerse, insan olarak en değerli varlığınız olan kendi başınıza karar verme yeteneğinizi yitireceksiniz. Bir düşünce deneyi olarak ara sıra geleneksel inanışa ya da ait olduğunuz gruba ters düşen bir fikri gerçekleştirmeyi deneyin. Bilinçli olarak zıt gitmenin değeri olup olmadığına bakın.

Hepimiz grup etkisi altında kalabiliriz. Özgüvensizliklerimiz daha fazla etkilenmemize sebep olur. Özdeğerimiz hakkında ne kadar emin değilsek, fark etmeden grup ruhuna uyum sağlamaya doğru o kadar fazla çekiliriz. Uyumlu olduğumuzu gösterip grubun yüzeysel takdirini alarak, özgüvensizliklerimizi kendimizden ve başkalarından gizleyebiliriz. Hedefiniz özdeğerinizi yükselterek, etkilenme düzeyini asgariye indirmektir. Sizi özgün yapan zevkleriniz, değerleriniz, deneyimleriniz konusunda ne kadar özgüvenli olursanız, grup etkisine o kadar kolay karşı koyabilirsiniz. Özfikrinizi sağlamlaştırmak için çalışmalarınıza ve başarılarınıza güven duyunca, sürekli olarak takdir ve ilgi istemeyeceksiniz.

Bunun anlamı bencilleşmek ya da gruptan uzaklaşmak değildir. Dışarıya doğru uyum sağlamak için gerekeni yapın ama grubun fikir ve inançlarını içinizde inceleyin, kendinizinkilerle kıyaslayın, değeri olanları kabullenin ve deneyimlerinize ters olanları reddedin. Artık nereden geldiğine bakmadan yalnızca fikirlere odaklanıyorsunuz.

Ikinci göreviniz ait olduğunuz ya da etkileşime girdiğiniz grubu tam anlamıyla gözlemlemektir. Kendinizi bilinmeyen bir kabilenin garip geleneklerini inceleyen bir antropolog gibi düşünün. Grubun kültürüne derinlemesine bakın, içinden nasıl hissettirdiğini ölçün, daha önce ait olduğunuz ya da çalıştığınız gruplarla kıyaslayın. Gruba organizma biçimine getiren sosyal gücü yakalıyorsunuz, toplamı parçalarından büyüktür.

Çoğu kişi grubun davranış kurallarını içgüdüsel olarak sezer. Kuralların nasıl çalıştığını gözlemleyerek bilinçli bilgiye ulaşın: Kurallar niçin var? Grup hakkında ne anlatıyorlar? Kültür ve kuralları derinlemesine anlayınca, sosyal alanda yolunuzu bulmak ve belirli mesafeyi korumak kolaylaşır. Alt gruplar ortaya çıkmaya başlayınca, tarafsız olup başkalarının sizin için savaşmasını izlemek daha iyidir. Bir narsist destek almak için herhangi bir alt gruba ait olmak zorunda değilsiniz. Grubun içinde stratejik seçeneklere, manevra alanına, çok sayıda müttefike sahip olmak ve güç merkezinizi genişletmek istiyorsunuz.

İkinci görevinizde hedefiniz, gerçeğe olabildiğince sıkı tutunmaktır. Grupların inançları paylaşmakta ve dünyaya bakış-

larında tek taraflı olma eğilimi vardır. Önyargılarına uyan bilgilere daha fazla ağırlık verirler. Planları hakkında aşırı iyimser olabilirler. Yeterince ileri gidince gruplar oldukça hayal ürünü inançlara sahip olabilirler ve davranışları deliliğin sınırına ulaşabilir. Grubu belirli bir mesafeden gözlemlemek, içinde bulunduğunuz zaman algınızda oluşan çarpıtma etkisinin farkına varmanıza yardımcı olur. Stratejileriniz ve kararlarınız bunun için daha etkili olacaktır.

Gruplar duygu ve davranışlarımızda nasıl bir aşağıya çekiş eğilimi gösteriyorsa, tam tersini yapıp yukarı çeken bir grubu deneyimleyebilir ya da hayal edebiliriz. Bu ideale *gerçeklik grubu* adını vereceğiz. Farklı fikirlerini sunmakta özgür olan, akılları açık olan ve işi bitirmeye, yüksek düzeyde işbirliğine odaklanan üyelerden oluşur. Bireysel ruhunuzu ve gerçekler üzerindeki tutuşunuzu muhafaza ederek, bu ideal grubu yaratabilir ya da zenginleştirebilirsiniz. (Daha fazlası için sayfa 516'daki "Gerçek Grup" bölümüne bakınız.)

Çeşitli nedenlerle grubu gözlemleme ve mesafeyi koruma yeteneği artık daha önemlidir. Geçmişte insanların belirli gruplara ait olma duygusu daha istikrarlı ve güvenliydi. Baptist, Katolik, komünist ya da Fransız vatandaşı olmak kişiye güçlü bir kişilik duygusu ve gurur veriyordu. Geniş ölçekli inanç sistemlerinin azalmasıyla, bu içsel güvenliğimizi yitirdik ama yine de insana özgü ait olma ihtiyacı taşıyoruz. Çoğumuz katılacak gruplar ararken değerlerimizi paylaşanların takdirini bekliyoruz. Her zamankinden daha fazla etki altında kalıyoruz. Böylece en son kült ya da siyasi hareketin üyesi olmaya can atıyoruz. Bu nedenle bu ihtiyacımızı kullanan bir ahlaksız popülist liderin etkisinde kalmaya yatkın oluyoruz.

Artık büyük ölçekli gruplar kurmak yerine daha fazla narsist destek almak için küçülen boyutlarda kabileler kuruyoruz. Büyük gruplara kuşkuyla bakıyoruz. Sosyal medya dar odaklı görüşleri ve kabilenin değerlerini daha kolayca yayarak bu dinamiği kışkırtıyor. Ama bu kabileler uzun ömürlü olmuyor; sürekli yok oluyorlar, yeniden gruplaşıyorlar ya da bölünüyorlar. Yani geçmişten gelen ait olma ihtiyacımız asla tatmin olmadığından bizi çıldırtıyor.

Kabileciliğin kökleri doğamızın en derin ve ilkel kısmında yatıyor ama şimdi daha büyük teknolojik uzmanlıkla birleşince, daha da tehlikeli biçime geliyor. Binlerce yıl önce bir grubu sıkı tutup sağ kalmasını sağlayan şey artık kolayca türümüzün yok olmasına yol açabilir. Kabile kendi varlığının düşmanın varlığıyla tehlikeye girdiğini hisseder. Bir orta nokta yoktur. Kabileler arasındaki savaşlar daha yoğun ve şiddetli olabilir.

İnsan ırkının geleceği bu kabile anlayışını aşmamıza ve kaderimizin herkesle birbirine bağlı olduğunu görmemize bağlıdır. Bizler tek bir türüz, ilk insanlardan geliyoruz, hepimiz kardeşiz. Farklılıklarımız genelde yanılsamadır. Farklılıkları hayal etmek grupların çılgınlığının bir kısmıdır. Kendimizi büyük bir gerçeklik grubu olarak görmeli ve derin bir ait olma duygusu yaşamalıyız. Bizi tehdit eden insan yapısı sorunları çözümlemek için daha yüksek düzeyde işbirliği ve kabilenin eksikliğini hissettiği gerçekçi ruhu gerektirir. Bunun anlamı farklı kültürlerin ve onların kattığı zenginliklerin yok olması demek değildir. Aslında gerçeklik grubu içsel farklılığı yüreklendirir.

Ait olduğumuz birincil grubun insan ırkı olduğu sonucuna ulaşmalıyız. Bizim kaçınılmaz geleceğimiz budur. Bunun dışındakiler geri gitmedir ve çok tehlikelidir.

Saray ve Saray Halkı

Her saray liderinin çevresinde döner ve saray halkının gücü bu liderle olan ilişkisinin yakınlığına bağlıdır. Gerçi liderler çok çeşitli olabilirler ama bir dinamik oldukça evrenseldir: saray halkı (alaycı tipler hariç, aşağıya bakınız) güç sahibi olanları idealleştirir. Lideri gerçekte olduğundan daha akıllı, zeki ve kusursuz olarak görürler. Bu görüş dalkavukça davranışlarını haklı görmelerini kolaylaştırır.

Bu dinamik çocukluğumuzda deneyimlediklerimize benzer: Üzerimizdeki güçlerine güven duymak için ebeveynlerimizi idealleştirdik. Ebeveynlerimizi zayıf ya da beceriksiz gibi hayal etmek çok korkutucuydu. Saraydaki yetkililerle çalışmak bizi

çocukluğumuza ve aile dinamiğine geri götürür. Ebeveynlerimizin gücüne, kardeşlerimizin varlığına uyum sağlama biçimimiz, yetişkinlik yaşamımızda sarayda tekrar ortaya çıkar. Eğer ilgiyi üstlerine çektikleri için kardeşlerimize kırgınlık hissettiysek ve onlara baskın çıkmaya çalıştıysak, biz kıskanç tip olarak pasif agresifliğe yöneliriz. Bir zamanlar anne ya da babamıza yaptığımız gibi liderin ilgisini de tekelimize almak isteyebiliriz.

Çocukluktan kalma modellere dayanarak saray halkının çeşitli tiplerden oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu tiplerin bir kısmı saray içinde güç elde ederse çok tehlikeli olabilir ve yükselebilmek için olumsuz niteliklerini gizlemekte ustadır. Onları olabildiğince erken saptamak ve gerekli savunmayı yapmak en iyisidir. Karşılaşabileceğiniz en yaygın yedi tip aşağıdadır.

Entrikacı: Bu kişileri tanımak özellikle zor olabilir. Patrona ve gruba şiddetle sadık gibi görünürler. Hiç kimse onlardan fazla çalışmaz ya da acımasızca becerikli değildir. Taktıkları bu maskenin altında daha fazla güç kazanmak için sürekli entrika yaparlar. Genelde patronu dikkatle gizledikleri biçimde hor görürler. Onun işini daha iyi yapacaklarını hissederler ve bunu kanıtlamak için can atarlar. Belki de çocukluk döneminde babalarıyla rekabet sorunları yaşamışlardır.

Richard Nixon'ın sarayında Alexander Haig (1924-2010) bu tipin örneğiydi. West Point askeri akademisi mezunuydu, Vietnam savaşının madalyalı kahramanıydı ve Nixon'ın ulusal güvenlik danışmanı Henry Kissenger'ın yardımcılarından biriydi. Kissenger'ın kendi küçük sarayı çok parlak akademik geçmişleri olan insanlarla doluydu. Haig onlarla bu düzeyde rekabet edemeyeceğinden, politika tartışmalarından uzak durdu. Bunun yerine Kissenger'ın istek ve ihtiyaçlarını karşılamaya kendini adamıştı. Kissenger'ın çalışma masasını düzeltiyor, programını ayarlıyor ve hatta önemli bir akşam toplantısı için patronunun giyinmesine bile yardım ediyordu. Kissenger'ın yanardağ patlamasını andıran sayısız öfke krizinin acısını sessizce çekmişti. Ama Kissenger, Haig'in hırsının derinliğini ve patronuna karşı hor görüsünü hiç fark etmiyordu. Sürekli olarak esas patron olan Nixon'a oynuyordu.

Kissenger çoğu akşam partilere katılırken, Nixon, Haig'in odasının ışığını yandığını görüyordu. Kendisi de işkolik olduğundan bu duruma hayrandı. Elbette Haig, Nixon'ın orada bulunup kendisini fark edeceği akşamlar çalışmayı yeğliyordu. Kısa süre sonra Nixon onu kendi işleri için ödünç almaya başladı. 1973'te Watergate skandalı patlamaya hazırlanırken Nixon, Haig'i özel kalem müdürlüğüne atadı. Haig'in kendi amaçları için onu kullanmış olduğunu fark edip öfkelenen Kissenger şimdi de üstü olarak ona rapor vermek zorundaydı. Üstelik Haig, Kissenger'ın tüm zayıflıklarını yakından biliyordu ve dedikoduyu çok seven Nixon ile bunları paylaşacağından emindi. Meslektaşlarına göre Haig samimi, hatta sevimli olabilirdi ama perdenin arkasından Haig yolundaki herkesin altını oymuştu, telefonlarını dinlemişti, onların fikirlerini kendi fikri gibi açıklamıştı.

Watergate krizi derinleşip Nixon depresyona girince Haig çoğu insanı şaşırtan ve tiksindiren bir hevesle ağır ağır işlerin başına geçti. Birkaç ay boyunca fiilen başkan oldu. Bu örüntü meslek yaşamı boyunca tekrarlandı. Ronald Reagan'ın dışişleri bakanı görevindeyken, 1981'de başkana yapılan suikast girişiminin ardından gazetecilere Haig, "Burada kontrol bende," dedi.

Bu tipi saptamak için becerikli ve sadık görüntünün, hatta çekiciliğinin ardına bakmalısınız. Gözlerinizi onların manevralarından ve yükselme sabırsızlığından ayırmayın. Entrika işaretleri için geçmişlerine bakın. Başkalarıyla bağlanma ve kendi konumlarını garantiye alma becerilerine dayanarak liderleri ve diğerlerini yaratmakta ustadırlar. Patronu memnun etmek için sergiledikleri fazladan hevese ve kendilerini işe yarar biçime getirmelerine dikkat edin. Size baktıkları zaman bir gereç ya da sıçrama tahtası olarak nasıl kullanacaklarını düşündüklerini bilin. Üstün olduklarını hayal ederek ilerlemek için gerekli olan her şeyi yaparken çok az vicdan azapları vardır. Mesafenizi korumak ve onların piyonu ya da düşmanı olmamak en iyisidir.

Karıştırıcı: Bu tipler özgüvensizdir ama bunu saraydan gizlemekte ustadırlar. Çocukluk dönemin modellerinin bir parçası olarak, derin kırgınlıkları vardır ve sahip olmadıkları konusunda başkalarını kıskanırlar. Oynadıkları oyun gruba kuşku ve kaygı

bulaştırıp sıkıntı yaratarak olayın merkezinde yer almak ve lidere yaklaşmaktır. Çoğunlukla kıskançlıklarını tetikleyen birini hedef alırlar, hakkında dedikodu ve imalar yayarak saray halkının geri kalanının örtük kıskançlık duyguları üzerinde oynarlar. Tam anlamıyla sadık olmayanlar hakkında lider için gizli bilgilere sahiptirler. Ne kadar çok duygusallık ve kargaşa yaratabilirlerse bu durumdan o kadar fazla yararlanırlar.

Sarayda birdenbire bir çeşit isyan baş gösterirse bu tiplerin parmağının olduğundan emin olabilirsiniz. Tek bir başarılı karıştırıcı sonsuz drama ve geçimsizlik yaratarak herkesin yaşamını dayanılmaz hale getirebilir. Bunu yapmaktan gizli bir zevk alırlar. Başkalarının "ihanetleri" hakkında aşırı doğrucu ve kızgın olarak izlerini örterler. Davaya öylesine sadık ve bağlı görünürler ki, çıkarcı olduklarından kuşkulanmak çok zordur.

Sizinle bir dedikoduyu "masumca" paylaşan birini fark edersiniz dikkatli olun, o kişi bir karıştırıcı olabilir ve belirli bir noktada dedikoduların hedefi siz olabilirsiniz. Grubun belirsiz bir tehdit için yaygın bir kaygıya kapıldığını hissederseniz kaynağını bulmaya çalışın. Aranızda bir karıştırıcı var demektir. İçlerinde kaynayan olumsuzluğu gizlemek için aşırı neşeli ve iyimser bir görüntü sergileyerek herkesi kandırabilirler. Daima maskenin ardına bakın ve kötü bir şey olunca kapıldıkları gizli sevinci fark edin. Bilinen bir karıştırıcıyla görüşürken dolaylı ya dolaysız olarak hakaret etmeyin ya da saygısızlık göstermeyin. Gerçi kötülük yaptıkları kişilerin duygularına karşı duyarsızdırlar ama kendilerine yapılacak saygısızlığa karşı aşırı duyarlıdırlar ve sizden daha az vicdanlı olduklarından, pasif agresif çabalarıyla yaşamınızı zehir edebilirler.

Bekçi: Bu tiplerin hedefi lidere yakın olmak ve onlara giden bilgi akışını tekelinde tutmaktır. Bu konuma gelmek için insanlarını kullanma açısından entrikacılara benzerler ama amaçları gücü ele geçirmek değildir. Başkalarına karşı duydukları gizli horgörü yerine, en üstteki kişiye hayranlıkları onları motive eder. Bu konuma idealleştirdikleri liderlerin dâhiliği ve kusursuzluğu konusunda yaltaklanarak gelirler. (Lidere doğru çekilmelerinde hafif bir cinsellik olabilir.) Lidere büyük bir narsisizm kaynağı

sağlayarak kendilerini yakınlaştırırlar. Bekçi olarak sinir bozucu saray halkını uzak tutarlar, lideri önemsiz siyasi mücadelelere karşı tampon oluşturarak korurlar ve böylece çok işe yarar gibi görünürler.

Çok yakınlaşınca liderlerin karanlık taraflarını görüp zayıflıklarını öğrenirler ve bu durum onları ötekileştirmekten çekinen liderleri bilinçaltından bekçilere bağlar. Hayran oldukları lider üzerinde böyle bir güçleri olması onların son aşamasıdır. Ayrıca sarayın polisleri rolünü üstlenip grubun liderin fikir ve inançlarına bağlı kaldığından emin olurlar.

Böyle gücü ellerine geçirince aşırı derecede tehlikeli olurlar, onlarla herhangi bir şekilde zıt düşünce yönetimdeki en önemli kişiye ulaşmanın ve diğer avantaların yolunu keserler. Patrona karşı utanmaz dalkavukluklarıyla onları önceden tanıyın. Bu tipler saray halkına karşı liderlere sunduklarından farklı bir çehre sergilerler ve ikiyüzlülüklerini ortaya çıkaracak kanıtları toplayıp çok geç olmadan lidere açıklamalısınız. Ama genelde patronların özgüvensizlerini anlayıp üzerinde oynamakta ve onları sizden daha iyi tanımakta ustadırlar. Sizin çabalarınızı kolayca tersine çevirebilirler. Güçlerini fark edip onların iyi tarafında kalmak en iyisidir. Eğer siz liderseniz, bu tiplere dikkat edin. Sizi gruptan ayırırlar ve yalnız kalmak tehlikelidir.

Gölge Destekçi: Liderlerin konumu çoğunlukla zordur. Grupta olup bitenlerin sorumluluğunu taşımak ve bunun getirdiği stresi yaşamak zorundadırlar. Aynı zamanda eleştirilmeyecek bir şöhreti muhafaza etmelidirler. Başkalarına oranla kendi gölge yanlarını (dokuzuncu bölüme bakınız) daha fazla örtmelidirler. Bu gölge yan gizlemek istedikleri evlilik dışı bir ilişki, çevrelerindekilerin sadakati hakkındaki paranoya ya da nefret ettikleri bir düşmana karşı şiddet gösterme isteği olabilir. Gölgeleri bilinçaltından yüzeye çıkmak için can atar. Bu anda saray halkının en kurnaz ve en şeytanı olan gölge destekçi ortaya çıkar.

Bu tipler çoğunlukla kendi gölgelerinin en karanlık arzularının farkındadırlar. Çocukluklarında herhalde bu arzulara kapılmışlar ama bastırmak zorunda kalmışlar ve böylece arzuları daha güçlü ve takıntılı bir biçime gelmiştir. Yetişkinlik dö-

neminde gölgeyi birlikte açığa çıkarabilecekleri suç ortağı eşler ararlar. Aralarında liderlerin de olduğu tüm kişilerin baskılanmış arzularını saptamakta ustadırlar. Yasak konuları tehdit etmeyen, neşeli bir havada sohbetlere başlarlar. Lider bu ortama uyar ve biraz açık olur. Liderin gölgesiyle temas kurunca, destekçi lider için olası davranış önerileriyle, hayal kırıklıklarını dışa vurma yöntemleri sunarak bunu ilerletir ve bu arada her şeyle ilgilenip koruyucu rolünü üstlenir.

Başkan Nixon'ın özel danışmanı Charles Colson kendine böyle bir rol biçmişti. Patronunun çevresindeki sözde düşmanları hakkında paranoyaya kapıldığını biliyordu. Nixon ayrıca kendi erkekliği konusunda özgüvensizdi ve sözde düşmanlarını cezalandırıp biraz kabadayılık sergilemek istiyordu. Bu arzularını gerçekleştiremediğinden derin bir hayal kırıklığı yaşıyordu. Colson onun en kötü içgüdüleri üzerinde oynadı, Nixon'ın duygularını toplantılarda dışa vurmasına izin verdi ve ardından bu duygularını kullanarak örneğin nefret ettiği gazetecilere karşı intikam planları yapmasını ima etti. Nixon bu durumu karşı koyulmayacak kadar teşvik edici ve iyileştirici buldu. Colson kendi gizli sadist arzularının bazılarını paylaşarak kendi gölgesinin ortaya çıkmasının en iyi yolunu bulmuş oldu.

Her sarayda komplo kurmak, cezalandırmak için yaşayan düşük karakterli birileri vardır. Bunlar açıkça şiddet yanlısı ya da kötü değildirler ama diğerlerinden daha vicdansızdırlar. Eğer onlar destekçilerse ve patrona yakın bir konuma gelmeyi becerirlerse, onlara karşı yapacağınız çok şey yoktur. Bu tiplerle çatışmak çok tehlikelidir ama eğer planları çok aşırı karanlıksa, bazen durdurmak için kendi konumunuzu riske atmanız gerekebilir. Meslek yaşamlarının genelde kısa olması sizi cesaretlendirmelidir. Destekledikleri ya da yaptıkları işleri halk duyunca çoğunlukla şamar oğlanı görevini üstlenirler. Bu oyunu sizinle oynamayı deneyeceklerinin farkında olun. Sizi çekmek istedikleri kuşkulu işlere ilk adımı atmayın. Sahip olduğunuz en önemli şey lekesiz şöhretinizdir.

Saray Soytarısı: Neredeyse her sarayın bir soytarısı vardır. Geçmişte çıngıraklı şapkalar takarlardı ama günümüzde çeşitli

görünümleri bulunuyor. Aralarında liderlerin de bulunduğu herkesle, her şeyle dalga geçme izinleri olan alaycılar ve açgözlüler olabilirler. Bu davranışlar özgüvenlerini ve mizah duygularını yansıttığından liderler buna hoşgörüyle bakarlar. Ehlileştirilmiş asiler de bu gruba dahildir. Bu tipler kıyafet kurallarının dışına çıkarlar, oynak davranış sergilerler, alışılmamış fikirler öne sürerler. Biraz fazla gösterişli olabilirler. Toplantılarda herkesten farklı olarak grupla çelişen çılgın fikirler ileri sürmelerine izin verilir. Toplum kurallarına uymayan bu kişiler, liderlerin en azında görünürde fikirlerin özgürce açıklanmasını desteklediklerini kanıtlarlar.

Sorumluluk almaktan ve başarısız olmaktan gizliden gizliye korktukları için bu rolleri üstlenirler. Soytarı olarak ciddiye alınmadıklarını ve çok az güce sahip olduklarını bilirler. Mizahları ve tuhaflıkları herhangi bir şeyi yapıp bitirme stresi olmadan sarayda bir yer edinmelerini sağlar. "Asilikleri" asla statükoya bir tehdit oluşturmaz. Daha doğrusu başkalarının kendilerini sarayın tuhaf tiplerine karşı üstün hissetmelerini, kurallara uymakta daha rahat olmalarını sağlarlar.

Onların varlığını davranışlarını özgürce taklit edebileceğinizin bir işareti olarak almayın. Bir sarayda birden fazla soytarı olmamasının bir nedeni vardır. Eğer grubun kurallarına isyan etme duygusuna kapılıyorsanız, olabildiğince gizli kapaklı tutun. Çağdaş saraylar görünüm farklarını hoşgörüyle karşılayabilir ama fikirlerdeki ve siyasi doğruluktaki farkları karşılamaz. Toplum kurallarına uymama isteğinizi özel yaşamınıza saklamanız ya da daha fazla güç kazanmayı beklemeniz daha doğru olacaktır.

Yansıtıcı: Bu tipler çifte oyunu sonuna kadar oynayabildikleri için çok başarılı olurlar. Hem liderleri hem de saray halkını cezbetmesini bilirler ve çok geniş bir destekçi tabanları vardır. Güçleri herkesin içten içe narsist olduğu fikrine dayanır. İnsanlara kendi fikirlerini ve ruhsal durumlarını yansıtmakta usta olduklarından, açıkça iltifat etmeden, manipülasyonu hissetmeden onaylandıklarına inandırırlar.

Franklin Delano Roosevelt'in sarayında hem çalışma bakanı ve danışmanı olan Frances Perkins, bu oyunun çok usta bir

oyuncusuydu. Empati düzeyi yüksekti ve Roosevelt'in ruhsal durumunu sezebiliyor ve uyum gösteriyordu. Hikâye dinlemekten hoşlandığını bildiğinden, ona sunduğu tüm fikirlere bir hikâye havası katıyordu. Başkanın her sözünü herkesten daha fazla dikkatle dinliyor, tüm "parlak" fikirlerini kelimesi kelimesine tekrarlayarak ne kadar iyi bir dinleyici olduğunu kanıtlıyordu.

Eğer biraz direnmeyle karşılanacak bir hareket önerecekse, başkanın eskiden kalma bir fikriymiş gibi gösterirken, biraz da kendine özgü değişiklik katıyordu. Çeşitli gülümseme biçimlerinin şifresini çözdüğünden, ne zaman fikrini ileri sürebileceğini ve ne zaman durması gerektiğini gayet iyi biliyordu. Haklarını kaybedenlerin tarafında bulunan soylu bir savaşçı gibi idealleştirilmiş bir imgeye sahip olan başkanın bu inancını onaylıyordu. Saray halkının geri kalanına kendini tehdit edici olmayan bir biçimde tanıtıyor, patronun üzerindeki etkisini asla gündeme getirmiyor ve herkese aynı çekiciliği gösteriyordu. Böylece başkalarının kendini tehdit altında hissetmelerini ve onun gücünü kıskanmalarını zorlaştırıyordu.

Sağladığı güç nedeniyle sarayda bu rolü oynamayı düşünebilirsiniz ama başarabilmek için insanları çok iyi okumanız ve sözsüz ipuçlarına duyarlı olmanız şarttır. Yalnızca fikirlerini değil ruhsal durumlarını da yansıtmalısınız. Böylece onları büyüleyebilir ve dirençlerini kırabilirsiniz. Konu liderler olunca, kendileri hakkındaki idealleştirilmiş fikirlerinin farkında olmalı, daima bunu onaylamalı ve hatta beklentileri karşılamaları için yüreklendirmelisiniz. Tepedekiler varsaydığınızdan daha yalnız ve özgüvensizdirler ve buna kanacaklardır. Daha önce belirtildiği gibi, insanlar ardını görebileceğinden fazla övgü tehlikeli olabilir ama sizin yansıtmalarınızı fark etseler bile büyülenmiş olarak kalırlar ve daha fazlasını isterler.

Gözde ve Kum Torbası: Bu iki tip sarayın en üst ve en alt basamaklarını işgal eder. Her kralın ya da kraliçenin sarayda bir gözdesi muhakkak vardır. Güçleri genelde beceriklilik ve umutsuz sadakat sergilemeye dayananlardan farklı olarak gözdelerin yükselişi daha kişisel, dostça bir ilişki kurmaya dayanır. Daha

başlangıçta saygısız gibi görünmeden liderin yanında rahat ve samimi olurlar. Çoğu lider çok ciddi olmak ve denetimi elinde tutuyor gibi davranmaktan gizliden gizliye hoşlanmaz. Bazen kendini yalnız hisseden bir lider bu konumu işgal etmesi için birini seçer. Gözdeyle sırlarını paylaşırlar ve iyilikler yaparlar. Elbette bu durum diğer saraylıların kıskançlığını körükler.

Bu konum tehlikelerle doludur. Birincisi liderin dostluk duygusuna dayalıdır ve bu duygu kaçınılmaz biçimde oynaktır. İnsanlar arkadaşlarının sözlerine ve hareketlerine daha duyarlıdırlar ve herhangi biçimde hayal kırıklığına ya da ihanete uğradıklarını hissettikleri zaman eski arkadaşı sevmekten nefret etmeye geçebilirler. İkincisi gözdelere çok fazla ayrıcalık tanındığından çoğunlukla mağrur olurlar ve buna layık olduklarını düşünürler. Liderler onların şımarık davranışlarından bıkabilirler. Saray halkı zaten gözdeyi kıskanıyordur ve kibirli halleri arttıkça dışlanırlar. Gözdeler gözden düşünce (tarih bu hikâyelerle doludur) bu düşüş çok sert ve acı verici olur. Kimse onları savunmaya koşmaz ve yükselişleri belirli bir yeteneğe dayalı olmadığından, gidecek başka yerleri yoktur. Bu konuma gelmek için kandırılmamaya dikkat edin. Gücünüzü insanların dostça duyguları yerine başarılarınıza ve yararlılığınıza dayandırın.

Çocukların oyun parklarında olduğu gibi her sarayda da kum torbası rolünü oynayan biri daima bulunur. Herkes kum torbasıyla alay eder ve kendini ondan üstün görür. Günümüzde insanlar daha siyasi doğruluğa ve dikkate sahiptir ama bir kum torbası ihtiyacı doğamıza yerleşmiştir. İnsanlar üstünlük duygularını kum torbasının sözde beceriksizliğine, alışılmamış fikirlerine, gelişmemiş oluşuna ya da farklı ve aşağıda görünmesine sebep olan noktaya dayandırırlar. Gerçi alayların çoğu hedeflerin arkasından yapılır ama yine de hissederler. Bu dinamiğe katılmayın. Sizi kabalaştırır ve yozlaştırır. Saraydaki herkesi potansiyel müttefikiniz gibi görün. Sarayın acımasız ortamında kum torbasıyla arkadaş olmayı deneyin, farklı davranarak bu zalim oyunun eğlenceli yönünü ortadan kaldırın.

Gerçeklik Grubu

Bir grup insan bir girişimde başarısız olunca şu dinamiğin çalıştığını görürüz: İlk tepki işin içindekilere bakmak ve suçlamaktır. Belki aşırı hırslı lider, belki beceriksiz yardımcısı ya da çok kurnaz düşmanı grubu başarısızlığa götürmüştür. Belki biraz da kötü şans işe karışmıştır. Lider ya da yardımcısı kovulur ve yeni bir takım getirilir. Lider bu deneyimden birkaç ders alır ve paylaşır. Gruptaki herkes tatmin olup devam etmeye hazırdır. Birkaç yıl sonra aynı sorun ve aynı başarısızlık ortaya çıkınca, aynı bayat çözümler yinelenir.

Bu yaygın modelin nedeni basittir. Aslında hatalı olan beceriksiz yardımcılar ve kendini beğenmiş liderleri ortaya çıkaran grubun işlevsiz dinamiğidir. Bu durum düzeltilmezse, aynı sorunlar farklı kişilerle sürüp gider.

İşlevsiz bir kültürde üyelerin çoğunlukla kendi rolleri ve grubun yönü konusunda akılları karışıktır. Böyle bir karışıklık içinde insanlar kendi çıkarlarını ve gündemlerini düşünmeye başlayıp alt gruplar oluştururlar. Grubun sağlığı yerine kendi statüleri için kaygılanınca, egoları alınganlaşır ve kimin daha fazlasını elde ettiğine takıntılı olurlar. Bu çekişmeli ortamda çürük elmalar (karıştırıcılar, düşük karakterliler) sorun yaratmak ve kendilerini ortaya çıkartmak için çeşitli yollar bulurlar. Gevezelik ve politik olma konusunda başarılı olup başka bir şey yapmayanlar gelişir, tepeye çıkar, yardımcı konumuna gelirler. Orta kararlılık tercih edilir ve ödüllendirilir.

Liderler içsel çekişmeler ve kurallara uygun ama haksız kazançlarla aşağıya çekildiklerini hissederler. Kırılganlığa kapılıp duymak istediklerini söyleyenleri çevrelerine yerleştirirler. Bir saray kozasının içinde liderlerin yaptığı iyi düşünülmemiş ve görkemli planları omurgasız saray halkı yüreklendirir. Lideri ya da yardımcılarını kovmak hiçbir şeyi değiştirmez. Onların ardından gelenler işlevsiz kültüre bulaştıklarını ve değiştiklerini fark ederler.

Bu tuzaktan kaçınmak için perspektifimizi değiştirmeliyiz. Sürekli olarak bireylere ya da başarısızlığa odaklanmak yerine

grubun bütüncül dinamiğine odaklanmalıyız. Dinamiği onarıp, verimli bir kültür yaratınca bu kötülüklerden uzak kalacağınız gibi, grubun içinde çok farklı bir yukarı çekiş tetiklersiniz.

İşlevsel, sağlıklı bir dinamiği yaratan ise grubun gerçekle sıkı bir ilişki yürütme yeteneğidir. Bir grup için gerçeklik şöyledir: İşleri yapıp bitirmek, sorunları çözmek için vardır. Üyelerin çalışması ve gücü, parasal durum gibi yararlanabileceği belirli kaynakları vardır. Daima çok rekabetçi ve sürekli değişen bir ortamda çalışır. Sağlıklı bir grup işin kendisinin, kaynaklardan en fazla derecede yararlanmanın ve kaçınılmaz değişimlere uyum sağlamanın üzerinde durur. Bitmek bilmeyen politik oyunlara zaman harcamak yerine, böyle bir grup, işlevsiz gruptan on kat daha başarılı olur. İnsanların empati duygusu, birbiriyle çalışma yeteneği gibi insan doğasının en iyi yönlerini ortaya çıkarır. Hepimiz için bir ideal yaratır. Biz bu ideale *gerçeklik grubu* adını vereceğiz.

Hakiki bir gerçeklik grubuna tarihte çok az rastlanmıştı. Belirli bir dereceye kadar bunu Napoleon Bonaparte'ın ünlü savaşlarında, Thomas Watson yönetiminde IBM şirketinin erken yıllarında, Franklin Roosevelt'in kurduğu ilk kabinede, ünlü film yönetmeni John Ford'un bir araya getirip on yıllarca çalıştığı ekipte ve basketbol koçu Phil Jackson dönemindeki Chicago Bulls takımında görebiliriz. Bu örneklerden ve benzerlerinden gerçeklik grubunun bileşenleri ve liderlerin kişiyi nasıl şekillendirdiği konusunda çok değerli dersler alabiliriz.

Bunu başarmanın beş ana stratejisi aşağıda verilmiştir ve hepsi uygulanmalıdır. Size yerleşik ve işlevsiz bir kültür miras kalırsa işinizin daha zor olduğunu ve daha uzun zaman alacağını unutmayın. Yapmak istediğiniz değişiklikler hakkında kararlı ve sabırlı olmalısınız. Kültürün sizi ağır ağır asimile etmesine izin vermemelisiniz. Bunu bir savaş gibi düşünün, düşman bireyler değil işlevsiz grup dinamiğidir.

Ortak bir amaç duygusu aşılayın: İnsanları ait olmaya, uyum sağlamaya zorlayan bu sosyal gücü yakalayıp daha yüksek bir amaç için yönlendirmek isteyeceksiniz. Bir ideal yerleştirerek bunu başarabilirsiniz. Grubunuzun belirli bir amacı, üye-

lerini birleştiren olumlu bir görevi vardır. Yaşamı kolaylaştıran ya da keyif veren üstün ve özgün bir ürün yaratmak, muhtaç durumdakilerin koşullarını iyileştirmek, zorlu gibi görünen bir sorunu çözmek olabilir. Grubun kuruluş nedeni olan nihai gerçeklik işte budur. Amaç belirsiz değildir, açıkça beyan edilmiş ve yayınlanmıştır. Çalışmanın tipi ne olursa olsun, kusursuzluğu ve olabilecek en üst derecede bir şey yaratmayı vurgulamalısınız. Para kazanmak ya da başarılı olmak hedef yerine bu idealin doğal sonucu olmalıdır.

Bunu olabilmesi için grubun sizin söylediklerinizi uygulaması gerekir. İdeal ile gerçeklik arasında herhangi bir ikiyüzlülük ya da uyumsuzluk belirtisi çabalarınızı yok edecektir. Grubun idealini yansıtan sonuçların kayıtlarını tutmalısınız. Özellikle başarılı olan gruplar ilk amaçlarıyla bağlantılarını yitirebilirler. Gruba görevi anımsatmalı, gerekirse uyarlamalısınız ama asla çekirdeğinden uzaklaşmamalıdır.

Çoğu zaman insan davranışlarını açgözlülük, bencillik, ilgi arzusu gibi temel motivasyonlara indirgemeyi severiz. Kesinlikle hepimizin bir alçaklık yanı vardır. Ama aynı zamanda günümüzün acımasız dünyasında ifadesini bulamayan, hüsrana uğrayan, daha yüksek, daha soylu bir yanımız da var. İnsanların önemli bir şey yaratan grubun ayrılmaz parçaları olarak hissetmelerini sağlamak çok seyrek tatmin edilen bir ihtiyacı karşılar. Üyeler bir kez bunu tadınca, sağlıklı dinamiği canlı tutmak için motive olurlar. Görece yüksek birlik ruhuyla grup kendini denetleyecektir. Önemsiz ve egosuna düşkün olanlar göze çarpacak ve yalnızlaşacaktır. Grubun neyi simgelediğini, hangi rolleri oynayacaklarını açıkça öğrenince, üyelerin alt grup kurmaları olası değildir. Bu ortak amacı aşılayabilirseniz, her şey kolaylaşır ve düzgünleşir.

Doğru yardımcı takımını bir araya getirin: Gerçeklik grubunun lideri olarak büyük resme ve önemli hedeflere odaklanma yeteneğine ihtiyacımız var. Belirli bir miktarda zihinsel enerjiniz olduğundan akıllıca sıralamalısınız. En büyük engel yetki dağıtımı konusundaki korkunuzdur. Eğer mikroyönetime başlarsanız, uğraşacağınız ayrıntılar ve saray halkı arasındaki çatışmalar zih-

ninizi gölgeleyecektir. Böylece sizin kendi akıl karışıklığınız gruba dağılıp ilk stratejinin etkilerini mahvedecektir.

Sizin ruhunuzla dolu olan, ortak amaç duygusu taşıyan, fikirlerin gerçekleştirilmesi için güvenebileceğiniz bir yardımcı takımını en başta kurmalısınız. Bunu başarmak için standartlarınız yüksek olmalı. İnsanları çekiciliklerine göre seçmemeli, asla arkadaşlarınızı işe almamalısınız. Bu görev için en yeterli kişiyi arayın. Kişilerin karakterlerini de derinden düşünün. Bazıları çok parlak olabilir ama zehirli kişilikleri ve egoları grup ruhunu tüketir. (Karakter tahmini için dördüncü bölüme bakınız.)

Bu takıma sahip olmadığınız yetenekleri ve belirli güçleri olanları seçiyorsunuz. Rollerini biliyorlar. Ayrıca bu yardımcıların huy, geçmiş ve fikir açısından birbirinden farklı olmalarını istiyorsunuz. Grup amacının çerçevesi içinde fikirlerini söyleme, ilk adımı atma istekleri var. Hatta eski gibi görünen bazı kurallara meydan okuyabilirler. Kendini takım üyesi gibi hissederken, işlere yaratıcılığını getirebilmek en iyi yönlerini ortaya çıkaracak ve bu hava tüm gruba yayılacaktır.

Hem yardımcılar takımı hem de bütün grupta üyelere az çok eşit davranılmasını (kimsenin özel ayrıcalığı yoktur, ödüller ve cezalar adil ve düzenli olarak dağıtılır) istiyorsunuz. Bazıları bu ideale uygun davranmazsa, onlardan kurtulursunuz. Yeni yardımcılar getirirseniz, sağlıklı dinamik artık onları özümseyebilir. Yapılması gereken fedakârlıkları tüm üyeler gibi onlara da paylaştırırsınız. Bunları yaparken bölünmeye ve siyasallaşmaya yol açan kıskançlık ve kırgınlık duymalarını zorlaştırırsınız.

Bilgi ve fikirlerin özgürce akmasına izin verin: Grup evrilirken, en büyük tehlike çevrenizdeki baloncuğun çok ağır şekillenmesidir. Yükünüzü azaltmak isteyen yardımcılar grupta olup bitenden sizi zamanla uzak tutmaya, verdikleri bilgileri filtrelemeye başlarlar. Hiç farkına varmadan, memnun olacağınıza inandıklarını size söylerler, duymanızın önemli olduğu gürültüyü dışarıda tutarlar. Gerçeklik üzerindeki perspektifiniz yavaş yavaş çarpılır ve kararlarınız bunu yansıtır.

Ayrıntıların arasında boğulmadan, çok farklı bir dinamik yerleştirmelisiniz. Fikir ve bilgilerin açıklıkla iletilmesini (rakip-

ler, sokaklarda ya da izleyenler arasında neler olduğu hakkında) grubun can damarı olarak düşünün. Napoleon Bonaparte'ın savaş meydanlarındaki başarısının sırrı buydu. Feldmareşaller, teğmenler, emir komutanın zincirinin en altındaki piyadelere kadar herkesin gönderdiği özet raporları gözden geçirirdi. Ordunun performansı ve düşmanın hareketleri konusunda çeşitli perspektiflere sahip olurdu. Herhangi bir stratejiye karar vermeden önce olabildiğince fazla filtrelenmemiş bilgi almak isterdi. Raporların sayısını mümkün olduğu kadar az tutardı ama çeşitliliği ona açık bir tablo sunardı.

Buna ulaşmak için herkesin dürüstçe tartışmaya güven duyacağı bir ortam yaratın. Toplantıların canlı geçmesini, insanların egoları zedelemek ya da incitmek kaygısı duymadan çeşitli fikirlerin ortaya çıkmasını istiyorsunuz. Böylesine bir açıklık sağlamak için tartışmalarda belirli seçenek ve fikirler için kendi tercihinizi belirtmemeye dikkat edin; bu davranış takımın sizin önderliğinizi izlemesine yol açar. Grubun perspektifini genişletmek için dışarıdan uzmanlar da getirebilirsiniz.

Tartışma süreci ne kadar kapsamlı olursa gerçeklikle bağlantı da o kadar fazla olacağından sizin kararlarınız daha iyi olacaktır. Elbette bu süreçte çok zaman harcayabilirsiniz ama çoğu kişi tam tersi davranıp filtrelenmiş bilgiler üzerinde acele kararlar verir. Olabildiğince şeffaflık istiyorsunuz; karar verilince hangi amaçla, nasıl ortaya çıktığını takımınızla paylaşmalısınız.

Açık iletişim biçimini grubun özellikle hata yapınca ya da başarısız olunca kendini ve performansını eleştirmesi için genişletin. Olumlu ve canlı bir deneyime dönüştürüp, günah keçileri yerine grubun yetersiz işlevi üzerine odaklanın. Grubun öğrenmeyi ve gelişmeyi sürdürmesini istiyorsunuz. Hatalardan ders almak takımı daha özgüvenli yapıp ilerlemesini sağlayacaktır.

Gruba üretken duygular aşılayın: Grup ortamında insanlar duygusallaşır ve başkalarının ruhsal durumunun etkisine girerler. İnsan doğasıyla birlikte çalışıp uygun duyguları gruba aşılayarak olumlu biçime getirebilirsiniz. İnsanlar herkesten çok liderin tavırları ve ruhsal durumlarına duyarlıdırlar. Üretken

duyguların arasında dinginlik de vardır. Tarihin en başarılı basketbol koçu Phil Jackson, öteki koçların maç öncesinde takımı heyecanlandırdıkları ve hatta öfkelendirmeye çalıştıklarını fark etmişti. Sporcuların oyun planını uygulamaları ve maçın iyi ve kötü anlarına aşırı tepki vermemeleri için dinginlik duygusu vermenin daha üretken olduğunu keşfetmişti. Bu stratejinin bir parçası olarak grubu sakinleştirmek için somut görevleri tamamlamaya yoğunlaştırın.

Sizden gelen kararlılık duygusunu gruba bulaştırın. Engeller sizi üzmüyor; ilerliyorsunuz ve sorunlar üzerinde çalışıyorsunuz. Azimlisiniz. Grup bunu hissedince, şansları ters gittiğinde bile histerik olmaktan utanacaktır. Gruba özgüven aşılamayı deneyebilirsiniz ama bunun büyüklenmeye gitmemesine dikkat edin. Sizin ve grubunuzun özgüveni başarılı bir performans geçmişinden kaynaklanır. Düzenli olarak rutinleri değiştirin, yeni ve zorlayıcı bir şeyle grubu şaşırtın. Bu durum onları uyandıracak, başarıya ulaşan her grupta görüldüğü gibi kanıksamaya kapılmaktan alıkoyacaktır.

Yeni fikirlere karşı korkusuzluk ve açıklık duygusu sergilemek herkesin üzerinde iyileştirici bir etki yarattığından çok önemlidir. Üyeler daha az savunmacı olur, kendi başlarına düşünmeye başlar ve robot gibi hareket etmezler.

Savaş yaşamış bir grup kurun: Grubunuzun kuvvetli ve zayıf yönleriyle neler bekleyebileceğinizi iyi bilmeniz esastır. Ama görünümler aldatıcı olabilir. Günlük çalışmalarında insanlar motive olmuş, bağlanmış ve üretken gibi görünebilirler. Ama biraz stres, baskı ya da bir kriz eklerseniz, birdenbire tümüyle farklı bir yönlerini görürsünüz. Bazıları kendini daha fazla düşünmeye başlayıp grup ruhundan uzaklaşır; diğerleri aşırı kaygılanıp korkularını gruba bulaştırır. İhtiyacınız olan şey, takımınızın *hakiki* kuvvetini bilmektir.

Onları bir krize atmadan önce görece içsel sertliklerini ölçebilmelisiniz. Çeşitli üyelere zor görevler ya da her zamankinden daha erken teslim tarihleri verin ve nasıl karşılık verdiklerine bakın. Bazı kişiler üstesinden gelirler ve hatta böyle bir stres altında

daha iyi iş çıkarırlar; bu kişileri akılda tutulacak bir hazine olarak düşünün. Takımı yepyeni ve her zamankinden biraz daha riskli bir harekete yönlendirin. Biraz kaos ve belirsizlik karşısında bireylerin verdikleri tepkileri dikkatle gözlemleyin. Elbette krizlerin ve başarısızlıkların ardından, kişilerin içsel güçleri olup olmadığını gözden geçirmelisiniz. Başka yetenekleri olan birkaç ürkek kişiye tahammül edebilirsiniz ama sayıları çok yüksek olmamalı.

Sonuçta birkaç savaş yaşamış, oldukça iyi durumda atlatmış ve artık başarılı olmuş bir grup istiyorsunuz. Yeni engellerin karşısında cesaretlerini yitirmek yerine kucaklıyorlar. Böyle bir grup olunca, onlardan isteklerinizin sınırlarını ağır ağır genişletebilirsiniz ve üyeler sorunlarla başa çıkıp kendilerini kanıtlarken, güçlü biçimde yukarıya çekildiklerini hissederler. Böyle bir grup dağları yerinden oynatabilir.

Son olarak bireylerin psikolojik sağlığına odaklanmak ve eğer varsa, bir terapistin bu sorunlarını nasıl giderebileceğini görmek istiyoruz. Ne var ki, işlevsiz bir grupta olmanın bireyleri istikrarsız ve kuruntulu hale getireceğini düşünmüyoruz. Bunun tam tersi de doğrudur. Son derece işlevsel bir gerçeklik grubuna katılarak kendimizi sağlıklı ve zinde yapabiliriz. Böyle deneyimler unutulmaz ve yaşamı değiştirir. Empati duygumuz artar. Yeteneklerimize özgüvenimizin artmasını bu grup ödüllendirir. Gerçekle bağlantılı olduğumuzu hissederiz. Grubun yukarı çekişine katılırız, yüksek düzeydeki sosyal yapımızın böyle olması gerektiğini fark ederiz. Aydınlanmış insanlar olarak görevimiz olabildiğince fazla sayıda böyle gruplar yaratmak ve bu süreçte toplumu daha sağlıklı yapmaktır.

> Bireylerde delilik çok seyrek görülür; ama gruplarda, partilerde, kalabalıklarda ve çağlarda çok yaygındır.
>
> —Friedrich Nietzsche

15

Sizi İzlemek İstemelerini Sağlayın

Kararsızlık Yasası

Zamanla liderlik tarzları değişse de değişmeyen bir şey var: İnsanlar daima iktidardakiler konusunda kararsız olurlar. Hem yönetilmek hem de özgür olmak isterler, korunmak ve fedakârlık yapmadan refah içinde yaşamak isterler, krala hem taparlar hem de onu öldürmek isterler. Bir grubun lideri olduğunuzda insanlar zayıf göründüğünüz ya da bir engelle karşılaştığınız anda size sırtlarını dönmeye hazırdır. Sadakatlerini kazanmak için onların arkadaşı ya da eşiti gibi görünmeniz gerektiğini düşleyerek zamanın önyargılarına kapılmayın; insanlar gücünüzden, dürtülerinizden kuşkulanır ve size gizli bir horgörüyle karşılık verirler. Otorite; güç, meşruiyet ve adil olma görünümü yaratmak ile insanların sizinle kendilerine hizmet eden bir lider olarak özdeşleşmelerini sağlamak arasındaki çok ince sanattır. Eğer lider olmak istiyorsanız genç yaşta bu sanatın ustası olmalısınız. Bir kez insanların güvenini kazanınca, koşullar ne kadar kötü olursa olsun, liderleri olarak sizin yanınızda duracaklardır.

Hak Sahipliği Laneti

14 Ocak 1559 Cumartesi sabahı tüm yaşlardan ve sınıflardan binlerce İngiliz Londra sokaklarında toplanmaya başladı. Yirmi beş yaşındaki Elizabeth Tudor, ertesi gün Kraliçe I. Elizabeth olarak tahta çıkacaktı. Yeni hükümdar geleneklere uygun olarak

bütün kenti törenle dolaşacaktı. Çoğu insan Elizabeth'i ilk kez görecekti.

Kalabalığın arasında kaygılı kişiler vardı: İngiltere'nin parasal durumu kötüydü, hükümetin borçları artmıştı, büyük kentlerin sokaklarında dilenciler dolaşıyordu ve hırsızlar kırsal bölgelerde dolanıyorlardı. En kötüsü de ülkede Katolikler ile Protestanlar arasında resmen kabul edilmemiş bir içsavaş yaşanmasıydı. Elizabeth'in babası VIII. Henry, (1491-1547) İngiltere Kilisesi'ni kurmuş ve İngiltere'yi Protestan bir ülkeye dönüştürmeye çalışmıştı. Henry'nin ilk evliliğinden olan kızı, Kraliçe I. Mary adıyla 1553'te tahta çıkmış, İngiltere'yi Katolikliğe geri döndürmeye çalışırken bir çeşit engizisyon başlatmış ve "Kanlı Mary" lakabını almıştı. Mary'nin 1558'in sonundaki ölümünden sonra tahtın vârisi Elizabeth olmuştu ama böyle bir zamanda İngiltere'yi bu kadar genç ve deneyimsiz bir kadın mı yönetecekti?

Bazıları da umutluydu. Halkın çoğu gibi Elizabeth de dindar bir Protestandı ve ülkeyi tekrar İngiltere Kilisesi'ne geri döndürecekti. Ama iyimser ya da kötümser olanların hiçbiri genç kadını tanımıyordu. VIII. Henry, daha Elizabeth üç yaşındayken, kızının annesi ve ikinci karısı olan Anne Boleyn'i düzmece suçlarla idam ettirmiş ve küçük kız bir üvey anneden bir sonrakine savrulurken sarayda çok az kalmıştı. İngilizler çocukluğunun çok zor geçtiğini biliyordu. Ondan nefret eden Kraliçe Mary 1554 yılında Elizabeth'i Londra Kulesi'ne hapsetmişti. (Kraliyete karşı komplo kurmak suçlamasıyla Elizabeth'i idam ettirmek istemiş ama yeterli kanıt bulamamıştı.) Bu deneyimler genç Elizabeth'i nasıl etkilemişti? Acaba babası gibi zorlu muydu yoksa üvey kız kardeşi Mary gibi kibirli miydi? Riskler çok yüksek olunca halk onu tanımak için merakın da ötesine geçmişti.

İngilizler için tören, kutlama ve eğlence günüydü. Elizabeth bu açıdan onları hüsrana uğratmadı. Evlerin dış duvarlarını süsleyen rengârenk goblenler, her pencereden sarkan afiş ve flamalar, sokaklarda dolaşıp halkı eğlendiren müzisyenler ve soytarılarla her şey çok göz alıcıydı.

Kar atıştırmaya başlarken müstakbel kraliçe göründü ve geçtiği her yerde kalabalıklar sessizleşti. Açık bir tahtırevanla ta-

şınıyordu, görkemli bir altın rengi elbise giymiş ve en göz alıcı mücevherlerini takmıştı. Güzel bir yüzü ve capcanlı koyu renk gözleri vardı. Tören sürerken ve çeşitli gösteriler sergilenirken, İngilizler daha önce tanık olmadıkları, hatta hayal bile edemedikleri bir görüntüyle karşılaştılar: Kraliçe insanlarla bir araya gelmekten hoşlanıyor, Londra'nın en yoksullarını dikkatle dinlerken gözlerinden yaşlar süzülüyordu.

Konuşma tarzı doğal, hatta biraz halka yakındı. İnsanların heyecanından besleniyordu ve onlara duyduğu sevgi apaçık görülüyordu. Oldukça yoksul yaşlı bir kadın şans getirmesi için ona bir dal biberiye verince bunu gün boyu göğsünde taşıdı.

Törenin bir tanığı Elizabeth hakkında, "Kraliçenin halkın sevgisini kazanma tarzı ya da yeteneği çok kuvvetliydi... Tüm akli melekeleri aktifti ve her hareketi iyi yönlendirilmiş gibiydi: Gözleri birine bakarken bir başkasını dinliyor, üçüncüsü hakkında karar veriyor, dördüncüsüne hitap ediyordu. Ruhu aynı anda her yere yayılmıştı ama tümüyle kendindeydi, başka bir yerde değildi. Bazılarına acıyor, bazılarını övüyor, bazılarına teşekkür ediyor, bazılarına şakalar yapıyordu... ve gülücüklerini, görüntüsünü, zarafetini paylaşıyordu. Böylece insanlar daha büyük sevinç gösterileri yaptılar ve ardından her şeyi en üst düzeye çıkarıp herkesin kulaklarını prensin aşırı yüceltmesiyle doldurdular," diye yazmıştı.

O gece Londra kenti günün hikâyeleriyle çalkalanıyordu. Meyhanelerde ve evlerde herkes Elizabeth'in garip ve etkileyici varlığından söz etti. Krallar ve kraliçeler sık sık halkın karşısına çıkıyordu ama büyük bir şatafatla çevreleniyor, mesafelerini korumaya özen gösteriyorlardı. Halkın kendilerine itaat etmesini ve tapmasını bekliyorlardı. Ama Elizabeth insanların sevgisini kazanmaya hevesliydi ve o gün onu gören herkesi büyülemişti. Söylentiler bütün ülkeye yayılırken yeni kraliçeye olan sevgi büyüdü ve herkes yeni yönetim için umut taşımaya başladı.

Taç giymeden önce Elizabeth, Sör William Cecil'e, en güvendiği bakan olarak kendisini seçeceğini bildirmişti. Kraliçeden on

üç yaş büyük olan Cecil, VIII. Henry'nin 1547'deki ölümünün ardından dokuz yaşında tahta çıkıp on beş yaşındaki ölümüne dek ülkeyi yöneten, Elizabeth'in üvey ağabeyi VI. Edward döneminde önemli bir meclis üyesi olarak görev yapmıştı. Cecil, Elizabeth'i on dört yaşından beri tanıyordu, aynı entelektüel zevkleri paylaşıyorlardı, ikisi de dindar Protestandı ve geçmişte çok keyifli sohbetler etmişlerdi, aralarında derin bir dostluk vardı. Kendi açısından Cecil onu çok iyi anlıyordu. Elizabeth son derece zekiydi, iyi bir okurdu ve birçok yabancı dili akıcı biçimde konuşuyordu. Sık sık satranç oynamışlardı ve genç kızın sabrı ve oyunda kurduğu ayrıntılı tuzaklar onu çok etkilemişti.

Elizabeth'in zorlu bir yaşam sürdüğünü biliyordu. Çok küçükken annesini yitirdiği gibi sekiz yaşındayken de en sevdiği üvey annesi Catherine Howard'ı yitirmişti. Anne Boleyn'in kuzeni olan Catherine, Henry'nin beşinci karısıydı. Henry düzmece ihanet suçlamasıyla onun kafasını kestirmişti. Cecil ayrıca, Londra Kulesi'nde her an idam edilmeyi bekleyerek geçirdiği birkaç ayın Elizabeth'te travma yarattığını da biliyordu. Bunca deneyimden şaşırtıcı derecede sevgi dolu bir kadın olarak çıkmıştı ama Cecil dış görüntüsünün ardında onun inatçı, sinirli ve hatta sinsi olduğunun da farkındaydı.

Cecil başka bir konuya daha hâkimdi: Ülke yönetmek kadınlara göre değildi. Kraliçe I. Mary İngiltere'nin ilk kadın hükümdarıydı ve bunun bir felaket olduğunu kanıtlamıştı. Hükümetin tüm bakanları ve yöneticileri erkekti. Bir kadın onların ve yabancı erkek diplomatlarla başa etmeye dayanamazdı. Kadınlar fazla duygusal ve istikrarsızdı. Elizabeth belki akıllıydı ama bu iş için yeterli dayanıklılığı yoktu. Ve böylece Cecil bir plan geliştirdi. Yandaşlarıyla birlikte yavaş yavaş dizginleri ele alacaklardı, kraliçeye tavsiyelerde bulunacaktı ama çoğunlukla bakanlarının rehberliğini izleyecekti. Ayrıca onu olabildiğince yakın bir tarihte, mümkünse Protestan bir erkekle evlendireceklerdi ve kocası kral olarak yönetimin başına geçecekti.

Ne var ki Cecil daha başlangıçta bu planın kolayca gerçekleştirilemeyeceğini fark etti. Kraliçe inatçıydı ve kendi planları vardı. Cecil bir bakıma ondan etkilenmişti. Tahta çıkışının ilk

gününde bir toplantı yaptı ve müstakbel meclis üyelerine ülkenin ekonomik durumuyla ilgili daha fazla şey bildiğini gösterdi. Hükümeti mali açıdan güçlendirmeye kararlıydı. Cecil'i devlet bakanlığına atadı ve her gün çok sayıda toplantı yapıp bir saat bile dinlenmesine izin vermedi.

Ava çıkmak ve genç kadınların peşinde koşmak için yönetimi tümüyle bakanlarına bırakan babasından farklı olarak Elizabeth tümüyle işin içindeydi. Gece yarısından sonrasına kadar çalışması Cecil'i şaşkına çeviriyordu. Ondan ve diğer bakanlardan beklentilerinde ısrarcıydı ve ara sıra ürkütücü bile olabiliyordu. Eğer Cecil söyledikleri ya da yaptıklarıyla onu memnun ederse kraliçe gülümsüyor ve hatta biraz cilveli davranıyordu. Ama herhangi bir şey ters giderse ya da Cecil çok gürültüyle ona karşı çıkarsa, onunla günlerce konuşmuyor ve Cecil günlerce evine kapanıp kaygılarıyla baş etmeye çalışıyordu. Acaba kraliçenin güvenini yitirmiş miydi? Bazen ona sertçe bakıyor, hatta babası gibi azarlıyordu. Hayır, kraliçeyi idare etmek kolay olmayacaktı ve Cecil onu etkilemek için her zamankinden fazla çalışmaya başladı.

Cecil, erkeklerin belli etmeden gücü ele alması planı uyarınca tüm yabancı hükümetlerden gelen mektupların önce kendi masasına ulaştığından emin olmak istiyordu. Çok önemli bazı konularda kraliçeyi habersiz bırakıyordu. Ardından kraliçenin bunu öğrendiğini ve Cecil'e haber vermeden bütün diplomatik iletişimin kendisinden geçmesini emrettiğini öğreniyordu. Tıpkı bir satranç karşılaşması gibiydi ve kraliçe birkaç hamle ilerideydi. Cecil öfkelenip onu görevinin altını oymakla suçladı ama kraliçenin çok mantıklı bir yanıtı vardı. Cecil'den farklı olarak Avrupa dillerinin çoğunu konuşabiliyor, en küçük ayrıntıları okuyabiliyordu ve diplomasiyi yönetip dış ilişkilerde bakanları kendisinin bilgilendirmesi daha doğru olurdu. Tartışmak yararsızdı. Bir süre sonra yabancı ülkelerle iletişimi sürdürme ve diplomatlarla toplantılar yapma konusunda Elizabeth'in çok başarılı olduğu anlaşıldı.

Cecil'in direnci ağır ağır kırıldı. Elizabeth birkaç yıl hükümdarlığını sürdürebilirdi. Ardından evlenip İngiltere için bir vâris dünyaya getirince kocası yönetimin başına geçecekti. Evlenme-

miş bir hükümdar olarak devam etmesi doğal değildi. Elizabeth'in arkadaşlarına asla evlenmeyeceğinden, babasında gördüklerinden dolayı evlilikten korktuğundan söz ettiği söylentisi dolaşıyordu. Ama Cecil bunu ciddiye alamazdı. Elizabeth her şeyin İngiltere'nin iyiliği için olduğunu söylüyordu ama eğer bir vâris olmazsa, gelecekte içsavaş çıkması riski vardı. Herhalde bu noktanın mantığını anlayabilirdi.

Cecil'in hedefi basitti. Kraliçeyi, yabancı bir prensle evlenip zayıf durumdaki İngiltere'yi güçlendirecek bir ittifak kurmaya razı etmeliydi. Elbette Protestan bir prens olmalıydı ama fanatik bir Katolik değilse Cecil bu seçimi onaylayabilirdi. Fransızlar on dört yaşındaki kral IX. Charles'la evlenmesini önerirken, Habsburg Hanedanlığı Avusturya Arşidükü Charles'la evliliği gündeme getiriyordu. Cecil'in en büyük korkusu Elizabeth'in âşık olduğu Leicester Kontu Robert Dudley gibi bir erkekle evlenmesiydi. Kraliçeden daha aşağı konumdaki Dudley, İngiliz sarayında çekişmelere ve entrikalara yol açabilirdi.

Farklı ülkeler, adaylarını öne çıkarırken Elizabeth birinden hoşlanıyor gibi görünüyor ve derhal soğuyordu. İspanya sorun yaratmaya başlayınca Fransızlarla evlilik pazarlıklarına girişip İspanya Kralı II. Philip'in bir İngiliz-Fransız ittifakından korkup geri çekilmesini sağlıyor ya da hem Fransızlara hem de İspanyollara korku salmak için Avusturya Arşidükü Charles'la evliliği düşünür gibi görünüyordu. Yıllarca bu oyunu sürdürdü. Bir eş olmak istemediğini Cecil'e itiraf etti ama parlamento evlenmediği takdirde para kaynağını kesmekle tehdit edince biraz yumuşayıp taliplerinden biriyle pazarlığa başlıyordu. Parlamento kaynakları güvence altına alınınca evlilik konusunu kapatmak için bahaneler –prens, kral ya da arşidük çok gençti, çok dindar Katolikti, tipi değildi, çok efemineydi– buluyordu. Dudley bile kararlığını kırıp onu evlenmeye razı edememişti.

Birkaç yıl sonra hayal kırıklığı artan Cecil, oyunun perde arkasını gördü. Yapabileceği hiçbir şey yoktu ama aynı zamanda Kraliçe I. Elizabeth'in müstakbel yabancı eşlerine oranla daha başarılı bir hükümdar olduğu gerçeğini kabul etti. Giderlerini çok azalttığından artık hükümet borç içinde değildi. İspanya ile

Fransa bitmek bilmeyen savaşlarla kendilerini mahvederken, Elizabeth sağduyulu olarak ülkesini çekişmelerden uzak tutmuştu ve İngiltere refaha kavuşuyordu. Protestan olmasına karşın İngiliz Katoliklere iyi davrandığından on yıl önceki din savaşlarının acıları da yok olmaya başlamıştı. Cecil, "Kraliçe Elizabeth kadar akıllı başka bir kadın daha doğmadı," diye yazacaktı ve sonunda evlilik konusunu tümüyle kapatınca halkıyla evli olan Bakire Kraliçe fikrine yavaş yavaş alışmaya başladı.

Ne var ki yıllar geçerken bir sorun halkın kraliçeye olan sevgisini zedelemeye, hatta yeterliliği konusunda Cecil'in bile kuşkulanmaya başlamasına sebep oldu: kuzeni Iskoçya Kraliçesi Mary'nin akıbeti. İskoçya halkı Protestanlığı seçerken Mary koyu bir Katolik olarak kalmıştı. İngiltere tahtının vârisiydi ve Katoliklerin çoğu, kraliçe olmanın Mary'nin hakkı olduğunu düşünüyordu. İskoçlar ise dini duyguları, evlilik dışı ilişkileri, kocası Lord Darnley cinayetine karışmış olması imaları nedeniyle ondan nefret ediyordu. 1567 yılında küçük oğlu VI. James lehine İskoçya tahtından çekilmek zorunda kalmıştı. Ertesi yıl hapse girmemek için İngiltere'ye kaçmış ve kaderini kuzeninin ellerine bırakmıştı.

Mary'den hoşlanmamak ve onu İskoçya'ya geri göndermek için Elizabeth'in nedenleri vardı. Mary bencilliği, sorumsuzluğu ve ahlaksızlığıyla onun tam zıddıydı. Ateşli bir Katolikti, ülke içinde ve dışında Elizabeth'i tahttan indirip Katolik bir kraliçeyi tahta çıkarmak isteyenler çevresini sarmıştı. Güvenilmez biriydi. Ama Elizabeth, Cecil'in, bakanların ve İngiliz halkının öfkesine karşın Mary'nin ev hapsinde ülkede kalmasına izin vermişti. Siyasi açıdan bu kararın bir anlamı yoktu. İskoçları öfkelendirdiği gibi iki ülke arasındaki ilişkileri de tehdit ediyordu.

Mary, Elizabeth'e karşı gizlice komplo kurarken her tarafta vatana ihanet suçuyla idam edilmesi için sesler yükseldi ama Elizabeth anlaşılmaz biçimde bu mantıklı adımı atmayı reddetti. Bu yalnızca bir Tudor'un öteki Tudor'u koruması gibi basit bir şey miydi? Yoksa bir kraliçeyi idam etmenin kendi kaderi için ne anlama geleceğinden mi korkuyordu? Bir kraliçeyi korumak çok önemliymiş gibi, Elizabeth'in zayıf ve bencil görünmesine yol açıyordu.

1586 yılında Mary, kraliçeyi öldürüp İngiltere Kraliçesi unvanını elde etmek için küstah bir komploya dahil oldu. Papa ile İspanyollar Mary'yi gizlice destekliyordu ve bu komploya karıştığına dair inkâr edilemez kanıtlar vardı. Komplo gerçekleştiği takdirde çıkacak kanlı içsavaşı öngörebilen halk öfkeye kapıldı. Bu kez Elizabeth büyük baskı altında kaldı: Mary'nin eski kraliçe olup olmadığına bakılmaksızın idam edilmesi şarttı. Ama Elizabeth yine duraksadı.

Mahkeme Mary'yi suçlu buldu ama Elizabeth idam emrini bir türlü imzalayamadı. Cecil gibi sarayda onunla her gün karşılaşanlar kraliçeyi hiç bu kadar perişan görmemişti. Sonunda ertesi yılın şubat ayında baskıya dayanamayıp idam emrini imzaladı. Mary ertesi gün idam edildi. Ülkede kutlamalar yapıldı, Cecil ve diğer bakanlar rahat bir soluk aldılar. Elizabeth'e karşı başka komplo kurulmayacaktı ve bu durum tahta bir vâris getirmemesini hoş görmeyi kolaylaştıracaktı. Durumu açıkça kötü yönettiği halde İngiliz halkı onu çabucak bağışladı. Ülkenin refahını kendi duygularından üstün tuttuğunu kanıtlamıştı ve son kararı vermeden önce tereddüt etmesi daha büyük bir kahramanlık gibi görünmüştü.

Üvey kız kardeşi Kraliçe I. Mary ile evli olan İspanya Kralı II. Philip, yıllardır Elizabeth'i tanıyordu. Mary onu Londra Kulesi'ne hapsettiğinde Philip duruşunu yumuşatmasını ve Elizabeth'i serbest bırakmasını sağlamıştı. Çekici bulduğu genç Elizabeth'in zekâsına hayrandı. Ama yıllar geçerken ondan korkmaya ve onu hor görmeye başladı. Katolikliği yeniden egemen kılma hedefinin önündeki en önemli engel Elizabeth'ti ve Philip onu aşağılamak zorundaydı. Ona göre Elizabeth İngiltere'nin yasal kraliçesi değildi. Katolikliği yaymak ve gizlice isyan başlatmak için İngiltere'ye Cizvit rahipler göndermeye başladı. Donanmasını güçlendirdi ve ada ülkesini ele geçirip Katolikliğe döndürmek için İngiltere Girişim adıyla bilinen büyük bir işgale hazırlandı. İskoçya Kraliçesi Mary'nin idamı bardağı taşıran son damlaydı: İşgal zamanı gelmişti.

Philip girişimin başarılı olacağından son derece emindi. Yıllardır en büyük rakibini ölçüyordu. Elizabeth kurnaz ve zekiydi ama büyük bir dezavantajı vardı. O bir kadındı. Bu nedenle bir savaşa önderlik etmeye uygun değildi. Daha doğrusu silahlı çatışmalardan korkuyor gibiydi, kaçınmak için sürekli pazarlık yapıyor ve başka yollar arıyordu. Ordusuna pek fazla dikkat etmiyordu. İngiliz donanması oldukça küçüktü, gemileri görkemli İspanyol kalyonları kadar büyük ve güçlü değildi. İspanya'yla kıyaslanınca İngiliz ordusu acınacak haldeydi. Üstelik Philip'in elinde Yeni Dünya'dan gelme altınlar vardı ve bunlar bu savaşı finanse etmeye yeterdi.

İşgalin 1587 yazında yapılmasını planladı ama o yıl Sör Francis Drake, İspanya sahiline baskın yapıp gemilerin çoğunu Cadiz Limanı'nda yok etti ve altın hazinesinin büyük bir kısmına el koydu. Philip işgali gelecek yıla ertelerken ordusunu muhafaza etmenin ve yeni kalyonlar inşa etmenin giderleri yavaş yavaş artıyordu.

İşgalin her ayrıntısıyla ilgilenmişti. Yüz otuz gemiden ve otuz binden fazla askerden oluşan yenilmez bir armadayla yola çıkacaktı. Kolayca İngiliz donanmasını yok edebilirler, Hollanda'daki İspanyol güçleriyle birleşip Manş Denizi'ni geçebilirler ve Londra'ya kadar ilerleyebilirlerdi. Başkentte kraliçeyi yakalayıp İskoçya Kraliçesi Mary'nin idamı için onu mahkemeye çıkarabilir ve İngiltere tahtına kendi kızını oturtabilirdi.

Armada Mayıs 1588'de denize indirildi ve temmuza gelindiğinde İspanyol filosu İngiltere'nin güneybatı sahili yakınlarında manevralara başladı. İspanyol kalyonları belirli bir savaş biçimini kusursuzlaştırmıştı. Çok büyük olduklarından düşman gemilerine kolayca yanaşıyor, kanca atıyor ve neredeyse bir ordu dolusu askeri bindiriyorlardı. Ama daha önce İngilizlerin daha küçük, daha hızlı, daha uzun menzilli topları olan gemileriyle, Akdeniz'e oranla daha sert olan sularında çatışmaya girmemişlerdi. Başarılı olamadılar.

Armada 27 Temmuz'da, İspanyol ordusunun beklediği yerden birkaç kilometre uzaktaki Calais Limanı'na demir attı. Gece yarısı İngilizler, beş adet insansız (alevli tahtalar ve zift yüklü)

"yangın gemisini" limanda demirli kalyonlara doğru gönderdiler. Sert rüzgârlar yangının gemiden gemiye sıçramasına yol açtı. İspanyol kalyonları denize açılıp bir araya gelmeyi denedi ama formasyonları gevşek ve dağınıktı. Hızlı İngiliz gemileri onlara sudaki ördeklermiş gibi ateş etmeye başladı. Rüzgârlar yön değiştirince İspanyollar Kuzey Denizi'nin en fırtınalı bölümüne geri çekilmek zorunda kaldılar. İngiltere'nin etrafından dönüp İspanya'ya ulaşmayı denediler ama gemilerin çoğunu yitirdiler ve yirmi binden fazla asker öldü. İngilizler hiç gemi kaybetmediler ve ölülerin sayısı yüz kadardı. Askeri tarihin en farklı zaferlerinden biriydi.

Philip içinse yaşamının en utanç verici anıydı. Sarayına çekildi, aylarca yaşanan felaketi düşündü. Armada Ispanya'yı iflasa sürüklemişti ve savaşı izleyen yıllarda İngiltere zenginleşirken, İspanya ikinci sınıf güç düzeyine düştü. Her nasılsa Elizabeth onu zekâsıyla yenmişti. Avrupa'nın ondan nefret eden öteki liderleri açısından artık yenilmez ve korkulacak bir hükümdar konumuna gelmişti. Onu kiliseden aforoz eden ve İspanyol armadasını kutsayan Papa V. Sixtus şimdi, "Ülkesini ne kadar iyi yönettiğine bir bakın! Yalnızca bir kadın, yarım bir adanın lideri, ama İspanya'nın, Fransa'nın, İmparatorluğun, herkesin ondan korkmasını sağlıyor!" diyordu.

Artık İngiltere'de Bakire Kraliçe'nin çevresinde gerçek bir kült oluşmuştu. Ondan "Kutsal Majesteleri" diye söz ediliyordu. Onu Londra sokaklarından ya da Thames Nehri'nden geçerken görmek dinsel bir deneyim gibiydi.

Ne var ki kraliyet sarayını doldurmaya başlayan yeni kuşak genç erkekler bu güç halesine pek kapılmıyorlardı. Onlara göre kraliçe artık yaşını gösteriyordu. Başarılarına saygı duyuyorlar ama onu baskın bir anne figürü gibi görüyorlardı. İngiltere yükselen bir güçtü. Bu gençler savaş meydanlarında ün kazanmak ve halkın övgüsünü kazanmak istiyorlardı. Ama Elizabeth bu arzuyu sürekli engelliyordu. Philip'in işini bitirmek için büyük çaplı bir seferberliği finanse etmeyi ya da İspanyollarla savaşan Fransızlara yardım etmeyi reddediyordu. Gençler onun yorgun

olduğunu düşünüyor ve kendi canlı, maskülen kuşaklarının İngiltere'yi yönetme zamanının geldiğini hissediyorlardı. Bu yeni ruhun somutlaşmış örneğiyse, Essex 2. Kontu Robert Devereux'tü.

1556 doğumlu Essex yakışıklı ve gergin biriydi. Kraliçenin gençlere karşı zaafı olduğunu biliyordu ve derhal yeni gözdesi oluverdi. Genç adam gerçekten kraliçeyi beğeniyor ve hayranlık duyuyordu ama aynı zamanda kendi kaderi üzerindeki gücüne içerliyordu. Bazı iyilikler, genelde de para, isteyerek kraliçeyi sınamaya başladı. Elizabeth istediklerini ona verdi, onu şımartmaktan hoşlanır gibiydi. Aralarındaki ilişki gelişirken, Essex onu kolayca parmağında oynatacağı bir kadın gibi görmeye başladı. Saray halkının önünde onu küstahça eleştiriyordu ve kraliçe onun böyle davranmasına izin verdi. Ne var ki kendisi ve arkadaşları için yüksek siyasi konumlar isteyince çizgiyi çekti ve Essex öfke krizine kapıldı. Bir kadının kaprislerine dayanmak alçaltıcıydı! Ama birkaç gün sonra sakinleşti ve sempati kazanma atağına geri döndü.

Siyasi güç sahibi olmaktan uzak tutulunca, şan şöhret kazanmak için tek şansının İngiliz ordusunu zafere götürmek olduğunu düşündü. Elizabeth, kıta Avrupa'sında küçük çaplı askeri seferler yapmasına izin verdi. Sicili biraz karışıktı, cesurdu ama strateji konusunda iyi değildi. 1596 yılında İspanya sahiline Drake'e benzer bir akın yapmasına izin vermesi için kraliçeyi ikna etti. Bu kez cesareti işe yaradı ve kampanyası başarılı oldu. Essex, Avrupa'nın gücü olarak yeni statülerinin sarhoşluğu içindeki İngiliz halkı için yeni kabadayılığın simgesi ve gözde ismi olmuştu. Essex daha fazlasını arzulayıp bir kez daha savaşmak için kraliçeye baskı yaptı. Kraliçenin isteksizliğini, sarayda kendisini kıskanıp düşman kesilen diğer erkeklerin varlığına bağladı.

1598'de Tyrone 2. Kontu Hugh O'Neill yönetimindeki bir grup İrlandalı isyancının, İrlanda'da İngilizlerin denetimindeki topraklarda dolaştığı ve ortalığı kasıp kavurduğu haberi saraya ulaştı. Essex derhal Tyrone'u alt etmek için bir birlikle yola çıkmayı önerdi. Yalvardı, ısrar etti ve sonunda Elizabeth kabul etti. Kraliçe üzerindeki etkisinden emin olarak İngilizlerin o güne kadar topladığı en büyük orduyu bir araya getirmek istedi. Elizabeth

isteğini kabul etti. Essex ilk kez kraliçenin kendisini takdir ettiğini hissetti. Kendisini memnun etme isteğine kapılmasını sağlayacak garip bir yeteneği vardı. Şükranlarını sunup işi en kısa zamanda bitireceğine söz verdi. Zirveye çıkması için İrlanda iyi bir araç olacaktı.

Ancak oraya vardığında sorunlar büyüdü. 1599 kışında hava şartları kötüydü ve toprak bataklığa dönüşmüştü. Büyük ordusunu ilerletmeyi başaramadı. İrlandalıların yakalanması zordu, gerilla savaşında ustaydılar. İngilizler kamplarda duraksarken, binlerce asker hastalıktan ölmeye ve firar etmeye başladı. Essex, saraydaki düşmanlarının arkasından konuştuklarını hayal edebiliyordu. Kraliçe ile bazı bakanların onun düşüşünü planladıklarından emin gibiydi.

Kraliçeyi bir kez daha sınamak için yedek güçler istedi. Kraliçe kabul etti ama artık Tyrone'u bulup çarpışmasını emretti. Baskı birdenbire artınca, kraliçeyi ve kıskanç saray halkını kendisini acele ettirmekle suçladı. İçinde bulunduğu durumdan utanıyordu ve yazın sonunda üzüntüsüne son verecek bir plan yaptı. Tyrone'la gizlice ateşkes anlaşması yapacak, İngiltere'ye dönüp askerleriyle Londra'ya yürüyecekti. Saraydaki düşmanlarından kurtulması ve kendisini meclis başkanı konumuna getirmesi için kraliçeye baskı yapacaktı. Güçlü ama saygılı davranacaktı ve onu askerleriyle birlikte gören kraliçe kesinlikle kabul edecekti.

İngiltere'yi hızla geçip bir sabah çamurlu üniformasıyla kraliçenin yatak odasına girdi. Şaşıran kraliçe onun bir darbe yapıp kendisini tutuklayacağını düşündü ama soğukkanlılığını bozmadı. Öpmesi için elini uzattı ve İrlanda hakkında gün içinde konuşabileceklerini söyledi. Essex kraliçenin sükûnetini hiç beklemediğinden huzursuzluğa kapıldı. Elizabeth'in onun üzerinde garip bir etkisi vardı. Her nasılsa olayın yönü değişti ve konuşmayı öğleden sonra yapmaya razı oldu. Birkaç saat içinde askerler onu tutuklayıp ev hapsine koydular.

Kraliçe üzerindeki etkisine ve defalarca kendisini bağışlamasına güvenerek ona mektuplar yazdı, davranışları için özür diledi ama yanıt alamadı. Daha önce böyle bir şey yaşamadığından korkuyordu. Sonunda Ağustos 1600'de kraliçe onu serbest bıraktı.

Minnettar kalıp geri dönüşünü planlarken bir iyilik daha istedi. Çaresizce borca girmişti ve esas gelirini sağlayan tatlı şarapların İngiltere'de satışı üzerindeki tekelinin yeniden kurulmasını istiyordu. Kraliçe bu isteği reddederek umudunu kırdı. Herhalde bir oyun onuyor, ona bir ders vermek ya da ehlileştirmek istiyordu ama böyle bir şey asla olmayacaktı. Kraliçe onu fazla zorlamıştı.

Londra'daki evine dönüp İngiltere'nin hoşnut olmayan soylularını çevresinde topladı. Birlikte kraliçenin sarayına gidip ülkeye el koyacaklardı. Binlerce İngiliz'in hâlâ kendisine hayran olduğunu, peşinden geleceğini varsayıyordu. 1601'in Şubat ayının başında planını gerçekleştirmek istedi. Ne var ki Londra halkı ona aldırış etmeyip evinden çıkmadı. Bu girişimin çılgınlığını fark eden askerler derhal onu terk ettiler. Neredeyse tek başına kalınca evine çekildi. Sonunun geldiğini biliyordu ama en azından dik duracaktı.

Aynı gün öğleden sonra askerler onu tutuklamaya geldiler. Elizabeth kısa süren bir mahkeme kurdu ve Essex vatana ihanetle suçlandı. Bu kez Elizabeth idam emrini imzalamakta tereddüt etmedi. Mahkeme boyunca Essex küstah havasını muhafaza etti. Suçunu inkâr edecek ve bağışlanmayı istemeyerek ölüme gidecekti.

İdam edilmeden önceki gece kraliçe kendi rahibini Essex'i sonuna hazırlamak için gönderdi. Elizabeth'in son sözlerini aktaran temsilcisini karşısında görünce Essex ruhen yıkıldı. Aralarında o sabah yatak odasında soylu ve kendine güvenli duruşunun da bulunduğu, otoritesini hissedip gücüne direnmeyi denediği anları düşünürken ezildiğini hissetti. İşlediği suçları rahibe itiraf etti. Zihninde Tanrı'nın önündeki yargılanma ile kraliçenin imgesini birbirine karıştırdı ve ihanetinin tüm ağırlığını hissetti. Kraliçenin yüzünü karşısında görüyor ve korkuyordu.

Rahibe, "Bu ülkenin en büyük, en kötü, en nankör haini olduğumu size itiraf ediyorum," dedi. Kraliçenin onu idam etmekte haklı olduğunu söyledi. Halkı kışkırtmamak için idamın gizli yapılmasını istedi. Son sözleri Tanrı'nın kraliçeyi korumasını istemek oldu. Daha önce kimsenin görmediği ya da tahmin etmediği bir teslimiyet ve vakarla ölüme gitti.

*

Yorum: Elizabeth Tudor tahta çıktığında son derece kırılgan konumunun farkındaydı. Babasının ya da diğer İngiliz hükümdarlarının aksine, lider olarak inanılırlığı ya da güvenebileceği bir otorite yoktu ve kimse ona saygı duymuyordu. Ülke zayıf düşmüştü. Çok gençti, siyaseten deneyimsizdi ve iktidar sahiplerine bir şeyler öğrenebileceği kadar yakın olmamıştı. Evet, tahta çıkınca kendisine biraz itaat edilmesini bekleyebilirdi ama bu sadakat çok zayıftı ve en küçük hata ya da krizde yön değiştirebilirdi. Ayrıca aylar ya da yıllar içinde evlenmeye zorlanacaktı ve evlenince dünyaya erkek bir vâris getirmezse çeşitli sorunlarla yüz yüze kalacağını biliyordu.

Bunu daha da sıkıntılı yapan unsurlardan biri de Elizabeth'in hırslı ve çok zeki olmasıydı, İngiltere'yi yönetebileceğini çok iyi biliyordu. Sorunların çoğunu nasıl çözeceğini, ülkeyi bir Avrupa gücü haline nasıl dönüştüreceğini biliyordu, bu konuda güçlü bir vizyonu vardı. Evlilik yalnızca kendisi değil, ülke için de kötü olurdu. Büyük bir olasılıkla yalnızca kendi ülkesine sadık kalacak yabancı bir prensle evlenmesi gerekecekti. Prens İngiltere'yi ana kıtanın güç oyunlarında bir piyon olarak kullanabilir ve kaynaklarını daha da fazla tüketebilirdi. Ama her şey ona karşı olduğuna göre, tek başına ülkeyi nasıl yönetecekti? Biliyordu ki ilerlemenin tek yolu, zayıf konumunu avantaja çevirmek, kendine özgü bir inanılırlık ve otorite tarzı geliştirmek, sonunda önceki krallardan daha fazla güç sahibi olmaktı.

Planının mantığı şuydu: O dönemin kral ve kraliçeleri kan bağları ve yarı ilahi statülerinden gelen muazzam bir hak sahibi olma duygusuyla ülkeyi yönetiyorlardı. Halktan itaat ve sadakat bekliyorlardı. Bunu elde etmek için bir şey yapmaları gerekmiyordu, bu zaten konumla birlikte geliyordu. Ama bu tarz hak sahipliğinin bazı sonuçları vardı. Halk hükümdara saygı duyuyordu ama aralarındaki duygusal bağ pek derin sayılmazdı. İngilizler kendilerini hükümdardan ayıran mesafeyi ve hükümdarın halkı ne kadar az düşündüğünü hissedebiliyorlardı.

Hak sahipliği duygusu hükümdarların siyasi etkinliklerini de köreltiyordu. Bakanlar, VIII. Henry gibi bir kralın yanında

ürküp siniyor, zekâ ve yaratıcı güçlerini kullanmak yerine enerjilerini kralı memnun etmeye harcıyorlardı. Liderler, hak sahipliği duygusuyla, yönetme işinin can sıkıcı ayrıntılarına daha az dikkat ediyor, fetih savaşları şan şeref kazanmanın esas yoluna dönüşüyor ve bu savaşlar ülkenin kaynaklarını tüketirken soyluları zenginleştiriyordu. Hükümdarlar çok bencil olabiliyorlardı. VIII. Henry son metresiyle evlenebilmek için Elizabeth'in annesini idam ettirmiş ve İngilizlere ne kadar zorba gözüktüğüne hiç aldırış etmemişti. İskoç Kraliçesi Mary, sevgilisiyle evlenebilmek için kocasını öldürtmüştü.

Elizabeth'in kendini kandırması ve görkemli konumuyla birlikte gelen sadakati beklemesi çok kolaydı. Ama bu tuzağa düşmeyecek kadar zekiydi. Tam tersini yapacak, hak sahipliği duygusuna kapılmayacaktı. Konumunun zayıflığını aklından çıkarmayacaktı. Pasif kalıp sadakat beklemek yerine aktif olacaktı. Zaman içinde davranışlarıyla güven ve inanılırlık kazanacaktı. Bencil olmadığını, her şeyi ülkenin refahı için yaptığını gösterecekti. Bu görevde uyanık ve azimli olacaktı. İnsanların (halkın, bakanların, yabancı rakiplerinin) algısını zayıf ve deneyimsiz kadından, otoriter ve çok güçlü bir lidere dönüştürecekti. Bakanlarıyla ve sıradan insanlarla daha derin bağlar kurarak doğal kararsızlıklarını yenecek ve enerjilerini İngiltere'yi yeniden inşa etmeye yönlendirmelerini sağlayacaktı.

Elizabeth'in İngiliz halkının önüne ilk çıkışı, yeni liderlik tarzına zemin hazırlamak için zekice planlanmıştı. Her zamanki kraliyet ihtişamına bir sıradanlık dokunuşu eklemiş ve hem rahatlatıcı hem de soylu görünmüştü. Sahteliği yoktu. Gençliğinde kendini güçsüz hissettiğinden ülkenin en yoksul hizmetçisiyle kolayca özdeşleşebilirdi. Tavrıyla onların yanında olduğunu, kendisi hakkındaki fikirlerine duyarlı olduğunu göstermişti. Onların takdirini kazanmak istiyordu. Tahtta kaldığı sürece bu empati duygusuna güvendi, halkıyla arasındaki bağ daha önceki hükümdarlara oranla daha sıkı oldu.

Bakanlara karşı göreviyse daha hassas ve zordu. Güç açlığı içindeki bir grup erkeğin egosu, bir kadından daha üstün ve daha

zeki olduğunu hissetmek istiyordu. Ülkeyi yönetmek için onların yardımına ve iyi niyetine ihtiyacı vardı ama onlara fazla güvendiğini gösterirse tepesine binerlerdi. Ve iktidara gelişinin ilk gününde belirli kurallarını koydu. Tümüyle profesyonel olacaktı, hepsinden fazla çalışacaktı, sarayın giderlerini azaltırken bu süreçte kendi gelirinden fedakârlık yapacaktı, her şey İngiltere'yi içine düştüğü çukurdan çıkarmaya yönelik olacaktı. Ülkenin ekonomisi hakkındaki üstün bilgisini ve pazarlıklardaki sert tavrını hemen ortaya koydu. Bir bakan bireysel gündemini öne sürdüğünde ara sıra öfkesini gösteriyordu ve bu patlamaları oldukça göz korkutucuydu.

Ancak çoğunlukla sıcak ve empati doluydu, erkeklerin çeşitli ruh halleriyle uyumluydu. Etrafındaki erkekler kısa sürede onu memnun etme ve takdirini kazanma isteğine kapıldılar. Yeterince sıkı ya da akıllıca çalışmamak biraz soğukluk ve dışlanmak anlamına geliyordu, hiç farkına varmadan bundan kaçınmak istiyorlardı. Kendi yüksek standartlarına uygun şekilde yaşadığı için ona saygı duydular. Bu yöntemle Elizabeth bakanları yavaş yavaş kendi içinde bulunduğu konuma getirdi. Davranışlarıyla onun güvenini ve saygısını kazanmak zorundaydılar. Artık komplo kuran bencil bakanlar grubu yerine, kraliçenin yanında gündemini ilerletecek biçimde çalışan bir ekip vardı ve sonuçlar kısa sürede kendini gösterdi.

Bu yöntemlerle Elizabeth ihtiyaç duyduğu güvenilirliği kazandı ama önemli bir hata yaptı: İskoçya Kraliçesi Mary meselesini ele alış biçimi. Hak sahipliği duygusuyla bu olayda bakanlarından daha iyi bildiğini düşünmüş, bir kraliçeyi idam etme konusundaki bireysel vicdan azabına yenik düşmüştü. Bu politikanın bedelini ödedi, halkın saygısının azaldığını hissediyor ve bu ona acı veriyordu. Çoğunluğun iyiliği hissi her zaman ona rehberlik ediyordu ama bu olayda çoğunluğun iyiliği Mary'nin idam edilmesini gerektiriyordu. Kendi ilkelerini ihlal ediyordu.

Bir süre sonra hatasının farkına vardı. Mary'yi, kraliçeden kurtulma gibi inanılmaz bir komploya çekmek için gizli servis başkanını görevlendirdi. Artık Mary'nin suç ortaklığının sağlam kanıtları olduğundan Elizabeth korkunç adımını atabilirdi. Ül-

kesi uğruna kendi duygularının tersine hareket etti ve hatasını itiraf ederek İngilizlerin daha fazla güvenini kazandı. O dönemin hiçbir hükümdarı halkın fikrine böyle bir karşılık vermeyi başaramamıştı.

Konu yabancı rakipler, özellikle II. Philip olunca Elizabeth saf davranmadı, durumu anlıyordu. Yaptıklarıyla onların saygısını kazanamamıştı ve kendisinden kurtulmak için kurulan bitmek bilmeyen komplolardan soluk alacak zamanı olmuyordu. Çekişmelerden ve savaşlardan korkan, evlenmemiş bir kadına saygı duymuyorlardı. Ancak o bu konuları göz ardı etti ve İngiltere'nin ekonomisini düzeltme işine yoğunlaştı. Fakat İngiltere işgal edilmek üzereyken, büyük bir strateji uzmanı olduğunu kanıtlamanın zamanı gelmişti. Philip onun kurnazlığını ve liderlik gücünü azımsıyordu, kraliçe de tam olarak bunun üzerine oynayacaktı.

Eğer savaş gerekliyse bu, olabildiğince ekonomik ve verimli bir şekilde yapılacaktı. Avrupa'nın en ayrıntılı casusluk sistemini kurmak için büyük harcamalar yaptı, böylece Ispanya'nın işgal planlarını, hatta yola çıkacakları günü bile önceden öğrendi. Bu bilgiye ulaştığında son dakikada bir ordu toplayabilir ve ödemesini yapabilirdi, böylece büyük miktarda tasarruf etmiş olacaktı. Sör Francis Drake'in İspanya sahillerine yaptığı akınları ve inşa ettiği kalyonları finanse etti. Böylece İngiltere'nin hazinesini doldururken, yapılan akınlar armadanın denize inişini geciktirdi, bu Philip'e pahalıya patlamıştı.

Philip'in armadasının birkaç ay içinde denize açılacağını öğrenince çarçabuk İngiliz donanmasını topladı ve denizlere daha uygun, daha küçük ve daha hızlı gemilerin inşa edilmesini istedi. Philip'ten farklı olarak savaş stratejisini amirallerine bıraktı ama bir noktada yetkisini kullanıp alınan bir kararı reddetti. Armadayla savaşın olabildiğince İngiltere'ye yakın yapılmasını istiyordu. İspanyol kalyonları fırtınalı kuzey denizlerine uygun değildi, ayrıca İngiliz askerleri sırtlarını ülkelerine vererek daha güçlü savaşacaklardı. Sonunda İspanya iflas etti ve asla eski görkemine kavuşamadı ama Elizabeth'in yönetimindeki İngiltere yükselen bir güç haline geldi. Büyük zaferin ardından savaşı İspanya'ya

taşıyıp ölümcül son darbeyi indirme çağrılarınaysa karşı koydu. Savaşın şanı şerefi ya da fetihler onu ilgilendirmiyordu, yalnızca ülkesinin çıkarlarını korumak için savaşıyordu.

Armadayı yendikten sonra otoritesi ve güvenilirliği güçlendi ama Elizabeth asla tedbiri elden bırakmadı. Yaş ve başarıyla birlikte hoşlanmadığı hak sahipliği duygusunun, duyarsızlıkla birlikte doğal olarak geleceğini biliyordu. Bir ülkeyi tek başına yöneten bir kadın olarak böyle bir hayal kırıklığını göze alamazdı. Çevresindekilerin ruh durumlarına dikkat edince sarayı dolduran genç erkeklerin kendisine karşı farklı bir tavır takındıklarını hissetti. Kraliçe olarak konumuna duydukları saygı daha derine gitmiyordu. Bir kez daha erkek egolarına karşı mücadele etmek zorundaydı ve bu kez kullanabileceği gençlik cazibesi ve cilveleri yoktu.

Essex'le hedefi, bakanlarına yaptığı gibi onu ehlileştirmek ve ruhunu ülkenin iyiliği için kullanmaktı. Bitmek bilmeyen para ve avanta isteklerini karşılamış, özgüvensizliğini yatıştırmaya çalışmıştı ama ona siyasi güç verme konusuna sınır koymuştu. Böyle bir güç vermeden önce kendisini kanıtlaması, onun düzeyine çıkması gerekiyordu. Essex öfke krizlerine girince Elizabeth sükûnetini korumuş, bilinçaltından ona üstünlüğünü ve özdenetim gerekliliğini kanıtlamıştı. Onun ehlileşmeyeceği belli olunca uzaklara gidip kendi itibarını lekelemesine izin vermiş ve bu kanserden kurtulmuştu. İşlediği suçlar nedeniyle ölümle yüz yüze kalınca Essex'i korkutan Tanrı değil, kraliçenin yüzü olmuştu. Otorite halesi sonunda bu küstah ve kendini hak sahibi varsayan erkeği yenilgiye uğratmıştı.

Şunu anlayın: Artık aramızda güçlü krallar ve kraliçeler olmasa da çoğumuz kraliyet ailesine mensupmuşuz gibi davranıyoruz. Çok az başarımız olmasına rağmen çalışmalarımıza saygı duyulmasını hak ettiğimizi düşünüyoruz. Sicilimiz ne kadar zayıf olursa olsun, projelerimiz üzerinde ne kadar az düşünmüş olursak olalım insanların fikirlerimizi ve projelerimizi ciddiye almasını istiyoruz. Samimi ve iyi niyetli olduğumuz için insanların bize kariyerimizde yardımcı olmalarını bekliyoruz. Hak sahipliğinin bu çağdaş biçiminin bir kısmı ebeveynlerimizin bizi

şımartmasından, yaptığımız her şeyin altın olduğunu hissetmemizi sağlamalarından kaynaklanabilir. Bir kısmı da yaşamımızda baskın olan teknolojiden geliyor olabilir. Teknoloji fazla çaba harcamadan bize büyük bir güç veriyor. Bu güçleri kanıksadığımız için yaşamdaki her şeyin hızlı ve kolay olmasını bekliyoruz.

Nedeni ne olursa olsun bu hepimize bulaşıyor. Hepimiz hak sahipliği duygusunu bir lanet olarak görmeliyiz. Bu duygu gerçeği göz ardı etmemize yol açıyor, insanların bize biz olduğumuz için güvenmesi ya da saygı duyması gerekmez. Bu duygu yüzünden tembelleşiyoruz ve en küçük bir fikirde ya da çalışmamızın ilk taslağında hemen tatmin oluyoruz. Daha şimdiden kendimizi büyük hissediyorsak neden kendimizi geliştirmek için çaba gösterelim ki? Bu durum bizi duyarsız ve bencil yapıyor. Başkalarının bize güven ve saygı borcu olduğunu hissedip onların iradesini, kendi adlarına karar verme yeteneklerini inkâr ediyoruz ve bu durum sinir bozucu oluyor. Belki görmüyoruz ama kırgınlığa sebep oluyoruz.

Lider olduğumuzdaysa bu lanetin etkisi daha da kötüleşiyor. Farkına varmadan arkamıza yaslanıp insanların bize sadık olmalarını ve işgal ettiğimiz yüksek konuma saygı duymalarını bekliyoruz. Fikirlerimize karşı çıkıldığı zaman savunmacı ve huysuz davranıyoruz, en önemsiz konuda bile zekâmızı ve bilgimizi sorguluyoruz. Belirli avantalar ve ayrıcalıklar bekliyoruz; eğer bazı ödünler verilecekse, her nasılsa bunun dışında kalmamız gerektiğini hissediyoruz. Bir hata yaparsak, daima bir başkasının, koşulların ya da bir an için denetleyemediğimiz içimizdeki şeytanın suçudur diye düşünüyoruz. Biz asla suçlanmamalıyız.

Yönettiğimiz kişilerin bundan nasıl etkilendiğini bilmiyoruz çünkü konuşurken yalnızca onların gülümsediklerini ve takdirle başlarını salladıklarını görüyoruz. Ama onlar içimizi görüyor. Yansıttığımız hak sahipliğini hissediyorlar, zamanla bize karşı saygıları azalıyor ve etkimizden uzaklaşıyorlar. Bardağı taşıran son noktada bizi şaşkınlığa uğratan bir hızla bize karşı çıkıyorlar.

Tıpkı Elizabeth gibi aslında zayıf bir konumda bulunduğumuzu fark etmeliyiz ve tam tersi bir tavır benimsemeliyiz. Çevremizdekilerden, yönettiklerimizden hiçbir şey beklememeliyiz.

Savunmacı olmamalı, arkamıza yaslanmamalıyız, son derece aktif olmalıyız ve başta saygı olmak üzere başkalarından aldığımız her şeyi kazanmak zorundayız. Sürekli olarak kendimizi kanıtlamalıyız. Birincil düşüncemizin, duyarlı egomuz değil grubun refahı olduğunu göstermeliyiz. İnsanların ruh durumlarına gerçekten empati duymalıyız ama bir sınırları da olmalı. Sadece kendini destekleyenlere karşı çoğunlukla sert ve acımasız olmalıyız. Söylediklerimizi yapmalıyız, ötekilerden daha fazla çalışmalıyız, gerekirse kendi çıkarlarımızı feda etmeliyiz ve hatalarımızdan sorumlu olmalıyız. Grup üyelerinin bizi izlemelerini ve kendilerini kanıtlamalarını beklemeliyiz.

Böyle bir tavırla çok farklı bir etki yarattığımızı fark edebiliriz. İnsanlar bizim etkimize kendilerini açarlar, biz onlara yaklaşırken onlar da bize yaklaşırlar. Bizim takdir ve saygımızı kazanmak isterler. Böyle bir duygusal bağ oluşunca hatalarımız daha kolay bağışlanır. Grubun enerjisi bitmeyen iç çekişmeler ve ego çatışmalarıyla boşa harcanmaz; aksine hedeflere ulaşmaya, büyük şeyleri başarmaya yönelir. Bu sonuçları alınca zamanla büyüyecek bir otorite ve güç halesi oluştururuz. Söylediklerimizin ve yaptıklarımızın bir ağırlığı vardır ve şöhretimiz bizden önde gider.

> Bu... yol takıntılara boyun eğmektir. Ama daha soylu bir hedefin daha kısa bir yolu vardır: iradenin boyun eğmesi. İnsanoğlunun çıkarları tehlikeye girince kendisinden daha akıllı olduğuna inandığı kişiye seve seve itaat eder. Bunu her tarafta kanıtlayabilirsiniz: Bir hastanın ne yapması gerektiğini söylemesi için doktora yalvardığını, gemi mürettebatının kaptanı dinlediğini görebilirsiniz.
>
> —Ksenofon

İnsan Doğasının Anahtarları

Biz insanlar duygularımızın basit ve saf olduğuna inanmak isteriz. Bazı insanları severiz ve bazılarındansa nefret ederiz, belirli bir kişiye saygı duyarız ama bir başkasını küçümseriz. Aslın-

da gerçek asla böyle değildir. Duygularımızın neredeyse her zaman belirsiz ve nadiren saf ve basit olması insan doğasının temel bir gerçeğidir. Sevgi ve düşmanlığı ya da hayranlık ve kıskançlığı aynı anda hissedebiliriz.

Çocukluğumuzda başlayan bu belirsizlik yaşamımız boyunca sürer. Eğer ebeveynlerimiz bize karşı ilgili ve sevgi doluysa, çocukluk yıllarımızı altın çağımız olarak anımsarız. Ancak böyle ebeveynlerle bile, onların sevgisine ve ilgisine bağımlı olduğumuz için kendimizi kırgın hissederiz ve bu duyguyu kolayca unuturuz. Geçmişte bazen boğulduğumuzu hissetmiştik. İrademizi ve kendi başımıza ayakta durabileceğimizi göstermeyi çok istemiştik. Onların ilgisine fazla bağımlı olmak, gittikleri zaman kapılacağımız kırılganlık yüzünden çok büyük kaygılara sebep olabilir. Böylece sevgimizin yanı sıra biraz düşmanlık ve itaatsizlik etme arzusuna da kapılırız.

Ebeveynlerimiz nazik ve ilgili değilse, ileriki yıllarda onlara güceniriz ve soğuk davranışlarını şu andaki antipatimizle anımsarız. Ama çocukken onların bu davranışlarına karşın olumsuz özelliklerini nasıl görmezden geldiğimizi, sevgilerine layık olmadığımız için kendimizi suçlu bulduğumuzu unuturuz. Sağ kalabilmek için onlara bağımlı olduğumuzdan, kesinlikle bizimle ilgilenmediklerini hissetmek aşırı kaygı yaratıyordu. İhtiyaç ve sevgi duygularına öfke ve hayal kırıklığı da karışmıştı.

Çocukluğumuzda bir duygu baskın olunca diğeri sürekli bir belirsizlik eğilimi göstererek onun altında kalırdı. Yetişkin olarak özellikle kırılgan ve bağımlı hissediyorsak, benzer belirsizliği arkadaşlarımıza ve yakın ilişkide bulunduğumuz kişilere karşı da hissederiz.

Bu temel belirsizliğin nedenlerinden biri güçlü ve saf duyguların korkutucu olmasıdır. Böyle duygular bir an için denetimi yitirdiğimizi simgeler. İrademizi inkâr eder. Bilinçaltında bunları karşıt ya da çelişkili duygularla dengeleriz. Bir diğer nedense ruh durumumuzun sürekli değişmesi ve çakışmasıdır. Nedeni ne olursa olsun kendi belirsizliğimizin farkında olmayız çünkü duygularımızın karmaşıklığını düşünmek şaşırtıcıdır. Bizse kim

olduğumuz ve ne hissettiğimiz konusunda basit açıklamalara güvenmeyi yeğleriz. Çevremizdekilere de aynı şekilde davranıp onların duygularının yorumlarını da basit ve sindirilebilir bir düzeye çekeriz. Kendi belirsizliğimizin farkında olmak büyük bir çaba ve dürüstlük gerektirir.

İnsan doğasının bu temel özelliği, bilinçaltında ebeveyn figürleriyle ilişkilendirdiğimiz liderlerle olan ilişkilerimizde daha fazla görülür. Liderlere karşı bu kararsızlık şöyle işler:

Bir yandan liderlere ihtiyaç olduğunu içgüdüsel olarak kabul ederiz. Herhangi bir grupta insanların sınırlı gündemleri ve rekabetçi çıkarları vardır. Üyeler kendi konumları hakkında özgüvensizdir ve yerlerini sağlamlaştırmaya çalışırlar. Rekabetçi çıkarların üstünde duran ve resmin tamamını gören liderler olmazsa grubun başı derde girer. Zor kararlar asla verilemez. Gemiye kimse yol gösteremez. Bu nedenle liderin bulunmasını isteriz ve kimse bu rolü üstlenmezse bilinçaltında kafamız karışır, hatta histerik oluruz.

Öte yandan bizden yukarıda olanlardan ürkeriz, hatta onları küçümseriz. Güç sahibi olanların konumlarının ayrıcalıklarını kullanacaklarından, sıklıkla gördüğümüz gibi daha fazla güç kazanıp zenginleşeceklerinden korkarız. Ayrıca biz inatçı yaratıklarız. Bir liderin altında hizmet etmekten gelen aşağılık ve bağımlılık duygusu bizi huzursuz eder. İrademizi kullanmak ve özerkliğimizi hissetmek isteriz. Liderlerin tanınmışlığını ve ayrıcalıklarını kıskanırız. Liderler kötü muamele, duyarsızlık ya da beceriksizlik belirtileri gösterince bu temel kararsızlık olumsuzluğa doğru döner. Liderler ne kadar güçlü olursa olsun, onlara ne kadar hayran olursak olalım, yüzeyin altında bu kararsızlık yatar ve insanların sadakatini kaypak ve geçici yapar.

Güç sahibi olanlar yalnızca yanlarında çalışanların gülümsemelerini görürler, toplantılardaki alkışları duyarlar ve bu desteği gerçek sanma hatasına düşerler. İnsanların bireysel kaderleri liderlerin elinde olduğundan gerçek duyguları yerine, böyle bir saygı gösterdiklerini anlamazlar. Her şey yolunda giderken bile altta yatan kararsızlığın farkına varmazlar. Eğer hata yaparlarsa,

güçleri sarsılır gibi olursa, görünmeyen biçimde büyüyen saygının yok olduğunu, güvensizliğin ortaya çıktığını birdenbire görürler ve grup üyeleri ya da halk onlara öyle bir hızla sırtını döner ki şaşırıp kalırlar. Herhangi bir alandaki liderlerin, destek ve saygıyı nasıl yitirdiğini, en son başarı ya da başarısızlıkları nedeniyle ne kadar çabuk yargılandığını görmek için haberlere bir göz atın.

Bu kaypaklığın çağdaş bir olgu, içinde yaşadığımız demokratik dönemin bir ürünü olduğunu düşünürüz. Ne de olsa bize oranla atalarımız daha itaatkârdı ya da biz böyle düşünüyoruz. Ama durum böyle değildi. Çok eski zamanlarda, yerli toplumlarda ve erken uygarlıklarda saygı gören şefler ve krallar, yaşlanma ya da zayıflık belirtileri gösterdiğinde, bir savaşı kaybettiğinde, birdenbire kuraklık başlayınca tanrı tarafından artık kutsanmadığı düşünüldüğünde, grup pahasına kendi boylarını tercih eder göründüğünde öldürülürlerdi. Bu idamlar liderlere karşı birikmiş düşmanlığın dışarı vurulduğu büyük kutlamalar olurdu. (Bunun sayısız örneği için James Frazier'in *Altın Dal* adlı kitabına bakınız.)

Belki atalarımız bilinçaltında bir bireyin uzun süre iktidarda kalmasından korkuyordu, çünkü gücün yozlaştırıcı bir tarafı olduğunu ve yeni birini daha kolay denetleyebileceklerini düşünüyorlardı. Her koşulda itaatkârlıklarının altında büyük bir uyanıklık yatıyordu. Belki artık liderlerimizi idam etmiyoruz ama seçimlerde ve medyada güçlülerin çöküşünü izlerken keyif alıp onları sembolik olarak idam ediyoruz. Belki kuraklık için suçlamıyoruz ama olup bitenlerin tümü onların denetiminde olmasa bile ekonominin çökmesi yüzünden onları suçlu buluyoruz. Tıpkı kuraklıkta olduğu gibi iyi şansı, tanrıların kutsamasını kaybetmiş gibi görünüyorlar. Kararsızlık ve güvensizlik söz konusu olduğunda, düşündüğümüz kadar değişmediğimizi görürüz.

Tarihte bazı ünlü liderler, bu değişkenliğe karşı bir set çekip sağlam bir destek ve saygıya ulaşarak zaman içinde büyük işler başardılar. Musa peygamber, eski Hint İmparatoru Asoka, Pericles (birinci bölüme bakınız), Romalı General Scipio Africanus ya da Kraliçe I. Elizabeth aklımıza gelebilir. Daha yakın tarihte ise

Abraham Lincoln, Martin Luther King Jr., Warren Buffett, Angela Merkel ya da Steve Jobs aklımıza geliyor. Böyle bir güce *otorite* derken Latince kökü "artırmak ya da çoğaltmak" olan *auctoritas* sözcüğünün anlamına geri dönüyoruz.

Eski Romalılara göre cumhuriyeti kuran liderlerinin muazzam bir bilgeliği vardı. Ataları bu bilgeliği, güçlü ve uzun ömürlü kurumlar kurarak ve yaşadıkları taşra kasabasını bilinen dünyanın en önde gelen gücüne dönüştürerek göstermişlerdi. Romalı senatörler ve liderler bu temel bilgeliğe dönüp kurucuların ideallerini somutlaştırdıkları ölçüde, *otorite* yani yüksek bir itibar ve güvenilirlik sahibi olmuşlardı. Böyle liderlerin konuşmalar yapmasına ya da güç kullanmasına gerek yoktu. Roma vatandaşları isteyerek onların peşinden gidiyor, fikir ve öğütlerini kabul ediyorlardı. Söyledikleri ya da yaptıkları her şeyin fazladan bir ağırlığı vardı. Bu durum onlara zor kararlar alma özgürlüğü verdi, yalnızca son başarılarıyla değerlendirilmediler.

Romalılar iktidarlara karşı son derece kavgacı ve güvensiz olmalarıyla biliniyordu. Politikaları kolayca içsavaşa dönüşebilirdi ki bu defalarca yaşanmıştı. Otorite kuran liderlerin varlığı, bu kavgacılığı denetlemenin, işleri yürütmenin, belirli bir dereceye kadar birlik sağlamanın bir yoluydu. Bu, liderlerin günlük siyasi yaşamın sıradanlığını aşıp en yüce idealleri somutlaştırmasını gerektiriyordu.

Yüksek amaçlara bağlılığı temsil eden Roma modeli hâlâ otoritenin tüm gerçek biçimlerinin temel bileşeni olmayı sürdürüyor. Bugün dünyada böyle bir otorite kurmak istiyorsak biz de böyle davranmalıyız.

Öncelikle herhangi bir liderin en temel görevini anlamalıyız: uzaklara ulaşan bir vizyon sağlamak, büyük resmi görmek, grubun iyiliği için çalışmak ve birliğini sürdürmek. İnsanlar liderlerinden bunları ister. Önemsiz, kendine hizmet eden ya da kararsız görünmekten kaçınmalıyız. Bu belirtileri göstermek kararsızlığa yol açacaktır. Büyük ölçüde geleceğe ve büyük resme odaklanmalıyız. Bu vizyona dayanarak uygulanabilir hedefler koymalı ve grubu da bu hedeflere yönlendirmeliyiz. Deneyerek

bu vizyonerlik sürecinde ustalaşmalıyız. Böyle bir ustalık kazanmak, yalnızca büyüklenmecilerin sergilediği sahte özgüvenin aksine, bize muazzam bir özgüven kazandıracaktır. Ve bu özgüveni yaydığımız zaman, insanlar bize yönelecek ve bizi izlemek isteyeceklerdir.

Aynı zamanda liderliği, yönettiğimiz kişilerle aramızdaki dinamik bir ilişki olarak görmeliyiz. En ufak bir hareketimizin bireyler üstünde bilinçsiz bir etki yarattığını bilmeliyiz. Bu nedenle tutumumuza ve belirlediğimiz tona dikkat etmeliyiz. Grup üyelerinin değişken ruh hallerine göre kendimizi ayarlamalıyız. Desteklerini aldığımızı asla varsaymamalıyız. Empatimiz içgüdüsel olmalı: Grup üyelerinin bize olan saygılarını ne zaman yitirdiklerini *hissetmeliyiz*. Bu dinamiğin bir parçası olarak, altımızda bulunanlara güven ve saygı duyduğumuzda, bu duyguların bize geri döneceğinin farkında olmalıyız. Grup üyeleri bizim etkimize açık olacaklardır. İnsanların iradesini işin içine olabildiğince katmaya, grup misyonuyla özdeşleşmelerini sağlamaya, yüce amacımızı gerçekleştirmek için aktif katılımı istemelerine çalışmalıyız.

Yine de bu empati grubun iradesine karşı esnek ve gereksizce yumuşak olmamalıdır. Bu durum zayıflığın işaretidir. Konu birincil görevimiz –grup için bir vizyon yaratmak ve gerekli hedeflere yönlendirmek– olunca, müsamahasız ve sarsılmaz olmalıyız. Evet, başkalarının fikirlerini dinleyebilir ve iyi olanları işe dahil edebiliriz. Ancak büyük resimde ve ayrıntılarda daha fazla denetimimiz olduğunu aklımızda tutmalıyız. Vizyonumuzu sulandıracağından, daha adil gözükmek için siyasi baskılara boyun eğmemeliyiz. Vizyonumuz siyasetin ötesindedir. Gerçeği ve doğruluğu temsil eder. Gerçekleştirirken dayanaklı ve sert olmalıyız, bu vizyonu baltalamak isteyen ya da herkesin iyiliğinin aksine çalışanlara karşı acımasız olmalıyız. Kraliçe I. Elizabeth'in de yaptığı gibi, sertlik ve empati birbiriyle uyumsuz değildir.

Liderler vizyon ve empatiden oluşan ikili otorite dayanaklarını kurmayı başaramazlarsa şöyle bir durum ortaya çıkabilir: Gruptakiler liderle aralarında bağlantısızlık ve mesafe olduğunu hissederler. İçten içe kolayca değiştirilebilecek piyonlar olarak

görüldüklerini bilirler. Yönlendirme olmadığını ve olaylara taktiksel tepkiler gösterildiğini hissederler. Ve belli etmeseler bile kırılıp saygılarını yitirirler. Böyle bir liderin söylediklerine pek dikkat etmezler. Kendi çıkarlarını ve geleceklerini düşünmeye başlarlar. Birleşirler ya da hizipler oluştururlar. Olağanın yarısı ya da dörtte üçü hızla çalışırlar.

Lider bunu hissedip daha güçlü ve emredici davranırsa, grup üyeleri de daha pasif agresif olurlar. Eğer lider esnek olup destek için yalvarırlarsa, bu defa adeta grup lideri yönetiyormuş gibi üyelerin saygısı daha da azalır. Böylece grup ile lider arasında sürtüşmeler çıkar ve lider, grubu yokuş yukarı çekmek zorunda kaldığı duygusuna kapılır. Kendi dikkatsizlikleriyle oluşan bu sürtüşme birçok liderin çok az iş yapmasının ve bu kadar vasat olmasının en önemli nedenidir.

Öte yandan eğer kurulmuş otoritenin yolunu içgüdüsel ya da bilinçli olarak izlersek, grup dinamiği üzerinde farklı bir etki yaratırız. Üyelerin ya da halkın kararsızlığı yok olmaz (bu insan doğasına aykırıdır) ama yönetilir duruma gelir. İnsanlar yine de bocalar, ara sıra kuşku ya da kıskançlığa kapılırlar ama hatalarımızı kolayca bağışlarlar ve kuşkularını arkada bırakırlar. Bunun olması için yeterince güven vermiş oluruz. Ayrıca biz liderlik yapmadığımız takdirde oluşabilecek dağılmadan, netliğin yok olmasından, kötü kararlardan korkmaya başlarlar. Bize gerçekten ihtiyaçları vardır.

Artık grubun görünmeyen sürtüşmesiyle uğraşmayız. Grup üyeleri daha büyük bir görevin parçası olduklarını hissederler. Onları sürüklemek yerine yaratıcı enerjilerini yönlendirebiliriz. Böyle bir sadakat sağlanınca, hedeflere ulaşmak, vizyonumuzu gerçekleştirmek kolaylaşır. Bize otoritenin artmış varlığını verince, yaptığımız ve söylediğimiz her şeyin ağırlığı da artar.

Bu ideale ulaşma kapasitemiz vardır ve eğer grup üyeleri bize güvenmeyip saygı duymazlarsa, bunu kendi hatamız olarak görmeliyiz.

İnsan doğasının bir öğrencisi olarak üç göreviniz var: Birincisi, güç kullanmadan ve motive edici konuşmalar yapmadan in-

sanların ustalıkla kullandığı etki düzeyini belirleyecek bir ölçü gereci kullanarak otorite olgusunu çok iyi gözlemlemelisiniz. Bu sürece kendi ailenize bakarak başlayabilirsiniz. Hangi ebeveyninizin siz ve kardeşleriniz üzerinde daha fazla otoritesi olduğunu ölçün. Yaşamınızdaki öğretmenlerin ve akıl hocalarının göze çarpan güçlü etkilerine bakın. Onların sözleri ve verdikleri örnekler hâlâ aklınızda. Patronlarınızın yalnızca sizin ve diğer kişilerin değil, bir bütün olarak grup üzerindeki etkisine bakın. Son olarak da haberlerdeki çeşitli liderlere bakın. Hepsinin otoritesinin kaynağını ya da otorite yoksunluğunu belirleyin. Otoritelerinin artıp eksildiği anları ayırt edip nedenini bulun.

Ikincisi otoritenizi geliştirmenize yardımcı olacak alışkanlıklar ve stratejiler (sonraki kısma bakınız) geliştirin. Eğer liderlik konumuna ulaşmak isteyen bir çıraksanız, bu stratejileri erkenden geliştirmek, adeta güçlü olmak kaderinizde varmış gibi, size etkileyici bir güç halesi verecektir. Zaten liderlik konumundaysanız, bu stratejiler otoritenizi ve grupla bağlantınızı kuvvetlendirecektir.

Bu sürecin bir parçası olarak insanların üzerindeki etkinizi düşünmelisiniz. Onlarla sürekli tartışıyor musunuz, iradenizi dayatmaya çalışıyor musunuz, fikirleriniz ve projelerinize beklediğinizden daha fazla direnişle mi karşılaşıyorsunuz? İnsanlar sizi dinlerken başlarını sallıyor ve tam tersini mi yapıyorlar? Eğer yeni başlıyorsanız, bundan kaçınamazsınız. İnsanlar genelde hiyerarşinin daha aşağı düzeyindeki birinin fikirlerine saygı duymazlar. Aynı fikirler bir patron tarafından öne sürülürse farklı bir etki yaratır. Bu bazen yukarıda anlatılan ilkelerin birçoğunu ihlal ettiğiniz için sizin hareketlerinizden de kaynaklanabilir.

İnsanların gülümsemelerini ve onaylama ifadelerini gerçek olarak almayın. Gergin olup olmadıklarına ve davranışlarına dikkat edin. Homurdanmalarını otoritenizin üzerinde düşünme olarak görün. Genel olarak başkalarına karşı duyarlılığınızı artırmak istediğiniz için, özellikle insanların saygısızlıklarını hissettiğiniz ya da otoritenizin eksildiği anlara dikkat edin. Ama her grupta bazı çürük elmaların bulunduğunu unutmayın, bu kişi-

ler ne yaparsanız yapın homurdanacaklardır ve onları kazanamayacaksınız. Pasif agresif olduklarından liderlik konumundaki herkesi baltalarlar. Bunlar için empati yapmaya uğraşmayın, hiçbir şey onları etkilemez. Önemli olan onları olabildiğince erken fark etmek ve kovmak ya da dışlamaktır. Birbirine sıkıca bağlı bir grupta böyle art niyetli tipleri denetlemek daha kolay olur.

Üçüncüsü ve en önemlisi, otorite kavramanın yanlış anlaşıldığı ve küçümsendiği günümüzde zarar verici önyargılarına düşmemektir. Bugün otorite ile liderleri birbirine karıştırıyoruz. Birçoğu gücünü korumak ve servetini artırmakla ilgilendiğinden, doğal olarak bu kavramla ilgili kuşkularımız oluyor. Ayrıca son derece demokratik zamanlarda yaşıyoruz. "Niçin otorite sahibi birini izleyelim ve daha aşağıda bir rol üstlenelim?" diye kendimize soruyoruz. "Güç konumundaki kişiler işlerini yapmalılar, otorite krallar ve kraliçelerden kalmadır. Biz çok daha ileriye gittik."

Otorite ve liderliği küçümseme tüm toplumumuza yayıldı. Sanat otoritelerini artık tanımıyoruz. Herkes geçerli bir eleştirmen olduğunu, standartların bireysel olması gerektiğini ve kimsenin zevk ya da yargısının daha üstün olmadığını düşünüyor. Eskiden ebeveynlik bir otorite modeli olarak görülürdü ama artık ebeveynler kendilerini çocuklarına belirli değer ve kültürü veren otoriter figürler olarak görmek istemiyorlar. Bunun yerine ebeveynler, biraz daha fazla deneyimi ve bilgisi olan, çocuklarının duygularını onaylayan, onları sürekli meşgul eden ve eğlendiren eşit bireyler gibi görünmek istiyorlar. Adeta yaşları daha büyük arkadaşlar gibi. Aynı dinamik öğrenmenin eğlenceli olması gerektiğini düşünen öğretmenler ve öğrenciler için de geçerli.

Bu atmosferde liderler kendilerini, kenara çekilip grubun doğru kararları oybirliğiyle vermesine yardımcı olan emanetçiler gibi görmeye başladılar. Ya da sayıları artırmanın, bugün var olan bilgileri özümsemenin her şeyden önemli olduğunu düşünüyorlar. Veriler ve algoritmalar gidilecek yönü belirleyecek ve gerçek otorite onlar olacak.

Bu fikirlerin ve değerlerin kasıtsız sonuçları vardır. Sanatta bir otorite olmayınca, isyan edilecek bir durum, yıkılacak eski

bir hareket, özümsenecek ve daha sonra reddedilecek derin bir düşünce kalmıyor. Akımların gittikçe artan bir hızla kaybolduğu düzensiz bir dünya oluşuyor. Ebeveynler otoriter figürler olmayınca, onların fikirlerini reddedip kendi kişiliğimizi bulduğumuz yeniyetmelik döneminin önemli isyan etme aşamasından geçmiyoruz. Kayıp bir biçimde büyüyoruz, bu kişiliği sürekli kendi dışımızda arıyoruz. Üstün ve saygın gibi gördüğümüz öğretmenler ve ustalar olmayınca, onların deneyim ve bilgeliğinden ders almıyoruz, hatta daha sonraları daha yeni ve iyi fikirlerle onları aşmaya çalışmıyoruz.

Akımları öngörmek ve bizi uzun vadeli çözümlere götürmek için zihinsel enerji harcayan liderler olmayınca kayboluyoruz. Ve bu durum olağanlaşınca, rehber olarak her zaman bir otorite biçimine ihtiyaç duyan biz insanlar kaos ve belirsizlik dönemlerinde ortaya çıkan, çoğalan sahte otorite biçimlerine takılıyoruz.

Bu kişi liderlik ve yönlendirme görüntüsü veren ama gidilecek yer hakkında gerçek bir vizyonu olmayan, kendi egosunu ve kontrol duygusunu güçlendirecek fikir ve davranışları olan bir diktatör olabilir. Halkın duymak istediğini kurnazca taklit eden, gruba duyarlı ve onun istediklerini veren görüntüsü çizen bir pezevenk de olabilir. Bu, herkesin tarzını ve tavırlarını etkileyen, adalet, eğlence ve fikir birliği konusunda üstün görünen şeyi sunan samimi lider olabilir. Sosyal medya çağında daha güçlü olan, grubun otoritesi de olabilir. Sayıların yüksekliği, başkalarının söylediklerinin ve yaptıklarının doğru olduğunu ve bunlara saygı duyulması gerektiğini gösterebilir. Ama bu hatalı biçimler yalnızca karmaşa, kaos ve kötü kararlara götürür.

İnsan doğası öğrencileri olarak otorite figürlerine karşı önyargının sayısız tehlikelerini fark etmeliyiz. Dünyadaki otoriteleri kabullenmek bizim aşağı düzeyde olduğumuzun itirafı değil, insan doğasının ve bu figürlere duyulan ihtiyacın itirafıdır. Otoriter kişiler kendine hizmet etmemeli ya da despot olmamalıdırlar, daha doğrusu bu nitelikler otoritelerini azaltır. Onlar geçmişin kalıntıları yerine gerekli bir işlevi yerine getiren ve tarzları zamana uyum gösteren insanlardır. Otorite son derece demokratik bir olgu olabilir. İlerleyici fikir birliği, minimal lider ve arkadaş ola-

rak ebeveyn fikirlerinin ardında yatan şeylerin, aslında büyük bir sorumluluk alma korkusu, yapılması gereken zor seçimler, öne çıkma ve öfke çekme korkusu olduğunu anlamalıyız. Tam ters yönde yürüyüp liderlik ve otoriteyle gelen riskleri ve tehlikeleri göze almalıyız.

Günümüz dünyasında biz insanlar dar çerçeveli gündemlerimizi muhafaza ederken biraz daha bencilleştik, daha kabilesel ve azimli olduk, bilgilerin bizi boğan yaylım ateşinden tükendik, liderlerimiz daha kaypak oldular. Sonuçta daha yüksek perspektife sahip, grupla uyumlu, bizi birleştirenleri hisseden gerçek otorite figürlerine hiç bu kadar çok ihtiyacımız olmamıştı. Bu nedenle otoritemizi kurmak ve bu gerekli rolü üstlenmek bizim görevimizdir.

Otorite Kurma Stratejileri

Otoritenin özünün sizi isteyerek izleyenlerin varlığı olduğunu unutmayın. Sizin bilgeliğinizi istiyorlar. Bazen güç kullanmak, ödül ve ceza vermek, esinlendirici konuşmalar yapmak zorunda kalacaksınız. Konu yalnızca bunların derecesidir. Bunlara ne kadar az ihtiyaç duyarsanız, otoriteniz o kadar büyük demektir. Sürekli olarak insanların iradesini garanti etmenin, doğal dirençlerini ve kararsızlıklarını yenmenin yollarını aramalısınız. Aşağıdaki stratejiler bunun için tasarlanmıştır. Hepsini uygulayın.

Otorite tarzınızı bulun - Özgünlük: Kurduğunuz otorite sizin karakterinizden, sahip olduğunuz belirli güçlerden gelmelidir. Otoritenin belirli örneklerini düşünün, içlerinden biri size daha iyi uyacaktır. Ünlü bir örnek Musa Peygamber ya da Martin Luther King Jr. gibi *kurtarıcı*dır. Bu tip liderler insanları kötülerden kurtarmaya kararlıdır. Kurtarıcıların özellikle özdeşleştikleri grubu etkileyen her tür adaletsizliğe karşı kesin bir nefretleri vardır. Sözcüklerle çok iyi oynayıp kolayca ikna ettiklerinden insanlar onları takip eder.

Başka bir örnek ise *kurucu*dur. Politika ya da iş yaşamında yeni bir düzen kuranlardır. Genelde akımları izlerler ve statüko-

dan uzak dururlar. Alışılmamış ve bağımsız fikirleri vardır. En büyük zevkleri denemeler yapmak ve yenilikler icat etmektir. İlerlemeyi temsil ettiklerinden çoğu kişi kurucuların yanında yer alır. Bu örnekle bağlantılı olarak Pablo Picasso, jazz müzisyeni John Coltrane, film yönetmeni David Lynch gibi *vizyoner sanatçıları* sayabiliriz. Bu sanatçılar kendi alanlarındaki gelenekleri öğrenir, onları altüst ederler. Yeni tarzlar ararlar ve yaratırlar. Yetenekleriyle izleyicilerini ve takipçilerini bulurlar.

Başka bir örnek de *gerçeği arayanlar* (yalanlara ve siyasete hoşgörü göstermeyenler), *sessiz pragmatistler* (bozulanları onarmaktan başka bir şey istemeyen sonsuz sabırlı kişiler), *iyileştiriciler* (insanları neyin tatmin edeceğini ve birleştireceğini bulma yetenekleri vardır), öğretmenler (insanları harekete geçmeye ve hatalarından ders almaya ikna ederler) vardır. Bu örneklerden biriyle ya da toplumda göze çarpan başkalarıyla özdeşleşmelisiniz.

Size doğal gelen bir tarzı ortaya çıkararak adeta adalet duygunuz ya da trendleri sezme duyunuz DNA'nızda varmış ya da tanrıların bir armağanıymış gibi sizi aşan bir şey izlenimi yaratabilirsiniz. Davanız için savaşmak ya da yeni bir düzen yaratmak konusunda kendinize engel olamıyorsunuz. Bu doğallık olmadan otorite girişiminiz çok fırsatçı ve manipülatif görünebilir, bir davaya ya da trende verdiğiniz destek güç kazanmak için bir oyun gibi gelir. Bu stili ne kadar erken fark ederseniz o kadar iyi olur; onu mükemmelleştirmek, kendinizdeki ve toplumunuzdaki değişimlere uyarlamak, insanları etkileyip büyülemek amacıyla yeni görünümler kazandırmak için zamanınız olur. Kariyerinizin başından itibaren bu tarzın izlerini bırakırsanız, takip etmekten kendinizi alıkoyamayacağınız daha yüce bir güçmüş gibi görünür.

Dışarıya odaklanan - Tutum: Biz insanlar yapısal olarak benciliz ve zamanımızın çoğunu duygularımıza, yaralarımıza, hayallerimize odaklanarak geçiririz. Bu durumu olabildiğince tersine çevirme alışkanlığını geliştirin. Bunu üç şekilde yapabilirsiniz. Birincisi, dinleme yeteneğinizi mükemmelleştirip başkalarının sözlerini ve sözsüz ipuçlarını özümseyin. İnsanların

söylediklerinin satır aralarını okumak üzere kendinizi eğitin. Onların ruh hallerine, ihtiyaçlarına göre kendinizi ayarlayın ve neleri yitirdiklerini duyumsayın. İnsanların gülümsemelerini ve takdir eden bakışlarını gerçek olarak almak yerine altında yatan gerginliği ya da hayranlığı bulun.

İkincisi, kendinizi insanların saygısını kazanmaya adayın. Bunun hakkınız olduğu duygusuna kapılmayın. Kendi duygularınıza, konumunuz ve büyüklüğünüz (içe dönüş) nedeniyle size borçlu olduklarına odaklanmayın. Bireysel ihtiyaçlarına saygı göstererek ve çoğunluğun iyiliği için çalıştığınızı kanıtlayarak insanların saygısını kazanırsınız. Üçüncüsü, lider olmanın büyük bir sorumluluk gerektirdiğini, grubun refahının sizin kararlarınıza bağlı olduğunu düşünün. Sizi harekete geçiren şey dikkat çekmek değil, çoğu insan için mümkün olan en iyi sonuçları elde etmektir. Bütün dikkatinizi işe vermelisiniz, egonuza değil. Kaderinizin ve onların kaderinin iç içe geçtiğini görerek, grupla derin ve içsel bir bağlantı kurmalısınız.

Eğer bu tavrı sergilerseniz, insanlar bunu hissedecek ve etkinize açık olacaklardır. İnsanların ruh hallerine bu kadar duyarlı ve sonuçlara bu kadar odaklı biriyle karşılaşmak çok nadir olduğundan size yaklaşacaklardır. Popüler ve sevilen biri olma çaresizliğinizi ortaya çıkarmak yerine, bu şekilde davranarak kalabalıkta göze çarpacak ve daha fazla dikkat çekeceksiniz.

Üçüncü gözünüzü geliştirin - Vizyon: MÖ 401 yılında imparatorluğu kardeşi olan kraldan almak isteyen Prens Darius'un safında savaşan on bin Yunan paralı askeri birdenbire kendilerini İran'ın ortasında savaşın kaybeden tarafında kapana kısılmış buluverdiler. Galip gelen Persler paralı askerlerin liderini kaderlerini görüşmek üzere kandırıp toplantıya çağırdı ve idam etti. Sağ kalan askerler ertesi gün ya idam edileceklerini ya da köle olarak satılacaklarını açıkça anladılar. O geceyi kampta kaderlerine lanet okuyarak geçirdiler.

Aralarında gezgin bir muhabir olarak savaşa katılmış olan yazar Ksenofon da vardı. Ksenofon, Sokrates'in öğrencisi olarak felsefe okumuştu. Mantıklı düşünmenin, tablonun tamamını

görmenin, günlük yaşamın gelip geçici görüntülerinin ardındaki genel fikrin üstünlüğüne inanıyordu. Bu biçimde düşünme yeteneklerini yıllar içinde denemişti.

O gece Yunanlıların kapandan nasıl kaçıp eve dönebilecekleri konusunda bir vizyonu vardı. İran'da hepsinin hızla, çaktırmadan ilerlediğini, hız kazanmak için her şeyi feda ettiklerini gördü. Derhal yola koyulup mesafe kazanmak için sürpriz unsurunu kullandıklarını gördü. Arazi durumunu, tutulacak yolu, karşılaşacakları düşmanları, Perslilere karşı isyan eden vatandaşlara nasıl yardım edip onlardan yararlanabileceklerini önceden düşündü. Arabalarını terk ettiklerini, topraktan yetişenlerle beslendiklerini, kışın bile çok hızlı ilerlediklerini gördü. Birkaç saat içinde geri çekilmenin ayrıntılarını gözünde canlandırırken Akdeniz'e ve eve uzanan hızlı zikzaklı yol görüntüsü esin kaynağı olmuştu.

Hiç askerlik deneyimi olmasa da vizyonu bütünsel olduğu ve bunu büyük bir özgüvenle aktardığı için askerler onu fiilen lider olarak seçtiler. Geri dönüşleri yıllar sürdü, birçok sorunla karşılaştılar ve her seferinde Ksenofon geniş vizyonunu uygulayıp bir strateji belirledi ve sonunda mantıklı düşünmenin gücüyle tüm engellere karşın askerlerin güvenliğini sağladı.

Bu hikâye otoritenin özünü ve onu kabul ettirmenin en temel unsurlarını somutlaştırıyor. Çoğu insan o ana kilitlenir. Grubun yüz yüze kaldığı gerçeğin yalnızca dar bir kısmını görüp aşırı tepki verir ve paniğe kapılır. Farklı fikirler geliştirmez ya da öncelik sırası yapamaz. Soğukkanlılıkla perspektifini anın üzerine çıkaranlarsa, insan aklının vizyoner gücünü kullanır, görülmeyen güçler ve trendler için üçüncü gözünü geliştirir. Liderliğin gerçek işlevini yerine getirir, geleceği okumak gibi tanrısal bir yeteneğe sahipmiş gibi görünür ve bir otorite halesi yaratıp grupta göze çarparlar. Bu güç denenebilir, geliştirilebilir ve her durumda uygulanabilir.

Yaşamınızın mümkün olduğu kadar erken bir döneminde, grubu etkileyen duygulardan uzaklaşmak için kendinizi eğitin. Vizyonunuzu yükseltmeye, daha büyük resmi görmeye kendinizi zorla-

yın. Olayları insanların yandaş fikirleriyle çarpıtılmamış biçimiyle görmeye çalışın. Düşmanın perspektifini aklınızdan geçirin, dışarıdakilerin fikirlerini dinleyin, zihninizi çeşitli olasılıklara açın. Böylece durumun bütünlüğünü görebilirsiniz. Olası trendleri, olayların gelecekte nasıl olacağını ve özellikle nelerin ters gidebileceğini tahmin edebilirsiniz. Bu deney için sonsuz sabrınız var. Ne kadar derine inerseniz, geleceği herhangi bir biçimde kavrama gücünüz de o kadar artar.

Napoleon Bonaparte ile savaş meydanlarında karşılaşanlar, akıllarından geçenleri okuduğunu, planlarını bildiğini düşünmüşlerdi ama aslında ilerisini karşı taraftan daha fazla düşünüyordu. Ünlü Alman düşünür ve yazar Johann Wolfgang von Goethe'nin gelecek trendleri öngörme gibi gizemli bir yeteneği vardı ama yeteneği yıllar süren çalışmalardan ve büyük düşünme biçiminden geliyordu.

Vizyonunuza ulaşınca, ağır ağır şimdiki zamana geri gelebilir, hedefinize ulaşmak için mantıklı, esnek bir yol yaratabilirsiniz. Bu süreçte ne kadar fazla düşünürseniz, planınız hakkında o kadar özgüvenli olursunuz ve bu duygunuz başkalarına da bulaşır ve onları ikna eder. İnsanlar vizyonunuzdan kuşkulandığı zaman bile içsel olarak sağlam durun. Zaman sizin haklı olduğunuzu gösterecektir. Hedefinize ulaşamazsanız, bunu yeterince iyi düşünmediğinizin bir işareti olarak kabul edin.

Öncülük edin - Tavır: Lider olarak en az herkes kadar, hatta herkesten fazla çalışıyor olmalısınız. Kendiniz için en yüksek standartları belirleyin. Tutarlı ve sorumlusunuz. Eğer bir fedakârlık yapılması gerekiyorsa, grubun iyiliği için bunu yapacak ilk kişi siz olacaksınız. En uygun tavır böyle yerleşir. Üyeler tıpkı Elizabeth'in bakanları gibi, kendilerini sizin düzeyinize yükseltmek ve takdirinizi kazanmak zorunda olduklarını hissedeceklerdir. Sizin değerlerinizi içselleştirecek ve sizi taklit edeceklerdir. Daha fazla çalışmaları için bağırıp çağırmanıza, nutuk atmanıza gerek kalmayacaktır. Bunu yapmak isteyeceklerdir.

Bu tavrı başlangıçta yerleştirmeniz önemlidir. İlk izlenimler önemlidir. Öncülük etmek istediğinizi daha sonra gösterirseniz

zorlama gibi görünecek ve güvenilirliği olmayacaktır. Başlangıçta biraz sertlik göstermek de aynı şekilde önemlidir, eğer size istediklerini yapabilecekleri izlenimini alırlarsa bunu acımasızca yaparlar. Adil sınırlar koymalısınız. Grup üyeleri sürdürdüğünüz yüksek düzeylere gelemezlerse onları cezalandırırsınız. Konuşma ve yazılarınızda tavrınız kesin ve cesur olmalıdır. Gücü kötüye kullanma korkusu vermedikçe insanlar daima liderin gücüne saygı duyarlar. Böyle bir sertlik sizin için doğal değilse, geliştirin yoksa bu konumda uzun süre kalamazsınız. Daha yumuşak, nazik yönünüzü göstermek için zamanınız olacaktır ama yumuşak başlarsanız, kolay lokma olduğunuzu ilan edersiniz.

Mesleğinizde kendi çalışmalarınızda en yüksek standartları geliştirmeye erken başlayın (daha fazlası için bir sonraki kısma bakınız). Davranış ve tavrınızın insanları nasıl belirsiz yollarla etkilediğinin farkında olmak için kendinizi eğitin.

Çelişkili duyguları canlandırın - Gizem: Çoğu insan kolayca tahmin edilebilir. Sosyal ortamlara karışabilmek için neşeli, memnun edici, cesur, duyarlı gibi tutarlı bir kişilik yaratırlar. Göstermekten çekindikleri diğer niteliklerini gizlerler. Lider olarak daha gizemli olmalı, başkalarını büyüleyen bir kişilik sergilemelisiniz. Karışık sinyaller göndererek, birazcık birbiriyle çelişen nitelikler sunarak insanların anında sınıflandırma yaparken duraklamalarını ve sizin gerçekten kim olduğunuzu düşünmelerini sağlayın. Hakkınızda ne kadar fazla düşünürlerse varlığınız o kadar daha büyük ve otoriter görünecektir.

Örneğin genelde nazik ve duyarlıysanız, gizli bir acımasızlık, belirli davranışlara tahammülsüzlük belirtisi gösterin. Çocuklarına sevgilerini gösterirken bir yandan sınırlar koyan ebeveynlerin davranışı böyledir. Çocuk sevgi ile biraz korku arasında kalır ve bu gerginlikten saygı doğar. Genelde öfke ya da suçlama patlamalarını olabildiğince seyrek gösterin. Çoğunlukla sakin ve empati dolu olduğunuzdan öfkelendiğiniz zaman dikkati çekecek ve insanların gerçekten gözünü korkutup pişman edecektir.

Sağduyunuzu ara sıra sergilediğiniz cesaretle karıştırın. Sorunlar üzerinde uzun düşünün ama karar verince büyük bir

enerji ve cesaretle harekete geçin. Hiç yoktan ortaya çıkan bu cesaret güçlü bir izlenim yaratır. Ya da maneviyatı içten pragmatizmle birleştirebilirsiniz. Bunlar Martin Luther King Jr.'ın insanları büyüleyen çelişkili nitelikleriydi. Ya da Kraliçe I. Elizabeth gibi halkçı ve soylu olabilirsiniz. Ya da maskülen ile femineni karıştırabilirsiniz. (Daha fazlası için on ikinci bölüme bakınız.)

Bununla bağlantılı olarak görünür olmayı ve görünmemeyi dengelemeyi öğrenmelisiniz. Her zaman görünüyorsanız, tanıdık gibi geliyorsanız fazla alışılmış görünürsünüz. Sizi idealleştirmeleri için insanlara alan bırakın. Ama çok uzak olursanız sizinle özdeşleşemezler. Genelde görünmemek daha iyidir çünkü grubun karşısına çıktığınız zaman heyecan ve drama yaratırsınız. Eğer doğru yaparsanız, görünmediğiniz zamanlar insanlar sizi düşüneceklerdir. Günümüzde bu sanat kayboldu. Insanlar hep görünüyor ve tanıdık geliyor, her hareketleri sosyal medyada sergileniyor. Bu durum sizi bağlantı kurulabilir yapar ama bir yandan da sizi herkes gibi gösterir ve böyle sıradan bir varlıkla otorite kurmak olanaksızdır.

Fazla konuşmanın fazla görünürlüğün bir şekli olduğunu ve zayıflığı ortaya çıkardığını unutmayın. Sessizlik bir çeşit dikkat çeken yok olmaktır, özdenetim ve güç demektir, konuştuğunuz zaman etkisi daha fazla olur. Aynı şekilde bir hata yapınca fazla açıklamaya ve özür dilemeye kalkışmayın. Sorumluluğu aldığınızı, herhangi bir başarısızlıkta sorumlu olacağınızı açıkça söyleyin ve ilerleyin. Pişmanlığınız görece sessiz olmalı, ardından gelen davranışlarınız ders çıkardığınızı gösterecektir. Saldırıldığı takdirde savunmacı ve ağlak olmaktan kaçının. Siz bunların üstündesiniz.

İnsanları büyülemek için bu gizemli havayı erkenden geliştirin. Karışım fazla güçlü olursa delirmiş gibi görünürsünüz. Bu, insanları iyi yönde meraka sevk edecek bir eğilimdir. Sahip olmadığınız nitelikleri varmış gibi göstermek değil, doğal karmaşıklığınızı biraz daha ortaya çıkarmaktır.

Asla alır gibi görünmeyin, her zaman verin - Yasaklar: Sahip olduklarına inandıkları para, haklar, ayrıcalıklar, kendilerine

ait zaman gibi şeyleri insanlardan almak temel bir güvensizlik yaratır, otoritenizin ve topladığınız takdirin sorgulanmasına yol açar. Bunu yaparsanız grubun gelecek hakkında içgüdüsel biçimde belirsizlik hissetmesine sebep olursunuz. Lider olarak yasallığınız hakkında kuşku uyandırırsınız. "Daha başka ne alacaksınız? Sahip olduğunuz gücü kötüye mi kullanıyorsunuz? Bizi hep kandırdınız mı?" Böyle bir ima bile şöhretinize zarar verir. Fedakârlık gerekirse ilk önce siz yapacaksınız ve sembolik olmayacak. Yitirilen ayrıcalık ya da kaynakları geçici olarak gösterin ve ne kadar çabuk yerine koyacağınızı açıkça anlatın. Kraliçe I. Elizabeth'in yolunu izleyin, kaynakları korumayı birincil kaygınız yapın ve asla bu duruma düşmeyin. Cömert olabileceğinizi gösterin.

Ayrıca insanlara aşırı vaatlerde bulunmaktan kaçının. O anda kendileri için yapacağınız harika şeyleri duymaları, iyi hissetmelerini sağlar ama insanlar genelde vaatleri unutmazlar ve eğer yerine getiremezseniz, başkalarını ya da koşulları suçlasanız bile, söylediklerinizi akıllarında kalacaktır. Bu durum ikinci kez olursa, otoriteniz tükenmeye başlar. Vaat ettiğinizi yerine getirmemeniz onlardan bir şey almışsınız gibi bir his uyandırır. Herkes iyi şeylerden ve vaatlerden söz edebilir ve vaatlerinizi yerine getirmezseniz herkes gibi görünürsünüz. Bunun yarattığı hayal kırıklığı çok derin olacaktır.

Otoritenizi canlandırın - Uyarlanabilirlik: Güven ve saygı uyandıran her hareketinizle otoriteniz artacaktır. Harika projelerinizi gerçekleştirecek kadar uzun süre iktidarda kalma lüksünü size tanıyacaktır. Ama yaşlandıkça kurduğunuz otorite katılaşıp bıktırıcı olur. Insanlar ona geçmişte ne kadar hayran olsalar da, baskıcı gibi görünen baba figürüne dönüşürsünüz. Yeni gelen kuşak kaçınılmaz biçimde çekiciliğinize ve tavrınıza karşı bağışık olacaktır. Sizi bir kalıntı olarak görecektir. İnsanların sizi izlemelerini beklediğinizden, yaşlandıkça biraz gaddar ve hoşgörüsüz olma eğilimi sergilersiniz. Hiç farkına varmadan sahiplenme duygusuna kapılırsınız ve insanlar bunu fark eder. Ayrıca halk yeni yüzler ve yenilikler ister.

Bu tehlikeden uzak kalmanın ilk adımı Elizabeth'in yaşamı boyunca yaptığı gibi insanların sözlerinin ardındaki ruh halini fark etme, yeni gelenler ve gençler üzerindeki etkinizi ölçme duyarlılığını sürdürmektir. Şöhretinizle kendinizi sarmalarken bu empatiyi yitirmek en büyük korkunuz olmalıdır.

İkinci adım sizi uyarlamaya zorlayacak yeni pazarlar ve yeni izleyici kitleleri aramaktır. Eğer mümkünse otoritenizi genişletin. Anlayamadığınız genç kitlelere cazip görünmeye çabalayarak aptal gibi görünmek yerine, aradan geçen yıllarda tarzınızı değiştirmeyi deneyin. Sanat alanında Pablo Picasso, Alfred Hitchcock ya da Coco Chanel gibi kişilerin başarısının sırrı buydu. Ellili yaşlarda ve ilerisinde olanların bu esnekliği size biraz tanrısallık ve ölümsüzlük katacaktır. Ruhunuz canlı ve açık kalacağından otoriteniz yenilenecektir.

İçsel Otorite

Hepimizin yüksek ve alçak benlikleri vardır. Belirli zamanlarda birinin ötekinden daha güçlü olduğunu hissederiz. Bir şeyler başarınca, başladığımız işi bitirince, yüksek benliğin dış hatlarını hissederiz. Kendimizden önce başkalarını düşünürken, egomuzdan uzaklaşırken, olaylara tepki vermek yerine geri çekilip düşünür ve ilerlemenin en iyi stratejisini kurarız. Ama hepimiz alçak benliğin kıpırdandığını, her şeyi kişisel olarak aldığımızı, bağımlılık yaratan zevkler uğruna gerçeklerden kaçmak istediğimizi, boşa zaman harcadığımızı, aklımızın karıştığını ya da motivasyonumuzu yitirdiğimizi hissederiz.

Çoğunlukla bu iki taraf arasında gidip geliriz ama kendimize yakından bakınca alçak benliğin daha güçlü olduğunu itiraf ederiz. Bu yapımızın daha ilkel ve hayvansı tarafıdır. Başka türlü davranmaya hiçbir şey bizi zorlamazsa, doğal olarak tembelleşiriz, zevk peşinde koşarız, içimize döneriz ve önemsiz konulara takılırız. Alçak benliği ehlileştirmek, yüksek benliği ortaya çıkarmak, büyük bir farkındalık ve çaba gerektirir, bu bizim birincil dürtümüz değildir.

İki taraf arasındaki mücadeleyi eşitlemek ve belki de terazide yüksek tarafın ağır basmasını sağlamak için *içsel otoriteyi* geliştirmemiz gerekir. Yüksek benliğimiz vicdanın sesi olarak görev yapar. Bu ses zaten vardır, ara sıra duyarız ama çok zayıftır. Bunu duyduğumuz sıklığı ve yüksekliğini artırmalıyız. Bu sesin bir davranış kuralı dayattığını ve her gün onu dinlemek zorunda olduğumuzu düşünün. Bu ses bize şunları anlatır:

İçinde yaşadığınız zamana ve topluma katkıda bulunma sorumluluğunuz var: Şu anda geçmişte milyonlarca insanın mücadeleleri ve icatlarıyla kolaylaştırdıkları yaşamın meyvelerinden yararlanarak yaşıyorsunuz. Binlerce yıllık deneyimin bilgeliğini cisimleştiren bir eğitimden yararlandınız. Bunları kanıksamak, hepsinin doğal olarak size geldiğini, bu güçlere sahip olma hakkınız bulunduğunu düşünmek kolaydır. Şımarık çocukların görüşü böyledir ve bu tutumun belirtilerini içinizde utanç olarak görmelisiniz. Dünyanın sürekli yenilenmeye ve gelişmeye ihtiyacı vardır. Burada dürtülerinizi tatmin etmek ve başkalarının oluşturduklarını tüketmek için bulunmuyorsunuz. Yüce bir amaç için sizin de katkıda bulunmanız gerekiyor.

Bu yüce amaca hizmet etmek için özgünlüğünüzü geliştirmelisiniz: Kim olduğunuz, neyi sevip neyi sevmemeniz gerektiğiyle ilgili başkalarının söylediklerini dinlemekten vazgeçin. İnsanları ve olguları kendiniz için değerlendirin. Ne düşündüğünüzü, niçin belirli duygulara kapıldığınızı sorgulayın. Doğuştan gelen zevklerinizi ve eğilimlerinizi, doğal olarak size çekici gelen alanları baştan sona öğrenin. Özgün ruhunuzu ve amacınıza uygun düşen yeteneklerinizi geliştirmek için her gün çalışın. Özgünlüğünüzü yansıtan bir şey yaratarak toplumun çeşitliliğine katkıda bulunun. Sizi farklı yapanları kucaklayın. Bu yolu izlememek bazen depresyona girmenizin gerçek nedenidir. Üzüntülü anlar içsel otoritenize kulak vermeniz için bir çağrıdır.

Sonsuz dikkat dağıtıcıların dünyasında odaklanmalı ve öncelik vermelisiniz: Bazı etkinlikler zamanı boşa harcamaktır. Düşük yapısı olan bazı insanlar sizi aşağıya çekeceğinden onlardan uzak kalmalısınız. Gözünüzü kısa ve uzun vadeli hedefleri-

nizden ayırmayın, odaklanın ve uyanık olun. Yaratıcı bir şekilde keşfetme ve gezinme lüksünü kendinize tanıyın, ancak her zaman altta yatan bir amaç olsun.

Çalışmanızda en yüksek standartlara uymalısınız. Mükemmele ulaşmak, halkta yankılanacak ve kalıcı olacak bir şey yapmak için çabalıyorsunuz. Buna ulaşamamak insanları hüsrana uğratmak, izleyicilerinizi yarı yolda bırakmak ve bu nedenle utanmak demektir. Bu standartları sürdürmek için özdisiplin ve en uygun çalışma alışkanlıkları geliştirmelisiniz. İşinizin ayrıntılarına dikkat etmeli ve çabalarınıza değer vermelisiniz. Aklınıza ilk gelen fikir çoğunlukla yetersizdir. Fikirlerinizin üzerinde derin düşünün ve bir kısmını atın. Başlangıçtaki fikirlerinize bağlanmayın, onlara sert muamele edin. Yaşamınızın kısa olduğunu, her an sona erebileceğini aklınızdan çıkarmayın. Bu sınırlı zamandan yararlanmak için bir aciliyet duygusu geliştirmelisiniz. Teslim tarihlerine, insanların ne yapacağınızı ve ne zaman bitirmeniz gerektiğini söylemelerine ihtiyacınız yok. Tüm motivasyonunuz içinizden gelecek. Siz bütün ve özgüvenlisiniz.

İçsel otoriteyle çalışırken Leonardo da Vinci'yi örnek alabiliriz. Yaşamdaki sloganı *ostinato rigore*, "acımasız titizlik"ti. Bir sipariş verildiği zaman görevin dışına çıkar, sonucun çok etkili olması için tüm ayrıntıların üzerinde dururdu. Bunu yapmasını kimsenin söylemesine gerek yoktu. Çok çalışkandı ve kendine çok yüklenirdi. İlgi alanları çok geniş ve yaygın olmasına karşın, belirli bir soruna tümüyle odaklanırdı. İnsanlığa hizmet etmeyi, ilerlemesine katkıda bulunmayı kişisel görev gibi görüyordu. Evlilik dışı bir çocuk olmasına, yol göstereni olmamasına ve iyi bir eğitim almamasına karşın, içsel otoritesinin zorlamasıyla kendisine miras kalan tüm sınırların ötesine geçiyordu. Böyle bir ses yaşamın yolumuza çıkardığı engellerin ötesine geçmemiz için bize yardımcı olacaktır.

İlk bakışta bu içsel sesin sizi oldukça acımasız ve sevimsiz bir yaşama götüreceği düşünülebilir ama tam tersi doğrudur. Yönelme duygusu olmadan, sürekli değişen hedefleri yakalamaya çabalayarak, gençlik enerjimizi boşa harcayarak yılların geçtiğini

görmek kadar kafa karıştırıcı ve üzücü başka bir şey olamaz. Dışsal otorite grubun birlikteliğini sürdürmeye, enerjisini verimli ve yüksek hedeflere yöneltmeye yardımcı olsa da içsel otorite size bir tutarlılık ve güç duygusu verecektir. Potansiyelinizin altında yaşamaktan gelen kaygı sizi kemiremeyecektir.

Yüksek benliğinizin daha da yükseldiğini hissedince gerginliğinizi azaltmak ve gölgenizin tutsağı olmamak için ara sıra alçak benliğinizi şımartabilirsiniz. En önemlisi bir ebeveyn ya da liderin rahatlatıcılığına ve rehberliğine artık ihtiyacınızın olmamasıdır. İçsel otoritenize uygun hareket ederek kendi kendinizin annesi, babası ve lideri oldunuz.

> Seçilmiş insan, mükemmel insan içsel gereklilikle kendisinin ötesinde, kendisinden daha üstün bir standarda başvurur ve onun hizmetini özgürce kabul eder... Mükemmel insanı sıradan insandan ayırmak için birincisinin kendisinden çok şey istediğini, ikincisinin kendisinden hiçbir şey istemediğini ve kim olduğuyla memnun olup kendisinden hoşnut kaldığını söyleyebiliriz. Genel düşüncenin aksine, mükemmel insan... Temel hizmetkârlık yaşar. Doğaüstü bir şeye hizmete bağlı olmadığı zaman yaşamın onun için tadı yoktur. Bu nedenle hizmet etmenin gerekliliğine baskı olarak bakmaz. Şans eseri böyle bir gereklilik olmadığında huzursuzlanır, daha zor, daha acil yeni bir standart icat edip kendini zorlar. Disiplinli sürdürülen yaşam, soylu bir yaşamdır.
>
> —José Ortega y Gasset

16

Dostluk Görüntüsünün Ardındaki Düşmanlığı Görün

Saldırganlık Yasası

Çevrenizdeki insanlar yüzeyde çok terbiyeli ve medeni görünürler. Ama maskenin ardında kaçınılmaz biçimde hayal kırıklıklarıyla başa çıkıyorlardır. İnsanları etkileme ve koşullar üzerinde güç sahibi olma ihtiyaçları vardır. Çabalarında engellendiklerini hissedip sizi şaşırtacak kadar çıkarcı bir şekilde kendilerini gösterirler. Ayrıca güç ihtiyacı ve sahip olma sabırsızlığı başkalarından daha fazla olanlar da vardır. Saldırganlığa yönelirler, insanların gözünü korkutarak istediklerini elde ederler, acımasız ve her şeyi yapmaya hazır olurlar. İnsanların tatmin olmamış saldırgan arzularını gözlemlemek üzere kendinizi eğitin ve aramızdaki kronik saldırganlar ile pasif agresiflere özellikle dikkat edin. Tehlikeli tiplerin bıraktığı işaretleri –geçmişteki davranış örüntüleri, ortamlarındaki her şeyi kontrol etme takıntısı– farkına varmalısınız. Korku, öfke gibi duygulara kapılmanıza sebep olarak düzgün düşünmenizi engelleyeceklerine güvenirler. Onlara bu gücü vermeyin. Kendi saldırganlığınızı ehlileştirip verimli amaçlara –hakkınızı aramak, sorunların üzerine tükenmez bir enerjiyle gitmek, büyük hedeflerinizi gerçekleştirmek– yöneltmeyi öğrenin.

Deneyimli Saldırgan

1857'nin sonlarında Cleveland, Ohio'da yaşayan yirmi sekiz yaşındaki İngiliz Maurice B. Clark yaşamının en önemli kararını

verdi. Bir üretim firmasının üst düzey alıcı ve satıcısı olarak sürdürdüğü rahat işini bırakıp aynı alanda kendi işini kuracaktı. Bu hareketli kentte yeni bir milyoner olma hırsındaydı, bu hedefine ulaşmak için yeterli özgüveni ve gücü vardı. Paranın kokusunu iyi alırdı, doğuştan üçkâğıtçıydı.

On yıl önce işverenini yumruklayıp bayılttığı zaman tutuklanma korkusuyla İngiltere'den kaçmıştı. (Çabuk öfkelenirdi.) Amerika'ya göç etmiş, New York'tan batıya doğru yolculuk yapmış, çeşitli işlerde çalışmış ve kısa sürede tüccarlar arasında yükseldiği Cleveland'a yerleşmişti. Erie Gölü ve bir nehir arasında yer alan Cleveland hızla gelişen bir kentti, doğuyu batıya bağlayan önemli bir ulaşım merkeziydi. Clark'ın ilerleyip servet kazanması için bundan daha iyi bir zaman olamazdı.

Ancak bir sorun vardı. İşini kurmak için yeterli parası yoktu. Paralı bir ortağa ihtiyacı olduğunu düşünürken, birkaç yıl önce aynı ticaret okuluna gittikleri John D. Rockefeller adlı genci anımsadı.

Bu, ilk bakışta garip bir seçim gibi görünüyordu. Rockefeller yalnızca on sekiz yaşındaydı. Hewitt and Tuttle adlı oldukça büyük bir nakliye şirketinde muhasebeci olarak çalışıyordu ve birçok açıdan Clark'ın tam tersiydi. Clark iyi yaşamı, lüks şeyleri, kumar oynamayı, kadınları seviyordu, girişken ve kavgacıydı. Rockefeller ise çok dindardı, çok ciddiydi, davranışları yaşına göre ılımlıydı. İkisi nasıl geçinebilirdi? Üstelik Clark şirketi kurmak için ortağının en az iki bin dolar yatırması gerektiğini hesaplamıştı. Sınırlı geliri olan bir ailenin muhasebeci oğlu böyle bir miktarı nereden bulabilirdi? Öte yandan iki yıldır çalıştığı Hewitt and Tuttle şirketinde, Rockfeller kentin en becerikli ve dürüst muhasebecilerinden biri olarak ün kazanmıştı. Harcanan her kuruşun hesabını tutup şirketin zarara girmesini önlüyordu. Daha da önemlisi çok genç olduğundan Clark bu ilişkide baskın olacaktı. Sormakta yarar vardı.

Ortaklık önerisine Rockfeller'in beklenmedik bir hevesle atılması ve iki bin doları her nasılsa borç olarak bulması Clark'ı çok şaşırttı. Rockefeller istifa etti ve 1858 Nisan ayında Clark and Rockefeller şirketi kuruldu.

İlk yıllarda Clark and Rockefeller gelişen bir girişimdi. İki genç birbirini dengeliyordu ve Cleveland'da yapacak çok iş vardı. Ama zaman geçtikçe genç ortağı, Clark'ın sinirine dokundu ve onu hor görmeye başladı. Rockefeller, Clark'ın tahmin ettiğinden daha bağnazdı, hiçbir fark edilebilir kötü huyu yoktu. En büyük zevki özenle tuttuğu muhasebe defterleri ve para tasarrufunun yeni yollarını bulmaktı. Çok genç olmasına karşın gece gündüz defterlerin önünde eğilip oturmaktan kamburu çıkmıştı. Clark'ın aynı büroda çalışan kardeşi James ona "Pazar Okulu Müdürü" adını takmıştı.

Clark yavaş yavaş Rockefeller'ı şirketin yüzü olamayacak kadar donuk ve sıkıcı olarak görmeye başladı. Seçkin bir Cleveland ailesinden yeni bir ortak bulup Rockefeller'ın adını şirketin unvanından silerken daha fazla iş bulacağını umuyordu. Rockefeller'ın bu duruma itiraz etmemesi şaşırtıcıydı, unvanlara aldırış etmiyor yalnızca para kazanmakla ilgileniyordu.

Üretim işi çok iyi gidiyordu ve bölgenin yeni bir ürününün haberi altına hücuma benzer şekilde Cleveland'ı sardı. Pennsylvania'nın yakınında zengin petrol yatakları bulunmuştu. 1862'de Clark'ı İngiltere'den tanıyan Samuel Andrews adlı genç bir İngiliz şirketi ziyaret etti ve petrol işinde ortak olmaları için Clark'a yalvardı. Petrolün sınırsız potansiyelinden, bu maddeden üretilebilecek bol kazançlı ürünlerden ve üretimin çok ucuz olduğundan söz etti. Küçük bir sermayeyle kendi rafinerilerini kurup büyük bir servet kazanabilirlerdi.

Clark'ın yanıtı pek sıcak olmadı; sürekli iniş çıkış yaşanan bir işti, fiyatlar bir yükselip bir azalıyordu, İçsavaş sürerken bu işe girmek doğru olmazdı. Daha aşağı bir düzeyde iş yapabilirlerdi. Daha sonra Andrews bu konuyu kendisine açınca Rockefeller'ın gözleri parladı. Rockefeller rafineri kurmaları için Clark'ı ikna etti, başarılı olacağına garanti verdi. Rockefeller'ı hiç bu kadar hevesli görmemiş olan Clark bunun bir anlamı olduğunu düşünüp iki gencin baskısına boyun eğdi. 1863'te Andrews, Clark and Company adlı yeni bir rafineri kurdular.

Aynı yıl Cleveland'da yirmi rafineri daha kuruldu ve rekabet şiddetlendi. Rockefeller'ı çalışırken izlemek Clark'ı eğlendiriyor-

du. Saatlerce rafineride yerleri süpürüyor, metalleri parlatıyor, varilleri yuvarlıyor, kasnakları istifliyordu. Bir aşk ilişkisi gibiydi. Rafineriyi modernize edip daha fazla para kazanmanın yollarını geceler boyunca araştırıyordu. Şirketin ana kazanç kapısı olmuştu ve Clark bu işe para yatırdığı için memnundu. Ne var ki, petrol Rockefeller'ın takıntısı olmuştu ve petrolün fiyatı sürekli oynarken genişlemenin yeni fikirleriyle Clark'ı ikna etmeye çalışıyordu. Clark ona yavaşlamasını söyledi, petrol işinin kaosundan çekiniyordu.

Clark sinirini saklamakta gitgide zorlandı. Rockefeller rafinerinin başarısıyla biraz şişiniyor gibiydi. Eski muhasebecisine bu işi başlatmanın kimin fikri olduğunu anımsatmak zorunda kalıyordu. Bir nakarat gibi sürekli olarak Rockefeller'a, "*Ben* olmasaydım sen bu dünyada ne yapabilirdin ki?" diyordu. Ardından kendisine danışmadan Rockefeller'ın rafineri için yüz bin dolar borç aldığını keşfetti. Habersizce iş yapmaması ve işi genişletmenin yollarını aramaması için onu öfkeyle uyardı. Ama söylediği, yaptığı hiçbir şey Rockefeller'ı durdurmuyordu. Böylesine sessiz ve mütevazı biri için Rockefeller çok acımasız olabiliyordu. Uyarmasından birkaç ay sonra Rockefeller büyük miktarda bir borç için imzasını isteyince Clark sonunda patladı: "Eğer sen işi böyle yürütmek istiyorsan, şirketi kapatmak en iyisi olacak. İşlerini istediğin gibi yürütebilirsin."

Ama o noktada Clark'ın ortaklığı bozmaya niyeti yoktu. Bu ortaklık oldukça kazançlıydı ve sinirine dokunan niteliklerine karşın, gitgide genişleyen şirketin sıkıcı ayrıntılarıyla uğraşması için Rockefeller gibi birine ihtiyacı vardı. Rafineri işini büyütmek için yorulmadan arayış içinde olan Rockefeller'ı durdurmanın tek yolu böyle bir tehdit olabilirdi. Her zamanki gibi Rockefeller çok az konuştu ve kabul etmiş gibi göründü.

Ertesi ay Rockefeller gelecek planlarını görüşmek için Clark ile Andrews'u evine davet etti. Clark'ın daha önceki uyarılarına karşın, rafineriyi genişletmek için daha cesur fikirler ortaya atınca Clark kendini tutamadı. "Ayrılmamız daha iyi olacak!" diye haykırdı. O noktada garip bir şey oldu. Rockefeller ayrılma

isteğini kabul etti ve ortaklığı dağıtma konusunda Andrews ile Clark'ın onayını aldı. Bunu yaparken öfke ya da kırgınlık belirtisi sergilemedi.

Çok sık poker oynayan Clark, Rockefeller'ın blöf yaptığından emin olarak elini zorlamak istedi. Eğer genç adamın işi büyütme arzusunu reddederse Rockefeller geri adım atmak zorunda kalacaktı. Kendi başına iş yapamazdı, Clark'ın ona değil, onun Clark'a ihtiyacı vardı. Düşüncesizliğinin farkına varacak, ortaklığın sürmesini isteyecek ve böylece aşağılanmış olacaktı. Clark kuralları koyabilir ve Rockefeller'ın kendisini izlemesini isteyebilirdi.

Ertesi gün yerel gazetede şirketin dağıtılacağı haberini okuyunca Clark çok şaşırdı. Herhalde haberi Rockefeller vermişti. Aynı gün onunla yüzleşince Rockefeller, bir gün önce fikir birliğine varıldığını, bu işi Clark'ın başlattığını ve haklı olduğunu düşündüğünü sükûnetle açıkladı. Bir açık arttırma yapıp şirketi en yüksek fiyatı verene satmayı önerdi. Bu noktada açık arttırmayı kabul etmek en kötü seçenek değildi. Clark ondan daha yüksek fiyat verebilir ve bu dayanılmaz küstahtan sonsuza dek kurtulabilirdi.

1865 Şubat ayında açık arttırma yapılırken Clark'ı bir avukat temsil ediyordu ama kibrinin ve iş bilmezliğinin başka bir belirtisi olarak Rockefeller'ın kendisi katılmıştı. Fiyat sürekli yükseldi ve sonunda Rockefeller 72.500 dolar gibi oldukça saçma ve şaşırtıcı bir rakam önerdi. Clark asla bu miktarı ödeyemezdi. Rockefeller'ın nasıl bu kadar parası olabilirdi ve işi Clark olmadan nasıl yönetebilirdi? Sahip olduğu ticaret anlayışını yitirmişti. Eğer bu rakamı ödeyecek parayı bulduysa ondan kurtulmak en iyisi olacaktı. Satışın bir parçası olarak Rockefeller rafineriyi aldı ama üretim işinden tazminat almadan ayrılmak zorunda kaldı. Clark tatmin olmuştu ama Andrews'un Rockefeller'la ortaklığını sürdürmesi onu rahatsız ediyordu.

Satışı izleyen aylarda Maurice Clark olanları yeniden değerlendirdi. Rockefeller'ın bu işi aylardır ya da belki bir yıldır planladığı yönünde huzursuz edici bir duyguya kapıldı. Açık artırmada en yüksek miktarı ödeyebilmek için herhalde bankerlerle görüşmüş, bankalardan borç bulmayı başarmıştı. Ayrıca

Andrews'u da önceden kendi yanına çekmişti. Rafineriyi aldığı gün Rockefeller'ın gözünde fark ettiği pırıltıyı daha önce hiç görmemişti. Sessiz ve sıkıcı görünümü bir oyun muydu? Bu ilk adımla Rockefeller'ın sahip olacağı inanılmaz servet yıllar içinde ortaya çıkarken Clark oyuna getirildiği düşüncesine kapılmaktan kendini alamadı.

Albay Oliver H. Payne demek Cleveland aristokrasisi demekti. Kenti kuranlardan birinin aralarında olduğu tanınmış bir aileden geliyordu. Yale Üniversitesi'nden mezundu ve madalyalı bir İçsavaş kahramanıydı. Savaştan sonra çok sayıda başarılı iş girişimi yapmıştı. Milyonerler Yolu adıyla bilinen Euclid Avenue'de kentin en güzel binalarından birine sahipti. Ama daha büyük hedefleri arasında siyaset vardı. Kendini başkan olabilecek biri gibi görüyordu.

Payne'in başarılı işletmelerinden biri kentin ikinci büyük rafinerisiydi. 1871'in sonlarına doğru, birkaç rafineri sahibi ile en büyük demiryolu işletmesi arasında bir anlaşma olduğuyla ilgili garip söylentiler duyuldu. Demiryolları bu gizli organizasyona katılan bazı rafinerilere yük garantisi karşılığında indirim yapacaktı. Bu organizasyonun dışında kalanlar için fiyatlar yükseldiğinde iş yapmak olanaksız olmasa da zorlaşacaktı. Bu anlaşmanın arkasında Cleveland'ın en büyük rafinerisinin sahibi John D. Rockefeller bulunuyordu.

Rockefeller'ın artık kentte iki rafinerisi vardı ve şirketin adını Standart Oil olarak değiştirmişti. Artık Standart Oil ülkenin en büyük rafineri işletmesiydi. Yine de Standart Oil da dahil Cleveland'da bulunan yirmi sekiz rafineri arasında rekabet oldukça fazlaydı. Petrol ticareti patlarken Euclid Avenue üzerinde ev inşa ettiren milyonerlerin sayısı da artıyordu. Eğer Rockefeller bu yeni organizasyona katılma işini denetliyorsa rakiplerine büyük zarar verebilirdi. Bu dedikoduların tam ortasında Rockefeller, Payne'i bir Cleveland bankasında çok özel bir toplantıya çağırdı.

Payne onu çok iyi tanıyordu. İki hafta arayla dünyaya gelmişler, aynı liseye gitmişler ve Euclid Avenue'de birbirine yakın

evlerde yaşamışlardı. Rockefeller'ın iş bilgisine hayran olduğu gibi bir yandan da ondan ürküyordu. Rockefeller hiçbir konuda yenilmeye katlanamayan biriydi. Biri yolda faytonuyla onu geçerse derhal atlarını kamçılayıp önüne geçmek isterdi. Aynı kiliseye gidiyorlardı. Payne onun yüce ilkeleri olduğunu biliyordu ama bir yandan da oldukça gizemli ve ağzı sıkı bir insandı.

Toplantıda Rockefeller Payne'e Güney Geliştirme Şirketi (SIC) adı verilecek olan bu gizli organizasyondan söz etti. İddiasına göre, SIC fikri kârını artırmak isteyen demiryollarından çıkmıştı ve Rockefeller'ın anlaşmaya katılmaktan başka şansı yoktu. Payne'i SIC'e katılmaya davet etmedi. Bunun yerine Payne'in rafinerisini iyi bir fiyata satın almayı, Standart Oil hisselerinden yüklü bir miktar vermeyi ve onu gösterişli bir unvanla üst düzey yönetici yapmayı önerdi. Standart Oil'la rekabet etmeye çalışmak yerine bu şekilde daha fazla para kazanabilirdi.

Rockefeller her şeyi en kibar tavrıyla anlattı. Genişlemeyi sürdürecek ve anarşik petrol endüstrisine çok gerekli olan düzeni getirecekti. Bu, onun savaşıydı ve Payne'i, Standart Oil'da bir savaşçı olmaya davet ediyordu. Payne duraksadı. Hiç tahmin edilemeyen bu işte bazı bıkkınlık anları yaşamıştı ama rafinerisini satmayı asla düşünmemişti. Her şey çok ani gelişmişti. Kararsızlığını fark eden Rockefeller, ona sempatiyle baktı ve direnişini yıkmak için Standart Oil'ın muhasebe defterlerini incelemesini önerdi. Payne bu öneriye karşı koyamadı ve kısacık birkaç saatte gördükleriyle şaşkına döndü. Standart Oil'ın kâr marjı kendi şirketinden çok yüksekti. Standart Oil şirketinin rakiplerini ne kadar geride bıraktığını kimse tahmin edememişti. Payne için bu kadarı yeterliydi, Rockefeller'ın teklifini kabul etti.

Payne rafinerisinin satışına ilişkin haberler ve SIC'nin varlığına dair artan söylentiler, şehirdeki diğer rafineri sahiplerini derinden sarstı. Payne'in rafinerisini alınca artık Rockefeller çok güçlü bir konuma gelmişti.

Birkaç hafta sonra Rockefeller kentin büyük rafinerilerinden biri olan Fawcett and Critchley şirketinin sahibi J.W. Critchley'i ziyaret etti. Bu kez anlattıkları Payne'e söylediklerinden daha ürkütücüydü. Bu iş öngörülemiyordu, Cleveland petrol çıkarılan

kentlerden çok uzaktaydı ve ham petrolün buraya nakliyesi için rafineriler daha fazla ödeme yapmak zorundaydı, sürekli dezavantajlı durumdaydılar, petrol fiyatları dalgalanmaya devam ettiğinden birçoğu iflas edecekti, Rockefeller onları birleştirecek ve demiryollarıyla Cleveland'a biraz avantaj sağlayacaktı, hepsine iyilik yapıp onları işin muazzam yükünden kurtaracak ve SIC oluşup da onlar iflas etmeden önce onlara para kazandıracaktı.

Fawcett'in rafinerisi için önerdiği fiyat, Standart Oil'da verdiği hisseler ve konum da Payne'e önerdiğinden düşüktü. Fawcett şirketini satmaya isteksizdi ama Standart Oil'ın muhasebe kayıtlarına bakınca Rockefeller'ın önerisine teslim oldu.

Rockefeller birbiri ardına rafineri sahiplerini ziyaret etti. Önerilen fiyat gittikçe düştüğü ve karşı koymak pazarlıkta onları zayıflattığı için hepsi baskıya boyun eğdi. Toy bir muhasebeci olduğu yıllardaki eski patronu Isaac Hewitt de rafineri sahibiydi ve işletmesini bu kadar düşük fiyata satmak onu mahvedebilirdi. Rockefeller'a merhamet edip gitmesi için yalvardı. Her zamanki gibi nazik ve kibar olan Rockefeller, ona ilerleme konusunda Standart Oil'la rekabet edemeyeceğini anlattı. "Senin hiç bilmediğin yollarla para kazanmayı biliyorum," dedi. Hewitt istediği fiyatın yarısına rafinerisini Rockefeller'a sattı.

Mart ayının ortasında SIC'in varlığı halka açıklandı ve bu organizasyonun dağıtılması ya da yasal sonuçlara katlanması gerektiği konusunda baskılar arttı. Demiryollarıyla birlikte pes eden Rockefeller bu habere üzülmüş gibi görünmüyordu. Konu kapandı, SIC kayboldu ve izleyen aylarda Cleveland halkı olup bitenin göründüğü gibi olup olmadığını merak etmeye başladı. SIC asla gerçekleşmemiş, bir dedikodu olarak kalmıştı ve Standart Oil bu dedikodunun tek kaynağıydı. Bu arada Rockefeller daha sonraları Cleveland Katliamı olarak adlandırılacak işi birkaç ayda halletmiş ve denetimi dışındaki yirmi altı rafinerinin yirmisini satın almıştı. Rockefeller onları ticaretten uzaklaştırırken Euclid Avenue'deki eski milyonerlerin zarif evleri ya satılıyor ya da tahtalarla örtülüyordu. SIC konusunda söz sahibi demiryollarıymış gibi davranmıştı ama belki de tam tersiydi.

*

İzleyen yıllarda demiryolları işinde olanlar Standart Oil şirketinin gittikçe büyüyen gücünden korkmaya başladılar. Cleveland Katliamı'ndan sonra Rockefeller aynı taktikleri Pittsburgh, Philadelphia ve New York'taki rafinerilere de uyguladı. Yöntemi hep aynıydı. Öncelikle kentin en büyük rafinerilerini hedef alıyor, daha da etkileyici olan muhasebe kayıtlarını gösteriyordu. Birkaç büyük balığın teslim olması diğerlerinde panik yaratıyordu. Ona karşı duran olursa ürünü onlardan acımasızca daha ucuza satıp sahiplerini bu pazardan uzaklaştırıyordu. 1875 yılında Rockefeller ABD'deki tüm önemli rafinerileri almıştı ve aydınlatma için kullanılan gazyağının dünya çapındaki pazarını da tekelinde tutuyordu.

Böyle bir güç ona demiryolu fiyatları üzerinde çok büyük bir baskı gücü verdi, ancak Rockefeller işleri daha da kötüleştirmek için petrol taşımanın başka bir yolu olan boru hattı işine hâkim olmaya başladı. Pennsylvania boyunca bir dizi boru hattı inşa etti ve petrolün Doğu Sahili'ne taşınmasına yardımcı olan birkaç demiryolunun kontrolünü ele geçirerek kendi ulaşım ağlarını kurdu. Buna engelsiz devam ederse konumu zapt edilemez olurdu. Ve hiç kimse bu ihtimalden o zamanlar Amerika'nın en büyük ve en güçlü şirketi olan Pennsylvania Demiryolu'nun başkanı Tom Scott'tan daha fazla korkmuyordu.

Scott çok seçkin bir yaşam sürmüştü. İçsavaş sırasında Lincoln'ın savaş bakanı yardımcılığını yapmış, kuzeyin çabalarına yardımcı olmak için demiryollarının düzgün çalışmasından sorumlu olmuştu. Pennsylvania Demiryolları'nın başkanı olarak şirketin kapsamını genişletmek istiyordu ama Rockefeller yoluna çıkmıştı ve Standart Oil'la çatışmanın zamanı gelmişti.

Rockefeller'ı alt etmek için gerekli olan kaynakları ve bir planı vardı. Son birkaç yıldır Rockefeller'ın manevralarını tahmin etmiş, petrolü kendi demiryollarıyla birlikte rafinerilere taşıyacak muazzam bir boru hattı kurmuştu. Yeni boru hatlarının inşaatlarını hızlandıracak, yeni rafinerileri satın alacak, kendi rakip ağını yaratacak, demiryollarının Rockefeller'ın ilerlemesini durduracağından emin olacak ve onu biraz daha zayıflatmak için çalışacak-

tı. Ama ne yapmak istediği anlaşılınca Rockefeller'ın yanıtı hiç beklenmedik bir şekilde oldu. Standart Oil, Pennyslyvania'daki rafinerilerinin neredeyse tamamını kapattı ve Scott'a boru hatlarıyla demiryollarına taşıyacak petrol bırakmadı. Rockefeller ellerine geçen petrolü kendi sistemi dışındaki rafinerilere çok düşük fiyatla satıyor ve fiyatların ne kadar aşağıya çekildiğine aldırış etmiyormuş gibi görünüyordu. Ayrıca Scott'ın tren motorlarını ve tekerleklerini yağlamak için ihtiyaç duyduğu kaynaklara ulaşmasını zorlaştırdı.

Pennyslvania Demiryolları bu kampanyada çok fazla açılmıştı, hızla para kaybediyordu ama Rockefeller da aynı miktarda kaybediyor olmalıydı. Karşılıklı olarak intihara doğru sürükleniyor gibiydiler. Scott bu savaştan kaçamayacak kadar dibe batmıştı ve giderleri kısmak için yüzlerce çalışanı işten çıkarıp geride kalanların maaşlarını düşürdü. Scott'ın işçileri bütün eyalette kısa sürede şiddete ve kanlı olaylara dönüşen bir grev başlattılar ve Pennyslyvania Demiryolları şirketinin binlerce yük vagonunu mahvettiler. Scott acımasızca karşılık verdi ama grev sona ermedi ve şirket hissedarları gitgide gerildi. Bunlar yaşanırken Rockefeller sakin görünüyor, sanki kaybedecek bir şeyi yokmuş gibi baskı kampanyasına devam ediyordu.

Scott artık bıkmıştı. Rockefeller her nasılsa bunca kaybı göze alabiliyordu ama Scott alamazdı. Neredeyse beş parasız kalmıştı. Kampanyaya son vermeyi kabul etmekle kalmayıp rafinelerinin, depolama tanklarının, buharlı gemilerinin ve boru hatlarının aslan payını Rockefeller'a satmak zorunda kaldı. Scott bu ani ve aşağılayıcı yenilgiyi atlatamadı, bir yıl sonra felç geçirdi ve birkaç yıl içinde, elli sekiz yaşında öldü.

Rockefeller petrol ticaretinin kontrolünü tamamen eline almıştı ama Byron Benson adlı bir iş insanı ve mühendisin gittikçe genişleyen Rockefeller imparatorluğunda gedik açacak bir fikri vardı. Rockefeller muazzam kaynaklarıyla ipleri elinde tutuyordu ama teknolojik ilerlemeyle başa çıkamazdı. Rockefeller'ın avantajı boru hatlarının ancak elli kilometre kadar kısa olmasıy-

dı. Tüm eyaleti kaplayacak kadar boru hattı ağı oluşturabilir, bu boru hatlarıyla rafineriler arasındaki demiryollarının çoğunu denetleyebilirdi. Herhangi bir kişinin bağımsız bir boru hattı olsa bile belirli bir noktada petrolün taşınması için Standart Oil'a güvenmesi gerekecekti.

Peki ya Benson, Batı Pennyslyvania'daki petrol kuyularından Doğu Sahili'ne kadar gidecek upuzun bir boru hattı gibi yepyeni bir şey tasarlarsa? Böylece Doğu Sahili'ndeki birkaç bağımsız rafineriye düşük fiyat garantisiyle petrol götürebilir ve Rockefeller'ın ağını atlayıp geçebilirdi. Bu durum Rockefeller'ın ivmesini yavaşlatacağı gibi, uzun boru hatlarıyla Standart Oil'ın rakiplerinin daha adil iş yapmalarını sağlayabilirdi.

Ancak bu kolay olmayacaktı. Boru hatları yol boyunca dağları tepeleri aşarak petrolü ulaştırmak zorunda kalacağından yepyeni mühendislik becerisi gerekecekti ama Benson zaten bunun üzerinde çalışıyordu. Rockefeller'ın çok fazla düşmanı olduğundan, çok kişi genişleyen tekelinden korktuğundan, Benson yatırımcılardan böyle bir boru hattı inşa etmek için yeterince fazla para alabilecekti.

Benson şirketine Tidewater Pipeline Company adını verdi ve inşaat 1878'de başladı. Ama başlar başlamaz boru hattı çalışmasını durdurmak için ortaya çıkan sinsi bir kampanyayla başa çıkmak zorunda kaldı. Ağır malzemeleri inşaat alanına taşımak için Benson'ın demiryollarının sarnıçlı vagonlarına ihtiyacı vardı ama anlaşılan Rockefeller yıllar içinde bu vagonların aslan payını satın alıp pazara hâkim olmuştu. Sarnıçlı vagon bulmak için nereye dönse, onları denetleyen Standart Oil ortakları karşısına çıkıyordu. Malzemeleri taşımak için başka yollar bulmak zorundaydı ve böylece giderleri artarken çok değerli zamanı da boşa harcanıyordu. Bu durum işi bitirip Rockefeller'ı yenmek için daha da kararlı olmasını sağladı.

Bu ancak başlangıçtı. Benson sahile giden yolu olabildiğince kolay yaparak tasarruf etmek istiyordu ve bunun için Maryland eyaletinden geçmesi şarttı. Ama Rockefeller'ın çok cömert rüşvetlerle Maryland yönetiminin Standart Oil şirketine ayrıcalıklı

boru hattı hakkı tanımasını sağladığı haberi geldi. Yani Tidewater Pennyslyvania'nın kuzeyindeki dağlık bölgeden geçmek zorundaydı ve yol uzayacağından giderleri de artacaktı.

Ardından en büyük darbe geldi. Rockefeller aniden arazi satın almaya başlamıştı. Tam da Tidewater'ın denize ulaşacağı yerdeki büyük çiftlikleri satın alıyordu. Standart Oil için hiçbir fiyat yüksek değildi. Benson karşı koymak ve kendi arazilerini almak için elinden geleni yaptı ama çiftçiler arasında dolaşan dedikodulara göre Tidewater'a topraklarını sattıkları takdirde boru hattı çok uzun olacağından sızıntılar ortaya çıkacak ve ürünlerini mahvedecekti. Bu dedikoduların kaynağı kesinlikle Standart Oil'dı ve etkili olmuştu.

Benson açısından Rockefeller yorulmak bilmeyen, görünmez bir şeytandı, her yönden ona saldırıyor, giderleri ve baskıyı sürekli artırıyordu. Ama Benson da onun kadar azimli olabilirdi. Rockefeller bir vadinin tamamını satın alınca, Benson daha yüksek tepeleri aşmayı göze alarak boru hattının yolunu değiştiriyordu. Saçma sapan zikzaklar çizen bir yol ortaya çıkmıştı ama yine de boru hattı 1879 Mayıs ayında sahile ulaştı.

Ne var ki işletilmeye başlanınca ayrıntılı pompalama sisteminin petrolü tepelerden aşırmaya yeteceğinden kimse emin değildi. Ham petrol yavaş yavaş boru hattında ilerledi. En yüksek dağları aştı ve yedi gün sonra ilk damlalar varış noktasına ulaştı. Tidewater Pipeline dönemin en büyük mühendislik harikalarından biri olarak görüldü ve Benson bir gecede kahraman ilan edildi. Sonunda biri çıkıp Standart Oil'la savaşmış ve onu yenilgiye uğratmıştı.

Rockefeller bu kez baskıyı artırıp Benson'ı şaşkınlığa uğrattı. Tidewater çok para yitirmişti ama Rockefeller şimdi Standart Oil'ın kendi boru hatları ve demiryollarındaki fiyatları düşürüyor, petrolü neredeyse bedavaya taşıyordu. Tidewater taşıyacak bir damla petrol bulamayınca dizlerinin üstüne çökmek zorunda kaldı. 1880 Mart ayında hüsrana uğrayan Benson elde edebildiği en iyi koşullarda Standart Oil'la bir anlaşma yapıp şirketleri birleştirdi. Ama bu yalnızca ilk adımdı. Rockefeller daha fazla hisse

satın alarak Tidewater'ı tamamen denetimi altına aldı. Daha önceleri Rockefeller'a karşı savaşmak isteyenler gibi Benson da onu biraz daha güçlendirmiş ve yenilmez yapmıştı. Böylesine yenilmez bir güce karşı kim savaşmayı umut edebilirdi ki?

1880'lerde evleri ve işyerlerini aydınlatmak için gazyağı talebi patladı ve Rockefeller bu piyasayı da denetimi altında tuttu. Amerika'nın kent ve kasabalarında yerel bakkallar ve perakendeciler Standart Oil'ın tanıttığı, devrim yaratan yeni sistemini fark etmeye başladı. Şirket ülkenin her köşesine depolama tankları yerleştirmişti ve gazyağını tüm kentlere taşımak için sarnıçlı vagonları finanse ediyordu. Standart Oil tezgâhtarları bireysel olarak gaz yağını dükkânlara satıyor, evleri dolaşıp çok düşük fiyatlarla ısıtıcı ve fırınların da doğrudan satışını yapıyorlardı.

Bu uygulama yerel perakendecilerin çoğunu tehdit etti ve şirketi protesto ettikleri zaman, Standart Oil temsilcileri yalnızca kendi ürünlerini satarlarsa uygulamaya son vereceklerini bildirdiler. Standart Oil reddedenlere karşılık olarak aynı bölgede kendi dükkânlarını açtı ve çok düşük fiyatlarla satış yaparak isyankârların dükkânlarını kapatmalarına yol açtı. Bazı bölgelerde öfkeli perakendeciler Rockefeller'dan nefret edenlere özellikle satış yapan Republic Oil gibi rakip şirketlere yöneldi. Ancak Republic Oil firmasını gizlice kuranın Standart Oil olduğunu elbette bilmiyorlardı.

Bu uygulamalarla Rockefeller'ın düşmanlarının sayısı arttı ama hiçbiri Ohio'da küçük bağımsız bir rafineri sahibi olan George Rice kadar inatçı ve fanatik olmamıştı. Milletvekillerinden şirketin uygulamalarını araştırmalarını istedi. Yayımladığı *Black Death* adlı gazetede Rockefeller hakkında bulabildiği her yolsuzluğu ifşa eden makaleler yer aldı. George Rice yine de para kazanmak ve piyasayı yöneten yeni sistemi alt edip çeşitli kentlerde kendi gazyağını satabilmek için yolculuğa çıkmaya karar verdi.

Satmaya çalıştığı gazyağı miktarı çok az ve başarısı çok sınırlı olduğundan, Standart Oil'ın kendisiyle ilgileneceğini sanmıyordu. Ama Louisville'de bir dükkâna yalnızca yetmiş varil gazyağı sattıktan sonra, daha önce malını taşımayı kabul eden demiryolu

şirketinin şimdi kendisini reddettiğini öğrendi. Bunun ardında kimin olduğunu biliyordu ve gazyağını daha pahalıya da olsa nakletmek için başka birini bulmayı başardı.

Louisville yakınında başka bir kasabaya gittiğinde, oraya geleceğini öngören Standart Oil satıcısının çok daha düşük bir fiyatla satışa başladığını öğrendi. Güneydeki daha küçük kasabalara yönelmek zorunda kalmıştı ama buralarda da Standart Oil onun yolunu tıkıyordu ve bir süre sonra bir tek damla bile satamaz hale gelmişti. Rockefeller'ın adeta her an her yerde bulunan varlığını hissetti, Rockefeller kendi minicik ticaretini biliyor ve nasıl olursa olsun onu ezmek için hareket ediyordu. Sonunda neyle yüz yüze kaldığını anlayıp pes etti ve evine döndü.

1900'lerin başında Standart Oil şirketinin başkanlığından istifa eden Rockefeller Amerikan halkını büyülemeye devam etti. Dünyanın en zengin adamıydı, bu gezegenin ilk milyarderiydi ama savaşlarını sürdürme şekli ve kurduğu tekel hakkındaki hikâyeler herkesin karakterini merak etmesine yol açmıştı. Münzevi bir kişiydi ve hakkında bilgisi olanların sayısı çok azdı. Düşmanları Standart Oil tekelini kırmak için bir dizi dava açtılar. Rockefeller ifade vermek zorunda kaldı ve halk onun hayal ettikleri gibi bir şeytana benzemediği gördü. Bir gazete muhabiri, "Tatlılık ve ışığın canlanmış hali gibiydi. Sükûneti bozulamazdı... Bazen tavrı sitemkâr, bazen de nazikçe ikna ediciydi ama asla sinirlendiğini ya da gücendiğini gösteren bir tavır sergilemedi," diye yazdı.

Dünyanın en cömert hayırseveri olarak ortaya çıkınca, tedarik ettiği ucuz gazyağını halk takdir etti ve hakkındaki fikrini değiştirdi. Ne de olsa, Standart Oil'ın en büyük hissedarı olarak etkisi büyüktü ve tekeli kırmayı kabul etmişti. Ancak perdenin arkasında her zamanki davranışlarına devam ettiğini bilmiyorlardı. Yasalarda boşluklar buluyor, gizli anlaşmalarla tekeli bir arada tutuyor ve denetimini sürdürüyordu. Hükümet de dahil olmak üzere hiç kimsenin yolunu kapatmasına izin vermeyecekti.

*

Yorum: John D. Rockefeller'ın güce ulaşma hikâyesi tarihin en inanılmaz hikâyelerinden biridir. Yirmi yıl kadar kısa bir sürede toplumun en alt düzeyinden (ailesi yoksulluk dönemleri geçirmişti) Amerika'nın en büyük şirketinin kurucusu ve sahibi olmuş, ardından dünyanın en zengin adamı konumuna. Böyle durumlarda sıkça karşılaşıldığı gibi hikâyesi çeşitli efsanelerle örülmüştü. Ya bir şeytan ya da kapitalizmin tanrısıydı. Bunca duygu yüklü fikirlerin arasında basit bir sorunun yanıtı kaybolmuştu: Tek bir adam –çok az yardımla– bu kadar kısa bir sürede böyle bir gücü nasıl elde etmişti?

Hikâyeyi yakından incelersek üstün zekâ, belirli bir yetenek ya da yaratıcı vizyon olmadığı sonucuna ulaşırız. Bu niteliklerin birazına sahipti ama inanılmaz başarısını sağlayacak kadar değil. Aslında karşılaştığı her duruma ve her rakibe üstünlük sağlamasını, yoluna çıkan her fırsattan yararlanmasını bitmek bilmeyen irade gücüne bağlayabiliriz. Buna *saldırgan enerji* adını vereceğiz. Böyle bir enerjinin verimli amaçları vardır (daha fazlası için bu bölümün son kısmına bakınız) ve kesinlikle Rockefeller'ın bazı başarıları döneminin toplumuna yararlı olmuştu. Ancak son derece saldırgan kişilerde sıklıkla görüldüğü gibi, bu enerji onu karmaşık bir endüstride neredeyse bütün gücü tekeline almaya itmişti. Rakiplerinin hepsini, olası bütün rekabeti silmiş, yasaları kendi yararına kullanmış, tüm uygulamaları kendi çıkarlarına göre standartlaştırmış ve sonunda bu alanda yenilikleri baskılamıştı.

Rockefeller'ın hikâyesini sıradan duygusal yanıtlardan ayrı tutalım ve ona tarafsızca, saldırgan kişilerin yapısını ve çok sayıda insanın onların iradesine teslim olmasının bir örneğini anlamak için bakalım. Bu yolla insan doğası hakkında çok değerli dersler alabiliriz ve gücü tekeline alıp geri kalan bizlerin zararına yol açanlara nasıl karşı koyacağımızı öğrenebiliriz.

Rockefeller sıra dışı koşullarda büyümüştü. Babası William kötü şöhretli bir sahtekârdı. Babası daha başlangıçta aile için kötü bir model oluşturmuştu. Karısı Eliza ile dört çocuğunu (en büyükleri John'dı) aylarca Batı New York'taki uyduruk bir baraka-

da bırakıp sahtekârlık işlerini yürütmek için bölgede dolaşırdı. Böyle dönemlerde ailenin hayatta kalmaya yetecek parası ancak olurdu. Eliza her kuruşu değerlendirmeye çabalardı. Ardından baba cepleri para ve armağanlarla dolu çıkagelirdi. İyi bir masal anlatıcısı olarak eğlenceli bir insandı ama ara sıra zalim ve şiddete yatkın olurdu. Sonra tekrar çekip gider ve aynı döngü tekrarlanırdı. Ne zaman geri döneceğini tahmin etmek olanaksızdı ve aile üyeleri baba evde olduğunda da, çekip gittiğinde de gerginlik içinde yaşardı.

Yeniyetmelik çağındaki John'ın çalışıp ailenin parasal durumuna istikrar getirmesi gerekmişti. Mesleğinde ilerlerken çocukluğundaki kaygılarından kurtulamamıştı. İçinde bulunduğu ortamda her şeyin düzenli ve öngörülebilir olmasını istiyordu. Kendini muhasebe defterlerine kaptırmıştı. Hesaplardaki artılar ve eksilerden daha öngörülebilir bir şey olamazdı. Aynı zamanda servet kazanma hırsı vardı. Babası ona adeta içgüdüsel bir para sevgisi aşılamıştı.

Bir petrol rafinerisiyle neler başarılabileceğini ilk öğrendiğinde bunun büyük bir fırsat olduğunu görmüştü. Petrol işine kapılması ilk bakışta garip gelebilir. Bu sektör tümüyle anarşik bir Vahşi Batı ortamıydı, servetler birkaç ayda kazanılıp yitirilebiliyordu. Birçok açıdan petrol işi tıpkı babasına benziyordu: heyecan verici, ani zenginlik vaatleriyle dolu ve tehlikeli şekilde öngörülemez. Bilinçaltındaki bu nedenlerle petrol işi cazip gelmişti. Çocukluğunun en kötü korkularını yeniden yaşayabilir, petrol endüstrisinde denetimi sağlayıp korkularını alt edebilirdi. Bu onun için adeta babasını yenmek gibiydi. Kaos onu yükseltecek ve vahşiliğini ehlileştirmek için iki kat fazla çalışmak zorunda kalacaktı.

İş yaşamının ilk yıllarında, daha sonraki davranışlarını dürtüleyen unsur olan denetleme ihtiyacını görebiliyoruz. İş ne kadar karmaşık ve zor olursa, hedefe ulaşmak için o kadar tükenmez bir enerji ortaya çıkarıyordu. Ve bu ihtiyacından en az onun kadar önemli ikinci bir ihtiyaç ortaya çıkmıştı: saldırgan davranışlarını kendine ve dünyaya haklı göstermek. Rockefeller son

derece dindar bir adamdı. Eylemlerini harekete geçirenin şeyin insanları kontrol etme ve böyle bir amaç için gerekli olan büyük miktarda parayı kazanma arzusu olduğu düşüncesiyle yaşayamazdı. Bu kendini çok çirkin ve ruhsuz bir ışığın altında görmek gibi olurdu.

Bu düşünceyi bastırmak için *saldırganın hikâyesi* adını vereceğimiz bir şey geliştirdi. Güç kazanma arayışının daha yüce bir amaca hizmet ettiğine kendini inandırdı. O dönemde Protestanlar arasındaki yaygın inanışa göre çok para sahibi olmak Tanrı'nın lütfunun bir işaretiydi. Para kazanan kişi bunu topluma geri verebilir ve yerel cemaati desteklemeye yardımcı olabilirdi. Ama Rockefeller bunu biraz daha ileri götürdü. Petrol işinde düzen kurmanın tıpkı evrende düzen kurmak gibi ilahi bir görev olduğuna inandı. Amerika'daki evlere ucuz fiyatlar ve öngörülebilirlik getirecekti. Standart Oil'ı bir tekele döndürmesi derin dinsel inançlarıyla kusursuz bir uyum içindeydi.

Bu savaşa içtenlikle inandığından, rakiplerini acımasızlıkla mahvetmek, meclis üyelerine rüşvet vermek, yasalara karşı sorumsuzca davranmak, Standart Oil'a sahte rakipler uydurmak vicdanını rahatsız etmiyordu ve bir grev başlatıp şiddetinden yararlanmak (Pennyslvania Demiryolları) ona uzun vadede yardımcı olacaktı. Bu hikâyeye inanmak onu daha enerjik ve saldırgan yapmıştı ve onunla yüz yüze kalanlara göre kafa karıştırıcı olabilirdi; belki yaptıklarının iyi bir yanı vardı, belki de o bir şeytan değildi.

Son olarak Rockefeller, denetleme hayalini gerçekleştirmek için insanları ve psikolojilerini çok iyi okuyan birine dönüşmüştü. En önemli niteliği ise çeşitli rakiplerinin görece iradesini ve dayanıklılığını ölçebilmesiydi. İnsanların beden dilinde ve davranış örüntülerinde bunu görebiliyordu. Çoğu insanın zayıf olduğuna karar verdi. Genelde günden güne değişen duygularının etkisinde kalıyorlardı. Yaşamda işlerin kolay olmasını istiyorlar ve en az dirençle karşılaştıkları yolu seçiyorlardı. Uzun savaşlara dayanamıyorlardı. Malikâneler, yatlar gibi zevklerin getireceği rahatlık için para istiyorlardı. Egolarını tatmin etmek için güçlü

görünmek istiyorlardı. Onları korkutunca, akıllarını karıştırınca, hüsrana uğratınca ya da kolay çıkış yolunu gösterince onun daha güçlü iradesine teslim oluyorlardı. Öfkelenmeleri daha iyiydi. Öfkenin alevi çabuk sönerdi ve Rockefeller daima uzun vadeli oynardı.

Rakipleriyle nasıl oynadığına bir bakın. Clark'ın kibrini beslemiş, onu bilinçli olarak sinirlendirmiş, sonuçlarını derinlemesine düşünmeden Rockefeller'dan kurtulmak için açık artırmayı kabul etmesini sağlamıştı.

Albay Payne mağrur ve açgözlüydü. Bol para ve iyi bir unvan verince tatmin olup rafinerisini Rockefeller'a teslim etmişti. Öteki rafineri sahiplerine SIC'i bir öcü gibi göstermiş, belirsiz bir gelecekle onlara korku salmıştı. Kendilerini yalnız ve zayıf hissetmelerini sağla, bir panik tohumu ek. Evet, muhasebe kayıtları onun rafinerilerinin daha kazançlı olduğunu gösteriyordu ama ötekiler, işin iniş çıkışları karşısında Rockefeller'ın da en az kendileri kadar kırılgan olduğunu düşünememişti. Açtığı kampanyaya karşı birleşseler, ona karşı çıkabilirlerdi ama düzgün düşünemeyecek kadar duygusallaştırılmışlardı ve kolayca rafinerilerini teslim ettiler.

Rockefeller'a göre Scott, Standart Oil'ı petrol alanındaki kendi önemli konumuna bir tehdit olarak gören bir delifişekti. Rockefeller, Scott'la yapacağı savaşı seve seve kabullenmiş ve büyük miktarlarda nakit para biriktirerek buna hazırlanmıştı. Nasıl olsa ondan daha uzun süre ayakta kalacaktı. Alışılmamış taktikleriyle onu ne kadar öfkelendirirse Scott o kadar mantıksız ve gözü kara oluyor, demiryolu grevini çökertmeyi bile düşünerek kendi durumunu daha da zayıflatıyordu. Rockefeller, Benson'ı tanıyordu. Kendine âşık olan adam Standart Oil'ı yenen ilk kişi olarak dikkat çekmek istiyordu. Yoluna engeller çıkartmak, Benson'ın daha fazla denemesine yol açarken, parasal açıdan zayıflamasına sebep olacaktı. Sonunda Rockefeller'ın bitmek bilmeyen baskısından bıkınca her şeyini satın almak daha kolay olacaktı.

Rockefeller fazladan bir önlem olarak daima karşısındakilerin sabırsızlık hissetmesini sağlayacak stratejiler uyguluyordu.

Rafineri sahipleri şirketlerini ona satmadıkları takdirde birkaç ay içinde mahvolacaklardı. Scott ile Benson çabalarını hızlandıracaklar ya da parasız kalmayı göze alacaklardı. Bu durum onları duygusallaştırıp strateji kurmalarını önlüyordu.

Şunu anlayın: Rockefeller kendi alanınızda karşınıza çıkabilecek birey tipini temsil ediyor. Bu tipe, *ilkel saldırganın* zıttı olarak *sofistike saldırgan* adını vereceğiz. İlkel saldırganların fitilleri çok kısadır. Biri onların aşağılık ya da zayıflık duygusunu tetiklerse patlarlar. Özdenetimleri olmadığından yaşamda fazla ilerleyemezler, kaçınılmaz biçimde çok sayıda insana zorbalık yapıp acı verirler. Sofistike saldırganlar daha hilecidir. Manevralarını nasıl örteceklerini, dikkat dağıtan bir çehreyi nasıl sunacaklarını, insanların duyguları üzerinde nasıl oynayacaklarını bildikleri için üst konumlara yükselirler ve orada kalabilirler. Çoğu insanın yüzleşmekten ya da uzun mücadeleden hoşlanmadığını bildiklerinden, insanların gözünü korkuturlar ya da yorgun düşürürler. Kendi saldırganlıklarına olduğu kadar bizim uysallığımıza da güvenirler.

Karşılaştığınız sofistike saldırganın Rockefeller kadar başarılı olması gerekmez. Sizin patronunuz, rakibiniz, hatta yükselme yolundaki entrikacı bir meslektaşınız olabilir. Basit bir belirtiyle onları ayırt edebilirsiniz. Ulaşmak istedikleri yere özel yetenekleri yerine saldırgan enerjileriyle ulaşırlar. İşlerinin kalitesinden çok, güç kazanmaya değer verirler. Konumlarını garantiye almak ve tüm rakipleri ya da meydan okumaları ezmek için ellerinden geleni yaparlar. Gücü paylaşmak istemezler.

Bu tiplerle başa çıkarken öfke ya da korkuya kapılıp varlıklarını büyütmek ve ellerine koz verme eğiliminiz vardır. Kötü karakterlerine takılıp kalınca aslında yapmak istediklerine yakın ilgi göstermezsiniz. Çoğunlukla yansıttıkları güç yanılsamasının görüntüsüne, saldırgan şöhretlerine teslim olursunuz. Onlarla başa çıkmanın yolu duygusal ısıyı düşürmektir. Efsane yerine bireyin kendisine bakmaya başlayın. Birincil dürtülerinin ortam ve çevrelerindekiler üzerinde denetim kurmak olduğunu anlayın. Rockefeller'da olduğu gibi denetim ihtiyacı kaygı ve özgüvensizlik katmanlarını örter. Öngörülemeyen her şeyden dehşete düşen

içindeki ürkek çocuğu görün. Bu yolla onları gerçek boyutlarına indirebilir, sizi korkutma yeteneklerini azaltabilirsiniz.

Sizin düşünce ve tepkilerinizi kontrol etmek isterler. Duygularınız yerine onların davranışlarına ve kendi stratejilerinize odaklanın ve bu gücü onlara vermeyin. Gerçek hedeflerini inceleyip tahmin edin. Hiçbir seçeneğiniz olmadığı, teslimiyetin kaçınılmaz ve en iyi çıkar yol olduğu fikrini size aşılamak isterler. Ama her zaman seçenekleriniz vardır. Bu kişi sizin patronunuzsa ve şu an için teslim olmanız gerekse bile, içsel bağımsızlığınızı sürdürün ve hata yapıp zayıf düşecekleri gün için plan yapıp onları aşağıya almak için kırılgan noktaları hakkındaki bilginizi kullanın.

Hikâyelerinin ve kurnazca dikkat dağıtma girişimlerinin ardını görün. Çoğunlukla kendilerini kibirli ya da başkalarının kötülüklerinin kurbanı olarak sunacaklardır. İnanışlarını ne kadar yüksek sesle ortaya atarlarsa, bir şeyler gizlediklerinden o kadar fazla emin olabilirsiniz. Bazen çekici ve karizmatik göründüklerinin farkında olun. Bu görüntülerin büyüsüne kapılmayın. Davranış örüntülerine bakın. Geçmişte insanlardan bir şeyler almışlarsa bugün de alacaklardır. Ne kadar dostça ya da çekici gibi görünseler de asla bu tiplerle ortak olmayın. Sizin sıkı çalışmanızın üstüne yatmak ve kontrolü ele almak isterler. Gerçek güçlerini ve saldırgan niyetlerini gerçekçi biçimde değerlendirmek en iyi savunmanız olacaktır.

Saldırganlara karşı harekete geçerken onlar kadar deneyimli ve kurnaz olmalısınız. Onlarla doğrudan doğruya çatışmayın. Çok insafsızdırlar ve genelde dolaysız karşılaşmada sizi bunaltacak kadar güçleri vardır. Beklenmedik saldırı açıları bulup onları kurnazlıkla yenmelisiniz. Hikâyelerindeki ikiyüzlülüğü ya da halktan gizledikleri eski pis oyunlarını açıklamakla tehdit edin. Sizinle girecekleri bir çatışmanın sandıklarından daha pahalıya patlayacağını, yalnızca savunma amaçlı olarak hileli oynayabileceğinizi gösterin. Özellikle zeki bir kişiyseniz zayıf gibi görünün, hazırladığınız düşüncesiz saldırıya düşmeleri için onları yemleyin. Çoğu zaman onlar yüzünden acı çekmiş kişilerle birlikte olup yeterli gücü ve avantajı yaratmak en akılcı stratejidir.

Saldırganların, onlarla savaşırken çok fazla şey yitireceğinizden korktuğunuz için istediklerini elde ettiğini unutmayın. Ama uzun vadede neler yitireceğinizi hesaplamalısınız: onlar baskın konuma geçtiğinde kendi alanınızdaki güç ve genişleme seçeneklerinizin azalması, onlara karşı durmadığınız için kendi onurunuz ve özdeğeriniz. Teslimiyet ve uysallık sizin iyiliğiniz açısından yıkıcı sonuçları olan bir alışkanlık halini alabilir. Saldırganların varlığını kendi savaşçı ruhunuz ve özgüveniniz için bir dürtü olarak kullanın. Saldırganlara karşı durmak ve onları kurnazlıkla yenmek biz insanların en tatmin edici ve yüceltici deneyimlerinden biridir.

İnsanlar nazik, dost canlısı, sevgi arayan yaratıklar değildirler ve saldırıldıkları zaman kendilerini savunurlar... Güçlü bir saldırganlık arzusu donanımlarının bir parçası olarak kabul edilmelidir.

—Sigmund Freud

İnsan Doğasının Anahtarları

Kendimizi toplumun barışçıl ve uysal üyeleri olarak düşünmek isteriz. Sosyal hayvanlar olduğumuzdan ait olduğumuz toplumlara sadık kaldığımıza kendimizi ikna etmek isteriz. Ama ara sıra hepimiz bu özfikre aykırı davranışlarda bulunuruz. Belki işteki güvenliğimizin tehdit altında olduğunu ya da birinin kariyerimizdeki ilerleyişimizi engellediğini düşündüğümüz anlar olmuştur. Belki çalışmalarımızın hak ettiği kadar dikkat çekmediğine ve tanınmadığına inanmış olabiliriz. Belki de parasal bir güvensizlik anında ortaya çıkmıştır. Belki yakın bir ilişkide karşı tarafın davranışlarını değiştirme girişimimizde hüsrana uğradığımız ya da öteki kişinin bizi terk edeceğini hissettiğimiz zaman oluşmuştur.

Hayal kırıklığı, öfke, özgüvensizlik, korku ya da sabırsızlık nedeniyle birdenbire kendimizi olağandışı iddiacı olarak bulu-

ruz. İşimizi yitirmemek için aşırı bir davranışta bulunduk, bir meslektaşımızı yolumuzdan çekilmeye zorladık, kolay ve hızlı para kazanmak için şüpheli bir işe niyetlendik, ilgi çekmeye çalışırken çok ileri gittik, eşimize karşı denetleyici ve kavgacı olduk, intikamcı olup sosyal medyada birine saldırdık. Böyle anlarda çizgiyi aşıp saldırganlaşırız. Çoğunlukla bu davranışımızı kendimize ve başkalarına mantıklı göstermeye çalışırız: Başka seçeneğimiz yoktu, tehdit edildiğimizi hissettik, bize haksızlık yapıldı, insanlar yanıt vermiyor ve bize zarar veriyorlardı, biz başlatmadık. Böylelikle hayal ettiğimiz barışçıl kişiler olduğumuz hakkındaki özfikrimizi sürdürebiliriz.

Pek seyrek fark etsek de saldırgan eğilimlerimizin belli belirsiz öne çıktığını gözlemleriz. Bizden daha saldırgan olan göz korkutucu tiplerle karşılaşınca ya her zamankinden daha uysal davranırız ya da çok güçlüyseler biraz yalakalık yaparız. Bizden daha zayıf ve uysal kişilerle karşılaşınca içimizdeki aslan bilinçaltımızdan dışarı çıkar. Belki onlara yardım etmeye karar veririz ama biraz küçümseme ve üstünlük duygusu işe karışır. Onlara yardım ederken, yaşamlarını düzene sokarken, öğütlerimizi güçlü biçimde verirken oldukça saldırgan davranırız. Ya da onlara sempati duyuyorsak onları kendi çıkarlarımız için kullanmaya, belki biraz itip kakmaya zorlandığımızı düşünebiliriz. Bunların hepsi bilinçsizce oluşur, genelde bunu saldırganlık olarak deneyimlemeyiz ama içsel gücümüzü başkalarıyla kıyaslarken saldırganlık düzeyimizi alçaltıp yükseltmekten kendimizi alamayız.

Kendimizi nasıl düşündüğümüzün ve bazen nasıl davrandığımızın ayrımını arkadaşlarımızın, meslektaşlarımızın ve haberlerde gördüğümüz kişilerin davranışlarında fark ederiz. Çalıştığımız yerde bazılarının ilerlemesi ve daha fazla güç kazanması kaçınılmazdır. Belki bizim çalışmamızdan kendilerine pay çıkarırlar, fikirlerimizi çalarlar, bizi bir projenin dışına atarlar ya da güç konumundakilerle yakınlaşırlar. Sosyal medyada başkalarına saldıran ve aşağıya çekenlerin sevindiklerine tanık oluyoruz. İktidardakilerin en küçük kusurunu ifşa ederken ve ardından gelen çılgınlığı beslerken medyanın enerjisini görebiliyoruz. Eğ-

lendiriciymiş gibi davranan filmlerdeki ve oyunlardaki yaygın şiddeti gözlemliyoruz. Bu arada hiç kimse saldırgan olduğunu itiraf etmiyor. Daha doğrusu herkes son derece alçakgönüllü ve ilerici *gibi* görünüyor. Oysa aradaki ayrım çok derin.

Bunun anlamı şudur: Hepimiz insanların geçmişte de bugün de çok fazla şiddet ve saldırganlığa yatkın olduğunu biliyoruz. Dünyada sinsi suçlular, açgözlü ve vicdansız iş insanları, kavgacı pazarlıkçılar ve cinsel saldırganlar bulunduğunu biliyoruz. Ama bu örneklerle aramıza keskin bir çizgi çiziyoruz. Konu kendi saldırganlık anlarımız ve başkalarındaki aşırı saldırganlıklar olunca, herhangi bir devamlılık ya da spektrumu hayal etmeye karşı kuvvetli bir set çekiyoruz. Aslında bu sözcüğü, kendimizi dışarıda bırakarak güçlü saldırganlık gösterileri olarak tanımlıyoruz. Her zaman kavgacı olanlar, olayı başlatanlar saldırgan oluyor.

Bu insan doğasına dair son derece derin bir yanlış anlaşılmadır. Saldırganlık her insanda bulunan gizli bir eğilimdir. Bu eğilim türümüzün içine işlemiştir. Saldırgan enerjimizin yanı sıra zekâmız ve kurnazlığımızla bu gezegenin en önde gelen hayvanı olduk. Bu saldırganlığı, sorunları çözme biçimimizden, yaşamımızı kolaylaştırmak için çevreyi değiştirmemizden, haksızlıklarla savaşmamızdan ya da büyük ölçekte yaptığımız şeylerden ayrı tutamayız. *Saldırganlık* sözcüğünün Latince kökü "ileri adım atmak" anlamını taşır ve bu dünyada kendimizi ileri çıkarırken, herhangi bir şey yaratır ya da değiştirirken bu enerjiye başvururuz.

Saldırganlık olumlu amaçlara hizmet edebilir. Aynı zamanda belirli koşullar altında, bizi toplum karşıtı davranışlara, çok fazla şey gasp etmeye ya da insanları itip kakmaya götürebilir. Saldırganlığın olumlu ve olumsuz yönleri madalyonun iki yüzü gibidir. Gerçi bazıları ötekilerden daha saldırgandır ama hepimiz olumsuz yöne kayabiliriz. İnsan saldırganlığının devamlılığı vardır ve hepimiz spektrumun üstündeyiz.

Gerçek doğamızın farkında olmamak bize sayısız sorun yaratır. Neler olup bittiğini fark etmeden olumsuz yönde saldırgan oluruz ve ardından fazla ileri gitmenin bedelini öderiz. Ya da iddiacı dürtülerimizden ve oluşturabilecekleri sıkıntılardan hu-

zursuz oluruz, saldırganlığımızı bastırırız, alçakgönüllülük ve iyiliğin timsali gibi görünürüz ama davranışlarımızda daha pasif agresif oluruz. Bu enerji yadsınamaz ve bastırılamaz, bir şekilde ortaya çıkar. Ama bunun farkında olunca onu denetleyebiliriz ve verimli, olumlu amaçlara yönlendirebiliriz. Bunu yapabilmek için insan saldırganlığının kaynağını, nasıl olumsuza dönüştüğünü ve niçin bazılarının daha fazla saldırgan olduğunu anlamalıyız.

İnsan Saldırganlığının Kaynağı

Diğer hayvanlardan farklı olarak biz insanlar faniliğimizin ve her an ölebileceğimizin farkındayız. Bilinçli ya da bilinçsizce bu düşünce yaşamımız boyunca hiç aklımızdan çıkmaz. Yaşamdaki konumumuzun asla güvende olmadığını biliriz; işimizi, sosyal statümüzü, paramızı kontrolümüz dışındaki nedenlerle yitirebiliriz. Çevremizdekiler eşit derecede tahmin edilemezdir; asla onların düşüncelerini okuyamayız, davranışlarını tahmin edemeyiz, desteklerine güvenemeyiz. Çoğunlukla yardımcı olmayan kişilere dayanmak zorundayız. Sevgi, heyecan ve dürtülenme için doğuştan gelen arzularımız vardır ve bunları istediğimiz şekilde tatmin etmek bizim kontrolümüzün dışındadır. Ayrıca çocukluk dönemindeki yaralarımızdan gelen belirli özgüvensizliklerimiz vardır. Olaylar ya da insanlar bu özgüvensizlikleri tetikleyip eski yaraları deşerse kırılgan ve zayıf hissederiz.

Bu, çeşitli kaynaklardan gelen çaresizlik duygularının etkisi altında olduğumuz anlamına gelir. Bu duygu çok güçlüyse ya da çok uzun sürerse dayanılmaz olabilir. Bizler güç arzusu olan inatçı canlılarız. Bu güç arzusu kötü ya da toplum karşıtı değildir, temel zayıflık ve kırılganlığımızın farkındalığına doğal bir yanıttır. Davranışlarımızın temel dürtüsü koşullar üzerinde kontrol sağlamak, yaptıklarımız ve aldıklarımız arasındaki bağlantıyı hissetmek, belirli bir dereceye kadar insanları ve olayları etkileyebileceğimizi öngörmektir. Bu durum çaresizlik duygumuzu azaltır ve yaşamın belirsizliğini dayanılır hale getirir.

Kariyer statümüzü güvenceye almamıza yardımcı olacak, geleceği denetleme duygusu verecek sağlam çalışma yetenekleri geliştirerek bu ihtiyacımızı tatmin ederiz. Aynı zamanda başkalarıyla birlikte çalışmamızı, onların sevgisini kazanmamızı, bir dereceye kadar üstlerinde etkili olmamızı sağlayacak sosyal yetenekler geliştirmeyi de deneriz. Konu heyecan ve dürtü ihtiyacı olunca bunu genelde toplumumuzun sağladığı ya da kabullendiği spor, eğlence, baştan çıkarma gibi etkinliklerle tatmin ederiz.

Bu etkinlikler, arzularımızı kontrol etmemizi sağlarken belirli sınırları tanımamızı da gerektirir. İşimizde ve ilişkilerimizde böyle bir güce sahip olmak için sabır gerekir. Hiçbir şeyi zorlamamalıyız. Kariyer konumumuzu güvenceye almak, gerçek yaratıcı güçler geliştirmek, insanları etkilemeyi öğrenmek zaman alır. Çeşitli sosyal kurallara ve hatta yasalara uyum göstermek gerekir. Kariyerimizde ilerlemek için her şeyi yapamayız, istediklerimizi yapmaları için insanları zorlayamayız. Sevilen, sayılan bir kişi olarak güç kazanmak için sınırları içinde kalmamız gereken bu kural ve yasalara *korkuluk* adını verebiliriz.

Ne var ki belirli anlarda bu sınırları kabullenmekte zorlanırız. Kariyerimizde istediğimiz kadar hızlı ilerleyemeyiz ya da para kazanamayız. İnsanların bizim istediğimiz gibi çalışmalarını sağlayamayınca hüsrana uğrarız. Ya da belki çocukluktan kalma eski bir yara birdenbire açılabilir. Beraber olduğumuz kişinin ilişkiyi sonlandırabileceğini hissedersek ebeveynlerimizin soğukluğundan kaynaklanan terk edilme korkusuna kapılıp kolayca aşırı tepki gösterebilir, tüm çıkarcı güçlerimizi kullanarak o kişiyi kontrol etmeye çalışabilir ve saldırganlaşabiliriz. (Aşk duygusu insanlarda düşmanlık ve saldırganlığa yol açar çünkü âşık olunca bağımlı, kırılgan ve çaresiz olduğumuzu hissederiz.)

Böyle durumlarda para, güç, aşk ya da ilgi açlığımız sabrımızı zorlar. Üstü kapalı kuralları, hatta yasaları ihlal edecek şekilde güç ve kontrol aramak için bu korkulukların dışına çıkmaya kışkırtılabiliriz. Ama çoğumuz çizgiyi aşınca huzursuz ve belki pişman oluruz. Korkulukların içine, güç ve kontrol aramanın olağan yollarına aceleyle geri döneriz. Böylesine saldırgan anlar bazen ortaya çıkar ama bir davranış örüntüsü oluşturmaz.

Ne var ki daha kronik saldırgan tiplerin durumu böyle değildir. Ara sıra bizi etkileyen çaresizlik ya da hüsran duyguları onları daha sık ve daha derinden etkiler. Kronik olarak özgüvensizlik ve kırılganlık duygularına kapılarak bunu orantısız güç ve kontrolle örterler. Güç ihtiyacı sınırları kabul edemeyecekleri kadar acil ve kuvvetli olduğundan pişmanlık ve sosyal sorumluluk duygularını aşıp geçer.

Burada bir genetik unsur bulunması da olasıdır. Özellikle bebekler üzerinde çalışan psikanalist Melanie Klein, bazılarının diğerlerinden daha kaygılı ve açgözlü olduğunu gözlemlemişti. İlk günden itibaren annelerinin memelerini adeta saldırıya geçip kurutmak istercesine emiyorlardı. Diğerlerinden daha fazla şımartılma ve ilgi istiyorlardı. Ağlamaları ve öfke krizleri neredeyse durdurulamaz gibiydi. Sürekli histeriye yaklaşan çaresizlik duyguları vardı.

Böyle bebekler azınlıktaydı ama Klein yeterli sayıda görmüştü. Kronik saldırganların açgözlü bebeklerin yetişkin hali olabileceğini düşünüyordu. Çevrelerindeki her şeyi denetlemek için daha fazla ihtiyaç duygusuyla doğmuşlardı. Kırgınlık ya da kıskançlık duyguları üzerinde fazla dururlar: "Niçin başkaları benden fazlasına sahip?" Kontrolü biraz yitirdiklerini hissedince tehdidi büyütme, aşırı tepki verme, gereğinden fazlasını gasp etme eğilimleri vardır.

Erken aile yaşamının önemli bir rol oynadığı da gerçektir. Psikanalist ve yazar Erich Fromm'a göre ebeveynler çok baskıcıysa, çocuklarının güç ve bağımsızlık duygularını bastırırlarsa bu çocuklar daha sonraları başkalarına baskı yapan, zorbalık eden tipler olurlar. Çocukken dayak yemişlerse yetişkin olunca sıklıkla dövmeye, fiziksel tacize başlarlar. Bu yolla çocukluklarındaki zorunlu pasifliği yetişkinlik çağında aktifleştirirler, saldırganca davranışlarla ilk yıllarında yoksunluğunu çektikleri kontrol duygusuna sahip olurlar.

Bu eğilimlerin nedeni her neyse, bu tipler korkulukların ardına koşmak yerine, sürekli olarak saldırgan davranışlara yönelirler. Çok inatçıdırlar ve sosyal açıdan kabul edilebilir yollarla arzularını tatmin edecek sabra sahip değildirler. Normal dür-

tülenme yollarını çok sıkıcı bulurlar. Daha güçlü, daha acil bir şeylere ihtiyaçları vardır. Eğer ilkel tiplerse suç davranışlarına yönelirler ya da açıkça zorbalaşırlar. Daha fazla gelişmişlerse bu davranışı kontrol etmeyi ve ancak gerekli olduğunda kullanmayı öğrenirler.

Bu, insan saldırganlığının başkalarına acı verme dürtüsü yerine altta yatan özgüvensizlikten kaynaklandığı anlamına gelir. Kişiler saldırgan davranışa geçmeden önce bilinçaltından çaresizlik ve kaygı duygularını işlemden geçirirler. Olmayan tehditleri algılarlar ya da var olanları abartırlar. Başkalarının algıladığı saldırıları önlemek ya da kontrollerinden kaçacağını düşündükleri bir duruma baskın çıkmak için bir şeyler gasp etmek amacıyla harekete geçerler. (Bu duygular ayrıca olumlu saldırganlığı da tetikler. Bir haksızlığa karşı savaşma ya da önemli bir şey yaratma ihtiyacının öncesinde de kaygı ve özgüvensizlik duyguları vardır. Bu olumlu amaçlar için bir denetleme girişimidir.) Çevremizdeki herhangi bir saldırgana bakarken altta yatan özgüvensizliği, derin yarayı, erken yıllardan kalma çaresizlik duygularını aramalıyız.

İlginç bir olguyu fark edebiliriz. Baskın insanlar çoğunlukla her tür muhalefete karşı olağanüstü hoşgörüsüzdürler. Çevrelerinde yalakaların bulunması ve üstünlüklerinin sürekli anımsatılması gerekir. Eğer siyasi güçleri varsa tüm olumsuz yayınları sindirmek ve insanların kendileri hakkında söylediklerini denetlemek isterler. Eleştiriye karşı aşırı duyarlılığı büyük içsel zayıflık belirtisi olarak görmeliyiz. İçsel olarak gerçekten güçlü olan biri eleştiriye dayanabilir ve kişisel olarak tehdit edildiği duygusuna kapılmadan açıkça tartışabilir. Genelde saldırganlar ve otoriterler içlerindeki bu derin zayıflığı sürekli yansıttıkları sertlik ve ikna gücüyle örtmekte ustadırlar. Ama görüntülerinin ardına bakıp içsel kırılganlıklarını görmek için kendimizi eğitmeliyiz. Böylece saldırganların dürtülemeyi sevdikleri korku duygusunu kontrol edebiliriz.

Kronik saldırganların anlamamız gereken başka nitelikleri de vardır. Birincisi saldırganlar çaresizlik ve kaygıya karşı biz-

lerden daha az hoşgörülüdürler. Bizde hüsran ya da özgüvensizlik yaratan şeyler onlarda çok daha güçlü tepkilere ve öfkeye yol açar. Belki de bu nedenle kronik saldırganlık kadınlardan çok erkekler arasında yaygındır. Psikologların erkek bebeklerde gözlemledikleri gibi erkekler bağımlılık ve çaresizlik duygularını yönetmekte daha fazla zorlanırlar. Genelde erkekler iş dünyasında ve başka yerlerdeki statüleriyle ilgili daha özgüvensizdirler. Sürekli olarak kendilerini göstermek ve başkalarının üstündeki etkilerini ölçmek ihtiyacına kapılırlar. Özdeğerleri; güç, kontrol ve fikirlerine saygı gösterilmesi duygularına bağlıdır. Çoğunlukla erkeklerde saldırgan tepkilerin tetiklenmesi daha kolaydır. Her koşulda kronik saldırganların bizden daha alıngan olduğunun farkına varmalıyız. Eğer böyle bir tiple başa çıkmaya çabalıyorsak özdeğerlerine meydan okuyarak ya da onları eleştirerek istemeden de olsa öfke tepkilerine yol açmamaya dikkat etmeliyiz.

Saldırgan davranışların başka bir yaygın yönü kolayca bağımlılık biçimini almasıdır. Arzularını açıkça ve hemen gerçekleştirenler, manevralarıyla insanları alt edenler, bağımlılık yaratacak bir adrenalin patlaması yaşarlar. Kendilerini dürtülenmiş ve heyecanlı hissederken sosyal açıdan sıkıntıdan kurtulmanın kabul edilir yolları, kıyaslanır ve daha ılımlı görünür. (İster şüpheli yatırımlar sunan Wall Street bankerlerinin, ister önlerine çıkanı çalan hırsızların yaptığı gibi kolay para kazanmanın verdiği heyecanın çok yüksek bağımlılık yaratan bir niteliği vardır.) İlk bakışta saldırgan patlamalar daha fazla düşman yarattığı ve istenmeyen sonuçlar doğurduğu için kendine zarar veriyormuş gibi görünür. Ama saldırganlar çoğunlukla bahsi yükseltmede usta olurlar ve daha fazla göz korkuttukları için çok az kişi onlara meydan okuyabilir. Bu durum saldırganın kurduğu tuzak olgusuna gider. Daha fazla güç kazandıkça, imparatorluklarını genişlettikçe, daha fazla kırılganlık noktası yarattıkça kaygılanmaları gereken rakip ve düşmanlarının sayısı artar. Böylece daha fazla saldırgan olup daha fazla güç kazanma ihtiyacı tetiklenir. (Rockefeller kesinlikle bu dinamiğe kurban olmuştu.) Bu şekilde davranmaktan vazgeçmenin kendilerini zayıf göstereceğini hissederler. Saldırganlar bize ne söylerlerse söylesinler, niyetlerini

nasıl gizlerlerse gizlesinler, bağımlı ve tuzağa düşmüş olduklarından, eski davranış örüntülerinin bugün de süreceğini bilmeliyiz. Onlarla iş yaparken saf olmamalıyız. Acımasızdırlar. Geri adım atmaları geçicidir. Bu temel davranış örüntüsünü değiştirmeyi beceremezler.

Saldırganların, çevrelerindeki insanları kullanılacak nesneler gibi gördüğünün farkında olmalıyız. Doğuştan biraz empatileri olabilir ama güç ve kontrol ihtiyaçları çok kuvvetli olduğundan çekiciliğe ve sosyal yeteneklere dayanacak kadar sabırları yoktur. İstediklerini elde etmek için insanları kullanmak zorundadırlar. Bu alışkanlık bir zamanlar sahip oldukları empati duygusunu azaltır. Yandaş ve müritlere ihtiyaçları olduğundan dinlemek, bazen başkalarını övmek, birilerine yardımcı olmak için kendilerini eğitirler. Ara sıra sergiledikleri nezaket yüzeyseldir ve insan sıcaklığı içermez. Bizi dinlerken, irademizin gücünü ölçerler, onların amaçlarına nasıl hizmet edebileceğimize bakarlar. Bize iyilik yapmaları ya da övmeleri bizi kapana kıstırmak ve uzlaşma sağlamak içindir. Gözlerindeki bakıştan, anlattıklarımıza ilgi duymamaları gibi sözsüz ipuçlarından bunu anlarız. Hangi amaca hizmet ettiğini bilerek çekici görünme çabalarına karşı bağışıklık kazanmalıyız.

Saldırganların kaçınılmaz biçimde sergiledikleri sosyal açıdan olumsuz niteliklere karşın, güç arayışında kendilerine yardımcı olacak yeterli sayıda taraftar toplamaları ilginçtir. Saldırganlara yakınlaşan kişilerin çoğunlukla derinliklerinde bazı sorunları, hüsrana uğramış saldırgan arzuları vardır. Saldırganın özgüvenini ve küstahlığını heyecan verici ve çekici bulurlar. Hikâyeye âşık olurlar. Liderin saldırganlığı onlara bulaşınca, başkalarının, özellikle kendilerinden aşağı düzeydekilerin üzerinde bunu gerçekleştirmek isterler. Ama böyle bir ortam yorucudur ve saldırgana hizmet edenler sürekli olarak özdeğerlerine darbe alırlar. Çoğu saldırganda iş hacmi yüksek ama moral düşüktür. Antik Yunan oyun yazarı Sofokles, "Özgür olarak girdikleri halde, zalimin sarayına girenler onun kölesi olurlar," diye yazmıştı.

*

İnsan doğasının bir öğrencisi olarak üç göreviniz var: Birincisi kendi saldırganlık eğilimlerinizin gerçeğini inkâr etmekten vazgeçin. Hepimiz gibi siz de saldırganlık spektrumundasınız. Elbette bu spektrumda daha aşağıda yer alanlar da vardır. Belki istediklerini elde etme konusunda özgüvenleri yoktur ya da enerjileri daha düşüktür. Ama çoğumuz görece kuvvetli irade düzeyiyle spektrumun orta ve yüksek düzeylerindeyiz. Bu atılgan enerji herhangi bir yolla harcanacağından üç yönden birine gidecektir.

Birincisi bu enerjiyi işimize yönlendirebiliriz, sabırla bir şeylere ulaşırız (*kontrollü saldırganlık*). İkincisi *saldırgan* ya da *pasif agresif* davranışlara yönlendiririz. Son olarak kendinden nefret biçiminde içimize yönlendiririz, öfke ve saldırganlığımızı kendi başarısızlıklarımıza çevirirız ve *içsel sabotajcımızı* harekete geçiririz (devamı daha sonra). Atılgan enerjinizle nasıl başa çıkacağınızı araştırmalısınız. Kendinizi yargılamanın bir yolu, daha az kontrolünüzün olduğu hayal kırıklığı ve belirsizlik anlarıyla nasıl başa çıktığınıza bakmaktır. Bağırıp çağırıyor, öfkeleniyor, geriliyor ve daha sonra pişman olduğunuz şeyler mi yapıyorsunuz? Yoksa öfkeyi içselleştirip üzüntüye mi kapılıyorsunuz? Korkulukları aştığınız kaçınılmaz dakikalara bakıp bu anları inceleyin. Hayal ettiğiniz kadar barışçıl ve nazik değilsiniz. Sizi neyin bu davranışa ittiğine ve davranışınızı haklı göstermenin yollarını nasıl bulduğunuza dikkat edin. Şimdi biraz mesafe koyarak bu mantıksallaştırmaların ardını görebilirsiniz.

Hedefiniz bu enerjiyi baskılamak değil, o sizi ileri götürürken farkına varıp verimli biçimde yönlendirmektir. İnsanları etkilemek, güç kazanmak için derin bir arzunuz olduğunu ve bunu gerçekleştirmek için yüksek sosyal ve teknik yetenekler geliştirmeniz, daha sabırlı ve dayanıklı olmanız gerektiğini kendinize itiraf etmelisiniz. Doğal atılgan enerjinizi disipline etmeli ve ehlileştirmelisiniz. Buna *kontrollü saldırganlık* adını vereceğiz. Bu sizi büyük başarılara götürecektir. (Daha fazlası için bu bölümün son kısmına bakınız.)

İkinci göreviniz çevrenizdekilerin saldırganlığının usta bir gözlemcisi olmaktır. Örneğin iş dünyanıza bakarken, insanların

farklı irade düzeyleri arasındaki sürekli savaşı, bu çatışmaların birbiriyle kesişen oklarını gözlerinizin önünde canlandırabildiğinizi hayal edin. Daha iddiacı olanlar yukarı doğru çıkarlar ama daha yukarıdakilere boyun eğme belirtileri sergilerler. Bu, şempanzeler arasında gözlemlediğimiz hiyerarşiden çok farklı değildir. İnsanların söylediklerine ve sundukları görüntüye odaklanmaktan vazgeçip davranışlarına ve sözsüz ipuçlarına yoğunlaşırsanız, yaydıkları saldırganlık düzeyini neredeyse hissedebilirsiniz.

Bu olguya bakarken insanlara hoşgörü göstermek önemlidir, hepimiz belirli bir noktada çizgiyi aşarız ve çoğunlukla koşullar nedeniyle her zamankinden daha saldırgan oluruz. Konu güçlü ve başarılılar olunca, bu dünyada yüksek saldırganlık düzeyi ve biraz çıkarcılık olmadan oralara ulaşmak olanaksızdır. Büyük işler başardıkları için ara sıra sergiledikleri acımasız ve iddiacı davranışlarını bağışlarız. Eleştiriye ya da meydan okumaya tahammül edemeyen, aşırı kontrol arzusu olan, daha fazlasını elde etmek için sizi yutacak kronik saldırganlarla başa çıkmakta olup olmadığınızı saptamalısınız.

Uyarıcı işaretlere bakın. Birincisi yıllar içinde edindikleri düşman sayısı çok yüksektir ve bunun nedeni size söyledikleri değildir. Hareketlerini dünyaya nasıl açıkladıklarına dikkat edin. Saldıranlar kendilerini savaşçı, davranışlarına engel olamayan bir çeşit dâhi olarak tanıtmaya eğilimlidirler. Büyük sanat ürünleri yarattıklarını ya da küçük insanlara yardım ettiklerini söylerler. Onların yoluna çıkanlar imansız ve kötüdür. Tıpkı Rockefeller gibi, hiç kimsenin kendileri kadar incelenip eleştirilmediğini, saldırgan yerine kurban olduklarını ileri sürerler. Hikâyeleri ne kadar gürültülü ve aşırıysa, kronik bir saldırganla karşı karşıya olduğunuzdan o kadar emin olursunuz. Söyledikleri yerine hareketlerine, geçmişteki davranış örüntülerine odaklanın.

Daha belirsiz işaretleri de arayabilirsiniz. Kronik saldırganların takıntılı kişilikleri vardır. Titizlik alışkanlıkları ve tümüyle öngörülebilir ortam yaratmak, kontrolü ele almanın bir yoludur. Bir nesne ya da insana takıntılı olmak onu bütünüyle yutma

arzusuna işaret eder. Ayrıca sözsüz ipuçlarına da dikkat edin. Rockefeller'ın yolda kimsenin kendisini geçmesine dayanamadığını görmüştük. Saldırgan tipler daima önde ve ortada olmak isteyip böyle fiziksel takıntılar geliştirirler. Her şart altında işaretleri erken fark etmek daha iyidir.

Böyle biriyle karşılaştığınız zaman, duygusal tepkinizin kontrolünü sağlamak için zihinsel açıdan uzaklaşmak amacıyla bütün enerjinizi kullanmalısınız. Başlangıçta bir saldırganla karşılaşınca adeta bir yılanın karşısındaymışsınız gibi büyülenmiş, hatta felç olmuş gibi hissedersiniz. Ardından neler yaptıklarını işlemden geçirince öfke, şaşkınlık, korku gibi duygulara kapılırsınız. Siz bu duruma gelince sizi düşünmeden tepki verecek biçimde tutmaları kolaylaşır. Öfkeniz verimli bir sonuca ulaşmaz, zamanla acımasızlık ve hüsrana doğru gider. Tek çıkar yolunuz azar azar kendinizi bu büyüden uzaklaştırmaktır. Manevralarının ardını görün, onları yönlendiren altta yatan zayıflığı düşünün, onları normal boyutlarına indirin. Oluşturdukları dikkat dağıtıcılar yerine onların hedeflerine, neyin peşinde olduklarına odaklanın.

Eğer çatışma kaçınılmazsa asla doğrudan çatışmayın ya da açıkça meydan okumayın. Sofistike tiplerse sizi mahvetmek için tüm kurnazlıklarını kullanacaklar ve acımasız olacaklardır. Onlarla dolaylı olarak savaşmalısınız. Gizledikleri kırılganlıkları arayın. Şüpheli şöhretleri, gizli tutmayı başardıkları eski kirli davranışları olabilir. Hikâyelerinde delikler açın. Gizli tutmak istedikleri ifşa olunca onları size saldırmayacak kadar korkutacak güçlü bir silahınız var demektir. Kontrolü yitirmenin en büyük korkuları olduğunu unutmayın. Hangi davranışınızın onları ürküteceğini, olayların kontrollerinden çıkmasını sağlayacağını, bir tepki zinciri oluşturacağını düşünün. İstedikleri kolay zaferin birdenbire pahalıya patlamasını sağlayın.

Saldırganlar sizinle savaşırken daha sık ve daha geniş çapta korkulukların dışına çıkmaya istekli olduklarından avantajları vardır. Daha fazla seçenekleri, sizi şaşırtacak kirli manevraları bulunur. Pazarlıkta daha önce kararlaştırılanlarda son dakika de-

ğişikliği yapıp size darbe indirirken tüm kuralları ihlal ederler ama buraya kadar geldikten sonra işi berbat etmek istemeyerek razı olacağınızı da bilirler. Suları bulandırmak için dedikodular, yanlış bilgiler yayarlar ve sizi kendileri kadar kuşkulu gösterirler. Bu manevraları tahmin etmeli ve saldırganların şaşırtma unsurunu onlardan çalmalısınız.

Ara sıra bunun geçici ve savunmacı bir önlem olduğunu bilerek siz de korkulukların dışına çıkmaya hazır olmalısınız. Aldatmacayla dikkatlerini dağıtabilir, olduğunuzdan zayıf görünebilir, kendilerini kötü gösterecek bir saldırı için onları yemleyebilir ve kendi kurnaz karşı saldırınızı hazırlayabilirsiniz. Hatta aynı hilelerin kendileri için kullanılmasına alışkın olmadıklarından, akıllarının dengesini bozacak dedikodular yayabilirsiniz. Her şart altında, çıta yüksek olduğunda saldırganları yenmenin saflığınızı korumaktan daha önemli olduğunu hesap edin.

İnsan doğasının bir öğrencisi olarak sonuncu göreviniz, insan doğasındaki saldırgan eğilimlerini inkâr etmekten vazgeçmek ve böyle bir saldırganlığın tür olarak gelecekteki insanlar için nasıl bir anlam taşıdığını öğrenmektir. İnkâr etme inandığınız iki efsaneden birinin şeklini alır. Birinci efsane çok eskiden biz insanların barışsever canlılar olduğumuz, doğayla ahenk içinde bulunduğumuz, masum avcı toplayıcılar olduğumuz biçimindedir. Soylu vahşi, masum avcı toplayıcı efsanesidir. Bu efsane özel mülkiyetin ve kapitalizmle birlikte uygarlığın gelişmesinin, aslında barışçıl olan insanları saldırgan ve bencil yaratıklara dönüştürdüğünü ima eder. Efsaneye göre toplum şeklimizi suçlamalıyız. Daha eşitlikçi bir siyasi ve sosyal sistem geliştirirsek doğal iyiliğimize ve barışsever doğamıza geri dönebiliriz.

Antropoloji ve arkeolojideki yeni bulgular uygarlıktan on binlerce yıl önce yaşamış olan atalarımızın şimdiki kadar acımasız savaşlar yaptıklarını kuşkuya yer bırakmayacak biçimde ortaya çıkarmıştır. Pek de barışçıl değildiler. Bulundukları ortamda besin kaynağı ve barınak ararken bitki ve hayvanları yok eden, bazı türlerin soyunu kurutan, büyük ormanları berbat eden sayısız yerli toplum örneği bulunuyor. (Daha fazlası için Lawren-

ce H. Keeley, *War Before Civilization* ve Jared Diamond, Üçüncü Şempanze kitaplarına bakınız.) İnsanların o toplumlardaki işbirliğinin gücü çoğunlukla en kanlı çatışmalara girmek için kullanılmıştı.

Bugün daha yaygın olan öteki efsaneye göre, geçmişte saldırgan ve şiddete yatkındık ama artık bundan sonrasına evriliyoruz, daha hoşgörülü oluyoruz, aydınlanıyoruz, iyi melekler bize rehberlik ediyor. Ancak insan saldırganlığının işaretleri geçmişte olduğu kadar günümüzde de yaygındır. Bu yüzyıla kadar süregelen bitmeyen savaş dönemlerini, soykırımları, ülkeler arasındaki düşmanlıkları, ülkeler içindeki etnik çatışmaları kanıt olarak görebiliriz. Konu savaş olunca teknolojinin inanılmaz gücü yıkıcılığını artırdı. Çevreyi yağmalamamız, sorunun farkında olmamıza karşın, olağanüstü derecede kötüleşti.

Yakın zamanda dünyanın her tarafında güç ve servet eşitsizliğinin gittikçe arttığını, yüzyıllar önce var olan eşitsizliklere yaklaştığını görebiliriz. İnsan toplumlarında bu eşitsizlikler sürekli tekrarlanıyor çünkü bazıları güç ve servet kazanmak için başkalarından daha saldırganca davranıyorlar. Hiçbir kural ya da yasa bunu durduramaz. Güçlüler kuralları kendi yararlarına olacak şekilde yazarlar. Standart Oil örneğindeki gibi şirket saldırganlığı, on dokuzuncu yüzyılın tekelcilik eğilimleri en yeni endüstrilere uyum sağlamak için yeniden şekilleniyor.

Geçmişte insanlar eğlence biçimi olarak idamları izliyorlardı. Belki biz bu kadar ileri gitmiyoruz ama bazılarının *reality* programlarında ya da haberlerde aşağılanmasını izlemekten zevk alanların, filmlerdeki ve oyunlardaki cinayet ve kanlı sahneleri sevenlerin sayısı oldukça yüksek. (Mizah anlayışımızın da saldırgan yönü artıyor.)

Teknolojiyle saldırgan arzularımızı ifade etmek ve tatmin etmek kolaylaştı. Fiziksel olarak yüz yüze gelmediğimiz için internetteki tartışma ve eleştirilerimiz daha düşmanca, ateşli ve kişisel oluyor. İnternet ayrıca siber savaş adı verilen yeni ve güçlü bir silah yarattı. Her zaman olduğu gibi suçlular daha yaratıcı ve daha ele geçmez olmak için teknolojiden yararlanıyorlar.

İnsan saldırganlığı kendini ifade etmenin ve dışa vurmanın yollarını bulmak için en son medya ve teknoloji yeniliklerine uyum sağlıyor. İletişimdeki yeni icatlar yüzyılda ayrı kaderi paylaşacaktır. Gustave Flaubert'in dediği gibi, "İstediğiniz kadar ilerlemeden söz edin. Bir kaplanın köpek dişlerini söktüğünüzde lapa yese bile yüreği etobur olarak kalacaktır."

Bireylerde ve gruplarda saldırganlık, kendimizi çaresiz ve kırılgan hissettiğimiz, kontrol ve etki sabırsızlığının arttığı zamanlarda ortaya çıkıyor ya da alevleniyor. Bu duyguya kapılan insanların ve grupların sayısı yükseldiğinden gelecekte daha az yerine daha fazlasını bekleyebiliriz. Savaşlar gitgide daha kirli olacaktır. Özgüvensizlikler yükseldikçe siyasi gruplar, kültürler, kuşaklar, erkekler ve kadınlar arasındaki çatışmalar da artacaktır. İnsanların saldırganlıklarını kendilerine ve dünyaya haklı göstermesi için daha iyi ve gelişmiş yollar bulunacaktır.

İnkâr her zamankinden daha kuvvetli. Her zaman başkaları, öteki taraf, öteki kültür daha saldırgan ve yıkıcı olarak görülüyor. Sonunda zaman ve toplum ne olursa olsun, saldırganın öteki taraf yerine biz, hepimiz olduğu konusunda uzlaşmalıyız. Ötesine geçmeyi düşünmeden önce doğamızın bu gerçeğini kabullenmeliyiz. Ancak bu farkındalıkla ilerlemeyi düşünmeye başlayabiliriz.

Pasif Agresiflik - Stratejiler ve Yenme Yolları

Çoğumuz terbiyeli ve sosyal görünmek istediğimizden doğrudan çatışmaya girmekten çekiniriz. Ama bazen herhangi bir biçimde kendimizi öne çıkarmadan istediğimizi elde etmemiz olanaksızdır. Ne kadar sevimli olsak da insanlar bizim etkimize karşı inatçı ve dirençli olabilirler. Bazen de saygılı ve doğru davranmaktan gelen içsel gerginlikten kurtulmak isteriz. Hepimiz kendimizi dolaylı olarak öne çıkardığımız davranışlara girişiriz, olabildiğince belli etmeden kontrol ve etki peşinde koşarız. Belki insanların iletişimlerine yanıt vermek için zaman harcarız, onları küçümseriz ya da överiz ama dokunacak ve kuşku yaratacak iğnelemeler yaparız. Etkisizmiş gibi bir yorum yaparken ses tonu-

muz ve yüz ifademiz öfkelendiğimize işaret edip biraz suçluluğa yol açar.

İnsanları *aktif* olarak manipüle etmediğimiz ve etkilemeye çalışmadığımız, kendimiz gibi davrandığımız görüntüsü verdiğimiz için buna pasif agresiflik adını vereceğiz. Yine de istediğimiz etkiyi yaratan bir mesaj gönderilmiştir. Biz asla burada göründüğümüz kadar pasif değiliz. Aklımızın bir köşesinde birini iğnelemek, bir yoruma laf sokmak, aynı zamanda kendimize ve başkalarına masum gibi görünmek için böyle davrandığımızın farkındayız. (Biz insanların aynı anda çelişkili fikirleri tutma kapasitemiz vardır.) Genelde pasif agresifliğin bu gündelik biçimini, sosyal yaşamın sinirlendirici bir yönü, hepimizin suçlu olduğu bir durum olarak düşünmeliyiz. Kibar toplumda gelişen düşük düzey pasif agresifliğe hoşgörüyle bakmalıyız.

Yine de bazıları kronik pasif agresiftir. Daha aktif saldırganlar gibi enerjileri ve kontrol etme istekleri yüksektir ama aynı zamanda doğrudan doğruya yüzleşmekten korkarlar. Çoğu zaman ebeveynleri baskıcı ya da ihmalkârdı, ilgi çekmek ya da cezalandırılmaktan kaçınarak kendini göstermek için pasif agresiflik uyguluyorlardı. Yetişkin döneminde bu davranış bir örüntü halini alır ve çocuklukta işe yaramış olan stratejileri tekrar kullanırlar. (Pasif agresif kişiyi yakından incelersek yetişkin maskesi altındaki çıkarcı çocuğu görebiliriz.)

Kişisel ya da iş ilişkilerinde bu kronik tiplerin damla damla sürdürdükleri pasif agresif stratejiler zamanla bireylerin üzerinde etkili olacaktır. Belirsiz ve kaçamaklı olmada ustadırlar. Bize saldırdıklarından asla emin olamayız, belki biz hayale ya da paranoyaya kapılıyoruzdur. Eğer açıkça saldırgan olsalardı öfkelenir ve onlara karşı koyardık ama dolaylı oldukları için akıl karışıklığı tohumları atarlar, bu karışıklıktan güç ve kontrol için yararlanırlar. Eğer bu işte başarılı olup bize kanca atarlarsa yaşamımızı mahvedebilirler.

Tıpkı Rockefeller gibi aktif saldırganların bazen oldukça pasif agresif olabileceğini aklınızdan çıkarmayın. Pasif agresiflik onların kontrol etme çabalarında fazladan bir silahtır. Her koşul-

da pasif agresiflere karşı kendimizi savunmanın anahtarı kim olduklarını olabildiğince erken fark etmektir.

Böyle saldırganların uyguladığı en yaygın stratejiler ve karşı koyma yolları şunlardır:

Belirsiz Üstünlük Stratejisi: Bir arkadaş, meslektaş ya da çalışan kronik olarak geç kalır ama her seferinde mantıklı bir mazereti vardır ve içten gibi görünerek özür diler. Böyle bireyler toplantıları, önemli tarihleri, teslim tarihlerini unuttukları zaman kusursuz bahaneleri hazırdır. Eğer bu davranış çok sık yinelenirse öfkeniz artacaktır ama yüzleşmeye kalkınca sizi gergin ve sevimsiz göstermek için durumu tersine çevirirler. Kendi suçları olmadığını söylerler. Akıllarında çok şey vardır, insanlar onlara baskı yapıyordur, bunca sinir bozucu ayrıntının üzerinde durmayacak kadar kaprisli sanatçıdırlar, bunalmışlardır. Hatta sizi yaşadıkları stresi artırmakla suçlarlar.

Bu davranışın kökünde kendilerine ve size belirli bir biçimde üstün olduklarını belirtme ihtiyacı yattığını anlamalısınız. Eğer sizden üstün hissettiklerini açıkça söylerlerse onlarla alay edip utandırabilirsiniz. Yaptıklarını inkâr ederken bunu belirsiz yollarla hissetmenizi isterler. Sizi daha aşağı konuma koymak kontrolün bir biçimidir ve ilişkiyi böyle tanımlarlar. Özür dilemeler yerine davranış örüntüsüne dikkat etmeli ve aynı zamanda özür dilerken ortaya çıkan sözsüz ipuçlarını fark etmelisiniz. Aslında sizin sorununuzmuş gibi hissettiklerinden ses tonları ağlaktır. Samimiyetsizliği gizlemek için aşırı özür dilerler, böyle mazeretler unutkanlıklarının gerçeğinden çok kendi yaşam sorunlarını dile getirir. Gerçekten üzgün değildirler.

Eğer bu davranış kronikse kızmamalı ya da sinirinizi açıkça göstermemelisiniz. Pasif agresifler sizi çileden çıkararak beslenirler. Bunun yerine sakin olun, onların davranışını yansıtın, yaptıklarına dikkatlerini çekin ve eğer mümkünse utandırın. Onlarla randevulaşıp yüzüstü bırakın, çok geç gidip biraz ironik ama son derece samimi olarak özür dileyin. Bırakın bunun anlamını onlar düşünsün.

Tanınmış psikoterapist Milton Erickson mesleğinin ilk yıllarında bir üniversitede tıp profesörüydü ve derslere hep geç kalıp

samimiyetle derinden özür dileyen Anne adında zeki bir öğrenciyle başa çıkmak zorunda kalmıştı. Anne hep tam not alıyordu ve her seferinde bir sonraki derse geç kalmayacağına söz veriyor ama asla yerine getirmiyordu. Bu davranışı konuşmaları ve laboratuvar çalışmalarını geciktirdiğinden diğer öğrencileri zorluyordu. İlk derslerinden birine yine geç kalınca Erickson hazırdı. Sınıfa girince tüm öğrenciler ayağa kalkıp alaycı biçimde reverans yaptılar, Erickson da yaptı. Hatta dersten sonra Anne koridorda yürürken öğrenciler ona reverans yapmayı sürdürdüler. Mesaj çok açıktı: "Biz seni görüyoruz!" Utanca kapılan Anne geç kalma alışkanlığından vazgeçti.

Bir patron ya da güç konumundaki kişi sizi bekletiyorsa üstünlük iddiası pek belirsiz sayılmaz. Yapacağınız en iyi şey olabildiğince sakin ve sabırlı görünerek kendi üstünlüğünüzü göstermektir.

Sempati Stratejisi: Başa çıkmaya çalıştığınız kişi her nasılsa daima mantıksız düşmanlığın, haksız koşulların, genel olarak toplumun kurbanıdır. Hikâyelerinin dramatik yönünden keyif almalarıyla onları tanırsınız. Hiç kimse onlar kadar acı çekmiyordur. Dikkat ederseniz başkalarının sorunlarını dinlerken yüzlerinde can sıkıntısı ifadesini görebilirsiniz, aslında karşısındakiyle ilgilenmiyorlardır. Sözde çaresizliklerini abarttıklarından, onlara karşı doğal olarak sempati hissedersiniz ve bir kez bunu anlayınca sizden iyilikler, fazladan ilgi ve dikkat isteyeceklerdir. Peşinde koştukları şey kontroldür. Yüzünüzdeki kuşku belirtilerine karşı aşırı duyarlıdırlar, öğüt vermenizi ya da biraz kendilerinin suçlu olduğunu dinlemek istemezler. Patlayıp sizi de kurban edicilerden biri olarak sınıflandırırlar.

Bunun ardını görmenin zor tarafı çoğunlukla olağandışı terslik ve bireysel acıyla karşılaşmalarıdır ama acıyı kendilerine çekmekte ustadırlar. Kendilerini hayal kırıklığına uğratacak eşler seçerler, iş yerinde kötü bir tutum sergileyip eleştiri alırlar, ayrıntılara dikkat etmezler ve böylece çevrelerindeki her şey dağılır. Suçlanacak şey kötü talih değil, içlerinden gelen dramadan beslenmek isteyen istektir. Gerçek kurbanlar kaderleri nedeniyle bi-

raz utanırlar çünkü çok eski batıl inançlara göre kötü şans kişinin bir tersliği olduğuna işaret eder. Gerçek kurbanlar hikâyelerini anlatmaktan zevk almazlar. İsteksizce anlatırlar. Öte yandan pasif agresifler başlarına geleni paylaşıp ilginizin keyfini çıkarırlar.

Bunun bir parçası olarak pasif agresifler kaygı nöbetleri, depresyon, baş ağrıları gibi çeşitli semptomlar sergileyip çektikleri acıyı gerçek gibi gösterirler. Çocukluktan başlayarak hepimiz ilgi ve sempati toplamak için bu semptomları gösterme yeteneği kazanırız. Kaygıdan kendimizi hasta ederiz, düşünerek depresyona gireriz. Siz davranış örüntülerini arıyorsunuz. Bu durum bir iyilik istedikleri, sizin uzaklaştığınızı hissettikleri, özellikle özgüvensizliğe kapıldıkları zaman pasif agresiflerde ortaya çıkar. Sizin zamanınızı ve zihinsel enerjinizi emerler, kendi olumsuz enerji ve ihtiyaçlarını size bulaştırırlar. Bundan kurtulmak çok zordur.

Bu tipler çoğunlukla duyarlı, başkalarıyla ilgilenen ve kolayca suçluluk duygusuna kapılanların peşine düşerler. Buradaki çıkarcılıkla başa çıkmak için mesafeye ihtiyacınız vardır ama bu kolay değildir. Bunu yapmanın tek yolu, onlara yardımcı olmak için harcadığınız zaman ve enerjiye karşılık onların çok az şey vermesine kızmanızdır. Konu ilgi olunca ilişki kaçınılmaz olarak onlara doğru kayar. Onların gücü budur. İçsel mesafe yaratmak onları daha iyi görmenize ve sonunda bu sağlıksız ilişkiyi bitirmenize izin verir. Bu konuda kötü hissetmeyin. Ne kadar çabuk başka bir hedef bulduklarına şaşırırsınız.

Bağımlılık Stratejisi: Birdenbire sizin iyiliğinizle yakından ilgilenen biri sizinle arkadaş olur. İşlerinizde size yardımcı olmak ister. Yaşadığınız terslik ve zorlukların hikâyesini dinlemek ister. Böylesine ilgi görmek ne kadar ferahlatıcı ve olağandışıdır. Size verdiklerine gitgide bağımlı olduğunuzu hissedersiniz. Ara sıra soğuk davrandıklarını görüp bunu tetiklemek için ne yaptığınızı ya da söylediğinizi bulmak amacıyla kafa patlatırsınız. Daha doğrusu size kızdıklarından emin olamazsınız ama yine de memnun etmeyi denersiniz ve ağır ağır, pek farkında olmadan dinamik tersine döner ve sempati ile ilgi gösterileri yapan siz olursunuz.

Bazen benzer bir dinamik ebeveynlerle çocukları arasında yaşanır. Örneğin bir anne sevgi ve ilgiyle kızına yaklaşır ve onun kendisine bağlanmasını sağlar. Eğer kızı belirli bir noktada bağımsız olmak isterse anne bunun saldırgan ve sevgisiz bir davranış olduğu karşılığını verir. Suçluluktan kurtulmak için kız kendini ortaya çıkarmaktan vazgeçer, bağımlı olduğu sevginin daha fazlasını kazanmak için daha çok çaba gösterir. İlişki tersine dönmüştür. Daha sonraları anne kızının yaşamındaki para, meslek, samimi ilişkiler gibi diğer tarafları da denetlemeye başlar. Aynı durum çiftler arasında da oluşabilir.

Bu stratejinin bir çeşidi yardım, para, iş bulma gibi söz veren ama verdiği sözü tutmayan insanlarda görülür. Her nasılsa verdikleri sözleri unuturlar ya da mantıklı bir bahaneyle söylediklerinin yarısını yerini getirirler. Şikâyet ederseniz sizi açgözlü ya da duyarsız olmakla suçlarlar. Kabalığınızı bağışlatmak ya da söz verdiklerinin bir kısmına erişmek için peşlerinden koşmak zorunda kalırsınız.

Bu strateji aslında bir başkasının üzerinde güç kazanma amaçlıdır. Bağımlılık duygusuna kapılan kişi, daha fazlasını isteyen, muhtaç ve kırılgan çocuk konumuna düşürülür. Çok ilgili gibi görünen birinin bunu bir oyun gibi kullanmasına inanmak zordur ve bu nedenle ardını görmek de iki kat zorlaşır. İlişkinizde çok erkenden çok meraklı olanlara karşı uyanık olun. Herhangi bir ilişkinin başlangıcında biraz kuşkulu olduğumuz için bu davranış doğal değildir. Sizi belirli bir şekilde bağımlı yapmaya çalışıyor olabileceğinden, amacını tümüyle anlamadan önce mesafenizi korumalısınız. Eğer soğuk davranmaya başlarsa ve ne yaptığınız konusunda aklınız karışırsa bu stratejiyi kullandığından emin olabilirsiniz. Biraz mesafe ya da bağımsızlık istediğiniz zaman öfke ya da şaşkınlıkla tepki verirse ortaya çıkan güç oyununu açıkça görürsünüz. Böyle bir ilişkiden kurtulmak ilk önceliğiniz olmalıdır.

Genelde insanların vaatlerine karşı uyanık olun ve tamamen güvenmeyin. Yerine getirmemek örüntü biçimini alırsa onlarla hiçbir şey yapmamak en iyisi olacaktır.

Kuşku İması Stratejisi: Bir sohbet sırasında bir arkadaşınız sizi kuşkuya düşüren ve bir şekilde size hakaret ettiğini düşündüren bir laf eder. Belki son çalışmanız için sizi tebrik ederken uçuk bir gülüşle bununla çok ilgi çekeceğinizi, çok para kazanacağınızı söyler ve sizin biraz kuşkulu bir amacınız olduğunu ima eder. Ya da hafif bir övgüyle sizi yerer: "Senin gibi geçmişi olan birine göre oldukça iyi başardın."

Fransız İhtilali'nin terör dönemi liderlerinden Robespierre bu stratejinin tam bir ustasıydı. Arkadaşı yine bir lider olan Georges Danton'u ihtilalin düşmanı olarak görmeye başlamış ama bunu açıkça söylemek istememişti. Başkalarına ima etmek, Danton'u biraz korkutmak istemişti. Bir seferinde bir toplantıda hükümetteki gücünü para kazanmak için kullanmakla suçlanan arkadaşına destek vermek için ayağa fırlamıştı. Danton'u savunurken ona karşı getirilen suçlamaları bütün dikkatiyle ve ayrıntılarıyla yineledi ve sözlerini, "Danton hakkında yanılıyor olabilirim ama bir aile erkeği olarak övülmeyi hak ediyor," diye bitirdi.

Bunun bir çeşidi de insanların hakkınızda çok acı şeyler söylemesi ancak üzgün göründüğünüzde dalga geçtiklerini iddia etmesidir: "Şaka kaldıramıyor musun?" Söylediklerinizi biraz olumsuz olarak yorumlarlar ve bunu belirttiğiniz zaman masum bir biçimde, "Ama ben sadece senin söylediklerini tekrarlıyordum," derler. Başkalarının aklında kuşku uyandırmak için imalı yorumlarını arkanızdan da yapabilirler. Tüm kötü haberleri, kötü eleştirileri, başkalarının eleştirilerini sempati dolu olarak ilk onlar size aktarırlar ama çektiğiniz acıdan gizlice keyif alırlar.

Bu stratejinin hedefi kendinizi kötü hissetmenizi ve günlerce bu imaları düşünmenizi sağlamaktır. Özdeğerinize darbe vurmak isterler. Çoğunlukla kıskançlık nedeniyle böyle davranırlar. En iyi karşılık imalarının sizi etkilemediğini göstermektir. Hafif övgülerini "kabul edersiniz" ve belki aynı biçimde iade edersiniz. Sizi çileden çıkarmak isterler ama bu zevki onlara vermeyeceksiniz. Davranışlarının arkasını gördüğünüzü ima etmek kendi haklarında kuşku uyandıracağında verilmesi gereken bir derstir.

Suç Kaydırma Stratejisi: Belirli kişilerin yaptığı şeyler sizi kızdırır ve üzer. Belki kullanıldığınızı ya da duyarsız davrandık-

larını hissedersiniz ya da sevimsiz davranışlarından vazgeçme yakarılarınıza aldırış etmezler. Daha siz rahatsızlığınızı ifade etmeden, ruhsal durumunuzu algılarlar ve onların surat astığını fark edersiniz. Yüzleştiğiniz zaman sessizleşirler ve kırılmış, hüsrana uğramış bir ifadeye bürünürler. Bu, pişmanlık duyan birinin sessizliği değildir. "Tamam. Her neyse. Eğer böyle hissediyorsan," yanıtını verirler. Özür dilerken ses tonu ya da yüz ifadeleri yanlış bir şey yapmadıklarına inandıklarını gösterir.

Gerçekten kurnazlarsa geçmişte söylediğiniz ya da yaptığınız halde unuttuğunuz ama onları hâlâ rahatsız eden bir şeyi gündeme getirip pek de masum olmadığınızı söylerler. Bu, söylediğiniz ya da yaptığınız bir şeyi hatırlatmıyordur ama emin olamazsınız. Belki kendilerini savunmak için sizi sinirlendiren bir şey söylerler ve siz öfkelenince sizi düşmanlık yapmakla, saldırgan olmakla ve adil olmamakla suçlarlar.

Yanıtları ne olursa olsun, belki de başından beri hatalı olduğunuz hissine kapılırsınız. Belki aşırı tepki verdiniz, ya da paranoyaklaştınız. Kendi aklınızdan kuşkuya düşersiniz üzüldüğünüzü bilirsiniz ama belki de kendi duygularınıza güvenemezsiniz. Sanki gerginlik sizin suçunuzmuş gibi şimdi suçluluk duygusuna kapılırsınız. Kendinizi değerlendirmenizin ve bu sevimsiz deneyimi tekrarlamamanızın daha iyi olacağını kendinize söylersiniz. Bu stratejiye ek olarak pasif agresifler genelde başkalarına kibar ve nazik davranırlar, oyunlarını sizin üstünüzde oynarlar çünkü sizi kontrol etmek isterler. Akıl karışıklığınızı ve öfkenizi başkalarına itiraf ederseniz size sempati duyulmaz ve suç kaydırması etkiyi ikiye katlar.

Bu strateji her tür sevimsiz davranışı örtmenin, eleştirilerin yönünü değiştirmenin, insanları yaptıkları hakkında ürkütmenin bir yoludur. Bu yolla duygularınız üzerinde güç kazanırlar, sizi istedikleri gibi manipüle ederler, istedikleri her şeyi sonuçlarını umursamadan yaparlar. Çoğumuzun erken çocukluk döneminden bu yana en küçük itici güçte suçlu hissetme eğilimimizden yararlanıyorlardır. Bu strateji en açık biçimde bireysel ilişkilerde kullanılır ama iş dünyasında da daha yaygın biçimlerini görebi-

lirsiniz. İnsanlar eleştirilere karşı aşırı duyarlılıklarını ve ardından gelen dramayı kullanıp başkalarını kendileriyle yüzleşmeyi denemekten vazgeçirmeye çalışırlar.

Bu stratejiye karşı durmak için suç kaydırmasının ardını görmeli ve bundan etkilenmemelisiniz. Hedefiniz onları kızdırmak olmadığından, karşılıklı suçlama tuzağına düşmeyin. Bu drama oyununda onlar sizden daha iyi olduklarından, sizi kızdırma güçlerinden beslenirler. Sakin ve adil davranın, eğer haklı gibi görünüyorsa sorunun suçluluğunun bir kısmını kabul edin. Bu tiplerin kendi davranışları üzerinde düşünüp, değiştirmelerinin çok zor olduğunu fark edin, bunu yapamayacak kadar aşırı duyarlıdırlar.

Sizin isteğiniz onların ardını görecek kadar mesafeye sahip olmak ve ilişkiyi bitirmektir. Buna yardımcı olması için eski duygularınıza güvenmeyi öğrenin. Sizi sinirlendirdikleri zamanlarda, onların yaptıklarını yazın ve davranışlarını ezberleyin. Belki bunu yapınca aşırı tepki gösterdiğinizi fark edersiniz. Eğer göstermemişseniz, deli olmadığınıza kendinizi ikna etmek ve suç kaydırma mekanizmasını durdurmak için notlarınıza tekrar bakabilirsiniz. Kaydırmanın oluşmasına izin vermezseniz bu stratejiyi kullanma hevesleri kırılır. Kırılmadığı takdirde, en iyisi böyle bir pasif agresifle birlikteliği azaltmaktır.

Pasif Zorba Stratejisi: Yanında çalıştığınız kişi enerji, fikirler ve karizmayla dolu gibidir. Biraz düzensizdirler –ama bu normaldir– yapacak çok işleri, çok sorumlulukları, çok planları vardır ve hepsinin üstesinden gelemezler. Sizin yardımınıza ihtiyaç duyarlar ve siz de tüm benliğinizle bunu sağlarsınız. Talimatlarını dikkatle dinler ve yerine getirmeye çabalarsınız. Ara sıra sizi överler, siz de böylece devam edersiniz ama bazen de onları yüzüstü bıraktığınız için kızarlar ve bu durum aklınızda övgülerden fazla yer tutar.

Asla kendinizi rahat hissetmezsiniz ve konumunuzu kanıksamazsınız. Şu kötü huysuz bağırışlardan kaçınmak için daha fazla çabalarsınız. Çok yüksek standartlı mükemmeliyetçiler olduklarından, onları memnun edememe korkusuyla yaşarsınız.

Size emir veriyorlarsa yalnızca yerine getirmelisiniz. Pasif ve karamsar oluyorlarsa memnun etmek için iki kat fazla çalışmanız için sizi zorlarlar.

Bu stratejiyi genelde güç konumundakiler astları üzerinde kullanırlar ama bireysel ilişkilerde memnun edilemeyen eş de diğerine zorbalık yapabilir. Bu strateji aşağıdaki mantığa dayalıdır: Insanlar ne istediğinizi ve sizin adınıza bunu nasıl elde edeceklerini biliyorlarsa sizin üstünüzde güç sahibi olurlar. Talimatlarınızı izleyip istediklerinizi yapıyorlarsa onları eleştiremezsiniz. Tutarlıysalar, onların çalışmalarına bağımlı olursunuz ve ayrılmakla tehdit edip sizden ayrıcalıklar elde ederler. Neyin gerçekten işe yaradığını bilmiyorlarsa, hangi davranışın övgüye, hangisinin cezaya yol açtığını ayırt edemiyorlarsa güçleri, bağımsızlıkları olmaz ve her şeyi onlara yaptırabilirsiniz. Tıpkı bir köpekle olduğu gibi omuzlarını okşamak itaatkârlıklarını derinleştirecektir. Michael Eisner, Jeffrey Katzenberg de dahil çevresindeki herkes üzerinde diktatörce kontrolünü böyle uygulamıştı (daha fazlası için on birinci bölüme bakınız).

Bu zorbalar insanların uzaklaşmalarına aldırmazlar. Bu durum bireyin bağımsızlığını koruduğunu gösterir ve en azından bir süreliğine daha uysal olan başka birini bulabilirler. Belirli kişileri sınamak ve gitmelerine ya da boyun eğmelerine sebep olmak için zorlayıcı davranışlarını artırabilirler. Böyle zorbalar çaresiz çocuklar gibi davranabilirler. Kaprisli sanatçı ya da dâhi tipler olduklarından doğal olarak parlak ve unutkandırlar. Sizden yardım yakarıları, daha fazlasını yapmanız için acil ihtiyaçları kırılganlıklarını ifade eder. Zorbalıklarının çirkin yapısını haklı göstermek için sahte zayıflık kullanırlar.

Çoğunlukla sizin üstünüz oldukları için ve üzerinizde güçleri bulunduğundan bu tiplere karşı strateji kurmak çok zordur. Aşırı duyarlı ve öfkeye yatkın olmaları sebebiyle herhangi bir direniş biçimini ya da içsel mesafeyi sürdürmek zordur. Açıkça isyan etmek durumu daha da kötüleştirecektir. Bu stratejinin göründüğünden daha bilinçli olduğunu algılamalısınız. Onlar zayıf ya da çaresiz değil, kurnaz zorbalardır. Yaptıkları ya da söyledikleri olumlu şeylerin üzerinde durmak yerine, yalnızca çıkarcılık-

larını ve acımasızlıklarını düşünün. Duygusal açıdan onlardan uzaklaşma yeteneğiniz, aşılamak istedikleri takıntılı varlıklarını etkisizleştirecektir. Ama sonunda hiçbir şey işe yaramayacaktır, çok aşırı duyarlılıkla sizin mesafenizi fark ederlerse davranışları kötüleşecektir. Tek çıkış yolu vazgeçmek ve kendinizi iyileştirmektir. Hiçbir konum böylesine tacize değmez çünkü özdeğerinize aldığınız hasardan sıyrılmanız yıllar sürebilir.

Kontrollü Saldırganlık

İnsana özgü olan güçlü bir enerjiyle dünyaya geliyoruz. Buna irade gücü, kendine güven ve hatta saldırganlık adını verebiliriz ama bizim zekâmız ve kurnazlığımızla karışıktır. En saf biçimiyle çocukluğumuzda görünür. Bu enerji bizi yalnızca fiziksel değil zihinsel olarak da cesur ve maceracı yaptığından fikirleri araştırmak, bilgiyi özümsemek isteriz. Birlikte keşif yapabileceğimiz arkadaşlar ararız. Sorunları çözme ya da istediğimizi elde etme konusunda bizi oldukça acımasız yapar. (Çocuklar istekleri konusunda cesur olabilirler.) Bizi dünyaya ve yeni deneyimlere açar. Eğer çok uzun süreler hayal kırıklığı ve çaresizlik yaşarsak aynı enerji bizi olağandışı kavgacı yapar.

Yaşımız ilerlerken hayal kırıklıklarımız, başkalarının direnişleri, güç sahibi olma sabırsızlığı artar ve aramızda bazıları kronik saldırgan olur. Ama başka bir olgu daha yaygındır. İçimizdeki bu atılgan enerjiden ve saldırgan davranış potansiyelinden rahatsız oluruz, hatta korkarız. İddiacı ve maceracı olmak başarısız hareketlere yol açabileceğinden kendimizi açıkta kalmış ve kırılgan hissederiz. Bu enerjiyi çok fazla ifade edersek insanlar bizden hoşlanmayabilirler. Çekişmelere sebep olabiliriz. Belki ebeveynlerimiz saldırgan patlamalarımız için bizde utanma hissi uyandırmışlardır. Her koşulda benliğimizin saldırgan yanını tehlikeli olarak görmeye başlarız. Ama bu enerji kaybolmayacağından içe döner ve büyük İngiliz psikanalist Ronald Fairbairn'in *içsel sabotajcı* adını verdiği şeyi yaratmış oluruz.

Sabotajcı içimizdeki zorba gibi davranıp sürekli bizi yargılar ve bize saldırır. Herhangi bir şeye girişeceğimiz zaman, başarısızlık potansiyelini anımsatır. Bizi başkalarının eleştirilerine açacağından coşkuyu baskılar. Güçlü zevk duyularından ya da derin duyguları ifade etmekten rahatsız olmamıza yol açar. Hırslarımızı azaltmamızı, gruba uyum sağlamamızı, göze çarpmamamızı söyler. Depresyona yol açsa bile kendimizi korumak için içimize çekilmemizi ister. Ve dünyaya alçakgönüllü ve kendini geride tutan sahte bir kişilik göstermemiz için bizi zorlar. Sonuçta içsel sabotajcı enerjimizi düşürmek, yaptıklarımızı sınırlamak, dünyamızı daha kolay yönetilir ve öngörülebilir hale getirmek için çalışırken ölmesine de yol açar. Saldırganların belirsizlikler üzerinde kontrolü elde etme hedefiyle aynıdır ama oraya tersten ulaşır.

İçsel sabotajcının zihinsel gücümüz üzerinde de azaltıcı etkisi vardır. Düşüncelerimizde cesur ve maceracı olmamızı engeller. Fikirlerimizi sınırlarız ve daha güvenli olduğundan grubun geleneksel fikirlerine uyum gösteririz. Yaratıcı insanlar olası sonuçlar arayışında seçenekleri denerken düşüncelerinde büyük saldırganlık sergileyebilirler. Her tür saldırgan dürtülerden sıyrılmaya çabalayarak aslında kendi yaratıcı enerjimizi köstekleriz.

Şunu anlayın: Sorun asla biz insanların atılgan ve saldırgan olması değildir. Bu durum kendi doğamız için sorun yaratır. Bu enerjinin olumlu ve olumsuz yönleri madalyonun iki yüzü gibidir. Olumsuzu bastırmak, kendimizi içsel sabotajcıya teslim etmek, olumluyu da köreltir. Esas sorun yetişkin olarak bu enerjiyi verimli ve toplum yanlısı biçimde nasıl dizginleyeceğimizi bilmememizdir. Bu enerji tümüyle insani ve olumlu olarak kucaklanmalıdır. Yapmamız gereken kendi amaçlarımız için onu ehlileştirmek ve eğitmektir. Kronik saldırgan, pasif agresif ya da baskılanmış olmak yerine enerjiye odaklı ve mantıklı olabiliriz. Tüm enerji biçimleri gibi yoğunlaştırılıp sürdürülebilir hale getirilince ardında büyük bir güç oluşur. Bu yolu izleyerek çocukken sahip olduğumuz saf ruhun bir kısmını yakalayabilir, kendimizi daha cesur, bütünleşmiş ve özgün hissedebiliriz.

Bu enerjinin disipline sokup kullanabileceğimiz, evrimin bize armağan ettiklerini geliştirebileceğimiz dört potansiyel olumlu unsuru vardır. Bunları aşağıda bulabilirsiniz:

Hırs: Bugün dünyada hırslı olduğunuzu söylemek pis bir şeyi itiraf etmek, belki fazla bencilliği göstermek gibidir. Ama çocukluğunuzu ve gençliğinizi düşünün, herhalde çok büyük düşleriniz ve hırslarınız vardı. Herhangi bir biçimde bu dünyaya damganızı vuracaktınız. Gelecekteki şan ve şerefin çeşitli sahnelerini aklınızdan geçirdiniz. Doğal bir dürtü olduğundan utanca kapılmadınız. Yaşınız ilerledikçe herhalde bunu bastırmaya çalıştınız. Ya hırslarınızı gizleyip alçakgönüllü davrandınız ya da bencil gibi görünüp yargılanmamak için düş kurmaktan tümüyle vazgeçtiniz.

Toplumumuzda hırslarla ve hırslı kişilerle alay etmek başkalarının başarılarını kıskanmaktan kaynaklanır. Gençlik hırslarınızı baskılamak kendinizi sevmediğiniz ya da saygı duymadığınızın bir belirtisidir, bir zamanlar düşlediğiniz güç ve tanınmayı hak etmediğinize inandığınızı gösterir. Bu görüş sizi daha fazla yetişkin yapmaz, hırslarınızı azaltarak seçeneklerinizi kısıtladığınız ve enerjinizi de düşürdüğünüz için başarısız olma olasılığınız artar. Hırssız gibi görünmeye çabalarken herkes kadar bencil olursunuz, alçakgönüllü ve aziz gibi görünmek hırsına kapıldığınız için bunu sergilemek istersiniz.

Bazıları yaşlandıkları zaman bile hırslı olmayı sürdürürler ama hırsları çok belirsizdir. Başarı, para ve ilgi isterler. Belirsiz olduğundan, arzularını tatmin ettiklerini hissetmeleri oldukça zordur. Yeterince para, başarı ve gücü oluşturan şey nedir? Ne istediklerinden emin olmadıklarından, arzularına da sınır koymazlar, daha fazlasını isteyip nerede duracaklarını bilmezler ve herkeste olmasa bile bazılarında bu durum saldırgan davranışa yönelir.

Bunun yerine çocukça tarafınızı kucaklayın, başlangıçtaki hırslarınızı ziyaret edip bugünkü gerçeklerinize uyarlayın, bunu olabildiğince belirgin biçime getirin. Derin fikir ve duygularınızı ifade eden bir kitap yazmak istiyorsunuz, size her zaman heyecan veren bir işe girişmek istiyorsunuz, belirli bir davaya yönelik kültürel ya da siyasal bir hareket başlatmak istiyorsunuz. Bu özel hırs yeterince görkemli olabilir ama sonunu ve nasıl ulaşacağını-

zı açıkça gözlerinizin önünde canlandırabilirsiniz. İsteğinizi ne kadar açık görürseniz gerçekleştirmeniz o kadar olasıdır. Hırslarınız meydan okumalar içerebilir ama bunlar kapasitenizin kendinizi başarısızlığa hazırlayacak kadar üstünde değildir.

Ne kadar uzun sürerse sürsün, hedefe ulaşınca yeni bir projeye başlarsınız ve bir öncekini bitirdiğiniz için tatmin olduğunuzu hissedersiniz. İvme kazanarak yukarı giden süreci durduramazsınız. İşin anahtarı, hırslı bir projeye koyduğunuz arzu ve saldırgan enerjinin düzeyidir. Kendinize kuşku ve suçluluk duygusu aşılamazsınız, doğanızla uyum içindesiniz ve bunun için ödüllendirileceksiniz.

Kararlılık: Çocukları gözlemlerseniz bir şey istedikleri zaman ne kadar inatçı ve kararlı olduklarını görürsünüz. Böyle bir kararlılığa doğuştan sahibiz ama yaşlandıkça bu niteliği yitiririz ve özgüvenimiz azalır. Genelde yaşamın ileriki yıllarında bir sorun ya da dirençle karşılaştığımız zaman ortaya çıkar. Sorunu çözmek için enerji toplarız ama aklımızın bir köşesinde bazı kuşkularımız vardır. Bunu yapabilir miyiz? Kendimize inancımızın biraz azalması, soruna saldırdığımızda harcadığımız enerjinin azalması demektir. Daha etkisiz bir sonuca yol açarak geri plandaki kuşkularımızı artırır, bir sonraki hareketimizin ya da darbemizin etkisini azaltır. Belirli bir noktada yenilgiyi kabullenip vazgeçeriz. Ama çok erken vazgeçmemiz kaçınılmazdır. Dışa doğru teslim olmadan önce içsel olarak teslim oluruz.

Dünyadaki hiçbir şeyin kararlı insan enerjisine karşı koyamayacağını anlamalıyız. Yeterli güçle yeterli sayıda darbe indirirsek her şey yenilir. Tarihte büyük insanların bu şekilde nasıl başarılı olduklarına bir bakın. Thomas Edison'ın en uygun ampulü bulması ve Marie Curie'nin radyumu keşfetmesi yıllar süren kararlılığa dayanıyordu. Başkalarının vazgeçtikleri noktada onlar devam ettiler. On yıl boyunca, gece gündüz devamlı düşünce deneyleri yapan ve tüm olası sonuçları araştıran Albert Einstein izafiyet teorisine ulaştı. Ruhsal dünyada on sekizinci yüzyılın ünlü Zen Ustası Hakuin sonunda aydınlanmaya ulaştı, Zen görünüşün ölmekte olan bir dalını canlandırdı çünkü yirmi yıl

boyunca ısrarcı bir kararlılıkla kendini bu işe adamıştı. İçinden bölünmeyen bu saldırgan enerji soruna ya da direnişe bir lazer odaklanmasıyla nişan alır.

Bir çocuk, bir bilim insanı ya da bir Zen ustası herhangi bir şeyi çok istediği zaman hiçbir şey onu bundan vazgeçiremez. Kararlı olmanın gücünü anladıkları için kendini gerçekleştiren kehanet şeklini alır. Değerini bildikleri için sorunu çözecek enerji ve özinancı ortaya çıkarırlar. Hannibal'ın sloganını uygularlar: "Ya bir yol bulacağım ya da bir yol açacağım." Siz de aynısını yapmalısınız. İşin hilesi hiçbir şeyin sizi durduramayacağı ya da enerjinizi köreltmeyeceği kadar istekli olmaktır. Eskiden yaptığınız kadar kolayca vazgeçmemek üzere kendinizi eğitin. Yeni açılardan, yeni yollardan vurun. Geri plandaki kuşkuları atın, bütün gücünüzle vurmayı sürdürün, vazgeçmediğiniz takdirde her şeyi yapabileceğinize inanın. Bu şekildeki bir saldırının gücünü görünce sürekli yineleyeceksiniz.

Korkusuzluk: Biz yapı olarak cesur yaratıklarız. Çocukken daha fazlasını istemekten ya da irademizi göstermekten korkmazdık. Çok çeşitli şekillerde olağanüstü dayanıklı ve korkusuzduk. Ürkeklik genelde sonradan edindiğimiz bir niteliktir; yaşlandıkça artan korkularımızın ve isteğimizi elde etme gücümüze güvenimizin azalmasının bir sonucudur. İnsanların bizi nasıl algıladıkları ve kendimizi öne çıkardığımız zaman ne düşündükleri hakkında kaygılanırız. Onların kuşkularını içselleştiririz. Duyguları harekete geçirecek, öngöremeyeceğimiz ya da denetleyemeyeceğimiz sonuçlara yol açacak çekişme ve çatışmalardan korkmaya başlarız. Geri çekilme alışkanlığı ediniriz. Uygun olsa bile duygularımızı açıklamayız ve insanların zarar verici davranışlarına sınır koymayı başaramayız. Hak ettiğimiz zammı, terfiyi ya da saygıyı istemekte zorlanırız. Saldırganlığın olumlu bir biçimi olan cesur ruhumuzu yitirmek, benliğimizin derin bir parçasını yitirmektir ve kaçınılmaz biçimde çok acı verir.

Bir zamanlar sahip olduğunuz korkusuzluğu gittikçe yükselen basamaklarla tekrar tekrar bulmaya çalışmalısınız. İşin anahtarı yaşamda daha iyi ve güzel şeylere layık olduğunuza

inanmaktır. Bu duyguya eriştiğinizde kendinizi ifade etmeye, eğer insanlar duyarsız davranıyorlarsa günlük durumlarda onlara karşı çıkmaya kendinizi eğitmeye başlayabilirsiniz. Kendinizi savunmayı öğreniyorsunuz. Pasif agresif davranışlarını insanlara anımsatabilir, paylaşmadıkları bir fikri ifade etmekten çekinmeyebilir ya da kötü fikirleri hakkında ne düşündüğünüzü açıklayabilirsiniz. Bunları yaparken sandığınızdan daha az korktuğunuzu fark edersiniz. Hatta size saygı duymalarını bile sağlayabilirsiniz. Bunları her gün küçük yollarla deneyin.

Daha az dramatik karşılaşmalarda korkunuzu yendiğinizde yükseltmeye başlayabilirsiniz. Size iyi davranmaları ya da yaptığınız işin niteliğine saygı duymaları için daha büyük isteklerde bulunabilirsiniz. Bunu şikâyet etmeden ya da savunmacı olmadan yapabilirsiniz. Zorbalara göründüğünüz kadar zayıf olmadığınızı ya da kolayca manipüle edilemeyeceğinizi açıkça gösterebilirsiniz. Çıkarlarınızı savunurken en az onlar kadar acımasız olabilirsiniz. Pazarlıklarda daha azına razı olmak yerine daha cesur isteklerde bulunmaya, karşı tarafı ne kadar zorlayacağınızı görmeye kendinizi eğitebilirsiniz.

Gittikçe artan cesaretinizi çalışmalarınıza uygulayabilirsiniz. Özgün bir şey yaratmaktan, eleştirilmekten ya da başarısız olmaktan korkmazsınız. Mantıklı riskleri göze alıp kendinizi sınarsınız. Kendinizi güçlendirmeden önce büyük bir çatışmayla ya da saldırgan bir tepkiyle karşılaşmamak için zayıflamış bir kası canlandırır gibi bunu ağır ağır yapmalısınız. Ama bu kası bir kez geliştirince yaşamdaki tüm terslikleri korkusuz bir tutumla karşılayabileceğiniz bir özgüven kazanırsınız.

Öfke: Bazı insan tiplerine; ilerlemenizi haksızca engelleyenlere, güç sahibi olmak isteyen ama tembel ve beceriksiz olan aptallara, görüşlerinizi anlamadan size saldıran ve kendi klişelerini büyük bir inançla destekleyen kibirli eleştirmenlere öfkelenmeniz doğal ve sağlıklıdır. Bu liste uzayıp sonsuza kadar gider. Böyle bir öfkeye kapılmak harekete geçmek için güçlü bir motivasyondur. Bizi değerli enerjiyle doldurur. Bunu kucaklamalı ve böyle amaçlar için yaşamınız boyunca kullanmalısınız. Öfkenizi

zehirli ve çirkin bir duygu olarak bastırmak ya da geride tutmak genelde toplumumuzdan kaynaklanır.

Öfkeyi zehirli hale getiren gerçekle bağlantısının kesilmesidir. İnsanlar demagogların yarattığı ve yaydığı belirsiz bir düşmanın ya da bir günah keçisinin varlığına karşı doğal hüsranlarını öfkeye dönüştürürler. Yalın, kaçınılmaz gerçeklerin ardında vergiler, küresellik ya da tüm tarihi dönemlerin parçası olan değişimler gibi büyük komplolar ararlar. Kendi sabırsızlıkları ya da yetersiz çabaları yerine güç ya da başarı kazanamadıkları zaman dünyadaki bazı güçlerin suçlanması gerektiğine inanırlar. Böyle öfkenin arkasında bir düşünce yoktur ve hiçbir yere gitmez ya da yıkıcı olur.

Siz tam tersini yapmalısınız. Öfkeniz belirli kişilere ve güçlere yönelik olmalı. Duygunuzu incelersiniz: Hayal kırıklığınız acaba kendi yetersizliğinizden mi kaynaklanıyor? Öfkenin nedenini ve nereye yönelmesi gerektiğini gerçekten anlıyor musunuz? Haklı olduğunu ve gideceği yönü saptadıktan sonra rakiplerinizi yenilgiye uğratmak için en iyi stratejiyi bulmalısınız. Duyguyu ortaya çıkaran unsuru gözden kaybetmedikçe öfkeniz kontrollüdür, gerçekçidir ve sorunun kaynağına yönelmiştir.

Çoğu kişi öfkesini büyük bir protestoyla temizleyici biçimde boşaltır ve ardından ya uyumlu olmaya döner ya da acı çeker. Öfkenizi kaynatmak yerine soğutmak isteyin. Kontrollü öfkeniz, varsaydığınızdan daha uzun bir mücadele için gerekli olan sabır ve kararlılığı kazanmak amacıyla size yardımcı olacaktır. Bırakın haksızlık ya da adaletsizlik aklınızın bir köşesinde dursun ve size enerji versin. Gerçek tatmin, bir duygu kasılması yerine zorbayı yenmekten, ne kadar dar kafalı olduğunu ortaya sermekten gelir.

Belirli bir davaya bağlıysanız ya da yaratıcı bir biçimde kendinizi ifade ediyorsanız öfkenizi çalışmanızda kullanmaktan korkmayın. Çoğunlukla kontrollü öfke hissi bir hatibi etkili yapar, Malcolm X'in karizmasının kaynağı buydu. Zamansız ve çekici sanat yapıtlarına bakarken arkalarındaki sınırlandırılmış öfkeyi görebilir ya da hissedebilirsiniz. Hepimiz çok dikkatli ve doğru olduğumuzdan, bir film ya da kitaptaki yönlendirilmiş

bir öfke taze bir esinti gibi gelir. Bizim hayal kırıklıklarımızı ve kırgınlıklarımızı çeker ve dışarı atar. Gerçek ve özgün bir şey olduğunu fark ederiz. Anlamlı çalışmalarınızda öfkeden kaçmak yerine onu yakalayıp yönlendirin, işinize bir canlılık ve hareket soluğu katmasına izin verin. Böyle öfkeyi ifade ederken, her zaman bir izleyici kitlesi bulursunuz.

> İletişim için güç gereklidir. Umursamayan ya da düşmanca davranan bir grubun karşısında durup istediklerini söylemek ya da bir arkadaşına derine inip acı verecek gerçekleri dürüstlükle açıklamak özolumlama, özsavunma ve bazen saldırganlık gerektirir.
>
> —Rollo May

17

Tarihi Anı Yakalayın

Kuşaksal Öngörüsüzlük Yasası

Sizi düşündüğünüzden çok daha fazla tanımlayan bir kuşağa doğdunuz. Sizin kuşağınız kendini bir öncekinden ayırmak, dünyaya yeni bir şekil vermek istiyor. Bu süreçte birey olarak sizin içselleştireceğiniz belirli zevkler, değerler ve düşünme yollarını biçimlendiriyor. Yaşlandıkça bu kuşaksal değerler ve fikirler sizi başka görüşlere kapatıp zihninizi kısıtlıyor. Göreviniz kim olduğunuz ve dünyayı nasıl gördüğünüz konusundaki bu güçlü etkiyi olabildiğince derinlemesine anlamaktır. Kuşağınızın ruhunu ve içinde yaşadığınız zamanı iyice anlayınca zamanın ruhundan daha iyi yararlanabileceksiniz. Kuşağınızın açlığını çektiği akımları öngörecek ve yerleştirecek kişi olacaksınız. Kuşağınızın size koyduğu kısıtlamalardan zihninizi kurtaracak, bu özgürlüğün getirdiği güçle hayal ettiğiniz birey olacaksınız.

Yükselen Dalga

10 Mayıs 1774'te Fransa Kralı XV. Louis öldü, ülke kral için zorunlu yas tutmaya başladı ama pek çok kişi rahatlamıştı. XV. Louis elli yılı aşkın bir süre Fransa'yı yönetmişti. Ardında refah düzeyi yüksek, Avrupa'nın önde gelen gücü olan bir ülke bırakmıştı ama artık her şey değişiyordu. Genişleyen orta sınıf güç sahibi olmak istiyordu, köylüler huzursuzdu ve insanlar yeni bir yön arzusu içindeydi. Böylece insanlar büyük bir umut ve sev-

giyle yeni yönetici olarak ölen kralın torununa, o tarihte yirmi yaşında olan XVI. Louis'ye yöneldiler. Kral ve genç karısı Marie Antoinette ülkeyi ve monarşiyi yeniden canlandıracak yeni kuşağı temsil ediyordu.

Ne var ki genç kral, halkın iyimserliğini paylaşmıyordu. Daha doğrusu ara sıra panikliyordu. Çocukluğundan beri kral olma olasılığının korkusuyla yaşamıştı. Dost canlısı büyükbabasıyla kıyaslanınca Louis utangaçtı, beceriksizdi, hata yapmaktan korkuyordu. Fransa kralının görkemli rolünün kendi kapasitesinin ötesinde olduğunu hissediyordu. Şimdi tahta çıkınca özgüvensizliğini saraydan ve halktan gizlemesi olanaksızdı. Ama 1775 ilkbaharında yapılacak olan taç giyme törenine hazırlanırken farklı duygulara kapılmaya başladı. Hazırlıklı olmak ve hata yapmamak için taç giyme ritüelini çalışmaya karar verdi ve öğrendikleri ona çaresizce ihtiyaç duyduğu özgüveni kazandırdı.

Efsaneye göre Kutsal Ruh tarafından gönderilen bir güvercinin bıraktığı birkaç damla kutsal yağ Reims kentindeki bir kilisede saklanıyordu ve dokuzuncu yüzyıldan bu yana Fransa krallarını yağlamak için kullanılmıştı. Bu yağ sürülünce kral birdenbire ölümlülerin düzeyinin üzerine yükseliyor, ilahi bir yapıya kavuşup Tanrı'nın dünyadaki yardımcısı oluyordu. Bu tören yeni kralın kilise ve Fransız halkıyla evlenmesini simgeliyordu. Kral bedeninde ve ruhunda tüm halkı somutlaştıracak ve kaderleri birleşecekti. Tanrı tarafından kutsandığından onun rehberliği ve koruması altında olacaktı.

1770'lerde halkın ve ilerici din adamlarının çoğu bu töreni geçmişin batıl inançları olarak görmeye başlamıştı. Ama Louis tam tersini hissediyordu. Ona göre bu törenin çok eskiye dayanması rahatlatıcıydı. Önemine inanmak korku ve kuşkularını yenmesinin yolu olacaktı. Derin bir görev duygusuyla desteklenecek, ilahi yapısı yağlanarak gerçeğe dönüşecekti.

Louis bu kutsal töreni orijinal şekliyle gerçekleştirmeye karar verdi. Hatta daha ileriye de gidebilirdi. Versailles Sarayı'nda XIV. Louis'nin portre ve heykellerinin onu Roma tanrılarıyla bağdaştırdığı dikkatini çekmişti. Simgesel olarak Fransız monarşisi-

nin çok eski ve sarsılmaz imgesini güçlendiriyordu. Böylece yeni kral, taç giyme töreninin halka açık bölümünde benzer imgeleri kullanıp gösteri ve sembollerle halkı etkilemeye karar verdi.

XVI. Louis'nin taç giyme töreni 11 Haziran 1775'te yapıldı. O sıcak günde katedralin dışındaki kalabalığın arasında hiç beklenmedik biri vardı: On beş yaşındaki delikanlının adı Georges-Jacques Danton'du. Troyes kentindeki yatılı okulun öğrencisiydi. Ailesi köylüydü ama babası avukat olmayı başarıp ailesini Fransa'nın genişleyen orta sınıfına taşımıştı. Danton henüz üç yaşındayken babası ölmüştü ve annesi onun babasının ayak izlerini takip ederek sağlam bir meslek sahibi olacağını umuyordu.

Düpedüz çirkin değilse bile Danton garip görünümlüydü. Yaşına göre çok iriydi, kafası koskocamandı ve yüzü ucube gibiydi. Aile çiftliğinde büyürken boğalar iki kez saldırıp boynuzlarıyla üst dudağını yarıp burnunu kırmıştı. Bazıları onu ürkütücü buluyordu ama çoğu yüzünü görmezden gelip gençlik coşkusunun büyüsüne kapılıyordu. Son derece korkusuzdu, sürekli macera peşinde koşuyordu ve cesur ruhu özellikle sınıf arkadaşlarını kendine çekiyordu.

Gittiği okulu yöneten liberal rahipler, yaklaşan taç giyme törenini, Fransa'nın kendisini modernleştirmeye çalıştığı zamanda bunun gerekliliklerini ve anlamını en iyi anlatan makaleyi yazan öğrenciye ödül vermeyi kararlaştırdılar. Danton fikir adamı değildi. Yakındaki derede yüzmeyi ve her türlü fiziksel etkinliği yeğliyordu. Onu heyecanlandıran tek ders özellikle Antik Roma tarihiydi. En sevdiği tarihi figür ünlü Romalı avukat ve hatip Cicero'ydu. Kendini orta sınıftan gelmiş olan Cicero'yla özdeşleştiriyordu. Cicero'nun konuşmalarını ezberlemiş ve hitabet sevgisi geliştirmişti. Güçlü sesiyle bu sanatta başarılıydı ama yazı yazmakta başarılı sayılmazdı.

Bu ödülü kazanmayı umutsuzca istiyordu, kazanırsa sınıf arkadaşlarının arasında yükselecekti. Pek parlak olmayan yazı yeteneğini telafi etmenin tek yolunun töreni izlemek ve onun canlı bir betimlemesini yapmak olduğunu düşünmüştü. Ayrıca genç

kralı cana yakın buluyordu, aralarında pek bir yaş farkı yoktu ve bedenleri iri olduğu gibi ikisi de yakışıklı sayılmazdı.

Yalnızca yüz yirmi kilometre uzaktaki Reims kentine gitmek için okulu kırmak onu her zaman çeken bir maceraydı. Arkadaşlarına, "Bir kralın nasıl yapıldığını görmek istiyorum," dedi. Törenden bir gün önce yola çıktı ve tam zamanında oraya ulaştı. Katedralin dışında toplanan kalabalığın arasına karıştı. Uzun mızraklar taşıyan nöbetçiler halkı geride tutuyordu. Yalnızca soyluların içeri girmesine izin vardı. Danton becerebildiği kadar öne ilerledi, altın ve elmaslarla süslü, görkemli giysisi içindeki kralın merdivenden yukarı çıktığını gördü. Saçları tepesinde topuz yapılmış, harika giysisi içindeki güzel kraliçe onu izliyordu ve arkalarından maiyetin öteki üyeleri geliyordu. Uzaktan bakınca Danton'un şimdiye dek gördüklerinden çok farklı, adeta başka bir çağın insanları gibiydiler.

Törenin bitmesini sabırla bekledi ve kral bu kez başında tacıyla dışarı çıktı. Bir an Louis'nin yüzüne yakından baktı ve giysisiyle mücevherlerine karşın son derece sıradan görünmesine çok şaşırdı. Kral, *Sacre* adlı hayal edilebilecek en şık arabaya bindi. Bir peri masalından fırlamış gibiydi. Apollo'nun iki tekerlekli arabasını simgeleyen araba tören için özel olarak yapılmıştı ve güneş gibi parlıyordu (güneş Fransa kralının simgesiydi), muazzamdı. Arabanın iki yanında Roma tanrılarının altın heykelleri vardı. Danton'un durduğu taraftaki kapının üzerinde XVI. Louis'yi aşağıdaki Fransa halkını çağırır gibi gösteren ve sütun üstünde duran bir Roma imparatorunu andıran tablosu vardı. En garip yönüyse arabanın üstünde büyük bronz bir taç bulunmasıydı.

Sacre, monarşinin gözleri kamaştıran efsanevi sembolüydü. Çok gösterişliydi ama her nedense uygun görünmüyordu: Fazla büyüktü, fazla parlaktı ve kral binince, adeta onu yutmuştu. Görkemli miydi yoksa acayip miydi? Danton karar veremedi.

Danton kafası bu garip imgelerle dolu bir şekilde aynı gün okula geri döndü. Tanık olduklarından esinlenerek yazdığı hikâyeyle ödülü kazandı.

Troyes'teki okuldan mezun olduktan sonra annesini gururlandırdı. 1780'de mahkemelerde görev yapmak üzere Paris'e

taşındı. Birkaç yıl içinde baro sınavını geçip avukat oldu. Mahkemelerde güçlü sesi, hitabet yeteneğiyle doğal olarak ilgi çekti ve yükseldi. Meslektaşlarıyla konuşurken ve gazeteleri okurken Fransa'da garip bir şeylerin olduğunu fark etti; krala, savurgan kraliçeye, kibirli üst sınıflara karşı hoşnutsuzluk büyüyordu. Günün tanınmış düşünürleri yazdıkları kitap ve oyunlarda onlarla alay ediyordu.

Ana sorun ülkenin parasal durumuydu, Fransa iflas etmek üzereydi. Bunun kökünde ülkenin son derece geride kalmış finansal yapısı yatıyordu. Fransız halkı feodal çağa kadar uzanan ağır vergiler veriyordu ama din adamları ve soylular bu yüklerden muaf tutulmuştu. Ülkenin orta ve alt sınıflarının ödediği vergiler özellikle Kraliçe Marie Antoinette'in şatafatlı partileri ve lüks sevgisi nedeniyle artan saray giderlerini karşılamaya yetmiyordu.

Para kaynağı azaldıkça, ekmeğin fiyatı arttıkça, milyonlarca insan açlıkla yüz yüze kaldı ve tüm ülkede, hatta Paris'te isyanlar başladı. Bunca çalkantının arasında genç kral, baskıyla başa çıkma konusunda aşırı kararsız kalıyordu.

1787'de parasal durum kötüleşti ve Danton için yaşamının fırsatı karşısına çıktı: İyi bir maaş zammıyla kralın konseyinde avukat olarak yer alacaktı. Gabrielle adlı genç bir kızla evlenmek istiyordu ama yeterince para kazanamadığından kızın babası bu evliliğe karşı çıkıyordu. Danton batmakta olan bir gemiye bindiğini düşünerek konseydeki görevi kabul etti. İki gün sonra da Gabrielle'le evlendi.

Danton görevini iyi yapıyordu ama Paris'teki çalkantıyla gün geçtikçe özdeşleştiğini hissediyordu. Cordeliers adlı bir kulübe katıldı. Üyeler bohem sanatçılar ve siyasi kışkırtıcılardan oluşan tuhaf bir gruptu. Kulübün yeri evine yakındı ve günün büyük kısmını burada geçiriyordu. Kısa süre sonra Fransa'nın geleceği konusunda gürültülü münazaralara katılmaya başladı. Havada yeni, garip bir duygu vardı, insanlar birkaç yıl önce monarşi hakkında söyleyemeyeceklerini büyük bir cesaretle konuşuyorlardı. Kendi ateşli konuşmalarında üst sınıfların gaddarlığından söz ediyor ve gördüğü ilginin keyfini çıkarıyordu.

1788'de Kralın Konseyi'nde daha üst bir konum için önerildi ama reddetti. Öneriyi yapan bakana, monarşinin sonunun yaklaştığını söyledi, "Artık bu ufak tefek reformlarla ilgili değil. Bir devrimin eşiğine her zamankinden fazla yaklaştık... Çığın geldiğini göremiyor musunuz?" dedi.

1789 ilkbaharında Louis ufuktaki iflasla başa çıkmak için Estates General adıyla bilinen Ulusal Meclisi toplamak zorunda kaldı. Ulusal krizlerle uğraşmak için oluşturulmuş bir kurumdu ve her zaman son çare olarak başvurulurdu. Son kez Kral IV. Henry'nin 1614'teki ölümünden sonra toplanmıştı. Fransa'nın soylular, din adamları ve vergi veren sıradan insanlarının temsilcilerini bir araya getiriyordu. Gerçi çoğunluğu sıradan kişilerin sınıfı oluşturuyordu ama meclisin gücü soylular ve din adamlarının tarafındaydı. Yine de Fransızlar Estates General toplantısı için büyük umutlara kapılmıştı ve Louis bu konuda çok isteksizdi.

Toplantıdan bir ay önce Paris'te ekmek fiyatı konusundaki isyanlarda kraliyet ordusu kalabalıklara ateş edip düzinelerce insanı öldürmüştü. Kanlı çatışmaya tanık olan Danton özellikle alt sınıfların ve kendisinin ruhsal durumunda bardağı taşıran son damlanın yaşandığını hissediyordu. Onların umutsuzluğunu ve öfkesini paylaşırken her zamanki söylevlerle sakinleşemiyordu. Sokak köşelerinde öfkeli kalabalıklara konuşmalar yapmaya, takipçiler edinmeye ve ün kazanmaya başladı. Yaşamındaki bu yeni yönü şaşkınlıkla karşılayan bir arkadaşına, bunu nehirdeki güçlü dalgaya atlayıp istediği yere götürmesine izin vermeye benzettiğini söyledi.

Estates General toplantısına hazırlanan Kral Louis kırgınlığını ve öfkesini gizlemekte zorlanıyordu. Tahta çıkışından bu yana çeşitli maliye bakanları vergi sisteminde reform yapmazlarsa bir kriz yaşanacağı konusunda onu uyarmışlardı. Kral bunu anlamış, reform yapmaya kalkışmıştı ama işin nereye gideceğinden korkan soylular ve din adamları bu fikre öylesine düşmanca karşı çıkmışlardı ki geri adım atmak zorunda kalmıştı. Şimdi ülkenin hazinesi tamtakırdı ve Üçüncü Sınıf ile soylular onu adeta rehin

almış, Estates General toplantısını yapıp halktan para dilenme konumuna sokmuşlardı.

Estates General, Fransız hükümetinin geleneksel bir parçası değildi; bir istisnaydı, kralın tanrısal haklarına meydan okumaydı, anarşi için bir reçeteydi. Fransa açısından en iyisini kim biliyordu? Milyonlarca farklı fikri olan halkı mı? Kendi çıkarlarını düşünen ve güç açlığı içindeki soylular mı? Hayır, yalnızca kral ulusu bu krizden çıkarabilirdi. Kavgacı çocuklar üzerinde dizginleri ele almalıydı.

Kral bir plana karar verdi: Monarşinin tüm ihtişamı ve Fransa'nın yüce gücünün gerekliliğiyle onları etkileyecekti. Bunu başarmak için Estates General toplantısını Versaille Sarayı'nda gerçekleştirecekti ama tüm danışmanları, saray Paris'e ve kışkırtıcılara çok yakın olduğundan bu fikre karşı çıkmışlardı. Louis Üçüncü Sınıf delegelerinin çoğunun orta sınıftan geldiği ve ılımlı olduğu mantığını ileri sürdü. Fransız monarşisinin ihtişamı ve sembolleri arasında Üçüncü Sınıf üyeleri Versaille Sarayı'nı inşa eden XIV. Louis'nin yarattıklarını, Fransa'yı büyük bir güce dönüştüren monarşiye neler borçlu olduklarını düşünmekten kendilerini alamayacaklardı. Taç giyme törenine rakip olacak bir açılış töreni düzenleyecek ve tüm gruplara krallığının tanrısal kökenini anımsatacaktı.

Geçmişin ağırlığıyla onları etkiledikten sonra, vergi sisteminde bazı reformlar yapmayı kabul edip Üçüncü Sınıf'ın minnet duymasını sağlayacaktı. Aynı zamanda hiçbir koşul altında monarşinin ya da üst iki sınıfın güçlerinden ve ayrıcalıklarından vazgeçmeyeceklerini açıklayacaktı. Böylece hükümet gerekli parayı vergilerden elde edecek, korumak istediği gelenekler de değişmemiş olacaktı.

Açılış töreni planladığı gibi geçti ama Üçüncü Sınıf'ın üyeleri sarayın görkeminden etkilenmiş gibi görünmediler. Dinsel törenler sırasında biraz saygılı davrandılar. Kralın açılış konuşmasını alkışlamadılar. Önerdiği vergi reformları onların gözünde yeterli değildi. Haftalar geçerken Üçüncü Sınıf üyeleri ısrarcı oldular ve her üç sınıfın eşit güce sahip olmasını istediler.

Kral bu istekleri reddince hiç akla gelmeyen bir şey yaptılar: Kendilerini Fransa halkının gerçek temsilcisi ilan ettiler ve buna Ulusal Meclis adını verdiler. Anayasal bir monarşi kurulmasını önerirken tüm ülkenin desteğini aldıklarını iddia ettiler. Eğer istekleri yerine getirilmezse, hükümetin gerekli vergileri toplamasını olanaksızlaştıracaklardı. Bir noktada kral bu şantaja öfkelendi ve Üçüncü Sınıf'ın toplantıdan ayrılmasını istedi ama onlar bunu reddederek bir kraliyet hükmüne karşı geldiler. Hiçbir Fransa kralı alt sınıflardan böylesine bir başkaldırıya tanık olmamıştı.

Ülkedeki ayaklanmanın büyümesi üzerine Louis sorunu kökten çözmenin aciliyetini hissetti. Uzlaşma çabalarını bir yana bırakıp güç kullanmaya karar verdi. Paris'te ve tüm ülkede düzeni kurması için orduyu göreve çağırdı. Ama 13 Temmuz'da Paris'ten kötü haberler geldi. Louis'nin orduyu kullanacağını öngören Paris halkı askeri depoları yağmalayıp silahlanıyordu. İsyanı bastırmak için harekete geçirilen askerlere güvenilmezdi, çoğu vatandaşlara ateş etmeyi reddediyordu. Ertesi gün, büyük bir kalabalık monarşinin en baskıcı uygulamalarının simgesi olan Paris yakınındaki Bastille Hapishanesi'ne yürüdü ve kontrolü ele geçirdi.

Paris artık halkın elindeydi Louis'nin yapacağı bir şey yoktu. Hâlâ Versaille Sarayı'nda toplanan Ulusal Meclis'in soyluların ve din adamlarının keyfini çıkardığı çeşitli ayrıcalıkları yok etmeyi oylamasını dehşet içinde izledi. Halk adına Katolik Kilisesi'ne el koymayı ve sahip olduğu uçsuz bucaksız arazileri halka satmayı oyladılar. Monarşinin sürmesine izin verilecekti ama kral gücünü insanlarla paylaşacaktı.

Bunu izleyen haftalarda olaylardan şaşkına dönen ve korkan saray halkı, güvenli bölgelere ve başka ülkelere kaçtı. Kral şimdi son birkaç ayda olup bitenin tüm zorluğunu hissediyordu. Neredeyse tek başına sarayın koridorlarında dolaşmaya başladı. Tablolar ve XIV. Louis'nin görkemli simgeleri, yönetimi altında yaşanmasına izin verdikleriyle alay ederek ona bakıyordu.

Fransa'nın kontrolünü tekrar ele geçirmek zorundaydı ve bunu yapmanın tek yolu orduya biraz daha yaslanıp kendisine sadık birlikleri bulmaktı. Eylül ayının ortasında ülkenin en iyi askerlerinden oluşan ve monarşi taraftarlığıyla bilinen Flanders Alayı'nı Versaille Sarayı'na çağırdı. 1 Ekim akşamı kralın özel muhafızı Flanders Alayı şerefine bir ziyafet düzenlemeye karar verdi. Kral ve kraliçenin yanı sıra sarayda kalmış olan saray halkı ziyafete katıldı.

Askerler sarhoş oldular. Krala ve monarşiye sadakat yeminleri ettiler. En açık saçık tanımlarla Fransa halkıyla dalga gelen şarkılar söylediler. Devrimi simgeleyen üç renkli kurdele ve rozetleri alıp çizmeleriyle üstünde tepindiler. Son zamanlarda çok üzüntülü olan kral ile kraliçe olayları gizlemedikleri bir zevkle izledi. Geçmiş yıllarda bu, soylu çiftin görüntüsünün esin kaynağı olduğu sevgi gösterilerinde yaşanan bir zevkti. Ama ziyafette yaşananların haberi Paris'e ulaşınca öfke ve paniğe sebep oldu. Her sınıftan Paris halkı kralın bir karşı devrim planladığını düşünmeye başladı. Soyluların Louis'nin emri altına geri dönecekleri ve Fransızlardan intikam alacaklarını düşündüler.

Birkaç gün içinde binlerce Parislinin Versaille'a doğru yürüdüğü haberi krala geldi. Silahlanmışlardı ve yanlarında toplarını taşıyorlardı. Ailesiyle birlikte kaçmayı düşündü ama duraksadı. Bir süre sonra artık çok geçti ve güruh saraya ulaştı. 6 Ekim sabahı bir grup vatandaş saraya girip yollarına çıkan herkesi öldürdü. Louis'yle ailesinin nöbetçiler eşliğinde Paris'e götürülmesini istediler. Böylece vatandaşların gözü onun üzerinde olacak, yeni düzene sadık kalacağından emin olacaklardı.

Louis'nin seçme şansı yoktu. Travma geçiren ailesiyle bir tek arabaya yerleşti. Kalabalığın ortasında Paris'e doğru yol alırken özel muhafızlarının kafalarının uzun mızraklar üzerinde dolaştırıldığını gördü. Daha fazla şaşırtan manzara ise arabayı çevreleyen paçavralar içinde, açlıktan sıskalaşmış, yüzlerini pencerelere dayayıp kendisine ve kraliçeye en ağır dille küfreden kadınlar ve erkeklerdi. Kendi halkını tanıyamıyordu. Bunlar tanıdığı Fransız halkı değildi. Monarşiyi yok etmek için dışarıdan getirilmiş kışkırtıcılar olmalıydılar. Dünya delirmiş gibiydi.

Paris'te kral, ailesi ve yanlarında kalan birkaç soylu, yüzyılı aşkın bir süredir kullanılmayan Tuileries Sarayı'na yerleştirildiler.

Bir hafta içinde garip yüzü ve davranışlarından ürktüğü bir adam, kralı ziyarete geldi: Fransız Devrimi'nin liderlerinden Georges-Jacques Danton. Danton, Fransız halkı adına, krala Paris'e hoş geldin demek için geldiğini söyledi. Kral Konseyi'nin bir üyesi olduğunu açıkladı, isteklerine boyun eğdiği için halkın kendisine minnet duyduğunu, yeni anayasaya bağlılık yemini ettiği takdirde önemli bir rol oynamaya devam edeceğini anlattı.

Louis zar zor dinliyordu. Adamın koskocaman kafasına, garip giysisine (beyaz ipek çorap üzerine siyah saten pantolon, tokalı pabuçlar giymişti, bu Louis'nin hiç görmediği karışık bir modaydı), tavırlarına, hızlı konuşmasına, kralın yanında bulunduğu halde hayranlık ve saygı duymamasına takılmıştı. Karşısında saygıyla eğilmiş ama protokolü ihlal ederek elini öpmeyi reddetmişti. Yani bu adam bir devrimci miydi? Louis böyle biriyle asla karşılaşmamıştı ve bu deneyimi sevimsiz bulmuştu.

1789 yazında Danton, Ulusal Meclis'in kararlarını genelde desteklemiş ama aristokrasiye karşı uyanık kalmış ve ayrıcalıklarını sonsuza dek yitirdiklerinden emin olmak istemişti. Soylular ülkenin perişanlığının kaynağıydı ve Fransızlar bunu asla unutmamalıydılar. Üst sınıflara karşı ana kışkırtıcılardan biri olunca devrimin daha ağır ilerlemek isteyen ılımlı ve burjuva liderlerinin güvensizliğini kazanmıştı. Onlara göre Danton gürültücü, canavar görünümlü bir umacıydı. Onu sosyal çevrelerinden uzak tutmuş ve kurulmakta olan yeni hükümette ona resmi bir görev vermemişlerdi.

Dışlandığını hisseden ve kendi köylü köklerini anımsayan Danton, *sans-culottes* (pantolonsuzlar) adı verilen ve en devrimci ruha sahip olan alt sınıflarla özdeşleşmişti. Flanders Alayı'nın 1 Ekim'deki skandal yaratan davranışlarının haberi Paris'e ulaşınca, Versaille'ya yürüyüşün ana kışkırtıcılarından biri olmuş ve bu başarının ardından Cordeliers kulübünün liderliğine gelmişti. Ve

bu yetkiyle kralın yeni anayasaya desteğini ölçmek için Tuileries Sarayı'nı ziyaret etmişti.

Danton on dört yıl önce izlediği taç giyme töreninin şatafatını anımsıyordu ve son birkaç ayda olup bitenlere karşın kral, Versaille'daki töreni yeniden yaratmaya kararlı gibi görünüyordu. Kraliyet giysilerine bürünmüş, çapraz kuşağını ve çeşitli madalyalarını takmıştı. Eski formalitelerin sürdürülmesinde ısrar edip yardımcılarının şık üniformalarını giymelerini istemişti. Durumu son derece sığdı, olup bitenlerden kopuktu. Danton ona kibar davrandı. Krala karşı garip bir sempati duyuyordu ama şimdi onu incelerken geçmişin bir kalıntısı olarak görüyordu. Kralın yeni düzene bağlılığından kuşkuluydu. Görüşmeden ayrılırken Fransız monarşisinin modasının geçtiğine artık çok emindi.

Ardından gelen aylarda kral yeni anayasaya sadakatini açıkladı ama Danton onun ikili oynadığını, monarşiyi ve soyluları iktidara geri getirmeyi planladığını düşünüyordu. Avrupa'nın diğer ülkelerinden topladığı ortak bir ordu, kralı kurtarmak ve eski düzeni yeniden kurmak için devrime karşı savaş açmıştı. Ve Danton kralın onlarla iletişim halinde olduğundan emindi.

1791 yılının Haziran ayında şaşırtıcı haber geldi: Kral ve ailesi her nasılsa bir arabayla Paris'ten kaçmıştı. Birkaç gün sonra yakalandılar. Bu kadar korkutucu olmasaydı herhalde çok gülünç olurdu. Aile bireyleri burjuvazinin tatile çıkmış sıradan insanları gibi giyinmişlerdi ama bindikleri görkemli araba kıyafetlerine uymadığından dikkat çekmişti. Yakalanıp başkente geri götürülmüşlerdi.

Danton artık kendi zamanının geldiğini hissediyordu. Liberaller ve ılımlılar kralın masum olduğu, kaçmak için kandırıldığı ya da hatta kaçırıldığı fikrini sürdürmeye çalışıyorlardı. Monarşinin yıkılması ve krala bir şey olması halinde ülke sınırlarına yaklaşmış olan yabancı orduların nasıl tepki göstereceklerinden korkuyorlardı. Danton'a göre bu saçma bir fikirdi. Onlar yalnızca kaçınılmazı erteliyorlardı. Monarşi anlam ve amacını yitirmişti kralın vatan haini olduğu ortaya çıkmıştı ve bunu söylemeye korkmamaları gerekiyordu. Artık Fransa'nın cumhuriyeti ilan edip monarşiden sonsuza dek kurtulmasının zamanı gelmişti.

Cumhuriyet çağrısı özellikle alt sınıflarda yankılanmaya başlamıştı. Gittikçe artan etkisinin belirtisi olarak Danton ilk resmi konumuna getirildi –Paris'ten sorumlu komünün savcı yardımcısı– ve büyük bir şeyler bekleyerek komünü taraftarlarıyla doldurmaya başladı.

Ertesi yaz, devrimin üçüncü yılını kutlamak için Marsilya'dan büyük bir *sans-culottes* grubu Paris'e geldi. Marsilyalılar Danton'un cumhuriyet çağrılarıyla hevese kapılıp onun emri altına girdiler, haziran ve temmuz ayları boyunca kent sokaklarında devrim şarkıları söyleyerek dolaşıp Danton'un cumhuriyet kurulması isteğini yaydılar. Marsilyalılara katılanların sayısı her gün artıyordu. Kendi darbesini sessizce planlayan Danton, komünün kontrolünü eline geçirdi. Komün üyeleri Tuileries Sarayı'na giden Paris köprülerinin üzerindeki ablukanın kaldırılmasını, kraliyet ailesinin korumasının sona erdirilmesini ve kalabalıkların doğruca saraya yürüyebilmesini oyladılar.

10 Ağustos'ta kentte alarm zilleri çaldı. Davul sesleri eşliğinde inanılmaz bir kalabalık Tuileries Sarayı'nı işgal etmek için çeşitli köprülerden geçmeye başladı. Sarayı koruyan muhafızların çoğu kaçınca kraliyet ailesi, Ulusal Meclis'in toplandığı yakındaki binaya sığındı. Kalabalık sarayı koruyan askerleri çarçabuk kılıçtan geçirip saraya el koydu.

Danton'ın hamlesi tutmuştu. Halk konuşmuş ve Ulusal Meclis monarşiye son vermeyi oylayıp kral ve ailesinin gücünü ve korumalarını elinden almıştı. Danton bir tek darbeyle Avrupa'nın en uzun süreli ve en güçlü monarşisini sona erdirmişti. Kral ve ailesi, yeni hükümet kaderlerine karar verinceye kadar kalacakları Temple adlı ortaçağ manastırına hapsedilmek üzere götürüldüler. Artık Danton adalet bakanıydı ve yeni Fransa Cumhuriyeti'nin fiili lideriydi.

Louis, aralık ayında yapılacak olacak olan vatana ihanet davasını Temple Manastırı'nda ailesinden ayrı tutularak bekliyordu. Artık Louis Capet adıyla bilinecekti (bu, Fransa'nın onuncu yüzyılda başlayıp Louis'yle sona erecek olan krallığı kuran aile-

nin soyadıydı) ve hiçbir ayrıcalığı olmayan sıradan bir kişi olacaktı. Louis çoğunlukla tek başına kalıp son üç buçuk yıldır yaşanan travmaları düşünüyordu. Eğer Fransa halkı ona inancını sürdürseydi, tüm sorunları çözmenin bir yolunu bulabilirdi. Dinsiz demagogların ve yabancı kışkırtıcıların halkın ona olan içten sevgisini yok ettiğine inanıyordu.

Devrimciler Louis'nin Tuileries Sarayı'nda bir duvar kasasına sakladığı kâğıtları buldular. Bazı mektuplar devrimi tersine çevirmek için yabancı güçlerle nasıl derin bir işbirliğine girdiğini kanıtlıyordu. Artık idama mahkûm edileceğinden emindi ve kendini buna hazırlıyordu.

Louis Capet meclisteki mahkemeye herhangi bir orta sınıf vatandaşın giyeceği sade bir paltoyla katıldı. Artık sakalı uzamıştı. Üzgün ve yorgun görünümü, hiç de bir krala benzemiyordu. Savcılar suçlamaları okumaya başlayıp devrimi tersine çevirmek için işbirliği yaptığı ortaya çıkınca yargıçların ona karşı sempatisi tamamen yok oldu. Bir ay sonra sıradan vatandaş Capet giyotinle idama mahkûm edilirken, karar verici oylardan birini atan Danton olmuştu.

Louis cesur görünmeye kararlıydı. Soğuk ve rüzgârlı 21 Ocak sabahı idamı izlemek için büyük bir kalabalığın toplandığı Devrim Meydanı'na götürüldü. Halk elleri bağlı, saçları sıradan bir suçlu gibi kesilmiş eski krala şaşkınlıkla bakıyordu. Giyotinin basamaklarını tırmandı ve diz çökmeden önce, "Halkım, ben masum olarak ölüyorum! Beni yargılayanları bağışlıyorum. Kanımın Fransa'nın üstüne düşmemesi için Tanrı'ya dua ediyorum," diye bağırdı.

Giyotinin bıçağı inerken dehşet verici bir çığlık attı. Cellat herkesin görebilmesi için kralın kafasını havaya kaldırdı. Birkaç "Vive la nation," (Çok yaşa ülkem) bağırışından sonra meydana bir ölüm sessizliği çöktü. Birkaç dakika sonra giyotine yaklaşıp ellerini Louis'nin kanına buladılar ve saç tutamlarından satın aldılar.

Fransız İhtilali'nin lideri olarak Danton'un karşısında oldukça göz korkutucu iki güç vardı: Paris'e yaklaşan işgal orduları ve

aristokratlarla devrim karşıtlarından intikam alınmasını isteyen Fransız halkının huzursuzluğu. Danton düşman ordularıyla karşılaşmak için milyonlarca vatandaştan oluşan bir ordu oluşturdu ve savaşın ilk birkaç ayında bu yeni Fransız gücü çatışmaların yönünü değiştirdi.

İnsanların intikam arzusunu tatmin etmek için, monarşiyi yeniden canlandırmak istediklerinden kuşku duyulanlara acil adalet sağlamak üzere bir devrim mahkemesi kurdu. Mahkeme daha sonra Terör adıyla bilinecek çalışmalara başladı ve çoğu zaman en ufak bir suçlamada binlerce şüpheliyi giyotine gönderdi.

Kralın idamından kısa bir süre sonra Danton o cephedeki savaşa yardımcı olmak için Belçika'ya gitti ve oradayken sevgili karısı Gabrielle'in erken doğumda öldüğü haberini aldı. Yanında olmadığı ve ona veda edemediği için kendini suçlu hissetti, bir daha asla yüzünü görememek fikri dayanılmaz gibiydi. Sonuçlarını düşünmeden Belçika'daki görevini terk edip aceleyle Fransa'ya döndü.

Danton geldiğinde karısı bir hafta önce halk mezarlığına gömülmüştü. Üzüntüye kapılıp onu bir kez daha görmek için bir arkadaşıyla birlikte küreklerini alıp mezarlığa gittiler. Ayın parlamadığı, yağmurlu bir gecede mezarı bulmayı başardılar. Danton arkadaşının yardımıyla mezarı kazdı ve sonunda tabutu çıkarıp kapağını açmayı başardı. Karısının kanı çekilmiş yüzünü görünce soluğu kesildi. Onu tabuttan çıkarıp göğsüne bastırdı ve bağışlaması için yalvardı. Soğuk dudaklarını defalarca öptü. Saatler sonra karısını tekrar mezarına yerleştirdi.

Bunu izleyen aylarda Danton'da bir değişiklik oldu. Nedeni acaba karısını kaybetmesi miydi yoksa Fransa'da Terör'ü salıverdiği için kapıldığı suçluluk muydu? Devrimin dalgasıyla gücün en tepesine yükselmişti ama şimdi başka bir yöne gitmesini istiyordu. Hükümet işleriyle daha az ilgilenmeye başladı ve Terör'ü desteklememeyi bıraktı. En büyük rakibi Maximilien Robespierre bu değişikliği fark etti ve Danton'un devrim ateşini yitirdiğine, artık ona güvenilemeyeceğine dair söylentileri yaymaya başladı. Bu kampanyanın etkisi büyük oldu. En yüksek iktidar konumu

olan Kamu Güvenliği Komitesi seçimi yapılırken Danton yeterli oy alamadı ve Robespierre komiteyi yandaşlarıyla doldurdu.

Danton konuşmaları ve el ilanlarıyla Terör'e son vermek için açıkça çalışıyordu ama böylece rakibine koz veriyordu. 30 Mart 1794'te vatan hainliğiyle tutuklanıp devrim mahkemesine çıkartıldı. Kendi kurduğu mahkemenin kendi kaderini elinde tutması ironikti. Tüm suçlamalar söylentilere dayanıyordu ama Robespierre, onun suçlu bulunup idama mahkûm edildiğinden emin olmak istiyordu. Kararı duyunca Danton yargıçlara haykırdı. "Benim adım devrimin her kurumunda; orduda, komitelerde, mahkemede yazılıdır. Ben kendimi öldürdüm!"

Aynı gün öğleden sonra diğer suçlularla birlikte arabalarla Devrim Meydanı'na götürülürken Robespierre'in evinin önünden geçtiler. "Sıra sende," diye bağırdı Danton gök gürültüsünü andıran sesiyle. Parmağıyla evini işaret etti. "Benim ardımdan geleceksin!"

Danton en son idam edilecekti. Büyük bir kalabalık arabaları izlemişti ve şimdi basamakları çıkarken sessizliğe bürünmüştü. İsteksizce idama gönderdiği Louis'yi ve Terör sırasında ölen eski arkadaşlarını düşünmekten kendini alamadı. Ancak bir ay sürmüştü ama bunca kandan bıkmıştı ve çevresindeki kalabalığın da aynı duyguya kapıldığını hissediyordu. Başını tahtaya dayarken cellada bağırdı, "Kafamı insanlara kesinlikle göster. Görülmeye değer!"

Danton'un idamından sonra Robespierre Büyük Terör adıyla tanınacak olayları başlattı. Çalkantılı dört ay boyunca mahkeme yirmi bine yakın kadın ve erkeği giyotine gönderdi. Ama Danton ülkenin ruhsal durumdaki değişikliği sezmişti: Fransa halkı idamlardan bıkmıştı ve inanılmaz bir hızla Robespierre'e sırtını çevirdi. Temmuz ayının sonuna doğru meclisin ateşli bir toplantısında üyeler Robespierre'in tutuklanması için oy verdiler. Kendini savunmaya çalıştı, duraksayarak konuşuyordu. Üyelerden biri "Danton'un kanı seni boğuyor!" diye haykırdı. Ertesi sabah Robespierre mahkemeye çıkmadan giyotinle idam edildi ve birkaç gün sonra meclis, devrim mahkemesini kapattı.

Robespierre idam edilirken devrimin yeni liderleri ülkenin yüz yüze kaldığı çeşitli acil durumlara para bulmanın yollarını arıyorlardı ve içlerinden biri Louis'nin taç giyme töreninde kullandığı *Sacre* adlı görkemli arabanın tekrar ortaya çıktığından söz etti. Belki de onu satabilirlerdi. Birkaç üye arabayı incelemeye gitti ve çirkinliği karşısında donakaldılar. Bir üye onu, "insanların altınları ve aşırı iltifatlarıyla inşa edilmiş bir ucube," diye tanımladı. Böylesine acayip bir şeyi kimsenin almayacağına karar verdiler. Arabanın üstündeki altınları söküp erittiler ve hazineye yolladılar. Kurtardıkları bronz parçaları çok gerekli topların yapılması için cumhuriyetin dökümhanelerine gönderdiler. Sıra kapılardaki efsanevi sembollerle dolu tablolara gelince insanların zevki için fazla tuhaf olduğuna karar verip onları yaktılar.

Yorum: Devrim öncesi Fransa'daki dünyaya bir an için Kral XVI. Louis'nin gözünden bakalım. Gördüklerinin çoğu daha önceki kralların yüz yüze kaldığı aynı gerçeklerdi. Kral hâlâ Fransa'nın mutlak yöneticisi, ulusu yönlendirmek için tanrıların atadığı biri olarak görülüyordu. Ülkenin çeşitli sınıfları oldukça istikrarlıydı; soylular, din adamları ve geri kalan halkın arasındaki farklılıklara saygı gösteriliyordu. Sıradan halk Louis'ye büyükbabasından miras kalan görece zenginliğin keyfini çıkarıyordu.

Evet, parasal sorunlar vardı ama büyük XIV. Louis de benzer krizlerle karşılaşmış ve hepsi geçip gitmişti. Versaille, Avrupa'nın parlayan mücevheriydi, uygarlığın merkeziydi, Louis'nin çok sevdiği kraliçe Marie Antoinette tüm Avrupa soylularının kıskandığı görkemli partiler veriyordu. Gerçi Louis bu tip eğlenceler yerine kendi av partilerini yeğliyor ve oldukça köylü sınıfına özgü diğer hobileriyle uğraşıyordu.

Saraydaki yaşam tatlı ve dingindi. Louis için en önemlisi, törenlerde ve görsel simgelerde canlandırılan Fransa'nın şeref ve görkeminin eski ağırlığını taşımasıydı. Versaille Sarayı'nın görkeminden ya da Katolik Kilisesi'nin ritüellerinden etkilenmeyen olabilir miydi? O, büyük bir ulusun lideriydi ve monarşinin daha önce olduğu gibi yüzyıllarca sürmemesi için hiçbir neden yoktu.

Ne var ki onun gördüğü yüzeyin altında rahatsız edici bazı hoşnutsuzluk belirtileri vardı. XV. Louis döneminde Voltaire ve Diderot gibi bazı yazarlar geri kalmışlığı ve batıl inançları yüzünden kilise ve monarşiyle alay etmişti. Avrupa'ya yayılan yeni bilimsel ruhu, kilise ve soyluların uygulamalarıyla bir araya getirmek çok zordu. Güç konumundan dışlandığını hisseden, monarşinin sembolizmine fazla bağlanmayan ve gittikçe genişleyen orta sınıf aydınlanma adıyla bilinen fikirlerden etkilenmişti.

Soylu sınıfın sözde dingin yüzeyinin altında da bazı çatlaklar vardı. Aristokratların çoğu zayıf ve saygıya değmez gibi gördükleri kraldan nefret ediyordu. Kendi adlarına güç sahibi olmak istiyorlardı.

Her yerde ortaya çıkmaya başlayan gizli gruplar, sarayın boğucu havasından uzakta yeni bir sosyalleşme biçimi yaratıyordu. En üstte Masonlar ve locaları ile gizli ritüelleri vardı. Danton da bunlara üyeydi. Mason locaları monarşi hoşnutsuzluğunun kaynama noktalarıydı, üyeler Aydınlanma fikrine son derece yakındılar. Fransa'da yeni bir düzen özlemi çekiyorlardı. Paris'te gidilip görülmesi gereken yer tiyatro olmuştu ve kiliseden daha popülerdi. Sahnelenen oyunlar monarşiyle küstahça alay ediyordu.

Monarjinin pek değişmemiş olan ihtişamlı sembolleri ile törenleri boş gibi görünmeye başlamıştı, maskelerin ardında hiçbir şey yoktu. Saray halkı neyi niçin yaptığını anlamadan kralın çevresindeki ayrıntılı ritüellerini sürdürüyordu. Mitolojik figürlerle süslü tablolar, heykeller, çeşmeler her zamanki gibi güzeldi ama artık Fransa'nın şerefli geçmişinin derin bağlantısının işaretleri yerine yüzeysel sanat yapıtı olarak algılanıyorlardı.

Bunların hepsi belirsiz ve apayrıydı. Onları, bırakın bir devrime, herhangi bir akıma bile bağlamak olanaksızdı. Altında gizli anlamı olmayan yenilikler, canı sıkılan ulus için yeni eğlenceler olarak görülebilirdi. 1780'lerin sonuna doğru kriz derinleşince hoşnutsuzluğun birbiriyle bağlantısız örnekleri yadsınamaz bir güç biçiminde bağlanmaya başladı. Tüm Fransızlar için ekmek fiyatı gibi hayat pahalılığı da yükselmişti. Hoşnutsuzluk yayılırken soylular ve burjuvalar kralın zayıflığının kokusunu alıp daha fazla güç istemeye başladılar.

Artık kral da olup biteni görmezden gelemezdi. Estates General toplantısında Üçüncü Sınıf'ın saygı eksikliği ve hoşnutsuzluğuna açıkça tanık olmuştu. Ne var ki, bunları kendisine miras kalan ve umutsuzca sarıldığı ilahi monarşinin merceğinden görüyordu. Mutlak gücüne saygı göstermeyen, itaat etmeyen insanlar herhalde dinsiz bireylerdi ve azınlıktaydılar. Sözlerine itaat etmemek kutsal nesnelere saygısızlıkla eşdeğerdi.

Eğer böyle kişiler görkemli geçmişin sembolleriyle ikna edilemiyorsa, geçmişi ve gelenekleri muhafaza etmek için kralın güç kullanması gerekecekti. Ama herhangi bir şey sihrini yitirir ve kimseyi büyülemezse hiçbir güç onu tekrar canlandıramazdı. 1789 yılının Ekim ayında kendisini sonsuza dek Versaille'dan ve geçmişten uzaklaştıran arabayla yolculuk ederken gördüğü insanların kendi halkı yerine bir çeşit yabancılar olduğunu düşündü. İdam edilirken sanki hâlâ onların kralıymış gibi kalabalığa hitap edip günahlarını bağışladı. Kalabalık ise yalnızca bir insan olarak gördü, eski görkeminden sıyrılmıştı ve kendilerinden daha iyi değildi.

Georges-Jacques Danton kral ile aynı dünyaya bakarken çok farklı bir şey görüyordu. Kraldan farklı olarak ürkek ya da özgüvensiz değildi. Kendini desteklemek için eskiye bel bağlamaya ihtiyacı yoktu. Aydınlanma fikirleri aşılayan liberal rahipler tarafından eğitilmişti. On beş yaşında taç giyme törenini izlerken geleceğin bir anını görmüş, monarşinin ne kadar boş olduğunu ve kralın sıradan bir insan olduğunu fark etmişti.

1780'lerde değişimin farklı işaretlerini Kralın Konseyi'nde, avukat sınıfında gitgide artan saygı eksikliğinde, yeni bir ruhun fark edildiği kulüplerde ve sokak yaşamında fark etmeye başlamıştı. Alt sınıfların acısını paylaşıyor, dışlanmışlık duygularıyla empati kuruyordu. Ve bu yeni ruh yalnızca politik değil aynı zamanda kültüreldi. Danton'un kuşağının gençleri, Fransız kültürünün boş formalitelerinden bıkmıştı. Daha özgür ve doğaçlama bir şeylerin peşindeydiler. Abartılı süslü giysiler ve saç modelleri yerine göze çarpmayan, daha bol giysiler giymek istiyorlardı. Paris'teki kulüplerde olduğu gibi daha açık bir şekilde sosyalleşmek, tüm sınıfların bir araya gelmesini istiyorlardı.

Bu kültür hareketine, romantizmin, formalitelerin üzerine çıkan değer biçme duygularının ilk gerçek patlaması adını verebiliriz. Danton romantik ruhu hem örnekledi hem de çok iyi anladı. Her zaman duygularını belli etmişti, konuşmaları kendiliğinden fikir ve duyguların dışavurumunu taşıyordu. Karısını mezarından çıkarması romantik edebiyattan bir parça gibiydi, böyle bir duygu ifadesini on yıl önce hayal etmek bile olanaksızdı. Danton'un bu yönü, halka ulaşılabilir ve ilginç gibi görünmesini sağlamıştı.

Danton'u eşsiz yapan şeyse bu işaretlerin ardındaki anlamı ve kitlesel bir devrimin yaklaştığını herkesten önce görmesiydi. İyi bir yüzücü olarak her şeyi nehirdeki dalgalarla kıyaslamıştı. İnsan yaşamında hiçbir şey durağan değildir. Yüzeyin altında her zaman hoşnutsuzluk ve değişim açlığı vardır. Bazen oldukça belirsizdir ve nehir durgun akar. Bazen de yükselen dalgayı mutlak gücü olan bir kral dahil hiç kimse durduramaz.

Bu dalga Fransızları nereye taşıyordu? Temel soru buydu. Danton kısa sürede cumhuriyetin kurulmasına doğru gittiğini anladı. Monarşi artık bir görüntüydü. Görkem gösterisi artık kitleleri heyecanlandırmıyordu. Kralın gücünü sımsıkı tutmak için çabaladığını, bir grup hırsız gibi gördüğü soyluların pek az iş yapıp Fransa'nın zenginliğini sömürdüğünü gördüler. Hoşnutsuzluk bu düzeye yükselince geri dönüş, orta nokta, anayasal monarşi olamazdı.

Danton olağanüstü keskin zekâsı ve zamanın ruhuna duyarlılığıyla, başlattığı Terör'ün bir hata olduğunu ve onu durdurma zamanının geldiğini öteki devrim liderlerinden çok önce anladı. Bu olayda zamanlama duygusu yanlıştı ve herkesten önce bu önsezisiyle hareket ederken düşmanlarına ve rakiplerine kendisinden kurtulmalarını için bir açık vermiş oldu.

Şunu anlayın: Kral XVI. Louis'yi zamanın dışında birinin örneği, sizin yaşamınızla bağlantısı olmayan biri gibi düşünebilirsiniz ama aslında size düşündüğünüzden çok daha yakındır. Tıpkı onun gibi siz de herhalde bugüne geçmişin merceğinden bakıyorsunuz. Çevrenizdeki dünya bir gün, bir hafta, bir ay hatta bir yıl

önceki gibi görünüyor. İnsanların davranışları değişmiyor. Güç sahibi kurumlar yerinde duruyor ve hiçbir yere gitmiyor. İnsanların düşünme tarzları değişmedi, sizin alanınızdaki davranışları yöneten gelenekler hâlâ sıkı sıkıya takip ediliyor. Evet, kültürde bazı yeni tarz ve akımlar var ama bunlar derin bir değişimin kritik unsurları değil. Bu görüntülerle rehavete kapılınca yaşamın her zamanki gibi sürdüğüne inanıyorsunuz.

Ne var ki yüzeyin altında dalga hareket ediyor, insan toplumunda hiçbir şey sabit kalmaz. Sizden genç olanlar belirli değerlere ve kurumlara sizin kadar saygı göstermiyorlar. Sınıflar, bölgeler, endüstriler arasındaki güç dinamikleri değişiyor. İnsanlar yeni yollarla sosyalleşiyor ve etkileşime giriyorlar. Eskiler solarken yeni semboller ve efsaneler şekilleniyor. Bir kriz ya da çatışma olmadıkça bunlar bağlantısız gibi görünür ve insanlar daha önceleri görünmeyen ya da birbirinden ayrı duran şeyleri bir çeşit devrim ya da bir değişim çağrısı olarak algılarlar.

Bu olay ortaya çıkınca tıpkı kral gibi bazıları derin bir huzursuzluğa kapılıp eskiye daha sıkı sarılır. Dalganın ilerlemesini durdurmak için bir araya gelirler ama bu nafile bir iştir. Liderler tehdit altında olduklarını hisseder ve geleneksel fikirlerine daha sıkı bağlanırlar. Bazıları nereye gittiğini ya da niçin değiştiğini anlamadan dalgayla sürüklenirler.

Sizin isteğiniz ve ihtiyacınız her şeyin anlamını çıkarıp uygun davranışta bulunmak için Danton'un gücüne sahip olmaktır. Bu güç vizyonun bir işlevidir, olaylara başka açıdan, farklı bir çerçeveden bakmaktır. Değişimle yüz yüze kalınca ötekilerin kaçınılmaz biçimde getirdikleri basmakalıp yorumlara aldırış etmeyeceksiniz. Vizyonunuzu gölgeleyecek zihinsel alışkanlıklardan ve olaylara bakmanın eski yollarından kurtulacaksınız. Ahlak dersi verme, olanları yargılama eğiliminizi durduracaksınız. Her şeyi olduğu gibi görmek istiyorsunuz, statükonun her zaman yüzeyinin altında olan hoşnutsuzluk, uyumsuzluk akımlarını arayacaksınız. Bu işaretler arasındaki ortak noktaları, bağlantıları göreceksiniz. Ağır ağır akıntı, dalganın kendisi odak noktası olacak, herkesten gizlediği yönü gösterecektir.

Bunu zihinsel bir egzersiz olarak düşünmeyin. Aydınlar kuramlara ve geleneksel çerçevelere gömüldüklerinden, çoğunlukla zamanın ruhunu en son ayırt edenlerdir. Birincisi ve en önemlisi ortak havadaki değişimi *hissetmek*, insanların geçmişten nasıl ayrıldıklarını *duyumsamaktır*. Ruhu hissedince ardındakini inceleyebilirsiniz. İnsanlar niçin tatminsiz, gerçekten ne istiyorlar? Niçin bu yeni tarzlara doğru çekiliyorlar? Geçmişteki artık büyülemeyen, gülünç görünen, özellikle gençler arasında alay konusu olan idollere bakın. Louis'nin arabasına benzerler. Böyle bir hoşnutsuzluk görürseniz, güçlü bir şeyin zirveye ulaştığından emin olabilirsiniz.

Olup bitenler hakkında yeterli bir hissiniz olunca karşılığınız cesur olmalı, hissettikleri halde anlamayanların sesi olmalısınız. Çok fazla ileri gidip yanlış anlaşılmamaya dikkat etmelisiniz. Sürekli uyanık olup, eski yorumlarınızdan vazgeçip, başkalarının fark etmediği fırsatları yakalamalısınız. Kendinizi bileşenlerinin sizi tehlikeli gibi gördüğü statükonun bir düşmanı olarak düşünün. Bu görevi, insan ruhunun ve kültürünün yeniden canlandırılması için gerekli olarak görün ve bunda ustalaşın.

Bizim çağımız doğuş zamanı ve geçiş dönemidir. İnsanlığın ruhu eski düzenle kırılmıştır... ve eski düşünme biçimiyle her şey eskiye gömülmeli ve zihin kendi değişimini başlatmalıdır... Kurulmuş düzeni sarsan ciddiyetsizlik ve can sıkıntısı, bilinmeyen bir şeyin belirsiz önsezisi, yaklaşan değişimin habercisidir.

—G.W.F. Hegel

İnsan Doğasının Anahtarları

İnsan kültüründe moda ve tarzların değiştiğini görürüz. Bu ilk bakışta önemsiz gibi gelir ama aslında çok derindir ve insan doğasının büyüleyici bir parçasıdır. Örneğin giyim tarzlarına bir bakın. Mağazalarda ya da moda gösterilerinde birkaç ay öncesi-

ne oranla pek de belirgin olmayan trendler ve değişiklikler fark edersiniz. On yıl öncesinde olanlar bugünle kıyaslayınca farklılık daha da belirginleşir. Yirmi yıl öncesi daha da açıktır. Zamandaki bu mesafeyle yirmi yıl öncesinin belirli bir tarzını bugün komik ve modası geçmiş olarak görürüz.

Modadaki değişiklikler on yıllar içinde daha kolay ayırt edilebilir, bir öncekinden daha romantik ve daha gevşek gibi tanımlanabilir ya da açıkça seksi ve beden bilinçli ya da daha klasik ve zarif ya da aşırı süslü ve saçaklı gibi tanımlanabilir. Başka değişiklik sınıflarını da adlandırabiliriz ama sonuçta bunlar sınırlıdır ve birkaç on yıl ya da yüzyılda fark edilen dalgalar ya da modeller olarak gelip giderler. Örneğin daha sade ve daha klasik giyime ilgi belirli aralıklarla ortaya çıkar ve bu aralıklar farklı olsa da bir düzeni vardır.

Bu olgu bazı ilginç sorular ortaya atar: Bu değişimler yeni ve farklı olanlara karşı istekten daha fazlası mıdır? İnsanların psikolojisinde ve ruh halinde daha derin değişimleri mi yansıtıyor? Belirli kişilerin yukarıdan aşağıya dinamiğiyle mi başlıyor ve ardından bu değişiklik kitlelere mi yayılıyor? Yoksa bu akım belirleyiciler toplumun bütününde görülen değişim işaretlerine karşılık mı veriyor ve on dördüncü bölümde anlatıldığı gibi aşağıdan yukarıya bir dinamik mi oluşuyor?

Aynı soruları müzik ya da diğer kültür biçimleri için de sorabiliriz. Düşünme ve kuramlaştırmanın değişen tarzları, kitaplardaki tartışmaların yapılandırılması hakkında da yine aynı soruları sorabiliriz. Elli yıl önce tartışmaların çoğu psikanalize ve sosyolojiye dayanıyordu, yazarlar çoğunlukla ortamı insan davranışlarının üzerindeki birincil etki olarak görüyorlardı. Gevşek, edebi ve spekülayona açık bir tarzdı.

Şimdi ise tartışmalar genetik ve insan beyni çevresinde dönüyor, her şeyin çalışmalar ve istatistiklerle desteklenmesi gerekiyor. Bir sayfadaki rakamlar tartışmaya belirli bir güvenilirlik havası veriyor. Spekülasyonlar küçümseniyor. Bilgi iletmek için tasarlanan cümleler daha kısa oluyor. Ama kuramlaştırmadaki bu değişim yeni sayılmaz. Edebi ve spekülatiften, ciddi ve veri

tabanlıya gidiş gelişleri on sekizinci yüzyılın başından bugüne kadar görebiliriz.

Bu kaymaların en ilginç yanı, değişimlerin sınırlı oluşu, yinelenmesi ve adeta insanların huzursuzluğu ve gergin enerjisindeki hızın artmasını gösterircesine hızlanmasıdır. Bu olguyu yakından incelediğimizde bu yüzeysel değişikliklerin insanların ruhsal durumu ve değerlerinden aşağıdan yukarıya doğru derin farklılıkları yansıttığını görürüz. 1780'lerde ortaya çıkan daha bol giysiler arzusu gibi basit bir şey bütüncül bir psikolojik kaymayı yansıtır. Bu dünyada hiçbir şey masum değildir. Daha parlak renkler ya da daha sert müziğe duyulan ilgi belirli bir dönemin insanlarının ortak zihninde bir şeylerin hareketlendiğini belirtir.

Bu olguyu biraz daha derinlemesine inceleyince şunu keşfederiz: Bu değişimleri dürtüleyen şey yeni kuşak gençlerin kendi dünya deneyimlerini daha yakın, önceki kuşaktan farklı yöne giden kendi değerlerini yansıtacak şeyler yaratmak istemeleridir. (Bir kuşağı yaklaşık yirmi iki yılda oluşuyor diye tanımlayabiliriz. Bu dönemin başlangıcında ve sonunda doğanlar çoğunlukla bir önceki ya da bir sonraki kuşakla özdeşleşirler.)

Bir kuşaktan diğerine yaşanan değişim örüntüsünde görülen belirli tepkiler ve değerlerdeki kaymalar düzenlidir ve bunların hepsi insan doğasının birey olarak bizleri aştığına, belirli bir nedenle bu örüntülerin tekrarlanması için bizi programladığına işaret eder.

Çoğumuzun kuşaklar hakkında önsezileri vardır, nasıl bir kişilikleri olduğunu ve genç kuşağın bunca değişikliği nasıl başlattığını fark ederiz. Bazılarımız bu olguyu inkâr eder çünkü nasıl düşündüğümüze ve neye inandığımıza birey olarak bizlerin karar verdiğini ya da sınıf, cinsiyet ve ırkın daha büyük rol oynadığını hayal etmek isteriz. Belirsiz ve yakalanması zor bir konu olduğundan, kuşaklar üstündeki çalışma kesin değildir. Ama olguya derinlemesine bakmak, sandığımızdan daha büyük bir etki olduğunu ve çeşitli yollarla tarihte olup bitenleri başlattığını ortaya çıkarır.

Bu kuşak olgusunu anlamanın başka yararları da vardır. Ebeveynlerimizin kafa yapısını ve daha farklı yöne gitmeye çalı-

şırken oluşan kendi kafa yapımızı hangi güçlerin şekillendirdiğini görebiliriz. Toplumun tüm alanlarında altta yatan değişimleri daha iyi sezeriz, dünyanın nereye gittiğini tahmin ederiz, gelecek akımları öngörebiliriz, olayların şekillenmesinde kendi rolümüzü anlayabiliriz. Bize büyük bir sosyal güç getirdiği gibi, anın kaotik değişikliklerinin üzerine çıkıp dünyadaki olayları biraz uzaktan ve soğukkanlılıkla izlemenin iyileştirici ve sakinleştirici bir etkisi de vardır.

Bu bilgiye ***kuşaksal farkındalık*** adını vereceğiz. Buna ulaşmak için öncelikle dünya görüşümüzün üzerinde kendi kuşağımızın derin etkisini anlamalıyız. İkinci olarak da tarihi şekillendiren daha geniş kuşaksal örüntüleri anlamalı ve içinde yaşadığımız dönemin, programın bütünlüğüne nasıl uyduğunu fark etmeliyiz.

Kuşaksal Olgu

Yaşamın ilk yıllarında sünger gibi ebeveynlerimizin ve öğretmenlerimizin enerjisini, tarzını ve fikirlerini özümseriz. Dil öğreniriz, temel değerleri, düşünme yollarını ve insanların arasında işlev yapmayı öğreniriz. Ağır ağır zamanın kültürü bize aşılanır. Bu anda zihnimiz apaçıktır ve bu nedenle deneyimlerimiz daha yoğun ve güçlü duygularla bağlantılıdır. Birkaç yaş büyüyünce aşağı yukarı aynı yaşlardaki akranlarımızı fark ederiz, onlarla doğumumuzda belirlenmiş bu garip yeni dünyayı aynı şekilde benimseme sürecinden geçeriz.

Aynı zamanda yaşayan herkesle aynı gerçekle yüz yüze kalmamıza karşın, bunu garip bir açıdan (yetişkinlere bağımlı, fiziksel olarak küçük, daha çaresiz bir çocuk) yaparız. Onların dürtülerini ya da ilgi ve kaygılarını anlamadığımız için bu bakış açısından yetişkinlerin dünyası bize oldukça yabancı gibi gelir. Ebeveynlerimizin ciddiye aldığı birçok şeyi komik ya da garip buluruz. Onlarla aynı eğlenceleri izleriz ama pek az deneyimi olan çocuk açısından görürüz. Henüz dünyayı etkileyecek gücümüz yoktur ama bunu kendi yöntemimizle yorumlamaya başlarız ve bunu akranlarımızla paylaşırız.

Yeniyetmelik çağına gelince gençlerin kuşağından olduğumuzu (yaşıtlarımıza odaklanırız), onlarla özdeşleşebileceğimizi fark ederiz. Dünyayı görmenin bize özgü yoluyla ve geliştirdiğimiz mizah duygumuzla aramızda bağ kurarız. Diğer değerler arasında başarı ve havalı olma konusunda ortak idealler şekillendiririz. Bu yıllarda kendi kişiliğimizi bulmak, ebeveynlerimizden ayrılmak için kaçınılmaz biçimde bir isyan döneminden geçeriz. Bu durum bizi tarzlara ve modalara fazlasıyla uyumlu yapar. Görünümü ve davranışlarıyla kendi kuşaksal kabilemize ait olduğumuzu göstermek isteriz.

Çoğunlukla bu gençlik yıllarında büyük bir savaş, siyasi bir skandal, mali bir kriz ya da ekonomik çöküş gibi önemli bir olay ortaya çıkar. Bu, sosyal ilişkileri derinden etkileyecek yeni bir teknoloji biçiminin icat edilmesi de olabilir. Çok genç ve etkilenebilir olduğumuzdan böyle olaylar biçimlenen kuşaksal kişiliğimizde önemli bir etki yaratır, eğer savaş ya da ekonomik çöküş yaşanırsa daha tedbirli oluruz, zenginlik ya da istikrarı dürtüleyen bir şeyse, macera açlığına kapılırız. Böyle olayları ebeveynlerimizden daha farklı görmemiz ve bundan daha derinden etkilenmemiz doğaldır.

Dünyada olup bitenleri fark ettikçe ebeveynlerimizin fikir ve değerlerinin kendi gerçeklik deneyimimizle uyumlu olmadığını görürüz. Bize söyledikleri ya da öğrettikleri geçerli gibi görünmez ve gençlik deneyimlerimize daha yakın fikirler ararız.

Yaşamın bu ilk döneminde bir kuşaksal perspektif şekillendiririz. Akranlarımızla aynı zamanda yaygın kültürü özümsediğimiz için, çocuk ve genç bakış açısından ortak bir kafa yapısı ortaya çıkar. Bu perspektifi anlayamayacak ya da inceleyemeyecek kadar genç olduğumuzdan, şekillenmesinin ve olayları yorumlamamızı nasıl etkilediğinin farkında olmayız.

Yirmili otuzlu yaşlarda yeni bir çağa girince bir kayma deneyimleriz. Artık dünyayı kendi değerlerimize ve ideallerimize göre değiştirmek için güç sahibi olacak konuma geliriz. Çalışmalarımızla ilerlerken toplumu ve politikasını etkilemeye başlarız. Uzun zamandır gücü elinde tutan, davranışlarında ve olayları

değerlendirmede kendi yollarını uygulamak için ısrar eden yaşlı kuşakla çatışmamız kaçınılmazdır. Çoğu bizi toy, gelişmemiş, yumuşak, disiplinsiz, şımarık, aydınlanmamış ve güç sahibi olmaya hazırlıksız olarak görür.

Bazı dönemlerde, örneğin 1920'lerde ve 1960'larda, ortaya çıkan gençlik kültürü çok kuvvetli olduğundan topluma baskın çıkar. Diğer dönemlerde liderlik konumundaki yaşlı kuşak daha baskındır, yirmili yaşlarındaki gençlerin etkisi pek belli olmaz. Her şart altında, iki kuşağın perspektifleri arasında az ya da çok bir mücadele ve çatışma yaşanır.

Ardından kırklı yaşlara, orta yaşa girerken toplumda liderlik konumuna erişiriz ve kendi gücü ve konumu için çabalayan genç kuşağı fark ederiz. Onları toy, gelişmemiş, yumuşak olarak yargılarız. Dünyanın son hızla tepeden aşağıya doğru inmekte olduğu ve çok önemli bulduğumuz değerlere gençlerin önem vermediği fikrine kapılmaya başlarız.

Böyle yargılarken en azından üç bin yıldır var olan bir modele uygun tepki verdiğimizi fark etmeyiz. (MÖ 1000 yılından kalma bir Babil tabletinde "Bugünün gençleri rezil, kötü, dinsiz ve tembel. Eski gençlik gibi olmayacaklar ve bizim kültürümüzü muhafaza etmeyecekler," diye yazıyor. Tüm zaman dilimlerinde ve tüm toplumlarda benzer şikâyetleri görebiliriz.) Genç kuşağı nesnel olarak yargıladığımızı düşünürüz ama bir perspektif yanılsamasının etkisinde kalırız. Onların gençliğini kıskanırken, kendi gençliğimizi yitirmenin yasını tuttuğumuz da herhalde doğrudur.

İki kuşak arasındaki değişikliklerin yarattığı gerginlikle ilgili bunun büyük çoğunluğunun gençlerden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Onlar daha huzursuzdur, kendi kişiliklerini ararlar, gruba nasıl uyum sağladıklarına daha dikkat ederler. Bu genç kuşak otuzlu, kırklı yaşlara gelince yaptıkları değişikliklerle dünyayı şekillendirmiş, kendi ebeveynlerinden farklı bir görünüm ve duygu vermiş olacaklardır.

Herhangi bir kuşağa bakarken doğal olarak içindeki çeşitlemeleri görürüz. Bazılarının ötekilerden daha saldırgan olduğunu

(bunlar lider olurlar, zamanın akımlarını ve modasını herkesten önce ifade ederler) görürüz. Eskiyle bağı kesip yaşlı kuşağa başkaldırmaktan korkmazlar. Danton bu tipin örneğiydi. Ayrıca, o kadar saldırgan olmayan, trendlere ayak uydurmayı daha heyecanlı bulan, onları şekillendirmeye ve tanıtmaya yardımcı olan çok daha büyük bir takipçi grubu buluruz. Son olarak da kendi kuşağına başkaldıran, alışkanlıkların tersine giderek kendini tanımlayan isyancıları görürüz, 1950'lerin beatnikleri ve 1960'larda daha muhafazakâr politikaya kayan gençler bunlar arasındadır.

Bu isyankârların herkes gibi kendi kuşaklarınca belirlendiğini söyleyebiliriz ama tam tersidir. Aslında kuşağın aynı ruhu bu ters çeşidin altında fark edilebilir, örneğin 1780'lerde soyluların peşinde dolaşan, monarşiyi savunan gençler yaşlı kuşağın çok *romantik* aşkını hissediyorlardı. 1960'ların genç muhafazakârları çoğunluğun ters değerlerine en az onlar kadar vaaz verme meraklısı, fanatik ve idealisttiler. Birey olarak ne kadar tepki göstermeye çabalasalar da kuşaksal kafa yapısı kaçınılmaz biçimde hepsine baskın çıkar. İçine doğduğumuz tarihsel anın dışına çıkamayız.

Bu kafa yapısını ortak bir kişilik olarak alıp *ruh* adını vereceğiz. Bizim kuşağımıza ebeveynlerimizden miras kaldı ve geçmişin bazı önemli değerleriyle dünyaya bakış açısı hiç sorgulanmadı. Ama yeni kuşağın insanları her an daha canlı ve geçerli, farklı olanı ifade eden, bugünü değiştiren şeyleri arıyorlar. Şu anda hareket eden, evrilen şeyler geçmişten miras kalanların karşıtıdır ve huzursuz, arayış içindeki yapısına *ortak ruh* adı verilir. Kolayca kelimelere dökebileceğimiz bir şey değildir. Daha çok ruhsal durum, duygusal tavır, insanların birbiriyle ilişkisidir.

Bu nedenle kuşaksal ruhu, baskın müzik tarzı, belirli imgelem tipinin sanatsal eğilimi ya da o kuşaktaki edebiyat ve filmlerin yakaladığı bir ruh durumuyla ilişkilendirebiliriz. Örneğin 1920'lerin çılgın ruhunu ve coşkun hızını o dönemde yeni moda olan caz müziğinden, saksafonun boğuk sesinden daha iyi hiçbir şey yakalayamaz. Kuşağımız yaşamın çeşitli evrelerinden geçerken bu ruh değişime uğrayacaktır. Dünyaya toplu olarak kurduğumuz ilişki ellili yaşlarda, yirmili yaşlardaki gibi olmayacaktır. Koşullar, tarihsel olaylar ve yaşlanma süreci bu ruhu değiştire-

cektir. Ama her bireyde olduğu gibi kuşaksal kişilikte de bütün kalan, geçen yılları aşıp geçen bir şey kalacaktır.

1920'lerin *flappers* diye adlandırılan toplumu ve çılgın caz müziğiyle ünlü kayıp kuşağının göze çarpan takıntıları ve alışkanlıkları vardı: çılgın partiler, alkol, seks, para, başarı ve yaşama karşı pişkin, alaycı bir tutum. Yaşlar ilerledikçe kişiler bu zevklerin bazılarını kovalamaktan vazgeçtiler ama yine de ileri yaşlarda oldukça sert, alaycı, maddiyatçı ve fikirlerini ifade etmekte çok küstah olmayı sürdürdüler. 1940'lardan sonra doğanlar 1960'larda reşit olunca yoğun bir idealizm, yargılama ve ahlak dersi verme konusunda eğilim sergilediler. Bu niteliklerini muhafaza ettiler ama idealleri ve ahlak dersi verdikleri konular değişti.

Eğer kuşağımızın belirli bir ruhu varsa, genelde aynı anda dört kuşağın hayatta olduğu, içinde yaşadığımız zaman dilimi için de aynısını söyleyebiliriz. Kuşakların birbirine karışması, aralarındaki gerginlik, sıklıkla ortaya çıkan çatışmalara zamanın ruhu adını verebiliriz. Örneğin 1960'larda güçlü gençlik kültürünü daha yaşlılarda görülmüş olan karşıtlık ve umutsuzluktan ayrı tutamayız. O dönemin dinamiği ve ruhu, birbiriyle çatışan iki perspektifin dramatik etkileşiminden ortaya çıkmıştı.

Bunu kendi deneyimlerinizde görmek için eğer yaşınız uygunsa, yirmi yıl önce canlı ve bilinçli olduğunuz dönemlere bakın. Uzaktan bakınca o zamanların nasıl farklı olduğunu, nasıl bir hava bulunduğunu, insanların nasıl etkileşime girdiğini, gerginliğin derecesini daha iyi anlarsınız. O dönemin ruhu yalnızca bugünden farklı olan giysi ve mimari modasından değil, sosyal ve ortak ruh halinden kaynaklanıyordu. Moda ve mimarideki farklılıklar, popüler olan renkler, arabaların görünümü bu değişimleri ve seçenekleri canlandıran ruhu anlatır.

Bu ruh çılgın ve açık, insanların her tür etkileşime aç olduğu biçiminde tanımlanabildiği gibi insanların uyum sağladığı, aşırı doğru olduğu ya da alaycı veya umutlu, yorgun ya da yaratıcı olduğu şeklinde de tanımlanabilir. Bugünün ruhunu aynı mesafeden ölçmeye kuşağınızın tarihin bütünsel planına nerede uyduğunu görmeye ve olayların nereye doğru gittiğini sezmeye çalışın.

Kuşaksal Modeller

Kayıtlı tarihin başından bu yana belirli yazarlar ve düşünürler insanlık tarihine bir model öngörmüşlerdir. On dördüncü yüzyıl İslam düşünürü İbni Haldun tarihin dört kuşağa denk gelen dört sahnede ilerlediği fikrini kuramlaştıran ilk kişidir.

Birinci kuşak geçmişle radikal bir şekilde ayrılan, yeni değerler oturtan ve bu mücadelede biraz kargaşa yaratan devrimcilerdir. Genelde bu kuşakta devrimin yönünü etkileyen, damgasını vuran ünlü liderler ya da peygamberler olur. Ardından gelen ikinci kuşak biraz düzen ister. Çok genç yaşta tanık oldukları devrimin ateşini hissettiklerinden dünyaya istikrar kazandırmak, bazı gelenekler ve dogmalar yerleştirmek isterler.

Devrimin kurucularıyla pek az dolaysız bağlantısı olan üçüncü kuşak bu konuda daha az tutkuludur. Pragmatisttirler. Sorunları çözmek, yaşamı olabildiğince kolaylaştırmak isterler. Fikirlerden çok bir şeyleri inşa etmekle ilgilenirler. Bu süreçte devrimin ruhunu eritirler. Maddi kaygılar baskın çıkar ve insanlar bireyselci olurlar.

Dördüncü kuşak toplumun canlılığını yitirdiğini hisseder ama bunun yerine neyi koyacağını bilmez. Miras kalan değerleri sorgulamaya başlar, bir kısmı çok alaycı olur. Artık hiç kimse neye inanacağını bilmez. Bir çeşit kriz ortaya çıkar. Ardından yeni inanç çevresinde toplanan devrim kuşağı gelir, eski düzeni yıkar ve döngü sürüp gider. Bu devrim aşırı ve şiddetli olabildiği gibi yalnızca yeni ve farklı değerlerin ortaya çıkmasıyla da oluşabilir. Bu modelin çeşitleri olsa da bilimsel değildir ama tarihte bu sıralamaya çok sık rastlarız. En göze çarpanı dördüncü kuşağın beraberinde getirdiği krizler ve değerlerdir. Bu dönem genelde en acı verici olanıdır. Biz insanlar bir şeylere inanma ihtiyacı duyarız ve eski düzeni sorgulayıp kuşkulanınca ve değerlerimizde bir boşluk hissedince biraz delirebiliriz. Böyle dönemlerde ortaya çıkan şarlatan ve demagogların desteklediği en yeni inanç sistemlerine kilitleniriz. Ortaya çıkan ve tatminsizlik yayan sorunlar için günah keçileri ararız. Bizi bağlayıp sakinleştirecek birleştirici bir

inanç olmayınca kabileselleşiriz, ait olma duygusunu bize vermesi için küçük benzeşim gruplarına bel bağlarız.

Kriz döneminde düzenin bozulmasından kaygı ve kırgınlık duyanların oluşturduğu alt grupları fark ederiz. Bunlar genelde geçmişte bazı ayrıcalıkları olan ve kaos ile yaklaşan değişimin kanıksadıklarını tehdit ettiğini düşünenlerdir. Geçmişe sahip çıkmak, belli belirsizce anımsadıkları altın çağa geri dönmek, herhangi bir devrimi önlemek isterler. Döngü durdurulamayacağından ve geçmiş sihirli bir biçimde tekrar canlandırılamayacağından talihsizdirler. Bu kriz dönemi soluklaşıp devrim dönemine karışmaya başlarken, heyecan düzeyinin arttığını hissederiz. Genç ve yeniliğe aç olanlar kendi yolları için istedikleri değişikliklerin yaklaştığını hissederler.

Şu anda böyle bir kriz dönemini yaşıyor gibiyiz ve bir kuşak bunu yaşamının en önemli çağında deneyimliyor. Gerçi bu dönemin sonuna ne kadar yaklaştığımızı kestiremiyoruz ama böyle dönemler çok uzun sürmez çünkü insan ruhu buna dayanamaz. Birleştirici bir inanç sistemi başlamak üzeredir ve henüz göremediğimiz bazı yeni değerler başlatılmaktadır.

Bu modelin merkezinde yeni ortaya çıkan kuşakların bir önceki kuşağın dengesizliklerine ve hatalarına karşı çıkmasından dolayı oluşan sürekli gidip gelen bir ritim var. Eğer zamanımızda dört kuşak geriye gidersek bunu açıkça görebiliriz. Sessiz kuşakla başlarız. Büyük Çöküş'ü deneyimlemiş çocuklar, İkinci Dünya Savaşı yıllarında reşit olanlar ve savaş sonrası dönemi yaşayanlar oldukça tedbirli ve muhafazakâr oldular, istikrara, maddi rahatlığa, gruplara sımsıkı uymaya değer verdiler. Savaş sonrası doğanların kuşağıysa ebeveynlerinin uyumluluğunu oldukça boğucu buldu. 1960'larda ortaya çıkarken ebeveynlerinin acımasız parasal gerçekleriyle yakından ilişkili olmadıklarından, bu kuşak bireysel ifadeye, macera yaşamaya ve idealist olmaya değer verdi.

Ardından gelen X Kuşağı 1960'ların kaosu kadar sosyal ve siyasi skandallardan da etkilendi. 1980'ler ve 1990'larda reşit olan bu kuşak pragmatikti, agresifti, bireyselciliğe ve özgüvene değer veriyordu. Bu kuşak ebeveynlerinin kuşağının ikiyüzlülüğüne ve

idealizmlerinin uygulanabilir olmamasına tepki gösterdi. Ardından yeni bin yıl kuşağı geldi. Terörizm ve mali krizle travma yaşayan yeni kuşak, önceki kuşağın bireyselciliğine tepki gösterdi, güvenlik ve takım çalışması istedi, çekişme ve çatışmalardan hiç hoşlanmadı.

Bundan iki önemli ders çıkartabiliriz. Birincisi, değerlerimiz bu modelin neresinde yer aldığımıza ve kuşağımızın eski dengesizliklere nasıl tepki gösterdiğine bağlıdır. 1920'ler ya da 1950'lerde yaşasaydık, aynı kişi olmazdık ve bugünkü tutum ve ideallere sahip olmazdık. Bize çok fazla yakın olduğundan, bu önemli etkinin farkında değiliz. Elbette kendi bireysel ruhumuzu bu dramaya ve özgünlüğümüzü geliştirmenin düzeyine katıyoruz, zamanın ruhunu yönlendirmek için güç ve yetenek kazanacağız. Ama şekillenmemizde kuşağımızın oynadığı baskın rolü ve kuşağımızın bu modelde nereye oturduğunu fark etmemiz çok önemlidir.

Ikincisi, kuşakların bir öncekine tepki gösterip ters yönde ilerleme kapasitesine sahip olduğunu fark ediyoruz. Belki de daha özgüvensiz olduğumuz ve her şeyi siyah beyaz tanımlarla düşündüğümüz gençlik döneminde bir kuşaksal perspektifin ortaya çıkması bunun nedenidir. Önceki kuşağın değer ve trendlerinde neyin iyi neyin kötü olduğu arasında dengeli bir seçim yapmak ortak yapımızla çelişkili gibi duruyor.

Öte yandan bu ileri geri modelin sağlıklı bir etkisi var. Eğer bir kuşak bir öncekinin eğilimlerini ileri taşısaydı, herhalde kendimizi çok uzun zaman önce yok etmiş olurduk. 1920'lerin ya da 1960'ların çılgınlığının ardından gelen ve bu ruhu sürdürüp ileri götüren kuşaklar olduğunu hayal edin. Ya da 1950'lerden sonra eşit derecede muhafazakâr ve uyumlu bir kuşak daha geldiğini düşünün. Yeterinden fazla özifade ya da durgunlukla kendimizi boğardık. Bu model, dengesizliklere yol açabilir ama kendimizi yeniden canlandırdığımızdan da emin olur.

Bazen devrim döneminde başlayan değişimler önemsizdir ve döngünün sonuna kadar sürmez. Ama bazen güçlü bir kriz, bir devrim yüzyıllar süren, daha mantıklı ve empati yüklü de-

ğerlere giden ilerlemeyi simgeler. Bu tarihsel modeli görünce, belirli zaman dilimini aşan ve evrilmemizi sağlayan bütünsel insan ruhunu fark etmeliyiz. Herhangi bir nedenle bu döngü durursa bizler kadere terk edilmiş oluruz.

İnsan doğasının öğrencisi olarak üç göreviniz var. Birincisi ve en önemlisi kendi kuşağınıza karşı tutumunuzu değiştirmenizdir. Özerk olduğumuzu, değer ve fikirlerimizin içimizden geldiğini düşünmek isteriz ama durum böyle değildir. Hedefiniz kuşağınızın ruhunun ve yaşadığınız zamanın dünyayı algılamanızı nasıl derinden etkilediğini anlamaktır.

Konu kendi kuşağımız olunca genelde aşırı duyarlı oluruz. Bu perspektif en kırılgan olduğumuz ve akranlarımızla duygusal bağların kurulduğu çocukluğumuzda şekillenmiştir. Daha yaşlı ya da daha genç kuşaktan birinin bizi eleştirdiğini duyunca doğal olarak savunmaya geçeriz. Konu kuşağımızın dengesizlik ya da kusurları olunca bunları erdem olarak görme eğilimimiz vardır. Örneğin eğer ürkek ve tedbirli bir kuşakta büyümüşsek ev ya da araba sahibi olmak gibi önemli sorumluluklardan kaçarız. Altında yatan korkularla yüzleşmek yerine, bunu özgürlük ya da çevreye yardımcı olma arzusu olarak yorumlarız.

Kuşağımızı bir bilimsel gerçeği, örneğin bir organizmanın özelliklerini anladığımız gibi anlamayız. İçimizde canlı bir şeydir ve anlayışımız kendi duygularımız ve önyargılarımızla lekelenmiştir. Sorunun üzerine önyargılardan, ahlakçılıktan uzak olarak giderken olabildiğince nesnel olmalısınız. Kuşağınızın kişiliği olumlu ya da olumsuz değildir, yalnızca yukarıda anlatılan organik sürecin bir sonucudur.

Kendinizi geçmişinizi ve kuşağınızın geçmişini araştıran, kalıntılar arayan, altında yatan ruhun resmini oluşturmak için parçaları bir araya getiren bir arkeolog olarak düşünün. Anılarınızı incelerken o anda kapıldığınız duyguları anımsıyor olsanız bile, biraz uzaktan incelemeyi deneyin. Kendi kuşağınızı ya da bir sonraki kuşağı iyi ve kötü yönleri için yargıladığınızı fark ederseniz bunu yapmaktan vazgeçin. Böyle bir tutum oluştur-

mak gelişmenizde önemli bir rol oynayacaktır. Biraz mesafe ve farkındalıkla kuşağınızın takipçisi ya da başkaldıranı olmanın ötesine geçersiniz. Zamanın ruhuyla ilişkinizi kalıba döküp müthiş bir akım yaratıcısı olabilirsiniz.

İkinci göreviniz ruhunu anlayıp yararlanmak için kuşağınızın bir kişilik profilini çıkarmaktır. Her zaman bazı farklılıklar ve istisnalar olduğunu aklınızdan çıkarmayın. Temelde kuşağınızın bütüncül ruhuna işaret eden ortak özellikleri arayın.

Çalışma dünyasına girmeden önceki yıllarda ortaya çıkmış ve bu kişiliğin şekillenmesinde büyük bir rol oynamış olan kesin olgulara bakarak başlayabilirsiniz. Bu dönem yaklaşık yirmi yılı kapsıyorsa genellikle birden fazla belirleyici olgu içeriyor demektir. Örneğin 1930'larda reşit olanlar hem Büyük Çöküş'ü hem de İkinci Dünya Savaşı'nı yaşamıştı. Savaş sonrası doğanlar ise Vietnam Savaşı'nı, Watergate skandalını ve 1970'lerin başındaki siyasi skandalları yaşamıştı.

X kuşağı cinsel devrim sırasında çocuktu ve anası babası çalışan çocukların döneminde yeniyetmelik çağındaydı. Yeni bin yılda doğanlar 11 Eylül'ü ve 2008'deki ekonomik çöküşü yaşadılar. Hangi döneme ait olduğunuza bağlı olarak iki olgu da sizi etkileyecektir ama on ile on sekiz yaşları arasındaki şekillendirici yıllarda oluşan olgu daha etkilidir çünkü o yaşlarda daha geniş dünyayı fark etmeye ve önemli değerler geliştirmeye başladınız.

Örneğin 1950'lerde durgunluğa yaklaşan görece istikrarlı dönemler vardı. Özellikle genç yaşlarda macera yaşamak, olay çıkarmak isteyen insan aklının huzursuzluğu göz önüne alındığında bunun güçlü bir etkisi olmuştur. İnsanların etkileşimini değiştiren teknolojik ilerlemeleri ya da icatları da bu denkleme katmalısınız.

Bu belirleyici olayların sonuçlarının haritasını çıkarın. Kuşağınızı tanımlayan sosyalleşme modeli üzerindeki etkilerine dikkat edin. Önemli bir kriz yaşanmışsa, sizin kuşağınız rahatlık ve güvenlik için birbirine sarılmıştır, takım olmaya, sevgi duygusuna değer vermiştir ve yüzleşmelere alerjisi vardır. İstikrarlı ve düş kırıklığı yaratan bir dönem, bazen umursamazlık sınırına varan macera aramak, grup deneyleri yapmak için başkalarına ya-

naşmanıza sebep olur. Özellikle yirmili yaşlardaki akranlarınızın sosyalleşme tarzına dikkat edin ve bunun köklerini araştırın.

Büyük olgular başarı ve paraya nasıl baktığınızı, statü ve zenginliğe ya da yaratıcılık ve bireysel ifadeye değer verip vermediğinizi etkiler. Kuşağınızın bir girişim ya da meslekteki başarısızlığa bakış açısı çok şey anlatır. Utanç damgası mı, girişim sürecinin bir parçası mı yoksa olumlu bir deneyim mi? Çalışma yaşamına girdiğiniz yıllarda da bunu ölçebilirsiniz. Hemen para kazanma baskısı mı hissettiniz, dünyayı keşfedip macera yaşama ve otuzlu yıllarda kesin karar verme zamanı olarak mı düşündünüz?

Bu profili tamamlarken sizi büyütenlerin ebeveynlik tarzına da bakın. Hoşgörülü, aşırı kontrolcü, ihmalci ya da empatik olabilirler. 1890'larda çocuklarını büyütenlerin ünlü hoşgörülü tarzı 1920'lerin kayıp kuşağının çılgın, kayıtsız tutumunu oluşturmuştu. 1960'ların etkisi altında ebeveynler çoğunlukla bencilleştiler, çocuklarını ihmal ettiler ve çocuklar da buna karşı yabancılaştıklarını ve öfkelendiklerini hissettiler. Aşırı korumacı olan ebeveynler rahatlık bölgesinden çıkmaya korkan bir kuşak yetiştirirler. Ebeveynlik tarzları dalgalar biçiminde gelir. Aşırı koruma altında yetişen çocuklar genelde aşırı koruyucu ebeveynler olmazlar. Belki sizin ebeveyniniz bu yaygın tarzın istisnasıydı ama akranlarınızda yeniyetmelik çağında ve yirmili yaşlarda ortaya çıkmış olan bir kişilik damgasını fark edebilirsiniz.

Başkalarının gizliden gizliye sahip olmayı istediği nitelikleri bulunan kahramanlara, ikonlara dikkat edin. Bunlar genellikle gençlik kültüründe ün kazanan isyancılar, başarılı girişimciler, gurular, aktivistlerdir. Bu durum ortaya çıkan yeni değerlere işaret eder. Aynı şekilde kuşağınıza hızla yayılan, örneğin dijital paraların ani popülerliği gibi akımlara ve modalara bakın. Bu akımları göründüğü gibi almayın, altındaki ruhu, belirli değer ve ideallere bilinçaltından çekilmeyi araştırın. Bu inceleme için hiçbir şey önemsiz değildir.

Tıpkı bir birey gibi bir kuşağın da kişiliğinin bilinçsiz, gölgeli bir yanı vardır. Bunun iyi bir belirtisi her kuşağın oluşturduğu

belirgin mizah tarzında bulunur. İnsanlar hayal kırıklıklarından ve çekingenliklerinden mizah yoluyla sıyrılırlar. Mizah mantıksız, kesin ya da bazen saldırgan olabilir. Bir kuşak oldukça bağnaz ve doğru gibi görünebilir ama mizahı açık saçık ve saygısız olabilir. Gölgeli tarafın dışarı sızması budur.

Bu incelemenin bir parçası olarak kuşağınızın cinsiyetler arasındaki ilişkisine bakmalısınız. 1920'lerde ve 1930'larda kadınlar ve erkekler farklılıkları kapatmak için karışık gruplarda sosyalleşmeye çalışıyorlardı. Rudolph Valentino gibi erkek ikonlar oldukça feminen görünürken Marlene Dietrich ve Josephine Baker gibi kadın ikonlar daha maskülen ya da androjen görüntü sergiliyorlardı. Bu durumu 1950'lerdeki cinsiyetler arasındaki ani ve katı ayrımla, hepimizin hoşnutsuz olduğu çapraz cinsiyet eğilimlerinden uzaklaşmayla karşılaştırın (on ikinci bölüme bakınız).

Kuşağınızın gölge yanına bakarken maddiyatçılık, maneviyat, maceracılık, güvenlik gibi bir aşırı uca eğilimi olduğunu aklınızdan çıkarmayın çünkü tam tersine bir gizli çekiciliği saklıyordur. 1960'larda reşit olan kuşak maddi şeylerle ilgilenmiyor gibi görünüyordu. Temel değerleri ruhsal, içedönük, doğal ve özgün olmaktı. Bu durum maddiyatçı ebeveynlerine karşı bir tepkiydi. Ama bu ruhun altında yaşamın maddi yönüne gizli bir çekicilik olduğunu görebiliriz. En son ses sistemleri, en yüksek kaliteli uyuşturucular, en hippi giysilere sahip olmak istiyorlardı. Bu çekicilik 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başındaki *yuppie* (beyaz yakalı orta sınıf) yıllarında tüm gerçekliğiyle ortaya çıktı.

Bu bilgi birikimiyle kuşağınızın, yaşanan olgunun karmaşıklığını ve organikliğini içeren bütüncül profilini çıkarmaya başlayabilirsiniz.

Üçüncü göreviniz bu bilgiyi genişletmek ve zamanın ruhu olarak düşünülecek gibi parçalarını birleştirmektir. Özellikle iki baskın kuşağın yani genç yetişkinler (yirmi iki ila kırk dört yaş) ve orta yaşlılar (kırk beş ila altmış altı yaş) arasındaki ilişkiye bakmalısınız. Bu kuşakların ebeveynleri ile çocukları ne kadar birbirine yakın görünse de daima altta yatan gerginlikle biraz kırgınlık ve kıskançlık bulunur. Değerleri ve dünyaya bakışları arasında doğal farklılıklar vardır. Bu gerginliği inceleyip hangi

kuşağın baskın çıktığını ve bu güç dinamiğinin bugün nasıl kayabileceğini anlamalısınız. Ayrıca kendi kuşağınızın daha geniş tarihsel modelin hangi kısmına uyabileceğini görmeye çalışın.

Bu bütünsel farkındalık önemli yararlar sağlayacaktır. Örneğin sizin kuşaksal perspektifinizde belirli bir öngörüsüzlük yaratıyor olabilir. Her kuşak öncekine tepki verirken biraz dengesizleşmeye doğru gider. Her şeyi diğerlerinden daha yüksekte tuttuğu değerlere göre görür, yargılar ve bu durum zihnini öteki olasılıklara kapatır. Aynı anda hem idealist ve pragmatik olabiliriz, hem de takım çalışmasına ve bireysel ruhumuza değer veriyor olabiliriz. Dünyaya ebeveynlerinizin ve çocuklarınızın perspektifinden bakmanın ve hatta onların bazı değerlerini benimsemenin kazancı büyüktür. Kuşağınızın üstün olduğu duygusuna kapılmak bir yanılsamadır. Farkındalığınız sizi bu zihinsel engeller ve yanılsamalardan kurtaracak, zihninizi daha akıcı ve yaratıcı yapacaktır. Kendi değer ve fikirlerinizi şekillendirebileceksiniz ve zamanın ürünü olmaktan uzaklaşacaksınız.

Zamanın ruhu farkındalığıyla tarihsel içeriği de anlayacaksınız. Dünyanın nereye doğru gittiğini duyumsayacaksınız. Köşenin ardında bulunanları öngörebileceksiniz. Böyle bir bilgiyle kendi bireysel ruhunuzu oyuna sokabilir ve şu anda doğmayı bekleyen geleceği şekillendirmeye yardım edebilirsiniz.

Tarihin kırılmamış zincirine derinden bağlı olduğunuzu ve bu büyük tarihsel dramadaki rolünüzü hissetmek, yaşamdaki her şeye daha kolay dayanılabilir bir dinginliği size verecektir. Günün saçmalığına aşırı tepki vermiyorsunuz. Son akımlar için deli olmuyorsunuz. Belirli bir zaman diliminde her şeyin akış yönünü değiştirecek olan modelin farkındasınız. Zamanla uyum içinde değilseniz bile kötü günlerin sona ereceğini biliyorsunuz ve bir sonraki dalgayı oluşturmak için size düşen rolü oynayabilirsiniz.

Bu bilgiye sahip olmanın iki nedenle her zamankinden daha önemli olduğunu aklınızdan çıkarmayın. Birincisi, dünyayı saran küresellik karşıtı duygulara karşın, teknoloji ile sosyal medya bizi değiştirilemez yollarla birleştirmiştir. Yani bizim kuşağımı-

zın insanlarının eski kuşaklardan daha çok farklı kültürlerdeki aynı kuşaklarla daha fazla ortak noktası vardır. Bu benzeri görülmemiş durum, zamanın ruhunun her zamankinden daha doğrudan küreselleştiği ve onun hakkında bilgi sahibi olmayı çok daha önemli ve güçlü hale getirdiği anlamına geliyor.

İkincisi teknolojik yeniliklerin başlattığı keskin değişikliklerle ilerleme hızı artmıştır ve kendini gerçekleştiren bir dinamik yaratılmıştır. Gençler bu hıza bağımlıdır ve önemsiz de olsa daha fazla değişim istemektedirler. Bu hız başınızı döndürecek ve perspektifinizi yitirmenize yol açacaktır. Önemsiz bir değişimi çığır açıcı gibi görecek ve oluşma yolundaki gerçek çığır açan değişimi göz ardı edeceksiniz. Bırakın bundan sonra neyin geleceğini öngörmeyi, bu hızı takip bile edemeyeceksiniz. Yalnızca kuşaksal farkındalığınız, dingin tarihsel perspektifiniz böyle zamanlarla başa çıkmanıza izin verecektir.

Zamanın Ruhundan Yararlanma Stratejileri

Zamanın ruhundan yararlanmak için basit bir önermeyle başlamalısınız. Herkes gibi siz de zamanın bir ürünüsünüz, farkında olsanız da olmasanız da, içine doğduğunuz kuşak düşüncelerinizi ve değerlerinizi şekillendirdi. Dünyada olanlara karşı, yaşlı kuşağa karşı hayal kırıklığına kapılıyorsanız, toplumda bir şeylerin eksik olduğunu hissediyorsanız, aynı kuşaktakilerin de aynı duygulara kapıldığından emin olabilirsiniz. Bu duyguya dayanarak harekete geçerseniz, çalışmanız kuşağınızda yankılanacak ve zamanın ruhunu şekillendirmeye yardımcı olacaktır. Bu noktayı aklınızda tutarak aşağıdaki stratejilerin tamamını uygulamalısınız.

Eskiyi geriye itin: Kuşağınız için geçerli bir şey yaratma ihtiyacınız var ancak geçmiş, ebeveynlerinizin içselleştirdiğiniz değerleriyle sizi çekiyor. Biraz ürkek ve aklı karışık olmanız kaçınılmaz. Bu nedenle yaptıklarınız ve ifade ettiklerinizde tam gaz ilerlemekte kararsız kalıyorsunuz ve bir şeyler yapmanın eski yollarına başkaldırınız oldukça yumuşak oluyor.

Bunun yerine tam ters yöne gitmek için kendinizi zorlamalısınız. Geçmişi, fikirlerini, değerlerini büyük bir güçle iteceğiniz bir şey olarak düşünün, öfkeniz bu konuda size yardımcı olacaktır. Geçmişten ayrılmayı olabildiğince kesin ve açık yapın. Neyin yasak olduğunu ifade edin, yaşlı kuşakların bağlı olduğu gelenekleri dağıtın. Bunlar sizin kuşağınızın insanlarını heyecanlandıracak, dikkatini çekecektir ve çoğu sizi izlemek isteyecektir.

Eski kuşağa karşı bu kadar küstah ve isyancı olmayı Essex kontu, armada sonrası İngiltere'sinin özgüvenli ruhuyla örneklemiş ve kendi kuşağının göz bebeği olmuştu (daha fazlası için on beşinci bölüme bakınız). Danton monarşiye karşı çıkarak ve cumhuriyeti kışkırtarak güç kazanmıştı. 1920'lerde Afroamerikan dansçı Josephine Baker gösterilerini özgür ve şok edici yaparak kayıp kuşağın doğal ruhunu örneklemişti. Daha önceki başkan eşlerinin ağırbaşlı davranışlarının eski imgelerini yok eden Jacqueline Kennedy 1960'ların başında yeni ruhun ikonu olmuştu. Bu yönde ilerleyip ortaya çıkmak için bekleyenlerde yeniliğin şokunu yaratıp arzu uyandırabilirsiniz.

Eskiyi bugünkü ruha uyarlayın: Zamanın ruhunun özünü tanımlayınca tarihte bazı benzer anlar ya da dönemler bulmak akılcı bir stratejidir. Kuşağınızın hayal kırıklıkları ve isyanları belirli bir dereceye kadar eski kuşaklarda hissedilmiş ve dramatik biçimde sergilenmişti. Eski kuşakların liderleri tarihte etki yaratır ve zaman geçtikçe daha efsanevi bir hava kazanırlar. Kendinizi o figürler ya da dönemlerle bağdaştırınca desteklediğiniz hareket ya da yeniliğe daha fazla ağırlık katarsınız. Tarihsel dönemin duygu yüklü sembollerini alıp uyarlayarak geçmişte yaşananların daha kusursuz ve ilerici biçimini bugün yaratmaya çalıştığınız izlenimini verebilirsiniz.

Bunu yapmak için görkemli, efsanevi tanımlarla düşünün. Danton, Roma Cumhuriyeti'ni destekleyen konuşmaları ve hareketleriyle bilinen Cicero'yla kendini özdeşleştirmişti ve zorbalığa karşı çıkışı doğal olarak Fransızların çoğunda etkili oldu ve Danton'un görevine geçmişin ağırlığını ekledi. Film yapımcısı Akira Kurosawa, Japon kültüründe önemli yeri olan samuraylа-

rın dünyasını canlandırmıştı ama onu yeniden yaratırken savaş sonrası Japonya'nın sorunları ve ruh durumuna sağduyulu yorumlar getirmişti. Başkanlık yarışında John F. Kennedy 1950'lerin yorgunluğunun ötesine geçen yeni Amerikan ruhunu müjdelemek istemişti. Uygulayacağı programlara New Frontier (Yeni Sınır) adını vermiş ve fikirlerini Amerikan ruhunun derinliklerine işlemiş olan öncü ruhla birleştirmişti. Bu imgeler çekiciliğinin güçlü bir tarafı olmuştu.

Çocukluğun ruhunu canlandırın. Erken yıllarınızın ruhunu; mizahını, belirleyici tarihsel olgularını, dönemin tarz ve ürünlerini, sizi etkileyen havayı canlandırarak bu dönemi aynı biçimde deneyimlemiş olanlardan geniş bir seyirci kitlesine ulaşabilirsiniz. Yaşamın yoğun duygusal bir dönemiydi ve onu bir yetişkinin gözünden yansıtarak yeniden yaratınca akranlarınız arasında etkili olacaktır. Özellikle çocukluğunuzla güçlü bir bağınız varsa bu stratejiyi kullanın. Aksi takdirde bu ruhu canlandırmak sönük ve uyduruk gibi görünecektir.

Geçmişi gerçekçi biçimde canlandırma yerine ruhunu yakalamayı hedeflediğinizi aklınızdan çıkarmayın. Biraz anlamsız nostalji yerine günümüzdeki bir sorunla bağlantısı olması gerçekten ona güç kazandıracaktır. Bir şey icat ediyorsanız, çocukluk döneminin tarzlarını güncelleştirip belli belirsiz içine katmayı deneyin ve yaşamın bu erken çağına herkesin bilinçsizce çekilmesinden yararlanın.

Yeni sosyal yapılandırmayı oluşturun: İnsanların yakınlık hissettikleriyle daha fazla sosyal etkileşim arzulamaları doğalarının bir parçasıdır. Kendi genç kuşağınıza çekici gelecek yeni etkileşim yolları oluşturmak size her zaman güç kazandırır. Havadaki yeni fikirler, değerler etrafında ya da aynı kafa yapısına sahip olanları bir araya getiren yeni teknolojiyle bir grup düzenleyin. İnsanların daha özgürce bağlanmalarını önleyen aracıları ortadan kaldırın. Grubun bu yeni biçiminde üyeleri birbirine bağlayacak, özdeşleşecekleri bazı semboller ve bazı ritüeller belirlemek akılcı olacaktır.

Bunun örneklerini geçmişte görürüz: On yedinci yüzyılda Fransa'da kadınların ve erkeklerin özgürce konuşabildikleri *sa-*

lonlar, on sekizinci yüzyıl Avrupa'sında Masonların gizli ritüelleri ve hükümeti devirme havasının olduğu locaları, 1920'lerin "her şeyin mubah" olduğu gizli barları ve caz kulüpleri, daha yakın zamanda internet platformları, grupları ya da *flash mob* denilen aniden ortaya çıkan gösteriler. Bu stratejiyi kullanırken insanların sıyrılmak istedikleri geçmişin baskıcı unsurlarını düşünün. Boğucu bir doğruluk dönemi, aşırı ahlakçılık, yaygın uyumluluk ya da bireyselciliğin aşırı değerlenmesinin getirdiği bencillik olabilir. Kuracağınız grup yeni bir ruhun gelişmesine izin verecek, hatta doğruluk hakkındaki eski yasakların kırılmasının heyecanını yaratacaktır.

Ruhun düzenini bozun: Kuşağınızın ruhunun bir kısmıyla ya da yaşadığınız zamanla kendinizi karşıt görüşte bulabilirsiniz. Belki geçmişte yenilenmiş bir gelenekle özdeşleşiyorsunuz ya da bireysel yapınız nedeniyle değerleriniz biraz farklılık gösteriyor. Nedeni ne olursa olsun, zamanın ruhunu kınamak, hakkında vaaz ya da ahlak dersi vermek asla akılcı olmaz. Yalnızca kendinizi ötekileştirirsiniz. Eğer zamanın ruhu bir dalga ya da bir nehir gibiyse, onun yönüne karşı çıkmak yerine usulca yönlendirmenin yolunu bulmak daha iyidir. Zamanın ruhunun içinde çalışarak ve düzenini bozarak daha fazla güç ve etki kazanırsınız.

Örneğin zamanın görünüm ve duygularını belki de abartılı derecede içeren bir film, bir kitap, bir ürün ortaya çıkarabilirsiniz. Ürettiğiniz nesnenin içeriğine geçmişin yeğlediğiniz değerlerine işaret eden ya da olayları başka türlü yorumlayan biraz farklı fikirler ve ruh katarsınız ve insanların dünyaya bakışının sıkı kuşaksal çerçevesini biraz gevşetmeye yardımcı olursunuz.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ünlü Avrupa modacıları dünyaya baskın çıkan Amerikan pazarını küçümsüyordu. Yaygınlaşmaya başlayan popüler kültürden ve bayağılığından hoşlanmıyorlardı. Moda tasarımcısı Coco Chanel her zaman tasarımlarında zarafeti vurgulamıştı ve kesinlikle bu antipatiyi paylaşıyordu. Ama döneminin öteki modacılarının aksi yönünde ilerleyip Amerikan kadınlarının yeni gücünü kucaklayarak daha sade ve spor giysi isteklerini yerine getirdi. Güvenlerini kazanıp

onların dilini konuşarak Amerikan zevkini belli etmeden değiştirecek gücü elde etti, kendi gerçek anlayışını ortaya çıkarıp Amerikalı kadınların çok sevdiği şık tasarımlara zarafet kattı. Böylece modada zamanın ruhunu yeniden yönlendirdi ve 1960'larda oluşacak değişimleri önceden tahmin etti. Böyle bir güç ruha karşı çıkmakla değil birlikte çalışmakla ortaya çıkar.

Uyarlamayı sürdürün: Gençliğinizde kuşağınızın oluşturduğu belirli ruhu ve bu duygusal yoğunluk dönemini hepimiz sevgiyle anımsıyoruz. Yaşlandıkça karşılaştığınız sorun, bu döneme damgasını vurmuş olan değerlere, fikirlere ve tarzlara kilitlenip kalmış olmanızdır. Gençlerin gözünde geçmişin bir karikatürü oluyorsunuz. Düşüncelerinizde evrilmiyorsunuz. Ardınızda bıraktığınız tarihe tek dayanağınızmış gibi sımsıkı sarılıyorsunuz. Ve siz yaşlanırken halkın sahnesini işgal eden gençlerin sayısı arttığından, sizin izleyicileriniz azalıyor.

Sizi belirleyen ruhu terk etmeniz olanaksızdır. Genç kuşağın tarzını kopyalamaksa gülünç ve yapay görünmenize yol açar. Ruhunuzu çağdaşlaştırmalı, genç kuşağın size çekici gelen bazı değer ve fikirlerini benimsemeli, süregiden değişime kendi deneyim ve perspektifinizi karıştırarak daha geniş ve yeni izleyici kitlesi bulmalı, kendinizi olağandışı ve çekici bir karışım haline getirmelisiniz.

Film yönetmeni Alfred Hitchcock'u bu endüstriye girdiği 1920'ler şekillendirmişti. Sessiz filmlerde önemli olan, hikâyeyi anlatmak için görsel dili kusursuzlaştırmaktı. Hitchcock izleyicilerin kendini hikâyenin tam ortasında hissetmelerini sağlayan kamera açılarını ve hareketleri kullanma sanatında ustalaşmıştı.

Yönetmen olarak çalıştığı altmış yıl boyunca görsel dil takıntısından vazgeçmedi ve tarzını sürekli uyarladı: 1950'lerde moda olan renkli gösteriler, altmışların ve yetmişlerin gerilim ve korku filmleri. Tümüyle modanın dışında kalan ya da son modayı taklit etmeye çabalayan öteki yaşlı yönetmenlerden farklı olarak Hitchcock geçmişin ve bugünün bir karışımını yarattı. Mesleğinin erken dönemlerinin uyarlamalarını işin içine katarak son dönem filmlerine büyük bir derinlik kazandırdı. Filmleri büyük kitlele-

re hitap ediyordu ama çeşitli yenilik katmanları nedeniyle özgün oluyorlardı. Böylesine bir derinlik her tür izleyici kitlesi üzerinde olağanüstü etki yaratacağından, sizin çalışmanız da zamansız gibi görünecektir.

Zamanın ve Ölümün Ötesindeki İnsan

Biz insanlar elimize geçirdiğimiz her şeyi değiştirmenin ustasıyız. Dünya gezegeninin ekolojisini kendi amaçlarımıza uyması için tümüyle değiştirdik. Fiziksel açıdan zayıf olduğumuz halde kendimizi en önde gelen ve en güçlü sosyal hayvana dönüştürdük ve bunu yaparken beynimizi etkili biçimde genişletip yeni donanım yerleştirdik. Tez canlı ve yaratıcıyız. Ama bir şey bizim değiştirme çabalarımıza karşı koyuyor: zaman. Doğuyoruz, yaşamın akışına giriyoruz; her geçen gün, bizi ölüme biraz daha yaklaştırıyor. Zaman doğrusaldır, sürekli ilerler ve onu durdurmak için yapabileceğimiz bir şey yok.

Geçtiğimiz yaşam evreleri kontrolümüzün dışındaki modellere uygun olarak bizi damgalar. Bedenlerimiz ve beynimiz yavaşlar ve gençlikteki esnekliğini yitirir. Yaşam sahnesini gençler doldurup bizi bir kenara iterken çaresizce bunu seyrederiz. Kendi seçimimiz olmayan bir tarihsel döneme ve kuşağa doğduk, bu durum kim olduğumuzu ve başımıza neler geleceğini belirliyor. Zamanla bağlantılı olarak aktif yapımız etkisizleşiyor ve bilinçli olarak fark etmesek de çaresizliğimiz, kaygılarımızın ve girdiğimiz depresyonların kaynağını oluşturuyor.

Zamanı bireysel olarak deneyimlemeye yakından bakarsak tuhaf bir şey fark ederiz. Saatlerin ya da günlerin geçmesi bizim ruh halimize ve koşullarımıza göre değişir. Bir çocuk ile bir yetişkin zamanı farklı deneyimler, çocuk için çok yavaş geçerken yetişkin için çok hızlı geçer. Can sıkılınca zaman boş gibi gelir ve neredeyse hiç ilerlemez; heyecanlı, keyifli şartlarda ise biraz yavaşlamasını isteriz. Sakin ve düşünceli olunca zaman ağır geçer ama bize dolu ve doyurucu gibi gelir.

Bunun anlamı zamanı insanlığın yaratmış olması, kendi amaçlarımıza uygun olarak geçişini ölçmemizdir ve bu yapay yapıtı deneyimlememiz oldukça öznel ve değişkendir. Onu bilinçli olarak hızlandırma ya da yavaşlatma gücümüz var. Zamanla ilişkimiz düşündüğümüzden daha şekillendirilebilirdir. Yaşlanma sürecini durduramasak da ölümün gerçeğini inkâr edemeyiz ama onu deneyimleme biçimimizi değiştirebiliriz, acı ve üzüntü veren bir şeyden farklı şekle sokabiliriz. Doğrusal yerine döngüsel duyumsanmasını sağlayabiliriz, hatta nehrin dışına çıkıp zamansızlığı deneyimleyebiliriz. Kendi kuşağımızın ve perspektifinin içinde kilitli kalmak zorunda değiliz.

Hüsnükuruntu gibi gelse de çeşitli tarihi figürlerin (örneğin Leonardo da Vinci ve Johann Wolfgang von Goethe) bilinçli olarak yaşadıkları çağı aştıklarını ve zamanı değiştirme deneyimini tanımladıklarını biliyoruz. Bu, aktif yapımızın izin verdiği bir idealdir ve belirli bir dereceye kadar gerçekleşmeyi hedeflemeye değer.

Bu aktif yaklaşımı zamanın dört temel unsuruna aşağıdaki gibi uygulayabiliriz.

Yaşamın evreleri: Yaşamın evrelerinden (gençlik, ortaya çıkmaya başlayan yetişkinlik, orta yaş ve yaşlılık) geçerken kendimizde bazı ortak değişiklikler fark ederiz. Gençliğimizde yaşamı daha yoğun deneyimleriz. Daha duygusal ve kırılgan oluruz. Çoğumuz dışa odaklanır, insanların hakkımızda ne düşündüğü ve nasıl uyum sağladığımız gibi konular için kaygılanır. Daha sosyal oluruz ama aptalca davranışlara ve kendimizi üstün görmeye eğilimimiz vardır.

Yaşlandıkça yoğunluk azalır, zihnimiz belirli alışılmış fikir ve inançların çevresinde sıkışır. Yavaş yavaş insanların hakkımızda ne düşündüğüyle ilgili kaygılarımız azalır ve böylece içe döneriz. Sonraki evrelerdeki kazancımız, yaşamdan biraz uzak mesafe, biraz özdenetim ve belki de biriken deneyimlerden gelen bilgelik olur.

Belirli evrelerdeki olumsuz nitelikleri yok etme ya da hafifletme gücümüz var ve bir bakıma yaşlanma sürecine böylece karşı çıkabiliriz. Örneğin gençken grubun üzerimizdeki etkisini

azaltabiliriz, başkalarının ne düşündüğü ya da yaptığına fazla takılmayız. İçimize yöneliriz, özgünlüğümüzle daha fazla uyumlu oluruz (daha fazlası için on üçüncü bölüm). Aradan geçen yıllarla gelen içsel mesafeyi bilinçli olarak geliştirebiliriz, deneyimlerimizi daha derinlemesine düşünebiliriz, dersler çıkarabiliriz ve erken bir bilgelik geliştirebiliriz.

Yaşlanırken aradan geçen yıllarla soluklaşan olumlu gençlik niteliklerini muhafaza etmeye çalışabiliriz. Örneğin yaşlandıkça ortaya çıkan "her şeyi bilirim" tutumundan ve ukalalığın bir kısmından sıyrılıp çocukken sahip olduğumuz doğal merakı yeniden kazanabiliriz. Dünyaya yeni bir çerçeveden bakmayı, kendi değer ve önyargılarımızı sorgulamayı sürdürüp zihnimizi bu süreçte daha akıcı ve yaratıcı yapabiliriz. Bunun bir parçası olarak bize zevk veren bir alanda yeni şeyler öğrenip eski keyiflerimize geri dönebiliriz. Gençliğimizin daha yoğun deneyimleri üzerinde düşünüp, hayalimizde kendimizi o anlara geri götürüp, kim olduğumuzla daha derin bir bağ kurabiliriz. Bugünkü deneyimlerimizde gençlik yoğunluğunun bir dereceye kadar geri geldiğini hissedebiliriz.

Yıllar geçince daha az sosyal olmamızın bir nedeni insanların acayipliklerine karşı önyargılı ve hoşgörüsüz olmamızdır. Bunlar bizim yaşam deneyimimizi artırmaz. İnsan doğasını daha iyi anlayarak ve başkalarını olduğu gibi kabul ederek bunu değiştirebiliriz.

Yaşlanmanın psikolojik bir yanı da kendini gerçekleştiren kehanet olabilir. Kendimize yavaşladığımızı, eskisi kadar bir şeyler yapmaya girişemediğimizi söyleriz, bu fikre göre davranırız ve böylece yaşlanma sürecini yoğunlaştırırız ama bu durum bizi üzer ve biraz daha yavaşlamaya yatkın yapar. Geçmişte tam aksi yönde gitmiş olan Benjamin Franklin gibi ikonları görebiliriz. Yaşlanırken sürekli olarak zihnine ve bedenine meydan okumuş, yetmişli seksenli yaşlarında en keyifli ve neşeli huylarını muhafaza etmişti.

Günümüzün kuşakları: Buradaki hedefiniz zamanın ürünü olma durumunu azaltmak ve kuşağınızla ilişkinizi değiştir-

me yeteneği kazanmaktır. Bunu yapmanın önemli bir yolu farklı kuşaktan kişilerle aktif bağlantılar kurmaktır. Gençseniz, yaşlı kuşaktan insanlarla etkileşime girmeyi deneyin. Bazılarında özdeşleşebileceğiniz bir ruh vardır ve onları akıl hocası ya da rol model olarak kazanabilirsiniz. Bazılarıyla kendinizi üstün ya da aşağıda hissetmeden tıpkı akranlarınızla olduğu gibi ilişki kurup onların değerlerine, fikirlerine, perspektiflerine dikkat edip kendinizinkileri genişletebilirsiniz.

Yaşlıysanız, daha genç kuşaklarla bir ebeveyn ya da otorite figürü yerine akran olarak etkileşime girip bunu tersine çevirebilirsiniz. Onların ruhunu, farklı düşünme biçimlerini ve heveslerini özümsemek için kendinize izin vermelisiniz. Onlara size öğretecekleri şeyler olduğu fikriyle yaklaşmalısınız.

Farklı kuşaklarla daha özgün düzeyde etkileşime girerken tarihin aynı döneminde hayatta olanlarla eşsiz bir bağ kurmalısınız. Bu durum zamanın ruhunu yakalama şansınızı kuvvetlendirecektir.

Eski kuşaklar: Tarihi düşünürken geçmişi bir çeşit ölü ve ruhsuz bir karikatür olarak yorumlarız. Belki geçmiş dönemlere karşı ukala ve üstün hissettiğimiz için tarihin geri kalmış değer ve fikirlerine işaret eden unsurlara odaklanırız (gelecekteki kuşakların aynısını bize yapacağını düşünmeyiz) ve görmek istediklerimizi görürüz. Ya da geçmişe günümüzün fikir ve değerlerini yansıtırız ama bunların eskilerin dünyayı deneyimleme şekliyle pek az bağlantısı vardır. Çoğunlukla tarihi filmlerde gördüklerimize (bizim gibi davranan ve konuşan ama giysileri farklı olan kişiler) bağlı olarak onların kuşaksal perspektiflerini boşaltırız. Ya da bugünkü deneyimlerimizde geçerliliği olmadığını varsayarak tarihi göz ardı ederiz.

Böylesine saçma fikir ve alışkanlıklardan sıyrılmalıyız. Geçmiştekilerden hayal ettiğimiz kadar üstün değiliz (mantıksızlık, öngörüsüzlük, kıskançlık, büyüklenme, uyumluluk ve saldırganlık konularıyla ilgili olan önceki bölümlere bakınız). Konu katılımcı demokrasi, yaratıcı düşünme ya da kültürel canlılık olunca geçmişte bizimkinden daha üstün kültürel anlar yaşan-

mıştır. Bazı geçmiş dönemlerdeki insanların psikolojiyi kavrayışı ve sağlam gerçekçiliğiyle kıyaslanınca, biz oldukça kandırılmış gibi görünürüz. Gerçi insan doğası sabittir ama geçmişte yaşayanlar farklı koşulları, farklı teknolojik düzeylerle karşıladılar, bizimkinden çok farklı değer ve inançları vardı ama daha aşağıda oldukları söylenemez. Farklı koşullarını yansıtan değerleri vardı ve biz de bunları paylaşmış olacaktık.

En önemlisi geçmişin ölü olmadığını anlamaktır. Biz milyon yıllık evrimden ayrı, boş sayfalar olarak yaşama başlamıyoruz. Düşündüklerimiz, deneyimlediklerimiz, en içten fikir ve inançlarımız eski kuşakların mücadeleleriyle şekillendi. Dünyayla şimdi çeşitli yollarla ilişki kurmak çok eskide kalan düşünme farklılıklarından kaynaklanıyor.

İnsanların bir dava uğruna her şeyi feda ettiklerini görünce birinci yüzyılın ilk Hıristiyanlarının başlattığı değerlerdeki değişikliği yeniden yaşadıklarını anlıyoruz. Onlar yaşamın tüm yönlerini bir ideale adayarak bizim düşünme biçimimizi değiştirmişlerdi. Âşık olup sevdiğimizi idealleştirince on ikinci yüzyılın gezgin müzisyenlerinin Batı dünyasına tanıttığı, daha önce bilinmeyen bir duyguyu canlandırıyoruz.

Duyguları ve doğallığı zekâ ve çabanın üstüne çıkardığımızda on sekizinci yüzyılın psikolojimize ilk kez tanıttığı romantizm hareketini de yeniden deneyimliyoruz. Bunların farkında değiliz ama bugün biz, insan düşüncesinin ve psikolojisinde biriken değişimlerin karışık ürünleriyiz. Geçmişi ölü gibi görerek aslında kim olduğumuzu yadsıyoruz. Yapımızdan bağlantımızı koparıp köksüz ve barbar oluyoruz.

Tarihle ilişkinizi radikal biçimde değiştirip içinizde yeniden yaşama geçirmelisiniz. Herhangi bir nedenle sizi özelikle heyecanlandıran bir çağdan başlayın. O zamanın ruhunu yeniden yaratmayı deneyin, hakkında okuduğunuz aktörlerin öznel deneyimlerinin içine girin, aktif hayal gücünüzü kullanın. Dünyayı onların gözünden görün. Belirli dönemdeki günlük yaşamı hissedebilmek için son yüzyılda yazılmış olan harika kitaplardan yararlanın (örneğin *Everyday Life in Ancient Rome*, Lionel Casson ya

da *Ortaçağın Günbatımı*, Johan Huizinga). Dönemin edebiyatında yaygın olan ruhu ayırt edebilirsiniz. F. Scott Fitzgerald'ın romanları bu konudaki akademik yayınlardan çok daha canlı bir caz çağı bağlantısı sağlayacaktır. Yargılama ya da ahlak dersi verme eğilimlerinden uzaklaşın. İnsanlar onlara anlamlı gelen bir bağlamla o anı deneyimliyorlardı. Bunu içten dışa anlamaya çalışın.

Böylece kendinizle ilgili farklı şeyler hissedeceksiniz. Zaman kavramınız genişleyecek, geçmiş eğer içinizde yaşarsa bugün yaptıklarınız, üzerinde yaşadığınız dünyada devam edecek, geleceği etkileyecek, sizi hepimizin içinden geçen daha büyük bir insan ruhuna bağlayacaktır. Şu anda siz bu kırılmamış zincirin bir parçasısınız. Bu, insanı sarhoş eden bir deneyim, ölümsüzlüğün garip bir iması olabilir.

Gelecek: Gelecek üzerindeki etkimizi en çok çocuklarımızla ya da öğretmen ve akıl hocası olarak herhangi bir yolla etkilediğimiz gençlerle ilişkilerimizde algılayabiliriz. Bu etki biz gittikten sonra yıllarca sürecektir. Ama yarattığımız ve topluma katkıda bulunduğumuz çalışmalarımız daha büyük güç yayar ve geleceğin insanlarıyla iletişim kurup etkilemek için bilinçli bir stratejinin parçaları olur. Böyle düşünmek söylediklerimizi ya da yaptıklarımızı gerçekten değiştirebilir.

Leonardo da Vinci kesinlikle böyle bir strateji izlemişti. Geleceğin nasıl olabileceğini gözünde canlandırmak, hayal dünyasında geleceği yaşamaya çalışmak istemişti. Bunun kanıtlarını gelecekte var olabilecek, yaratmaya çabaladığı uçan makineler gibi icatların çizimlerinde görebiliriz. Yaşadığı dönemde var olmayan hangi değerleri insanların gelecekte taşıyacağını da derinlemesine düşünmüştü. Örneğin hayvanlara sevgisi vardı ve onların ruhu olduğuna inanırdı ama o dönemde böyle bir inanç hiç duyulmamıştı. Böylece vejetaryen oldu ve pazar yerlerini dolaşıp kafeslerde tutulan kuşları serbest bırakmaya başladı. Aralarında insanların da bulunduğu doğayı tek bir bütün olarak gördü ve bu inancın paylaşılacağı bir gelecek düşledi.

Ünlü feminist, felsefeci ve yazar Mary Wollstonecraft (1759-1797) biz insanların geleceği düşleyerek onu gerçekten yaratabi-

leceğine inanıyordu. Kısacık yaşamında kadın haklarına ve daha da önemlisi muhakeme gücüne erkeklerle eşit değer verilmesine dair fikirleri geleceği hayal edebilmesinden kaynaklanıyordu. Bu düşünceleri gerçekten de gelecek üzerinde derinden etkili oldu.

Belki de en olağanüstü örnek bilim insanı, yazar ve felsefeci olan Johann Wolfgang von Goethe'dir (1749-1832). Leonardo'nunkine benzer bir evrensel bilgiye erişti, insan zekâsının tüm biçimlerinde ustalaşmaya çalıştı, kendini tarihin tüm dönemlerinde eğitti ve böylece geleceği görmekle kalmayıp gelecekte yaşayanlarla iletişim kurdu. Evrim kuramını Darwin'den on yıllarca önce öngördü. On dokuzuncu ve yirminci yüzyılın büyük siyasi akımlarını, hatta İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın birleşeceğini öngördü. Teknolojinin çeşitli ilerlemelerini ve bunların ruhumuz üzerindeki etkilerini düşledi. Sürekli olarak zamanının dışında yaşamaya kalkıştı ve kehanet güçleri arkadaşları arasında efsane oldu.

Son olarak tarihin yanlış bir döneminde doğduğumuzu, zamanla uyum içinde olmadığımızı hissedebiliriz. Ne var ki bu ana kilitliyiz ve bunun içinde yaşamalıyız. Bu durumda ölümsüzlük stratejisi bize rahatlama sağlayabilir. Tarihin döngülerinin, sarkacın nasıl hareket ettiğinin, belki de biz gittikten sonra zamanın değişeceğinin farkındayız. Bu yolla geleceğe bakabilir ve bu kötü anın çok ötesinde yaşayanlarla bağlantı içinde olduğumuzu hissedebiliriz. Onlara erişebilir, izleyici kitlemizin bir parçası yapabiliriz. Bir gün onlar bizim sözcüklerimizi okuyacaklardır ve bu bağlantı iki yönde ilerleyecek, kişinin zamanını ve ölümün kesinliğini yenmesinin üstün yeteneğine işaret edecektir.

> Bir kişinin eksiklikleri yaşadığı çağdan alınır, erdemleri ve büyüklüğüyse kendisine aittir.
>
> —Johann Wolfgang von Goethe

18

Ortak Faniliğimiz Üzerine Düşünün

Ölümü İnkâr Etme Yasası

Çoğumuz yaşamımız boyunca ölümü düşünmekten kaçınırız. Tam tersine ölümün kaçınılmazlığı hep aklımızda olmalıdır. Yaşamın ne kadar kısa olduğunu anlamak, hedeflerimizi gerçekleştirmek için bizi bir amaç ve aciliyet duygusuyla doldurur. Bununla yüzleşmek ve bu gerçeği kabullenmek için kendimizi eğitmek; kaçınılmaz engelleri, ayrılıkları ve krizleri daha kolay yönetmemizi sağlar. Şu kısacak varlığımızda nelerin gerçekten önemli olduğu konusunda bize muhakeme gücü verir. Çoğu kişi sürekli olarak kendisini başkalarından ayırmanın ve üstün hissetmenin yollarını arar. Bunun yerine herkesin içindeki faniliği görmeli, bizleri nasıl eşitlediğini ve bağladığını algılamalıyız. Faniliğimizin derinlemesine farkında olunca yaşamın her yönündeki deneyimlerimizi yoğunlaştırırız.

Kalpteki Mermi

Mary Flannery O'Connor (1925-1964), Savannah, Georgia'da büyürken babası Edward'la arasında garip ve güçlü bir bağ olduğunu hissediyordu. Bu doğal olarak aynı büyük, delici gözler, aynı yüz ifadeleri gibi fiziksel benzerliklerinden kaynaklanıyordu. Ama Mary için daha da önemlisi, aynı şekilde düşünüp hissetmeleriydi. Özellikle kendi icat ettiği oyunlara babası katıldığı

zaman bunu hissediyordu. Her şeyin ruhuna kolayca giriyor, hayal dünyası kızıyla aynı yönde çalışıyordu. Tek kelime bile etmeden birbirlerini anlayabiliyorlardı.

Ailenin tek çocuğu olan Mary, babasından sosyal açıdan daha yüksek sınıf bir aileden gelen ve toplumda önemli bir kişi olma özlemi taşıyan annesi Regina için aynı duyguları beslemiyordu. Annesi, kitaplara düşkün ve içine kapanık kızını mükemmel bir güneyli hanıma dönüştürmek istiyordu, ama inatçı ve dik kafalı Mary bu yola girmiyordu. Mary annesini ve akrabalarını biraz resmi ve yüzeysel buluyordu. On yaşındayken onlar hakkında, adını "Akrabacıklarım" koyduğu bir karikatür serisi yazdı. Annesiyle akrabaları resim altlarını okuyunca doğal olarak yalnızca çizimlerine değil, on yaşındaki kızın keskin zekâsına da şaşırmışlardı.

Gelgelelim babası karikatürleri çok tatlı bulmuştu. Bunları ziyaretçilere gösterdiği küçük bir kitapta topladı. Kızının yazar olarak parlak bir geleceği olacağını tahmin etmişti. Mary başka çocuklardan farklı, hatta biraz eksantrik olduğunu küçük yaşta fark etmişti ve olağandışı niteliklerini sergilemekten babasının duyduğu gururun keyfini çıkarıyordu.

Babasını çok iyi tanıdığından 1937 yazında enerjisinde ve ruhunda fark ettiği ani değişiklikten korkmuştu. Başlangıçta pek belirgin değildi. Yüzünde kızarıklıklar oluşuyor, öğleden sonraları ani bir yorgunluğa kapılıyordu. Ardından gündüz uyku saatleri uzamaya, sık sık nezle olmaya, tüm bedeni ağrımaya başladı. Mary ara sıra kapalı kapılar ardında babasının hastalığı hakkında konuşan ebeveynlerine kulak misafiri oluyor ve ciddi bir terslik olduğunu hissediyordu.

Babası, birkaç yıl önce başlattığı emlakçılık işi iyi gitmediğinden kapatmak zorunda kalmıştı. Birkaç ay sonra Atlanta'da hükümette bulduğu işin de maaşı pek yüksek sayılmazdı. Kısıtlı bütçeleriyle geçinebilmek için Mary ile annesi Georgia'nın ortasında, Atlanta'ya yakın Milledgeville kasabasındaki akrabalarının geniş evine taşındılar.

1940 yılında babası çalışamayacak kadar zayıf düşmüştü. Eve geri döndü ve Mary sevgili babası 1 Şubat 1941'de kırk beş yaşın-

da ölene kadarki birkaç ay boyunca onun gün geçtikçe zayıflayıp incelmesini ve eklemlerinde dayanılmaz ağrılarla kıvranmasını izledi. Aylar sonra Mary, bu hastalığın bedenin antikor üretip kendi sağlıklı dokularına saldırdığı *lupus eritematozus* olduğunu öğrendi. (Günümüzde *sistemik lupus eritematozus* olarak bilinir ve hastalığın en şiddetli biçimidir.)

Babasının ölümünün ardından Mary kaybı konusunda kimseyle konuşamayacak kadar şaşkına dönmüştü ama bu olayın etkilerini özel bir deftere yazdı: "Ölümün gerçekliği üstümüze geldi ve Tanrı'nın gücünün bilinci, kalbe saplanan bir mermi gibi rehavetimizi yok etti. Dramatik, trajik, sonsuzluk duygusu üzerimize çöktü ve bizi üzüntüyle doldurdu, ama üzüntüden öte merak uyandırdı."

Birbirlerinin yaşamına öylesine girmişlerdi ki benliğinin bir kısmının da babasıyla birlikte öldüğünü hissetti. Ani ve şiddetli yaranın ötesinde, daha kozmik planda bunun anlamını merak etti. Dindar bir Katolik olarak her şeyin belirli bir nedenle oluştuğunu ve Tanrı'nın gizemli planının bir parçası olduğunu düşünüyordu. Babasının erken ölümü kadar önemli bir şey anlamsız olamazdı.

Bunu izleyen aylarda Mary'de bir değişim oldu. Olağandışı bir şekilde ciddileşti, geçmişte pek umursamadığı halde kendini derslerine vermeye başladı. Artık daha uzun ve daha tutkulu hikâyeler yazıyordu. Yerel bir kadın üniversitesine gidip yazı yeteneğiyle ve düşüncelerinin derinliğiyle profesörleri etkiledi. Yazarlığın kaderi olduğunu babasının doğru tahmin ettiğinde kararlıydı.

Yaratıcı gücüne dayanarak başarısının Georgia'dan gitmesiyle ilgili olduğuna karar verdi. Annesiyle Milledgeville'de yaşamak onu klostrofobik hissettirdi. Iowa Üniversitesi'ne başvurdu ve 1945 öğretim yılı için tam burs kazandı. Annesi tek çocuğunun yalnız yaşayamayacak kadar kırılgan olduğunu düşünüp fikrini değiştirmesini istedi ama Mary kararını vermişti. Üniversitedeki ünlü yazarlar atölyesine katılınca yeni kişiliğini işaret etmek için adını sadeleştirip Flannery O'Connor olarak kullanmaya karar verdi.

İnanılmaz bir kararlılık ve disiplinle çalışan Flannery kısa hikâyeleriyle dikkat çekmeyi başardı. Hikâyelerinde, yakından

tanıdığı güneyli karakterlerin nezaketlerinin altında yatan karanlık ve acayip niteliklerini ortaya çıkarıyordu. Menajerler ve yayıncılar onu aramaya, en itibarlı dergiler hikâyelerini kabul etmeye başladılar.

Iowa'dan sonra Doğu Sahili'ne taşındı ve arkadaşları Sally ile Robert Fitzgerald'ın Connecticut'taki evinde bir oda kiraladı. Orada hiç dikkati dağıtılmadan ilk romanı üzerinde çalışmaya başladı. Geleceği parlak görünüyordu ve her şey babasının ölümünden sonra kendisi için yaptığı plana uygun olarak ilerliyordu.

1949 Noeli'nde Milledgeville'i ziyaret ettiği sırada hastalandı ve doktorlar nefrotik sendrom tanısı koydular. Ameliyattan sonra uzun süre evde dinlenmesi gerekti ama bir an önce Connecticut'a dönüp arkadaşlarıyla birlikte olmak ve giderek tutkuya dönüşen romanını bitirmek istiyordu.

Sonunda mart ayında geri dönebildi ama birkaç ay boyunca kollarında garip ağrılar yaşadı. New York'ta gittiği doktorlar romatizmal eklem iltihabı tanısı koydular. Aralık ayında yine Noel ziyareti için Georgia'ya giderken trende fena halde hastalandı. Trenden inip, amcası onu karşıladığında zar zor yürüyebiliyordu. Aniden güçsüzleşmiş ve yaşlanmış gibi hissediyordu.

Eklemlerinde ağrı ve yüksek ateş şikâyetiyle hemen hastaneye kaldırıldı. Şiddetli bir romatizmal eklem iltihabı vakası olduğu ve onu stabilize etmenin aylar alacağı söylendi. Belirsiz bir süre için Milledgeville'de kalması gerekecekti. Doktorlara fazla güvenmiyordu, koydukları tanıdan emin değildi ama tartışamayacak kadar zayıf düşmüştü. Yüksek ateş nedeniyle neredeyse öleceğini hissediyordu.

Doktorlar onu tedavi etmek için yeni mucize ilaç, kortizondan büyük dozlarda verdiler ve eklemlerindeki ağrı ve iltihap azaldı. Aynı zamanda verdiği yoğun enerji aklını karıştırdı ve tuhaf düşüncelerle dolup taşmasına sebep oldu. Yan etki olarak da saçları döküldü ve yüzü şişti. Tedavinin bir parçası olarak sık sık kan nakli gerekiyordu. Bir anda hayatı kararmıştı.

Ateşi çok yükselince gözlerinin kör olduğu ve felç geçireceği duygusuna kapılması oldukça garip bir rastlantıydı. Aylar önce daha hastalığa yakalanmadan, romanındaki ana karakterin ken-

dini kör etmesini planlamıştı. Acaba kaderini mi öngörmüştü yoksa hastalık zaten vardı ve onu böyle düşüncelere mi yönlendiriyordu?

Ölümün eşiğinde olduğunu hissederek hastanede çok hızlı yazdığı romanı bitirdi ve kan naklinden esinlenerek romanına *Bilge Kan* adını verdi. Roman, Hazel Motes adında bir genç adamın yeni bilimsel çağda ateizm gerçeğini yaymaya çalışması hakkındaydı. "Bilge kan"a sahip olduğundan başka bir ruhsal rehberliğe ihtiyaç duymuyordu. Cinayet ve deliliğe gidişini anlatan roman 1952'de yayımlandı.

Aylarca hastanede ve evde tedavi olduktan sonra Fitzgerald'ları ziyaret etmek için Connecticut'a gitti. Büyük evdeki eski yaşamına yakın gelecekte devam etmeyi umuyordu. Sally'yle birlikte kırlarda arabayla dolaşırken Flannery romatizmal eklem iltihabından söz etti ve Sally aşırı korumacı annesinin doktorla işbirliği yapıp ondan sakladığı gerçeği açıklamaya karar verdi. "Flannery, senin hastalığın romatizmal eklem iltihabı değil, lupus." Flannery titremeye başladı. Birkaç dakikalık sessizliğin ardından, "Evet, iyi bir haber değil. Ama bana söylediğin için sana ne kadar teşekkür etsem azdır... Lupus olduğumu ve delireceğimi düşünüyordum. Deli olmak yerine hasta olmayı yeğlerim," diye yanıtladı.

Tüm dinginliğine karşın bu haber onu şaşkına çevirmişti. Kalbine ikinci mermi saplanmış ve ilk duygular iki kat artarak geri dönmüştü. Artık hastalığın babasından miras kaldığına emindi. Aniden, babasının ne kadar hızlı çöktüğünü düşününce belki de fazla ömrü kalmadığı gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kaldı. Milledgeville dışında başka bir yerde yaşama umudu ya da planı olmayacağını açıkça anlamıştı. Connecticut gezisini kısa kesti ve eve döndü, depresifti ve aklı karışmıştı.

Annesi artık ailesinin Milledgeville'in hemen dışındaki Andalusia adlı çiftliğinin yöneticisiydi. Flannery geri kalan yaşamını bu çiftlikte geçirecek ve annesi ona bakacaktı. Doktorlar yeni mucize ilaç sayesinde normal bir yaşam süreceğini düşünüyorlardı ama yan etkilerini hisseden ve bedeninin ne kadar dayanabileceğini merak eden Flannery onlarla aynı fikirde değildi.

Annesini seviyordu ama birbirlerine hiç benzemiyorlardı. Annesi konuşkandı, statüye ve görünümlere takıntılıydı. Dönüşünün ilk birkaç haftasında Flannery paniğe kapıldı. Daima babası gibi inatçı olmuştu. Kendi istediği biçimde yaşamaktan hoşlanıyordu ama annesi çok gergin ve işgüzar olabilirdi. Bunun dışında Georgia'dan uzakta yaşamakla bağdaştırdığı yaratıcı gücüyle geniş dünyayla tanışıyor ve akranları arasında ciddi konulardan söz edecek birilerini buluyordu. Daha geniş ufukların zihnini genişlettiğini hissediyordu.

Andalusia bir hapishane gibiydi ve bu koşullarda zihninin sıkışacağından korkuyordu. Ama ölümle yüz yüze geldiğinde hayatının gidişatı hakkında derin derin düşündü. Ona göre arkadaşlarından, yaşadığı yerden ve hatta sağlığından bile açıkça daha önemli olan şey, kısacık yaşamında biriktirdiği tüm fikir ve izlenimlerini ifade eden yazılarıydı. Yazacağı birçok hikâyenin yanı sıra bir iki de roman vardı. Belki de zorunlu olarak eve dönmek onun adına yapılmış bir planın parçası, gizli bir lütuftu.

Andalusia'daki odasında, dünyadan uzakta, dikkatini dağıtacak hiçbir şey olmayacaktı. Annesine sabahları en az iki saat yazı yazmanın kendisi için kutsal olduğunu, hiçbir kesintiye tahammül edemeyeceğini söyleyecekti. Artık enerjisini tümüyle işine verecek, karakterlerinin derinliğine inecek ve onları canlandıracaktı. Georgia'nın kalbindeki evde ziyaretçilerin ve çiftlik işçilerinin seslerini dinlerken karakterlerinin sesleri, konuşma biçimleri kafasında yankılanıyordu. Güneye, toprağa biraz daha bağlandığını hissedecekti.

Eve döndüğü ilk aylarda fotoğraflarda, sevdiği nesnelerde, bulduğu defterlerinde babasının varlığını hissetmeye başlamıştı. Varlığı hiç aklından çıkmıyordu. Babasının da yazar olmak istediğinden emindi. Belki de başarısız olduğu noktadan sonra kızının başarmasını istemişti. Paylaştıkları bu ölümcül hastalık onları biraz daha yaklaştırmıştı; babasının bedenini sarmış olan aynı acıları duyuyordu. Ama acılara duyarsızlaşıp hiç durmadan yazabilir, çocukken babasının kendisinde gördüğü potansiyeli gerçekleştirebilirdi.

Böyle düşünürken boşa harcayacak zamanı olmadığını fark etti. Daha kaç yıl yaşayacak ve yazı yazacak enerji ve berraklığı

bulacaktı? İşine bu kadar odaklanması, hastalıkla ilgili her türlü endişeden kurtulmasına da yardımcı olacaktı. Yazı yazarken kendini tümüyle unutuyor, karakterlerinin içine giriyordu. Egosunu yitirmek dini bir deneyim gibiydi. Hastalığını bildirmek için bir arkadaşına, "Bir gözümü kısarak bakarsam tüm bunları bir lütuf olarak alabilirim," diye yazmıştı.

Sayılacak başka nimetler de vardı. Hastalığını erken tarihte öğrendiğinden, genç yaşta ölme fikrine kendini alıştırması darbeyi hafifletecekti. Her dakikanın, her deneyimin, dışarıda karşılaştığı sınırlı sayıdaki insanlarla temasının tadını çıkaracaktı. Yaşamdan fazla bir şey beklemeyeceğinden, sahip olduklarının bir anlamı olacaktı. Şikâyet etmenin ya da kendine acımanın bir anlamı yoktu, herkes bir gün ölecekti. Başkalarını çok fazla sinirlendiren ufak tefek kaygıları ciddiye almaması bundan sonra kolaylaşacaktı. Hatta kendine bakıp bir yazar olarak kendi iddialarına gülebilir ve bastonla tökezleyerek kel kafasıyla ne kadar gülünç göründüğüyle alay edebilirdi.

Yeni bir adanmışlık duygusuyla hikâyeler yazarken içinde oluşan bir değişikliği fark etti: 1950'lerde Amerika'daki yaşam ve kültür akışına karşı artan bir farkındalık ve tiksinti. İnsanların gitgide sahteleştiğini, tıpkı çocuklar gibi maddi şeylere takıldığını, can sıkıntısıyla boğuştuğunu duyumsuyordu. Geçmişle, dinle bağlantıları kesilmiş, yaşamla bağlantıları çözülmüş, ruhsuz olmuşlardı. Yüksek bir amaç duygusu olmadan debeleniyorlardı. Bu sorunların kökünde insanların fanilikleriyle yüzleşip durumun ciddiyetini anlamamaları yatıyordu.

Kendi hastalığından esinlendiği "Kalıcı Ürperti" adlı hikâyesinde bunu ifade etti. Ana karakter ölümcül hasta olarak Georgia'daki evine dönen bir genç adamdı. Trenden inerken kendisini karşılayan annesi bir çığlık atmış, dehşet içinde kalmıştı. Yüzündeki ölümü annesinin bir anda görebilmesi genç adamı sevindirmişti. Altmış yaşındaki annesi gerçekle tanıştırılacaktı ve eğer bu deneyim onu öldürmezse, olgunlaşma sürecine yardım edecekti.

İnsanların insanlık duygularını yitirdiğini ve her tür zalimliği yapabildiklerini görüyordu. Birbirleriyle yakından ilgilenmi-

yorlar, dışarıdakilere karşı kendilerini üstün görüyorlardı. Eğer onun gördüklerini, zamanın ne kadar kısa olduğunu, herkesin nasıl acı çekip öleceğini görebilseydiler yaşam tarzları değişirdi, olgunlaşırlardı, soğuklukları erirdi. Okurların kayıtsızlıktan kurtulmaları için kendi "kalplerinde bir mermiye" ihtiyaçları vardı. Dışarıdan bakınca sevimli ve sıradan gibi görünen karakterlerinin yüzeyinin altındaki bencilik ve gaddarlığı en açık tanımlarla çizerek bunu başaracaktı.

Flannery'nin yeni hayatında yüzleşmesi gereken tek sorun ezici yalnızlıktı. Kendisini sakinleştirmeleri için insanların dostluğuna ve çalışmalarında sonsuz kaynak yaratması için hikâye kahramanlarına ihtiyacı vardı. *Bilge Kan* ile diğer hikâyelerin yayımlanmasıyla şöhreti artınca diğer yazarların ve hayranlarının ara sıra çiftliğe geleceklerine güveniyor, böyle anlar için yaşıyor, tüm enerjisiyle ziyaretçilerini gözlemliyor, derinliklerine dalıyordu.

Bu sosyal karşılaşmaların arasını doldurmak için gittikçe artan arkadaşları ve hayranlarıyla mektuplaşmaya başladı. Kendisine yazan herkese mutlaka yanıt veriyordu. Birçoğunun dertleri vardı. Orta batıda deliliğin sınırında, intihara yaklaşmış genç bir adam vardı. Georgia'lı Betty Hester lezbiyen oluşundan utanıyordu, bunu Flannery'ye itiraf etmişti ve düzenli olarak mektuplaşıyorlardı. Kendini oldukça garip ve ana akımın dışında hisseden Flannery hiçbirini yargılamıyordu. Sayıları gittikçe artan karakterlere ve uyumsuzlara öğüt ve merhamet dağıtıyor, enerjilerini kendi dışlarında bir şeylere adamalarını söylüyordu.

Mektuplar, Flannery'nin insanlarla arasına fiziksel bir mesafe koymasını sağlıyordu. Yakında veda etmek zorunda kalacağı kişilere bağlanmak anlamına geleceğinden, çok fazla yakınlıktan korkuyordu. Böylece sosyal dünyasını kendi amaçlarına uygun olarak inşa etti.

1953 ilkbaharında Danimarkalı, uzun boylu, yakışıklı, yirmi altı yaşında bir genç olan Erik Langkjager onu ziyarete geldi. Önemli bir yayınevinin gezgin satıcısıydı ve çoğunlukla güney bölgelerinde dolaşıyordu. Yerel üniversitede tanıştığı bir profesör onu Georgia'nın ünlü edebiyatçısı Flannery O'Connor'la tanıştırmayı önermişti. Genç adam evinden içeri girdiği anda Flan-

nery aralarında gizemli bir bağ oluştuğunu hissetti. Erik kültürlü ve komikti. Georgia'nın bu bölgesinde böylesine görmüş geçirmiş biriyle karşılaşmak çok zordu. Gezgin satıcı olarak hayatı Flannery'yi büyülemişti. Bu alanda çalışanların kullandığı reklam malzemelerini içeren dosyaya "İncil" adını vermesini eğlendirici bulmuştu.

Genç adamın köksüz yaşamı onu etkiledi. Tıpkı Flannery gibi Erik'in babası da o çocukken ölmüştü. Flannery kendi babasından ve miras kalan lupus hastalığından söz etti. Erik'i yakışıklı bulmuştu ve kendi görünümü hakkında utangaç olduğundan sürekli şakalar yapıyordu. Ona verdiği *Bilge Kan* kitabına "Bilge kanı olan Erik'e," diye yazdı.

Hararetli sohbetlerini sürdürebilmek için Erik yolculuklarını sık sık Milledgeville'den geçecek biçimde ayarlamaya başladı. Flannery her ziyareti özlemle bekliyor ve gittiği zaman boşluk duygusuna kapılıyordu. Mayıs 1954'teki bir ziyaretinde işinden altı aylığına izin aldığını ve Danimarka'ya gideceğini söyledi. En sevdikleri etkinlik olarak kırlarda bir veda gezisi yapmalarını önerdi. Güneş batıyordu. Erik ıssız yolun kenarına arabayı park edip, öpmek için ona doğru eğildi ve Flannery bunu sevinçle karşıladı. Kısa ama unutulmayacak bir andı.

Onu özleyerek düzenli olarak mektup yazıp, laf arasında araba gezilerinden ve kendisi için ne anlama geldiğinden söz etti. Ocak 1955'te, birkaç günde içinden dökülen bir hikâyeye başladı. (Normalde, hikâyeleri birkaç taslaktan geçiren dikkatli bir yazardı.) Hikâyesine "Temiz Köylüler" adını verdi. Karakterlerden biri tahta bacaklı, alaycı genç bir kadındı. Bir gezgin İncil satıcısı ona kur yapıyordu. Birdenbire gardını düşürüyor, kendisini baştan çıkarmasına izin veriyor ve onunla kendi oyununu oynuyordu. Bir samanlıkta sevişmeye başlarlarken, genç adam bir güven belirtisi olarak ondan takma bacağını çıkarmasını istiyor. Bu, kadına aşırı samimi ve tüm savunmalarının ihlali gibi geliyor ama yine de boyun eğiyor. Genç adam takma bacağı alıp kaçıyor, asla geri dönmüyor.

Aklının bir köşesinde Erik'in Avrupa'daki tatilini her nasılsa uzattığını düşünüyordu. Yazdığı hikâye bununla başa çıkması-

nın bir yoluydu, gezgin satıcı ve gardını düşüren alaycı, sakat kız olarak kendilerinin karikatürünü çizmişti. Erik onun takma bacağını almıştı. Nisan ayında yokluğunu daha fazla hissedip bir mektup daha yazdı. "Burada olsaydın, hiç susmadan konuşacağımız milyonlarca şey olacağından eminim." Mektubu postaya atmasının ertesi günü Erik'ten Danimarkalı bir kadınla nişanlandığını, Amerika'ya ve eski işine dönmeyi planladığını bildiren bir mektup aldı.

Böyle bir şeyin olabileceğini sezmişti ama yine de bu haber şok etkisi yaratmıştı. Büyük bir nezaketle onu tebrik etti, birkaç yıl boyunca mektuplaşmayı sürdürdüler ama Flannery onu bu kadar kolay yitirmenin üstesinden gelemedi. Dayanılmayacak gibi olduğundan kendini hep ayrılık duygularından uzak tutmaya çabalamıştı. Başkaları yaşamayı ve sevmeyi sürdürürken, her an onu alıp götürebilecek ölümün anımsatıcıları gibiydi. Şimdi ise ayrılık duyguları üzerine çöküyordu.

Şimdi karşılıksız aşkı deneyimlemenin nasıl bir şey olduğunu biliyordu, ama onun için durum farklıydı. Bunun bir tür son şans olduğunu ve hayatının esasen tek başına süreceğini biliyordu, bu da her şeyi iki kat daha dokunaklı hale getirdi. Ölümün gözünün içine bakmaya kendini eğitmiş olduğundan acı çekmenin bu biçiminden niçin irkiliyordu? Ne yapması gerektiğini biliyordu, bu acı veren deneyimi başka hikâyelere ve ikinci romanına dönüştürecek, insanlar ve kırılganlıkları hakkındaki bilgisini zenginleştirecekti.

Birkaç yıl içinde kortizon kalça ve çene kemiklerini yumuşatmaya, kollarını yazı yazamayacak kadar zayıf duruma getirmeye başladı. Yakında, yürümek için koltuk değneği kullanmak zorunda kalacaktı. Lupus kızarıklıklarını harekete geçirdiğinden güneş en büyük düşmanı olmuştu. Yazın boğucu sıcağında bile dışarı çıkıp yürüyüş yaparken tepeden tırnağa örtünmek zorundaydı. Bedenini rahatlatmak için doktorlar kortizon ilacını kestiler ama enerjisi azaldı ve yazmak daha da zorlaştı.

Son birkaç yılın baskısı altında iki roman ve çok sayıda hikâye kitabı yayımladı. Çok genç olmasına karşın, döneminin en büyük Amerikalı yazarlarından biri olarak tanındı. 1962 ilkbaharında bir arkadaşına, "On altı yıldır yazıyorum, potansiyelimi

tükettim gibi geliyor ve şimdi algılarımı derinleştirecek bir çeşit lütfa ihtiyacım var," diye yazdı.

1963 yılında Noel'den birkaç gün önce bayıldı ve hastaneye kaldırıldı. Doktorlar anemi tanısı koyup canlandırmak için kan vermeye başladılar. Daktilosunun başına oturamayacak kadar zayıf düşmüştü. Birkaç ay sonra almaları gereken iyi huylu bir tümör buldular. Doktorların tek korkusu ameliyatın getireceği travmanın lupusu canlandırması ve on yıl önce geçirdiği yüksek ateş nöbetlerini yeniden yaşamasıydı.

Arkadaşlarına yazdığı mektuplarda konuyu hafife aldı. Çok garip ama bu kadar zayıf düştüğü bir anda daha fazla hikâye yazmak ve sonbaharda yayıma hazırlamak için yeterli esin kaynağına sahipti. Hastanede hemşireleri yakından inceleyip yeni karakterler için malzeme elde etmişti. Doktorlar çalışmasını yasaklayınca hikâyelerini aklında kurdu ve ezberledi. Defterlerini yastığının altına sakladı. Yazmayı sürdürmek zorundaydı.

Ameliyat başarılıydı ama mart ayının ortasında lupus kükreyerek geri döndü. Bunu, içinde her şeyi yıkan öfkeli bir kurdun varlığına (Latincede *lupus* "kurt" demektir) benzetiyordu. Hastanede kalış süresi uzadı ama çalışmasını doktorlar ve hemşirelerden gizleyerek her gün iki saat yazı yazdı. Her şey bitmeden önce son hikâyelerini kâğıda dökmek için acelesi vardı.

Sonunda 21 Haziran'da eve gitmesine izin verildi ve aklının bir köşesinde sonun geldiğini hissetti, babasının son günlerinin hatırası içinde çok canlıydı. Ağrı olsa da olmasa da çalışmak, hikâyelerini ve düzeltmelerini bitirmek zorundaydı. Bilincinin en küçük parçacığını bile iyice kullanmalıydı. Bir yazar olarak kaderini gerçekleştirmiş ve tartışılmaz zengin bir yaşam sürmüştü. Bitirilmemiş hikâyeler dışında şikâyet edeceği ya da pişmanlık duyacağı hiçbir şey kalmamıştı.

31 Temmuz'da pencereden yağmuru izlerken, birdenbire bilincini yitirdi ve hastaneye kaldırıldı. 3 Ağustos sabahı, otuz dokuz yaşında öldü. Son arzusu doğrultusunda babasının yanına gömüldü.

Yorum: Lupus hastalığının başlangıcını izleyen yıllarda Flannery O'Connor garip bir olguyu fark etti. Arkadaşları, ziya-

retçileri, mektuplaştığı kişilerle etkileşimlerinde çoğunlukla öğüt verici rolü üstleniyor, insanlara nasıl yaşayacakları, enerjilerini nereye yönlendirecekleri, zorluklara karşı nasıl sakin kalacakları, bir amaç sahibi olma konularında rehberlik ediyordu. Bu arada çok ciddi kısıtlamalarla başa çıkmaya çalışan ve ölüme yakın olan kendisiydi.

Bu dünyada yolunu yitirmiş olanların sayısının yükseldiğini duyumsuyordu. Kendilerini işlerine ya da ilişkilerine içtenlikle veremiyorlardı. Sürekli onunla bununla uğraşıyorlar, yeni eğlenceler arıyorlar ama içlerinde bir boşluk hissediyorlardı. Terslik ya da yalnızlıkla yüz yüze kalınca dağılıyorlar ve kendileri hakkında somut bilgiler vermesi, gerçeklerden söz etmesi ve yön göstermesi için ona dönüyorlardı.

Ona göre kendisiyle bu kişiler arasındaki fark çok basitti. Yıllardır ölümün gözünün içine irkilmeden bakıyordu. Gelecek için belirsiz umutlar beslemiyor, tıbba fazla güvenmiyor ya da üzüntüsünü alkol ve uyuşturucuyla boğmaya çabalamıyordu. Kendisi için saptanmış erken idam cezasını kabullenmişti ve kendi amaçları için kullanıyordu.

Flannery açısından ölüme yakın olmak; kendini harekete geçirmek, aciliyet duygusuna kapılmak, dinsel duygularını derinleştirmek, yaşamın tüm gizemleri ve belirsizlikleri hakkında merak duygusunu uyandırmaktı. Ona gerçekten neyin önemli olduğunu öğretmek ve diğerlerini rahatsız eden küçük münakaşalardan ve endişelerden uzak durmasına yardımcı olmak için ölümün yakınlığını kullandı. Kendini içinde bulunduğu ana bağlamak, her dakikayı, her karşılaşmayı takdir etmek için kullanıyordu.

Hastalığının bir amacı olduğundan kendine acıması gereksizdi. Ve ölümle yüzleşince kendini sertleştirebilir, bedenini saran acıyı hafifletebilir ve yazı yazmayı sürdürebilirdi. Erik'ten ayrılırken bedenine saplanan merminin ardından dengesini bulmak aylar sürmüştü ama küskün ya da münzevi olmamıştı.

Bunun anlamı ölümün simgelediği nihai gerçekle çok rahat olmasıydı. Aralarında tanıdıklarının da bulunduğu birçok kişi bir gerçeklik eksikliğinin acısını çekmiş, fanilik düşüncesinden ve yaşamın diğer sevimsiz yönlerinden uzak kalmaya çabalamıştı.

Faniliğine yoğunlaşmasının önemli bir avantajı daha vardı, insanlara karşı empatisi ve bağlanma duygusu derinleşiyordu. Genel olarak ölümle garip bir ilişkisi vardı. Yalnızca kendisine ait bir kader değildi, babasıyla çok yakından bağlıydı. İkisinin de çektiği acılar ve ölümleri birbirine dolanmıştı. Kendi yakın ölümünü bunu daha ileriye götürmek için bir çağrı olarak görmüştü; hepimizin ortak fanilikle bağlandığımızı ve eşit olduğumuzu görmek istiyordu. Hepimiz aynı kaderi paylaşıyoruz ve bu nedenle bizleri yakınlaştırıyor. Kendimizi üstün ya da ayrı hissetmekten sıyrılmamızı sağlıyor.

Flannery'nin artan empatisi ve her tip insanla iletişim kurma arzusuyla kanıtlanan başkalarıyla bir olma duygusu en büyük kısıtlamalarından sıyrılmasını sağlamıştı: Annesinden ve güneydeki başkalarından içselleştirdiği Afroamerikanlara karşı ırkçı duygulardan uzaklaşmıştı. Bunu kendisinde tanımış, karşı gelmek için özellikle yazılarında mücadele etmişti. 1960'ların başında Martin Luther King Jr.'ın önderlik ettiği yurttaşlık hakları hareketini kucaklamıştı. Daha sonraki hikâyelerinde Amerika'daki tüm ırkların bir gün eşit olarak birleşecekleri, ülkenin geçmişindeki bu kara lekeden uzaklaşacakları vizyonunu ifade etmeye başlamıştı.

On üç yılı aşkın bir süre Flannery O'Connor ona doğrultulan silahın namlusundan başka yöne bakmayı reddetti. Dini inancı kesinlikle ruhunu korumasına yardımcı oldu, ancak Flannery'nin bildiği gibi, dindar olan pek çok insan, kendi fanilikleri söz konusu olduğunda yanılsamalar ve kaçamaklarla doludur ve herkes kadar kendini beğenmişlik ve küçüklük yeteneğine sahiptir. Ölümcül hastalığını, yaşamını olabildiğince yoğun ve doyurucu biçimde geçirmek için kullanmak onun kendi seçimiydi.

Şunu anlayın: Flannery O'Connor'ınkilere benzeyen hikâyeleri biraz uzak mesafeden okuruz. Daha rahat bir konumda olduğumuz için biraz huzurlu hissetmekten kendimizi alamayız. Ama bu arada çok ciddi bir hata yaparız. Onun kaderi bizim kaderimizdir. Hepimiz ölme sürecindeyiz, hepimiz aynı belirsizliklerle yüz yüzeyiz. Daha doğrusu, faniliğini bu kadar yakın ve elle tutulur olarak hissetmekle, O'Connor'ın bize oranla bir avantajı

vardı, ölümle yüzleşmek ve farkındalığından yararlanmak zorundaydı.

Öte yandan bizler bu düşüncenin etrafında dolanırız, önümüzdeki sonsuz zamanı gözümüzde canlandırmak ve yaşamla yüzeysel biçimde ilgilenmek isteriz. Gerçeklik bize çarptığında, belki kariyerimizde beklenmedik bir kriz, bir ilişkide acı verici bir ayrılık, yakın birinin ölümü, hatta kendi hayatımızı tehdit eden hastalığımız şeklinde, kalbimize bir mermi saplanır. Genelde bununla başa çıkmaya hazır olmayız.

Ölüm düşüncesinden kaçınmamız, diğer sevimsiz gerçekler ve terslikle başa çıkmamızın modelini oluşturmuştur. Kolayca histerik duruma geliriz, dengemizi yitiririz, kaderimiz için başkalarını suçlarız, kendimize kızar ve acırız, aklımızı dağıtmayı seçeriz ve acıyı azaltacak yollar ararız. Sıyrılamadığımız bir alışkanlık biçimini alır, bu kaçınmanın getirdiği kaygı ve boşluk duygusuna kapılırız.

Yaşam boyu sürecek bir model haline gelmeden önce, bu rüya gibi durumdan gerçek ve kalıcı bir şekilde silkinip çıkmalıyız. Kendi faniliğimize korkmadan ve ölüm üzerine kısacık, soyut bir meditasyonla kendimizi kandırmadan bakmalıyız. Herhangi bir terslik ya da ayrılık gibi yarın bile karşımıza çıkabileceğinden, ölümün simgelediği belirsizlik üzerine yoğunlaşmalıyız. Farkındalığımızı ertelemekten vazgeçmeliyiz. Ölümün herkesin paylaştığı bir kader olması bizi derin bir empatiyle bağlaması gerektiğinden, kendimizi üstün ve özel hissetmekten uzaklaşmalıyız. Hepimiz ölüm kardeşliğinin bir parçasıyız.

Bunu yaparken yaşamımız için farklı bir yol saptamalıyız. Ölümü tanıdık bir figür biçimine getirip yaşamın ne kadar kısa olduğunu ve nelerin bizim için önemli olması gerektiğini anlamalıyız. Bir kriz, ayrılık ya da hastalıkla karşı karşıya kalınca, bu kadar fazla korkmayız ve bunalmayız. Yaşamın acı ve ıstırap içerdiğini kabullenmeli ve böyle anları kendimizi güçlendirmek ve öğrenmek için kullanmalıyız. Flannery'de olduğu gibi faniliğimizin farkındalığı bizi aptalca yanılsamalardan arındırır ve deneyimimizin her yönünü yoğunlaştırır.

Geçmişe bakıp yaşamak için gerekli bilgiye sahip olmadan, hata yaparak ve tembellik ederek harcadığım bunca zamanı, yüreğime ve ruhuma karşı ne kadar sık günah işlediğimi düşününce, kalbim kanıyor. Yaşam bir armağandır, yaşam mutluluktur, her dakikası sonsuz mutluluk olmalıdır! Keşke gençler bunu bilseydi! Artık yaşamım değişecek; şimdi yeniden doğacağım. Sevgili kardeşim, umudumu yitirmeyeceğime yemin ederim. Ruhumu saf ve yüreğimi açık tutacağım. Daha iyi olmak üzere yeniden doğacağım.

—Fyodor Dostoyevski

İnsan Doğasının Anahtarları

Geri çekilip günlük düşüncelerimizin zincirini incelersek aynı kaygılar, fanteziler, kırgınlıkların çevresinde sürekli bir halka gibi döndüğünü fark ederiz. Yürüyüşe çıktığımız ya da biriyle sohbet ettiğimiz zamanlar bile içimizdeki bu monologla bağlantımız sürer, duyduğumuza, gördüğümüze yarım yamalak ilgi gösteririz.

Ne var ki ara sıra belirli olaylar değişik bir düşünme ve hissetme niteliğini tetikler. Her zamanki rahatlık bölgemizden çıkıp daha önce hiç görmediğimiz yabancı bir ülkeye gittiğimizi varsayalım. Birdenbire duyularımız hayata geçer, gördüğümüz, duyduğumuz her şey canlanır. Bu yabancı yerde sorunlardan ya da tehlikeli durumlardan uzak kalmak için dikkat etmemiz gerekir.

Aynı şekilde uzun bir yolculuğa çıkarken, uzun süre göremeyeceğimiz sevdiklerimizle vedalaşırken, onları farklı bir ışıkta görürüz. Normal koşullarda onların kıymetlerini bilmeyiz ama şimdi yüz ifadelerine bakarız ve söylediklerini dinleriz. Uzun süreli ayrılık hissi bizi daha duygusal ve dikkatli yapar.

Bir ebeveynin, bir eşin ya da bir kardeşin ölümünde bunun daha güçlü bir çeşidi ortaya çıkar. Bu kişi yaşamımızda büyük bir rol oynamıştır, onu içselleştirmişizdir ve şimdi kendimizden bir parçayı yitiririz. Hatta hayatın diğer insanlar için devam ettiğine, bizi aniden vuran ölüm gerçeğinden habersiz olduklarına biraz öfke bile duyabiliriz.

Bu kaybı izleyen günler ya da haftalar boyunca yaşamı farklı deneyimleriz. Belirli dürtüler ölen kişiyle ilgili bağlantıları bize geri getirir. Bu duygunun yoğunluğu azalacaktır ama yitirdiğimiz kişiyi anımsadıkça, bu yoğunluğun bir kısmı geri dönecektir.

Eğer ölümü bizi korkutan bir eşiği geçmek gibi düşünüyorsak, yukarıda sözünü ettiğimiz deneyimler kendi ölümümüzle ilgili ufak dozlardır. Tanıdığımız kişilerden ayrılmak veya yabancı bir ülkeye gitmek, yaşamın yeni bir evresine girmek demektir ve hepsinin içerdiği değişiklikler adeta bir parçamız ölmüş gibi geriye bakmamıza sebep olur. Böyle anlarda ve ölümün verdiği kederli anlarda duyularımızın yükseldiğini, duygularımızın derinleştiğini fark ederiz. Farklı bir düşünce düzeni bize gelir. Daha dikkatli, duyarlı oluruz. Adeta geçici olarak başka bir insan olmuşuz gibi, yaşam deneyimimiz nitel olarak farklılık kazanır. Elbette düşüncelerimiz ve duygularımızdaki bu değişiklik biz ölümle burun buruna gelirsek daha güçlü olacaktır. Böyle bir deneyimden sonra hiçbir şey aynı olmayacaktır.

Buna *paradoksal ölüm etkisi* adını verelim. Böyle anların ve karşılaşmaların kendimizi daha uyanık ve canlı hissetmemize sebep olan paradoksal sonuçları bulunur. Paradoksal etkileri aşağıdaki gibi açıklayabiliriz.

Biz insanlar için ölüm yalnızca korku değil beceriksizlik kaynağıdır. Yaklaşan faniliğin bilincinde olan tek hayvan bizleriz. Tür olarak gücümüzü derin düşünmeye borçluyuz. Ama bu özel durumda düşünmek bize perişanlıktan başka bir şey getirmez. Ölümün içerdiği fiziksel acıyı, sevdiklerinden ayrılmayı ve böyle bir anın ne zaman geleceği belirsizliğini görürüz. Bu düşünceden kaçınmak, kendimizi gerçeklerden uzak tutmak için elimizden geleni yaparız ama ölüm farkındalığı aklımızın bir köşesinde durur ve asla yok edilemez.

Farkındalığımızın darbesini yumuşatmak için bilinçsiz bir dürtü hisseden atalarımız, bir ruhlar, tanrılar dünyası ve ölümden sonra yaşam kavramı yarattılar. Ölümden sonraki yaşam fikri, ölüm korkusunu azaltmaya ve bazı çekici yönler kazandırmaya yardımcı oldu. Sevdiklerinden ayrılma kaygısını ve çekilen fiziksel acıyı yok etmedi ama sıyrılamadığımız kaygılar için de-

rin bir psikolojik denge sundu. Ölüme geçişi çevreleyen ayrıntılı ve hoşa giden ritüellerle bu etki sağlamlaştı.

Günümüz dünyasında gittikçe artan muhakeme gücümüz ve bilim konusundaki bilgimiz, beceriksizliğimizi daha da kötüleştirdi. Çoğumuz artık ölümden sonra yaşama inanmıyoruz ve hiçbir denge olmadığından çıplak gerçekle yüz yüze kalıyoruz. Cesur görünmeyi, yetişkinler olarak bu gerçeği kabul etmiş gibi davranmayı deneyebiliriz ama temel korkumuzdan bu kadar kolay sıyrılamayız. Farkındalığımızdaki birkaç yüzyıllık sürede doğamızın en derin parçası olan ölüm korkusunu birdenbire değiştiremeyiz. Ölümden sonra yaşam gibi inanç sistemleri yaratmak yerine yadsımaya dayanırız, ölüm farkındalığını olabildiğince bastırırız. Bunu çeşitli yollarla yaparız.

Geçmişte ölüm, şehirlerde ve kasabalarda günlük ve içgüdüsel bir varlıktı, kaçması zor bir şeydi. Belirli bir yaşa gelince çoğu insan başkalarının ölümüne ilk elden tanık oluyordu. Günümüzde dünyanın çoğu yerinde ölümü görünmez hale getirdik, bu yalnızca hastanelerde olan bir şey. (Yediğimiz hayvanlar için de benzerini yapıyoruz.) Ne olduğuna fiziksel olarak tanık olmadan hayatın çoğunu yaşayabiliriz. Yaşamın derin bir parçası olan ölüme oldukça gerçekdışı bir yön kazandırıyor. İzlediğimiz eğlencelerde ölüm karikatürümsü bir görünüm alıyor, ekranlarda hiçbir duygunun eşliği olmadan düzinelerce insanın öldürüldüğünü izliyoruz ve ancak imgelerle heyecanlanıyoruz. Bu farkındalığı baskılama ve korkuya karşı kendimizi duyarsızlaştırma ihtiyacının ne kadar derin olduğuna işaret ediyor.

Üstelik son zamanlarda gençliğe saygı göstermeye, çevresinde sanal bir kült oluşturmaya başladık. Eskiyen nesneler, geçmişten kalan filmler bize yaşamın kısalığını ve beklenen kaderimizi bilinçsizce anımsatıyor. Onlardan kaçınmak için etrafımızı yeni, taze ve moda olan şeylerle dolduruyoruz. Bazı insanlar teknoloji sayesinde ölümü alt edebilecekleri fikrine kapılmaya başladılar ve bu da insanların yadsımasının en son düzeyini gösteriyor. Genelde teknoloji bize tanrısal güçlere sahip olduğumuz ve bu nedenle yaşamı uzatabileceğimiz, gerçeği daha uzun süre göz ardı edebileceğimiz duygusu veriyor. Bu açıdan ilkel atalarımızdan daha güçlü değiliz. Kendimizi kandırmanın yeni yollarını bulduk.

Sonuçta bu konuyu hepimizin yüz yüze kaldığı bir gerçek olarak tartışmak, daha sağlıklı biçimde yönetmek ve ne yapılması gerektiğini konuşmak için hevesli kimseyi bulamıyoruz. Bu konu yasak. Ve insan doğasının bir yasası olarak inkâr etmekte çok ileri gidince, *paradoksal etki* bize olumsuz yönde sahip çıkıyor ve yaşamımızı daha kısıtlı ve ölüme benzer yapıyor.

Daha çocukluğumuzun erken döneminde faniliğimizin farkına vardık ve anımsamadığımız ama son derece gerçek ve içgüdüsel bir kaygıya kapıldık. Böyle bir kaygı inkâr edilemez ve kendiliğinden kaybolması beklenemez. Ölüm fikrini baskılamayı seçince, kaynağıyla yüzleşmememiz kaygımızı biraz daha kuvvetlendirdi. Gelecek hakkındaki en ufak bir olgu ya da belirsizlik bu kaygıyı ortaya çıkarır ve hatta kronikleştirir. Bununla savaşmak için düşünce etkinliklerimizin kapsamını daraltırız; düşündüklerimiz ve yaptıklarımızda rahatlık bölgemizden çıkmayınca, yaşamımız daha tahmin edilebilir olduğundan kaygıya karşı kırılganlığımız azalır. Belirli besinlere, dürtülere ya da eğlencelere bağımlılıklar da aynı köreltici etkiyi yapar.

Eğer bunu yeterince ileri götürürsek, bencilliğimiz artar, öngörülemeyen davranışlarıyla kaygılarımızı harekete geçiren insanlara bağımlılığımız azalır.

Yaşam ile ölüm arasındaki tezadı şu şekilde tanımlayabiliriz: ölüm mutlak hareketsizliktir, çürüme dışında hiçbir değişim ya da hareket görülmez. Ölümde başkalarından ayrılıp tümüyle tek başımıza kalırız. Öte yandan yaşam harekettir, diğer canlılarla ve yaşam biçimlerinin çeşitliliğiyle bağlantılıdır. Ölüm düşüncesini inkâr edip baskılayınca kaygılarımızı besleriz, içimizde ölüme daha yakın hale geliriz, başkalarından ayrı kalırız, düşüncelerimiz alışkanlık ve yinelemeye dönüşür, çok az hareket ve değişim yaşarız. Öte yandan ölümle aşinalık düşüncesiyle yüzleşmenin paradoksal etkisi Flannery O'Connor'ın hikâyesinde anlatıldığı gibi kendimizi daha canlı hissetmemizi sağlar.

Ölüm gerçeğiyle bağlantı kurunca yaşamın gerçeği ve doluluğuyla da daha derin bağlantı kurmuş oluruz. Ölümü yaşamdan ayrı tutup farkındalığımızı baskılayarak tam tersini yapmış oluruz.

Çağdaş dünyada olumlu paradoksal etkiyi yaratmanın yolunu bulmalıyız. Aşağıdaki bölüm, faniliğimizi bilincin verimli ve yaşamı zenginleştiren bir şeye dönüştürme girişiminde bize yardımcı olacaktır.

Ölüm Üzerinden Yaşam Felsefesi

Biz insanların sorunu faniliğimizin farkında olmak ve bu farkındalığı ileri götürmekten korkmamızdır. Adeta uçsuz bucaksız bir okyanusun kenarında durup araştırma konusunda kendimize engel oluyoruz ve hatta sırtımızı dönüyoruz. Bilincimizin amacı daima bunu olabildiğince ileri götürmektir. Tür olarak gücümüzün, bize verilmiş olan görevlerin kaynağı budur. Benimsediğimiz felsefe ölüme karşı her zamanki duygularımızın tam tersine gitme yeteneğimize dayanır. Ona daha yakından bakacağız, sahilden ayrılıp ölüm ve yaşama yaklaşımımızda farklı bir biçimde keşfe çıkacağız ve elimizden geldiğince uzağa götüreceğiz.

Bunu başarmanın beş ana stratejisi uygun egzersizlerle aşağıda yer almaktadır. Beşini birden uygulamak en iyisidir, böylece bu felsefe günlük bilincimize sızar ve deneyimimizi içten değiştirir.

Farkındalığı içgüdüsel yapın: Korku nedeniyle ölümü soyut hale getiriyoruz, ara sıra aklımızdan geçirip baskılıyoruz. Ama yaşam bir düşünce değildir, mutlak bir gerçektir, içimizde hissettiğimiz bir şeydir. Ölümsüz yaşam diye bir şey yoktur. Faniliğimiz yaşam gerçeğinin kendisi kadar mutlaktır. Dünyaya geldiğimiz andan itibaren hücrelerimiz ölüp biz yaşlanırken varlığı içimizdedir. Bu yolla deneyimlemek zorundayız. Ürkütücü ya da korkutucu bir şey olarak görmemeliyiz. Ölümün bir soyutlama olduğu engelini aşmanın özgürleştirici bir etkisi vardır, bizi çevremizdeki dünyaya fiziksel olarak bağlar ve duyularımızı yükseltir.

1849 Aralık ayında yirmi yedi yaşındaki yazar Fyodor Dostoyevski Rus çarına karşı komplo kurma suçlamasıyla hapishaneye atılmıştı ve öteki mahkûmlarla birlikte suçlarından dolayı idam edilmek üzere St. Petersburg'da bir meydana götürüleceğini öğ-

renmişti. İdam kararını hiç beklemiyordu. İdam mangasının önüne çıkmadan önce kendini hazırlaması için ancak birkaç dakikası vardı. Birkaç dakika içinde daha önce hiç bilmediği duygular onu sardı. Bir katedralin kubbesine vuran ışıkları fark etti ve yaşamın bu ışıklar kadar geçici olduğunu düşündü. Şimdi her şey daha canlı gibi görünüyordu. Öteki mahkûmların yüz ifadelerinden cesur görüntülerinin ardındaki korkuyu fark etti. Adeta düşünce ve duyguları şeffaflaşmıştı.

Son arda çarın bir temsilcisi atıyla meydana girdi ve idam cezalarının Sibirya'da birkaç yıl ağır çalışmaya çevrildiğini bildirdi. Ölümle yaşadığı bu psikolojik karşılaşmadan bunalan Dostoyevski kendini yeniden doğmuş gibi hissetti. Bu deneyim yaşamının sonuna kadar benliğinde kaldı, empati ve gözlemleme gücünde yeni derinlikler yarattı. Ölümle derin ve kişisel biçimde karşılaşmış başka insanlar da aynı deneyimi yaşamışlardır.

Bu etkinin nedeni şöyle açıklanabilir: Normalde hayatı çok dikkatimiz dağılmış, rüya gibi bir halde, bakışlarımız içe dönük olarak yaşarız. Zihinsel etkinliğimizin çoğu gerçekle pek bağlantısı olmayan, tümüyle içsel fantezilerin ve kırgınlıkların çevresinde döner. Ölümün yakınlığı bizi birdenbire hazır ola geçirir ve bedenimizin tümü bu tehdide karşılık verir. Adrenalin yayılır, beynimize ve sinir sistemimize kan daha fazla pompalanır. Zihnimiz daha yüksek düzeye odaklanır, yeni ayrıntılar fark ederiz, insanların yüzlerini yeni bir ışıkta görürüz, çevremizdeki her şeyin geçiciliğini duyumsarız, duygusal yanıtlarımız biraz daha derinleşir. Bu etki yıllar, on yıllar boyunca kalır.

Yaşamımızı tehlikeye atmadan bu deneyimi yineleyemeyiz ama daha küçük dozlarda aynı etkiyi kazanabiliriz. Ölüm üzerine düşünüp, daha gerçek ve fiziksel duruma dönüşmeye çalışarak başlayabiliriz. Japon samuray savaşçıları için duyarlı sinirlerimizin ve yaşama bağlanmamızın merkezi bağırsak ve iç organlardı; bu nokta aynı zamanda ölümle bağlantımın merkeziydi. Samuraylar fiziksel ölüm farkındalığı yaratmak için bu duyunun üzerinde olabildiğince derinlemesine duruyorlardı. Bağırsakların dışında yorulduğumuz zaman aynı şeyi kemiklerimizde hisse-

deriz. Bu fizikselliği uykuya dalmadan hemen önce duyumsarız, bilincin bir biçiminden ötekisine geçtiğimiz birkaç saniyeliğine hissederiz ve bu geçiş ölüm benzeri bir duygu uyandırır. Bunda korkacak bir taraf yoktur. Daha doğrusu bu yönde hareket ederken kronik kaygımızı azaltmakta önemli ilerlemeler kaydederiz.

Bunda da ölümümüzün geleceği günü, nerede olabileceğimizi, nasıl gelebileceğini tasavvur ederek hayal gücümüzü kullanabiliriz. Bunu olabildiğince canlı yapmalıyız. Dünyaya her şeyi sanki son kez görüyormuş gibi (çevremizdeki insanlar, günlük görüntüler ve sesler, trafiğin uğultusu, kuşların cıvıltısı, penceremizden görünen manzara) bakmayı deneyebiliriz. Biz olmadan da bunların devam edeceğini hayal edelim ve birdenbire kendimizi yaşama geri döndürülmüş gibi düşünelim. Aynı ayrıntılar farklı ışıkta görünecektir, kanıksanmış ve yarı algılanmış olmayacaktır. Tüm yaşam biçimlerinin geçiciliğini içimize yerleştirelim. Gördüklerimizin istikrarı ve somutluğu yalnızca bir yanılsamadır.

Bu algıyı izleyen üzüntülü anlardan korkmayalım. Genellikle kendi ihtiyaçlarımız ve endişelerimiz etrafında oluşan duygularımızın sıkılığı, şimdi dünyaya ve yaşamın dokunaklılığına açılıyor ve bunu memnuniyetle karşılamalıyız. On dördüncü yüzyıl Japon yazarı Kenko, "Eğer insanlar Adashino'nun çiyleri gibi solup gitmeseydi, Toribeyama'nın üzerindeki duman gibi kaybolmasaydı, sonsuza dek dünyada kalsaydı, her şey bizi harekete geçirecek gücünü yitirirdi! Yaşamın en değerli yönü belirsizliğidir," demişti.

Yaşamın kısalığının farkına varın: Kendimizi bilinçsizce ölümün farkındalığından uzaklaştırınca, zamanla belirli bir ilişki kurarız. Bu ilişki oldukça gevşek ve şişirilmiştir. Gerçeğe oranla daha fazla zamanımız olduğunu düşleriz. Zihnimiz tüm umut ve isteklerimizin yerine getirileceği geleceğe doğru kayar. Eğer bir plan ya da hedefimiz varsa, büyük bir enerjiyle bağlanmakta zorlanırız. Yarın yaparım deriz kendimize. Belki bugün başka bir plan ya da hedef üzerinde çalışmak isteriz. Hepsi birbirinden çekici olduğundan niçin yalnızca birinin ya da ötekinin üzerinde duralım? Bazı işleri yapmamız gerektiğini hissederken hep erte-

lediğimiz ve gücümüzü dağıttığımız için genele yayılan bir kaygıya kapılırız.

Belirli bir projede bir teslim tarihi bize dayatılırsa, zamanla olan düş benzeri ilişkimiz dağılır ve gizemli bir nedenle haftalar ya da aylar sürmesini beklediğimiz işe odaklanıp birkaç günde bitiririz. Bize dayatılan teslim tarihinin fiziksel bir bileşeni vardır. Adrenalin pompalanır, bedenimizi enerjiyle doldurur, beynimizi yoğunlaştırır, daha yaratıcı yapar. Zihin ve bedenin tek bir hedefe bağlanmasını hissetmek canlandırıcıdır, günümüzün telaşlı yaşamında bunu pek seyrek deneyimleriz.

Faniliğimizi, hayattaki tüm eylemlerimize yukarıda tarif edilene benzer bir etki veren, bir tür teslim tarihi olarak düşünmeliyiz. Kendimizi kandırmaktan vazgeçmeliyiz. Yarın ölebiliriz ama eğer seksen yıl daha yaşasak bile, bu süre zamanın uçsuz bucaksız okyanusunda yalnızca bir damladır ve sandığımızdan daha çabuk gelip geçer. Bu gerçeğe uyanmalı ve sürekli üzerinde düşünmeliyiz.

Bu fikir bazılarının, "Herhangi bir şeyi denemeye değer mi? Sonunda öleceksek, bunca çabanın anlamı var mı? Anın keyfini çıkararak yaşamak daha iyidir," diye düşünmelerine yol açar. Ama bu, gerçekçi bir değerlendirme yerine kaçınmanın başka bir çeşididir. Kendimizi zevklere ve onların akıl dağıtıcılığına vermek, bunların bedeli düşüncesinden kaçınmak ve üzerinde düşünmeyerek ölüm fikrini bastırarak kendimizi kandırmaktan başka bir şey değildir. Kendimizi zevklere verirken, can sıkıntısını uzak tutmak için sürekli yenilerini aramak zorundayız ve bu iş çok yorucudur. İhtiyaç ve arzularımızın diğer şeyler kadar önemli olduğunu görmeliyiz. Zamanla ruhsuz gibi gelmeye başlar ve istediğimizi elde edemezsek egomuz huysuz olur.

Yıllar geçerken potansiyelimizi harcadığımız ve hiçbir şey başaramadığımız duygusu aklımızdan çıkmaz, gitgide daha kırgın ve küskün oluruz. William Hazlitt'in gözlemlediği gibi, "Ne kadar boşuna yaşadığımızı düşünürsek ölüme olan nefretimiz o kadar artar."

Yaşamın kısalığı farkındalığının günlük davranışlarımıza açıklık getirmesine izin verelim. Ulaşacak hedeflerimiz, tamam-

lanacak projelerimiz, geliştirecek ilişkilerimiz var. Bu bizim son projemiz, dünyadaki son savaşımız olabilir ve yaşamın belirsizliğine bakınca kendimizi tümüyle yaptığımız işe adamalıyız. Bu farkındalıkla neyin önemli olduğunu, önemsiz kavgaların ve yan uğraşların can sıkıcı avuntular olduğunu görebiliriz. Bir şeyi yapmaktan gelen tatmin hissini istiyoruz. Egomuzu, zihnimizin üzerinde çalıştığımız işe daldığı akış duygusunda kaybetmek istiyoruz. İşimizden uzaklaşınca peşinde koştuğumuz zevkler ve avuntuların geçiciliğini bildiğimiz için daha fazla anlamı ve yoğunluğu olacaktır.

Faniliği herkeste görün: 1665'te korkunç bir veba Londra'yı kasıp kavurmuş ve yaklaşık yüz bin kişi ölmüştü. Yazar Daniel Defoe o tarihte beş yaşındaydı ama veba salgınına ilk elden tanık olduğundan üzerinde kalıcı bir iz bırakmıştı. Altmış yıl sonra o tarihte Londra'da yaşananları yaşlı bir anlatıcının gözünden aktarırken kendi anılarını, araştırmalarını, amcasının günlüklerini kullanarak *Veba Yılı Günlüğü* adlı kitabı yaratmıştı.

Veba yayılırken kitabın anlatıcısı garip bir olguyu fark etmişti. İnsanlar birbirine karşı daha fazla empati duymaya başlamışlar, aralarındaki özellikle dinsel konulardaki sorunlar yok olmuştu. "Şöyle gözlemleyebiliriz," diye yazıyor, "... ölümü yakından görmek kısa zamanda iyi ilkeleri olan insanları birbiriyle barıştıracak ve bunun nedeni yaşamdaki kolay olayları ve nesneleri kendimizden uzaklaştırmamız, ihlallerimizin kışkırtılması, kötü kanın sürmesidir... Başka bir veba yılı tüm bu farklılıkları birleştirecek, ölümle ya da hastalıklarla yakın bir sohbet ölümü tehdit edecek, yapımızdaki tüm küstahlığı giderecek, aramızdaki düşmanlıkları yok edecek ve bizi farklı gözlerle görmeye götürecektir."

Tam tersinin çok sayıda örneği vardır. Insanlar çoğunlukla savaşlarda binlerce insanı öldürürler ama bu kitlesel ölümler en ufak bir empati duygusu uyandırmaz. Ama böyle olaylarda katiller kendilerini öldürdüklerinden ayrı gibi görürler ve onları daha az insanmış ve kendi güçleri altındaymış gibi hissederler. Veba söz konusu olunca yaşamdaki konumu ya da zenginliğine bakılmaksızın kimse koruma altında olmaz. Herkes eşit derecede

risk altındadır. Kendini kırılgan hissederken, başkalarının da kırılganlığını görünce, insanların farklılık ve ayrıcalık duygusu erir ve olağandışı bir empati ortaya çıkar. Eğer başkalarının kırılganlığını ve faniliğini kendimizden ayrı tutmazsak, bu zihnimizin doğal bir durumu olabilir.

Felsefemizle, vebanın kabile eğilimlerimiz ve her zamanki kendi içine kapanıklığımız üzerindeki arındırıcı etkisini oluşturmak istiyoruz. Küçük çapta başlayıp önce evimizdeki, işyerimizdeki, yakın çevremizdekilere bakıp ölümlerini hayal etmek ve bu durumun onları algılamamızı nasıl değiştirdiğini görmek istiyoruz. Schopenhauer, "Her dostun ölümünde hissedilen derin acı her bireyde kendisine özgü olan, ifade edilemeyen ve bu nedenle mutlak surette yitirilen tarifsiz bir şey bulunmasından kaynaklanır," diye yazmıştı. Bu özgünlüğü başkalarında görmek, kıymetini bilmediğimiz niteliklerini ortaya çıkarmak istiyoruz. Yalnızca kendimizinkini değil, *onların* acıya ve ölüme kırılganlığını da deneyimlemek istiyoruz.

Bu düşünceleri biraz daha ileri götürebiliriz. Herhangi bir kalabalık kentteki yayalara bir bakın ve doksan yıl içinde biz de dahil hiçbirinin hayatta olmayacağını fark edin. Zengin, yoksul, gelmiş geçmiş, gömülüp unutulmuş milyonlarca, milyarlarca insanı düşünün. Böyle düşünceler kendimizi önemli, özel hissetmeyi, bizim acımızın başkalarından farklı olduğu fikrini muhafaza etmemizi zorlaştırır.

Ortak faniliğimiz aracılığıyla insanlarla içgüdüsel bağımızı güçlendirdikçe, insan doğasının tüm çeşitlerini hoşgörü ve nezaketle kabul ederiz. Bu, tehlikeli ve zor kişilere karşı uyanıklığımızı yitirdiğimiz anlamına gelmez. Daha doğrusu en kötü bireylerin faniliğini ve kırılganlığını görmek onları normal boyutlarına indirmeye, kötülüklerini kişisel olarak almamaya ve onlarla daha tarafsız ve stratejik bir alanda başa çıkmamıza yardımcı olur.

Genel olarak ölümün hayaletinin bizi insanlara yaklaştırdığını ve aşk için hevesli yaptığını söyleyebiliriz. Ölüm ile aşk ayrılmaz biçimde birbirine bağlanmıştır. Ölümün simgelediği nihai ayrılık ve çözülme bizi birleşmeye, başkalarıyla bütünleşmeye

iter. Özgün ölüm bilincimiz, belirli aşk biçimimizi yaratmıştır. Ölüm farkındalığının derinleşmesi bu dürtüyü sağlamlaştıracağı gibi insanlığı sarsan bölünmelerden ve ruhsuz ayrılıklardan sıyrılmamızı da sağlayacaktır.

Tüm acı ve terslikleri kucaklayın: Yaşam yapısı nedeniyle acı ve ıstırap içerir. Ve bunun nihai biçimi ölümdür. Bu gerçeğin karşısında biz insanların basit bir seçeneği vardır: acı veren anlardan kaçınırız ve ilaç ya da bağımlılıkla aklımızı dağıtarak etkisini azaltmayı deneriz. Ayrıca davranışlarımızı kısıtlarız. İşimizde çok fazla çalışmazsak, hırslarımızı azaltırsak, kendimizi başarısızlığa ve alay konusu olmaya açık bırakmayız. Eğer ilişkilerden erken tarihte sıyrılırsak, ayrılığın getirdiği keskin, acı veren anlardan kurtulmuş oluruz.

Bu yaklaşımın kökünde ölüm korkusu yatar ve bizim acıyla, terslikle temel ilişkimizi düzenleyip kaçınma modelini yaratır. Kötü şeyler olduğunda, doğal tepkimiz hayatın bize getirdiklerinden ya da başkalarının bizim için yapmadıklarından şikâyet etmek ve zorlu durumlardan daha da uzaklaşmak olur. Negatif paradoksal ölüm etkisi kendini gösterir.

Öteki seçeneğimize Friedrich Nietzsche *amor fati* (kader sevgisi) adını vermişti. "Bir insanın büyüklüğü için benim denklemim *amor fati* olmasıdır. Kişi geçmişte, gelecekte, şimdi ya da sonsuzlukta, olduğundan başka biri olmak istemez. Olup bitenlere yalnızca tahammül etmekle kalmayıp... onları sever."

Bunun anlamı şöyledir: Yaşamda kontrol edemediğimiz çok şey vardır ve ölüm bunların nihai örneğidir. Hastalık ve fiziksel acı deneyimleri yaşayacağız. Insanlardan ayrılma olgularından geçeceğiz. Kendi hatalarımızdan kaynaklanan başarısızlıklarla ve diğer insanların kötülükleriyle yüzleşeceğiz. Ve bizim görevimiz öğrenme ve kendimizi güçlendirme fırsatı olarak bunları kabullenmek, hatta kucaklamaktır. Böylece yaşamı onaylarız, tüm olasılıklarını kabul ederiz. Bunun temelde ölümü tümüyle kabullenmemiz yatar.

Her şeyin belirli bir nedeni olduğunu, kaderden kaynaklandığını görerek ve ders çıkararak bunu uygularız. Hastalanınca

dünyadan uzaklaşmak, akıl dağıtıcılardan uzak kalmak, yavaşlamak, yaptıklarımızı değerlendirmek, sağlıklı dönemleri takdir etmek için kusursuz bir fırsat olarak görürüz. Fiziksel acının belirli bir derecesine kendimizi alıştırmak ve azaltmak için hemen ilaçlara uzanmamak çok önemli bir yaşam yeteneğidir.

Insanlar bize direnirse ya da sırtını dönerse, ne hata yaptığımızı araştırırız, insan doğası hakkında bunu nasıl kullanıp kendimizi eğiteceğimiz düşünürüz ve kaypak ve huysuz olanlarla başa çıkmayı öğrenmeye çalışırız. Risk alıp başarısız olunca, bu deneyimi ders çıkarma fırsatı olarak görürüz. İlişkiler sona erince dinamikte ne terslik olduğunu, neyin eksik olduğunu ve bir sonraki ilişkiden neler istediğimizi görmeye çalışırız. Böyle deneyimlerden kaçınarak kendimizi acılardan uzak tutmak için sarıp sarmalamayız.

Böyle olaylarda elbette zihinsel ve fiziksel acı çekeceğiz ve bu felsefenin olumsuzu derhal olumluya dönüştüreceğini düşünerek kendimizi kandırmayacağız. Bunun bir süreç olduğunu, darbe alacağımızı biliyoruz ama zamanla zihnimiz bunu bir öğrenme deneyimine çevirecektir. Bu dönüşüm denemeyle kolaylaşır ve çabuklaşır.

Kader sevgisi deneyimlediğimiz her şeyi değiştirir ve taşıdığımız yükü hafifletir. Her şeyin belirli bir nedene dayandığını ve sonunda bizi aydınlatacağını biliyorsak, niçin sızlanalım? Yaşamın acı gerçeklerine karşı nihai yaklaşıma sahip olunca başkalarının sahip olduklarını niçin kıskanalım?

Zihninizi yüceliğe açın: Ölümü hepimizin geçeceği bir eşik olarak düşünün. Bu, nihai gizemi temsil eder. Ne olduğunu ifade edecek sözcükleri ya da kavramları bulamayız. Gerçekten hiç bilinmeyen bir şeyle karşılaşırız. Bilim, teknoloji ya da uzmanlık bu bulmacayı çözemez ya da dile getiremez. Her şeyi bildiğimizi düşünerek kendimizi kandırabiliriz ama bu eşikte el yordamıyla yanıt arıyor olarak kalırız.

Bilmediğimiz ya da ifade edemediğimiz bu karşılaşmaya *yücelik* adını vereceğiz. Bu sözcüğün Latince kökü "eşiğe kadar" anlamındadır. Yücelik, çok büyük, çok engin, çok karanlık ve gizemli olmakla kelime veya kavram kapasitemizi aşan her şeydir.

Böyle şeylerle karşılaşınca korkunun yanı sıra hayret ve şaşkınlık duygusuna kapılırız. Küçük irademizden çok daha büyük ve güçlü şey bize küçüklüğümüzü anımsatır. Yüceliği hissetmek kayıtsızlığımıza, günlük yaşamın bizi tüketen ve boşluk duygusuna yol açan önemsiz kaygılarına karşı panzehirdir.

Yüceliği hissetme modeli fanilik üzerinde düşünmekten ortaya çıkar ama başka düşünce ve davranışlarda deneyimlemek için zihnimizi eğitebiliriz. Örneğin gece gökyüzüne bakarken uzayın sonsuzluğunu, gezegenimizin küçüklüğünü, karanlıkta kayboluşunu algılamaya çalışabiliriz. Dünyadaki yaşamın başlangıcını, kaç milyar yıl önce, hangi belirli noktada ortaya çıktığını, ne kadar beklenmedik olduğunu, bu deneyim için binlerce unsurun nasıl bir araya geldiğini düşünerek de yücelikle karşılaşabiliriz. Böylesine büyük bir zaman dilimi ve yaşamın gerçek kökeni, onları kavramsallaştırma kapasitemizi aşıyor ve bir yücelik duygusuyla baş başa kalıyoruz.

Bunu biraz daha ileri götürebiliriz. Birkaç milyon yıl önce primat atalarımızdan ayrılınca insan deneyimi başladı. Zayıf fiziksel yapımız ve sayıca çok az oluşumuz nedeniyle soyumuzun tükenme tehdidiyle sürekli karşılaştık. Başka insan türleri de dahil olmak üzere birçok türün soyunun tükendiğini düşünürsek, böyle bir durumda dünyanın çok farklı olacağını algılarız. Daha doğrusu annemizle babamızın tanışması ve bizim doğumumuz eşit derecede beklenmedik bir dizi şanslı karşılaşmadır. Birey olarak kanıksadığımız varlığımızı yerine oturması gereken rastlantısal unsurlar nedeniyle olanak dışı bir olgu olarak görürüz.

Başka yaşam biçimlerini düşünerek de yüceliği deneyimleyebiliriz. Neyin gerçek olduğuna inancımız sinir ve algılama sistemlerimize dayanıyor ama ekolokasyon aracılığıyla algılayan yarasalar başka bir yaşam düzenidir. Algılayamadığımız, göremediğimiz öteki gerçeklerin unsurları nelerdir? (Bilimin birçok dalındaki keşifler aydınlatıcıdır ve herhangi bir popüler bilimsel dergide bunları okumak bazı yüce düşüncelere yol açacaktır.)

Bu gezegende normal pusula uçlarının karıştığı yerlere kendimizi maruz bırakabiliriz. İnsan unsurunun özellikle küçük

gibi göründüğü açık denizler, uçsuz bucaksız karlı bölgeler, koskocaman dağlar vardır. Bizi cüceleştirenlerle fiziksel olarak karşılaşınca, kendimizi merkezinde hissettiğimiz ve her şeyi ölçtüğümüz her zamanki algımızı tersine çevirmek zorunda kalırız.

Yücenin karşısında, bir ürperti hissederiz, ölümün ta kendisi, zihnimizin kavrayamayacağı kadar büyük bir şey. Bir an için bizi ukalalığımızdan uzaklaştırır, alışkanlık ve sıradanlığın ölüm benzeri sımsıkı tutuşundan kurtarır.

Sonuçta bu felsefeyi aşağıdaki tanımlarla düşünün. İnsan bilincinin başlangıcından bu yana ölümün farkında olmak bizi korkutmuştur. Bu korku inançlarımızı, dinlerimizi, kurumlarınızı ve davranışlarımızı göremediğimiz ya da anlamadığımız yollarla şekillendirmiştir. Biz insanlar korkularımızın ve kaçınmalarımızın kölesi olduk.

Bunu tersine çevirip faniliğimizin farkına varınca gerçek özgürlüğün tadını deneyimleyebiliriz. Yaşamı daha öngörülebilir yapmak için düşüncelerimizi ve yaptıklarımızı kısıtlama gereksinimi hissetmeyiz. Sonuçlarından korkmadan daha cesur olabiliriz. Kaygımızı duyarsızlaştırmak için kullandığımız tüm yanılsamalardan ve bağımlılıklardan uzaklaşabiliriz. Kendimizi işimize, ilişkilerimize, hareketlerimize tümüyle verebiliriz. Bu özgürlüğün birazını deneyimleyince, daha fazlasını keşfetmek, zamanın bize verdiği sürece olasılıklarımızı genişletmek isteriz.

> Ölümün garipliğinden uzaklaşalım, tanımaya, alışmaya çalışalım. Hiçbir şey aklımıza ölüm kadar sık gelmesin. Her an onu tüm yönleriyle hayalimizde görmeye çalışalım... Ölümün bizi nerede beklediği belirsizdir, biz onu her yerde bekleyelim. Ölümü önceden düşünmek, özgürlüğü önceden düşünmektir... Nasıl öleceğini öğrenen kişi, nasıl köle olmayacağını da öğrenmiştir. Ölmeyi bilmek bizi itaat etmekten ve kısıtlamalardan özgür bırakır.
>
> —Michel de Montaigne

TEŞEKKÜR

Öncelikle bu kitaptaki yardımları, editörlüğü, sonsuz önsezisel fikirleri, desteği ve sevgisi için Anna Biller'a teşekkür etmek isterim. Onun katkıları olmadan bu kitap olmazdı, ona minnettarım.

Inkwell Management şirketinden menajerim Michael Carlisle'a değerli öğütleri ve yardımı için, Michael Mungiello ile Alexis Hurley'ye kitabı dünyadaki okurlarla buluşturdukları için teşekkür ederim.

Penguin Yayınevi'nde başta insan doğası hakkındaki fikirleriyle bu kavramı geliştirmeme yardımcı olan editörüm Andrea Schulz olmak üzere Carolyn Carlson, Melanie Tortoroli, Emily Neuberger, kapak tasarımcısı Colin Webber, pazarlama bölümünden Kate Stark ile Mary Stone, reklam konusundaki yardımları için Carolyn Coleburn ve Shannon Twomey'ye teşekkür ederim.

İngiltere'de altı kitabımı yayımlayan Profile Books Yayınevi'nden Andrew Franklin'e güvendiğim edebi ve yayıncı zekâsı için teşekkür etmeliyim.

Her zamanki gibi eski çırağım ve şimdi çoksatan yazar ve strateji uzmanı Ryan Holiday'e araştırma önerileri, pazarlama yardımları, bilgeliği için teşekkür borçluyum.

Son beş kitabımın üretilmesini izleyen ve insan denilen hayvanı farklı bir yönden algılamamı sağlayan kedim Brutus'a teşekkür etmeyi unutmamalıyım.

Yıllar içindeki sevgisi, desteği ve esin kaynağı olduğu fikirleri için sevgili kız kardeşim Leslie'ye teşekkür borçluyum.

Çok sabırlı annem Laurette'e özellikle bana kitap ve tarih sevgisi aşıladığı, benim için yaptığı her şey için teşekkür borçluyum.

Son olarak yaşamım boyunca insan doğasının en iyi ve en kötü yönlerini bana gösteren, bu kitap için sonsuz malzeme sunan sayısız insana teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

Adler, Alfred. *Understanding Human Nature: The Psychology of Personality.* Translated by Colin Brett. Oxford: Oneworld Publications, 2011.

Allport, Gordon W. *The Nature of Prejudice.* Reading, MA: Addison-Wesley, 1979.

Ammaniti, Massimo, and Vittorio Gallese. *The Birth of Intersubjectivity: Psychodynamics, Neurobiology, and the Self.* New York: W.W. Norton, 2014.

Arendt, Hannah. *Between Past and Future.* New York: Penguin Books, 1993.

Argyle, Michael. *Bodily Communication.* New York: Routledge, 2001.

Balen, Malcolm. *A Very English Deceit: The South Sea Bubble and the World's First Great Financial Scandal.* London: Fourth Estate, 2003.

Barlett, Donald L., and James B. Steele. *Howard Hughes: His Life and Madness.* New York: W.W. Norton, 2004.

Baron-Cohen, Simon. *Mindblindness: An Essay on Autism and Theory of Mind.* Cambridge, MA: MIT Press, 1999.

Bion, W. R. *Experiences in Groups: And Other Papers.* New York: Routledge, 1989.

Bly, Robert. *A Little Book on the Human Shadow.* New York: HarperOne, 1988.

Bradford, Sarah. *America's Queen: The Life of Jacqueline Kennedy Onassis.* New York: Penguin Books, 2001.

Caro, Robert A. *Master of the Senate: The Years of Lyndon Johnson.* New York: Vintage Books, 2003.

Chancellor, Edward. *Devil Take the Hindmost: A History of Financial Speculation.* New York: Plume, 2000.

Chernow, Ron. *Titan: The Life of John D. Rockefeller,* Sr. New York: Vintage Books, 1998.

Cozolino, Louis. *The Neuroscience of Human Relationships: Attachment and the Developing Social Brain.* New York: W.W. Norton, 2006.

Crawshay-Williams, Rupert. *The Comforts of Unreason: A Study of the Motives Behind Irrational Thought.* Westport, CT: Greenwood, 1970.

Damasio, Antonio. *The Feeling of What Happens: Body and Emotion in the Making of Consciousness.* Orlando, FL: Harcourt, 1999.

de Waal, Frans. *Chimpanzee Politics: Power and Sex Among Apes.* Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2007.

Diamond, Jared. *The Third Chimpanzee: The Evolution and Future of the Human Animal.* New York: Harper Perennial, 2006.

Dostoyevsky, Fyodor. *The Idiot.* Translated by Constance Garnett. New York: Barnes & Noble Classics, 2004.

Douglas, Claire. *The Woman in the Mirror: Analytical Psychology and the Feminine.* Lincoln, NE: Backinprint.com, 2000.

Durkheim, Emile. *The Elementary Forms of Religious Life*. Translated by Karen E. Fields. New York: The Free Press, 1995.

Ekman, Paul. *Emotions Revealed: Recognizing Faces and Feelings to Improve Communication and Emotional Life*. New York: St. Martin's Griffin, 2007.

Eliot, George. *Middlemarch*. Surrey, UK: Oneworld Classics, 2010.

Fairbairn, W. R. D. *Psychoanalytic Studies of the Personality*. New York: Routledge: 1994.

Fromm, Erich. *The Anatomy of Human Destructiveness*. New York: Henry Holt, 1992.

Galbraith, John Kenneth. *A Short History of Financial Euphoria*. New York: Penguin Books, 1994.

Galbraith, Stuart, *IV. The Emperor and the Wolf: The Lives and Films of Akira Kurosawa and Toshiro Mifune*. New York: Faber and Faber, 2002.

Gao Yuan. *Born Red: A Chronicle of the Cultural Revolution*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1987.

Garelick, Rhonda K. *Mademoiselle: Coco Chanel and the Pulse of History*. New York: Random House, 2014.

Garrow, David J. *Bearing the Cross: Martin Luther King, Jr., and the Southern Christian Leadership Conference*. New York: William Morrow, 2004.

Goffman, Erving. *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Doubleday,, 1959.

Gooch, Brad. *Flannery: A Life of Flannery O'Connor*. New York: Back Bav Books, 2010.

Gordon, Charlotte. *Romantic Outlaws: The Extraordinary Lives of Mary Wollstonecraft & Mary Shelley*. New York: Random House, 2015.

Havens, Ronald *A. The Wisdom of Milton H. Erickson: The Complete Volume*. Carmarthen, UK: Crown House, 2003.

Humphrey, Nicholas. *The Inner Eye: Social Intelligence in Evolution*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

Huxley, Aldous. *The Devils of Loùdun*. New York: Harper Perennial, 2009.

Joule, Robert-Vincent, and Jean-Leon Beauvois. *Petit traite de manipulation à l'usage des honnètes gens*. Grenoble, France: Presses universitaires de Grenoble, 2014.

Jung, C. G. *The Archetypes and the Collective Unconşcious*. Translated by R. F. C. Hull. Princeton, NJ: Princeton/Bollingen Paperbacks, 1990.

Jung, C. G. *Psychological Types*. Translated by H. G. Baynes. Princeton, NJ: Princeton/Bollingen Paperbacks, 1990.

Kagan, Donald. *Pericles of Athens and the Birth of Democracy*. New York: Free Press, 1991.

Keeley, Lawrence H. *War Before Civilization: The Myth of the Peaceful Savage*. New York: Oxford University Press, 1996.

Kindleberger, Charles P. *Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises*. New York: John Wiley & Sons, 2000.

Klein, Melanie. *Envy and Gratitude: And Other Works 1946–1963*. New York: Free Press, 1975.

Kohut, Heinz. The Analysis of the Self: A Systematic Approach to the Psychoanalytic Treatment of Narcissistic Personality Disorders. Chicago: University of Chicago Press, 2009.

Konner, Melvin. *The Tangled Wing: Biological Constraints on the Human Spirit.* New York: Henry Holt, 2002.

Laing, R. D., H. Phillipson, and A. R. Lee. *Interpersonal Perception: A Theory and Method of Research.* New York: Perennial Library, 1972.

Lansing, Alfred. *Endurance: Shackleton's Incredible Voyage.* Philadelphia: Basic Books, 2007.

Lawday, David. *The Giant of the French Revolution: Danton, a Life.* New York: Grove, 2009.

LeDoux, Joseph. *The Emotional Brain: The Mysterious Underpinnings of Emotional Life.* New York: Simon & Schuster Paperbacks, 1996.

Lev, Elizabeth. *The Tigress of Forlì: Renaissance Italy's Most Courageous and Notorious Countess, Caterina Riario Sforza de' Medici.* Boston: Mariner Books, 2011.

Lever, Evelyne. *Louis XVI.* Paris: Pluriel, 2014.

Lowenstein, Roger. *Buffett: The Making of an American Capitalist.* New York: Random House Trade Paperbacks, 2008.

Maslow, Abraham H. *The Farther Reaches of Human Nature.* New York: Penguin Compass, 1993.

McLean, Bethany, and Joe Nocera. *All the Devils Are Here: The Hidden History of the Financial Crisis.* New York: Portfolio/Penguin, 2011.

Milgram, Stanley. *Obedience to Authority: The Experiment That Challenged Human Nature.* New York: Harper Perennial, 2009.

Montefiore, Simon Sebag. *Stalin: The Court of the Red Tsar.* New York: Vintage Books, 2003.

Moore, Robert L. *Facing the Dragon: Confronting Personal and Spiritual Grandiosity.* Wilmette, IL: Chiron, 2003.

Nietzsche, Friedrich. *Human, All Too Human: A Book for Free Spirits.* Translated by R. J. Hollingdale. Cambridge, MA: Cambridge University Press, 2000.

Oates, Stephen B. *With Malice Toward None: A Biography of Abraham Lincoln.* New York: Harper Perennial, 2011.

Ortega y Gasset, Jose. *Man and People. Translated by Willard R. Trask.* New York: W.W. Norton, 1963.

Pavese, Cesare. *This Business of Living: Diaries 1935–1950.* New Brunswick, NJ: Transaction, 2009.

Pfeiffer, John E. *The Emergence of Society: A Prehistory of the Establishment.* New York: McGraw-Hill, 1977.

Piaget, Jean, and Bärbel Inhelder. *The Psychology of the Child.* Translated by Helen Weaver. Paris: Basic Books, 2000.

Ramachandran, Vilayanur S. *A Brief Tour of Human Consciousness.* New York: PI Press, 2004.

Rosen, Sidney. *My Voice Will Go with You: The Teaching Tales of Milton H. Erickson.* New York: W.W. Norton, 1982.

Russell, Bertrand. *The Conquest of Happiness*. New York: Horace Liveright, 1996.

Schopenhauer, Arthur. *The Wisdom of Life and Counsels and Maxims*. Translated by T. Bailey Saunders. Amherst, NY: Prometheus Books, 1995.

Seymour, Miranda. *Mary Shelley*. New York: Grove, 2000.

Shirer, William L. *Love and Hatred: The Stormy Marriage of Leo and Sonya Tolstoy*. New York: Simon & Schuster, 1994.

Smith, David Livingstone. *The Most Dangerous Animal: Human Nature and the Origins of War*. New York: St. Martin's Griffin, 2007.

Stewart, James B. *Disney War*. New York: Simon Schuster Paperbacks, 2006.

Strauss, William, and Neil Howe. *Generations: The History of American's Future, 1584 to 2069*. New York: William Morrow, 1991.

Tavris, Carol, and Elliot Aronson. *Mistakes Were Made (but Not by Me): Why We Justify Foolish Beliefs, Bad Decisions, and Hurtful Acts*. New York: Harcourt, 2007.

Thomas, Evan. *Being Nixon: A Man Divided*. New York: Random House, 2015.

Thouless, R. H., and C. R. Thouless. Straight & Crooked Thinking. Hachette, UK: Hodder Education, 2011.

Tomkins, Silvan. *Shame and Its Sisters: A Silvan Tomkins Reader*. Edited by Eve Kosofsky Sedgwick and Adam Frank. Durham, NC: Duke University Press, 1995.

Troyat, Henri. *Chekhov*. Translated by Michael Henry Heim. New York: Fawcett Columbine, 1986.

Tuchman, Barbara. *The March of Folly*. New York: Ballantine Books, 1984.

Tuckett, David. *Minding the Markets: An Emotional Finance View of Financial Instability*. London: Palgrave Macmillan, 2011.

Watzlawick, Paul, Janet Beavin Bavelas, and Don D. Jackson. *Pragmatics of Human Communication: A Study of Interactional Patterns, Pathologies and Paradoxes*. New York: W.W. Norton, 2011.

Weir, Alison. *The Life of Elizabeth I*. New York: Ballantine Books, 2008.

Wilson, Colin. *A Criminal History of Mankind*. New York: Carroll & Graf, 1990.

Wilson, Edward O. *On Human Nature*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2004.

Winnicott, D. W. *Human Nature*. London: Free Association Books, 1992.

İnsan doğasına dair her şeyi öğrenmek üzeresiniz.

İnsan Doğasının Yasaları sizi sakinleştirecek, insanları daha stratejik bir şekilde gözlemlemenizi sağlayacak, sizi gereksiz yere tüketen duygusal krizlerden kurtulmanıza yardım edecek.

•

Bu yasalar, insanların davranışlarını yorumlama konusunda ustalaşmanıza yardımcı olacak, onların karakterini anlama yeteneğinizi geliştirmenizi sağlayacak.

•

Yasalar size, kaçınılmaz biçimde yolunuza çıkan zehirli tipleri yenilgiye uğratma gücü verecek.

•

İnsanları motive etmenin ve etkilemenin gerçek yollarını öğretecek.

•

Kendi olumsuz davranış örüntülerinizi değiştirme gücü kazandıracak.

altinkitaplar.com.tr

ISBN 978-975-21-2686-2

9 789752 126862

KDV'den muaftır.